ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיז.

מזמור משני פסוקים רמז על ימות המשיח וישראל בתפארתם ולכן הללויה כולם כי אז כולם יקראו בשם ה׳:

א הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים: ב כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ:
ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה
מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי
גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים
יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי
יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה
צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: כה אָנָּא
יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: כז אֵל |
יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קיז מתוך ״תהילות מנחם״

א–ב – הללו את הוי׳ כל גוים שבחהו כל האומים.
כי גבר עלינו חסדו ואמת הוי׳ לעולם הללוי׳

הכרת העולם כולו ב״חסדו״

א. איתא בגמרא[1] ״מאי דכתיב הללו את ה׳ כל גוים – אומות העולם מאי עבידתייהו (ופרש״י – ״לשבחוי משום דגבר עלינו חסדו, הא עלן לשבוחי״, ומתרץ) הכי קאמר הללו את הוי׳ כל גוים – אגבורות ונפלאות כו׳ (ופרש״י – ״דחזיתו שעשה לי״ (שאומות העולם ישבחו את הקב״ה על הגבורות והנפלאות שהם ראו שעשה לישראל), כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו״ (שאנו צריכים לשבח אותו ית׳).

והיינו ש״כי (גבר עלינו חסדו וגו׳)״, הוא נתינת טעם ל״הללו את הוי׳ וגו׳״.

המשך בעמוד עד

1) פסחים קיח, ב.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיז, קיח ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואלה תולדות
שבת פרשת תולדות, ב׳ כסלו, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת תולדות,
ב׳ כסלו, ה׳תשכ״ה ..... ט

ה) שיחת ליל ג׳ פרשת תולדות, כ״ח מרחשון ה׳תשנ״ב
בקשר לכינוס השלוחים העולמי ..... כא

ו) משיחות ליל ה׳ פרשת תולדות, אדר״ח כסלו,
וש״פ תולדות, ב׳ כסלו ה׳תשנ״ב..... כד

ז) ליל ג׳, ליל ה׳ ויום הש״ק פ׳ תולדות ה׳תשנ״ב .....לג

ח) לקוטי-שיחות פרשת תולדות כרך טו .....לט

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מד

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תולדות..... מה

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת תולדות..... מז

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תולדות.....עה

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תולדות.....עו

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תולדות .....צ

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם.....צב

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת תולדות ..... צה

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת תולדות..... קנז

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת תולדות .....קפד

יט) נביאים וכתובים
ירמיה פרק ד, שיר השירים פרק ז.....קפז

כ) משניות – מסכת קידושין
ביאור קהתי..... קפט

כא) עין יעקב מסכת מגילה.....קצה

כב) מסכת מנחות עם ביאורים
מדף פו עד דף צב ..... קצו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכד

כד) שולחן ערוך הלכות מציאה/עוברי דרכים
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן.....רכה

כה) תורה אור ד״ה מים רבים לא יוכלו לכבות
אדמו״ר הזקן ..... רכז

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....רלג

כז) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלד

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רלד

כט) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רלה

ל) ספר המאמרים – ה׳תרפ״ט
אדמו״ר מוהריי״צ.....רלז

לא) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רמא

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמד

לג) חומש לקריאה בציבור..... רמה

לד) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רנג

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות.....רנד

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש..... רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת תולדות, ב' כסלו, ה'תשכ"ה*

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד
אֶת יִצְחָק[1]. וידועָה הַקּוּשְׁיָא בָּזֶה,
דְּמַאַחַר שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", לָמָּה
חוֹזֵר הַכָּתוּב וְכוֹפֵל "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק".
גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִזְכְּרוּ בַּכָּתוּב אַבְרָהָם
וְיִצְחָק שְׁתֵּי פְּעָמִים. ומְבָאֵר בָּזֶה בְּ'תוֹרָה אוֹר'[2]
וּבְ'תוֹרַת חַיִּים'[3] (דִּי חֲסִידִישֶׁע סִדְרָה),
שֶׁ"אַבְרָהָם" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן דְּכוּרִין',
אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וְ"יִצְחָק" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן
נוּקְבִין', אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא. וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי
עִנְיָנִים. עִנְיָן הָרִאשׁוֹן הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא
שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְזֶהוּ "יִצְחָק בֶּן
אַבְרָהָם", שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא ("יִצְחָק") הִיא
בִּבְחִינַת 'בֶּן', שֶׁנִּלְקַחַת מֵהָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא
("אַבְרָהָם"). וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־
דִּלְעֵילָא שֶׁ(בָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא
וְ)נוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנָּה
עִנְיָן שֶׁל הוֹלָדָה[4], וְזֶהוּ עִנְיַן "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת
יִצְחָק"[5]. וְעוֹד בֵּאוּר בָּזֶה[6], דְּהִנֵּה, אַבְרָהָם הוּא
בְּחִינַת חֶסֶד, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה.
וְיִצְחָק הוּא בְּחִינַת גְּבוּרָה, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא
עִנְיַן הַיִּרְאָה. וְכֵינָן שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה
נֶחְלָקִים בִּכְלָלוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, אַהֲבָה זוּטָא
וְאַהֲבָה רַבָּה, יִרְאָה זוּטָא וְיִרְאָה עִילָּאָה, לָכֵן
נֶאֱמַר בַּפָּסוּק שְׁתֵּי פְּעָמִים "אַבְרָהָם" וּשְׁתֵּי
פְּעָמִים "יִצְחָק". וְהִנֵּה, סֵדֶר הַעֲבוֹדָה הוּא -
יִרְאָה תַּתָּאָה, אַהֲבָה זוּטָא, אַהֲבָה רַבָּה וְיִרְאָה

ביאור בדרך אפשר

פרשת השבוע פותחת בפסוק:
וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק[1].
וידועָה הַקּוּשְׁיָא בָּזֶה, במפרשי התורה ובתורת החסידות **דְּמַאַחַר שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", לָמָּה חוֹזֵר הַכָּתוּב וְכוֹפֵל "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק"**
ולכאורה הרי זו כפילות מיותרת?
גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִזְכְּרוּ בַּכָּתוּב אַבְרָהָם וְיִצְחָק
בשמותיהם **שְׁתֵּי פְּעָמִים?**
וּמְבָאֵר בָּזֶה בְּ'תוֹרָה אוֹר'[2] לאדמו"ר הזקן **וּבְ'תוֹרַת חַיִּים'**[3] לבנו אדמו"ר האמצעי (**דִּי חֲסִידִישֶׁע סִדְרָה** פרשת השבוע החסידית), **שֶׁ"אַבְרָהָם" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן דְּכוּרִין'**, זכריים **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא**, התעוררות מלמעלה **וְ"יִצְחָק" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן נוּקְבִין'** נקביים, **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה. כלומר בדרך כלל השפעה באה מלמעלה למטה, והזכר מסמל את בחינת המשפיע, והנקבה מסמלת את בחינת המקבל, וההשפעה היא המשכה של 'מיין דכורין', אך יש גם התעוררות והשפעה בדרך מלמטה למעלה והיא התעוררות והעלאה של 'מיין נוקבין', ועל כך מבואר כאן שעבודת ה' של אברהם הייתה בדרך מלמעלה למטה, ושל יצחק הייתה בדרך מלמטה למעלה.
וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים שונים, ולכן לאמיתו של דבר אין בפסוק כפילות. **עִנְיָן הָרִאשׁוֹן הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות (המשכה) מלמעלה **שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, **וְזֶהוּ "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** ("יִצְחָק") **הִיא בִּבְחִינַת 'בֶּן'**, **שֶׁנִּלְקַחַת** ונובעת מֵהָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא ("אַבְרָהָם"). **וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, בחינת אברהם, **שֶׁ(בָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה **וְ)נוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁיִּהְיֶה** כתוצאה **מִמֶּנָּה עִנְיָן שֶׁל הוֹלָדָה**[4], **וְזֶהוּ עִנְיַן "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק"**[5] היינו התעוררות מלמעלה שעל־ידה ההתעוררות למטה 'מולידה', מביאה פירות ותוצאות.
וְעוֹד בֵּאוּר בָּזֶה[6], **דְּהִנֵּה, אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת חֶסֶד, אברהם עבד את ה' במידת החסד שבנפש האדם (המשתלשלת ומקבילה למידת החסד בספירות העליונות) וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה** עבודת ה' הרוחנית **וְיִצְחָק הוּא בְּחִינַת גְּבוּרָה**, יצחק עבד את ה' במידת הגבורה שבנפש האדם (המשתלשלת ומקבילה למידת הגבורה בספירות העליונות) **וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה** יראת ה'. **וְכֵינָן שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה נֶחְלָקִים בִּכְלָלוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת** בכל אחד משני העניינים, **אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה** אהבה 'קטנה' ואהבה 'גדולה', **יִרְאָה זוּטָא וְיִרְאָה עִילָּאָה** יראה 'קטנה' ויראה 'עליונה' (נעלית), **לָכֵן נֶאֱמַר בַּפָּסוּק שְׁתֵּי פְּעָמִים "אַבְרָהָם"** להורות על שתי דרגות של אהבה **וּשְׁתֵּי פְּעָמִים "יִצְחָק"** להורות על שתי דרגות של יראה.
וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה מדרגה לדרגה **הוּא** - שבשלב ראשון, בהתחלה צריכה להיות הדרגה של **יִרְאָה תַּתָּאָה, אַהֲבָה זוּטָא, אַהֲבָה רַבָּה וְיִרְאָה עִילָּאָה** שהיא הדרגה הנעלית ביותר. **וְכֵן**

---

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 366 ואילך. 1) ריש פרשתנו. 2) יז, ג־ד. 3) קמג, ג ואילך. קמח, סע"ב ואילך. 4) בדוגמת מ"ד ומ"ן בגשמיות, אשר (א) הזרעת האשה היא ע"י התעוררות הזכר, וגם (ב) בירור טיפת מ"ן (שעי"ז נעשה ההולדה) הוא מהמשכת מ"ד (סד"ה ואלה תולדות בתו"א (יז, סע"ג ואילך) ותו"ח (קמח, סע"ב ואילך)). 5) וזהו גם מה שנרמז בתחילת הפסוק תולדות יצחק בן אברהם, אשר התולדות דיצחק הוא להיותו בן אברהם (תו"ח שם (קמח, ד ואילך)). 6) אוה"ת פרשתנו קלו, ב.

ביאור בדרך אפשר

הוא סֵדֶר אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוָיָ׳ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[7]. וכפי שמובא בחסידות (מהזוהר) שהיו"ד של שם הוי היא "דחילו", יראה. וה"א (הראשונה) היא "רחימו", אהבה. הוא"ו היא "רחימו" וה"א (האחרונה) היא "דחילו", וסדר הדברים הוא שההתחלה היא ביראה תתאה, אחר כך שתי בחינות של אהבה, אהבה זוטא ואהבה רבה (רמז לדבר: "ואהבת" בגימטריא ב' פעמים "אור"), ואחר כך באים לבחינת יראה עילאה שלמעלה מאהבה רבה.

וְכֵן הוּא גַּם הַסֵּדֶר בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה (שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר[8] **סוֹלָם מוּצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה - הייינו שסדר** העבודה בתפילה הוא מהארץ לשמים, **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה), שֶׁלְּכָל־לְרֹאשׁ** השלב הראשון בעבודת התפילה **הוּא עִנְיַן יִרְאָה תַּתָּאָה, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַתְּפִלָּה**[9] בתור הכנה לתפילה **(כַּיָּדוּעַ**[10] בתורת החסידות **שֶׁהַחִדּוּשׁ דַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה** שהיא עבודה מיוחדת של התבוננות המעוררת את הרגש **הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה, וְאִילוּ עִנְיַן הַיִּרְאָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם** ולא רק בעת עבודת התפילה). **וְאַחַר־כָּךְ בְּעֵת הַתְּפִלָּה** עצמה, **צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, תְּחִלָּה אַהֲבָה זוּטָא וְאַחַר־כָּךְ** בהמשך התפילה, ככל שמוסיפים להתעמק בהתבוננות ולעורר את הרגש, צריך להגיע לדרגה נעלית יותר באהבת ה', **אַהֲבָה רַבָּה. וְאַחַר־כָּךְ בִּתְפִלַּת 'שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה'** שהיא השיא של עבודת התפילה **בָּאִים לְיִרְאָה עִילָּאָה,** הדרגה הגבוהה ביראה (הנעלית יותר מאהבה רבה) **בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת** ביטול מוחלט של המציאות האישית.

וְזֶהוּ סֵדֶר הַכָּתוּב לפי ביאור זה בעניינם הפנימי של אברהם ויצחק **"יִצְחָק (בֶּן) אַבְרָהָם, אַבְרָהָם (הוֹלִיד אֶת) יִצְחָק", דְּהַיְנוּ - יִרְאָה (תַּתָּאָה), אַהֲבָה (זוּטָא), אַהֲבָה (רַבָּה), מַעֲלַת יִצְחָק עַל אַבְרָהָם (שֶׁלְּכֵן הִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא יֹאמְרוּ לְיִצְחָק דַּוְקָא "כִּי אַתָּה אָבִינוּ"**[11]). **לַבֵּיאוּר הָרִאשׁוֹן: כֵּיוָן שֶׁהַהַעֲלָאָה דִּגְבוּרוֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הִיא לְלֹא הַגְּבָלָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמִּשְׁכַּת הַחֲסָדִים מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הִיא בְּהַגְבָּלָה**[12]. **וְלַבֵּיאוּר הַשֵּׁנִי - כִּי יִרְאָה**[13] **הִיא לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה**[14].

ביאור בדרך אפשר

וּלְפִי שְׁנֵי בֵּיאוּרִים הַנַּ"ל מְבֹאֶרֶת מַעֲלַת יִצְחָק עַל אַבְרָהָם (שֶׁלְּכֵן הִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא יֹאמְרוּ לְיִצְחָק דַּוְקָא "כִּי אַתָּה אָבִינוּ"[11] כמאמר חכמינו ז"ל בגמרא: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב 'כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך'. לעתיד־לבוא יאמר לו הקדוש־ברוך־הוא לאברהם: בניך חטאו לי! אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב, דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו, אמר ליה: בניך חטאו! אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך! אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי! אמר לפניו: ריבונו של עולם! 'בני' ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי ישראל, עכשיו בני ולא בניך?... פתחו ואמרו 'אתה אבינו'...). **לַבֵּיאוּר הָרִאשׁוֹן: כֵּיוָן שֶׁהַהַעֲלָאָה דִּגְבוּרוֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הִיא לְלֹא הַגְּבָלָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמִּשְׁכַּת הַחֲסָדִים מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הִיא בְּהַגְבָּלָה**[12] כמבואר ב'תורה אור' פרשתנו: "לעתיד־לבוא כתיב כי אתה אבינו שעיקר הצחוק והשמחה יהיה מבחינת יצחק שהוא ממטה למעלה אשר בחינה זו אין קץ ותכלית כו' מה־שאין־כן (אברהם) בבחינת ממעלה למטה יש לה גבול המשכה למטה ולכן באברהם כתיב ב' פעמים אברהם, אברהם הא' הוא המשכה שיתהווה בחינת חכמה ובינה דאצילות ואלוקי אבותינו כנזכר לעיל. והמשכה ב' בבריאה־יצירה־עשיה. מה־שאין־כן יצחק בחינת מלמטה למעלה בחינת אין קץ ותכלית והכל ירוממון סלה. ומזה נתהווה עיקר הצחוק כי גמירי משמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי כו' מיהב הוא בחינת השתלשלות מאין ליש כו'. אבל עבודת האדם הוא ההיפוך והוא להיות ביטול היש לאין והוא בחינת יצחק צחוק ותענוג גדול"). **וְלַבֵּיאוּר הַשֵּׁנִי - כִּי יִרְאָה**[13] מידתו של יצחק **הִיא לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה**[14] מידתו של אברהם.

---

7) תו"א מקץ מ, ד. לקו"ת בלק עג, א. 8) לשון הכתוב - ויצא כח, יב. וראה זח"א רסו, ב. ח"ג שו, ב. ת"ז תי' מה. 9) ובלקו"ת שם, שיראה תתאה היא בפסוקי דזמרה. 10) קונטרס העבודה פ"ג. 11) שבת פט, ב. 12) תו"א שם יז, ג. תו"ח שם קמה, ד. 13) וגם יראה תתאה (שבגילוי היא למטה גם מאהבה זוטא) שרשה ביראה עילאה (שלמעלה גם מאהבה רבה) - לקו"ת ראה לא, א. וראה בקונטרס העבודה שם, שאהבה היא בבחי' גילויים, ויראה, גם יראה תתאה, היא בבחי' עצמות. 14) אוה"ת שם. וראה גם תו"ח שם קמז, א.

ב) **וְהִנֵּה בְּאַחַד הַבִּיכְלָאוֹ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְחֵרוּת**[15], יֶשְׁנוֹ מַאֲמָר שֶׁל הַ״צֶּמַח צֶדֶק׳ עַל הַפָּסוּק ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק״, וּבוֹ מְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר הַמַּעֲלָה דְּיִצְחָק עַל אַבְרָהָם הִיא לֶעָתִיד לָבוֹא, בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עַכְשָׁו יֵשׁ מַעֲלָה בִּגְבוּרָה עַל חֶסֶד, אֲבָל בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלַת הַגְּבוּרָה, צְרִיכָה הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד, לֹא תִּצְטָרֵךְ הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד[16]. וְעַל־פִּי־זֶה מְבֹאָר הַסִּתִּירָה לִכְאוֹרָה בֵּין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁחֲסָדִים הֵם לְמַעְלָה מִגְּבוּרוֹת, וּבֵין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַזָּהָב (גְּבוּרָה) עַל הַכֶּסֶף (חֶסֶד). דְּהִנֵּה יָדוּעַ[17] בְּעִנְיַן מַחֲלוֹקֶת קֹרַח עַל כְּהוּנַת אַהֲרֹן, שֶׁרָצָה שֶׁהַגְּבוּרוֹת לֹא יִהְיוּ טְפֵלוֹת לַחֲסָדִים (בְּדוּגְמָה דִּלְעָתִיד, שֶׁאָז יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת עִיקָּר). וְעַל זֶה נֶעֱנַשׁ, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהִפְרִיד (וְאִתְּפְּלֵג) הַגְּבוּרוֹת מֵהַחֲסָדִים, גָּרַם חִסָּרוֹן בִּשְׁנֵיהֶם, הֵן בַּחֲסָדִים וְהֵן בַּגְּבוּרוֹת (שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ נוֹסָף בְּ־וְאִתְּפְּלֵג, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מַחֲלוֹקֶת וְחִסָּרוֹן בְּכָל אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא), וְלָכֵן הָיָה גַּם עָנְשׁוֹ (שֶׁהֶעוֹנֶשׁ הוּא לְפִי הַפְּגָם[18]) בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה גַּם מִן הַבְּלוּעִים כְּתִיב[20], שֶׁגַּבֵּי הַבְּלוּעִים יְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (חֶסֶד), וְעִנְיַן הַשְׁרֵיפָה הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (גְּבוּרָה), כֵּיוָן שֶׁפָּגַם בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים. וְנוֹסָף עַל מַה שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלוֹקֶת קֹרַח שֶׁהָיְתָה מַחֲלוֹקֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[21], מָצִינוּ עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּקְּדוּשָׁה וּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, גַּבֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ קָיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא[22], שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁכֶּסֶף לֹא נֶחֱשַׁב בְּיָמָיו לִמְאוּמָה, כִּי אֵין חֲשִׁיבוּת כְּלָל לַכֶּסֶף (חֲסָדִים) לְגַבֵּי הַזָּהָב (גְּבוּרוֹת)[23].

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְהִנֵּה בְּאַחַד הַבִּיכְלָאוֹ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְחֵרוּת**[15] (בדרך כלל הכוונה לכתבים שהיו ברוסיה והגיעו לידי הרבי), **יֶשְׁנוֹ מַאֲמָר** חסידות **שֶׁל הַ״צֶּמַח צֶדֶק׳ עַל הַפָּסוּק ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק״, וּבוֹ מְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר הַמַּעֲלָה דְּיִצְחָק עַל אַבְרָהָם הִיא לֶעָתִיד** לבוא, **בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עַכְשָׁו יֵשׁ מַעֲלָה בִּגְבוּרָה** בזמן הגלות **עַל חֶסֶד** מידתו של אברהם (כמבואר לעיל מעלת ההעלאה מלמטה למעלה על ההמשכה מלמעלה למטה), **אֲבָל** בזמן הזה **בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלַת הַגְּבוּרָה, צְרִיכָה הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד** מקור ההשפעה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד, לֹא תִּצְטָרֵךְ הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד**[16] ולכן דווקא לעתיד לבוא מעלת הגבורה תבוא לידי ביטוי. **וְעַל־פִּי־זֶה מְבֹאָר הַסִּתִּירָה לִכְאוֹרָה בֵּין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת** בקבלה וחסידות **שֶׁחֲסָדִים הֵם לְמַעְלָה מִגְּבוּרוֹת, וּבֵין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַזָּהָב (גְּבוּרָה) עַל הַכֶּסֶף (חֶסֶד)** כפי שממשיך ומפרט. **דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[17] בתורת החסידות **בְּעִנְיַן מַחֲלוֹקֶת קֹרַח עַל כְּהוּנַת אַהֲרֹן, שֶׁרָצָה** קורח **שֶׁהַגְּבוּרוֹת לֹא יִהְיוּ טְפֵלוֹת לַחֲסָדִים** אלא הגבורות יהיו עיקר **(בְּדוּגְמָה דִּלְעָתִיד, שֶׁאָז יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת עִיקָּר)**, אבל האמת היא שעד שלא נשלמה ״עבודת הבירורים״ אי אפשר שהגבורות יהיו העיקר. **וְעַל זֶה נֶעֱנַשׁ** קורח, **כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהִפְרִיד (וְאִתְּפְּלֵג** נחלק ונפרד) **הַגְּבוּרוֹת מֵהַחֲסָדִים, גָּרַם חִסָּרוֹן בִּשְׁנֵיהֶם, הֵן בַּחֲסָדִים וְהֵן בַּגְּבוּרוֹת (שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ נוֹסָף בְּ־וְאִתְּפְּלֵג, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מַחֲלוֹקֶת וְחִסָּרוֹן בְּכָל אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא), וְלָכֵן הָיָה גַּם עָנְשׁוֹ (שֶׁהֶעוֹנֶשׁ הוּא לְפִי הַפְּגָם[18]) בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה גַּם מִן הַבְּלוּעִים כְּתִיב[20], שֶׁגַּבֵּי הַבְּלוּעִים יְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (חֶסֶד), וְעִנְיַן הַשְׁרֵיפָה הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (גְּבוּרָה), כֵּיוָן שֶׁפָּגַם בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים. וְנוֹסָף עַל מַה שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלוֹקֶת קֹרַח שֶׁהָיְתָה מַחֲלוֹקֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[21], מָצִינוּ עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּקְּדוּשָׁה וּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, גַּבֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ קָיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא[22], שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁכֶּסֶף לֹא נֶחֱשַׁב בְּיָמָיו לִמְאוּמָה, כִּי אֵין חֲשִׁיבוּת כְּלָל לַכֶּסֶף (חֲסָדִים) לְגַבֵּי הַזָּהָב (גְּבוּרוֹת)[23].

ביאור בדרך אפשר

אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא עצמו), **וְלָכֵן הָיָה גַּם עָנְשׁוֹ** של קורח **(שֶׁהֶעוֹנֶשׁ הוּא לְפִי הַפְּגָם**[18], כמבואר בתניא פרק כד (בהגהה) ״ולפי ערך וחלוקי בחינת הפגם בנפש ובשרשה בעליונים, כך הם חלוקי בחינת המירוק והעונש בגיהינום או בעולם הזה לכל עוון וחטא עונש מיוחד למרק ולהעביר הלכלוך והפגם וכן בחייבי מיתה וכרת אין פוגמין כולם בשווה״) והעונש של קורח היה **בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה גַּם מִן הַבְּלוּעִים וְגַם מִן הַשְׁרוּפִים**[19], **שֶׁגַּבֵּי הַבְּלוּעִים כְּתִיב**[20] **וַיֵּרְדוּ, יְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (חֶסֶד** שעניינו השפעה מלמטה למעלה), **וְעִנְיַן הַשְׁרֵיפָה הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (גְּבוּרָה** שעניינה העלאה מלמטה למעלה), **כֵּיוָן שֶׁפָּגַם בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים** הן בעניין החסד והן בעניין הגבורה. **וְנוֹסָף עַל מַה שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלוֹקֶת קֹרַח שֶׁהָיְתָה מַחֲלוֹקֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם**[21], **מָצִינוּ עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּקְּדוּשָׁה וּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, גַּבֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ קָיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא**[22], **שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁכֶּסֶף לֹא נֶחֱשַׁב בְּיָמָיו לִמְאוּמָה, כִּי אֵין חֲשִׁיבוּת כְּלָל לַכֶּסֶף (חֲסָדִים) לְגַבֵּי הַזָּהָב (גְּבוּרוֹת)**[23].

---

15) באב. מס׳ 31 (נדפס לאח״ז באוה״ת בראשית כרך ד תתיח, ב). 16) ראה גם סד״ה ואלה תולדות בתו״ח שם. 17) לקו״ת קרח נד, ב. ובכ״מ. 18) תניא פכ״ד. 19) סנהדרין קי, א. 20) קרח טז, ל־לג. 21) אבות פ״ה מי״ז. 22) שמו״ר פט״ו, כו. 23) מלכים־א י, כא. זח״א רנ, א.

ביאור בדרך אפשר

התקרבו זו לזו, אמר מה עושה הימין והרי אינה אלא לקרב, מיד אין כסף נחשב בימי שלמה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה דחית את הימין (צד החסד), חייך שתצטרך לחסד בני אדם ולא תמצא. מיד סטתה השמש מכנגד הירח והירח התחיל להחשיך, והיה שלמה מחזר על הפתחים ואומר 'אני קהלת' ולא היה מי שיעשה איתו חסד,

כי הוא דחה את הימין ולא החשיב אותו.

וְלִכְאוֹרָה לא מובן מה החיסרון בכך שהכסף, היינו החסד, לא נחשב, **הֲרֵי כֵּן הוּא בֶּאֱמֶת, וְכַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (וּבְקִיצּוּר בַּתַּנְיָא[24]) הָעִנְיָן דִּכְמַעֲלַת הַזָּהָב** מידת הגבורה **עַל הַכֶּסֶף** מידת החסד?

וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁבִּשְׁבִיל הַבֵּירוּרִים של הטוב מהרע **יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּחֲסָדִים, וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים הַגְּבוּרוֹת לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי. וְלָכֵן, הִנֵּה עַתָּה** בזמן הגלות **בִּזְמַן הַבֵּירוּרִים, צְרִיכִים הַלְּוִיִּם** שעניינם גבורות **לִהְיוֹת טְפֵלִים לַכֹּהֲנִים[25]** שעניינם חסד. **וְדַוְקָא לֶעָתִיד** בימות המשיח, **לְאַחֲרֵי גְּמַר כָּל הַבֵּירוּרִים, כַּאֲשֶׁר** כבר לא תהיה מציאות של רע, כי **יְקוּמִים הַיְעוּד "אֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ"[26], וְהָעֲבוֹדָה תִּהְיֶה בַּקְּדוּשָׁה** בלבד, **אֲזַי יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת לְמַעְלָה לְגַמְרֵי מֵהַחֲסָדִים.**

ג) **וּבְעִנְיַן** מַעֲלַת הַגְּבוּרוֹת עַל הַחֲסָדִים - מְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' שָׁם, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַעֲלַת הַ'מְסִירוּת נֶפֶשׁ' (הַעֲלָאָה) עַל עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (הַמְשָׁכָה), שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת נַעֲשֶׂה יִחוּד ו"ה, וְעַל־יְדֵי מְסִירוּת־נֶפֶשׁ נַעֲשֶׂה יִחוּד י"ה[27], שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא הִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק', שֶׁלְּכֵן אֵין טַעַם עַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, כִּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם בְּחִינַת 'עַתִּיק' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת פְּנִימִיִּים[28]). וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַ'בֵּית־יוֹסֵף' לֹא זָכָה לְאִתּוֹקְדָא עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא, הִנֵּה אַף שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה קְיֵם יוֹתֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב לְעִנְיָן שֶׁל עוֹנֶשׁ[29]. וְזֶהוּ גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן הַזֹּהַר[30] "גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא, סָלִיק דָּיְקָא, בֵּיהּ נְהוֹרָא, וְסָלִיק בֵּיהּ מְבַטְּשִׁין לֵיהּ בּוֹ אוֹר, אֶלָּא הָאוֹר צָרִיךְ לִהְיוֹת "סָלִיק בֵּיהּ", בְּדֶרֶךְ הַעֲלָאָה.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ[31] וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים גּוֹ', שֵׁם אֱלֹקִים דָּיְקָא, כִּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגְּבוּרוֹת נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרוּכָה[32].

ביאור בדרך אפשר

נַעֲשֶׂה יִחוּד י"ה[27], האותיות הראשונות של שם הוי' הנעלות יותר **שֶׁעִנְיָנוֹ** של 'יחוד' זה **הוּא הִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק'** בחינת 'עתיק יומין' שבבחינת ה'כתר' שלמעלה מעשר הספירות, **שֶׁלְּכֵן אֵין טַעַם** המובן ומושג בשכל **עַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, כִּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם בְּחִינַת 'עַתִּיק' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת פְּנִימִיִּים[28]** המלובשים בגוף לפי ערכו ויכולת הקליטה שלו). **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַ'בֵּית־יוֹסֵף' לֹא זָכָה לְאִתּוֹקְדָא עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא,** להישרף על קדושת השם הגדול, היינו למסור את נפשו על קידוש השם, **הִנֵּה אַף שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה קְיֵם יוֹתֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב לְעִנְיָן שֶׁל עוֹנֶשׁ[29]** והעדר הזכות לגביו. **וְזֶהוּ גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן הַזֹּהַר[30] "גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא, סָלִיק דָּיְקָא, בֵּיהּ נְהוֹרָא, וְסָלִיק בֵּיהּ מְבַטְּשִׁין לֵיהּ בּוֹ אוֹר, אֶלָּא הָאוֹר צָרִיךְ לִהְיוֹת "סָלִיק בֵּיהּ", בְּדֶרֶךְ הַעֲלָאָה.** ולא רק בדרך המשכה.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ[31] וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים גּוֹ', שֵׁם אֱלֹקִים דָּיְקָא, כִּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגְּבוּרוֹת נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרוּכָה[32]. הכתוב מדייק ואומר שהברכה תבוא משם אלוקים, מידת הגבורה, **כִּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגְּבוּרוֹת נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** בשיחות שנאמרו בהתוועדות זו **בַּאֲרוּכָה[32].**

---

24) פ"נ. 25) ראה גם לקו"ת שם, ג. 26) זכרי' יג, ב. 27) ראה גם לקו"ת אמור לג, ג. בלק עה, ב. 28) ראה גם תו"א מג"א צט, ב. לקו"ת ויקרא ד, ג. 29) מגיד מישרים ר"פ בראשית סד"ה הלא לך למינדע. פ' אמור ד"ה אח"כ פי' לי. פ' בחוקותי ד"ה ביום הנזכר. ובכ"מ. 30) ח"ג קסח, א. 31) כז, כח. 32) בשיחות שלפני המאמר - ס"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 289 ואילך).

בס"ד. שיחת* ש"פ תולדות, ב' כסלו, ה'תשכ"ה.

א. על הפסוק[1] "ואלה תולדות יצחק", מפרש רש"י: "יעקב ועשו האמורים בפרשה". ואחר־כך מפרש רש"י מה שכתוב "אברהם הוליד את יצחק" - שלכאורה הרי זה מיותר, שהרי כבר נאמר לפני זה "יצחק בן אברהם" - "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק".

הביאור בדברי רש"י[2]: כיון שנאמר בפסוק "ואלה תולדות יצחק", ולא נתפרשו תולדותיו (מיד על אתר) - לכן אומר רש"י, שהכוונה ב"תולדות יצחק" היא ל"יעקב ועשו האמורים בפרשה", דאף שאין זה בסמיכות, בפסוק זה, הרי זה בפרשה זו.

[ועל־פי־זה יומתק לשון רש"י "האמורים בפרשה", ולא "האמורים למטה", כלשון הרמב"ן, כי "האמורים למטה" יכול להתפרש גם בפסוק זה או בפסוק הבא; ואילו רש"י מדייק, שלמרות שיעקב ועשו רק "אמורים בפרשה", מכל־מקום, כוונת הפסוק ב"תולדות יצחק" היא ליעקב ועשו].

אבל על־פי־זה נשאלת השאלה: למה הפסיק הפסוק בענין אחר, ואינו מפרש תיכף מי הם התולדות - ולכן מבאר רש"י: "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק".

אך צריך להבין: מהו הכרחו של רש"י לפרש שהכוונה ב"אלה תולדות יצחק" היא לתולדות כפשוטו (ובמילא צריך לתרץ למה הפסיקה התורה בענין אחר) - הרי יכול לפרש ש"תולדות יצחק" הם המעשים והמאורעות של יצחק[3], כפי שמפרש בעצמו על פסוק[4] "אלה תולדות יעקב יוסף", כפירוש הירושלמי[5] על הפסוק[6] "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ועוד?

ב. ויובן בהקדם המדובר בשבתות שלפני־זה[7], אשר שם הפרשה אינו רק מצד התחלת הסדרה בתיבה זו, אלא בשם זה מרומז התוכן של כל הסדרה. ואדרבה: מצד זה שתוכן הסדרה מרומז בתיבה זו, לכן נקבע שתיבה זו היא תחלת וראש הפרשה.

וראיה מוכחת לזה - מפרשתנו[8]:

אין לומר שהסדרה נקראת בשם "תולדות" (רק) מצד ההתחלה, שהרי גם התחלת פרשת נח היא "אלה תולדות נח", ואף־על־פי־כן נקראת "נח", ולא "תולדות".

- ואין לומר, שפרשת נח לא נקראת בשם תולדות בכדי להבדיל אותה מהסדרה שלנו, שהרי איפכא מסתברא: פרשת נח שהיא הסדרה הראשונה שהתחלתה בתיבת "תולדות", היתה צריכה להיקרא בשם "תולדות", ואילו השינוי (בכדי להבדיל בין סדרה אחת לחברתה) היה צריך להיות בסדרה השני', שהיתה צריכה להיקרא בשם "יצחק".

יתירה מזה: ישנם כמה סדרות ששמותיהן בני שתי תיבות, כמו "חיי שרה", ואם־כן, היתה סדרה אחת יכולה להיקרא "תולדות נח", וחברתה "תולדות יצחק"[9] -

ובהכרח לומר, ששם הסדרה קשור עם תוכן כל הסדרה. ולכן נקראת פרשת נח (לא בשם "תולדות", כיון שתוכנה אינו התולדות (בנים) של נח - שכבר נאמר בפרשת בראשית, אלא) בשם "נח", לפי שתוכן הסדרה הוא: "נח", שענינו - כשמו: "ינחמנו"[10], נחת, נייחא דרוחא[11].

---

*) מכאן עד סוסכ"ד - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 354 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ריש פרשתנו.
2) מפרשי רש"י כאן. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך.
3) כפי' הספורנו.
4) וישב לז, ב.
5) ברכות פ"א ה"א.
6) בראשית ב, ד.
7) שיחת ש"פ לך־לך בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 213) וש"פ חיי שרה ס"ב (שם ע' 264).
8) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 58 הערה 10. ח"ז ע' 25 הערה 40. חכ"ה ע' 126. ח"ל ע' 176 הערה 2. ועוד.
9) וכן הוא להרמב"ם בסדר תפלות שלו (שביד החזקה) קרוב לסופו.
10) בראשית ה, כט ובפרש"י.
11) תו"א ר"פ נח. וראה זח"א ס, א.

- וה"נייחא דרוחא" נעשה על־ידי עניני כל הסיפורים שבפרשת נח: מי המבול לטהר את הארץ[12]; "וירח[13] את ריח הניחוח"[14]; ברית עם נח כו'; לידת אברהם אבינו[15], עד לפסוק האחרון שבסדרה: "וימת תרח בחרן", שנסתיים חרון אף של מקום בעולם[16] -

ואילו פרשתנו - תוכנה הוא תולדות יצחק (כדלהלן), ולכן נקראת בשם "תולדות".

ולכן מפרש רש"י: "אלה תולדות יצחק - יעקב ועשו האמורים בפרשה" (ולא שתולדות יצחק הם המאורעות של יצחק) - לפי שתוכן הסדרה הוא "תולדות" כפשוטו.

ג. כיון שרש"י מפרש פשוטו של מקרא, צריך לומר, שיש לרש"י הכרח לפירושו גם מפשוטו של מקרא:

התחלת הפרשה היא: "ואלה (תולדות גו')" - בוא"ו. וידוע ש"ואלה" מוסיף על הראשונים[17]. ובמילא אי אפשר לומר שפסוק זה מדבר אודות מעשיו ומאורעותיו של יצחק, שהרי מעשי יצחק אינם שייכים לכתובים שלפני־זה: סיום הפרשה הקודמת הוא "ואלה תולדות ישמעאל גו'"[18], וישמעאל ויצחק אינם שייכים זה לזה (וכפי שנחלקו בפרשה הקודמת גופא, שליצחק נתן אברהם את כל אשר לו, ואילו "לבני הפלגשים וגו' נתן אברהם מתנות[19] וישלחם מעל יצחק"[20]); ולכן מפרש רש"י שתולדות יצחק הם יעקב ועשו, וזהו ההמשך לפרשה הקודמת, כיון שעשו היה רשע כמו תולדות ישמעאל[21] (ואף־על־פי שישמעאל עצמו עשה תשובה[22], הרי כאן נוגע תולדות ישמעאל).

ועל־פי־זה מובן החילוק שהתחלת פרשת נח היא "אלה" (ללא וא"ו), ואילו התחלת פרשת תולדות היא "ואלה" (בוא"ו) - כי, פרשת נח לא באה בהמשך לפרשת בראשית, ואדרבה: "אלה פסל את הראשונים" - דור המבול[23]; בפרשת בראשית מדובר אודות העולם כפי שהיה קודם הטהרה, שלכן "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ"[24], ואילו תוכן פרשת נח הוא ההיפך מזה - "לא אוסיף גו'"[13], "עולם חדש"[25], נייחא דרוחא. מה־שאין־כן פרשת תולדות באה בהמשך לסיום פרשת חיי שרה, כנ"ל.

ד. על־פי־זה יש לתרץ קושיא נוספת:

הצורך לומר (כאן) "אברהם הוליד את יצחק" בשביל לשלול טענתם של ליצני הדור, הוא רק מפני שנאמר "יצחק בן אברהם", וכדפירש רש"י: "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר כו'". ואינו מובן: אדרבא, גם התיבות "בן אברהם" מיותרות כאן, לכאורה, שהרי כבר יודעים זאת מהפרשיות הקודמות, ובמילא אין גם צורך להבהיר שאברהם הוליד את יצחק, אלא לספר מיד אודות תולדות יצחק - "ויהי[26] יצחק בן ארבעים שנה גו'"[27]?

ועל־פי הנ"ל יובן:

כיון ש"ואלה תולדות יצחק" בא בהמשך ל"ואלה תולדות ישמעאל", ובישמעאל נאמר "ישמעאל בן אברהם"

---

12) ראה זבחים קיג, א. תו"א שם.
13) נח ח, כא.
14) ראה שיחת ש"פ וירא הערה 120 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 256).
15) כי עד אברהם (גם אחרי הטהרה שע"י המבול) לא הי' עדיין אמיתית נייחא דרוחא, שהרי העולם מתנהג באפילה (ב"ר פ"ב, ג). ועדיין הם שני אלפים תוהו (ע"ז ט, א). וראה סה"ש תש"ב ע' 30: "פ' נח איז דער מבול, עס איז אַ קאַלאַמוטנע וואָך, אָבער עס איז אַ פריילעכער סוף וואָך, עס איז געבאָרן געוואָרן אברהם אבינו".
16) רש"י ס"פ נח. וראה זח"א קמז, א.
17) ב"ר פי"ב, ג. וש"נ.
18) כה, יב.
19) ראה שיחת ש"פ חיי שרה ס"ה ובהערה 48 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 268).
20) שם, ו.
21) שמו"ר פ"ל, ג (הובא באוה"ת פרשתנו קלו, ב). ובאוה"ת (שם): "ומזה יובן פרש"י על ואלה תולדות יעקב ועשו האמורים בפרשה".
22) ראה שיחת ש"פ לך־לך סט"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 226 ואילך), ובהנסמן שם.
23) ב"ר פ"ל, ג. שמו"ר שם.
24) בראשית ו, ו.
25) ב"ר פ"ל, ח.
26) כה, כ.
27) וכמו שהקשו מפרשי רש"י כאן.

- ובנוגע לישמעאל בהכרח לומר "בן אברהם": כשלומדים "ואלה תולדות ישמעאל גו'", כפי שהיה בהתפשטות כזו - שנים עשר נשיאים וכו' - מתעוררת תמי' גדולה: מנין באה לישמעאל התפשטות כזו?! וענין זה מבהיר הפסוק באומרו "ישמעאל בן אברהם": אין זה משלו חס־ושלום, אלא בגלל ש"לישמעאל שמעתיך גו' (ולכן) שנים עשר נשיאים יוליד גו'"[28], והיינו, שמקבל זאת מאברהם; מצד מדת חסדו של אברהם (נתן מקום גם לישמעאל, ו)אמר "לו ישמעאל יחיה", ויתירה מזו: "יחיה לפניך"[29] - חסד שלמעלה (הנקראת "גדולה"), שהוא בלי־גבול (עד כדי כך, שכ"ו דורות ברא הקב"ה כו' וזן אותם בחסדו[30]), וכמבואר בחסידות[31] שהחסד דאברהם (קודם המילה) היה בדוגמת בחינת גדולה -

לכן, גם לגבי יצחק הוצרך הפסוק לומר "בן אברהם" - שהרי אי אפשר לייחס לאברהם את ישמעאל, ולא את יצחק.

וכיון שנאמר "יצחק בן אברהם", מוסיף הכתוב ומבאר "אברהם הוליד את יצחק", בכדי: (א) לשלול טענת ליצני הדור, כדפירש רש"י. (ב) להורות, שלמרות שהתורה מייחסת את שניהם (ישמעאל ויצחק) לאברהם, הנה היחס של יצחק לאברהם הוא באופן אחר לגמרי: יצחק הוא לא רק בן אברהם, אלא "אברהם הוליד את יצחק"[32]; בזה היה אברהם "מונח", ובזה התבטא כל ענינו של אברהם, וכמו שכתוב[33] "כי ביצחק (דוקא) יקרא לך זרע".

ה. ויש[34] ענין עמוק יותר בכך שהפסוק מוכרח לייחס את יצחק לאברהם, על־ידי שייחס את ישמעאל לאברהם:

ידוע[35] החילוק בין אברהם ליצחק, שאברהם היה מרכבה למדת החסד, ולכן היתה עבודתו בגמילות חסדים והכנסת אורחים. ויצחק היה מרכבה למדת הגבורה, ולכן היתה עבודתו חפירת בארות - להסיר את הרפש והאבנים המכסים, ולגלות את ה'מים חיים' הנובעים מלמטה למעלה.

ולכן[36] יש גם חילוק ביניקת החיצונים מקו החסד דאברהם, או מקו הגבורה דיצחק: אברהם - יצא ממנו ישמעאל[37], חסד דקליפה. ויצחק - יצא ממנו עשו[37], גבורה דקליפה.

ועל־פי־זה נמצא, שבגילוי נראית בישמעאל שייכות גדולה יותר לאברהם מאשר ביצחק - שהרי ישמעאל הוא בקו החסד (כמו אברהם - אלא שהוא בקליפה[38], ואופן המשכתו מאברהם הוא בדרך "יצא ממנו"[39]), ואילו יצחק הוא בקו הגבורה, היפך מקו החסד - ולכן הוכרחה התורה לומר גם ביצחק שהוא "בן אברהם", ולהוסיף "אברהם הוליד את יצחק", היינו שאדרבה - יצחק הוא עיקר זרעו של אברהם.

ו. על־פי־זה יובן גם מה שכתב רש"י "מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם", שמזה מוכח שהיתה בזה עשיה מיוחדת מהקב"ה. ולכאורה, הרי על־פי טבע דומה הבן לאביו[40] (אלא־אם־כן יש סיבות שמצדם אינו בדומה). ואם־כן, למה כאן היה צורך בנס[41]?

ועל־פי הנ"ל יובן: הדמיון של הבן לאביו, הוא מפני שהבן נלקח מן האב מגופו ומנשמתו - הוא דומה לו בגופו ובתכונות הנפש[42]. אך כיון שמצד תכונות הנפש היו הפכיים, שנשמת אברהם היתה ממדת החסד, ונשמת יצחק ממדת הגבורה, ולכן היו חלוקים גם בשכלם (כידוע[43] בענין בית־שמאי

---

28) לך־לך יז, כ.
29) שם, יח.
30) פסחים קיח, א.
31) אוה"ת וירא צג, ב. וראה תו"א יב, א. קיט, ד.
32) ספורנו. ראה גם כלי יקר עה"פ (ובאוה"ת כאן).
33) וירא כא, יב.
34) מכאן עד סוסכ"ב - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"כ ע' 100 ואילך.
35) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.
36) ראה לקו"ת ואתחנן ה, א.
37) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו, ה.
38) ובפרט לפי המבואר בתו"ח פרשתנו (ד, ב ואילך) שחסד דישמעאל אינו כחסד שאר האומות, ו"יש לו צד אחיזה ממש בפנימיות המוחין" דאברהם.
39) לקו"ת שם. שה"ש ט, ד.
40) ראה עדיות פ"ב מ"ט ובפירוש הרמב"ם שם.
41) באגדת בראשית פל"ז: "ציווה הקב"ה למלאך כו' אל תצור אותו דומה לאמו אלא לאביו". - וג"ז צריך ביאור למה לולא הציווי הי' דומה לאמו ולא לאביו.
42) ראה בפירוש הרמב"ם שם: "לפי שכשהוא קרוב לו במזגו כו'".
43) תניא אגה"ק סי"ג. לקו"ת שה"ש מח, ג. וראה זח"ג רמה, א.

ובית־הלל, שמצד החילוק בנשמותיהם היו חלוקים בשכלם, שבית־שמאי היו נוטים לחומרא ובית־הלל לקולא), הרי על־פי טבע היו צריכים להיות חלוקים - ובאופן הפכי - ובפרט בקלסתר פניהם[44], כי מראה הפנים הוא לפי אופן השכל, וכמו שכתוב[45] "חכמת אדם תאיר פניו"[46]. ולכן היה צורך בכך ש"צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם".

ז. על־פי הנ"ל יובן גם מדוע מספרת התורה ש"צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק" בפרשת תולדות, שבה רק נזכר "יצחק בן אברהם", ולא בפרשיות הקודמות, כשמסופר אודות לידת יצחק[47] - דלכאורה, היו צריכים להזכיר שלילת טענת ליצני הדור מיד בלידת יצחק?

והענין בזה על־פי חסידות: אף־על־פי שיניקת הקליפות היא הן ממדת החסד והן ממדת הגבורה - אברהם יצא ממנו ישמעאל ויצחק יצא ממנו עשו - מכל־מקום, תוקף יניקתם הוא מהגבורה (צמצום והעלם) דוקא[48]. ולכן גרועה קליפת עשו מקליפת ישמעאל[49], דאף־על־פי ששניהם לא קבלו את התורה[50], הרי עיקר הצרות הם מעשו.

על־פי פשוט: בשעה שרואים שתולדות יצחק הוא עשו (למרות שרבקה היתה צדקנית), ועיקר עבודתו היא חפירת בארות (היפך מעיקר עבודת אברהם) - הנה אז בא תוקף טענת ליצני הדור, שיצחק אינו שייך לאברהם.

ועל־פי־זה יתורץ, שלכן שוללת התורה טענת ליצני הדור בענין "תולדות יצחק - יעקב ועשו" (וגם "תולדות" - מאורעות, חפירת בארות), כיון שתוקף טענת ליצני הדור "מאבימלך נתעברה שרה" הוא מצד מדת הגבורה והצמצום, מצד זה שתולדות יצחק - עשו (וחפירת בארות).

ח. היחוס של יצחק לאברהם, ש"אברהם הוליד את יצחק" - אף־על־פי שיצחק הוא בקו הגבורה, היפך קו החסד (אברהם) - הרי זה לפי סיבת ומקור הגבורה היא - מחסד: מדת החסד רוצה שההשפעה תוכל להתקבל - פעולה שיכולה להיעשות על־ידי הגבורות (צמצום השפע) דוקא[51]. ויתירה מזה: על־ידי גבורות דוקא נעשה ריבוי ותוספת בהשפעה[52]. וכידוע בפירוש "גבורות גשמים"[53]. וזהו "אברהם הוליד את יצחק", שהגבורות דיצחק נמשכות מבחינת חסדים דאברהם.

[וזהו נוסף לכך, שללא חסד, לא שייך מדות בכלל (וגבורה בכללם, אפילו אם כוונת הגבורה לא היתה בשביל הגילוי), שהרי ענין המדות הוא גילוי לזולתו, וכללות ענין השייכות לזולת הוא מצד מדת החסד. וזהו הביאור במה שכתוב בזוהר[54] על מדת החסד, שהיא "יומא דאזיל עם כולהו יומין"].

וזהו גם תוכן המדובר לעיל[55], שתחילה צריכה להיות התנועה ד"ימין מקרבת", ואחר־כך התנועה ד"שמאל דוחה" - אף־על־פי שלשון הגמרא[56] הוא "שמאל דוחה וימין מקרבת" - כי בגמרא מדובר אודות הסדר בעשיה בפועל; אצל הזולת המקבל ובפועל - ההתחלה היא ב"שמאל דוחה", אבל הסיבה והמקור ל"שמאל דוחה" הוא - ה"ימין מקרבת". ונמצא, שבסדר מדות המשפיע ונותן, ההתחלה היא ב"ימין מקרבת".

---

44) ובזה יומתק לשון הגמרא (ב"מ פז, א): "נהפך קלסתר פנים כו'", כי קודם לזה הי' קלסתר פני יצחק בהיפך מקלסתר פניו של אברהם. - ולאגדת בראשית הנ"ל, דומה לשרה, שעלי' אמרז"ל (ב"מ שם) "האשה צרה עיני'", גבורות.

45) קהלת ח, א.

46) ובפרט בהאבות שהן הן המרכבה (ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו), הרי בודאי שגופם (מראה פניהם) הי' לפי אופן נשמתם.

47) ובפרט, אשר גם בפועל, צר קלסתר פניו בעת יצירתו או ביום הגמלו (ראה חדא"ג מהרש"א שם).

48) ראה ד"ה וישב יעקב עת"ר (סה"מ עת"ר ע' צה), שמקו הימין משתלשל רק קליפת נוגה.

49) אוה"ת וירא צג, ב. וראה ספרי האזינו לב, ט.

50) מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

51) לקו"ת ואתחנן יג, ג. ביאוה"ז יב, ב.

52) ביאוה"ז שם. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות בסופו. - ולכן עיקר ומקור כל הברכות המשיך יצחק דוקא (סידור שם).

53) לשון המשנה ריש מס' תענית. לקו"ת שם. ובכ"מ.

54) ראה זח"ג קג, א־ב. קצא, ב. וראה לקו"ת ד"ה האזינו (השלישי) פ"ו. - הל' יומא דאזיל כו' מצאתיו בע"ח שער כה דרוש ב'. פע"ח שער חה"ס פ"א. שער מאמרי רשב"י פ' יתרו, תרומה ואמור (וממ"ש שם יש להעיר למ"ש בלקו"ת שם. עיי"ש). ועוד.

55) שיחת שבת שובה בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 30).

56) סוטה מז, א. סנהדרין קז, ב.

ט. כשם שכללות ענינו של יצחק - גבורות - הוא בשביל הגילוי, כך גם ב"תולדות יצחק - יעקב ועשו", שמצד (גבורות ד)יצחק יצא ממנו עשו (שגרוע מישמעאל, כנ"ל), הכוונה בזה היא - תוספות האור (גבורות גשמים, כנ"ל), שנעשה על־ידי הבירורים.

וזהו גם מה שכתוב "ואלה תולדות יצחק", "ואלה מוסיף על הראשונים" - שתולדות יצחק, שקאי גם על עשו (שלכן נאמר תולדות חסר, ללא וא"ו[57]), מוסיף על הראשונים, שפועל תוספת אור.

על־פי־זה מובן גם שכללות הפרשה נקראת "תולדות", כיון שכללות הפרשה עוסקת בבירור הניצוצות שהיו צריכים לברר מעשו, שלכן הוצרך יעקב ללבוש בגדי עשו ולילך במרמה (דרכי עשו), שדוקא על־ידי־זה קיבל יעקב את הברכות (שמצד עצמו לא היה יכול לקבלם) - "ויתן לך האלקים"[58], תוספת האור שנמשך על־ידי הגבורות דשם אלקים דוקא[59].

יו"ד. על־פי הנ"ל יובן גם קישור ב' הפירושים ב"תולדות יצחק": (א) "תולדות" - בנים, שקאי על יעקב ועשו, כדפירש רש"י. (ב) ענינו ומאורעותיו של יצחק,

- והרי ב' הפירושים הם אמת, אלא שפירוש אחד הוא העיקר, והשני בדרך טפל. ובדוגמת מה שכתוב[6] "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", שאף־על־פי שהפירוש הפשוט שם הוא - מאורעות, מכל־מקום, מפרש שם המדרש[60] "תולדות" מלשון בנים, כי מזה שלא נקט הכתוב תיבה שיש בה רק פירוש אחד, אלא "תולדות" שכולל גם הפירוש בנים, מוכרח שהכוונה גם לבנים, הנה כן הוא בנידון־דידן: מזה שהפסוק נקט "תולדות", ולא בנים, מוכח, שכוונתו גם למעשים ומאורעות -

כי ענינו של יצחק הוא - התוספת וריבוי אור שבא על־ידי ענין הבירורים. וכמו שכתוב[61] "וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק", שענינו של יצחק הוא "וארבה את זרעו" - ריבוי האור שבא על־ידי ריבוי זרעו כפשוטו, לא רק יעקב, אלא גם עשו, אשר דוקא על־ידי־זה שיעקב מברר את עשו, נמשך ריבוי האור.

ויומתק ביותר (השייכות ד"תולדות יצחק" ביחס לעניניו של יצחק עם "תולדות" מלשון בנים), על־פי המבואר בחסידות[62], שענין ההולדה קשור עם גבורות, כי בכדי שתהיה הולדה, צריך להיות "יורה כחץ" (וכמאמר רבותינו ז"ל[63] כל זרע שאינו יורה כחץ אינו מוליד), והרי החמימות, וגם כללות המשכת הטיפה הנמשכת מהמוח לאברים תחתונים, הוא ענין של גבורות וצמצומים.

יא. וההוראה מזה בעבודתינו:

ישנם כאלו שרוצים לעסוק רק בענינים הכי נעלים. כאשר תובעים מהם "להשפיל" את עצמם ולהתלבש בענינים "פחותים", טוענים הם: מה לי וכו'.

אך צריך לידע, שאדרבה: תוספת וריבוי אור באים על־ידי הגבורות וצמצומים דוקא. ולמרות שלא תמיד רואים על־אתר את ה"תולדות" - צריך לדעת, שישנם ה"תולדות", הם "אמורים בפרשה", ובשעה שעושים את העבודה, מקבלים סוף־כל־סוף גם בגילוי את ה"ויתן לך האלקים וגו'"[58] וכל הברכות הנאמרים בפרשה.

* * *

יב. לשון רש"י "מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו כו'", הוא בדרך שאלה ותשובה (שהרי רש"י היה יכול לומר מיד "צר קלסתר פניו כו'", ללא התיבות "מה עשה הקב"ה"): רש"י מקשה "מה עשה הקב"ה" (בתמיה), מה היתה העצה שעשה הקב"ה בכדי לשלול את טענתם של ליצני הדור; ורש"י מתרץ דבר חידוש - "צר קלסתר פניו כו'".

57) שמו"ר שבהערה 21.
58) פרשתנו כז, כח.
59) ראה בכ"ז תו"א סוף פרשתנו. סידור שם. ד"ה פדה בשלום תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 185 ואילך). לקו"ש ח"ג ע' 795 ואילך.
60) ב"ר פי"ב, ז.
61) יהושע כד, ג. וראה סידור שם.
62) סידור שם.
63) זח"ג ערב, א. וראה גם חגיגה טו, א.

כלומר: הפעולה שיהיה ניכר בגילוי שאברהם הוליד את יצחק - היא ענין של "קושיא", קושי, גם למעלה כביכול (ובשביל זה היה צורך בחידוש מיוחד - צר קלסתר פניו כו').

ובדוגמת לשון רז"ל[64] על כמה ענינים: "קשה כקריעת ים־סוף", היינו, שגם לגבי הקב"ה הרי זה קשה כביכול.

יג. ביאור הקושי כביכול שקלסתר פניו של יצחק יהיה דומה לאברהם (וכמו כן ב"קשה" שבכמה ענינים), יובן מהדוגמא דקריעת ים־סוף גופא:

עצם העובדה שהים נצב כמו נד - לא בזה מתבטא עיקר ה"קשה". ובפרט לפי המבואר בתניא[65], שהפלא שבקריעת ים־סוף הוא פחות מבריאת שמים וארץ, ואם־כן בודאי לא שייך לומר על זה הלשון "קשה";

ורק בזה שבקריעת ים־סוף היו שני הפכיים[66], "רפוא לישראל ונגוף למצרים"[67] (שהרי אם לא היה נבקע הים, לא היו המצריים נכנסים לים), בה בשעה שמדת הדין טענה "מה נשתנו אלו מאלו, אלו עובדי עבודה־זרה ואלו עובדי עבודה־זרה"[68] - בזה מתבטא הענין ד"קשה"[69], כי על־פי סדר השתלשלות יש להתחשב במדת הדין, ובשעת קריעת ים־סוף לא התחשבו במדת הדין, בהגבלות וסדרי ההשתלשלות[70].

יד. על־פי־זה יובן גם בענינו:

כיון ש"האבות הן הן המרכבה"[71], ובמרכבה העליונה "פני אריה" ו"פני שור" הם נפרדים והפכיים זה מזה, "פני אריה אל הימין (אברהם) ופני שור מהשמאל" (יצחק)[72] - הרי לא יכולים להיות שני הפכים ביחד: קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, ואף־על־פי־כן מרכבה של ד' רוחות.

ולכן מתעוררת הקושיא: "מה עשה הקב"ה"; מהי העצה לשלול טענת ליצני הדור, כיון שמצד כל סדר ההשתלשלות, עד למרכבה עליונה, חסד וגבורה הם ב' קוים הפכיים.

טו. אף־על־פי־כן, כיון שליצני הדור טענו "מאבימלך נתעברה שרה", לא התחשב הקב"ה בהגבלות וסדרי ההשתלשלות, וצר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם. מה עורר וגרם פעולה זו - "לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה".

כאשר ליצני הדור, קליפות, נמצאים במקומם - הנה כן הוא מצד סדר ההשתלשלות, שהרי גם הם נבראו; אבל כאשר הם דוחקים עצמם ("שפּאַרן זיך") לתחום הקדושה, ומתחילים להתערב ולחוות דעתם אודות יצחק, וטוענים שהוא שייך בכלל לאבימלך - ולא רק שענינים פרטיים שלו נלקחים מאבימלך, אלא שכללות ההולדה שלו, עצם מהותו, שייך לאבימלך - הרי זה "נוגע" ("דערנעמט") למעלה, ובגלל זה מבטלים כל סדרי ההשתלשלות.

טז. וההוראה מזה בעבודתינו:

ידוע[73] הטעם לכך שאברהם יצחק ויעקב נקראים "אבות", לפי שהם שורש ומקור כל נשמות ישראל;

---

64) פסחים קיח, א. סוטה ב, א. - ובזח"ב קע, א: "קשין .. קמי' קוב"ה".

65) ח"ב פ"ב.

66) וכ"ה בכל הענינים שנאמר עליהם הלשון קשה. וכמו "קשה לזווגן" (סוטה שם), שהוא חיבור ב' הפכיים, דכר ונוקבא. וכן "קשין מזונותיו" (פסחים שם), שהמשכת מזונות הוא מבחי' מזל שלמעלה מהשתל', כמבואר בביאוה"ז שם.

67) ראה ישעי' יט, כב. זח"ב לו, א.

68) ראה זח"ב קע, ריש ע"ב. מכילתא בשלח יד, כח. ילקוט ראובני שם, כז.

69) וכמש"כ בזח"ב שם: "קשה קמי' למעבר על דינא". ובד"ה החודש תרנ"ד ס"ב (סה"מ תרנ"ד ע' קלג), שהקושי הוא מצד שבקי"ס הי' חיבור למעלה מהשתלשלות והשתלשלות.

70) שמטעם זה, מכת בכורות שהיתה נגוף ורפוא כאחד, הוצרכה להיות מהקב"ה בכבודו ובעצמו, כמבואר בלקו"ש ח"ג ע' 866 (ובהנסמן שם), אבל לא נאמר בזה קשה (לגבי הקב"ה), כיון שדם הפסח (שחיטת הע"ז דמצרים) הבדילם מהללו עוע"ז כו'.

71) ב"ר שבהערה 46.

72) יחזקאל א, יו"ד.

73) שלכן "אין קורין אבות אלא לשלשה" (ברכות טז, ב), כי בחי' השבטים יש לך אדם שאין בו כלל בחי' ומדריגות אלו, משא"כ בחי' האבות צריך להיות בכל אדם (תו"א וארא נה, א. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1068 הערה 12. תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 279 ואילך).

בחינת האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור, היינו, שבכל אחד מישראל צריכים להיות כל עבודות האבות.

ומזה מובן, שגם הענין ד"צר קלסתר פניו כו'", התכללות חסד וגבורה, יכול וצריך להיות בכל אחד ואחד מישראל. ומזה נעשה גם הענין ד"בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא", כמו שכתוב בתניא[74].

והרי ענין זה הוא למעלה מהגבלת הטבע וסדר ההשתלשלות, כאמור לעיל, שמצד סדר ההשתלשלות הנה חסד וגבורה הם ב' קוים הפכיים, ואינם יכולים להיות יחדיו. ולכן איתא בספרי[75], שאהבה ויראה ביחד יכולות להיות במדת הקב"ה בלבד (רק בעבודת ה', ולא בעניני העולם).

[אלא שיש בזה שתי מדריגות[76]: (א) שהמרירות תהיה בליל שישי, והשמחה בשבת. (ב) שהמרירות והשמחה יהיו ביחד, בבת אחת. וכיון שכל איש ישראל הוא "יורש" של האבות, שיורש הכל, במילא יכול כל אחד (על־כל־פנים לפעמים, או גם לתמיד) לבחור האופן שרוצה, ולקבוע סדר עבודתו באופן זה].

יז. עוד הוראה מהנ"ל:

בכדי שהכל יעידו שאברהם הוליד את יצחק, היה הקב"ה יכול לעשות שקלסתר פניו של אברהם יהיה דומה ליצחק[77]. אך בפועל היה להיפך - "צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם"[78].

וההוראה מזה לכל אחד:

בשעה שעומדים בפני ב' הקוין, קו החסד או קו הגבורה, ויש ספק באיזו דרך לבחור - צריך לבחור בקו החסד.

וכמבואר בתניא[79], שבשעה שמקרבים יהודי, הנה לבד זאת ש"לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים", הרי "כולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'".

* * *

חי. ענין הנ"ל - שבגלל טענת ליצני הדור, נתבטלו סדרי ההשתלשלות ונעשה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם - קשור גם עם "יפוצו מעינותיך חוצה"[80], שהתחיל בעיקר בי"ט כסלו[81] (ולכן, פרשת תולדות חלה לעולם בחודש כסלו[82] (או בשבת מברכים[83] כסלו) - חודש הגאולה, שבו נפעל הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה"):

איתא בזהר[84], שבתורה יש גופי תורה - גליא דתורה, ונשמתא דאורייתא - רזין דאורייתא.

על־פי סדר ההשתלשלות, הנה נשמתא דאורייתא וגופי דאורייתא הם ב' ענינים נפרדים, לכאורה. אי אפשר לעשות מנשמה גוף ומגוף נשמה (ב"עבודה", ישנו ענין כזה, אבל בתורה, גוף התורה ונשמת התורה הם לכאורה ב' ענינים בפני עצמם). ולכל אחד מהם יש האופן שלו: גופא דאורייתא - בגילוי, ונשמתא דאורייתא - בהעלם (וכמובן מהשם "רזין" - סודות, וכאשר מגלים זאת - שוב אין זה סוד).

---

74) ספל"ד.

75) ואתחנן ו, ה.

76) ראה תניא אגה"ת פ"י ורפי"א.

77) מכיון שההעדאה הוצרכה להיות על שייכות יצחק ואברהם (כי על זה הי' הטענה).

78) וכמו"כ בבחי' עתיק, שהיא הסיבה והנתינת כח לצר קלסתר כו' (כדלהלן סי"ט) כולא ימינא.

79) פרק לב. וראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 133 ואילך. תורת מנחם - התוועדויות חי"א ע' 37 ואילך. קונטרס אהבת ישראל (קה"ת תשל"ו). וש"נ.

80) מענה המשיח להבעש"ט שאז יבוא. - נסמן ונתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1119. תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ע' 84. ובכ"מ.

81) סה"ש תורת שלום ע' 112.

82) ראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א) וז"ל: "המועדים של כל השנה .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן".

83) שכולל כל ימי החודש, כדלעיל בשיחת ש"פ חיי שרה הערה 20 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 265).

84) ח"ג קנב, א.

אמנם, י"ט כסלו בא ומכריז: "יפוצו מעינותיך חוצה". יש להמשיך את המעינות של פנימיות התורה, ובאופן של הפצה - גם ב"חוצה".

- נוסף לכך שחסידות חב"ד המשיכה פנימיות התורה בהבנה והשגה, חכמה בינה ודעת (בעוד שלפני אדמו"ר הזקן, ואפילו אצל אדמו"ר הזקן גופא - לפני פטרבורג, לא היתה ההתלבשות בהשגה כל־כך[85]), ועד כפי שכותב כ"ק מו"ח אדמו"ר[86], שחסידות חב"ד תובעת שילמדו חסידות בהשגה באותו אופן שלומדים סוגיא בנגלה - ה"חוצה" של הלומד עצמו - הנה נוסף לזה, תובעים להפיץ המעיינות גם ב"חוצה" כפשוטו, לזולת שנמצא בחוצה -

ויתירה מזה: "חוצה" סתם, בלי הגבלות. כלומר, שאפילו בחוצה היותר תחתון צריך להפיץ את המעיינות.

ולכאורה, הרי זו תמיהה גדולה ביותר: אפילו על נגלה דתורה ישנן הגבלות, וכמו שכתוב[87] "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי", ואם־כן, איך אומרים "יפוצו מעינותיך חוצה"?

אך על זה באה ההוראה, שבשעה שזה נוגע במהותו של יהודי, שמושרש בעצמותו יתברך, אזי לא מתחשבים בהגבלות סדר ההשתלשלות, והקב"ה מהפך קלסתר פניו של יצחק שיהיה דומה לאברהם, והיינו, שגם פנימיות התורה, שמצד סדרי ההשתלשלות היא בהעלם (גבורה, יצחק) - תבוא בגילוי (חסד, אברהם).

וכמשל הידוע[88] של אדמו"ר הזקן, מבן מלך שחלה ביותר, עד שלא נותרה עצה אלא לשחוק אבן טובה שהיתה רק בכתר המלך - אשר באבן טובה זו היה תלוי כל יופי הכתר, "נזר העטרה המכתירה" - ולתת לו לשתות, ואמר המלך, שמבלי הבט על היוקר של כתר המלכות, הרי זה כאין וכאפס לגבי חיי בנו.

- על־פי דין, המשתמש בכתר המלך חייב מיתה[89]. וכאן מאבדים את הכתר לגמרי בשביל בן המלך (שעם היותו בן המלך, הרי אינו המלך[90]; אין מלך אלא אחד), כי ענין שנוגע במהותו ועצמותו של בן המלך, נוגע גם במהותו ועצמותו של המלך עצמו - ואז סרים כל החשבונות.

ואדמו"ר הזקן מוסיף בזה עוד ענין נפלא ("אַ גוואַלדיגן ענין"): אפילו בשעה שמצבו של בן המלך הורע עד כדי כך שספק אם יקבל את מי הרפואה, מכל־מקום, כדאי לשחוק את האבן הטובה, שרובה תלך לאיבוד, שמא תכנס טיפה אחת לתוך פיו של בן המלך.

* * *

יט. בפירוש רש"י הנ"ל ישנו דיוק נוסף:

לשון רש"י הוא "והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק". - לא "וידעו" וכדומה, אלא "והעידו". ואחר־כך חוזר רש"י ואומר: "עדות יש שאברהם הוליד את יצחק".

ולכאורה, מה מדגיש רש"י - ושני פעמים - את ענין העדות?

---

85) סה"ש תורת שלום ע' 114 (וראה לקו"ד ח"א כב, א ואילך).

86) ראה קונטרס: "תורת החסידות", "לימוד החסידות". ובכ"מ.

87) תהלים נ, טז. - אבל, נוסף על שגם בנגלה דתורה אמרו (פסחים נ, ב) "לעולם יעסוק כו' שלא לשמה" - (שכוונתם בזה, גם בדרגות הכי פחותות ב"לא לשמה" - תניא ספל"ט. הלכות ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג עיי"ש) - כי "מתוך שלא לשמה בא לשמה", הרי בנוגע פנימיות התורה, הבטיחו רז"ל (איכ"ר בתחלתו. ירוש' חגיגה פ"א סה"ז) המאור שבה (שזוהי פנימיות התורה - קה"ע שם) מחזירו למוטב.

88) "התמים" ח"ב ע' מט [עב, א]. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שכו ואילך. ועוד.

89) סנהדרין כב, א (וברמב"ם הל' מלכים רפ"ב: "ולא בכתרו") וביותר בכתרו (ראה מפרשים למגלת אסתר ו, ט).

90) בסנהדרין שם: "אסורה לאדוני".

ויובן על־פי המובא ב'אור התורה'[91] מספרי קבלה, שהתכללות חסד וגבורה, אברהם ויצחק, היא מבחינת הדעת, כי דעת כולל חסד וגבורה. ומביא שם ש"דעת" אותיות עדות[92], עיין שם.

- ומתאים גם עם הענין המדובר לעיל (סעיף יד ואילך), שההתכללות דאברהם ויצחק נלקחת מלמעלה מהשתלשלות - כי דעת הוא קו האמצעי שעולה עד פנימיות הכתר, עתיק[93]. והרי עתיק הוא למעלה מהתחלקות חסד וגבורה, דלית שמאלא בהאי עתיקא, כולא ימינא[94] -

ועל־פי־זה יובן הדיוק של רש"י: "והעידו", "עדות" - כי, כאמור[95], יש בפירוש רש"י ענינים של סודות התורה, קבלה, ולכן כותב רש"י הלשון "והעידו" ו"עדות", לרמז לבחינת הדעת.

כ. עוד ענין בזה:

עדות - היא על דבר הנעלם דוקא. על דבר הגלוי, ואפילו על מילתא דעבידא לאגלויי, לא צריכים עדות[96]. כלומר, שעל־ידי עדות נמשך ענין שמצד עצמו הוא למעלה מגדר גילוי. וברוחניות - הוא ענין המשכת בחינה שלמעלה מהשתלשלות[97].

וענין זה מרמז רש"י בהדגשת ענין העדות - שהענין ש"אברהם הוליד את יצחק", התכללות חסד וגבורה, הוא מצד המשכת בחינה שלמעלה מהשתלשלות: בשכל - אין מקום לדבר, אלא ש"עדות יש כאן" - בדוגמת ביאת עדים האומרים שהם בעצמם ראו זאת, שאז חייבים להאמין להם.

כא. האמור לעיל הוא דוגמא לכללות הענינים שבפירוש רש"י, שבכל ענין טמונים סודות התורה. וכמו שכתב השל"ה[98], שבפירוש רש"י ישנם ענינים מופלאים.

ישנם הסבורים שלימוד חומש עם פירוש רש"י הוא עבורם ענין של ירידה (חס ושלום). - אך צריך לדעת, שאדרבה, וכפי שהשל"ה, ה'רקנטי' ו'לבוש האורה' מאריכים במעלת לימוד פירוש רש"י. וכאשר לומדים - כתקנת רבותינו נשיאינו - בכל יום פרשה חומש עם רש"י כפשוטו, אזי סוף כל סוף, כמאמר רז"ל[99], לאחר ארבעין שנין "קאי אדעתיה דרביה",

- (וגם ענין זה מרומז במה שכתוב בפרשתנו[26]: "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", שזהו מצד הענין ד"בן[100] ארבעים לבינה"[101]) -

"יקחו" סוף־כל־סוף גם את הפנימיות.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לפירוש רש"י, שאף־על־פי שזהו לימוד שלומדים גם עם ילדים, הנה דוקא על־ידי־זה "לוקחים" את הסודות שבתורה, כן הוא גם בנוגע לענינים של מעשה בפועל, שאף־על־פי שכח המעשה הוא כח היותר תחתון, שלכן ישנם כאלה שאינם רוצים לעמוד במצב של ירידה כזו, הנה דוקא על־ידי־זה "לוקחים" עצמותו יתברך.

כב. בדוגמת הנ"ל, הוא גם הענין ד"ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ וגו'" - שנאמר בפרשתנו[58] - שיש בזה ב' פירושים (הפכים): (א) "מטל השמים ומשמני הארץ וגו'" כפשוטם, שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[102]. (ב) "מטל השמים זו מקרא, ומשמני הארץ זו משנה וכו'"[103].

וב' פירושים אלו הם בפסוק אחד[104], כי מצד עצמותו יתברך, נמנע הנמנעות, הרי הוא נושא הפכים, רוחניות וגשמיות יחדיו.

---

91) ריש פרשתנו.

92) כן הלשון (דעת בלא וא"ו) באוה"ת ובכ"מ; ובלקו"ת פקודי (ד, ב) ובכ"מ: "דעות (בוא"ו) אותיות עדות". ולהעיר מתקו"ז תס"ט בתחלתו. קה"י מערכת דעות.

93) ראה לקו"ת שלח נ, א. ובכ"מ.

94) זח"ג קכט, א. וראה שם רפט, א.

95) שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).

96) ראה ר"ה כב, ב. ד"ה ויקם עדות, ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 51 ואילך).

97) ראה לקו"ת ד"ה אלה פקודי (נסמן באוה"ת שם) ס"ד.

98) מס' שבועות קפא, א.

99) ע"ז ה, ריש ע"ב.

100) אבות ספ"ה.

101) אוה"ת שם קלז, א.

102) שבת סג, א. וש"נ.

103) ב"ר פס"ו, ג.

104) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 7. וש"נ.

וכיון שעצמותו יתברך "שייך" לגשמיות (גוף) דוקא[105], במילא נמשכים ממנו הברכות "מטל השמים וגו'" גם כפשוטו בגשמיות. אלא שזה צריך "לעבור" דרך "מטל השמים זו מקרא וכו'", כי כל ההמשכות הן על־ידי תורה.

* * *

כג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואלה תולדות יצחק בן אברהם גו'.

* * *

כד. כשם שישנם בפירוש רש"י ענינים בקבלה (כנ"ל), כך יש בו גם עניני הלכה. ולדוגמא בפרשתנו:

על הפסוק[26] "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", מפרש רש"י, שכאשר נולדה רבקה, בזמן מיתת שרה, היה יצחק בן 37 שנה, והמתין ג' שנים עד לחתונתו עם רבקה.

ולכאורה יוקשה: בפרשת חיי שרה[106] נאמר "ויקח את רבקה גו' וינחם יצחק אחרי אמו", והיינו, שרק לאחרי ש"ויקח את רבקה" אזי "וינחם אחרי אמו". ולפי פירוש רש"י, ש"ויקח את רבקה" היה ג' שנים לאחרי מיתת שרה, יוקשה: הרי אסור להתקשות על המת יותר מדאי, ואפילו על אביו ואמו אסור להתאבל יותר מי"ב חודש[107]?

ואין לתרץ, שהדין שאסור להתקשות נתחדש במתן תורה, כי: (א) זהו ציווי שכלי: "אי אתם רחמנים יותר ממני" (מהקב"ה)[107]. (ב) "קיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה"[108] (ובפרט דיני אבלות וניחום אבלים - שמפורש שהיו קודם מתן תורה[109]), (ג) על הפסוק "וימאן להתנחם"[110], איתא[111], שזהו בגלל שיוסף היה באמת חי, אבל לולא זאת, הנה (גם קודם מתן תורה) לא שייך להתאבל יותר מי"ב חודש[112].

והביאור בזה - על־פי מה שאמרו רז"ל, שבמשך הזמן שבין העקידה עד לחתונתו, הלך יצחק לבית מדרשו של שם ועבר[113]. ולדעה נוספת, הלך לגן־עדן[114].

- ולהעיר, שלפי הדעה השניה מתורץ עוד פירוש רש"י בפרשתנו[115]:

על הפסוק[116] "ויגדלו הנערים", מפרש רש"י: "כיון שנעשו בני י"ג שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודת אלילים". ומקשים בזה: רש"י עצמו פירש[117] שהקב"ה קיצר ה' שנים משנותיו של אברהם (שהיה ראוי לחיות 180 שנה, ולפועל חי רק 175 שנה), בכדי "שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה". ולפי הנ"ל, שעשו פירש לעבודת אלילים בגיל 13 שנה, נמצא, שבמשך שנתיים ראה אברהם את עשו יוצא לתרבות רעה (שהרי "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם"[118], ואם־כן, במלאת 13 שנה ליעקב ועשו, היה יצחק בן 73. ובמילא, היה אברהם אז בן 173 שנה (כי "ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו"[119]) - והרי חי עד גיל 175 שנה)?

---

105) ראה סה"ש תורת שלום ע' 12. ע' 120.
106) כד, סז.
107) מו"ק כז, ב.
108) יומא כח, ב. קדושין פב, א (שאברהם קיים) - וראה תו"א סז, ד, שלימד גם ליצחק, ויצחק לימד ליעקב ובניו. ובב"ר פצ"ה, ג: "והי' - אברהם - משמר דקדוקי תורה והי' מלמד את בניו". וראה רמב"ן עה"פ (פרשתנו כו, ה).
109) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ח (וראה ג"כ בבלי מו"ק כ, א). סוטה יד, א.
110) וישב לז, לה.
111) ב"ר פפ"ד, כא. פרש"י עה"פ.
112) ומ"ש בפרדר"א (פל"ב) ר' יוסי אומר שלש שנים עשה יצחק אבל על שרה אמו כו' - (א) א"א לפרש כפשוטו, כי הוא היפך הדין כנ"ל (ולא יתר על הדין, כלשון הרד"ל שם). (ב) ר"י שם הוא דלא כמ"ד (הובא בפירש"י) דחכה יצחק ג' שנים כדי שתהא ראוי' לביאה, ולא מפני אבל שרה.
113) תיב"ע וירא כב, יט. חיי שרה כד, סב. וראה ב"ר פנ"ו, יא.
114) מדרש (הובא בריב"א כאן. חזקוני ח"ש כד, סג. מאמר אם כל חי (בספר עשרה מאמרות) ח"ג סעיף כט־ל).
115) ראה גם שיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו תשי"ד ס"ג (תורת מנחם - התוועדויות ח"י ע' 162 ואילך). תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ריש ע' 213. "רשימות" חוברת כא ע' 15. לקו"ש ח"כ ע' 114 הערה 41.
116) פרשתנו כה, כז.
117) שם, ל.
118) שם, כו.
119) וירא כא, ה.

ב'דעת זקנים מבעלי התוספות'[120] מתרץ, ש"שנתיים (שאברהם היה עדיין חי) מרד במטמוניות". אבל תירוץ זה אינו מובן: אם היתה אפשרות שיחטא שנתיים במטמוניות, הרי היה אפשר שיחטא עוד חמש שנים במטמוניות, ולא יהיה צורך לקצר חמש שנים מחיי אברהם?

אבל לפי הנ"ל, שיצחק היה משך זמן (שנתיים) בגן עדן, מתרצים פירוש רש"י זה[121] - שבשעה שעשו יצא לתרבות רעה, היה זה כבר לאחרי פטירת אברהם, כי הזמן שיצחק היה בגן־עדן, אינו עולה לחשבון חיי יצחק (כי גן־עדן הוא למעלה מהזמן - שנשתנו מעשי בראשית). ובמילא, כשאברהם היה בן 162 שנה, הנה למרות שחלפו 62 שנה מלידת יצחק, היה יצחק רק בן 60 שנה. וכאשר "ויגדלו הנערים", שיעקב ועשו הגיעו לגיל 13 שנה, ויצחק היה אז בן 73 שנה, הגיע כבר אברהם לגיל 175 שנה -

ועל־פי־זה מובן, שאף־על־פי שחלפו כבר ג' שנים מפטירת שרה, התאבל יצחק - כי מקודם לכן לא ידע מפטירתה (כיון שהיה בבית מדרשו של שם ועבר, או בגן־עדן[122]), ובשעה שנודע לו, נהג אבילות כדין שמועה רחוקה, ומיד - "וינחם יצחק אחרי אמו"[123].

* * *

כה. (במהלך ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

מצד "והייתם נקיים מה' ומישראל"[124] (ככל פרטי הענינים הקשורים בזה שנתבארו במסכת שקלים[125]) - ברצוני להבהיר:

כיון שיש תרעומת על העובדה שישנם כאלו שישנים באמצע ההתוועדות[126], חשבו ב"ועד המסדר" על "המצאה" - לבטל את מקומות הישיבה[127], ועל־ידי־זה להכריח את כל הקהל לעמוד על רגליו, ובמילא לא תהיה אפשרות לישון...

[מצינו אמנם בנוגע לשמחת בית השואבה שהיו ישנים בעמידה[128], אבל זוהי מציאות רחוקה כו'].

ובכן: להוי ידוע שלא היתה זו המצאה שלי, ואדרבה, זהו היפך כוונתי והיפך רצוני וכו'.

- אינני יודע אם "בכדי שיעשה" לסדר שיוכלו לישב תיכף ומיד, אבל מכאן ולהבא יסודר הענין. -

לא יתכן לצער יהודים חס־ושלום שיצטרכו לעמוד על רגליהם משך זמן ארוך;

מוטב שימשיכו לישון "געזונטערהייט..." [בגלל שלא איכפת להם אם לשון רש"י הוא "האמורים בפרשה" או "האמורים למטה"[129], וכמו כן לא איכפת להם אם ירשמו שתחילה צריך להיות "ימין מקרבת" ואחר־כך "שמאל דוחה", אף־על־פי שלשון הגמרא הוא "שמאל דוחה וימין מקרבת"[130], וכיוצא בזה. ענינים כאלו אינם מבלבלים אותם משנתם, וגם לא יחלמו אודותם...], ובודאי לא תהיה קפידא עליהם, ובלבד שלא יכריחו אותם להצטער חס־ושלום ולעמוד על רגליהם במשך זמן ארוך.

---

120) שם כה, כז (בשם הירוש').

121) ריב"א שם.

122) ואף שממ"ש רש"י כאן "המתין לה כו' ג' שנים" (וכן רש"י לך־לך טו, יג. פרשתנו כח, ט), בהכרח שחולק על תירוץ הריב"א, דלשיטת הריב"א עברו ה' שנים משעת העקידה עד נשואי יצחק, שאז הי' בן ארבעים שנה - ותירוץ הריב"א הוא על פירש"י שעה"פ ויגדלו הנערים - מ"מ, הכתוב במדרש אשר יצחק הי' בג"ע לאחרי העקידה, גם רש"י ס"ל כן (ורק שסובר אשר גם (ב' שלימות ויותר מעט - שהם מקוטעות ג') שנים אלו נמנים במנין שנותיו).

במדרש שבס' ע"מ ובחזקוני, שהי' יצחק בג"ע, ומשם יצא "לשוח בשדה" (חיי שרה כד, סג) ופגש ברבקה כו'. ואולי נוסח אחר מצא הריב"א.

123) השיחה האחרונה - לא הגיעה לידינו לע"ע (המו"ל).

124) מטות לב, כב.

125) פ"ג ה"ב.

126) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכבר עורר על זה פעם, פעמיים ושלש פעמים, וללא הועיל כו'.

127) בהמשך השיחה, כשדובר אודות הענין ד"קשה כקריעת ים סוף", שזה "קשה" גם לגבי הקב"ה כביכול (לעיל סי"ב) - אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק: כאשר עושים פעולה מסויימת כדי שלא יוכלו לישב על יד השולחן - אין זה דבר "קשה", והראי', ש"ועד המסדר" הצליח לעשות זאת!...

128) סוכה נג, א.

129) כנ"ל ס"א.

130) כנ"ל ס"ח.

כו. (והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) ועתה נתיישב אצלי מה שסיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר לפני שנים רבות, ובמשך כל הזמן לא הבנתי לשם מה סיפר לי זאת, עד שאירע מאורע זה:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי[131] אודות הסדר שהיה אצל אדמו"ר מהר"ש - שכללות הנהגתו היתה בהרחבה ביותר[132] - שבשעה שהיה אומר חסידות, היו ממונים שהחזיקו "צעמעריצע" (על שאלתי מה זה "צעמעריצע", השיב לי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שזהו סממנים בעלי ריח חזק[133]), וכאשר היו רואים מישהו שמתנמנם וישן, היו נותנים לו להריח, ועל־ידי־זה היה מתעורר...

ובכן: בעקבות ההמצאה הנ"ל של "ועד המסדר" - נתיישב אצלי מדוע סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור הנ"ל!...

גם כאשר מעוררים מישהו מהשינה על־ידי ריח חזק - אין זה דבר נעים ("ס'איז אויך ניט אַזוי געשמאַק"), ויש בזה ענין של צער, אבל לכל־הפחות הצער הוא לרגע קצר בלבד, ולא כבנידון־דידן, שמכריחים מישהו לעמוד על רגליו במשך זמן ארוך. ובכל אופן, אם יהיה מי שירצה "לקנא קנאת ה' צבאות"... - יעורר את הישנים על־ידי ריח חזק!...

כז. ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד ואחד מישראל - בין ער ובין ישן - "מטל השמים ומשמני הארץ"[58], ובאופן השייך ליום השבת, ובפרט לאחר חצות, רעוא דרעוין[134] - "נחלה בלי מצרים"[135],

והרי הענין ד"נחלה בלי מצרים" יכול להיות הן בנוגע לענינים גשמיים והן בנוגע לענינים רוחניים, ועד להענין ד"גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"[136],

אלא שענין זה תלוי בבחירתו של האדם - שיש לו בחירה חפשית מה לבקש, שכן, אותה תפלה ובקשה יכולה להתפרש בכמה אופנים, וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[137] אודות שני אנשים שביקשו "פנינים" ("פּערל"), אלא שאחד ביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, ואחד ביקש "גריסים" ("פּערל־גרופּן") בתוך המרק... ואכן, זה שביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, קיבל את כל צרכיו עד למחרוזת פנינים, וזה שביקש "פּערל־גרופּן", נתמלאה אמנם בקשתו, כיון שביקש מעומק הלב... אבל לאחרי מילוי בקשתו נשאר עם "פּערל־גרופּן" בלבד!...

ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד "לב בשר"[138], וידע לנצל את ה"נחלה בלי מצרים" באופן המתאים.

---

131) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קפג. וש"נ.
132) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ב ע' 137. וש"נ.
133) ברשימת היומן שם: "אבק מעורר לזורר - ניסען - ביותר".
134) זח"ב פח, סע"ב.
135) שבת קיח, סע"א.
136) תהלים קיט, יח. וראה גם תורת מנחם סה"מ אייר ע' רצא ואילך. וש"נ.
137) ראה שיחת ש"פ בראשית תש"ג סוס"ה (נדפסה בס' נצוצי אור (ברוקלין, תשס"ז) ע' 19). וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ו ע' 239. וש"נ.
138) יחזקאל יא, יט. לו, כו.

המשך ביאור למס' מנחות ל"יום שבת קודש עמ' א

הגמרא מביאה ברייתא שדנה אם יש סמיכה בשעירי עבודת כוכבים: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר לגבי פר העלם דבר של ציבור (ויקרא ד טו) 'וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל **רֹאשׁ הַפָּר**'. מכאן יש ללמוד, שרק **פָּר** העלם דבר של ציבור **טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה**, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר**, הלימוד מפסוק זה הוא שרק **פָּר** העלם דבר של ציבור **טָעוּן סְמִיכָה כַּזְּקֵנִים** – על ידי זקני העדה, כמו שנאמר 'וסמכו זקני העדה', **וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה כַּזְּקֵנִים, אֶלָּא כְּאַהֲרֹן** – על ידי אהרן או שאר הכהנים.

מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ** – וקשה, שיש סתירה לכך ממה ששנינו בברייתא אחרת, נאמר לגבי שעיר המשתלח (שם טז כא) 'וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי', ונלמד מכאן שרק השעיר **הַחַי**, דהיינו השעיר המשתלח, הוא **טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה**, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר**, הלימוד מהפסוק הוא שרק השעיר **הַחַי טָעוּן סְמִיכָה כְּאַהֲרֹן** – על ידי כהן,

בס"ד. שיחת* ליל ג' פ' תולדות, כ"ח מרחשון ה'תשנ"ב.
– בקשר לכינוס השלוחים העולמי –

בלתי מוגה

א. "פותחין בברכה"[1] – כציווי (שהוא גם נתינת־כח) התורה, ועד שהתורה עצמה (מראה דוגמא עי"ז) שפותחת באות ב' ("בראשית"), ר"ת ברכה[2], וברכה כפולה, ב' ראשית, תורה וישראל (שבשבילם נברא העולם)[3], וישראל קדמו לתורה[4].

ומתחיל מהברכה המיוחדת לכינוס השלוחים הקשורה עם הפרשה בתורה דמינה אזלינן – פרשת חיי שרה – שבה מדובר אודות השליחות דאליעזר עבד אברהם לפעול השידוך דיצחק ורבקה, יחוד מ"ה וב"ן, שזהו תוכן כללות השליחות דעבודת בנ"י בעולם, נשמות בגופים, לעשות לו ית' דירה בתחתונים (כמדובר בארוכה בהתוועדות שלפנ"ז[5]).

וקשור גם עם פרשת השבוע – פרשת תולדות – שבה מדובר אודות לידת יעקב ועשו, שבשרשם הם תיקון ותוהו (מ"ה וב"ן), ודוגמתם בכאו"א מישראל הם הנשמה והגוף, שע"י עבודתם ממשיכים האורות דתוהו בכלים דתיקון, בחייהם הפרטיים, ועי"ז גם בכללות העולם, כפי שיתגלה בפועל בהגאולה האמיתית והשלימה (לאחרי הקדמת הגאולה הפרטית) כשהעולם יהי' דירה לו ית'.

ב. [(דובר בארוכה אודות תולדות יצחק ותולדות נח[6], וסיים:) ויש להאריך בכל זה, אבל, לא רוצים לעכב את הקהל כדי שיוכלו להמשיך בכינוס השלוחים].

ויה"ר שיהי' זה כינוס אמיתי, "כינוס לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם"[7], שעל ידו יתוסף ביתר שאת וביתר עוז בעבודתם של השלוחים במעשה בפועל, דאף שגם עד עתה פעל רבות כל שליח בפ"ע, ושני שלוחים יחדיו פעלו יותר מכפלים[8], ועאכו"כ בכינוס של שלוחים, הרי, הצלחת הפעולה עד עתה מעוררת ומגבירה את רצון האדם[9] להוסיף ולפעול עוד יותר, כמארז"ל[10] "מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, מאתיים רוצה ארבע מאות".

ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע דמינה אזלינן – שבה מוזכר העילוי ד"ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר"[11] (כמבואר גודל הענין בדרושי חסידות[12]).

והקב"ה עוזר לכאו"א שיוכל להמשיך ולהוסיף עוד יותר ("מאתיים רוצה ארבע מאות") במילוי השליחות עי"ז שנותן לו אריכות ימים ושנים טובות – "מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", כשני חיי שרה, ו"מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים"[13], כשני חיי אברהם (כהתחלת וסיום פרשת חיי שרה),

---

*) חלק משיחה זו הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א וי"ל בקונטרס משיחות ליל ג', ליל ה' ויום הש"ק פרשת תולדות (לקמן ע' 322 ואילך) (המו"ל).

1) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 641 בהערה ד"ה פותחין בברכה.

2) זהר ר"פ ויגש. הנסמן בלקו"ש שם.

3) פרש"י ר"פ בראשית. ובכ"מ.

4) כמובא בדרושי חסידות מתנא דבי אליהו – אע"פ שהלשון הוא מב"ר (ראה קונטרס הנ"ל הערות 24־20), ודוחק לומר שזוהי טעות המעתיק, כיון שרבותינו נשיאינו ראו המראה־מקום והביאוהו במאמרים שלאח"ז כו'.

ולהעיר, שמצינו ענינים שאף שדורשים "תיקון" (כביכול), מ"מ, גם לפני התיקון הם באופן של "תיקון" – כמודגש בפרשת השבוע אודות לידת עשו ויעקב, שענינם תוהו ותיקון, שבשרשם בקדושה (בתורה) האורות דתוהו הם מלכתחילה בכלים דתיקון.

5) קונטרס משיחות ש"פ חיי שרה (פתיחת כינוס השלוחים העולמי העולמי (לעיל ע' 286 ואילך)).

6) י"ל בפ"ע – בקונטרס הנ"ל.

7) סנהדרין עא, סע"ב – במשנה.

8) ראה סוטה לד, א.

9) כל אדם, גם אינו־יהודי – דאף שעיקרו בשביל ואצל ישראל דוקא, מ"מ, בשביל ענין הבחירה נעשה כן גם באוה"ע, כמדובר כמ"פ (ראה לקו"ש ח"ח ע' 155 הערה 45. חי"ז ע' 155 בשוה"ג. חי"ח ס"ע 462. ועוד).

10) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. ועוד.

11) חיי שרה כג, טז.

12) ראה תו"א וישלח כד, ג. ובכ"מ.

13) חיי שרה כה, ז.

— ובאופן ד"זקן ושבע"[14], ו"בא בימים"[15], ימים ושנים מלאים בכל עניני העבודה בתכלית השלימות, כמרומז בפרטי המספרים דשני אברהם ושרה: "מאה שנה", שרומז על הכתר (רצון ותענוג), "עשרים שנה", שרומז על בחי' המוחין, ו"שבע שנים", שרומז על בחי' המדות, ובפרטיות יותר כפי ששבעת המדות כלולים מעשר, "שבעים שנה", ובאופן שנמשך ופועל בעבודה בעולם, שזהו"ע ד"חמש שנים", שרומז על הה"א (חמש) שבו נברא עולם הזה[16] —

שעי"ז ניתוסף עוד יותר באריכות ימים ושנים טובות — "מאת שנה ושמונים שנה"[17], כשני חיי יצחק, ועד לחיים נצחיים דלעתיד לבוא.

וכל זה ניתן לכאו"א מישראל, אנשים נשים וטף, שעוד בהיותו תינוק ניתנת לו אריכות ימים ושנים טובות כדי לעסוק בכל עניני העבודה בשלימות — כמרומז בפרשת השבוע (פרשת תולדות) בנוגע לאברהם אבינו, היהודי הראשון, "עקב אשר שמע אברהם בקולי"[18], "חושבני' מאה ושבעין ותרין", "כמנין עק"ב שנים שמע אברהם בקולי, וכל שנותיו היו קע"ה, אלמא בן שלש שנים הכיר את בוראו"[19].

ולהוסיף, שהעזר והנתינת־כח דהקב"ה מרומז גם בהקדימה דפרשת נח לפרשת תולדות[20] — שעוד לפני העבודה ("תולדות", "תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים"[21]) מקדים הקב"ה ונותן מנוחת הנפש ומנוחת הגוף ("נח", "נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים"[22]) כדי שיוכלו לעסוק בכל עניני העבודה כדבעי (ע"ד מ"ש הרמב"ם[23] בנוגע ליעודים הגשמיים שבתורה).

ועוד והוא העיקר — שתיכף ומיד ממש נפעלת התכלית והמטרה דכללות עבודת השליחות: "להביא לימות המשיח"[24], "להביא" דייקא (ולא בלשון הרגיל בכגון־דא, "לרבות", וכיו"ב), שכאו"א בעצמו עושה כל התלוי בו "להביא לימות המשיח" (ולא שסומך שמשיח יבוא, ולאח"ז יצטרף ויהנה גם הוא), ובפרט כשמצטרפים שני יהודים יחדיו, ורבים מישראל יחדיו, ומתוך התוועדות חסידית בשמחה וטוב לבב פועלים יחדיו "להביא לימות המשיח" בפועל ממש.

ג. וכדי למהר ולזרז עוד יותר — מקשרים זה עם נתינת צדקה, "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[25] (כרגיל בכגון־דא),

ונוסף לזה — נתינת קונטרס של פנימיות התורה כפי שנתבארה באופן ד"יתפרנסון"[26] בתורת חסידות חב"ד, כידוע[27] שלימוד פנימיות התורה מביא ("להביא") לימות המשיח,

וגם — נתינת "לעקאַח", ע"ד שמצינו במנהג ישראל בהכנסת ילד יהודי ל"חדר", שנוסף לכך שמתחילים באמירת פסוק בתורה מספר של תורה (חומש[28] וכיו"ב), נותנים לו גם "לעקאַח", שרומז על מ"ש[29] "כי לקח (כמו "לעקאַח"[30]) טוב נתתי לכם תורתי גו'",

ודוגמתו בנדו"ד — שנתינת ה"לעקח" רומז על ההכנה והכניסה להשלימות דלימוד התורה ("לקח טוב") לעתיד לבוא, "תורה חדשה מאתי תצא"[31], "מאתי" דייקא, ועד"ז "לקח טוב נתתי לכם", שקאי על לימוד פנימיות התורה מהקב"ה בעצמו, כפירוש רש"י על הפסוק[32] "ישקני מנשיקות פיהו": "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי' ומסתר צפונותי'", שלימוד זה יהי' באופן ש"לא ילמדו עוד איש את

14) שם, ח.
15) שם כד, א.
16) מנחות כט, ב.
17) וישלח לה, כח.
18) כו, ה.
19) נדרים לב, סע"א ובפרש"י.
20) ראה בארוכה בקונטרס הנ"ל.
21) פרש"י ר"פ נח.
22) ב"ר פ"ל, ה.
23) הל' תשובה רפ"ט.
24) לשון חז"ל — ברכות ספ"א.
25) ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז.
26) תקו"ז ת"ו בסופו וראה לקו"ש חכ"ד ע' 136 הערה 35. וש"נ.
27) ראה אגה"ק דהבעש"ט — כש"ט בתחלתו.
28) משא"כ ספר תורה ששמירתה צ"ל בתכלית הזהירות, היוקר והכבוד, כפי שנראה בפשטות (גם בעיניו של אינו־יהודי).
29) משלי ד, ב.
30) ע"ד שמצינו שפירושים שונים בתיבה אחת שייכים זל"ז (ראה לדוגמא ראה נדה סא, ב. לקו"ש ח"ג ע' 782. ועוד).
31) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.
32) שה"ש א, ב.

רעהו גו' כי כולם ידעו אותי"[33], היינו, שהקב"ה בעצמו ילמד את כאו"א מישראל פנימיות התורה, וגם פנימיות התורה כפי ששייכת לנגלה דתורה, וגם נגלה דתורה ממש, כיון שבתקופה הראשונה דימות המשיח ("ימות" לשון רבים, שרומז על ב' תקופות) יהי' (לכל הדעות) קיום המצוות בפועל ע"פ ההלכות בנגלה דתורה[34].

ולהעיר מהשקו"ט בפוסקים[35] בנוגע לפסק הלכה ע"י הקב"ה (כבפלוגתא בין מתיבתא דרקיע להקב"ה[36]), כיון שהפס"ד צ"ל ע"י נשמה בגוף דוקא (ועד שנחלקו בהפס"ד שאמר רבה בר נחמני בשעת יציאת נשמה אי חשיב פס"ד ע"י נשמה בגוף[37]), ולא באופן של נבואה ש"רוח ה' דיבר בי"[38], ועאכו"כ "דבר ה'" בעצמו. אבל, כשם שכללות הענין דמתן־תורה הוא באופן ש"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר"[39], שאין זה בגדר "דבר ה'" דנבואה, אלא בגדר של "דבר ה' זו הלכה"[40], כפי שמתלבשת בפס"ד להלכה בפועל בעולם, "הליכות עולם לו"[41], כך תהי' גם "תורה חדשה מאתי תצא" באופן ד"וידבר אלקים את כל הדברים האלה": "וידבר אלקים" — כידוע[42] ש"אלקים" כאן הוא למעלה משם אלקים (סתם) שבכל התורה, ולמעלה אפילו מ"הוי' הוא האלקים"[43] (כולל גם פרטי העליות דהוי' הוא האלקים ז"פ[44]), ו"הדברים האלה" — כיון שמיוסדת על כללי התורה שלא תהא מוחלפת[45].

ועוד והוא העיקר — שתיכף ומיד ממש, בלילה זה, ועוד לפני המשך הדברים, זוכים לשמוע באוזן הגשמי דיבורו של הקב"ה, "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" ד"תורה חדשה מאתי תצא", תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהאנשים והנשים והטף שיחיו — קונטרס סיום והכנסת ספר תורה, פרוסת "לעקאַח", ושתי שטרות של דולר].

33) ירמי' לא, לג.
34) ראה קונטרס בענין "הלכות של תושבע"פ כו'" (תורת מנחם — הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רכט ואילך. נדפס גם לקמן בהוספות). וש"נ.
35) רמב"ם הל' טומאת צרעת ספ"ב. ר"ש נגעים ספ"ד. וראה לקו"ת ס"פ תזריע.
36) ב"מ פו, א.
37) כס"מ לרמב"ם שם.
38) שמואל־ב כג, ב.
39) יתרו כ, א.
40) שבת קלח, ב.
41) חבקוק ג, ו. וראה מגילה כח, סע"ב. וש"נ.
42) ראה סד"ה וידבר אלקים עטר"ת ותרפ"ח.
43) ואתחנן ד, לה. לט. מלכים־א יח, לט.
44) ראה לקו"ת דרושי ש"ש סה, רע"ד — ממשנת חסידים סוף מס' יומא.
45) עיקר הט' מי"ג העיקרים. ועוד.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שני עמ' ב

וּמֶחֱצָה כַּבּוֹקֶר, למחצית המנחה שהקריב הכהן בבוקר, **לוֹג וּמֶחֱצָה** למחצית שהקריב **בֵּין הָעַרְבָּיִם.**

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, שֶׁכַּע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, רְבִיעִית לוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וְלוֹג, וּרְבִיעִית הַהִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וַחֲצִי הִין, וָהִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שבע המדות היו, הִין, **וַחֲצִי הִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וּרְבִיעִית הַהִין, וְלוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וּרְבִיעִית לוֹג,** והם אותם מדות שמנה רבי יהודה, אלא שרבי יהודה מנאם מהמדה הקטנה לגדולה, ורבי מאיר מונה מהגדולה לקטנה, ולהלן (פח.) יבואר באיזה דין הם חולקים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא הָיָה שָׁם הִין, וְכִי מָה הָיָה הִין מִשַּׁמֵּשׁ,**

המשך ביאור למס' מנחות ליום שלישי עמ' ב

שהביא רבי נחמיה באופן אחר, **וְאֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים** מה שנאמר בפסוק (שם) 'כִּכֶּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ **אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה**', שממנו למד רבי נחמיה שגם הנרות נעשו מהככר. בא הפסוק ללמד **שֶׁהָיוּ כֵּלִים שֶׁל זָהָב**, כלומר אף את שאר הכלים יעשה מזהב אבל לא מזהב הככר.

מקשה הגמרא: **זָהָב בְּהֵדְיָא כְּתִיב בּוֹ** – אם להשמיענו שהיו של זהב הרי מקרא מפורש נאמר בזה (שם כה לז–לח) 'וְעָשִׂיתָ **אֵת** נֵרֹתֶיהָ **שִׁבְעָה, וְהֶעֱלָה אֶת נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ, וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר**'. מתרצת הגמרא: **לֹא נַצְּרָכָא** – לא הוצרך הכתוב להשמיענו שיהיו של זהב, **אֶלָּא לְפִי נֵרוֹת** – למקום שהפתילה דולקת, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר **הוֹאִיל וּפִי נֵרוֹת אַשְׁחוּרֵי מַשְׁחַר** – כיון שמקום שהפתילה דולקת משחיר, **הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,**

בס"ד. משיחות ליל ה' פ' תולדות, אדר"ח כסלו, וש"פ תולדות, ב' כסלו ה'תשנ"ב.

א. ידוע שבכל ראש חודש יש ענין כללי המשותף לכל החדשים (כמודגש בקריאת התורה ובתפלת מוסף ע"ד קרבן היום: "ובראשי[1] חדשיכם"[2], שהוא בכל (לבד ר"ה) חדשי השנה), וענין פרטי השייך במיוחד לחודש זה (כמודגש גם בשמו של החודש, בהימים־טובים שבו, וכיו"ב).

ויש לבאר ענינו המיוחד של ראש חודש כסלו — הן בהענין הכללי דר"ח, והן הענין הפרטי דר"ח כסלו, שבו מודגש יותר גם כללות הענין דר"ח, כדלקמן.

ועוד והוא העיקר — הקשר והשייכות דכהנ"ל להנקודה העיקרית שבחיי כאו"א מישראל וכללות ישראל במשך כל הדורות: "כל ימי חייך להביא לימות המשיח"[3], ובהדגשה יתירה בדורנו זה ובתקופתנו זו, כמדובר כמ"פ בתקופה האחרונה (שכבר נשלמו כל הענינים וצריכים רק לקבל פני משיח צדקנו בפועל ממש[4]).

ב. ענינו הכללי של ר"ח מודגש בשמו — "ראש חודש":

"חודש" — מלשון חידוש[5], ע"ש החידוש דמולד הלבנה, שלאחרי שהולכת ומתמעטת[6] (בחציו השני של החודש) עד שמתעלמת ומתכסה לגמרי (בערב ר"ח), נעשית ההולדה שלה באופן של התחדשות. ובלשון הכתוב[7] "ונפקדת כי יפקד מושבך", שע"י החסרון ד"יפקד מושבך", בדוגמת העלם וכיסוי הלבנה, נעשה הזכרון ד"ונפקדת", בדוגמת מולד הלבנה מחדש.

ואף שמולד הלבנה הוא באופן של נקודה בלבד, הרי, להיותה נקודה של לידה, נכלל בה כל ההמשך שלאח"ז (בדוגמת התכללות כל מציאות האדם במשך כל ימי חייו — ברגע שנולד ויצא לאויר העולם), ולכן נקרא בשם "ראש (חודש)", בדוגמת הראש שכולל כל מציאות האדם[8].

[וכמודגש בראש השנה, שהוא גם ראש חודש, ור"ח תשרי, אותיות רשית[9], ראשית דכל השנה — כמ"ש[10] "בכסה ליום חגינו", "חג שהחודש מתכסה בו"[11], העלם וכיסוי הלבנה, שלאח"ז נעשית הלידה באופן של התחדשות[12], שכוללת כל המציאות שלאח"ז, שלכן ה"ז ה"ראש" דכל השנה כולה].

וענינו בעבודתם של ישראל שדומין ללבנה ומונין ללבנה[13], ועתידים להתחדש כמותה[14] — החידוש שנעשה בעולם ע"י עבודתם של ישראל[15] (שאולי י"ל שגם לכן נקרא "חדשיכם", חידוש שלכם), ועד להחידוש שנעשה בישראל עצמם ("חדשיכם" ממש, לא רק חידוש שנעשה על ידכם, אלא חידוש מציאותכם[16]), שע"י עבודתם בעולם

---

1) פינחס כח, יא.

2) ומודגש יותר בראש חודש שיש בו ב' ימים, כדאיתא בזהר (ח"ג רמח, א) "בראשי חדשיכם .. ראשי תרין בכל ירחא וירחא" (ראה אוה"ת פינחס ע' א'קסו ואילך).

3) ברכות יב, סע"ב — במשנה.

4) ראה גם קונטרס שלח נא ביד תשלח — משיחות ש"פ חיי שרה מבה"ח כסלו (לעיל ע' 286 ואילך).

5) ראה ראב"ע בא יב, ב. ס' השרשים לר' יונה בן ג'נאח ולהרד"ק ע' חדש.

6) ע"ד לשון חז"ל (חולין ס, ב) "לכי ומעטי את עצמך" — דיש לומר הביאור בזה, שהמיעוט ("מעטי") הוא כדי לבוא לעילוי שבאין־ערוך שהוא באופן של הליכה ("לכי"), כמ"ש "והי' אור הלבנה כאור החמה" (ישעי' ל, כו), ויתירה מזה, שתתגלה מעלת הלבנה (מלכות) לגבי החמה (ז"א) באופן ד"נקבה תסובב גבר" (ירמי' לא, כא), "אשת חיל עטרת בעלה" (משלי יב, ד). וראה לקמן הערה 17.

7) ש"א כ, יח.

8) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, סע"א ואילך. ובכ"מ.

9) בעה"ט עקב יא, יב.

10) תהלים פא, ד.

11) ר"ה ח, סע"א ואילך.

12) כידוע שבר"ה "יורד ומאיר .. אור חדש ומחודש .. עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה" (תניא אגה"ק סי"ד). — ויש לומר שדוגמתו גם בכל ראש חודש, דכיון שהחיות הכללי דר"ה מתחלק לי"ב ראשי חדשים ובכל ר"ח נמשך ומתגלה החיות הפרטי דחודש זה, נמצא, שגם בר"ח מאיר "אור חדש ומחודש .. שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם".

13) ראה סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך. ועוד.

14) נוסח קידוש לבנה (סנהדרין מב, א).

15) כידוע שברה"ע ע"י הקב"ה היתה באופן ד"אשר ברא אלקים לעשות" (בראשית ב, ד), שפירושו "לתקן" (ראה ב"ר פי"א, ו ובפרש"י), ותיקון זה נעשה ע"י עבודתם של ישראל, שכאו"א מהם נעשה "שותף להקב"ה במעשה בראשית" (שבת יו"ד, א. וש"נ).

16) ועפ"ז יומתק הדיוק "ראשי חדשיכם" — כיון שישראל הם ה"ראש" דכל הבריאה כולה*, שהיא בשביל ישראל שנקראו ראשית (פרש"י ר"פ בראשית. ובכ"מ), גם מלשון ראש.

---

*) ויתירה מזה — "ישראל הוא אותיות לי ראש שהם נעשים להקב"ה בחי' ראש כביכול" (לקו"ת שלח מז, ב. ובכ"מ). וראה הערה הבאה.

מתעלים לדרגא נעלית יותר מכמו לפני ירידתם למטה[17] — כפי שיתגלה בפועל בגאולה האמיתית והשלימה ע״י דוד מלכא משיחא (״דוד מלך ישראל חי וקיים״[18], שדוד ומלכותו נמשלו ללבנה[19]).

ויש לומר, שבראש חודש[20] מתגלה בכאו״א מישראל ניצוץ משיח שבו[21], בחי׳ היחידה, שהיא ניצוץ מבחי׳ יחידה הכללית, נשמתו של משיח[22], וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו ובכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שעי״ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, ״מלך מבית דוד כו׳״[23].

ג. וענין זה מודגש ביותר בר״ח כסלו — מצד ענינו הפרטי של חודש כסלו:

שמו של החודש — ״כסלו״ — שכולל ב׳ התיבות ״כס״ ״לו״[24]: ״כס״ — מורה על העלם וכיסוי (״בכסה״) הלבנה (״יפקד מושבך״), ו״לו״ — שמספרו ל״ו, הגימטריא ד״אלה״, מורה על הגילוי דמולד (חידוש) הלבנה (״ונפקדת״) כפי שכולל כל ההמשך שלאח״ז (ראש) עד לשלימות הגילוי, בכל פרטי הענינים דששה מדות כפי שכלולות כל אחת מששה מדות, מספר ל״ו (ו׳ פעמים ו׳), היינו, שב״כסלו״ מודגש גם כללות הענין דר״ח.

ויתירה מזה, שב״כסלו״ מודגש ענינו של ר״ח יותר מאשר בר״ח סתם — שר״ח סתם הוא באופן ד״בכסה״ (כמו ר״ה), שפירושו גם ״בכסא״ (באל״ף)[25], מלשון כס א׳, שהאל״ף (שלאחרי ה״כס״) מורה רק על התחלת הגילוי[26] (בדוגמת אל״ף שהוא התחלת האותיות), משא״כ בכסלו, ״כס לו״, מודגשת גם מעלת ושלימות הגילוי בכל פרטי המדות, שהם ל״ו[27].

ומזה מובן שבר״ח כסלו מודגש ענין הגאולה (״שהם עתידים להתחדש כמותה״) באופן נעלה יותר מאשר בכל ר״ח — לא רק התחלת הגילוי (כס א׳), אלא גם שלימות הגילוי (״כס לו״).

וענין הגאולה מודגש גם בהימים־טובים דחודש כסלו:

היו״ט דחותמו, יו״ט דחנוכה — ע״ש חנוכת המזבח והמקדש בזמן בית שני שנתחנך מחדש[28] (״חנוכת חשמונאי״), ועד להחידוש העיקרי בהחנוכה דביהמ״ק השלישי[29] בגאולה האמיתית השלימה ע״י משיח צדקנו, כמרומז גם בהחידוש שבמספר שמונת ימי חנוכה לגבי שבעת הימים דפסח וסוכות[30], ודמספר שמונת נרות חנוכה[31] לגבי שבעת הנרות במנורה שבמקדש שבה אירע הנס דשמן (חידוש שנעשה ע״י עבודתם של ישראל[32] בהוספה על שלימות הבריאה בשבעת ימי

---

17) ע״ד ״לכי ומעטי את עצמך״ (כנ״ל הערה 6) — שע״י הירידה למטה (״מעטי״) נעשים נש״י בבחינת ״מהלכים״ (״לכי״), ולא עוד אלא שע״י עבודתם למטה מתעלים למעלה מבחינת ״שמש הוי״״, כביכול, כיון שעל ידם דוקא נשלם (וגם מלשון שלימות) הכוסף והתאווה דהקב״ה, ״למעשה ידיך תכסוף״, ״נתאווה הקב״ה להיות לו ית׳ דירה בתחתונים״ (ראה קונטרס ר״ח כסלו שנה זו ס״ח ואילך (לעיל ע׳ 310).

18) נוסח קידוש לבנה (ר״ה כה, א).

19) פרש״י ר״ה שם. רמ״א או״ח סתכ״ו ס״ב.

20) וכשר״ח הוא ב׳ ימים — מתגלה בשניהם בחי׳ היחידה (באופן כפול), ובהדגשה יתירה כשנכנסים מב׳ הימים דר״ח ליום השבת, שאין לו בן זוג (כמו שישראל אין להם בן זוג (ב״ר פי״א, ח)), בחי׳ היחידה בימים, וממנו נכנסים ליום ראשון, שנקרא ״יום אחד״, ״שבו הי׳ הקב״ה יחידי בעולמו״ (ב״ר פ״ג, ח), בחי׳ היחידה בעולם.

21) ראה מאור עינים ס״פ פינחס.

22) רמ״ז לזח״ב מ, ב. ולזח״ג רס, ב. ועוד.

23) רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.

24) לקוטי לוי״צ אג״ק ע׳ רה. רכב.

25) הה״א תמורת האל״ף (מצו״צ עה״פ. וראה סה״מ תרכ״ח ע׳ קעג ואילך).

26) אלא שהתחלה זו היא גם ״ראש״, שכולל (בכח ובהעלם) כל ההמשך שלאח״ז.

27) לא רק כפי שכלולים בכח ובהעלם בהאל״ף ד״בכסא״, אלא גם שלימות הגילוי בפועל.

28) מרדכי ואור זרוע (הל׳ חנוכה סשכ״א). הובאו בדרכי משה לטואו״ח ר״ס עתר. שבלי הלקט (ענין ר״ח) סי׳ קעד. ועוד (ראה הנסמן בלקו״ש חכ״ה ע׳ 235 הערה 6).

29) ששייך במיוחד לחודש כסלו — חודש השלישי בחדשי החורף. ולהעיר, שהוא גם החודש דמתן־תורה דפנימיות התורה (כמו שחודש השלישי בחדשי הקיץ הוא החודש דמתן־תורה, ״אוריאן תליתאי כו׳ בירחא תליתאי״), מעין ודוגמת והכנה להגילוי ד״תורה חדשה מאתי תצא״.

30) כי, ״שמיני עצרת״ הוא ״רגל בפ״ע לענין פז״ר קש״ב״ (סוכה מח, רע״א. וש״נ).

31) ומספרם הכללי ל״ו, ששייך במיוחד ל״(כס)לו״.

32) שהרי חנוכה הוא יו״ט מדברי סופרים (שחמורין וערבין יותר מדברי תורה (סנהדרין פח, ב. ירושלמי שם פי״א ה״ד. ועוד)). וגם: העבודה עצמה היא באופן של חידוש והוספה — ״מהדרין מן המהדרין .. יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך״ (שבת כא, ב), ועד שנעשה ״מנהג פשוט״ בכל ישראל (רמ״א או״ח סתרע״א ס״ב).

הבנין[33]), וכידוע שמספר שמונה קשור ושייך לימות המשיח[34].

ובדורות האחרונים ניתוספו ונתגלו גם הימים טובים דתורת החסידות — חג הגאולה של אדמו״ר הזקן בי״ט כסלו[35] (ראש השנה לחסידות[36]), וחג הגאולה של אדמו״ר האמצעי ביו״ד כסלו[37] — פנימיות התורה, בחי׳ השמן[38] שבתורה[39], בחי׳ היחידה שבתורה[40], שעל ידי הפצתה חוצה[41] אתי מר דא מלכא משיחא[42] (בחי׳ היחידה שבנש״י), עליו נאמר[43] ״מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו״.

ולהוסיף, שכבר נתקבל ונתפשט בתפוצות ישראל (ומוסיף והולך) שחודש כסלו נקרא ״חודש הגאולה״, החל מר״ח כסלו (שכולל כל ימי החודש), ״ראש חודש של גאולה״[44] — נוסף על השייכות הכללית דגאולה לחידוש הלבנה שבכל ר״ח (ובהדגשה יתירה בר״ח כסלו, ״כס לו״), שמורה על החידוש דישראל ש״עתידים להתחדש כמותה״ בביאת דוד מלכא משיחא (כנ״ל ס״ב).

ד. ויש להוסיף בביאור השייכות דגאולתם של ישראל לחידוש (מולד) הלבנה (״שהם עתידים להתחדש כמותה״) — דלכאורה אינו מובן:

מצינו במדרשי חז״ל ששלימותם של בנ״י בזמן (דוד ו)שלמה היא ע״ד ובדוגמת מילוי ושלימות הלבנה — ״הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט״ו ימים ודסקוס שלה מתמלא .. כך ישראל ט״ו דור מן אברהם ועד שלמה, אברהם התחיל להאיר .. כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה, שנאמר[45] וישב שלמה על כסא ה׳ למלך״[46], ״קיימא סיהרא באשלמותא״[47].

וכיון שבגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, ״מבית דוד ומזרע שלמה״[48], יהי׳ מעמדם מצבם של בנ״י בתכלית השלימות (עוד יותר מהשלימות שהיתה בזמן דוד ושלמה) — שייך ומתאים יותר הדמיון למילוי ושלימות הלבנה (בט״ו בחודש), ולא למולד הלבנה (בר״ח), שזה־עתה נתחדש אור (ומציאות[49]) הלבנה באופן של נקודה בלבד (לאחרי ההעלם והכיסוי לגמרי ברגע שלפני המולד), שלא בערך למילוי ושלימות אור הלבנה באמצע החודש, כש״נתמלא דיסקוס של לבנה״, ועאכו״כ שלא בערך למילוי ושלימות אור הלבנה לעתיד לבוא כש״יהי׳[50] אור הלבנה כאור החמה .. כמו שהיתה קודם מיעוטה״?!

ולהוסיף, ששאלה זו מודגשת יותר בשייכות לר״ח כסלו, ״כס לו״, כי, ״לו״ מורה (לא רק על התחלת הגילוי, כס א׳, אלא גם) על שלימות הגילוי (כנ״ל ס״ג), שנעשה בפועל כש״נתמלא דיסקוס של לבנה״, ולא ברגע שלאחרי ההעלם והכיסוי (״כס״), רגע המולד.

ועכצ״ל, שבהדמיון של הגאולה האמיתית והשלימה ע״י דוד מלכא משיחא למולד וחידוש הלבנה (ולא למילוי ושלימות הלבנה), מודגשת מעלה יתירה שיש במולד וחידוש גם לגבי מילוי ושלימות, ובגאולה העתידה לבוא ע״י דוד מלכא משיחא תתגלה אצל בנ״י מעלה זו, ״שהם עתידים להתחדש כמותה״, כדלקמן.

ה. ויובן בהקדם הביאור במעלת הלידה והחידוש בישראל — המעלה דתינוק (בסמיכות זמן לילדתו) לגבי מעמדו ומצבו לאחרי שנעשה גדול:

---

33) ראה שו״ת הרשב״א ח״א ס״ט. ועוד.

34) ראה ערכין יג, ב: ״כינור של מקדש של שבעת נימין הי׳ .. ושל ימות המשיח שמונה״ (וראה גם תו״א מקץ לג, סע״ג ואילך. ובכ״מ).

35) שהוא גם יום ההילולא של המגיד (״היום יום״ י״ט כסלו. וראה לקו״ד ח״א קא, א).

36) אגה״ק דכ״ק אדנ״ע מיום ט״ז כסלו תרס״ב (אג״ק שלו ח״א ע׳ רנט. וש״נ). וראה לקו״ד ח״ד תשנט, ב ואילך. ״היום יום״ בתחלתו.

37) וכן יום ההולדת וההילולא של אדמו״ר האמצעי — בט׳ כסלו (״היום יום״ ט׳ כסלו).

38) להעיר מהשייכות להיו״ט דחנוכה — שנקבע על נס השמן (שבת שם ובפרש״י).

39) ראה בארוכה אמ״ב שער הק״ש פנ״ד ואילך.

40) ראה בארוכה קונטרס ענינה של תורת החסידות.

41) ודוגמתו בהדלקת נר חנוכה (שנקבע על נס השמן) — ״מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ״ (שבת שם).

42) אגה״ק דהבעש״ט — כש״ט בתחלתו. ובכ״מ.

43) תהלים פט, כא.

44) ע״ד לשון חז״ל — שמו״ר פט״ו, יא.

45) דה״א כט, כג.

46) שמו״ר שם, כו.

47) זהר ח״א קנ, רע״א. ח״ב פה, רע״א. ועוד.

48) סהמ״צ להרמב״ם מל״ת שסב. פיה״מ סנהדרין ר״פ חלק יסוד הי״ב. אגרת תימן.

49) דכיון שתכלית בריאתה ״להאיר על הארץ״ (בראשית א, טו־יז), הרי, כשאינה מאירה על הארץ (ברגע שלפני המולד), ה״ז כמו שאינה במציאות.

50) נוסח קידוש לבנה.

ידוע מאמר גדול בישראל ״אני מתפלל לדעת זה התינוק״[51], שכיון שאינו יודע אודות דרגות באלקות, עניני הספירות כו׳, הרי, תפלתו היא להקב״ה בעצמו, כפי שהוא למעלה מדרגות ותוארים, מהותו ועצמותו ית׳ ממש.

ובעומק יותר — יש מעלה בתינוק כפשוטו לגבי גדול בישראל שמתפלל לדעת זה התינוק:

גדול בישראל — כיון שיודע ומבין ומשיג בעניני הספירות כו׳, צריך לשלול כל הדרגות והתוארים, ״אליו ולא למדותיו״[52], עי״ז שמתבונן שכל הדרגות והתוארים שמבין ומשיג הם רק תוארי השלילה, ולדוגמא, ״ענין יכול שנאמר עליו ית׳ הוא מפשיט ממנו ית׳ כל מה שהוא היפך היכולת . . ועד״ז הוא ענין חכם ורוצה כו׳ מפשיט ממנו ית׳ כל מה שהוא היפך החכמה כו׳״[53], וכך הולך ומפשיט ושולל מדרגא לדרגא בעילוי אחר עילוי, עד ל״תכלית הידיעה שלא נדעך״[54], שמגיע למסקנא שלא שייך שום ידיעה והשגה במהותו ועצמותו ית׳; וכיון שמגיע לזה ע״י שלילת כל הדרגות והתוארים, הרי, גם כשכוונתו לעצמותו ית׳ שלמעלה מכל דרגא ותואר ומעלה (״לדעת זה התינוק״), נרגש אצלו בזה גופא עילוי והפלאה, ולא עוד אלא שרגש העילוי הוא מההפלאה דשלילת דרגות ותוארים.

משא״כ תינוק — כיון שאין לו מושג בדרגות ותוארים, ואינו צריך לשלול דרגות ותוארים, כוונתו היא להקב״ה בעצמו שאינו בגדר דרגא ותואר ומעלה — עצמות ומהות, ועד שאינו קורא להקב״ה בשם ״עצמות ומהות״ (שהרי אינו מבין הפירוש ד״עצמות״ והפירוש ד״מהות״[55]), אלא ״השם״ (סתם), שאינו בגדר דרגא ותואר ומעלה.

וגם כפי שנקרא (בלשון אידיש) ״דער אויבערשטער״, שפירושו ״עליון״, אין כוונת התינוק לתאר העילוי (הפלאה) דמציאותו ית׳[56], כי אם, שנמצא למעלה[57], ומלבד זה שנמצא למעלה אינו יודע מהי מציאותו, כי אם שישנה מציאות. ולאמיתו של דבר, אי אפשר לומר עליו ״מציאות״, ״ענין״ או ״דבר״, כיון שגם בתיבות אלו יש תוכן וגדר מסויים, ורק מפני שמוכרחים להשתמש בביטוי מסויים (כיון שרוצים לדבר אודותיו) משתמשים בלשון ״מצוי״, ובלשון רבינו הזקן[58]: ״המאור[59] הוא בהתגלות (״נמצא למטה כמו למעלה״) ולכן אפילו תינוקות יודעים שיש שם אלקה מצוי״[60].

ו. וכתוצאה מזה — מתבטא החילוק ביניהם גם ביחס לדרגת ומציאות האדם שמתקשר עם אלקות:

אצל גדול בישראל שיודע ומבין ההפלאה דאלקות ע״י שלילת כל הדרגות והתוארים — גם ההתקשרות להקב״ה בשלימותה היא באופן של הפשטה ושלילת מציאותו, שלילת ההבנה וההשגה כו׳, ועד לשלילת מציאותו ע״י כח המסירת־נפש, ביטול במציאות, אבל גם אז ה״ז מוסר נפשו (רצונו).

משא״כ אצל תינוק שמלכתחילה ״המאור הוא בהתגלות״ למעלה מהידיעה ״שיש שם אלקה מצוי״ — שגם ידיעה זו אינה אצל תינוק — כיון שזוהי כל מציאותו, ניכר הדבר בכל פרטי עניניו, באכילתו ובשתייתו כו׳.

ז. ובסגנון דתורת החסידות:

אצל גדול בישראל מתגלה ההתקשרות להקב״ה (בעיקר) מצד דרגת הגילויים (ולא (כ״כ) מצד עצם

---

51) שו״ת הריב״ש סקנ״ז. הובא ונת׳ בסהמ״צ להצ״צ שרש מצות התפלה פ״ח.

52) ספרי הובא ונת׳ בפרדס של״ב פ״ב. סהמ״צ שם פ״ז.

53) לקו״ת פקודי ו, ג (ומציין שם לרמב״ם בספרו מו״נ ח״א פנ״ז ואילך). וראה סה״מ עת״ר ע׳ ב. ועוד.

54) ראה בחינות עולם ח״ח פ״ב. עיקרים מ״ב ספ״ל. של״ה קצא, ב.

55) ובעומק יותר: גם ״עצמות ומהות״ הוא תואר וגדר מסויים, וכיון שכוונתו להקב״ה בעצמו (כפי שאינו שייך לתואר וגדר כלל), אינו קורא לו בשם ״עצמות ומהות״.

56) ולכן אין חסרון בכך שאצל תינוק מצטיירת מציאותו ית׳ באופן גשמי, כיון שכוונתו לעצמותו ית׳ ממש שאינו בגדר תואר ומעלה, גם לא המעלה דרוחניות לגבי גשמיות.

57) דאף שיודע שהקב״ה נמצא למטה כמו למעלה, הרי, למטה נמצא גם הוא (התינוק) וכל חפציו וכל שאר הנמצאים שבעולם, ולמעלה נמצא רק הקב״ה.

58) תו״א וירא יד, רע״ב.

59) כלומר: אין הכוונה לדרגא ותואר ד״מאור״, מקור האור, כי אם, לעצמותו ית׳ ממש שלמעלה מכל דרגא ותואר (ונקרא רק בשם ״מצוי״), אלא שכיון שמדברים אודות ההתגלות, משתמשים בלשון ״מאור״, שבו מודגש ש״נמצא (ומתגלה) למטה כמו למעלה״, דלא כ״אור״ שמאיר ומתגלה למעלה יותר מאשר למטה.

60) ולכן מוסיפים ״אמתת המצאו״ (כלשון הרמב״ם בהתחלת ספרו), כדי להדגיש שמציאותו ית׳ אינה כמו המציאות שלנו, אלא מציאות אמיתית, אבל, גם הוספה זו אינה מספיקה, כיון שסוכ״ס מדברים (אף כי בשלילה) אודות ״מציאות״.

הנשמה) — שההתקשרות להקב״ה היא ע״י ולפי־ערך ההבנה וההשגה בשכל והמדות שבלב, ולמעלה מזה, רצון ותענוג, ועד לשלימות ההתקשרות להקב״ה ע״י בחי׳ היחידה, שלאחרי כל העילויים ה״ה רק מ״חמשה שמות שנקראו לה״[61] (לנשמה עצמה), ״שם״ שמורה על תואר וגדר מסויים, ״יחידה לייחדך״[62], שכל רצונה וחפצה לצאת ממציאותה ולהתאחד עם הקב״ה.

משא״כ אצל תינוק — ההתקשרות להקב״ה היא מצד עצם הנשמה, למעלה מכל החמשה שמות שנקראו לה, למעלה גם מבחי׳ ״חלק אלקה ממעל ממש״[63].

ח. וביאור הענין בעבודת כאו״א מישראל בכל יום ויום:

התחלת היום דכאו״א מישראל, מקטן ועד גדול, היא, באמירת ״מודה אני לפניך כו׳״ תיכף ומיד כשניעור משנתו (לפני נט״י)[64], היינו, שהיסוד לעבודה דכל היום כולו הוא הביטול וההודאה להקב״ה, עד כדי כך, שעוד לפני שנרגשת מציאות האדם, ״אני״, ישנו כבר הביטול וההודאה (להקב״ה), ״מודה״, שזהו הביטול וההודאה שמצד העצם שבנפש, לא בחי׳ והרגש שבה.

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בתיבת ״מודה״ — בגימטריא (נ״ה) ״הן״, שרומז על העצם שלשם מכוונת עצם הנשמה. וי״ל שעז״נ[65] ״הן עם לבדד ישכון״, העצם שלמעלה, שלמעלה גם מבחי׳ היחידה[66] הקשורה ומיוחדת עם יחידו של עולם, אלא כמ״ש[67] ״הן להוי׳ אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה״, ש״הן״ מורה על דרגא שלפני (״לפניך״) ולמעלה מהוי׳ אלקיך (כל הגלוי והנסתר), ועאכו״כ למעלה משמים ושמי השמים כו׳.

כיון שגם ״יחידה״ היא רק שם לעצם הנשמה, ולא עצם הנשמה, עכצ״ל, שישנו ענין שקודם גם ל״אני לפניך״ (הביטול דבחינת היחידה), מצד עצם הנשמה (למעלה גם מהיחידה) הקשורה עם עצמותו ית׳ ממש (למעלה מכל תואר וגדר ומעלה).

ויש לומר, שענין זה מודגש בהמעמד ומצב ד״ניעור משנתו״ (שנעשה ״ברי׳ חדשה״[68], כתינוק שנולד) עוד לפני שהתחיל באמירת ״מודה אני לפניך״:

אמירת ״מודה אני לפניך״, היא, תנועה של ביטול והודאה (במחשבה, בדיבור, וגם במעשה, כיון ש״עקימת שפתיו הוי מעשה״[69]), שהיא יציאה ממציאותו[70].

וקודם לזה ולמעלה מזה — התגלות מציאותו כמו שהיא לעצמה (לפני שמתחילה איזה תנועה של יציאה ממציאותו[71]) ברגע שניעור משנתו, שאין כאן שום דבר זולת התגלות (חידוש ולידת) מציאותו (לאחרי ההעלם בעת השינה), אשר, להיותו מציאות אחת עם עצמות ומהות, ״ישראל וקוב״ה כולא חד״[72], ניעור (מתגלה) עצמות ומהות שבו.

ועפ״ז י״ל, שהמעמד ומצב ד״ניעור משנתו״ (התגלות עצם מציאותו) הוא היסוד לכל עניני העבודה שלאח״ז במשך כל היום כולו[73], ועל סדר

---

61) ב״ר פי״ד, ט. דב״ר פ״ב, לז.

62) נוסח הושענות דיום ג׳ דחגה״ס. וראה לקו״ת ראה כה, א. כז, א.

63) תניא רפ״ב.

64) שו״ע אדה״ז או״ח (מהדו״ת) ס״א ס״ו. מהדו״ק שם ס״ה. סידור אדה״ז בתחלתו.

65) בלק כג, ט.

66) ראה שמו״ר פט״ו, ז ״הן עם לבדד ישכון, מהו הן, כל האותיות מזדווגין חוץ מב׳ אותיות הללו, כיצד, א״ט הרי י׳, ב״ח הרי י׳, ג״ז הרי י׳, ד״ו הרי י׳, נמצא ה׳ לעצמה, וכן האות נ׳ אין לה זוג, י״צ הרי ק׳, כ״פ הרי ק׳, ל״ע הרי ק׳, מ״ס הרי ק׳, נמצא נ׳ לעצמה, אמר הקב״ה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולים להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות הקדמונים אלא לעצמן מפורשין״. וראה לקו״ת שה״ש בסופו. וראה ספר הערכים חב״ד מע׳ אותיות בסופו. וש״נ.

67) עקב יו״ד, יד.

68) שו״ע אדה״ז או״ח רס״ד. רס״ו.

69) סנהדרין סה, א.

70) ויתירה מזה — שאמירת ״מודה״ אינה אלא ביטוי והתגלות מהעצם, כפי שמתגלה בדיבור מסודר, ובצירוף אותיות שאינם אלא הגימטריא ד״הן״.

71) כי, כל תנועה איזה שתהי׳ היא יציאה מ(עצם) מציאותו.

72) ראה זח״ג עג, א.

73) להעיר גם ממ״ש (בלק כג, כד) ״הן עם כלביא יקום וגו׳״, ״כשהן עומדין משינתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף* את המצוות, ללבוש ציצית, לקרות את שמע ולהניח תפילין״ (פרש״י עה״פ), היינו, שהעמידה מהשינה כלביא וכארי היא היסוד לקיום המצוות לאח״ז.

*) וע״ד דבדיחותא: ע״ד מארז״ל (עירובין נד, א) ״חטוף ואכול חטוף ואישתי״. — ולהעיר ש״חטוף״ בלשון אידיש הוא ״כאַפּן״, ששייך גם ל״ניעור״, ״אויפ־געכאַפּט״.

התגלותם מלמעלה למטה: לכל לראש — תנועת הביטול וההודאה דבחי׳ היחידה שמתבטאת באמירת ״מודה אני לפניך״, ולאח״ז (לאחרי נט״י) ברכת ״אלקי נשמה״, ״טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי״, שקאי על פרטי דרגות הנשמה באצילות בריאה יצירה ועשי׳ שהם כנגד ד׳ השמות (דרגות) חי׳ נשמה רוח ונפש[74], ולאח״ז שאר ברכות השחר ש״תקנום חכמים על סדר העולם והנהגתו מה שהבריות נהנין בכל יום״[75], ובפרטיות יותר בעבודת התפלה שיש בה ד׳ השליבות שכנגד ד׳ עולמות אבי״ע[76], ובקשת צרכיו, ולאח״ז נמשך גם בעבודתו בעולם (לאחרי ההליכה מבית הכנסת לבית המדרש[77]), ״הנהג בהם מנהג דרך ארץ״[78], לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים.

ט. ע״פ האמור לעיל יש לבאר גם תוכן החידוש שבגאולה האמיתית והשלימה ע״י דוד מלכא משיחא — ״שהם עתידים להתחדש כמותה״, בדוגמת החידוש דמולד הלבנה דוקא, ולא בדוגמת מילוי ושלימות הלבנה:

העילוי דמולד הלבנה (בר״ח) לגבי מילוי ושלימות הלבנה (בט״ו) — שמילוי ושלימות הלבנה הוא בנוגע להאור (בחי׳ הגילויים), היינו, שמיום ליום הולך וניתוסף באור הלבנה עד לשלימות האור, משא״כ המעלה דמולד הלבנה היא (לא בנוגע להאור, כיון שזה עתה מתחילה להאיר, אלא) בנוגע למציאותה (עצם שלמעלה מגילויים), שלאחרי ההעלם בתכלית ברגע שלפני המולד, מתחדשת ומתגלה מציאותה של הלבנה; אלא שמציאות זו (העצם שלמעלה מגילויים) נמשכת ובאה בפועל ובגלוי בהתגלות אור הלבנה מיום ליום עד למילוי ושלימות הלבנה (שגם בבחי׳ הגילויים נמשך וחודר העצם).

ומזה מובן שהמעלה העיקרית דגאולה האמיתית והשלימה מתבטאת בהחידוש שברגע המולד — כיון שאז מתגלית מציאות הלבנה, ודוגמתו בישראל (״שהם עתידים להתחדש כמותה״) התגלות עצם המציאות דישראל (עצם הנשמה)[79], ולא עוד אלא שהעצם נמשך ובא בגילוי ממש, היינו, שגם בדרגת הגילויים (כשניתוסף באור הלבנה מרגע הראשון לרגע השני ועד למילוי ושלימות הלבנה) נרגש העצם שלמעלה מגילויים (החידוש שברגע המולד), שלעתיד לבוא יראו בפועל ובגלוי את מציאותם האמיתית של ישראל, עצם הנשמה שהיא חד עם עצמותו ומהותו ית׳, ״ישראל וקוב״ה כולא חד״, כפי שנמשך וחודר ומתגלה בכל הדרגות דחמשה שמות שנקראו לה, בכל כחות הנפש, תענוג ורצון, שכל ומדות, ולבושיהם מחשבה דיבור ומעשה, ובגוף הגשמי, בכל רמ״ח אברים ושס״ה גידים, שניכר בהם בפועל ובגילוי ש״ישראל וקוב״ה כולא חד״.

ועפ״ז יש לומר, שהשלימות האמיתית דלעתיד לבוא (שגם בדרגת הגילויים יורגש העצם שלמעלה מגילויים) מודגשת בעיקר בר״ח כסלו, ״כס לו״ — שגם בשלימות הגילוי (״לו״, הגימטריא ד״אלה״), מילוי ושלימות הלבנה, ניכר ונרגש שזה עתה היתה ההתחדשות דהרגע הראשון שלאחרי ההעלם והכיסוי (״לו״ בסמיכות וחיבור ל״כס״), רגע המולד, שבו מתחדשת ומתגלה מציאותה של הלבנה, היינו, שהעצם שלמעלה מגילויים חודר ונמשך גם בדרגת הגילויים.

ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בהימים טובים דחודש כסלו, חנוכה, י״ט כסלו ויו״ד כסלו, הקשורים עם השמן שבתורה, פנימיות התורה שנתגלתה בתורת החסידות (כנ״ל ס״ג — כי, ע״י תורת החסידות נעשה הענין ד״ידעתיו הויתיו״[80] (התגלות העצם בידיעה), מעין ודוגמא והכנה להשלימות דידיעת אלקות לעתיד לבוא, ש״לא יהי׳ עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד .. שנאמר[81] כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים

ולהוסיף, שע״פ האמור ש״הן״ קאי על העצם שמתגלה כשניעור משינתו, יומתק מ״ש ״הן עם כלביא יקום וגו׳״, ״כשהן עומדין משינתם״.

74) רד״ה שובה תרפ״ו (ס״ע כז ואילך). ד״ה צעקו תרפ״ח פ״ב (ס״ע קסו ואילך). ועוד.

75) שו״ע אדה״ז או״ח רסמ״ו.

76) סידור האריז״ל בתחלתו. ועוד. לקו״ת בשלח ב, ב. ובכ״מ.

77) ברכות בסופה. וש״נ.

78) שם לה, ב.

79) בדוגמת המעמד ומצב ד״ניעור משנתו״* עוד לפני אמירת ״מודה אני לפניך״.

80) ראה סה״ש ה׳ש״ת ע׳ 26 ואילך.

81) ישעי׳ יא, ט.

*) להעיר, שהגלות נמשל לשינה (ראה זח״ג צה, ב), הן בנוגע להאדם, והן בנוגע לאדם העליון, ועז״נ ״עורה למה תישן ה״ (תהלים מד, כד), ועד ש״ויקץ כישן ה״ (שם עח, סה), שניעור משנתו.

מכסים״[82], ועאכו״כ אצל בנ״י ש״כולם ידעו אותי״[83], ההתגלות ד״אותי״ (לא רק ״בורא״ ואפילו ״מאציל״, אלא עצמות ומהות) באופן של ידיעה.

י. וע״פ הידוע שכל הענינים דלעתיד לבוא תלויים במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות[84], מובן, שבעבודת ההכנה להגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו צ״ל מעין ההתחדשות ש״עתידים להתחדש כמותה״, בדוגמת החידוש דמולד הלבנה, שהו״ע התגלות העצם דישראל, עצם הנשמה שלמעלה גם מבחי׳ היחידה:

נוסף על המדובר כמ״פ שהגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו באה עי״ז שכאו״א מישראל מגלה ניצוץ משיח שבו, בחי׳ היחידה (כנ״ל ס״ב) — יש להוסיף ולתקן שעיקר הכוונה היא (לא לבחי׳ היחידה שהיא א׳ מחמשה שמות שנקראו לעצם הנשמה, אלא) להתגלות עצם הנשמה ממש, שזהו אמיתת ענינו של משיח (הן ניצוץ משיח שבכאו״א מישראל, והן ועאכו״כ משיח הכללי), העצם דישראל שלמעלה מבחי׳ היחידה.

ויש לומר, שענין זה מרומז בלשון הכתוב[85] ״מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו״ — ״מצאתי״ (גם) מלשון ״מצוי״, שמורה על עצם המציאות שהוא למעלה מתואר וגדר כו׳, למעלה גם מגדר של מציאות, ורק מפני שמוכרחים להשתמש בביטוי מסויים משתמשים בלשון ״מצוי״ (כנ״ל ס״ה), היינו, ש״מצאתי דוד עבדי״ קאי על העצם דנשמת משיח שלמעלה מתואר וגדר (למעלה גם מבחי׳ יחידה הכללית), שלכן נקרא בשם ״מצוי״ (״מצאתי״); ולאח״ז ״בשמן קדשי משחתיו״, ש״שמן״ מורה על בחי׳ היחידה הכללית שבנשמת משיח, שחודרת בכל עניניו, בדוגמת השמן שמפעפע בכל דבר[86].

וענינו בעבודת כאו״א מישראל — שגם לפני שפועל בעצמו התגלות בחי׳ היחידה, ביטול והודאה והתמסרות להקב״ה [ועד שנמצא במעמד ומצב שאין לו להרהר בדברי תורה[87], ובודאי לא בבחי׳ היחידה שבתורה, פנימיות התורה] — ישנה עצם מציאותו, עצם הנשמה, ו״ידיעה״ זו (רק — שניעור משנתו) פועלת ומביאה לכל עניני העבודה בפועל ממש כפי שחדורים בההתגלות דעצם הנשמה, וזהו אמיתת הענין דביאת המשיח, שהעצם דישראל הוא בהתגלות בפועל ממש (כנ״ל ס״ט).

יא. ויש לומר שענין זה מרומז בלשון חז״ל ״כל ימי חייך להביא לימות המשיח״:

״כל ימי חייך״ — פירושו בכל רגע ורגע שהאדם חי, הן ביום והן בלילה, הן ער והן ישן, שגם אז הוא חי ע״י נשימת האויר (״כל הנשמה תהלל י־ה״, ״על כל נשימה ונשימה שאדם נושם כו׳״[88]) שמוכרח להיות בכל רגע ורגע (משא״כ אכילה ושתי׳). ו״כל ימי חייך להביא לימות המשיח״ — פירושו שהחיות שלו (בכל רגע ורגע) הוא בהבאת ימות המשיח, כלומר, לא רק בשעה שחושב ומדבר ועושה פעולות להבאת המשיח, אלא עצם חיותו (״חייך״) הוא להביא לימות המשיח.

ויש להוסיף בדיוק הלשון ״להביא לימות המשיח״ — ״להביא״ דייקא, ולא בלשון הרגיל ״לרבות״, ו״לימות המשיח״ לשון רבים — שכאשר החיות דכאו״א מישראל הוא בענין המשיח הנ״ל, ה״ז מביא (בדרך ממילא) למעמד ומצב דימות המשיח, שהעצם דישראל יהי׳ בהתגלות בפועל ממש; ובזה גופא ״לימות המשיח״ לשון רבים, די״ל שרומז על שתי התקופות הכלליות שבימות המשיח[89], ורומז גם על כל ריבוי העליות שיהיו בימות המשיח באופן של הליכה מחיל אל חיל עד אין קץ.

ובפרטיות יותר:

הענין ד״כל ימי חייך להביא לימות המשיח״ מתבטא בכך שתיכף כשניעור עצם הנשמה (שמתגלה עצם מציאותו ורק העצם) מרגיש בנשימת

82) רמב״ם בסיום וחותם ספרו ״משנה תורה״.
83) ירמי׳ לא, לג.
84) תניא רפל״ז.
85) בתהלים מזמור פ״ט — שממנו באים למזמור צדי״ק, השייך במיוחד לשנה זו, שנת הצדי״ק.
86) ראה חולין צז, רע״א. שו״ע יו״ד סק״ה ס״ה.
87) ראה שו״ע אדה״ז מהדו״ת שבהערה 64.
88) תהלים בסופו. ב״ר ודב״ר שבהערה 61.
89) ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 198 ואילך. ועוד.

האויר ענינו של משיח[90] — אויר של משיח, ובלשון חז״ל[91] ״רוחו של מלך המשיח״.

ויש לומר, ש״אויר (רוח) של משיח״ הוא למעלה גם מ״אורו[92] של משיח״[93], כי, אור של משיח מורה על ההתגלות דמשיח ע״י פעולותיו (כמו ״ילחם מלחמות ה׳״ עד ש״נצח״[23], וכיו״ב), משא״כ אויר של משיח מורה על העצם (חיות) דמשיח, כלומר, התגלות מציאותו (מציאות שקיימת גם לפנ״ז למלכות[94]) בתור מלך המשיח, ולאחרי התגלות מציאותו (אויר שבאין ערוך מאורו של משיח), מתחילה ההתגלות לעיני כל ע״י פעולותיו (אור של משיח).

ועפ״ז מובן שעיקר החידוש דביאת המשיח הוא בהתגלות מציאותו (״מצאתי דוד עבדי״), כי, כל פרטי הענינים שלאח״ז (התגלותו לעין כל ע״י פעולותיו לגאול את ישראל, וכל הענינים דימות המשיח), באים כתוצאה והסתעפות מהתגלות מציאותו, וכלולים בה, כשם שמולד הלבנה כולל התגלות אורה באופן של הוספה מרגע לרגע עד למילוי ושלימות הלבנה.

ויומתק בדיוק הלשון ״כל ימי חייך להביא לימות המשיח״ — שהחיות (״חייך״) כשנתגלתה מציאותו מביאה (בדרך ממילא) לימות המשיח, כיון שמציאותו (חיותו) כוללת כל פרטי הענינים דימות המשיח, שכולם כלולים בהתגלות עצם מציאותו (מולד הלבנה).

יב. ובנוגע לפועל — ״המעשה הוא העיקר״[95]:

כיון שכבר הי׳ מולד הלבנה (״שהם עתידים להתחדש כמותה״) בראש חודש כסלו (״ראש חודש של גאולה״), חודש השלישי (שקשור עם גאולה השלישית וביהמ״ק השלישי) דשנת ה׳תשנ״ב (הי׳ תהא שנת נפלאות בה, בכל מכל כל) — צריך כאו״א מישראל להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בהדגשת הענין ד״כל ימי חייך להביא לימות המשיח״, עי״ז שכל מציאותו, תיכף כשניעור משנתו, חדורה בהחיות דמשיח (שזוהי עצם מציאותו של כאו״א מישראל, משיח שבו) שמביאה לימות המשיח.

וענין זה יכול וצריך להיות גם ברגע זה — ע״י התעוררות מחודשת בתוקף מחודש דעצם הנשמה (ע״ד ניעור משנתו) ״להביא לימות המשיח״, עי״ז שמוסיף עוד ״מצוה אחת״ כדי להכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות ולהביא לו ולהם תשועה והצלה[96].

וכל זה — לאו דוקא בענינים נעלים הקשורים עם בחי׳ היחידה, כמו לימוד והפצת תורת החסידות, יחידה שבתורה, אלא גם (ובעיקר) בענינים פשוטים, כמו נתינת צרכיו הגשמיים של יהודי, הקשורים עם עצם מציאותו (נשמה בגוף[97]), כולל ובמיוחד הצרכים הנוספים דחודש כסלו, בימי חנוכה, ״ימי שמחה והלל״[98], שמוסיפים בסעודות של שמחה[99], כולל גם המנהג דנתינת מעות חנוכה (כפי שנהגו רבותינו נשיאינו[100]), ולפנ״ז בסעודות והתוועדויות של שמחה דימי הגאולה יו״ד וי״ט כסלו.

יג. ויה״ר והוא העיקר — שבתחלת חודש כסלו, חודש הגאולה, תבוא בפועל ובגילוי הגאולה האמיתית והשלימה, התחלת הגאולה ושלימותה, ע״י משיח צדקנו — ״יעמוד מלך מבית דוד כו׳״, עד ש״יתקן את העולם כולו לעבוד את

---

90) וגם בעת השינה נושם האויר של משיח, אלא שאינו מרגיש זה, ולכן, עיקר הענין ד״למען תזכור .. כל ימי חייך להביא לימות המשיח״ מתחיל כשניעור משנתו (ועי״ז נפעל גם בעת השינה).

91) ב״ר פ״ב, ד. פ״ח, א.

92) זח״ג לד, ב. נת׳ בלקוטי לוי״צ לזח״ג ע׳ ריט ואילך.

93) כידוע ש״אויר״ אותיות אור י׳, שהיו״ד* הוא מקור ה״אור״, וכפי שרואים במוחש שאור הנר הוא כשיש אויר סביב האור (ובלא אויר יכבה ולא יאיר כלל), היינו, שהאויר הוא מקור האור (כמבואר בדרושי חנוכה (תו״א מקץ מב, ג. וראה גם ספר הערכים חב״ד (כרך ב) מע׳ אויר. וש״נ)).

94) ״מאותן הבאים מבני דוד ועדיין הי׳ להם ממשלה גם בגלות .. כגון רבינו הקדוש״ (חדא״ג מהרש״א לסנהדרין צח, ב).

95) אבות פ״א מי״ז.

*) שרומז גם על היו״ד שבנפש האדם, יו״ד נקב, נקודת היהדות, בחי׳ היחידה, ועד לעצם הנפש שלמעלה גם מבחי׳ היחידה.

96) קידושין מ, רע״ב. רמב״ם הל׳ תשובה פ״ג ה״ד.

97) גוף גשמי, שהתהוותו מ״מהותו ועצמותו .. (ש)הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין״ (תניא אגה״ק ס״כ), ובו דוקא היא בחירת העצמות (ראה תניא פמ״ט. סה״ש תורת שלום ע׳ 120 ואילך).

98) רמב״ם הל׳ חנוכה פ״ג ה״ג.

99) ראה לקו״ש ח״י ע׳ 142 ואילך. וש״נ.

100) ״היום יום״ כ״ח כסלו. וראה לקוטי לוי״צ אג״ק ע׳ שנח.

ה׳ ביחד, שנאמר[101] כי אז אהפוך אל עמים גו׳ לעבדו שכם אחד״[23].

וכמרומז גם בסיום וחותם ההפטרה דשבוע שעבר ובהתחלת פרשת השבוע:

ההפטרה דשבוע שעבר מסתיימת בהכרזה ״יחי אדוני המלך דוד לעולם״[102] — נצחיות מלכות דוד שנמשכה במלכות שלמה, ששלימותה ע״י המלך המשיח שהוא ״מבית דוד ומזרע שלמה״[48] — שתוכנה של הכרזה זו הוא התגלות מציאותו דמלך המשיח.

ועי״ז ולאח״ז באה התגלותו לעין כל ע״י פעולותיו כו׳ — כמרומז בהתחלת פרשת השבוע: ״ואלה תולדות יצחק״ — שהלידה (״תולדות״) דמלך המשיח (התגלות מציאותו) היא באופן גלוי לעין כל (״ואלה״[103]), עד ש״כל השומע יצחק לי״[104] (״יצחק״)[105], ולא עוד אלא שפועל גם על אוה״ע[106], הן הבירור דלבן (בפרשת ויצא) והן הבירור דעשו (בפרשת וישלח), ״עד אשר אבוא אל אדוני שעירה״[107], ״בימי המשיח, שנאמר[108] ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה״[109] — תיכף ומיד ממש.

101) צפני׳ ג, ט.
102) מלכים־א א, לא.
103) ובפרטיות יותר: לא רק ״אלה״, אלא ״ואלה״ (בתוספת וא״ו*), ״מוסיף על הראשונות״, וע״ד מ״ש בהמשך הפרשה (כז, כח ובפרש״י) ״ויתן״, ״יתן ויחזור ויתן״.
104) וירא כא, ו.
105) ולהעיר שלעתיד לבוא יאמרו ליצחק דוקא ״כי אתה אבינו״ (ישעי׳ סג, טז. שבת פט, ב. וראה תו״א פרשתנו יז, ג. תו״ח שם ד, ד ואילך. ועוד).
106) להעיר ש״תולדות יצחק״ הם ״יעקב ועשו האמורים בפרשה״ (פרש״י ריש פרשתנו).
107) וישלח לג, יד.
108) עובדי׳ בסופו.
109) פרש״י וישלח שם.

*) ולהעיר מהשייכות דאות וא״ו להגאולה — חמשה ואו״ן ד״יעקוב״ (פרש״י בחזוקותי כו, מב).

אגרות קודש

ב״ה, כ׳ מ״ח, תשכ״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו בקשת ברכה פ״נ.

בעת רצון יזכירו עוד הפעם את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

ולכתבו אודות ענין הידוע, ואשר אומר תהלים לפני השינה.

כמדומה כבר כתבתי לו, שעצה היעוצה בכגון זה הוא היסח הדעת, והיסח הדעת אינו ענין של מלחמה עם המחשבה לא טובה אלא להסיח הדעת מזה ולהעסיק את המחשבה בענין אחר ומה טוב באותיות התורה ותפלה, שאם מעט אור דוחה הרבה חשך עאכו״כ הרבה אור, והרי האמירה האמורה - שאומר תהלים - הוא היפך מהיסח הדעת, וק״ל.

ועוד להעיר, שנוהגים אנ״ש שאין אומרים תהלים בלילה קודם חצות לילה, לבד מראש השנה ויום הכפורים.

בברכה שיקים מאמר חז״ל יגעת (**יגיעה** בלימוד התורה והידור בקיום המצות, ותקוים בו הבטחת חז״ל) ומצאת.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

בס"ד. משיחות ליל ג' (כ"ח מרחשון), ליל ה' (אדר"ח כסלו), ויום הש"ק (ב' כסלו) פרשת תולדות ה'תשנ"ב.

א. דובר כמ"פ[1] אודות השמות שבהם נקראים פרשיות התורה — שאף שבפשטות נקבעו שמות אלו ע"ש התחלת הסדרה[2], הרי, כיון שנקבעו ע"פ מנהג ישראל ש"תורה היא"[3], ה"ה בודאי בתכלית הדיוק (ככל עניני התורה).

ומההוכחות לזה — משמה של פרשת השבוע, פרשת תולדות:

התחלת הפרשה היא "ואלה תולדות יצחק", כמו התחלת הפרשה השני' בתורה, "אלה תולדות נח". וכיון ששתי הפרשיות מתחילות באותן תיבות, "(ו)אלה תולדות", הרי, כדי לקרותן (ע"ש התחלתם) בשמות שיבדילו ביניהם, מתאים לקרות הראשונה ע"ש התיבה הכי קרובה להתחלת הפרשה — "תולדות"[4], והשני' — כדי להבדילה מהראשונה בקריאת שם שונה מהשם שניתן כבר לראשונה — "(תולדות) יצחק"[5].

וכיון שנקבע ונתפשט מנהג ישראל (כמודפס בכל החומשים, ועד"ז בהלוחות) שקורין הראשונה בשם "נח" והשני' בשם "תולדות", מוכח, שקריאת השמות היא (לא ע"ש התיבה הראשונה, או התיבה הראשונה שמבדילה אותה מפרשה אחרת, אלא) באופן שיהי' השם בדיוק ביותר.

ונתבאר במק"א[6] ששמות אלו ("נח" לפרשה הראשונה ו"תולדות" לשני') מתאימים לתוכן הפרשיות[7]:

התוכן ד"אלה תולדות נח" הוא (לא סיפור לידת בניו (תולדות כפשוטו) של נח[8], שכבר נאמר בס"פ בראשית, ונכפל כאן כפרט בתוכנה של הפרשה) — סיפור המאורעות של נח, ולכן נקראת (על שמו) "נח"[9]; והתוכן ד"אלה תולדות יצחק" הוא (לא סיפור המאורעות של יצחק, שהרי כו"כ מאורעות, ומאורעות עיקריים: לידתו, העקידה, השידוך והנישואין, הם בפרשיות (וירא וחיי שרה) שלפנ"ז, אלא) סיפור לידת בניו, כפירוש רש"י: "יעקב ועשו האמורים בפרשה", ולכן נקראת "תולדות" שפירושו (כפשוטו) בנים.

ב. ויש להוסיף ולבאר גם בנוגע לתוכן שמות הפרשיות כשלעצמם (נוסף על שייכותן לתוכן הפרשה) — שכיון שנעשו חלק מהתורה[10], כולל גם תורה מלשון הוראה[11], יש ללמוד הוראה בעבודת האדם לקונו גם משמות הפרשיות כשלעצמם, ובנדו"ד, פרשת "תולדות", ש"תולדות" הוא (לא הענין הראשון, בפעם הראשונה שיכולים להשתמש בשם זה, אלא הענין השני) לאחרי "נח".

ובהקדמה — שבפירוש השמות "נח" ו"תולדות" (לא בשייכות לתוכן הענין והפרשה, אלא השמות עצמם) בשייכות להלימוד וההוראה בעבודת האדם, קאי "תולדות" על "(עיקר תולדותיהם של צדיקים) מעשים טובים"[12], ו"נח",

---

1) ראה לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך. ועוד.

2) תיבה ראשונה ממש, כמו "בראשית", או תיבה ראשונה שמייחדת פרשה זו משאר פרשיות שהתחלתן דומה, וכדלקמן בפנים.

3) שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצ"ד סט"ז. הנסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 56 הערה 2.

4) לאחרי התיבה הראשונה, "אלה", שכיון שאינה מבטאת תוכן הענין, אלא הקדמה לתיבה שלאחרי', אין לקובעה כשם הפרשה*.

5) או לקרות הראשונה בשם "תולדות נח" והשני' בשם "תולדות יצחק" — כבסדר תפלות דהרמב"ם (בסוף ספר אהבה).

6) לקו"ש ח"ה ע' 354 ואילך. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 126. וש"נ.

7) וכידוע ש"שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש הוא כלי לחיות כו'", ולכן, מורה גם על תוכנו ומהותו של הדבר שנקרא בשם זה (ראה תולדות יעקב יוסף פ' שמות קרוב לסופה. אור תורה להה"מ ד, ג. לקו"א נח, ד. תניא שעהיוה"א פ"א. ועוד).

8) כמ"ש בפסוק שלאח"ז "ויולד נח שלשה בנים".

9) ויומתק יותר שהשם "נח", ע"ש "זה ינחמנו" (בראשית ה, כט), מורה על מנוחה ונחת, "נייחא דרוחא" (תו"א ר"פ נח. וראה זח"א ס, א) — בהתאם להמסופר בפרשה אודות קורות חייו: טהרת הארץ ע"י המבול (שנקראים "מי נח"), פעולת "ריח הניחוח" דקרבן נח והכריתת ברית על קיום העולם.

10) להעיר ממ"ש השל"ה (יג, סע"א ואילך בהגה"ה) "יעשה כל א' לוח שירשום כל השמות (שמות של תושב"כ ותושבע"פ, שמות ה' חומשי תורה .. שמות כל פרשה ופרשה מהחומש, בראשית נח לך לך וכו', ואח"כ שמות הנביאים .. שמות שית סדרי משנה .. ושמות כל המסכתות .. שמות מדרשי חז"ל וכו') ויקרא אותם ויהיו שגורים בפיו, כי אף מי שאינו עם הארץ, מ"מ, ראיתי בני עלי' והן מועטים הזוכים ללמוד כולם, וקריאת השמות תועיל להיות נחשב כאילו עיין ולמד כולם".

11) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית. זח"ג נג, ב. ועוד.

*) ולא מפני שיש עוד פרשיות שהתחלתן בתיבה זו, כי, טעם זה שייך להפרשה השני' שמתחילה בתיבה זו, שאותה צריכים להבדיל מהפרשה שלפני' שנקראת ע"ש התחלה זו.

שם האדם שמורה על עצמותו, שייך ללידת המציאות (ע״ד ״תולדות״ כפשוטו), שאז נקרא בשם.

ודרוש ביאור והסבר:

א) ההתאמה (בפנימיות הענינים) דפירוש השמות כשלעצמם עם פירוש הענין והפרשה, שלכאורה, ה״ה הפכיים זמ״ז, כי: ב״נח״ — פירוש השם שייך לעצם מציאות (לידת) האדם (ע״ד תולדות כפשוטו), ופירוש הענין שייך למעשים טובים, כפירוש רש״י (בפשוטו של מקרא[13]) ״ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים״, והפכו ב״תולדות״ — שפירוש השם שייך למעשים טובים, ופירוש הענין שייך ללידה (תולדות כפשוטו), כפירוש רש״י ״יעקב ועשו האמורים בפרשה״.

ב) ועיקר — ביאור הלימוד וההוראה מ״נח״ שלפני ״תולדות״ ומ״תולדות״ שלאחרי ״נח״:

בנוגע ל״נח״ — כיון ששם האדם שנקרא בלידתו אינו שייך (לכאורה) לעבודתו ב״מעשים טובים״ (״תולדותיהם של צדיקים״) — מהו הענין ד״נח״ (לפני תולדות) בעבודת האדם?

ובנוגע ל״תולדות״ — כיון שבא לאחרי ״נח״ (ועוד כמה פרשיות שבינתיים), עכצ״ל, שאין הכוונה ל״(תולדותיהם של צדיקים) מעשים טובים״ (סתם) שבהתחלת העבודה, אלא לדרגא נעלית ב״מעשים טובים״ שבאה לאחרי ההקדמה ד״נח״ (ושאר הפרשיות שבינתיים), וצריך לבאר תוכנה וענינה של דרגא זו בעבודת האדם.

לכאורה אפשר לומר ש״נח״ מורה על מצב של מנוחה (מנוחת הנפש ומנוחת הגוף[14]) כדי שתהי׳ העבודה דקיום התומ״צ כדבעי, ע״ד מ״ש הרמב״ם[15] אודות היעודים הגשמיים שבתורה כדי ש״נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה״[16], ולכן הסדר הוא ש״נח״ קודם ל״תולדות״, כי, כדי שתוכל להיות העבודה ד״תולדות״ (מעשים טובים), בהכרח להקדים תחילה מעמד ומצב ד״נח״ (מנוחה). אבל, מסתבר יותר לומר שהקדימה ד״נח״ ל״תולדות״ היא לא רק (בזמן) בגלל ההכרח שבדבר, אלא קדימה אמיתית (בתורה), קדימה במעלה.

ג. ויש לומר נקודת הביאור בזה:

החילוק שבין פרשת נח לפרשת תולדות הוא ע״ד החילוק בין לפני מתן תורה ולאחרי מתן תורה — כידוע[17] שההכנה וההתחלה דמתן תורה היתה ע״י עבודתו של אברהם, ובפרט ע״י המילה, ולאח״ז היתה לידת יצחק (שנולד מטיפה קדושה[18]), ונמצא, שבפרשת תולדות, ״ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק״ (הראשון שכל מציאותו ותולדותיו לאחרי ההכנה וההתחלה דמ״ת), מתחילה העבודה הקשורה עם מתן תורה, ובפרשיות שלפנ״ז, ובפרט פרשת נח, ש(רק)בסיומה וחותמה (רק) נולד אברם, ה״ז עבודה שלפני מתן תורה.

וענינו בעבודתם של ישראל (לאחרי מ״ת) — ש״נח״ קאי על מציאותם של ישראל[19] שלפני (וקודמת ל)תורה, ו״תולדות״ קאי על עבודתם של ישראל בקיום התומ״צ, שעי״ז באה מציאותם האמיתית (כפי שקודמים לתורה) בפועל ובגלוי, כדלקמן.

ד. וביאור הענין:

איתא בתנא דבי אליהו[20] ״שני דברים קדמו

---

12) פרש״י ר״פ נח.

13) אף כי רק בפירוש השני, כיון ש״תולדות״ כפשוטו קאי על בנים.

14) ע״ד ״נייחא לעליונים נייחא לתחתונים״ (ב״ר פ״ל, ה).

15) הל׳ תשובה רפ״ט.

16) ובהלכה ב׳ — בנוגע לימות המשיח — ״שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן״.

17) ראה בארוכה — קונטרס משיחות ש״פ לך לך (לעיל ע׳ 254 ואילך). וש״נ.

18) ב״ר פמ״ו, ב.

19) כידוע בענין ״וגם את נח באהבה זכרת״ שאומרים בברכת זכרונות בר״ה*, שהזכרון דנח הוא ״מצד עצם מעלת נש״י״ (המשך תער״ב ח״א פר״א).

20) כ״ה הלשון בכמה מקומות בדרושי חסידות (ראה לדוגמא סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 61. ועוד) — אף שבתדבא״ר (פי״ד) לא הובאה הראי׳ ממ״ש צו את בנ״י דבר אל בנ״י (אלא ממש״נ ״קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה״, היינו, שישראל הם כמו ביכורים שקודמים לתרומה, תורה מ׳), וראי׳ זו הובאה בב״ר (פ״א, ד)**: ״מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר .. אילולי .. ישראל עתידים לקבל את התורה לא הי׳ כותב בתורה צו את בנ״י דבר אל בנ״י״ (וראה לקמן הערה 24).

*) וגם ביוהכ״פ דשנת היובל (ר״ה כו, ב).

**) ועד״ז בשמו״ר (פמ״ז, ט): ״כל התורה שנתת לי היא וידבר ה׳ אל משה דבר אל בנ״י צו את בנ״י, אם הם כלים, מה אני עושה בתורתך״.

לעולם, תורה וישראל, ואיני יודע איזה מהם קודם, כשהוא אומר צו את בנ״י דבר אל בנ״י אומר אני ישראל קדמו״ — שקדימה זו היא בעיקר במעלה, היינו, שמעלתם של ישראל גדולה יותר ממעלת התורה.

אבל, כדי שמעלתם של ישראל תבוא בפועל ובגלוי צ״ל קיום התורה — כדאיתא בתדבא״ר[21] ״משל למלך ב״ו שיש לו בנים בתוך ביתו ויש לו עבד זקן ביניהם שהוא מלמד את בניו דרכים נאים ומעשים טובים .. כך דברי תורה .. מכריעין את ישראל לכף זכות, מחנכין אותן במצוות ומביאין אותן לחיי העולם הבא״, היינו, שע״י התורה באה מעלתם של ישראל בפועל ובגלוי.

וההסברה בזה:

מעלתם העיקרית של ישראל בעצם מציאותם, ״ישראל וקוב״ה כולא חד״[22], גם לולי קיום התומ״צ, ״דרכים נאים ומעשים טובים״, כבמשל דמלך ב״ו שיש לו בנים, שהאהבה לבנים היא אהבה עצמית גם כשאין להם ״דרכים נאים ומעשים טובים״ (ואדרבה: בבנים שיש להם ״דרכים נאים ומעשים טובים״, שראוי לאהוב אותם גם מצד השכל, לא ניכרת כ״כ האהבה העצמית). אבל, מעלה עצמית זו מתייחסת לעצמותו ית׳ (שישראל הם חד עם עצמותו ית׳), ולא (כ״כ) להמציאות דישראל עצמם, מעלה שלהם.

ועי״ז שישראל מקיימים התומ״צ, שרואים המעלה שלהם ב״דרכים נאים ומעשים טובים״ — באה המעלה שמצד העצם (״בנים״) גם בבחי׳ הגילויים (״דרכים נאים ומעשים טובים״), היינו, שבמעלה שלהם שמצד בחי׳ הגילויים, נמשך וחודר העצם.

[ואף שהעצם הוא באין־ערוך להגילוי, ובודאי שהעדר הגילוי אינו גורע בהעצם, ואדרבה, העצם הוא בהעלם כיון שגילויים אינם כלים להעצם, הרי לאידך, כיון שהעצם אינו מוגדר בשום דבר, לא יתכן שיהי׳ מוכרח להיות בהעלם דוקא, אלא בודאי יכול לבוא גם בגילוי, ולכן, אמיתת הענין דגילוי העצם הוא בהמשכה בפועל ובגלוי דוקא[23]].

21) שם.
22) ראה זח״ג עג, א.
23) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 245.

ה. ועד״ז במציאותם של ישראל גופא — נשמה בגוף:

כשם שבנוגע לתורה וישראל מוכיחים ממש״נ בתורה צו את בנ״י דבר אל בנ״י (שהתורה היא בשביל ישראל, ציווי לישראל) שישראל קדמו, יש להוכיח מזה גם בנוגע לנשמה וגוף, שכיון שציוויי התורה אינם שייכים לנשמה בהיותה בגן עדן, אלא לאחרי ירידתה למטה להתלבש בגוף, עכצ״ל, שהגוף קודם[24], ובשבילו נבראת[25] הנשמה (ועאכו״כ כל סדר ההשתלשלות).

וההסברה בזה — ע״פ הידוע[26] שבחירת העצמות היא בהגוף הגשמי[27] דוקא:

יש מעלה ב״בחירה״ גם לגבי ״בן״[28] — שבבן, שאהבת האב אליו היא אהבה טבעית, ההתקשרות ביניהם היא ממדרגה שיש בה תפיסת מקום דהבן האהוב (המעלה דבן), ולא מעצמותו ית׳ ממש, משא״כ בחירה, אין בה תפיסת מקום דהדבר הנבחר כלל, כי אם, שכך בחר בבחירה חפשית שהיא מעצמותו ממש.

24) ויש לומר, שמטעם זה הובאה בדרושי חסידות הראי׳ ממ״ש צו את בנ״י דבר אל בנ״י (כבב״ר), ולא מהפסוק ״קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה״ (כבתדבא״ר) — כדי לרמז שהקדימה דישראל היא לא רק בנוגע לנשמה עצמה, עלי׳ נאמר ״קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה״, אלא גם (ובעיקר) בנוגע להתלבשותה בגוף, שעז״נ צו את בנ״י דבר אל בנ״י. ואעפ״כ הובא כללות המאמר מתנא דבי אליהו, ולא מב״ר, כי, בב״ר יש לפרש שהקדימה דישראל היא בגלל שמקיימים תומ״צ, היינו, שתומ״צ הם למעלה מישראל, משא״כ בתנא דבי אליהו מודגשת מעלתם העצמית של ישראל* שלמעלה מהתורה, שהם ״ראשית תבואה״, כמו ביכורים שקודמים לתרומה, אלא שמעלה זו היא גם (ובעיקר) בנוגע להתלבשות הנשמה בגוף**, כנ״ל. ואכ״מ.

25) כלומר, שנעשית בבחי׳ מציאות ובפרט ע״י ירידתה למטה.

26) ראה תניא פמ״ט: ״ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם״ (וראה סה״ש תורת שלום ע׳ 120 ואילך).

27) שהתהוותו מ״מהותו ועצמותו .. (ש)הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה״ (תניא אגה״ק ס״כ).

28) ראה גם לקו״ש חי״א ע׳ 5 ואילך. חי״ח ע׳ 409.

*) כמרומז גם בדיוק הלשון ״ואני אומר״ (אף שמביא ראי׳ מפסוק בתורה) — שקאי על העצם שלו, שמצד זה מרגיש ומדגיש מעלתם העצמית של ישראל שלמעלה מהתורה.

**) ולהעיר, שב״(תנא דבי) אליהו״ מודגשת מעלת הגוף — שעלה השמימה בגופו (וראה הנסמן בלקו״ש חי״ח ע׳ 346).

ודוגמתו בהחילוק שבין הנשמה להגוף — שהנשמה היא ״חלק אלקה ממעל ממש״[29], חלק שעל ידו תופסים בהעצם[30], וכמ״ש[31] ״בנים אתם לה׳ אלקיכם״, כמו הבן שהוא חלק מעצם האב, התקשרותה עם הקב״ה היא ממדרגה שיש בה תפיסת מקום להמעלה דבן, ולא מעצמותו ית׳ ממש, משא״כ הגוף, שמצד עצמו אין בו עילוי (״גוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אוה״ע״), אלא שהקב״ה בחר בו בבחירה חפשית שהיא מעצמותו ית׳, הרי, ההתקשרות היא מצד עצמותו ית׳ ממש.

ובפרטיות יותר:

בחירת העצמות היא גם בהנשמה, כי, זה גופא שהנשמה היא בן להקב״ה הוא לפי שכך בחר בבחירתו החפשית, אבל, כיון שבנשמה יש המעלה ד״בן״, לא ניכר בה בחירת העצמות, וע״י ירידתה והתלבשותה בגוף (שאין בו עילוי, כי אם בחירת העצמות) מתגלה בהנשמה בחירת העצמות[32].

ולאידך, מעלת הבחירה בהגוף מתייחסת לעצמותו ית׳ (הבוחר), ולא להגוף (הנבחר), שמצד עצמו אין בו עילוי (גם לאחרי הבחירה)[33], ועי״ז שהנשמה (שיש בה המעלה ד״בן״) מתלבשת בגוף להחיותו ולבררו ולזככו ע״י קיום התומ״צ, נעשה עילוי גם בהגוף, שמתגלה בו בחירת העצמות[34] באופן שמתייחסת אליו ומתגלה בו[35].

ולאחרי שבחירת העצמות מתגלה בהגוף (ע״י התלבשות הנשמה לברר ולזכך הגוף ע״י קיום התומ״צ), אזי מתגלה גם בהנשמה (ע״י הגוף) שהיא לא רק ״בן״, אלא יש בה בחירת העצמות[36].

[ועפ״ז יש לבאר תוכן הענין שלעתיד לבוא הנשמה ניזונית מן הגוף[37] — שבזמן הזה, זמן העבודה דבירור וזיכוך הגוף, עיקר ההדגשה היא שגילוי אור הנשמה (מעלת הגילויים) יומשך ויחדור בהגוף, ולעתיד לבוא, לאחרי גמר הבירורים, תהי׳ עיקר ההדגשה על התגלות העצם שלמעלה מגילויים, שלכן יורגש בהנשמה שהתקשרותה עם הקב״ה היא לא (רק) מצד מעלתה, אלא (גם ובעיקר) מצד עצמותו ית׳ ממש, שרגש זה מקבלת הנשמה מהגוף שבו מתגלה בחירת העצמות].

ונמצא, שבמציאותם של ישראל, נשמה בגוף, ועבודתם בקיום התומ״צ, מתגלה ההתקשרות דישראל עם הקב״ה בכל האופנים: מצד העצם — בחירת העצמות; מצד הגילויים — המעלה ד״בן״, והמעלה ד״דרכים נאים ומעשים טובים״; ומצד שניהם יחד — שבחירת העצמות מתגלה וחודרת במעלה ד״בן״ וב״דרכים נאים ומעשים טובים״, היינו, שהעצם הוא גם בהתגלות (שבזה מודגש אמיתת ענינו של העצם, שאינו מוגדר בהעלם, אלא בא גם בגילוי, כנ״ל ס״ד).

ו. עפ״ז יש לבאר פרטי הענינים ד״נח״ ו״תולדות״ בעבודת האדם:

״נח״ (שלפני תולדות) — מורה על מעלתם העצמית של ישראל שקדמו לתורה, ההתקשרות דישראל עם הקב״ה מצד העצם ממש שלמעלה מההתקשרות שמצד הגילויים ע״י ״דרכים נאים ומעשים טובים״. אבל, השלימות האמיתית היא כשהעצם נמשך וחודר ומתגלה גם בבחי׳ הגילויים — ״תולדות״ שלאחרי נח, שמורה (לא רק על

---

29) תניא רפ״ב.

30) ״כשאתה תופס במקצת מן העצם אתה תופס בכולו״ (כש״ט הוספות סקט״ז. וש״נ).

31) פ׳ ראה יד, א.

32) ראה סה״מ מלוקט ח״ה ע׳ רנ (וראה גם לקו״ש חכ״ג ע׳ 219 הערה 61).

33) ועד״ז כח העצמות שמהוה את הגוף הגשמי מאין ואפס המוחלט — שמתייחס להעצמות, ולא להיש הגשמי, שמצד עצמו הוא אין ואפס ממש.

34) ועפ״ז יומתק שהבחירה בישראל (״ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי״) נתגלתה במתן תורה (״כשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה״ (שו״ע אדה״ז או״ח ס״ס ס״ד)). וראה לקמן הערה 36.

35) ועד״ז מתגלה בו כח העצמות שבהתהוות היש הגשמי (משא״כ בגופי אוה״ע וכל הדברים הגשמיים שבעולם שהתהוותם בכח העצמות אינה מתייחסת אליהם ואינה מתגלה בהם* (וראה גם לקמן הערה 59)).

36) ועפ״ז י״ל שגם בחירת העצמות בהנשמה נתגלתה במתן תורה — כיון שהתגלות הבחירה בהנשמה היא ע״י ולאחרי התגלות הבחירה בהגוף ע״י קיום התומ״צ.

37) ראה המשך וככה תרל״ז פפ״ח ואילך. סה״מ תרנ״ט ע׳ צז ואילך. המשך תרס״ו ע׳ תקכח. סה״מ קונטרסים ח״ב תיג, ב. סה״ש תורת שלום ע׳ 127 ואילך.

*) וי״ל שזהו גם תוכן הביאור בסה״ש תורת שלום (ע׳ 127) בהחילוק שבין הגוף דבנ״י להגופות דאוה״ע, שגופי אוה״ע יאבדו, שבירתם זהו תקנתם, משא״כ הגוף דבנ״י, ״דא שטייט דער כח העצמות און ער איז עצמות ית״ — שכח העצמות נעשה מציאות הגוף (ע״י עבודת הנשמה בבירור וזיכוך הגוף).

מעשים טובים סתם, אלא) על מעשים טובים שבאים כתוצאה (לאחרי) מהתגלות העצם ממש.

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בכל א׳ מב׳ הפרשיות (נח ותולדות) בפ״ע:

ב״נח״, שקאי על העצם — מוסיף ומדגיש רש״י ש״עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים״, היינו, שהעיקר הוא שהעצם יומשך ויחדור בבחי׳ הגילויים, ״מעשים טובים״[38].

[אלא, שה״מעשים טובים״ דנח[39] — כיון שעיקרם ברוחניות, בענינים נעלים, ולא בענינים פשוטים וגשמיים שמצד עצמם אין בהם מעלה, ה״ז בחי׳ הגילויים ולא העצם, והמשכת העצם (״אנכי״) שמתבטאת בענינים פשוטים וגשמיים היא במתן תורה[40], שהתחלתו ב(המעשים טובים שב)פרשת תולדות[41]].

וב״תולדות״, שקאי על הגילויים (״דרכים נאים ומעשים טובים״) — מוסיף ומדגיש רש״י הענין דתולדות כפשוטו (״יעקב ועשו האמורים בפרשה״), העצם ד״תולדות יצחק״ (כפשוטו, לידת המציאות) שלפני ולמעלה מבחי׳ הגילויים, היינו, שב״מעשים טובים״ (תולדות בעבודה) שמצד בחי׳ הגילויים, חודר ונמשך ומתגלה העצם (תולדות כפשוטו).

ז. ויש להוסיף ולבאר בפרטיות יותר בפרשת תולדות — ״ואלה תולדות יצחק״, ״יעקב ועשו האמורים בפרשה״:

ובהקדמה — שכיון שיצחק הוא היהודי הראשון שכל מציאותו ותולדותיו לאחרי ההכנה וההתחלה דמ״ת, מסתבר לומר, שכל עניניו של יצחק, ועאכו״כ עניניו העיקריים, ״תולדות יצחק״, יעקב ועשו, ישנם בכאו״א מישראל — שיעקב קאי על הנשמה, ועשו קאי על הגוף (כידוע[42] שיעקב ועשו בשרשם הם תיקון ותוהו, מ״ה וב״ן, וגם נשמה וגוף הם מ״ה וב״ן).

ויש לומר, שהבחירה שמצד העצמות בדבר שמצד עצמו אין בו שום מעלה, מתבטאת בהקדימה דעשו (גוף) ליעקב (נשמה), ״הראשון[43] גו׳ עשו״[44] (ויש להוסיף, שמעלת עשו מרומזת גם ב״אדמוני״[43], אותיות מאד, בלי גבול, וגם ב״אדרת שער״[43], שרומז על י״ג תיקוני דיקנא).

וכיון שדוקא בהתלבשות הנשמה בהגוף לבררו ולזככו ע״י קיום התומ״צ נמשכת ומתגלה בחירת העצמות בהגוף (ולאח״ז גם בהנשמה) גם מצד בחי׳ הגילויים (כנ״ל ס״ה) — לכן, מבקש עשו מיעקב שיתן לו ״מן האדם האדם הזה״[45], היינו, שע״י יעקב (נשמה) תתגלה (״הזה״) בעשו (גוף) מעלת הבלי גבול (״האדם האדם״, אותיות ״מאד״ ב״פ) שבבחירת העצמות.

ועפ״ז יש לפרש מ״ש[46] ״ויבז עשו את הבכורה״ למעליותא (״ויבז״ מלשון ביזה) — שמוותר על הבכורה בשביל עילוי גדול יותר דהתגלות העצם (שבה מודגש אמיתת ענינו של העצם שאינו מוגדר בהעלם ובא גם בגילוי) שלמעלה מהגדר ד״בכורה״.

ועפ״ז יש לבאר דיוק לשון רש״י ״ואלה תולדות יצחק״, ״יעקב ועשו (יעקב קודם לעשו) האמורים בפרשה״ (אף שבאמירתם בפרשה קודם עשו ליעקב) — כי, התגלות (״ואלה״) העצם (״תולדות״) היא עי״ז שהנשמה (״יעקב״) מתלבשת בגוף (״עשו״) כדי לבררו ולזככו ע״י העבודה דקיום התומ״צ (״האמורים בפרשה״), שעי״ז מתגלה בחירת העצמות (בהגוף, ועל ידו מתגלה גם הבחירה בהנשמה).

[ובהמשך לזה באים הפרשיות שלאח״ז: פרשת ויצא — ״ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה״, עבודת יעקב בהבירור דלבן, ופרשת וישלח —

38) ועפ״ז יומתק דיוק לשון רש״י ״עיקר תולדותיהם של צדיקים״, ש״עיקר״ מורה על העצם.

39) ועד״ז בפרשיות שלאח״ז (לפני פרשת תולדות), לך לך, וירא וחיי שרה — שבהם מודגשת בעיקר העבודה בענינים רוחניים ונעלים: לך לך — הליכת אברהם לארץ ישראל. וירא — התגלות הקב״ה לאברהם, ועד לעקידת יצחק, מס״נ. וחיי שרה — נישואי יצחק ורבקה, יחוד מ״ה וב״ן.

40) ראה לקו״ש ח״ח ע׳ 58 ואילך. וש״נ.

41) ולכן, עיקר ענינם של ישראל מתחיל בתולדות יצחק.

42) תו״א ר״פ וישלח. וראה ד״ה ויגדלו הנערים דש״פ תולדות תרס״ה (ע׳ צה ואילך). ועוד.

43) פרשתנו כה, כה.

44) ואולי יש לומר, שענין זה מרומז במ״ש (בהפטרה דפ׳ תולדות) ״הלא אח עשו ליעקב גו׳ ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי״ (מלאכי א, ב־ג) — שהבחירה (בהגוף) היא בדבר שאין בו שום מעלה, ויתירה מזה, שע״פ טעם ודעת ה״ז באופן ד״שנאתי״ (דלא כביעקב, נשמה, שהאהבה היא גם ע״פ טעם ודעת, בחי׳ הגילויים), ורק מצד בחירתו החפשית בחר בהגוף.

45) פרשתנו כה, ל.

46) שם, לד.

״וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו״ — הבירור דעשו, ועד לפרשת וישב — ״וישב יעקב״, ״לישב בשלוה״[47], שבזה מודגשת השלימות ד״נח״ (מלשון מנוחה) בפועל ובגלוי בגמר ושלימות העבודה, שזהו״ע השכר, ״שכר מצוה (היא ה)מצוה (עצמה)״[48], שעיקרו ושלימותו הוא הנחת־רוח (נח מלשון נח״ר) דבורא[49] (שנמשך ומתגלה וחודר בהנח״ר דנברא)].

ח. וע״פ הידוע שפרשת השבוע שייכת לתוכן הזמן[50] — יש לקשר האמור לעיל עם תוכנו של חודש כסלו שבו קורין פרשת תולדות[51]:

ענינו של חודש כסלו[52] מודגש בהימים טובים שבו — היו״ט שבסיומו וחותמו, ימי חנוכה, והימים טובים דתורת החסידות, י״ט כסלו ויו״ד כסלו, אשר, הנקודה המשותפת שביניהם היא ענין השמן, נס השמן דחנוכה, שרומז על פנימיות התורה, בחי׳ השמן שבתורה, שנתגלה בתורת החסידות בחודש כסלו, באופן ד״יפוצו מעינותיך חוצה״, ״על פתח ביתו מבחוץ״ (כמדובר לעיל[53]).

47) פרש״י וישב לז, ב.
48) אבות פ״ד מ״ב. וראה תניא רפל״ז. שם פל״ט (נב, ב).
49) ראה המשך וככה תרל״ז פי״ב ואילך.
50) ראה של״ה חלק תושב״כ ר״פ וישב (רצז, א): ״המועדים של כל השנה . . בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן״. — ולהעיר גם מפתגם רבינו הזקן שצריכים לחיות עם הזמן, עם פרשת השבוע (״היום יום״ ב׳ חשון. ובכ״מ).
51) ובהדגשה יתירה בקביעות שנה זו* — שהיום הראשון למנין ימי חודש כסלו (יום ב׳ דר״ח, א׳ כסלו) הוא ערב שבת פרשת תולדות, והיום הראשון לימים הפרטיים דחודש כסלו (לאחרי ראש חודש שכולל כל ימי החודש, ב׳ כסלו) הוא יום הש״ק פרשת תולדות.
52) להעיר ש״כסלו״ אותיות ״כס לו״, ״כס״ הוא כיסוי והעלם, ו״לו״, הגימטריא ד״אלה״, הוא שלימות הגילוי (דכל ששה מדות כפי שכל אחת כלולה משששה, ו׳ פעמים ו׳, מספר ל״ו), היינו, שבשלימות הגילוי נמשך ומתגלה העצם שלמעלה מגילויים (ראה בארוכה קונטרס משיחות ליל אדר״ח כסלו וש״פ תולדות ב׳ כסלו (לעיל ע׳ 311 ואילך)).
53) קונטרס משיחות הנ״ל ס״ג.

*) וגם בשנים שקורין פ׳ תולדות בסוף חודש מרחשון — ה״ז בשבת מברכים חודש כסלו.

והענין בזה[54] — ש״שמן״ מורה על עצמיות הדבר (״עסענץ״), שלכן מפעפע בכל דבר, שנמשך וחודר בכל מקום, עד למטה מטה (בחוץ), אשר, בהמשכה וההתגלות למטה דוקא מודגשת התגלות העצם ממש, כשם שהעצם ד״נח״ מתגלה ב״תולדות״ דוקא, ״יעקב ועשו האמורים בפרשה״, כנ״ל בארוכה.

ויש להוסיף, שענין זה מרומז גם בהחידוש בהיו״ט דחנוכה (סיומו וחותמו של חודש כסלו) לגבי שאר הימים טובים — שהתחלתו ורובו (חמשה או ששה ימים) בחודש כסלו, והולך ונמשך גם בהתחלת חודש טבת:

ענינו של חודש טבת — ״ירח שהגוף נהנה מן הגוף״[55], שרומז על ההנאה דהגוף שלמטה (גוף הגשמי) מהגוף (העצם) שלמעלה[56].

ויש לומר, שבהמשך דימי חנוכה בחודש טבת, מרומז, שע״י העבודה דנר חנוכה, ״נר מצוה ותורה אור״[57], שנעשית ע״י התלבשות הנשמה (״נר ה׳ נשמת אדם״[58]) לברר ולזכך את הגוף הגשמי (בתחלה) וחלקו בעולם (״על פתח ביתו מבחוץ״), נמשכת ומתגלה בחירת העצמות בהגוף הגשמי באופן שחודרת במציאות הגוף עד שניכרת ומתגלה בהרגש הגוף (הנאה), שניכר בפועל ובגלוי ש״ישראל וקוב״ה כולא חד״, ועד לגילוי עצמותו ית׳ (יש האמיתי) בכל העולם[59] (ביש הנברא[60]), שנעשה דירה לו ית׳[61], דירה לעצמותו ממש[62].

54) ראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס״ז.
55) מגילה יג, א.
56) ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 382 ואילך.
57) משלי ו, כג.
58) שם כ, כז.
59) אלא, שבעולם ניכר שהעצמות הוא המהווה ומבלעדו אין שום מציאות כלל, משא״כ בישראל — מציאותם גופא הוא, כביכול, העצמות (ראה לקו״ש חי״ב ע׳ 75).
60) ראה ביאוה״ז לאדהאמ״צ בשלח מג, ג. ובכ״מ.
61) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
62) ראה סה״מ תקס״ה ח״א ע׳ תפט. אוה״ת בלק ע׳ תתקצז. סה״מ תרס״ב ע׳ שלח. תרע״ח ע׳ קצג. המשך תרס״ו ס״ע ג. שם ע׳ תמה. סה״מ תרצ״ט ע׳ 84. ועוד.

לקוטי־שיחות פרשת תולדות כרך טו

מתורגם ללשון הקודש

א.
הקשיים על המדרש "זה עשו" וההסבר הכללי לכך

על "ואלה תולדות יצחק" נאמר במדרש[1], ש"(ואלה) מוסיף על הראשונים. על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי היה? זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק" — ב"ואלה תולדות יצחק" הכוונה היא לעשו שהיה רשע כ"בני ישמעאל", ולכן כתוב "תולדת יצחק חסר, להוציא יעקב מכלל הרשעים".

וצריך להבין: לפי המדרש מוסב "ואלה תולדות..." לעשו, ואם כך יוצא, שהעיקר בפסוק, לפי המדרש, איננו יעקב אלא עשו. אם כן, תמוה:

א) היכן מוצאים שבפרשה מודגש יותר עשו מאשר יעקב?

ב) ועיקר: כיצד ייתכן לומר ש"ואלה תולדות יצחק" — "זה עשו", ולא יעקב[2]?!

ההסבר לכך, באופן כללי, הוא:

תוכנה של פרשת תולדות הוא עניני יצחק[3] ועבודתו: תולדותיו, הליכתו לגרר, חפירת הבארות, ברכות יצחק. כיוון שהחידוש שבעבודת יצחק, לעומת עבודת אברהם שבפרשות הקודמות, התבטא בכך שיחסו הרוחני אל עשו היה שונה מיחסו של אברהם לישמעאל (כפי שיוסבר להלן), לכן פותחת הפרשה ב"ואלה תולדות יצחק" — "זה עשו". כלומר, שם הפרשה ותוכנה "תולדות", המכוון גם ל"תולדות" במשמעות של עבודת יצחק, מעשיו וכדומה[4], ניכרים בענין "ואלה תולדות" - "זה עשו"[5].

ב.
שני ההפכים שבהבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ושל עשו ליצחק

בהבדל שבין הקשר של ישמעאל לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק קיימים שני הפכים:

מצד אחד, היה ישמעאל קרוב יותר ברוחניות לאברהם, מאשר עשו ליצחק, שהרי ישמעאל חזר בתשובה "בחיי אביו"[6], ונראה שהיה זה בגלל השפעת אברהם עליו, ואילו על עשו לא מוצאים שחזר בתשובה. להיפך, לפי פירוש חז"ל[7], המוזכר בפירוש רש"י בפרשתנו[8], הוא עיכב לאחר מותו את קבורת יעקב במערת המכפלה.

מצד שני, "אברהם[9] יצא (ו"נפרד"[10]) ממנו ישמעאל", וישמעאל לא הוגדר כ"ישראל"[11], ולכן הוא לא היה יורשו של אברהם, גם לאחר שחזר בתשובה, ככתוב[12] "לא יירש בן האמה הזאת עם... יצחק". לעומת זאת עשו, למרות שגם הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק ("יצחק יצא ממנו עשו"[13]), בכל זאת הוא

---

1) שמו"ר פ"ל, ג.

2) ודוחק לומר שהוא מצד ב' הפסוקים באמצע הסדרה (כו, לד־לה) "ויהי עשו גו' ותהיין גו'".

3) וגם לפרש"י ד"ואלה תולדות יצחק" הם "יעקב ועשו האמורים בפרשה" - צריך ביאור (בפנימיות הענינים): מכיון שתוכן הסדרה הוא עבודת יצחק (כדלקמן בפנים), איך יתכן ששם הסדרה (המורה על תוכנה) הוא "תולדות" - לשון רבים - גם עשו, היינו שענינו ועבודתו של יצחק הוא (גם) עשו? והרי עשו יצא ונפרד ממנו (כדלקמן בפנים). וראה לקמן הערה 66.

4) משא"כ בפ' וירא וח"ש, שעניניו של יצחק שבהם הם פרטים בהסיפור (וענינו) של אברהם.

5) כפי' הספורנו עה"פ (משא"כ פרש"י - נת' בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך. ע' 354 ואילך (וראה שם ע' 360 התיווך בין ב' הפירושים)). וראה רש"י ר"פ נח: שעיקר תולדותיהם כו'.

6) לכאורה הי' אפשר לבאר ע"פ הידוע (תו"א פרשתנו יז, ג. תו"ח שם (ה, א ואילך) ובכ"מ) שעבודת יצחק - מלשון צחוק עשה לי אלקים - היא ביטול היש לאין, אתכפיא סט"א, ולכן "תולדות (ועבודת) יצחק" מתבטא ב(בירור ד)עשו (וראה בארוכה לקו"ש ח"כ ס"ע 341 ואילך).

אבל ביאור זה אינו מספיק. כי מטעם זה לא הי' מתייחס עשו ליצחק בתור בן - תולדות - כי אדרבה, העילוי שבקדושה הנעשה ע"י הסט"א הוא ע"י שבירת הסט"א. וכמרז"ל (ראה פסחים מב, ב. וש"נ. רש"י פרשתנו כה, כג) שמילוי ירושלים הוא ע"י חורבנה של צור.

7) ב"ב טז, ב. ב"ר פנ"ט, ז. פרש"י לך טו, טו.

8) סוטה יג, א. ועוד.

9) כז, מה. וראה פרש"י ויחי מט, כא.

10) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו, ה. ספרי דברים ו, ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.

11) לקו"ת ואתחנן ה, א. שה"ש ט, ד.

12) וכמש"נ (וירא כא, יב) "ביצחק יקרא לך זרע", שישמעאל לא הוי זרע אברהם (ראה תיב"ע שם. רמב"ן ריש פרשתנו. הנסמן בהערה הבאה. ועוד) - משא"כ עשו שנכלל ביצחק, כדמוכח ממרז"ל (נדרים לא, א) על פסוק הנ"ל "ולא כל יצחק", הרי שהוא נכלל ביצחק*. ועיין רמב"ן עה"פ (דברים ב, ד) "אחיכם בני עשו". וידועה השקו"ט ע"ד אמירת "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" (שו"ע או"ח סתקצ"א ס"ז (ובשו"ע אדה"ז - שם סי"ב) ונ"כ, עיי"ש בארוכה). וראה הנסמן לקמן הערה 15 ובשוה"ג שם.

ובבית האוצר (כלל א' אות ג' וי"ח) שקו"ט אם ישמעאל דינו כישראל מומר כמו עשו או לאו, עיי"ש.

13) וירא כא, י. וראה טור הארוך ופענח רזא ח"ש כה, ה. רא"ם וגו"א שם כד, י. ועוד.

---

*) ולהעיר מב"ר פפ"ב, יג. פרש"י וישלח לז, ז.

נשאר בגדר "ישראל (מומר)"[14], והיה יורש, כפי שנאמר[15] "ירושה לעשו נתתי".

בפשטות ניתן היה להסביר את הסיבה לכך[16]:

ישמעאל לא היה יורש (ו"ישראל"), מפני שהוא היה "בן האמה". לכן, כמודגש בפסוק, "לא יירש בן האמה הזאת עם בני (של שרה)". אך לא כן עשו, שהיה בנה של רבקה.

אך מכך[17] שחלק מבני יעקב היו "בני שפחות"[18], ולמרות זאת נאמר על יעקב ש"מטתו שלימה"[19], שלא כאברהם וכיצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו, מובן, שלפני מתן תורה יכול היה גם "בן האמה" להיות יורש (ולהיות ב'גדר' "ישראל")[20].

חוזרת איפוא הקושיה למקומה: מהו ההבדל בין ישמעאל לבין עשו, אשר בגללו נחשב עשו ל"ישראל", ולא ישמעאל, למרות שדוקא הוא (ולא עשו) חזר בתשובה?

דבר זה מוכיח, שהקשר בין עשו ליצחק הוא עמוק יותר מן הקשר בין ישמעאל לאברהם, קשר שאיננו תלוי בחזרה בתשובה.

ג.
הקושי על דברי חז"ל אודות קבורת "רישיה דעשו"

על הקשר המיוחד של עשו ליצחק נרמז גם במאמר חז"ל[21], שקבורת "רישיה דעשו" (=ראשו של עשו) היתה "בגו עיטפיה דיצחק" (=בתוך חיקו של יצחק).

דבר זה הוא, לכאורה, תמוה ביותר: לפי ההלכה[22] "אין קוברין רשע אצל צדיק", עד אשר, כמסופר בספרי נביאים[23], שכשזרקו לקברו של אלישע גוף של נביא שקר[24], עשה הקב"ה נס מיוחד של תחיית המתים[25], ונביא השקר קם לתחיה כדי למנוע את קבורתו ליד אלישע. כיצד ייתכן, לפיכך, ש"רישיה דעשו" ייקבר "בגו עיטפיה דיצחק", במיוחד כאשר חז"ל[26] בעצמם מדגישים, שזהו "רישי' דעשו רשיעא"?!

ההסבר לכך הוא[27]: רשעותו של עשו היא מצד גופו, אך מצד "רישיה", כאשר "רישיה" מנותק מן הגוף (מופרד[28] מן המציאות הנמוכה) אין הוא רשע[29]. להיפך, יש לו קשר ליצחק, ולכן נשאר "רישיה"[30] "בגו עיטפיה דיצחק".

(בדומה למוסבר[31] על השטן, שמצד שורשו למעלה "שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו"[32], אך כאשר הוא יורד למטה הוא הופך לרע גמור, עד ש"נתן עיניו במקדש ראשון... שני והחריבו"[33] - בדיוק להיפך מכוונה "לשם שמים".

וכך אצל עשו: מצד "הולדתו" מיצחק, כלומר, מצד "ראשו ו"שורשו" הרי הוא טוב, אך כאשר ה"ראש" וה"שורש" יורדים ומתקשרים לגופו של עשו, שהוא רע גמור, אין ניצוץ הקדושה יכול להאיר, כדוגמת הנאמר[34] "נר רשעים ידעך").

ד.
יתרונו של עשו על ישמעאל

וזהו יתרונו של עשו על פני ישמעאל:

גם אצל ישמעאל וגם אצל עשו נשאר "כוח האב"[35], בהיותם "תולדות" של אברהם ויצחק, למרות

---

14) קידושין יח, ריש ע"א. וראה לעיל הערה 12.
15) דברים ב, ה וברש"י שם*. קידושין שם.
16) ראה גם לקו"ש ח"י ע' 85 הערה 41.
17) וגם: מזה גופא שצ"ל ונאמר לו "לא יירש גו' עם בני עם יצחק" מוכח, שבכלל גם הוא יורש. שלכן "ולבני הפלגשים (כולל ישמעאל**) גו' נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי" (ח"ש כה, ו) - כדי שלא יהי' להם חלק בירושה. וראה כלי יקר ח"ש שם.
18) שהרי נקראו שפחות גם לאחרי נישואיהן, וגם לאחרי שילדו בן שני ליעקב (ויצא ל, ז. שם, יב). ועד שהכתוב מדגיש כמה פעמים שלא היו דומות לנשי יעקב (וישלח לב, כג. לג, א ואילך).
19) ויק"ר שם. ועד"ז במקומות שנסמנו לעיל הערה 10.
20) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ס"ע 234 ואילך.
21) תיב"ע ויחי נ, יג [ובסדור (כב, א) ותו"ח לך (פט, ד) מביאו בשם הזהר]. ולהעיר מסוטה יג, א: עיני' . . אכרעא דיעקב. ובפדר"א ספל"ט: לתוך מערת המכפלה.
22) סנהדרין מז, א. טושו"ע יו"ד סי' שסב ס"ה.
23) מ"ב יג, כא. סנהדרין שם.
24) רש"י סנהדרין שם.
25) שלא נמסר ביד שליח (תענית ב, סע"א).
26) תיב"ע שם. ובאותה שעה גופא בא לערער על קבורתו של יעקב במערת המכפלה (כנ"ל בפנים).
27) עייג"כ תו"א פרשתנו כ, סע"ב ואילך.
28) ראה תו"א (שם, ג): מצד בחינת המקיף כו'.
29) להעיר מפדר"א שם***: יצחק אחז בראשו של עשו והי' מתפלל כו' יוחן רשע כו'.
30) להעיר ד(גם) "גופי' קברו.. בחקל כפילתא" (תיב"ע שם). אבל בפדר"א שם: גויתו שלחו להר שעיר.
31) סה"מ אתהלך־לאזניא ע' קנה. לקו"ת חוקת סב, א.
32) ב"ב טז, א.
33) סוכה נב, סע"א.
34) משלי כד, כ.
35) ראה זח"ב פז, א (לענין ישמעאל): ברי' דאברהם הוה ברי'

---

*) אבל בראב"ש ומרדכי קידושין שם (וראה בארוכה שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (פראג) סתתקכ"ח): דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו כו'. וראה מהרי"ט והמקנה שם.
**) כדמוכח בסנה' (צא, א): באו בני ישמעאל.. ולבני הפלגשים גו' נתן אברהם כו'. וראה רש"י שם ד"ה אגטין.
***) בההוצאה עם פי' הרד"ל – חסר מתיבות אלו עד סיום הפרק.

שהם יצאו ונפרדו מהם, כדלעיל. ובמיוחד כיוון שצדיקים "דומין לבוראן"[36], ויש קדושה נצחית במעשה ידיהם, ועל־אחת־כמה־וכמה בתולדותיהם.

כלומר, אצלם מתבטאת קדושתם של אברהם ויצחק[37], אך כפי שהיא פועלת ומשפיעה מחוץ לתחום הקדושה (כ"מקום" שאליו "יצא ממנו").

ההבדל ביניהם הוא באופן שבו מתבטאת אצלם השפעת האבות:

אצל ישמעאל היה זה באופן שהביאו לחזרה בתשובה, אך מצד שני, גם לאחר חזרתו בתשובה הוא נשאר במצב של חוסר קשר לאברהם.

לעומת זאת עשו, למרות שמצד גופו היה ירוד מישמעאל, ולכן הוא לא חזר בתשובה, בכל זאת מצד "רישיה", כפי שהוא מנותק מגופו, הוא "בגו עיטפיה דיצחק".

ה.

דוגמא לכך בהלכה: שני הסברים לשליחות

ניתן למצוא, בדרך האפשר, דוגמא בהלכה להבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק, בשני האופנים להגדרת השליחות[38]:

הגדרה אחת היא, שהשליח הוא מציאות בפני עצמו, אך לפי דין התורה נקבע, שעל־ידי מינוי השליח משתייכים מעשיו אל המשלח.

דרך אחרת להסבר בענין זה היא, שמציאות השליח נעשית ממש כמו המשלח, וכתוצאה מכך מעשיו הם מעשי המשלח.

ו.

אברהם - ממעלה למטה, יצחק - ממטה למעלה

ההבדל הנ"ל בין "תולדות" אברהם (ישמעאל) ויצחק (עשו) הוא בהתאם להבדל שבין דרכי עבודתם, כדלהלן.

אחד מן ההבדלים שבין עבודת אברהם לעבודת יצחק הוא[39] שעבודת אברהם היא "מלמעלה למטה" - מגלה ומוריד אלקות למטה, ועבודת יצחק היא "ממטה למעלה" - זיכוך העולם ו"העלאתו" למעלה.

הבדל זה ניכר בפשטות בעבודתם: אברהם אבינו עסק בהבאה לידי הכרה וידיעה באלקות גם של בריות ירודות ביותר, ואפילו ערביים "שהם משתחווים לאבק רגליהם"[40], ויצחק עסק בחפירת בארות - סילוק העפר, האדמה, האבנים והעצים המכסים על מים חיים הקיימים בתוך האדמה. עבודה זו בפנימיות היא זיכוך הנברא (ה"מטה") מ"ארציותו" וגסותו, עד שתתגלה בו החיות האלקית.

בכל אחת משתי הדרכים דלעיל ("מלמעלה למטה" ו"ממטה למעלה") יש יתרון, שאין באחרת:

על־ידי הורדה ממעלה למטה מושפע ומואר ה"מטה" מן ה"מעלה", אך אין ה"מטה" משנה את מהותו. בענינו, לגבי אברהם: הכרזתם של הערביים על "א־ל עולם"[41] לא היתה מצדם, מפני מהותם שלהם, אלא "ויקריא" – אברהם גרם להם להכריז כך. פעולתם מתייחסת, בעצם, לאברהם.

לפיכך, למרות שאברהם הביא לידי כך שהערביים "יכירו גדולתו"[42], הם לא התרוממו על־ידי־זה משפלותם. מהותם שלהם נשארה "מטה", ערביים כמקודם.

לעומת זאת, עבודת יצחק, העלאה ממטה למעלה, גורמת לזה שהקשר שבין "מטה" (העולם) לאלקות ("מעלה") נובע מה"מטה" - הוא עצמו משתנה, מתרומם, ומתקשר לאלקות, כשם שבחפירת בארות אין מביאים ושופכים לבור מים חיים ממקום אחר, אלא חופרים ומעלים את המים החיים החבויים באדמה, בבור עצמו.

ז.

היתרון שבעבודת אברהם - גם מקומו של ה"מטה" מושפע על־ידי ה"מעלה"

מצד שני, דוקא משום כך יש יתרון בהורדה מלמעלה למטה על־פני העלאה ממטה למעלה[43]:

דקדישא הוה. ובתו"ח פרשתנו (ג, ד): ישמעאל הי' בנו יוצא חלציו ממש.. ודאי ששרש ישמעאל משרש אור פנימי' דחסד דאברהם.. שגם שיצא למטה.. ודאי שגם בחי' פסולת.. דישמעאל יש לה שרש.. באור החסד האלקי דאברהם כו'. עיי"ש באורך.

36) במדב"ר פ"י, ה. ועוד.

37) ראה בארוכה תו"ח שם (לענין ישמעאל). ולהעיר מלקו"ת ואתחנן ה, א.

38) ראה בארוכה (והנפק"מ בפועל) לקח טוב (להר"י ענגעל) כלל א' ובהמצויין שם [וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 323 ואילך. חי"ב ע' 148. ח"כ ע' 303]. ושם, שבפרטיות, יש ג' אופנים בשליחות, עיי"ש.

39) בהבא לקמן - ראה תו"א ותו"ח ריש פרשתנו. אוה"ת שם (כרך ד'. תתקד, ב ואילך). ד"ה ואלה תולדות תרע"ח (ע' עג ואילך). ד"ה אריב"ל חצר"ת (בסה"מ קונט' ח"ב) פ"ד ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 24 ואילך. ח"ה [המתורגם] ע' 73 ואילך. ועוד.

40) ב"מ פו, ב. פרש"י וירא יח, ד.

41) וירא כא, לג. סוטה י, סע"א ואילך. וראה לעיל ע' 132 ובהנסמן שם.

42) לשון התו"א שם, ג.

43) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 7־76.

בהשפעה ממעלה למטה מאיר האור האלקי ב"מטה" במקומו, בשפלותו[44], כשם שאברהם החדיר הכרה בגדולת ה' אצל הערביים בדרגה שלהם.

לא כן בהעלאה ממטה למעלה, שבה נוצר הקשר בין ה"מטה" לבין האלקות - ה"מעלה" - באמצעות התנשאות מן השפלות, מקומו של המטה עצמו איננו מואר.

זהו הטעם להבדל בין אברהם ליצחק בסדר עבודתם[45]: אברהם יצא מארץ ישראל והוריד את עצמו למצרים, אל המצרים וההגבלות של חוץ־לארץ - הוא האיר גם בחוץ־לארץ. לעומת זאת, ליצחק היה אסור לצאת מארץ ישראל[46], מפני שהוא "עולה תמימה"[47]. הוא יכול היה לעסוק ולשהות בחלק של העולם הנמצא בדרגה גבוהה, ארץ ישראל, ולא בשפלות של חוץ־לארץ. לפי עבודתו אין לחוץ־לארץ שום קשר לאור הקדושה.

ח.
ההסבר להשפעתו של אברהם על ישמעאל

הבדל זה בין עבודת אברהם לעבודת יצחק הוא הסיבה להבדל בין תולדותיהם - ישמעאל ועשו:

בהתאם לעבודת אברהם, השפעה מלמעלה למטה, יוצא, שגם כאשר "תולדותיו" הם בבחינת "מטה" - "בן האמה", ואף "יצא לתרבות רעה"[48], גם אז מגיעה אליו השפעת אברהם ומחזירה אותו בתשובה[49].

(ומשום כך אין בלקיחת "האמה הזאת" על־ידי אברהם לאשה שום סתירה לעבודתו. להיפך, דוקא זוהי עבודתו, ה"מטה" קיים, והוא מוריד את האור לשם. וכך גם לגבי "תולדותיו": גם כשהכיר אברהם בכך שישמעאל הוא בבחינת "מטה"[50], גם אז עבודתו היא להשפיע עליו, והוא אף ביקש[51] "לו ישמעאל יחיה לפניך").

אך כיוון שכל זה הוא השפעת אברהם, ו"משמת אברהם נפל"[52], הרי ישמעאל לא התעלה[53] על־ידי־זה לדרגת אברהם[54]. במהותו שלו הוא "יצא" ו"נפרד" מאברהם, ולכן אין יכול להיות יורש של אברהם, במיוחד[55] לפי ההסבר שהיורש הוא מציאותו של המוריש.

אך עבודתו של יצחק היא שה"מטה" עצמו מתעלה, וכך היה גם לגבי "תולדותיו" אשר מיד "כשנולדו" ממנו, הם כבר השתייכו לדרגתו שלו[54].

(משום כך, אין אצלו מקום ללקיחת "אמה"[56], שתולדותיה אינם קשורים לדרגה שלו[57]).

וכך גם עשו הוא ישראל (מומר) ויורש[58].

אך כל זאת הוא רק לגבי "רישיה דעשו" - החלק העליון שבו, כפי שהוא מצד שורשו. אך כאשר ה"רישיה" מחובר לגוף, כלומר, במקום ה"מטה" ממש, הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק, באופן שאין לו קשר לאור הקדושה - הוא איננו חוזר בתשובה, ולפיכך גרועה "קליפת עשו" יותר מ"קליפת ישמעאל"[59].

---

44) ראה תו"א ותו"ח (פ"ב. פי"א) שם, שדוקא ע"י אברהם נעשה הדירה בתחתונים.

45) ראה גם לקו"ש ח"א שם.

46) ועד"ז נולד מטיפה קדושה דוקא (ב"ר פמ"ו, ב) - ראה לקו"ש ח"א שם.

47) ב"ר פס"ד, ג. פרש"י פרשתנו כו, ב.

48) פרש"י וירא כא, יא. שם, יד (מתנחומא שמות א). וראה מדרז"ל (ופרש"י) עה"פ שם, ט.

49) אבל מ"מ אין זה כלל כמו פעולת אברהם על הערביים כו'. כי אצלם, מכיון שאינם שייכים כלל לאברהם, הרי ההכרה בגדולתו ית' אינה מתייחסת למציאותם הם (כ"א לאברהם); משא"כ ישמעאל ש"ברי' דאברהם הוה ברי' דקדישא הוה" - הרי זהו ענינו ומציאותו לבטא ענינו של אברהם, שה"מעלה" מאיר את ה"מטה" (גם במקום המטה), ולכן פועל עליו לשוב*.

50) ראה תו"א (יב, א): ואעפ"י שהוא יודע מהו ישמעאל**. וראה לך טז, יב וברש"י. מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

51) לך יז, יח (וברש"י שם: יחי' ביראתך). וראה תו"ח פרשתנו ג, סע"ד. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 16 ואילך. לקוטי לוי"צ אגרות־ קודש ע' לב.

52) ב"ר (ופרש"י) ס"פ חיי שרה. - ואף שהי' צדיק גם לאחרי מות אברהם (כנ"ל הערה 49 בשוה"ג) - הרי זה גופא הוא מצד קדושת אברהם שבו (להיותו בנו). וראה לעיל ע' 164.

53) להעיר מהדיעות שישמעאל לא עשה תשובה (ב"ר ספס"ב. ספס"ז. וראה אהבת איתן לע"י ספ"ק דמגילה. ב"ב שם). ואולי אפ"ל (שלא לאפושי מחלוקת, ובפרט מחלוקת במציאות) שהכוונה בזה שמצ"ע נשאר רשע. ודוחק.

54) ראה מדבר קדמות (להחיד"א) ע' גרים: (גרים) מאדום באים אך לא מישמעאל, ע"ש. כלי יקר פרשתנו כה, כג. מאמרי אדה"ז תקס"ב (ח"ב) ע' תקה. וראה לקמן בפנים סעיף ט'.

55) שו"ת צפע"נ דווינסק ח"א סי' קיח. ווארשא ח"א סקי"ח. ועוד.

56) פרש"י פרשתנו כה, כו.

57) ע"ד שנולד מטיפה קדושה דוקא ולא יצא לחו"ל.

58) וזהו ששם הסדרה הוא "תולדות" (וקאי על עשו) - כי החידוש בעבודת יצחק הוא, לגלות בעשו בחי' "רישי'", שמשו"ז רואה גם בעשו שהוא בנו ומתולדותיו (ולכן רצה לברכו, כדלקמן ס"ט). בדוגמת חפירת בארות שמגלה המים חיים שבעובי האדמה.

59) ראה אוה"ת וירא צג, ב. לקולוי"צ לזהר כרך ב' ריש ע' שצט. ועוד. וראה ספרי האזינו וברכה דלעיל הערה 10. שבת יא, רע"א וברש"י שם (אבל ראה ר"ח שם. זח"ב יז, רע"א ובהנסמן בנצוצי זהר שם. בחיי נצבים ל, ז. ועוד).

---

*) ולכן נשאר בע"ת וצדיק גם לאחרי מות אברהם, עד מותו (ב"ב טז, סע"ב. פרש"י ח"ש כב, יז).

**) ולהעיר מאוה"ת ח"ש (קכא, א. תמה, רע"א): שאילולי הי' יודע שיצא לתרבות רעה כ"כ לא הי' רוצה כלל להחזיקו אלא הי' סבור שיהי' גם הוא הגון וחשוב רק לא כיצחק.

שתי דרכים אלו בעבודת אברהם ויצחק הם הכנה לעבודת יעקב, ש"היו לו שתי הבחינות"[60] - הן של אברהם והן של יצחק:

הוא היה ופעל גם בחוץ־לארץ - הוא "השפיל את עצמו" אל מקום ה"מטה", אך שם הוא לא רק האיר את ה"מטה" כאברהם, אלא הקים את השבטים באופן ש"מטתו שלימה"[61].

(משום כך הוא יכול היה לקחת שפחות, כי לפי עבודתו, יכולים גם תולדותיו מן השפחות להיות שבטים, ענפי האילן, ואף יותר מכך: שבטי י־ה[62]).

ט.

ההסבר לכך שבפ' "תולדות" מסופר על ברכות יצחק

לפי האמור יובן גם מדוע חלק גדול מפרשת "תולדות" (שהוא עשו לפי המדרש) מדבר אודות ההכנות לברכות יצחק, ועל הברכות, כי גם בכך מתבטאת עבודת יצחק בקשר לעשו:

יצחק רצה לברך את עשו, למרות שהכיר במהות עשו, כיוון ש"ציד בפיו"[63]. ב"רישיה דעשו", מצד שורשו ומקורו, יש ניצוצות נעלים ביותר, כנשמותיהם של אונקלוס הגר, רבי מאיר וכו'[64].

וכיוון שעבודת יצחק היא חפירת בארות, כפי שסופר קודם בפרשה - חפירה וגילוי של "מים חיים" החבויים בעומק האדמה - לפיכך רצה יצחק, באמצעות ברכותיו לעשו, ל"חפור" בו, ולגלות בו "מים חיים", ניצוצות הקדושה הכלולים ב"רישי' דעשו".

וכפי שעשו נראה ליצחק, הריהו ראוי לכך. אך כיוון ש"יצא ממנו עשו", אין הוא כלי לקבלת ברכות, ולפיכך ניתנו הברכות ליעקב, אשר דוקא לו[65] ניתן הכח "לברר" את ניצוצות הקדושה של עשו[66]).

י.

ההוראה: קירוב כל יהודי לתורה

ההוראה מכל האמור, באופן פשוט, אלינו, היא:

אם לעשו הרשע, שהיה לפני מתן תורה, ניתן התואר "ישראל" מפני שהוא בנו של יצחק, בלי להתחשב בהיותו מומר, ואם יצחק השתדל ל"חפור" בו ולגלות את החבוי בפנימיותו,

הרי על־אחת־כמה־וכמה כך הוא הדבר לגבי יהודים שלאחר מתן תורה. הכוח והחיות שבכל יהודי, ללא התחשבות במעמדו ומצבו, הוא "אנכי הוי'"[67]. ובמיוחד, כאשר גם בחיצוניותם נעלים מאד[68] היהודים, שאינם מתנהגים כראוי, מדרגת עשו. בנוסף לכך, הרי בימינו רובם ככולם הם בגדר "תינוק שנשבה".

לפיכך, בודאי ובודאי צריך להתמסר לקירוב כל ישראל, גם אלה הרחוקים מאד מן היהדות. צריך "לחפור" ולגלות "מים חיים" הקיימים אצל כל יהודי.

יא.

צריך לקרב את היהודים אל התורה השלמה, ללא פשרות

עם זאת יש לדאוג לכך שאופן הקירוב יהיה כהוראת המשנה "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"[69]: יש לקרב ולרומם את הבריות אל התורה, ולא, ח"ו, "לקרב" את התורה אל הבריות. אסור לערוך שום פשרות בתורה ובמצוות, אפילו כאשר חושבים שעל־ידי־זה יקרבו יהודים לתורה ומצוות. התורה "עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת"[70], ואי אפשר לעשות בה פשרות.

(דבר זה נרמז ברש"י בתחילת פרשתנו: ואלה תולדות - יעקב ועשו האמורים בפרשה. איזה "עשו" הוא "תולדות יצחק"? - אותו "עשו" ה"אמור" ב"פרשה", בתורה, אשר אותו מזכך יעקב לפי ההוראות שנאמרו בתורה).

העצה לזאת היא להביט על כל יהודי, כפי שהוא מצד "רישיה", ואז אין רואים את השפלות שבמצבו החיצוני, אלא את מצבו הפנימי, העצמותי, אשר מבחינה זו הוא קשור ורוצה[71] לקיים את כל התורה כולה.

מתוך מבט כזה, יעשה האדם ככל יכולתו כדי להעלות ולקרב את היהודי האחר לה' ולתורתו ולמצוותיה, לתורה תמימה.

(משיחות ש"פ תולדות תשכ"ח)

---

60) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.

61) ולכן "עיקר הזווג (דמ"ת) ע"י יעקב שהי' מטתו שלמה" (אוה"ת ח"ש קכו, א) - כי מ"ת ענינו חיבור עליון ותחתון.

62) תהלים קכב, ד.

63) פרשתנו כה, כח.

64) תו"א פרשתנו כ, ג.

65) וי"ל שזהו מפני שיש בו ב' הבחינות דאברהם ויצחק (כנ"ל סעיף ח') - ולכן ביכלתו לפעול בירור בה"מטה" כמו שהוא במקומו. ולהעיר מלקו"ש ח"י ע' 88 ואילך.

66) תו"א שם.

וראה אוה"ת פרשתנו (כרך ד'. תשצט, ב): וזהו שפירש"י ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו ומעלה ממנו ניצוצי הקדושה. וראה לקו"ש ח"כ (ע' 2־341).

67) לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ. וראה סנה' מד, רע"א: אע"פ כו' ישראל הוא.

68) ראה חגיגה בסופה. וש"נ.

69) אבות פ"א מי"ב.

70) רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ט.

71) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

בראשית לו, מג: אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה| אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

קעד

הָמָן ועשרה בניו שרשם מי״א אלופי עשו

מה שכתוב[1] בקום עלינו אדם, אדם ולא מלך, דהיינו המן[2] כדרז״ל.

וכתיב אח״כ אזי[3] המים שטפונו כו׳ אזי עבר על נפשנו המים הזדונים.

המן גימט׳ המים, והיינו המים הזדונים, ובהמים הזדונים הללו רצה המן לשטוף את ישראל.

והמן עם[4] י׳ בניו שרשם מי״א אלופים דעשו.

וזהו שעשו ביקש[5] הלעטני נא מן האדם האדם הזה שהוא העדשים שהם אדומים[6] וכו׳.

1) תהלים קכד, ב.
2) מגילה יא, א. ראה גם לעיל סימן סב הערה 10.
3) אזי — ראה לעיל סימן קכג. קלה.
4) אסתר ט, י.
5) בראשית כה, ל.
6) ראה ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן ריא, דע״י שנתן יעקב נזיד עדשים[7] גימט׳ י״א פעמים אדם, היינו המן וי׳ בניו והוא הי״א בחי׳ דתוהו[8] שנפלו.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד קפד

לעשו גם ״לחם״, עי״ז תהי׳ סוף כל סוף מפלתו.
7) נזי״ד (בגי׳ 71), + עדשי״ם (424) = 495, וכן 11 × 45 = 495.
8) ראה פרי עץ חיים שער עולם העשי׳ פרק ה וז״ל: הז׳ מלכים שמתו בארץ אדום, שהם ז׳ תחתונים, ועוד ד׳ אחוריים של חכמה ובינה וישראל סבא ותבונה, וסודם הוא ב׳ אותיות אחרונות שבכח הוי׳ וה, שהם גי׳ י״א. וכבר ידעת כי ב׳ אותיות אלו הם ז״ון שהם ז״ת, אמנם עם ד׳ אחוריים הנז׳ שירדו למטה במקום ז״ון הם י״א, כמנין ו״ה, כי כ״ז הוא בכלל ז״ון. ולכן תמצא כי לעולם אין הפגם עולה רק נגד ז״ון, ולא בא״וא. וזהו ענין הקליפה הנקרא* תולע, הנזכר בפסוק (שמות ל, לד) עולת תמיד, וע״ש. כי הנה הם י״א קליפות של י״א סממני הקטורת, והם (שמות לו, יד) י״א יריעות עזים, והם י״א ארורים הנזכר (דברים כז) בפרשת כי תבא.
והנה כ״א מי״א נקראים אדם מבחינת ארץ אדום, וי״א פעמים אדם, גימטריא תולע. וז״ס (איכה ג, לו) לעו״ת אד״ם** בריב״ו אדני לא ראה, ע״י י״א אדם אלו, שהם גימטריא לעו״ת, משם נמשך עיוות הדין אל האנשים, ע״ש.
*) ראה לקוטי תורה פרשת חוקת עמוד נח, ד. אור התורה שם עמוד תשנט. תורת מנחם — התוועדויות ה׳תשמ״ה חלק ג׳ עמוד 1846.
**) ובהערה שם בפרי עץ חיים וז״ל: ״סופי תיבות מת״ו, שי״א אדם מתו בסוד שבירה. נלע״ד נתן״.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ט מ״ח, תשכ״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתביו מכ״א וכ״ו חשון, בם כותב ראשי פרקים מההתועדות ומסירת הפ״ש מכאן,

ויהי רצון שיפעל כל הנ״ל לתכלית בריאת כאו״א בתוככי כלל ישראל, שהוא כפסק המשנה אני נבראתי לשמש את קוני וכמודגש בתורת החסידות מתוך שמחה וטוב לבב ובאופן דמוסיף והולך מוסיף ואור.

ובפרט שעומדים אנו בערב חדש כסלו, חדש הגאולה וע״פ המבואר באגה״ק סי׳ ד׳, גם גאולת כאו״א מענינים המעלימים ומסתירים בעבודתו לקונו, שזהו תכלית בריאתו - כנ״ל בדברי רז״ל במסכת קדושין בסופה.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

לכתבו ע״ד עבודתו בקודש בח״ק והיחס מאיזה אנשים לזה - מובנת הפליאה והתמי׳ הכי גדולה על יחס כזה. וכבכל עניני אנ״ש - גם בזה יש ללמוד ברור מדברי רבותינו נשיאינו בסיפורם, אשר אדה״ז רשמו אביו (עוד בילדותו) לשמש בח״ק. ואמר אדה״ז - שמחזיק טובה לאביו ע״ז. - שבכל סיפורי רבותינו בודאי גם בזה הוראה לנו ולבנינו. וק״ל.

תולדות כו, כ - ויריבו רועי גרר, עם-רועי יצחק לאמר לנו המים, ויקרא שם הבאר עשק, כי התעשקו עמו

א. [תוכן: ג' הבארות רמז כנגד ג' ביהמ"ק, והשלישי נק' רחובות – דבהמ"ק השלישי יהי' יותר גדול מבתים הראשונים]

סיפר הכתוב ענין הבארות שחפר יצחק. ואמרו במדרש כי הם רמז לשלשה מקדשות, כי כל ענייני האבות וסיפורים ומעשיהם הכל רמז לבנים, כתיב הכא ויחפרו עבדי יצחק בנחל, רמז לבית ראשון כי שם הנחל היוצא מבית המקדש כמו שכתוב ביחזקאל. וימצאו שם באר מים חיים כי משם תצא הוראה דכתיב כי מציון תצא תורה, וכתיב ויריבו רועי גרר ויקרא שמה עסק, כי היתה מריבה ומחלוקת בבית הראשון כי יצאו עליו בעסיקין עד שנחרב, אחר כן ויחפרו באר אחרת רמז לבית שני, ולא מצאו מים חיים כי לא היתה שם השכינה, ויריבו גם עלי' ויקרא שמה שטנה, וכן כתיב במחלוקת בית ב', כתבו שטנה במלכות אחשורוש בתחלת מלכותו.

וכתיב ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עלי', רמז למקדש הג' העתיד ליבנות לזמן המשיח, ועל כן אמר ויעתק כי יהי' אריכות גדול [בין] בית שני לבית ג' ולא רבו עלי', כי הבית העתיד יבנה בלי ריב ומצה. ויקרא שמה רחובות, כי יהי' יותר גדול בין הבתים הראשונים, וכמו שאמר הנביא ויצא עוד [קו] המדה, וכתיב בנבואת יחזקאל שהוא הבנין העתיד ורחבה ונסבה למעלה, כי באותו זמן ירחיב ה' אלקיך את גבולך, ומלת אם במקום הזה אינה אפשרית אלא ודאית, כמן ואם יהי' היובל לבני ישראל, כי באותו זמן נירש י' העמים הכתובים בפרשת בין הבתרים.

ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדו לשם שכם אחד ולא יהי' שטן ומחריב, כי יתקיים מלכותינו לעדי עד לעולמים, וכמו שנבא דניאל על מלכותינו וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרון לא תשתבק וגומר. [אמן]

רבינו יהושע אבן שועיב – תלמיד הרשב"א

ב. [תוכן: ביאור הענין דהג' בארות הם כנגד הג' בתי מקדשות ורמזים בזה.]

יתבאר ענין חפירות הבארות שהזכיר הכתוב דיש להקשות לעיל מיני' כתיב ויברכהו ה' שלא כדרך הטבע ובענין הבארות הי' עשוק ורצוץ, ע"ק בבאר הראשון והשלישי הגיד הכתוב טעמים על קריאת השמות כמ"ש כי התעשקו עמו כי עתה הרחיב ה' לנו ובבאר האמצעי לא אמר טעמא, ע"ק כי עתה הרחיב כי הרחיב הל"ל ועתה הוא מיותר. אלא הענין מאחר שיצחק נתקדש בקדושת הארץ ע"כ באו רמזים אקדושת הארץ הן למעלה כמ"ש ויגדל האיש וילך הלוך וגדל כו', הן הענין דבארות ובמה דסיימתי אפתח.

ענין הבארות רומזות על ג' מקדשות כי יצחק עולה תמימה הי' על מקום בית המקדש ע"כ רמז עליהם והוא כמ"ש הרמב"ן ז"ל וז"ל ויקרא שם הבאר עשק יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין כפשוטו הסיפור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא ואביו עשו אותה בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד כי באר מים חיים ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר כמ"ש מקור מים חיים את ה' ויקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אתנו כמה מחלוקת וכמה מלחמות עד שהחריבו.

והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון והוא בית שני שקרא אותו בשמו שכתוב בו ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על מלכי יהודא וירושלים וכל ימיו היו לנו לשטן עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה.

והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולנו כמו שנאמר ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר וכו' שהוא לעתיד וכתיב בבית השלישי ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו שכם אחד, ע"כ אז מתורצים כל הקושיות כי ענין הבארות הם סימנים גדולים על המקדשות.

והנה חורבן בית שני נמשך מחורבן בית ראשון כי התעשקו עמו וכמ"ש רז"ל (יומא כז:) שהיו חסרים ה' דברים וע"כ ואכבדה חסר ה' כתיב נמצא אף בבית שני נשאר ונמשך הטעם דלעיל כי התעשקו עמו שהרי אלו הה' דברים לא הוחזרו כל זמן בית שני ולא הוזכר בבית שני רק דבר חדש שהי' קודם בניינו שכתבו שטנה וזה לא הי' נמשך זמן רב, אבל ענין כי התעשקו נשאר עד שיבנה בית ג' במהרה בימינו, ואז ירחיב ה' לנו. והוסיף תיבת עתה לרמוז כי בכל עת הדבר בידינו, כמו שהשיב אימתי בן דוד בא היום דהיינו היום אם בקולו תשמעו.

של"ה

ג. תוכן: רמז בשמות הבארות, דהם רמזים לג' בתי מקדשות.

בענין הבארות כתב רבינו הרמב"ן ז"ל בפירושו (כז, כ עה"פ 'ויקרא שם הבאר עשק') שהנה רומזים על בתי המקדשות יעו"ש בדבריו הנעימים. ואני אוסיף על דבריו, דלכך נקרא הבאר הראשון 'עשק' שהוא בגימטריא 'מקדש ה'' במכוון, שבמקדש הראשון היתה השכינה שורה ולכן נקרא מקדש ה'. ובאר השני נקרא 'שטנה' שהוא בגימטריא עם הכולל 'השני'.

ובאר השלישי נקרא 'רחובות' דאי' בספר הזוהר בפר' וירא (קטז, ב – קיז, א) על פסוק (ישעי' ס, כב) 'אני ה' בעתה אחישנה' דזמן הגאולה לעתיד לא יאוחר מת"ר באלף השישי, וסימן לדבר (בראשית ז, יא) 'בשנת שש מאות לחיי נח' יעו"ש מה שכתב בזה עפ"י הסוד. ודבר

מתוך הספר ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תולדות

זה לענ"ד הוא מרומז כאן בתורה 'רחובות' שראש וסוף התיבה הוא תר ואמצע התיבה הוא חבו בנוטריקון 'חיל בלע ויקיאנו' (איוב כ, טו) לומר שבזמן ת"ר שנה לאלף השישי אז כל הנשמות וכל הטיפות שהיו עשוקים בתוך הסטרא אחרא יתוקן הכל בסוד הפסוק חיל בלע ויקיאנו כידוע, ואז 'הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ', ואם 'זכו אחישנה' ודו"ק היטב ויונעם לך.

מעשה רוקח

המשך ביאור למס' מנחות ליום שישי עמ' א

1 להשמיע שכל אחד לבדו טעון נסכים, ואפילו הביאם יחד.
2 שואלת הגמרא: והתיבה 'או' הנאמרת לגבי 'אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם' לָמָּה
3 לִי. משיבה הגמרא: **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה על דעתך
4 לומר, **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו שדרשנו לעיל שמביא נסכים על נדר
5 לבדו ועל נדבה לבדה, אינם אלא באופן **דְּקָא מַיְיתֵי** [–שהביא]
6 **עוֹלָה בְּנֶדֶר וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה, אִי נַמִּי אִיפְּכָא** – או להיפך, עולה
7 בנדבה ושלמים בנדר, **אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מַיְיתֵי** – אבל באופן שהביא
8 **עוֹלָה וּשְׁלָמִים בְּנֶדֶר אִי נַמִּי** [–או] **עוֹלָה וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה**, הייתי אומר
9 **שֵׁם נֶדֶר אֶחָד הוּא וְשֵׁם נְדָבָה אַחַת הִיא, וְתִיסְגֵּי לֵיהּ** [–ויהיה דיו]
10 **בִּנְסָכִים דְּחַד** מהם, **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו הכתוב **'אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם'**
11 בייתור התיבה 'או', שאין זה כך, אלא שכל קרבן וקרבן טעון
12 נסכים בפני עצמו.
13 שואלת הגמרא: התיבה 'או' שנאמרה בהמשך פרשה זו, בפסוק
14 (במדבר טו ח) **'וְכִי תַעֲשֶׂה בֶן בָּקָר עוֹלָה אוֹ זָבַח' לָמָּה לִי.** משיבה
15 הגמרא: **אִיצְטְרִיךְ** – הוצרכה תיבה זו להיכתב, משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ**
16 **אָמִינָא** – היה עולה על דעתך לומר, **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו שמביא
17 נסכים בכל קרבן בפני עצמו אינם אלא **הֵיכָא דְּקָא מַיְיתֵי** – באופן
18 שהוא מביא **עוֹלָה וּשְׁלָמִים בְּנֶדֶר אִי נַמִּי** [–או] **עוֹלָה וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה,**
19 **אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מַיְיתֵי** – באופן שהוא מביא **שְׁתֵּי עוֹלוֹת חֲדָא**
20 [–אחת] **בְּנֶדֶר וַחֲדָא** [–ואחת] **בִּנְדָבָה, אִי נַמִּי** [–או] **שְׁנֵי שְׁלָמִים אֶחָד**
21 **בְּנֶדֶר וְאֶחָד בִּנְדָבָה,** בזה **אֵימָא** [–אומר] **שֵׁם שְׁלָמִים אַחַת הִיא וְשֵׁם**
22 **עוֹלָה אַחַת הִיא, וְתִיסְגֵּי לֵיהּ** [–ויהיה דיו] **בִּנְסָכִים דְּחַד** [–של אחד]
23 מהם בלבד, **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו הכתוב 'או' שאין זה כך,
24 אלא מביא על כל קרבן לבדו.
25 שואלת הגמרא: התיבה 'או' שנאמרה שם לגבי **'לִפְלֵא נֶדֶר אוֹ**
26 **שְׁלָמִים', לָמָּה לִי.** משיבה הגמרא: **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה
27 עולה על דעתך לומר, **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו שכל קרבן טעון
28 נסכים אינם אלא **הֵיכָא דְּמַיְיתֵי** – באופן שהוא מביא **שְׁתֵּי עוֹלוֹת**
29 **חֲדָא** [–אחת] **בְּנֶדֶר וַחֲדָא** [–ואחת] **בִּנְדָבָה, אִי נַמִּי** [–או] **שְׁנֵי שְׁלָמִים**
30 **חֲדָא** [–אחד] **בְּנֶדֶר וַחֲדָא** [–ואחד] **בִּנְדָבָה, אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מַיְיתֵי** –
31 באופן שהוא מביא **שְׁתֵּי עוֹלוֹת בְּנֶדֶר וּשְׁתֵּי** [–או שתי] **עוֹלוֹת בִּנְדָבָה,**
32 **אִי נַמִּי** [–או] **שְׁנֵי שְׁלָמִים בְּנֶדֶר וּשְׁנֵי** [–או שני] **שְׁלָמִים בִּנְדָבָה,** הייתי
33 אומר **שֵׁם עוֹלָה אֶחָד הוּא וְשֵׁם נֶדֶר אֶחָד הוּא וְתִיסְגֵּי לֵיהּ** [–ויהיה
34 דיו] **בִּנְסָכִים דְּחַד** [–של אחד] מהם, **קָא מַשְׁמַע לָן** – להשמיע שאין
35 זה כך, אלא מביא על כל קרבן לבדו, נאמר 'או' פעם נוספת.
36 סיכום הדברים הוא שנצרכים ארבעה פסוקים: א. לומר שמביא
37 נסכים על נדר לבדו ועל נדבה לבדה [ואפילו הביא שניהם יחד],
38 ואין אומרים שעל כמה קרבנות די בנסכי אחד. ב. לומר שמביא
39 נסכים על כל נדר ונדר ועל כל נדבה ונדבה, ואפילו הביא שני
40 נדרים או שתי נדבות יחד, ואין אומרים שעל כל סיבת הבאת קרבן
41 [נדר או נדבה] די בנסכי אחד. ג. לומר שמביא נסכים על כל עולה
42 ועולה ועל כל שלמים ושלמים, ואפילו הביא כמה עולות או כמה
43 שלמים יחד, ואין אומרים שעל כל מין קרבן [עולה או שלמים] די
44 בנסכי אחד. ד. לומר שמביא נסכים על כל עולה ועולה ועל כל
45 שלמים ושלמים אפילו כל העולות נדר או כולן נדבה וכן אפילו
46 כל השלמים נדר או כולן נדבה, ואין אומרים שכשהקרבנות בני
47 מין אחד ומובאים בסיבה אחת, יהיה דים בנסכי אחד.
48 לעיל בברייתא הובא שמהתיבות 'מן הבקר או מן הצאן' דורש רבי
49 יאשיה למעט עוף, ורבי יונתן דורש ללמד שהנודר עולה אינו חייב
50 להביא צאן ובקר יחד. רבי יאשיה אינו צריך את התיבה 'או'
51 שבפסוק למעט ממנה עוף, והגמרא מבררת לשם מה נכתבה.
52 שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה** המובא לעיל בברייתא, **הַאי** – התיבה
53 'או' שנכתבה לגבי 'מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן', **לָמָּה לִי.** משיבה הגמרא:
54 **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה על דעתך לומר, **הָנֵי מִילֵּי** –
55 דברים אלו שמביא נסכים על כל קרבן בפני עצמו, אינם אלא
56 [**בְּתְרֵי מִינֵי** – בשני מיני בעלי חיים, כאשר אחד הוא בקר והאחר
57 הוא צאן, **אֲבָל בְּחַד מִינָא** – כאשר הביא שני קרבנות ממין אחד,
58 **תִּסְגֵּי לֵיהּ** [–יהיה דיו] **בִּנְסָכִים דְּחַד** [–של אחד] מהם, **קָא מַשְׁמַע לָן**
59 – משמיענו הכתוב 'או' שאין זה כך, שחייב בנסכים על כל קרבן
60 וקרבן ואפילו מינם אחד.
61 שואלת הגמרא: נאמר שם בפרשה עוד (במדבר טו יב) **'כָּכָה תַּעֲשׂוּ**
62 **לָאֶחָד',** שמשמע שעליו להביא נסכים לכל אחד ואחד, **לָמָּה לִי,**
63 והלא כבר למדנו זאת מכל הלימודים האמורים. משיבה הגמרא:
64 **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה על דעתך לומר, **הָנֵי מִילֵּי** –
65 דברים אלו שעליו להביא נסכים על כל קרבן, אינם אלא כאשר
66 הקדישם] **בְּזֶה אַחַר זֶה** והביאם כאחת, **אֲבָל** באופן שגם הקדישם
67 **בְּבַת אַחַת, תִּסְגֵּי לֵיהּ** [–יהיה דיו] **בִּנְסָכִים דְּחַד** [–של אחד] מהם,
68 **קָא מַשְׁמַע לָן** משמיענו הכתוב שאין זה כך, שגם באופן זה מביא
69 נסכים לכל קרבן וקרבן.
70 שנינו במשנה שאין חטאת ואשם טעונים נסכים, **אֶלָּא שֶׁחַטָּאתוֹ שֶׁל**
71 **מְצוֹרָע וַאֲשָׁמוֹ טָעוּן נְסָכִים.**
72 הגמרא מבארת את מקור דברי המשנה. אומרת הגמרא: **מָנָא הָנֵי**
73 **מִילֵּי** – מהיכן למדה המשנה שחטאת ואשם של מצורע טעונים
74 נסכים, **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר במצורע שנטהר (ויקרא יד י)
75 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי כְבָשִׂים תְּמִימִים וְכִבְשָׂה אַחַת בַּת שְׁנָתָהּ
76 תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן', **בְּמִנְחָה הַבָּאָה**
77 **עִם הַזֶּבַח,** מנחת נסכים, **הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** שכיון שהוא מביא שלשה
78 כבשים, לעולה לחטאת ולאשם, על כן הוא מביא שלשה
79 עשרונים, עשרון לכל אחד. **אַתָּה אוֹמֵר** שהכתוב מדבר **בְּמִנְחָה**
80 **הַבָּאָה עִם הַזֶּבַח, אוֹ** שמא נאמר **שֶׁאֵינוֹ** מדבר **אֶלָּא בְּמִנְחָה הַבָּאָה**
81 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ,** והכוונה היא שעליו להביא מלבד שלשת הכבשים גם
82 קרבן רביעי והוא מנחה של שלשה עשרונים. אולם **כְּשֶׁהוּא**
83 [הכתובו] **אוֹמֵר** לאחר מכן (שם יד ב) **'וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת הָעוֹלָה וְאֶת**
84 **הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה',** **הֲוֵי אוֹמֵר בְּמִנְחָה הַבָּאָה עִם הַזֶּבַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר,**
85 שמפסוק זה משמע שמדובר במנחה הבאה מחמת העולה, והיינו
86 מנחת נסכים. **וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ** מהאמור בפרשת מצורע **אִם** החטאת
87 [וכן האשם] **טְעוּנָה נְסָכִים** [–נסכי יין] **וְאִם לָאו,** אחר שלא נתפרש
88 בכתוב אלא מנחת הנסכים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בפרשת נסכים (במדבר טו
89 ה) **'וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל הָעוֹלָה אוֹ לַזֶּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד',**
90 ולא היתה התורה צריכה לומר 'על העולה או לזבח' אחר שכבר
91 נתפרש כן קודם לכן, כמובא לעיל (צ:), ולדרשה בא, **'עוֹלָה' זוֹ עוֹלַת**
92 **מְצוֹרָע, 'זֶבַח' זוֹ חַטַּאת מְצוֹרָע, 'אוֹ לַזֶּבַח'** – התיבה 'או' באה לרבות
93 עוד, **זוֹ אֲשַׁם מְצוֹרָע.**
94 הגמרא מבארת את סיום דברי הברייתא שריבתה נסכים לעולה
95 חטאת ואשם של מצורע. הגמרא מתחילה בנידון הצורך לריבויים
96 נפרדים לחטאת ולאשם. שואלת הגמרא: מדוע הוצרכה הברייתא
97 לרבות חטאת ואשם של מצורע לנסכים משני לימודים, **וְתִיפּוּק**
98 **לֵיהּ תַּרְוַיְיהוּ** – והלא אפשר ללמוד את שניהם **מִ'זֶבַח',**

◆ יום ראשון כ"ו מרחשון ◆

כה (יט) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק:**

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֵּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת יִצְחָק:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק•** יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה. **אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק•** (לְאַחַר שֶׁקָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁמוֹ אַבְרָהָם, אַחַר־כָּךְ הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, דָּבָר אַחֵר:) עַל־יְדֵי שֶׁכָּתַב הַכָּתוּב: "יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם", הֵזִקַק לוֹמַר: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק", לְפִי שֶׁהָיוּ לֵצָנֵי הַדּוֹר אוֹמְרִים: 'מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שָׁהְתָה עִם אַבְרָהָם וְלֹא נִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ', מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? צָר קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, וְהֵעִידוּ הַכֹּל: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק", וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב כָּאן: "יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם" (הָיָה), שֶׁהֲרֵי עֵדוּת יֵשׁ שֶׁ"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו, ה'תשכ"ח)

זֶהוּ עִיקַר עִנְיָנָהּ שֶׁל הַפָּרָשָׁה - שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת" {כַּיָּדוּעַ (ראה שיחת שבת פרשת חיי שרה, מברכים החודש כסלו תשכ"ה ס"ב (תורת מנחם חלק מ"א ס"ע 264 ואילך. ושם נתבאר)) שֶׁהַשֵּׁם מוֹרֶה עַל תּוֹכֶן הָעִנְיָן ("שְׁמָא מִילְתָא הִיא"), וּבִפְרָט שְׁמוֹת הַפָּרָשִׁיוֹת, שְׁמוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וּפוֹסְקִים בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה הִיא הוֹרָאָה, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת" הִיא הוֹרָאָה, וְעַד שֶׁגַּם כָּל שְׁאָר הַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה בָּאִים עַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְ"תּוֹלְדוֹת"}. וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁתּוֹכְנָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה זוֹ הִיא אוֹדוֹת יִצְחָק (וְלֹא כְּמוֹ הַפָּרָשָׁה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאָמְנָם נִזְכָּר בָּהּ אוֹדוֹת יִצְחָק, אֲבָל עִיקָּרָהּ אוֹדוֹת אַבְרָהָם, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הַפָּרָשִׁיוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, שֶׁנִּזְכָּר בָּהֶם אוֹדוֹת יִצְחָק, אֲבָל עִיקָּרָם הוּא אוֹדוֹת יַעֲקֹב), מִכָּל־מָקוֹם, נִקְרֵאת בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת", שֶׁהַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בָּזֶה הוּא - לֹא "מַעֲשֵׂים טוֹבִים" (כְּפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת נֹחַ), אֶלָּא (כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י {שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" (ראה לקמן סעיף ד). — וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשָׁה יוֹתֵר, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר מִצַּד פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים שֶׁגַּם עֵשָׂו נִכְלָל בְּ"תּוֹלְדוֹת יִצְחָק", וְהַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת אוֹדוֹת עֵשָׂו [דְּכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה נִיתְּנָה לְמַטָּה דַּוְקָא, "לְמִצְרִים יְרַדְתֶּם כוּ'" (שבת פח, סע"ב), בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה הֵימֶנּוּ, הֲרֵי צְרִיכִים לֵידַע אוֹדוֹת מְציאוּת הַתַּחְתּוֹן, בִּכְדֵי לְבָרְרוֹ כוּ'], אֶלָּא שֶׁ(גַּם) עֵשָׂו הוּא עִיקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל יִצְחָק}. "יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה" - לֹא רַק יַעֲקֹב, אֶלָּא גַּם עֵשָׂו, שֶׁסּוֹתֵר וּמְנַגֵּד וְלוֹחֵם עִם יַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (פרשתנו כה, כג ובפרש"י) "וּלְאֹום מִלְּאֹום יֶאֱמָץ", "כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל", וְ"לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחוּרְבָּנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם", וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה נִמְצָאִים הַשְּׁכִינָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת אֱדוֹם, הוּא עֵשָׂו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ, עמ' 101)

הַמְּפָרְשִׁים הִקְשׁוּ, שֶׁלִּכְאוֹרָה הָיְתָה הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִרְמֹז אֶת הַמַּעֲנָה לְטַעֲנַת לֵיצָנֵי הַדּוֹר לְעֵיל, בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא, שֶׁבָּהּ מְסוּפָּר עַל לֵידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ כִּי יִצְחָק הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַגְּבוּרָה, שֶׁלָּכֵן עָסַק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, הוֹרַדַת הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים הַמְכַסִּים עַל הַמַּעְיָן וְגִילוּי הַמַּיִם הַחַיִּים הַנּוֹבְעִים מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. יָצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, גְּבוּרָה דִּקְלִיפָּה. מוּבָן אֵפוֹא, שֶׁדַּוְקָא בְּפָרָשָׁתוֹ, כְּשֶׁלּוֹמְדִים שֶׁיִּצְחָק הוֹלִיד אֶת עֵשָׂו (גְּבוּרָה דִּקְלִיפָּה), וְעִיקַּר עֲבוֹדָתוֹ (מְאוֹרְעוֹתָיו) הָיָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת (קַו הַגְּבוּרָה) — אָז מִתְעוֹרֵר תּוֹקֶף הַטַּעֲנָה, שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר עִם אַבְרָהָם (שֶׁמִּדָּתוֹ מִדַּת הַחֶסֶד), וְיֵשׁ צוֹרֶךְ לִשְׁלוֹל טַעֲנָה זוֹ.

* * *

מַדּוּעַ הוּצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָצוּר בְּאוֹפֶן מְיוּחָד אֶת צוּרַת קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק בְּדוֹמֶה לְשֶׁל אַבְרָהָם, וַהֲלוֹא טָבַע הַדְּבָרִים שֶׁבֵּן דּוֹמֶה לְאָבִיו?!

אֶלָּא אַבְרָהָם הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַחֶסֶד, וְאִילוּ יִצְחָק הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַגְּבוּרָה. הֲרֵי שֶׁהָאָב וְהַבֵּן הָיוּ בַּעֲלֵי תְּכוּנוֹת אוֹפִי מְנוּגָדוֹת. הַדָּבָר אָמוּר הָיָה לְהִתְבַּטֵּא גַּם בְּקְלַסְתֵּר פְּנֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי בַּפָּנִים מִשְׁתַּקְּפוֹת תְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ, כַּיָּדוּעַ. לָכֵן הוּצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִיצוֹר אֶת קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק בְּדוֹמֶה לְשֶׁל אַבְרָהָם, בְּנִיגּוּד לַטָּבַע.

בעל הטורים

כה (יט) **הוֹלִיד.** בְּגִימַטְרִיָּא: **דּוֹמֶה.** שֶׁהָיוּ זִיו אִיקּוֹנִין שֶׁל יִצְחָק דּוֹמִין לְאַבְרָהָם. תורה כ

(כ) **וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה:**

כ וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד נְסִיב יָת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדָּן אֲרָם אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י ◄ **בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה** • שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה, וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל"ז שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בַּפֶּרֶק מֵתָה שָׂרָה, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד הָעֲקֵדָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה, ל"ז שָׁנָה. וּבַת צ' הָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק וּבַת קכ"ז כְּשֶׁמֵּתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה וְגוֹ'", הֲרֵי לְיִצְחָק ל"ז שָׁנִים, וּבוֹ בַּפֶּרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה. הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְבִיאָה, ג' שָׁנִים, וּנְשָׂאָהּ. **בַּת־בְּתוּאֵל מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן** • וְכִי עֲדַיִן לֹא נִכְתַּב שֶׁהִיא בַּת בְּתוּאֵל, וַאֲחוֹת לָבָן וּמִפַּדַּן אֲרָם? אֶלָּא לְהַגִּיד שִׁבְחָהּ, שֶׁהָיְתָה בַּת רָשָׁע וַאֲחוֹת רָשָׁע וּמְקוֹמָהּ אַנְשֵׁי רֶשַׁע, וְלֹא לָמְדָה מִמַּעֲשֵׂיהֶם. **מִפַּדַּן אֲרָם** • עַל שֵׁם שֶׁשְּׁנֵי אֲרָם הָיוּ: אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרָם צוֹבָה, קוֹרֵא אוֹתוֹ 'פַּדָּן' לְשׁוֹן "צֶמֶד בָּקָר", וְתַרְגּוּם "פַּדַּן" – 'תּוֹרִין', וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: "פַּדַּן אֲרָם", כְּמוֹ: שְׂדֵה אֲרָם, שֶׁבִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל קוֹרִין לְשָׂדֶה: "פַּדָּן".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ כרך א, עמ' 155)

סִיפּוּר דִּבְרֵי יְמֵי חַיָּיו שֶׁל יִצְחָק בְּפָרָשָׁתֵנוּ מַתְחִיל בִּהְיוֹתוֹ בֶּן אַרְבָּעִים, שֶׁאָז לָקַח אֶת רִבְקָה לְאִשָּׁה, וְסִפּוּר זֶה מְשַׁמֵּשׁ הַקְדָּמָה לְעִיקַּר הַסִּיפּוּר – הוֹלֶדֶת יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. וְזֹאת, אַף שֶׁבְּמָשָׁךְ אַרְבָּעִים שְׁנוֹת חַיָּיו לִפְנֵי נִישׂוּאָיו אֵרְעוּ לוֹ דְּבָרִים רַבִּים, וּבְרֹאשָׁם – נִסְיוֹן הָעֲקֵדָה, וּכְמוֹ־כֵן שֶׁהִיָּיתוֹ בְּגַן־עֵדֶן בִּשְׁלוֹשׁ הַשָּׁנִים שֶׁבֵּין הָעֲקֵדָה לְנִשּׂוּאָיו.

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ מְסִירַת נֶפֶשׁ (הָעֲקֵדָה), אוֹ הָעֲלִיָּה לְגַן־עֵדֶן, אֶלָּא בֵּירוּר הָעוֹלָם, עֲשִׂיַּת דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים. וּבֵירוּר זֶה קָשׁוּר בְּהוֹלֶדֶת יְלָדִים, כַּנֶּאֱמַר (בראשית א, כח) "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֻשׁוּהָ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 369 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אֲבֵלוּת לְג' שָׁנִים?

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה

כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה. וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל"ז שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בַּפֶּרֶק מֵתָה שָׂרָה . . וּבוֹ בַּפֶּרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה, הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְבִיאָה ג' שָׁנִים, וּנְשָׂאָהּ (כה, כ. ובפירוש רש"י)

מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה נִמְצָא שֶׁיִּצְחָק נָשָׂא אֶת רִבְקָה ג' שָׁנִים אַחֲרֵי פְּטִירַת שָׂרָה אִמּוֹ.

וְהִנֵּה בְּפָרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (כד, סז) כָּתוּב "וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה . . וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ", דְּעַד נִשּׂוּאָיו לְרִבְקָה עֲדַיִן הִתְאַבֵּל יִצְחָק עַל פְּטִירַת שָׂרָה אִמּוֹ.

וְלִכְאוֹרָה יְקֻשָּׁה: הֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁאֲפִילּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ אָסוּר לְהִתְאַבֵּל יוֹתֵר מִי"ב חֹדֶשׁ (מועד קטן כז, ב), וְהָאֲבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה (בראשית רבה פרשה צה, ג ועוד), וְאִם־כֵּן אֵיךְ הִתְאַבֵּל יִצְחָק עַל פְּטִירַת שָׂרָה ג' שָׁנִים?

וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב עַל־פִּי פֵּרוּשׁ הַחֶזְקוּנִי (חיי שרה כד, סג. הובא גם בריב"א פרשתנו בשם מדרש) עַל הַפְּסוּק (חיי שרה שם) "וַיֵּצֵא יִצְחָק" – "מֵהֵיכָן יָצָא מִגַּן־עֵדֶן, שֶׁהָיָה שָׁם מִשְּׁעַת הָעֲקֵדָה עַד עַכְשָׁו שָׁלֹשׁ שָׁנִים".

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁמַע יִצְחָק מִפְּטִירַת אִמּוֹ מִשְּׁעַת הָעֲקֵדָה עַד ג' שָׁנִים לְאַחֲרֵי־זֶה, כִּי הָיָה בְּגַן־עֵדֶן. וּכְשֶׁשָּׁמַע נָהַג אֲבֵלוּת זְמַן קָצָר כְּדִין שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וּמֵיָּד "וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ".

(כא) **וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:**

כא וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם יְיָ לְקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי עֲקָרָה הִיא וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ יְיָ וְעַדְּיָאַת רִבְקָה אִתְּתֵהּ:

בעל הטורים

(כ) **בְּקַחְתּוֹ.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה", וְאִידָךְ גַּבֵּי יִרְמְיָה: "בְּקַחְתּוֹ אוֹתוֹ וְהוּא אָסוּר בָּאֲזִקִּים" (יִרְמְיָה מ, א). מַה "קַחְתּוֹ" דְּהָתָם אָסוּר, אַף הָכָא אָסוּר. לְלַמֵּד שֶׁאַף יִצְחָק עָקוּר הָיָה. וְיָלְפִינַן מִנּוֹחַ מִיִּצְחָק. כְּתִיב הָכָא (פסוק כא) "וַיֶּעְתַּר יִצְחָק", וּכְתִיב הָתָם (שופטים יג, ח) "וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ".

לָבָן הָאֲרַמִּי. אוֹתִיּוֹת **הָרַמַּאי.** תורה כא (כא) **כִּי עֲקָרָה הִוא.** "הוּא" כְּתִיב. לוֹמַר לְךָ שֶׁאַף הוּא הָיָה עָקוּר. וְאִית דְּדָרֵישׁ הַמִּקְרָא לוֹמַר: הִיא וְלֹא הוּא, דְּהָא כְּתִיב (לְעֵיל כא, יב) "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", אַלְמָא לֵאו עָקוּר הֲוָה.

וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ. "אִשְׁתּוֹ" בְּגִימַטְרִיָּא: קֹשׁ וְאֵשׁ. זֶהוּ דִּכְתִיב (עובדיה א, יח) "וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וגו' וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ". תורה כב

רש"י◄ **וַיֵּעָתֵר** • הִרְבָּה וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה. **וַיֵּעָתֵר לוֹ** • נִתְפַּצֵּר וְנִתְפַּיֵּס וְנִתְפַּתָּה לוֹ. וְאוֹמֵר אֲנִי: כָּל לְשׁוֹן עָתַר, לְשׁוֹן הַפְצָרָה וְרִבּוּי הוּא, וְכֵן: (יחזקאל ח) "וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת", מַרְבִּית עֲלִיַּת הֶעָשָׁן. וְכֵן: (שם לה) "וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם", וְכֵן: (משלי כז) "וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא", דּוֹמוֹת לִמְרֻבּוֹת וְהִנָּם לְמַשָּׂא, אנקרישר"א בְּלַעַ"ז. **לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ** • זֶה עוֹמֵד בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֵּל, וְזוֹ עוֹמֶדֶת בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֶּלֶת (יבמות סד).

וַיֵּעָתֵר לוֹ • לוֹ, וְלֹא לָהּ, שֶׁאֵין דּוֹמֶה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק לִתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע. לְפִיכָךְ, 'לוֹ' וְלֹא לָהּ.

(כב) **וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה:**

כב וְדַחֲקִין בְּנָיָא בִּמְעָהָא וַאֲמֶרֶת אִם כֵּן לְמָה דְנָן אָנָא וַאֲזָלַת לְמִתְבַּע אוּלְפַּן מִן קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וַיִּתְרֹצְצוּ** • עַל כָּרְחָךְ הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, שֶׁסָּתַם מַה הִיא רְצִיצָה זוֹ, וְכָתַב: "אִם־כֵּן, לָמָּה זֶּה אָנֹכִי"?. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְשׁוֹן רִיצָה, כְּשֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי תּוֹרָה שֶׁל שֵׁם וְעֵבֶר, יַעֲקֹב רָץ וּמְפַרְכֵּס לָצֵאת. עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, עֵשָׂו מְפַרְכֵּס לָצֵאת. דָּבָר אַחֵר: מִתְרוֹצְצִים זֶה עִם זֶה, וּמְרִיבִים בְּנַחֲלַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. **וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן** • גָּדוֹל צַעַר הָעִבּוּר. **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי** • מִתְאַוָּה וּמִתְפַּלֶּלֶת עַל הָהֵרָיוֹן. **וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ** • לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל שֵׁם. **לִדְרֹשׁ אֶת־ה'** • שֶׁיַּגִּיד לָהּ מַה תְּהֵא בְּסוֹפָהּ.

(כג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:**

כג וַאֲמַר יְיָ לַהּ תְּרֵין עַמְמִין בִּמְעָיְכִי וְתַרְתֵּין מַלְכְּוָן מִמְּעָיְכִי יִתְפְּרְשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ יִתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לְזְעִירָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר ה' לָהּ** • עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, לְשֵׁם נֶאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא אָמַר לָהּ. **שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ** • גֵּיִים כְּתִיב, כְּמוֹ (הֵמוֹ) גֵּאִים, אֵלּוּ אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי, שֶׁלֹּא פָּסְקוּ מֵעַל שֻׁלְחָנָם לֹא צְנוֹן וְלֹא חַזֶּרֶת, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים (ע"ז יא). **וּשְׁנֵי לְאֻמִּים** • אֵין 'לְאֹם' אֶלָּא 'מַלְכוּת'. **מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ** • מִן הַמֵּעַיִם הֵם נִפְרָדִים, זֶה לְרִשְׁעוֹ וְזֶה לְתֻמּוֹ. **מִלְּאֹם יֶאֱמָץ** • לֹא יִשְׁוּו בִּגְדֻלָּה, כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל כו) "אִמְּלָאָה הֶחֳרָבָה", לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחֳרְבָּנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.

(כד) **וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ:**

כד וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא תְּיוּמִין בִּמְעָהָא:

רש"י◄ **וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ** • אֲבָל בְּתָמָר כְּתִיב: "וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ", שֶׁלֹּא מָלְאוּ יָמֶיהָ כִּי לִז' חֳדָשִׁים יְלָדַתְם. **וְהִנֵּה תוֹמִם** • חָסֵר, וּבְתָמָר "תְּאוֹמִים" מָלֵא, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צַדִּיקִים, אֲבָל כָּאן אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע.

(כה) **וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו:**

כה וּנְפַק קַדְמָאָה סְמוּק כֻּלֵּהּ כִּגְלִים (נ"א כִּכְלָן) דִּשְׂעָר וּקְרוֹ שְׁמֵהּ עֵשָׂו:

רש"י◄ **אַדְמוֹנִי** • סִימָן הוּא שֶׁיְּהֵא שׁוֹפֵךְ דָּמִים (בראשית רבה). **כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר** • מָלֵא שֵׂעָר, כְּטַלִּית שֶׁל צֶמֶר הַמְּלֵאָה שֵׂעָר, פלוקיר"א בְּלַעַ"ז. **וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו** • הַכֹּל קָרְאוּ לוֹ כֵּן, לְפִי שֶׁהָיָה נַעֲשָׂה וְנִגְמָר בִּשְׂעָרוֹ כְּבֶן שָׁנִים הַרְבֵּה.

בעל הטורים

(כב) **וַיִּתְרֹצְצוּ.** זֶה הוֹלֵךְ אַחַר "צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְזֶה הוֹלֵךְ אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב (הושע ה, יא) "הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו". זֶה מַתִּיר צִוּוּיוֹ שֶׁל זֶה, וְזֶה מַתִּיר צִוּוּיוֹ שֶׁל זֶה.

לִדְרֹשׁ. בְּגִימַטְרִיָּא: מִן **שֵׁם בֶּן נֹחַ.** תורה כג

(כג) **גוֹיִם.** "גיים" כְּתִיב. רֶמֶז לַעֲשָׂרָה אוּמּוֹת שֶׁבָּאוּ לְהַחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב (תהלים פג, ד-ט) "אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב" וכו', וְהֵם עֲשָׂרָה. **דָּבָר אַחֵר:**

"גיים" עוֹלֶה **ס"ג.** זֶה נִתְבָּרֵךְ בֶּן ס"ג, וְזֶה בָּא בְּס"ג אוּמּוֹת בְּחָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, כִּי ז' אוּמּוֹת נֶעֱקְרוּ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (תהלים נג, ד) "הַכֹּל סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ".

שְׁנֵי גיים בְּבִטְנֵךְ. בְּגִימַטְרִיָּא: **רַבִּי יְהוּדָה וְאַנְטוֹנִינוּס.**

וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ. יִתְגַּבֵּר עַל חֲבֵירוֹ וְיַחֲרִיבוּ זֶה אֶת זֶה. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל כו, ב) אִמְּלָאָה הֶחֳרָבָה. תורה כד

(כד) **וְהִנֵּה תוֹמִם.** "תוֹמִם" חָסֵר יוֹ"ד וְאַלֶ"ף, שֶׁחָסְרָה י"א שְׁבָטִים שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְהוֹלִיד, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ. תורה כה

(כה) **אַדְמוֹנִי.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי", "וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם" (שמואל א' טז, יב) גַּבֵּי דָּוִד. כְּשֶׁרָאָה שְׁמוּאֵל אֶת דָּוִד אַדְמוֹנִי, אָמַר: "זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים כְּעֵשָׂו". וְעַל כֵּן

(כו) **וְאַחֲרֵי־כֵ֣ן יָצָ֔א אָחִ֖יו וְיָד֑וֹ אֹחֶ֣זֶת בַּעֲקֵ֣ב עֵשָׂ֗ו וַיִּקְרָ֤א שְׁמוֹ֙ יַעֲקֹ֔ב וְיִצְחָ֖ק בֶּן־שִׁשִּׁ֥ים שָׁנָ֛ה בְּלֶדֶת־אֹתָֽם׃**

כו וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וִידֵהּ אֲחִידָא בְּעִקְּבָא דְּעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בַּר שִׁתִּין שְׁנִין כַּד יְלִידַת יָתְהוֹן׃

רש"י ◄ **וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְגוֹ'.** שֶׁמַּעְתִּי מִדְּרַשׁ אַגָּדָה, הַדּוֹרְשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ: 'בְּדִין הָיָה אוֹחֵז בּוֹ לְעַכְּבוֹ, יַעֲקֹב נוֹצַר מִטִּפָּה רִאשׁוֹנָה וְעֵשָׂו מִן הַשְּׁנִיָּה, צֵא וּלְמַד מִשְּׁפוֹפֶרֶת שֶׁפִּיהָ קְצָרָה, תֵּן בָּהּ שְׁתֵּי אֲבָנִים, זוֹ תַּחַת זוֹ. הַנִּכְנֶסֶת רִאשׁוֹנָה, תֵּצֵא אַחֲרוֹנָה, וְהַנִּכְנֶסֶת אַחֲרוֹנָה, תֵּצֵא רִאשׁוֹנָה. נִמְצָא, עֵשָׂו הַנּוֹצָר בָּאַחֲרוֹנָה, יָצָא רִאשׁוֹן, וְיַעֲקֹב שֶׁנּוֹצַר רִאשׁוֹנָה, יָצָא אַחֲרוֹן, וְיַעֲקֹב בָּא לְעַכְּבוֹ שֶׁיְּהֵא רִאשׁוֹן לְלֵדָה כְּרִאשׁוֹן לִיצִירָה, וְיִפְטֹר אֶת רַחְמָהּ וְיִטֹּל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין. **בַּעֲקֵב עֵשָׂו.** סִימָן שֶׁאֵין זֶה מַסְפִּיק לִגְמֹר מַלְכוּתוֹ, עַד שֶׁזֶּה עוֹמֵד וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב.** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (ס"א אָמַר: 'אֵתֶם קְרִיתוּן לְבִכּוֹרְכֶם שֵׁם, אַף אֲנִי אֶקְרָא לְבְנִי בְּכוֹרִי שֵׁם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב".) **דָּבָר אַחֵר: אָבִיו קָרָא לוֹ יַעֲקֹב, עַל שֵׁם אֲחִיזַת הֶעָקֵב. בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה.** י' שָׁנִים מִשֶּׁנִּשְׁאָה עַד שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת י"ג שָׁנָה וּרְאוּיָה לְהֵרָיוֹן, וְי' שָׁנִים הַלָּלוּ, צִפָּה וְהִמְתִּין לָהּ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה, יָדַע שֶׁהִיא עֲקָרָה וְהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ. וְשִׁפְחָה לֹא רָצָה לִישָׂא לְפִי שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה לִהְיוֹת עוֹלָה תְּמִימָה (יבמות סד)◆.

(כז) **וַיִּגְדְּלוּ֙ הַנְּעָרִ֔ים וַיְהִ֖י עֵשָׂ֣ו אִ֑ישׁ יֹדֵ֥עַ צַ֛יִד אִ֖ישׁ שָׂדֶ֑ה וְיַעֲקֹ֥ב אִ֛ישׁ תָּ֖ם יֹשֵׁ֥ב אֹהָלִֽים׃**

כז וּרְבִיוּ עוּלֵּמַיָּא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נַחְשִׁירְכָּן גְּבַר נָפֵק לְחַקְלָא וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמֵּשׁ בֵּית אוּלְפָּנָא׃

רש"י ◄ **וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו.** כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים, לֹא הָיוּ נִכָּרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין אָדָם מְדַקְדֵּק בָּהֶם מַה טִּיבָם, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה, זֶה פָּרַשׁ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְזֶה פָּרַשׁ לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים. **יֹדֵעַ צַיִד.** לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו וְשׁוֹאֲלוֹ: 'אַבָּא, הֵיאָךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן'? כְּסָבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בַּמִּצְוֹת (תנחומא). **אִישׁ שָׂדֶה.** כְּמַשְׁמָעוֹ, אָדָם בָּטֵל וְצוֹדֶה בְּקַשְׁתּוֹ חַיּוֹת וְעוֹפוֹת. **תָּם.** אֵינוֹ בָּקִי בְּכָל אֵלֶּה, כְּלִבּוֹ כֵּן פִּיו. מִי שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְרַמּוֹת, קָרוּי 'תָּם'. **יֹשֵׁב אֹהָלִים.** אָהֳלוֹ שֶׁל שֵׁם וְאָהֳלוֹ שֶׁל עֵבֶר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כה עמ' 116)

לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו (רַשִׁ"י כה, כז)

הִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים, מַה רָאָה רַשִׁ"י לְהוֹצִיא אֶת הַמִּלִּים "יוֹדֵעַ צַיִד" מִיְּדֵי פְּשׁוּטָן (צֵדַת בַּעֲלֵי חַיִּים). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאִלּוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה לְצַיִד כִּפְשׁוּטוֹ, צָרִיךְ הָיָה הַכָּתוּב לְהַקְדִּים "אִישׁ שָׂדֶה" לְ"יוֹדֵעַ צַיִד", שֶׁהֲרֵי קוֹדֶם יוֹצֵא אָדָם לַשָּׂדֶה וְשָׁם עוֹסֵק בְּצַיִד. וּמִכָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר "יוֹדֵעַ צַיִד" תְּחִלָּה, מוּבָן שֶׁהַכַּוָּנָה לְ'צַיִדָה' הַמִּתְרַחֶשֶׁת בַּבַּיִת, לִפְנֵי הֲיִצִיאָה לַשָּׂדֶה; וְלָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁעֵשָׂו הָיָה 'צָד' וּמְרַמֶּה אֶת יִצְחָק בְּפִיו.

בעל הטורים

נֶאֱמַר "עִם יְפֵה עֵינַיִם", כְּלוֹמַר: עִם דַּעַת סַנְהֶדְרִין הוּא עוֹשֶׂה, שֶׁנִּקְרְאוּ 'עֵינַיִם', שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר טו, כד) "אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה".

אַדְמוֹנִי. מְלַמֵּד שֶׁהִשְׁחִית רֶחֶם אִמּוֹ וְנִתְגּוֹלֵל בַּדָּם.

דָּבָר אַחֵר: אַדְמוֹנִי מִלְּשׁוֹן 'אָדָם', שֶׁיָּצָא בַּעַל שֵׂעָר כְּאָדָם גָּדוֹל. וְזֶהוּ "כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר", שֶׁהָיָה מָלֵא שְׂעָרוֹת כְּאַדֶּרֶת, שֶׁאִם הוּא מִלְּשׁוֹן אָדָם, אַדֶּרֶת שֵׂעָר אֵינָהּ אֲדוּמָּה.

שְׁמוֹ עֵשָׂו. שֶׁהָיָה עָשׂוּי וְנִגְמָר.

עֵשָׂו. בְּגִימַטְרִיָּא: **שָׁלוֹם.** שֶׁאִלְמְלֵא שְׁמוֹ שֶׁהוּא שָׁלוֹם, הָיָה מַחֲרִיב הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר: עֵשָׂו – ע' שָׁו. כְּלוֹמַר, שָׁוְא זֶה הִשְׁלִים לְע' אוּמּוֹת שֶׁבָּרָאתִי בָּעוֹלָם. תורה כו

(כו) **וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו.** כֵּ"ן עוֹלֶה שִׁבְעִים, שֶׁשִּׁבְעִים אוּמּוֹת הֵן חוּץ מִיַּעֲקֹב.

וְיָדוֹ. ג' בַּמְּסוֹרָה. "וְיָדוֹ אוֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו", וְאִידָךְ: "וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה וּמִי יְשִׁיבֶנָּה" (יְשַׁעְיָה יד, כז) בְּמַפֶּלֶת הָאוּמּוֹת, וְאִידָךְ: "וְיָדוֹ חִלְקָתָה לָהֶם" בִּישַׁעְיָה (לד, יז) בְּמַפֶּלֶת אֱדוֹם. שֶׁבִּשְׁעַת לֵידָתָן רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְּלוּ בְּיָדוֹ הָאוּמּוֹת.

וְיָדוֹ. בְּגִימַטְרִיָּא: **יהו"ה.** זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה יא, יא) "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף ה' שֵׁנִית יָדוֹ", וּכְתִיב (עוֹבַדְיָה א, כא) "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים".

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב. "וַיִּקְרָא" בְּגִימַטְרִיָּא: **אַבְרָהָם אָבִינוּ**, שֶׁאַבְרָהָם קָרָאוֹ יַעֲקֹב.

יַעֲקֹב. בְּגִימַטְרִיָּא: **מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים**, וּבְגִימַטְרִיָּא: **הַגָּן עֵדֶן**, וּבְגִימַטְרִיָּא **לֹא יֵאָסֵף**, זֶהוּ דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה ס, ב) "וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף". תורה כז

(כז) **וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **שֵׁם.** שֶׁיָּשַׁב בְּאָהֳלֵי שֵׁם לִלְמוֹד.

תָּם יֹשֵׁב. ת"ם שָׁנִים "יוֹשֵׁב" מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת. רֶמֶז: לְאַחַר ת"ם שָׁנִים – "יֹשֵׁב אֹהָלִים" שֶׁל שְׁכִינָה. **יוֹשֵׁב אוֹהָלִים.** עוֹלֶה ת"י, שֶׁכָּךְ שָׁרְתָה שְׁכִינָה בָּאֹהֶל. תורה כח

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 116 ואילך – מתוך 'לקראת שבת)

הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה יוֹדֵעַ צַיִד – לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו, וְשׁוֹאֲלוֹ אַבָּא הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן, כְּסָבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת (כה, כז. ובפירוש רש"י)

בְּ'מַשְׂכִּיל לְדָוִד' כָּאן הִקְשָׁה אֵיךְ רִמָּה עֵשָׂו אֶת אָבִיו לְהַחֲשִׁיבוֹ כִּמְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת כְּשֶׁשָּׁאֲלוֹ "אֵיךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְהַתֶּבֶן", הֲרֵי "בִּשְׁאֵלָתוֹ זֹאת הָיָה מוֹרֶה שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ, וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַדִּין דְּתֶבֶן פָּטוּר מִמַּעֲשֵׂר. וְאֵין זוֹ עָרְמָה, דְּאַדְּרַבָּה יֹאמַר אָבִיו שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לִבּוֹ לִשְׁמוֹעַ בַּלִּמּוּדִים, דְּאִם־לֹא־כֵן הַוָּה יָדַע מַה חַיָּב וּמַה פָּטוּר"?

עוֹד הִקְשָׁה בְּרַבִּי עוֹבַדְיָה מִבַּרְטְנוּרָא עַל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י כָּאן, דְּלִכְאוֹרָה מַה שְׁאֵלָה הִיא זוֹ, הֲרֵי "אִם בָּאנוּ לְעַשְּׂרָן נוֹצִיא מֵהֶן אֶחָד מֵעֲשָׂרָה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים הַמִּתְעַשְּׂרִים, וּמַה טַעַם לִשְׁאֵלָה זוֹ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל הַכָּתוּב (לְךָ יד, כ) "וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל" – "וַיִּתֶּן לוֹ אַבְרָהָם מַעֲשֵׂר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ", דְּבֵאֲרוּ הַמְפָרְשִׁים (ריב"א וגור אריה שם) דְּכַוָּנַת רַשִׁ"י לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהִפְרִישׁ אַבְרָהָם מַעֲשֵׂר מִכָּל נְכָסָיו, וְלֹא רַק מִשְּׁלַל הַמִּלְחָמָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּגַם כָּאן כַּוָּנַת עֵשָׂו הָיְתָה לְמַעֲשֵׂר כְּסָפִים מִכָּל נְכָסָיו, וְלֹא לְמַעֲשֵׂר זְרָעִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְהִנֵּה מֶלַח וְתֶבֶן אֵין לָהֶם חֲשִׁיבוּת בִּפְנֵי עַצְמָם, וּכְשֶׁמְּעָרְבִים אוֹתָם עִם דְּבָרִים אֲחֵרִים, יֵשׁ לָהֶם חֲשִׁיבוּת גְּדוֹלָה. דְּמֶלַח נוֹתֵן טַעַם בְּאוֹכְלִין, וּבְתֶבֶן מִשְׁתַּמְּשִׁים לַעֲשִׂיַּת לְבֵנִים לְבִנְיָן וְכוּ'.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁאֵלַת עֵשָׂו, דְּכַוָּנָתוֹ הָיְתָה לִשְׁאוֹל, שֶׁכְּשֶׁמַּעֲרִיכִים שׁוּוֹי כָּל נְכָסָיו כְּדֵי לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר, אֵיךְ מַעֲרִיכִים אֶת שׁוּוֹי הַמֶּלַח וְהַתֶּבֶן. הַאִם לְפִי חֲשִׁיבוּתָם בִּפְנֵי עַצְמָם, אוֹ לְפִי הַשׁוּוֹי שֶׁלָּהֶם כְּשֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֹעַל עַל־יְדֵי עֵרוּבָם בִּדְבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁאָז נִתְוַסֵּף בְּשָׁוְיָם. וּמְיֻשָּׁב עַל־פִּי־זֶה מַה שֶּׁסָּבַר אָבִיו שֶׁהוּא "מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת".

(כח) **וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:**

כח **וּרְחֵם יִצְחָק יָת עֵשָׂו אֲרֵי מְצֵידֵהּ הֲוָה אָכִיל וְרִבְקָה רְחֵימַת יָת יַעֲקֹב:**

רש"י ◄ **בְּפִיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק. וּמִדְּרָשׁוֹ: בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהָיָה צָד אוֹתוֹ וּמְרַמֵּהוּ בִּדְבָרָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת תולדות, מברכים החודש וערב ראש חודש כסלו, ה'תשכ"ח)

יֶשְׁנָם דְּבָרָיו שֶׁל הָאֲרִיז"ל - שֶׁגַּם שְׁמוֹ יִצְחָק - בְּפֵירוּשׁ הַפָּסוּק "וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו": "מַה שֶּׁאָהַב אוֹתוֹ הָיָה בִּשְׁבִיל הָאוֹר שֶׁהָיָה בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו", "שֶׁצָּדָה וְלָקַח מִן הַקְּדוּשָׁה (נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה) כוּ'".

(כט) **וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף:**

כט **וּבַשִּׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא וַאֲתָא (נ"א וְעַל) עֵשָׂו מִן חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי:**

רש"י ◄ **וַיָּזֵד** • לְשׁוֹן בִּשּׁוּל, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְהוּא עָיֵף** • (ב"ר) בִּרְצִיחָה, כְּמָה דְּתֵימָא: (ירמיה ד) "כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהוֹרְגִים".

(ל) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם:**

ל **וַאֲמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֵמְנִי כְעַן מִן סְמוֹקָא סְמוֹקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אָנָא עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵהּ אֱדוֹם:**

רש"י ◄ **הַלְעִיטֵנִי** • אֶפְתַּח פִּי וּשְׁפֹךְ הַרְבֵּה לְתוֹכוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: 'אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל, אֲבָל מַלְעִיטִין אוֹתוֹ'. **מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם** • עֲדָשִׁים אֲדֻמּוֹת, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אֶת עֵשָׂו בֶּן בְּנוֹ, יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְאֵין זוֹ שֵׁבָה טוֹבָה שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. לְפִיכָךְ קִצֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא ה' שָׁנִים מִשְּׁנוֹתָיו, שֶׁיִּצְחָק חַי ק"פ שָׁנָה, וְזֶה קע"ה שָׁנָה, וּבִשֵּׁל יַעֲקֹב עֲדָשִׁים לְהַבְרוֹת אֶת הָאֵבֶל. וְלָמָּה עֲדָשִׁים? שֶׁדּוֹמוֹת לְגַלְגַּל, שֶׁהָאֲבֵלוּת גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם. (וְעוֹד, מָה עֲדָשִׁים אֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ הָאֵבֶל אֵין לוֹ פֶּה, שֶׁאָסוּר בְּכוֹרְתוֹ בְּלֶחֶם וַעֲדָשִׁים, כָּךְ קָנָה מְרַדְּכַי אֶת הָמָן לְעָבֶד בְּפַת לָחֶם. תורה לא

בעל הטורים

(כט) **נָזִיד.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אֶבְלוֹ.** תורה ל

(ל) **הַלְעִיטֵנִי נָא מִן.** רָאשֵׁי תֵיבוֹת: **הָמָן.** לוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב קָנָה מֵעֵשָׂו **אֶל**

לְדַבֵּר, וּלְפִיכָךְ הַמִּנְהָג לְהַבְרוֹת אֶת הָאֹבֶל בִּתְחִלַּת מַאֲכָלוֹ בֵּיצִים, שֶׁהֵם עֲגֻלִּים וְאֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ אֹבֶל אֵין לוֹ פֶּה כִּדְאַמְרִינָן בְּמוֹעֵד קָטָן: אֹבֶל, כָּל ג' יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל בַּתְּחִלָּה. מִג' וְעַד ז', מֵשִׁיב וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל וְכוּ', בְּרַשִׁ"י יָשָׁן)◆

(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְּרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃

לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹם דִּלְהֵן יָת בְּכֵרוּתָךְ לִי׃

רש"י◄ **מִכְּרָה כַיּוֹם** • כְּתַרְגּוּמוֹ כְּיוֹם דִּלְהֵן, כַּיּוֹם, שֶׁהוּא בָּרוּר, כָּךְ מְכֹר לִי מִכִּירָה בְּרוּרָה. **בְּכֹרָתְךָ** • לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת, אָמַר יַעֲקֹב: 'אֵין רָשָׁע זֶה כְּדַאי שֶׁיִּקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא'◆.

(לב) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃

לב וַאֲמַר עֵשָׂו הָא אֲנָא אָזֵל לִמְמָת וּלְמָה דְּנָן לִי בְּכֵרוּתָא׃

רש"י◄ **הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת** • (מתנודדת והולכת היא הבכורה, שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי ישל אותה, ועוד) אָמַר עֵשָׂו: 'מַה טִּיבָהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זוֹ? אָמַר לוֹ: 'כַּמָּה אַזְהָרוֹת וְעֲנָשִׁין וּמִיתוֹת תְּלוּיִין בָּהּ', כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: (סנהדרין סג) 'אֵלּוּ הֵן שֶׁבְּמִיתָה: שְׁתוּיֵי יַיִן וּפְרוּעֵי רֹאשׁ', אָמַר: 'אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת עַל־יָדָהּ, אִם כֵּן מַה חֵפֶץ לִי בָּהּ'?◆.

(לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃

לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּם לִי כְּיוֹם דִּלְהֵן וְקַיֵּים לֵהּ וְזַבִּין יָת בְּכֵרוּתֵהּ לְיַעֲקֹב׃

(לד) וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃

לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לְחֵם וְתַבְשִׁיל דְּטָלוּפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת בְּכֵרוּתָא׃

רש"י◄ **וַיִּבֶז עֵשָׂו** • הֵעִיד הַכָּתוּב עַל רִשְׁעוֹ, שֶׁבִּזָּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם◆.

כו (א) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃

א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דִּי הֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוַת אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר׃

(ב) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃

ב וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ וַאֲמַר לָא תֵּחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרֵי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר לָךְ׃

רש"י◄ **אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה** • שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁיָּרַד אָבִיו בִּימֵי הָרָעָב, אָמַר לוֹ: "אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה", שֶׁאַתָּה עוֹלֶה תְּמִימָה וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 201)

שֶׁאַתָּה עוֹלֶה תְּמִימָה, וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ (רש"י כו, ב)

בְּרַשִׁ"י מְדֻגָּשׁ **הַחִסָּרוֹן שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ**, וְאִלּוּ בַּמִּדְרָשׁ מְדֻגָּשֶׁת **מַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** (שֶׁהִיא דּוֹמָה לִמְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ): "מָה עוֹלָה, אִם יָצְאַת חוּץ לַקְּלָעִים, נִפְסְלָה, אַף אָתָּ, אִם יָצָאתָ חוּץ לָאָרֶץ, נִפְסַלְתָּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמִּדְרָשׁ סָבוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּטָּחַת הָאָרֶץ קָנָה אוֹתָהּ אַבְרָהָם בְּפֹעַל, וּכְבָר אָז הָיְתָה שׁוֹנָה וּמְיֻחֶדֶת; וְלָכֵן מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתָהּ. אֲבָל לְדַעַת רַשִׁ"י

בעל הטורים

(לב) **וְלָמָּה זֶּה.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה", "וְלָמָּה זֶּה הֶבֶל תֻּהְבָּלוּ" (איוב כז, יב). מְלַמֵּד שֶׁכָּפַר בָּעִיקָּר וְהָלַךְ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. תורה לג

(לד) **וַיִּבֶז.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וַיִּבֶז עֵשָׂו", "וַיִּבֶז בְּעֵינָיו" (אסתר ג, ו) גַּבֵּי הָמָן. דְּהַיְינוּ בּוֹזֶה בֶּן בּוֹזֶה, זֶה הָמָן שֶׁיָּצָא מֵעֵשָׂו.

וַיְהִי רָעָב. סָמוּךְ לְ"וַיִּבֶז עֵשָׂו". וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יח, ג) "בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַּם בּוּז". תורה א

לא הָיְתָה עֲדַיִן קְנוּיָה לְאַבְרָהָם בְּפֹעַל, וְהִיא הָיְתָה אֶרֶץ כְּמוֹ כָּל הָאֲרָצוֹת; וְלָכֵן מַדְגִּישׁ רַק אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ.

וּמַהוּ חִסָּרוֹן זֶה - כָּתַב רַשִׁ"י לְעֵיל (חיי שרה כד, ז): בְּחוּץ לָאָרֶץ לֹא הָיוּ בָּאֵי עוֹלָם מַכִּירִים בַּה', וּשְׁמוֹ לֹא הָיָה רָגִיל בָּאָרֶץ.

(ג) גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:

ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי מֵימְרִי בְסַעְדָּךְ וְאֵבָרֵכִנָּךְ אֲרֵי לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְאָקֵם יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ:

רש"י◄ הָאֵל • כְּמוֹ "הָאֵלֶּה".

(ד) וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרֲכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

ד וְאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

רש"י◄ וְהִתְבָּרֲכוּ בְזַרְעֲךָ • אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: 'יְהֵא זַרְעֲךָ כְּזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק', וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא, וְזֶה אָב לְכֻלָּן: "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ וְגוֹ'", וְאַף לְעִנְיַן הַקְּלָלָה מָצִינוּ כֵּן: (במדבר ה) "וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה", שֶׁהַמְּקַלֵּל שׂוֹנְאוֹ, אוֹמֵר: 'תְּהֵא כִּפְלוֹנִית', וְכֵן: (ישעיה סה) "וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי", שֶׁהַנִּשְׁבָּע אוֹמֵר: 'אֱהֵא כִּפְלוֹנִי, אִם עָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ'!.

(ה) עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

ה חֲלַף דִּי קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְּרַת מֵימְרִי פִּקּוֹדַי קְיָמַי וְאוֹרָיָתִי:

רש"י◄ שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי • כְּשֶׁנִּסִּיתִי אוֹתוֹ. וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי • גְּזֵרוֹת לְהַרְחָקָה עַל אַזְהָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת וּשְׁבוּת לְשַׁבָּת (יבמות כא). מִצְוֹתַי • דְּבָרִים שֶׁאִלּוּ לֹא נִכְתְּבוּ, רְאוּיִין הֵן לְהִצְטַוּוֹת, כְּגוֹן: גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. חֻקּוֹתַי • דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרַע וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן: אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז, שֶׁאֵין טַעַם בַּדָּבָר אֶלָּא גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ וְחֻקּוֹתָיו עַל עֲבָדָיו. וְתוֹרֹתָי • לְהָבִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי (ב"ר).

◆ יום שני כ"ז מרחשון ◆

(ו) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר:

ו וִיתֵב יִצְחָק בִּגְרָר:

(ז) וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא:

ז וּשְׁאִילוּ אֲנָשֵׁי אַתְרָא (עַל עֵיסַק) לְאִתְּתֵהּ וַאֲמַר אֲחָתִי הִיא אֲרֵי דְחִיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא יִקְטְלֻנַּנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל רִבְקָה אֲרֵי שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא:

רש"י◄ לְאִשְׁתּוֹ • עַל אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ: (לעיל כ) "אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא".

בעל הטורים

כו (ג) **הָאֲרָצֹת הָאֵל.** רֶמֶז ל"א מְלָכִים. **הָאֲרָצֹת.** חָסֵר וָי"ו, שֶׁיִּתְּנֶנָּה לוֹ לְאַחַר ו' דּוֹרוֹת. וְהֵם יִצְחָק, יַעֲקֹב, לֵוִי, קְהָת, עַמְרָם, מֹשֶׁה. תורה ד

(ה) **עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע וכו'.** יֵשׁ בַּפָּסוּק י' תֵּיבוֹת כְּנֶגֶד י' הַדִּבְּרוֹת שֶׁבָּהֶם עק"ב תֵּיבוֹת, וּכְנֶגְדָּם נִתְנַסָּה י' נִסְיוֹנוֹת וְקִיֵּים עוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּי' מַאֲמָרוֹת.

עֵקֶב שָׁנִים שָׁמַע בְּקוֹלִי; דְּבֶן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר בּוֹרְאוֹ, וּשְׁנוֹתָיו קע"ה.

עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם. בְּגִימַטְרִיָּא: **קִיֵּים** אַף עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין. וְנִתּוֹסֵף לוֹ הֵ"א יְתֵירָה עַל שְׁמוֹ, כְּנֶגֶד: 'בְּקֹלִי', 'מִשְׁמַרְתִּי', 'מִצְוֹתַי', 'חֻקּוֹתַי', וְתוֹרֹתָי'. תורה ו

(ח) וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:

ח וַהֲוָה כַּד סְגִיאוּ לֵהּ תַּמָּן יוֹמַיָּא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן חֲרַכָּא וַחְזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵהּ:

רש"י◄ כִּי־אָרְכוּ • אָמַר: 'מֵעַתָּה אֵין לִי לְדָאֹג, מֵאַחַר שֶׁלֹּא אֲנָסוּהָ עַד עַכְשָׁו', וְלֹא נִזְהַר לִהְיוֹת נִשְׁמָר. וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ' • שֶׁרָאָהוּ מְשַׂמֵּשׁ מִטָּתוֹ.

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ:

ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתָךְ הִיא וְאֵכְדֵין אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲרֵי אֲמָרִית דִּלְמָא אֵימוּת עֲלַהּ:

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם:

י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא כִּזְעֵר פּוֹן שָׁכִיב דִּמְיָחֵד בְּעַמָּא עִם אִתְּתָךְ וְאַיְתֵיתָא עֲלָנָא חוֹבָא:

רש"י◄ אַחַד הָעָם • הַמְיֻחָד בָּעָם, זֶה הַמֶּלֶךְ. וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם • אִם שָׁכַב, כְּבָר הֵבֵאתָ אָשָׁם עָלֵינוּ.

(יא) וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת:

יא וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמֵימַר דְּיַנְזִק בְּגַבְרָא הָדֵין וּבְאִתְּתֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

(יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:

יב וּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל חַד מְאָה בִּדְשַׁעֲרוֹהִי וּבָרְכֵהּ יְיָ:

רש"י◄ בָּאָרֶץ הַהִוא • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, כְּאֶרֶץ שִׁבְעַת הַגּוֹיִם (ב"ר). בַּשָּׁנָה הַהִוא • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּתִקָּנָהּ, שֶׁהָיְתָה שְׁנַת רְעָבוֹן (ב"ר). בָּאָרֶץ הַהִוא בַּשָּׁנָה הַהִוא • שְׁנֵיהֶם לָמָּה? לוֹמַר שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה. מֵאָה שְׁעָרִים • שֶׁאָמְדוּהָ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְעָשְׂתָה עַל אַחַת שֶׁאָמְדוּהָ - מֵאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: 'אֹמֶד זֶה, לְמַעֲשְׂרוֹת הָיָה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ תולדות, תשכ"ז)

עַל הַפָּסוּק "וַיִּזְרַע יִצְחָק... מֵאָה שְׁעָרִים" מְבָאֵר כ"ק אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק", שֶׁבְּאוֹפֶן כְּלָלִי יֶשְׁנָם חֲמִישִׁים שְׁעָרִים, וּבִשְׁעָרִים אֵלּוּ עַצְמָם יֵשׁ שְׁתֵּי דְּרָגוֹת וְאֶפְשָׁרוּיוֹת: כְּפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּכִיּוּוֹן שֶׁל הַשֵּׁפָעָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּכִיּוּוֹן שֶׁל הַעֲלָאָה מִמַּטָּה לְמַעְלָה. וְכָךְ נוֹצְרִים "מֵאָה שְׁעָרִים".

אַחַד הַהֶבְדֵּלִים בֵּין שְׁתֵּי דְּרָגוֹת אֵלּוּ הוּא: הַדַּרְגָּה שֶׁל "חֲמִישִׁים שְׁעָרִים" כְּפִי שֶׁהֵם בְּכִיּוּוֹן שֶׁל הַשֵּׁפָעָה מִלְּמַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁמַּהוּתָהּ הִיא יְרִידָה לְמַטָּה, הֲרֵי שֶׁהַ"מַּטָּה" תּוֹפֵס אֵיזֶשֶׁהוּ מָקוֹם לְגַבֵּי דַּרְגָּה זוֹ. וְלָכֵן, אַף כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ מֵאוֹר זֶה גַּם שֶׁמֵּעַל הַטֶּבַע, יֵשׁ צוֹרֶךְ שֶׁתִּהְיֶה לַגַּם אֲחִיזָה כָּלְשֶׁהִי בַּטֶּבַע. לְעוּמַת זֹאת, הַדַּרְגָּה שֶׁל "מֵאָה שְׁעָרִים" כְּפִי שֶׁהֵם בְּכִיּוּוֹן שֶׁל הַעֲלָאָה, אֵינָהּ קְשׁוּרָה לְמִגְבְּלוֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא לְהֵיפֶךְ: תַּכְלִית הַ"הַעֲלָאָה" הִיא לְהִתְרוֹמֵם וְלִצֵּאת מִן הָעוֹלָם. וּלְפִיכָךְ, הַנִּיסִים מִדַּרְגָּה זוֹ הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל שִׁידּוּד הַטֶּבַע.

בעל הטורים

(ח) **מְצַחֵק.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק", "אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק" (לעיל כא, ט). מְלַמֵּד שֶׁהָיָה יִשְׁמָעֵאל צַד נָשִׁים תַּחַת בַּעֲלֵיהֶן וּמְזַנֶּה עִמָּהֶן. מַה 'מְצַחֵק' דְּהָכָא אֵשֶׁת אִישׁ, אַף הָתָם אֵשֶׁת אִישׁ. תורה ט

(י) **אַחַד הָעָם.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "כִּי בָא אַחַד הָעָם" (שמואל א' כו, טו). וְהָתָם אַיְירִי בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ בְּשֶׁלָּקַח הַחֲנִית מִרְאַשׁוֹתָיו שֶׁל שָׁאוּל. מַה הָתָם אַיְירִי בְּמֶלֶךְ, אַף הָכָא נַמִּי אַיְירִי בְּמֶלֶךְ, שֶׁעַל עַצְמוֹ אָמַר שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ. תורה יא

וְזֶהוּ הַהֶסְבֵּר שֶׁל שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים שֶׁל רַשִׁ"י לְ"מֵאָה שְׁעָרִים" בִּפְנִימִיּוּתָם:

מִצַּד חֲמִישִׁים הַשְּׁעָרִים (מִתּוֹךְ "מֵאָה שְׁעָרִים") שֶׁבְּכִיוּוּן שֶׁל הַמִּשְׁכָּה, יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁהַבְּרָכָה שָׁרְתָה בְּעֵת צְמִיחַת הַתְּבוּאָה – בְּמִגְבְּלוֹת הַטֶּבַע. וְאִילוּ מִצַּד חֲמִישִׁים הַשְּׁעָרִים בַּדַּרְגָּה הַשְּׁנִיָּה - יוֹצֵא, שֶׁהַבְּרָכָה שָׁרְתָה לְאַחַר הַצְּמִיחָה וּלְאַחַר הַמִּדִּידָה הַמִּדּוּיֶּקֶת שֶׁל הַתְּבוּאָה, כִּי הַנִּיסִים הַנּוֹבְעִים מִדַּרְגָּה זוֹ, הֵם בְּאוֹפָן שֶׁל שִׁידּוּד הַטֶּבַע.

וְדַרְגָּה זוֹ שֶׁל הַעֲלָאָה הוּשְׁגָּה עַל־יְדֵי שֶׁיִּצְחָק מָדַד אֶת הַתְּבוּאָה לְצוֹרֶךְ מַעֲשֵׂר, כִּי גַּם תַּכְלִית הַמַּעֲשֵׂר הִיא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְלָכֵן גַּם הָאוֹר הַנּוֹבֵעַ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ הָיָה בְּכִיוּוּן שֶׁל הַעֲלָאָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ תולדות תשכ"ז)

בְּדִבְרֵי רַשִׁ"י "אוֹמֶד זֶה לְמַעַשְׂרוֹת הָיָה" יֵשׁ עִנְיָן נוֹסָף: כֵּיוָן שֶׁמִּצְוַת מַעֲשֵׂר נִקְבְּעָה בְּאוֹפָן שֶׁהַהֲלָכָה דּוֹרֶשֶׁת לְמִדּוֹד אֶת הַתְּבוּאָה, וַעֲשִׂירִית מִמֶּנָּה הִיא הַמַּעֲשֵׂר – יוֹצֵא, שֶׁעֶצֶם הָ"אוֹמֶד" הוּא מְצִיאוּת שֶׁל תּוֹרָה, מִדִּידָה שֶׁל תּוֹרָה: הַתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת וְקוֹבַעַת שֶׁכַּמּוּת הַתְּבוּאָה הִיא כָּךְ וְכָךְ. וּבְכָל זֹאת, הַתְּבוּאָה "יָצְאָה" מֵאוֹמֶד זֶה וְהִכְפִּילָה אֶת עַצְמָהּ פִּי מֵאָה. אֲפִילּוּ הַמִּדִּידָה שֶׁל הַתּוֹרָה הִתְבַּטְּלָה.

מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר עַל מְדִידָה שֶׁל הַמְּצִיאוּת, אֶפְשָׁר לְהָבִין זֹאת. אַךְ כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁיָּחוּל שִׁינּוּי בַּמִּדִּידָה הַנִּקְבַּעַת לְפִי 'תּוֹרַת אֱמֶת'? עַל־כָּךְ אוֹמֵר רַשִׁ"י "וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ": "רַב" הוּא גָּדוֹל, בַּעַל הַבַּיִת (=אָדוֹן). וְזוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל "וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ", שֶׁאָמְרוּ זֹאת גְּדוֹלִים, אֲדוֹנִים עַל הַכֹּל, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְשַׁנּוֹת גַּם מִדִּידָה שֶׁל תּוֹרָה. כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה בְּאוֹפָן שֶׁהַתּוֹרָה מִתְאַחֶדֶת עִמּוֹ וְנַעֲשֵׂית "תּוֹרָתוֹ" שֶׁלּוֹ, אֲשֶׁר כַּמּוּבָן, גַּם לְפִי פְּשׁוּטוֹ, רַק אָז הוּא יָכוֹל לִהְיוֹת לְאֶחָד מֵ"רַבּוֹתֵינוּ", לִהְיוֹת בַּעַל הַבַּיִת עַל הַתּוֹרָה, כְּבְיָכוֹל, וְעָלָיו אָמְרוּ חֲז"ל "מָאן מַלְכֵי? – רַבָּנָן, שֶׁרַבָּנָן הֵם הָאֲדוֹנִים וְהַמְּלָכִים, וּכְפִי פְּסִיקָתָם, כָּךְ הִיא הַמְּצִיאוּת.

כְּמַאֲמַר חֲז"ל עַל הַפְּסוּק "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל", אֲפִילּוּ כַּאֲשֶׁר רַבָּנָן "אוֹמְרִים לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין". כְּלוֹמַר, אֲפִילּוּ עִנְיָן אֲשֶׁר 'תּוֹרַת אֱמֶת' מַגְדִּירָה שֶׁהוּא שְׂמֹאל, וְחֲז"ל אוֹמְרִים עַל־כָּךְ שֶׁהוּא יָמִין, פּוֹסֶקֶת הַתּוֹרָה עַצְמָהּ: "לֹא תָסוּר..." – יֵשׁ לִשְׁמוֹעַ לָהֶם.

וְיֵשׁ לוֹמַר, יוֹתֵר מִכָּךְ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁחֲכָמִים אוֹמְרִים עַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין – הוּא נַעֲשֶׂה יָמִין. כַּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה, 'תּוֹרַת אֱמֶת', פּוֹסֶקֶת "לֹא תָסוּר" מֵאוֹמֶד זֶה וְהִכְפִּילָה אֶת עַצְמָהּ פִּי מֵאָה. אֲפִילּוּ הַמִּדִּידָה הַמִּדּוּיֶּקֶת שֶׁל הַתּוֹרָה הִתְבַּטְּלָה, כָּךְ הִיא הַמְּצִיאוּת.

פּוֹסֶקֶת "לֹא תָסוּר", אֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁהַדָּבָר עַצְמוֹ אָכֵן נִשְׁאָר "שְׂמֹאל" וּבְכָל זֹאת צִיּוְתָה הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעֲשֶׂה יִנְהֲגוּ לְהֵיפֶךְ, כִּי חֲכָמִים אוֹמְרִים שֶׁזֶּהוּ "יָמִין", שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת לֹא יִתָּכֵן שֶׁ'תּוֹרַת אֱמֶת' תְּצַוֶּה לִפְעוֹל בְּנִיגּוּד לָאֱמֶת, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁדָּבָר זֶה מוּגְדָּר מִצַּד 'תּוֹרַת אֱמֶת' "שְׂמֹאל", הֲרֵי הַתּוֹרָה עַצְמָהּ הֶעֱנִיקָה לְרַבָּנָן אֶת הַכֹּחַ לְשַׁנּוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי פִּסְקָם, יִשְׁתַּנֶּה הַדָּבָר שֶׁהָיָה, לִפְנֵי פִּסְקָם, שְׂמֹאל, לִהְיוֹת בֶּאֱמֶת "יָמִין".

בְּדוֹמֶה לַנֶּאֱמַר בַּתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי עַל הַפְּסוּק "לָאֵל גּוֹמֵר עָלַי", שֶׁעַל־יְדֵי פְּסַק־דִּין שֶׁל בֵּית־דִּין בְּעִנְיַן קִידּוּשׁ הַחוֹדֶשׁ וְעִיבּוּר הַשָּׁנָה מִשְׁתַּנִּים הַטֶּבַע וְהַמְּצִיאוּת, וַהֲרֵי יִתָּכֵן שֶׁפְּסַק הַדִּין יִקָּבַע גַּם עַל־יְדֵי בִּיטּוּל הָעֵדוּת שֶׁנִּתְקַבְּלָה לִפְנֵי כֵן, וַאֲשֶׁר לְפִיהּ נִפְסַק אַחֶרֶת (מְצִיאוּת שֶׁל תּוֹרָה) וְכַדּוֹמֶה.

זֶהוּ הַהֶסְבֵּר לְדִבְרֵי הַגְּמָרָא "כַּמָּה טִפְּשָׁאֵי שְׁאָר אִינְשֵׁי דְּקָיְימִי מִקַּמֵּי (=אֲשֶׁר קָמִים לִפְנֵי) סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא קָיְימִי מִקַּמֵּי גַּבְרָא רַבָּה (=וְאֵינָם קָמִים לִפְנֵי אָדָם חָשׁוּב), דְּאִילּוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה כְּתִיב אַרְבָּעִים, וְאָתוּ רַבָּנָן בָּצְרוּ חֲדָא (=וּבָאוּ חֲכָמִים וְהִפְחִיתוּ אֶחָד)" – שֶׁחֲכָמִים הֵם בַּעֲלֵי הַבַּיִת עַל הַתּוֹרָה. הַתּוֹרָה הֶעֱנִיקָה לָהֶם כֹּחַ לְבַטֵּל, כְּבְיָכוֹל, אֶת הַמְּדִידוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה.

וּכְשֵׁם שֶׁאוֹמֶרֶת זֹאת הַגְּמָרָא שֶׁם לְגַבֵּי הָעִנְיָן שֶׁל "סוּר מֵרָע", שֶׁבְּכוֹחָם שֶׁל חֲכָמִים לְהַפְחִית אֶת הַיְּסוּרִים, אֶת הַמַּכָּה הָאַרְבָּעִים, שֶׁל יְהוּדִי, אֲפִילּוּ יְסוּרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, כָּךְ גַּם לְגַבֵּי "וַעֲשֵׂה טוֹב", שֶׁבְּכוֹחָם שֶׁל "רַבּוֹתֵינוּ" לְעוֹרֵר הַשְּׁפָעָה מִלְּמַעְלָה בְּכַמּוּת עֲצוּמָה וּלְבַטֵּל אֶת כָּל הַמְּדִידוֹת, אֲפִילּוּ אֶת מְדִידַת הַתּוֹרָה בִּבְרָכָה – שֶׁגִּיעַ רַב טוּב בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי, וּבְכוּלָּם – רְוִיחֵי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 123)

שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה (רש"י כו, יב)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר פֵּרֵשׁ אֶת הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁל הָאָרֶץ ("אֵינָהּ חֲשׁוּבָה") וְהַשָּׁנָה ("אֵינָהּ כְּתִקּוּנָהּ") כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְשֵׁם מַה חוֹזֵר וּמְפָרֵשׁ אֶת שְׁנֵיהֶם יַחַד. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַקְּשָׁה לוֹ כֶּפֶל לְשׁוֹן הַכָּתוּב: בָּאָרֶץ **הַהִיא** .. בַּשָּׁנָה **הַהִיא** (וְלֹא בָּאָרֶץ וּבַשָּׁנָה הַהִיא). וּמְתָרֵץ, שֶׁבָּא לְלַמֵּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַחֶסְרוֹנוֹת הִשְׁפִּיעוּ לְרָעָה זֶה עַל זֶה. כְּלוֹמַר: הַחִסָּרוֹן שֶׁל הַשָּׁנָה הִשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם עַל הָאָרֶץ, שֶׁהָפְכָה מִ"אֵינָהּ חֲשׁוּבָה" סְתָם, לְ"קָשָׁה" מַמָּשׁ; הַחִסָּרוֹן שֶׁל הָאָרֶץ הִשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם עַל הַשָּׁנָה, שֶׁהָפְכָה מִ"אֵינָהּ כְּתִקּוּנָהּ" סְתָם, לְ"קָשָׁה" מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חלק ה עמ' 47 – מתוך 'לקראת שבת')

מַדּוּעַ "חֵס־וְשָׁלוֹם" לוֹמַר שֶׁיִּצְחָק זָרַע דָּגָן?

עַל הַפְּסוּק "וַיִּזְרַע יִצְחָק" (כו, יב) אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רפל"ג) "וְכִי יִצְחָק זָרַע דָּגָן חֵס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא לָקַח אֶת כָּל מַעֲשֵׂר מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לַעֲנִיִּים". וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, מַהוּ גּוֹדֶל הַפֶּלֶא בָּזֶה שֶׁיִּצְחָק זָרַע דָּגָן, עַד

כְּדֵי כָּךְ שֶׁאוֹמְרִים עַל זֶה "חַס־וְשָׁלוֹם"?
וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא (פכ"ג) עַל הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁ"הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁכָּל אֵיבְרֵיהֶם הָיוּ קְדוֹשִׁים וּמוּבְדָּלִים מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה . . כָּל יְמֵיהֶם".
וּבְסֵפֶר 'תּוֹרַת חַיִּים' (לכ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע) מְבָאֵר שֶׁמִּטַּעַם זֶה הָיוּ הָאָבוֹת רוֹעֵי צֹאן דַּוְקָא, כִּי "אֵין בְּעֵסֶק זֶה שׁוּם טִרְדָּא כְּלָל, וְכָל הַיּוֹם יוּכַל לִהְיוֹת פָּנוּי מִכָּל מַחֲשָׁבָה בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה יֵשׁ טִרְדָּא וּדְאָגָה בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וּקְצִירָה" (תורת חיים ויחי קב, ב).
וְלָכֵן מַתְמַהּ בַּמִּדְרָשׁ "וְכִי יִצְחָק זָרַע דָּגָן חַס־וְשָׁלוֹם", וְהַיְינוּ, דְּהָאֵיךְ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שֶׁיִּצְחָק שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, הִתְעַסֵּק בְּ"זְרִיעָה וּקְצִירָה" חַס־וְשָׁלוֹם!
וְעַל זֶה מִתְרַץ, שֶׁזְּרִיעַת יִצְחָק גַּם הִיא הָיְתָה "בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", כִּי לֹא זָרַע "דָּגָן" כִּי־אִם "זָרַע צְדָקָה לַעֲנִיִּים", וְלָכֵן אֵין בִּזְרִיעָתוֹ אֶת הַדָּגָן עִנְיָן גַּשְׁמִי, אֶלָּא "רְצוֹן הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

דְּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְבָרֲכֵהוּ ה', לְאַחֲרֵי וַיִּמְצָא גו' מֵאָה שְׁעָרִים, מַשְׁמַע שֶׁוַּיְבָרֲכֵהוּ ה' הוּא עִנְיָן נוֹסָף עַל זֶה שֶׁמָּצָא מֵאָה שְׁעָרִים.

◆ יום שלישי כ"ח מרחשון ◆

(יג) **וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד:**

יג **וּרְבָא גַּבְרָא וַאֲזַל אֲזִיל (נ"י סָגֵי) וְרָבֵי עַד דִּי רְבָא לַחֲדָא:**

רש"י ◄ **כִּי־גָדַל מְאֹד** • שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: זֶבֶל פִּרְדוֹתָיו שֶׁל יִצְחָק, וְלֹא כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ (ב"ר) •.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

שֶׁעַל־יְדֵי וַיִּזְרַע יִצְחָק גו' נַעֲשָׂה הַגְּדָלָה בְּיִצְחָק עַצְמוֹ, וַיִּגְדַּל הָאִישׁ גו'.
וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי גָדַל מְאֹד, שֶׁאוֹמֵר כָּאן הַלָּשׁוֹן "גָּדַל" ג' פְּעָמִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁג' הַגְּדִילוֹת הֵם כְּנֶגֶד ג' הָעִנְיָנִים "וַיִּזְרַע" "וַיִּמְצָא" "וַיְבָרֲכֵהוּ". "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ", הִיא הַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּפִי עֵרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (וַיִּזְרַע), שֶׁבִּכְלָלוּת הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר הַ"מְמַלֵּא". "וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל", הִיא הַהַמְשָׁכָה שֶׁלֹּא לְפִי עֵרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (וַיִּמְצָא), שֶׁבִּכְלָלוּת הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר הַ"סּוֹבֵב". וְלָכֵן נֶאֱמַר "הָלוֹךְ וְגָדֵל", דְּעִנְיַן הַהֲלִיכָה הִיא בָּאוֹר הַ"סּוֹבֵב" שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. "גָּדַל מְאֹד", הִיא הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם שֶׁאֵין אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא מַגַּעַת לְשָׁם (וַיְבָרֲכֵהוּ ה'), דְּבִכְלָלוּת הוּא הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת. וְלָכֵן נֶאֱמַר "גָּדַל מְאֹד", דַּאֲמִיתִּית עִנְיַן הַבְּלִי־גְּבוּל (מְאֹד) הוּא בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(יד) **וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:**

יד **וַהֲוָה לֵהּ גֵּיתֵי עָנָא וְגֵיתֵי תּוֹרִין וּפָלְחָנָא (נ"י וַעֲבוּדָה) סַגְיָא וְקַנְּיאוּ בֵּהּ פְּלִשְׁתָּאֵי:**

רש"י ◄ **וַעֲבֻדָּה רַבָּה** • פְּעֻלָּה רַבָּה, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז אוברוינ"א, "עַבוֹדָה" מַשְׁמַע עֲבוֹדָה אַחַת, "עֲבֻדָּה" מַשְׁמַע פְּעֻלָּה רַבָּה•.

(טו) **וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר:**

טו **וְכָל בֵּירִין דִּי חָפְרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלָאנוּן עַפְרָא:**

רש"י ◄ **סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים** • מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: 'תַּקָּלָה הֵם לָנוּ, מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ'. 'טַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי' לְשׁוֹן סְתִימָה, וּבִלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד: מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב.

בעל הטורים

(יג) **וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי גָדַל.** שֶׁלֹּשׁ גְּדוּלוֹת כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בָּעֲקֵידָה: "כִּי בָרֵךְ", "אֲבָרֶכְךָ", "וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֶךָ" (לעיל כב, יז־יח). תורה יד
(יד) **וַעֲבֻדָּה רַבָּה.** ב' בְּמְסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: בְּאִיּוֹב (א, ג). מַה הָתָם גְּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קֶדֶם (שם, שם) אַף הָכָא הָיָה גְּדוֹל מִכֻּלָּם, אַף מֵאֲבִימֶלֶךְ שֶׁהָיָה מֶלֶךְ. תורה טו
(טו) **וַיְמַלְאוּם.** ב' בְּמְסוֹרָה. "וַיְמַלְאוּם עָפָר", "וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ" (שמואל א' יח, כז), גַּבֵּי מֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים. רֶמֶז לְמַה שֶׁנּוֹתְנִין הָעָרְלָה בֶּעָפָר.
דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁעָבַר אֲבִימֶלֶךְ עַל שְׁבוּעָתוֹ וּמִלֵּא הַבְּאֵרוֹת עָפָר, מִלֵּא דָּוִד לְשָׁאוּל ק' עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים בְּכִפְלַיִם וְנָתַן לוֹ ר' בִּמְקוֹם ק'. תורה טז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת לך־לך, ח' מר־חשון ה'תשמ"ה)

מְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁהָעִנְיָן דְּ"פִּלְשְׁתִּים" יָכוֹל לְהִשְׁתַּלְשֵׁל מֵהָעִנְיָן דְּ"פְּלִשְׁתִּים" דִּקְדוּשָׁה, וְזֹאת - לַמְרוֹת שֶׁפְּלִשְׁתִּים דִּקְדוּשָׁה הִיא בְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, "הִתְגַּלּוּת הַשִּׂמְחָה בִּדְבֵיקוּת ה' בְּפִילוּשׁ וּבְגָלוּי וּבְהִתְרַחֲבוּת לְאֵין קֵץ", בְּאוֹפֶן דְּ"וְאִתְהַלְּכָה בְּרִחָבָה", אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּהֶעְדֵּר הַזְּהִירוּת כוּ' יָכוֹל לָבוֹא מִזֶּה שִׂמְחָה שֶׁל הוֹלְלוּת, בְּחִינַת פְּלִשְׁתִּים דְּ'לְעוּמַת־זֶה'. וְלָכֵן מָצִינוּ שֶׁהַבְּאֵרוֹת שֶׁחָפַר אַבְרָהָם, סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, הַיְינוּ, שֶׁבְּהִסְתַּלְקוּת הָאַהֲבָה דִּקְדוּשָׁה (בְּחִינַת אַבְרָהָם), יָכוֹל לִהְיוֹת יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים - בְּחִינַת הוֹלְלוּת וְשִׂמְחָה דְּקְלִיפָּה, וְהָעִצָּה לָזֶה - הַחֲפִירָה דְּיִצְחָק, מִדַּת הַיִּרְאָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שׁוֹלְלִים אֶת יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים כוּ'.

(טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃

טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אֲזֵל מֵעִמָּנָא אֲרֵי תְקֵפְתָּא מִנָּנָא לַחֲדָא׃

(יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃

יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחֲלָא דִּגְרָר וִיתֵב תַּמָּן׃

רש"י ◄ **בְּנַחַל־גְּרָר** • רָחוֹק מִן הָעִיר.

(יח) וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ׀ אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃

יח וְתָב יִצְחָק וְחָפַר יָת בֵּירֵי דְמַיָּא דִּי חָפָרוּ בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֵן שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן דִּי הֲוָה קָרֵי לְהֵן אֲבוּהִי׃

רש"י ◄ **וַיָּשָׁב וַיַּחְפֹּר** • אֶת הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וּפְלִשְׁתִּים סִתְּמוּם, וְקֹדֶם שֶׁנָּסַע יִצְחָק מִגְּרָר חָזַר וַחֲפָרָן.

(יט) וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃

יט וַחֲפָרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחֲלָא וְאַשְׁכָּחוּ תַּמָּן בֵּירָא דְּמַיִין נָבְעִין׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק - שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה - הִתְבַּטְּאָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא הֶסְרַת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר כוּ', וּמַה גַּם שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַבְּאֵר הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּבְיַעַת הַמַּיִם הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

וְזֶהוּ עִנְיַן "מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים" - שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק בַּחֲפִירַת הַבְּאֵרוֹת מְהַוָּה נְתִינַת כֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִטְעַן שֶׁאֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהַגִּיעַ לְאוֹר הַנְּשָׁמָה, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמְּכַסִּים וּמַעֲלִימִים עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, כִּי יִצְחָק פָּתַח וְסִלֵּל כְּבָר אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁל הֶסְרַת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עַל־יְדֵי חֲפִירַת הַבְּאֵרוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה נָתַן גַּם לָנוּ אֶת הַכֹּחַ לְהָסִיר אֶת הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים עַל אֱלֹקוּת, וּכְדִבְרֵי הַמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת עֲדָיּוֹת: "הָאָב זוֹכֶה לְבֵן כוּ'" (בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים), וּכְמוֹ־כֵן מוֹרִישִׁים הָ'אָבוֹת' אֶת כָּל עִנְיָנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּ'תַּנְיָא' בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁ"אֶפֶס קָצֵהוּ וְשֶׁמֶץ מָנְהוּ" שַׁיָּךְ גַּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיְנֵי הָ'אָבוֹת' (אַף־עַל־גַּב שֶׁרַבֵּינוּ הַזָּקֵן מְדַבֵּר אוֹדוֹת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁהוּא מ"שִׁבְעָה רוֹעִים", וְהֲרֵי אֵין זֶה עִנְיָנָם שֶׁל הָ'אָבוֹת').

וְנוֹסָף עַל הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' - הֲרֵי זֶה מְהַוֶּה גַּם הוֹרָאָה:

כְּשֵׁם שֶׁיִּצְחָק שָׁלַח אֶת עֲבָדָיו לַחְפּוֹר בְּאֵרוֹת - כָּךְ צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִשְׁלוֹחַ אֶת "עֲבָדָיו", כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ, הַכֹּחַ שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ וְקַבָּלַת עוֹל, וּלְהָסִיר עַל־יָדָם אֶת כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים שֶׁל הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וּכְשֵׁם שֶׁאֵצֶל יִצְחָק הָיָה תְּחִילָה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל מְרִיבָה, "וַיָּרִיבוּ גוֹ'", אֲבָל לְבַסּוֹף נַעֲשָׂה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁ"לֹא רָבוּ עָלֶיהָ", וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁסִּיְּעוּ לוֹ, וְכָרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית, בְּאָמְרָם "אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ה'" - כָּךְ גַּם אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁבִּתְחִילָה יֵשׁ לוֹ מְנַגְּדִים, הִנֵּה לְבַסּוֹף מִתְהַפְּכִים גַּם הֵם וּמְסַיְּעִים לוֹ.

(כ) וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:

כ וּנְצוֹ רַעֲוָתָא דִּגְרָר עִם רַעֲוָתָא דְיִצְחָק לְמֵימַר דִּי לָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמָא דְּבֵירָא עִסְקָא אֲרֵי אִתְעַסִּיקוּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ עֵשֶׂק • עִרְעוּר. כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ • נִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ עָלֶיהָ בִּמְרִיבָה וְעִרְעוּר.

(כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה:

כא וַחְפָרוּ בֵּירָא אָחֳרִי וּנְצוֹ אַף עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ שִׂטְנָה:

רש"י◄ שִׂטְנָה • נושמנ"ט בְּלַעַ"ז.

(כב) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ:

כב וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן וַחְפַר בֵּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוֹ עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי כְעַן אַפְתֵּי יְיָ לָנָא וְנִיפּוּשׁ (נ"א וְיַפְשַׁנְנָא) בְּאַרְעָא:

רש"י◄ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ • כְּתַרְגּוּמוֹ: וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ' 73)

וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא (רש"י כו, כב)

אֶת הַפֵּרוּשׁ שֶׁל תֵּבַת "וְנִיפּוּשׁ" כְּבָר כָּתַב רַשִׁ"י לְעֵיל (בְּרֵאשִׁית ב, יא) שֶׁהוּא לְשׁוֹן רִבּוּי וּגְדֻלָּה: "וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְבָּרְכִין נִקְרָא פִּישׁוֹן". וְאַף כָּאן, הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁיִּצְחָק יִתְרַבֶּה וְיִתְגַּדֵּל (כַּכָּתוּב לְעֵיל "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ"). וְאֵין לְפָרֵשׁ "וּפָרִינוּ" לְשׁוֹן הוֹלָדַת וְלָדוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה רַק שְׁנֵי בָּנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך י פרשת תולדות)

"יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" שֶׁבְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י זֶה: רַשִׁ"י מַעְתִּיק לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא" - הַיְינוּ שֶׁבַּפָּסוּק יֶשְׁנָם ב' עִנְיָנִים: א) "כִּי עַתָּה הִרְחִיב **ה'** לָנוּ" - הוּא עִנְיָן הַבָּא **מִלְּמַעְלָה**. ב) "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא" - הוּא עִנְיָן עֲבוֹדַת **הָאָדָם**. וּמְרַמֵּז רַשִׁ"י שֶׁהַתַּכְלִית שֶׁל "הִרְחִיב **ה'** לָנוּ" הִיא - "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא", שֶׁהָאָדָם **יַעֲבוֹד**, תַּכְלִית כַּוָּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהָאָדָם עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה ("הִרְחִיב ה'") הִיא שֶׁהָאָדָם יִתְיַגֵּעַ וְיַעֲבוֹד בָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "אָדָם לְעָמָל יוּלַּד". וְאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה הוּא: "**וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא**", שֶׁהָאָדָם יַעֲבוֹד עִם **הָעוֹלָם** וְעִנְיָנָיו עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְדַרְגָּא שֶׁהָאָדָם כִּבְיָכוֹל **מוֹסִיף** ("וְנִיפּוּשׁ") עַל הַבְּרִיאָה כְּפִי שֶׁהִיא נִבְרֵאָה עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה - הַיְינוּ שֶׁמְּגַלֶּה אֱלֹקוּת (עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת) גַּם בְּמָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּצַּד הַבְּרִיאָה אֵין אֱלֹקוּת בְּגִילּוּי שָׁם, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "נַעֲשָׂה **שׁוּתָּף** לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית" [וְיתֵרָה מִזֶּה, אָמְרוּ חֲזַ"ל "מַה הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת, אַף אֲבִיכֶם בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת".

אָמְנָם יֵשׁ מָקוֹם לִטְעוֹן: אֵיךְ אֶפְשָׁרִי הַדָּבָר? מִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הָעוֹלָם, וְהוּא בָּרְאוֹ בְּהַגְבָּלוֹת אֵלּוּ, אֵיךְ יָכוֹל בֶּן־אָדָם אוֹ מַלְאָךְ - נִבְרָא - לְהוֹסִיף בָּזֶה?

הִנֵּה גַּם זֶה מְרוּמָז תְּחִלָּה בַּכָּתוּב: "כִּי עַתָּה **הִרְחִיב ה' לָנוּ**", הַיְינוּ שֶׁגַּם הַכֹּחַ עַל זֶה שֶׁיּוּכַל **הָאָדָם** ("לָנוּ") **לְהַרְחִיב** וּלְהוֹסִיף בַּבְּרִיאָה, בָּא **מֵהַקָּבָּ"ה**, שֶׁהִרְחִיב וְנָתַן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידוֹת וְהַגְבָּלוֹת, וְלָכֵן בִּיכָלְתָּם (וּבְמֵילָא - תַּפְקִידָם) לְבַטֵּל הַגְבָּלוֹת הָעוֹלָם וּלְהַרְחִיבוֹ בְּרוּחָנִיּוּת, וּבְמֵילָא גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת - כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוֹסִיפִים בְּרָכָה "וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ" גו', וְאֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ הִיא כִּצְבִי שֶׁהַמָּקוֹם **הַגַּשְׁמִי** מִתְפַּשֵּׁט כוּ' עַד שֶׁ"וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא".

ה. וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה מְרוּמָז גַּם בְּמַה שֶׁכָּתוּב "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ" - דְּגַם כָּאן ב' עִנְיָנִים: א) "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" - הוּא עִנְיָן הַבָּא **מִלְּמַעְלָה**. ב) "הַרְחֶב פִּיךָ (וַאֲמַלְאֵהוּ)" - **הָאָדָם**

בעל הטורים

(כ) **עֵשֶׂק.** כְּנֶגֶד בָּבֶל שֶׁעָשְׁקוּ אֶת בֵּית יְהוּדָה. "וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ" (קהלת ד, א). תורה כא

(כא) **שִׂטְנָה.** כְּנֶגֶד הָמָן שֶׁכָּתַב שִׂטְנָה עַל יְרוּשָׁלַיִם, וְלָכֵן שִׂטְנָה ב', דְּהָכָא וְהַהִיא דְּהָתָם (עזרא ד, ו) "וּבְמַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שִׂטְנָה עַל יֹשְׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם". תורה כב

(כב) **רְחֹבוֹת.** כְּנֶגֶד יָוָן, שֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִטְבְּלוּ, לְמָנְעָם מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְנַעֲשָׂה לָהֶם נֵס וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם מִקְוֶה בַּבַּיִת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְזֶהוּ "וּפָרִינוּ בָאָרֶץ". תורה כג

צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת - **לְהַרְחִיב** אֶת הַפֶּה יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד הַבְּרִיאָה (וְכַנַּ"ל שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ **לְהוֹסִיף** וּלְהַרְחִיב אֶת הַבְּרִיאָה).

וְגַם בָּזֶה צָרִיךְ לְהָבִין: מִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הַפֶּה בְּאוֹפֶן מְסוּיָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם וְגוֹ' הֲלֹא אָנֹכִי ה'" - אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁבֶּן־אָדָם **יַרְחִיב** אֶת הַפֶּה?

עַל זֶה בָּא הַתֵּירוּץ בִּ(תְּחִלַּת) הַכָּתוּב: "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם": "אֶרֶץ מִצְרַיִם" הִיא אֶרֶץ שֶׁל מְצָרִים וּגְבוּלִים וְכוּ', וְהַקָּבָּ"ה "הֶעֱלָה" אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים אֵלּוּ - (וְאַדְרַבָּא "וּפְרִינוּ בָּאָרֶץ") - שֶׁמְּדַיֵּק וְאֵינוֹ כּוֹתֵב "הַמּוֹצִיאֲךָ" (כִּבְרוֹב הַמְּקוֹמוֹת), אֶלָּא "הַמַּעֲלְךָ", הַיְינוּ **שֶׁהֶעֱלָה** אוֹתָם הַקָּבָּ"ה **לְמַעְלָה** מֵהַגְּבוּלוֹת, וְלָכֵן יָכוֹל וְצָרִיךְ לִהְיוֹת "הַרְחֵב פִּיךָ" (וְהָעוֹלָם) - לְבַטֵּל אֶת הַהַגְּבָלוֹת.

זֶהוּ **רְצוֹנוֹ** שֶׁל הַקָּבָּ"ה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסִיפוּ עָלָיהָ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם, וְהוּא הַנּוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ עַל זֶה, כַּנַּ"ל.

[וְזֶהוּ גַּם הַבֵּיאוּר (בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים) בְּטַעֲנַת טוּרְנוּסְטְרוּפּוּס הָרָשָׁע "אִם אֱלֹקֵיכֶם אוֹהֵב עֲנִיִּים, מִפְּנֵי מַה אֵינוֹ מְפַרְנְסָם וְכוּ' (וּנְתִינַת הַצְּדָקָה) מְחַיַּבְתָּן לַגֵּיהִנֹּם", וּתְשׁוּבַת רַבִּי עֲקִיבָא עַל זֶה: "וַאֲנַן קְרוּיִן בָּנִים וְכוּ'" - הַיְינוּ שֶׁהוּא טָעָן, דְּמִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הָעֲנִיִּים בְּאוֹפֶן דַּעֲנִיּוּת, אֵיךְ יִתְּכַן שֶׁמִּישֶׁהוּ יוֹסִיף בָּזֶה (עַל־יְדֵי נְתִינַת הַצְּדָקָה), וְעַל זֶה עָנָה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם **בָּנָיו** שֶׁל הַקָּבָּ"ה, (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מוּבָן: א) שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת צְדָקָה - כִּפְשָׁט הַשַּׁ"ס, ב) אֵיךְ **יְכוֹלִים** לְשַׁנּוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, כִּי) הֵם "חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ כוּ' כְּמוֹ **שֶׁהַבֵּן** כוּ'", וְיֵשׁ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלוֹת, וּבְמֵילָא (לֹא רַק שֶׁאֵין זֶה הֵיפֶךְ רְצוֹנוֹ, אֶלָּא) זֶהוּ רְצוֹנוֹ, וְאַדְרַבָּה: **הוּא** הַנּוֹתֵן הַכֹּחַ עַל זֶה].

וּמְפוֹרָשׁ בְּכָתוּב זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה מַבְטִיחַ וְנוֹתֵן עוֹד יוֹתֵר: לֹא רַק שֶׁנּוֹתֵן כֹּחַ לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא שֶׁמְּסַיֵּעַ הוּא גַּם אַחַר־כָּךְ, שֶׁהָעֲבוֹדָה תַּעֲשֶׂה פְּרִי וְתַגִּיעַ לְתַכְלִיתָהּ, שֶׁתִּפְעַל הוֹסָפָה בָּעוֹלָם - כְּדִמְסַיֵּם: "וַאֲמַלְּאֵהוּ" - עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם יַעֲשֶׂה אֶת חֶלְקוֹ "הַרְחֵב פִּיךָ", מוּבְטָח הוּא כִּי "וַאֲמַלְּאֵהוּ", שֶׁהַקָּבָּ"ה **יְמַלֵּא** "פִּיו".

וְגַם עִנְיָן זֶה מְרוּמָז בַּכָּתוּב דְּפָרָשָׁתֵנוּ: "וּפְרִינוּ בָּאָרֶץ" אֵינוֹ לָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה אוֹ בַּקָּשָׁה כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (שֶׁסְּפֵק אִם יִהְיֶה כֵּן בְּפוֹעֵל), אֶלָּא הִיא לְשׁוֹן **וַדַּאי** - כִּי כַּנַּ"ל מוּבְטָחִים, שֶׁאִם מְמַלְּאִים רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה וְעוֹבְדִים אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁהוּא דּוֹרֵשׁ, **בְּוַדַּאי** מַגִּיעִים לַתַּכְלִית, וּפוֹעֲלִים לֹא רַק "וּפְרִינוּ בָּאָרֶץ" - בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, כִּי־אִם גַּם "**כְּתַרְגּוּמוֹ** וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא",

וְכַמְּבוֹאָר בָּעִנְיָן שֶׁלְּשׁוֹן תַּרְגּוּם הוּא חוֹל וְלֹא קוֹדֶשׁ, וּבְנִדּוֹן־דִּידַן - פּוֹעֲלִים הַרְחָבָה וְהוֹסָפָה לֹא רַק בָּעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (שֶׁגַּם זֶה - עוֹלָם מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם), אֶלָּא גַּם בְּעִנְיָנֵי חוֹל וְכוּ' שֶׁל הָעוֹלָם "בְּאַרְעָא" - לְשׁוֹן תַּרְגּוּם - שֶׁגַּם בָּהֶם נַעֲשֶׂה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וּכְשֶׁתּוּשְׁלַם עֲבוֹדָה זוֹ, יִתְקַיֵּם הַיִּעוּד דְּ"וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָּל **בָּשָׂר** יַחְדָּיו כִּי **פִּי ה'** דִּבֵּר".

◆ יום רביעי כ"ט מרחשון ◆

(כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃

כג וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן בְּאֵר שָׁבַע׃

(כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃

כד וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֲבוּךְ לָא תִּדְחַל אֲרֵי בְּסַעְדָךְ מֵימְרִי וַאֲבָרְכִנָּךְ וַאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי׃

(כה) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃

כה וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּפְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ וּכְרוּ תַמָּן עַבְדֵי יִצְחָק בֵּירָא׃

(כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ׃

כו וַאֲבִימֶלֶךְ אֲזַל לְוָתֵהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מְרַחֲמוֹהִי וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ׃

בעל הטורים

(כד) **אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ.** וְלֹא כָּתוּב "ה' אֱלֹהִים" כְּמוֹ בְּאַבְרָהָם (לְעֵיל טו, ז) וְיַעֲקֹב (לְהַלָּן כח, יג), לְפִי שֶׁנִּתְיַיֵּסֵר בְּיִסּוּרִין בְּלִי מִדַּת רַחֲמִים. תורה כה

רש״י◄ **וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ •** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְסִיעַת מְרַחֲמוֹהִי׳, סִיעַת מֵאוֹהֲבָיו. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין מֵרֵעֵהוּ מ׳ מִיסוֹד הַתֵּבָה, כְּמוֹ: (שופטים יד) ״שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים״ דְּשִׁמְשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה תֵּבַת ׳וַאֲחֻזַּת׳ דְּבוּקָה, אֲבָל אֵין ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳ לְדַבֵּר עַל הַמַּלְכוּת כֵּן, סִיעַת אוֹהֲבָיו. שֶׁאִם כֵּן, כָּל סִיעַת אוֹהֲבָיו הוֹלִיךְ עִמּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא סִיעָה אַחַת שֶׁל אוֹהֲבִים. לָכֵן יֵשׁ לְפָתְרוֹ כַּלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן, וְאַל תִּתְמַהּ עַל תָּי״ו שֶׁל ׳אֲחֻזַּת׳, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ תֵּבָה סְמוּכָה, יֵשׁ דֻּגְמָתָהּ בַּמִּקְרָא: (תהלים ס) ״עֻזָּרָת מִצָּר״. (ישעיה נא) ״וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן״. **אֲחֻזַּת •** לְשׁוֹן קְבֻצָּה וַאֲגֻדָּה, שֶׁנֶּאֱחָזִין יַחַד.

(כז) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם:**

כז וַאֲמַר לְהוֹן יִצְחָק מָה דֵּין אֲתֵיתוּן לְוָתִי וְאַתּוּן סְנֵיתוּן יָתִי וְשַׁלַּחְתּוּנִי מִלְּוָתְכוֹן:

(כח) **וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:**

כח וַאֲמָרוּ מֶחֱזָא חֲזֵינָא אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ וַאֲמַרְנָא תִּתְקַיַּם כְּעַן מוֹמָתָא דִּהֲוָה בֵּין אֲבָהָתָנָא בֵּינָנָא וּבֵינָךְ וְנִגְזַר קְיָם עִמָּךְ:

רש״י◄ **רָאוֹ רָאִינוּ •** ׳רָאוֹ׳ בְּאָבִיךָ, ׳רָאִינוּ׳ בְּךָ. **תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ וְגוֹ׳ •** הָאָלָה אֲשֶׁר בֵּינוֹתֵינוּ מִימֵי אָבִיךָ, תְּהִי גַּם עַתָּה בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט עמ׳ 267)

הָאָלָה אֲשֶׁר בֵּינוֹתֵינוּ מִימֵי אָבִיךָ, תְּהִי גַּם עַתָּה בֵּינֵינוּ וּבֵינֶיךָ (רש״י כו, כח)

מַשְׁמַע, שֶׁמְּהַנֵּי שְׁבוּעַת הָאָב עַל הַבָּנִים. וְכֵן מַשְׁמַע מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (וירא כא, כג) ״אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי״ (וראה רש״י בראשית ד, טו). אֲבָל בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח (יג, יט) כָּתַב ״הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ, הִשְׁבִּיעָם שֶׁיִּשְׁבִּיעוּ לִבְנֵיהֶם״ - מַשְׁמַע שֶׁלֹּא מְהַנֵּי. וְכֵן הוּא עַל־פִּי הֲלָכָה: ״וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁבִּיעַ הַנּוֹלָדִים לְאַחַר זְמַן״ (שו״ע יו״ד סי׳ רכח סל״ה). וּרְאֵה ׳גּוּר אַרְיֵה׳ בְּשַׁלַּח שָׁם. אַבַּרְבַּנְאֵל וְרַמְבַּ״ן עַל הַפָּסוּק (נִצָּבִים כט, יג) וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם וְגוֹ׳.

(כט) **אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה:**

כט אִם תַּעְבֵּד עִמָּנָא בִּישָׁא כְּמָא דִּי לָא אַנְזִיקְנָךְ וּכְמָא דִּי עֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחוֹד טַב וַנְשַׁלְחִנָּךְ בִּשְׁלָם אַתְּ כְּעַן בְּרִיכָא דַיְיָ:

רש״י◄ **לֹא נְגַעֲנוּךָ •** כְּשֶׁאָמַרְנוּ לְךָ: ״לֵךְ מֵעִמָּנוּ״. **אַתָּה •** גַּם אַתָּה (סִפְרִים אֲחֵרִים: עַתָּה) עֲשֵׂה לָנוּ כְּמוֹ כֵּן.

◆ יום חמישי ל׳ מרחשון ◆

(ל) **וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:**

ל וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ:

בעל הטורים

(כח) **רָאוֹ.** ד׳ בַּמְּסוֹרָה. וּב׳ כְּתִיבֵי בְּוָי״ו, וּב׳ בְּהֵי״א. ״רָאוֹ רָאִינוּ״, ״וּרְאוּ רָאוֹ״ (יְשַׁעְיָה ו, ט), ״רָאֹה רָאִיתִי״ (שְׁמוֹת ג, ז), ״אִם רָאֹה תִּרְאֶה בְּעֳנִי אֲמָתֶךָ״ (שְׁמוּאֵל א׳ א, יא). וְחַד ״שַׁבְּתִּי וְרָאֹה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ״ (קֹהֶלֶת ט, יא). הָנָךְ דְּאִיירִי בְּרַבִּים כְּמוֹ ״רָאוֹ רָאִינוּ״ ״וּרְאוּ רָאוֹ״ כְּתִיבֵי בְּוָי״ו, וְהָנָךְ דְּאִיירִי בְּיָחִיד כְּתִיבֵי בְּהֵי״א, דְּיֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא, קְרֵי בֵּיהּ ״רְאֵה״, שֶׁהוּא לְשׁוֹן יָחִיד. תורה כט

(כט) **אַתָּה עַתָּה.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: ״אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ה׳״, וְאִידָךְ: ״אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה״ (מְלָכִים א׳ כא, ז), ״וְאַתָּה עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ״ (שֵׁם יב, ד). מְלַמֵּד שֶׁהִמְלִיכוּ לְיִצְחָק עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ ״אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה״, וְהַקִּילוּ עֹלָם מֵעָלָיו.

בְּרוּךְ ה׳. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: ״אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ה׳״, ״בּוֹא בְּרוּךְ ה׳״ (לְעֵיל כד, לא). לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁכָּנוּנָתָם שֶׁל לָבָן וּבְתוּאֵל לַהֲרוֹג לֶאֱלִיעֶזֶר, כְּדִפְרִישִׁית מִ״וַיּוּשַׁם לְפָנָיו לֶאֱכֹל״ (לְעֵיל כד, לג), כָּךְ הָיָה כַּוָּנַת אֲבִימֶלֶךְ לַהֲרוֹג אֶת יִצְחָק. וְהָכִי מוּכָח קְרָא, דִּכְתִיב ״כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ״, כְּלוֹמַר: לֹא עָשִׂינוּ עִמְּךָ רָעָה כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּדַעְתֵּנוּ, וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק טוֹב. תורה ל

(לא) **וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלַּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם:**

לא וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְקַיְּימוּ גְּבַר לְאָחוּהִי וְשַׁלְּחִנּוּן יִצְחָק וַאֲזָלוּ מִלְּוָתֵהּ בִּשְׁלָם:

(לב) **וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם:**

לב וַהֲוָה בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲתוֹ עַבְדֵי יִצְחָק וְחַוִּיאוּ לֵהּ עַל עֵיסַק בֵּירָא דִּי חֲפָרוּ וַאֲמָרוּ לֵהּ אַשְׁכַּחְנָא מַיָּא:

(לג) **וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

לג וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל כֵּן שְׁמָא דְּקַרְתָּא בֵּאוּרָא דְּשֶׁבַע (נ״י בְּאֵר שֶׁבַע) עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש״י◄ **שִׁבְעָה** • עַל שֵׁם הַבְּרִית.

(לד) **וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי:**

לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה:

רש״י◄ **בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה** • עֵשָׂו הָיָה נִמְשָׁל לַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פ) ״יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר״, הַחֲזִיר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב פּוֹשֵׁט טְלָפָיו, לוֹמַר: ׳רְאוּ שֶׁאֲנִי טָהוֹר׳, כָּךְ אֵלּוּ גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים וּמַרְאִים עַצְמָם כְּשֵׁרִים. כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה, הָיָה עֵשָׂו צָד נָשִׁים מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן וּמְעַנֶּה אוֹתָם. כְּשֶׁהָיָה בֶּן אַרְבָּעִים, אָמַר: ׳אַבָּא בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה, אַף אֲנִי כֵּן׳.

(לה) **וַתִּהְיֶיָן מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה:**

לה וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמְרַגְּזָן עַל מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה:

רש״י◄ **מֹרַת רוּחַ** • לְשׁוֹן הַמְרָאַת רוּחַ, כְּמוֹ: (דברים ט) ״מַמְרִים הֱיִיתֶם״, כָּל מַעֲשֵׂיהֶן הָיוּ לְהַכְעִיס וּלְעַצְבוֹן. **לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה** • שֶׁהָיוּ עוֹבְדוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים (ב״ר).

כז (א) **וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו ׀ בְּנוֹ הַגָّדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי:**

א וַהֲוָה כַּד סִיב יִצְחָק וְכָהֵיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵהּ הָא אָנָא:

רש״י◄ **וַתִּכְהֶיָן** • בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ (שֶׁהָיוּ מַעֲשֵׂנוֹת וּמַקְטִירוֹת לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים). דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה אָבִיו רוֹצֶה לְשָׁחֲטוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וְרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהָיוּ בוֹכִים, וְיָרְדוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְנָפְלוּ עַל עֵינָיו. לְפִיכָךְ, כֵּהוּ עֵינָיו. דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ׳ 215)

כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת (רש״י כז, א) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הָיָה הַקָּבָּ״ה צָרִיךְ לְהַכְהוֹת אֶת עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק, וַהֲרֵי הָיָה יָכוֹל לְגַלּוֹת לוֹ שֶׁעֵשָׂו רָשָׁע. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּבָּ״ה לְדַבֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל עֵשָׂו. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם עַל

בעל הטורים

(לג) **שִׁבְעָה.** כְּנֶגֶד אֱדוֹם. עַל כֵּן בְּכֻלָּם כְּתִיב ״שְׁמָהּ״ (פְּסוּק כא וּפְסוּק כב), אוֹ ״שֵׁם״ (פְּסוּק כ׳), וְכָאן כְּתִיב ״וַיִּקְרָאוּ אוֹתָהּ שִׁבְעָה״ וְלֹא כְּתִיב ״שֵׁם״, מִשּׁוּם ״קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם״ (עוֹבַדְיָה א, ב), ״וְלֹא שֵׁם לוֹ עַל פְּנֵי חוּץ״ (אִיּוֹב יח, יז). תורה לד

(לד) **בְּאֵרִי.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא ״בַּת בְּאֵרִי הַחִתִּי״, וְאִידָךְ: ״הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי״ (הוֹשֵׁעַ א, א). אָמַר הוֹשֵׁעַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַחֲלִיפֵם בְּאוּמָּה אַחֶרֶת, בְּזַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו. תורה לה

כז (א) **וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת.** מִשּׁוּם

עֵשָׂו הָרָשָׁע נִמְנַע הַקָּבָּ"ה מִלְּדַבֵּר סָרָה (אַף שֶׁכְּתוּבָה מִכֹּחַ הָיָה יִצְחָק כָּלוּא בַּבַּיִת וְהָיָה כְּמֵת בְּמָשֵׁךְ חֲמִשִּׁים וְשָׁבַע שָׁנִים), עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לְהִתְרַחֵק בְּיוֹתֵר מִכָּל דִּבּוּר שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע עַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק ה, עַמּוּד 139 – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

הַטַּעַם שֶׁנִּתְעַוֵּר יִצְחָק

וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת

וַתִּכְהֶיָן – בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְעַשְּׁנוֹת וּמַקְטִירוֹת לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים (כז, א. וּבְפֵרוּשׁ רש"י)

צָרִיךְ לְהָבִין: הֵן אֱמֶת שֶׁעָשָׁן מַזִּיק לַעֵינַיִם (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי י, כו): וּכְעָשָׁן לַעֵינָיִם), אַךְ אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁמַּזִּיק עַד כְּדֵי עִוָּרוֹן, דִּלְפִי־זֶה, גַּם נְשֵׁי עֵשָׂו הָיוּ צְרִיכוֹת לְהִתְעַוֵּר מִכֹּחַ?

הַבֵּאוּר בָּזֶה: מַה שֶּׁאֵצֶל יִצְחָק הָיָה "וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת", לֹא הָיָה רַק מִצַּד הָעָשָׁן גּוּפָא, אֶלָּא מִצַּד שֶׁזֶּה הָיָה עָשָׁן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, וֶהֱיוֹת שֶׁיִּצְחָק הָיָה "טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בָּרָע", לֹא הָיָה יָכֹל לִסְבֹּל עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ"וַתִּכְהֶיָן – נִתְיַסֵּם בְּעֵינָיו".

וּבְדַרְגְּמַת הַמִּסְפָּר אוֹדוֹת הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם נָחוּם מִטְשֶׁעֶרְנָאבִּיל, שֶׁקָּרָה פַּעַם וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו חֵלֶב עַכּוּ"ם, וְהוּא לֹא רָאָה אֶת הַחֵלֶב. וְאַחַר־כָּךְ הִסְבִּיר זֹאת עַל־פִּי הַמִּשְׁנָה "חֵלֶב שֶׁחֶלְבוֹ עַכּוּ"ם וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ", שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ"אֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ" הוּא – שֶׁכֵּיוָן שֶׁחֶלְבוֹ עַכּוּ"ם, יְהוּדִי אֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתוֹ, כִּי מַה שֶּׁלֹּא צָרִיךְ לִרְאוֹת, הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת.

(ב) **וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי:**

ב **וַאֲמַר הָא כְּעַן סֵיבִית לֵית אֲנָא יְדַע יוֹמָא דְּאִימּוֹת:**

רש"י◄ **לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי•** אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: 'אִם מַגִּיעַ אָדָם לְפֶרֶק אֲבוֹתָיו, יִדְאַג חָמֵשׁ שָׁנִים לִפְנֵיהֶם וְחָמֵשׁ שָׁנִים לְאַחַר כֵּן', וְיִצְחָק הָיָה בֶּן קכ"ג (כִּי יַעֲקֹב בֶּן ס"ג כְּשֶׁנִּתְבָּרֵךְ, דּוֹק בְּרַשׁ"י סוֹף הַסִּדְרָה), **אָמַר:** 'שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי אֲנִי מַגִּיעַ וְהִיא בַּת קכ"ז מֵתָה, וַהֲרֵינִי בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים סָמוּךְ לְפִרְקָהּ'. לְפִיכָךְ: "לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי", שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי, שֶׁמָּא לְפֶרֶק **אַבָּא•**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ טו, פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת)

הַסִּיבָּה לַחֲשָׁשׁוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁהוּא יִחְיֶה חָמֵשׁ שָׁנִים פָּחוֹת מִ"פֶּרֶק אִמּוֹ" – הַגִּיל הַנִּמְוָךְ בְּיוֹתֵר לְפִי הַטֶּבַע (וְעוֹד: גַּם בְּ"פֶּרֶק אִמּוֹ" הֶחְשִׁיב יִצְחָק רַק אֶת מֵאָה עֶשְׂרִים וְשָׁבַע הַשָּׁנִים שֶׁהִיא חָיְתָה לְמַעֲשֶׂה, לְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בְּכַךְ שֶׁחַיֶּיהָ הִתְקַצְּרוּ, כִּי עֵקֶב הָעֲקִידָה "פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ") – הִיא, הֱיוֹת יִצְחָק בְּדַרְגָּה שֶׁל קַו הַגְּבוּרָה. וְלָכֵן הוּא הִבִּיט עַל כָּל הָעִנְיָנִים וּמָדַד אוֹתָם לְפִי מִדַּת הַגְּבוּרָה.

כַּךְ הָיָה נוֹהֲגוֹ שֶׁל יִצְחָק רַק כְּלַפֵּי **עַצְמוֹ**, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הוּא בֵּרֵךְ אֶת **הַזּוּלַת**, הָיְתָה בִּרְכָתוֹ בְּאוֹפֶן הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר שֶׁל הֵיפֶךְ הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם: הִיא כֻּלָּהּ הֵן אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל "שָׁמַיִם", וְהֵן אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל "אֶרֶץ", וְאַף בָּהֶם עַצְמָם הוּא כָּלַל "**מִטַּל** הַשָּׁמַיִם **וּמִשְׁמַנֵּי** הָאָרֶץ" – בְּרָכוֹת הַנַּעֲלוֹת אַף מִבִּרְכַּת יַעֲקֹב לְבָנָיו וּמִבִּרְכַּת מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל.

וְזוֹהִי הַהוֹרָאָה לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי, אֲשֶׁר יִצְחָק הוּא אֶחָד מֵאֲבוֹתָיו, וְיֵשׁ בּוֹ עִנְיָנִים מִשֶּׁל יִצְחָק: גַּם כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נוֹהֵג לְפִי קַו הַגְּבוּרָה, וּלְפִיכָךְ הוּא מַחְמִיר וְכַדּוֹמֶה, צָרִיךְ הוּא לְנָהוֹג כָּךְ רַק כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. אַךְ כַּאֲשֶׁר נוֹגֵעַ הַדָּבָר לִיְהוּדִי אַחֵר, עָלָיו לִנְהוֹג לְפִי קַו הַחֶסֶד, לְהִתְקָרֵב אֵלָיו בְּמִדַּת הַטּוֹב, וּלְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו רוֹב טוֹבָה בְּיַד רְחָבָה, לְלֹא צִמְצוּמִים וְהַגְּבָלוֹת, עַד לְמִדָּה הַמַּרְבִּית – "מִטַּל הַשָּׁמַיִם" וּ"מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ".

(ג) **וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד:**

ג **וּכְעַן סַב כְּעַן זֵינָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוּק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא:**

רש"י◄ **תֶּלְיְךָ•** חַרְבְּךָ, שֶׁדֶּרֶךְ לִתְלוֹתָהּ. **שָׂא־נָא•** לְשׁוֹן הַשְׁחָזָה, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: (בִּיצָה כח) 'אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין, אֲבָל מְשִׂיאָהּ עַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ'. חַדֵּד סַכִּינְךָ **וּשְׁחֹט יָפֶה, שֶׁלֹּא תַּאֲכִילֵנִי נְבֵלָה** (ב"ר)**• וְצוּדָה לִי•** מִן הַהֶפְקֵר וְלֹא מִן הַגָּזֵל•

בעל הטורים

דִּכְתִיב: "כִּי הַשֹּׁחֵד יְעַוֵּר" (דְּבָרִים טז, יט), וְהוּא לָקַח שֹׁחַד מֵעֵשָׂו.

וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו. בְּגִימַטְרִיָּא: **בַּעֲשַׁן הַצְּלָמִים.** תורה ב

(ג) **שָׂא נָא כֵלֶיךָ.** כְּלוֹמַר: חַדֵּד סַכִּינְךָ, כְּמוֹ "מַשִּׂיאָהּ עַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ". **וְצֵא.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְצֵא הַשָּׂדֶה", "וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק" (שְׁמוֹת יז, ט). כִּדְאִיתָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (סה, ח): **כֵּלֶיךָ** זֶה **כֶּבֶל,** שֶׁבָּאוּ שָׁם כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **תֶּלְיְךָ** זֶה **מָדַי,** עַל שֵׁם הָמָן שֶׁהָיָה מִמָּדַי.

(ד) וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת:

ד וְעִבֵּיד לִי תַּבְשִׁילִין כְּמָא דִרְחֵימִית וְאָעֵל לִי וְאֵיכוּל בְּדִיל דִּי תְּבָרֵכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד לָא אֵימוּת:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 197 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת)

בִּרְכַּת יִצְחָק לְעֵשָׂו דַּוְקָא

בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת: (כז, ד)

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסֻפָּר בִּפְרָטִיּוּת אֵיךְ שֶׁיִּצְחָק רָצָה לְבָרֵךְ אֶת עֵשָׂו לִפְנֵי מוֹתוֹ.

וִידוּעָה הַתְּמִיהָה, מַדּוּעַ רָצָה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת עֵשָׂו, הַאִם לֹא יָדַע אֶת רִשְׁעוּתוֹ הַגְּדוֹלָה?

וּמְבֹאָר הוּא עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁעֲבוֹדַת יִצְחָק בִּכְלָלוּת יְמֵי חַיָּיו הָיְתָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת. וְתָכְנָהּ - שֶׁאַף בְּמָקוֹם שֶׁנִּרְאֶה רַק עָפָר וּצְרוֹרוֹת, הֲרֵי עַל־יְדֵי חֲפִירָה בְּעֹמֶק הָאֲדָמָה, גִּלָּה יִצְחָק שֶׁגַּם בַּמָּקוֹם הַהוּא נִמְצָאִים "מַיִם חַיִּים".

וְהַיְנוּ, שֶׁעֲבוֹדַת יִצְחָק הָיְתָה לְגַלּוֹת שֶׁגַּם בְּמָקוֹם שֶׁנִּרְאֶה רֵיק מִקְדֻּשָּׁתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, הִנֵּה עַל־יְדֵי חֲפִירָה בָּעֹמֶק, מְגַלִּים גַּם שָׁם נִיצוֹצֵי קְדֻשָּׁה.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן זֶה שֶׁבֵּרֵךְ אֶת עֵשָׂו, מִשּׁוּם שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְגַלּוֹת שֶׁגַּם אֵצֶל עֵשָׂו שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁרָחוֹק הוּא לְגַמְרֵי מֵעֲבוֹדַת ה׳, הִנֵּה עַל־יְדֵי "חֲפִירָה" וַעֲבוֹדָה קָשָׁה, יְכוֹלִים לְגַלּוֹת שֶׁבִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ הֲרֵי הוּא קָשׁוּר לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא.

וּמִזֶּה הוֹרָאָה אֵלֵינוּ, שֶׁאִם גַּם אֵצֶל עֵשָׂו הָרָשָׁע עָסַק יִצְחָק לְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ וּלְקָשְׁרוֹ לַעֲבוֹדַת ה׳, הֲרֵי הַדְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר שֶׁצְּרִיכִים לַעֲבֹד גַּם עִם אֵלּוּ הַנִּרְאִים כִּרְחוֹקִים מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה׳, וּלְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּת נַפְשָׁם – "מַיִם חַיִּים", שֶׁיָּשׁוּבוּ לְדֶרֶךְ אֲבוֹתֵינוּ.

(ה) וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:

ה וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד מַלִּיל יִצְחָק לְוַת עֵשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד צֵידָא לְאַיְתָאָה:

רש״י◄ **לָצוּד צַיִד לְהָבִיא** • מַהוּ ׳לְהָבִיא׳, אִם לֹא יִמְצָא צַיִד, יָבִיא מִן הַגָּזֵל.

(ו) וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר:

ו וְרִבְקָה אֲמָרַת לְוַת יַעֲקֹב בְּרַהּ לְמֵימָר הָא שְׁמָעִית מִן אֲבוּךְ מְמַלֵּל עִם עֵשָׂו אֲחוּךְ לְמֵימָר:

(ז) הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:

ז אֱתִי לִי צֵידָא וְעִבֵּיד לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוּל וֶאֱבָרֵכִנָּךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם מוֹתִי:

רש״י◄ **לִפְנֵי ה׳** • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁיַּסְכִּים עַל־יָדִי.

בעל הטורים

קַשְׁתֶּךָ זֶה **יָוָן.**

הַשָּׂדֶה זֶה **אֱדוֹם.**

וְרָמַז לוֹ כָּל ד׳ גָּלֻיּוֹת, וְשֶׁעֲתִידִין לִיפּוֹל בְּיַד יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִלָּחֵם בָּהֶם. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב "וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק".

צַיִד. ׳צידה׳ כְּתִיב, הֵ״א יְתֵירָה, שֶׁלִּמְּדוֹ חֲמִשָּׁה הִלְכוֹת שְׁחִיטָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא קוֹדֶם לָכֵן שָׁחַט לוֹ, וְלָמָּה רְמָזוֹ. אֶלָּא לְפִי שֶׁרָצָה לְבָרְכוֹ, וּכְבָר לִמֵּד לוֹ הֲלָכוֹת, לְכָךְ אָמַר לוֹ: "וְצוּדָה לִּי צַיִד", וְהִזָּהֵר בַּחֲמִשָּׁה סִימָנִים הִלְכוֹת שְׁחִיטָה שֶׁלִּמַּדְתִּי, וַחֲמִשָּׁה סִימָנֵי טָהֳרָה בְּעוֹף: אֵינוֹ דּוֹרֵס, אֶצְבַּע יְתֵרָה, זֶפֶק, קֻרְקְבָנוֹ נִקְלָף, אֵינוֹ חוֹלֵק אֶת אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. וּבְחַיָּה: מַפְרֶסֶת פַּרְסָה, מַעֲלַת גֵּרָה, וְאֵין לָהּ שִׁינַּיִם לְמַעְלָה, וְקַרְנַיִם, וּבְשָׂרָהּ הוֹלֵךְ שְׁתֵי וָעֵרֶב תַּחַת הָעֹקֶץ. תורה ד

(ה) **בְּדַבֵּר.** ב׳. "וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל עֵשָׂו בְּנוֹ", וְאִידָךְ: "וְתַעְלֹזְנָה כִלְיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים" (משלי כג, טז). שֶׁאָמְרָה לְיַעֲקֹב: תַּעְלֹזְנָה כִּלְיוֹתַי אִם תְּדַבֵּר מֵישָׁרִים לְיִצְחָק, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֶכְךָ.

לָצוּד. בְּגִימַטְרִיָּא: **מִן גָּזֵל.**

לְהָבִיא. בְּגִימַטְרִיָּא: **בְּגָזְלוֹ.** תורה ו

(ז) **הָבִיאָה.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "הָבִיאָה לִּי צַיִד", "הָבִיאָה לַמּוּסָר לִבֶּךָ" (משלי כג, יב), "הָאֹמְרֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה" (עמוס ד, א). שֶׁאָמְרָה לוֹ רִבְקָה: הָבִיאָה לַמּוּסָר לִבֶּךָ, וְקַח מוּסָרִי וּשְׁמַע בְּקוֹלִי, וְהָבִיאָה לְאָבִיךָ שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. תורה ח

(ח) **וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ:**

ח וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי לְמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתָךְ:

(ט) **לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב:**

ט אֲזֵיל כְּעַן לְוַת עָנָא וְסַב לִי מִתַּמָּן תְּרֵין גַּדְיֵי (בר) עִזִּין טָבָן וְאֶעְבֵּד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לְאָבוּךְ כְּמָא דִּי רְחֵם:

רש״י ◄ **וְקַח־לִי • מִשֶּׁלִּי הֵם וְאֵינָם גָּזֵל, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ יִצְחָק בִּכְתֻבָּתָהּ: ׳לִטֹּל שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים בְּכָל יוֹם׳ (ב״ר)• שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים •** וְכִי שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים הָיָה מַאֲכָלוֹ שֶׁל יִצְחָק? אֶלָּא פֶּסַח הָיָה, הָאֶחָד הִקְרִיב לְפִסְחוֹ, וְהָאֶחָד עָשָׂה מַטְעַמִּים, בְּ׳פִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר׳. **כַּאֲשֶׁר אָהֵב •** כִּי טַעַם הַגְּדִי כְּטַעַם הַצְּבִי.

(י) **וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ:**

י וְתַיְתִי (נ״י וְתָעֵל) לְאָבוּךְ וְיֵיכוּל בְּדִיל דִּיְבָרְכִנָּךְ קֳדָם מוֹתֵהּ:

(יא) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:**

יא וַאֲמַר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמֵּהּ הָא עֵשָׂו אָחִי גְּבַר שַׂעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ:

רש״י ◄ **אִישׁ שָׂעִר •** בַּעַל שֵׂעָר.

(יב) **אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה:**

יב מָאִים יְמַשְּׁשַׁנִי אַבָּא וְאֶהֱוֵי בְּעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וְאֵיתֵי מַיְתִי (נ״י וָאֶהֱוֵי מַיְתִי) עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִּרְכָן:

רש״י ◄ **יְמֻשֵּׁנִי •** כְּמוֹ: (דברים כח) ״מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם״.

(יג) **וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי:**

יג וַאֲמַרַת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלַי אִתְאַמַּר בִּנְבוּאָה דְּלָא יֵיתוּן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי בְּרַם קַבֵּל מִנִּי וְאֲזֵיל סַב לִי:

≈ **נקודות משיחות קודש** ≈ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 56 – מתוך ׳לקראת שבת)

הַכְּלִי לְבִרְכוֹת יִצְחָק

וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי (פרשתנו כז, יג) לִכְאוֹרָה זֶה דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר, אֵיזוֹ נָחָמָה הִיא זוֹ? כָּל בֵּן, וּבִפְרָט כְּמוֹ יַעֲקֹב, דּוֹאֵג לְאִמּוֹ, וְאִם־כֵּן מַהִי הַתּוֹעֶלֶת בַּמַּעֲנֶה "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי"? וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים הַטַּעַם שֶׁהַבְּרָכוֹת הָיוּ צְרִיכוֹת לָבֹא לְיַעֲקֹב בְּדֶרֶךְ "מִרְמָה" דַּוְקָא:

אִיתָא בַּגְּמָרָא "שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן" שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה דּוֹמֶה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְהוּא פָּעַל תִּקּוּן עַל חֶטְאוֹ. וְלִהְיוֹת שֶׁחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת בָּא עַל־יְדֵי הַמִּרְמָה שֶׁל הַנָּחָשׁ, דְּעַל־יְדֵי "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם" נָפְלוּ נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה לְמַטָּה מִטָּה; לָכֵן גַּם אֹפֶן הוֹצָאַת הַנִּיצוֹצוֹת וְהַחֲזָרָתָם לִתְחוּם הַקְּדֻשָּׁה – הוּא עַל־יְדֵי מִרְמָה דַּוְקָא, כְּדִכְתִיב: עִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל.

וְהַנָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמְּקַבֵּל כְּלִי רָאוּי לְקַבָּלַת בְּרָכוֹת אֵלֶּה, הֲרֵי זֶה לֹא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן וְשֵׂכֶל, אֶלָּא דַּוְקָא כְּשֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת (שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת אוֹרוֹת אֵלֶּה שֶׁנִּמְצָאִים אֵצֶל עֵשָׂו עַל־יְדֵי חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת, אֵינָם שַׁיָּכִים לְטַעַם וָדַעַת).

וְזֶה הָיָה מַעֲנֶה רִבְקָה לְיַעֲקֹב, "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי" – שֶׁהַכְּלִי לְקַבָּלַת בְּרָכוֹת אֵלֶּה הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי שֶׁמּוּכָנִים לִתְנוּעָה שֶׁל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ. וְלָכֵן הִדְגִּישָׁה שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת עַל עַצְמָהּ מְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּדֵי לִפְעֹל הִתְעוֹרְרוּת מְסִירוּת־נֶפֶשׁ גַּם אֵצֶל יַעֲקֹב.

בעל הטורים

(ט) **לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן.** רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: **נָאָה,** פֵּירוּשׁ: נָאֶה לְךָ וְנָאֶה לְבָנֶיךָ, כִּי פֶּסַח הָיָה. וְלָקַח שְׁנַיִם, אֶחָד לְפֶסַח וְאֶחָד לַחֲגִיגָה. **וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי.** רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: **מִשֶּׁלִּי.** **מִשָּׁם** בְּגִימַטְרִיָּא: **מִשֶּׁלִּי,** שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ בִּכְתוּבָּתָהּ. תורה י

(יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו:

יד וַאֲזַל וּנְסִיב וְאַיְתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבָדַת אִמֵּהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרְחֵם אֲבוּהִי:

(טו) וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן:

טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דְּכְיָתָא דִּי עִמַּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבִּישַׁת יָת יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא:

רש״י◄ הַחֲמֻדֹת• הַנְּקִיּוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דַּכְיָתָא׳. דָּבָר אַחֵר: שֶׁחָמַד אוֹתָן מִן נִמְרֹד. אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת• וַהֲלֹא כַּמָּה נָשִׁים הָיוּ לוֹ, וְהוּא מַפְקִיד אֵצֶל אִמּוֹ? אֶלָּא שֶׁהָיָה בָּקִי בְּמַעֲשֵׂיהֶן וְחוֹשְׁדָן.

(טז) וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו:

טז וְיָת מַשְׁכֵּי גַּדְיֵי בַּר עִזֵּי אַלְבִּישַׁת עַל יְדוֹהִי וְעַל שְׁעִיעוּת צַוְּרֵהּ:

(יז) וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ:

יז וִיהַבַת יָת תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת לַחְמָא דִּי עֲבָדַת בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרַהּ:

(יח) וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי מִי אַתָּה בְּנִי:

יח וְעַל לְוַת אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא מָן אַתְּ בְּרִי:

(יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכֵנִי נַפְשֶׁךָ:

יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבַדִית כְּמָא דִי מַלֵּלְתָּא עִמִּי (נ״א לִי) קוּם כְּעַן אִסְתַּחַר וֶאֱכוּל מִצֵּידִי בְּדִיל דִּי תְּבָרְכַנְּנִי נַפְשָׁךְ:

רש״י◄ אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ• אָנֹכִי, הוּא הַמֵּבִיא לְךָ, וְעֵשָׂו הוּא בְּכוֹרֶךָ. עָשִׂיתִי• כַּמָּה דְּבָרִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי. שְׁבָה• לְשׁוֹן מִיסֵּב עַל הַשֻּׁלְחָן, לְכָךְ מְתַרְגֵּם ׳אִסְתַּחַר׳.

(כ) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי:

כ וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵהּ מָה דֵּין אוֹחֵיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרֵי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָי:

(כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:

כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרֵיב כְּעַן וֶאֱמַשְׁנָךְ בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם לָא:

רש״י◄ גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ• אָמַר יִצְחָק בְּלִבּוֹ: ׳אֵין דֶּרֶךְ עֵשָׂו לִהְיוֹת שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו, וְזֶה אָמַר: ״כִּי הִקְרָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ״׳.

(כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו:

כב וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי וּמְשֵׁיהּ וַאֲמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב וִידַיָּא יְדוֹהִי דְעֵשָׂו:

רש״י◄ קוֹל יַעֲקֹב• שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים: ״קוּם־נָא״, אֲבָל עֵשָׂו בִּלְשׁוֹן קִנְטוּרְיָא דִּבֵּר: ״יָקוּם אָבִי״.

בעל הטורים

(יט) בְּכֹרֶךָ. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ״, ״אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנְךָ בְּכֹרֶךָ״ (שמות ד, כג). שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: אֲנִי הוּא שֶׁנֶּאֱמַר עָלַי ״בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל״ (שם שם כב), אֲבָל עֵשָׂו בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ נֶאֱמַר עָלָיו: ״הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ״. תורה כ

(כג) וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃

כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו אֲחוּהִי שְׂעִירָן (נ״י שַׂעֲרַנְיָן) וּבָרְכֵהּ׃

(כד) וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃

כד וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר הָא אֲנָא׃

רש״י ◄ וַיֹּאמֶר אָנִי • לֹא אָמַר: ״אֲנִי עֵשָׂו״, אֶלָּא ״אָנִי״.

(כה) וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצַּיִד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יָיִן וַיִּשְׁתְּ׃

כה וַאֲמַר קָרֵיב קֳדָמַי וְאֵיכוּל מִצֵּידָא דִבְרִי בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרִיב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (נ״י וְאָעֵיל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי׃

(כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשַׁקָּה־לִּי בְּנִי׃

כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קָרֵיב כְּעַן וּנְשַׁק לִי (נ״י וְשַׁק לִי) בְּרִי׃

(כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה׃

כז וּקְרֵב וּנְשַׁק לֵהּ וַאֲרַח יָת רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹהִי וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר הָוֹ (נ״א חֲזֵי) רֵיחָא דִבְרִי כְּרֵיחָא דְחַקְלָא דִי בָרְכֵהּ יְיָ׃

רש״י ◄ וַיָּרַח וְגוֹ׳ • וַהֲלֹא אֵין רֵיחַ רַע יוֹתֵר מִשֶּׁטֶף הָעִזִּים, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנִּכְנְסָה עִמּוֹ רֵיחַ גַּן־עֵדֶן. כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה׳ • שֶׁנָּתַן בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְזֶהוּ שָׂדֶה תַּפּוּחִים, כֵּן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (תענית כט:).

◆ יום שישי א׳ כסלו ◆

(כח) וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃

כח וְיִתֵּן לָךְ יְיָ מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוּת (נ״י וְסַגִּיאוּת) עִיבּוּר וַחֲמָר׃

רש״י ◄ וְיִתֶּן־לְךָ • יִתֵּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן (ב״ר). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, מוּסָב לָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן: ״רְאֵה רֵיחַ בְּנִי״, שֶׁנָּתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא ״כְּרֵיחַ שָׂדֶה וְגוֹ׳״, וְעוֹד יִתֵּן לְךָ: ״מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳״. מִטַּל הַשָּׁמַיִם • כְּמַשְׁמָעוֹ, וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה יֵשׁ לְהַרְבֵּה פָּנִים. (דָּבָר אַחֵר, מֵהוּ הָאֱלֹהִים? בְּדִין, אִם רָאוּי לְךָ, יִתֵּן לְךָ. וְאִם לָאו, לֹא יִתֵּן לְךָ, אֲבָל לְעֵשָׂו אָמַר ״מִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ״, בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע יִתֵּן לְךָ, וּמִמְּנוּ לָמַד שְׁלֹמֹה, כְּשֶׁעָשָׂה הַבַּיִת סִדֵּר תְּפִלָּתוֹ, יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בַּעַל אֱמוּנָה וּמַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין לֹא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגָּר. לְפִיכָךְ: (מלכים א ח) ״וְנָתַתָּה לָאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ״, אֲבָל נָכְרִי, מְחֻסָּר אֱמוּנָה, לְפִיכָךְ אָמַר: ״אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳ וְעָשִׂיתָ כְּכָל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנֵּכָרִי״, בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, תֵּן לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגָּר, בְּרַשׁ״י יָשָׁן מְדַיֵּק).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש״פ תולדות, מבה״ח וער״ח כסלו, ה׳תשכ״ח)

יְקוּיִים בּוֹ מַה שֶׁכָּתוּב בְּיַעֲקֹב "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳", הֵן לְפִי פֵּירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ דְּקָאֵי עַל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה, מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְהֵן כִּפְשׁוּטוֹ (שֶׁהֲרֵי "אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ"), הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת, וּשְׁנֵיהֶם יַחַד כְּפִי שֶׁקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה (כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁבִּ׳ הַפֵּירוּשִׁים הֵם עַל אוֹתָן תֵּיבוֹת), בְּהֶתְאֵם לְתַכְלִית הַכַּוָּנָה - לְחַבֵּר רוּחָנִיּוּת עִם גַּשְׁמִיּוּת, וּבְאוֹפָן דְ"וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה", וְעַד לִבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי - "כְּיַעֲקֹב שֶׁקָּרָאוֹ בַּיִת", בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה, "קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה", בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

בעל הטורים

(כז) **וַיָּרַח.** ב׳ בְּמִסּוֹרָה. "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו", "וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ" (לְעֵיל ח, כא). מְלַמֵּד שֶׁנִּכְנְסָה עִמּוֹ גַּן עֵדֶן.
וַיָּרַח. בְּגִימַטְרִיָּא: **יוֹם פֶּסַח הָיָה.**
רֵיחַ. בְּגִימַטְרִיָּא: **לֵיל פֶּסַח.**
כְּרֵיחַ. ב׳ בַּמִּסּוֹרָה. "כְּרֵיחַ שָׂדֶה", "כְּרֵיחַ לְבָנוֹן" (שיר השירים ד, יא). שֶׁזְּכוּת רֵיחַ נִיחוֹחַ הָעוֹלֶה מִן הַלְּבָנוֹן – פֵּירוּשׁ: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – עָמַד לוֹ. תורה כח

(כח) **וְיִתֶּן לְךָ.** תֵּיבוֹת בַּפָּסוּק, וּבְעֶשֶׂר בְּרָכוֹת נִתְבָּרֵךְ, כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְקַבֵּל. תורה כט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

"וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים גו'", וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י, "יִתֵּן וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן": לִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מַהוּ הַצּוֹרֶךְ שֶׁ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן" - הֲרֵי גַּם הַנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁ"כָּל הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן", וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת הַנְּתִינָה מִלְּמַעְלָה, שֶׁאֵינָהּ כְּמוֹ הַנְּתִינָה לְמַטָּה, שֶׁמִּצַּד כַּמָּה מְנִיעוֹת וְהַגְּבָלוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִיתֵּן לְכַתְּחִילָּה כָּל מַה שֶׁרוֹצֶה לִיתֵּן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְמַעְלָה שֶׁאֵין מְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים כְּלָל, שֶׁהֲרֵי "מִי יֹאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה", כָּךְ שֶׁבַּנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה נִיתָּן כְּבָר הַכֹּל, וּמַהוּ הַצּוֹרֶךְ שֶׁ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן"?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא - שֶׁהַנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל 'אוֹר יָשָׁר', שֶׁכָּל זֶה הוּא מִצַּד סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה יָשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן", שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁחוֹזֵר מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה, עַד שֶׁ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים 'אוֹר חוֹזֵר' מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לְמַעְלָה מֵ'אוֹר יָשָׁר', כָּךְ שֶׁזּוֹהִי נְתִינָה חֲדָשָׁה ("וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן").

וְכָאָמוּר, זֶהוּ גַּם עִנְיָנָהּ שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲפָצָה, אֲזַי קָא אָתֵי מַר, דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא.

(כט) יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוֻ לָךְ בְּנֵי אִמֶּךָ אֲרַרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃

כט יִפְלְחֻנָּךְ עַמְמִין וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לָךְ מַלְכִּין הֱוֵי רַב לְאַחָיִךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ מְלַטְּטָיִךְ יְהוֹן לִיטִין וּמְבָרְכָיִךְ יְהוֹן בְּרִיכִין׃

רש"י◄ **בְּנֵי אִמֶּךָ•** וְיַעֲקֹב אָמַר לִיהוּדָה: "בְּנֵי אָבִיךָ", לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים מִכַּמָּה אִמָּהוֹת, וְכָאן שֶׁלֹּא נָשָׂא אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת, אָמַר: "בְּנֵי אִמֶּךָ". **אֲרַרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ•** וּבִבְלְעָם הוּא אוֹמֵר: "מְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ וְאוֹרְרֶיךָ אָרוּר" (במדבר כד ט).

הַצַּדִּיקִים תְּחִלָּתָם יִסּוּרִים וְסוֹפָן שַׁלְוָה, וְאוֹרְרֵיהֶם וּמְצַעֲרֵיהֶם קוֹדְמִים לִמְבָרְכֵיהֶם, לְפִיכָךְ יִצְחָק הִקְדִּים קִלְלַת אוֹרְרִים לְבִרְכַּת מְבָרְכִים. וְהָרְשָׁעִים תְּחִלָּתָן שַׁלְוָה וְסוֹפָן יִסּוּרִין, לְפִיכָךְ בִּלְעָם הִקְדִּים בְּרָכָה לִקְלָלָה.

(ל) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃

ל וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרָכָא יָת יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב מִלְּוַת אַפֵּי יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי אָתָא (נ״י עַל) מִצֵּידֵהּ׃

רש"י◄ **יָצֹא יָצָא•** זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא.

(לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מְצֵיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃

לא וַעֲבַד אַף הוּא תַּבְשִׁילִין וְאָעֵיל לְוַת אֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יְקוּם אַבָּא וְיֵיכוּל מִצֵּידָא דִּבְרֵהּ בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ׃

(לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִנְךָ בְּכֹרְךָ עֵשָׂו׃

לב וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מָן אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו׃

(לג) וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה׃

לג וּתְוָה יִצְחָק תּוּהָא רַבָּא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר מָן הוּא דֵּיכִי דְּצָד צֵידָא וְאָעֵיל לִי וַאֲכָלִית מִכֹּלָּא עַד לָא תֵּיעוֹל וּבָרֵכִתֵּהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי׃

בעל הטורים

(כט) **וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים.** חָסֵר וָ"ו, כְּנֶגֶד ו' דּוֹרוֹת שֶׁמִּדָּוִד עַד יוֹרָם שֶׁעָבְדוּ אֱדוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ פָּשְׁעוּ בּוֹ. וְיֵשׁ בְּזוֹ הַבְּרָכָה כ"ו תֵּיבוֹת, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּרְכוֹ בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד שֶׁעוֹלֶה כ"ו. **הֱוֵה.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ", "כִּי לִשֶׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ" (איוב לז, ו). בִּזְכוּת יַעֲקֹב יוֹרֵד גֶּשֶׁם וְשֶׁלֶג. תורה ל

(לג) **וַיֹּאמֶר מִי אֵפוֹא.** רָאשֵׁי תֵּיבוֹת:

רש״י◄ **וַיֶּחֱרַד** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וּתְוָה׳, לְשׁוֹן תְּמִיהָה. וּמִדְרָשׁוֹ: רָאָה גֵּיהִנָּם פְּתוּחָה מִתַּחְתָּיו. **מִי־אֵפוֹא** • לָשׁוֹן לְעַצְמוֹ, מְשַׁמֵּשׁ עִם כַּמָּה דְּבָרִים. דָּבָר אַחֵר: אֵיפוֹא, אַיֵּה פֹּה, מִי הוּא וְאֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד?.

וָאֹכַל מִכֹּל • מִכָּל מַטְעֲמִים שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לִטְעֹם, טָעַמְתִּי בּוֹ (ב״ר). **גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה** • שֶׁלֹּא תֹּאמַר: ׳אִלּוּלֵא שֶׁרִמָּה יַעֲקֹב לְאָבִיו, לֹא נָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת׳, לְכָךְ הִסְכִּים וּבֵרְכוֹ מִדַּעְתּוֹ (ב״ר).

(לד) כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרֲכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי:

לד כַּד שְׁמַע עֵשָׂו יָת פִּתְגָּמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צִוְחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרֵכְנִי אַף אֲנָא (נ״י לִי) אַבָּא:

(לה) וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ:

לה וַאֲמַר עַל אָחוּךְ בְּחָכְמְתָא וְקַבִּיל בִּרְכְּתָךְ:

רש״י◄ **בְּמִרְמָה** • בְּחָכְמָה.

(לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה:

לו וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְחַכְּמַנִי דְּנָן תַּרְתֵּין זִמְנִין יָת בְּכֵירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבִּיל בִּרְכְּתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּ לִי בִּרְכְּתָא:

רש״י◄ **הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ** • לְשׁוֹן תֵּימַהּ הוּא, כְּמוֹ: (לקמן כט) ״הֲכִי אָחִי אַתָּה״? שֶׁמָּא לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, עַל שֵׁם סוֹפוֹ, שֶׁהוּא עָתִיד לְעָקְבֵנִי. ׳תַּנְחוּמָא׳: לָמָּה חָרַד יִצְחָק? אָמַר: ׳שֶׁמָּא עָוֹן יֵשׁ בִּי שֶׁבֵּרַכְתִּי קָטָן לִפְנֵי גָּדוֹל וְשִׁנִּיתִי סֵדֶר הַיַּחַס׳? הִתְחִיל עֵשָׂו מְצַעֵק: ״וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם״, אָמַר לוֹ אָבִיו: ׳מֶה עָשָׂה לְךָ׳? אָמַר לוֹ: ״אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח״, אָמַר: ׳בְּכָךְ הָיִיתִי מֵצֵר וְחָרֵד, שֶׁמָּא עָבַרְתִּי עַל שׁוּרַת הַדִּין. עַכְשָׁו, לַבְּכוֹר בֵּרַכְתִּי: ״גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה״׳. **וַיַּעְקְבֵנִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ ׳וּכְמַנִי׳, אֲרָבַנִי. וְאָרַב, ׳וּכְמַן׳. וְיֵשׁ מְתַרְגְּמִין: ׳וְחַכְּמַנִי׳, נִתְחַכֵּם לִי. **אָצַלְתָּ** • לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה, כְּמוֹ ״וַיָּאצֶל״ (סְפָרִים אֲחֵרִים: ״וַיַּצֵּל״).

(לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי:

לז וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּתֵּהּ לָךְ (נ״י עִלָּוָךְ) וְיָת כָּל אֲחוֹהִי יְהָבִית לֵהּ לְעַבְדִּין וְעִיבוּר וַחֲמָר סְעִדְתֵּהּ וְלָךְ הָכָא מָה אֶעְבֵּיד בְּרִי:

רש״י◄ **הֵן גְּבִיר** • בְּרָכָה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא, וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: מַה תּוֹעֶלֶת לְךָ בִּבְרָכָה? אִם תִּקְנֶה נְכָסִים, שֶׁלּוֹ הֵם, שֶׁהֲרֵי גְּבִיר שַׂמְתִּיו לְךָ, וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד, קָנָה רַבּוֹ. **וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה** • אַיֵּה, אֵפוֹא, אֲבַקֵּשׁ מַה לַּעֲשׂוֹת לְךָ?.

בעל הטורים

אִמּוֹ. מִי נַעֲשָׂה סַרְסוּר בַּדָּבָר, רִבְקָה.

אֵיפוֹא. בְּגִימַטְרִיָּא: **גֵּיהִנָּם.** שֶׁנִּכְנַס גֵּיהִנָּם עִמּוֹ.

וָאֲבָרְכֵהוּ. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ״, ״כִּי אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ״ (יְשַׁעְיָה נא, ב) גַּבֵּי אַבְרָהָם. רֶמֶז, בִּרְכַּת אַבְרָהָם בֵּרַךְ אֶת יַעֲקֹב. וּכְתִיב נַמִּי (לְהַלָּן כח, ד) ״וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם״. תורה לד

(לה) **בְּמִרְמָה.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה״, ״וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב וגו׳ בְּמִרְמָה״ (לְהַלָּן לד, יג). מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא בָּא לְאָבִיו בְּמִרְמָה, עָנוּ בָּנָיו בְּמִרְמָה לְפָנָיו.

בִּרְכָתֶךָ. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ״, ״עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה״ (תְּהִלִּים ג, ט). שֶׁמִּזֹּאת הַבְּרָכָה הָיָה לְבָנָיו בְּרָכָה סֶלָה. תורה לו

(לו) **בִּרְכָתִי.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. ״לָקַח בִּרְכָתִי״, ״קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי״ (לְהַלָּן לג, יא), ״וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי״ (וַיִּקְרָא כה, כא). בִּשְׁבִיל שֶׁלָּקַח הַבְּרָכָה, הוּצְרַךְ לְפַיְּיסוֹ ״קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי״, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה אֶת בִּרְכָתוֹ וְלֹא חָסַר כְּלוּם מִכָּל הַדּוֹרוֹן, כְּדִכְתִיב (לְהַלָּן לג, יח) ״וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם״. תורה לז

(לח) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃

לח וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הַבִּרְכָתָא חֲדָא הִיא לָךְ אַבָּא בָּרֵךְ לִי אַף אֲנָא אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו קָלֵהּ וּבְכָא׃

רש״י◄ הַבְרָכָה אַחַת• הֵ״א זוֹ מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תִּימַהּ, כְּמוֹ: ״הַבְּמַחֲנִים״? ״הַשְּׁמֵנָה הִיא״? (במדבר יג) (שמואל ב ג) ״הַכְּמוֹת נָבָל״?.

(לט) וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃

לט וַאֲתִיב יִצְחָק אָבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דְּאַרְעָא יְהֵא מוֹתְבָךְ וּמִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא׃

רש״י◄ מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְגוֹ׳• זוֹ אִיטַלְיָ״א שֶׁל יָוָן (ב״ר)•.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יט)

זוֹ אִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן (רש״י כז, לט)

לְרַשִׁ״י הִקְשָׁה: אֵיךְ נָתַן יִצְחָק לְעֵשָׂו אֶת שְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, וַהֲרֵי כְּבָר אָמַר לְיַעֲקֹב ״וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים . . וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ״. וּמְתָרֵץ, שֶׁהַכַּוָּנָה לְאִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן, שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיָה בָּעוֹלָם וְלֹא נִכְלְלָה בְּבִרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפִי שֶׁאָמְרוּ רַז״ל (שַׁבָּת נו, ב): בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה יָרַד גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם . . וְזֶהוּ אִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן.

(מ) וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ׃

מ וְעַל חַרְבָּךְ תֵּיחֵי וְיָת אָחוּךָ תִּפְלָח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרוּן בְּנוֹהִי עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתַעְדֵּי נִירֵהּ מֵעַל צַוְּרָךְ׃

רש״י◄ וְעַל־חַרְבְּךָ• כְּמוֹ ׳בְּחַרְבְּךָ׳. יֵשׁ ׳עַל׳ שֶׁהוּא בִּמְקוֹם אוֹת ב׳, כְּמוֹ: ״עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם״, בְּחַרְבְּכֶם. (יחזקאל לג) (שמות ו) ״עַל צִבְאֹתָם״, בְּצִבְאוֹתָם. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד• לְשׁוֹן צַעַר, כְּמוֹ: ״אָרִיד בְּשִׂיחִי״, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַתּוֹרָה וְיִהְיֶה לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִצְטַעֵר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּטַל ״וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ וְגוֹ׳״. (תהלים נה)•

(מא) וַיִּשְׂטֵם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃

מא וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ לְיַעֲקֹב עַל בִּרְכָתָא דִּי בָרְכֵהּ אַבּוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֶבְלֵי דְּאַבָּא וְאֶקְטוֹל יָת יַעֲקֹב אָחִי׃

רש״י◄ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי• כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁלֹּא אֲצַעֵר אֶת אַבָּא. וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, לְכַמָּה פָּנִים יֵשׁ•.

(מב) וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃

מב וְאִתְחַוְיָה לְרִבְקָה יָת פִּתְגָּמֵי עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וּשְׁלָחַת וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרֵהּ זְעֵירָא וַאֲמֶרֶת לֵהּ הָא עֵשָׂו אָחוּךָ כְּמִן לָךְ לְמִקְטְלָךְ׃

רש״י◄ וַיֻּגַּד לְרִבְקָה• בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֻגַּד לָהּ מַה שֶּׁעֵשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ. מִתְנַחֵם לְךָ• נִחַם עַל הָאַחְוָה לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת, לְהִתְנַכֵּר לְךָ וּלְהָרְגֶךָ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: כְּבָר אַתָּה מֵת בְּעֵינָיו וְשָׁתָה עָלֶיךָ כּוֹס שֶׁל תַּנְחוּמִים. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: לְשׁוֹן תַּנְחוּמִים, מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרָכוֹת בַּהֲרִיגָתְךָ•.

(מג) וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃

מג וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי וְקוּם אִזֵיל לָךְ לְוַת לָבָן אָחִי לְחָרָן׃

(מד) וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ:

מד וְתֵתֵיב עִמֵּהּ יוֹמִין זְעֵירִין עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךָ:

רש״י◄ אֲחָדִים • מוּעָטִים.

(מה) עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד:

מה עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךָ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת דִּי עֲבַדְתָּ לֵהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָה אֶתְכַּל אַף תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא חָד:

רש״י◄ לָמָּה אֶשְׁכַּל • אֶהְיֶה שַׁכּוּלָה מִשְּׁנֵיכֶם. לְמַד עַל הַקּוֹבֵר אֶת בָּנָיו שֶׁקָּרוּי שַׁכּוּל, וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר: ״כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי, שָׁכָלְתִּי״. גַּם־שְׁנֵיכֶם • וְאִם יָקוּם עָלֶיךָ וְאַתָּה תַּהַרְגֶנּוּ, יַעַמְדוּ בָּנָיו וְיַהַרְגוּךָ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרָקָה בָּהּ וְנִתְנַבְּאָה שֶׁבְּיוֹם אֶחָד יָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק ׳הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ׳ (סוטה יב).

(מו) וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:

מו וַאֲמֶרֶת רִבְקָה לְיִצְחָק עָקֵת בְּחַיַּי מִן קֳדָם בְּנַת חִתָּאָה אִם נְסִיב יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנַת חִתָּאָה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא לְמָה לִי חַיִּים:

רש״י◄ קַצְתִּי בְחַיַּי • מָאַסְתִּי בְּחַיַּי.

כח (א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךָ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

א וּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבָרִיךְ יָתֵהּ וּפַקְּדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא תִסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן:

(ב) קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ:

ב קוּם אֲזֵיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמָּךְ וְסַב לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנַת לָבָן אֲחוּהָא דְאִמָּךְ:

רש״י◄ פַּדֶּנָה • כְּמוֹ לְפַדָּן. בֵּיתָה בְתוּאֵל • לְבֵית בְּתוּאֵל, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ (יבמות יג).

(ג) וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים:

ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ יָתָךְ וְיַפְּשָׁךְ וְיַסְגְּנָךְ וּתְהֵי לְכִנְשַׁת שִׁבְטִין:

רש״י◄ וְאֵל שַׁדַּי • מִי שֶׁדַּי בְּבִרְכוֹתָיו לַמִּתְבָּרְכִין מִפִּיו, יְבָרֵךְ אוֹתְךָ.

(ד) וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

ד וְיִתֵּן לָךְ יָת בִּרְכָתָא דְאַבְרָהָם לָךְ וּלְבָנָיךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת אַרַע תּוֹתָבוּתָךְ דִּי יְהַב יְיָ לְאַבְרָהָם:

רש״י◄ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם • שֶׁאָמַר לוֹ: ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״, ״וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ״, יִהְיוּ אוֹתָן בְּרָכוֹת הָאֲמוּרוֹת לְךָ, בִּשְׁבִילְךָ, (מִמְּךָ) יֵצֵא אוֹתוֹ הַגּוֹי וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע הַמְּבֹרָךְ.

בעל הטורים

(מו) קַצְתִּי בְחַיַּי. קו״ף קְטַנָּה, שֶׁרָאִתָה שֶׁעָתִיד לִיחָרֵב הַבַּיִת שֶׁגָּבְהוֹ ק׳ אַמָּה. וְקו״ף שֶׁל ״וּדְרוֹר קַן לָהּ״ (תְּהִלִּים פד, ד) גְּדוֹלָה, שֶׁבִּקֵּשׁ דָּוִד עַל הַהֵיכָל שֶׁגָּבְהוֹ ק׳ אַמָּה שֶׁלֹּא יֶחֱרַב. תורה א

◆ יום שבת קודש ב׳ כסלו ◆

(ה) וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃

ה וּשְׁלַח יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם לְוַת לָבָן בַּר בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דְּרִבְקָה אִמֵּהּ דְּיַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃

רש״י ◄ **אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו** • אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת תולדות, מברכים החודש וערב ראש־חודש כסלו ה׳תשמ״ח;
התוועדויות תשמ״ח, כרך א עמ׳ 498־504 – תרגום מאידיש)

הַשְּׁלִיחוּת דְּ"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ לְחָרָן, לְבֵית לָבָן, "לָקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה". וּכְפִי שֶׁהָיָה וְהִתְבָּרֵר אַחַר־כָּךְ בְּפוֹעַל – הֲרֵי דַּוְקָא בְּחָרָן ("חָרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם") הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְקִיֵּים אֶת הַצִּיווּי דְּ"פְּרוּ וּרְבוּ גו'", וּבְאוֹפֶן שֶׁל "מִיטָּתוֹ **שְׁלֵימָה**".

וְנוֹסָף לְכָךְ שֶׁשָּׁם הֶעֱמִיד אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ, עָשָׂה שָׁם גַּם דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ **בְּתַחְתּוֹנִים**, עַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת בְּצֹאן לָבָן, עַד שֶׁנִּהְיָה אֵצֶל יַעֲקֹב (בְּחָרָן) צֹאן רַבּוֹת וְגו', וּבַלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת – שֶׁבִּירֵר וְהֶעֱלָה נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁהָיוּ בְּצֹאן לָבָן.

וְעַד שֶׁגַּם בְּלֶכְתּוֹ בַּדֶּרֶךְ, עוֹד בְּטֶרֶם בּוֹאוֹ לְחָרָן (מְקוֹם שְׁלִיחוּתוֹ) – "וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשׁוֹתָיו", הֵיְנוּ שֶׁלָּקַח אֲבָנִים (דּוֹמֵם, נִבְרָא הֲכִי תַּחְתּוֹן) וּפָעַל בָּהֶם עֲלִיָּה, וְעַד שֶׁ"וְהָאֶבֶן הַזֹּאת גו' יִהְיֶה בֵּית אֱלֹקִים".

וְזוֹהִי גַּם הַהוֹרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁשְּׁלִיחוּת נִשְׁמָתוֹ, אֲשֶׁר יָרְדָה לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי (חָרָן, חָרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם בָּעוֹלָם) הִיא – לִפְעוֹל "פְּרוּ וּרְבוּ גו'", הֵן כִּפְשׁוּטוֹ וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת, לְהַשְׁפִּיעַ בְּעִנְיְנֵי יַהֲדוּת עַל עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי עַל־יְדֵי מִצְוֹת, וְתוֹרָה בִּפְרָט (וַהֲרֵי "הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה כְּאִילּוּ יְלָדוֹ"), וְכֵן לְהַשְׁפִּיעַ עַל אוּמוֹת הָעוֹלָם (תּוֹשָׁבֵי חָרָן) שֶׁיְּקַיְּמוּ שֶׁבַע הַמִּצְוֹת שֶׁלָּהֶם, וְעַד – לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, גַּם הַחֵלֶק שֶׁלְּמַטָּה מִסּוּג הַמִּדַּבֵּר, וְעַד הַדּוֹמֵם (אַבְנֵי הַמָּקוֹם) לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, אֲשֶׁר עַל־יְדֵי "וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" – שֶׁיַּעֲקֹב יָצָא מִמְּקוֹמוֹ שֶׁל יִצְחָק וְהָלַךְ דַּוְקָא לְפַדַּן אֲרָם "לָקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה" – נִפְעַל עִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה גַּם בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל יִצְחָק וְגַם לֹא אֵצֶל יִצְחָק:

יִצְחָק הָיָה עוֹלָה תְּמִימָה, וְלָכֵן, הָעֲבוֹדָה שֶׁל הַפִּיכַת הַסִּטְרָא־אַחֲרָא, אֲנָשִׁים שֶׁהֵם הֵיפֶךְ מִקְּדוּשָׁה – לִקְדוּשָׁה, לֹא הָיְתָה שַׁיֶּכֶת אֶצְלוֹ [דְּלֹא כְּאָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁ"אַבְרָהָם הָיָה מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים"].

אָמְנָם, עַל־יְדֵי "וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" לְפַדַּן אֲרָם, הִנֵּה מִלְּבַד הַבֵּירוּרִים שֶׁבִּירֵר בְּחוּץ לָאָרֶץ - הָיְתָה "מִיטָּתוֹ שְׁלֵימָה", וְעַד אֲשֶׁר "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף", שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף הוּא – "יוֹסֵף ה' לִי בֵּן אַחֵר", לַעֲשׂוֹת גַּם אֶת הַ"אַחֵר" לְ"בֵּן", הֵיְינוּ, שֶׁגַּם אֵלּוּ שֶׁהֵם לְעֵת־עַתָּה בִּבְחִינַת "אַחֵר" – יִתְהַפְּכוּ, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּגַלִּים שֶׁהֵם בֶּאֱמֶת בִּבְחִינַת "בֵּן", וְעַד – בְּנוֹ יְחִידוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד לְ"בִנְיָמִין" – "בֶּן יָמִין", בֶּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶרֶץ אֲשֶׁר עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ (אֱלוֹקוּת), עַד אֶרֶץ **שֶׁרָצְתָה** לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ.

וְהִנֵּה, מִלְּבַד הַהוֹרָאָה שֶׁיֵּשׁ לִלְמוֹד מִ"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" אוֹדוֹת שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, יֶשְׁנָהּ הוֹרָאָה מְיוּחֶדֶת לִשְׁלוּחִים בְּפַשְׁטוּת דְּכ"ק מו"ח אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ – בְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁתּוֹכֶן הַשְּׁלִיחוּת שֶׁלָּהֶם הוּא כִּשְׁלִיחוּת יַעֲקֹב – שֶׁנִּשְׁלְחוּ לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים, רְחוֹקִים בְּרוּחָנִיּוּת, פַּדַּן אֲרָם, וְלִפְעָמִים גַּם חָרָן [נוֹסָף לְזֶה שֶׁעוֹלָם־הַזֶּה בִּכְלָל הוּא "חָרָן", הֲרֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ הֵן "חָרָן" שֶׁבְּעוֹלָם־הַזֶּה גּוּפָא] כְּדֵי לִפְגֹּשׁ יְהוּדִים "אֲחֵרִים" לִפְעוֹל בָּהֶם אֶת כָּל הַנַּ"ל (בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמָם, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁאָר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנוֹגֵעַ לְמִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, כַּנַּ"ל) – הֲרֵי הַדָּבָר מוּדְגָּשׁ בִּמְיוּחָד בִּשְׁמוֹ שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ:

שְׁמוֹ (הַשֵּׁנִי) הוּא "יִצְחָק" – "וַיִּשְׁלַח **יִצְחָק** אֶת יַעֲקֹב", וּשְׁמוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא – "**יוֹסֵף**", עַל־שֵׁם "יוֹסֵף הַוְיָ' לִי בֵּן אַחֵר". וַהֲרֵי זוֹהִי מַטְּרַת שְׁלִיחוּתָם שֶׁל הַשְּׁלוּחִים הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּכָנָס זֶה – עַל־מְנָת שֶׁאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וִיקַבְּלוּ הַחְלָטוֹת טוֹבוֹת אֵיךְ לְהוֹסִיף וּלְהַרְחִיב אֶת עֲבוֹדַת וְקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת דְּ"וַיִּשְׁלַח (יוֹסֵף) יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְהַדְגִּישׁ, שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּכָל הַנַּ"ל צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּתוֹר **שְׁלוּחִים**, הֵיְינוּ לֹא רַק מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל (עֲבוֹדַת עֶבֶד), אֶלָּא בְּתוֹר דָּבָר **שֶׁלָּהֶם** (שְׁלִיחַ), שֶׁאָז עוֹסְקִים בַּדָּבָר בְּחַיּוּת אַחֶרֶת לְגַמְרֵי.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּקַבָּלַת־עוֹל (עֲבוֹדַת עֶבֶד) יֶשְׁנָהּ מַעֲלַת הַבֵּיטּוּל – הֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסְקִים בַּשְּׁלִיחוּת כְּדָבָר פְּרָטִי, הָעֲבוֹדָה הִיא בְּתוֹסֶפֶת חַיּוּת (כַּנַּ"ל), וְזֶה **מוֹסִיף** גַּם בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל. וְלָכֵן, רְצוֹנוֹ שֶׁל הַמְשֻׁלָּחַ הוּא שֶׁיַּעַסְקוּ בָּזֶה בְּתוֹר דָּבָר פְּרָטִי, וְאִם־כֵּן – הִנֵּה מִצַּד הַבֵּיטּוּל בְּקַבָּלַת־עוֹל גּוּפָא, נִדְרָשׁ שֶׁהָעֲבוֹדָה תִּהְיֶה (לֹא רַק בְּתוֹר עֶבֶד, אֶלָּא) בְּתוֹר שְׁלִיחַ.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲבוֹדַת הַשְּׁלוּחִים צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּמְסִירוּת־

נָפֶשׁ, אֲשֶׁר מִסִּירוּת־נֶפֶשׁ קְשׁוּרָה (לִכְאוֹרָה) בְּ׳בִּיטּוּל׳ – הֲרֵי רוֹאִים בְּפוֹעַל שֶׁפְּעָמִים רַבּוֹת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ קְשׁוּרָה דַּוְקָא בְּתוֹקֶף הַמְּצִיאוּת:

כַּאֲשֶׁר הַמְּצִיאוּת הִיא בַּחֲלִישׁוּת, אֲזַי כַּאֲשֶׁר מִילוּי רְצוֹנוֹ קָשׁוּר בִּקְשָׁיִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּסַכָּנָה, הַדָּבָר יִמְנַע אוֹתוֹ מִלְּמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ; אֲבָל כְּשֶׁהוּא בְּתוֹקֶף הַמְּצִיאוּת – שׁוּם דָּבָר לֹא יִמְנַע בַּעֲדוֹ מִלְּהַשְׁלִים אֶת רְצוֹנוֹ, וְיִפְעַל לְשֵׁם כָּךְ בְּכָל הַמַּצָּבִים, אֲפִילוּ כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לְזֶה מְסִירוּת־נֶפֶשׁ.

נוֹסָף עַל הָאָמוּר לְעֵיל אוֹדוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הַשְּׁלִיחוּת, הֲרֵי, גַּם מִסֵּדֶר הַשְּׁלִיחוּת דְּיִצְחָק אֶפְשָׁר לִלְמוֹד הוֹרָאָה וְלִימוּד בְּסֵדֶר הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל "וַיִּשְׁלַח יִצְחָק" שֶׁבְּדוֹרֵנוּ:

לִפְנֵי שֶׁיִּצְחָק שָׁלַח אֶת יַעֲקֹב לְחָרָן – בֵּרְכוֹ "**וַיִּתֶּן** לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְגוֹ'".

וְהַבְּרָכָה הִיא שֶׁלֹּא עַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל כְּלָל – "**וַיִּתֶּן**", "יִתֵּן וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן":

דְּהִנֵּה בְּדֶרֶךְ כְּלָל מְבָרְכִים תְּחִילָה אֶת עִיקַּר הַבְּרָכָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה מוֹסִיפִים עַל הָעִיקָּר, אֲבָל בִּרְכַּת יִצְחָק הָיְתָה בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָה הִתְחִיל בְּהוֹסָפָה ("מִלְּכַתְּחִילָה אַרִיבָּעֵר") – "**וַיִּתֶּן**", בְּוָא"ו **הַמּוֹסִיף** לִפְנֵי "יִתֵּן".

וְגַם: תּוֹכֶן בִּרְכַּת יִצְחָק הוּא "עִיקַּר וּמְקוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת לָעוֹלָם", מִכֵּיוָן שֶׁ"עִיקַּר הַהַשְׁפָּעָה בְּרִיבּוּי אוֹר וְחַיּוּת בְּיוֹתֵר" הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי יִצְחָק, בְּחִינַת גְּבוּרוֹת, "לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם תִּגְבּוֹרֶת אוֹר וְחַיּוּת בְּכֹחַ עָצוּם יוֹתֵר כו'".

וְהַבְּרָכוֹת הֵן לְכָל־רֹאשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם – "וַיִּתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ גוֹ'" **בְּפַשְׁטוּת**, אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ.

וְנוֹסָף לְזֶה (אֲבָל כַּמּוּבָן שֶׁזֶּהוּ עִיקָּר) – בְּרָכוֹת אֵלּוּ כּוֹלְלוֹת אֶת כָּל הַפֵּירוּשִׁים שֶׁבָּזֶה בְּמִדְרְשֵׁי חֲז"ל, וּלְדוּגְמָא: "מִטַּל הַשָּׁמַיִם זוֹ מִקְרָא, וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ זוֹ מִשְׁנָה, דָּגָן זוֹ תַּלְמוּד, תִּירוֹשׁ זוֹ אַגָּדָה", **וְעוֹד**.

וְגַם: נוֹסָף לִבְרָכוֹת שֶׁבֵּירֵךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב לִפְנֵי שְׁלִיחוּתוֹ לְחָרָן, הֲרֵי תֵּיכָף לְאַחַר הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ חָזַר וּבֵירְכוֹ מִיַּד עוֹד וָעוֹד, "וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ גוֹ' וְאֵ־ל שַׁדַּ־י יְבָרֵךְ אוֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים, וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ וְגוֹ'".

וּלְאַחֲרֵי זֶה, גַּם בְּהַתְחָלַת הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל – מְקַבֵּל יַעֲקֹב אֶת בִּרְכוֹת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְגוֹ'", וְעַד שֶׁהַדָּבָר פָּעַל מִיַּד בְּיַעֲקֹב – "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו, מִשֶּׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרָה טוֹבָה שֶׁהוּבְטַח בִּשְׁמִירָה, נָשָׂא לִבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְנַעֲשָׂה קַל לְלֶכֶת", עַד שֶׁ"כֹּחוֹ גָּדוֹל".

מִכָּךְ אֶפְשָׁר לִלְמוֹד גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק" בְּדוֹרֵנוּ זֶה – בְּקֶשֶׁר לְכִנּוּס הַשְּׁלוּחִים הַנּוֹכְחִי:

לִפְנֵי שֶׁ"יִצְחָק" שֶׁבְּדוֹרֵנוּ שׁוֹלֵחַ שְׁלִיחַ – הֲרֵי הוּא מְבָרֵךְ אוֹתוֹ, וּבְבְרָכוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה – "יִתֵּן וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן", וּבַבְּרָכוֹת הֲכִי גְּדוֹלוֹת – "מִקּוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת לָעוֹלָם". וּלְכָל־רֹאשׁ – בְּרָכוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת, "וַיִּתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ גוֹ'", שֶׁיִּתְבָּרְכוּ בְּפַרְנָסָה בְּהַרְחָבָה, "וַיִּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ גוֹ'" – בְּבָנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, וּבְכוּלָּם רְוִיחֵי.

וּלְאַחֲרֵי זֶה – הַבְּרָכוֹת כּוֹלְלוֹת בְּרָכוֹת בַּעֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית שֶׁל הַשָּׁלִיחַ, בְּלִימוּד הַתּוֹרָה, נְגִלָּה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּבְעִיקָּר – בְּרָכוֹת בְּקִיּוּם שְׁלִיחוּתוֹ בְּפוֹעַל בַּהֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת וַהֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה.

וְכֵן בְּעֵת מִינּוּי הַשָּׁלִיחַ – מְקַבְּלִים עוֹד פַּעַם אֶת בִּרְכַּת "יִצְחָק", וְגַם כְּשֶׁיּוֹצְאִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ, מְקַבְּלִים מִיַּד בְּרָכוֹת נוֹסָפוֹת מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְגוֹ'", שֶׁיַּצְלִיחַ בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת דְּ"וּפָרַצְתָּ וְגוֹ'" – הֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה.

כְּלוֹמַר: נוֹסָף לְכָךְ שֶׁהַמְשַׁלֵּחַ, נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, אָמַר וְהוֹרָה שֶׁקִּיבֵּל אֶת הַנְּשִׂיאוּת מֵאָבִיו בִּתְנַאי שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יִהְיוּ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וְכַמּוּבָן שֶׁהַדָּבָר חָל עַל כָּל שְׁלוּחָיו (שֶׁהֵם "כְּמוֹתוֹ" דְּהַמְשַׁלֵּחַ) – מְבָרֵךְ הַמְשַׁלֵּחַ אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִפְנֵי שֶׁיּוֹצֵא בִּשְׁלִיחוּתוֹ, בְּעֵת מִינּוּי הַשְּׁלִיחוּת, וְאַחַר־כָּךְ גַּם בְּהַתְחָלַת הַשְּׁלִיחוּת.

וְהַבְּרָכוֹת נִמְשָׁכוֹת עַל כָּל מֶשֶׁךְ זְמַן הַשְּׁלִיחוּת, וְגַם לְ"זַרְעֲךָ" עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם.

וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּפוֹעַל בְּקִיּוּם בְּרָכוֹת אֵלּוּ – אֵצֶל הַשְּׁלוּחִים שֶׁנִּתְמַנּוּ לִפְנֵי עֶשֶׂר שָׁנִים, עֶשְׂרִים שָׁנָה (וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה) – שֶׁכּוּלָּם הִסְתַּדְּרוּ, בָּרוּךְ ה', וְהֶעֱמִידוּ מִשְׁפָּחוֹת בְּבָנִים וּבְנוֹת עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, בְּבָנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, וּבְכוּלָּם רְוִיחֵי, וְנוֹסָף לְזֶה – רוֹאִים אֶת הַבְּרָכוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִדָּדָךְ הַטָּבַע בְּהַצְלָחַת הַשְּׁלוּחִים בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתָם בַּהֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת וְהַמַּעְיָנוֹת חוּצָה.

וַהֲרֵי, בְּרָכוֹת אֵלּוּ הֵן בְּרָכוֹת הֲכִי גְּדוֹלוֹת, אֶלָּא, שֶׁמִּצַּד הָרְגִילוּת, לִפְעָמִים לֹא שָׂמִים לֵב לְזֶה כִּדְבָעֵי, וְטוֹעִים לַחְשׁוֹב שֶׁלֹּא מְקַבְּלִים מֵהַמְשַׁלֵּחַ אֶת כָּל הַבְּרָכוֹת הַדְּרוּשׁוֹת.

וּמִכָּאן מַעֲנָה לַשְּׁלוּחִים הַשּׁוֹאֲלִים וּמְבַקְּשִׁים בְּרָכוֹת בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים, הָחֵל מִפַּרְנָסָה בְּגַשְׁמִיּוּת, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתָם בְּמִילּוּאָהּ לְלֹא בִּלְבּוּלִים צְדָדִיִּים:

הַמְשַׁלֵּחַ מְבָרֵךְ אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַשְּׁלוּחִים עוֹד לִפְנֵי צֵאתוֹ לִשְׁלִיחוּתוֹ, וּמַמְשִׁיךְ וּמְבָרֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל הַבְּרָכוֹת הַדְּרוּשׁוֹת לוֹ, עַד לַבְּרָכוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁיְּכוֹלוֹת לִהְיוֹת: "וַיִּתֶּן־לְךָ – יִתֵּן וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן – הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ גוֹ'", וְכַמָּה וְכַמָּה מִבְּרָכוֹת אֵלּוּ כְּבָר הִתְקַיְּמוּ

בְּפוֹעַל – דַּי אִם יִתְבּוֹנֵן בְּחַיָּיו הַפְּרָטִיִּים, בְּחַיֵּי בְּנֵי בֵּיתוֹ וּבַהַצְלָחָה שֶׁהִיְתָה בָּעָבָר בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת שֶׁלּוֹ לְמַעְלָה מִדַּרְגַּת הַטֶּבַע – וְיִרְאֶה אֶת רִיבּוּי בִּרְכוֹת הַמְשֻׁלָּח שֶׁבָּזֶה. וְעוֹד וְהוּא הָעִיקָּר: כַּוָּנַת כָּל הַבְּרָכוֹת הִיא – לְהוֹסִיף כּוֹחוֹת וּמָרֶץ בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל, אֲשֶׁר "נָשָׂא לִבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְנַעֲשָׂה קַל לְלֶכֶת", וְ"כּוֹחוֹ גָּדוֹל" בִּשְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, מִבְּלִי הַבֵּט עַל כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַסְתָּרִים וּמְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים שֶׁמִּסְּבִיבוֹ.

וְאַדְרַבָּה: עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּ"חֲרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם" – "יִהְיֶה "וַיִּפְרוֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת", הֵחֵל מֵעֲשִׂירוּת בְּגַשְׁמִיּוּת, וְגַם – עֲשִׂירוּת בְּרוּחָנִיּוּת: עַד כַּמָּה שֶׁהָיָה "כּוֹחוֹ גָּדוֹל" בְּקִיּוּם שְׁלִיחוּתוֹ עַד עַתָּה – הֲרֵי תָּמִיד הוֹלֵךְ וּמוֹסִיף "מַעֲלִין בַּקּוֹדֶשׁ" וּ"מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָנָה רוֹצֶה מָאתַיִם, מָאתַיִם רוֹצֶה אַרְבַּע מֵאוֹת", וְכֵן הָלְאָה.

(ו) **וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:**

ו **וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בָרִיךְ יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵהּ לְפַדַּן אֲרָם לְמִסַּב לֵהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא כַּד בָּרִיךְ יָתֵהּ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי לְמֵימַר לָא תִּסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן:**

(ז) **וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם:**

ז **וְקַבִּיל יַעֲקֹב מִן אֲבוּהִי וּמִן אִמֵּהּ וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם:**

רש״י ◄ **וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב** • מְחֻבָּר לָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה: "וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק וְגוֹ׳ וְכִי שִׁלַּח אוֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם", וְכִי שָׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְהָלַךְ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנַעַן, וְהָלַךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמָעֵאל.

(ח) **וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו:**

ח **וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁא בְּנַת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אֲבוּהִי:**

(ט) **וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:**

ט **וַאֲזַל עֵשָׂו לְוָת יִשְׁמָעֵאל וּנְסִיב יָת מַחְלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בַּר אַבְרָהָם אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת עַל נְשׁוֹהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ:**

ס ס ס

רש״י ◄ **אֲחוֹת נְבָיוֹת** • מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּת יִשְׁמָעֵאל", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אֲחוֹת נְבָיוֹת? אֶלָּא לִמְּדָנוּ שֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל מִשֶּׁיֵּעָדָהּ לְעֵשָׂו, קֹדֶם נִשּׂוּאִין, וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אָחִיהָ. וְלָמַדְנוּ שֶׁהָיָה יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק בֶּן ס״ג שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל בֶּן ע״ד שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, שֶׁי״ד שָׁנָה הָיָה גָּדוֹל יִשְׁמָעֵאל מִיִּצְחָק, "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם", הֲרֵי ע״ד, וּשְׁנוֹתָיו הָיוּ קל״ז, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ׳". נִמְצָא, יַעֲקֹב כְּשֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן ס״ג שָׁנִים הָיָה, וְלָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁנִּטְמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנָה, וְאַחַר־כָּךְ הָלַךְ לְחָרָן, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לָבָן לִפְנֵי לִדָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֶלָּא י״ד שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לא) "עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנוֹתֶיךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ", וּשְׂכַר הַצֹּאן מִשֶּׁנּוֹלַד יוֹסֵף הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן ל) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ׳", וְיוֹסֵף בֶּן ל׳ שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמָּלַךְ, וּמִשָּׁם עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם ט׳ שָׁנִים, ז׳ שֶׁל שֹׂבַע וּב׳ שֶׁל רָעָב, וְיַעֲקֹב אָמַר לְפַרְעֹה: (לקמן מז) "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה", צֵא וַחֲשֹׁב: י״ד שָׁנָה שֶׁלִּפְנֵי לִדַּת יוֹסֵף וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל יוֹסֵף, וְתִשַּׁע מִשֶּׁמָּלַךְ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב, הֲרֵי נ״ג, וּכְשֶׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו הָיָה בֶּן ס״ג, הֲרֵי קי״ו וְהוּא אוֹמֵר "שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה", הֲרֵי חֲסֵרִים י״ד שָׁנִים, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַחַר שֶׁקִּבֵּל הַבְּרָכוֹת נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנִים (אֲבָל לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה. שֶׁהֲרֵי לֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מֵאָבִיו אֶלָּא כ״ב שָׁנָה, דְּהַיְנוּ מִי״ז עַד ל״ט, כְּנֶגֶד כ״ב שֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאָבִיו וְלֹא כִּבְּדוֹ, וְהֵם כ׳ שָׁנִים בְּבֵית לָבָן וּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בַּדֶּרֶךְ, כִּדְכְתִיב: (לקמן לג) "וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת", וּפִרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה מִזֶּה הַפָּסוּק, שֶׁשָּׁהָה י״ח חֳדָשִׁים בַּדֶּרֶךְ, דְּ׳בַיִת׳ הֲוָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְ׳סֻכּוֹת׳ הָווּ בִּימוֹת הַחַמָּה. וּלְחֶשְׁבּוֹן הַפְּסוּקִים שֶׁחִשַּׁבְנוּ לְעֵיל, מִשֶּׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו עַד שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם שֶׁהָיָה בֶּן ק״ל שָׁנָה, שֶׁשָּׁם אָנוּ מוֹצְאִים עוֹד י״ד שָׁנִים, אֶלָּא וַדַּאי נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר בַּהֲלִיכָתוֹ לְבֵית לָבָן לִלְמֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ, וּבִשְׁבִיל זְכוּת הַתּוֹרָה לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם, וְלֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנּוּ אֶלָּא כ״ב שָׁנָה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. עַד כָּאן מָצָאתִי בְּרַשִׁ״י יָשָׁן). **עַל־נָשָׁיו** • הוֹסִיף רִשְׁעָה עַל רִשְׁעָתוֹ (רָצָה לוֹמַר: מִרִשְׁעַת עַל מִרִשְׁעִיּוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ כְּבָר, וְקַל לְהָבִין), שֶׁלֹּא גֵּרַשׁ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ׳ 165)

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם (כח, ט) יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ מְצַיֵּין הַכָּתוּב אֶת הֲלִיכָתוֹ שֶׁל עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לְהוֹדִיעַ עַד כַּמָּה הִשְׁתַּדֵּל עֵשָׂו לְהַרְאוֹת כְּלַפֵּי חוּץ כְּאִלּוּ הוּא מְעוּנְיָן לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאָבִיו, וְלָכֵן הוּא הוֹלֵךְ לְשֵׁאת דַּוְקָא אֶת בַּת יִשְׁמָעֵאל. לָכֵן מַדְגִּישָׁה הַתּוֹרָה "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל": כְּדֵי לְהַרְאוֹת אֶת צַדְקוּתוֹ הִטְרִיחַ עֵשָׂו אֶת עַצְמוֹ וְכִתֵּת רַגְלָיו אֶל מְקוֹמוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. וְשָׁם לָקַח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל **בֶּן אַבְרָהָם** – כִּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁלָּקַח אִשָּׁה מִיֻּחֶסֶת, נְכָדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

חסלת פרשת תולדות ססס ק"ו פסוקים, על"ו סימן

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמט - רנב

המשך מעמוד ג

והנה אדמו"ר הזקן כותב[2] ש"אין זה טעם מספיק" ל"הללו את הוי' כל גוים", שכן הם רק **רואים** את הגבורות והנפלאות שנעשו לישראל, ולא **שאירע להם** גבורות ונפלאות.

ולכן מביא פירוש הרשב"ם[3], שמפרש את תשובת הגמרא "דעביד בהדייהו – דחזינן **שעשה בעולם**" (ולא רק בישראל, כפרש"י), שע"ז גם "כל גוים" צריכים לשבח אותו, "וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו יותר מכל אומה ולשון". היינו ש"כי" דכאן אינו נתינת טעם אלא במ"כל שכן"[4].

ב. וי"ל שכאן מדובר אודות מדריגות נעלות ביותר "**גבר עלינו חסדו**".

וביאור הענין, בהקדם דיוק הלשון "(כי גבר עלינו) **חסדו**" – חסדו שלו, ולא חסד סתם. הוא ע"ד מארז"ל[5] "הני עשרים וששה (פסוקים) הודו ("כי לעולם חסדו")[6], כנגד מי, כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה וזן אותם **בחסדו**". ומבואר ע"ז[7] ש"חסדו" הוא בחינה נעלית יותר מ"עולם **חסד** יבנה"[8], שהוא חסד ("עולם חסד") השייך לעולמות, ואילו "חסדו" הוא למעלה משייכות לעולמות, למעלה מהשתלשלות, אריך אנפין. ומזה מובן שכתוב כאן "**גבר עלינו חסדו**", היינו, שהגילוי הוא לא רק מבחי' "חסדו", אלא "**גבר** עלינו", התגברות בבחי' "חסדו" הנ"ל, בחינה נעלית ביותר.

ובהמשך ל"חסדו" כנ"ל, גם ה"אמת" היא לא אמת סתם, אלא אמת שלו – "**ואמת הוי'**", שעל בחי' זו כתב הרמב"ם[9] "הוא **לבדו האמת** ואין לאחר אמת כאמיתתו", וז"ש שם "הוא **שהנביא** אומר", כי הנבראים בדעתם אין להם ידיעה באמיתתו ית'. וביחד עם זה נאמר "ואמת הוי' **לעולם**", שבחינת ואמת הוי' נמשכת "לעולם".

היינו, שמדריגות הנעלות הנ"ל נמשכות גם בידיעת הגוים והאומים (לפרש"י הנ"ל ש"כי גבר גו' חסדו גו' הוא **טעם** ל"הללו גו' כל גוים גו' האומים"), דאף שבכללות הידיעה של הגוים והאומים, היא בשם "אלקים"[10], כמ"ש[11] "אלקים יענה את שלום פרעה", ורק ישראל עם קרובו מקבלים משם "הוי'", הנה היא נמשכת (בחג הסוכות[12]) "**לעולם**" – לגדרי העולם, ופועלת גם בהם[13].

---

2) בלשון אדה"ז בסה"מ תקסט ע' רלח ואילך. ועם הגהות הצ"צ, באוה"ת סוכות ע' א'תשנה ואילך.
3) שם, בד"ה אגבורות ונפלאות.
4) מ"ש בחדא"ג מהרש"א שם. ראה שם. משא"כ לפרש"י ש"כי" כאן אינו כל שכן, אלא נתינת טעם, כנ"ל בפנים.
5) פסחים קיח, א.
6) תהלים קלו.
7) תו"א ר"פ בשלח. קונטרס ומעין מ"ח פ"א. וראה ד"ה הודו ה'תשכ"ב.
8) תהלים פט, ג.
9) הל' יסוה"ת פ"א ה"ג
10) ראה שער הכוונות ענין הפסח דרוש א. תו"א הוספות קט, ד. סה"מ תש"ט ע' 189.
11) מקץ מא, טז. וראה תו"א יתרו עא, ד.
12) במאמר כאן מקשר מעלה זו לחה"ס שמקריבים בו ע' פרים. עיי"ש.
13) מד"ה הללו את הוי' ה'תשל"א.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת תולדות

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ו מרחשון פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום רביעי - כ"ט מרחשון** מפרק קמ עד סוף פרק קמד
יום שני - כ"ז מרחשון מפרק קכ עד סוף פרק קלד	**יום חמישי - ל' מרחשון** פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ
יום שלישי - כ"ח מרחשון מפרק קלה עד סוף פרק קלט	**יום שישי - א' כסלו** פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט
שבת קודש - ב' כסלו פרק כ מפרק י עד סוף פרק יז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 304, לב ברך ה' חילם... עד עמ' קנג, תדרשנו:

לב. אגרת זו, סימן ל"ב, היא האחרונה בסדר "אגרת הקודש" שסידרו בני הגאון המחבר, וכשם שהאגרת הראשונה פותחת בברכה, "פותחין בברכה", שבאה כתוצאה מ"שמועה טובה" שהגיעה אל רבנו הזקן על השלמת הש"ס ברוב עיירות ומנייני אנ"ש – כך גם האגרת האחרונה ב"אגרת הקודש" מתחילה בברכה, "ברך ה' חילם"; כפי הנראה מתוכן האגרת, היא באה גם כן משמועה טובה שבעיירות ומנייני אנ"ש הונהג ענין הצדקה לארץ ישראל, בסדר של גבאי־צדקה – "מְעַשֶּׂה", המעורר את ה"עושים", ורבנו הזקן נותן את ברכתו על כך גם ל"מְעַשֶּׂה" וגם ל"עושים", ומסביר את המעלה הנוספת שישנה כשההתעוררות לצדקה באה מהאדם עצמו, על־ידי "עבודתו" העצמית, לגבי ההתעוררות כשהיא באה באמצעות אדם שני.

אגרת הקודש

לב ברך ה' חילם ופועל ידם ירצה לרצון להם לפני ה' תמיד כה יתן וכה יוסיף ה' לאמץ לבם בגבורים ונדיב על נדיבות יקום להיות גדול המעשה בכל עיר ומנין ותחשב לו לצדקה ועל העושה נאמר צדקתו עומדת לעד עומדת לשון נקבה שמקבל התעוררות לבו הטהור מגדול המעשה אעפי"כ עומדת לעד. פי' שכל הצדקה והחסד שישראל עושין בעוה"ז מנדבת לבם הטהור הן הנה חיות וקיימות בעוה"ז הגשמי עד זמן התחיי' שאז הוא זמן גילוי אלקות ואור א"ס ב"ה מבחי' סובב כל עלמין בעוה"ז וכמ"ש באריכות במכתב דאשתקד וצריך להיות כלי ומכון להתלבש בו אור א"ס ב"ה כמו הגוף לנשמה עד"מ כמ"ש הלא כה דברי כאש מה אש אינה מאירה בעוה"ז אלא כשנאחזת ומתלבשת בפתילה כו' כמ"ש במ"א. והגוף והכלי לאורו ית'

הרבי כותב באחד ממכתביו, שקיים גם קשר בין האגרת הראשונה לאגרת האחרונה. בכך שבשתיהן מדובר על העליונות והפעולה של **עבודת** התפלה בכוונה: באגרת הראשונה מדובר אודות "כוונת התפלה מעומקא דלבא כו' עד מיצוי הנפש כו'", ומה שזה פועל בענינים רוחניים, לחזק את השכל המתבונן בגדלות ה' ובחיזוק של אהבה ויראה, ובאגרת האחרונה מדובר אודות עבודת התפלה בהתעוררות של אהבת ה' בקריאת שמע "ולמסור נפשו באחד" ו"בכל מאדך" כפשוטו, כשהיא באה בפועל בנתינת הצדקה, שיש בה המעלה הנוספת כשההתעוררות לצדקה באה מהעבודה העצמית בעבודת התפלה.

בָּרֵךְ ה' חֵילָם וּפֹעַל יָדָם יִרְצֶה, – כלשון ברכתו של משה רבנו לשבט לוי[1], שבהתאם לחכמינו ז"ל[2] זה מוסב על העבודה בבית המקדש, וב"אבות דר' נתן"[3] הרי כתוב: "יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה", שבזמן הגלות יש לנו דבר המכפר בדוגמת העבודה בבית המקדש, והוא – גמילות חסדים, שצדקה וגמילות חסדים הן כמו ענין העבודה בבית המקדש, ויש לומר, שלכן מתחיל רבנו הזקן את הברכה לעושי הצדקה, בלשון זו, **לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה' תָּמִיד,** – יכול להיות שהכוונה היא, שכשם שעל־ידי נתינת צדקה, למרות שנותנים "חומש" בלבד, מעלה ה"חומש" את "ארבע הידות", ארבעת החלקים הנותרים מרווחיו, שגם הם יעלו להוי', כפי שמוסבר בסוף פרק ל"ד ב"תניא", כך גם בנדון דידן, ש"פועל ידם", לא רק של מצות הצדקה, אלא של כל היגיעה והפעולות – יהיו "לרצון להם לפני ה' תמיד", **כֹּה יִתֵּן וְכֹה יוֹסִיף ה' לְאַמֵּץ לִבָּם בַּגִּבּוֹרִים**[4], – מהלשון נראה שאגרת זו באה כתוצאה מ"שמועה טובה" בענין הצדקה, שעל כך אומר רבנו הזקן "כה יתן וכה יוסיף", לחזק עוד יותר את לבם "בגבורים", בענין של "איזהו גבור הכובש את יצרו"[5], לתת יותר מאשר יש ברצון לתת, **וְנָדִיב עַל נְדִיבוֹת יָקוּם**[6], – יכול להיות שהכוונה היא, שה"מְעַשֶּׂה" מעלתו למעלה מנדיבות ה"עושים", **לִהְיוֹת גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה** – מי שמעורר ומשפיע על אחרים לתת צדקה, שה"מְעַשֶּׂה" הרי גדול מה"עושה"[7], **בְּכָל עִיר וּמִנְיָן, וְתֶחָשֵׁב לוֹ** – ל"מַעֲשֶׂה" **לִצְדָקָה.** – הצדקה של האחרים נחשבת כצדקה שלו. **וְעַל הָעוֹשֶׂה**[8] – זה שנותן הצדקה – על־ידי ההתעוררות ה"מְעַשֶּׂה", **נֶאֱמַר**[9]**: "צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד"** - "עֹמֶדֶת" לְשׁוֹן נְקֵבָה, שֶׁמְּקַבֵּל הִתְעוֹרְרוּת לִבּוֹ הַטָּהוֹר מִ"גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה", – לא שהוא מתעורר בעצמו לתת הצדקה, שאז הוא "משפיע", אלא הוא מקבל את ההתעוררות מה"מְעַשֶּׂה", ובנוגע להתעוררות זו הוא בבחינת "נקבה" שהיא "מקבלת", **אַף־עַל־פִּי־כֵן "עֹמֶדֶת** – הצדקה שלו, **לָעַד", פֵּרוּשׁ,** – מהי הכוונה שהצדקה שלו עומדת (נשארת) לעד? שֶׁכָּל הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה מִנְּדִבַת לִבָּם הַטָּהוֹר - הֵן הֵנָּה חָיוֹת וְקַיָּמוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי עַד זְמַן הַתְּחִיָּה, – של תחיית המתים, שֶׁאָז – בזמן תחיית המתים, **הוּא** זְמַן גִּלּוּי אֲלָקוּת וְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִבְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, – "אור אין סוף" שבבחינת "סובב" ו"מקיף" ולמעלה מכל העולמות – אור זה יאיר בהתגלות בעולם הזה בזמן תחיית המתים, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת בַּמִּכְתָּב דְּאֶשְׁתָּקַד**[9]**. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי וּמָכוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בּוֹ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ הַגּוּף לַנְּשָׁמָה עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – הגוף הוא כלי מתאים לקבלת הנשמה, והנשמה מתלבשת בגוף – כך צריך להיות כלי לקבלת ההתגלות של "אור אין סוף" ברוך הוא, ה"סובב כל עלמין", שיתגלה בתחיית המתים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10]**: "הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ"** - מָה אֵשׁ אֵינָהּ מְאִירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא כְּשֶׁנֶּאֱחֶזֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת **בַּפְּתִילָה כו',** – כך, כדי שאלקות תאיר בעולם

---

1. ברכה לג, יא. **2.** פסחים כב, ב. **3.** פרק ד, ה. **4.** ע"פ עמוס ב, טז. **5.** אבות רפ"ד. **6.** ע"ד ל' הכתוב - ישעי' לב, ח. **7.** ב"ב ט, א. **8.** תהלים קיא, ג. **9.** אגרת הקודש סימן טו"ב. **10.** ירמי' כג, כט.

הזה, זקוקים ל"כלי" בו תיאחז האלקות וישמש כ"פתילה", המתבטל וכלה לגמרי באש האלקי, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[11], **וְהַגּוּף וְהַכֵּלִי לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – ל"אור אין סוף", **הֵיא מִדַּת הַחֶסֶד וּנְדִיבַת הַלֵּב, לִתֵּן וּלְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ כּוֹ'**, – למי שאין לו משל עצמו, הרי שמדת החסד ונדיבות הלב – הנתינה בסבר פנים יפות ובהרגשת העני – הם כלי לאורו יתברך, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'**[12]: **"וְכַמָּה גּוּפִין תִּקִּינַת לוֹן,** – וכמה גופים תיקנת להם – לקבלת האורות של הספירות, **וְאִתְקְרִיאוּ בְּתִקּוּנָא דָא חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא"**, – והם נקראים ב"תיקון" זה: חסד – הזרוע הימנית, וכשם שלמעלה, חסד היא "דרועא ימינא" (זרוע ימנית), כך מדת החסד של האדם היא כלי לימין ולגילוי של מעלה, **וְכָל הַגּוּף נִכְלָל בְּיָמִין**, – "ימין" הוא כל עיקרו של הגוף, **וְכַדְּ אָמַר הַפַּיְטָן**[13]: **"לְבוּשׁוֹ צְדָקָה"**[14]. – שצדקה היא לבושו – **סתם – של כל ה"גוף"** – של הקדוש ברוך הוא, לקבלת ההתגלות של "אור אין סוף". **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ** רַז"ל[15]: **"אֵין הַצְּדָקָה מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְפִי חֶסֶד שֶׁבָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר**[16]: **"זְרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה, קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד"**; – ששכר הצדקה הוא בהתאם לחסד שבאותה צדקה, כפי החסד ונדיבות הלב שהיו בנתינת הצדקה – כך הוא הקצירה והשכר לאותה צדקה. מדוע נקראת צדקה "זריעה" והשכר "קצירה"? **שֶׁהַקָּצִיר** – של התבואה, **הוּא גִּלּוּי הַזְּרִיעָה הַטְּמוּנָה בָּאָרֶץ, וְכָךְ הוּא הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בִּזְמַן הַגָּלוּת, הֵיא טְמוּנָה וְנִסְתָּרֶת עַד זְמַן הַתְּחִיָּה**, – עד תחיית המתים, כשם שהזריעה טמונה ונסתרת בארץ, **שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ** – בזמן תחיית המתים, **וְיָאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי,** – ההתלבשות וההתגלות הן הקצירה והזריעה של צדקה. באיזה אופן תהיה ההתלבשות וההתגלות של "אור אין סוף"? – יסביר רבנו הזקן להלן שזה על־דרך ועוד יותר, מאשר ההתלבשות והתגלות בכלים של הספירות בעולם ה"אצילות". ובלשון רבנו הזקן: **וְאִיהוּ וּגְרְמוֹהִי חַד,** – ומה שהוא, "אור אין סוף" שבאצילות, ו"גרמוהי", הכלים, הם דבר אחד – **הֵם** – הרי זה מוסב על **בְּחִינוֹת הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,** – שהם "חד", דבר אחד עם "אור אין סוף" שבאצילות, כמובא לעיל, ב"אגרת הקודש" סימן כ', **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין** – שהוא **מִלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת אֲצִילוּת.** – שהוא למעלה לגמרי מעולמות, והוא יתלבש ויתגלה בזמן התחיה של תחיית המתים. אם הכלי ל"אור אין סוף" שיתגלה בכלים של הספירות שב"אצילות", הוא באופן שהוא בטל ומאוחד לגמרי ב"אור אין סוף", עד שהם "חד", דבר אחד – הרי כל־שכן וקל־וחומר שגילוי "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין", שלמעלה לגמרי מעולמות, מן ההכרח שיהיה "וגרמוהי חד", כלי לקליטת אור זה בפנימיות, – וזהו ענין הצדקה. **וּלְפִיכָךְ** – ולכן, **נִקְרֵאת "צְדָקָה" לְשׁוֹן נְקֵבָה, "צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד"**, – הרי ש"צדקה" היא לשון נקבה, **שֶׁמְּקַבֶּלֶת הֵאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין, הַמִּתְלַבֵּשׁ** – ומתגלה, **בְּתוֹכָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי בִּזְמַן הַתְּחִיָּה.** – של תחיית המתים. הרי זו הוספה למה שנאמר לעיל, ש"עומדת" לשון נקבה הוא במי **שמקבל** התעוררותו מאדם אחר, **ולכן** הוא מצויין בלשון נקבה, מפני שההתעוררות לצדקה אצלו היא בבחינת נקבה, **מקבל** – אלא הצדקה עצמה היא בבחינת נקבה ומקבל, מפני שהיא כלי "לקבל" בו את "אור אין סוף" ה"סובב"; היא כלי **לקבלה, אֲבָל** – הפסוק[17]: **"צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ" הוּא לְשׁוֹן זָכָר,** – "צדק" ו"יהלך", **הֵיא מִדַּת הַחֶסֶד הַמִּתְעוֹרֶרֶת בְּלֵב הָאָדָם מֵעַצְמוֹ,** – שלא על־ידי ההתעוררות של "מעשה", **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת אַהֲבַת ה' בִּקְרִיאַת שְׁמַע, וּלְדַבְקָה בּוֹ, וְלִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד", וּ"בְכָל מְאֹדֶךָ" כִּפְשׁוּטוֹ וְכוּ'.** – כלומר בכסף שלך[18], שמאהבת ה' ומסירות נפשו לה' – באה ההתעוררות למתן צדקה, **וּבְ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא",** – בהתעוררות שלמטה, מן האדם ומסירות נפשו ורצונו **הפנימי** להקדוש ברוך הוא, **וְכַמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב אָדָם הָעֶלְיוֹן כּוֹ'** – שעל הכסא – **"אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא",** – ההתעוררות

אגרת הקדש

היא מדת החסד ונדיבת הלב ליתן ולהשפיע חיות למאן דלית ליה כו' כמ"ש בתיקונים וכמה גופין תקינת לון ואתקריאו בתיקונא דא חסד דרועא ימינא וכל הגוף נכלל בימין וכך אמר הפייט לבושו צדקה. וזהו שארז"ל אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד שהקציר הוא גילוי הזריעה הטמונה בארץ וכך הוא הצדקה והחסד שישראל עושין בזמן הגלות היא טמונה ונסתרת עד זמן התחיה שיתלבש ויאיר אור א"ס ב"ה בעוה"ז הגשמי ואיהו וגרמוהי חד הם בחי' הכלים דע"ס דאצי' וכ"ש וק"ו אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין מלמעלה מעלה מבחי' אצי' ולפיכך נקראת צדקה לשון נקבה צדקתו עומדת לעד שמקבלת הארה מאור א"ס סובב כל עלמין המתלבש בתוכה בעוה"ז הגשמי בזמן התחיה. אבל צדק לפניו יהלך הוא לשון זכר היא מדת החסד המתעוררת בלב האדם מעצמו ע"י התעוררות אהבת ה' בקריאת שמע ולדבקה בו ולמסור נפשו באחד ובכל מאדך כפשוטו וכו' ובאתערותא דלתתא וכמים הפנים לפנים כן לב אדם העליון כו' אתערותא דלעילא הוא המשכת אור א"ס

---

11. תניא ח"א פנ"ג. **12.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **13.** בפיוט "אתה הוא אלקינו" שבתפלת שמו"ע דר"ה. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר מאגה"ק ס"ג עיי"ש". **15.** סוכה מט, ב. **16.** הושע י, יב. **17.** תהלים פה, יד. **18.** ברכות נד, א.

מלמעלה, שבהתאם להתעוררות שלמטה, וכמידת מסירות "פנימיות" רצונו להקדוש ברוך הוא, שהתבטאה בענין של עשיה גשמית, בנתינת צדקה – כך גם **הוא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין לְמַטָּה מַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי בִּבְחִינַת גִּלּוּי בִּזְמַן הַתְּחִיָּה,** – של תחיית המתים, **כַּמְבֹאָר בַּמִּכְתָּב דְּאֶשְׁתָּקַד[9] בַּאֲרִיכוּת.** – הרי כשהתעוררות לצדקה באה מעצמו, מעבודתו בתפלה – היא נקראת "צדק", לשון זכר. שכן, הוא "משפיע" וממשיך את האור ה"סובב כל עלמין", וכפי שיסביר רבנו הזקן להלן, הוא ממשיך את ה"פנים" והפנימיות של האור ה"סובב כל עלמין".

ב"ה הסוכ"ע למטה מטה בעוה"ז הגשמי בבחי' גילוי בזמן התחיה כמבואר במכתב דאשתקד באריכות. וזהו לפניו יהלך שמוליך וממשיך פנים העליונים מלמעלה מהאצי' עד עולם העשי' וכעת עת לקצר וכל טוב מהם לא יבצר הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם כנפש תדרשנו:

אך, כשהתעוררות באה מאדם אחר, אז זה רק בבחינת "מקבל", כלי לקבלת האור ה"סובב", והמדובר בהארה בלבד מ"אור הסובב". **וְזֶהוּ** – מה שלגבי "צדק" הוא אומר **"לְפָנָיו יְהַלֵּךְ"**, **שֶׁמּוֹלִיךְ וּמַמְשִׁיךְ "פָּנִים" הָעֶלְיוֹנִים** – הפנימיות של "אור אין סוף", **מִלְּמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת עַד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְכָעֵת עֵת לְקַצֵּר, וְכָל טוּב מֵהֶם לֹא יִבָּצֵר, "הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים** – הנותנים נתינות גדולות לצדקה, **וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]**, – הרוצים לתת יותר – אלא שאין ידם משגת, **כְּנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ:** – כברכת ותפלת הדורש טובתם – הכוונה לרבנו הזקן, כותב אגרת קודש זו.

יום שני כ"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנג, להבין איך הקורא... עד עמ' 306, דוקא:

קוּנְטְרֶס אַחֲרוֹן עַל כַּמָּה פְּרָקִים

עַיִן[1] בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – "תניא" – **חֵלֶק א פֶּרֶק מ**

שם מוסבר ש"דחילו ורחימו" (יראה ואהבה) הן "גדפין"[2] (כנפיים) בלבד, כמו למשל כנף עוף, שעל ידו מתרומם העוף ועף למעלה, אך אין הכנפיים **העיקר** של העוף, כפי הראיה שמובאת בהלכה, ש"ניטלו אגפי' כשרה"[3], אם ניטלו הכנפיים של העוף – הוא כשר, כי העיקר הוא הראש והגוף, והכנפיים משמשים רק כדי לעוף בהם;

קונטרס אחרון על כמה פרקים

עיין בלק"א ח"א פ"מ

להבין איך הקורא בסיפורי מעשיות שבתורה הוא מקושר בח"ע ע"פ מ"ש בכוונות דט"ז ע"ב

כך גם בנמשל, שהיחוד למעלה נעשה על־ידי התורה והמצוות עצמן, ואילו האהבה והיראה הנקראות "גדפין" (כנפיים) משמשות רק כדי להעלות את התורה והמצוות למקום ולמדריגה השייכים לאותו יחוד, ושם מתגלה בתורה ובמצוות "אור אין סוף" ברוך־הוא שלא היה יכול להתגלות בהן כשהן בעולם הגשמי.

הרי, מצד אחד, אומרים, שכדי לפעול היחוד למעלה, אין האהבה והיראה פועלות זאת, מפני שהן ענין של "הרהור" וכוונה בלבד – שהן כשלעצמן אינן פועלות יחוד זה; ומצד שני אומרים, שעל־ידי הכוונה דוקא מתעלות התורה והמצוות לַמעלה שבכוחן להתעלות, ושעל ידן יהיה היחוד למעלה והתגלות "אור אין סוף" ברוך־הוא שעל־ידי אותו יחוד.

לְהָבִין, אֵיךְ הַקּוֹרֵא בְּסִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא מְקֻשָּׁר בְּחָכְמָה עִלָּאָה – חכמה עליונה. כשיהודי לומד תורה בשכל והבנה – הוא מבין הלכה בתורה – מובן הדבר שהוא מקושר ב"חכמה עילאה" (עליונה) – הספירה העליונה ביותר ב"עולם האצילות" – , שכן, ההלכה היא הרי "חכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא": השכל של ההלכה הוא חכמתו ושכלו של הקדוש ברוך הוא, ופסק ההלכה הוא רצונו של הקדוש ברוך הוא, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכך עלה ברצונו של הקדוש ברוך הוא, שכשיטען ראובן כך וכך ושמעון כך וכך (למשל) יהיה פסק ההלכה כך וכך. וגם אם זה לא יארע אף פעם, שיובא לפני בית דין סכסוך בין שני אנשים בטענות כאלו – הרי כיוון שכך עלה ברצונו של הקדוש ברוך הוא, שכך יהיה פסק הדין – הרי עצם ידיעת פסק ההלכה – הוא ידיעת רצונו של הקדוש ברוך הוא; אך, כשקורא סיפורי מעשיות שבתורה בלבד, הרי אם כי אמת הדבר שבסיפורים אלה גלומים רמזים על ענינים רוחניים למעלה, [או להיפך – **העיקר** הם הענינים הרוחניים למעלה, אלא שהם גם מרומזים בלבד בענינים הגשמיים של הסיפור כפי שאירע למטה, ככתוב בספרים[4]: "התורה מדברת בעליונים ורומזת בתחתונים"], אך כיוון שאין הוא יודע לגמרי מהענינים הרוחניים שבעולמות העליונים, ידיעתו בסיפור התורה היא רק בענינים הגשמיים שאירעו בסיפור המעשה כאן למטה (ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו") – כיצד, איפוא, נעשה אדם מקושר על־ידי־זה ל"חכמה עילאה"? [למשל, רבנו הזקן מסביר בפרק מ"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא" ענין המשכת רחמים רבים ממקור הרחמים למעלה, שלמעלה ממדת הרחמים שב"אצילות", כפי שיעקב ממשיך על

---

19. תהלים קכה, ד. **1.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "נישט (לא) 'ראה'". **2.** ר"ח בשם היחודים פי"א. **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר":** "במשנה (חולין נו, ב): נשתברו גפי', דין דניטלו אגפי' בב"ח וט"ז שו"ע יו"ד ר"ס נג". וראה גם לעיל פרק מ הערה 13. **4.** עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ג פכ"ב.

"מקור נשמות ישראל" ועל נשמות ישראל, דבר המרומז בפסוק "וישק יעקב לרחל ויבך" (יעקב היינו מדת הרחמים ד"אצילות", ורחל – "כנסת ישראל", מקור נשמות ישראל, וכו'). אך, כשאין הוא יודע מהענינים הרוחניים למעלה – הוא יודע רק את הסיפור כפי שהוא מופיע בפשוטו של העולם הגשמי, כיצד הוא – מבלי שידע את הענינים הרוחניים המרומזים בסיפורים – מקושר ב"חכמה עילאה"[?]. הדבר יובן – **עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב כַּ**– ספר הַכַּוָּנוֹת[5] **דַּף טז עַמּוּד כ: כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק** – בתורה, **לְמַטָּה, כָּךְ** – גם עוסק בתורה, **דְּיוֹקָן** – דמות, **הָאָדָם הָעֶלְיוֹן** – "אדם העליון", **לְמַעְלָה כו',** – כפי שמסביר רבנו הזקן להלן (ב"קונטרס אחרון") זה מוסב על שורש הנשמה של האדם (שהשורש הוא בספירות למעלה הנקראות "אדם העליון" – פרצוף של מוחין ומדות (כמו שזה בעשר הספירות) נקרא "אדם"), ו"אדם **העליון**" עוסק בתורה **למעלה** – הרי על־ידי כך, שהאדם עוסק בתורה למטה, אפילו בסיפורי מעשיות שבתורה בלבד – הוא מקושר ב"חכמה עילאה" – על־ידי שה"דיוקן" שלו **למעלה** מקושר ב"חכמה עילאה". מזה הרי יוצא, שהעיסוק בסיפורים כאן למטה, אין לו, כשלעצמו, קשר ל"חכמה עילאה", שהרי אין זה עולה למעלה, לשורש שממנו תורה באה, מ"חכמה עילאה", כי־אם מפאת שה"דיוקן" של ה"אדם העליון" **למעלה** עוסק בתורה – מצד זה הוא מקושר ב"חכמה עילאה". רבנו הזקן יסביר להלן, שהדברים אמורים רק בשעה שעיסוקו בתורה הוא בהרהור בלבד (במחשבה) באותיות הכתובות בתורה שבכתב; ואילו כשהוא מבטא את האותיות בדיבור, הרי מצד הקול המתהווה מהדיבור, עולות האותיות שהוא לומד **כאן למטה** – למעלה. וזה יכול להיות גם במדריגה העליונה ביותר – בעולם ה"אצילות". **וְכֵן יֵשׁ לוֹמַר** – רק **בְּהִרְהוּר** – שהוא חושב **בָּאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת.** – בתורה שבכתב, כלומר, מה שנאמר לעיל, שהקשר בין יהודי שעוסק בתורה למטה עם "חכמה עילאה" הוא רק מצד ה"דיוקן האדם העליון" שעוסק בתורה למעלה – הרי זה רק כשעיסוקו בתורה מתבסס על **הרהור** בלבד, **אֲבָל הַדִּבּוּר** – כשהוא מבטא את אותיות התורה בדיבור, **יֵשׁ לוֹמַר דְּבוֹקֵעַ וְסָלִיק** – ועולה **לַאֲצִילוּת מַמָּשׁ,** – כלומר, לא רק בספירות ומדריגות שהן בחינת "אצילות" בעולמות **אחרים** – אלא ב"אצילות **ממש**", כך הדבר באלה שעבודתם היא בבחינת "מרכבה", והם הצדיקים הגדולים הבטלים לגמרי להקדוש־ברוך־הוא כמו ה"מרכבה" הבטלה לגמרי לרוכב עליה (כפי שמוסבר בפרק ל"ט, בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שבאלה, תורתם ועבודתם עולות ב"אצילות"), **אוֹ** – שהדיבור בתורה עולה **לִבְרִיאָה** – כשהדיבור בא **בְּדַחְילוּ וּרְחִימוּ** – מיראה ואהבה, **שֶׁבְּלִבִּים,** – הבאות מהשכל ומהתבוננות בגדלות ה', אז, עולה הדיבור בעולם ה"בריאה", שהוא עולם ההשגה, כפי המוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא", פרק ט"ז, **אוֹ** – שהדיבור בתורה עולה **לִיצִירָה** – כשהדיבור בא **בְּדַחְילוּ וּרְחִימוּ** – מיראה ואהבה, **טִבְעִיִּים,** – יראה ואהבה הקיימות בטבע בנפשו של יהודי, והיא האהבה המסותרת הכוללת בתוכה גם יראה, והמקום והמדריגה ששם עולות התורה והעבודה הבאות על־ידי יראה ואהבה טבעיות הוא בעולם ה"יצירה", שהוא עולם ה"מדות", כפי המוסבר בפרק ט"ז בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **וּבְ**–לימוד **מִקְרָא** – בדיבור, **סָלִיק** – זה עולה **מֵעוֹלָם הַזֶּה לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה,** – כאשר הוא רק אומר אותיות התורה, והמקום אליו זה עולה מצד קבלת עול – הוא בעולם ה"עשיה"[6], **מִשּׁוּם דְּבָקֵעַ אֲוִירִין**[7] **וְכו'.** – האוירים שבין העולם הזה הגשמי ועולם העשיה הרוחני, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהִרְהוּר,** – כשהוא רק חושב באותיות בהרהור של מחשבה – אז אין זה עולה לעולמות העליונים האמורים, **אֶלָּא הַ"דְּיוֹקָן" שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ וְכו'.** – גם הוא עוסק למעלה בתורה, ומצד זה הוא מקושר ל"חכמה עילאה" (עליונה). **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג דַּף קה דְּהִרְהוּר לָא עָבִיד מִידֵי כו',** – שהרהור (מחשבה) אינו פועל שום דבר, **וְהַיְנוּ אֲפִלּוּ לְטָב,** – גם כשההרהור הוא מחשבה וכוונה טובה, הרי אם חסרה ה"אתערותא דלתתא", ההתעוררות מלמטה, של **מעשה** או **דיבור** אין ההרהור כשלעצמו פועל שום דבר. בזוהר שם, כשהוא מדבר אודות הרהור, הרי זה לגבי הרהור שאינו פועל שום דבר לא טוב, שכן הוא מדבר שם, במה שנאמר לגבי שבת[8]: "ממצוא חפצך **ודבר דבר**", שבאם יהודי מדבר בשבת ענינים של חול – הוא עושה פגם, שכן הדיבור עולה למעלה ומביא חולין בקדושת השבת שלמעלה. ברם, זה רק כשהוא מדבר **בדיבור** ענינים של חול, אך אם הוא רק מהרהר במחשבה, אין ההרהור והמחשבה פועלים שום פגם למעלה. הרי שמדובר כאן ש"הרהור" אינו פועל שום ענין לא טוב, שום פגם, לכן מוסיף

קונטרס אחרון

כמו שהאדם עוסק למטה כך דיוקן האדם העליון למעלה כו' וכן י"ל בהרהור באותיות הכתובות. אבל הדבור י"ל דבוקע וסליק לאצי' ממש או לבריאה בדו"ר שכליים או ליצי' בדו"ר טבעיים ובמקרא סליק מעוה"ז לי"ס דעשי' משום דבקע אוירין וכו'. משא"כ בהרהור אלא הדיוקן שהוא שרש נשמתו וכו'. ומ"ש בזהר ח"ג דק"ה דהרהור לא עביד מידי כו' והיינו

---

5. דפוס ונציא ש"פ. **6.** או שאפשר ללמוד, שהעליה היא בהתאם לענין התורה שהוא לומד: אם הוא לומד קבלה, שקבלה אינה מתפשטת למטה מעולם ה"אצילות" - אז העליה היא ב"אצילות", ואם הוא לומד תלמוד, שהוא ב"בריאה" - העליה היא ב"בריאה", ואם הוא לומד משנה - זה ב"יצירה", ו"מקרא" - ב"עשיה", כפי שהוא אומר בסוף פרק מ' בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בהגה"ה שם. וכפי שאומר שם, שכולם הם ב"אצילות" אלא **ההתפשטות** של מקרא היא עד עשיה, ושל משנה עד יצירה ושל תלמוד עד בריאה, וקבלה מתפשטת בעולם האצילות בלבד, וכפי הביאור בזה ב"תורה אור" דף י"ז בתחילת עמוד א'. **7.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כן הוא גם באתהלך. וצ"ע כי בכ"מ (בח"א פ"מ, בזח"ג המסומן שם ועוד) רקיעין. וצ"ע בדפוסים וכת"י". **8.** ישעי' נח, יג.

קונטרס אחרון

אפי' לטב ע"ש ובדל"א ע"ב י"ל דהיינו לאתערא לעילא שיומשך משם לתתא רק מחשבתו נשארה שם ומוסיפה שם אור גדול בתוספת וריבוי האור באצי' ע"י מקרא ומצות מעשיות שבעשי' שעיקר היחוד הוא למעלה רק הפירות בעוה"ז ע"י המשכת אור מעט מזעיר למטה ע"י הדבור ומעשה משא"כ בהרהור לא נמשך כלום ולכן לא יצא ידי חובתו מה שירדה נשמתו לעוה"ז רק להמשיך אורות עליונים למטה כמ"ש בע"ח שכ"ו להמשיך אור אבל להעלות ממטה למעלה הוא דוקא ע"י מחשבה טובה דבלא דו"ר

רבנו הזקן, שהדבר אמור גם לגבי ענין טוב, שאם זה ענין של הרהור בלבד, כשחסר ענין הדיבור או המעשה – אין ההרהור כשלעצמו פועל שום דבר גם לא בדבר הטוב שהיה פועל אילו זה היה בדיבור, **עַיִן** – בזוהר, **שָׁם וּבְ** – זוהר חלק ג' **דַף לא עַמּוּד ב** – כך מסתבר – שזה גם לטוב, שאין ההרהור פועל שום דבר – **כשמעיינים** בזוהר שם, שכן מדובר שם אודות "ימים טובים", שכדי "לקבל" קדושת ושמחת יום טוב, מן ההכרח שתהיה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), על־ידי **מעשה** או **דיבור**, הממשיכה "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה), (ו"תיפח רוחי" של מי שאומר שלא זקוקים למעשה או דיבור), ולאחר מכן מביא בזוהר שם שהדיבור בשבת בענינים של חול, פוגם למעלה, מה־שאין־כן הרהור, הרי מובן מזה, שכוונת הזוהר שם, שההרהור אינו פועל גם בנוגע לפגם וגם בנוגע לענין של טוב, אלא דוקא מעשה או דיבור. כך גם בזוהר חלק ג' דף ל"א עמוד ב', שם מדובר ש"בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא", שעל־ידי פעולה למטה מתעוררת פעולה למעלה, אם הפעולה היא בקדושה – מתעוררת קדושה שלמעלה ונמשכת ושוכנת עליו, ואם הפעולה היא מצד הטומאה ר"ל – היא ממשיכה רוח הטומאה על האדם רחמנא ליצלן, והזוהר מסיים שם, שמה שתלוי במעשה – הוא במעשה, ומה שתלוי בדיבור – הוא בדיבור. מכך גם מובן, שגם ללא טוב וגם לטוב, פועלים רק הדיבור או המעשה, ולא ההרהור. על־כל־פנים יוצא מהזוהר, שהרהור ומחשבה אינם פועלים מאומה – ואילו כאן אמרנו, שעל־ידי קריאה (גם) במחשבה בלבד בסיפורי מעשיות שבתורה – פועל הדבר, שה"דיוקן" של ה"אדם העליון" עוסק בתורה, ועל־ידי־זה הוא מקושר ב"חכמה עילאה" (עליונה)? יסביר רבנו הזקן, שכוונת הזוהר היא, שההרהור אינו פועל למעלה כדי להמשיך למטה, אין זה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) **להמשיך** (למטה) "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה); אך למעלה פועל ההרהור. ואדרבה, ה"העלאה מלמטה למעלה", להעלות למעלה גם את המעשה והדיבור של תורה ומצוות שיעשו למעלה את היחוד העליון – הרי זה דוקא על־ידי הרהור – מחשבה וכוונה. ראוי לציין, שבספר המאמרים "אתהלך ליאזנא" עמוד ק"ס (שם מובאים פרקים **אלה** של "קונטרס אחרון"), לא כתוב "ומה שכתוב בזהר", בוא"ו, שזה המשך למה שכתוב לפני זה, אלא "מה שכתוב בזהר" – כלומר, שהוא מתחיל כאן ענין חדש, כפי שהרבי מציין בציוניו שם. כך, שאין זו קושיא על הנאמר לפני זה, שהקריאה בהרהור ומחשבה פועלת ב"דיוקן האדם העליון למעלה", אלא, רבנו הזקן מתחיל להסביר את הזוהר, שמה שכתוב בזוהר ש"הרהור לא עביד מידי" הכוונה שאין הוא ממשיך למטה, ואילו העלאה מלמטה למעלה – הוא כן פועל וכו'. **יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְנוּ לְאִתְעָרָא לְעֵילָא** – לעורר למעלה, **שֶׁיְּמְשַׁךְ מִשָּׁם לְתַתָּא,** – למטה, **זאת** אין ההרהור פועל, **רַק מַחֲשַׁבְתּוֹ?** – העולה למעלה, **נִשְׁאֲרָה שָׁם, וּמוֹסִיפָה שָׁם אוֹר גָּדוֹל, בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי הָאוֹר בַּאֲצִילוּת, עַל־יְדֵי** – לימוד **מִקְרָא** – בדיבור, **וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה,** – לימוד המקרא ומצוות מעשיות מוסיפים ריבוי אור ב"אצילות", **שֶׁעִקַּר הַיִּחוּד** – בספירות שב"אצילות" הנעשה על ידי לימוד מקרא ועל־ידי מצוות מעשיות, **הוּא לְמַעְלָה,** – ב"אצילות", **רַק הַ"פֵּרוֹת"** – שמהיחוד הנעשה למעלה, הם **בְּעוֹלָם הַזֶּה, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר מְעַט מִזְּעִיר** – מעט מן המעט, **לְמַטָּה** – האור הנמשך למטה, ה"פירות", הוא **עַל־יְדֵי הַדִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** – מלימוד המקרא וקיום המצוות המעשיות – שהם "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) **להמשיך** "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה), **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַרְהוּר** – בלי דיבור, **לֹא נִמְשָׁךְ כְּלוּם,** – למטה, כי אם למעלה, – הרי במקום ובמדריגה שבהם נעשה היחוד שעל ידי תורה ומצוות – שם מוסיף ההרהור **ריבוי** אור, **וְלָכֵן** – המהרהר בלבד באותיות קריאת שמע, ואיננו מבטא אותן בדיבור, **לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ,** – "חובתו" – היינו: **מַה שֶּׁיָּרְדָה נִשְׁמָתוֹ לְעוֹלָם הַזֶּה רַק לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה,** – שהאורות של העולמות העליונים יומשכו למטה בעולם הזה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר כּוּ** – שירידת הנשמה למטה היא כדי **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר.** – לא למען עצמה, שכן אין היא זקוקה לתיקון, כיוון שעליה לתקן את הגוף והנפש הבהמית, על־ידי המשכת אורות עליונים דוקא למטה בעולם הזה, וכיוון שהמשכת אור למטה היא דוקא על־ידי מעשה או דיבור, הרי בשעה שהרהר בלבד ולא ביטא בדיבור – לא ביצע חובה **זו** ולא יצא ידי חובתו. כל האמור הוא בנוגע להמשכת אור למטה – **אֲבָל לְהַעֲלוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה,** – שהתורה שהוא לומד והמצוות שהוא מקיים **תעלנה** למעלה, **הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי מַחֲשָׁבָה טוֹבָה,** – על־ידי כוונה של אהבת ה' ויראת ה' – הנקראת "מחשבה טובה", **דְּבִלְא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – בלי יראה

---

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בד"ה להבין איך הקורא כו' (וח"א פל"ח) לפעמים "מח'" ולפעמים "הרהור". והבי': מח' - כולל כל הדרגות שבמח' (ראה סוף אגה"ק סי"ט) או - בפרט (בנוגע להרהור) - מח' שבמח', משא"כ הרהור: שמחשב 1) איך לדבר, 2) באותיות הכתובות או המדוברות. ראה ביאוה"ז בתחלתו סד"ה להבין כו' פתח ר' חזקי'".

ואהבה, הרי התורה שהוא לומד וכן המצוות שהוא מקיים **לָא פָּרְחָא לְעֵילָא,** – אינן פורחות (אינן עולות) למעלה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַנְּבוּאָה' פֶּרֶק כ: "וְהַמַּחֲשָׁבָה טוֹבָה כו'".** – היא מעלה את התורה והמצוות למעלה. **וּמַה שֶׁכָּתוּב** – בזוהר האמור, **דְּ"בְקַע רְקִיעִין וְכו'",** – שזה בוקע רקיעים – שקול התורה, דיבור, בוקע רקיעים ועולה למעלה, **וְהַיְנוּ אֲפִלּוּ** – כשהקול של דיבור התורה הוא **בְּלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ,** – בלי יראה ואהבה, **בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִדְּבָרִים בְּטֵלִים** – אם לגבי דברים בטלים אומר שם בזוהר, שכשהוא מהרהר בדברים בטלים של עניני חול בשבת – אין זה פוגם, אך כשהוא מבטא דיבורים אלה בדיבור – זה עולה למעלה ועושה שם פגם, הרי אם דברים בטלים **עולים** – על אחת כמה וכמה שדיבורים של קדושה – עולים [**זֶה אֵינוֹ, דְּגַם שָׁם יֵשׁ אֵיזוֹ תַּאֲוָה** – אין זו ראיה, שהרי גם שם – בדברים בטלים – ישנה איזו שהיא תאוה, שהוא מתאוה לדבר דיבורים אלה, במילא אין זה **גשם** בלבד, מה־שאין־כן גשם בלבד, יש לומר, **אינו** יכול **לעלות רוחני** בעולם **רוחני** – אלא יש בזה גם משהו מרוחניות המחשבה – התאוה שבכך, **בְּנֶסֶח אַחֵר לֵיתָא תֵּבוֹת אֵלּוּ**], – בנוסח אחר (בכתב־יד אחר) המלים "זה אינו שגם שם יש איזו תאוה" – אינן. **דְּמִדָּה טוֹבָה** – ענין טוב, **מְרֻבָּה,** – ופועלת במדה מרובה יותר מאשר מדה הפוכה, הרי, אם לגבי ענין לא טוב אומרים שדיבור עולה ופוגם למעלה, על אחת כמה וכמה במדה טובה – ענין של קדושה – בודאי שזה עולה למעלה. על כל פנים, השאלה היא שהרי מסתבר שגם בלי יראה ואהבה זה בוקע רקיעים ועולה למעלה – מתרץ רבנו הזקן: **הַיְנוּ "רְקִיעִין" דַּוְקָא, שֶׁהֵן הַ"הֵיכָלוֹת" וְהַ"בָּתִּים",** – של ה"אדם העליון", **החיצוניות** של ה"אדם העליון", **וְלֹא בְּגוּף הָ"אָדָם הָעֶלְיוֹן",** – אין זה עולה בגוף של ה"אדם העליון", שהוא עשר הספירות של אותו עולם, **וְכָל־שֶׁכֵּן** – שאינו עולה, **בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה** – של ה"אדם העליון", שהן האור של "אצילות" המאיר באותו עולם, **אֲפִלּוּ** – לא, **בְּ"אָדָם** – העליון" **דַּעֲשִׂיָּה",** שֶׁהֵן **עֶשֶׂר סְפִירוֹת: אוֹרוֹת וְכֵלִים.** – גם שם לא יכול לעלות דבר שחסרה בו הכוונה של יראה ואהבה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'**[10], **דִּבְלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – בלי יראה ואהבה, **לָא יָכְלָא לְסָלְקָא וּלְמֵיקַם קֶדֶם ה' דַּוְקָא:** – אין זה יכול לעלות ולעמוד **לפני הוי'** דוקא, בעולם שלמעלה זה יכול לעלות, אך **"קדם** ה'", לפני האלקות שבאותו עולם, הספירות שבאותו עולם – שם אין זה יכול לעלות בלי יראה ואהבה. מה שרבנו הזקן אומר כאן שעשר הספירות אורות וכלים גם של עשיה נקראים **"קדם ה'"**, וב"אגרת הקודש" סימן כ' (ד"ה איהו וחיוהי) הוא אומר, שהאורות נפש ורוח, ומה גם הכלים של עשר ספירות של בריאה־יצירה־עשיה, הם "ראשית היש הנברא", שנבראו "יש מאין" מאור הנשמה, ואילו כאן הוא קורא לכך "קדם ה'" – יש לומר שאף־על־פי־כן אין זה דומה כלל **לנבראים** של בריאה־יצירה־עשיה. ואולי יש לומר, שזה על־דרך ההיכלות של "אצילות" וגופי המלאכים של "אצילות", כפי שנראה שם קצת, והם מתאחדים עם אור הנשמה שזה האלקות של הכלים של "מלכות דאצילות". וכך הוא הרי אומר שם, שמזיווג "זו"נ" ד"בי"ע" נבראו מ"אין" ל"יש" כל הנבראים נוצרים ונעשים – על־ידי אור הנשמה שבהם.

קונטרס אחרון

לא פרחא לעילא וכמ"ש בשער הנבואה פ"ב והמחשבה טובה כו' ומ"ש דבקע רקיעין וכו' והיינו אפילו בלא דו"ר במכש"כ מדברים בטלים [ז"א דגם שם יש איזו תאוה. בנ"א ליתא תיבות אלו] **דמדה טובה מרובה היינו רקיעין דוקא שהן ההיכלות והבתים ולא בגוף האדם העליון וכש"כ בנר"ן אפי' באדם דעשיה שהן י"ס אורות וכלים וז"ש בתקונים דבלא דו"ר לא יכלא לסלקא ולמיקם קדם ה' דוקא:**

יום שלישי כ"ח מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 306, עיין ע"ח שער... עד עמ' קנד, כנודע:

עַיֵּן 'עֵץ חַיִּים' 'שַׁעַר הַנְּקֻדּוֹת' שַׁעַר ח פֶּרֶק ו, שֶׁאֵין הַחֲזָרַת פָּנִים בְּפָנִים כִּי־אִם עַל־יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת דַּוְקָא. – שם ב"עץ חיים", הוא אומר לפני זה, שהספירות "ז"א" ו"מלכות" שב"אצילות" ("ז"א" נקרא "דכר", זכר ומשפיע, ו"מלכות" נקראת "נוקבא", נקבה ומקבל, וכשנעשה היחוד בין שניהם – זה נקרא "יחוד קודשא־בריך־הוא ושכינתי"[1], שכן "ז"א" הוא "קדוש" ו"מובדל", למעלה מהעולם (הקדוש ברוך הוא), ו"מלכות" נקראת "שכינה" ששוכנת בעולם – הרי היחוד של ז"א ומלכות פועל שתומשך התגלות אלקות בעולם), הרי בשעה שהם נאצלו ונתגלו ממקורם (ספירות חכמה ובינה), הנה כיוון שאדם הראשון עדיין לא נברא ולא היה עדיין ענין קיום המצוות, הרי אם ז"א ומלכות היו ביחוד של פנים בפנים, שהיתה נמשכת המשכה **פנימית** מז"א במלכות – היו הקליפות יכולות לקבל אז יניקה יותר מאשר נקבע להן (לינוק

קונטרס אחרון

עיין ע"ח שער הנקודות ש"ח פ"ו שאין החזרת פב"פ כ"א ע"י מצות מעשיות דוקא. וטעם הדבר כי

---

10. ת"י (כה, ב). **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה ח"א פמ"א".

מקדושה), לכן הם היו אז ביחוד של "אחור באחור" בלבד, כלומר, שנמשכה רק החיצוניות של ז"א ומלכות, כדי שלא תהיה יניקה לקליפות. אלא, אחרי שנברא אדם הראשון והוא קיים מצוות – דבר הפועל "ביסוח וקיצוץ הקוצים" (מפסיק את יניקת החיצונים), היה יכול להיות אז שז"א ומלכות יהיו שוב ביחוד של "פנים בפנים". בלשון אחרת, היינו, שכדי שתהיה התגלות אלקות בעולם (ושהקליפות לא תוכלנה לקבל יניקה ממנה) הרי זה דוקא כשמקיימים מצוות מעשיות. **וְטַעַם הַדָּבָר,** – אומר ב"עץ חיים", שם, **כִּי עַל־יְדֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים גּוֹרֵם** – האדם, **זִוּוּג הָעֶלְיוֹן וְכוּ'.** – ונעשה ההחזרה של "פנים בפנים" בז"א ומלכות. **וּלְהָבִין, אַמַּאי "מַעֲשִׂיּוֹת" דַּוְקָא?**

קונטרס אחרון

ע"י מע"ט גורם זיווג העליון וכו'. ולהבין אמאי מעשיות דוקא יובן ממ"ש בשער מ"ן ומ"ד כי צריך תחלה להעלות מ"ן דנוק' דז"א ומ"ן דנוק' הן בחי' עשיה כמש"ש פ"א. והנה המע"ט נק' כסוח וקיצוץ הקוצים הנאחזים באחוריים שהן בחי' עשיה כמ"ש בשער מ"ז פ"ה והיינו ע"י העלאת הטוב הגנוז בהם המלובש במצות מעשיות למקורו לקדושת האצי' שכבר הוברר. ומ"ש שם שאדה"ר תיקן ג"כ ע"י תפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה כי הן מנפש החיונית שבגוף ודמו אשר שרשן מנוגה. והנה הבירורים דעשי' עולין ליצי' ע"י שם ב"ן ומיצי' לבריאה ולאצי' כמ"ש בשער מ"ן דרוש י"א סי' ז'. ובזה יובן דהרהור לא עביד מידי כי בלי העלאת מ"ן מהמלכים שבנוגה א"א להמשיך טיפי' מלמעלה לזווג זו"נ כי רוצה לינק מאמו ולא להשפיע

– מדוע על־ידי מצוות **מעשיות** דוקא גורמים את הזיווג העליון והחזרה של "פנים בפנים", ולא על־ידי מצוות אחרות? **יוּבָן מִמָּה שֶׁכָּתוּב בְּ**– "עץ חיים" **שַׁעַר מ"ן וּמ"ד, כִּי צָרִיךְ תְּחִלָּה לְהַעֲלוֹת "מַיִן נוּקְבִין דְּנוּקְבָא דִּזְעֵיר־אַנְפִּין",** – לפני הזיווג העליון – מן ההכרח שתהיה לפני זה העלאת מ"ן מנוקבא דז"א, **וּ"מַיִן נוּקְבִין דְּנוּקְבָא" הֵן בְּחִינַת עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם פֶּרֶק א.** – כלומר, שמן ההכרח שתהיה לפני זה "העלאת מ"ן" מעניני **העולם**, שהענינים של "עולם" (ששרשם מ"מלכות" (נוקבא דז"א)) יתעלו למעלה בקדושה – שזאת, על־ידי מצוות מעשיות הנעשות בדברים גשמיים של העולם, ורק אז יכול להיות הזיווג העליון ושתימשך התגלות אלקות בעולם. להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד מבטיחים, שבשעה שישנה התגלות אלקות בעולם לא תוכלנה הקליפות לינוק תוספת יניקה מקדושה: **וְהִנֵּה, הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים** – של המצוות המעשיות, **נִקְרָאִים** – ב"עץ חיים", **"כִּסּוּחַ וְקִצּוּץ הַקּוֹצִים",** – שבכרם, **הַנֶּאֱחָזִים בַּ** – בבחינת **אֲחוֹרַיִם, שֶׁהֵן בְּחִינַת עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ** – "עץ חיים" **שַׁעַר מז פֶּרֶק ה,** – הרי שעל־ידי המעשים הטובים, נעשה "ביסוח וקיצוץ" של ענינים **אלה** שיש בכוחם לתת יניקה לחיצונים – על דרך־משל מזמירת הקוצים שבכרם שלא יפריעו לצמחים שבכרם, **וְהָיְנוּ עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת הַטּוֹב הַגָּנוּז בָּהֶם** – בענינים של עשיה, **הַמְלֻבָּשׁ בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת** - **לְמִקּוֹרוֹ,** – של הטוב, שהוא **לְקְדֻשַּׁת הָאֲצִילוּת שֶׁכְּבָר הֻבְרְרָה.** – יכול דבר זה להביא **לבירור** הדברים הגשמיים הדורשים בירור ותיקון, להוציא את הטוב ולהעלותו לקדושה. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם** – ב"עץ חיים", **שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן תִּקֵּן גַּם־כֵּן עַל־יְדֵי תְּפִלָּה,** – הרי, שלא רק על־ידי מצוות מעשיות יכולים לפעול זאת, אלא גם על־ידי תפלה? – **הַיְינוּ עַל־יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,** – לא על־ידי הכוונה הרוחנית שבתפלה, כי־אם על־ידי אותיות **הדיבור, דַּעֲקִימַת שְׂפָתָיו הֲוֵי** – היא, **מַעֲשֶׂה**[2]**,** – הרי שגם בזה ישנו ענין של **עשיה, כִּי הֵן** – אותיות הדיבור הן **מִנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבַּגּוּף וְדָמוֹ אֲשֶׁר שָׁרְשָׁן** – וחיותן, **מִנֻּגָּה.** – כפי שמוסבר בחלק ראשון של ספר ה"תניא", בפרק ל"ז, שאין בכוח הנפש האלקית לבטא מלות התורה או התפלה (שיש לבטא בשפתיים, פה, לשון ושיניים גשמיות) – רק על־ידי הנפש החיונית המלובשת באברי הגוף ממש. על־כל־פנים, יש כאן הרי גם "העלאת מ"ן" של "נוקבא דעשיה", כפי שהדבר במצוות מעשיות. **וְהִנֵּה, הַבֵּרוּרִים דַּעֲשִׂיָּה** – שמבררים על ידי מצוות מעשיות, **עוֹלִין לִיצִירָה עַל־יְדֵי שֵׁם בַּ"ן, וּמִיצִירָה לִבְרִיאָה וְלַאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ** – "עץ חיים" **שַׁעַר מ"ן דְּרוּשׁ יא סִימָן ז. וּבָזֶה יוּבָן** – הנאמר בזוהר (חלק ג' קה, א), כנזכר בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", **דְּהִרְהוּר** – מחשבה בלבד, מבלי לבטא בדיבור, **לָא עָבִיד מִידֵי,** – אינו פועל שום דבר, **כִּי בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" מֵהַ"מְּלָכִים"**[3] **שֶׁבְּ"נֻּגָּה",** – "העלאת מ"ן" זו היא דוקא מענינים של עשיה, כנזכר לעיל, **אִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ טִפִּין מִלְּמַעְלָה לְזִוּוּג זו"נ,** – כדי שיהיה יחוד וזיווג זו"נ, "ז"א ו"מלכות", הוא על־ידי ההמשכה שנמשך אור **עליון** שלמעלה משניהם, על־דרך כמו שהוא ביחוד "דכר" (זכר) ו"נוקבא" (נקבה) למטה, הרי כתוב: "זכר ונקבה ברא אותם **ויברך** אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו", שצריכה להיות ברכה והמשכה מכוח עליון בשביל היחוד והתולדות הבאים מהיחוד – ואי אפשר להמשיך את ה"טיפין" – ההמשכה מלמעלה – אם אין "העלאת מ"ן" של הבירורים מ"נוגה", **כִּי** – "ז"א", **רוֹצֶה לִינַק מֵאִמּוֹ** – מ"בינה", **וְלֹא לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה,** – "ז"א" רוצה לקבל מ"בינה", – שממנה היא באה – ולא להשפיע ב"מלכות". רק על־ידי "העלאת מ"ן" מ"נוגה" דוקא, ממשיכים מלמעלה אור עליון, דבר שפועל ש"ז"א" יהיה במצב של המשכה וירידה כדי להתייחד ולהזדווג

---

2. סנהדרין סה, א. **3.** התואר "מלכים" מוסבר באריכות בחסידות ובקבלה. ההסברה בקיצור היא, שכל הדברים שהם בקליפות **נפלו** לשם משבעת ה"מלכים" של "עולם התוהו", ו"מלכים" אלה שנפלו ב"קליפת נוגה" מתבררים ומתעלים על ידי עבודת האדם.

קונטרס אחרון

למטה כמ"ש בשער מ"ן דרוש ב' ועיין זהר פ' פקודי דרמ"ד ע"ב דאית סדורא כו' לאסתכלא כו' והן כוונות התפלה ויחודים עליונים ליודעים ומשיגים לאסתכלא כו' כי נר"ן שלהם עצמן הן מ"ן במס"נ על התורה ובנפילת אפים כנודע:

עם "מלכות", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ**- "עץ חיים" **שַׁעַר מ"ן דְּרוּשׁ ב. וְעַיֵּן זֹהַר פְּרָשַׁת פְּקוּדֵי דַף רמד עַמּוּד ב: דְּאִית סִדּוּרָא כוּ' לְאִסְתַּכְּלָא כוּ'**, – שקיים סדר (של תפלה ודיבור, וקיים גם סדר של תפלה על־ידי כוונה ו)הסתכלות, עד למעלה מעלה ב"אין סוף", **וְהֵן** – מפרש רבנו הזקן, **כַּוָּנוֹת הַתְּפִלָּה וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים לַיּוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים לְאִסְתַּכְּלָא כוּ'**, – למסתכלים, עד "אין סוף", בהם יכול להיות הענין של לפעול **בעולם** על ידי כוונות בלבד – בלי דיבור, **כִּי נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם עַצְמָן הֵן** – העלאת "**מַיִן נוּקְבִין**", **בְּמְסִירַת נַפְשָׁם עַל הַתּוֹרָה, וּבִנְפִילַת אַפַּיִם,** – של תחנון, בו אומרים "אליך ה' **נפשי אשא**", שהוא ענין של מסירות נפש, רוח ונשמה שלהם, הן כשלעצמן, על־ידי מסירות נפשם, "העלאת מ"ן" – יש בכוחם "לפעול" גם כשחסר ענין הדיבור (והעלאת המ"ן הנעשה על־ידי דיבור), אך, דבר זה אמור ביחידי סגולה, ואילו הסדר בכל בני ישראל הוא – שעל־ידי "העלאת מ"ן" של עשיה הנעשה על ידי מצוות מעשיות או על־ידי דיבור – דוקא על־ידי־זה ממשיכים היחוד "פנים בפנים" של ז"א ומלכות, היחוד של קודשא־בריך־הוא ושכינתי', וזה ממשיך התגלות אלקות בעולם.

יום רביעי כ"ט מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנד, להבין מ"ש בשער... עד עמ' 308, יאות כו'

קונטרס אחרון

להבין מ"ש בשער היחודים פ"ב דע"י תורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם היצירה ושם

בפרקים ל"ט ומ' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", הסביר רבנו הזקן, מקום ומדריגת העולם שבו עולות הנשמות על־ידי תורתן ועבודתן, והסביר, שזה תלוי באיזו **כוונה** (של אהבת ה' ויראת ה') נעשו תורתן ועבודתן: אם הן היו באהבה ויראה (שכליות) שנוצרו משכל והתבוננות בגדלות ה' – הן עולות בעולם ה"בריאה" שהוא עולם ההשגה; ואם האהבה והיראה הן טבעיות (שהן בטבע בבני ישראל) – הן עולות בעולם ה"יצירה" שהוא עולם המדות.

כן אמר רבנו הזקן, שהתורה והעבודה עצמן עולות **בספירות**, שהן בחינת האלקות של העולמות. אך, כל זה הוא כשהתורה והעבודה באות מתוך כוונה לשמה – מצד אהבה ויראה – הרי בהתאם לכוונה כך היא העליה – בעולם ה"בריאה" או בעולם ה"יצירה" וכו'; אך, כשהתורה **איננה** לשמה, כש**חסרה** הכוונה לשמה (למרות שאין זה "שלא לשמה", לשם פניה (שהפניה מתלבשת בתורה ואינה מאפשרת לה לעלות), אלא **שחסר** ה"לשמה" של אהבת ה' ויראת ה' (שהוא לומד סתם, כי כך הרגילו אותו)), אין הלימוד שלו עולה בספירות של העולמות, שהספירות הן אלקות ו"בלא דחילו ורחימו לא יכלא למיקם קדם הוי'" (בלי אהבה ויראה אין זה יכול לעמוד לפני ה', שיעלה לאלקות), אלא הוא עולה בחיצוניות העולמות, מקומם של המלאכים. על כך הביא רבנו הזקן מרבי חיים וויטאל, שאומר (ב"שער הנבואה" פרק ב'), שעל־ידי תורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ועל־ידי מצוות שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"עשיה". "בלי כוונה" היינו בלי כוונה לשמה הבאה מצד אהבה ויראה, אך אין זה שזה בלי מחשבה וכוונה כלל, כפי שרבנו הזקן מציין זאת שם במלים "וכל המלאכים הם בעלי חומר **וצורה**", שבהתאם לביאורו של אבי הרבי, הגאון הצדיק המקובל הרב ר' לוי יצחק נשמתו־עדן הכוונה היא, שכיוון שהמלאכים הם בעלי חומר וצורה, הרי זה מורה, שהתורה שממנה נבראו המלאכים, יש בה גם "חומר" וגם "צורה", כלומר, הלימוד בדיבור יש בו גם מחשבה וכוונה (שהן ה"צורה"); אלא "בלי כוונה" היינו, בלי כוונה "לשמה" הבאה מאהבה ויראה.

על־כל־פנים, הרי מתורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה". היינו, שהתורה "עולה" בעולם ה"יצירה", ומעליה זו של התורה נבראים שם מלאכים. על כך נשאלת השאלה: בתפלה אין אנו מוצאים כך: כשהתפלה היא בלי כוונה – היא נדחית למטה, כיצד, איפוא, בשעה שהתורה והתפלה הן בכוונה – משתוות תורה ותפלה במדריגה בה הן עולות (שאם הכוונה היא כזו שיש לה שייכות לעולם ה"בריאה" – העליה גם של תורה וגם של תפלה היא בעולם ה"בריאה"; ואם הכוונה היא כזו שיש לה שייכות ל"יצירה" – העליה היא ב"יצירה"), ואילו כשהן שלא בכוונה, קיים הבדל בין תורה לתפלה, שבתורה היא עולה בעולם ה"יצירה" ונבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ובתפלה שלא בכוונה היא נדחית למטה? בנושא זה דן רבנו הזקן ב"קונטרס אחרון" שנלמד להלן:

לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּדִים' פֶּרֶק ב, – "שער היחודים" של רבי חיים וויטאל (כפי שנדפס ב"שמונה שערים" המצויים בידנו) הוא חלק מ"שער רוח הקודש". וכפי שהעיר הרבי (באחת משיחותיו הקדושות), כתוב בהקדמת "שער היחודים" שהוא מתחלק לכמה "שערים" ("שער הנבואה", "שער רוח הקודש" ו"שער תיקון עוונות"). והרבי העיר על **דיוקו** של רבנו הזקן, שבפרק מ' ב"תניא" הוא מציין על ענין אחד (שהוא מביא מ"שער היחודים") שזה ב"שער הנבואה", ועל ענין שני – שהוא ב"שער היחודים". בהתאם לכך, נדרשת הסברה, מדוע בפרק מ' וכשהוא מדבר על הענין שמ"תורה שלא לשמה"

נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה" – הוא מביא זאת מ"שער **הנבואה**" פרק ב'. **דְּעַל־יְדֵי תּוֹרָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה נִבְרָאִים מַלְאָכִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה, וְשָׁם הֵבִיא מֵהַזֹּהַר פָּרָשַׁת שְׁלַח[1]:** – שמשם מסתבר, "**דְּלֵית קָלָא דְּאִתְאַבִּיד כּוֹ**' – אין קול הנאבד מהעולם, אלא באיזה מקום שהוא נשאר הקול, וכפי שהוא מביא שם מהזוהר, שאפילו הקול של הכאה במקל יש לו השפעה, עד להשפעה על קול אחר שנשאר באיזה שהוא מקום בעולם, **כַּד קָלָא דְּאוֹרַיְיתָא וּצְלוֹתָא דְּסָלִיק וּבָקַע כּוֹ"**. – להוציא קול התורה והתפלה שעולה ובוקע את הרקיע, הרי שאין קול התורה והתפלה נשאר למטה – אלא הוא עולה למעלה. **וְהִנֵּה, מִכַּוָּנַת הַתְּפִלָּה נִבְרְאוּ מַלְאָכִים בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה כְּמוֹ מִכַּוָּנַת הַתּוֹרָה,** – משתוות הרי תורה ותפלה בענין העבודה והכוונה, ששתיהן עולות באותה מדריגה – בעולם ה"בריאה", **וּבְלֹא כַּוָּנָה נִדְחֵית** – התפלה, **לְמַטָּה לְגַמְרֵי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי דַּף רמה עַמּוּד ב: "גּוֹ רָקִיעַ תַּתָּאָה כּוֹ'** – כשהתפלה אינה "יאה" (בלשון הזוהר), כלומר, שהיא בלא כוונה, היא נדחית ב"רקיע תתאה" (תחתון) מהרקיעין תתאין ש"מדברין גו עלמא". וכפי שאומר שם להלן בזוהר: **דְּאַקְרִין צְלוֹתִין פְּסִילָאן כּוֹ"**, – הנקראות תפלות פסולות, **וְעַיֵּן שָׁם פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל דַּף רא עַמּוּד ב:** – שם אומר הזוהר, "**אִי הִיא מִלָּה כִּדְקָא יָאוּת כּוֹ"**. – אם המלה (של תפלה) היא כדבעי (כלומר, התפלה היא בכוונה – הממונה "נשיק לה" (מנשק אותה) ומעלה אותה למעלה). מזה מובן, שרק כשהיא "בדקא **יאות**" (כדבעי – **בכוונה**) היא עולה למעלה, אך כשהתפלה היא שלא בכוונה – אין היא עולה למעלה. נשאלת הרי השאלה, כיוון **שעם** כוונה משתוות התורה והתפלה, אם־כן מדוע כשחסרה הכוונה, נבראים מהתורה מלאכים בעולם ה"יצירה" (שכן באותו עולם עולה התורה), ואילו התפלה נדחית למטה, ברקיע תתאה?

קונטרס אחרון

1 הביא מהזהר פ' שלח דלית קלא דאתאביד כו' בר
2 קלא דאורייתא וצלותא דסליק ובקע כו' והנה מכוונת
3 התפלה נבראו מלאכים בעולם הבריאה כמו מכוונת
4 התורה ובלא כוונה נדחית למטה לגמרי כמ"ש בזהר
5 פ' פקודי דרמ"ה ע"ב גו רקיע תתאה כו' דאקרין צלותין
6 פסילאן כו' וע"ש פ' ויקהל דר"א ע"ב אי היא מלה
7 כדקא יאות כו'.

יום חמישי ל' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 308, אך ההפרש... עד עמ' 308, פקודי):

אַךְ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תּוֹרָה – שלא בכוונה, **לִתְפִלָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה מוּבָן מֵאֵלָיו, כִּי לְמוּד הַתּוֹרָה** – כשאומרים שהוא שלא בכוונה, היינו ש־**הוּא מֵבִין וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁלּוֹמֵד, דִּבְלָאוּ־הָכִי לָא מִיקְרֵי לְמוּד כְּלָל,** – בלי זה אין זה נקרא **לימוד** כלל, **רַק** – לימוד שלא בכוונה הוא, **שֶׁלּוֹמֵד סְתָם, בְּלֹא כַּוָּנָה לִשְׁמָהּ** – הבא **מֵאַהֲבַת ה'** **שֶׁבְּלִבּוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – שכך צריך להיות לימוד התורה לשמה – שמצד האהבה הגלויה שבלבו להקדוש־ברוך־הוא – הוא לומד תורה, אך אצלו אין הדבר כך, **רַק מֵאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת הַטִּבְעִית,** – אהבה זו בלבד שוררת אצלו בשעה שהוא לומד תורה, אך חסרה בו אהבה שתהיה גלויה בלבו, שאהבה זו **תביא** אותו ללמוד את התורה שהוא לומד, **אַךְ אֵינוֹ לוֹמֵד שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ מַמָּשׁ** – שהלימוד יהיה מצד פניה **לְהִתְגַּדֵּל** – שיקראו לו "רב" וכדומה, **כּוֹ', דְּהָא לָא סָלִיק לְעֵילָא מִן שְׁמֵשָׁא,** – סוג לימוד כזה אינו עולה למעלה מהשמש, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ** – זוהר **פָּרָשַׁת וַיְחִי דַּף רכג עַמּוּד ב,** – שמה שהפסוק אומר[2]: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש", אין הכוונה לעמל התורה ש"לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש. לאחר מכן הוא אומר שם, שאפילו "עמלא דאורייתא" (עמל תורה), אם זה "בגין יקרא דילי" (בשביל יוקרו וכבודו העצמי), הוא גם כן "תחת השמש", שכן, אין זה עולה למעלה, **וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ** – שהוא עושה זאת לשם פניה של כבוד וכדומה, **הֵן מִתְלַבְּשׁוֹת בְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר** – בדברי התורה שביטא בדיבורו, **וְאֵינָן מַנִּיחוֹת אוֹתָן לְסָלְקָא לְעֵילָא.** – לעלות למעלה – הפניה שבאה מצד ה'קליפה' עוצרת את אותיות הדיבור של תורה מלעלות למעלה, **וְהָכֵי נָמֵי** – וכן גם כאן **בִּתְפִלָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה,** – **דפיה"מ – אבל זה לא משווה אותה צלותא פסילאה – כיון דיש אצלו כוונתו הכללית – לשמים.**

קונטרס אחרון

8 אך ההפרש בין תורה לתפלה שלא
9 בכוונה מובן מאליו כי לימוד התורה הוא מבין ויודע
10 מה שלומד דבלא"ה לא מיקרי לימוד כלל רק שלומד
11 סתם בלא כוונה לשמה מאהבת ה' שבלבו בבחי'
12 גילוי רק מאהבה המסותרת הטבעית אך אינו לומד
13 שלא לשמה ממש להתגדל כו' דהא לא סליק לעילא
14 מן שמשא כמ"ש בפ' ויחי דרכ"ג ע"ב והיינו משום
15 שמחשבתו וכוונתו הן מתלבשות באותיות הדבור
16 ואינן מניחות אותן לסלקא לעילא וה"נ בתפלה שלא

---

1. קסח, ב. קסט, א. 2. קהלת א, ג.

וזהו דממשיך ומבאר[3] – **שֶׁמְּחַשֵּׁב מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת – שלא מפיה"מ – דמ"ז זו מתלבשת בהדבור וממשיכו למקומה כו' למטה כו'**[3] – כלומר, בלי הכוונה של פירוש המילות, שאינה עושה את התפלה – **פסולה**, כיוון שיש לו הכוונה הכללית, שהוא מתפלל לשם שמים, אלא שמחשב מחשבות זרות, כלומר, מחשבות שלא מפירוש המילות – הרי מחשבה זרה זו מתלבשת בדיבור ומורידה אותו למטה – מחשבות זרות אלו אינן מאפשרות לאותיות התפלה לעלות למעלה, (**אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לַשָּׁמַיִם,** – הוא הרי מתפלל להקדוש ברוך הוא, אלא שמתערבבות מחשבות **זרות** בתפלתו, **לְכָךְ** – לכן, **יֵשׁ לָהּ תִּקּוּן בְּכָל לַחֲזֹר וְלַעֲלוֹת,** – מהמקום שאליו נדחתה, **כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה אֶפְלוּ תְּפִלָּה אַחַת מְלֻקֶּטֶת מִתְּפִלּוֹת כָּל הַשָּׁנָה,** – ביום אחד התפלל חלק אחד מהתפלה בכוונה, וביום שני – חלק שני, וכו', הרי כשמתאספות יחד, מכל התפלות שבמשך שנה שלימה, תפלה אחת בכוונה – עולות אז[4] כל התפלות של כל השנה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ' פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי**). – על כל פנים, הרי, שתורה שלא בכוונה, היא למעלה בפרט אחד, מאשר תפלה שלא בכוונה, שמתורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ואילו תפלה שלא בכוונה נדחית למטה. מצד שני, כאשר ה"שלא בכוונה" של תורה מבוסס על ענין שאינו מאפשר לה לעלות למעלה (שזוהי פניה) – היא אז למטה מתפלה שלא בכוונה. שכן, בתפלה – כשהוא מתפלל, לאחר מכן, תפלה בכוונה, כולל גם תפלה אחת מלוקטת מתפלות שנה שלימה – עולה שוב התפלה למעלה; ואילו בתורה הרי גם כשהוא חוזר עליה בכוונה לשמה, אין זה מועיל לתורה שלמד מתוך פניה – אלא עליו לעשות תשובה, ועד שהוא עושה תשובה – התורה היא בגלות ב'קליפה' שממנה באה הפניה. אלא, כיוון שכל יהודי הרי סוף כל סוף יעשה תשובה, שהרי "לא ידח ממנו נדח" – לכן, "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה" (כולל "שלא לשמה" של פניה), שכן, סוף כל סוף הרי יהיה "בא לשמה", כשיעשה תשובה, כפי שמסביר רבנו הזקן בסוף פרק ל"ט ב"תניא".

קונטרס אחרון

בכוונה שמחשב מ"ז (אלא מפני שכוונתו לשמים לכך יש לה תיקון בקל לחזור ולעלות כשמתפלל בכוונה אפי' תפלה אחת מלוקטת מתפלות כל השנה כמ"ש במק"מ פ' פקודי)

יום שישי א' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 308, ומ"ש בפ' פקודי... עד עמ' קנה, האצי':

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ – זוהר **פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי:** – דף רמ"ה עמוד ב', הנזכר לעיל, שתפלה שלא בכוונה נדחית "**גּוֹ רָקִיעַ תַּתָּאָה**", – לרקיע התחתון, הרי על־כל־פנים התפלה עולה ב"רקיע תתאה", **וּבְ** – זוהר **פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל** – דף ר"א עמוד ב' הנזכר לעיל, **מַשְׁמַע דְּדַוְקָא אִי אִיהִי מִלָּא כִּדְקָא יָאוּת סָלְקִין עִמָּהּ עַד אֲוִירָא דְּרָקִיעַ דִּלְעֵילָא כו'** – שדוקא אם זו מלה כדבעי (אם התפלה היא בכוונה), היא עולה איתה עד לאויר הרקיע העליון, הרי, מתי היא עולה לרקיע? – דוקא כשזה "מלה כדקא יאות", כשהיא בכוונה, כיצד זה תואם, איפוא, למה שאומר בפרשת פקודי, שגם כשהתפלה היא שלא בכוונה היא עולה על־כל־פנים ברקיע תתאה (התחתון)? **לֹא קָשֶׁה מִידֵּי;** – לא קשה כלל, **דְּרָקִיעַ תַּתָּאָה** – התחתון, **מֵאִינּוּן רְקִיעִין דְּמִדַּבְּרֵי גּוֹ עָלְמָא שֶׁבְּפָרָשַׁת פְּקוּדֵי** – מאותם רקיעים המנהיגים בעולם, **הֵן דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, וּדְפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל** – הרקיע אודותו מדובר בפרשת ויקהל שבזוהר, **הֵן דְּ"זְעִיר אַנְפִּין" דַּעֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר הַשֵּׁמוֹת פֶּרֶק ג גַּבֵּי "זְעִיר אַנְפִּין" דַּעֲשִׂיָּה, עַיֵּן שָׁם.** – אפשר ללמוד, שבשאלה היתה הסברא, שה"רקיע תתאה" שבזוהר פרשת פקודי הוא גם המקום והמדריגה של "רקיע דלעילא" אשר בזוהר פרשת ויקהל, שהרי גם "רקיע תתאה" הוא "**לעילא** מן שמשא", למעלה מן השמש, ואילו בתירוץ הן שתי מדריגות נפרדות, בזוהר פרשת פקודי הוא "מלכות דעשיה" ובפרשת ויקהל הוא "ז"א דעשיה", שם עולה התפלה כשהיא "כדקא יאות", כדבעי, ומשם – למעלה יותר באלקות של עשר הספירות של "יצירה" ו"בריאה" – כנזכר לעיל, אלא בעיקר הוא רוצה "להודיע" את הדיוק, שבאם **אין** זה "כדקא יאות", כדבעי, אין היא עולה אף לא "ב"ז"א דעשיה" – אלא ב"מלכות דעשיה". יכולים להסביר בזה, שבתפלה שלא בכוונה, כשהתפלה נדחית ל"רקיע תתאה", אין זה ענין של עליה של תפלה לפעול

קונטרס אחרון

ומ"ש בפ' פקודי גו רקיע תתאה ובפ' ויקהל משמע דדוקא אי איהי מלה כדקא יאות סלקין עמה עד אוירא דרקיע דלעילא כו'. לק"מ דרקיע תתאה מאינון רקיעי' דמדברי גו עלמא שבפ' פקודי הן דמלכות דעשי' ודפ' ויקהל הן דז"א דעשי' כמ"ש בע"ח שער השמות פ"ג גבי ז"א דעשייה ע"ש.

---

3. הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מל' הזוהר שם משמע שצריך להתפלל "צלותא אחרא זכאה" ו"כד סלקא" מעלין עמה (כיון שיש תפלה נלקטת כו') התפלות שנדחו. ופי' המק"מ דכתב "הרב" שא"צ בתפלה זו **כל** הי"ח ברכות בכוונה. וצע"ק (בכל אופן) הל' במק"מ. וכדאי לברר להשוות הדפוסים דלכאורה יש טה"ד".

הפעולה שעל התפלה לפעול, שכן, כדי לפעול מילוי הבקשות שבתפלה – צריך הרי להימשך **מלמעלה** מהעולם – **ב**עולם, לפעול רפואתו של חולה או ברכת השנה וכדומה, הרי בשעה שהתפלה נדחית עד "מלכות דעשיה" – הרי זה המקום והמדריגה שמהם מקבלים כל עניני **העולם** חיות, אי אפשר הרי שתהיה משם המשכה **למלא** ענין **החסר** בעולם, ואילו בשעה שהעליה היא ב"ז"א דעשיה" (וזאת על־ידי תפלה בכוונה) שמשם יכולה להימשך המשכה בעולם למלא את הבקשה בענינים החסרים בעולם. **וְהָא** **דְּמַשְׁמַע** – ומה שנראה **לְכָאוֹרָה** **בְּפָרָשַׁת** **פְּקוּדֵי** – בזוהר, **דְּגַם** **תְּפִלָּה** **פְּסוּלָה** – תפלה שלא בכוונה, שמחשבות זרות מתערבבות בה, **עוֹלָה עַד הֵיכָל הָרִאשׁוֹן** **שֶׁמִּמֶּנּוּ נִדְחֵית לְמַטָּה**, **וְהוּא** **בְּ"זְעִיר אַנְפִּין"** **דִּבְרִיאָה** – ה"היכל הראשון" הוא בז"א דבריאה. הרי, שאפילו תפלה פסולה עולה לכתחילה עד ז"א דבריאה? – **לֹא** **קָשֶׁה** **מִידֵי**; – לא קשה כלל, **שֶׁהֲרֵי** **אֲפִלּוּ** **כָּל** **הָעֲוֹנוֹת** **מַמָּשׁ** **קַלּוֹת** **וַחֲמוּרוֹת** **עוֹלוֹת** **לְשָׁם** **אֲפִלּוּ** **עַד** **הֵיכָל** **הַד'**, **כְּמוֹ** **שֶׁכָּתוּב** – בזוהר שם, **דַּף** **רנב** **עַמּוּד** **א**, **אֶלָּא** **וַדַּאי** **שֶׁאֵין** **מָהוּת** **הָעֲלִיּוֹת** **שָׁוּוֹת**, **וְאֵין** **עֲרוּךְ** **וְדִמְיוֹן** **בֵּינֵיהֶם** – בין ה"עליות", **אֶלָּא** **בְּשִׁתּוּף** **הַשֵּׁם** **בִּלְבַד**, – שכולן נקראות בשם "עליה", **וְדֵי** **לַמֵּבִין**. – כלומר, העליה של הענינים הטובים, היא עליה שהדבר מתעלה שם במדריגה עליונה יותר בקדושה, ופועל מה שהוא צריך לפעול; ואילו בעליה של עוונות – הדבר הפוך, היא פועלת שם – במדריגה העליונה יותר שבקדושה – **פגם**. על־דרך־זה מה שאומרים שתפלה פסולה עולה עד "היכל הראשון", אין זה ענין העליה שבתפלה בכוונה. **וּבְזֶה** **יוּבָן** **גַּם־כֵּן** **מַה** **שֶׁכָּתוּב** **שָׁם** – בזוהר **דַּף** **רמז**, **שֶׁבְּהֵיכָל** **הַב'** [אולֵי צָרִיךְ לִהְיוֹת: **אִזְדַּמַּן** **הַמְמֻנֶּה**[5]. וְאולֵי צָרִיךְ לִהְיוֹת: קַיָּמִין הַלְּבוּשִׁים[6]] **מְמֻנֶּה** **עַל** **הַלְּבוּשִׁים** **שֶׁמַּלְבִּישִׁים** **הַנִּשְׁמָה** **מִמַּעֲשֵׂה** **הַמִּצְוֹת**, – מובאות כאן גירסאות שונות שרבנו הזקן מעתיק כאן מהזוהר: או **"אזדמן** הממונה", הממונה **נמצא** **במזומן**, או **"קיימין** הלבושין", **עומדים** שם הלבושים, **הוספת** **כ"ק** **רבינו**: וואס אזדמן או קיימין **איז** **בהיכל** **הב'** – **מדגיש** **זייער** **שייכות** **צו** **היכל** **הב'**[7] – [**אזדמן** **וקיימין** הוא בהיכל הב' – **מדגיש** – שייכותם להיכל הב'], **אַף** **שֶׁהֵן** – מעשה המצוות ובמילא הלבושים לנשמה הנעשים ממעשה המצוות, הן **בְּגַן־עֵדֶן** **הַתַּחְתּוֹן** **דַּעֲשִׂיָּה**, **כְּמוֹ** **שֶׁכָּתוּב** **שָׁם** – בזוהר, **דַּף** **רי**. – כיצד, איפוא, אומרים שבהיכל הב' שבעולם ה"בריאה" ישנו הממונה או הלבושים שממעשה המצוות? אלא, כאמור לעיל, מהות העליה אינה דומה, ובמילא מובן, שמבלי הבט על כך שהמקום והמדריגה למצוות המעשיות הוא בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה" – אין בכך סתירה למה שאומרים שהנשמה עולה בהיכל הב' של עולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים לנשמות ממעשה המצוות – שכן, "מהות" העליה אינה דומה, מה שאומרים שהעליה היא עד עולם ה"בריאה" על ענין שיש לו שייכות למעשה המצוות – אין זו העליה הנעשית ממעשה המצוות עצמן בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה", ולכן, למרות שהמדריגה ממעשה המצוות עצמן היא בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה", אין זה סותר למה שהנשמות יכולות לעלות בעולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים ממעשה המצוות, שכן עליה זו איננה עליה ממש כפי העליה שממעשה המצוות עצמן. **וְהִנֵּה**, **תְּפִלָּה** **פְּסוּלָה** – תפלה עם מחשבות זרות, **עֲדִיפָא** – עדיפה, **מִתּוֹרָה** **שֶׁלֹּא** **לִשְׁמָהּ** **מַמָּשׁ**, – מאשר תורה מתוך פניה של כבוד וכדומה, **שֶׁהִיא** – תורה שלא לשמה ממש, היא **תַּחַת** **הַשֶּׁמֶשׁ** – כלומר, שאין היא עולה כלל למעלה, כנזכר לעיל מהזוהר שתורה היא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש, אך כשהוא "עביד בגין יקרי", כשהוא לומד מתוך פניה של כבוד וכדומה, היא "תחת השמש", **וְהַתְּפִלָּה** – גם תפלה פסולה, **הִיא** **גּוֹ** **רָקִיעַ** **כוּ'**. – היא ברקיע תחתון, כנזכר לעיל, הרי שבפרט זה תפלה פסולה היא למעלה מתורה שלא לשמה ממש, **אֲבָל** **תּוֹרָה** **סְתָם** **שֶׁאֵינָהּ** **שֶׁלֹּא** **לִשְׁמָהּ** **רַק** **מֵאַהֲבָה** **מְסֻתֶּרֶת** **טִבְעִית** – להקדוש־ברוך־הוא, שיש בכל יהודי בטבע, כי גם כשהוא לומד תורה **סתם**, מפני שכך הרגילו אותו ללמוד תורה – אבל הרי בפנימיות יש בזה האהבה המסותרת שבטבע כל אחד מישראל להקדוש־ברוך־הוא, **לֹא** **גָּרְעָא** – אינה גרועה, **מֵהֶבֶל** **פִּיהֶן** **שֶׁל** **תִּינוֹקוֹת** **שֶׁל** **בֵּית** **רַבָּן**, – ילדי ה"חדר"

קונטרס אחרון

והא דמשמע לכאורה בפ' פקודי דגם תפלה פסולה עולה עד היכל הראשון שממנו נדחית למטה והוא בז"א דבריאה. לק"מ שהרי אפי' כל העוונות ממש קלות וחמורות עולות לשם אפי' עד היכל הד' כמ"ש דרנ"ב ע"א אלא ודאי שאין מהות העליות שוות ואין ערוך ודמיון ביניהם אלא בשיתוף השם בלבד וד"ל. ובזה יובן ג"כ משש"ש דרמ"ז שבהיכל הב' [אולי צ"ל אזדמן הממונה. ואולי צ"ל קיימין הלבושים] ממונה על הלבושים שמלבישים הנשמה ממעשה המצות אף שהן בג"ע התחתון דעשי' כמש"ש דר"י. והנה תפלה פסולה עדיפא מתורה שלא לשמה ממש שהיא תחת השמש והתפלה היא גו רקיע כו'. אבל תורה סתם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסותרת טבעי' לא גרעא מהבל פיהן של תינוקת של בית רבן דסליק

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אנשטאט [במקום] 'ממונה'". **6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אנשטאט [במקום] 'ממונה על הלבושין'". **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וצע"ק דלכאורה יותר מזה איתא שם - דהלבוש **איתעביד** בהאי היכלא ע"י מעשה המצוה".

שלומדים תורה, **דְּסָלִיק לְעֵילָא,** – שעולה למעלה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶבֶל שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא**[8], **וְסָלִיק לְעֵילָא** – הבל הפה של תינוקות של בית רבן עולה למעלה, **אַף אִם הוּא שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ מִמָּשׁ,** – כי אם, **מִיִּרְאַת הָרְצוּעָה שֶׁבְּיַד הַסּוֹפֵר,** – ה"מלמד", הרי, שלימודם, במקרה זה, הוא רק מפני פחד הרצועה – ואף־על־פי־כן זה עולה למעלה, כיוון שאין בזה שום חטא, כך גם כשלימוד התורה הוא **סתם** – לא שלא בכוונה, הרי שאין בלימוד זה שום חטא (שלא כפי שהדבר בלימוד תורה שלא לשמה, לשם פניה), ולכן זה עולה למעלה, **וְעַיִן שָׁם** – בזוהר, **דַּף רנה עַמּוּד ב, שֶׁהַמַּלְאָכִים הֵם מַעֲלִים הַהֶבֶל שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן עַד הָאֲצִילוּת:**

קונטרס אחרון

לעילא מפני שהוא הבל שאין בו חטא וסליק לעילא אף אם הוא שלא לשמה ממש מיראת הרצועה שביד הסופר וע"ש דרנ"ה ע"ב שהמלאכים הם מעלים ההבל של תינוקת שב"ר עד האצי':

שבת קודש ב' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנה, להבין מ"ש בפע"ח... עד עמ' 310, דז"א כו'.

לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּ'פְרִי עֵץ חַיִּים'[1], **דְּכַזְּמַן הַזֶּה**[2] – בדורות האחרונים, **עִקַּר הַבֵּרוּר** – הוא, **עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה דַּוְקָא**[3], – בירור הניצוצות דתהו שנפלו בקליפת "נוגה" מצד "שבירת הכלים" שהיתה בתהו, שבני ישראל (נשמות בגופים) מבררים אותם מה'קליפה' ומעלים אותם לשורשם הנעלה שבתהו, דבר הנעשה גם על ידי קיום מצוות מעשיות שעושים בדברים גשמיים שחיותם היא מקליפת "נוגה", וגם על ידי לימוד התורה שנתלבשה בדברים גשמיים, וידודי לומד אותה בפיו ובשפתיו הגשמיים, וגם על ידי תפלה שהיא עבודה רוחנית שהנפש האלקית "פועלת" על הנפש הבהמית (שחיותה היא מקליפת "נוגה"), שתתברר ותגיע לאהבת השם יתברך – אומר ב"פרי עץ חיים", שבזמן **הזה, עיקר** בירור ניצוצות התהו, הוא על ידי ענין התפלה דוקא, **אַף שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה לְמַעְלָה מֵהַתְּפִלָּה.** – שהרי "ותלמוד תורה כנגד כולן"[4], למעלה גם מ"עיון תפלה", מדוע, איפוא, עיקר הבירור הוא על ידי תפלה דוקא? – **הָעִנְיָן הוּא, שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת מוֹסִיפִין אוֹר בַּאֲצִילוּת כו',** – הרי ישנה ההמשכה שב"סוד שורש", כמה שקבע הקדוש־ברוך־הוא שיומשך גילוי "אור אין סוף" ואלקות בעולמות, וישנה ההמשכה ש"בסוד תוספת", מה שעל ידי עבודה ממשיכים **הוספה** בזה, וה"תוספת" – "מרובה על העיקר", למעלה מעלה מכפי שזה נמשך "בסוד שורש". הרי שעל ידי תורה ומצוות ממשיכים "בסוד תוספת", הוספה באור של עולם ה"אצילות". **פֵּרוּשׁ** – ממשיכים **אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא בְּכֵלִים** – וספירות **דַּאֲצִילוּת; עַל־יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה** – ממשיכים "אור אין סוף" **בְּפְנִימִית, דְּהַיְינוּ הַמְּשָׁכוֹת הַמֹּחִין;** – שכשם שלימוד התורה הוא הרי במוחין והשגה (של האדם הלומד), כך הוא פועל למעלה המשכת מוחין בספירות (ומוחין הם הרי פנימיות הספירות), **וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת** – ממשיכים "אור אין סוף" **בְּחִיצוֹנִית הַכֵּלִים, שֶׁהֵם בְּחִינוֹת: נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד, שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת "וְעִיר אַנְפִּין" שֶׁבַּאֲצִילוּת;** – "ז"א", ששת המדות, הן הרי "פרצוף" שלם שיש בו עשר ספירות, הרי שב"נה"י" (חיצוניות ה"ז"א") שהן "לבר מגופא"[5] (מחוץ לגוף "פרצוף" ז"א) – נמשך בהן "אור אין סוף" על ידי שמקיימים

קונטרס אחרון

להבין מ"ש בפע"ח דבזמן הזה עיקר הבירור ע"י התפלה דוקא אף שתלמוד תורה למעלה מהתפלה. הענין הוא שע"י תו"מ מוסיפין אור באצי' כו'. פי' אור א"ס ב"ה בכלים דאצי' ע"י ת"ת בפנימית דהיינו המשכות המוחין ובקיום המצות בחיצונית הכלים שהם בחי' נה"י שבי"ס ז"א שבאצי' רק שמתלבשים

---

8. שבת קיט, סע"ב. וראה להלן בהוספה. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיי"ש ש"א פ"ז". **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה משנ"ת לקמן הטעם הוא לאו דוקא בזמה"ז. ומש"כ (קסב, ב) "משא"כ בדורות הראשונים" - היינו שאז נתברר כרגע, אבל ג"כ ע"י ק"ש כו' ופסד"ז - (אבל לא מזכיר תפלה - שרק היא משנה ומרפא החולה וכו') ולא תומ"צ. ואולי גם כאן הפי' כן (דלא כרגע) ובפע"ח שם שקודם חורבן ביהמ"ק "היו זו"ן פב"פ כו' ולא היו צריכין אל תפלתנו כו' כי מעולם לא היו מסתלקין המוחין מהם" - שעפ"ז מובן שכשההסתלקות גדלה יותר (- בזמה"ז) מוכרחת התפלה יותר. ועייג"כ אגה"ק ספ"ה וסס"ט בנוגע לצדקה לגבי תורה - ומהאי טעמא מובן ג"כ בתפלה לגבי תורה. וא"ת הרי תפלה (בקשת ריפוי החולה כו') היא מ"ע מה"ת גם בדורות הראשונים - ול"ק כי זהו ענין בפ"ע, ואינו שייך לנדו"ד: איך הוא בירור הניצוצות שהיא תכלית ירידת הנשמה כו'". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחלת קו"א (ד"ה הא' והב') - דמ"ן דנוקבא ה"ז מצוות מעשיות דוקא (ותפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה) - ואולי הבי' דשם - כשצ"ל החזרת פב"פ כו' משא"כ כאן (בזמה"ז) כשצריך להמשיך למטה מטה כו' שהעיקר ההמשכה מלמע' מעלה ומאד העליון - העיקר בכל מאדך, כוונת התפלה (ביחד עם הניצוצות דעשי' - כדלקמן קסב, בהנ"ל). ועיין מאמר הצ"צ שבסו"ס תו"א (קה"ת) ספ"ב". **4.** פאה פרק א' מ"א. **5.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו").

מצוות במעשה בכוח העשיה של האדם, שהוא הרי החיצוניות שבאדם (הרי עיקר ההמשכה שממשיכים "אור אין סוף" – על ידי תורה ומצוות – הוא ב"אצילות"), **רַק שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת הַנַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה.** – מהמשכת המוחין הנמשך ב"אצילות" – נעשה התלבשות **בתורה** שבעולם הזה, ומההמשכה שבחיצוניות הכלים של "ז"א דאצילות" – נעשה התלבשות במצוות שבעולם הזה – הרי זה פועל רק בגשמיות של התורה והמצוות – אך לא בגשמיות העולם. **אֲבָל הַתְּפִלָּה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה דַּוְקָא, לֹא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת בְּלֵבַד,** – שהאור מתלבש בדבר אחר ואותו דבר נמשך בעולם הזה, כפי שהדבר בתורה, **רַק הָאוֹר** – של "אין סוף" **מַמָּשׁ,** – פועל בעולם הזה, **לְשַׁנּוֹת הַנִּבְרָאִים מִכְּמוֹת שֶׁהֵם, שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה,** – על ידי בקשת "רפאינו" שבתפלה, **וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ וְיוֹלִידָהּ וְיַצְמִיחָהּ**[6]. – על ידי ההמשכה של "ברכת השנים", הרי שהאור פועל שינוי בנבראים הגשמיים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאֵין שִׁנּוּי בִּקְלַף הַתְּפִלִּין** – שעליהם נכתבו פרשיות התפילין, **עַל־יְדֵי הֲנָחָתָן** – של התפילין, **בָּרֹאשׁ וּבַזְּרוֹעַ**[7]. – על ידי הנחת התפילין על הראש, לא מתהווה שינוי בקלף התפילין מצד המשכת המוחין ושיעבוד המוח הנמשך על ידי התפילין שבראש, ועל ידי הנחת התפילין על היד לא מתהווה שינוי בקלף התפילין על ידי ההמשכה של תפילין של יד והשפעתה לשעבד הלב. **וְגַם בְּמִצְוֹת שֶׁעֲשִׂיָּתָן הוּא גְּמַר מִצְוָתָן** – שלא כפי שהדבר בתפילין, שבתחילה ישנן התפילין ולאחר מכן מניחין אותן על הראש ועל הזרוע, אלא אפילו המצוות שעשייתן היא השלמתה של המצוה (כמו למשל כתיבת ספר תורה, או הקמת סוכה (בהתאם לדיעות שעשיית הסוכה עצמה יש בה משום מצוה[8]) – כאן יש כבר שינוי בדבר עצמו כשהמצוה נעשית – אך, הרי **הַשִּׁנּוּי** – שמתהווה בדבר, **הוּא עַל־יְדֵי אָדָם, וְלֹא בִּידֵי שָׁמַיִם כְּבִתְפִלָּה,** – שהתפלה פועלת שינוי בעולם, בחולה שיתרפא וכו', **שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ כֹּל יָכוֹל;** – ובכוחו לשנות ממצב אחד בעולם הזה למצב אחר, ממצב של חולה למצב של ריפוי החולה, ושירד גשם כדי שהארץ תצמיח, **וְהֵלְכָהּ,** – ולכן, **כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה,** – בעולם הזה **אִי־אֶפְשָׁר בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" מִלְּמַטָּה דַּוְקָא.** – שהאדם שלמטה מעלה "מ"ן" ועושה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) בעבודתו בתפלה להמשיך "אור אין סוף" למטה, וכפי שיסביר רבנו הזקן מיד להלן, שזו עבודה בבחינת בלי גבול של האדם, שהיא כלי להמשיך את הבלי־גבול שלמעלה ובמה מתבטא ה"העלאת מ"ן". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁבַּאֲצִילוּת,** – לפני שההמשכה נמשכת על ידי לימוד התורה, שהמשכה זו היא, כאמור לעיל, בעיקר ב"אצילות", **הַמְיֻחֶדֶת** – התורה מאוחדת **בְּלָאו־הָכֵי** – בין כך, **כַּמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא.** – ב"אור אין סוף" שהאציל עולם ה"אצילות". וכיוון שאין על המשכה זו להיות המשכת "אור אין סוף" למטה – לא נדרשת "העלאת מ"ן" מלמטה. **הוספת כ"ק רבינו:** "ואיך זה **מ"ן** (ושייכות) לאא"ס – ע"ז מבאר" – וכיצד זה יכול להיות "מיין נוקבין" (ושיהיה לה שייכות) ל"אור אין סוף" – על כך מסביר רבנו הזקן להלן: **וְהַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא בְּחִינַת** – אהבת **"רִשְׁפֵּי אֵשׁ" בְּלִי גְּבוּל,** – כמו "אין סוף", וְ– אהבה בלי גבול זו **נִקְרֵאת "מְאֹדֶךָ",** – האהבה שהיא "בכל מאדך", בלי גבול של האדם. למרות שזה "מאדך", "מאד" **שלך,** שבאדם אחד זה בלי גבול ובאדם שני זה בבחינת גבול, ובנוסף על כך שהאדם כולו הוא הרי מוגבל, ואפילו הבלי־גבול שלו הוא גם כן גבול, בכל זאת מספיק הדבר – **כְּדֵי לְעוֹרֵר בְּחִינַת אֵין־סוֹף,** – ובלי גבול. בלי גבול שלמעלה – בלי גבול אמיתי, שהרי על ה"העלאת מ"ן" להיות מעין בחינת ואופן האור שעליה להמשיך, ובשעה שזה בבחינה של בלי־גבול באדם – הרי זו "העלאת מ"ן" להמשיך ה"בלי גבול שלמעלה" – אין סוף, **וְהַיְינוּ עַל־יְדֵי גְּבוּרוֹת דְּ־שם ס"ג, שֶׁהֵן הֵן הָרפ"ח** – 288 **נִיצוֹצִין כו'.** – האהבה וה"רצוא" של "בכל מאדך" בעבודת התפלה שלו, נעשות באדם על ידי ההמשכה מגבורות של שם "ס"ג", השם שהוא מקור לרפ"ח ניצוצות התהו, הבאים מכלים דתהו, שספירות דתהו היו ב"רצוא" בלי הגבלה, כך גם ה"רצוא" והאהבה של הנשמה הוא בבחינת "בכל מאדך", בלי הגבלה.

קונטרס אחרון

בבי"ע בתורה ומצות הגשמיים שבעוה"ז. אבל התפלה היא המשכת אור א"ס ב"ה לבי"ע דוקא לא בדרך התלבשות בלבד רק האור ממש לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה. משא"כ בתו"מ שאין שינוי בקלף התפילין ע"י הנחתן בראש ובזרוע וגם במצות שעשייתן הוא גמר מצותן השינוי הוא ע"י אדם ולא בידי שמים כבתפלה שהיא המשכת החיות מא"ס ב"ה שהוא לבדו כל יכול והלכך כדי להמשיך אור א"ס ב"ה למטה א"א בלי העלאת מ"ן מלמטה דוקא. משא"כ לת"ת שבאצי' המיוחדת בלא"ה במאציל ב"ה והעלאת מ"ן במוחו ולבו של אדם היא בחי' רשפי אש בלי גבול ונק' מאדך כדי לעורר בחי' א"ס והיינו ע"י גבורות דס"ג שהן הן הרפ"ח ניצוצין כו' ולכן נק'

---

6. ע"פ לשון הכתוב - ישעי' נה, י. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מקדים ראש לזרוע - בתש"י רק ביד (מדות) ולא בראש (מוחין), ואולי י"ל הטעם, כי הנחת תש"י בענייננו - היא ממוצע בין הנחתן "בראש" (שאין בה עשי' כלל בעת ההנחה) ל"מצות שעשייתן הוא גמר מצותן", כי בהנחת תש"י צ"ל וקשרתם". **8.** שו"ע אדה"ז ר"ס תרמא. וש"נ.

קונטרס אחרון

התפלה חיי שעה היא מלכות היורדת בבי"ע ותורה חיי עולם הוא ז"א כי רמ"ח פקודין הן מתחלקין בי' כלים דע"ס דז"א כו'.

וְלָכֵן נִקְרֵאת הַתְּפִלָּה "חַיֵּי שָׁעָה"[9], הִיא – "שעה" היא **מַלְכוּת הַיּוֹרֶדֶת בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – הפירוש הפשוט של "חיי שעה" הוא, שתפלה היא בקשה על עניני העולם הנתונים תחת גדר הזמן: בקשה לרפואה, שלום ומזונות, כפי שרש"י מפרש. כאן מפרש רבנו הזקן כפי שהדבר הוא בשורש, בספירות העליונות, שספירת ה"מלכות" היא הרי מקור הזמן, שכן, ב"מלכות" ישנו הענין של "מלך מלך ימלוך", "מֶלֶךְ" בהוה, "מָלָךְ" בעבר ו"ימלוך" בעתיד, ובמיוחד כפי ש"מלכות" יורדת להחיות עולמות בריאה־יצירה־עשיה, הרי זו חיות העולמות שיש בהם ענין הזמן. הרי כיוון שעל ידי תפלה ממשיכים המשכה בבריאה־יצירה־עשיה, וזאת על ידי ספירת ה"מלכות", מקור בריאה־יצירה־עשיה – לכן נקראת תפלה "חיי שעה", **וְתוֹרָה** – נקראת **"חַיֵּי עוֹלָם"[20], הוּא "זְעֵיר אַנְפִּין"[10], כִּי רמ"ח פִּקּוּדִין** – 248 מצוות־העשה של תורה, **הֵן מִתְחַלְּקִין בְּעֲשֶׂר כֵּלִים דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דִּ"זְעֵיר אַנְפִּין" כו'.** – ו"ז"א" היא הרי ספירות שב"אצילות", וב"תורה אור" סוף פרשת תרומה כתוב שז"א היא סוף עולמות האין־סוף, למעלה לגמרי מבריאה־יצירה־עשיה.

---

9. שבת י, א. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל שע"י תומ"צ ממשיכין מוחין וכו' בי"ס דז"א".

המשך ביאור למס' מנחות ליום רביעי עמ' א

ועמדו שם לראות אם יספיק, וכשראו שלא הספיק הלכו והוסיפו עד חצי לוג שהספיק עד הבוקר.

מבארת הגמרא במה נחלקו: מַאן דְּאָמַר מִמַּטָּה לְמַעְלָה שִׁיעֲרוּ, טעמו משום שהַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, ואם היו משערים מלמעלה למטה, היו צריכים לשפוך בבוקר את השמן הנשאר. וּמַאן דְּאָמַר מִמַּעְלָה לְמַטָּה שִׁיעֲרוּ, טעמו משום שאֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת, כלומר, בית המקדש הוא מקום משכנו של מלך ואין זה מכבוד המלכות שיתנהגו כדרכם של עניים שמודדים כל דבר במדה ובצמצום, על אף שמשום כך היו צריכים לשפוך את הנותר.

משנה

במשניות הקודמות נתבאר ששיעור המנחה שמביאים עם פר איל וכבש שונה זה מזה, של פר שלשה עשרונים סולת וששה לוגים יין ושמן, של איל שני עשרונים סולת וארבעה לוגים יין ושמן, ושל כבש עשרון סולת ושלשה לוגים יין ושמן. משנתינו דנה כשנתערבה מנחה של אחד מהם בחבירתה מה דינה: מְעָרְבִין נְסָכֵי פָרִים בְּנִסְכֵּי אֵילִים – מותר לערב את נסכי היין או השמן והסולת של פרים בשל אילים, אף ששיעור מנחתם שונה זה מזה, לפי ששיעור בלילתן שוה, שכן בין במנחת הפרים ובין בשל אילים נותן שני לוגין שמן לעשרון, ונמצא שכל אחת מן המנחות נבללה כדינה, ויקריב את הנסכים והמנחות לשם הפר והאיל כאחד. וכן מערבים נִסְכֵּי כְבָשִׂים בְּנִסְכֵּי כְבָשִׂים, כגון של תמידים בשל מוספים, לפי שמנחותיהם של כל הכבשים שיעור בלילתם שוה, עשרון סולת בלול בשלשה לוגים שמן. וכן מערבים נסכי כבשים שֶׁל קרבן יָחִיד בְּנִסכי כבשים שֶׁל צִיבּוּר, מפני שבלילתם שוה.

המשך ביאור למס' מנחות ליום חמישי עמ' א

לחלק ביניהם, שמהשהיית הלחם על השולחן הנעשית בפָנִים ההיכל, לָאו כּוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי – אין הכל יודעים אלא הכהנים, והם הלא יודעים את טעם הדבר, וזריזים הם ולא יבואו מכך לידי טעות לומר שמפקידים בכלי שרת, אולם מהוצאת הבירוצים לחול, שקידושם בכלי נעשה בחוץ, בעזרה, כּוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי – הכל יודעים, ובזה יש לחשוש לטעות שמא יחשבו שמוציאים מכלי שרת לחול.

דברים נוספים אודות הבירוצים: תְּנַן הָתָם (שקלים פ"ד מ"ד) מוֹתַר נְסָכִים ניתן לְקֵרֶן הַמִּזְבֵּחַ, שקונים ממותר הנסכים כבשים לעולות כדי להקריבם על המזבח כאשר הוא בטל מקרבנות. מבררת הגמרא: מַאי מוֹתַר נְסָכִים. אומרת הגמרא: רַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף אָמַר, בֵּירוּצֵי מִדּוֹת – מה שנוסף במדות הגדושות שקנה הקדש לעומת המדות המחוקות שנמכרו למביאי נסכים. כלומר, שהיה הקדש קונה במדה גדושה, ומוכר למביאי נסכים במדה מחוקה, וההפרש שבין המדות הוא 'מותר נסכים'. מותר זה נפדה, ובדמיו קונים עולות לקי"ץ המזבח. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הכוונה ב'מותר נסכים' הוא כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ במשנה (שם פ"ד מ"ט) הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק להקדש סְלָתוֹת למנחות מֵאַרְבַּע סאין בסלע, שקיבל כך וכך סלעים מן הגזבר על מנת שיספק להקדש סלתות לפי שער של ארבע סאין לסלע, ולאחר מכן התייקרו וְעָמְדוּ בְּשָׁלֹשׁ, שעתה שויין הוא שלוש סאין לסלע, יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע סאין לסלע, כפי שסוכם עמו מראש, משום שהקדש קונה בכסף, והרי כבר קיבל מעות בכדי לספק לפי ארבע סאין לסלע.

יום ראשון

יום רביעי — כו חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: להבין איך . . . ה׳ דוקא.

הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי הוּא שֶׁצְּרִיכִים לָדַעַת מַהוּת עַצְמוֹ, בְּהַכָּרָה אֲמִתִּית בְּחֶסְרוֹנוֹת עַצְמוֹ וּבְמַעֲלוֹת עַצְמוֹ. וְכַאֲשֶׁר יוֹדְעִים אֶת הַחֶסְרוֹנוֹת - לְתַקְּנָם בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, וְלֹא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּאֲנָחוֹת בִּלְבַד.

יום שני

יום חמישי — כז חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: עיין ע״ח . . . אפים כנודע.

ר״א הלוי מהאמלי סיפר: כשבאתי לליאזנא מצאתי מזקני החסידים שהיו מחסידי הה״מ והרה״ק הרמ״מ מהאראדאק, והוה מרגלא בפומייהו: האָב האָלט א אידען, וועט השי״ת דיך האָלט האָבען, טו א טובה א אידען, וועט השי״ת דיר א טובה טאָן, זיי מקרב א אידען, וועט השי״ת דיר מקרב זיין.

רַבִּי אַיְיזִיק הַלֵּוִי מֵהַאָמְלִי סִפֵּר: כְּשֶׁבָּאתִי לְלִיאָזְנָא מָצָאתִי מִזִּקְנֵי הַחֲסִידִים שֶׁהָיוּ מֵחֲסִידֵי הָרַב הַמַּגִּיד וְהָרַב הַקָּדוֹשׁ הָרַב מְנַחֵם מֶנְדֶל מֵהָאָרָאדָאק, וַהֲוָה מַרְגְּלָא בְּפוּמַיְיהוּ [וְהָיוּ רְגִילִים לוֹמַר]: ״אֶהוֹב יְהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יֹאהַבְךָ. עֲשֵׂה טוֹבָה לִיהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יֵיטִיב לְךָ. קָרֵב יְהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יְקָרֶבְךָ״.

יום שלישי

יום ששי — כח חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: להבין מ״ש . . . 308 פקודי.

עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית הוּא, דְּלֹא זוֹ בִּלְבַד דְּכָל פְּרָטֵי תְּנוּעוֹת הַנִּבְרָאִים לְמִינֵיהֶם הֵם בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וְהִיא הִיא חַיּוּת הַנִּבְרָא וְקִיּוּמוֹ, אֶלָּא עוֹד זֹאת דִּתְנוּעָה פְּרָטִית שֶׁל נִבְרָא יֵשׁ לָהּ יַחַס כְּלָלִי לִכְלָלוּת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה... דִּבְצֵרוּף וְאִחוּד כָּל הַפְּעֻלּוֹת הַפְּרָטִיּוֹת... נִשְׁלְמָה כַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בְּסוֹד הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ.

וְיִתְבּוֹנֵן הָאָדָם: וּמַה אִם תְּנוּעַת עֵשֶׂב בָּאָה בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְנוֹגַעַת לְהַשְׁלָמַת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, מִין הַמְדַבֵּר בִּכְלָל וְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ בִּפְרָט עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

יום רביעי ויום חמישי

שבת — כט חשון — ה׳תש״ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: תולדות, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: ומ״ש בפ׳ פקודי . . . האצי׳.

עֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּצִבּוּר, אֵין דֵּי בָּאֵר גֹּדֶל הַזְּכוּת שֶׁל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּזֶה, וְגֹדֶל הַנַּחַת רוּחַ שֶׁל מַעְלָה כַּמְבֹאָר בְּסִפְרֵי קֹדֶשׁ, וְאֶפֶס קָצֵהוּ בְּקַנְטְרֵס ״תַּקָּנַת אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּרַבִּים״

(קֹבֶץ מִכְתָּבִים, א), וְאַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, וּבִגְלַל זֹאת תִּתְבָּרְכוּ אַתֶּם נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם, ה׳ עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, בִּבְרִיאוּת נְכוֹנָה וּבְפַרְנָסָה בְּהַרְחָבָה גְּדוֹלָה, וּלְרַגְלֵיכֶם יִרְשְׁעוּ כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּחְיוּ בְּמַחֲנֵכֶם הַטָּהוֹר בְּתוֹךְ כְּלָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהַדְּרוּשׁ לָהֶם בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ.

יום שישי

יום ראשון — **א כסלו, ראש חדש** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ויצא, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: להבין מ״ש בפע״ח . . . 310 דז״א כו׳.

בא ר׳ יקותיאל ליעפלער (דעם אלטען רבי׳ס א חסיד) איז געווען צייטען, וואָס ער האָט געדאַוועגט שחרית מנחה און מעריב איינע נאָך די אנדערע, עס איז ניט געווען קיין זמן מפסיק זיין.

אֵצֶל ר׳ יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלֶעֶר (חֲסִידוֹ שֶׁל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן), הָיוּ זְמַנִּים שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית מִנְחָה וְעַרְבִית בָּזֶה אַחַר זֶה, לֹא הָיָה זְמַן לְהַפְסִיק.

שבת קודש

יום שני — **ב כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ויצא, שני עם פירש״י.
תהלים: י־יז.
תניא: והנה במ״א . . . 310 שבבי״ע דוקא.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲרַ״שׁ] בֵּאֵר פַּעַם בְּמַאֲמָר, הָא דְּ״ר׳ אֶלְעָזָר יָהִיב פְּרוּטָה לְעָנִי וַהֲדַר מַצְלֵי״ [=נָתַן פְּרוּטָה לְעָנִי וְאַחַר כָּךְ הִתְפַּלֵּל], כִּי הֲרֵי הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחַיּוּת, וְעַל יְדֵי שֶׁנּוֹתְנִים צְדָקָה לְעָנִי קֹדֶם הַתְּפִלָּה וּמְחַיִּים אוֹתוֹ, נִתּוֹסֵף חַיּוּת הַרְבֵּה בַּתְּפִלָּה. וְנִעְנַע בְּיָדוֹ מִמַּטָּה לְמַעְלָה לְרַמֵּז שֶׁהָרְבּוּי בְּהַפְלָאָה. – וְכַמָּה פְּעָמִים קֹדֶם הַתְּפִלָּה הָיָה אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] מְחַזֵּר אַחֲרֵי עָנִי לִתֵּן לוֹ לֶאֱכֹל.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ז מ״ח, תשכ״ב
ברוקלין.

הרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ וכו׳ מו״ה טובי׳ שי׳

שלום וברכה!

... לשאלתו מנהגי אנ״ש בחינוך קטנים כו׳ - יברר אצל זקני אנ״ש שי׳ שבסביבתו, כי לא שמעתי במיוחד עד״ז (לבד המוזכר בכ״מ בהנדפסים).

ודאי יודיע ההמשך בעניני ישיה״ע, הת׳ שי׳ שנסעו ללוד, ביהכ״נ חב״די בשיכון פאגי וכו׳. ות״ח מראש.

מאמרי ר׳ בצלאל שי׳ לנדוי שבמחנים קראתי כמה מהם ונהנתי. כן - ספרו ע״ד הבעש״ט (אף שחבל שאין בו מ״מ!!) וראוי לעידוד ושבח.

נישואי כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע היו, כנהוג בישראל, במקום הורי הכלה באוורוטש. האם השתתף בהם זקן הכלה הרה״צ והרה״ק וכו׳ וכו׳ הררי״י מטשערקאס - לא שמעתי בזה.

טפול קרני ״רדיום״ בנוגע לקטנים בפרט, וביחוד בגיל רך ביותר - צריך זהירות יתרה. ובאם יש רופא חושש - אין לעשותו. והרופא כל בשר ישלח רפואתה באופן הטוב הנראה ונגלה.

בעת רצון יזכירו כל אלה שכותבם על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

חכמות חיצוניות, או חלק מהתורה? יום ראשון כ"ו מרחשון ה'תשע"ט

הלכות קידוש החודש פרק יז, הלכה כד: וְעַתָּה כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה... הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיּוֹת, שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַמְּצוּיִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים.

מדברי הרמב"ם עולה שיסוד הלכות אלו הוא מחכמות האומות, אך ברור שלאחר שנכתבו הדברים בספרו של הרמב"ם הרי הם חלק בלתי נפרד מהתורה, והבא ללמוד הלכות אלו חייב לברך לפניהן ברכת התורה. נמצא שיש בכך 'בירור' של חכמת האומות והעלאתן לקדושה (ספר המאמרים תשמ"ח ע' קי).

יתירה מכך: נאמר בכתוב 'וראיתי אני כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך'. ולכאורה קשה: האם ההכרה שהחכמה עדיפה על הסכלות אינה ברורה מאליה עד שצריך ששלמה המלך החכם מכל אדם יאמר זאת?

אלא שאין הכוונה לסכלות כפשוטה אלא לחכמות חיצוניות שהן בבחינת סכלות ביחס לחכמת התורה, ועל כך נאמר ש'יתרון החכמה מן הסכלות' הוא 'כיתרון האור מן החושך'. כלומר, כשם שיתרון האור בא דוקא מתוך החושך, כי על ידי שהחושך נהפך לאור יש יתרון ומעלה באור עצמו, כך גם בחכמת התורה, על ידי השימוש בחכמות חיצוניות והפיכתן לקדושה, נעשה יתרון בחכמת התורה עצמה (ספר המאמרים באתי לגני ב, ע' רעו).

אמנם, הצורך להזדקק לחכמת אומות העולם הוא רק בזמן הגלות, אך בשנים כתיקונן אין זקוקים לחכמת האומות אלא הכל בא מהתורה עצמה, כדברי הרמב"ם כאן שבימי הנביאים חיברו חכמי ישראל מבני יששכר ספרים בעניינים אלו שלא הגיעו לידינו. ואדרבה: לדברי הכוזרי (מאמר ב, סו), חכמי האומות הקדמונים קיבלו חכמות אלו מחכמי ישראל.

ולכן, לעתיד לבוא כאשר 'יהיו ישראל חכמים גדולים' (סוף הלכות מלכים) יחזרו חכמות אלו לחכמי ישראל ולא יצטרכו עוד לחכמי האומות (לקוטי שיחות ל, עמ' 197).

סעודת עיבור החודש וסעודת ראש חודש יום שני כ"ז מרחשון ה'תשע"ט

הלכות קידוש החודש פרק יח, הלכה ט: וְגַם לְעַבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עוֹשִׂין סְעוּדַת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ.

הטור (או"ח סי' תיט) הביא בשם הירושלמי שמצוה להרבות בסעודת ראש חודש. וה'רוקח' כתב שמצוה לאכול בראש חודש כמו במועד (ב"י שם). וצריך לומר שבסעודת עיבור החודש אין יוצאים חובת סעודת ראש חודש, שהרי סעודת עיבור החודש היא בלילה (סנהדרין ע, ב. ורש"י שם ד"ה אחריפו) ואילו סעודת ראש חודש היא ביום (כי אין מקדשים את החודש אלא ביום). אמנם, לדעת הרמב"ם שגם סעודת עיבור החודש היא ביום (לעיל פ"ג ה"ז) יש לומר שסעודת ראש חודש המובאת בירושלמי היא היא סעודת העיבור ואין מצוה בסעודה נוספת לראש חודש. וכתב ה'בית יוסף' (שם) שכן היא גם דעת הר"ן (ערוך לנר סנהדרין ע, ב).

והנה, בהלכות כלי המקדש (פ"ה ה"ד) כתב הרמב"ם: "חייב כהן גדול לנהוג כבוד בעצמו ולא יקל עצמו עם שאר העם", ולכן "לא יכנס לבית המשתה ולא לסעודות של רבים אפילו הם של מצוה".

ולפי זה מדויקים דברי הגמרא (סנהדרין יח, ב): "אין מושיבין כהן גדול בעיבור שנה משום צינה" (שמא לא ירצה הכהן הגדול לעבר את השנה, כי ביום הכפורים טובל חמש טבילות ומקדש ידיו ורגליו עשר פעמים, ואם תתעבר השנה, צינת מרחשוון תהיה בתשרי - רש"י) ומדוע לא נזכר האם מושיבים כהן גדול בעיבור ראש חודש?

אלא כיון שלעיבור חדשים עושים סעודת עיבור החודש, והרי כהן גדול אינו נכנס לסעודת רבים אפילו היא של מצוה, מובן שאינו נכנס לעיבור החודש. ורק לעיבור שנה שאין עורכים סעודה, הוצרכה הגמרא לבאר שגם בו אין מושיבים כהן גדול "משום צינה" (אור שמח הל' כלי המקדש פ"ה ה"ד).

מתי מתרגלת הלשון? יום שלישי כ"ח מרחשון ה'תשע"ט

הלכות תעניות פרק ב, הלכה ה: אֵיזֶה הוּא דֶּבֶר? עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, הֲרֵי זֶה דֶּבֶר.

מתענים על הדבר רק אם זו עיר שיש בה חמש מאות גברים ("אין הנשים והקטנים והזקנים... בכלל מנין אנשי המדינה") ומתו בה שלושה אנשים בשלושה ימים, מת בכל יום. ולדעת הברייתא (תענית כא, ב), אם מתו שלושה אנשים מתוך חמש מאות ביום אחד, אין זה 'דבר' ואין מתענים.

ומבואר בגמרא (שם): לדעת רבי מאיר, שור שנגח את הפרה שלוש פעמים (שנעשה מועד ומשלם נזק שלם), אם 'ריחק נגיחותיו', שנגח שלוש פעמים בשלושה ימים, חייב לשלם נזק שלם, 'קירב נגיחותיו', שנגח שלוש פעמים ביום אחד, כל־שכן שנעשה מועד ומשלם נזק שלם. וכך יסבור רבי מאיר (שלא כדעת הברייתא) שאם מתו שלושה אנשים ביום אחד הרי זה 'דבר' (במכל־שכן משלושה מקרי מוות בשלושה ימים). והברייתא האומרת שרק כאשר שלושה אנשים מתו בשלושה ימים נחשב 'דבר' היא כדעת רבי יהודה ששור נעשה מועד רק אם נגח שלוש נגיחות בשלושה ימים.

וה'לחם משנה' תמה על סתירה בענין זה ב'טור' (וכן הקשו הט"ז והמגן אברהם א"ח סי' קיד סק"ג בשם השל"ה):

הרמב"ם פסק כאן שרק אם מתו שלושה אנשים בשלושה ימים הרי זה 'דבר', כדעת רבי יהודה וכן פסק ה'טור' (א"ח סי' תקעו). אך, בדין הזכרת גשמים בתפילה ('משיב הרוח ומוריד הגשם') ומסופק אם הזכיר גשמים בתפילתו, שלאחר שלושים יום (משמיני עצרת), כתב ה'טור' (או"ח סי' קיד, בשם הירושלמי) שאינו צריך לחזור כי "כבר נתרגל לשונו לומר כהלכה"(ש"ע אדה"ז שם ס"י) וחזקה שגם עתה אמר כהרגל לשונו. והוסיף (בשם מהר"מ מרוטנבורג) שגם אם אמר בשמיני עצרת עצמו תשעים פעמים 'אתה גבור... מוריד הגשם...' ואחר כך נסתפק אם הזכיר הגשם – חזקה שהזכירו כי "אם הורגל כשאומר מפוזרין (לאחר שלושים יום), קל־וחומר ברצופין (ביום אחד)". וראייתו מדברי רבי מאיר בשור הנסקל שנחשב 'שור המועד' גם כשנגח שלוש פעמים ביום אחד כי "אם ריחק נגיחותיו חייב - קירב לא כל־שכן". והרי בתענית פסק כרבי יהודה, שרק אם מתו בשלושה ימים הרי זה 'דבר'!

ומבאר ה'מגן אברהם' (שם):

בשור המועד פוסק הרמב"ם (הל' נזקי ממון פ"ו ה"א) שלא כסברת רבי מאיר ("ריחק נגיחותיו חייב – קירב נגיחותיו לא כל שכן"), כי כאשר שלוש הנגיחות הן ביום אחד יתכן שהגורם לכך הוא השינוי במזג האויר ביום זה ועדיין אין הוכחה שזה טבעו, ורק לאחר שלושה ימים מתברר שטבעו לנגוח. וכן לענין תענית על 'דבר' יש לומר ששלוש מיתות ביום אחד אינן הוכחה שהוא 'דבר', כי יתכן שמזג האויר ביום זה גרם לכך. אך עצם סברת רבי מאיר מתקבלת לענין הזכרת גשמים, ומסתבר שב'רצופין' (ביום אחד) הלשון מתרגלת יותר מב'מפוזרין' (בשלושים יום) ולכן לאחר שהזכיר הגשם תשעים פעם, חזקה שהזכיר בתפילתו.

'סמוך ונראה' בזמן כיבוש ירושלים העתיקה יום רביעי כ"ט מרחשון ה'תשע"ט

הלכות מגילה פרק א, הלכה י: בֶּן עִיר שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ, וּבֶן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לְעִיר... אִם לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לַחֲזֹר אֶלָּא לְאַחַר זְמַן הַקְּרִיאָה, קוֹרֵא עִם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם. וּכְרַךְ, וְכָל הַסָּמוּךְ לוֹ, וְכָל הַנִּרְאֶה עִמּוֹ - אִם אֵין בֵּינֵיהֶם יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה - הֲרֵי זֶה כִּכְרַךְ, וְקוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

הרמב"ם כתב בהלכה זו שני דינים: דין בן כרך שהלך לעיר ולהיפך, ודין מקום הסמוך או נראה לכרך שקורא ככרך בט"ו אע"פ שהוא עצמו אינו מוקף חומה. ויש להבין, מדוע כרך את שני הדינים יחד אף שלכאורה אין ביניהם קשר?

והביאור:

את טעם הדין שמקומות הסמוכים לכרך נידונים ככרך, ניתן לפרש בשני אופנים:

א. מאחר והמקום סמוך לכרך, הרי הוא טפל אליו ונחשב כחלק מהכרך.

ב. המקום אינו נחשב כחלק מהכרך אלא כמקום בפני עצמו, אך דינם של התושבים נקבע על פי הכרך שהוא מרכז האזור. ומאחר ואנשי הכרך קוראים בט"ו, גם אנשי המקום הסמוך לו יקראו בט"ו, למרות שהם עצמם נחשבים בני עיר ולא בני כרך.

ונראה שהרמב"ם מפרש כאופן השני, ולכן קבע הלכה זו בהמשך לדין בן עיר שהלך לכרך, ללמדנו כי היסוד של שני הדינים שווה: לעיתים גם בן עיר קורא בט"ו עם בני הכרך – משום ששוהה ביום הפורים בכרך או משום שמתגורר בסמוך אליו.

ויש לכך השלכה מעשית: לאחר כיבוש ירושלים העתיקה על ידי הערבים, התעורר ספק האם תושבי ירושלים החדשה יקראו בט"ו כפי שנהגו עד אז, כדין סמוך הנראה לכרך או שמא הלכה זו אמורה רק כאשר בתוך הכרך קיים ישוב יהודי, אך אם הכרך עצמו חרב ואין קוראים בו את המגילה, אין הוא יכול 'להשפיע' על סביבותיו שיקראו את המגילה בט"ו (עיין מקראי קודש פורים סי' כה).

ולפי המבואר בדעת הרמב"ם נראה כי אמנם באופן זה אין בני המקום הסמוך קוראים בט"ו, שהרי מקום זה עצמו אינו נחשב ככרך והקריאה בו בט"ו היא משום שדינם של התושבים נגרר אחר תושבי הכרך, וזה שייך דווקא כאשר יש בו ישוב וקוראים בו את המגילה בט"ו (גן שושנים א, סי' מב).

מדוע צריך למכור כסותו כדי להדליק נר חנוכה? יום חמישי ל' מרחשון ה'תשע"ט

הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב: אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה - שׁוֹאֵל, אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ; וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת, וּמַדְלִיק.

מנין למד הרמב"ם שעני המתפרנס מן הצדקה חייב למכור כסותו כדי להדליק נר חנוכה, הרי אין חיוב להוציא לצורך מצוה יותר מחומש אפילו אם היא מצוה עוברת (רמ"א א"ח סי' תרנו)?

וכתב ה'מגיד משנה': הרמב"ם למד זאת מההלכה (הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ז) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה אין פוחתין לו מארבעה כוסות בפסח משום 'פרסומי ניסא'. ואם כן, כל־שכן לענין הדלקת נר חנוכה הקודמת לקידוש היום (להלן הי"ג) כי נר חנוכה יש בו משום 'פרסומי ניסא'.

וה'אבני נזר' (א"ח סי' תקא סק"ג) מוסיף ביאור:

אין אדם חייב למכור כסותו כדי לקיים מצות־עשה שהרי "חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" (ברכות ו, א), מה שאין כן מצוה שהיא לצורך פרסום הנס לאחרים, אין מחשבתו מועילה לענין זה. ולכן לצורך מצות 'ארבעה כוסות' בפסח שהיא לפרסום ניסי יציאת מצרים - חייב למכור את כסותו. ואם במצות ארבע כוסות שהפרסום הוא רק לאנשי ביתו, ישנו חיוב זה, קל־

וחומר למצות נר חנוכה שהפרסום הוא לרבים, כי "מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ" (לעיל ה"ז) - שחייב למכור כסותו כדי להדליק.

וה'צפנת פענח' (להגאון הרוגצ'וכי, בהלכה זו) כתב שהלכה זו מקורה מהמסופר (מגילה כז, ב) שאמו של רבי זכאי מכרה בגד כדי לקנות לבנה יין לקידוש, ורב הונא משכן את חגורתו ובכסף שקיבל קנה יין לקידוש. ואם כן, כל־שכן שבמצות נר חנוכה הקודמת לקידוש היום כיון "שיש בו זכרון הנס", צריך למכור את כסותו כדי שיוכל להדליק.

האם המציל נפשות זכאי לתמורה?

יום שישי א' כסלו ה'תשע"ט

הלכות אישות פרק ד, הלכה ד: אָמַר לָהּ: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּכִכָּר זֶה', אָמְרָה לוֹ: 'תְּנֵהוּ לְעָנִי', אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַסָּמוּךְ עָלֶיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.... הָיָה רָץ אַחֲרֶיהָ לְנַשְּׁכָהּ, וְאָמְרָה לוֹ: 'תְּנֵהוּ לְכֶלֶב זֶה' - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת.

אדם שהשכיר לחברו רכב תמורת תשלום עבור כל שעה, ובמהלך הנסיעה נקלע השוכר לזירת תאונה עם נפגעים והתנדב להוביל ברכב פצועים לבית הרפואה. האם עליו לשלם למשכיר עבור השעות שבהן עסק בפעילות ההצלה?

בהלכה זו נפסק שאדם שהציע לאשה להתקדש לו תמורת כיכר לחם, והאשה אמרה לו לתת את הכיכר לכלב שהיה רץ אחריה לנשכה כדי להינצל ממנו – ספק מקודשת. ובטעם הדבר שאין כאן קידושין ודאיים, מבואר בגמרא (קידושין ח, ב) משום שבלאו־הכי חייב לתת לכלב את הכיכר, כדין אדם הרואה את חברו בסכנה שמוטל עליו לעשות כל שביכולתו כדי להצילו ולכן אינו יכול לדרוש תמורה (שהאשה תתקדש לו) עבור נתינה זו.

ומאחר ונפסק שספק מקודשת, נמצא לכאורה שדין זה נשאר בספק, האם אדם יכול לדרוש תמורה על שימוש שנעשה בממונו עבור הצלת נפשות. ואם כן גם במקרה זה ספק האם בעל הרכב יכול לדרוש תשלום מהשוכר עבור השימוש שעשה ברכבו להצלת נפשות.

אך למעשה יש להוכיח כי אין בעל הממון זכאי לדרוש תשלום שהרי בתחילת ההלכה נפסק שאם אמרה האשה שיתן את הכיכר לעני, "אפילו היה עני הסמוך עליה אינה מקודשת". ובטעם הדבר מבואר בגמרא (שם) משום שמחויב במצות צדקה כמוה, אין זה נחשב שנתן את הכיכר בעבורה. ומוכח שזו סברא ודאית שאם נתן דבר שממילא מחויב בו, אינו יכול לדרוש תמורה בעבורו.

ומכל־מקום בכלב רץ אחריה הסתפקו, כי כאשר האשה עצמה מקבלת הנאה מהמקדש, יתכן שמקודשת למרות שהנותן אינו זכאי לדרוש תמורה על כך.

וכיון שמוכח שהנותן מממונו עבור הצלת נפשות אינו רשאי לדרוש על כך תמורה, הרי בנידון זה שוכר הרכב אכן פטור מלשלם עבור הזמן שהשתמש ברכב לפעולת ההצלה.

(שו"ת כנסת ישראל סי' ז)

טובת הנאה אינה ממון

שבת־קודש ב' כסלו ה'תשע"ט

הלכות אישות פרק ה, הלכה ו: יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה שֶׁהִפְרִישׁ מִגָּרְנוֹ, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ לְמָכְרָהּ, וְאֵין לוֹ בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הֲנָיָה, לְפִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה; וְטוֹבַת הֲנָיָה אֵינָהּ מָמוֹן.

הקשה ה'כסף משנה' (הל' נדרים פ"ד הי"א):

דברי הרמב"ם כאן שאין ישראל יכול לקדש בתרומה שהפריש מגרנו כי "טובת הנאה אינה ממון" סותרים לדבריו בהלכות נדרים (שם) שישראל האוסר הנאתו על כהן מסויים, אסור לכהן זה ליטול ממנו תרומות. ואף שהתרומה אינה של הישראל, יכול הוא לאסרה על כהן מסויים, כי יש לו בה טובת הנאה ("שנותנה לכל כהן שירצה"), והרי היא כממונו כי 'טובת הנאה – ממון'!

ותירץ:

אכן, טובת הנאה אינה ממון, והישראל יכול לאסור הנאתו על הכהן משום שהכהן הנוטל את התרומה מחזיק לו טובה על כך, וזו הנאה שנאסרת עליו, שהרי "אפילו ויתור אסור במודר הנאה" (נדרים לב, ב). כלומר, למודר הנאה אסור אפילו דברים שאדם מוותר עליהם, כגון לעבור דרך חצרו (לעיל פ"ו ה"ג) כי הדבר נחשב הנאה, והנאה זו נאסרה עליו.

וה'ים של שלמה' (ב"ק, פ"ט סי' סא) מבאר:

אף שטובת הנאה אינה ממון ואין הישראל יכול לקדש אשה בתרומה, יכול הוא לאסור את התרומה על הכהן בנדר, אף שאין בו דין ממון, כי לענין זה יש לו בעלות שהרי הכהן אינו יכול לקחת את התרומה בעל־כרחו של הבעלים (כמו שאסור לקחת מהבעלים דבר הפחות מ'שוה פרוטה').

וה'חתם סופר' (נדרים פה, א) כתב:

טובת הנאה אינה ממון כאשר אין זה ממון הן לנותן והן למקבל, אבל כאשר רק לבעלים אין זה ממון (אלא רק טובת הנאה) ואילו הכהן המקבל את התרומה יש לו בה הנאת ממון – נחשבת התרומה כממון הבעלים ואסורה על הכהן.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ו מרחשון־ב' כסלו תשע"ט

יום ראשון כ"ו מרחשון ה'תשע"ט

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מקום הירח.

א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[2] בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא תְּחִלָּה אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, וְכֵן תּוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל וְאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[3] לְאוֹתוֹ הָעֵת, וְתִגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[4], וְהַנִּשְׁאָר תִּכְפֹּל אוֹתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מֶרְחָק הַכָּפוּל.

2) בגלגל המזלות. 3) מהלכו האמצעי של הירח בגלגל הקטן. 4) כי שניהם נעים בכיוון אחד, ממערב למזרח. לאחר שתגרע תקבל מרחק השמש מן הירח.

ב. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁלֹּא בָּאנוּ בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, שֶׁעָשִׂינוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ, אֶלָּא לָדַעַת רְאִיַּת הַיָּרֵחַ. וּלְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל בְּלֵיל הָרְאִיָּה שֶׁיֵּרָאֶה בָּהּ הַיָּרֵחַ אֶלָּא מֵחָמֵשׁ מַעֲלוֹת עַד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹסִיף עַל זֶה וְלֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ[5].

5) מחמש מעלות.

ג. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן, הִתְבּוֹנֵן בְּמֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל: אִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת אוֹ קָרוֹב לְחָמֵשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְתוֹסֶפֶת, וְלֹא תּוֹסִיף כְּלוּם. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מֵשֵׁשׁ מַעֲלוֹת עַד אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל מַעֲלָה אַחַת. וְאִם יִהְיֶה מֶרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַרְבַּע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֵׁשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֶׁבַע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת עַד תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשִּׁשִּׁים וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת עַד שָׁלֹשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת[6]. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו מַעֲלוֹת אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַנָּכוֹן.

6) במרחק כפול גדול יותר אין הרמב"ם עוסק, כי הוא מעוניין בליל הראייה בלבד.

ד. וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: אִם הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - תִּגְרַע[7] מְנַת הַמַּסְלוּל הַזֶּה הַנָּכוֹן מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף[8] מְנַת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה.

7) כי כאן מהירות הירח אטית יותר ואמצע הירח גדול ממסלול הנכון. שעור ההפרש נקרא מנת המסלול. 8) כי כאן מהירות הירח גדולה יותר ואמצע הירח קטן ממסלול הנכון.

ה. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, אֶלָּא יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְצָעִי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה הוּא מְקוֹם הָאֲמִתִּי[9].

9) כי נקודת מקום הירח האמיתי ונקודת מקום הירח האמצעי הן בקו אחד.

ו. וְכַמָּה הוּא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמֹנָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וָעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה

1 מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה
2 וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר
3 חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ
4 מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה
5 וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה
6 וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה
7 מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה
8 מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה
9 וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה -
10 אֵין לוֹ מָנָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֶלָּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ
11 הָאֶמְצָעִי הוּא מָקוֹם הָאֲמִתִּי.

12 ז. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים
13 מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתֵדַע
14 מְנָתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ. וְכֵן אִם יִהְיוּ
15 בְּמִנְיַן הַמַּסְלוּל אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, תִּקַּח מִן הַיּוֹתֵר
16 שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת הָאֲחָדִים; כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַסְלוּל
17 הַשֶּׁמֶשׁ בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ, כָּךְ תַּעֲשֶׂה בַּמַּסְלוּל הַנָּכוֹן
18 בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ.

19 ח. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי
20 בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה
21 זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנְיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת
22 לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זֶה, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע
23 מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - תּוֹצִיא
24 אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלַּת לֵיל זֶה, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: חָמֵשׁ
25 וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ
26 וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה ל"ח ל"ג. וְתוֹצִיא
27 אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ:
28 שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים,
29 וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ג ל"ו ל"ט.
30 וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ:
31 מֵאָה וְשָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ
32 וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ג כ"א מ"ו. תִּגְרַע
33 אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁבַע עֶשְׂרֵה
34 מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ שְׁנִיּוֹת. וְזֶה
35 הוּא הַמֶּרְחָק. תִּכְפֹּל אוֹתוֹ, יֵצֵא לְךָ הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל:
36 חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים,
37 וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה נ"ו י"ב. לְפִיכָךְ
38 תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, כְּמוֹ
39 שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְיֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10]
40 מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאֵין מַקְפִּידִין עַל
41 הַחֲלָקִים בַּמַּסְלוּל, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיצד הרי שרצינו לידע מקום הירח האמיתי...".

בהלכות אלו מבאר את פרטי החשבונות של מהלך השמש והירח שעל פיהם קובעים בית־דין את ראשי החדשים. ובפנימיות העניינים:

מולד הלבנה מרמז על עבודת התשובה, שכן יש בו חיסרון ומולד, אבל השמש מרמזת על עבודת הצדיקים שאין בה שינוי.

ענינו של ראש חודש הוא "יחוד שמשא וסיהרא" כי אז לראשונה מאירה השמש בלבנה, ובעבודת האדם היינו חיבור שני אופני העבודה, צדיקים ובעלי תשובה, והוא עניין "לכתחילה אריבער" שאף שבדרך כלל הוא עניין לבעלי־תשובה הקופצים ומדלגים על סדר העבודה, מכל־מקום נפעל עילוי זה גם בעבודת הצדיקים וגם הם שייכים לעבודה ד"לכתחילה אריבער".

הגדרתו של ראש־חודש כמסמל את עבודת התשובה מתבטא גם בפרטי החשבונות שבפרקים אלו. בסוף פי"ג כתב "ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה, תדע יום התקופה האמיתי כל תקופה שתרצה, בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו, בין תקופות שעברו משנים קדמוניות". כי בעבודת התשובה שתי דרגות: האחת היא תשובה מיראה שעיקרה מכאן ולהבא - "כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו". והשניה, תשובה מאהבה שפעולתה גם למפרע - "נעקר עוונו מתחילתו". עניין זה מרומז בתקופות הבאות, היינו מכאן ולהבא - תשובה מיראה, והתקופות שעברו מרמזות על תשובה מאהבה שפועלת גם למפרע. ועפ"ז מובן מדוע הקדים תקופות הבאות לתקופות שעברו, כי הלך מן הקל אל הכבד, תשובה מיראה ואח"כ תשובה מאהבה. ויש להוסיף שעבודת התשובה מרומזת גם בנוגע לחשבון התקופות כפשוטו, כי חשבון התקופות שעברו דורש יגיעה גדולה בהרבה מחשבון התקופות הבאות כי בתקופות הבאות בבוא הזמן בהגיע התקופה הבאה אפשר לברר אם חשבונו מדוייק אם לאו, ולכן מקפיד לעשות חשבון מדוייק. אבל בתקופות שעברו צריך השתדלות גדולה בהרבה מכיון שאין להם "אבן בוחן" לדעת אם חישב נכון או לא, ולכן נדרשת השתדלות גדולה מאוד.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן עד)

10) במקום ק"פ מעלות או מאה ושמונים צריך להיות: מאה ושמונה, כי הוספנו חמש מעלות על אמצע המסלול, שהיה ק"ג מעלות.

42 ט. וּבָאנוּ לַחֲקֹר עַל מִנַּת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן, שֶׁהוּא
43 מֵאָה וּשְׁמוֹנָה, נִמְצֵאת מָנָה שֶׁלּוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק
44 אֶחָד. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה
45 וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמָּנָה, שֶׁהוּא חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק
46 אֶחָד, מִן אֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים
47 מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[11], וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים
48 שְׁנִיּוֹת. תַּעֲשֶׂה הַשְּׁנִיּוֹת חֵלֶק, וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים.

וְנִמְצָא מִקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּשָׁעָה זוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר, בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָנָם: י"ח ל"ו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תֵּדַע מִקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּכָל עֵת רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה, מִתְּחִלַּת שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא הָעִקָּר, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

11) בעצם - ל"ה חלקים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) העגולה של הירח ושל השמש.

א. הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַיָּרֵחַ תָּמִיד[2], הִיא נוֹטָה מֵעַל הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַשֶּׁמֶשׁ תָּמִיד. חֶצְיָהּ נוֹטָה לְצָפוֹן, וְחֶצְיָהּ נוֹטָה לְדָרוֹם[3]. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ[4], שֶׁבָּהֶן פּוֹגְעוֹת שְׁתֵּי הָעִגּוּלוֹת זוֹ בָּזוֹ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן, נִמְצָא סוֹבֵב בַּעִגּוּלָה שֶׁל שֶׁמֶשׁ כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשָׁוֶה. וְאִם יֵצֵא הַיָּרֵחַ מֵאַחַת מִשְּׁתֵי הַנְּקֻדּוֹת, נִמְצָא מְהַלֵּךְ לְצָפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לְדָרוֹמָהּ. הַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לְצָפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹאשׁ, וְהַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת זָנָב[5]. וּמַהֲלָךְ שָׁוֶה יֵשׁ לְזֶה הָרֹאשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֵּרָעוֹן. וְהוּא הוֹלֵךְ בַּמַּזָּלוֹת אֲחוֹרַנִּית[6]: מִטָּלֶה לְדָגִים, וּמִדָּגִים לִדְלִי, וְכֵן הוּא סוֹבֵב תָּמִיד.

2) הכוונה לעגולת הגלגל הגדול, עי' למעלה פי"ד, ה"א. 3) עי' ציור 2. 4) במרחק של *180. 5) האסטרונומיה העתיקה קראה לקו המחבר את שתי נקודות הפגיעה, דרקון. מכאן המונחים: ראש (הדרקון) וזנב (הדרקון), ועי' 'פירוש המשניות' עבודה זרה, פ"ג מ"ג. 6) כלומר ממזרח למערב. האסטרונומים חשבו ומצאו, שהזמן הדרוש לירח לשוב לנקודת הראש שממנה יצא, הוא בלמעלה משעתים וחצי פחות מן הזמן הדרוש לאמצע הירח להגיע בדיוק לנקודה שממנה יצא (לעשות סיבוב של *360). מכאן הסיקו, שהראש נסוג אחורנית. משום כך מספיק פחות זמן, כדי לשוב אליו.

ב. מַהֲלַךְ הָרֹאשׁ הָאֶמְצָעִי[7] בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת[8]. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשֶׁבַע וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, שִׁבְעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: הי"ז מ"ג. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעֶשֶׂר שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ב נז"י. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: מֵאָה וְתִשְׁעָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קס"ט לא"מ. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: מַעֲלָה אַחַת, וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתֵשַׁע שְׁנִיּוֹת. וְסִימָנָם: א' לב"ט. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְשָׁנָה סִדּוּרָה: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח מ"ד מ"ב. וְאֶמְצַע הָרֹאשׁ בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעִקָּר, הָיָה: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"פ נ"ז כ"ח.

7) "אמצעי" בניגוד ל"אמיתי", כדי להבחין בין המהלכים שבהם סופרים את המעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, ובין מהלך הראש שהוא אחורנית שלא כסדר המזלות. ועי' ציור 3. 8) ביתר דיוק - 10', 36, כפי שיוצא בחשבון עשרת אלפים יום בהלכה זו.

ג. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא אֶמְצָעָם לְאוֹתוֹ הָעֵת, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[9] וְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[10], וְתִגְרַע הָאֶמְצַע מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מִקּוֹם הָרֹאשׁ בְּאוֹתוֹ הָעֵת[11]. וּכְנֶגְדּוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה מִקּוֹם הַזָּנָב[12].

9) עי' פי"ב, ה"ב. 10) ע' פי"ד, ה"ד. 11) גורעים את האמצע מש"ס מעלות, כדי להתאים את חישוב מקום הראש לחישוב מקום השמש ומקום הירח, שנקבע במעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, בזמן שמהלך הראש הוא מטלה אחורנית. מה שנשאר אחר הגירעון מסמן את מספר המעלות שהראש התרחק מטלה לפי סדר המזלות, וזהו מקום הראש האמיתי. 12) במרחק *180 ממקום הראש.

ד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ לִתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנְיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זוֹ, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. תּוֹצִיא אֶמְצַע הָרֹאשׁ לְעֵת הַזֹּאת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁיָּדַעְתָּ. וְהוּא: שֶׁתּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים עַל הָעִקָּר, יֵצֵא לְךָ אֶמְצַע הָרֹאשׁ: מֵאָה וּשְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קפ"ב כ"ט ל"ז. תִּגְרַע אֶמְצַע זֶה מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר לְךָ: מֵאָה וְשֶׁבַע וְשִׁבְעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קע"ז לכ"ג. וְזֶה הוּא מִקּוֹם הָרֹאשׁ. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת. נִמְצָא מִקּוֹם הָרֹאשׁ - בְּמַזַּל בְּתוּלָה, שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וּמִקּוֹם הַזָּנָב כְּנֶגְדּוֹ - בְּמַזַּל דָּגִים, בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

ו. לְעוֹלָם יִהְיֶה בֵּין הָרֹאשׁ וּבֵין הַזָּנָב חֲצִי הַגַּלְגַּל בְּשָׁוֶה[13]. לְפִיכָךְ, כָּל מַזָּל שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מִקּוֹם הָרֹאשׁ - יִהְיֶה הַזָّנָב בְּמַזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ, בִּכְמוֹ מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת וְהַחֲלָקִים בְּשָׁוֶה. אִם יִהְיֶה הָרֹאשׁ בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת

בְּמַזָּל פְּלוֹנִי, יִהְיֶה הַזָּנָב בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ.

13) כלומר, ששה מזלות = *180.

ז. וּמֵאַחַר שֶׁתִּדַּע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַזָּנָב וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, הִתְבּוֹנֵן בִּשְׁלָשְׁתָּן: אִם מָצָאתָ הַיָּרֵחַ עִם הָרֹאשׁ אוֹ עִם הַזָּנָב בְּמַעֲלָה אַחַת בְּחֵלֶק אֶחָד[14] - תֵּדַע שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נוֹטֶה לֹא לְצָפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא לְדָרוֹמָהּ; וְאִם רָאִיתָ מְקוֹם הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הָרֹאשׁ, וְהוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הַזָּנָב - תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לִצָּפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ; וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הַזָּנָב, וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הָרֹאשׁ - תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לְדָרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ[15].

14) כלומר, במקום שעגולת הירח ועגולת השמש פוגעות זו בזו. 15) השווה ה"א, וראה ציור 2.

ח. הַנִּטְיָה שֶׁנּוֹטֶה הַיָּרֵחַ לִצָּפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹחַב הַיָּרֵחַ[16]. אִם הָיָה נוֹטֶה לְצָפוֹן - נִקְרָא רֹחַב צְפוֹנִי, וְאִם הָיָה נוֹטֶה לְדָרוֹם - נִקְרָא רֹחַב דְּרוֹמִי, וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת - לֹא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

16) משום שהוא שיעור קטן בניגוד למהלך מזרח־מערב שנקרא אורך, שמגיע לסיבוב של *360.

ט. לְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ יָתֵר עַל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, בֵּין בְּצָפוֹן בֵּין בְּדָרוֹם[17]. אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ: יַתְחִיל מִן הָרֹאשׁ וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק הוֹלֵךְ וְנוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[18], וַיַּחֲזֹר וְיִתְקָרֵב מְעַט מְעַט, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב כְּשֶׁיַּגִּיעַ לִזְנָבוֹ, וַיַּחֲזֹר וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק נוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[19], וַיַּחֲזֹר וְיִתְקָרֵב, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב[20].

17) השיעור נקבע ע"י תצפיות. כיום נחשב השיעור - 5°*. 18) כאשר הירח במרחק *90 מן הראש. 19) כאשר הירח במרחק *90 מן הזנב. 20) כאשר ישוב לראש.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וְאִם צְפוֹנִי הוּא אוֹ דְּרוֹמִי - תּוֹצִיא מִקּוֹם הָרֹאשׁ וּמִקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לְאוֹתָהּ הָעֵת, וְתִגְרַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ מִמִּקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הָרֹחַב[21]. וְאִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב מִמַּעֲלָה אַחַת עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי[22]; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי[23]; וְאִם הָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לַיָּרֵחַ רֹחַב כְּלָל[24]. וְתַחְזֹר וְתִרְאֶה מִנַּת מַסְלוּל הָרֹחַב כַּמָּה הִיא, וְהוּא שִׁעוּר נְטִיָּתוֹ לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי אוֹ הַצְּפוֹנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

21) הנשאר הוא מרחק הירח ממקום הראש. מרחק זה נקרא "מסלול הרוחב", כי בו תלוי שיעור הרוחב. 22) בין הראש לזנב. 23) בין הזנב לראש, ועי' ה"א. 24) כי זוהי נקודת הזנב או נקודת הראש.

יא. וְכַמָּה הִיא מִנַּת מַסְלוּל הָרֹחַב? אִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַזֶּה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת[25].

25) כל החישובים האלה מבוססים על תצפיות, ומתאימים לחישובים של היום.

יב. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת - תִּקַּח הָרָאוּי לָהֶם לְפִי הַיֶּתֶר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ[26] וּבְמַסְלוּל הַיָּרֵחַ[27]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מַסְלוּל הָרֹחַב שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים - הָיְתָה מִנָּתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים - הָיְתָה מִנָּתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, נִמְצָא הַיֶּתֶר בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת - שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים לְכָל מַעֲלָה, וְנִמְצָא לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַסְלוּל זֶה, שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים[28]: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

26) עי' פי"ג, ה"ז. 27) עי' פט"ו, ה"ז. 28) צריך להוסיף כאן מלת "מנתו", וכן הוא בכת"י תימן א, וכת"י ת־ב.

יג. מֵאַחַר שֶׁתִּדַּע מִנָּתוֹ שֶׁל מַסְלוּל הָרֹחַב עַד תִּשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ, תֵּדַע מָנוֹת שֶׁל כָּל מִנְיָנוֹת הַמַּסְלוּל; שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמַּסְלוּל מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה[29].

29) אם מסלול הרוחב למשל *100, כלומר שהירח מרוחק מן הראש *100 או מן הזנב *30 = *100 - *180. רוחב הירח במרחק *80 מן הזנב הוא כרוחב הירח במרחק *80 מן הראש.

יד. וְזֶה הוּא רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה. וְהוּא

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ידיעת ראיית הירח, מעגל הירח. פעמים בא הארוכה ופעמים בקצרה.

א. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִקְדַּמְנוּ - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִים וּמוּכָנִים לִידִיעַת הָרְאִיָּה. וּכְשֶׁתִּרְצֶה לָדַעַת זֹאת - תַּתְחִיל וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי[2] וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[3] וּמְקוֹם הָרֹאשׁ[4] לִשְׁעַת הָרְאִיָּה, וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[5], וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רִאשׁוֹן.

2) עי' פי"ג. 3) עי' פט"ו. 4) עי' פט"ז, ה"ג. 5) כדי לדעת את מרחק הירח מן השמש (מזמן הקיבוץ).

ב. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ - תֵּדַע מְקוֹם[6] הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא, וְאִם הוּא רֹחַב צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי[7]. וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב רִאשׁוֹן. וְהִזָּהֵר בָּאֹרֶךְ הַזֶּה רִאשׁוֹן וּבְרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְיִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מוּכָנִים לְךָ.

6) צ"ל רוחב הירח, וכן הוא בכת"י תימן א' ובכת"י ת־ב. 7) צפוני - אם מסלול הרוחב הוא פחות מן *180; דרומי - יותר מן *180, ועי' פט"ז, ה"י.

ג. וְהִתְבּוֹנֵן בָּאֹרֶךְ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן וּבָרֹחַב הַזֶּה הָרִאשׁוֹן[8]: אִם יֵצֵא לְךָ תֵּשַׁע מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[9], וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ חֶשְׁבּוֹן אַחֵר; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ לְחֶשְׁבּוֹן אַחֵר[10]; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים[11] מַעֲלוֹת וְעַד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, עַד שֶׁתֵּדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

8) את המילים "וברוחב הזה הראשון", יש למחוק (עברו לכאן כנראה בטעות מסוף ההלכה הקודמת), וכן אינן בכת"י תימן א' ובכת"י ת־ב. 9) מפני קרבת הירח אל השמש. אורו הקלוש של חרמש הירח הקטן אינו נראה בגלל אורן החזק של קרני השמש. 10) משום שהוא מיותר. גבולות המינימום והמקסימום מבוססים על הנסיון. 11) צ"ל - מט', וכן גם בדפוס ויניציאה 1524, ובכת"י תימן, כתוב מפורש: "מתשע".

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי מִתְּחִלַּת מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[12]; אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת[13], וְיִהְיֶה אֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע, שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נִרְאֶה כְּלָל בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה[14] הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - וַדַּאי יֵרָאֶה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

1 דְּרוֹמִי, שֶׁהַיָּרֵחַ הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. וְכֵן
2 אִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים[30] עַד מָאתַיִם
3 וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[31], וְהַנִּשְׁאָר
4 תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

30) כל המשפט הזה מקומו בסוף הפרק, ולא כאן. וכן אין בכת"י תימן. 31) כי בק"פ אין לו רוחב.

5 **טו. וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד**
6 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת**
7 **וְשִׁשִּׁים[32], וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.**

32) גורעים אותו מש"ס, ואין גורעים ממנו ק"פ, כמו בהלכה הקודמת, כי אז ישאר יותר מתשעים מעלות, וכל החשבון מבוסס על מספר מעלות עד תשעים.

8 **טז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים -**
9 **תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, נִשְׁאַר שְׁלֹשִׁים; וּכְבָר**
10 **יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת שְׁלֹשִׁים - שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים,**
11 **וְכָךְ תִּהְיֶה מְנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים: שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים**
12 **חֲלָקִים.**

13 **יז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה**
14 **וּשְׁמוֹנִים, יִשָּׁאֵר עֶשְׂרִים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת עֶשְׂרִים**
15 **הִיא מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְכֵן אִם**
16 **תִּהְיֶה מְנַת מָאתַיִם, תִּהְיֶה מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה**
17 **וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.**

18 **יח. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ**
19 **מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, נִשְׁאַר שִׁשִּׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ**
20 **שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים - אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְכָךְ**
21 **הִיא מְנַת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת: אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים**
22 **חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת.**

23 **יט. הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לִידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא וּבְאֵיזוֹ**
24 **רוּחַ הוּא, אִם צְפוֹנִי וְאִם דְּרוֹמִי, בְּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב**
25 **שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּקוֹם**
26 **הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי הָיָה בְּלֵיל זֶה בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת**
27 **וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ: י"ח**
28 **ל"ו, וּמְקוֹם הָרֹאשׁ הָיָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים**
29 **מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל בְּתוּלָה - סִימָנוֹ:**
30 **כז"ל, תִּגְרַע מְקוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יֵצֵא לְךָ**
31 **מַסְלוּל הָרֹחַב: מָאתַיִם אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת שִׁשָּׁה**
32 **חֲלָקִים - סִימָנוֹ: רל"א ו', לְפִי שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל**
33 **הַחֲלָקִים בְּכָל הַמַּסְלוּל[33], וְנִמְצֵאת הַמָּנָה שֶׁל מַסְלוּל**
34 **זֶה בַּדְּרָכִים שֶׁבַּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה: שְׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה**
35 **וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְזֶהוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה.**
36 **וְהוּא דְּרוֹמִי, שֶׁהַיָּרֵחַ הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים.**

33) עי' פט"ו, ה"ח.

12) כלומר, במזלות העולים, מ־*270 עד *90, בעונת החורף והאביב. אז יראה הירח באורך קטן יותר. ועי' ציור 3. 13) כלומר, במזלות היורדים, מ*90 עד *270, בעונת הקיץ והסתיו. אז דרוש אורך גדול יותר, כדי שיוכלו לראות את הירח החדש. ההבדל בגבולות הראייה בעונות השונות, תלוי בגובה האקליפטיקה מן האופק. ברבע הרביעי והראשון, כלומר בחורף ובאביב, גובה האקליפטיקה מן האופק גדול מגובה קו המשוה מן האופק; ברבע השני והשלישי, דהיינו בקיץ ובסתיו, גובה האקליפטיקה קטן מגובה קו המשוה. במדה שגובה האקליפטיקה גדול יותר, מספיק אורך קטן יותר כדי לראות את הירח החדש, שגם הוא גבוה יותר בשמים, ואין ערפילי האופק מפריעים מלראותו. 14) צ"ל האורך הראשון, וכן הוא בכת"י תימן ת־א ות־ב.

1 ה. וְאֵילוּ הֵן חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה?[15] הִתְבּוֹנֵן וּרְאֵה
2 הַיָּרֵחַ בְּאֵיזֶה מַזָּל הוּא[16]: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל טָלֶה, תִּגְרַע
3 מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם
4 יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ מַעֲלָה אַחַת. וְאִם
5 יִהְיֶה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה
6 וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן, תִּגְרַע מִן
7 הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
8 אַרְיֵה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם
9 יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים
10 חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ
11 אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב,
12 תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה
13 בְּמַזַּל קֶשֶׁת, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.
14 וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה
15 וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי, תִּגְרַע מִן
16 הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
17 דָּגִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים.
18 וְהַנִּשְׁאָר מִן הָאֹרֶךְ אַחַר שֶׁתִּגְרַע מִמֶּנּוּ אֵלּוּ הַחֲלָקִים
19 - הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ שֵׁנִי[17].

15) יסודם בטריגונומטריה. 16) אם יודעים באיזה מקום הוא - מספר המעלות - יודעים באיזה מזל הוא, עי' למעלה פי"א, ה"ח־ט. 17) בדרך כלל רואה העין את הירח בשמים במקום אחר, קרוב יותר לאופק, מאשר הוא באמת. את המקום האמיתי במזלות, קובע קו ישר מדומה, היוצא ממרכז הארץ והעובר את מרכז הירח ומגיע עד גלגל המזלות. הקו, המראה לנו את מקום הירח במזלות, הוא הקו היוצא מעין המסתכל במקומו הוא, והעובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות. ההפרש בין המקום האמיתי לבין המקום הנראה לעין, נקרא שינוי המראה (עי' להלן ה"ו). האורך השני הוא המרחק בין מקום השמש לבין מקום הירח, שבו הוא נראה לעין (האורך המדומה). עי' ציור 5.

20 ו. וְלָמָּה גּוֹרְעִין חֲלָקִים אֵלּוּ? לְפִי שֶׁמְּקוֹם הַיָּרֵחַ
21 הָאֲמִתִּי אֵינוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ, אֶלָּא שִׁנּוּי יֵשׁ
22 בֵּינֵיהֶם בְּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב, וְהוּא הַנִּקְרָא שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה.

23 וְשִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה[18], לְעוֹלָם גּוֹרְעִין
24 אוֹתוֹ מִן הָאֹרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

18) כי אז הירח במערב, והוא נראה קרוב יותר לאופק ולמקום שקיעת השמש מאשר הוא באמת. המרחק המדומה בין הירח לשמש (האורך השני) קטן איפוא יותר מן המרחק האמיתי (האורך הראשון). משום כך גורעים את שינוי המראה מן האורך הראשון.

25 ז. אֲבָל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב: אִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ
26 צְפוֹנִי - גּוֹרְעִין חֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב מִן
27 הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי -
28 מוֹסִיפִין[19] הַחֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב עַל הָרֹחַב
29 הָרִאשׁוֹן. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן אַחַר
30 שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו אוֹ גּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹתָם הַחֲלָקִים -
31 הוּא הַנִּקְרָא רֹחַב שֵׁנִי[20].

19) הירח נראה נוטה יותר לדרום מאשר הוא באמת. משום כך כאשר הרוחב צפוני גורעים את החלקים של שינוי מראה הרוחב, כדי לדעת את רוחב הירח, כפי שהוא נראה לעין. מאותה סיבה, כאשר הרוחב דרומי, מוסיפים את החלקים של שינוי מראה הרוחב. 20) הוא הרוחב המדומה.

32 ח. וְכַמָּה הֵם הַחֲלָקִים שֶׁמּוֹסִיפִין אוֹ גּוֹרְעִין אוֹתָן?
33 אִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל טָלֶה - תִּשְׁעָה חֲלָקִים. וְאִם
34 יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר - עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
35 תְּאוֹמִים - שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן
36 - שְׁבָעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל אַרְיֵה -
37 שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה -
38 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם
39 - שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב -
40 חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל קֶשֶׁת -
41 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי -
42 שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי -
43 עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים -
44 שְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים.

45 ט. מֵאַחַר שֶׁתִּדַּע חֲלָקִים אֵלּוּ, תִּגְרַע אוֹתָן מִן הָרֹחַב
46 הָרִאשׁוֹן אוֹ תּוֹסִיף אוֹתָן עָלָיו כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ[21],
47 וְיֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וּכְבָר יָדַעְתָּ אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ
48 דְּרוֹמִי[22], וְתֵדַע כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים נַעֲשָׂה זֶה
49 הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וְתָכִין אוֹתוֹ לְפָנֶיךָ וְיִהְיֶה עָתִיד.

21) למעלה ה"ז. 22) עי' פט"ז, ה"י. ובפרק הזה ה"ב.

50 י. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי הַזֶּה
51 מִקְצָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּרֵחַ נָלוּז מְעַט בְּמַעְגָּלוֹ[23]. וְכַמָּה
52 הוּא הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִמֶּנּוּ? אִם יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ
53 מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ
54 מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
55 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ

מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל טָלֶה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר,
אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
עַקְרָב - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ,
אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל עַקְרָב עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
מִמַּזַּל עַקְרָב עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשֶׂר
מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
יִהְיֶה מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל תְּאוֹמִים וְעַד עֶשְׂרִים
מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מִקּוֹם
הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ. וְאִם
יִהְיֶה מִקּוֹם הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד
חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל סַרְטָן, אוֹ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל
קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל גְּדִי - לֹא תִּקַּח כְּלוּם,
לְפִי שֶׁאֵין כָּאן נְלִיזַת מַעְגָּל. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ
מִמַּזַּל סַרְטָן עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵחָמֵשׁ מִמַּזַּל גְּדִי
עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ.
וְאִם יִהְיֶה מִקּוֹם הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל סַרְטָן עַד
עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל גְּדִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ
- תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מִקּוֹם
הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל סַרְטָן עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
מִמַּזַּל גְּדִי עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ.
וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת
מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
תִּקַּח מִמֶּנּוּ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ
מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל דְּלִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב
הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל
אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל בְּתוּלָה, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל דְּלִי
עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל דָּגִים - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
בְּתוּלָה עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דָּגִים עַד
סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְזֹאת
הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי - הִיא הַנִּקְרֵאת
מַעְגַּל הַיָּרֵחַ[24].

23) מלשון "ונלוזים במעגלותם" (משלי ב, טו).
24) תיקון הרוחב השני בא בגלל ההפרעות במהלך הירח, "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו", להלן הכ"ג.

יא. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִתְבּוֹנֵן בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ, וְתִרְאֶה
אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְרוֹמִי: אִם הוּא צְפוֹנִי - תִּגְרַע
מַעְגַּל הַיָּרֵחַ הַזֶּה מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב
הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תּוֹסִיף[25] הַמַּעְגָּל הַזֶּה עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי.
בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת
מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[26]; אֲבָל אִם הָיָה הַיָּרֵחַ
מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת - יִהְיֶה הַדָּבָר
הֵפֶךְ[27]: שֶׁאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף
הַמַּעְגָּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי
- תִּגְרַע הַמַּעְגָּל מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ
הַשֵּׁנִי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא
הַנִּקְרָא אֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי. וְדַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה שָׁם
נְלִיזַת מַעְגָּל, וְלֹא נָתַן הַחֶשְׁבּוֹן לָקַחַת מִן הָרֹחַב
הַשֵּׁנִי כְּלוּם - יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי עַצְמוֹ הוּא הָאֹרֶךְ
הַשְּׁלִישִׁי[28] בְּלֹא פָּחוֹת וּבְלֹא יָתֵר.

25) כי הרוחב הדרומי הוא שלילי, ביחס לצפוני שהוא חיובי. מכאן שכל המספרים שברוחב הצפוני, הם עם סימן -, ברוחב הדרומי הם עם סימן +. 26) כלומר, ברבע הרביעי וברבע הראשון (עי' ציור 3). הפונקציה הטריגונומטרית חיובית, כי *360־*270 cos, וכן *90־0* cos חיוביים. 27) ברבע השני והשלישי יהיה להיפך, כי בגבולות *270־*90 ה־cos שלילי. זה הכלל, שברוחב הצפוני אנו תמיד גורעים את מעגל הירח. ברבע השני והשלישי, מתחילת מזל סרטן עד סוף מזל קשת, מעגל הירח הוא עם סימן - (הפונקציה הטריגונומטרית שלילית), וכשמחסרים אותו מן האורך הראשון, אנו למעשה מוסיפים אותו (לפי הכלל של חיסורי מספרים שליליים). על כן אם יהיה רוחב הירח צפוני, אנו מוסיפים את המעגל. ברוחב דרומי הוספנו קודם את המעגל, אבל ברבע השני והשלישי אנו מוסיפים מעגל שסימנו -, כלומר שלמעשה אנו מחסרים אותו. 28) גם כשאין נליזת המעגל, נשאר השם "אורך שלישי", כי אחריו בא חשבון אורך אחר, שיקרא "אורך רביעי". אם במקרה דידן ישאירו את השם "אורך שני", אז יצטרכו לאורך הבא לקרוא "אורך שלישי", וזה עלול להטעות, כי בשם זה קראנו לאורך המתוקן בהתחשב בנליזת המעגל. המטרה בכל החשבונות הללו, היא ידיעת הקשת בקו המשוה בין שקיעת השמש ובין שקיעת הירח באופק ירושלים, שבה תלויה ראיית הירח החדש.

יב. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִרְאֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה,
וְהוּא הַמַּעֲלוֹת שֶׁבֵּין הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ, בְּאֵיזֶה מַזָּל
הוּא: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים אוֹ בְּמַזַּל טָלֶה - תּוֹסִיף
עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל
דְּלִי אוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי
חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל גְּדִי אוֹ בְּמַזַּל
תְּאוֹמִים - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל קֶשֶׁת אוֹ בְּמַזַּל סַרְטָן - תַּנִּיחַ הָאֹרֶךְ
הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא תּוֹסִיף עָלָיו וְלֹא תִּגְרַע
מִמֶּנּוּ. וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל עַקְרָב אוֹ בְּמַזַּל אַרְיֵה
- תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם אוֹ בְּמַזַּל בְּתוּלָה - תִּגְרַע מִן

הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁלִישִׁיתוֹ. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ אוֹ תַּנִּיחַ אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רְבִיעִי. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר אֶצֶל רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִקַּח שְׁנֵי שְׁלִישָׁיו לְעוֹלָם; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה.

וְתִתְבּוֹנֵן וְתִרְאֶה: אִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה עַל הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי, וְאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תִּגְרַע מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי אַחַר שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹ שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו - הוּא הַנִּקְרָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה[29].

29) ובמדה זו, מאחר הירח לשקוע אחר השמש.

יג. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּאנוּ לַחֲקֹר אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, אוֹ לֹא יֵרָאֶה - תּוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי וְרֹחַב הַיָּרֵחַ לְשָׁנָה[30] זוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ. יֵצֵא לְךָ מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי - בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: ז"ט. וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי - בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: י"ח ל"ו. וְיֵצֵא לְךָ רֹחַב הַיָּרֵחַ - בְּרוּחַ דָּרוֹם, שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ג' נ"ג. וְזֶה הוּא הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן. וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א כ"ז. וְזֶה הוּא הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל שׁוֹר, יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ מַעֲלָה אַחַת, וְרָאוּי לִגְרֹעַ אוֹתָהּ מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן, יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי: עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: יכ"ז. וְכֵן יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב - עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה דְּרוֹמִי, רָאוּי לְהוֹסִיף עָלָיו שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה, שֶׁהוּא עֲשָׂרָה חֲלָקִים, יֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי: אַרְבַּע מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ד"ג. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר, רָאוּי לִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְגַּל הַיָּרֵחַ, יֵצֵא לְךָ מַעְגַּל הַיָּרֵחַ לְעֵת זוֹ: מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בַּשְּׁנִיּוֹת.

30) צ"ל לשעה זו, וכן בכת"י א' ובכת"י ת-ב.

יד. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בֵּין רֹאשׁ גְּדִי וְרֹאשׁ סַרְטָן, רָאוּי לְהוֹסִיף הַמַּעְגַּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א כ"ח. וּלְפִי שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּמַזַּל שׁוֹר, רָאוּי לְהוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ, שֶׁהוּא שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנֶה עֶשֶׂר חֲלָקִים, וְיֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"ג מ"ו. וְחָזַרְנוּ אֵצֶל הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְלָקַחְנוּ שְׁנֵי שְׁלִישָׁיו, וְיָצָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה, וְהוּא: שְׁתֵּי מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיָה הָרֹחַב דְּרוֹמִי, רָאוּי לִגְרֹעַ מִמֶּנּוּ מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי, יִשָּׁאֵר לְךָ: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א י"א. וְזוֹ הִיא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְתֵדַע קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים יֵשׁ בָּהּ, בְּכָל לֵיל רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה לְעוֹלָם.

טו. וְאַחַר שֶׁתֵּצֵא קֶשֶׁת זוֹ, תָּבִין בָּהּ. וְדַע, שֶׁאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - אָז[31] אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה וְיִהְיֶה גָּלוּי לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[32].

31) במקום "אז" צ"ל "אי", וכך הוא בדפוס קושטא, וכן בכת"י תימן. 32) גבולות אלו מבוססים על הנסיון. בקשת ראיה קטנה (תשע מעלות או פחות) ממהר הירח לשקוע. על כן אי־אפשר שיראה בכל א"י. בקשת ראיה גדולה (יתר על י"ד מעלות) עובר זמן ניכר עד שהירח שוקע. על כן אי־אפשר שלא יראה בכל א"י. (חשבונות הראיה בא"י בנויים על ירושלים, שהרוחב שלה הוא בקירוב לב' מעלות, ועל המקומות סביבה במרחק ג' מעלות צפונה ודרומה. עי' למעלה פי"א, הי"ז).

טז. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִתְּחִלַּת מַעֲלָה עַשִּׂירִית עַד סוֹף מַעֲלָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - תַּעֲרֹךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן, וְתֵדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה מִן הַקְּצִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ; וְהֵן הַנִּקְרָאִין קְצֵי הָרְאִיָּה[33].

33) שני גורמים קובעים אפשרות הראיה בתנאים אקלימיים נוחים (עי' לקמן פי"ח): 1) קשת הראיה, שממנה תלוי שיעור הזמן שהירח גלוי לעין עד שקיעתו, 2) האורך הראשון, כלומר המרחק בין הירח לבין השמש, שממנו תלוי גודל החלק המואר של הירח. בה במידה שהירח התרחק יותר מן השמש, בה במידה החלק המואר שבו גדול יותר. בה במידה שקשת הראיה קטנה יותר, בה במידה מוכרח האורך הראשון להיות גדול יותר, כדי שיראה הירח. ובה במידה שהאורך הראשון קטן יותר, מוכרחה קשת הראיה להיות גדולה יותר. אם החלק המואר של הירח גדול, אפשר לראותו אפילו הוא ממהר לשקוע. אם הוא נשאר זמן רב גלוי עד השקיעה, אפשר לראותו אפילו כשהחלק המואר קטן, כלומר האורך הראשון קטן. על זה בנויים קיצי (גבולות) הראיה.

יז. וְאֵלּוּ הֵן קְצֵי הָרְאִיָּה? אִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר[34] עַל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת עַד סוֹף עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל עֶשֶׂר, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה[35]; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

34) בדפוס קושטא - "מותר", וכן גם בהלכות י"ח, י"ט, כ', כ"א. 35) כשקשת הראיה עולה במעט על המינימום, יכול האורך הראשון להיות פחות מעט מן המקסימום.

1 **יח. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד**
2 **סוֹף אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה**
3 **הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי**
4 **יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ**
5 **פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.**

6 **יט. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה עַד**
7 **סוֹף שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה,**
8 **וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר -**
9 **וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה**
10 **הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.**

11 **כ. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה**
12 **מַעֲלוֹת עַד סוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ**
13 **עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר -**
14 **וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה**
15 **הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.**

16 **כא. וְאִם תִּהְיֶה[36] קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה**
17 **מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע**
18 **עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע מַעֲלוֹת[37] אוֹ יוֹתֵר**
19 **- וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה אוֹ יִהְיֶה**
20 **הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה. וְעַד כָּאן סוֹף הַקִּצִּין.**

36) כאן חסרה המילה "קשת", וצ"ל קשת הראיה, וכן בכת"י תימן. 37) כאן כתב רבינו, שבאורך ראשון של תשע מעלות - ודאי יראה, ולמעלה ה"ג כתב "ובוודאי שאי־אפשר שיראה". שם מדובר על תשע מעלות בשווה, וכאן כתוב "תשע מעלות", וזה כולל גם תשע מעלות עם מספר חלקים, שאין רבינו מדקדק בהם. ועוד, שם מדובר על ראיה "בכל ארץ ישראל", על זה נאמר "אי אפשר", אבל כאן כתוב "ודאי יראה", אולם אין כוונתו שיראה "בכל ארץ ישראל".

21 **כב. כֵּיצַד? בָּאנוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּקֶשֶׁת הָרְאִיָּה שֶׁל לֵילֵי[38]**
22 **עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, יֵצֵא לָנוּ**
23 **בְּחֶשְׁבּוֹן קֶשֶׁת הָרְאִיָּה: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד**
24 **עָשָׂר חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתָּ[39]. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת**
25 **הָרְאִיָּה בֵּין עֶשֶׂר עַד אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עָרַכְנוּ אוֹתָהּ אֶל**
26 **הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּכְבָר יָדַעְתָּ[40], שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּלֵיל זֶה**
27 **- אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וּלְפִי**
28 **שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת,**
29 **וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל [אַחַת] עֶשְׂרֵה - יָדַע**
30 **שֶׁוַּדַּאי יֵרָאֶה בְּלֵיל זֶה לְפִי הַקִּצִּין הַקְּצוּבוֹת. וְכֵן**
31 **תְּשַׁעֵר בְּכָל קֶשֶׁת וָקֶשֶׁת עִם הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ[41].**

38) צ"ל "ליל", השווה פט"ו ה"ח; פט"ז ה"ד ועוד.

39) עי' למעלה הי"ד. 40) עי' למעלה הי"ג. 41) צ"ל אחת עשרה, וכך הוא בדפוס קושטא ובכת"י תימן.

32 **כג. וּכְבָר רָאִיתָ מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ כַּמָּה חֶשְׁבּוֹנוֹת**
33 **יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה תּוֹסָפוֹת וְכַמָּה גֵּרוּעִין, אַחַר שֶׁיָּגַעְנוּ**
34 **הַרְבֵּה, עַד שֶׁהִמְצָאנוּ דְּרָכִים קְרוֹבִים שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹנָם**
35 **עֹמֶק גָּדוֹל. שֶׁהַיֵּרַח עַקְלַקְלּוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ**
36 **בְּמַעְגְּלוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[42]: שֶׁמֶשׁ יָדַע**
37 **מְבוֹאוֹ, יֶרַח לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים[43]:**
38 **פְּעָמִים בָּא בַּאֲרֻכָּה, פְּעָמִים בָּא בִּקְצָרָה; כְּמוֹ**
39 **שֶׁתְּרָאֶה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁפְּעָמִים תּוֹסִיף וּפְעָמִים**
40 **תִּגְרַע, עַד שֶׁתְּהֵא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, וּפְעָמִים תִּהְיֶה קֶשֶׁת**
41 **הָרְאִיָּה אֲרֻכָּה וּפְעָמִים קְצָרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

42) רבי יוחנן ראש השנה כה, א. 43) רבן גמליאל, שם.

42 **כד. וְטַעַם כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים**
43 **מִנְיָן זֶה וּמִפְּנֵי מָה גּוֹרְעִין, וְהֵיאַךְ נוֹדַע כָּל דָּבָר**
44 **וְדָבָר מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְהָרְאָיָה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר -**
45 **הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת[44] וְהַגִּימַטְרִיּוֹת[45], שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ**
46 **חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַנִּמְצָאִים עַכְשָׁו בְּיַד**
47 **הַחֲכָמִים; אֲבָל הַסְּפָרִים שֶׁחִבְּרוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ**
48 **בִּימֵי הַנְּבִיאִים מִבְּנֵי יִשָּׂשכָר[46], לֹא הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ.**
49 **וּמֵאַחַר שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת הֵם, שֶׁאֵין**
50 **בָּהֶם דִּפְּי, וְאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם - אֵין**
51 **חוֹשְׁשִׁין לַמְחַבֵּר, בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם נְבִיאִים בֵּין**
52 **שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם הָאֲמוֹת[47]; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁנִּתְגַּלָּה טַעְמוֹ,**
53 **וְנוֹדְעָה אֲמִתָּתוֹ בִּרְאָיוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם דִּפְּי, אָנוּ סוֹמְכִין**
54 **עַל זֶה הָאִישׁ שֶׁאָמְרוּ אוֹ שֶׁלִּמְּדוּ עַל הָרְאָיָה**
55 **שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וְהַטַּעַם שֶׁנּוֹדַע.**

44) אסטרונומיה. 45) הנדסה. 46) הכוונה לכתוב "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דה"א, יב, לב). את המילה "לעתים", דרשו חז"ל לחשבון העיבור. עי' בראשית רבה פרשה עב. ועי' רד"ק לפסוק שם. 47) "ושמע האמת ממי שאמרה" (מתוך ההקדמה ל'שמונה פרקים').

יום שני כ"ז מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) אפשרות התגלות הירח ואפשרות העלמותה ונמשך לעיבור החודש. ונסתיים הפרק בדין אין סומכין על קידוש בית דין שבארץ ישראל.

56 **א. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאִם יוֹצִיא לְךָ הַחֶשְׁבּוֹן**
57 **שֶׁהַיֵּרַח יֵרָאֶה בַּלַּיְלָה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא**
58 **יֵרָאֶה, מִפְּנֵי הֶעָבִים שֶׁמְּכַסִּין אוֹתוֹ, אוֹ מִפְּנֵי הַמָּקוֹם**
59 **שֶׁהוּא גַיְא, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַר גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב**
60 **לְאַנְשֵׁי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם[2], שֶׁנִּמְצָאוּ כְּאִלּוּ הֵן יוֹשְׁבִין**
61 **בְּגַיְא. שֶׁהַיֵּרַח לֹא יֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ,**
62 **אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל, וְיֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר**

גְּבוֹהַּ וְתָלוּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר; וְכֵן יַרְאֶה לְמִי שֶׁשּׁוֹכֵן עַל שְׂפַת הַיָּם אוֹ לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בְּסִפִּינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן בְּיוֹתֵר.

2) שאיננו גיא.

ב. וְכֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח, יַרְאֶה הַיָּרֵחַ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיַּרְאֶה בִּימוֹת הַחַמָּה. לְפִי שֶׁבִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח - יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ הַרְבֵּה, וְיַרְאֶה הָרָקִיעַ בְּטֹהַר יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אָבָק שֶׁיִּתְעָרֵב בָּאֲוִיר; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה יִהְיֶה הָאֲוִיר כְּאִלּוּ הוּא מְעֻשָּׁן, מִפְּנֵי הָאָבָק, וְיַרְאֶה הַיָּרֵחַ קָטָן.

ג. וְכָל זְמַן שֶׁתִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁתַּעֲרֹךְ לָהּ עִם שְׁנֵי הַקְּצִין שֶׁלָּהֶם בְּצִמְצוּם - יִהְיֶה הַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר, וְלֹא יֵרָאֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר; וְאִם תִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲרֻכִּין הַרְבֵּה, וְהוֹסִיפוּ עַד סוֹף הַקְּצִים שֶׁלָּהֶן מִמַּעֲלוֹת - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ גָּדוֹל; לְפִי אֹרֶךְ הַקֶּשֶׁת וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה גָּדוֹל וּגְלִיָּתוֹ לַכֹּל.

ד. לְפִיכָךְ רָאוּי לְבֵית דִּין לָשׂוּם שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ בְּלִבָּם, שֶׁהֵן: זְמַן הָרְאִיָּה[3] וּמְקוֹמָהּ, וְשׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים בְּאֵי זֶה מָקוֹם רְאִיתֶם. שֶׁאִם הָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה, וְיִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיַּרְאֶה בְּצִמְצוּם, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ: אִם הָיָה בִּימוֹת הַחַמָּה, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּמָקוֹם נָמוּךְ - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן, וּבוֹדְקִין אוֹתָן הַרְבֵּה; וְאִם הָיָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר - וַדַּאי יַרְאֶה, אִם לֹא יִהְיוּ שָׁם עָבִים הַמַּבְדִּילִין.

3) כלומר, עונת השנה, ימות החמה או ימות הגשמים.

ה. עֵדִים שֶׁרָאוּ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, וּבָאוּ וְהֵעִידוּ, וְקִבְּלוּם בֵּית דִּין, וְקִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן, וּמָנוּ תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן הַיּוֹם הַמְקֻדָּשׁ, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָּרֵחַ, מִפְּנֵי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהֵרָאוֹת[4] אוֹ מִפְּנֵי שֶׁכִּסּוּהוּ עָבִים, וַהֲרֵי בֵּית דִּין מְצַפִּין לוֹ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְנִמְצָא יוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ;

4) לפי חשבון הראייה.

ו. וְהִתְחִילוּ לִמְנוֹת תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָّרֵחַ, אִם תֹּאמַר שֶׁכָּךְ מְעַבְּרִין אֶת זֶה וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים, וְקוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים - כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים גַּם מֵחֹדֶשׁ זֶה, וְנִמְצְאוּ מְעַבְּרִין וְהוֹלְכִין, וְעוֹשִׂין חֳדָשִׁים אַחַר שְׁלֹשִׁים כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְנִמְצָא בְּחֹדֶשׁ אַחֲרוֹן אֶפְשָׁר שֶׁיִּרְאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ אוֹ בְּלֵיל שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[5], וְאֵין לְךָ דָּבָר שְׁחוֹק וְהֶפְסֵד יוֹתֵר מִזֶּה.

5) כי הזמן שבין מולד למולד הוא כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים.

ז. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא דָּבָר קָרוֹב הוּא הַרְבֵּה, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֵאָרַע זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּמְדִינוֹת שֶׁזְּמַן הַגְּשָׁמִים שָׁם אָרֹךְ וְהֶעָבִים רַבִּים; שֶׁאֵין אָנוּ אוֹמְרִין שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִרְאֶה בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים וְיִרְאֶה אַחַר כָּךְ. וּפְעָמִים לֹא יִרְאֶה מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּרְאֶה בָּהֶם, וָחֳדָשִׁים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּרְאֶה בָּהֶם לֹא יִרְאֶה מִפְּנֵי הֶעָבִים אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קָטָן בְּיוֹתֵר וְלֹא נִתְכַּוֵּן אָדָם לִרְאוֹתוֹ.

ח. אֶלָּא הַקַּבָּלָה שֶׁהָיָה בְּיַד חֲכָמִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כָּךְ הִיא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ - בֵּית דִּין קוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְחֹדֶשׁ חָסֵר מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְכֵן מְחַשְּׁבִין[6] וְקוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר וְחֹדֶשׁ חָסֵר, בְּקִבְיָעָה לֹא בְּקִדּוּשׁ[7], שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הָרְאִיָּה. וּפְעָמִים עוֹשִׂין מָלֵא אַחַר מָלֵא אוֹ חָסֵר אַחַר חָסֵר, כְּמוֹ שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן.

6) לפי חשבונות הראייה ולא לפי החשבון האמצעי.
7) אין אומרים "מקודש".

ט. וּמִתְכַּוְּנִין לְעוֹלָם בְּחֶשְׁבּוֹנָם, שֶׁאִם יִרְאֶה הַיָּרֵחַ בַּחֹדֶשׁ הַבָּא - יִרְאֶה בִּזְמַנּוֹ אוֹ בְּלֵיל עִבּוּרוֹ, לֹא שֶׁיִּרְאֶה קֹדֶם זְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים. וּבְחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה הָאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ, יִתְבָּאֵר לְךָ וְתֵדַע מָתַי אֶפְשָׁר שֶׁיִּרְאֶה וּמָתַי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִרְאֶה, וְעַל זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, אוֹ עוֹשִׂין חֹדֶשׁ חָסֵר אַחַר חֹדֶשׁ חָסֵר. וּלְעוֹלָם אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין בְּשָׁנָה, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין[8]. וְגַם לְעִבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן[9], עוֹשִׂין סְעֵדַת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי.

8) דין זה הוא בזמן שקדשו על פי הראייה, או קבעו על פי חשבונות הראייה, אבל כיום שקובעים את החודש על פי החשבון האמצעי, אין פוחתים מחמשה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה חסרים), ואין מוסיפים על שבעה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה שלמים). 9) ולא רק במקרה שציפו בית דין כל יום השלושים לעדי הראייה שלא באו.

י. וְכֹל שֶׁתִּמְצָא בַּגְּמָרָא מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְאִין שֶׁבֵּית דִּין

סוֹמְכִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לָהֶם וְהָרְשׁוּת בְּיָדָם לְחַסֵּר אוֹ לְעַבֵּר, וְכֵן זֶה שֶׁחִסֵּר תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בְּשָׁנָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הַכֹּל עַל עִקָּר זֶה הוּא בָּנוּי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִרְאָה הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ[10].

10) ליל שלושים.

יא. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצָרְכָּן[11] - הוּא בָּחֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן וְעוֹשִׂין אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, וְיֵשׁ לָהֶם לְעַבֵּר חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ אוֹ לְחַסֵּר - בָּזֶה הוּא שֶׁמְּעַבְּרִין לְצָרְכָּן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ; אֶלָּא[12] בְּעֵת שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הֱיוֹתוֹ נִרְאֶה אַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ - מְקַדְּשִׁין לְעוֹלָם.

11) כדי למנוע ששבת ויום הכפורים יבואו רצופים. 12) - אבל.

יב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין, וְסוֹמְכִין עַל הָרְאִיָּה; אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ - אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל הַקְּבִיעָה, בָּזֶה הַחֶשְׁבּוֹן הָאֻמְצָעִי הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.

יג. יִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיָּאוֹת, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - יֵרָאֶה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[13]; וְאִם יִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

13) באותו רוחב גיאוגרפי. במדינות שהן למערב ארץ־ישראל שוקעת השמש יותר מאוחר, ובינתיים גדל האורך הראשון (המרחק שבין הירח לשמש). מכאן שאם יראה הירח בארץ־ישראל, יראה בכל המדינות שהן למערב ארץ ישראל.

יד. אֲבָל אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים[14] בַּמְּדִינָה הַמַּעֲרָבִית הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

14) ולא היו עננים.

טו. וְכֵן אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[15]; וְאִם יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת מִזְרָחִיּוֹת וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם לֹא נִרְאָה בַּמְּדִינָה הַמִּזְרָחִית - אֵין בָּזֶה רְאָיָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

15) כי שם מקדימה השמש לשקוע.

טז. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּשֶׁהָיוּ הַמְּדִינוֹת שֶׁבְּמַעֲרָב וְשֶׁבְּמִזְרָח מְכֻוָּנוֹת[16], כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן הָעוֹלָם מִשְּׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת; אֲבָל אִם הָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן יוֹתֵר מִזֶּה אוֹ פָּחוֹת - מִשְׁפָּטִים אֲחֵרִים יֵשׁ לָהֶן[17], שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּעֲרֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, אֵינָן אֶלָּא לְהַגִּיד כָּל מִשְׁפְּטֵי הָרְאִיָּה, לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ, לֹא שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי מִזְרָח אוֹ בְּנֵי מַעֲרָב סוֹמְכִין עַל רְאִיַּת הַיָּרֵחַ אוֹ תּוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם, אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל קִדּוּשׁ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

16) ברוחב הגיאוגרפי. 17) בזריחה ובשקיעה.

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) נטיותיו של הירח וחקירות העדים.

א. לְפִי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרִים שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין בָּהֶן אֶת הָעֵדִים אוֹמְרִין לָהֶן: לְהֵיכָן הָיָה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה?[2] - כָּשֵׁר בְּעֵינֵי לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן דָּבָר זֶה. וְאֵין אֲנִי מְדַקְדֵּק בּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בִּרְאִיָּה כְּלָל. וּתְחִלַּת חֶשְׁבּוֹן זֶה - לָדַעַת נְטִיַּת הַמַּזָּלוֹת תְּחִלָּה.

2) לצפון או לדרום, עי' ראש השנה כג, ב.

ב. הָעִגּוּלָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בְּמַחֲצִית הַמַּזָּלוֹת, שֶׁבָּהּ מְהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם מֵחֲצִי הַמִּזְרָח לַחֲצִי הַמַּעֲרָב, אֶלָּא נוֹטָה הִיא מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, כְּנֶגֶד צָפוֹן וְדָרוֹם, חֶצְיָהּ נוֹטֶה לְצָפוֹן וְחֶצְיָהּ נוֹטֶה לְדָרוֹם[3].

3) עי' בציור 4.

ג. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ, שֶׁפּוֹגַעַת בָּהֶן בְּעִגּוּלַת הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם: הַנְּקֻדָּה הָאַחַת - רֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, וְהַנְּקֻדָּה הַשְּׁנִיָּה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ - רֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם. וְנִמְצָאוּ שִׁשָּׁה מַזָּלוֹת נוֹטוֹת לְצָפוֹן - מִתְּחִלַּת טָלֶה עַד סוֹף בְּתוּלָה, וְשִׁשָּׁה נוֹטוֹת לְדָרוֹם - מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד סוֹף מַזַּל דָּגִים.

ד. וּמֵרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה יַתְחִילוּ הַמַּזָּלוֹת לִנְטוֹת מְעַט מְעַט וּלְהִתְרַחֵק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד הַצָּפוֹן, עַד רֹאשׁ סַרְטָן, וְיִהְיֶה רֹאשׁ סַרְטָן רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ הַצָּפוֹן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה בְּקֵרוּב. וַיַּחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב לְקַו הַשָּׁוֶה מְעַט מְעַט, עַד רֹאשׁ מֹאזְנַיִם, שֶׁהוּא עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה.

1 וּמֵרֹאשׁ מֹאזְנַיִם יַתְחִילוּ לִנְטוֹת וּלְהִתְרַחֵק כְּנֶגֶד רוּחַ
2 דָּרוֹם, עַד רֹאשׁ גְּדִי, וְיִהְיֶה רֹאשׁ גְּדִי רָחוֹק מֵעַל הַקָּו
3 הַשָּׁוֶה לְרוּחַ דָּרוֹם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי
4 מַעֲלָה. וְיַחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב מְעַט מְעַט כְּנֶגֶד הַקָּו
5 הַשָּׁוֶה, עַד רֹאשׁ טָלֶה.

6 ה. נִמְצָא רֹאשׁ טָלֶה וְרֹאשׁ מֹאזְנַיִם מְסַבֵּב[4] עַל הַקָּו
7 הַשָּׁוֶה. וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים אֵלּוּ,
8 לֹא תִּהְיֶה נוֹטָה לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם, וְתִזְרַח בַּחֲצִי
9 מִזְרָח וְתִשְׁקַע בַּחֲצִי מַעֲרָב, וְיִהְיֶה הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה
10 שָׁוִין בְּכָל הַיִּשּׁוּב[5].

4) יחד עם השמש בסיבוב היומי. 5) בראש טלה (אביב) ובראש מאזנים (סתיו), השמש בדיוק בקו המשווה, ואז אורך היום שוה לאורך הלילה.

11 ו. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁכָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה מִמַּעֲלוֹת
12 הַמַּזָּלוֹת נוֹטָה לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְיֵשׁ לִנְטִיָּתָהּ שִׁעוּר,
13 וְרֹב[6] הַנְּטִיָּה לֹא תִּהְיֶה יוֹתֵר עַל שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים
14 מַעֲלוֹת וָחֵצִי בְּקֵרוּב.

6) הגדולה ביותר.

15 ז. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁעוּרִים שֶׁל נְטִיּוֹת, לְפִי מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת
16 שֶׁל מַזָּלוֹת. וְהַהַתְחָלָה מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה. עֶשֶׂר מַעֲלוֹת
17 - נְטִיָּתָם אַרְבַּע מַעֲלוֹת. עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם
18 שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם אַחַת עֶשְׂרֵה
19 מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה. וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם חֲמֵשׁ
20 עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה
21 מַעֲלוֹת. שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת.
22 שִׁבְעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת.
23 שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת.
24 תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי
25 מַעֲלָה.

26 ח. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים בַּמִּנְיָן - תִּקַּח לָהֶם מִנָּתָם מִבֵּין
27 שְׁתֵּי הַנְּטִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ[7] וּבַיָּרֵחַ[8]. כֵּיצַד?
28 חָמֵשׁ מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם הָיָה מִנְיַן
29 הַמַּעֲלוֹת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים - נְטִיָּתָם תֵּשַׁע מַעֲלוֹת. וְעַל
30 דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הָאֲחָדִים שֶׁהֵן עִם הָעֲשָׂרוֹת.

7) למעלה פי"ג, ה"ז. 8) למעלה פט"ו, ה"ז.

31 ט. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע הַנְּטִיָּה שֶׁל מַעֲלוֹת מֵאֶחָד עַד
32 תִּשְׁעִים - תֵּדַע נְטִיָּתָם כֻּלָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹדַעְנוּם בְּרֹחַב
33 הַיָּרֵחַ[9]: שֶׁאִם הָיָה הַמִּנְיָן יוֹתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה
34 וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְאִם הָיָה
35 יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע
36 מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10], וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מָאתַיִם
37 וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ
38 מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע נְטִיָּתוֹ, וְהוּא
39 נְטִיַּת אוֹתוֹ הַמִּנְיָן שֶׁבְּיָדְךָ בְּלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת.

9) למעלה פט"ז, הי"ג. 10) כי בק"פ מעלות (מזל מאזנים) אין כל נטיה מקו המשווה.

40 י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַיָּרֵחַ נוֹטֶה
41 מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם אוֹ כְּנֶגֶד דְּרוֹם
42 הָעוֹלָם - תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה נְטִיַּת הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא
43 מִקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, וּלְאֵי זֶה רוּחַ הִיא נוֹטָה, לְצָפוֹן
44 אוֹ לְדָרוֹם[11]. וְתַחֲזֹר וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא רֹחַב הַיָּרֵחַ
45 הָרִאשׁוֹן, וְתִרְאֶה אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְרוֹמִי. אִם
46 נִמְצָאוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ וּנְטִיַּת מַעֲלָתוֹ[12] בְּרוּחַ אַחַת, כְּגוֹן
47 שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם צְפוֹנִיִּים אוֹ דְרוֹמִיִּים - תְּקַבֵּץ
48 שְׁנֵיהֶם[13]; וְאִם נִמְצְאוּ בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה
49 הָאֶחָד דְּרוֹמִי וְהָאֶחָד צְפוֹנִי - תִּגְרַע הַמְּעַט מִשְּׁנֵיהֶם
50 מִן הָרַב, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מֶרְחַק הַיָّרֵחַ מֵעַל קַו הַשָּׁוֶה
51 בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁהָיָה בָּהּ הָרַב בִּשְׁנֵיהֶם[14].

11) עי' ה"ג. 12) של מקום הירח האמיתי. 13) תחבר את המספרים, כי נטיית המעלה ממעלות המזלות, מראה על נטיית השמש מן קו המשווה, ורוחב הירח מראה על נטיית הירח מן השמש. 14) צ"ל "משניהם", דוגמת המעט "משנים", וכן הוא בדפוס קושטא. גורעים, מכיון שהמספרים השווים בכיוונים מנוגדים מבטלים זה את זה.

52 יא. כֵּיצַד? בָּאנוּ לֵידַע כַּמָּה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה מֵעַל הַקָּו
53 הַשָּׁוֶה בְּלֵיל הָרְאִיָּה, שֶׁהוּא שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ,
54 וּכְבָר יָדַעְתָּ[15] שֶׁמַּעֲלַת הַיָּרֵחַ הָיְתָה תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה מִמַּזַּל
55 שׁוֹר, נְטִיָּתָהּ בְּצָפוֹן כְּמוֹ[16] שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְרֹחַב
56 הַיָּרֵחַ הָיָה בְּדָרוֹם כְּמוֹ[17] אַרְבַּע מַעֲלוֹת, תִּגְרַע הַמְּעַט מִן
57 הָרַב - יִשָּׁאֵר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, נִמְצָא הַיָّרֵחַ רָחוֹק
58 מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת לְרוּחַ צָפוֹן;
59 שֶׁהֲרֵי הַמִּנְיָן הָרַב, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, הָיָה
60 צְפוֹנִי. וְכָל חֶשְׁבּוֹן זֶה - בְּקֵרוּב בְּלֹא דִּקְדּוּק, לְפִי
61 שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בָּרְאִיָּה[18].

15) עי' למעלה פי"ז, הי"ג. 16) ולא בדיוק, כי י"ח מעלות עולה הנטייה בכ' מעלות ממזל שור, עי' למעלה ה"ז. 17) בעצם שלוש מעלות ונ"ג חלקים. אין הרמב"ם מדקדק, כפי שהוא מבאר זאת בסוף הלכה זו. 18) אלא מועיל כתחילת חשבון למתן תשובה לשאלה: להיכן היה הירח נוטה, ועי' ה"א.

62 יב. אִם תִּרְצֶה לֵידַע לְאֵי זוֹ רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם
63 יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה - תַּחְשֹׁב וְתֵדַע מֶרְחָקוֹ מֵעַל הַקָּו
64 הַשָּׁוֶה: אִם יִהְיֶה עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה, אוֹ קָרוֹב מִמֶּנּוּ
65 בִּשְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם[19] - יֵרָאֶה
66 מְכֻוָּן כְּנֶגֶד אֶמְצַע מַעֲרָב[20], וְתִרְאֶה פְּגִימָתוֹ מְכֻוֶּנֶת
67 כְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם בְּשָׁוֶה.

19) לשתים או שלוש מעלות אין ערך רב בחשבון בלתי־

מדויק זה. 20) אם בשעת השקיעה הירח על קו המשווה, הרי רואים אותו שוקע בדיוק במערב. אם הירח נע במרחק מסויים מן קו המשווה, לצפון או לדרום, הרי גם שקיעתו תהיה במרחק מן קו המשווה.

יג. וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִצְפוֹן הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין צְפוֹנוֹ, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם.

יד. וְאִם הָיָה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִדְרוֹם הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין דְּרוֹמוֹ, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם. וּלְפִי רֹב הַמֶּרְחָק, וּלְפִי רֹב הַנְּטִיָּה[21].

21) בה במידה שהמרחק מן קו המשווה גדול יותר, לצד צפון או לצד דרום, בה במידה גדולה יותר נטיית החלק הפגום מן המזרח לצד דרום או לצד צפון.

טו. וּמֵחֲקִירַת הָעֵדִים - שֶׁאוֹמְרִין לָהֶם: כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ?[22] וְדָבָר זֶה יוֹדֵעַ מִקֶּשֶׁת הָרְאִיָּה[23]: שֶׁבִּזְמַן שֶׁתְּהֶיה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ כְּאִלּוּ הוּא קָרוֹב מִן הָאָרֶץ, וּבִזְמַן שֶׁתְּהֶיה אֲרֻכָּה - יֵרָאֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ. וּלְפִי אֹרֶךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, לְפִי גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ בִּרְאִיַּת הָעֵינַיִם.

22) עי' ראש השנה כג, ב. 23) עי' למעלה פי"ז, הי"ד.

טז. הֲרֵי בֵּאַרְנוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת כָּל הַדְּרָכִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם בִּידִיעַת הָרְאִיָּה וּבַחֲקִירַת הָעֵדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל יָדוּעַ לִמְבִינִים, וְלֹא יְחַסְּרוּ דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה, וְלֹא יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אַחֲרֶיהָ בִּסְפָרִים אֲחֵרִים. דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר ה' וּקְרָאוּ, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה[24].

24) בדפוס קושטא ובדפוס רומי ר"מ מסתיים הענין במילים: בריך רחמנא דסייען.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהִיא: לִצְעֹק לִפְנֵי הַשֵּׁם בְּכָל עֵת צָרָה גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר.
וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ענין התענית מהו, וכיצד אדם מקבלו, ואי זה דבר אסור בכל תענית, ומה עושין צבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה, והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִזְעֹק[2] וּלְהָרִיעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת[3] עַל כָּל צָרָה שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם - וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת. כְּלוֹמַר: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּצֵר לָכֶם, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת וְדֶבֶר וְאַרְבֶּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4], זַעֲקוּ עֲלֵיהֶן וְהָרִיעוּ[5].

2) להתפלל בקול רם. 3) החצוצרות היו עשויות מעשת של כסף (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה). 4) ב'ספרי' לבמדבר י, ט: "רבי עקיבא אומר... שדפון, וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מנין? תלמוד־לומר על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור - והרעותם בחצוצרות". 5) וכתב ה'מגן אברהם' (או"ח תחילת סי' תקעו): "ואני תמה, למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, ואף־על־פי שאין תענית ציבור בבבל, מכל־מקום הלא מצוה מדאורייתא לתקוע בלא תענית?" [וכבר עמדו על זה הרמב"ן בדרשתו לראש־השנה (הצופה מארץ הגר שנה א' וב'), וכתב שמה שאין תוקעין בצרפת בתענית הוא מפני שהם סבורים שמה שאמרו "אין תענית ציבור בבבל" - היינו אפילו לתפילה ולתקיעות].

ב. וְדָבָר זֶה מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא. שֶׁבִּזְמַן שֶׁתָּבוֹא צָרָה וְיִזְעֲקוּ עָלֶיהָ וְיָרִיעוּ, יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁבִּגְלַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הוּרַע לָהֶן. כַּכָּתוּב: עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ וְגוֹ'. וְזֶה הוּא שֶׁיִּגְרֹם לְהָסִיר הַצָּרָה מֵעֲלֵיהֶם.

ג. אֲבָל אִם לֹא יִזְעֲקוּ וְלֹא יָרִיעוּ, אֶלָּא יֹאמְרוּ: דָּבָר זֶה מִמִּנְהַג הָעוֹלָם אֵרַע לָנוּ, וְצָרָה זוֹ נִקְרֹה נִקְרִית - הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ אַכְזְרִיּוּת, וְגוֹרֶמֶת לָהֶם לְהִדָּבֵק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וְתוֹסִיף הַצָּרָה צָרוֹת אֲחֵרוֹת. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי גַּם אֲנִי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי. כְּלוֹמַר: כְּשֶׁאָבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁהִיא קֶרִי, אוֹסִיף לָכֶם חֲמַת אוֹתוֹ קֶרִי.

ד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], לְהִתְעַנּוֹת[7] עַל כָּל צָרָה[8] שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וּבִימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ זוֹעֲקִין בִּתְפִלּוֹת[9] וּמִתְחַנְּנִים וּמְרִיעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּלְבַד. וְאִם הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מְרִיעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר[10]. הַשּׁוֹפָר מְקַצֵּר וְהַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם[11] בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְאֵין תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וְשׁוֹפָר כְּאֶחָד אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'[12].

6) חכמים. שהרי לא נזכר עינוי בתורה (מגיד־משנה). 7) לגזור צום על הציבור (משנה, תענית יט.). 8) המבוארות להלן בפרק שני. 9) המבוארות להלן בפרק רביעי. 10) משנה, ראש השנה כו, ב. 11) של תענית. 12) בית המקדש ששם גילוי שכינה, הוא "לפני המלך ה'".

ה. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, אֵינָן יוֹם אַחַר יוֹם, שֶׁאֵין רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד בְּדָבָר זֶה[13]. וְאֵין גּוֹזְרִין בַּתְּחִלָּה[14] תַּעֲנִית אֶלָּא בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת וּבַחֲמִישִׁי שֶׁלְּאַחֲרָיו[15] וּבְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחֲרָיו. וְכֵן עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[16]. עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ.

13) ולעולם אין גוזרים גזירה על הציבור אלא־אם־כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה (פ"ב מהל' ממרים ה"ה).

14) התחלת סדרת התעניות (משנה, תענית טו:). 15) "ואין גוזרין תענית על הציבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים", כשרואין בעלי חנויות שקונים למוצאי חמישי שתי סעודות גדולות, אחת לליל תענית ואחת לשבת, יהיו סבורין שבא רעב לעולם ומייקרין ומפקיעין השער (רש"י). והרמב"ם בפירושו למשניות, כתב: שלא יאמרו אם לא שראו בית־דין שהרעב בא, לא היו דוחקים לגזור התענית עתה סמוך לשבת, ומפני כן ייקרו ויפקיעו השער. 16) בכתב־יד קדמון כתוב, שמצא נוסחא אחרת מכתב־ידו של הרמב"ם: "וכן על הסדר חמישי ושני וחמישי" (וכ"ה להלן פ"ג ה"ה וה"ט). ולפי גירסא זו יוצא, שאת המשך התעניות אפשר לקבוע ולהתחיל בחמישי, כדעת התנא־קמא שם במשנה, ולא כרבי יוסי שאמר "כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות". וכן פסק בפירוש המשנה שם ('מעשה רוקח'). ומלשון "בתחילה" שכתב, גם כן נראה כנוסחא זו.

1 **ו. אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר לֹא בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא**
2 **בְּיָמִים טוֹבִים[17]. וְכֵן אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן לֹא בַּשּׁוֹפָר וְלֹא**
3 **בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא זוֹעֲקִים וּמִתְחַנְּנִים בָּהֶם בִּתְפִלָּה[18].**
4 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ עַכּוּ"ם, אוֹ נָהָר[19],**
5 **אוֹ סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם[20]. אֲפִלּוּ יָחִיד[21] הַנִּרְדָּף מִפְּנֵי**
6 **עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי לִסְטִים וּמִפְּנֵי רוּחַ רָעָה - (מִתְעַנִּין[22]**
7 **עֲלֵיהֶם בְּשַׁבָּת וְ)זוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִים עֲלֵיהֶם בִּתְפִלָּה.**
8 **אֲבָל אֵין תּוֹקְעִין[23], אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְקַבֵּץ אֶת הָעָם**
9 **לַעְזֹר[24] אוֹתָם וּלְהַצִּילָן.**

17) משנה, תענית טו, ב: "אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים כו'" וכל־שכן בשבתות וימים־טובים. וכן מפורש ב'ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א. 18) משנה, שם יט, א. וראה להלן פ"ב ה"ב, שצועקים על המזונות אפילו בשבת. 19) סכנת שטפון. 20) שפגעה בה סערה בים, והיא קרובה להשבר. 21) תענית כב, ב. 22) רבינו מפרש מה שאמרו מתריעין ב'עננו' (תענית יד.), היינו תפלת עננו בתענית (מגיד־משנה). וכן כתב בפירוש המשנה (תענית יט.) שמתענין. אבל למעלה בפ"ב דהל' שבת הכ"ד, ובפרק ל' שם הי"ב, לא הביא שמתענים (כסף־משנה). ואמנם ב'טור' (או"ח סי' תקעו) לא העתיק "מתענין עליהם בשבת". 23) בתענית יד, א: "שופרות בשבת, מי שרי?" (= וכי מותר לתקוע בשופר בשבת?). 24) כרבי יוסי, שאמר (תענית יט.) "לעזרה ולא לצעקה", ופירשה רבינו (ב'פירוש המשניות') בין בתפילה ובין בתקיעה, אלא שאין הלכה כדבריו לענין מניעת הצעקה בשבת, אבל לענין תקיעה לעזרה - הלכה כדבריו. [וכן יש לפרש בדברי רבינו למעלה פ"ל מהל' שבת הי"ב "שמתריעין עליהן בשבת לעזרן" - דהיינו בתקיעה].

10 **ז. וְכֵן אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית בַּתְּחִלָּה בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אוֹ**
11 **בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[25], אוֹ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[26]. וְאִם הִתְחִילוּ**
12 **לְהִתְעַנּוֹת עַל הַצָּרָה אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, וּפָגַע בָּהֶן יוֹם**
13 **מֵאֵלּוּ - מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין הַיּוֹם בְּתַעֲנִית.**

25) משנה, תענית טו, ב. 26) במשנה שם לא נזכר חולו של מועד.

14 **ח. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[27], שֶׁמִּתְעַנִּין עַל הַצָּרוֹת[28], אֵין**
15 **מִתְעַנִּין בָּהֶן לֹא עֲבָרוֹת וְלֹא מְנִיקוֹת וְלֹא קְטַנִּים[29].**
16 **וּמֵתִּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַנִּין לְמָחָר,**
17 **חוּץ מִתַּעֲנִיּוֹת הַמָּטָר[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְכָל תַּעֲנִית**
18 **שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ בַּלַּיְלָה, בֵּין צִבּוּר בֵּין יָחִיד, הֲרֵי זֶה**
19 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[33]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
20 **יָשֵׁן, אֲבָל אִם יָשֵׁן - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[34].**

27) תענית יד, א. ו'תוספתא' פ"ב דתענית. 28) אבל בשבע תעניות אחרונות שגוזרים על עצירת הגשמים - גם אלה מתענים (להלן פ"ג ה"ה). 29) קטנים לא נזכרו לא בגמרא שם, ולא בתוספתא שם. ואמנם צריך עיון, שהרי קטנים אינם מתענים לעולם? ואפשר שהמדובר באלה שהם בני י"ג שנה, כל זמן שלא הגיעו לגבורת אנשים. וכן המנהג שאין גוזרין תענית על פחותים מי"ח לזכר וט"ו לנקבה ('מגן אברהם' או"ח סי' תקעו). ויש אומרים שהכוונה שאין צריך אפילו לחנכם, ואין התעניות האלו דומות ליום הכיפורים שמחנכים הקטנים בתענית שעות, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' שביתת עשור ה"י (האדר"ת בהגהותיו). 30) תענית יב, א. 31) שלש תעניות שניות. 32) להלן פ"ג ה"ג. 33) כרבי, בתענית שם. 34) שהרי הפסיק והסתלק מן האכילה. ויש אומרים שדווקא אם לא התנה לאכול, אבל אם התנה - מותר (מגיד־משנה בשם 'ירושלמי' תענית פ"א ה"ד).

21 **ט. כְּשֵׁם שֶׁהַצִּבּוּר מִתְעַנִּים עַל צָרָתָן, כָּךְ הַיָּחִיד**
22 **מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ[35]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה, אוֹ**
23 **תּוֹעֶה בַּמִּדְבָּר, אוֹ אָסוּר בְּבֵית הָאֲסוּרִין - יֵשׁ לוֹ**
24 **לְהִתְעַנּוֹת עָלָיו וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים בִּתְפִלָּתוֹ. וְאוֹמֵר**
25 **"עֲנֵנוּ" וְכוּ'[36] בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל. וְלֹא יִתְעַנֶּה**
26 **בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּמוֹעֲדוֹת וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְלֹא**
27 **בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[37].**

35) כתנא־קמא של רבי יוסי (תענית כב:) שאמר "על כולן (על כל הצרות שנזכרו שם) יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית". וכן מפורש בשמואל־ב יב, טו־טז: "ויגוף ה' את הילד כו' ויאנש. ויבקש דוד את האלקים בעד הנער ויצום דוד צום" (האדר"ת בהגהותיו). 36) תענית יג, ב: "יחיד שקיבל עליו תענית, מתפלל של תענית (=עננו) - בשומע תפלה". 37) שם, י, א.

28 **י. כָּל תַּעֲנִית שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ עָלָיו הַיָּחִיד מִבְּעוֹד יוֹם,**
29 **אֵינוֹ תַּעֲנִית[38]. כֵּיצַד מְקַבְּלָהּ? כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת**
30 **מִנְחָה, אוֹמֵר אַחַר הַתְּפִלָּה: מָחָר אֶהְיֶה בְּתַעֲנִית.**
31 **וְגוֹמֵר בְּלִבּוֹ[39] לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
32 **אוֹכֵל בַּלַּיְלָה, לֹא הִפְסִיד כְּלוּם[40]. וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ**
33 **וְקִבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים זֶה**
34 **אַחַר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹכֵל כָּל לַיְלָה וָלַיְלָה,**

לֹא הִפְסִיד תַּעֲנִיתוֹ. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה לְכָל יוֹם וָיוֹם מִבְּעוֹדוֹ[41].

38) שם, יד, א: "ואי יתיב (אם יושב בתענית בלי קבלה מבערב), מאי? אמר רבה בר שילא: דמיא למפוחא דמליא זיקא (הוא דומה למפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח, אף זה נתמלא רוח, שלא אכל בחינם - רש"י)", כלומר אין זה תענית כלל וכלל, אבל הוא כתענית שעות (להלן הלכה יג). 39) בנוסחת המגיד־משנה, היה כתוב: "כשיתפלל תפילת מנחה או אחר התפילה, אומר עננו וגומר בלבו". ופירשה: כשיתפלל - היינו בשומע תפילה (וכפירוש ר"ח), או אחר התפילה - אחר שסיים תפילתו (וכפירוש רש"י) קודם שיעקור רגליו. ומה שכתב "אומר עננו", כן הוא גם בשאילתות ויקהל סי' סו. והיינו שאומר "עננו ה' עננו ביום צום תעניתי, כי למחר אשב בתענית" (הגהות אשר"י פ"א דתענית סי' יג), ועי' רא"ש שם, ותשובות רבינו בסוף הספר. 40) תענית יא, ב. 41) מבעוד יום שלו.

יא. קִבֵּל עָלָיו[42] מִבְּעוֹד יוֹם לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר - בְּלִבַּד וְהִתְעַנָּה, וּבַלַּיְלָה נִמְלַךְ[43] לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם שֵׁנִי[44], אַף עַל שֶׁלָּן בְּתַעֲנִיתוֹ - אֵינָהּ תַּעֲנִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּלַּיְלָה וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת, שֶׁאֵין זוֹ תַּעֲנִית כְּלָל[45].

42) תענית, שם. 43) התחרט. 44) כלומר, גם ביום שני. 45) מכיון שצם בלא קבלת תענית. ויש לו דין תענית שעות, המבואר להלן בהלכה יג.

יב. הָרוֹאֶה[46] חֲלוֹם רַע, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר[47], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּב וְיֵעוֹר[48] בְּמַעֲשָׂיו וִיחַפֵּשׂ בָּהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וּמִתְפַּלֵּל "עֲנֵנוּ"[49] בְּכָל תְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ מִבְּעוֹד יוֹם. וְהַמִּתְעַנֶּה בְּשַׁבָּת, מִתְעַנֶּה יוֹם אַחֵר, מִפְּנֵי שֶׁבִּטֵּל עֹנֶג שַׁבָּת[50].

46) תענית יב, ב. 47) "יש אומרים, שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאין בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים, שעל שלשה חלומות מתענים בשבת: הרואה ספר־תורה שנשרף, או יום הכיפורים בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו, ונראה לי שהחלומות שאמרו במסכת ברכות פרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת" ('שולחן ערוך' או"ח סי' רפח). 48) ויתעורר. 49) כן כתבו 'הלכות גדולות' (מגיד־משנה). 50) תענית, שם: "מאי תקנתיה (מה תקנתו של זה שמתענה תענית חלום בשבת)? ליתיב תעניתא לתעניתא" (ישב בתענית אחר, ויכפר על זה שהתענה בשבת).

יג. מִתְעַנֶּה אָדָם שָׁעוֹת[51], וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּלוּם שְׁאָר הַיּוֹם[52]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה טָרוּד בַּחֲפָצָיו וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו, וְלֹא אָכַל עַד חֲצוֹת אוֹ עַד תְּשַׁע שָׁעוֹת[53], וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת בַּשָּׁעוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מִן הַיּוֹם - הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה אוֹתָן שָׁעוֹת[54], וּמִתְפַּלֵּל בָּהֶן "עֲנֵנוּ". שֶׁהֲרֵי קִבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית קֹדֶם שְׁעוֹת הַתַּעֲנִית. וְכֵן אִם אָכַל וְשָׁתָה, וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לְהִתְעַנּוֹת שְׁאָר הַיּוֹם - הֲרֵי זֶה תַּעֲנִית שָׁעוֹת[55].

51) שם, יא, ב. 52) שם, יב, א. 53) כלומר, לא קיבל עליו תענית, אלא מפני טרדתו לא טעם. 54) שנשארו מן היום. 55) 'ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א: "מילתיה דרבי יונה אמר מתענין שעות, רבי יונה הוה בצור, ושמע דדמך (נפטר) בריה דרבי יוסי, אף־על־גב דאכיל גובנה (גבינה) ושתה מיא (ושתה מים באותו יום) - צם כל ההוא יומא" (ונחשב לו לתענית). אבל הראב"ד וכל הראשונים חולקים עליו וסוברים, שכיון שהבבלי אומר בפירוש (תענית יב.). "והוא שלא טעם כלום עד הערב", הוא חולק על ה'ירושלמי'. וכתב המגיד־משנה שדעת הרמב"ם לפרש "והוא שלא טעם כלום עד הערב", היינו משעה שחושב להתענות. [והיינו מה שאמרו: "כל תענית שלא שקעה עליו החמה - אינו תענית" וכגירסת רבינו חננאל (תענית, שם) "אמר רב חסדא: הא דאמרת מתענין לשעות כו' והוא שלא טעם כלום עד הערב כו' רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה - לאו שמיה תענית". ולא כהראב"ד שכתב, שהן שתי מימרות נפרדות, והראשונה באה למעט מי שאכל לפני חצות היום ואחר־כך קיבל עליו התענית עד הערב]. והרשב"א בתשובה מביא, ששמע שהרמב"ם חזר בו מדין זה, ותיקן כך: "עינוי שעות אינו עינוי אלא אם לא טעם באותו יום כלום".

יד. כָּל הַשָּׁרוּי בְּתַעֲנִית - בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ אוֹ עַל חֲלוֹמוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עִם הַצִּבּוּר עַל צָרָתָם - הֲרֵי זֶה לֹא יִנְהֹג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ, וְלֹא יִהְיֶה שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב; אֶלָּא דּוֹאֵג וְאוֹנֵן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו[56]. וּמֵתֵר לוֹ לִטְעֹם אֶת הַתַּבְשִׁיל, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי רְבִיעִית[57]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִבְלַע, אֶלָּא טוֹעֵם וּפוֹלֵט. שָׁכַח[58] וְאָכַל[59], מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[60].

56) תענית יא, א. 57) ולא יותר (ברכות יד.). 58) 'ירושלמי' נדרים, שם. 59) כזית. 60) בכת"י הגירסא: "משלים תפילתו ותעניתו", היינו שיתפלל 'עננו' ('מעשה רוקח'). ודוקא אם קיבל עליו לצום ביום הזה, אבל אם קיבל עליו תענית באיזה יום שהוא ושכח ואכל, אבד תעניתו וחייב לצום יום אחר (רבינו בפ"ד מהל' נדרים הלכה טז, וכ"כ הראב"ד כאן).

טו. יָחִיד שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל הַחוֹלֶה, וְנִתְרַפֵּא; עַל צָרָה, וְעָבְרָה - הֲרֵי זֶה מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[61]. הַהוֹלֵךְ[62] מִמָּקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין לִמְקוֹם שֶׁאֵין מִתְעַנִּין, הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[63]. הָלַךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין מִתְעַנִּין לְמָקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין, הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה עִמָּהֶן. שָׁכַח וְאָכַל וְשָׁתָה, אַל יִתְרָאֶה בִּפְנֵיהֶם וְאַל יִנְהֹג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ[64].

61) תענית י, ב. ואפילו אם נתרפא (או עברה הצרה) קודם

חצות היום, שהרי קיבל עליו התענית. ואם אינו משלים - נראה כמתנה עם קונו, אם תעבור לא אתענה ואם לא תעבור אתענה (רש"י). ובציבור לא הטריחו עליהם להשלים (כשעברה הצרה קודם חצות היום), מפני טורח הציבור (מגיד־משנה להלן הלכה טז). 62) תענית, שם. 63) וברש"י שם: כל התעניות שקיבלו בני עירו, שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. 64) תענית, שם. וכן אלה שפטורים להתענות, כגון מעוברות ומניקות, לא ינהגו עידונים בעצמם ('ירושלמי' תענית פ"א ה"ה).

טז. צִבּוּר שֶׁהָיוּ מִתְעַנִּין עַל הַגְּשָׁמִים, וְיָרְדוּ לָהֶן גְּשָׁמִים: אִם קֹדֶם חֲצוֹת יָרְדוּ - לֹא יַשְׁלִימוּ[65]; אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמִתְכַּנְּסִין וְקוֹרְאִין הַלֵּל הַגָּדוֹל[66]; שֶׁאֵין אוֹמְרִין הַלֵּל הַגָּדוֹל אֶלָּא בְּנֶפֶשׁ שְׂבֵעָה וְכָרֵס מְלֵאָה[67]. וְאִם אַחַר חֲצוֹת - הוֹאִיל וְעָבַר רֹב הַיּוֹם בִּקְרֻדֶּשָׁה, יַשְׁלִימוּ תַּעֲנִיתָן. וְכֵן אִם הָיוּ מִתְעַנִּין עַל צָרָה וְעָבְרָה, אוֹ עַל גְּזֵרָה וּבִטְלָה: אִם קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַשְׁלִימוּ[68], וְאִם אַחַר חֲצוֹת - יַשְׁלִימוּ.

65) משנה, תענית יט, א. כרבי אליעזר ורבי טרפון. 66) מזמור קלו בתהלים, שכתוב בו "נותן לחם לכל בשר", נקרא הלל הגדול "מפני שהקדוש־ברוך־הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה" (פסחים קח.). 67) תענית כה, ב ודף כו, א. ש"מתוך שכתוב בו: "נותן לחם לכל בשר", נראה להאמר על השובע" (רש"י). 68) נלמד מדין גשמים שלמעלה. שלא הטריחו על הציבור להשלים התענית. אבל הראב"ד סובר שדין זה נאמר רק בצרת גשמים, אבל בשאר צרות - דין ציבור כדין יחיד, המבואר בהלכה הקודמת, שכיון שקיבלו עליהם התענית - צריכים להשלים אותו אף אם עברה הצרה.

יז. בְּכָל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, בֵּית דִּין וְהַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבוֹדְקִים עַל מַעֲשֵׂי אַנְשֵׁי הָעִיר מֵאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמְסִירִין הַמִּכְשׁוֹלוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת; וּמַזְהִירִין וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין עַל בַּעֲלֵי חָמָס וַעֲבֵרוֹת, וּמַפְרִישִׁין אוֹתָן; וְעַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וּמַשְׁפִּילִין אוֹתָן; וְכֵיוָצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[69]. וּמֵחֲצִי הַיּוֹם וְלָעֶרֶב: רְבִיעַ הַיּוֹם קוֹרְאִין בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה[70], שֶׁנֶּאֱמַר: מוּסַר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס, וְאַל תְּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ. וּמַפְטִירִין בַּנָּבִיא בְּתוֹכָחוֹת מֵעִנְיַן הַצָּרָה. וּרְבִיעַ הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן מִתְפַּלְּלִים מִנְחָה וּמִתְחַנְּנִים וְזוֹעֲקִים וּמִתְוַדִּים כְּפִי כֹּחָם.

69) תענית יב, ב. מימרא של אביי. [ואף־על־פי שסוגיית הגמרא שם עוסקת בשלוש תעניות שניות (המבוארות להלן פ"ג ה"ג־ה"ד) - מכיון שהביא הפסוק (נחמיה ט, ג) "ויקראו בספר תורת ה' אלקים רביעית היום, ורביעית מתוודים ומשתחוים לה' אלקיהם", נראה שבכל תענית נוהגים כן. וראה להלן בפ"ג ה"ב, ובלחם־משנה כאן]. 70) משנה, מגילה ל, ב. ומימרא של אביי, תענית שם). וזהו דוקא בתעניות שגוזרין אותן הציבור מפני הצרות, כגון: בצורת ודבר וכיוצא בהן, קוראים ברכות וקללות, כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם, אבל בשאר התעניות, שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו, קורין בשחרית ובמנחה "ויחל", ראה ברמב"ם הלכות תפילה פרק יג הי"ח ('צפנת פענח').

יום שלישי כ"ח מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו, על אלו צרות מתענין. ונזכרו בו פרטי הצרות אחת לאחת, ודיניהן בפרט. ואחת מהן צרת מניעת הגשמים, ויש לה סדר ארוך ותעניות משונים בענינם. ולזה נתיחדו לה שני פרקים אחרים.

א. אֵלּוּ הֵן הַצָּרוֹת שֶׁל צִבּוּר שֶׁמִּתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶם[2]: עַל הַצָּרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל הַחֶרֶב, וְעַל הַדֶּבֶר, וְעַל חַיָּה רָעָה, וְעַל הָאַרְבֶּה, וְעַל הֶחָסִיל, וְעַל הַשִּׁדָּפוֹן, וְעַל הַיֵּרָקוֹן, וְעַל הַמַּפֹּלֶת, וְעַל הֶחֱלָאִים, וְעַל הַמְּזוֹנוֹת, וְעַל הַמָּטָר.

2) "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות - רבי עקיבא אומר, אין לי אלא מלחמה, - שדפון וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מניין? תלמוד לומר: על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור - והרעותם בחצוצרות".

ב. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צָרָה מִכָּל אֵלּוּ - אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת עַד שֶׁתַּעֲבֹר הַצָּרָה, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ[3] מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת, אֲבָל מְבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים[4]. וּבְכָל מָקוֹם אֵין צוֹעֲקִין וְלֹא מַתְרִיעִין בְּשַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; חוּץ מִצָּרַת הַמְּזוֹנוֹת, שֶׁצּוֹעֲקִין עָלֶיהָ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[5], אֲבָל אֵין מַתְרִיעִין עָלֶיהָ בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּשַׁבָּת.

3) אותו האיזור. אבל במקומות הרחוקים לא מתענים, שאם כן היינו צריכים לצום לעולם, שהרי אין זמן בעולם שלא תהיה בו חרב באחד מן המקומות. 4) מתפללים בלא תקיעה בחצוצרות. 5) "תנו רבנן: מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת", וכאן הפירוש "מתריעים", הוא בקשת רחמים בתפילה הלא תקיעה בחצוצרות.

ג. עַל הַצָּרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל כֵּיצַד? עַכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ לִטֹּל מֵהֶם מַס, אוֹ לִקַּח מִיָּדָם אֶרֶץ, אוֹ לִגְזֹר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה[6], אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עַד שֶׁיִּרְחַמוּ. וְכָל הֶעָרִים שֶׁסְּבִיבוֹתֵיהֶם מִתְעַנִּין, אֲבָל אֵין מַתְרִיעִין, אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְהִתְקַבֵּץ לְעֶזְרָתָן.

6) "אמרו ליה לרבא אתו חברי (=גויים רשעים שגזרו גזרות על ישראל להעבירם על דתם) לבבל, גזר תעניתא".

ד. עַל הַחֶרֶב כֵּיצַד? אֲפִלּוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כְּגוֹן שֶׁעָרְכוּ מִלְחָמָה עַכּוּ"ם עִם עַכּוּ"ם וְעָבְרוּ בְּמָקוֹם יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין יִשְׂרָאֵל

מִלְחָמָה - הֲרֵי זוֹ צָרָה וּמִתְעַנִּין עָלֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם - מִכְּלָל שֶׁרְאוּיַת הַמִּלְחָמָה - צָרָה[7].

7) "חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום, אלא אפילו חרב של שלום, שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואף על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו".

ה. וְעַל הַדֶּבֶר. אֵי זוֹ הִיא דֶּבֶר? עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי[8], וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה דֶּבֶר. יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ בְּאַרְבָּעָה יָמִים - אֵין זֶה דֶּבֶר. הָיָה בָּהּ אֶלֶף, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - דֶּבֶר. יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד אוֹ בְּאַרְבָּעָה - אֵין זֶה דֶּבֶר. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה. וְאֵין הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים וְהַזְּקֵנִים שֶׁשָּׁבְתוּ מִמְּלָאכָה בְּכְלַל מִנְיַן אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה לְעִנְיָן זֶה[9].

8) "הגברים לבד מטף". 9) ששלושה סוגים אלה, הם חלושים בטבעם, ועלולים להיפגע יותר.

ו. הָיָה דֶּבֶר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּין שְׁאָר גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶן[10]. הָיָה דֶּבֶר בִּמְדִינָה[11], וְשַׂיָּרוֹת הוֹלְכוֹת וּבָאוֹת מִמֶּנָּה לִמְדִינָה אַחֶרֶת - שְׁתֵּיהֶן מִתְעַנּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוּ[12].

10) "שאם גבירה (שהיא ארץ ישראל) לוקה - שפחה (חוצה לארץ) לא כל שכן". 11) בחוצה לארץ. 12) והיום לא גוזרים תענית על מכת דבר, מפני שנשתנה טבע בני האדם, ונתברר כי המחלה מסוכנת יותר כשאינו אוכל ושותה. ואפילו בצומות הרגילים מקילים בזמן הדבר מפני ספק פקוח נפש.

ז. אֵין מִתְעַנִּין עַל חַיָּה רָעָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת[13]. כֵּיצַד? נִרְאֵתָה בָּעִיר בַּיּוֹם, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת. נִרְאֵתָה בַּשָּׂדֶה בַּיּוֹם - אִם רָאֵתָה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְלֹא בָרְחָה מִפְּנֵיהֶם, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיָה שָׂדֶה הַסְּמוּכָה לַאֲגַם[14], וְרָאֵתָה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְרָדְפָה אַחֲרֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; לֹא רָדְפָה אַחֲרֵיהֶם - אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיָה בָּאַגַּם, אֲפִלּוּ רָדְפָה אַחֲרֵיהֶם אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת, אֶלָּא אִם כֵּן טָרְפָה שְׁנֵיהֶם וְאָכְלָה אֶחָד מֵהֶן[15]. אֲבָל אִם אָכְלָה שְׁנֵיהֶם בָּאַגַּם, אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הוּא מְקוֹמָהּ, וּמִפְּנֵי הָרְעָבוֹן טָרְפָה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת.

13) נשלחה מן השמים, ואיננה תופעה טבעית. 14) מקום משכנם הקבוע של חיתו טרף. 15) וכל שכן אם לא אכלה אף אחד מהם הרי זו משולחת, שזו אינה תופעה טבעית.

ח. בָּתִּים הַבְּנוּיִים בַּמִּדְבָּרוֹת וּבָאֲרָצוֹת הַנִּשְׁמוֹת, הוֹאִיל וְהֵן מְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה - אִם עָלְתָה לַגָּג וְנָטְלָה תִּינוֹק מֵעֲרִיסָה, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; וְאִם לֹא הִגִּיעָה לְמִדָּה זוֹ, אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת. שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם הֵם שֶׁסִּכְּנוּ בְּעַצְמָם וּבָאוּ לִמְקוֹם הַחַיּוֹת.

ט. שְׁאָר מִינֵי רֶמֶשׂ הָאָרֶץ וְרֶמֶשׂ הָעוֹף שֶׁשִּׁלְּחוּ וְהִזִּיקוּ[16], כְּגוֹן שְׁלוּחַ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר צְרָעִין[17] וְיַתּוּשִׁין וְהַדּוֹמֶה לָהֶן - אֵין מִתְעַנִּין עֲלֵיהֶם וְלֹא מַתְרִיעִין, אֲבָל זוֹעֲקִין בְּלֹא תְרוּעָה.

16) הזיקו ולא המיתו. שאם המיתו, מתענים עליהם כמו על חיתו טרף. 17) כעין דבורים העוקצים ומזיקים.

י. עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הֶחָסִיל, אֲפִלּוּ לֹא נִרְאָה מֵהֶן אֶלָּא כָּנָף אֶחָד בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן[18]. וְעַל הַגּוֹבַאי[19] - בְּכָל שֶׁהוּא. אֲבָל עַל הַחֶגְבָּב[20] אֵין מִתְעַנִּין עָלָיו וְלֹא מַתְרִיעִין, אֶלָּא זוֹעֲקִין בִּלְבָד.

18) שהארבה מתפשט במהירות רבה, וכל ארץ ישראל נחשבת לנדון זה לאיזור אחד. 19) מין ארבה המסכן את התבואות. 20) מין ארבה שאינו מסכן את התבואות.

יא. עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן - מִשֶּׁיַּתְחִיל בַּתְּבוּאָה. וַאֲפִלּוּ לֹא הִתְחִיל אֶלָּא מִמְּקוֹם קָטָן כִּמְלוֹא פִּי תַּנּוּר[21], גּוֹזְרִין עָלָיו תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין.

21) שאפשר לאפות ממנה לחם הממלא פי תנור.

יב. עַל הַמַּפֹּלֶת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָבְתָה בָּעִיר מַפֹּלֶת כְּתָלִים[22] בְּרִיאִים, שֶׁאֵינָן עוֹמְדִים בְּצַד הַנָּהָר - הֲרֵי זוֹ צָרָה, וּמִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עָלֶיהָ. וְכֵן עַל הָרַעַשׁ[23] וְעַל הָרוּחוֹת[24], שֶׁהֵן מַפִּילִין אֶת הַבִּנְיָן וְהוֹרְגִין, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן.

22) לא ביאר רבינו ריבוי זה כמה הוא. והריטב"א כתב ששיעורו שלושה בתים. 23) היא רעידת אדמה. 24) סערות.

יג. עַל הֶחָלָיִים כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁיָּרַד חֳלִי אֶחָד לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּגוֹן אַסְכָּרָה[25] אוֹ חַרְחוּר[26] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהָיוּ מֵתִים בְּאוֹתוֹ הַחֹלִי - הֲרֵי זוֹ צָרַת צִבּוּר, וְגוֹזְרִין לָהּ תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין. וְכֵן חִכּוּךְ לַח[27], הֲרֵי הוּא כִּשְׁחִין פּוֹרֵחַ; וְאִם פָּשַׁט בְּרֹב הַצִּבּוּר, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עָלָיו. אֲבָל חִכּוּךְ יָבֵשׁ, זוֹעֲקִים עָלָיו בִּלְבָד.

25) מחלת גרון מסוכנת. 26) מחלת חום מסוכנת. 27) קשה לרפא.

יד. עַל הַמְּזוֹנוֹת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהוּזְלוּ דְּבָרִים שֶׁל סְחוֹרָה שֶׁרֹב חַיֵּי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מֵהֶן[28], כְּגוֹן כְּלֵי פִּשְׁתָּן בְּכֶבֶל וְיַיִן וָשֶׁמֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנִתְמַעֵט הַמַּשָּׂא וְהַמַּתָּן עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ הַתַּגָּר לִמְכֹּר שָׁוֶה עֲשָׂרָה בְּשִׁשָּׁה[29] וְאַחַר כָּךְ יִמְצָא לוֹקֵחַ - הֲרֵי זוֹ צָרַת צִבּוּר, וּמַתְרִיעִין[30] עָלֶיהָ וְזוֹעֲקִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת.

28) שמתפרנסים מהמסחר בהם. 29) אין הכוונה שהצרה היא בהוזלת המצרך, אלא שהם זקוקים למכור בהפסד כזה, דבר שקנה בעשרה - למכור בשישה, ומערער את יסודות הפרנסה. 30) מבקשים רחמים בתפילה, אבל לא מתריעים בחצוצרה.

טו. עַל הַמָּטָר כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁרַבּוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים עַד שֶׁיְּצָרוּ[31] לָהֶן, חֲרֵי אֵלּוּ מִתְפַּלְּלִין עֲלֵיהֶן. שֶׁאֵין לְךָ צָרָה יְתֵרָה מִזּוּ, שֶׁהַבָּתִּים נוֹפְלִין, וְנִמְצָאוּ בָּתֵּיהֶן קִבְרֵיהֶן. וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין מִתְפַּלְּלִין עַל רֹב הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֶרֶץ הָרִים, וּבָתֵּיהֶם בְּנוּיִים בַּאֲבָנִים, וְרֹב הַגְּשָׁמִים טוֹבָה לָהֶן, וְאֵין מִתְעַנִּין לְהַעֲבִיר הַטּוֹבָה.

31) שנצמח מהם צרה לצבור.

טז. תְּבוּאָה שֶׁצָּמְחָה, וְנִמְנַע הַמָּטָר, וְהִתְחִילוּ צְמָחִין לִיבֹשׁ - חֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וְזוֹעֲקִין עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיִּיבְּשׁוּ[32] הַצְּמָחִים. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן הַפֶּסַח אוֹ קָרוֹב לוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא זְמַן פְּרִיחַת הָאִילָנוֹת שָׁם, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים - חֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וְזוֹעֲקִין עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים הָרְאוּיִין לָאִילָנוֹת, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

32) שמאז לא יועילו עוד הגשמים, והיא תפילת שוא.

יז. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן חַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים הַרְבֵּה כְּדֵי לְמַלֹּאת מֵהֶם הַבּוֹרוֹת הַשִּׁיחִין וְהַמְּעָרוֹת[33] - חֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין עַד שֶׁיֵּרֵד גֶּשֶׁם הָרָאוּי לַבּוֹרוֹת. וְאִם אֵין לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת, מִתְעַנִּים עַל הַגְּשָׁמִים בְּכָל עֵת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה.

33) שאוגרים בהם מים להשקות את הזרעים והבהמות.

יח. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, בֵּין גֶּשֶׁם לְגֶשֶׁם אַרְבָּעִים יוֹם, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - חֲרֵי זוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[34], וּמִתְעַנִּים וְזוֹעֲקִים עַד שֶׁיֵּרְדוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

34) מכה המביאה לידי בצורת, שכבר השרישו הזרעים, ומתקלקלים מפני חוסר גשמים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו חלוקי תעניות הגשמים, והזמן הקבוע לצבור וליחידים להתענות, ופרטי הדברים האסורין בזמן העצירה ומניעת הגשמים.

א. חֲרֵי שֶׁלֹּא יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים: אִם הִגִּיעַ י"ז בְּמַרְחֶשְׁוָן[2] וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, מַתְחִילִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בִּלְבַד לְהִתְעַנּוֹת שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[3]; וְכָל הַתַּלְמִידִים רְאוּיִין לְכָךְ[4].

2) תענית ו, א: "איזוהי רביעה (עונת גשמים) ראשונה? הבכירה (ראשית עונת גשמים) בשלשה במרחשון, בינונית בשבעה בו, אפילה (גשם מאוחר) בשבעה עשר בו". 3) משנה, שם י, א: "הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים (תלמידי חכמים המיוחדים במעשיהם - הרא"ש) מתענין ג' תעניות". 4) שם י, ב: "תנו רבנן: אל יאמר אדם תלמיד אני, איני ראוי להיות יחיד (איני חשוב כל־כך להיות נחשב בין רבנן) אלא כל תלמידי חכמים יחידים (לענין תענית זו)".

ב. הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר: שֵׁנִי, חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּמֵתְּרִין בָּהֶן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בַּלַּיְלָה[5]. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[6] אֵין מִתְעַנִּין עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בָּעֲבוֹדָה[7]. וְכָל הָעָם נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּמִתְפַּלְּלִין וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל הַתַּעֲנִיּוֹת[8].

5) משנה, שם י, א. כי הצום מתחיל משיעלה עמוד השחר (למעלה פ"א ה"ח). 6) משמרות כהונה, קבוצת כהנים שנפל בחלקם לעבוד עבודת המקדש באותו שבוע (עי' הל' כלי המקדש פ"ו). 7) משנה, שם טו, ב. 8) ברביע היום האחרון, למעלה סוף פ"א [וראה בתענית טו: "שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה"].

ג. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר[9]: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּבְשָׁלֹשׁ אֵלּוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם[10], כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּצוֹם כִּפּוּר[11]. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[12] מִתְעַנִּין מִקְצָת הַיּוֹם, וְלֹא מַשְׁלִימִין[13]. וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב[14], וְהֵם הָעוֹסְקִין בָּעֲבוֹדָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, לֹא יִהְיוּ מִתְעַנִּים כָּל עִקָּר[15]. וְכָל תַּעֲנִית שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ מִבְּעוֹד יוֹם, אִם אָכַל וּפָסַק וְגָמַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל, אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[16] אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם.

9) משנה, שם יב, ב. והן חמורות מן הראשונות כפי שיבואר. 10) ומפסיקים אז מאכילה. 11) [שבין השמשות שלו אסור. וכן כתב רבינו להלן פ"ה ה"ז לענין תשעה באב, שאף הוא כיום הכיפורים. אבל להוסיף ולהתענות מבעוד יום, כמו ביום כיפור (פ"א מהל' שביתת עשור ה"ו), אין צריך לא בתשעה באב ולא בתענית ציבור, ראה ב'מגן אברהם' סי' תקעה סק"ב, ובמגיד־משנה להלן ה"ג]. ובכת"י נוסף כאן: "ועוברות ומניקות מתענות באלו בלבד" ('מעשה רוקח'), וראה להלן הלכה ה והערה כח. 12) שעושים עבודתם באותו שבוע. 13) משנה, שם טו, ב. שיוכלו לעזור לאנשי בית אב בעבודתם, במקרה שתכבד עליהם העבודה ולא יספיקו לגומרה לבדם. 14) קבוצת כהנים מאותו משמר. 15) משנה, שם. שלא תהיה להם הפרעה בעבודה מסיבת חולשת התענית. 16) שהרי קיבל עליו התענית (רי"ף פ"א דתענית, דפוס ווילנא ג ע"ב). וכן אמרו (עירובין מ:) לענין יום הכיפורים, שכיון שבירך ברכת שהחיינו מבעוד יום, כבר קיבל עליו התענית (רי"ף). ויש מחלקים בין תענית ציבור, שאין בו מצוה להוסיף מבעוד יום, שאז לא מועילה קבלתו, לבין יום הכיפורים שמצוה

להוסיף בו מן החול על הקודש, ולכן מועילה בו קבלתו מבעוד יום (הרמב"ן במלחמות ה' שם, לדעת הגאון).

ד. בְּשֶׁלֹּשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, כָּל הָעָם אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[17] בַּיּוֹם, וּמֻתָּרִין בַּלַּיְלָה[18]. וַאֲסוּרִין בִּרְחִיצַת כָּל הַגּוּף בְּחַמִּין, אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו מֻתָּר[19]. לְפִיכָךְ נוֹעֲלִין אֶת הַמֶּרְחָצָאוֹת[20]. וַאֲסוּרִין בְּסִיכָה[21]. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֻתָּר[22]. וַאֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל בָּעִיר, אֲבָל בַּדֶּרֶךְ מֻתָּר לִנְעֹל[23]. וּמִתְפַּלְּלִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין כִּשְׁאָר תַּעֲנִיּוֹת[24].

17) משנה, בתענית יב, ב. 18) בגמרא (תענית שם): "אמר קרא (יואל ג, יד): "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים" - מה עצרת אסור בעשיית מלאכה, אף תענית אסור בעשיית מלאכה. אי מה עצרת מאורתא (מבערב), אף תענית מאורתא? אמר רבי זירא, לדידי מיפרשא לי - אמר קרא: אספו זקנים - מה אסיפת זקנים ביום (שבלילה כל אחד בביתו ואינם נאספים - רש"י), אף צום נמי ביום (אינו אסור במלאכה אלא ביום)". 19) שם יג, א. 20) משנה, שם יב, ב. 21) שם. 22) שלא אסרו אלא סיכה של תענוג, אבל להעביר את הזוהמא (= הליכלוך) אין זו סיכה של תענוג. וכן אמרו בדין אבילות (תענית יג, ב. וכן פסק רבינו פ"ה מהל' אבל ה"ד) ובדין תשעה באב (להלן פ"ה ה"י, עיי"ש). וראה בפ"ג מהל' שביתת עשור ה"ט, שלענין יום הכיפורים החמירו לאסור, אפילו סיכה שאינה של תענוג. 23) תענית יג, א. 24) ראה למעלה הלכה ב והערה ז, ופ"א סוף הי"ד.

ה. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר[25]: שְׁנֵי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וּבְאֵלּוּ הַשֶּׁבַע בִּלְבַד עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת, אֲבָל בִּשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת אֵין עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת[26]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מִתְעַנּוֹת, אֵין מְעַנְּגוֹת עַצְמָן בְּתַפְנוּקִים, אֶלָּא אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּדֵי קִיּוּם הַוָּלָד[27].

25) משנה, שם יב, ב. 26) [שאינן מתענות לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. וראה למעלה הלכה ג והערה י]. ודעת רבינו לפסוק כהברייתא האמצעית בתענית יד, א:"מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות", ומפרש "אחרונות" - שבע אחרונות. ומה שאמרו שם "נקוט אמצעייתא", היינו נקוט בברייתא האמצעית כנ"ל. 27) ירושלמי' תענית פ"א ה"ה.

ו. וּבְשֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, אֲנָשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[48] עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה[49], אֲבָל לֹא הַצִּבּוּר; שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר בִּשְׁבִיל גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא יָרְדוּ יָתֵר מִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[50]. וּכְשֶׁמִּתְעַנִּין הַיְחִידִים עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה, וּמֻתָּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּנְעִילַת הַסַّנְדָּל, כִּשְׁאָר כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת[51].

ז. וְיִתְרוֹת אֵלּוּ: שֶׁבָּהֶן בִּלְבַד מַתְרִיעִין[30], וּמִתְפַּלְּלִין בִּרְחוֹב הָעִיר; וּמוֹרִידִין זָקֵן לְהוֹכִיחַ לָעָם, כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם[31]; וּמוֹסִיפִין שֵׁשׁ בְּרָכוֹת[32] בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּבִתְפִלַּת מִנְחָה, וְנִמְצְאוּ מִתְפַּלְּלִין אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת; וְנוֹעֲלִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת[33]. וּבְשֵׁנִי מַטִּין[34] לְעֵת עֶרֶב וּפוֹתְחִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת[35], אֲבָל בַּחֲמִישִׁי פּוֹתְחִין כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאִם יֵשׁ לַחֲנוּת שְׁנֵי פְּתָחִים, פּוֹתֵחַ אֶחָד וְנוֹעֵל אֶחָד[36]. וְאִם יֵשׁ לַחֲנוּת אִצְטַבָּה[37], פּוֹתֵחַ כְּדַרְכּוֹ בַּחֲמִישִׁי וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[38].

30) בשופר. משנה, שם יב, ב. 31) משנה, שם טו, א. 32) המבוארות להלן בפ"ד ה"ז. 33) משנה, שם יב, ב. כלומר החנויות המוכרות דברים אחרים, לא צרכי אכילה ושתיה ('בית יוסף' סי' תקעה). וראה להלן הערה לד. 34) פותחין מקצת הדלת. 35) לקנות מזון לערב. אבל חנויות אחרות אין פותחים כלל ('בית יוסף' שם). 36) תענית יד, ב. והיינו ביום חמישי ('בית יוסף' שם). 37) בכת"י: "אצטבה לפניה". ואצטבת היא ספסלים ולוחות, שעליהם מונחות הסחורות לדוגמא. 38) כיון שאין החנות פתוחה ישר לרשות הרבים, שהרי האצטבה לפניה (רש"י בתענית שם).

ח. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ[39] - מְמַעֲטִין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, וּבְבִנְיָן שֶׁל שִׂמְחָה[40], כְּגוֹן צִיּוּר וְכִיּוּר[41], וּבִנְטִיעָה שֶׁל שִׂמְחָה, כְּגוֹן מִינֵי הֲדַס וּמִינֵי אֲהָלִים. וּמְמַעֲטִין בְּאֵרוּסִין[42] וְנִשּׂוּאִין[43], אֶלָּא אִם כֵּן לֹא קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[44]. וְכָל מִי שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אָסוּר לוֹ לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן[45]. וּמְמַעֲטִין בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ[46]. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא יִשְׁאֲלוּ שָׁלוֹם, אֶלָּא כְּנִזּוּפִין וְכִמְנַדִּין לַמָּקוֹם. וְעַם הָאָרֶץ שֶׁנָּתַן לָהֶם שָׁלוֹם, מַחֲזִירִין לוֹ בְּשָׁפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ[47].

39) לא ירדו גשמים. 40) משנה, שם יב, ב. ובגמרא שם יד, ב. 41) קישוט הקירות על ידי צורות. 42) לקדש אשה (במשנה, שם). 43) לכנוס אשה על־ידי חופה (שם). 44) שאין לו עדיין בן ובת (ראה בפט"ו מהל' אישות ה"ד). ודין זה אינו מפורש, אבל הוא נלמד ממה שבסמוך, שחסוכי בנים משמשים מיטותיהם בשני רעבון. 45) תענית יא, א. שנאמר (בראשית מא, נ): "וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב", כדי שישתתף בצער הציבור ולא יענג את עצמו. אבל לחסוכי בנים אין איסור (שם). 46) משנה, שם יב, ב. 47) שלא יבוא לידי איבה (תענית יד:).

ט. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים חוֹזְרִין לְבַדָּם וּמִתְעַנִּים שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[48] עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה[49], אֲבָל לֹא הַצִּבּוּר; שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר בִּשְׁבִיל גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא יָרְדוּ יָתֵר מִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[50]. וּכְשֶׁמִּתְעַנִּין הַיְחִידִים עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה, וּמֻתָּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּנְעִילַת הַסַّנְדָּל, כִּשְׁאָר כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת[51].

1 **וּמַפְסִיקִין לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּפוּרִים[52]. יָצָא נִיסָן שֶׁל**
2 **תְּקוּפָה, וְהוּא כְּשֶׁהִגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לִתְחִלַּת מַזַּל שׁוֹר[53],**
3 **אֵין מִתְעַנִּים; שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא סִימָן**
4 **קְלָלָה[54], הוֹאִיל וְלֹא יָרְדוּ כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה[55].**

48) משנה, שם יב, ב. וגמרא שם י, א. 49) ירושלמי שם פ"א ה"ח, וראה להלן בסמוך. 50) תענית יד, ב.
51) משנה, שם י, א. 52) שם י, א. [והשמיט "חנוכה" שהרי כבר עבר זמנה. וצ"ע בשו"ע או"ח סי' תקעב ס"ז].
53) והוא שלשים יום אחרי תקופת ניסן ('פני משה').
54) שנאמר (שמואל־א יב, יז): "הלא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה'...". 55) ירושלמי שם: "הדא דתימר בשלא ירדו להן גשמים מכבר, אבל אם ירדו להן גשמים מכבר, סימן ברכה הן".

5 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַדּוֹמֶה**
6 **לָהּ. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹנַת הַגְּשָׁמִים שֶׁלָּהֶן קֹדֶם י"ז**
7 **בְּמַרְחֶשְׁוָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַנָּם וְלֹא יָרְדוּ**
8 **גְּשָׁמִים, יְחִידִים מִתְעַנִּים שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי.**
9 **וּמַפְסִיקִין בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים. וְשׁוֹהִין**
10 **אַחֲרֵי כֵן כְּמוֹ שִׁבְעָה[56] יָמִים. אִם לֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים,**
11 **בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת עַל**
12 **הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ[57].**

56) הכסף־משנה הגיה: "ששה ימים", שכן הוא החשבון בארץ ישראל מיום גמר התעניות הראשונות של היחידים ביום כה חשון עד ב' כסלו. 57) תענית יד, ב. "אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן".

13 **יא. כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין הַצִּבּוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
14 **אוֹכְלִים בָּהֶם בַּלַּיְלָה, וְדִינֵיהֶם כְּדִין שְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת;**
15 **שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר תַּעֲנִית כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר[58] אֶלָּא**
16 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[59] וּבְגַלַּל הַמָּטָר[60], וּבְאוֹתָן עֶשֶׂר**
17 **תַּעֲנִיּוֹת, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת וְשֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת.**

58) להפסיק מבעוד יום, לאסור בחמשה עינויים, ולהבטל ממלאכה. 59) בתענית יא, ב: "אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד", לפי שאין נשיא בחוץ לארץ (רמב"ן), ואין סמוכין בחוץ לארץ (הרשב"א), ואין בכוחם לגזור תענית ציבור. 60) אבל התעניות שגוזרים על שאר הצרות (כמבואר בריש הל' תעניות) כגון: בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, אין להן חומרות אלו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו הסדר שעושין במקצת תעניות, מתעניות הגשמים, מענין התפילה, ותוספת הברכות וטכסיס זה בזמננו, וכיצד היה נוהג בהר הבית, בזמן שהיה בית המקדש קיים. ונסתיים הפרק בביאור כמה גשמים ירדו ולא יצטרכו להתענות.

18 **א. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשֶּׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל מָטָר[2]**
19 **מִתְפַּלְּלִין עַל סֵדֶר זֶה[3]: מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּבָה[4] לִרְחוֹבָהּ**
20 **שֶׁל עִיר[5], וְכָל הָעָם מִתְקַבְּצִים וּמִתְכַּסִּים בְּשַׂקִּים[6].**
21 **וְנוֹתְנִין אֵפֶר מִקְּלֶה[7] עַל גַּבֵּי הַתֵּבָה[8] וְעַל גַּבֵּי סֵפֶר**
22 **תּוֹרָה[9], כְּדֵי לְהַגְדִּיל אֶת הַבְּכִיָּה וּלְהַכְנִיעַ לְבָם. וְאֶחָד**
23 **מִן הָעָם נוֹטֵל מִן הָאֵפֶר וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁ הַנָּשִׂיא וּבְרֹאשׁ**
24 **אַב בֵּית דִּין[10] בִּמְקוֹם הַנָּחַת תְּפִלִּין[11], כְּדֵי שֶׁיִּכָּלְמוּ**
25 **וְיָשׁוּבוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ.**

2) דוקא של מטר, אבל בתעניות על שאר צרות - אין עושים כסדר הזה (לחם־משנה). 3) כל הסדר, במשנה תענית טו, א 4) שבה ספר תורה. 5) אנו יוצאים לרחובה של עיר, לומר: צעקנו בצנעא ולא נענינו - נבזה את עצמנו בפרהסיא (תענית טז.) ומוציאים ספר־תורה לרחוב, לומר: כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונינו (שם). 6) לומר: הרי אנו חשובים כבהמה (שם). 7) אפר משריפה. 8) כן הוא במשנה (שם, טו.). והטעם הוא משום "עמו אנכי בצרה" ו"בכל צרתם לו צר" (שם טז.). 9) כן הוא שם טז, א לפי נוסחת כת"י מניכן: "נותנין אפר מקלה על ספר־תורה", וכן הוא בתרגום שני לאסתר (ד, א) - וראה ב'כסף משנה'.
10) ש"אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים" (תענית טו:). 11) לשים אפר תחת פאר (הם התפילין).

26 **ב. וְאַחַר כָּךְ[12] מַעֲמִידִין בֵּינֵיהֶן זָקֵן חָכָם, וְהֵן יוֹשְׁבִין.**
27 **לֹא הָיָה שָׁם[13] זָקֵן חָכָם, מַעֲמִידִין חָכָם. לֹא הָיָה שָׁם**
28 **לֹא זָקֵן וְלֹא חָכָם, מַעֲמִידִין אָדָם שֶׁל צוּרָה[14]. וְאוֹמֵר**
29 **לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין[15]: אַחֵינוּ, לֹא שַׂק וְלֹא תַּעֲנִית**
30 **גּוֹרְמִין, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ**
31 **בְּנִינְוֵה. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה: וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת**
32 **שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם, אֶלָּא: וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם.**
33 **וּבַקַּבָּלָה[16] הוּא אוֹמֵר: קְרָעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם.**
34 **וּמוֹסִיף בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ כְּפִי כֹּחוֹ, עַד שֶׁיַּכְנִיעַ לִבָּם וְיָשׁוּבוּ**
35 **תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה.**

12) משנה, שם טו, א. 13) שם טז, א בברייתא.
14) "בעל קומה, כדי שישמעו דבריו" (רש"י). והרא"ש פירש ת"ח שראוי למנות אותו פרנס על הציבור. 15) דברי תוכחה חזקים וקשים הכובשים את הלב ומעוררים לתשובה. 16) שקיבלנו בציווי מפי הנביאים בניגוד לפסוק הקודם, ביונה, שאינו אלא סיפור דברים ולא ציווי (רש"י במשנה, שם).

36 **ג. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר זֶה דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין, עוֹמְדִין בִּתְפִלָּה[17].**
37 **וּמַעֲמִידִין שְׁלִיחַ צִבּוּר הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת**
38 **אֵלּוּ. וְאִם הָיָה אוֹתוֹ שֶׁאוֹמֵר דִּבְרֵי הַכִּבּוּשִׁין רָאוּי**
39 **לְהִתְפַּלֵּל - מִתְפַּלֵּל[18], וְאִם לָאו - מוֹרִידִין אַחֵר.**

17) משנה, שם. 18) שמכיון שהוא גדול הציבור בחכמה ובמעשים טובים, ראוי לו להתפלל.

40 **ד. וְאֵי זֶה הוּא הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת אֵלּוּ?[19] אִישׁ**
41 **שֶׁהוּא רָגִיל בִּתְפִלָּה[20]. וְרָגִיל לִקְרוֹת בְּתוֹרָה נְבִיאִים**
42 **וּכְתוּבִים[21]. וּמְטֻפָּל[22] וְאֵין לוֹ[23]. וְיֵשׁ לוֹ יְגִיעָה**

בַּשָּׂדֶה[24]. וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנָיו וּבִבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל קְרוֹבָיו הַנִּלְוִים עָלָיו בַּעַל עֲבֵרָה, אֶלָּא יִהְיֶה בֵּיתוֹ רֵיקָן מִן הָעֲבֵרוֹת. וְלֹא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתוֹ. שְׁפַל בֶּרֶךְ[25]. וּמְרֻצֶּה לָעָם[26]. וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה[27] וְקוֹלוֹ עָרֵב. וְאִם הָיָה זָקֵן עִם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, הֲרֵי זֶה מְפֹאָר[28]; וְאִם אֵינוֹ זָקֵן - הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, יִתְפַּלֵּל[29].

19) שם טז, א בברייתא. 20) שלא יטעה בתפילתו, "שכל המתפלל וטעה סימן רע לו" (ברכות לה:). 21) שיהיו פסוקי התפילה, שרובם מן התורה וכו' - שגורים בפיו. 22) שיש לו טף וילדים. 23) במה לפרנסם, שלבו דואג עליו, ומתפלל מקירות לבו. 24) על־ידי־זה מכוון יותר בתפילה על הגשמים. 25) עניו. 26) נוח לבריות ומסכימים לתפילתו. 27) מושך את הלב. 28) כן הוא במשנה, שם: "מורידין לפני התיבה זקן ורגיל כו'", הרי שלכתחילה מהדרים אחרי זקן. 29) שהרי בברייתא תענית שם לא נזכר "זקן".

ה. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר[30] מַתְחִיל[31] וּמִתְפַּלֵּל עַד בִּרְכַּת "גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל". וְאוֹמֵר זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת[32] מֵעֵין הַצָּרָה. וְאוֹמֵר: אֶל ה' בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי. אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים וְגוֹ'. מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְגוֹ'.

30) כל הסדר, במשנה שם. 31) תפילת שמונה־עשרה. 32) כמו בראש השנה (משנה שם, כתנא קמא).

ו. וְאוֹמֵר דִּבְרֵי תַחֲנוּנִים כְּפִי כֹּחוֹ. וְאוֹמֵר: רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ. וּמִתְחַנֵּן. וְאוֹמֵר בְּסוֹף תַּחֲנוּנָיו: מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

ז. וּמַתְחִיל לְהוֹסִיף שֵׁשׁ בְּרָכוֹת[33] שֶׁהוּא מוֹסִיף זוֹ אַחַר זוֹ. וּמִתְחַנֵּן בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּדִבְרֵי תַחֲנוּנִים וּפְסוּקִים מִדִּבְרֵי קַבָּלָה וּמִכְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּפִי שֶׁהוּא רָגִיל. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בַּחֲתִימוֹת אֵלּוּ:

33) מיוחדות לתפילת תענית.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת[34].

34) לפי שהיו ישראל בשעבוד מצרים כנשכחים ומיואשים, והקב"ה זכר אותם וגאלם.

ט. בַּשְּׁנִיָּה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה[35].

35) שיהושע נענה ביריחו על־ידי השופרות, שעל־ידם נפלה חומת יריחו.

י. בַּשְּׁלִישִׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צְעָקָה[36].

36) לפי שבשמואל כתוב: "ויזעק שמואל אל ה'" (שמואל־א ז, ט).

יא. בָּרְבִיעִית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה[37].

37) לפי שאליהו התפלל לה': "עננו ה' עננו" (מלכים־א יח, לז).

יב. בַּחֲמִישִׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה בְּמְעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה[38].

38) לפי שיונה התפלל: "קראתי מצרה לי" (יונה ב, ג).

יג. בַּשִּׁשִּׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ[39]. וְכָל הָעָם עוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין אַחַר כָּל בְּרָכוֹת.

39) ששניהם התפללו על הארץ ('תוספות' תענית טז: ד"ה ברוך). [וראה ברכות מח:].

יד. בַּשְּׁבִיעִית אוֹמֵר[40]: רְפָאֵנוּ ה' וְנֵרָפֵא וְכוּ'. וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר, וְתוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְכַסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל מָקוֹם.

40) כלומר, בהמשך התפילה הרגילה של שמונה־עשרה.

טו. כְּשֶׁהָיוּ מִתְפַּלְּלִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, הָיוּ מִתְכַּנְּסִין לְהַר הַבַּיִת כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח[41] וּמִתְפַּלְּלִין כַּסֵּדֶר הַזֶּה. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לוֹמַר "מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם", אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם[42], בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת[43] אוֹמֵר לַתּוֹקְעִים: תִּקְעוּ, בְּנֵי אַהֲרֹן, תִּקְעוּ. וְחוֹזֵר הַמִּתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין[44].

41) משנה, תענית טו, ב. 42) לפי שכל חותמי ברכות שבמקדש אמרו בנוסח זה, כמבואר במשנה ברכות סג, א. 43) שמש הממונה על בית הכנסת. 44) לפי זה, ישנם שני חילוקים בין התפילות במקדש לבין התפילות במדינה, שבמדינה ענו אמן ולא תקעו, ובמקדש ענו ברוך שם כבוד מלכותו, ותקעו, ועי' 'מגיד משנה'.

טז. וְכֵן בַּבְּרָכָה הַשְּׁנִיָּה לָזוֹ, שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִן

הַשֵּׁשׁ שֶׁמּוֹסִיף, חוֹתֵם בָּהּ: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם, בָּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת. וְהֵן עוֹנִין: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר לָהֶן: הָרִיעוּ, בְּנֵי אַהֲרֹן, הָרִיעוּ. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין.

יז. וְכֵן עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. בְּאַחַת אוֹמֵר: תִּקְעוּ, וּבְאַחַת אוֹמֵר: הָרִיעוּ. עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל שֶׁבַע הַבְּרָכוֹת. וְנִמְצְאוּ הַכֹּהֲנִים: פַּעַם תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין, וּפַעַם מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין שֶׁבַע פְּעָמִים. וְאֵין עוֹשִׂים הַסֵּדֶר זֶה אֶלָּא בְּהַר הַבַּיִת בִּלְבָד. וּכְשֶׁהֵן תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין שָׁם, תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר כְּאַחַת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[45].

45) למעלה פ"א ה"ד.

יח. שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ - כָּל מָקוֹם שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָם שָׁם - אַחַר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, יוֹצְאִין כָּל הָעָם לְבֵית הַקְּבָרוֹת וּבוֹכִין וּמִתְחַנְּנִים שָׁם. כְּלוֹמַר: הֲרֵי אַתֶּם מֵתִים כָּאֵלּוּ אִם לֹא תָּשׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם[46]. וּבְכָל תַּעֲנִית מִתַּעֲנִיּוֹת הַצָּרוֹת שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר, מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְעִילָה[47] בְּכָל מָקוֹם.

46) תענית טז, א. 47) משנה, שם כו, א.

יט. יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים - עַד מָתַי יִהְיוּ יוֹרְדִין וְיִפְסְקוּ הַצִּבּוּר מִן הַתַּעֲנִית? מִשֶּׁיָּרְדוּ בְּעֹמֶק הָאָרֶץ הַחֲרֵבָה[48] טֶפַח. וּבְבֵינוֹנִית - טְפָחַיִם. וּבַעֲבוּדָה, עַד שֶׁיֵּרְדוּ בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[49].

48) שאינה מעובדת. 49) תענית כה, ב. כחכמים החולקים על רבי מאיר.

יום רביעי כ"ט מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו עניני הארבעה צומות, שהם מדברי קבלה, וממנהג, כמבואר שם. והיה רוב הביאור בענין צום תשעה באב, לפי שהוא חמור מן השאר, בהרבה דברים. ונמשך לזה ביאור מה שאסור לעשותו בזמן הזה מפני חורבן הבית. והרואה ירושלים ובית המקדש וערי יהודה, מה הוא חייב לעשות מפני אבלות. ונסתיים זה הפרק האחרון בביאור שהצומות האלו עתידין להיות ימי ששון ושמחה בימות המשיח.

א. יֵשׁ שָׁם יָמִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּים בָּהֶם מִפְּנֵי הַצָּרוֹת שֶׁאֵרְעוּ בָּהֶן, כְּדֵי לְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת לִפְתֹּחַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. וְיִהְיֶה זֶה זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים, וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה כְּמַעֲשֵׂינוּ עַתָּה, עַד שֶׁגָּרַם לָהֶם וְלָנוּ אוֹתָן הַצָּרוֹת. שֶׁבִּזְכִּרוֹן דְּבָרִים אֵלּוּ נָשׁוּב לְהֵיטִיב. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבֹתָם וגו'.

ב. וְאֵלּוּ הֵן: יוֹם שְׁלִישִׁי בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, וְנִכְבְּתָה גַּחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאֶרֶת, וְסִבֵּב לְהָתֵם גָּלוּתָן[2]. וַעֲשִׂירִי בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע עַל יְרוּשָׁלַיִם, וֶהֱבִיאָהּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בּוֹ: נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת[3], וּבֹטַל הַתָּמִיד מִבֵּית רִאשׁוֹן[4], וְהֻבְקְעָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֶרְבָּן שֵׁנִי[5], וְשָׂרַף אַפּוֹסְטוֹמוֹס הָרָשָׁע[6] אֶת הַתּוֹרָה[7], וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל.

2) שמינוהו לראש לאחר החורבן על הפליטה הנשארה, ועל ידי שנהרג, גלו כולם. וכתב רבנו ירוחם: "אמרו כי בראש השנה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול". 3) בששה בסיוון ניתנו עשרת הדברות, בשבעה בסיוון בהשכמה עלה משה לקבל שאר התורה ושהה שם ארבעים יום, נמצאו כלים בשבעה עשר בתמוז וכשירד ראה שעשו ישראל את העגל וישבר את הלוחות לעיניהם. 4) כשצר נבוכדנצר על ירושלים. וקבלה בידינו כי זה התחיל בי"ז בתמוז. 5) כי בבית הראשון כתוב "בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בתשעה לחודש הובקעה העיר". כן הוא לפי התלמוד הבבלי בתענית כח: אבל הירושלמי סובר כי "קלקול חשבונות יש כאן", מרוב צרות של החורבן נשכח מישראל התאריך, שבו הובקעה העיר ונרשם בטעות לתשעה בתמוז, אבל לאמיתו של דבר היה גם בבית ראשון בשבעה עשר בתמוז. 6) שר יווני בימי חורבן בית שני. 7) וקבלה בידינו כי זה היה בי"ז בתמוז.

ג. וְתִשְׁעָה בְּאָב חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בּוֹ: נִגְזַר עַל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ[8]. וְחָרַב הַבַּיִת[9] בָּרִאשׁוֹנָה[10] וּבַשֵּׁנִיָּה[11]. וְנִלְכְּדָה עִיר גְּדוֹלָה, וּבֵיתַר שְׁמָהּ. וְהָיוּ בָּהּ אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. וְהָיָה לָהֶם מֶלֶךְ גָּדוֹל[12], וְדִמּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהוּא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[13], וְנָפַל בְּיַד הָרוֹמִיִּים, וְנֶהֱרְגוּ כֻּלָּם, וְהָיְתָה צָרָה גְּדוֹלָה כְּמוֹ חֶרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ[14]. וּבוֹ בַּיּוֹם[15] הַמּוּכָן לְפֶרְעָנוּת חָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפּוֹס הָרָשָׁע אֶת הַהֵיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ.

8) בפרשת מרגלים נאמר: "ויבכו העם בלילה ההוא" - ו"אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותו לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם בכיתם בכייה של חינם, ואני קובע לכם בכייה לדורות". 9) בית המקדש. 10) שכתוב: "ובחודש החמישי בשבעה לחודש... בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים, וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים", וכתיב: "ובחודש החמישי בעשור לחודש... בא נבוזראדן רב טבחים.... וישרוף את בית ה'..." הא כיצד? בשבעה באב נכנסו גויים להיכל ואכלו וקלקלו בו, ובתשעה סמוך לחשיכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום

כולו. 11) "מגלגלין זכות ליום זכאי וחוב ליום חייב". 12) בן כוזיבא המלך. 13) "תני רבי שמעון בן יוחי, עקיבא רבי היה דורש: "דרך כוכב מיעקב" - דרך כוזבא מיעקב, רבי עקיבא כד הווה חמי בר כוזבא הווה אמר: דין הוא מלכא משיחא". 14) וקבלה בידינו כי זה היה בתשעה באב. 15) אף זו קבלה ביד חכמים.

1 **ד. וְאַרְבָּעָה יְמֵי הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ, הֲרֵי הֵן מְפֹרָשִׁין**
2 **בַּקַּבָּלָה: צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְגוֹ'. צוֹם**
3 **הָרְבִיעִי - זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ**
4 **הָרְבִיעִי[16]; וְצוֹם הַחֲמִישִׁי - זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁהוּא**
5 **בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי; וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי - זֶה שְׁלִשָּׁה בְּתִשְׁרֵי,**
6 **שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי; וְצוֹם הָעֲשִׂירִי - זֶה עֲשָׂרָה**
7 **בְּטֵבֵת, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי.**

16) שניסן הוא ראש השנה לחדשים, שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה".

8 **ה. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ לִהְתַעֲנוֹת[17],**
9 **וּבִשְׁלִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר[18], זֵכֶר לַתַּעֲנִית שֶׁהִתְעַנּוּ בִּימֵי**
10 **הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: דִּבְרֵי הַצֹּמוֹת וְזַעֲקָתָם. וְאִם חָל**
11 **שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין[19]**
12 **וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי[20], שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר. אֲבָל אֶחָד**
13 **מֵאַרְבָּעָה יְמֵי הַצּוֹמוֹת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, דּוֹחִין**
14 **אוֹתוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת[21]. חָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת[22],**
15 **מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְכָל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ אֵין**
16 **מַתְרִיעִין וְלֹא מִתְפַּלְּלִין בָּהֶן תְּפִלַּת נְעִילָה, אֲבָל**
17 **קוֹרִין בַּתּוֹרָה שַׁחֲרִית וּמִנְחָה בְּ"וַיְחַל מֹשֶׁה". וּבְכֻלָּן**
18 **אוֹכְלִים וְשׁוֹתִין בַּלַּיְלָה[23], חוּץ מִתִּשְׁעָה בְּאָב[24].**

17) "קרי להו צום (צום הרביעי...) וקרי להו ששון ושמחה (יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה)? - אמר רב פפא הכי קאמר, בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש גזרת המלכות צום, אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענים רצו אין מתענים", ובא הרמב"ם לקבוע שבזמן הזה, שאין שלום ואין גזירת המלכות, נהגו כל ישראל להתענות, וכבר קבלו עליהם את הצומות לחובה. 18) בשאילתות דרב אחאי גאון (פקודי): "בין כרכים בין כפרים בין עיירות כולן מתענין בשלושה עשר באדר, דאמר רבי שמואל בר יצחק שלושה עשר זמן קהילה לכל הוא, שנאמר: נקהלו ועמוד על נפשם בשלושה עשר בו מאי קהילה? יום תענית". 19) ולמדו זאת מהמשנה במגילה ה. "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין", שכשם שמקדימים מקרא מגילה - מקדימים את צום י"ג אדר, שאינו לפורענות אלא זכר לנס. 20) שבערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. 21) כי בערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. 22) עשרה בטבת, כי שאר הצומות אינן חלים ביום שישי לפי קביעות החדשים שלנו. 23) ליל יום התענית. 24) שכיון שעל פי הדין אין חיוב להתענות בהם, שהרי אין שלום ואין גזירה, אלא שכך נהגו, לא נהגו ביתר הצומות, חוץ מתשעה באב, אלא כתענית יחידים.

19 **ו. מִשֶּׁיִּכָּנֵס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה. וְשַׁבָּת[25] שֶׁחָל**
20 **תִּשְׁעָה בְּאָב לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, אָסוּר לְסַפֵּר[26] וּלְכַבֵּס[27]**
21 **וְלִלְבּוֹשׁ כְּלִי מְגֹהָץ[28], אֲפִלּוּ כְּלִי פִּשְׁתָּן[29], עַד שֶׁיַּעֲבֹר**
22 **הַתַּעֲנִית. וַאֲפִלּוּ לְכַבֵּס וּלְהַנִּיחַ לְאַחַר הַתַּעֲנִית אָסוּר.**
23 **וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֵאֱכֹל בָּשָׂר בְּשַׁבָּת זוֹ, וְלֹא**
24 **יִכָּנְסוּ לַמֶּרְחָץ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתַּעֲנִית. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת**
25 **שֶׁנָּהֲגוּ לְבַטֵּל הַשְּׁחִיטָה מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ עַד הַתַּעֲנִית.**

25) שבוע. 26) להסתפר. 27) בגדים. 28) בגד מגוהץ. אבל ללבוש בגד מכובס, שאינו מגוהץ, שכבסוהו לפני שבת זו - מותר. 29) אף על פי שאין הגיהוץ ניכר בו כל כך.

26 **ז. תִּשְׁעָה בְּאָב לֵילוֹ כְּיוֹמוֹ לְכָל דָּבָר. וְאֵין אוֹכְלִין**
27 **אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם. וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁלּוֹ אָסוּר, כְּיוֹם**
28 **הַכִּפּוּרִים. וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן בַּסְּעֻדָּה**
29 **הַמַּפְסִיק בָּהּ[30]; אֲבָל שׁוֹתֶה הוּא יַיִן מִגּוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
30 **שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת[31], וְאוֹכֵל בָּשָׂר מָלִיחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
31 **שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר[32]. וְלֹא יֹאכַל שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין.**

30) שמיום שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות והנסכים, היינו צריכים להינזר מבשר ויין בכל ימות השנה, אלא שאין לגזור על הציבור דבר שאינו יכול לעמוד בו ולכן החמירו לפחות, בסעודה המפסקת. 31) שאינו כשר לכתחילה לנסכים. 32) בגמרא אמרו: "כל זמן שהוא כשלמים", כלומר לאחר שעברו עליו יום ולילה ויום, ששוב אין בו שמחה.

32 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[33] שֶׁאָכַל עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב**
33 **אַחַר חֲצוֹת. אֲבָל אִם סָעַד קֹדֶם חֲצוֹת, אַף עַל פִּי**
34 **שֶׁהוּא מַפְסִיק בָּהּ, אוֹכֵל כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וְעֶרֶב**
35 **תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל**
36 **צָרְכּוֹ, וּמַעֲלֶה עַל שֻׁלְחָנוֹ אֲפִלּוּ כִּסְעֻדַּת שְׁלֹמֹה[34]. וְכֵן**
37 **תִּשְׁעָה בְּאָב עַצְמוֹ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אֵינוֹ מְחַסֵּר**
38 **כְּלוּם[35].**

33) שלא יאכל בסעודה שני תבשילין. 34) "שהיה אוכל הוא ושריו כור סולת" (רש"י שם). 35) ונדחה הצום ליום ראשון.

39 **ט. זוֹ הִיא מִדַּת כָּל הָעָם, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִסְבֹּל יוֹתֵר**
40 **מִדַּאי; אֲבָל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, כָּךְ הָיְתָה מִדָּתָן:**
41 **עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיוּ מְכִיאִין לוֹ לָאָדָם לְבַדּוֹ[36] פַּת**
42 **חֲרֵבָה בְּמֶלַח, וְשׁוֹרָה בְּמַיִם, וְיוֹשֵׁב בֵּין תַּנּוּר וְכִירַיִם,**
43 **וְאוֹכְלָהּ, וְשׁוֹתֶה עָלֶיהָ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם בִּדְאָגָה**
44 **וּבִשְׁמָמוֹן וּבְכִיָּה, כְּמִי שֶׁמֵּתוּ מֵטֶל לְפָנָיו. כָּזֶה רָאוּי**
45 **לַחֲכָמִים לַעֲשׂוֹת, אוֹ קָרוֹב מִזֶּה. וּמִיָּמֵינוּ לֹא אָכַלְנוּ**
46 **עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב תַּבְשִׁיל, אֲפִלּוּ שֶׁל עֲדָשִׁים, אֶלָּא**
47 **אִם כֵּן הָיָה בְּשַׁבָּת.**

36) "ישב בדד וידום".

48 **י. עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת וּמַשְׁלִימוֹת בְּתִשְׁעָה**
49 **בְּאָב[37]. וְאָסוּר בִּרְחִיצָה, בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן,**
50 **וַאֲפִלּוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בַּמַּיִם. וְאָסוּר בְּסִיכָה שֶׁל**

תַּעֲנוּג[38], וּבְנַעְלַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה - כְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה - עוֹשִׂין, וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - אֵין עוֹשִׂין. וּבְכָל מָקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִין. וְאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם.

37) אבל בשלושת הצומות האחרים אינן מתענות. שחולה אף על פי שאין בו סכנה אינו מתענה אפילו בתשעה באב. 38) אבל להעביר הזוהמא מותר.

יא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין נוֹתְנִין זֶה לָזֶה שָׁלוֹם בְּתִשְׁעָה בְּאָב, אֶלָּא יוֹשְׁבִים דָּוִים[39] וְנֶאֱנָחִים כַּאֲבֵלִים. וְאִם נָתַן לָהֶם עַם הָאָרֶץ שָׁלוֹם, מַחֲזִירִים לוֹ בְּשָׂפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ[40]. וְאָסוּר לִקְרוֹת בְּתִשְׁעָה בְּאָב בַּתּוֹרָה אוֹ בַּנְּבִיאִים אוֹ בַּכְּתוּבִים, וּבַמִּשְׁנָה וּבַהֲלָכוֹת וּבַגְּמָרָא וּבַהַגָּדוֹת[41]. וְאֵינוֹ קוֹרֵא אֶלָּא בְּאִיּוֹב וּבְקִינוֹת וּבַדְּבָרִים הָרָעִים שֶׁבִּירְמְיָהוּ. וְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן בְּטֵלִין בּוֹ[42]. וּמִקְצָת הַחֲכָמִים נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[43].

39) עצבים מכאב וצער על החורבן. 40) משום דרכי שלום. 41) שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". 42) שההתקדמות בלימוד גורמת להם שמחה. 43) שנקראים פאר, ובחורבן כתוב: "השליך משמים ארץ תפארת ישראל". וסוברים חכמים אלו, שדין תשעה באב כדין אֵבֶל ביום ראשון, שאסור בתפילין.

יב. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁאֵין בּוֹנִין לְעוֹלָם בִּנְיָן מְסֻיָּד וּמְכֻיָּר[44] כְּבִנְיַן הַמְּלָכִים; אֶלָּא טָח בֵּיתוֹ[45] בְּטִיט וְסָד בְּסִיד וּמְשַׂיֵּר מָקוֹם אַמָּה עַל אַמָּה כְּנֶגֶד הַפֶּתַח[46] בְּלֹא סִיד. וְהַלּוֹקֵחַ חָצֵר מְסֻיֶּדֶת וּמְכֻיֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[47], וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְקַלֵּף הַכְּתָלִים.

44) ציורים נאים על הקיר. 45) יש אומרים כי בית הכנסת ובית המדרש אינם בכלל זה. 46) שיראוהו בכניסה לבית. 47) שעשה זאת אינו יהודי.

יג. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁהָעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לַעֲשׂוֹת סְעֻדָּה לְאוֹרְחִים, מְחַסֵּר מִמֶּנּוּ מְעַט[48], וּמַנִּיחַ מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא קְעָרָה מִן הַקְּעָרוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת שָׁם. וּכְשֶׁהֶאֱשָׁה עוֹשָׂה תַּכְשִׁיטֵי הַכֶּסֶף וְהַזָّהָב, מְשַׁיֶּרֶת מִן מִמִּינֵי הַתַּכְשִׁיט שֶׁנּוֹהֶגֶת בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּכְשִׁיט שָׁלֵם. וּכְשֶׁהֶחָתָן נוֹשֵׂא אִשָּׁה, לוֹקֵחַ[49] אֵפֶר מִקְלֶה וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ מְקוֹם הַנָּחַת הַתְּפִלִּין. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּדֵי לִזְכֹּר יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלִָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלִַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי.

48) אבל לסעודת שבת ויום טוב אינו צריך לחסר תבשיל. 49) החתן בעצמו, כמו שעושים כל העם בעת תענית צבור, שהרי נאמר "על ראש שמחתי".

יד. וְכֵן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לְנַגֵּן בִּכְלֵי שִׁיר. וְכָל מִינֵי זֶמֶר וְכָל מַשְׁמִיעֵי קוֹל שֶׁל שִׁיר אָסוּר לִשְׁמֹחַ בָּהֶן וְאָסוּר לְשָׁמְעָן, מִפְּנֵי הַחֻרְבָּן. וַאֲפִלּוּ שִׁירָה בַּפֶּה עַל הַיַּיִן אֲסוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר דִּבְרֵי תֻּשְׁבָּחוֹת אוֹ שִׁיר שֶׁל הוֹדָאוֹת לָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[50] עַל הַיַּיִן.

50) כגון: בבית חתן וכלה.

טו. וְאַחַר כָּךְ[51] גָּזְרוּ עַל עַטָּרוֹת חֲתָנִים, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחָם כְּלָל. וְשֶׁלֹּא יַנִּיחַ הֶחָתָן בְּרֹאשׁוֹ שׁוּם כְּלִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: הָסֵר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרֵם הָעֲטָרָה. וְכֵן גָּזְרוּ[52] עַל עַטָּרוֹת כַּלּוֹת[53], אִם הָיָה שֶׁל כֶּסֶף אוֹ זָהָב, אֲבָל שֶׁל גְּדִיל מֵתָר לַכַּלָּה.

51) בפולמוס (= חיל מלחמה) של אספסיינוס, שצר על ירושלים בעת החורבן. 52) בפולמוס של טיטוס, שנחרב הבית על ידו והצרה הייתה יותר גדולה. 53) דווקא בחתנים וכלות גזרו אבל אחרים מותרים.

טז. מִי שֶׁרָאָה עָרֵי יְהוּדָה בְּחֻרְבָּנָם[54], אוֹמֵר: עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר, וְקוֹרֵעַ. רָאָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָּנָהּ, אוֹמֵר: יְרוּשָׁלַיִם מִדְבָּר וְגוֹ'[55]. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֻרְבָּנוֹ, אוֹמֵר: בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ וְגוֹ', וְקוֹרֵעַ. וּמֵהֵיכָן חַיָּב לִקְרֹעַ? מִן הַצּוֹפִים[56]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לַמִּקְדָּשׁ, קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר. וְאִם פָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ תְּחִלָּה, כְּשֶׁיָּבוֹא מִדֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר - קוֹרֵעַ עַל הַמִّקְדָּשׁ, וּמוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם.

54) וכתבו הבית יוסף והב"ח ש"חורבנן" היינו, שיד גויים עודנה שלטת עליהן. 55) בנוסח אחר נוסף כאן: "וקורע". ואף על פי שכבר קרע על ערי יהודה, חוזר וקורע על ירושלים עיר הקודש. 56) מקום מסביב לירושלים שאפשר לראות משם את מקום המקדש.

יז. כָּל הַקְּרָעִים הָאֵלּוּ כֻּלָּם קוֹרֵעַ בְּיָדוֹ[57] מֵעֵמֶד. וְקוֹרֵעַ כָּל כְּסוּת שֶׁעָלָיו, עַד שֶׁיְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[58]. וְאֵינוֹ מְאַחֶה[59] קְרָעִים אֵלּוּ לְעוֹלָם. אֲבָל רַשָּׁאי הוּא לְשַׁלְּלָן, לְמַלְּלָן, לְלַקְּטָן וּלְתָפְרָן כְּמִין סֻלָּמוֹת[60].

57) ולא על ידי כלי. 58) שעושה הקרע בצד שמאלו כנגד ליבו. וסובר רבינו, שקריעות אלו דינן כקריעה על אב ואם, כשם שהשוו אותן בגמרא לעניין איחוי הקריעה. והראב"ד חולק על זה. 59) תפירה מיושרת שמחברת את הקרעים כבראשונה. 60) תפירות שאינן מיושרות שהיכר הקרע נשאר.

יח. הָיָה הוֹלֵךְ וּבָא לִירוּשָׁלַיִם, הוֹלֵךְ וָבָא, תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; וְאִם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ[61].

61) וכן הדין בערי יהודה ומקום המקדש.

יט. כָּל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֲתִידִים לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת יוֹם טוֹב וִימֵי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים, וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ[62].

62) "אותם ימים עתידים להיות ימים טובים לישראל, שנאמר כה אמר ה' צום הרביעי וגו', וכל המתאבלים עליה בעולם הזה, שמחים הם עימה לעולם הבא, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'".

סְלִיק הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[1], וְאֵינָן מִן הַמִּנְיָן[2].

וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

1) נתבאר בו המחוייבים בקריאה, וזמן קריאת המגילה, וחילופו לפי חילוף המקומות.

א. קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בִּזְמַנָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁהִיא תַּקָּנַת הַנְּבִיאִים[4]. וְהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ[5]: אֲנָשִׁים וְנָשִׁים[6], וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים[7]. וּמְחַנְּכִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרֹתָהּ[8]. וַאֲפִלּוּ כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָן מְבַטְּלִין עֲבוֹדָתָן וּבָאִין לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה[9]. וְכֵן מְבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה[10]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה[11], שֶׁכֻּלָּן נִדְחִין מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁנִּדְחֶה מִקְּרָא מְגִלָּה מִפָּנָיו, חוּץ מִמֵּת מִצְוָה[12] שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין; שֶׁהַפּוֹגֵעַ בּוֹ - קוֹבְרוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא[13].

2) חכמים הראשונים נקראו סופרים (קידושין ל.). 3) אינן נכללות במנין תרי"ג מצוות. ולא כדעת 'בעל הלכות גדולות', שמצוות קריאת מגילה וחנוכה הן בכלל תרי"ג המצוות, מאחר שאנו מברכים עליהן: "אשר קדשנו במצותיו וצונו", וכבר ביאר רבינו את הענין הזה היטב ב'ספר המצוות' (שורש הראשון), שמאחר שאמרו (מכות כג.): "דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו למשה בסיני" (וכך היא גרסת רבינו שם ב'ספר המצוות'), לא יתכן לכלול בהן מצוות שנתחדשו אחר כך, אף־על־פי שהן בכלל "לא תסור" (שבת כג.). 4) במגילה יד, א: "תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות, עמדו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה". וכן אמרו (שם ב.): "מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו" (הלא כל ימי מקרא מגילה בפורים תקנום אנשי כנה"ג) ובהם היו כמה נביאים (מגילה יז:). 5) ערכין ב, ב. 6) מגילה ד, א: "אמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס" - "שעל־ידי אסתר נגאלו" (לשון רב האי, אוצה"ג לפסחים קח. עמוד 151) וראה להלן. 7) אבל עבדים שאינם משוחררים, שפטורים ממצוות־עשה שהזמן גרמן כמו בנשים, פטורים ממקרא מגילה. ודוקא נשים חייבות, שעל־ידן נעשה הנס, כנ"ל. ועי' לחם־משנה. [וראה להלן פ"ג מהל' חנוכה ה"א הערה ב]. 8) 'ירושלמי' מגילה פ"ב ה"ה: "רבי יהושע בן לוי, מכנש בנוי ובני ביתיה וקרי לה קומיהון". 9) מגילה ג, א. 10) "כהנים בעבודתן לוים בדוכנם וישראל במעמדם, כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה" (מגילה שם). 11) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, שהרי שנינו (פאה פ"א מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". 12) מת עזוב ואין מי שיטפל בו, שמצוה עליו לקברו. 13) מגילה ג, ב.

ב. אֶחָד הַקּוֹרֵא וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַקּוֹרֵא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[14]. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּי מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּקְרִיאָתָהּ[15]. לְפִיכָךְ אִם הָיָה הַקּוֹרֵא קָטָן[16] אוֹ שׁוֹטֶה, הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ לֹא יָצָא.

14) שהשומע כעונה. 15) משנה, שם יט, ב. 16) בקצת נוסחאות (וכן בגירסת הכסף־משנה) כתוב: "אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה", אבל ב'מעשה רוקח' מביא נוסחאות של כת"י משנת קי"א וקס"ב, ושם לא נזכר "חרש". וכן נכון, שהרי חרש גמור אינו שומע ואינו מדבר. ובחרש שמדבר ואינו שומע, אמרו (מגילה שם): "מאן תנא, חרש דיעבד נמי לא? (שאינו מוציא) רבי יוסי היא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא, רבי יוסי אומר - לא יצא", ומכיון שפסק רבינו בפ"ב מהל' קריאת שמע ה"ח, שהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, על כרחנו שבטל דין חרש במקרא מגילה. וכן הוא ב'ירושלמי' (מגילה פ"ב ה"ה): "אין כאן חרש, שגרת לשון היא במשנה" (כסף־משנה).

ג. מִצְוָה לִקְרוֹת אֶת כֻּלָּהּ[17]. וּמִצְוָה לִקְרוֹתָהּ בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם[18]. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַלַּיְלָה, וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַיּוֹם[19]. וּמְבָרֵךְ קֹדֶם קְרִיאָתָהּ בַּלַּיְלָה שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת[20]. וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם וּבַזְּמַן הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְّמַן הַזֶּה. וּבַיּוֹם אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[21]. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ, מְבָרֵךְ[22]: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הָרָב אֶת רִיבֵנוּ, וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ, וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ, וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַנִּפְרָע[23] לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם, הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ.

17) משנה, מגילה יט, א. כרבי מאיר. 18) מגילה ד, א:

"אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר (תהלים כב, ג) אלקי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי" (מזמור זה נאמר על אסתר - רש"י). 19) משנה, מגילה כ, ב: "זה הכלל, דבר שמצותו ביום - כשר כל היום, ודבר שמצותו בלילה - כשר כל הלילה". 20) משנה, שם כא, א. וגמרא כא, ב: "מאי מברך? רב ששת מקטרזיא אקלע לקמיה דרב אשי, ובריך: מנ"ח" (= על מקרא מגילה, שעשה נסים ושהחיינו, רש"י). 21) שכבר בירך בלילה. ויש אומרים, שצריך לברך שהחיינו גם ביום, שעיקר מצות הקריאה היא ביום, שנאמר (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים" (ראה במגיד־משנה). 22) משנה, מגילה כא, א. ונוסח הברכה שם כא: 23) בכת"י הגירסא: "האל הנפרע", כדי להזכיר שלש פעמים "האל" בברכה זו, כי שלש פעמים נפל עמלק בידי ישראל: בימי יהושע, שאול ומרדכי ('מעשה רוקח').

1 **ד. אֵיזֶהוּ זְמַן קְרִיאָתָהּ?[24] זְמַנִּים הַרְבֵּה תִּקְּנוּ לָהּ**
2 **חֲכָמִים[25], שֶׁנֶּאֱמַר: בִּזְמַנֵּיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן זְמַנֵּי**
3 **קְרִיאָתָהּ: כָּל מְדִינָה שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִימֵי**
4 **יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן[26], בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[27], אַף**
5 **עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו חוֹמָה, קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר**
6 **בַּאֲדָר[28]. וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת[29] כְּרַךְ. וְכָל מְדִינָה**
7 **שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ, וְאַף עַל פִּי**
8 **שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת עַתָּה, קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וּמְדִינָה**
9 **זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת[30] עִיר.**

24) מגילה ב, א. 25) אנשי כנסת הגדולה (מגילה, שם). 26) משנה, שם. ודלא כרבי יהושע בן קרחה, שאמר (שם ב:) מימי אחשורוש. 27) כן נראה ממה שאמרו (מגילה ה, ב): "רב אסי קרי מגילה בהוצל בארביסר ובחמיסר" משום ספק מוקף חומה. והרי הוצל בחו"ל היא (כתובות קיא. ולא גרסינן שם "הוצל דבנימין") - ר"ן למגילה פ"א (דפוס ווילנא ב ע"א). וכן מפורש ב'ירושלמי' בתחילת פ"א דמגילה "וחרב הכרך... בחו"ל (כן גרס הרמב"ן) קורין (= בחמשה עשר)" (לקוטות הרמב"ן ור"ן שם). 28) מגילה ג, ב. 29) משנה, שם ב, א. 30) מגילה ב, ב.

10 **ה. שׁוּשַׁן הַבִּירָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת**
11 **חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר,**
12 **שֶׁבָּהּ הָיָה הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוּחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ.**
13 **וְלָמָּה תָּלוּ הַדָּבָר בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ? כְּדֵי לַחֲלֹק כָּבוֹד**
14 **לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיְתָה חֲרֵבָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן. כְּדֵי**
15 **שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִין כִּבְנֵי שׁוּשַׁן, וְיֵחָשְׁבוּ כְּאִלּוּ הֵן כְּרַכִּין**
16 **הַמֻּקָּפִין חוֹמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה חֲרֵבִין, הוֹאִיל**
17 **וְהָיוּ מֻקָּפִין בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְיִהְיֶה**
18 **זִכָּרוֹן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵס זֶה[31].**

31) 'ירושלמי' מגילה פ"א ה"א.

19 **ו. בְּנֵי הַכְּפָרִים, שֶׁאֵינָם מִתְקַבְּצִים בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת אֶלָּא**
20 **בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, תִּקְּנוּ לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִים**
21 **בְּיוֹם הַכְּנִיסָה[32]. כֵּיצַד? אִם חָל יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר**
22 **לִהְיוֹת בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי, קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם. וְאִם חָל**
23 **בְּיוֹם אַחֵר חוּץ מִשֵּׁנִי וַחֲמִישִׁי, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין**
24 **בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְאַרְבָּעָה עָשָׂר.**

32) משנה, מגילה ב, א: "חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימים ליום הכניסה, מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכים" (שם ד:).

25 **ז. כֵּיצַד? חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת -**
26 **מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בַּחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם אַחַד עָשָׂר.**
27 **חָל לִהְיוֹת בְּשְׁלִישִׁי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם**
28 **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר. חָל לִהְיוֹת בְּרְבִיעִי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי,**
29 **שֶׁהוּא יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[33]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁמַּקְדִּימִין**
30 **וְקוֹרְאִין קֹדֶם אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ**
31 **בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34].**

33) משנה, שם ב, א. "מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד ובט"ו, לא פחות ולא יותר". 34) מגילה ה, א. כרב. שכיון שקוראים אותה שלא בזמנה - צריכה פרסום (רש"י שם).

32 **ח. כְּפָר שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה, בִּזְמַן**
33 **שֶׁאֵין נִכְנָסִין בּוֹ בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ**
34 **אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר[35]. וְכָל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה**
35 **בַּטְּלָנִין קְבוּעִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר - הֲרֵי**
36 **הִיא כְּכָפָר, וּמַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה[36]. וְאִם**
37 **אֵין שָׁם עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם - תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ[37], וַהֲרֵי**
38 **הֵם כְּאַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה וְאֵין קוֹרְאִין אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה**
39 **עָשָׂר[38].**

35) משנה, מגילה ה, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? מקום שנכנסין בשני ובחמישי, אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי - אין קורין אותה אלא בזמנה", שכיון שאין נכנסים בשני וחמישי - אין זאת הקלה בשבילם (רש"י שם ד:). 36) משנה, שם. 37) דבר זה עצמו, שנראה בעינינו כתקנה וכקולא למקום זה, שיוכלו לקרוא ביום הכניסה, שהרי אין שם בני אדם וצריך להיות ככפר, היא גופה קלקלתו, וגורם שדינו יהיה כמו עיר, כמבואר להלן. 38) 'ירושלמי' מגילה פ"א ה"ד. שהרי מגילה שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה, כמבואר בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח').

40 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם**
41 **הַכְּנִיסָה? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַלְכוּת; אֲבָל**
42 **בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ, שֶׁהוּא יוֹם**
43 **אַרְבָּעָה עָשָׂר וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר[39]: בְּנֵי הַכְּפָרִים וּבְנֵי**
44 **עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבְנֵי כְּרַכִּין קוֹרְאִין**
45 **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.**

39) [מגילה ב, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכנין (כגירסת הרי"ף) בה, אין קורין אותה אלא בזמנה", שדווקא באותה העת שהיו ישראל מעמידים דתיהם (= עומדים ברשות עצמם) ואין באים לידי סכנה,

היו קוראים אותה בי"א בי"ב בי"ג, אבל בזמן הזה שמסתכנים ישראל בדתיהם - אין קוראים אותה אלא בזמנה (רי"ף). וכן כוונת רבינו שתלה הדבר במלכות].

י. בֶּן עִיר[40] שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ[41], אוֹ בֶּן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לְעִיר, אִם הָיָה דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ בִּזְמַן קְרִיאָה[42], וְנִתְעַכֵּב וְלֹא חָזַר - קוֹרֵא כִּמְקוֹמוֹ; וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לַחֲזֹר אֶלָּא לְאַחַר זְמַן הַקְּרִיאָה - קוֹרֵא עִם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[43]. וּכְרַךְ[44] וְכָל הַסָּמוּךְ לוֹ[45] וְכָל הַנִּרְאֶה עִמּוֹ[46], אִם אֵין בֵּינֵיהֶם יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה[47], הֲרֵי זֶה כִּכְרַךְ וְקוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

40) שזמן קריאתו בי"ד. 41) שזמן קריאתו בט"ו. 42) של אותו המקום שאליו הלך (מגיד־משנה וכסף־משנה). 43) מגילה יט, א. במשנה ובגמרא. 44) שם ג, ב. 45) אף־על־פי שאינו נראה עמו, כגון שהוא בעמק. 46) אף־על־פי שאינו סמוך לו, כגון שהוא בהר. 47) פשטות הלשון מורה שזה מוסב גם על סמוך וגם על נראה, ואם כן מה תועלת בנראה עמו? - הבדל רב יש ביניהם: "סמוך", נמדד במידת ההליכה. ואילו "נראה", נמדד בקו אוירי, שאע"פ שבהליכה יש יותר מאלפים אמה, כיון שבקו האויר אין יותר מאלפים אמה - הרי הוא ככרך (כסף־משנה).

יא. עִיר[48] שֶׁהִיא סָפֵק וְאֵין יָדוּעַ אִם הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אוֹ אַחַר כֵּן הֵקִּיפָה, קוֹרְאִין בִּשְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וּבְלֵילֵיהֶם. וּמְבָרְכִין עַל קְרִיאָתָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבַד, הוֹאִיל וְהִיא זְמַן קְרִיאָתָהּ לְרֹב הָעוֹלָם[49].

48) מגילה ה, ב. 49) כן הביא הר"ן בשם הגאונים (משנה־למלך).

יב. קָרְאוּ אֶת הַמְּגִלָּה בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ עִבְּרוּ בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה - חוֹזְרִים וְקוֹרְאִים אוֹתָהּ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי בִּזְמַנָּהּ[50].

50) משנה, מגילה ו, ב. כי מקרא מגילה ומצות פורים נקבעו לאדר השני, כדי לסמוך גאולה לגאולה, גאולת פורים לגאולת מצרים בפסח (שם בגמרא).

יג. אֵין קוֹרְאִין אֶת הַמְּגִלָּה בְּשַׁבָּת[51]. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטֹּל אוֹתָהּ בְּיָדוֹ וְיֵלֵךְ אֵצֶל מִי שֶׁהוּא בָּקִי לִקְרוֹתָהּ, וְיַעֲבִירֶנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרִיאָתָהּ[52]. לְפִיכָךְ אִם חָל זְמַן קְרִיאָתָהּ בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת[53]. וְשׁוּאָלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פּוּרִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא פּוּרִים[54].

51) משנה, מגילה ב, א. לפי קביעות החדשים שלנו, אי אפשר לחול בשבת אלא פורים של מוקפין. 52) מגילה ד, ב. 53) משנה, מגילה ב, א. ושם ה, א: "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין - מאי טעמא? אמר רבי אבא אמר שמואל: אמר קרא (אסתר ט, כז) ולא יעבור" (כלומר: ולא יאוחר). 54) מגילה ד,א.

יד. כֵּיצַד?[55] יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[56] - בְּנֵי עֲיָרוֹת[57] מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְנֵי כְּרַכִּים קוֹרְאִים בִּזְמַנָּם בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת. חָל יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בְּנֵי כְּרַכִּים מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר; וּבְנֵי עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא זְמַנָּם; וְנִמְצְאוּ הַכֹּל קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר.

55) משנה, שם ב, א. 56) בזמן שקידשו את החודש על־פי הראייה, וראה למעלה הערה נ. 57) בכת"י הגירסא: "ובני עיירות ובני הכפרים". לפי שבזמן הזה אין הכפרים קוראים ביום הכניסה (למעלה ה"ט).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו איכות המגילה, והכשרה ופסולה, והאסור מן העינוי והאבל בימים אלו, והמחוייב לעשות בהם מהשמחה, ומשלוח מנות, ומתנות לאביונים. ונסתיים הפרק בביאור שמגילה זו תתקיים לעד וזכרה לא יסוף מזרענו.

א. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרֵעַ - לֹא יָצָא[2]. קָרָא וְשָׁכַח פָּסוּק אֶחָד, וְקָרָא פָּסוּק שֵׁנִי לוֹ, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שֶׁשָּׁכַח, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שְׁלִישִׁי - לֹא יָצָא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא פָּסוּק אֶחָד לְמַפְרֵעַ[3]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מַתְחִיל מִפָּסוּק שֵׁנִי שֶׁשָּׁכַח וְקוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר[4].

2) משנה, מגילה יז, א. והיינו שקרא הפסוקים האחרונים ואחר־כך הפסוקים הראשונים. והוא־הדין אם קרא הפרקים האחרונים לפני שקרא הראשונים (וראה בפ"ב מהל' ק"ש הי"א). 3) "ירושלמי" מגילה פ"ב ה"ב. 4) מגילה יח, ב.

ב. מָצָא צִבּוּר שֶׁקָּרְאוּ חֶצְיָהּ, לֹא יֹאמַר: אֶקְרָא חֶצְיָהּ הָאַחֲרוֹן עִם הַצִּבּוּר וְאֶחֱזֹר וְאֶקְרָא חֶצְיָהּ רִאשׁוֹן, שֶׁזֶּה קוֹרֵא לְמַפְרֵעַ; אֶלָּא קוֹרֵא מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף עַל הַסֵּדֶר[5]. קָרָא וְשָׁהָה מְעַט וְחָזַר וְקָרָא[6] - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[7], הוֹאִיל וְקָרָא עַל הַסֵּדֶר - יָצָא[8].

5) שם. 6) משנה, שם יז, א: "קראה סירוגין - יצא". 7) ששהה כל־כך עד שהיה יכול לגמור בינתיים כל המגילה מראש עד סופה. 8) כן פסק בקריאת שמע (פ"ב מהל' ק"ש הי"ב) ובהלל (פ"ג מהל' חנוכה ה"ט), ורק בתפילה פסק (פ"ד מהל' תפילה הי"ג) שחוזר לראש התפילה.

ג. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. הַלּוֹעֵז[10] שֶׁשָּׁמַע אֶת הַמְּגִלָּה הַכְּתוּבָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבִכְתָב הַקֹּדֶשׁ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵן אוֹמְרִין, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[11]. וְכֵן אִם הָיְתָה כְּתוּבָה יְוָנִית וּשְׁמָעָהּ - יָצָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר[12]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹמֵעַ עִבְרִי[13].

9) משנה, שם. 10) המדבר בשפה זרה, ואינו מבין לשון

הקודש. 11) משנה, שם. ובגמרא (יח.): "אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים, מי ידעינן? אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא". 12) מגילה יח, א. שגם בספרי־תורה התירו לכתוב יוונית (משנה מגילה ח:), ודרשו מהכתוב (בראשית ט, כז) "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם" - "דבריו של יפת (יון שהוא מבני יפת) יהיו באהלי שם" (מגילה ט:). וכן פסק רבינו בפ"א מהל' תפילין הלכה יט, עיי"ש. 13) [הכתב העברי הוא כתב ליבונאה (סנהדרין כא:). אבל הלשון (=השפה) היא לשון הקודש. וכן נראה בויקרא רבה (פרשה לב) שאמרו שם: "לא שינו את לשונם, להלן כתיב - לאברם העברי - אלקי העברים, וכתיב כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש"].

1 **ד. הָיְתָה כְּתוּבָה תַּרְגּוּם אוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת מִלְּשׁוֹנוֹת**
2 **הַגּוֹיִם - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּקְרִיאָתָהּ אֶלָּא הַמַּכִּיר**
3 **אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן בִּלְבָד[14]. וְהוּא, שֶׁתְּהֶיֶה כְּתוּבָה בִּכְתָב**
4 **אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן. אֲבָל אִם הָיָה כְּתוּבָה בִּכְתָב עִבְרִי**
5 **וּקְרָאָהּ אֲרָמִית לַאֲרַמִּי - לֹא יָצָא; שֶׁנִּמְצָא זֶה קוֹרֵא**
6 **עַל פֶּה[15], וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ הַקּוֹרֵא - לֹא**
7 **יָצָא הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ.**

14) משנה, מגילה יז, א. 15) מגילה יח, א.

8 **ה. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בְּלֹא כַּוָּנָה - לֹא יָצָא. כֵּיצַד?**
9 **הָיָה כּוֹתְבָהּ[16] אוֹ דּוֹרְשָׁהּ[17] אוֹ מַגִּיהָהּ, אִם כִּוֵּן אֶת**
10 **לִבּוֹ לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ - יָצָא, וְאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ -**
11 **לֹא יָצָא[18]. קָרָא וְהוּא מִתְנַמְנֵם[19], הוֹאִיל וְלֹא נִרְדַּם**
12 **בְּשֵׁנָה - יָצָא[20].**

16) שקורא פסוק במגילה שלימה שהוא מעתיק ממנה וכותבה. 17) שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשה. 18) משנה, שם יז, א. 19) "דקרי ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי אדכרי ליה - מדכר" (שקוראים אותו ועונה, ואיננו יודע להשיב בהבנת הלב, וכשמזכירים לו - נזכר) - מגילה יח: 20) משנה, שם יז, א. ודוקא הקורא שקרה מתנמנם, כיון שרואים אנו שקרא כולה, אבל השומע ששמעה מתנמנם לא יצא, שוודאי לא שמע כראוי ("ירושלמי" פ"ב דמגילה ה"ב).

13 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַמְּכַוֵּן לִבּוֹ בִּכְתִיבָה יָצָא?**
14 **בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לָצֵאת בַּקְּרִיאָה שֶׁקּוֹרֵא בַּסֵּפֶר שֶׁמַּעְתִּיק**
15 **מִמֶּנּוּ[21] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא כּוֹתֵב; אֲבָל אִם לֹא[22] נִתְכַּוֵּן**
16 **לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ שֶׁכָּתַב - לֹא יָצָא. שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי**
17 **חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאָתָהּ מִסֵּפֶר שֶׁכֻּלָּהּ כְּתוּבָה בּוֹ**
18 **בְּשִׁעַת קְרִיאָה[23].**

21) שהיתה לפניו מגילה שלימה עשויה כתיקונה (לחם־משנה, ממגילה יח:). 22) [בנוסח אחר, חסירה מילה זו ('מעשה רוקח'), ולפי זה מתפרשים דברי רבינו היטב: שאינו יוצא אלא־אם־כן מכוין לצאת בקריאה שקורא מהספר השלם שלפניו, אבל אם מכוין לצאת בקריאה שקורא בספר שכותב בו עכשיו - לא יצא]. 23) מגילה, שם.

19 **ז. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה וְטָעָה בִּקְרִיאָתָהּ וְקָרָא קְרִיאָה**
20 **מְשֻׁבֶּשֶׁת[24] - יָצָא[25], לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בִּקְרִיאָתָהּ.**
21 **קָרָאָהּ עוֹמֵד אוֹ יוֹשֵׁב - יָצָא, וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר. אֲבָל**
22 **לֹא יִקְרָא בְּצִבּוּר יוֹשֵׁב לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי כְּבוֹד**
23 **הַצִּבּוּר[26]. קְרָאוּהָ שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כְּאֶחָד - יָצְאוּ**
24 **הַקּוֹרְאִין וְהַשּׁוֹמְעִים מִן הַקּוֹרְאִין[27]. וְקוֹרֵא אוֹתָהּ**
25 **גָּדוֹל עִם הַקָּטָן[28] וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר.**

24) רק הקריאה משובשת, אבל הבנת הענין לא שובשה, שאם גם הבנת הענין משובשת - לא יצא ('מעשה רוקח'). 25) "ירושלמי" שם: "תני: אין מדקדקין בטעויותיה". 26) כן נראה ב"ירושלמי" (שם פ"ד ה"א), אבל ביחיד קורא יושב אפילו לכתחילה, וכן הוא בירושלמי (שם) על המשנה "הקורא את המגילה": "מה לשעבר, הא בתחילה לא?... כיני מתניתא מותר לקרותה עומד, מותר לקרותה יושב" (לחם־משנה). 27) משנה, מגילה כא, א. "מאי טעמא? כיון דחביבא, יהבי דעתייהו ושמעי" (גמרא שם כא:). 28) "ירושלמי" (מגילה פ"ב ה"ה): "מיכן והילך, נהגו הרובים לקרותה בבית הכנסת" (ופירש ב'קרבן העדה' בפירוש השני: נער מתרגמינן רביא, מכאן ואילך נהגו הנערים לקרותה בבית הכנסת. 'בני בנימין').

26 **ח. אֵין קוֹרְאִין בְּצִבּוּר בִּמְגִלָּה הַכְּתוּבָה בֵּין**
27 **הַכְּתוּבִים. וְאִם קָרָא - לֹא יָצָא[29]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה**
28 **יְתֵרָה עַל שְׁאָר הַיְרִיעוֹת אוֹ חֲסֵרָה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָהּ**
29 **הֶכֵּר. אֲבָל הַיָּחִיד קוֹרֵא בָהּ וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ חֲסֵרָה וְלֹא**
30 **יְתֵרָה, וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ[30].**

29) מגילה יט, א. שנראה כאילו קורא במקרא, ואין כאן פרסום הנס (רש"י שם). 30) [שכשם שאין קוראים בתורה ואין מפטירים בנביא אלא בעשרה (מגילה כג:) כן ודאי אין קורין בכתובים בפחות מעשרה, וכיוון שקוראים ביחיד - ניכר הדבר שאין זו קריאה בתורה נביאים וכתובים אלא במגילה, ויש כאן פרסום הנס, ועי' ב'טורי אבן' שם].

31 **ט. אֵין כּוֹתְבִין[31] הַמְּגִלָּה אֶלָּא בְּדִיו עַל הַגְּוִיל[32] אוֹ**
32 **עַל הַקְּלָף[33], כְּסֵפֶר תּוֹרָה[34]. וְאִם כְּתָבָהּ בְּמֵי עַפְצָא**
33 **וְקַנְקַנְתּוּם[35] - כְּשֵׁרָה. כְּתָבָהּ בִּשְׂאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין -**
34 **פְּסוּלָה[36]. וּצְרִיכָה שִׂרְטוּט כַּתּוֹרָה עַצְמָהּ[37]. וְאֵין**
35 **הָעוֹר שֶׁלָּהּ צָרִיךְ לְעַבֵּד לִשְׁמָהּ[38]. הָיְתָה כְּתוּבָה עַל**
36 **הַנְּיָר אוֹ עַל עוֹר שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּד[39], אוֹ שֶׁכְּתָבָהּ עַכּוּ"ם**
37 **אוֹ אֶפִּיקוֹרוֹס - פְּסוּלָה[40].**

31) משנה, מגילה יז, א. 32) "לוקחין עור בהמה או חיה, ומעבירין השער ממנו תחילה, ואחר־כך מולחין אותו במלח, ואחר־כך מעבדין אותו בקמח, ואחר־כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזיקין אותו, זהו הנקרא גויל" (רבינו בפ"א מהל' תפילין ה"ו). 33) עור שחילקו אותו בעביו לשנים ועיבדו אותו, החלק שממול השער נקרא קלף (שם ה"ז). 34) כמו שכתב רבינו שם

ה"ח וה"ט, שספר־תורה נכתב גם על גויל וגם על קלף. 35) חומצת הנחושת. ונלמד מדין כתיבת ספר־תורה (שם פ"א ה"ד) – 'מגיד משנה'. 36) משנה, מגילה יז, א. שאנו צריכים בה דיו דוקא (מגילה יט.). 37) שם טז, ב. 38) [כן כתב רבינו (פ"א מהל' תפילין הי"א) לענין מזוזה שאינה צריכה עיבוד לשמה, והסביר בתשובה שם (בכסף־משנה), שלא שמענו שצריך עיבוד אלא לספר־תורה ולתפילין]. 39) משנה, מגילה יז, א. 40) ראה בפ"א מהל' תפילין הי"ג.

1 **י. הָיוּ בָהּ אוֹתִיּוֹת מְשֻׁטָּשׁוֹת אוֹ מְקֹרָעוֹת: אִם**
2 **רִשּׁוּמָן נִכָּר, אֲפִלּוּ הָיוּ רֻבָּהּ - כְּשֵׁרָה; וְאִם אֵין**
3 **רִשּׁוּמָן נִכָּר, אִם הָיָה רֻבָּהּ שָׁלֵם - כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאוּ**
4 **- פְּסוּלָה, וְהַקּוֹרֵא בָּהּ לֹא יָצָא[41]. הִשְׁמִיט בָּהּ הַסּוֹפֵר**
5 **אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִים, וּקְרָאָן הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל**
6 **פֶּה - יָצָא[42].**

41) מגילה יח, ב. 42) שם.

7 **יא. הַמְּגִלָּה צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא תְּפוּרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיִּהְיוּ**
8 **כָּל עוֹרוֹתֶיהָ מְגִלָּה אֶחָת. וְאֵינָהּ נִתְּפֶּרֶת אֶלָּא בְּגִידִין,**
9 **כְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְאִם תְּפָרָהּ שֶׁלֹּא בְּגִידִין - פְּסוּלָה.**
10 **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְפֹּר אֶת כָּל הַיְרִיעָה בְּגִידִין כְּסֵפֶר**
11 **תּוֹרָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ תָּפַר בְּגִידִין שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת בִּקְצֵה**
12 **הַיְרִיעָה וְשָׁלֹשׁ בְּאֶמְצָעָהּ וְשָׁלֹשׁ בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי -**
13 **כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרֵאת אִגֶּרֶת[43].**

43) במגילה יט, א: "אמר רב חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, מגילה נקראת ספר (ונכתב בספר - אסתר ט, לב) ונקראת אגרת (אגרת הפורים - שם כט), ספר - שאם תפרה בחוטי פשתן - פסולה, אגרת - שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין - כשרה, אמר רב נחמן - ובלבד שיהיו משולשין".

14 **יב. וְצָרִיךְ הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת עַשֶּׂרֶת בְּנֵי הָמָן וַ"עֲשֶׂרֶת"**
15 **בְּנִשִׁימָה אַחַת, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְכָל הָעָם שֶׁכֻּלָּם נִתְלוּ**
16 **וְנֶהֱרְגוּ כְּאֶחָד[44]. וּמְנַהֵג כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקּוֹרֵא הַמְּגִלָּה**
17 **קוֹרֵא וּפוֹשֵׁט כְּאִגֶּרֶת[45], לְהַרְאוֹת הַנֵּס; וּכְשֶׁיִּגְמֹר,**
18 **חוֹזֵר וְכוֹרְכָהּ[46] כֻּלָּהּ וּמְבָרֵךְ.**

44) שם, טז, ב. 45) כן כתב רב האי גאון (מגיד־משנה). 46) בכת"י: "ופושטה וכורכה".

19 **יג. שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה**
20 **עָשָׂר, אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד[47] וְתַעֲנִית[48] לְכָל אָדָם בְּכָל**
21 **מָקוֹם. בֵּין לִבְנֵי כְרַכִּין שֶׁהֵן עוֹשִׂין חֲמִשָּׁה עָשָׂר**
22 **בִּלְבַד, בֵּין לִבְנֵי עֲיָרוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין אַרְבָּעָה עָשָׂר**
23 **בִּלְבַד[49]. וּשְׁנֵי הַיָּמִים אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בַּאֲדָר**
24 **הָרִאשׁוֹן וּבַאֲדָר הַשֵּׁנִי[50]. אַנְשֵׁי כְּפָרִים שֶׁהִקְדִּימוּ**
25 **וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְפוּרִים - מֻתָּרִים**
26 **בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בְּיוֹם קְרִיאָתָהּ[51], וַאֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד**
27 **וְתַעֲנִית בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ[52], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
28 **קוֹרְאִין בָּהֶן.**

47) ממה שכתוב במגילה "שמחה", נלמד שאסור בהספד (מגילה ה:). 48) נלמד ממה שכתוב במגילה "ומשתה" (מגילה, שם). 49) מגילה, שם. 50) במגילה ו, ב: "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים". "הא לענין הספד ותענית - זה וזה שוין". 51) משנה, מגילה ה, א. 52) גמרא, שם. ש"שמחה אינה נוהגת (בכפרים) אלא בזמנה".

29 **יד. מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לִבְנֵי כְפָרִים וַעֲיָרוֹת וְיוֹם**
30 **חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִבְנֵי כְרַכִּים לִהְיוֹתָן יוֹם שִׂמְחָה**
31 **וּמִשְׁתֶּה, וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעִים וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים[53].**
32 **וּמֻתָּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[54]. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רָאוּי**
33 **לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הָעוֹשֶׂה**
34 **מְלָאכָה בְּיוֹם פּוּרִים, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה**
35 **לְעוֹלָם[55]. בְּנֵי כְפָרִים, שֶׁקִּדְּמוּ וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ**
36 **בַּחֲמִישִׁי, אִם חִלְּקוּ מָעוֹת לָאֶבְיוֹנִים בְּיוֹם קְרִיאָתָן -**
37 **יָצְאוּ[56]. אֲבָל הַשִּׂמְחָה וְהַמִּשְׁתֶּה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָם**
38 **אֶלָּא בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאִם הִקְדִּימוּ - לֹא יָצְאוּ[57].**
39 **וּסְעֻדַּת פּוּרִים שֶׁעֲשָׂאָהּ בַּלַּיְלָה[58] - לֹא יָצָא יְדֵי**
40 **חוֹבָתוֹ[59].**

53) שכתוב (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". 54) במגילה ה, ב: "איסור עשיית מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב (שם שם, יט) שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום־טוב לא כתיב". 55) במגילה, שם: "רב חזייה לההוא גברא דהוה שדי כתנא בפוריא, ולטייה דלא צמח כתנא". 56) [נראה שמצוה לכתחילה לחלק מעות לאביונים ביום י"ד, אלא שאם חילק ביום הקריאה יצא בדיעבד. ויתכן כי זהו פירוש המשנה (מגילה ה.) "אע"פ שאמרו מקדימין, מותרין בהספד ותענית ומתנות לאביונים" - כלומר מותרים במתנות לאביונים, אע"פ שעיקר מצוותן בי"ד]. 57) שם ה, א: "שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה". 58) לילה שבו קוראים המגילה (מגיד־משנה). 59) שכתוב "ימי משתה ושמחה" (מגילה ז:).

41 **טו. כֵּיצַד חוֹבַת סְעֻדָּה זוֹ? שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר[60] וְיִתַּקֵּן**
42 **סְעֻדָּה נָאָה כְּפִי אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדוֹ. וְשׁוֹתֶה יַיִן עַד**
43 **שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר[61] וְיִרְדֵּם בִּשְׁכִרוּתוֹ. וְכֵן חַיָּב אָדָם לִשְׁלֹחַ**
44 **שְׁתֵּי מָנוֹת בָּשָׂר אוֹ שְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ שְׁנֵי מִינֵי**
45 **אֲכָלִין לַחֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ**
46 **- שְׁתֵּי מָנוֹת לְאִישׁ אֶחָד. וְכָל הַמַּרְבֶּה לִשְׁלֹחַ לְרֵעִים**
47 **- מְשֻׁבָּח. וְאִם אֵין לוֹ - מַחֲלִיף עִם חֲבֵרוֹ[62]: זֶה**
48 **שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעֻדָּתוֹ, וְזֶה שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעֻדָּתוֹ. כְּדֵי**
49 **לְקַיֵּם: וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.**

60) שהרי נאמר (אסתר שם): "ימי משתה ושמחה", ואין שמחה אלא בבשר (פסחים קט.), ולמדו זאת ממה שנאמר (דברים כז, ז): "וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת" (מגיד־משנה). 61) במגילה ז, ב אמרו: "אמר רבא, חייב

אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", שעל־ידי שתיית היין - ישתכר וירדם בשכרותו, ולא ידע. 62) מגילה ז, ב.

טז. וְחַיָּב לְחַלֵּק לָעֲנִיִּים בְּיוֹם הַפּוּרִים. אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי עֲנִיִּים. נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מַתָּנָה אַחַת אוֹ מָעוֹת[63] אוֹ מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ מִינֵי אֲכָלִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים - שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי עֲנִיִּים[64]. וְאֵין מְדַקְדְּקִין בִּמְעוֹת פּוּרִים, אֶלָּא כָּל הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לִטֹּל נוֹתְנִין לוֹ[65]. וְאֵין מְשַׁנִּין מְעוֹת פּוּרִים לִצְדָקָה אַחֶרֶת[66].

63) בדפוסים ישנים, אין המילים האלו "או מעות". 64) מגילה ז, א. 65) תוספתא מגילה פ"א, ו'ירושלמי' שם פ"א ה"ד. 66) בבא־מציעא עח, ב. ו'ירושלמי' שם).

יז. מוּטָב לָאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בִּסְעֻדָּתוֹ וּבִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעָיו. שֶׁאֵין שָׂם[67] שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים. שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים.

67) ביטוי זה שגור בדברי רבינו, וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א.

יח. כָּל סִפְרֵי[68] הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים[69] עֲתִידִין לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ[70], חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר[71]. וַהֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת כַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה[72] וְכַהֲלָכוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[73], שֶׁאֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל זִכְרוֹן הַצָּרוֹת יִבָּטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי - יְמֵי הַפּוּרִים לֹא יִבָּטְלוּ[74], שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָמֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם.

68) 'ירושלמי' שם ה"ה. 69) אבל חמשה ספרי תורה אינם בטלים לעולם ('ירושלמי' שם). 70) שהרי "ליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא" (תענית ט.). ודרשו (שבת קד.) על הכתוב (ויקרא כז, לד) "אלה המצוות" - "שאין הנביא רשאי לחדש בה דבר מעתה", אלא שאין בנו בינה יתירה להבין את כל הרמזים בתורה, ולימות המשיח תמלא הארץ דעה את ה' וכולם יבינו את התורה, ולא יצטרכו לקרוא בנביאים וכתובים ('מראה הפנים' שם). 71) 'ירושלמי' שם. 72) "שנאמר (דברים ה, יט): "קול גדול ולא יסף". ומתרגמינן "ולא פסק" ('ירושלמי' שם). 73) "שנאמר (חבקוק ג, ו): "הליכות עולם לו" (אל תקרי הליכות אלא הלכות) – 'ירושלמי' שם. 74) 'ירושלמי' שם.

יום חמישי ל' מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי - הִלְכוֹת חֲנֻכָּה[1]

1) נבאר בו ענין הנס שארע בזמן החנוכה, בימי בית שני. וחיוב ההדלקה בשמונת הלילות. וקריאת ההלל בשמונת הימים. ונמשך לזה ביאור קריאת ההלל, וענינו בכל הימים הנקרא בהם, שהוא מדברי סופרים. ונתבאר בו גם כן כיצד היו קוראין אותו בזמן חכמי המשנה והתלמוד.

א. בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁמַּלְכֵי יָוָן גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל[2], וּבִטְּלוּ דָתָם, וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וּפָשְׁטוּ יָדָם בְּמָמוֹנָם וּבִבְנוֹתֵיהֶם[3], וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל וּפָרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת וְטִמְּאוּ הַטְּהָרוֹת, וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחַץ גָּדוֹל; עַד שֶׁרִחַם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם וְהִצִּילָם. וְגָבְרוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִי, הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים, וַהֲרָגוּם, וְהוֹשִׁיעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם. וְהֶעֱמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַכֹּהֲנִים, וְחָזְרָה מַלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל יָתֵר עַל מָאתַיִם שָׁנָה, עַד הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי.

~ נקודות משיחות קודש ~

"...וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם".

הלשון "הכהנים הגדולים" קשה לכאורה, שהרי כהן גדול אחד בדור ומה כוונתו כאן.

והביאור בזה: ידועה מחלוקת הרמב"ם והתוס' במי שרוצה למסור נפשו על עבירות שאינן משלוש העבירות החמורות שבתורה, היינו עבירות שדינן "יעבור ואל יהרג". לדעת הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד) "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו". אבל התוס' (במסכת עבודה זרה כז: ד"ה יכול) סברו שהרשות בידו לעבור, אבל "אם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצוות הרשות בידו".

וכתבו הפוסקים (נמוק"י ס"פ בן סורר ועוד) שגם לדעת הרמב"ם כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג "אם הוא אדם **גדול** וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את ה' ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם וילמדו כו'".

במילה זו תירץ הרמב"ם את השאלה מאיזה דין לחמו בני חשמונאי ביוונים שהרי אע"פ שבשעת השמד "יהרג ואל יעבור" בכל אופן, הרי זה רק אם כופין אותו לעבור על מצוות התורה, אבל לכאורה אין חיוב לצאת במלחמה נגד מלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה. לכך כתב הרמב"ם על בני חשמונאי "הכהנים **הגדולים**" שכיון שהיו "גדולים" במובן של "גדול וחסיד וירא שמים" שכתב ה'כסף משנה', היתה הרשות בידם למסור נפשם על דברים שהדור פרוץ בהם.

ובזה יבואר באורח פלא ענין נוסף על פי דברי השל"ה שכל מועדי השנה יש להם שייכות לפרשיות החלות באותו הזמן, הרי שאותה השאלה ממש יש לשאול בפרשת וישב הנקראת בחנוכה בענין יוסף הצדיק, מאיזה

דין הלך לראות את שלום אחיו בצאן, והרי ידע מדברי המלאך - "נלכה דותינה" שרוצים "לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם".

ואם תמצא לומר שרצה למסור נפשו על כיבוד אב, ורש"י בחומש סובר כהתוס' הנ"ל ש"הרשות בידו", הרי ציווי יעקב ליוסף היה "והשבני דבר", והרי אם יהרגוהו לא קיים המצוה כלל, וא"כ הדרא קושיא מאיזה דין הלך יוסף לראות את שלום אחיו בצאן והכניס עצמו בסכנת נפשות. ומתרץ שיוסף הלך דותינה מאותו הדין שנלחמו החשמונאים ביוונים. כי יוסף ראה ש"הדור פרוץ" בכיבוד אב, שהרי ראובן בלבל יצועי אביו, שמעון ולוי "עכרתם אותי" וגם כל שאר האחים אינם מתחשבים באביהם כלל ומוכנים להרוג את יוסף, מכאן מסיק יוסף שהדור פרוץ בכיבוד אב, ויש אפילו למסור את הנפש כדי שיראו וילמדו מצות כיבוד אב.

(על פי לקו"ש חלק ל"ה עמוד 173)

2) "וחושך על פני תהום - זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהם, שהייתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". 3) "אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס".

1 **ב. וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאִבְּדוּם, בַּחֲמִשָּׁה**
2 **וְעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ כִּסְלוֹ הָיָה. וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל, וְלֹא**
3 **מָצְאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא פַּךְ אֶחָד. וְלֹא הָיָה**
4 **בּוֹ לְהַדְלִיק אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ**
5 **נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה יָמִים, עַד שֶׁכָּתְשׁוּ זֵיתִים**
6 **וְהוֹצִיאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחודש כסלו היה.."

וקשה, כיון שלדעת הרמב"ם היה נצחון המלחמה בכ"ה בכסלו, נמצא, שהדלקת המנורה היתה בכ"ה בין הערביים כי גם לדעת הרמב"ם שהדלקה המנורה היתה גם ביום, הרי אין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותיה בין הערביים" ונמצא שהדלקת המנורה היתה אור לכ"ו, ומדוע תיקנו חכמים להדליק המנורה באור לכ"ה.

והנה מלבד הדיון הארוך בזה באחרונים, יש לומר הטעם בפשטות, שבקדשים היום הולך אחר הלילה ולכן לא תיקנו להדליק אור לכ"ו שאז תחשב הדלקה זו ליום כ"ו אלא תיקנו ההדלקה אור לכ"ה.

ובטעם הפנימי יש לומר בזה על פי מה שנתבאר ב'תורה אור' שההבדל שבין חנוכה ופסח כי נס חנוכה היה מבחינת ממלא כל עלמין, ולכן היה קודם הניצחון במלחמה ואח"כ יום המנוחה כי מצד ממכ"ע לא יכול להיות הגילוי וביטול המנגד בבת אחת. אבל הנס בפסח בבחינת סוכ"ע שיכול להכיל בתוכו גם הגילוי וגם ביטול המנגד, נגוף למצרים והתגלות הקדושה לישראל בבת אחת, וביאור זה מתאים גם לדעת הרמב"ם שהנצחון היה בכ"ה והדליקו המנורה באור לכ"ו, אבל לדעת אדמוה"ז שהנצחון היה בכ"ד כסלו הקושיא מעיקרא ליתא.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן נה)

7 **ג. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁיִּהְיוּ**
8 **שְׁמוֹנַת יָמִים הָאֵלּוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן כ"ה בְּכִסְלוֹ, יְמֵי**
9 **שִׂמְחָה וְהַלֵּל. וּמַדְלִיקִין בָּהֶן הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי**
10 **הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה מִשְּׁמוֹנַת הַלֵּילוֹת, לְהַרְאוֹת[4]**
11 **וּלְגַלּוֹת הַנֵּס. וְיָמִים אֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין חֲנֻכָּה. וְהֵן**
12 **אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית כִּימֵי הַפּוּרִים. וְהַדְלָקַת**
13 **הַנֵּרוֹת בָּהֶן מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה.**

4) ומשום כך אין להדליק ביום, כמו שהדליקו במנורה שבמקדש, כי "שרגא בטיהרא מאי מהני" (אין אור הנר נראה ביום).

14 **ד. כֹּל שֶׁחַיָּב בִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה, חַיָּב בְּהַדְלָקַת נֵר**
15 **חֲנֻכָּה[5]. וְהַמַּדְלִיק אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ**
16 **בְּרָכוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם**
17 **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה.**
18 **וְ"שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ" וְכוּ'. וְ"שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ"**
19 **וְכוּ'. וְכָל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ וְלֹא בֵּרֵךְ[6], מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם:**
20 **"שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ" וְ"שֶׁהֶחֱיָנוּ"[7]. וּבִשְׁאָר**
21 **הַלֵּילוֹת - הַמַּדְלִיק מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[8], וְהָרוֹאֶה מְבָרֵךְ**
22 **אַחַת. שֶׁאֵין מְבָרְכִין "שֶׁהֶחֱיָנוּ" אֶלָּא בַּלַּיְלָה**
23 **הָרִאשׁוֹן.**

5) ואף הנשים בכלל זה, שאף על פי שהן פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא - חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס וכמו כן חייבות בנר חנוכה מאותו הטעם.
6) אף על פי שהדליקו עליו בביתו - כיוון שהוא עצמו לא הדליק. 7) ואינו מברך "להדליק", שהרי כבר הדליקו עליו בביתו. 8) "להדליק" ו"שעשה נסים".

24 **ה. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשְּׁמוֹנַת הַיָּמִים אֵלּוּ גּוֹמְרִין אֶת**
25 **הַהַלֵּל[9]. וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ**
26 **לִגְמֹר[10] אֶת הַהַלֵּל; בֵּין יָחִיד בֵּין צִבּוּר. אַף עַל פִּי**
27 **שֶׁקְּרִיאַת הַהַלֵּל מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[11], מְבָרֵךְ עָלָיו**
28 **"אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ"[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל**
29 **הַמְּגִלָּה וְעַל הָעֵרוּב. שֶׁכָּל וַדַּאי שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[13]**
30 **מְבָרְכִין עָלָיו. אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם וְעִקַּר**
31 **עֲשִׂיָּתָן לוֹ מִפְּנֵי הַסָּפֵק, כְּגוֹן מַעֲשֵׂר דְּמַאי[14], אֵין**
32 **מְבָרְכִין עָלָיו. וְלָמָּה מְבָרְכִין עַל יוֹם טוֹב שֵׁנִי[15], וְהֵם**
33 **לֹא תִּקְּנוּהוּ אֶלָּא מִפְּנֵי הַסָּפֵק? כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ**
34 **בּוֹ[16].**

9) קורין את כל ההלל בלי דילוגים. 10) ורבי מאיר

מרוטנברג נהג לומר "לקרוא את ההלל". 11) "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". 12) "והיכן ציוונו? רב אויא אמר מלא תסור". 13) מדרבנן. 14) שהפרשתו אינו אלא מספק שמא לא הפריש עם־הארץ. 15) של גלויות. 16) אם יראו שלא מברכין על יום טוב שני, יקילו לעצמם לעשות בו מלאכה.

1 ו. וְלֹא הַלֵּל שֶׁל חֲנֻכָּה בִּלְבַד הוּא שֶׁמִּדִּבְרֵי סוֹפְרִים,
2 אֶלָּא קְרִיאַת הַהַלֵּל לְעוֹלָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בְּכָל
3 הַיָּמִים שֶׁגּוֹמְרִין בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל[17]. וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר
4 יוֹם[18] בַּשָּׁנָה מִצְוָה לִגְמֹר בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל, וְאֵלּוּ הֵן:
5 שְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וְרֹאשׁוֹן שֶׁל
6 פֶּסַח, וְיוֹם עֲצֶרֶת. אֲבָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים
7 אֵין בָּהֶן הַלֵּל, לְפִי שֶׁהֵן יְמֵי תְּשׁוּבָה וְיִרְאָה וָפַחַד,
8 לֹא יְמֵי שִׂמְחָה יְתֵרָה[19]. וְלֹא תִּקְּנוּ הַלֵּל בְּכִפּוּרִים,
9 שֶׁקְּרִיאַת הַמְּגִלָּה הִיא הַהַלֵּל[20].

17) וכן מפורש בתלמוד: "קריאת שמע דאורייתא - הלל דרבנן". 18) בארץ ישראל. אבל בחוץ לארץ נוספו על אלה שלושה ימים. 19) "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש־ברוך־הוא, רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפני?". 20) ולפי זה חידש המאירי שאם אין לו מגילה, חייב לקרוא הלל.

10 ז. מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים, גּוֹמְרִין אֶת
11 הַהַלֵּל אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם: תִּשְׁעָה יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמוֹנָה
12 יְמֵי חֲנֻכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל
13 עֲצֶרֶת. אֲבָל בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים קְרִיאַת הַהַלֵּל מִנְהָג
14 וְאֵינוֹ מִצְוָה[21]. וּמִנְהָג זֶה - בְּצִבּוּר, לְפִיכָךְ קוֹרְאִין
15 בְּדִלּוּג[22]. וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו, שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל
16 הַמִּנְהָג. וְיָחִיד לֹא יִקְרָא כְּלָל. וְאִם הִתְחִיל -
17 יַשְׁלִים[23], וְיִקְרָא בְּדִלּוּג כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְאִין הַצִּבּוּר. וְכֵן
18 בְּשְׁאָר יְמֵי הַפֶּסַח קוֹרְאִין בְּדִלּוּג[24], כְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים.

21) "רב אקלע לבבל, חזינהו דקא קרי הלילא בריש ירחא, סבר לאפסקינהו, כיוון שחזי דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם" [=רב הגיע לבבל, וראה שקוראים שם הלל בראש חודש, סבר להפסיק אותם, אך כאשר ראה שהם אומרים את ההלל בדילוגים אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם]. 22) להראות שאינו אלא מנהג, כנ"ל. 23) "תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר". 24) רק בימי הסוכות גומרים את ההלל לפי שכל יום חלוק מחבירו בקרבנותיו אבל ימי הפסח שווים בקרבנותיהם.

19 ח. כֵּיצַד מְדַלְּגִין? מַתְחִילִין מִתְּחִלַּת הַהַלֵּל עַד
20 "חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "ה' זְכָרָנוּ
21 יְבָרֵךְ" וְכוּ' עַד "הַלְּלוּיָהּ", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "מָה
22 אָשִׁיב לַה'" עַד "הַלְּלוּיָהּ", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "מִן
23 הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ" עַד סוֹף הַהַלֵּל. זֶה הוּא הַמִּנְהָג
24 הַפָּשׁוּט. וְיֵשׁ מְדַלְּגִין דִּלּוּג אַחֵר[25].

25) ואנו נוהגים לדלג "לא לנו" ו"אהבתי".

25 ט. כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַהַלֵּל. וְהַקּוֹרֵא אֶת הַהַלֵּל
26 לְמַפְרֵעַ[26] - לֹא יָצָא[27]. קָרָא וְשָׁהָה וְחָזַר וְקָרָא - אַף
27 עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלּוֹ, יָצָא. יָמִים
28 שֶׁגּוֹמְרִין בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל, יֵשׁ לוֹ לְהַפְסִיק בֵּין פֶּרֶק
29 לְפֶרֶק, אֲבָל בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק לֹא יַפְסִיק. וְיָמִים
30 שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן בְּדִלּוּג, אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק פּוֹסֵק.

26) מהסוף להתחלה [=והרבי מסביר בשם הבעל שם טוב: "למפרע" שהוא סובר שכל זה קרה פעם בעבר ואין לזה כל קשר לזמננו]. 27) למדו זאת ממה שנאמר בהלל "ממזרח שמש עד מבואו", כשם ששקיעת השמש וזריחתה לא ייהפכו, כך מהולל שם ה' ולא למפרע.

31 י. כָּל יוֹם שֶׁגּוֹמְרִין בּוֹ אֶת הַהַלֵּל, מְבָרֵךְ לְפָנָיו.
32 וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרָיו - מְבָרֵךְ. כֵּיצַד מְבָרֵךְ?
33 יְהַלְּלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וְצַדִּיקִים וַחֲסִידִים
34 עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ
35 לִשְׁמֶךָ. כִּי אַתָּה ה', לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת, וְנָעִים לְשִׁמְךָ
36 לְזַמֵּר, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה הָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה ה',
37 הַמֶּלֶךְ הַמְּהֻלָּל הַמְשֻׁבָּח הַמְּפֹאָר חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלֹךְ
38 לְעוֹלָם וָעֶד.

39 יא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל. מֵ"אוֹדְךָ כִּי
40 עֲנִיתָנִי"[28] עַד סוֹף הַהַלֵּל כּוֹפְלִין כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁתֵּי
41 פְּעָמִים. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל - יִכְפֹּל, וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ
42 שֶׁלֹּא לִכְפֹּל - אֵין כּוֹפְלִין.

28) לפי שכל הפרק כפול ומ"אודך" ולמטה אינו כפול ולפיכך נהגו לכפול הפסוקים.

43 יב. מִנְהַג קְרִיאַת הַהַלֵּל בִּימֵי חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים כָּךְ
44 הָיָה: אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ הַגָּדוֹל שֶׁמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל, מַתְחִיל
45 וְאוֹמֵר "הַלְּלוּיָהּ", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְחוֹזֵר
46 וְאוֹמֵר "הַלְּלוּ עַבְדֵי ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ".
47 וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר "הַלְּלוּ אֶת שֵׁם ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין
48 "הַלְּלוּיָהּ". וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר "יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה
49 וְעַד עוֹלָם", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְכֵן עַל כָּל
50 דָּבָר. עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹנִין בְּכָל הַהַלֵּל "הַלְּלוּיָהּ" מֵאָה
51 וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים. סִימָן לָהֶם: שְׁנוֹתָיו שֶׁל
52 אַהֲרֹן[29].

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל העם עונין הללוי' וכן על כל דבר עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללוי' מאה ושלוש ועשרים פעמים כמניין שנותיו של אהרן הכהן".

וצריך להבין: דרכו של הרמב"ם שאינו כותב ב"י"ד החזקה"

סימנים, גימטריות וכד', ומה טעם ראה לציין שמספר הפעמים שאומרים הללויה למנהג זה הוא כנגד שנותיו של אהרון הכהן.

ויש לבאר שמה שנקט הרמב"ם מניין שנותיו של אהרן הכהן גם הוא הלכה, ומהמילים "כמניין שנותיו של אהרן הכהן" אנו לומדים שיטתו המיוחדת של הרמב"ם בדין אמירת ההלל. ובהקדים: על מנהג זה הקשה "המאירי" (בית הבחירה סוכה לח.) ושאל שהרי ההלל הוא תפילה שאין אדם מוציא בה חברו ידי חובה, ותירץ שם שכיון שאינה תפילה ממש לכן הקילו חכמים בהלל לאומרו באופן זה.

אבל הרמב"ם שכתב על מנהג זה "ובו ראוי לילך", סובר שאמירת ההלל באופן שכזה נחשבת לכתחילה לתפילה גמורה, וכל העונה הללוי' יוצא בה ידי חובת תפילה. ומכאן ששיטת הרמב"ם היא שלא כ"המאירי" כי לדעתו ההלל הוא כן תפילה, ואמירתו באופן זה היא בשלמות גמורה ואין כאן הוצאת הציבור ידי חובה בתפילת השליח־ציבור, וממילא גם לא קולא של חכמים בדבר. ובטעם שיטת הרמב"ם יש לומר ששני אופנים באחדות הציבור, ישנה אחדות הבאה מתוך וויתור על ביטוי היחיד למען מטרת הכלל, תפילה באחדות שכזו אכן אינה תפילה ממש, וזהו אכן הגדר לדעת ה"מאירי".

אבל ישנה אחדות גבוהה יותר, אחדות מהסוג שאותה פעל אהרן הכהן בעם ישראל, והיא כה גדולה עד שאינה "מוחקת" את ביטוי היחיד המרגיש בה כאילו הוא עצמו מתפלל ומהלל לקונו. לשיטת הרמב"ם הנרמזת ב"מניין שנותיו של אהרן הכהן" זוהי האחדות המצויה בין אומרי ההלל כמנהג זה, ומשום כך היא תפילה גמורה ממש.

(על פי לקו"ש חלק כ"ג עמוד 229)

29) "מאה ועשרים וג' פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן, הללוי־ה הללו א־ל בקדשו, לאהרן קדושו, לאהרן קדש ה'".

1 **יג. וְכֵן כְּשֶׁהַקּוֹרֵא מַגִּיעַ לְרֹאשׁ כָּל פֶּרֶק וָפֶרֶק[30], הֵן**
2 **חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין מַה שֶּׁאָמַר. כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר**
3 **"בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם", כָּל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין**
4 **"בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם". וְהַקּוֹרֵא אוֹמֵר "בֵּית**
5 **יִשְׂרָאֵל מֵעַם לֹעֵז", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". עַד**
6 **שֶׁיֹּאמַר "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי", וְכָל**
7 **הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'" וְכוּ'.**
8 **וְכֵן כְּשֶׁיֹּאמַר הַקּוֹרֵא "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם", כָּל**
9 **הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם".**

30) "שמצוה לענות ראשי פרקים".

10 **יד. הַקּוֹרֵא אוֹמֵר "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", וְהֵם עוֹנִין**
11 **אַחֲרָיו "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
12 **רֹאשׁ פֶּרֶק. הוּא אוֹמֵר "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא", וְהֵם**
13 **עוֹנִים "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא". הוּא אוֹמֵר "בָּרוּךְ**
14 **הַבָּא", וְכָל הָעָם אוֹמְרִים "בָּרוּךְ הַבָּא". וְאִם הָיָה**
15 **הַמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה, עוֹנֶה**
16 **אַחֲרֵיהֶם מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין מִלָּה מִלָּה בְּכָל הַהַלֵּל. זֶהוּ**
17 **הַמִּנְהָג הָרִאשׁוֹן, וּבוֹ רָאוּי לֵילֵךְ. אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ**
18 **רָאִיתִי בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת מִנְהָגוֹת מְשֻׁנּוֹת בִּקְרִיאָתוֹ**
19 **וּבַעֲנִיַּת הָעָם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לְאֶחָד.**

20 **פֶּרֶק רְבִיעִי[1]**

1) נתבארו בו משפטי ההדלקה בשלמות, כמה נרות הם מדליקין, ובאי זה זמן, ושיעור השמן, ובאי זה שמן, ואם אסור ליהנות ממנו, ובאי זה מקום מניחין אותו ומדליקין אותו, ומי הם הראויים להדליקו, ואם אדם נפטר מפני שמדליקים בשבילו. ונסתיים הפרק בביאור מעלת המצוה, ושהיא קודמת לקידוש היום, ואחר כן נתבאר שנר ביתו קודם לנר חנוכה מפני השלום. ונכנס רבינו בספרו זה בשביתה ויצא בשלום.

21 **א. כַּמָּה נֵרוֹת הוּא מַדְלִיק בַּחֲנֻכָּה? מִצְוָתָהּ שֶׁיִּהְיֶה**
22 **כָּל בַּיִת וּבַיִת מַדְלִיק נֵר אֶחָד, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת**
23 **מְרֻבִּין בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא אָדָם אֶחָד[2]. וְהַמְהַדֵּר**
24 **אֶת הַמִּצְוָה[3], מַדְלִיק נֵרוֹת כְּמִנְיַן אַנְשֵׁי הַבַּיִת, נֵר לְכָל**
25 **אֶחָד וְאֶחָד[4], בֵּין אֲנָשִׁים בֵּין נָשִׁים[5]. וְהַמְהַדֵּר יוֹתֵר**
26 **עַל זֶה וְעוֹשֶׂה מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר[6], מַדְלִיק נֵר לְכָל**
27 **אֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן וּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ בְּכָל לַיְלָה**
28 **וָלַיְלָה נֵר אֶחָד.**

2) "מצות חנוכה, נר איש וביתו" (שבת כא:). 3) בכת"י: "המצוות". 4) "והמהדרין, נר לכל אחד ואחד" (שבת, שם). 5) שהרי אף הנשים חייבות בנר חנוכה (ראה למעלה פ"ג ה"ד). 6) "המהדרין מן המהדרין: בית שמאי אומרים, ביום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים, ביום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" (שבת שם). והלכה כבית הלל. ודעת רבינו שהמהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין, להדליק לכל אחד ואחד, ויש חולקים על זה ('תוספות' שבת שם ד"ה והמהדרין) וראה להלן ה"ג.

29 **ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת עֲשָׂרָה - בַּלַּיְלָה**
30 **הָרִאשׁוֹן מַדְלִיק עֲשָׂרָה נֵרוֹת, וּבְלֵיל שֵׁנִי עֶשְׂרִים,**
31 **וּבְלֵיל שְׁלִישִׁי שְׁלֹשִׁים, עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל**
32 **שְׁמִינִי שְׁמוֹנִים נֵרוֹת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים..."

אבל בהלכה ג' כתב "מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה". ויש לומר שמכל־מקום שניהם כשיטת המהדרין מן המהדרין, ובפרט מנהג הרמ"א

שהיה דור אחרון לגבי הרמב"ם שהוא בהוספה על מנהג ספרד אבל לא הונהג כך אע"פ שהרמב"ם הביאו להלכה.
(על פי לקו"ש חלק כ' עמוד 634)

ג. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל עָרֵינוּ בִּסְפָרַד, שֶׁיִּהְיוּ כָּל אַנְשֵׁי הַבַּיִת מַדְלִיקִין נֵר אֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן וּמוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין נֵר בְּכָל לַיְלָה, עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל שְׁמִינִי שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת מְרֻבִּים בֵּין שֶׁהָיָה אָדָם אֶחָד[7].

7) שמצות הדלקת נר חנוכה היא משום פרסום הנס, וצריך שיהיה היכר בהדלקת הנרות כמה יום בחנוכה הוא. ואם כל אחד ואחד ידליק, לא יהיה כל־כך היכר לתוספת הנס, שיחשבו שכך מספר בני הבית ('תוספות' שם).

ד. נֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי פִּיּוֹת[8], עוֹלֶה לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם[9]. מִלֵּא קְעָרָה שֶׁמֶן וְהִקִּיפָהּ פְּתִילוֹת, אִם כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי[10] - כָּל פְּתִילָה וּפְתִילָה נֶחְשֶׁבֶת[11] כְּנֵר אֶחָד; לֹא כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי - נַעֲשֵׂית כְּמִדּוּרָה, וַאֲפִלּוּ כְּנֵר אֶחָד אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת.

8) והכניס לתוכם שתי פתילות. 9) שבת כג, ב. והיינו למהדרין שמדליקים נר לכל אחד ואחד (רש"י שם). 10) לפני ההדלקה. שעל־ידי־זה אין הפתילות מתחברות יחד. 11) שבת, שם. שמצות חנוכה היא להדליק נר ולא מדורה.

ה. אֵין מַדְלִיקִין נֵרוֹת חֲנֻכָּה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, אֶלָּא עִם שְׁקִיעָתָהּ[12]; לֹא מְאַחֲרִין וְלֹא מַקְדִּימִין[13]. שָׁכַח אוֹ הֵזִיד וְלֹא הִדְלִיק עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה, מַדְלִיק וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק[14]. וְכַמָּה הוּא זְמַן זֶה? כְּמוֹ חֲצִי שָׁעָה אוֹ יָתֵר[15]. עָבַר זְמַן זֶה, אֵינוֹ מַדְלִיק[16]. וְצָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן שֶׁמֶן בַּנֵּר כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק[17]. הִדְלִיקָהּ וְכָבְתָה, אֵינוֹ זָקוּק לְהַדְלִיקָהּ פַּעַם אַחֶרֶת[18]. נִשְׁאֲרָה דּוֹלֶקֶת אַחַר שֶׁכָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק - אִם רָצָה לְכַבּוֹתָהּ אוֹ לְסַלְּקָהּ, עוֹשֶׂה[19].

12) שבת כא, ב. 13) בשבת כג, ב: "אמר לה ההוא סבא: ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר" [ומפרשה רבינו בנר חנוכה (וכן הוא שם בתחילת הענין "דהוה רגיל בשרגי נר חנוכה ונר שבת", לפי הגירסא בספר העתים - דק"ס עמ' 44 הערה ג) שהרי אמרו שם "הוה מאחרה ומדלקת", ובשבת קשה לומר כן, כי איך תאחר? ועי' רש"י שם ומגיד־משנה כאן]. 14) שבת, שם. 15) רב אלפס (שבת פ"ב). 16) שם: "דאי לא אדליק - מדליק" שאם לא הדליק משתשקע החמה, מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אחר זמן זה אינו מדליק. 17) "ואי נמי לשיעורה", היינו שצריך לתת בה שמן שתדלק כשיעור זה (רב אלפס שם בפירוש השני). 18) שם. 19) רב אלפס שם בפירוש הראשון, למה שאמרו "ואי נמי לשיעורה".

ו. כָּל הַשְּׁמָנִים וְכָל הַפְּתִילוֹת כְּשֵׁרוֹת לְנֵר חֲנֻכָּה[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְּׁמָנִים נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה, וְאֵין הָאוֹר נִתְלֶה בְּאוֹתָן הַפְּתִילוֹת[21]. וַאֲפִלּוּ בְּלֵילֵי שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ יְמֵי חֲנֻכָּה מֻתָּר לְהַדְלִיק הַשְּׁמָנִים וְהַפְּתִילוֹת שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן נֵר שַׁבָּת[22], לְפִי שֶׁאָסוּר[23] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְנֵר חֲנֻכָּה[24] בֵּין בְּשַׁבָּת בֵּין בְּחֹל. וַאֲפִלּוּ לִבְדֹּק מָעוֹת[25] אוֹ לִמְנוֹתָן לְאוֹרָהּ אָסוּר[26].

20) שבת כא, ב: "פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה, בין בחול בין בשבת". 21) מפני שהלכה היא: "כבתה - אינו זקוק לה" (שם) וכמו שפסק רבינו למעלה ה"ה. 22) שאסור להדליק נר שבת באותם השמנים הגרועים שאין נמשכים אחר הפתילה, ובאותן הפתילות הגרועות שאין האור נתלית בהן, "גזירה שמא יהיה אור הנר אפל, ויטה אותה בשעה שישתמש לאורה" (פ"ה מהל' שבת ה"ה). 23) שבת, שם. 24) לפי שנעשה זכר לנס שקרה במנורה בבית המקדש, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל (ר"ן בשבת שם). ואם כן אין לחשוש שמא יטה את הנר. 25) שהוא תשמיש קל, ואינו צריך עיון גדול. 26) שבת כב, א.

ז. נֵר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ[27] בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַפֶּתַח עַל שְׂמֹאל הַנִּכְנָס לַבַּיִת, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְזוּזָה בִּימִין וְנֵר חֲנֻכָּה מִשְּׂמֹאל[28]. וְאִם הָיָה דָר בַּעֲלִיָּה[29], מַנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן הַסָּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים[30]. וְנֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִנִּיחוֹ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר[31].

27) שם כא, ב. לפרסם את הנס לעוברים ושבים. 28) ויהיה מוקף במצוות (שבת כב.). 29) שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים. 30) שם כא, ב. 31) שם כב, א. שעד עשרים אמה שולטת עינו של אדם, אבל לא יותר.

ח. בִּימֵי הַסַּכָּנָה[32] מַנִּיחַ אָדָם נֵר חֲנֻכָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִבִּפְנִים. וַאֲפִלּוּ הִנִּיחוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ - דַּיּוֹ[33]. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת נֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ[34]. וְאִם הָיְתָה שָׁם מְדוּרָה, אֵינוֹ צָרִיךְ נֵר אַחֵר[35]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לִמְדוּרָה - צָרִיךְ נֵר אַחֵר[36].

32) שאסור להוציא אור בחוץ. 33) שם כא, ב. 34) להיכר שהדליק נר חנוכה לשם מצוה. 35) שמשתמש לאור המדורה, ויש היכר לנר חנוכה. 36) שבת, שם.

ט. נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִדְלִיקוֹ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אוֹ עַכּוּ"ם - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ מִי שֶׁהוּא חַיָּב בְּהַדְלָקָה[37]. הִדְלִיקוֹ מִבִּפְנִים וְהוֹצִיאוֹ דָּלוּק וְהִנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ בִּמְקוֹמוֹ[38]. אָחַז הַנֵּר בְּיָדוֹ וְעָמַד - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: לְצָרְכּוֹ הוּא עוֹמֵד[39]. עֲשָׂשִׁית[40] שֶׁהָיְתָה דּוֹלֶקֶת כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְכַבֶּה וּמְבָרֵךְ וּמַדְלִיקָהּ. שֶׁהַהַדְלָקָה הִיא הַמִּצְוָה, וְלֹא הַהַנָּחָה[41]. וּמֻתָּר לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה מִנֵּר חֲנֻכָּה[42].

37) ולא מועיל אם אלו ידליקו והחייב במצוה יניח הנר במקומו, כי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה (שם כג.). 38) שם, כב, ב. 39) שם. ואף־על־פי שעמד בחוץ. 40) פנס. 41) שם, כג, א. שהרי כך מברכים: "להדליק נר חנוכה". 42) ואין כאן ביזוי מצוה, שהרי הדלקה עושה מצוה, ואם כן בעת שמדליק - עוסק הוא במצוה (שם כב:). אבל להדליק קיסם או גפרור מנר חנוכה כדי להדליק בזה נר חנוכה אחר - אסור, משום ביזוי מצוה, ועי' ראב"ד.

י. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, צְרִיכָה שְׁתֵּי נֵרוֹת; שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָעוֹבְרִים בְּרוּחַ זוֹ: לֹא הִנִּיחַ נֵר חֲנֻכָּה. אֲבָל אִם הָיוּ בְּרוּחַ אַחַת, מַדְלִיק בְּאֶחָד מֵהֶן[43].

43) שם כג, א.

יא. אוֹרֵחַ שֶׁמַּדְלִיקִין עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַדְלִיק עָלָיו בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרַח בּוֹ[44]. אֵין לוֹ בַּיִת לְהַדְלִיק עָלָיו בּוֹ, צָרִיךְ לְהַדְלִיק בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרַח בּוֹ, וּמִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן בַּשֶּׁמֶן[45]. וְאִם הָיָה לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּדְלִיקִין עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, צָרִיךְ לְהַדְלִיק בַּבַּיִת שֶׁהוּא בּוֹ, מִפְּנֵי הָעוֹבְרִין[46].

44) שבת, שם. וראה למעלה פ"ג ה"ד והערה טז. 45) שם. 46) שלא יאמרו העוברים: לא הדליק נר חנוכה (רב אלפס, שם).

יב. מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה - מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד, וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהּ כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס וּלְהוֹסִיף בְּשֶׁבַח הָאֵל וְהוֹדָיָה לוֹ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ. אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה, שׁוֹאֵל אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת וּמַדְלִיק[47].

47) שהרי אמרו (מגילה כז:): "שאלו תלמידיו את רבי זכאי: במה הארכת ימים? אמר להם, אמא זקנה היתה לי, פעם אחת מכרה כיפה שבראשה, והביאה לי קידוש היום", אם כן כל־שכן שלמצוות נר חנוכה שואל או מוכר כסותו, שהרי מצות נר חנוכה קודמת לקידוש היום, כדלהלן בהלכה הבאה ('צפנת פענח').

יג. הֲרֵי[48] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת, וּלְפָנָיו קִדּוּשׁ הַיּוֹם[49] וְהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה - מַקְדִּים לִקְנוֹת שֶׁמֶן לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה עַל הַיַּיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם; הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[50], מוּטָב לְהַקְדִּים נֵר חֲנֻכָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִכְרוֹן הַנֵּס[51].

48) שבת כג, ב. 49) לקנות יין לקידוש של שבת. 50) שאף־על־פי ש"מצות־עשה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו" (פכ"ט מהל' שבת ה"א) - לקדש על היין אינו אלא מדברי סופרים, כמו שכתב שם רבינו (ה"ו). 51) וקידוש היום יקיים על הפת.

יד. הָיָה לְפָנָיו נֵר בֵּיתוֹ[52] וְנֵר חֲנֻכָּה, אוֹ נֵר בֵּיתוֹ וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם - נֵר בֵּיתוֹ קוֹדֵם, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ[53]; שֶׁהֲרֵי הַשֵּׁם נִמְחָק לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ[54]. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם[55]. שֶׁנֶּאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

52) נר שבת, שמצוה להדליק נר לשבת, משום שלום בית (פ"ה מהל' שבת ה"א). 53) שבת כג, ב. 54) סוכה נג, ב. 55) גיטין נט, ב. – 'אור שמח'.

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִישִׁי, וְהוּא סֵפֶר זְמַנִּים.
הִלְכוֹתָיו עֶשֶׂר, וּפְרָקָיו שִׁבְעָה וְתִשְׁעִים:
הִלְכוֹת שַׁבָּת - שְׁלֹשִׁים פְּרָקִים.
הִלְכוֹת עֵרוּבִין - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁקָלִים - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ - תִּשְׁעָה עָשָׂר פְּרָקִים.
הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת - חֲמִשָּׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

תּוֹרַת חֶסֶד מְקוֹר חַיִּים, לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת

סֵפֶר רְבִיעִי וְהוּא סֵפֶר נָשִׁים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת אִישׁוּת. ב. הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין. ג. הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה. ד. הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה. ה. הִלְכוֹת סוֹטָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמוֹתָם.

הִלְכוֹת אִישׁוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִשָּׂא אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. ב) שֶׁלֹּא תִּבְעֹל אִשָּׁה בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין. ג) שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה. ד) לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו שקודם מתן תורה לא היו מקדשין האשה, כיצד האשה מתקדשת, קדשה, עריות, שניות, איסורי לאווין ואיסורי עשה.

א. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא לִשָּׂא אוֹתָהּ - מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וּבוֹעֲלָהּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה[2]. כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יִרְצֶה הָאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה - יִקְּנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עֵדִים, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ.

2) וחבירו חייב עליה משום אשת איש, וכן אמרו בסנהדרין נז: על מה שנאמר בתורה: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - "בעולת בעל יש להם (לבני נח), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם". והשווה הל' מלכים ט, ז. 3) כלומר, אם ירצה איש ליקח לו אשה, יקנה אותה תחילה בביאה. ובקידושין ט: מובא הפסוק: "כי יקח איש אשה ובעלה" (דברים כד, א). וכן הוא ב'ספר המצוות' לרבינו, עשה ריג.

ב. וְלִקּוּחִין אֵלּוּ - מִצְוַת עֲשֵׂה[4] שֶׁל תּוֹרָה הֵם. וּבְאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ הָאִשָּׁה נִקְנֵית: בְּכֶסֶף[5], אוֹ בִּשְׁטָר[6], אוֹ בְּבִיאָה[7]. בְּבִיאָה וּבִשְׁטָר - מֵהַתּוֹרָה[8], וּבְכֶסֶף - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9]. וְלִקּוּחִין אֵלּוּ, הֵן הַנִּקְרָאִין קִדּוּשִׁין אוֹ אֵרוּסִין בְּכָל מָקוֹם. וְאִשָּׁה שֶׁנִּקְנֵית בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ[10], הִיא הַנִּקְרֵאת מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְאֹרֶסֶת[11].

4) עיקר המצוה הם הנישואין, וכמו שכתב למעלה במנין המצוות "לישא אשה בכתובה וקידושין" (וכן נראה במסכת מועד קטן יח: שהאירוסין אינם עיקר המצוה) אלא שהליקוחין (= האירוסין) הם תחילת המצוה (כסף־משנה בשם ר"א בן רבינו). 5) נותן לה פרוטה ואומר לה: הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"א. 6) כותב לה על הנייר, הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"ג. 7) אומר לה הרי את מקודשת לי בבעילה זו, ומתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה, לקמן פ"ג, ה"ח. 8) וכן אמרו (קידושין ט:) על מה שנאמר בתורה "כי יקח איש אשה ובעלה" - "ובעלה, מלמד שנקנית בביאה". "ובשטר - הואיל וגומר ומוציא (מגרשים בו) גומר ומכניס (מקדשים בו)". וכן אמרו (קידושין ה.) "אמר קרא: ויצאה והיתה - מקיש הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה יציאה בשטר, אף הויה בשטר". 9) מדברי חכמים. כי אע"פ שקנין כסף נלמד בגזירה־שוה, קיחה קיחה משדה עפרון (ראה קידושין ב.) הואיל ואינו מפורש בתורה, נקרא: מדברי סופרים. כלומר, אילולא קיבלו חכמים פירושו, לא היינו מבינים אותו כך (כסף־משנה). וכן יסד רבינו ב'ספר המצוות' שורש שני, כי לא כל מה שהוציאו חכמים באחת מי"ג מידות הוא נקרא דאורייתא, אלא־אם־כן יאמרו בו בפירוש שהוא מדאורייתא. וכבר ביאר רבינו בתשובתו שאע"פ שגם קידושי שטר נלמדים בהיקש של "ויצאה והיתה" ואינם מפורשים בתורה, אולם חכמינו ז"ל בקידושין ט: אמרו בפירוש שהם מדאורייתא, לפיכך פסק בשטר שהוא מן התורה. ראה במוספנו "תשובות רבינו". וראוי לציין, שרבינו אברהם בנו של הרמב"ם יאמר בספרו "ברכת אברהם" סימן מד: לא הגיהו הספרים שלכם בטוב . . . ומכל־מקום נוסח דבריו המתוקנים בכתב־ידו כך: "בכסף או בשטר או בביאה, ושלשתם דין תורה" [וכן הוא ב'מאירי' לקידושין עמ' 3 שגדולי הדורות העידו על רבינו שחזר בו ממה שכתב שכסף מדברי סופרים. וכן כתב רמ"ך בהגהותיו (כתב־יד אוקספורד), שחזר הרב והגיה בספרו "ושלשתן דבר תורה"]. ובעצם דברי רבנו שכתב: "ובכסף מדברי סופרים", אין כוונתו לומר שהוא מתקנת חכמים בלבד, ואינו גומר באשה כמו קידושי שטר וביאה, שהרי בפירוש כתב כאן: "כיון שנקנית האשה . . . הרי היא אשת איש, והבא עליה . . . חייב מיתת בית־דין". וכן כתב בהל' תרומות פ"ו ה"ג שארוסה בת ישראל שנתארסה לכהן, אוכלת בתרומה מדין תורה, ולא חילק בין נתארסה בכסף או נתארסה בשטר, אלא כוונתו לומר שזה בכלל תורה שבעל־פה, הואיל ולא נכתב בפירוש בתורה. והשווה דברי רבינו בפירושו כלים פי"ז הי"ב, שכתב: "כל מה שלא התבאר בלשון התורה, יקרא מדברי סופרים, ואע"פ שהדברים הם הלכה למשה מסיני". 10) אע"פ שעדיין לא נכנסה לבית בעלה. 11) בניגוד לנכנסה לבית בעלה, הנקראת: נשואה. כמבואר לקמן פ"י, ה"ב.

ג. וְכֵיוָן שֶׁנִּקְנֵית הָאִשָּׁה וְנַעֲשֵׂית מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה וְלֹא נִכְנְסָה לְבֵית בַּעְלָהּ - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וְהַבָּא עָלֶיהָ חוּץ מִבַּעְלָהּ - חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין[12]. וְאִם רָצָה לְגָרֵשׁ - צְרִיכָה גֵּט[13].

12) סקילה או חנק, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג. 13) ספר כריתות.

ד. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא - נוֹתֵן לָהּ שְׁכָרָהּ וּבוֹעֵל אוֹתָהּ עַל אֵם הַדֶּרֶךְ וְהוֹלֵךְ[14]. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קְדֵשָׁה[15]. מִשֶּׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה נֶאֱסְרָה הַקְּדֵשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, כָּל הַבּוֹעֵל אִשָּׁה לְשֵׁם זְנוּת בְּלֹא קִדּוּשִׁין - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁבָּעַל קְדֵשָׁה[16].

14) כמו שנאמר בבראשית לח, טז. 15) כלשון הכתוב שם, כא: "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", וכפירוש רש"י שם: קדשה - מקודשת ומזומנת לזנות. 16) ולדעת הראב"ד, אין איסור קדשה אלא במי שמפקירה עצמה לכל אדם, אבל במייחדת עצמה לאיש (בלא קידושין) אין בה איסור לאו, ולדעתו זוהי הפילגש שאמורה בתורה (בראשית כה, ו). וכן אמרו בסנהדרין כא, א: "פילגשים - בלא כתובה ובלא קידושין". ויתכן כי גם רבינו יודה שאין איסור מלקות אלא במי שמכינה עצמה לכך, כמו שמבואר מדבריו בהל' נערה בתולה פ"ב, הי"ז: "לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה - שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון ולא מלקות, כשאירע הדבר מקרה ולא הכינה עצמה לכך . . . אבל אם הניח בתו מוכנת לכל מי שיבוא עליה . . . הרי היא קדשה, ולוקה הבועל והנבעלת משום לא תהיה קדשה". וכנראה, שסמך רבינו כאן על דבריו שם. וכן החליט שם מרן ה'כסף משנה'. והשווה דברי רבינו הל' מלכים פ"ד, ה"ד: "וכן לוקח (המלך) נשים ופילגשים, נשים בכתובה וקידושין, ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר יעוד". וטעם איסור הקדשה, יאמר רבינו ב'מורה נבוכים' ח"ג מט, הוא מניעת רוב תאות המשגל והתמדתו, כי בהתחלף גופי הקדשות תוסיף התאוה, כי לא יתעורר האדם לגוף אחד שהרגיל בו תמיד כהתעוררו לגופים מתחדשים, חלוקי הצורות והענינים. והתועלת באיסור היא גדולה מאד,

והיא מניעת הקטטות. כי אילו היתה הקדשה מותרת, היו באים אל אשה אחת אנשים הרבה בעת אחת ולא היו נמלטים מהמחלוקת, והיו הורגים זה את זה, או אותה ככתוב: "ובית זונה יתגודדו".

1 **ה. כֹּל שֶׁאָסַר[17] בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה, וְחַיָּב עַל בִּיאָתוֹ כָּרֵת[18]**
2 **- וְהֵם הָאֲמוּרוֹת בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת[19] - הֵן הַנִּקְרָאוֹת**
3 **עֲרָיוֹת. וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת עֶרְוָה[20]. כְּגוֹן אֵם**
4 **וְאָחוֹת וּבַת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[21].**

17) הכתוב. 18) עונש כרת, שלא יזכה לחיי עולם הבא אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה (לשון רבינו הל' תשובה פ"ח, א). 19) פרק יח. ובסופו נאמר: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. 20) רש"י בפירושו לתורה (ויקרא כ, יח) אומר: ערוה - לשון גילוי הוא, משורש ערה. והוא"ו יורדת בתיבה לשם דבר, כמו זעוה מגזרת זע, וכן אחוה מגזרת אח. והראב"ע בפירושו לויקרא (יח, ו) יאמר: ערוה - דבר מגונה נחשף צריך להתכסות. ובעל ה'כתב והקבלה' שם, אמר: ערוה - אבר הזיווג והדיבוק, כי שורש "ערה" הוראתו ענין דיבוק וחיבור כמו "ערות על יאור" (ישעיה יט, ז). וכן: "ומתערה כאזרח רענן" (תהלים לז, לה). ואותו מקום שהזיווג והדיבוק בו, יקרא ערוה. 21) ופרטי דיניהן מבוארים בהל' איסורי ביאה.

5 **ו. וְיֵשׁ נָשִׁים אֲחֵרוֹת, שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה[22],**
6 **וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[23]. וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, מִפְּנֵי**
7 **שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לָעֲרָיוֹת[24]. וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת שְׁנִיָּה.**
8 **וְעֶשְׂרִים נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: א) אֵם אִמּוֹ. וְזוֹ אֵין**
9 **לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אֵם אִמּוֹ עַד מַעְלָה**
10 **מַעְלָה - אֲסוּרָה. ב) אֵם אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד[25]. ג) אֵם**
11 **אָבִיו. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אֵם**
12 **אָבִיו עַד לְמַעְלָה - אֲסוּרָה. ד) אֵם אֲבִי אָבִיו**
13 **בִּלְבַד[26]. ה) אֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק,**
14 **אֲפִלּוּ אֵשֶׁת יַעֲקֹב אָבִינוּ אֲסוּרָה עַל אֶחָד מִמֶּנּוּ. ו)**
15 **אֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד[27]. ז) אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב מִן**
16 **הָאֵם[28]. ח) אֵשֶׁת אֲחִי הָאֵם, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן**
17 **הָאָב[29]. ט) כַּלַּת בְּנוֹ[30]. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֲפִלּוּ**
18 **כַּלַּת בֶּן בֶּן בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם - אֲסוּרָה,**
19 **עַד שֶׁתִּהְיֶה אִשֶּׁת אֶחָד מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ.**
20 **י) כַּלַּת בִּתּוֹ בִּלְבַד[31]. יא) בַּת בַּת בְּנוֹ בִּלְבַד[32]. יב)**
21 **בַּת בֶּן בְּנוֹ בִּלְבַד[33]. יג) בַּת בַּת בִּתּוֹ בִּלְבַד. יד) בַּת**
22 **בֶּן בִּתּוֹ בִּלְבַד. טו) בַּת בֶּן בֶּן אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. טז) בַּת**
23 **בַּת בַּת אִשְׁתּוֹ[34] בִּלְבַד. יז) אֵם אֵם אֲבִי אִשְׁתּוֹ[35]**
24 **בִּלְבַד. יח) אֵם אַב אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. יט) אֵם אֵם**
25 **אֵם[36] אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. כ) אֵם אַב אֲבִי אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד[37].**
26 **נִמְצְאוּ הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁאֵין לָהֶן הֶפְסֵק - אַרְבַּע: אֵם הָאֵם**
27 **עַד לְמַעְלָה, וְאֵם הָאָב עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת אֲבִי הָאָב**
28 **עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת בֶּן בְּנוֹ עַד לְמַטָּה[38].**

22) שקיבלו החכמים איש מפי איש. ובתלמוד בבלי קורא לדברים הנמצאים בנביאים ובכתובים: דברי קבלה, בניגוד למה שכתוב בתורת משה הנקרא: 'דברי תורה'. ראה: חגיגה י:, בבא קמא ב: וכן במועד קטן יז: "דבר זה מתורת משה לא למדנו, ומדברי קבלה למדנו". השווה דברי רבינו הל' תלמוד תורה פ"א, הי"ב. ורש"י בחולין קלז, אומר: "דברי נביאים נקראים קבלה מפני שקיבלו ברוח הקודש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה". וראה הערה הבאה. 23) יבמות כא. ושם אמרו, שאיסור שניות מקורו מתקנת שלמה המלך, וסמכו על הפסוק (קהלת יב, ט): ואיזן וחקר תיקן משלים הרבה, "קודם שבא שלמה, היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים", כשם שהכפיפה נאחזת ומשמרת ע"י אזניה, כך ע"י איסור שניות מתרחקין מן העריות. 24) והתורה אמרה (ויקרא יח, ל): ושמרתם את משמרתי - עשו משמרת למשמרתי (יבמות שם). כי ע"י איסור השניות, לא יכשל באיסור ערוה. 25) ולא אם אם אבי אמו. 26) פרט לאם אבי אבי אביו שמותרת. 27) פרט לאשת אבי אבי אמו שמותרת. 28) אולם אשת אחי אביו מן האב אסורה עליו מן התורה, ככתוב (ויקרא יח, יד) ערות אחי אביך לא תגלה, וביבמות נד: הוכיחו שבאשת אחי אביו מן האב הכתוב מדבר. 29) יבמות כא, ב. 30) אשת בן בנו נקראת כלת בנו, כי אשת בנו נקראת "כלתו" ואסורה עליו מן התורה (ויקרא יח, טו). 31) פרט לכלת בת בתו שמותרת (יבמות כא:). 32) שם, כב. אולם ב'שולחן ערוך' אבן־העזר סי' טו סי"ב פסק שאין לה הפסק. וכן בשאר השניות המנויות מכאן עד הסוף, כולן אין להן הפסק, לדעת ה'שולחן ערוך' שם. 33) ואל תתמה איך אפשר שכלת בן בן בנו תהיה אסורה עד סוף כל הדורות, ובת בן בן בנו תהיה מותרת? כי איסור עריות אינו תלוי בסברא אלא גזירה היא, ואין להרהר בפרטיו (מגיד־משנה). 34) ובת בן אשתו או בת בת אשתו אסורות עליו מן התורה, כמפורש בויקרא יח, יז. 35) כי אם אבי אשתו אסורה עליו מן התורה, משום: בת בנה לא תקח. 36) כי אם אם אשתו אסורה מן התורה, משום: את בת בתה לא תקח, כנ"ל. 37) כל זה מבואר ביבמות כב, א. 38) שם כא, א. ומדברי רבינו נראה שאשת חמיו (חותנו) מותרת לו, שהרי לא מנאה בין השניות. ואמנם כן מבואר בתלמוד יבמות כא. שאמרו בפירוש: "ומותר אדם באשת חמיו", אולם ב'ירושלמי' יבמות פ"ב, ה"ד אמרו: אשת חמיו אסורה מפני מראית עין (שנראית כחמותו. וב'תוספות' ליבמות כא. הביאו מעשה בפרובינציא באחד שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג לישא אשת חמיו, והפסיד רבינו־תם לסעודתו. וראה בשו"ע אהע"ז סי' טז סכ"ד. ובנוגע לחורגת (בת אשת האב, מבעל אחר) הגדילה בין האחים, אמרו שם ב'ירושלמי' שאסורה להנשא לאחד האחים משום מראית עין, שנראית כאחותם. אולם בבבלי סוטה מג, ב התירוה, משום שיש לדבר קול, והכל יודעים שאינה אחותם. וראה בשו"ע אהע"ז סי' טו, סעיף יא.

29 **ז. כֹּל שֶׁאָסַר בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה, וְלֹא חִיֵּב עָלָיו כָּרֵת**
30 **- הֵן הַנִּקְרָאִים אִסּוּרֵי לָאוִין[39]. וְעוֹד נִקְרָאִין**
31 **אִסּוּרֵי קְדֻשָּׁה[40]. וְתִשְׁעָה[41] הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אַלְמָנָה**

1 לְכֹהֵן גָּדוֹל[42]. גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה[43] אוֹ חֲלָלָה[44] בֵּין
2 לְכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין לְכֹהֵן הֶדְיוֹט[45]. וּמַמְזֶרֶת[46] לְבֶן
3 יִשְׂרָאֵל. וּבַת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר[47]. וּבַת יִשְׂרָאֵל
4 לְעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי[48]. וּבַת יִשְׂרָאֵל לִפְצוּעַ דַּכָּא[49]
5 וּכְרוּת שָׁפְכָה[50]. וּגְרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר[51].
6 וְיִבָּמָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר וַעֲדַיִן רְשׁוּת הַיָּבָם עָלֶיהָ[52].
7 הַחֲלוּצָה[53] - הֲרֵי הִיא כְּגְרוּשָׁה, וְהִיא אֲסוּרָה
8 לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[54]. וְהַנְּתִינִים[55] - הֲרֵי הֵם
9 כְּמַמְזֵרִים, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, וְאִסּוּרָם
10 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]. וּבְהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[57] יִתְבָּאֵר
11 לְךָ מָה הֵם הַנְּתִינִים.

39) שאין בביאתן אלא איסור לאו (=לא תעשה) גרידא. 40) יבמות כ, א במשנה. ונקראו כן על פי הכתוב "קדושים יהיו לאלהיהם" (ויקרא כא, ו) הנאמר באלמנה לכהן גדול (יבמות, שם בגמרא). 41) סדר מנין תשעת איסורי לאוין הוא כדלקמן: א) אלמנה לכהן גדול, ב) גרושה, ג) זונה, ד) חללה, כי נשים אלו נמנות במצוות נפרדות במנין תרי"ג המצוות לרבינו ב'ספר המצוות' שלו (מצות לא־תעשה קנח - קס). ואע"פ שזונה וחללה נכללו בלאו אחד, כבר תירץ רבינו שם בסוף שורש ט, שהן כלאוין נפרדים כי לפיכך נפרדה הגרושה בלאו, ככתוב: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", ללמד: כשם שלוקין על הגרושה בפני עצמה, כך לוקין על זונה וחללה בפני עצמן, וכמבואר בקידושין עז: (השווה לא־תעשה קסא שם). ה) איסור ממזרות הנכלל בפסוק אחד ונמנה למצוה אחת (ל"ת שנד). ו) עמוני ומואבי הנכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת נג). ז) פצוע דכא וכרות שפכה, גם הם נכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת שס), ח) מחזיר גרושתו משנשאת, הנמנית למצוה מיוחדת (ל"ת שנו), ט) יבמה לזר (ל"ת שנז), וכל אלה הם תשעה גופי נשים האסורים לאישים שונים. וממזרת לישראל ובת ישראל לממזר - נחשבות לגוף אחד, כי איסורם בא בתורה בדיבור אחד: לא יבוא ממזר בקהל ה' (ע"פ לחם־משנה, ונמוקי מהרא"י). 42) ואיסורה מפורש בתורה (ויקרא כא, יד). 43) כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה בכל, או שנבעלה לחלל, כמבואר בהל' איסורי ביאה (פי"ח, ה"א). 44) זו שנולדה מאיסור כהונה (כגון בת כהן מאשה גרושה). וכן אחת מהנשים האסורות לכהן שנבעלה לכהן - נתחללה (הל' איסורי ביאה פי"ט, ה"א). 45) כמפורש בתורה ויקרא כא, ז. 46) שנולדה מאיסור ערוה, כמבואר בהל' איסורי ביאה, פט"ו ה"א. 47) כמפורש בתורה (דברים כג, ג). 48) ואפילו נתגיירו, ואיסורם מפורש בתורה (שם ד). 49) שנפצעו ביציו. 50) שנכרת גידו (האבר). ואיסורם מפורש בתורה (שם ב). 51) שנאמר (שם, כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה . . . אחרי אשר הוטמאה". 52) שעדיין לא ייבמה ולא חלץ לה, והתורה אומרת (שם כה, ה): "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 53) שחלץ לה יבמה. 54) מדברי חכמים (קידושין עח.). 55) הם הגבעונים שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונקראו נתינים על שם שנתנם יהושע לעבודת המקדש ככתוב (יהושע ט, כז): "ויתנם יהושע . . . חוטבי עצים ושואבי מים . . . ולמזבח ה'". 56) מדברי חכמים. כי יהושע ודוד גזרו עליהם שלא יבואו בקהל לעולם, כדלהלן פי"ב מהל' איסורי ביאה הכ"ב־כג־כד. 57) שם.

12 ח. וְיֵשׁ שֶׁאִסּוּר בִּיאָתָן בַּעֲשֵׂה[58], וְאֵינוֹ מֵחַיְּבֵי לָאוִין.
13 וּשְׁלֹשָׁה הֵם: מִצְרִי וַאֲדוֹמִי[59], דּוֹר רִאשׁוֹן וְדוֹר
14 שֵׁנִי[60], אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת[61]. וּבְעוּלָה לְכֹהֵן
15 גָּדוֹל. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּאֵלּוּ 'לֹא יָבוֹא' אוֹ 'לֹא
16 יִקָּח', אֶלָּא מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר 'דּוֹר שְׁלִישִׁי[62] יָבֹא לָהֶם
17 בִּקְהַל ה' אַתָּה לָמֵד, שֶׁדּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לֹא יָבוֹא[63];
18 וּמִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח' אַתָּה
19 לָמֵד, שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה[64] לֹא יִקַּח. וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל
20 עֲשֵׂה - הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה[65].

58) שאזהרתן באה בתורה בצורת לא־תעשה הבא מכלל עשה, שדינו כמצות־עשה, כדלהלן. 59) אפילו כשנתגיירו. 60) מצרי ומצרית שנולד להם בן אחר שנתגיירו - נקרא הבן 'מצרי שני', וכן מצרית מעוברת שנתגיירה נקרא בנה "מצרי שני", וכן באדומי (יבמות עח.). 61) שם עו, ב. 62) מצרי שני שנשא מצרית שניה, הבן הנולד להם נקרא דור שלישי כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ב ה"כ, ובמגיד־משנה שם. 63) וכדאי לציין שרבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב הכ"ה, כותב: "כשעלה סנחריב מלך אשור בלבל כל האומות ועירבן זו בזו והגלה אותן ממקומן, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם, וכן האדומים שבשדה אדום, והואיל ונתערבו ארבע אומות האסורות בכל אומות העולם שהן מותרות - הותר הכל, שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין אדומי בין מצרי בין עמוני . . . אחד הזכרים ואחד הנקבות - מותרים לבוא בקהל מיד". 64) ואפילו בוגרת ומוכת עץ, כי גם אלה אינן בתולות ואע"פ שלא נבעלו, וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג־יד. 65) יבמות נד, ב.

יום שישי א' כסלו ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו מה הן קטנה, נערה ובוגרת ואילונית וסימניהן, קטן וגדול, וסריס וסימניהם, בדיקת הסימנים ועל פי מי בודקין, אנדרוגינוס וטומטום ודיניהם, חרש וחרשת, פקח ופקחת.

21 א. הַבַּת מִיּוֹם לֵדָתָהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
22 שָׁנָה גְּמוּרוֹת - הִיא הַנִּקְרֵאת קְטַנָּה[2], וְנִקְרֵאת תִּינֹקֶת.
23 וַאֲפִלּוּ הֵבִיאָה כַּמָּה שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אֵינָם
24 אֶלָּא כְּשׁוּמָא[3]. אֲבָל אִם הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה
25 בַּגּוּף בַּמְּקוֹמוֹת הַיְּדוּעוֹת לַהֲבָאַת שֵׂעָר, וְהִיא מִבַּת
26 שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרֵאת
27 נַעֲרָה[4].

2) ואינה בת עונשים. 3) מין יבלת ודרכה לגדל שיער. 4) והרי היא גדולה לכל עונשים שבתורה.

ב. וַהֲבָאַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה[5] נִקְרָא סִימָן הַתַּחְתּוֹן. וּמֵאַחַר שֶׁתָּבִיא סִימָן הַתַּחְתּוֹן תִּקָּרֵא נַעֲרָה עַד שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[6]. וּמִתְּחִלַּת יוֹם תִּשְׁלוֹם הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים וָמַעְלָה תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת[7]. וְאֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד[8].

5) מגיל שתים עשרה שנה ומעלה. 6) מיום ליום. 7) כלומר, מלאה שער, כי תרגום ירושלמי של איש שעיר - גבר בגר. ומשבגרה הבת אין לאביה רשות בה, והרי היא מקבלת קידושיה לדעתה, בעוד שהנערה היא ברשות אביה ואינה מתקדשת שלא לדעת אביה. וכן האב זכאי במציאתה ובמעשה ידיה של בתו הנערה עד שתיבגר. 8) משעה שהביאה סימני נערות אינה שוהה להיות בוגרת אלא שישה חדשים.

ג. הִגִּיעָה לִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאוּ בָהּ סִימָנֵי אֵילוֹנִית[9] - עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא, עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה. וּכְשֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים[10] - תִּהְיֶה נַעֲרָה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְאַחַר כָּךְ תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת[11].

9) אשה עקרה מטבעה ודמות גבר לה במקצת, איילונית - הרי היא כאיל שאינו יולד. 10) ואף על פי שנראו בה סימני אילונית. 11) כי כל שאין לה דין איילונית אינה יוצאת לבגרות אלא אחרי שישה חדשי ימי נערות.

ד. הָיְתָה בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְנִרְאוּ בָהּ כָּל סִימָנֵי אֵילוֹנִית - הֲרֵי הִיא אֵילוֹנִית[12]. וְאִם לֹא נִרְאוּ בָהּ כָּל סִימָנֵי אֵילוֹנִית - עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא, עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[13] אוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[14].

12) אין לה ימי נערות, אלא מקטנותה תצא לבגרות. 13) ואז תהיה נערה. 14) ואז היא איילונית, כי גיל זה הוא רוב שנותיו של אדם, כי ימי שנותינו הם שבעים שנה.

ה. הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת אֵילוֹנִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בָהּ סִימָן מִסִּימָנֵי אֵילוֹנִית. נִמְצֵאתָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָאֵילוֹנִית אֵין לָהּ יְמֵי נַעֲרוּת[15], אֶלָּא מִקַּטְנוּתָהּ תֵּצֵא לְבַגְרוּת[16].

15) כי הרי עד שהוקבעה לאיילונית הייתה קטנה, ומשנקראה איילונית הרי היא כבוגרת. 16) שהנערות בסימנים (שתי שערות) תלויה, וזו אין לה סימנים.

ו. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי אֵילוֹנִית: כֹּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּין, וּמִתְקַשָּׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[17], וְאֵין לָהּ שִׁפּוּלֵי מֵעַיִם כַּנָּשִׁים[18], וְקוֹלָהּ עָבֶה וְאֵינָהּ נִכֶּרֶת בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה. וְהַנַּעֲרָה וְהַבּוֹגֶרֶת וְהָאֵילוֹנִית - כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן נִקְרֵאת גְּדוֹלָה[19].

17) התשמיש קשה לה. 18) כמין כף (מקום תפוח) למעלה מן הערוה לעומת הבטן. 19) לכל עונשים שבתורה. וכן לעניין מיאון, שאינן ממאנות.

ז. וְיֵשׁ בַּבַּת סִימָנִין מִלְּמַעְלָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין סִימָן הָעֶלְיוֹן. וְאֵלּוּ הֵן: מִשֶּׁתַּחֲזִיר יָדֶיהָ לַאֲחוֹרָהּ וְיֵעָשֶׂה קֶמֶט בִּמְקוֹם הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁיַּשְׁחִיר רֹאשׁ הַדַּד[20]. וּמִשֶּׁיִּתֵּן אָדָם יָדוֹ עַל עֹקֶץ הַדַּד, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֶה לַחֲזֹר. וּמִשֶּׁיִּפָּצֵל רֹאשׁ חֹטֶם הַדַּד וְיֵעָשֶׂה בְּרֹאשׁוֹ כַּדּוּר קָטָן. וְרַבּוֹתַי פֵּרְשׁוּ, מִשֶּׁיִּפָּצֵל הַחֹטֶם עַצְמוֹ. וְכֵן מִשֶּׁיִּטּוּ הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁיִּתְקַשְּׁקוּ הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה, שֶׁהוּא מְקוֹם הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָעֶרְוָה לְעֵמַת הַבֶּטֶן. וּמִשֶּׁיִּתְמַעֵךְ הַבָּשָׂר הַזֶּה וְלֹא יִהְיֶה קָשֶׁה.

20) הפטמה.

ח. כָּל אֵלּוּ הַסִּימָנִין שְׁמוֹנֶה. נִרְאָה בַּבַּת סִימָן אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ כֻּלָּן, וְהִיא בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה אוֹ פָּחוֹת - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ, וַהֲרֵי הִיא קְטַנָּה. נַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְנִרְאָה בָהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ[21]. וְאִם לֹא נִרְאָה הַתַּחְתּוֹן, וְנִרְאָה בָהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הִיא סָפֵק בֵּין נַעֲרָה לִקְטַנָּה, וְדָנִים בָּהּ לְהַחְמִיר[22]. וְאִם נִרְאוּ כֻּלָּן, [וְלֹא נִרְאָה סִימָן הַתַּחְתּוֹן] - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה וַדָּאִית[23]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבוֹאוּ כֻּלָּן[24], אֶלָּא כְּבָר בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְנָשַׁר[25].

21) והרי היא נערה, למרות שאין בה סימן העליון. 22) אינה ממאנת שמא נערה היא ואינה חולצת שמא עדיין קטנה היא. 23) אף על פי שלא נראה בה הסימן התחתון. 24) וסימן התחתון עדיין לא בא. 25) ונפל.

ט. הַבַּת שֶׁיָּלְדָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיאָה סִימָנִים, לֹא תַּחְתּוֹן וְלֹא עֶלְיוֹן - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה. בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּסִימָנִין.

י. הַבֵּן מִשֶּׁיִּוָּלֵד עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה - נִקְרָא קָטָן, וְנִקְרָא תִּינוֹק[26]. וַאֲפִלּוּ הֵבִיא כַּמָּה שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אֵינוֹ סִימָן, אֶלָּא שׁוּמָא. הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּמְּקוֹמוֹת הַיְדוּעוֹת לְשֵׂעָר, וְהוּא מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרָא גָּדוֹל, וְנִקְרָא אִישׁ[27].

26) ואינו בר עונשים. היוצא מזה שהבת מקדימה להיות גדולה יותר מהבן - בשנה שלמה. וחכמינו זכרונם לברכה מצאו לזה סמך בתורה: "ויבן ה' את הצלע - מלמד שנתן הקדוש־ברוך־הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש". דרשו "ויבן" מלשון בינה. 27) איש כי יפליא לנדור נדר - מה תלמוד לומר "איש" לרבות בן י"ג שנה ויום אחד שאף על פי שאינו יודע להפליא (לפרש לשם מי נדר) נדריו קיימים.

וכן הכתוב אומר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם.

יא. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה[28] וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס - הֲרֵי הוּא קָטָן, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה, וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזָּקָן, אִם נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס[29] - הֲרֵי הוּא סָרִיס[30], וְדִינוֹ דִּין הַגָּדוֹל לְכָל דָּבָר; וְאִם לֹא נִרְאָה בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סָרִיס - עַדַיִן קָטָן הוּא, עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶן, אוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[31].

28) י"ג שנה ויום אחד. 29) סריס הוא זה שאין לו כוח ההולדה. 30) כל מי שלא הביא שתי שערות בזקן אפילו אם לא נראה בו אלא אחד מסימני סריס, הרי הוא סריס. 31) כי כבר נכנס לרוב שנותיו, שהן שבעים שנה.

יב. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא - הֲרֵי זֶה סָרִיס, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס. הִגִּיעַ לִשְׁנַת עֶשְׂרִים פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה, וְהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזָּקָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹלַד לוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס - אֵינוֹ סָרִיס; אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּקַטְנוּתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּלְדוּ לוֹ כָּל סִימָנֵי סָרִיס, אוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

יג. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי סָרִיס: כֹּל שֶׁאֵין לוֹ זָקָן[32], וּשְׂעָרוֹ לָקוּי[33], וּבְשָׂרוֹ מַחֲלִיק[34], וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַעֲלִים רְתִיחָה[35], וּכְשֶׁמַּטִּיל מַיִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּפָּה[36], וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ דֵּהֶה, וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַחְמִיצִין[37], וְרוּחֵץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינוֹ מַעֲלֶה בְּשָׂרוֹ הֶבֶל[38], וְקוֹלוֹ לָקוּי[39] וְאֵינוֹ נִכָּר בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה.

32) שלא נתמלא זקנו. 33) רך. 34) חלק כבשר אשה בלי שער. 35) קצף. 36) שאין קלוח השתן הולך ועושה כיפה (=קשת) כשמטיל מים כלפי מעלה אלא יורדים מיד. 37) מסריחים כאשר שוהים בכלי. 38) אדים וחמימות כעין עשן. 39) "וקולו דק עד שאינו ניכר בין קולו לקול הנשים".

יד. וְסָרִיס זֶה הוּא הַנִּקְרָא סְרִיס חַמָּה[40] בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל הַבֵּן שֶׁחָתְכוּ[41] אוֹ נִתְּקוּ[42] אוֹ מִעֲכוּ גִידָיו אוֹ בֵּיצָיו, כְּמוֹ שֶׁהָעַכּוּ"ם עוֹשִׂין - הוּא הַנִּקְרָא סְרִיס אָדָם[43]. וּכְשֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נִקְרָא גָּדוֹל, שֶׁאֵין זֶה מֵבִיא סִימָן לְעוֹלָם[44].

40) שמש. כלומר שנולד סריס מבטן אמו. שלא ראה שעה אחת בכשרותו. 41) בכלי. 42) ביד. 43) שנסתרס בידי אדם לאחר שנולד. 44) של שתי שערות.

טו. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁלֹּא הֵבִיא סִימָן שֶׁלְּמַטָּה, וְנִרְאוּ בּוֹ כָּל הַסִּימָנִין שֶׁל מַעְלָה[45] - הֲרֵי זֶה סָפֵק בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן. וְאִם לֹא נִבְדַּק מִלְּמַטָּה - כֵּיוָן שֶׁנִּרְאָה בּוֹ סִימָנֵי בַּגְּרוּת מִלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת גָּדוֹל.

45) שערות הזקן, ושערות בית השחי.

טז. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּבֵּן וּבַבַּת בְּכָל מָקוֹם, שֶׁעוֹרָן כִּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן. וּמִשֶּׁיִּצְמְחוּ וְיִהְיוּ יְכוֹלוֹת לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג[46] עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן, דָּנִין בָּהֶן לְהַחְמִיר בְּכָל מָקוֹם. לְפִיכָךְ, בְּבֵן וּבְבַת נַחְשֹׁב אוֹתָם גְּדוֹלִים לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְצָמְחוּ כְּדֵי לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג; וְנַחְשֹׁב אוֹתָם קְטַנִּים לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְלֹא הִגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן.

46) של מספריים. שהוא שיעור קטן משיעור של לכוף ראשן לעיקרן.

יז. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אֵלּוּ צְרִיכוֹת שֶׁיִּהְיוּ בִּמְקוֹם הָעֶרְוָה. וּבֵית הָעֶרְוָה כֻּלּוֹ מְקוֹם סִימָנִין - בֵּין לְמַעְלָה, בֵּין לְמַטָּה, בֵּין עַל אֵיבְרֵי הַזֶּרַע עַצְמָן. וּצְרִיכוֹת לִהְיוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד[47]. וְשֶׁיִּהְיֶה בְּעִקָּרָן[48] גֻּמּוֹת. וַאֲפִלּוּ שְׁתֵּיהֶן בְּגֻמָּא אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ סִימָן. נִמְצְאוּ שְׁתֵּי גֻּמּוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ, וְאֵין בָּהֶן שֵׂעָר - הֲרֵי אֵלּוּ סִימָן; חֲזָקָה אֵין גֻּמָּא בְּלֹא שֵׂעָר, וּשְׂעָרוֹת הָיוּ בָּהֶן וְנָשְׁרוּ.

47) שתיהן למעלה או למטה. 48) בשרשם.

יח. הַבַּת שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְהַבֵּן שֶׁהֵבִיא בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה - שְׁנֵיהֶם שׁוּמָא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתָן שְׂעָרוֹת בִּמְקוֹמָן הֵם עוֹמְדוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לִזְכָר וְאַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לִנְקֵבָה - אֵינָן סִימָן.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּבְדְּקוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְנוֹדַע שֶׁהֵן שׁוּמָא; אֲבָל אִם לֹא נִבְדְּקוּ אֶלָּא אַחַר זְמַן, וְנִמְצְאוּ שָׁם שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת סִימָנִין, וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא קֹדֶם זְמַן צָמְחוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שׁוּמָא.

כ. כְּשֶׁבּוֹדְקִין הַבַּת - בֵּין בְּתוֹךְ הַזְּמַן, שֶׁהוּא כָּל שְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, בֵּין קֹדֶם זְמַן זֶה, בֵּין לְאַחַר הַזְּמַן - בּוֹדְקִין עַל פִּי נָשִׁים כְּשֵׁרוֹת וְנֶאֱמָנוֹת. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אַחַת בּוֹדֶקֶת, וְשׁוֹמְעִין לָהּ אִם הֵבִיאָה וְאִם לֹא הֵבִיאָה.

כא. כָּל הַשָּׁנִים הָאֲמוּרוֹת בְּבֵן וּבְבַת וּבַעֲרָכִין[49] וּבְכָל מָקוֹם, אֵינָן לֹא שְׁנֵי הַלְּבָנָה וְלֹא שְׁנֵי הַחַמָּה, אֶלָּא שָׁנִים שֶׁל סֵדֶר הָעִבּוּר, שֶׁהֵן פְּשׁוּטוֹת וּמְעֻבָּרוֹת, עַל פִּי בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹבְעִין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. וּבְאוֹתָן הַשָּׁנִים מוֹנִין לְכָל דִּבְרֵי הַדָּת.

49) שהערך משתנה לפי גיל הנערך.

כב. אֵין סוֹמְכִין עַל הַנָּשִׁים בְּמִנְיַן הַשָּׁנִים, וְלֹא עַל הַקְּרוֹבִים, אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד.

כג. הָאָב שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, בִּתִּי זוֹ בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לְקָרְבָּן, אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת[50] וְלֹא לָעֲנָשִׁים. בְּנִי זֶה בֶּן שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, בִּתִּי זוֹ בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לִנְדָרִים וְלַעֲרָכִין וְלַחֲרָמוֹת וּלְהֶקְדֵּשׁוֹת, אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת וְלֹא לָעֲנָשִׁים.

50) אם חטא האשם בשוגג.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵבֶר זַכְרוּת וְאֵבֶר נַקְבוּת - הוּא הַנִּקְרָא אַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְהוּא סָפֵק אִם זָכָר סָפֵק אִם נְקֵבָה. וְאֵין לוֹ סִימָן שֶׁיְּוֻדַּע בּוֹ אִם הוּא זָכָר וַדַּאי אִם הִיא נְקֵבָה וַדָּאִית לְעוֹלָם.

כה. וְכָל מִי שֶׁאֵין לוֹ לֹא זַכְרוּת וְלֹא נַקְבוּת, אֶלָּא אָטוּם[51] - הוּא הַנִּקְרָא טֻמְטוּם, וְגַם הוּא סָפֵק. וְאִם נִקְרַע[52] הַטֻּמְטוּם וְנִמְצָא זָכָר - הֲרֵי הוּא כְּזָכָר וַדַּאי; וְאִם נִמְצָא נְקֵבָה - הֲרֵי הוּא נְקֵבָה. וְטֻמְטוּם וַאֲנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁהָיוּ בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת גְּדוֹלִים. וְהֵם שֶׁנִּדְּבָר בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם.

51) סתום. 52) שהסירו ממנו את הקרום המכסה את ערוותו.

כו. חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת הָאֲמוּרִים בְּכָל מָקוֹם[53], הֵן הָאִלְּמִים שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין וְלֹא מְדַבְּרִים[54]; אֲבָל מִי שֶׁמְּדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ[55], אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[56] - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם. וְאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵן שְׁלֵמִים בְּדַעְתָּן, וְאֵינָן לֹא חֵרְשִׁים וְלֹא שׁוֹטִים[57] - נִקְרָאִין פִּקֵּחַ וּפִקֵּחַת.

53) השוו אותם לשוטה. לפוטרם מכל דבר, מפני שאינם בני דעת. 54) שנולד חרש ממעי אמו, וכיוון שלא שמע מעולם מה שמדברים עימו אי אפשר שידבר. 55) תחילתו היה פיקח עד שלמד לדבר ואחרי כן נתחרש. 56) שנשתתק וניטל דיבורו. 57) ואיזהו שוטה? המקרע את כסותו, והמאבד כל מה שנותנים לו. ולשון רבינו הלכות עדות ט, ט: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים . . אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים".

כז. נִמְצְאוּ כָּל הַשֵּׁמוֹת[58] שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָם בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ - עֶשְׂרִים שֵׁמוֹת. וְאֵלּוּ הֵן: קְדוּשִׁין. עֶרְוָה. שְׁנִיָּה. אִסּוּרֵי לָאוִין. אִסּוּרֵי עֲשֵׂה. קְטַנָּה. נַעֲרָה. בּוֹגֶרֶת. אֵילוֹנִית. גְּדוֹלָה. סִימָן הַתַּחְתּוֹן. סִימָן הָעֶלְיוֹן. קָטָן. סְרִיס חַמָּה. סְרִיס אָדָם. גָּדוֹל. אַנְדְּרוֹגִינוֹס. טֻמְטוּם. חֵרְשִׁים. פִּקְחִים. שִׁים כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ לְעֵמָּתְךָ תָּמִיד, וְאַל יָלוּזוּ מֵעֵינֶיךָ כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְבָאֵר כָּל שֵׁם מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנַּזְכִּיר אוֹתוֹ.

58) מושגים, מונחים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני קידושי כסף ומי הוא הנותן, קידושי שטר וביאה. הקנה עצמו לה. קידש ולא פירש, קידשה לחצאין. קידש בחצי פרוטה, שהאב זכאי בבתו עד שתבגר או עד שתנשא, שליחות בקידושין, שלא לקדש בביאה, בלא שידוכין, ובשוק, ברכת אירוסין.

א. כֵּיצַד[2] הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת? אִם בְּכֶסֶף הוּא מְקַדֵּשׁ - אֵין פָּחוֹת מִפְּרוּטָה[3] כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת[4] לִי[5], אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה בָּזֶה[6], וְנוֹתֵן לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[7]. וְהָאִישׁ הוּא שֶׁאוֹמֵר דְּבָרִים שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁקּוֹנֶה אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לָהּ הַכֶּסֶף[8].

2) קידושין ב, א. 3) כבית־הלל שם. וכן הוא במשנה בבבא־מציעא נה. ושיעור הפרוטה הוא משקל חצי גרעין שעורה מכסף (פירוש המשנה לרבינו, קידושין א, א). 4) לשון חכמים היא שהבעל אוסר את אשתו לכל העולם כהקדש (קידושין ב:). 5) בשבילי, כלומר ע"י שתהיי אשתי תאסרי לכל העולם כהקדש ('תוספות' שם). פירוש אחר: "מקודשת לי" - מיוחדת לי, מזומנת לי (שם). 6) מקור דבר זה, שצריך לומר "בזה", הוא במשנה קידושין מו. "התקדשי לי בתמרה זו". וה'מאירי' (עמ' 4) כתב שאין הכרח בזה אלא שהלשון יותר שלם בכך. 7) בכת"י התימנים "שני עדים". 8) שנאמר "כי יקח איש אשה" (דברים כב, יג. וכד, א) ודרשו חז"ל (קידושין ד:): "כי יקח - ולא כי תקח".

ב. נָתְנָה הִיא וְאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת לְךָ, הֲרֵינִי מְאֹרֶסֶת לְךָ, הֲרֵינִי לְךָ לְאִנְתּוּ[9], אוֹ בְּכָל לְשׁוֹן הַקְנָאָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[10]. וְכֵן אִם נָתְנָה הִיא לוֹ וְאָמַר הוּא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[11]. וְאִם נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[12].

9) לאשה. "לי לאשה" (בראשית יב, יט), מתרגם יונתן "לי לאנתו". 10) קידושין ה, ב. שהאיש לוקח את האשה ולא האשה את האיש, כמו שכתבנו למעלה. 11) שם. ואם המקדש חשוב, שיש לה הנאה בהסכימו לקבל וליהנות ממנה, הרי זו מקודשת (לקמן פ"ה, הכ"ב). 12) קידושין ה, ב: "ספיקא הוא, וחיישינן מדרבנן". שאם בא אחר וקידשה - צריכה גט משניהם, שמא לא היו של הראשון קידושין וחלו קדושי שני או שמא של ראשון קידושין ולא של שני (רש"י שם). מלשון הגמרא הנ"ל, משמע שאין זה אלא ספק מדרבנן, אבל מן התורה אין כאן קידושין כלל ואינה צריכה גט ממנו. אולם מדברי רבינו שכתב: "מקודשת מספק", נראה שהיא מקודשת מן התורה קידושי ספק, וצריכה ממנו גט מדאורייתא, אם תרצה להנשא לאחר. ראה ר"ן לקידושין ה: ו'בית הבחירה' להרב המאירי שם.

ג. וְאִם קִדֵּשׁ בִּשְׁטָר - כּוֹתֵב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס[13] אוֹ עַל הֶעָלֶה אוֹ עַל כָּל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[14].

13) אע"פ שאינו שוה פרוטה (שם ט.). 14) ואין השטר צריך חתימת עדים מבפנים, הואיל ומוסרו לה בפני עדים.

ד. וְצָרִיךְ[15] שֶׁיִּכְתֹּב אוֹתוֹ לְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְקַדֶּשֶׁת[16], כְּגֵט[17]. וְאֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ[18]. כְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[19], אוֹ לִשְׁמָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[20], אַף־עַל־פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ לְדַעְתָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[21].

15) קידושין ט. בעייתו של רבי שמעון בן לקיש, ששוב פשטה. 16) פרט לנכתב לשם אשה אחרת ונמלך לקדש בו אשה זו ששמה כשמה. 17) שצריך לכתבו לשם האשה המתגרשת, שנאמר: "וכתב לה ספר כריתות" - "לה - לשמה" (גיטין כו.) והוקשה הויה ליציאה (קדושין ט:). שהרי כל עיקר קידושי שטר נלמד מהיקש זה של "ויצאה והיתה" (ראה למעלה פ"א הערה ז). וכתב הרשב"א (הובא כאן בפירוש ה'מגיד משנה') שבנוסח שטר הקידושין צריך להזכיר בו שמות האיש והאשה כגט. והדברים מפורשים בירושלמי (קידושין פ"א, ה"ב) "סדר קידושין כך הוא: אני פלוני קידשתי בתו של פלוני" (הגר"א לאהע"ז סי' לב ס"ק ו). 18) בידיעתה ובהסכמתה. 19) שנכתב לשם אשה אחרת ששמה כשם אשה זו, ונמלך בדעתו לקדש את זו בשטר זה. 20) קודם הכתיבה לא נמלך בה. 21) מקיש הויה ליציאה, מה יציאה צריכים דעת מקנה (הבעל) אף הויה צריכים לדעת מקנה - זו האשה, המקנה את עצמה לבעל (קידושין ט: כרב פפא ורב שרביא).

ה. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה - אוֹמֵר לָהּ[22]: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה בְּבְעִילָה זוֹ[23], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[24], וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים וּבוֹעֲלָהּ[25]. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - מִסְתָּמָא[26] דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיאָה[27], וּכְשֶׁיִּגְמֹר בִּיאָתוֹ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת[28]. (וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת)[29].

22) בפני שני עדים, בעת שנכנס להתייחד עמה. 23) שאבוא אליך כשאתייחד עמך. 24) שאר לשונות קידושין המפורשות לקמן ה"ו. ובכת"י התימנים, הנוסח: או הרי את מאורסת לי וכל כיוצא או הרי את לי לאשה בבעילה זו. 25) ומאחר שהעדים ראום מתייחדים, אינם צריכים להעיד על הבעילה, לפי ש"הן הן עדי ייחוד, הן הן עדי ביאה" (קידושין סה:). 26) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וראה להלן הערה כז. 27) קידושין י, א. 28) ואם הערה בה (=התחיל ביאתו ולא גמרה) לשם קידושין ופשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, הרי זו מקודשת לשני, הואיל ועדיין לא היתה מקודשת (שם). ומלשון רבינו "מסתמא", נראה שדעתו לומר שאם פירש ואמר התקדשי לי בתחילת ביאתי, הרי זו מקודשת בתחילת ביאה (מגיד־משנה). 29) קידושין ט, ב. ומבואר יותר ב'ירושלמי' קידושין פ"א, ה"א. ובסנהדרין נד, א - אמרו: נאמר בתורה (ויקרא כ, יג) "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה. וכל קטע זה מוקף בסוגריים, הואיל ובדפוסים ישנים כגון קושטא רס"ט; ווניציה של"ד - אינו. אבל בדפוס רומא משנת ר"מ, ישנו כלפנינו.

ו. הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר הָאִישׁ כְּשֶׁיְּקַדֵּשׁ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מַשְׁמָעָם שֶׁהוּא קוֹנֶה[30] הָאִשָּׁה, וְלֹא שֶׁיְּהֵא מַשְׁמַע שֶׁהִקְנָה עַצְמוֹ לָהּ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁאָמַר לָהּ, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּשְּׁטָר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ: הֲרֵינִי בַּעֲלֵיךְ, הֲרֵינִי אֲרוּסֵיךְ, הֲרֵינִי אִישֵׁךְ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל[31]. אָמַר לָהּ[32], אוֹ כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ אִשְׁתִּי, הֲרֵי אַתְּ אֲרוּסָתִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ קְנוּיָה לִי, הֲרֵי אַתְּ שֶׁלִּי, הֲרֵי אַתְּ לְקוּחָתִי[33], הֲרֵי אַתְּ חֲרוּפָתִי[34], הֲרֵי אַתְּ בִּרְשׁוּתִי, הֲרֵי אַתְּ זְקוּקָה לִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[35] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

30) רוכש. 31) קידושין ה, ב. שנאמר בתורה: כי יקח איש אשה, ולא שיקח את עצמו לה. 32) בכת"י התימנים, כל הקטע הזה אינו. 33) מלשון הכתוב: כי יקח איש אשה. 34) קידושין ו. "שכן ביהודה קוראים לארוסה חרופה", וכגירסת רבינו חננאל שם (הובאה ברשב"א) בניגוד לגירסתנו בגמרא שרק ביהודה היא מקודשת. ובשו"ע אהע"ז סי' כז ס"ג פסק שהרי זו מקודשת בספק. 35) ובלבד שתבין שהיא לשון קידושין, אבל אם אינה מכרת באותה לשון - אינה מקודשת, אלא־אם־כן דיבר עמה תחילה על עסקי קידושין ונתרצתה לו, כמבואר בסמוך ה"ח.

ז. אָמַר לָהּ, אוֹ כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְיֻחֶדֶת לִי, הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי, הֲרֵי אַתְּ עֲזָרָתִי, הֲרֵי אַתְּ נֶגְדָּתִי, הֲרֵי אַתְּ צַלְעָתִי, הֲרֵי אַתְּ סְגוּרָתִי, הֲרֵי אַתְּ תַּחְתִּי, הֲרֵי אַתְּ עֲצוּרָתִי, הֲרֵי אַתְּ תְּפוּסָתִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[36]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְדַבֵּר עִמָּהּ תְּחִלָּה עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין[37]; אֲבָל אִם אֵינוֹ מְדַבֵּר עִמָּהּ תְּחִלָּה עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִלּוֹת אֵלּוּ[38]:

36) קידושין ו, א. כי כל הלשונות האלו, ספק אם משמען לשון קידושין: מיוחדת, כמו "מאוחדת" - מלשון "והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). מיועדת - מלשון "אשר לא יעדה" (שמות כא, ח) שהיא לשון קידושין באמה עבריה. עזרתי, נגדתי - לשון "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). צלעתי, סגורתי, תחתי - מלשון: "ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה" (שם כא). עצורתי - לשון עצרת שתהא נאספת עמי לבית, וכן תפושתי - נתפסת עמי בבית (רש"י ו'תוספות' ר"י הזקן שם). ואפשר שאין משמען לשון קידושין אלא שתבוא לעשות מלאכתו. 37) אז היא ספק מקודשת. 38) מפני שאינה יודעת מה אמר לה, ולפיכך אינה מקודשת כלל (שם). ואפילו אם אמרו שניהם שלקידושין נתכוונו אינה מקודשת, שהרי לא נתברורה אמיתת הלשון לעדים, שגם הם צריכים להבין את לשונו ('תוספות' ר"י שם).

ח. וְיֵשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת

1 בו[39], וְיִהְיֶה מַשְׁמַע הַדְּבָרִים בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן שֶׁקָּנָאָהּ,
2 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40]. הָיָה מְדַבֵּר עִם הָאִשָּׁה עַל עִסְקֵי
3 הַקִּדּוּשִׁין וְרָצָתָה[41], וְעָמַד וְקִדֵּשׁ, וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר
4 לָהּ כְּלוּם, אֶלָּא נָתַן בְּיָדָהּ אוֹ בָּעַל - הוֹאִיל וְהֵן
5 עֲסוּקִין בָּעִנְיָן - דַּיּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ[42]. וְכֵן עֵדֵי
6 הַקִּדּוּשִׁין וְהַגֵּרוּשִׁין אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר לָהֶם: אַתֶּם
7 עֵדַי, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגֵּרֵשׁ אוֹ קִדֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ
8 מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43].

39) נוסף על הלשונות המנויות לעיל ה"ו. 40) והאומר לאשה הריני נותן לך בשביל אהבה וחיבה - חוששין לקידושיו, כי שמא נתכוין שתהיה אהבה וחיבה ביניהם, והרי זה כאילו אמר: הרי את מיוחדת או מיועדת לי (תשובות מיימוניות, וכן בשו"ע אהע"ז סי' כז, ס"ג). 41) שאמרה הן (כסף־משנה). 42) משנה, מעשר שני פ"ד מ"ז. וכן בקידושין ו, א. 43) ואף־על־פי שלא הזמינם ולא ייחדם לכך (קידושין מג.). ורק בהודאת ממון צריך שיאמר אתם עדי, שאם לא כן יכול לומר לו: משטה אני בך (תוספות שם). ודוקא שקידשה בפני שנים והם אצלה, שראתה והרגישה בהם. אבל אם הטמין לה עדים אחורי הגדר, אינה מקודשת, כי אילו היתה מרגישה בהם, יתכן ולא קיבלה הקידושין, רק עכשיו בידעה שאין עדים אצלה - קבלתם, בחשבה כי משחקת היא בו הואיל ואין כאן עדים (מגיד־משנה).

9 ט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לְחֶצְיִי - הֲרֵי זוֹ
10 מְקֻדֶּשֶׁת. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: תְּהִי אִשְׁתִּי
11 אַתְּ וְאַחֶרֶת[44], שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא חֲצִי אִישׁ. אֲבָל
12 אִם אָמַר: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין
13 אִשָּׁה אַחַת רְאוּיָה לִשְׁנַיִם[45]. וְכֵן אִם אוֹמֵר: הֲרֵי אַתְּ
14 מְקֻדֶּשֶׁת לִי וְלָזֶה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[46].

44) שאם ארצה לישא אחרת עליך - אשא (קידושין ז.) וראה לקמן פי"ד, ה"ג: "נושא אדם כמה נשים". 45) שם. 46) ואין אומרים: תפוס לשון ראשון עיקר, וברגע שאמר הרי את מקודשת לי, כבר נתקדשה לו ואין הדיבור האחרון "ולזה" יכול לחול, וממילא היא מקודשת לו קידושין גמורים, אלא לשונו מורה שתהא מקודשת לשניהם כאחד, ולפיכך אינה מקודשת אף לאחד מהם (מעשה רוקח).

15 י. אָמַר לָהּ: הֲרֵי חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה, וְחֶצְיֵךְ
16 בִּפְרוּטָה[47]; אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּחֲצִי
17 פְּרוּטָה, וְחֶצְיֵךְ הָאַחֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת בַּחֲצִי פְּרוּטָה - הֲרֵי
18 זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[48]. אָמַר לָהּ: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה
19 הַיּוֹם, וְחֶצְיֵךְ בִּפְרוּטָה לְמָחָר[49]; שְׁתֵּי חֲצָיֶיךָ
20 בִּפְרוּטָה[50]; שְׁתֵּי בְּנוֹתֶיךָ[51] לִשְׁנֵי בָנַי[52] בִּפְרוּטָה; בִּתְּךָ
21 מְקֻדֶּשֶׁת לִי וּפָרָתְךָ מְכוּרָה לִי בִּפְרוּטָה[53]; אוֹ: בִּתְּךָ
22 וְקַרְקָעָתְךָ לִי בִּפְרוּטָה[54] - בְּכָל אֵלּוּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[55].

47) קידושין ז, ב. ואע"פ שהזכיר "חצייך" - אין זה מקדש אשה לחצאין, אלא מונה והולך הוא, וראש דיבורו מתייחס גם לסופו, ואין כאן הפסק בקידושיו. והרי זה כמקדש בשתי פרוטות, ואומר: נמצא חצייך עולה לי בפרוטה, וחצייך השני בפרוטה (לחם־משנה). 48) קידושין, שם. וגם כאן הוא "מונה והולך" ולא טעה לומר שמקדשים לחצאין (רש"י שם). ומובן שכל זה אמר לה בכדי דיבור אחד, אבל אם הפסיק באמצע דיבורו בין חצי לחצי, אינה מקודשת (ר"ן שם). 49) כאן יש לדון שהפסיק בקידושיו, שהרי דחה את קידושי החצי השני למחר. 50) כאן אין לתלות ולומר: "מונה והולך הוא", שהרי לא מנה את הכסף אלא הפסיק בקידושי גוף האשה, ואולי טעה לומר שאשה מתקדשת לחצאין. 51) המקדש אומר כן לאביהן. ובקטנות מדובר, שכסף קידושיהן שלו. והספק הוא, אם אחרי המקבל נלך והרי קיבל פרוטה שלימה ותהיינה מקודשות. או אולי עלינו להשגיח באשה המתקדשת ואז יוצא לכל אשה חצי פרוטה ואינן מתקדשות. אבל אילו היו הבנות גדולות שהאב קיבל את כסף הקידושין בתורת שליח הבנות, אז ודאי שאין הבנות מקודשות, שהרי כל אחת קיבלה רק חצי פרוטה (תוספות שם). 52) והם גדולים, ועשאוהו שליח לקדש. 53) הספק הוא: אם התכוין לכלול בפרוטה זו את הפרה והאשה כאחד, נמצא שהוא קידש האשה רק בחצי פרוטה ואינה מקודשת, או מתוך שאדם יודע שאין אשה מתקדשת בפחות מפרוטה, ואין הפרה נקנית בכסף (קידושין כה:), ודאי התכוין לומר בתך – בפרוטה, ופרתו תיקנה לו כשימשכנה. 54) קרקע נקנית גם בכסף, וגם בחזקה. ובכל זאת יש ספק, אולי נתכוין לומר בתך בפרוטה, וקרקעך - כשאחזיק בה. 55) בקידושין ז, ב - העלו את כל הבעיות האלו ב"תיקו". ואע"פ שגם שני הדינים הראשונים שבהלכה זו הוזכרו שם בין הבעיות ולא נפתרו, סובר רבינו שהואיל והגמרא אמרה שם: "אם תמצי־לומר מונה והולך הוא" ביחס לשני דינים אלו, הרי זה כאילו התלמוד הסכים להגיון הזה והוציאן מכלל ספק. כי כלל מקובל הוא מהגאונים, כל מקום שהתלמוד אומר "אם תמצי־לומר" הרי זה כמו פשיטות ופתרון (רא"ש לקידושין שם).

23 יא. הָאָב מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ[56] כָּל זְמַן
24 שֶׁהִיא קְטַנָּה, וְכֵן כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה רְשׁוּתָהּ בְּיָדוֹ[57],
25 שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה. וְקִדּוּשֶׁיהָ
26 לְאָבִיהָ[58]. וְכֵן הוּא זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[59]
27 וּבִכְתֻבָּתָהּ[60]. אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן
28 הָאֵרוּסִין[61], הוּא זַכַּאי בַּכֹּל עַד שֶׁתִּבְגָּר[62]. לְפִיכָךְ[63]
29 מְקַבֵּל הָאָב קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ מִיּוֹם שֶׁתִּוָּלֵד עַד שֶׁתִּבְגָּר[64].
30 וַאֲפִלּוּ הָיְתָה חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[65] וְקִדְּשָׁהּ הָאָב - הֲרֵי
31 הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[66]. וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים
32 וְיוֹם אֶחָד, מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה מִדַּעַת אָבִיהָ; פָּחוֹת
33 מִכֵּן, אִם קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ בְּבִיאָה[67] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[68].

56) מבלי להמלך בה ולקבל הסכמתה. 57) קידושין מא, א. וכתובות מו, א. 58) כסף קידושיה לאביה. - כתובות שם. אמרה תורה (במדבר ל, יז) בנעוריה בית אביה - כל שבח נעוריה לאביה. 59) במציאתה - שם, מז. משום איבה, כי הואיל ואין האב חייב במזונות בתו מצד הדין, אם תעכב המציאה לעצמה, יטור לה איבה וימנע מלזונה.

ובמעשה ידיה - שם, מו: שנאמר (שמות כא, ז) "וכי ימכור איש את בתו לאמה" - "מה אמה - מעשה ידיה לרבה, אף בת - מעשה ידיה לאביה". 60) שתיקנו חכמים שהבעל יכתוב כתובה לאשתו, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לקמן פ"י. 61) כתובות מג, ב. 62) זמן הבגרות מפורש למעלה פ"ב ה"ב. 63) הואיל ואין אנו צריכים לדעתה של הקטנה או הנערה המתקדשת. 64) שהרי קידושיה בידו. 65) ראה לעיל פ"ה הכ"ו, מה היא חרשת ושוטה. 66) יבמות קיב, ב. אבל חרשת גדולה אינה מקודשת קידושין גמורים מן התורה כמבואר לקמן פ"ד, ה"ט. וכן השוטה כשהיא גדולה - אינה מתקדשת כלל, כמבואר שם. 67) שבא עליה המקדש. 68) נדה מד, ב. שפחות מג' שנים אין ביאתה ביאה, והרי זה כנותן אצבע בעין, מה עין מדמעת וחוזרת ומדמעת, אף היא בתוליה חוזרים (שם מה.). וכל זה מצד הדין, אבל מצות חכמים היא, שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה, כמבואר לקמן הי"ט.

יב. בָּגְרָה הַבַּת - אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָם מִתְקַדְּשׁוֹת אֶלָּא לְדַעְתָּן[69]. וְכֵן אִם הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ, וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בְּחַיֵּי אָבִיהָ - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת עַצְמָהּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה. כֵּיוָן שֶׁנִּשֵּׂאת[70], אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת לְעוֹלָם[71].

69) קידושין עט, א. 70) משתכנס לחופה נקראת נשואה, ראה לקמן פ"י, ה"ב. 71) כתובות מג, ב. וכן בקידושין מד, ב. וראה במוספנו: "תשובות רבינו".

יג. נִתְקַדְּשָׁה קֹדֶם שֶׁתִּבְגַּר שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[72], וַאֲפִלּוּ אִם נִתְרַצָּה[73] הָאָב אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[74]. וַאֲפִלּוּ אִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מִן אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - אֵינָהּ אֲסוּרָה לְכֹהֵן[75]. וּבֵין הִיא וּבֵין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב[76]. בֵּין אִם נִתְקַדְּשָׁה בְּפָנָיו[77] בֵּין שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[78] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

72) קידושין מה, ב - כדעת רבינא שם. וכן פסק ה'אלפסי' בהלכותיו לקידושין שם. 73) הסכים. 74) כי מה יועיל ריצוי שלאחר מעשה קידושין. אבל אם נתרצה האב בשעת הקידושין, הרי היא מקודשת. ואע"פ שלא קיבל אביה קידושיה (ר"ן שם בפירוש דעת רבינו). 75) ואינה כגרושה שאסורה לכהן הדיוט, וכאלמנה שאסורה לכהן גדול. 76) אפילו אם נתרצה האב בשעת הקידושין ואח"כ הבת ממאנת במקדש, יכולה לעכב ואין הקידושין קידושין, שאין אביה יכול לכופה אלא כשהוא בעצמו מקדשה, כמבואר לעיל יא, א. וכן אביה יכול לעכב אח"כ אפילו כשנתקדשה בפניו ושתק באותה שעה (כסף־משנה ומהר"י קולון בדעת רבינו). 77) ושתק, ואח"כ עיכב. 78) אפילו אם נתרצה אח"כ, וגם הבת לא עיכבה, אינה מקודשת הואיל ולא נתרצה בשעת הקידושין.

יד. הָיְתָה הַבַּת סָפֵק בּוֹגֶרֶת[79], בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ הִיא עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[80], לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מְסֻפָּק. יֵשׁ לְאִישׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה[81], בֵּין אִשָּׁה פְּלוֹנִית בֵּין אִשָּׁה מִשְּׁאָר הַנָּשִׁים[82]. וְכֵן הָאִשָּׁה הַגְּדוֹלָה[83] עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֶׁיהָ[84], בֵּין מֵאִישׁ פְּלוֹנִי בֵּין מֵאִישׁ מִשְּׁאָר אֲנָשִׁים. וְכֵן הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ[85]. וְאוֹמֵר הָאָב לְבִתּוֹ הַקְּטַנָּה: צְאִי וְקַבְּלִי קִדּוּשַׁיִךְ[86].

79) כגון שיש ספק אם עברו כבר ששה חדשים מיום הבאת סימני נערותה או לא (ראה לעיל פ"ב, ה"ב). או כגון שנראה בה אחד מסימני העליון ועדיין לא הביאה שתי שערות, נמצא כי היא ספק נערה, ספק קטנה (לעיל פ"ב, ה"ח) ואח"כ הביאה שתי שערות ועברו ששה חדשים מיום שהביאה הסימן הראשון, ויש ספק אולי הוא סימן גמור, וממילא היא כיום בוגרת, או שמא לא נעשתה נערה אלא עם הבאת הסימן התחתון, ומשם ואילך עדיין לא עברו ששה חדשים ועדיין היא נערה (לחם־משנה). 80) קידושין עט, א. לענין קידושי אביה אנו חוששים שמא עדיין נערה היא, ולענין קידושי עצמה אנו חוששים שמא בוגרת היא. 81) קידושין מא, א. שכלל הוא בידינו "שלוחו של אדם כמותו", שנאמר (שמות יב, ו) "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", וכי כל הקהל כולו שוחט, והלא אינו שוחט אלא אחד? אלא, מכאן ששלוחו של אדם כמותו (שם, עמוד ב). 82) שלא פירש לו: קדש לי אשה זו או זו, אלא אמר לו סתם "קדש לי אשה" - רוצה לומר איזו שהיא. ומקור הדברים ממסכת נזיר יב, א. 83) הבוגרת. 84) קידושין מא, א. 85) שם. 86) שם יט, א. הבת מקבלת בעצמה כסף הקידושין, ואחרי שזכתה בכסף זכה בו אביה כי כל שבח נעוריה לאביה. ואע"פ שמן התורה אין זכיה לקטן (גיטין סא.) - כשיש דעת אחרת מקנה לו, יש לו זכיה (ר"ן לקידושין פ"א).

טו. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[87]. אֲבָל הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵדִים. שֶׁאֵין מָקוֹם לְעֵדִים בִּשְׁלִיחוּת הָאִישׁ אֶלָּא לְהוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר[88], לְפִיכָךְ אִם הוֹדוּ הַשָּׁלִיחַ וְהַמְשַׁלֵּחַ - אֵינָן צְרִיכִין עֵדִים[89]. כְּמוֹ שְׁלִיחַ הַגֵּט[90], וּכְמוֹ שָׁלִיחַ שֶׁהִרְשָׁהוּ[91] לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם[92] - שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ עֵדִים.

87) כדין שליח לקבלה בגט, המבואר בסמוך. 88) בניגוד לעצם מעשה הקידושין שאינו חל כלל בלא עדים, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 89) וכן נראה ב"ירושלמי" קידושין פ"ג, ה"א: "לא הוחזק השליח בעדים". 90) להולכה, שאין הבעל צריך למנותו בעדים. וכמבואר לקמן הל' גירושין פ"ו, ה"ד. אבל בשליח הגט לקבלה, משנה מפורשת היא בגיטין סג, ב שצריך שני עדים במינויו. והראב"ד חולק, ולדעתו גם בשליח קידושין להולכה צריך לעשות בפני שנים. ואין להשוות שליח קידושין (בקידושי כסף) לשליח

הגט שתופס הגט בידו, ולפיכך אינו זקוק לעדים. אולם כדברי רבינו מוכח מסוגיית הש"ס קידושין מה, ב - שאמרו שם: "ודילמא שליח שויה", ומשמע שאין עדים שעשאו שליח, ובכל זאת סבר התלמוד שאם הבן עשה את אביו שליח לקדש, הרי הוא שליח גמור וקידושיו קידושין (כסף־משנה). 91) בעל התבואה. 92) כגון בקרבן פסח שהשליח מתמנה לשחוט פסח לשולחו בלא עדים. וכן לענין קרבן מעילה. ראה הל' מעילה פ"ז, ה"א. וגם בעניני שליחות במכירה, כגון "האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע זו . . . או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח וכל מעשיו קיימים, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו לבין חבירו" (הל' שלוחין פ"א, ה"א).

1 **טז. הַשָּׁלִיחַ נַעֲשֶׂה עֵד[93]. לְפִיכָךְ, אִם עָשָׂה שְׁנֵי**
2 **שְׁלוּחִין לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלְכוּ וְקִדְּשׁוּ אוֹתָהּ - הֵן**
3 **הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדֵי הַקִּדּוּשִׁין[94], וְאֵינָן צְרִיכִין**
4 **לְקַדְּשָׁהּ לוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים.**

93) קידושין מג, א. ואין אומרים: כיון ששלוחו של אדם כמותו, הרי זה כגופו של המקדש עצמו ואינו יכול לקדש בלא עדים, אלא אדרבא בזה שעדיו נעשו שלוחיו - עוד חיזק את מעשה הקידושין (שם). 94) יש אומרים, שהמדובר בקידושי שטר אבל בקידושי כסף הרי הם נוגעים בעדותם (כמו שכתב רבינו בפ"א מהל' שלוחין ה"ז) ואינם נעשים עדים (ועי' מגיד־משנה).

5 **יז. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן -**
6 **לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי דַעַת[95], וְהָעַכּוּ"ם - לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן**
7 **בְּרִית[96], וְנֶאֱמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם[97] - לְרַבּוֹת**
8 **הַשָּׁלִיחַ; וּמָה אַתֶּם בְּנֵי בְּרִית, אַף שְׁלוּחֲכֶם בְּנֵי בְּרִית,**
9 **לְהוֹצִיא אֶת הָעַכּוּ"ם. אֲבָל הָעֶבֶד[98], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
10 **נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְדָבָר שֶׁבִּמְמוֹנוֹ[99], הֲרֵי הוּא פָּסוּל**
11 **לִשְׁלִיחוּת הַקִּדּוּשִׁין וְהַגִּטִּין, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין**
12 **וְקִדּוּשִׁין[100].**

95) ובשליחות, "איש" כתוב: "ויקחו להם איש שה לבית אבות" (שמות יב, ג) אחד לוקח לכולם. איש - ולא קטן ולא מי שאינו בן דעת (רש"י לגיטין כג.) וראה הל' שלוחין פ"ב ה"ב. 96) מהול ובא בברית מצוות. 97) תיבת "גם" מיותרת בפסוק זה, ובאה לרבות את השליח. 98) עבד כנעני - גוי שנמכר לישראל לעבד, ומל וטבל לשם עבדות - חייב במצוות כנשים. 99) שבן ברית הוא. שהרי נאמר (דברים כט, י) "מחוטב עציך עד שואב מימך - לעבדך בברית ה' אלהיך" (רש"י לגיטין כג, ב. והשווה דברי רבינו בהל' שלוחין פ"ב ה"ב). 100) שעבד שקידש, אין קידושיו תופסים כלל. וסברא היא: כל דבר שאינו שייך בו, אינו נעשה עליו שליח (רש"י קידושין מא:). וכל הלכה זו מקורה בגיטין כג, ב. ושם הדברים שנויים לענין גט, אולם רבינו משוה דיני קידושין לגיטין, על־פי ההיקש הידוע: "ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה" (קידושין ה.) — מגיד־משנה.

13 **יח. שְׁלִיחַ הָאִישׁ שֶׁמְּקַדֵּשׁ אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
14 **מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי בְּכֶסֶף זֶה אוֹ בִּשְׁטָר זֶה[101]. אִם שְׁלִיחַ**
15 **הָאִשָּׁה הוּא שֶׁמְּקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין, אוֹמֵר לוֹ[102]: הֲרֵי**
16 **פְּלוֹנִית שֶׁשָּׁלַחְתָּ אוֹתְךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ:**
17 **קִדַּשְׁתִּיהָ לָךְ, אוֹ: אֵרַסְתִּיהָ לָךְ, אוֹ: נְתַתִּיהָ לְךָ**
18 **לְאִשָּׁה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי הָאָב**
19 **אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי בִּתְּךָ פְּלוֹנִית מְקֻדֶּשֶׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר**
20 **לוֹ: קִדַּשְׁתִּיהָ לָךְ. אִם אָמַר הָאָב אוֹ הַשָּׁלִיחַ: הֵן -**
21 **דַּיּוֹ. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק[103]. וְאִם הָיוּ עֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ עִנְיָן,**
22 **וְנָתַן לָאָב אוֹ לַשָּׁלִיחַ וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר דָּבָר - דַּיּוֹ,**
23 **וְהִיא מְקֻדֶּשֶׁת[104]. וְאִם קִדֵּשׁ בִּשְׁטָר, אֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא**
24 **מִדַּעַת הָאָב אוֹ מִדַּעַת הַשָּׁלִיחַ[105]. וְכֵן בְּכָל הַדְּבָרִים**
25 **כֻּלָּן שֶׁל קִדּוּשִׁין, דִּין הָאִישׁ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין שָׁלִיחַ**
26 **עִם שָׁלִיחַ[106] אוֹ עִם הָאָב.**

101) ראה למעלה ה"א, הערה ה. 102) המקדש - לשליח. 103) בכת"י התימנים, אין זה. ולפי נוסחתנו, כן הוא פירושה: אפילו אם שתק השליח או האב, ולא אמרו דבר - הרי היא מקודשת, שכל האמירה אינה אלא חומרא בעלמא ('דרישה', ט"ז, 'חלקת מחוקק' והגר"א באהע"ז סי' לו ס"א). וה'טור' הביא "אפילו שתק אם היו עסוקים". ולפי זה, ביאר הב"ח שזה נמשך למה שכתוב אחר־כך, ומוסב על המקדש - אבל השליח צריך לומר, על־כל־פנים "הן", שאם לא כן אפשר שחזר בו ומקבל את הכסף לשם פקדון (ועיי"ש גם ב'דרישה'). 104) הואיל ועסוקים בענין הקידושין, וכדין האיש עם האשה המפורש לעיל ה"ח. 105) כמבואר לעיל ה"ד. ולדעת הרמב"ן אינה מספיקה דעת האב או שלוחה אלא צריכים דעתה של האשה עצמה, כי היא המקנה את עצמה לבעלה. וכשם שבגט שהבעל הוא המקנה - צריכים דעתו ולא שלוחו, ראה לקמן הל' גירושין פ"ב, ה־ו, כך בקידושין - דעתה, ולא דעת שלוחה. 106) בכת"י התימנים, הנוסח: "כדין האיש עם האשה, כך דין שליח". וה'טור' אהע"ז סימן לו, הביא: "וכן בכל הדברים של קידושין, דין האיש עם השליח כדין האיש עם האשה".

27 **יט. מִצְוָה שֶׁיְּקַדֵּשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעַצְמוֹ[107] יוֹתֵר**
28 **מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ[108]. וְכֵן מִצְוָה לָאִשָּׁה שֶׁתְּקַדֵּשׁ עַצְמָהּ**
29 **בְּיָדָהּ יוֹתֵר מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחָהּ[109]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ**
30 **רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וּכְשֶׁהִיא נַעֲרָה**
31 **לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה - אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. אֶלָּא מִצְוַת**
32 **חֲכָמִים שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ אָדָם בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד**
33 **שֶׁתַּגְדִּיל וְתֹאמַר: לִפְלוֹנִי אֲנִי רוֹצָה[110]. וְכֵן הָאִישׁ אֵין**
34 **רָאוּי לְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[111]. וְלֹא יְקַדֵּשׁ אִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה**
35 **וְתִהְיֶה כְּשֵׁרָה בְּעֵינָיו; שֶׁמָּא לֹא תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו,**
36 **וְנִמְצָא מְגָרְשָׁהּ אוֹ שׁוֹכֵב עִמָּהּ וְהוּא שׂוֹנְאָהּ[112].**

107) אפילו מכירה (ראה להלן הערה קי). 108) שכשגופו עוסק במצוה, מקבל שכר יותר (רש"י לקידושין מא.). 109) אע"פ שאינה מצווה בפריה ורביה, בכל זאת יש לה מצוה שמסייעת לבעל לקיים מצותו (ר"ן לקידושין שם). 110) ולא יכוף את רצונו עליה, וב'תוספות' קידושין מא, א

- כתבו: "ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות, משום שבכל יום ויום הגלות מתגברת עלינו, ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא, שמא לאחר זמן לא יהא סיפק בידו ותשב עגונה לעולם". וכן מסכם הרמ"א בשו"ע אהע"ז סי' לז, ס"ח. 111) שמא שכשתגדל לא תרצה בו. 112) והתורה אמרה: ואהבת לרעך כמוך (קידושין מא.).

1 **כ. הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי תּוֹרָה. וְכֵן**
2 **מִתְקַדֶּשֶׁת בִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה. כְּשֵׁם שֶׁגּוֹמֵר וּמְגָרֵשׁ,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת[113], כָּךְ גּוֹמֵר**
4 **וּמַכְנִיס[114]. אֲבָל הַכֶּסֶף מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[115] (וְכֵן דִּין**
5 **הַכֶּסֶף דִּין תּוֹרָה, וּפֵרוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים)[116],**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לִקּוּחִים**
7 **אֵלּוּ יִהְיוּ בְּכֶסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח**
8 **מִמֶּנִּי.**

113) והשטר הוא הספר שגומר לחלוטין את גירושיה. 114) גומר בקנין קידושיה לעשותה אשת איש (קידושין ט:). 115) מבואר לעיל פ"א, ה"ב. 116) פיסקא זו אינה בכת"י בריטיש מוזיאום, בכת"י אוקספורד, ובכת"י ששון ובכמה כת"י תימניים. ועי' ב'כסף משנה' שכתב כי נוסחתנו אינה מכוונת, שהרי בתחילה כתב שהכסף חלוק מביאה ושטר, שאלו מן התורה וכסף מדברי סופרים. [ויתכן כי זוהי הגהה על־פי מה שהגיה רבינו הרמב"ם למעלה פ"א ה"ב, "ושלשתם דין תורה" (עיי"ש הערה ח) וגם הנוסחא הראשונה לא זזה ממקומה. ובכת"י תימני אחד שבידי הרב י.ל. מיימון ישנה רק הפיסקא הזאת, ואילו הפיסקא הקודמת: "אבל הכסף מדברי סופרים" - איננה].

9 **כא. אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר הַדָּבָר כָּךְ הוּא, כְּבָר נָהֲגוּ כָּל**
10 **יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף. וְכֵן אִם רָצָה**
11 **לְקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר - מְקַדֵּשׁ. אֲבָל אֵין מְקַדְּשִׁין בְּבִיאָה**
12 **לְכַתְּחִלָּה. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
13 **מַרְדּוּת[117], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל פְּרוּצִים בְּדָבָר**
14 **זֶה[118], אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין.**

117) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני הדיין. ורש"י בחולין קמא, ב - פירש, מרדות - רצוי בתוכחה שלא יהא רגיל בכך ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו. 118) קידושין יב, ב.

15 **כב. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שִׁדּוּכִין[119] אוֹ הַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק**
16 **- אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, מַכִּין אוֹתוֹ**
17 **מַכַּת מַרְדּוּת[120], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר זֶה הֶרְגֵּל לִזְנוּת,**
18 **וְיִדְמֶה לִקְדֵשָׁה שֶׁהָיְתָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה[121].**

119) שלא דיבר בה קודם לכן, שתתרצה להתקדש לו (רש"י לקידושין יג.). שידוך - לשון השקטה "והארץ שקטה" (יהושע יא, כג) מתורגם "וארעא שדוכת", שע"י הדיבור על לב הפנויה להתקשר בקשר נישואין, נחה שקטה דעת הצדדים המתחתנים ('ערוך השלם', ערך שדך ד). 120) קידושין יב, ב. והרמ"א בשו"ע סי' כו כתב: "ולא ראיתי מימי שהכו מי שקידש בלא שידוכין". 121) ראה לעיל פ"א, ה"ד.

19 **כג. כָּל הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה - בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ בֵּין עַל**
20 **יְדֵי שָׁלִיחַ - צָרִיךְ לְבָרֵךְ קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין[122], אוֹ הוּא[123]**
21 **אוֹ שְׁלוּחוֹ[124], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת[125],**
22 **וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרֵךְ - לֹא יְבָרֵךְ**
23 **אַחַר הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁזּוֹ בְּרָכָה לְבַטָּלָה. מַה שֶׁנַּעֲשָׂה -**
24 **כְּבָר נַעֲשָׂה[126].**

122) פסחים ז, ב. וב"ירושלמי" ברכות פ"ט, ה"ג. 123) כך נוהגים בארץ מערב, אבל במלכויות אלו אין המקדש מברך אלא אחר ('הגהות מיימוניות') וכן נוהגים היום (רמ"א אהע"ז סי' לד) כדי שלא לבייש מי שאינו יודע לברך (רש"ל). 124) וכן מצינו ברבקה, שנאמר בה "ויברכו את רבקה" (בראשית כד, ס) ושם אליעזר השליח קידש אותה ('תוספות' לכתובות ז:). 125) עובר לעשייתן (=לפני עשייתן) - פסחים שם. 126) השווה דברי רבינו בהלכות ברכות פי"א, ה"ו.

25 **כד. כֵּיצַד מְבָרֵךְ? בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
26 **הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְהִבְדִּילָנוּ מִן**
27 **הָעֲרָיוֹת[127], וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת[128], וְהִתִּיר לָנוּ אֶת**
28 **הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חֻפָּה[129] וְקִדּוּשִׁין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
29 **מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל. זוֹ הִיא בִּרְכַּת אֵרוּסִין[130]. וְנָהֲגוּ הָעָם**
30 **לְהַסְדִּיר בְּרָכָה זוֹ עַל כּוֹס שֶׁל יַיִן[131] אוֹ שֶׁל שֵׁכָר[132].**
31 **וְאִם יֵשׁ שָׁם יַיִן - מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ**
32 **מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אֵרוּסִין, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם אֵין לוֹ**
33 **יַיִן אוֹ שֵׁכָר - מְבָרֵךְ אוֹתָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ[133].**

127) כתובות ז, ב. ושם הגירסה: וצונו על העריות. כלומר, צונו לפרוש מן העריות, ודומה לזה: "ועשיתם לכם פסל תמונת כל, אשר צוך ה' אלקיך" (דברים ד, כג) כלומר, צוך שלא לעשות. ראה תשובות רבינו הוצ' פריימן סימן קכא. 128) כתובות שם, מדרבנן. שלא התירו ארוסה עד שתיכנס לחופה ובברכה (רש"י שם). ויש מפרשים, שעל־ידי אירוסין נאסרה הארוסה לאחרים. בניגוד לבני נח שאין להם איסור אשת־איש אלא ע"י בעילת בעל, כלשון הכתוב (בראשית כ, ג) "והיא בעולת בעל". וראה למעלה פ"א ה"א (רבי בצלאל הכהן מוילנא בהגהותיו). 129) חופה הוא יחוד בביתו של המקדש, כמו שכתב רבינו להלן פ"י ה"א. 130) ועדיין היא אסורה לו עד שתיכנס לחופה, ושם מברכים "ברכת חתנים" הסדורה לקמן פ"י, ה"ג. 131) 'ירושלמי' סוטה פ"ח, ה"ה. "שהיין מגתו מערבין בו . . . ומקדשין בו את הכלה". 132) משקה הבא מן התמרים או ממשרת שעורים. 133) רב נסים גאון (הובא ברא"ש לכתובות פ"א, אות טז).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו רבינו דין קידושין שלא ברצון, קידושין בעד אחד או בפסולי עדות, קידושי חרש או שוטה, חרשת או שוטה, סריס, טומטום, אנדרוגינוס, אילונית, עריות, שניות, יבמה לשוק, גויה או שפחה, גוי, עבד וישראל מומר, חצייה

שפחה וחצייה בת חורין, חציו עבד וחציו בן חורין, ושיכור, פחות משוה פרוטה או קטן ושלח סבלונות.

1 **א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ[2]. וְהַמְקַדֵּשׁ**
2 **אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[3]. אֲבָל הָאִישׁ**
3 **שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁקִּדֵּשׁ בְּעַל כָּרְחוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.[4]**
4 **וְיֵשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת[5]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה**
5 **בַּכֶּסֶף - אִם קִדֵּשׁ בְּכֶסֶף - פְּרוּטָה לְכָל אַחַת וְאַחַת[6].**
6 **וְיֵשׁ לְאַחַת מֵהֶן אוֹ לְאַחֵר לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין עַל יְדֵי**
7 **כֻּלָּן מְדַעְתָּן[7].**

2) קידושין ב, ב. שנאמר בתורה (דברים כד, ב) "והלכה והיתה לאיש אחר" - מדעתה משמע (רש"י ליבמות יט:) וגם מפני שצריכים דעת המקנה, והאשה היא המקנה עצמה לבעל (רש"י לקידושין מד.). 3) בבא־בתרא מח, ב. ואע"פ שבמקח וממכר, מכירה בעל כרחו מועילה (ראה הל' מכירה פ"י, ה"א) - בקידושי אשה, קנסוהו חכמים והקפיעו את קידושיו, הואיל "והוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו שלא כהוגן" (שם), ואפילו אמרה רוצה אני - אין רצונה הבא מתוך כפיה מועיל לו, וכתקנת חכמים הנ"ל ("יד איתן"). 4) בבא־בתרא, שם. ואפילו לא אמר בסוף: רוצה אני, שמעשה קידושיו מעיד עליו, וכאילו אמר: רוצה אני. וכאן לא תיקנו חכמים להפקיע הקידושין, הואיל ובידו לגרשה בעל כרחה (לפני תקנת רבינו גרשום). אבל כשהוא קידש בעל כרחה, אינה יכולה להפקיע עצמה ממנו אלא ברצונו, לפיכך תיקנו חכמים להפקיע קידושין למפרע ואינה מקודשת כלל, וממילא אינה צריכה גט (מגיד־משנה). 5) בבת אחת. 6) קידושין נ, א. אבל אם מקדש הרבה נשים בשטר אחד, אינו צריך אלא לפרט בכתיבתו שמייחד כל אחת ואחת לו לאשה ('מעשה רוקח'). 7) בהסכמתן (קידושין נ, ב. ובגמרא שם נב.).

8 **ב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְנָתַן הַקִּדּוּשִׁין מִדַּעְתָּהּ בְּיַד**
9 **חֲבֵרְתָּהּ[8], וְאָמַר לַחֲבֵרְתָּהּ כְּשֶׁנָּתַן הַקִּדּוּשִׁין בְּיָדָהּ:**
10 **וְאַתְּ נַמֵּי[9], אוֹ: וְכֵן גַּם אַתְּ, וְכֵיוָצֵא בָּזֶה - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן**
11 **מְקֻדָּשׁוֹת[10]. אֲבָל אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְאָמַר לָהּ: וְאַתְּ[11] -**
12 **הֲרֵי זוֹ שֶׁקִּבְּלָה הַקִּדּוּשִׁין מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק; שֶׁמָּא לֹא**
13 **נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִרְאוֹת מַה בְּלִבָּהּ, וּכְאִלּוּ אָמַר לָהּ: וְאַתְּ**
14 **מַה תֹּאמְרִי בְּדָבָר זֶה? וּלְפִיכָךְ קִבְּלָה הַקִּדּוּשִׁין**
15 **הִיא[12], שֶׁהֲרֵי זֶה עֲדַיִן שׁוֹאֶלָהּ לִרְאוֹת מַה בְּלִבָּהּ[13],**
16 **וּמִפְּנֵי זֶה הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[14].**

8) שתקבל בשבילה כסף הקידושין בתור שליח. 9) וגם את. 10) וכגון שנתן לה שתי פרוטות לפחות, כדי כסף קידושין לשתיהן. 11) אחרי שאמר לה: הרי אשה פלונית שולחתך מקודשת לי. 12) ולא החזירתם תיכף לקבלתה. 13) אם מסכימה להתקדש לו, וגם היא עדיין לא החליטה בזה. 14) והרי היא ספק אשת איש, ודינה כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב בביאורנו. ומהות הספק: אם יש "יד" לקידושין אם לא (נדרים ו:) והשווה דברי רבינו הל' מתנות עניים פ"ב, יג; ושם פ"ח, ב.

17 **ג. אָמַר לָהּ: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר זֶה, נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ**
18 **לְפָנָיו[15] אוֹ לַיָּם אוֹ לְאוּר אוֹ לְדָבָר הָאָבֵד[16] - אֵינָהּ**
19 **מְקֻדֶּשֶׁת[17]. אָמְרָה לוֹ: תְּנֵהוּ לְאַבָּא, אוֹ לְאָבִיךָ, אוֹ**
20 **לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[18]. וְאִם אָמְרָה לוֹ:**
21 **תְּנֵהוּ לוֹ שֶׁיְּקַבְּלֵהוּ לִי[19], וְנָתַן[20] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[21].**

15) למקום שאינו אבד. 16) ואע"פ שהיא חייבת לשלם. 17) ואין אומרים שקבלתו לשם קידושין, ולא נתכוונה אלא לנסותו אם רגזן הוא. אלא בכולם אני אומר שהיא מסרבת להתקדש לו, ולפיכך זרקה את כסף הקידושין (קידושין ח:). 18) שם. כי משטה היא בו, כלומר, תן מעותיך לאחרים. 19) בשבילי, בתורת שליח. 20) ואמר לו: זכה בכסף זה לפלונית. 21) שם. אפילו לא חזר ואמר התקדשי לי בדינר שנתתי לו (שו"ע אהע"ז סי' ל, ס"ח).

22 **ד. אָמְרָה: הַנִּיחֵהוּ עַל הַסֶּלַע[22] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[23].**
23 **וְאִם הָיָה סֶלַע שֶׁלָּהּ - מְקֻדֶּשֶׁת[24]. הָיָה סֶלַע שֶׁל**
24 **שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[25]. אָמַר לָהּ:**
25 **הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּכִכָּר זֶה, אָמְרָה לוֹ: תְּנֵהוּ לְעָנִי - אֲפִלּוּ**
26 **הָיָה עָנִי הַסָּמוּךְ עָלֶיהָ[26], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[27]. תְּנֵהוּ**
27 **לְכֶלֶב - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם הָיָה הַכֶּלֶב שֶׁלָּהּ**
28 **- מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם הָיָה רָץ אַחֲרֶיהָ לְנָשְׁכָהּ, וְאָמְרָה לוֹ:**
29 **תְּנֵהוּ לְכֶלֶב זֶה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[28].**

22) אבן קשה. 23) שאינו שלה, והרי זה כאמרה: זרקהו לים. 24) שחצרו של אדם קונה לו, הרי הוא כאילו קבלתו בידה (קידושין ח: וברש"י שם). 25) כי אע"פ שאין קונים בחצר השותפים זה מזה (ראה בבא־בתרא פד:) - הואיל והוא מחזר אחריה לקדשה, יש להניח שהשאיל לה מקומו וקנתה. ויש מקום לספק, אולי כוונתה לומר לו: תנהו על סלע שלך שאיני רוצה בכסף קידושיך (קידושין שם, וברשב"א שם). וראה להלן הלכה כא. 26) לפרנסו. 27) קידושין שם, כי כשם שהיא חייבת לפרנסו, כך גם הוא מצווה להחיותו ולא נתן לה כלום. 28) קידושין שם. כי אע"פ שהוא מחוייב בהצלתה, אולי מתוך שהציל את גופה מסכנה, גמרה בלבה להתקדש לו (ר"ן שם).

30 **ה. הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת אוֹ כֵּלִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, בָּאָה**
31 **אִשָּׁה וְאָמְרָה לוֹ: תֵּן לִי מְעַט מֵאֵלּוּ, וְאָמַר לָהּ: אִם**
32 **אֶתֵּן לָךְ תִּהְי מְקֻדֶּשֶׁת לִי - אִם אָמְרָה: הֵן, וְנָתַן לָהּ**
33 **- הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; אֲבָל אִם אָמְרָה לוֹ: תֵּן לִי מֵהֶן,**
34 **אוֹ: הַשְׁלֵךְ לִי, אוֹ דְּבָרִים שֶׁעִנְיָנָם: לֹא תִּשַּׁחֵק עִמִּי**
35 **בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אֶלָּא תֵּן לִי בִּלְבַד, וְנָתַן - אֵינָהּ**
36 **מְקֻדֶּשֶׁת[29]. וְכֵן אִם הָיָה שׁוֹתֶה יַיִן, וְאָמְרָה לוֹ: תֵּן**
37 **לִי כּוֹס אֶחָד, וְאָמַר לָהּ: אִם אֶתֵּן לָךְ הֲרֵי אַתְּ**
38 **מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ, וְאָמְרָה: הַשְׁקֵנִי הַשְׁקוֹת, אוֹ: תֵּן,**
39 **הַשְׁקֵהוּ[30], הַשְׁלֵךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין הַדְּבָרִים**
40 **נִרְאִין אֶלָּא: הַשְׁקֵנִי בִּלְבַד, וְלֹא תִּשַּׁחֵק עִמִּי בְּדָבָר**
41 **אַחֵר.**

29) קידושין ט. 30) או השקה, או השלך. לשון "השלך" במשליך פירות מאילן, כמבואר בקידושין שם.

42 **ו. הַמְקַדֵּשׁ בְּעֵד אֶחָד - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשָׁיו[31],**

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוּדִין. קַל וָחֹמֶר לִמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֵדִים[32]. הַמְקַדֵּשׁ בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה[33] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[34]; בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[35], אוֹ בְּעֵדִים שֶׁהֵן סָפֵק פְּסוּלֵי תּוֹרָה[36], אִם רָצָה לִכְנֹס - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ בִּכְשֵׁרִים, וְאִם לֹא רָצָה לִכְנֹס - צְרִיכָה גֵּט מִמֶּנּוּ מִסָּפֵק. וַאֲפִלּוּ כָּפְרָה הָאִשָּׁה וְהִכְחִישָׁה אֶת הָעֵדִים וְאָמְרָה: לֹא קִדַּשְׁתַּנִי - כּוֹפִין אוֹתָהּ לִקַּח גֵּט[37]. וְכֵן דִּין כָּל קִדּוּשֵׁי סָפֵק: אִם רָצָה לִכְנֹס - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ וַדַּאי, וְאִם לֹא רָצָה לִכְנֹס - צְרִיכָה גֵּט מִמֶּנּוּ מִסָּפֵק.

31) ואינם אפילו קידושי ספק. 32) שאין חוששין לקידושיו (קידושין סה.), וזה נלמד מ'גזירה שוה': נאמר בעריות: "ערות דבר", ונאמר בממון: "על פי שנים עדים יקום דבר", מה להלן בשני עדים, אף כאן בשנים (רש"י שם). 33) כגון שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה. 34) סנהדרין כה, ב. 35) שעבר עבירה שאינה אלא מדבריהם, כגון שחילל יום־טוב שני של גלויות (הל' עדות פ"י, ה"ג). 36) כגון שהעידו שנים על אחד שעבר עבירה, ובאו שנים אחרים והכחישום ואמרו לא עבר ולא נפסל, הרי זה ספק פסול (הל' עדות פי"ב, ה"ג). 37) אם תרצה להנשא לאחר. אבל הלשון "כופין אותה" תמוה: אם תרצה תנשא, ואם לא תרצה לא תנשא, ולמה כופין אותה? וב'טור' אהע"ז סי' מב, מביא בדברי רבינו: "כופין אותו ליתן גט", והיא הגירסא הנכונה בדברי רבינו (כסף־משנה).

ז. קָטָן[38] שֶׁקִּדֵּשׁ - אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין[39]. אֲבָל גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה[40] הַיְתוֹמָה, אוֹ קְטַנָּה שֶׁיָּצְאָה מֵרְשׁוּת אָבִיהָ[41], אִם הָיְתָה פְּחוּתָה מִבַּת שֵׁשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא נְבוֹנַת לַחַשׁ[42] בְּיוֹתֵר וּמַכֶּרֶת וּמַבְחֶנֶת[43] - אֵין כָּאן שֵׁם[44] קִדּוּשִׁין, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[45]; וְאִם הָיְתָה מִבַּת עֶשֶׂר שָׁנִים וּלְמַעְלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא סְכָלָה בְּיוֹתֵר[46] - הוֹאִיל וְנִתְקַדְּשָׁה לְדַעְתָּהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן. הָיְתָה מִבַּת שֵׁשׁ וְעַד סוֹף עֶשֶׂר - בּוֹדְקִין אֶת יְפִי דַעְתָּהּ, אִם מַכֶּרֶת וּמַבְחֶנֶת עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין וְהַקִּדּוּשִׁין[47] - צְרִיכָה לְמָאֵן, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[48].

38) פחות משלש־עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, י. 39) קידושין נ, ב. וראה לקמן ה"כ. 40) הפחותה משתים־עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, א. 41) שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה (לעיל פ"ג, יב). 42) מלשון הכתוב, ישעיה ג, ג. 43) עסקי הקידושין והנישואין. 44) בכת"י התימנים, ליתא. ולפי זה, יש לקרוא: "אין כאן קידושין". 45) "אלא הולכת לבית אמה, כאילו לא נתקדשה מעולם" (לשון רבינו הל' גירושין פי"ג, ה"ז). ומקור דברי רבינו ביבמות קז, ב - שרבי חנינא בן אנטיגנוס אומר שם: כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן, ופירש שם רבינו: שפחות מבת שש, אינה יודעת לשמור קידושיה, וזה בהסתמך על דברי רבא בגיטין סה, א. 46) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל. ומתוך שהיא בת עשר, חזקה עליה שהיא יודעת לשמור קידושיה. 47) ולשון רבינו לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ז: "בודקין אותה לפי יופי דעתה, אם יודעת לשמור (כסף) קידושיה ושהן קידושין, לא שתשמור אותן כדרך שמשמרת האגוז והתמרה". 48) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח . . . וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון" (כגירסת הרי"ף שם). וזמן הפעוטות הוא מגיל שש ועד עשר שנים, כל אחד לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. וראה דברי רבינו הל' מכירה פכ"ט, ה"ו־ח.

ח. כֵּיצַד מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן? שֶׁאִם נִתְקַדְּשָׁה וְלֹא רָצְתָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ, צְרִיכָה לְמָאֵן בִּפְנֵי שְׁנַיִם[49] וְלוֹמַר: אֵינִי רוֹצָה בּוֹ, וְיוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[50]. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת מְמָאֶנֶת[51]. וְלָמָּה יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט? מִפְּנֵי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה[52], אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[53], וְהֵן תְּלוּיִין: שֶׁאִם יָשְׁבָה עִם בַּעְלָהּ עַד שֶׁגָּדְלָה[54] - גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ, וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[55], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר לְקַדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁגָּדְלָה[56]; וְאִם לֹא רָצְתָה לֵישֵׁב - צְרִיכָה לְמָאֵן[57], וְתֵצֵא בְּלֹא גֵּט.

49) יבמות קא, ב. 50) פי"א, ה"ח. 51) בכל מקום. כגון במשנה, כתובות פי"א, מ"ו. וכן לקמן פי"ט הי"ד. 52) שהרי יתומה היא, ולא קיבל אביה קידושיה. 53) שלא ינהגו בה מנהג הפקר (יבמות קיב, ב. ולקמן פי"א, ה"ו). 54) ונבעלה לו בגדלותה. 55) ואין קידושי אחר תופסים בה. 56) שהבעילה היא גמר קידושין הראשונים (יבמות קט:). 57) בעודה קטנה, אבל משתגדיל אע"פ שלא נבעלה אינה ממאנת וצריכה גט מדברי סופרים, כמבואר בפרוטרוט לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ו.

ט. חֵרֵשׁ[58] שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת, וְכֵן חֵרֶשֶׁת שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ[59] - אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[60]. לְפִיכָךְ, אִם בָּא פִּקֵּחַ וְקִדֵּשׁ אִשֶּׁת חֵרֵשׁ הַפִּקֵּחַת - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[61] קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[62]. וְנוֹתֵן גֵּט, וְהִיא מֵתֶּרֶת לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[63]. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה שֶׁקִּדֵּשׁ פִּקֵּחַת, אוֹ פִּקֵּחַ שֶׁקִּדֵּשׁ שׁוֹטָה - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[64].

58) מפורש לעיל פ"ב, הכ"ו. 59) איש ואשה שהם שלמים בדעתם, ואינם לא חרשים ולא שוטים, נקראים פקח ופקחת (לעיל שם). 60) יבמות קיב, ב. 61) כלל הוא: כל שהקידושין הראשונים הם מדברי סופרים, קידושי תורה חלים אחריהם, דוגמא לכך דברי רבינו לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ו. 62) מן התורה. 63) הואיל והפקח לא נשאה עדיין, אבל אם נשאה הפקח - אסורה לשניהם, כמבואר לקמן הל' גירושין פ"י, ה"ח. ומקור דברי רבינו ב'ירושלמי' יבמות יד, א. 64) יבמות קיב, ב. חרש וחרשת שקיימת בהם תקנת חכמים (שדרכם להיות שלום ביניהם) תיקנו להם קידושין, שוטה ושוטה שאין תקנת חכמים קיימת בהם

(אין שלום ביניהם, כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת) לא תיקנו להם קידושין.

י. סָרִיס שֶׁקִּדֵּשׁ, בֵּין סָרִיס חַמָּה בֵּין סָרִיס[65] אָדָם, וְכֵן אֵילוֹנִית[66] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[67].

65) מפורש לעיל פ"ב, הלכות יא-יד. 66) לעיל פ"ב, הלכות ד-ו. 67) אע"פ שסריס אדם אסור לו לבוא בקהל – מכל-מקום קידושין תופסין, שהלכה היא: קידושין תופסין בחייבי לאוין, ואין צורך לומר שסריס אדם קידושיו תופסין, שהרי מותר לו לבוא בקהל (ראה יבמות עה: ובדף עט:) והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פט"ז. וכן האילונית אע"פ שאם אין לו בנים מאשה אחרת, כופים אותו להוציאה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א, בכל זאת צריכה גט ממנו ואפילו לא הכיר בה ונמצאת אח"כ אילונית (כתובות ק:). ובשו"ע אהע"ז סי' מד ס"ד, יש חולקים וסוברים שאיילונית אם לא הכיר בה מקודם אינה מקודשת, שאין אדם מוותר על מום גדול כזה, ואינה צריכה גט.

יא. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[68] שֶׁקִּדְּשׁוּ אִשָּׁה, אוֹ שֶׁקִּדְּשָׁן אִישׁ - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק, וּצְרִיכִין גֵּט מִסָּפֵק[69].

68) מפורשים לעיל פ"ב הלכות כד-כה. 69) קידושי טומטום - מבוארים ביבמות עב, א - שהם קידושי ספק, שמא זכר או שמא נקבה היא, ואע"פ שאין הטומטום ראוי להנשא, צריך הוא גט לענין תרומה, כגון אם הוא כהן ונתקדש לישראל שאסור בתרומה אם יקבל גט הוא חוזר לתרומת בית אביו. וכן תפסו קידושיו לענין שהמקדש נאסר באחות הטומטום ובאמו (רש"י שם). ואשר לאנדרוגינוס, אמרו (יבמות פג.) אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה. והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פ"א, הט"ו: "אנדרוגינוס מותר לישא אשה". ומקורו מיבמות פא, א.

יב. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת[70] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לָעֲרָוָה[71]; חוּץ מִן הַנִּדָּה[72], שֶׁהַמְקַדֵּשׁ אֶת הַנִּדָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[73]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן[74].

70) שחייב על ביאתן כרת, והן האמורות בויקרא פרק יח, ראה לעיל פ"ב ה"ה. 71) קידושין סז, ב: "אמר קרא: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו", הוקשו כל העריות לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין (שנאמר: ואשה אל אחותה לא תקח - לא תוכל לקדשה), אף כל עריות לא תפסי בהן קידושין". 72) פנויה בימי נדתה. 73) קידושין סה, א. שנאמר (ויקרא טו, כד) "ותהי נדתה עליו", - אפילו בשעת נדתה, תהא בה הויה (תפיסת קידושין). 74) כיון שאינה ראויה לביאה, אין לקדשה. וגם יש לחוש שמא יגע בה. וראה לקמן פ"י, ה"ו. ומה שאין אנו נזהרין בזה הוא משום שאנו מקדשים בשעת נישואין, וכבר הוכנו כל צרכי החופה וטבחו טבחם ואי-אפשר לדחותם בגלל ההפסד ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' מד).

יג. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁפָּשְׁטָה יָדָהּ וְקִבְּלָה קִדּוּשִׁין מֵאַחֵר בִּפְנֵי בַּעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[75]; שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ בְּפָנָיו: גֵּרַשְׁתַּנִי - נֶאֱמֶנֶת[76]. חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִיזָה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ. אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ - אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁתִּקַּבֵּל הַקִּדּוּשִׁין. כֹּל שֶׁלֹּא בִּפְנָיו - מְעִזָּה[77].

75) כי בוודאי נתגרשה מבעלה הראשון. 76) אפילו להנשא לכתחילה ואפילו הוא מכחישה, כמבואר לקמן הל' גירושין פי"ב, ה"ד. ויש אומרים, כי בזמן הזה שמרובה החוצפה והפריצות אינה נאמנת אלא לחומרא (שו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ב). 77) גיטין פט, ב.

יד. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת אוֹ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין אוֹ מֵאִסּוּרֵי עֲשֵׂה[78], וְכֵן יָבָם שֶׁקִּדֵּשׁ צָרַת יְבָמָה[79] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[80]; חוּץ מִיְּבָמָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְזָר[81], שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק. נִסְתַּפֵּק לַחֲכָמִים, אִם הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה כִּשְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין, אוֹ אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ כְּעֶרְוָה[82]. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁאָסוּר לוֹ לִכְנֹס[83] אַחַת מִכֹּל אֵלּוּ[84], הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ בְּגֵט[85].

78) כולן מפורשות לעיל פ"א, הלכות ו-ח. 79) לאחיו המת היו שתי נשים, ואחת מהן נתייבמה, והשניה - הנקראת צרה - אסורה להנשא לאחים, שנאמר: יבמה יבוא עליה - עליה ולא על צרתה. ולאו הבא מכלל עשה - עשה (יבמות יא. והשווה דברי רבינו הל' יבום פ"א, הי"ב). 80) כי הלכה היא, קידושין תופסין בחייבי לאוין ועשה, שנאמר: "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה", וכי יש אהובה לפני המקום או שנואה לפני המקום? אלא אהובה - אהובה בנישואיה, שנואה - שנואה בנישואיה (שנשאה באיסור), ובכל זאת אומר הכתוב: "כי תהיין" - לשון הויה, מכאן שקידושין תופסין בהן (קידושין סח.). 81) לפני שחלצה יבמה, והתורה אמרה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (דברים כד, ה). 82) משום שנאמר בה: "לא תהיה" לשון הויה ותפיסת קידושין, כלומר, לא יתפסו בה קידושין לזר (יבמות צב:). 83) לחופה. 84) שהרי אסורות עליו איסור לאו. 85) הואיל וקידושין תופסין בהם ואסור לו לקיימן, על כרחו מוציאן בגט. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. הַמְקַדֵּשׁ כּוּתִית אוֹ שִׁפְחָה[86] - אֵינָן קִדּוּשִׁין, אֶלָּא הֲרֵי הִיא אַחַר הַקִּדּוּשִׁין כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין[87]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד שֶׁקִּדְּשׁוּ בַּת יִשְׂרָאֵל - אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן קִדּוּשִׁין[88]. יִשְׂרָאֵל מוּמָר שֶׁקִּדֵּשׁ, אַף-עַל-פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּרְצוֹנוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[89], וּצְרִיכָה גֵּט מִמֶּנּוּ[90].

86) כנענית. 87) קידושין סח, א. שפחה, אמר קרא: שבו לכם פה עם החמור (בראשית כב, ה), עם הדומה לחמור (ואליעזר עבד היה). נכרית, אמר קרא: לא תתחתן בם

(דברים ז, ג), לא תהא לך בם תורת חיתון. 88) יבמות מה, א מהטעם הנ"ל. ובשאילתות (וישלח סי' כה) למד בגוי מהפסוק: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - בעולת בעל יש להם (לגויים), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם, וכל־שכן שקידושי אירוסין אין להם (רש"י ביבמות שם). 89) יבמות מז, ב. וכן בבכורות ל, ב. וכבר אמרו (סנהדרין מד.) על הפסוק: "חטא ישראל" (יהושע ז, יא) - "אע"פ שחטא - ישראל הוא". ורבינו ב'אגרת תימן' כותב: "שהתורה הזאת לא יוכל להמלט . . . ממנה אפילו אחד מזרע יעקב . . . לא הוא ולא זרעו . . . בין ברצונו בין שלא ברצונו". וגם אם הוליד מומר זה בן (מאשה ישראלית) הרי הבן ישראל גמור וקידושיו קידושין (מגיד־משנה). וראה בתשובת רס"ג אוצה"ג ליבמות סי' תעד. 90) רבי דוד כהן בתשובותיו בית ט' חדר א', מבאר דברי רבינו שכוונתו לומר שכופים אותו לגרשה שלא תעמוד עמו, כי יכשילה בכמה מכשולים. וזהו שהוסיף: "וצריכה גט ממנו".

1 **טז. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת**
2 **חוֹרִין[91] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[92] עַד**
3 **שֶׁתִּשְׁתַּחְרֵר, וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ[93],**
4 **כְּקִדּוּשֵׁי קְטַנָּה[94] שֶׁגָּדְלָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ**
5 **קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים[95]. בָּא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה**
6 **- הֲרֵי זוֹ סְפֵק קִדּוּשִׁין לִשְׁנֵיהֶם[96].**

91) כגון שהיתה משועבדת לשני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 92) שהרי חצי שפחה שבה אינו ראוי לקידושין, כמבואר לעיל הט"ו. ואם כן, הרי הוא כאומר לאשה חצייך מקודשת לי שאינה מקודשת כמבואר לעיל (פ"ג ה"ט), ויתכן כי דין זה עדיף ממקדש חצי אשה, כי שם השאיר בקניינו, וכאן לא השאיר בקניינו כי כל מה שהיה ראוי ממנה להתקדש - קידש. ולפיכך הרי זו מקודשת קידושי ספק (גיטין מג. וכביאור הב"ח אהע"ז מד, וה'מרכבת המשנה'). וראה להלן הערה צה. 93) ונתפשטו קידושיו בכולה. שמעתה - כולה ראויה לקידושין. 94) יתומה. 95) כמבואר לעיל ה"ח. שאין זו, המקודשת קידושי ספק מדין תורה, גרועה מקטנה המקודשת קידושי ודאי מדברי סופרים שאינה צריכה קידושין אחרים משגדלה. 96) כי שמא לא חלו כלל קידושיה לפני שחרורה, הואיל ודומה למקדש חצי אשה, וממילא חלו בה קידושי שני. או אולי חלו בה קידושי ראשון כי לא השאיר כלום בקניינו, וממילא לא חלו בה קידושי שני (ב"ח ו'מרכבת משנה' כפי הבנתם בסוגיא דגיטין מג, א. ועמוד ב שם).

7 **יז. וְאֵי זוֹ הִיא שִׁפְחָה חֲרוּפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה?[97] זוֹ**
8 **מִי שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין שֶׁקִּדְּשָׁהּ עֶבֶד**
9 **עִבְרִי[98]. וּמִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[99] שֶׁקִּדֵּשׁ**
10 **בַּת חוֹרִין - הֲרֵי זוֹ סְפֵק קִדּוּשִׁין[100].**

97) שהבא עליה חייב להביא אשם (ויקרא יט, כ) - מאחר שאמרנו למעלה (הט"ז) שהמקדש חצי שפחה וחצי בת חורין - אין קידושיה גמורים עד שתשתחרר. 98) שהרי היא מותרת לו גם בחצי השפחה שבה (שעבד עברי מותר בשפחה כנענית), ולפיכך יש לו גם בה קידושין גמורים בחצי הבן־חורין. מה־שאין־כן בן־חורין המקדש אותה שאסורה עליו מצד חצי השפחה שבה. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם בכריתות (פ"א, י), ועי' 'פני יהושע' גיטין מג, א. 99) כגון שהיה משועבד לשני שותפים, ושחרר אחד את חלקו. 100) כי אולי הוא דומה לאומר לאשה התקדש לחציי, שמקודשת, כמבואר לעיל פ"ג ה"ט, או שמא יש לחלק, ששם היא ראויה לכולו, שהרי הוא בן חורין, ונעשה כאומר: תהי אשתי את ועוד אחרת, אבל בנידון שלפנינו הרי אינה ראויה לכולו מחמת חלק עבודתו שאינו בר קידושין, וגם אסור בה כדין כל עבד האסור בבת חורין (גיטין מג. והשווה דברי רבינו הל' עבדים פ"ד, ה"ז).

11 **יח. שִׁכּוּר שֶׁקִּדֵּשׁ - קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאַף־עַל־פִּי**
12 **שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה[101]. וְאִם הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[102]**
13 **- אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין[103]. וּמִתַּיְּשְׁבִין בְּדָבָר זֶה[104].**

101) עירובין סה. "שיכור מקחו וממכרו ממכר . . . כללו של דבר, הרי הוא כפקח לכל דבריו". 102) "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה" (לשון רבינו הל' מכירה פכ"ט, הי"ח). 103) עירובין שם, והרי הוא כשוטה לכל דבריו. 104) חוקרים היטב אם באמת הגיע לשכרות של לוט, כי יש להזהר באיסור ערוה החמור מאד.

14 **יט. הַמְקַדֵּשׁ בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[105].**
15 **קִדְּשָׁהּ בְּאֹכֶל אוֹ בִּכְלִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁשָּׁוֶה פָּחוֹת**
16 **מִפְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וּצְרִיכָה גֵט**
17 **מְסָפֵק; שֶׁמָּא דָּבָר זֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר. הָא**
18 **לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף: אִם הָיָה בְּאוֹתָהּ**
19 **הַמְּדִינָה שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי וַדַּאי, וְאִם**
20 **אֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[106]. יֵרָאֶה**
21 **לִי, שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּתַבְשִׁיל אוֹ בְּיָרָק שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם[107]**
22 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אִם לֹא הָיוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם**
23 **- אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כְּלָל; שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה אֵינוֹ מַגִּיעַ**
24 **לְמָקוֹם אַחֵר עַד שֶׁיִּפְּסֵד וְיֹאבַד, וְלֹא יִהְיֶא שָׁוֶה**
25 **פְּרוּטָה. וְדָבָר שֶׁל טַעַם הוּא זֶה, וְרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו.**

105) קידושין מו, א. ושיעור פרוטה, משקל חצי שעורה מכסף צרוף (רבינו בפירושו למשנה קידושין פ"א מ"א, וכן בשו"ע אהע"ז סי' כו, ועי' הל' עירובין פ"א הי"ב, וכן בשו"ע יו"ד סי' רצד ס"ו). 106) קידושין יב. ותופסים בה קידושי שני, וצריכה גט משניהם אם רוצה להנשא לאחר, וכן אם לא נתקדשה לאחר, והמקדש הראשון רוצה לקיימה - צריכה קידושין אחרים, כדי שתהא מקודשת קידושי ודאי (רש"י לקידושין יב. וב'טור' אהע"ז סי' לא). 107) זמן מרובה. ואם יכול להתקיים ע"י כיבוש בחומץ או במלח וכיוצא בהם, וראוי הוא להגיע למקום אחר שישוה פרוטה - הרי אלו קידושי ספק (מהרי"ק שורש פד, כסף־משנה ומעשה־רוקח).

26 **כ. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה, אוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁתֵּי**
27 **נָשִׁים בִּפְרוּטָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת[108] לְאַחַר**
28 **מִכֵּן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן קָטָן שֶׁקִּדֵּשׁ, אַף־עַל־פִּי**

שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. שֶׁמֻּחֲמַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים שְׁלָחָן, שֶׁהָיוּ קִדּוּשִׁין פְּסוּלִין[109].

108) מתנות, שדרך ארוס לשלוח לארוסתו, סבלונות - מלשון סבל והוא נושא המשא, שנושאים אותו מיד זה ליד זה (רבינו בפירושו למשנה, קידושין פ"ב מ"ו, ובבבא־בתרא פ"ט מ"ה) ומצאנו מתנה בלשון משא: "וישא משאות" (בראשית מג, לד) - ויתן מתנות ('תוספות יו"ט', קידושין שם). 109) קידושין נ, ב. ואין אומרים: אדם יודע שאין קידושי קטן כלום, ושלח הסבלונות לאחר שהגדיל לשם קידושין, אלא - מחמת הקידושין הראשונים שלהם.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הַקִּדּוּשִׁין לְתוֹךְ יָדָהּ; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָצָתָה לִזְרֹק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ, וּזְרָקָן[110] - בֵּין לְתוֹךְ יָדָהּ בֵּין לְתוֹךְ חֵיקָהּ, אוֹ לְתוֹךְ חֲצַרָהּ אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[111]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הַבַּעַל, צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לְתוֹךְ יָדָהּ אוֹ לְתוֹךְ חֵיקָהּ[112]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן[113], וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ מִדַּעְתָּהּ, וְלֹא הִגִּיעוּ לְיָדָהּ אוֹ לְחֵיקָהּ הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי סָפֵק[114]. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה לוֹ: הַנַּח קִדּוּשִׁין עַל מָקוֹם זֶה, וְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[115].

110) משמע שהסכימה שיזרוק לה הקידושין, אבל אם אמרה תנם בידי, והוא שינה וזרקם - אינה מקודשת, שהרי אינה מרצונה (ב"ח אהע"ז סי' ל'. וראה 'חלקת מחוקק' שם). ו'מעשה רוקח' הביא כאן נוסחה אחרת בדברי רבינו: "כיון שרצה לזרוק", ולפי זה אין צורך בהסכמתה. אבל עצם הלשון מגומגם לפי נוסחא זו. 111) כן היא בגיטין עז, א לענין גירושין. ושם דף עח. אמרו: "כן לענין קידושין". ואין צורך שתעמוד בצד חצרה כמו בגירושין (ראה הל' גרושין פ"ה ה"ב) כי הקידושין זכות הן לה, וזכין לאדם אפילו שלא בפניו (מגיד־משנה). 112) שם עז, א. 113) ששניהם שותפים בחצר. 114) קידושין ח, ב: "בעי רב ביבי, סלע (אבן) של שניהם מהו - תיקו". כי אע"פ שהלכה היא שבמקח וממכר אין קונים מזה לזה בחצר של שניהם, כמבואר בבבא־בתרא פד, ב ובהל' מכירה פ"ד, אבל בקידושין יש לחוש שמא השאיל לה זכותו כיון שכבר יש לה חלק בה (מגיד־משנה). 115) קידושין שם. וראה למעלה ה"ד.

כב. הָיוּ עוֹמְדִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[116] אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינוֹ שֶׁל שְׁנֵיהֶם[117], וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ: קָרוֹב לוֹ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; מֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה, אוֹ שֶׁהָיוּ סָפֵק קָרוֹב לוֹ סָפֵק קָרוֹב לָהּ, וְאָבְדוּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדָהּ[118] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ וְקָרוֹב לָהּ? כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אוֹתָן[119], וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ. הִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹר אוֹתָן, וְהוּא אֵינוֹ יָכוֹל - זֶהוּ קָרוֹב לָהּ. שְׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לִשְׁמֹר אוֹתָן, אוֹ שְׁנֵיהֶן אֵין יְכוֹלִים לִשְׁמֹר אוֹתָן - זֶה הוּא מֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה[120].

116) אף־על־פי שברשות הרבים לא תיקנו חכמים שיקנו לו לאדם ארבע אמות (פי"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ט) - כאן נקנים לה קידושיה מטעם שיכולה לשמור אותם, ואפילו הם רחוקים ממנה מאה אמה (גיטין שם, לדעת רבי יוחנן). ועי' כסף־משנה ולחם־משנה. 117) השייכות לאדם אחר. 118) ואי אפשר לברר את מצב קרבתם. 119) ואפילו רחוק מאה אמה, כמו שכתוב למעלה. 120) גיטין עח, ב. לענין גירושין, והוא־הדין לענין קידושין, שנאמר "ויצאה והיתה" השווה הויה ליציאה (שם).

יום ש"ק ב' כסלו ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני קידושין באיסורי הנאה, בהקדש, בטובת הנאה, בגזל ובגנבה ואבדה, בפקדון, במלוה, בהנאת מתנה שנתן לאחרים בפקודתה, או שקיבל מאחרים ברצונה, במשכון, במתנה על מנת להחזיר, שתיקה לאחר מתן מעות.

א. הַמְקַדֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, כְּגוֹן חָמֵץ בְּפֶסַח אוֹ בָּשָׂר בְּחָלָב[2] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָאָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[3]. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָסוּר בַּהֲנָאָה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן חָמֵץ[4] בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית מִיּוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[5] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

2) שנתבשל בחלב. 3) שהרי אינה יכולה ליהנות מכסף קידושיו, נמצא שלא נתן לה כלום. 4) היינו חמץ גמור שאסור בהנאה מן התורה ולפיכך אינה מקודשת, אף על פי שבשעה ששית אינו אסור אלא מדרבנן, אבל חמץ שאינו אסור אלא מדרבנן, קידושיו קידושין. 5) בניסן. שמן התורה אין החמץ אסור אלא מתחילת שעה שביעית ביום.

ב. עָבַר וּמָכַר דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה וְקִדֵּשׁ בְּדָמָיו - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּדָמֶיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁדְּמֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה כָּמוֹהָ. הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ עֶגְלֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהַכֹּל מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. אֲבָל הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ שׁוֹר הַנִּסְקָל[6] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אַף־עַל־פִּי שֶׁשּׁוֹר הַנִּסְקָל אָסוּר בַּהֲנָאָה - פִּרְשׁוֹ אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב לְגַבֵּי הַשּׁוֹר.

6) שור שהמית אדם, ודינו להיסקל ומשנגמר דינו אסור בהנאה.

ג. הַמְקַדֵּשׁ בִּפְרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בְּאֵפֶר פָּרָה אֲדֻמָּה אוֹ בְּמַיִם שֶׁמִּלְּאָן לַעֲשׂוֹתָן מֵי נִדָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. הַמְקַדֵּשׁ בְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁל בֶּדֶק הַבַּיִת[7] בְּשׁוֹגֵג[8] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[9], וְהוּא יְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְהֶקְדֵּשׁ, וְיָבִיא

אֲשָׁמוֹ, כְּדִין כָּל מוֹעֵל בִּשְׁגָגָה. וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה בְּמֵזִיד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[10].

7) כסף הניתן לגזבר בית המקדש לצרכי תיקון הבית. 8) שלא ידע בו שהוא של הקדש. 9) כי על ידי מעילתו נתחללה קדושתו ויצא הכסף לחולין. 10) כי אין הקדש מתחלל אלא בשוגג שנאמר בו מעילה.

ד. קִדְּשָׁהּ בְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי[11], בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לְפִי שֶׁאֵין לוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ שְׁאָר חֲפָצָיו עַד שֶׁיִּתְחַלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשַׂר: לַיְיָ הוּא.

11) הוא החלק העשירי מהתבואה, הנאכל בירושלים בקדושה. -

ה. כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ[12] מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים[13] אוֹ מִקָּדָשִׁים קַלִּים[14] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ אֶלָּא לַאֲכִילָה בִּלְבַד[15]. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה[16] וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּבְכִּפּוּרִים[17], וְכֵן לֵוִי שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשַׂר רִאשׁוֹן[18], וְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשַׂר עָנִי[19] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[20].

12) שחולק עם אחיו הכוהנים. 13) כגון קרבנות החטאת והאשם. 14) כגון שלמים שקדושתם קלה. 15) כי אין הם ממונו הפרטי של הכהן, אלא משולחן גבוה (שולחנו של הקב"ה) זכה בהם לאכילה. 16) אחד מחמישים (לאדם ממוצע) בפירות ובתבואה שהישראל מפריש לכהן, ונקראת גדולה, שהיא ראשית כל ההפרשות אחרי מריחת הכרי, בניגוד לתרומת מעשר הניתנת לכהן מידי הלוי המפריש מעשר מן המעשר, שהוא [=הלוי] קיבל, ואינה אלא אחד ממאה. 17) הניתנים אף הם לכהן ונאכלים בירושלים. 18) שקיבל מהישראל ונקרא ראשון, בהבדל ממעשר שני הבא אחריו שהוא נאכל לבעליו בירושלים. 19) בשנה השלישית והשישית לשמיטה מפרישים מעשר עני. ובשנה הראשונה, השנייה הרביעית והחמישית - מעשר שני. 20) שכל אלה הם קניינו של המקבל וממונו.

ו. מַתָּנוֹת[21] שֶׁלֹּא הוּרְמוּ[22], הֲרֵי הֵם כְּמוֹ שֶׁהוּרְמוּ[23]. לְפִיכָךְ, יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּפְלוּ לוֹ[24] טְבָלִים[25] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן, וְהִפְרִישׁ[26] מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה מֵאָבִי אִמּוֹ[27]. וְאִם קִדֵּשׁ בָּהֶן אִשָּׁה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִן לוֹ לַאֲכִילָה[28], יֵשׁ לוֹ לִמְכָּרָן לְמִי שֶׁהֵן רְאוּיִן לוֹ[29]. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה שֶׁהִפְרִישׁ מִגָּרְנוֹ[30] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ לִמְכָּרָהּ[31], וְאֵין לוֹ בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הֲנָאָה, לְפִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[32], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינָהּ מָמוֹן[33].

21) התרומות והמעשרות הנזכרות לעיל, הניתנות במתנה לכהן, ללוי ולעני. 22) שלא הופרשו על ידי בעליהן ועדיין מעורבות הן בין הפירות. 23) הואיל ועומדים להרים כמורמים הם. 24) בירושה. 25) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה הרי היא טבל ואסורה באכילה, ולשון טבל, טב־לא, מלה מורכבת. 26) הישראל, הנכד. 27) כי כבר זכה בהן זקנו הכהן בחייו שלא הוטל עליו אלא להפרישן ולקיימן לעצמו, ואף יורש זה יפרישן וימכרן לכוהנים. 28) כי תרומה אסורה באכילה לזר (ישראל). 29) והכסף הוא שלו. 30) שלא נפל לו בירושה מזקנו הכהן. 31) אלא לתיתה מתנה לכהן. 32) שרשאי ליטול דבר מועט מאוהבו [=הכהן] בשביל שיתנה לו [=ולא לכהן אחר]. 33) לקדש בו אשה.

ז. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּגָזֵל אוֹ בִּגְנֵבָה אוֹ בְּחָמָס[34], אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְנוֹדַע[35] שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ דָּבָר בְּיֵאוּשׁ[36] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

34) שנתן דמי החפץ לבעליו ולקחו ממנו בעל כורחו. 35) לעדי הקידושין, בשעת מעשה הקידושין. כי אם לא ידעו עדי הקידושין את דבר היאוש (אפילו נתייאשו בעליו) הרי זה כמקדש ללא עדים שאינה מקודשת. 36) ואף על פי שהלכה היא: יאוש בלבד אינו קונה - אך מכיוון שהגיע החפץ ליד האשה, יש כאן יאוש ושינוי רשות וקנאתו האשה, וממילא קנה אותה הבעל.

ח. הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ וְלָקַח לוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר לוֹ: לָמָּה לֹא נָתַתָּ לָהּ דָּבָר זֶה, שֶׁהוּא טוֹב מִמַּה שֶׁנָּתַתָּ לָהּ? - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְבַּיֵּשׁ עִמּוֹ, וְהוֹאִיל וְקִדֵּשׁ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל וְאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם קִדְּשָׁהּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עָלָיו, כְּגוֹן תְּמָרָה אוֹ אֱגוֹז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[37].

37) כי שמא בכל זאת הקפיד בעל הבית.

ט. הָיְתָה סְחוֹרָה בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ[38], וְחָלְקָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ, וְקִדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ - הוֹאִיל וּצְרִיכָה שׁוּמַת בֵּית דִּין[39], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין זֶה נוֹטֵל לְעַצְמוֹ מַה שֶׁיִּרְצֶה וְיַנִּיחַ[40] מַה שֶׁיִּרְצֶה[41].

38) בשותפות. 39) "של שלושה ואפילו הם הדיוטות ובלבד שיהו נאמנים ויודעים בשומא". 40) לשותף חברו. 41) ואפילו נתן לה שווה שתי פרוטות שמגיע לחלקו לפחות שוה פרוטה - אינה מקודשת, לפי שרצונה להתקדש בכל הסכום ולא בחציו, אלא אם כן פירש לה: "התקדשי לי במה שיש לי בו".

י. גָּזַל אֶת הָאִשָּׁה אוֹ גָּנַב מִמֶּנָּה אוֹ חָמַסָּהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ בַּגָּזֵל וּבַגְּנֵבָה וּבֶחָמָס שֶׁלָּהּ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ - אִם קָדַם בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין[42], וְנָטְלָה וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[43]; וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ אוֹתָהּ מֵעוֹלָם[44], אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁתְקָה כְּשֶׁנָּתַן לָהּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּתוֹרַת קִדּוּשִׁין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[45]; וְאִם אָמְרָה: הֵן[46] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

42) דברי שידול וריצוי להסכים להצעת נישואיו. ואפילו היו

אלה לפני שגזל ממנה. 43) מתוך שנטלתו ושתקה סימן שמחלה לו וקבלתו לשם קידושין. 44) אפילו לפני הגזילה. 45) כי שלה לקחה, ולא לשם קידושין. 46) בשעת הקידושין.

יא. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ פִּקָּדוֹן, וְאָמַר לָהּ: כִּנְסִי פִּקָּדוֹן זֶה, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ - אִם אָמַר לָהּ קֹדֶם שֶׁנְּטָלַתּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[47]; וְאִם אַחַר שֶׁנְּטָלַתּוּ בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ, וְשָׁתְקָה - אֵין זֶה כְּלוּם, שֶׁכָּל שְׁתִיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מָעוֹת אֵינָהּ מוֹעֶלֶת[48]; אֲבָל אִם אָמְרָה 'הֵן' אַחַר שֶׁנְּטָלָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[49].

47) ואפילו לא קדם ביניהם שידוכין. כי קבלת הפיקדון הייתה לשם קידושין. 48) כי לא איכפת לה כלום באמירתו, הואיל ומתחילתו קיבלתו רק לשם פיקדון. 49) הואיל והפיקדון קיים, הרי זה כאומר התקדשי לי בפיקדון שיש לי בידך - שמקודשת.

יב. הֶחֱזִיר לָהּ חוֹב שֶׁהָיָה לָהּ אֶצְלוֹ, וְאָמַר לָהּ[50] 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ'[51] קֹדֶם שֶׁתִּטְּלֶנּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין[52] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[53], וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁתֹּאמַר 'הֵן'. וְאִם אָמַר לָהּ אַחַר שֶׁנְּטָלָה הַחוֹב שֶׁלָּהּ 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ' - אֲפִלּוּ אָמְרָה 'הֵן', אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[54]; שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ מִמֶּנּוּ כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁלָּהּ נָטְלָה, וּכְבָר נִפְרַע חוֹבוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנָּטְלָה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲזוֹר וּלְתָבְעוֹ בַּחוֹב פַּעַם אַחֶרֶת[55].

50) בשעת החזרת החוב. 51) ודעתו שתתקדש וגם תהיה נפרעת בכסף זה. 52) ונתרצית לו. 53) כי קבלתו לשם קידושין ואת החוב מחלה לו. 54) כי יכולה לומר: בתורת פירעון חובי קיבלתיו. ואם לא הזכיר לה בתחילה אודות הפירעון, אלא שהוא חייב לה כסף והגיע זמנו לפרוע, ואמר הרי את מקודשת לי בכסף זה ונטלתו ושתקה מקודשת אף על פי שלא שידך, ואפילו תאמר אחרי כן לא לקידושין נתכוונתי אלא לפירעון חובי קבלתי, אינה נאמנת. 55) נמצא שלא נתן לה כלום לשם קידושין.

יג. הַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה בִּשְׁטָר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ אֶצְלָהּ חוֹב דִּינָר, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּדִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֵךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; מִפְּנֵי שֶׁהַמִּלְוָה לְהוֹצָאָה נִתְּנָה[56], וְאֵין כָּאן שׁוּם דָּבָר קַיָּם[57] לֵהָנוֹת בּוֹ מֵעַתָּה, שֶׁכְּבָר הוֹצִיאָהּ אוֹתוֹ דִּינָר[58] וְעָבְרָה הֲנָאָתוֹ[59].

56) הלווה רשאי להוציאה [=להשתמש בה] ואינו חייב להעמידה שתהא מצוייה בכל עת שיתבענו המלווה. 57) הנמצא מול עינינו. 58) ואפילו המעות עדיין בידה הרי הן כאילו כבר הוציאתן. 59) וקידושי כסף נלמדים מקניין שדה עפרון שנאמר בו: "נתתי כסף השדה קח ממני" הרי שבשעת הקניין צריך ליתן הכסף. ואפילו החזיר לה השטר [=חוב] ויש בנייר שווה פרוטה, אינה מקודשת, מפני שעיקר דעתה על כסף המלווה.

יד. הָיָה לוֹ אֶצְלָהּ מִלְוָה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[60], וְקִדְּשָׁהּ בְּאוֹתָהּ הַמִּלְוָה, וְהֶחֱזִיר לָהּ הַמַّשְׁכּוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי הִיא נֶהֱנֵית בַּמַּשְׁכּוֹן מֵעַתָּה, וַהֲרֵי הִגִּיעַ הֲנָאָה לְיָדָהּ.

60) בין שמשכנה בשעת ההלוואה, בין שלא בשעת ההלוואה, אלא כשהגיע זמן הפירעון תבע מעותיו ומשכנה על ידי בית דין.

טו. הַמְקַדֵּשׁ בַּהֲנָאַת מִלְוָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶّשֶׁת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִלְוָה אוֹתָהּ עַתָּה[61] מָאתַיִם זוּז, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת זְמַן שֶׁאַרְוִיחַ[62] לָךְ בְּמִלְוָה זוֹ, שֶׁתִּהְיֶה בְּיָדֵךְ כָּךְ וְכָךְ יוֹם, וְאֵינִי תּוֹבְעָהּ מִמֵּךְ עַד זְמַן פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ הֲנָאָה מֵעַתָּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִלְוָה זוֹ עַד סוֹף זְמַן שֶׁקָּבַע. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּרִבִּית[63]. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתַי בַּהֲנָאַת מִלְוָה דְּבָרִים שֶׁאֵין רָאוּי לְשָׁמְעָן[64].

61) בשעת הקידושין. 62) שארחיב (כלומר שאאריך). 63) שבשכר המתנתו בגביית כספו מקדשה, אולם אין זו ריבית גמורה אלא "כריבית", שהרי כשנושא אשה נתחייב לה בעשרה דברים, נמצא שאין זו הנאה גמורה, והרי היא הערמת ריבית. והרב המאירי סובר, הואיל וההנאה מגעת לשניהם אין כאן ריבית גמורה. 64) הכוונה לרבנו יצחק אלפסי [=הרי"ף] המפרש: הנאת מלווה - כגון שהלווה לה מכבר, והגיע עכשיו זמן הפירעון, ואמר לה, התקדשי לי באותה הנאה שאסכים להאריך לך את זמן הפירעון עד יום פלוני. אולם רבינו דוחה פירושו הואיל ואינו נותן לה עכשיו כל כסף, אינה יכולה להתקדש כי הרווחת זמן הפירעון אינה עדיפה ממחילת המלווה גופא שכבר אמרנו שאינה מקודשת.

טז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה זוֹ וּבְחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: בְּמִלְוָה שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ וּבִפְרוּטָה זוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[65].

65) אף על פי שהקדים את דבר המלווה לנתינת הפרוטה אין זה נחשב כמקדש במלווה, הואיל ונתן לה פרוטה בשעת הקידושין - דעתה לפרוטה שהיא מקבלת כעת בזמן מעשה הקידושין.

יז. הָיָה לוֹ חוֹב בְּיַד אֲחֵרִים וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד זֶה בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּם[66] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[67].

66) 1) הלווה 2) המקדש 3) המתקדשת. 67) ההלכה היא שעל ידי מעמד שלושתן אפשר להקנות את החוב למקבל, ללא כל הקנאה נוספת.

יח. קִדְּשָׁהּ בַּפִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדָהּ אוֹ בִּשְׁאֵלָה[68]

שֶׁהִשְׁאִילָהּ, אִם הָיָה הַפִּקָּדוֹן וְהַשְּׁאֵלָה פְּרוּטָה אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאֶחָד מֵהֶן קַיָּם בִּרְשׁוּתָהּ[69] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

68) שאלת כלים וכדומה, שאינם ניתנים להוצאה, אלא חוזרים לבעליהם בעינם. 69) שלא נגנב או אבד, כי אם אבד הרי זה כמו "מלווה" ואינה מקודשת.

יט. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּשְׂכַר שֶׁאֲדַבֵּר עָלַיִךְ[70] לַשִּׁלְטוֹן[71], וְדִבֵּר עָלֶיהָ לַשִּׁלְטוֹן, וְהִנִּיחַ הַשִּׁלְטוֹן וְלֹא תִּבָּעֶהָ[72] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֶלָּא אִם נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁהַהֲנָאָה שֶׁבָּאָה לָהּ מִדְּבָרָיו הֲרֵי הִיא כְּמִלְוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

70) לטובתך. 71) מושל. 72) למשפט.

כ. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּמְלָאכָה זוֹ שֶׁאֶעֱשֶׂה עִמָּךְ[73], וְעָשָׂה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; לְפִי שֶׁהַשְּׂכִירוּת יִזְכֶּה בָּהּ הַפּוֹעֵל מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, כָּל זְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה מִקְצָת מִן הַמְּלָאכָה זוֹכֶה בְּמִקְצָת מִן הַשָּׂכָר, וְנִמְצָא הַשָּׂכָר כֻּלּוֹ מִלְוָה אֶצְלָהּ, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

73) למענך, וכגון שנתנה לו זהב ואמרה לו: עשה לי ממנו נזמים וטבעות.

כא. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: תֵּן דִּינָר לְפִלּוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ אֲנִי לָךְ, וְנָתַן, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁנָּתַתִּי עַל פִּיךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָהּ כְּלוּם - הֲרֵי נֶהֱנֵית בִּרְצוֹנָהּ שֶׁנַּעֲשָׂה, וְנֶהֱנָה פְּלוֹנִי בִּגְלָלָהּ. וְכֵן אִם אָמְרָה לוֹ: תֵּן דִּינָר לְפִלּוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לוֹ, וְנָתַן לוֹ, וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי בִּרְצוֹנֵךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

כב. אָמַר לָהּ: הֵילָךְ דִּינָר זֶה בְּמַתָּנָה וְהִתְקַדְּשִׁי לְפִלּוֹנִי, וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ הַבָּאָה לִיךְ בִּגְלָלִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ הַמְקַדֵּשׁ כְּלוּם. אָמְרָה לוֹ: הֵילָךְ דִּינָר זֶה מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לְךָ, וּלְקָחוֹ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי מִמְּךָ מַתָּנָה - אִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהַהֲנָאָה יֵשׁ לָהּ בִּהְיוֹתוֹ נֶהֱנֶה מִמֶּנָּה, וּבַהֲנָאָה זוֹ הִקְנָת עַצְמָהּ לוֹ.

כג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר, וַהֲרֵי זֶה הַמַּשְׁכּוֹן בְּיָדְךָ עַד שֶׁאֶתֵּן הַדִּינָר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ; לְפִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַדִּינָר לְיָדָהּ, וְלֹא הַמַּשְׁכּוֹן נָתַן לְהִיוֹתוֹ שֶׁלָּהּ. הָיָה בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן עַל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל אֲחֵרִים, וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; לְפִי שֶׁבַּעַל חוֹב יֵשׁ לוֹ מִקְצָת קִנְיָן בְּגוּפוֹ שֶׁל מַשְׁכּוֹן.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירִיהוּ לִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, בֵּין הֶחֱזִירָה בֵּין לֹא הֶחֱזִירָה; שֶׁאִם לֹא הֶחֱזִירַתּוּ - לֹא נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאי, וְאִם הֶחֱזִירַתּוּ - הֲרֵי לֹא נֶהֱנֵית וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ כְּלוּם.

כה. נָתַן לָהּ אֲגַדָּה שֶׁל חֲדַס וְכִיּוֹצֵא בָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוֹ, וְקִבְּלָהּ אוֹתוֹ, אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא אֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְאָמַר: תִּתְקַדֵּשׁ בְּאַרְבָּעָה זוּזִים הַמְּחֻבָּאִים בְּתוֹךְ הָאֲגַדָּה - אִם אָמְרָה 'הֵן' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם שָׁתְקָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמָעוֹת אֵלּוּ, שֶׁהַשְּׁתִיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מָעוֹת אֵינָהּ מוֹעֶלֶת כְּלוּם; וְתִהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק מִפְּנֵי הָאֲגַדָּה, שֶׁמָּא שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר.

כו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לִי בִּתְמָרָה זוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ - אִם יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק, שֶׁמָּא תִּשְׁוֶה תְּמָרָה אַחַת פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר.

כז. אָמַר לָהּ: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ וּבְזוֹ וּבְזוֹ - אִם יֵשׁ בְּכֻלָּם שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת[74], וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק. הָיְתָה אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה אִם יֵשׁ בַּאַחֲרוֹנָה שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק; שֶׁאוּתָן תְּמָרִים שֶׁאָכְלָה הֲרֵי הֵן כְּמִלְוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין אֶלָּא בִּתְמָרָה אַחֲרוֹנָה.

74) כיוון שלא הזכיר בכל אחת מהן - קידושין - נתכוון לקדשה בכולן כאחת. ולפיכך מצטרפות לשווה פרוטה.

כח. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּאֵלּוּ, אִם יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת; אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה - שֶׁלָּהּ הִיא אוֹכֶלֶת, וּמְקֻדֶּשֶׁת.

כט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה - אִם הָיָה מָלֵא מַיִם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ וּבְמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְאִם הָיָה מָלֵא יַיִן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ וְלֹא בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְאִם הָיָה מָלֵא שֶׁמֶן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ וְלֹא בּוֹ. לְפִיכָךְ: אִם לֹא הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וְאִם הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת וַדַּאי. וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַכּוֹס.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני תנאי וארבעה דברים הצריכים לו, המתנה על מה שכתוב בתורה, דין תנאי שבממון, דין "מעכשיו" ו"על מנת".

א. הַמְקַדֵּשׁ עַל, תְּנַאי[2] אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי מִן הָאִישׁ[3], בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הָאִשָּׁה[4]. וְכָל תְּנַאי שֶׁבָּעוֹלָם - בֵּין בִּקְדוּשִׁין, בֵּין בְּגֵרוּשִׁין[5], בֵּין בְּמִקָּח, בֵּין בְּמִמְכָּר[6], בֵּין בִּשְׁאָר דִּינֵי מָמוֹן[7] - צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּתְּנַאי אַרְבָּעָה דְּבָרִים[8].

2) כגון שאמר לאשה: אם תתני לי מאתיים זוז, הרי את מקודשת לי בדינר זה. 3) לטובת האיש ('פרישה' סי' לח אות א). 4) לטובת האשה ('פרישה' שם). 5) כגון שאמר לה הרי זה גיטך על־מנת שתתני לי מאתים זוז. 6) בנוסח כת"י התימנים: "בין במקח וממכר". 7) כגון מתנות. השווה דברי רבינו הל' זכיה ומתנה פ"ג ה"ז. 8) לענין תנאי כפול בממון. ראה להלן הי"ד.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁל כָּל תְּנַאי: שֶׁיִּהְיֶה כָּפוּל[9], וְשֶׁיִּהְיֶה הֵן שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לַלַּאו[10], וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה[11], וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[12]. וְאִם חָסֵר הַתְּנַאי אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי כְּלָל; אֶלָּא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִיָּד, וְיִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה מִיָּד, וּכְאִלּוּ לֹא הִתְנָה כְּלָל, הוֹאִיל וְחָסֵר הַתְּנַאי אֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה[13].

9) מפורש בסמוך ה"ה. 10) בסמוך ה"ו. 11) בסמוך ה"ד. 12) בסמוך ה"ז. 13) כל ארבעה דברים אלו, למדו חכמים מתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר לב, כט־ל) שנאמר בו: "ויאמר משה אליהם, אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן . . . ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזה, ואם לא יעברו אתכם ונאחזו בתוככם בארץ כנען", הרי שהוצרך משה לכפול ולומר: "אם יעברו" "ואם לא יעברו" . . . ונאחזו בתוככם, ואילו לא היה כופל את תנאו היו נוחלים את ארץ הגלעד אע"פ שלא היו עוברים, ואין אומרים מכלל "הן אתה שומע לאו". מכאן אומר רבי מאיר (קידושין סא.): כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן - אינו תנאי, והוא־הדין לשאר הדברים המעכבים בתנאי - כולם מתנאי בני גד ובני ראובן הם למדים, וכמבואר בסמוך כל דבר במקומו.

ג. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר שֶׁהִתְנָה תְּנַאי זֶה נָתַן הַדִּינָר - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת עַל תְּנַאי; וְאִם נָתְנָה לוֹ מָאתַיִם זוּז - תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נָתְנָה לוֹ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְהִשְׁלִים הַתְּנַאי[14] וְאָמַר: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה[15] וְנָתַן בְּיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ הִתְנָה[16]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם[17].

14) אחרי נתינתו. 15) מעשה הקידושין [וראה להלן הערה נד]. 16) בבא־מציעא צד, א. וגיטין עה, א. כי גם בתנאי בני גד ובני ראובן, הודגש התנאי קודם למעשה "אם יעברו" - זהו התנאי, "ונתתם להם" - זהו המעשה, וכן כתוב ביעקב אבינו (בראשית ל, לא) "אם תעשה לי הדבר הזה, אשובה ארעה צאנך". הקדים התנאי למעשה (רש"י ב"מ צד.). 17) ולדעת הראב"ד (למעלה ה"א) אפילו לא הקדים את המעשה בפועל ממש, אלא גמר את כל תנאו ואח"כ נתן הדינר, כל שהקדים בניסוח תנאו את אמירת המעשה לאמירת התנאי, הרי תנאו בטל, כי אין זה דומה לתנאי בני גד ובני ראובן, שנאמר בו: אם יעברו . . . ונתתם להם, הרי שאמירת התנאי קדמה לאמירת המעשה. ולדבריו, אם יאמר: הרי את מקודשת לי בדינר זה, אם תתני לי מאתים זוז. ואם לא תתני לי, לא תהיי מקודשת. ואח"כ נתן לה הדינר, הרי זו מקודשת מיד, כי כך הוא מפרש את דברי המשנה (בבא־מציעא צד.): "כל תנאי שיש מעשה בתחילתו, תנאו בטל" וכן פירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכן דעת ה'תוספות' בקידושין סב, א. אולם לשון המשניות והתלמוד מכמה מקומות בדיני תנאי, מסייעת לדברי רבינו, שהרי שנינו: הרי זה גיטך אם תתני לי מאתים זוז (גיטין עד.), וכן הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש (שם עו:) תנאו קיים. הרי שאפילו הקדים אמירת המעשה להתנאת תנאו, התנאי קיים - ואין זה בכלל: "כל תנאי שיש מעשה בתחילתו" (מגיד־משנה).

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ[18]; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ: וְאִם לֹא תִּתְּנִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת. וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

18) קידושין סא, א. גיטין עו, א. שאינו דומה לתנאי בני גד וראובן שהיה כפול, כמפורש לעיל ה"ב.

ו. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְאִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, לְפִי שֶׁהִקְדִּים לַאו לְהֵן[19]. וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

19) ובתנאי בני גד וראובן, הקדים משה הן ללאו, שאמר תחילה: אם יעברו - ונתתם, ואח"כ: ואם לא יעברו וגו' (גיטין עה: וברש"י שם). וכתב הר"ן שם: "צריך שלא יסיים דבריו ב"הן", הואיל ובגמר דבריו אדם נתפס - והרי גמר ב"הן".

ז. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תַּעֲלִי לָרָקִיעַ אוֹ תֵּרְדִי לַתְּהוֹם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּדְינָר זֶה, וְאִם לֹא תַּעֲלִי לָרָקִיעַ וְלֹא תֵּרְדִי לַתְּהוֹם לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל[20] וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְקַיֵּם תְּנַאי זֶה, וְאֵין זֶה אֶלָּא כְּמַפְלִיגָה[21] בִּדְבָרִים דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהִתּוּל.

20) שאין תנאו קיים אא"כ היה כתנאי בני גד וראובן, שאפשר היה להם לעבור חלוצים למלחמה. 21) בבא־מציעא צד, א. וגיטין פד, א. שאין בלבו לשום תנאי אלא להקניטה בדברי הבאי (רש"י שם).

ח. הֲרֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: אִם תֹּאכְלִי חֵלֶב וָדָם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּדְינָר זֶה, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת; אִם תֹּאכְלִי בְּשַׂר חֲזִיר הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא יְהֵא גֵּט[22]; וְאַחַר שֶׁהִתְנָה נָתַן הַדִּינָר אוֹ הִגִּיט בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם; וְאִם עָבְרָה וְאָכְלָה - תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא אָכְלָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְאֵין אוֹמְרִים בָּזֶה: הֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[23], שֶׁהֲרֵי בְּיָדָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל וְשֶׁלֹּא תִּתְקַדֵּשׁ וְלֹא תִּתְגָּרֵשׁ[24].

22) גיטין פד, א. 23) ותנאו בטל. 24) ואין כאן עקירה ודאית (שם).

ט. וּבַמֶּה אָמְרוּ חֲכָמִים[25]: כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל, חוּץ מִדָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן שֶׁתְּנָאוֹ קַיָּם?[26] כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אוֹ גֵּרֵשׁ אוֹ נָתַן אוֹ מָכַר עַל תְּנַאי, שֶׁהוּא רוֹצֶה בִּתְנָאוֹ שֶׁיִּזְכֶּה עַצְמוֹ בְּדָבָר שֶׁלֹּא זִכְּתָה לוֹ תּוֹרָה וּמָנְעָה מִמֶּנּוּ[27], אוֹ יִפְטֹר עַצְמוֹ בִּתְנָאוֹ מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתוֹ בּוֹ הַתּוֹרָה[28]; שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: תְּנָאֲךָ בָּטֵל, וּכְבָר נִתְקַיְּמוּ מַעֲשֶׂיךָ, וְאֵין אַתָּה נִפְטָר מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתְךָ בּוֹ הַתּוֹרָה, וְלֹא תִּזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה אוֹתְךָ מִמֶּנּוּ.

25) קידושין יט, ב. 26) כגון שקידש אשה על תנאי שאין לה עליו כסות, כמבואר בסמוך ה"א. 27) כגון להתעמר ביפת תואר, כמבואר בסמוך. 28) כגון עונה.

י. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה עַל תְּנַאי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו שְׁאָר[29] כְּסוּת וְעוֹנָה[30]; שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: בִּכְסוּת וּשְׁאָר, שֶׁהוּא תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - תְּנָאֲךָ קַיָּם[31], אֲבָל בְּעוֹנָה - תְּנָאֲךָ בָּטֵל[32], שֶׁהַתּוֹרָה חִיְּבָה אוֹתְךָ בְּעוֹנָה, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַתָּה חַיָּב בְּעוֹנָתָהּ, וְאֵין בְּיָדְךָ לִפְטֹר עַצְמְךָ בִּתְנָאֲךָ[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ יְפַת תֹּאַר[34] עַל תְּנַאי שֶׁיִּתְעַמֵּר בָּהּ[35] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֵין לוֹ לְהִתְעַמֵּר בָּהּ; שֶׁהַרֵי הַתּוֹרָה מָנְעָה אוֹתוֹ מִלְּהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהּ[36] אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה[37], וְלֹא מִפְּנֵי תְּנָאוֹ יִזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה אוֹתוֹ תּוֹרָה, אֶלָּא תְּנָאוֹ בָּטֵל[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].

29) מזונות. 30) חיי אישות, והתורה אמרה (שמות כא, י): שארה כסותה ועונתה לא יגרע. 31) לפי שדבר בממון ניתן למחילה. 32) שהוא צער הגוף ואינו ניתן למחילה (רש"י לקידושין יט:). 33) רש"י בב"מ צד, א כתב: "המקדש את האשה, משאמר לה התקדשי לי - הרי היא מקודשת. וכשאמר לה על־מנת שאין לך עלי מתנה על מה שכתוב בתורה כי אין אישות לחצאין, וכשתפסו הקידושין לגמרי תפסו". 34) שהביאה לביתו משבי־המלחמה ונתגיירה. ככתוב בתורה (דברים כב, יב). 35) שישתמש בה כשפחה. 36) שנאמר (שם שם, יד): לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. 37) בגיותה, בשעת השביה, ראה הל' מלכים פ"ח ה"ה. 38) שאם מחיוב עונה אינה יכולה להפטר ותנאו בטל, כל־שכן זה שבא לזכות במה שאינו רשאי (מגיד־משנה). 39) כגון המוכר את בתו ופסק על האדון על־מנת שלא לייעד אותה (להלן פ"ד מהל' מלכים הט"ז).

יא. הִתְנָה עַל הָאִשָּׁה בִּשְׁעַת קִדּוּשִׁין אוֹ בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין שֶׁתִּבְעַל לְאָבִיהָ וּלְאָחִיהָ אוֹ לִבְנָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲלֶה לָרָקִיעַ אוֹ שֶׁתֵּרֵד לְתְהוֹם, וּתְנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שֶׁיַּעַבְרוּ אֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ עַל הָעֶרְוָה[40], וְנִמְצָא שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[41]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

40) שאפילו היא מסכימה לחטוא, הם לא יסכימו לבוא עליה בעבירה. 41) גיטין פד, א.

יב. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּתֵּן לִי פְּלוֹנִי חֲצֵרוֹ אוֹ שֶׁיַּשִּׁיא בִּתּוֹ לִבְנִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ, וְתִתֵּן לְפְלוֹנִי מָמוֹן רַב[42] עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֲצֵרוֹ וְעַד שֶׁיַּשִּׁיא בִּתּוֹ לִבְנוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן עֲבֵרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

42) גיטין, שם. "פלוני אפשר לשחדו בממון", וכביאור הגר"א אהע"ז סי' לח ס"ק ח.

יג. שִׂים כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁל תְּנָאִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ תָּמִיד, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ: הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ הַנּוֹתֵן גֵּט עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן עַל תְּנַאי - תֵּדַע, שֶׁהַתְּנַאי יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְפָרֵשׁ אוֹתָן בְּכָל מָקוֹם[43], וְאִם חָסַר אֶחָד מֵהֶן - אֵין כָּאן תְּנַאי[44].

43) כעין זה לעיל פ"ב הכ"ז. 44) ויש להעיר, כי יש דברים שאין תנאי מועיל בהם לגמרי, כגון במעשה שאי־אפשר לקיימו על ידי שליח, דוגמא לכך: מצות חליצה שאין התנאי מועיל בה, ואם אמר ליבמתו הריני חולץ לך על־מנת שתתני לי מאתים זוז, חליצתה כשרה אע"פ שלא נתנה (ראה הל' חליצה ויבום פ"ד הכ"ד), מפני שמצות

חליצה אי אפשר לקיים על־ידי שליח, כי רק היבם בעצמו צריך לחלוץ, לפיכך אין התנאי מועיל בה, כי אינה דומה לתנאי בני גד ובני ראובן, שמעשה נתינת ארץ הגלעד אפשר לקיים ע"י שליח, שהרי משה ציוה ליהושע שליחו לתת להם את הארץ, והדבר מפורש בכתובות עד, א. ורבינו כאן אינו עוסק אלא בדברים שהתנאי מועיל בהם, לפרש מה הם הדינים המעכבים ביסוד התנאי (מגיד־משנה ה"ב).

יד. יֵשׁ מִקְצָת גְּאוֹנִים אַחֲרוֹנִים[45] שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין צָרִיךְ אָדָם לִכְפֹּל תְּנָאוֹ אֶלָּא בְּגִטִּין וְקִדּוּשִׁין בִּלְבַד, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹן - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל[46]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה, שֶׁכְּפִילַת הַתְּנַאי עִם שְׁאָר הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים מִתְּנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָמְדוּ אוֹתָן חֲכָמִים: אִם יַעַבְרוּ בְּנֵי גָד וְגוֹ' וְאִם לֹא יַעַבְרוּ, וּתְנַאי זֶה לֹא הָיָה לֹא בְּגִטִּין וְלֹא בְּקִדּוּשִׁין. וְכָזֶה הוֹרוּ גְּדוֹלֵי הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים[47], וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת[48].

45) רבינו אלפסי בתשובותיו סי' לא (הובאת בר"ן קידושין פ"ג) וכן רבינו שמואל בן חפני הכהן. 46) וגם הרשב"ם בבבא־בתרא קלז: סובר כן, ולדעתו אין הלכה כרבי מאיר (קידושין סא.) המצריך תנאי כפול בכל מקום, אלא כחכמים החולקים עליו ואינם לומדים כלל מתנאי בני גד ובני ראובן כמפורש במשנה שם, אלא שבגיטין וקידושין החמירו חכמים להצריך בהם תנאי כפול משום גזירה, כי אם לא יכפול תנאו, אולי יש בית־דין הסובר כרבי מאיר, ולדעתו אין זה תנאי והמעשה קיים, נמצא שהגט כשר ויתיר אשת־איש להנשא לאחרים, בעוד שמעיקר הדין התנאי קיים אע"פ שאינו כפול, וממילא אם לא נתקיים התנאי הגט בטל ועדיין אשת איש היא, לפיכך החמירו להצריך בו תנאי כפול, שהתנאי יהא קיים אפילו לרבי מאיר, ואז אם לא יתקיים התנאי לא תינשא, ואם לא כפל תנאו בגירושין או בקידושין חוששים לה ואינה לא מגורשת ודאי, לא מקודשת ודאי, כל עוד שלא קויים התנאי, כי הולכים בזה להחמיר (מגיד־משנה). 47) בעל ה"שאילתות" פרשת מטות וכן ב'הלכות גדולות', ולדעתם הלכה כרבי מאיר (קידושין שם) להצריך תנאי כפול בכל מקום. 48) וכן דעת ה'תוספות' בקידושין מט, ב. והרא"ש בבא־בתרא פ"ח אות מח, ובתשובותיו כלל פא. ורבינו בהל' זכיה ומתנה פ"ג ה"ט, כותב: "ורבותי הורו שאין צריך לכפול התנאי ולהקדים הן ללאו אלא בגיטין וקידושין בלבד, ואין לדבר זה ראיה", והראב"ד שם מעיר: אע"פ שאין ראיה לדבר - זכר לדבר, כי איך יתכן שזה מוכר קרקעו או נותנה, ומתנה איני מוכרה אלא בתנאי זה, ואע"פ שלא כפלו, איך נוציא הקרקע ממנו כל עוד שלא עשה הלוקח כפי שהותנה עליו, אבל בגיטין וקידושין אומדנא היא, מכיון שנתן דעתו לגרש או לקדש אינו אלא כמפליג בדברים, ואין התנאי מועיל בהן אלא אם חזקו בכפילו ובשאר הדברים המעכבים בו כי כולם חיזוק לתנאיהם, ואל תשיבני מנחלת בני גד ובני ראובן כי לא היתה מוחזקת ביד ישראל, ואינה דומה לקרקע המוחזקת לו לאדם בירושתו או ממקחו.

טו. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, לֹא מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז בְּשָׁנָה זוֹ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא אֶתֵּן לִיךְ לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְנָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ בְּנִיסָן, וְנָתַן לָהּ הַמָּאתַיִם זוּז שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ בֶּאֱלוּל - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מֵאֱלוּל. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ אַחַר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי שֶׁל רִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[49]. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין[50] וּבְמָמוֹנוֹת[51]: בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, הוּא שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אוֹ יִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה.

49) קידושין ס, א. וממילא אין קידושי הראשון תופסים בה אפילו כשהראשון יקיים תנאו אח"כ, כי הרי אשת־איש היא מהשני ואין קידושין תופסין באשת איש. 50) ראה לקמן הל' גירושין פ"ח, ה"א. 51) כל זה במתנה שבעל־פה, אבל במתנה בשטר ויש תאריך בשטר, זמנו של השטר מוכיח עליו, והרי זה כאומר מהיום או מעכשיו, בבא־בתרא קלו, א. וכן פסק רבינו בהל' זכיה ומתנה פי"ב הט"ו, ויש אומרים שאפילו בגט אם יש בו זמן, זמנו מוכיח עליו והרי מגורשת למפרע (מגיד־משנה), וראה לקמן הל' גירושין פ"ח ה"א, שבגיטין אין רבינו מסכים להם.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שָׁם תְּנַאי וְלֹא אָמַר 'מֵעַכְשָׁו'; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמַפְרֵעַ מִשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[52], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה תְּנָאוֹ אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה הַתְּנַאי[53] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹן.

52) קידושין ס, ב. 53) ואח"כ הראשון תנאו.

יז. כָּל הָאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁיו', לֹא יִצְטָרֵךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ[54] וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנַאי עַל הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא אַף־עַל־פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה[55] - תְּנָאוֹ קַיָּם. אֲבָל צָרִיךְ לְהַתְנוֹת בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ, וְאִם הִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַפְלִיג בְּדְבָרִים, וְאֵין שָׁם תְּנַאי[56]. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו'[57], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי וְלֹא לְהַקְדִּימוֹ לַמַּעֲשֶׂה.

54) דעת רב האי גאון הובאה ברא"ש לגיטין פ"ו אות ט, וכן ברי"ף שם פ"ז, וראייתם מלשון המשניות בגיטין פ"ז, ה־ו שהוזכר בהם תנאי בלשון "על מנת" - שהוא כאומר "מעכשיו" - כמבואר בסמוך, ולא הוזכר בהם כפל התנאי, מכאן - שב"על מנת" ו"מעכשיו" אין צורך בכפל התנאי (ראה במוספנו "תשובות רבינו"), והטעם יתבאר בהלכה יח בסמוך. וה'תוספות' בגיטין עה, א חולקים על זה. ולדעתם כל המשניות הללו עוסקות בתנאי כפול אע"פ שלא הוזכר בהן. וכן דעת רבינו חננאל והרא"ש בגיטין פ"ו אות ט' ובתשובותיו כלל פא. 55) [לפי דעת רבינו (למעלה ה"ד) שמעשה קודם לתנאי, היינו שהקדים ונתן הקידושין בידה

ואחר־כך התנה - קשה מאד כאן באומר מעכשיו, היאך מועיל התנאי לאחר המעשה, והרי אמרו בנדרים פז, א - שבקידושין לא אמרו "תוך כדי דבור כדיבור" ואי אפשר לחזור בו. והרגיש בזה הרמ"ך בהגהותיו לרמב"ם (למעלה שם) כת"י אוקספורד]. 56) שכן שנינו בגיטין פד, א - הרי זה גיטך על־מנת שתעלי לרקיע, רבי יהודה בן תימא אומר הרי זה גט, ופסקו שם הלכה כרבי יהודה, הרי שאפילו ב"על מנת" צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו. 57) שכוונתו, מעכשיו יהא המעשה קיים על־מנת שתקיים התנאי (גיטין עד.) וכן פסקו רבינו אלפסי (גיטין פז) ורב האי גאון הובא ברא"ש הנ"ל.

1 **יח. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל**
2 **מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זֶה גִּטִּיךְ עַל מְנָת**
3 **שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי חָצֵר זוֹ נְתוּנָה לִיךְ**
4 **בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי תְּנָאוֹ**
5 **קַיָּם, וְנִתְקַדְּשָׁה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה וְזָכְתָה זוֹ בְּחָצֵר, וְהֵם**
6 **יִתְּנוּ הַמָּאתַיִם זוּז; וְאִם לֹא נָתְנוּ - לֹא תִּהְיֶה זוֹ**
7 **מְקֻדֶּשֶׁת וְלֹא מְגֹרֶשֶׁת וְלֹא תִּזְכֶּה זוֹ בְּחָצֵר. וְאַף־עַל־**
8 **פִּי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה**
9 **לַתְּנַאי וְנָתַן הַקִּדּוּשִׁין אוֹ הַגֵּט בְּיָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה זוֹ**
10 **בְּחָצֵר וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים תְּנָאוֹ; שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם**
11 **הַתְּנַאי, תִּזְכֶּה זוֹ בְּחָצֵר וְתִתְקַדֵּשׁ זוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ מִשָּׁעָה**
12 **רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּהּ נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה כְּאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם**
13 **תְּנַאי כְּלָל[58].**

58) שהרי כל דיני תנאי, אנו לומדים מתנאי בני גד ובני ראובן, ושם המדובר בתנאי של "אם" (רי"ף בגיטין פ"ז) ופירש הראב"ד ז"ל (הובא ברשב"א גיטין עה. ובר"ן שם פ"ז, ובראב"ש שם פ"ו ס"ט). שתנאי בעל־מנת או של מעכשיו, כיון שישנה אפשרות שהמעשה יתקיים עכשיו, כגון אם תקיים התנאי, נמצא שאין התנאת התנאי מבטלת לגמרי את המעשה, ולכן אין צריך לכפילות התנאי וליתר פרטי התנאי, אבל בתנאי של "אם" שהתנאת התנאי באה לבטל לגמרי את המעשה - שהרי הוא אומר "הרי את מקודשת לי" ונותן לה הקידושין והם צריכים לחול מיד, ובתנאו הוא עוקר את דבריו הראשונים, שהרי הוא אומר "אם תתני לי מאתים זוז", שלפי־זה אף אם תתן לו - לא יחולו הקידושין מעכשיו אלא משעה שתתן - באופן זה של ביטול המעשה, צריך לחזק את התנאי בכפילות ובכל יתר הפרטים.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו המשך דיני תנאי: המקדש על מנת שירצה אביו, שיש לו ממון, שאין עליה נדרים או מומין, מעכשיו לאחר שלושים יום, המקדש חוץ מפלוני, המקדש אשתו לאחר שיגרשנה, המקדש אשה שאסורה לו עכשיו לכשתותר לו, או אשה שלא באה לעולם, דברים הצריכים שומא, דין ודברים בינם בסכום כסף הקידושין, שליח ותנאי, חזרה בקידושין.

14 **א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת**
15 **שֶׁיִּרְצֶה אָבִי[2]: רָצָה הָאָב[3] - מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא רָצָה, אוֹ**

16 **שֶׁשָּׁתַק[4], אוֹ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע הַדָּבָר[5] - אֵינָהּ**
17 **מְקֻדֶּשֶׁת[6]. עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְמַחֶה אָבִי[7]: שָׁמַע וּמִחָה -**
18 **אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא מִחָה[8], אוֹ שֶׁמֵּת[9] - הֲרֵי זוֹ**
19 **מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב[10] - מְלַמְּדִין**
20 **הָאָב שֶׁיֹּאמַר: אֵינִי רוֹצֶה[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ קִדּוּשִׁין**
21 **וְלֹא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם[12].**

2) שיאמר בפירוש: "הן" כשישמע. 3) שאמר "הן" כששמע. 4) בשעה ששמע. 5) והרי לא יוכל לעולם לומר: "הן", ואם כן לא נתקיים תנאו. 6) שהכל תלוי בשעת השמיעה, ואם אמר אז "הן" נתקיימו הקידושין. אבל אם שתק באותה שעה אע"פ שנתרצה אחר־כך או שלא שמע ומת, שלא יתקיים התנאי לעולם - אינה מקודשת (כסף־משנה). 7) בשעת השמיעה. 8) בשעת השמיעה, ואפילו מיחה אחר־כך (כסף־משנה). 9) קודם ששמע. 10) שאם שמע לפני שמת ולא מיחה, הרי זו מקודשת כנ"ל. 11) כל זמן שעסוקים בשמיעת דבר הקידושין, או בתוך כדי דיבור, אבל אם בשעת השמיעה שתק - לא תועיל לו מחאתו אח"כ (כסף־משנה). 12) קידושין סג, א. ולדעת הראב"ד, שמע קודם שמת הבן ולא מיחה, יוכל אח"כ למחות כשמת בנו, הואיל ולא קבע זמן למחאתו יוכל למחות לעולם, ולפיכך כשמת הבן - מלמדים אותו למחות אפילו אם שמע קודם מיתת הבן.

22 **ב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת**
23 **שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר[13]: אִם יֵשׁ שָׁם**
24 **עֵדִים[14] שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אֵין לוֹ -**
25 **הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר**
26 **'אֵין לִי' כְּדֵי לְקַלְקְלָהּ[15].**

13) קרקע הראוי לזרוע עליו "כור", שהוא שלושים סאה תבואה, וזהו שטח של מאתים ושבעים וארבע אמות על מאתים ושבעים וארבע אמות בקירוב, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' ערכין ה"ד. 14) כן כתב הרא"ש (קידושין פ"ג סימן ד) על־פי ה'תוספתא' שם (שצריך עדים במתנה על־מנת שאדבר עליך לשלטון, והוא־הדין כאן). 15) להכשילה, כי בינתיים היא תינשא לאחרים ותלד בנים, והוא יטען אח"כ שיש לו כסף או קרקע, נמצא שאסרה על הבעל השני ובניה ממנו ממזרים, כי היתה אשת איש בשעת נישואיה (קידושין ס, ב - אלא ששם לא נאמר הטעם: "כדי לקלקלה"). ואחרים מפרשים הטעם, שמא נתחרט אח"כ, ולפיכך הוא אומר: אין לי, כי מאחר שקידש מתחילה על דעת כן, חזקה היא שיש לו, ועכשיו הוא מתחרט (ר"ן ורא"ש שם) והשווה דברי רבינו בהל' גירושין פ"י, הי"ג.

27 **ג. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם**
28 **זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ לוֹ בְּאוֹתוֹ**
29 **מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[16]; וְאִם אֵין לוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**
30 **שֶׁאוֹמֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ שָׁם,**
31 **וְהוּא מִתְכַּוֵּן לְקַלְקְלָהּ[17].**

16) קידושין ס, ב. ודין מאתים זוז במקום פלוני, מקורו ב'תוספתא' שם, פ"ג. ויש סוברים שבנוגע לכסף אין קפידא,

שאפילו אינם באותו מקום ונמצאים במקום אחר, הרי זו מקודשת קידושי ודאי, כי בקל אפשר להעבירם ממקום למקום (רא"ש שם). 17) בגמרא שם, לא מפורש דין זה. ורבינו למדו ממה שאמרו בעל־מנת שיש לי בית כור עפר (למעלה ה"ב). והרא"ש (שם) חולק, וסובר שאפילו קידושי ספק אין כאן, כי אילו היה לו בית כור במקום פלוני, היה הדבר ידוע, כי קרקע אי אפשר להטמין, ויש קול לדבר. וכן נראה ב'תוספתא' שם גם בענין מאתים זוז (וראה ב'תוספות' המיוחסות לר"י שם).

1 **ד. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאַרְאֵךְ מָאתַיִם**
2 **זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶנָּה[18].**
3 **הֶרְאָהּ הַזּוּזִים בְּיַד אֲחֵרִים, אוֹ שֶׁהֶרְאָהּ בֵּית כּוֹר עָפָר**
4 **בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ[19].**
5 **לָקַח הַמָּעוֹת בְּהַלְוָאָה אוֹ בְּשֻׁתָּפוּת, אוֹ שֶׁשָּׂכַר הַשָּׂדֶה**
6 **אוֹ לְקָחָהּ בַּאֲרִיסוּת[20], וְהֶרְאָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד**
7 **שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁמַּשְׁמַע 'שֶׁאַרְאֵךְ' - שֶׁאַרְאֵךְ מִשֶּׁל**
8 **עַצְמִי דָּבָר זֶה שֶׁאָמַרְתִּי לָךְ[21].**

18) ואפילו יביא עדים שיש לו, אינה מקודשת עד שיראנה ('טור' אהע"ז סי' לח). 19) ואם לא הראה לה, אינה מקודשת אפילו מספק ('טור', שם). 20) שמעבד שדה אחרים לקבל ממנה חלק בפירותיה, שליש או רביע, כפי מנהג המדינה. 21) קידושין ס, ב.

9 **ה. הָיָה לוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר, וְהָיָה בוֹ נְקָעִים[22] עֲמֻקִּים**
10 **עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים[23] גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים,**
11 **אִם הָיוּ הַנְּקָעִים מְלֵאִים מַיִם - הֲרֵי הֵן כִּסְלָעִים, וְאֵין**
12 **נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִזְרִיעָה[24]; וְאִם**
13 **אֵינָן מְלֵאִין מַיִם - נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין**
14 **לִזְרִיעָה[25].**

22) חפירות, יתקבצו שם המים (רבינו בפירושו למשנה כלאים פ"ה, מ"ד). 23) אדמה קשה כאבן ואינה ראויה לזריעה. 24) קידושין סא, א. אבל אם אין הנקעים עמוקים עשרה טפחים, אפילו הם מלאים מים נמדדים עמו, מפני שהם נקראים "אגנות הקרקע" שהמים מתמצים לתוכם ובטלים הם לגבי השדה (שם). והוא־הדין בסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים - שהם נקראים "שדראות הקרקע" והם בטלים על גבה. 25) שם, והשווה דברי רבינו הל' ערכין פ"ד, הי"ג. ולענין רוחב הנקעים לא נתפרש השיעור, וברשב"ם לבבא־בתרא קב, ב - פירש: שיש ברחבם ארבעה טפחים על ארבעה. וכתב הרשב"א: בור מלא מים אע"פ שאינו בר זריעה, הואיל ומשקים ממנו את השדה, הריהו משמש צורך השדה ונמדד עמו (מגיד־משנה).

15 **ו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת**
16 **שֶׁאֵין עָלַיִךְ נְדָרִים, וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה**
17 **נְדָרִים אֵלּוּ: שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן,**
18 **אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[26] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[27].**
19 **נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר חוּץ מֵאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
20 **אוֹמֵר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[28].**
21 **וְאִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ כָּל נֶדֶר - אֲפִלּוּ**
22 **נִמְצֵאת שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל חָרוּבִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[29].**

26) "והוא־הדין לשאר המינים שדרך כל נשי המקום להתקשט בהן" (לשון רבינו לקמן פכ"ה, ה"א). 27) כתובות עב, ב. כי אלו הם דברים שיש בהם עינוי נפש (כי אם לא תתקשט, גנאי הוא לה ומתגנה עליו) והמקדש מקפיד עליהם. 28) שם. הואיל ואין אנשים רגילים להקפיד על זה, אין קפידתו קפידא. 29) 'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ז. רמז רבינו לדבריו (הל' דעות פ"ד, הי"א): "והחרובים רעים לעולם", והייתי סבור שאין הבעל מקפיד על נדר זה, ואדרבה מרוצה הוא שלא תאכל דברים המזיקים לגופה - לפיכך משמיענו שכיון שאמר "כל נדר", אף זה בכלל ('מעשה רוקח').

23 **ז. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּךְ מוּמִין,**
24 **וְנִמְצָא בָּהּ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים - אֵינָהּ**
25 **מְקֻדֶּשֶׁת. נִמְצָא בָּהּ מוּם אַחֵר חוּץ מֵאוֹתָן הַמּוּמִין,**
26 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - הֲרֵי**
27 **זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[30]. וּמָה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים? כָּל**
28 **הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּכֹהֲנִים[31] פּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים. וּבְהִלְכוֹת**
29 **בִּיאַת מִקְדָּשׁ[32] יִתְבָּאֲרוּ כָּל מוּמִין שֶׁל כֹּהֲנִים. וְיוֹתֵר**
30 **עֲלֵיהֶן בְּנָשִׁים: רֵיחַ רָע[33]. וְזִיעָה[34]. וְרֵיחַ הַפֶּה[35].**
31 **וְקוֹל עָבֶה[36]. וְדַדִּין גַּסִּין מֵחַבְרוֹתֶיהָ טֶפַח. וְטֶפַח בֵּין**
32 **דַּד לְדַד. וּנְשִׁיכַת כֶּלֶב וְנַעֲשָׂה הַמָּקוֹם צַלֶּקֶת[37].**
33 **וְשׁוּמָא[38] שֶׁעַל הַפַּדַּחַת[39] - אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר,**
34 **וַאֲפִלּוּ קְרוֹבָה לִשְׂעַר רֹאשָׁהּ[40], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ**
35 **שֵׂעָר. וְזוֹ הִיא[41] הַשּׁוּמָא שֶׁיִּתְּרָה אִשָּׁה עַל הַכֹּהֲנִים.**
36 **אֲבָל אִם הָיְתָה שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר בִּשְׂאָר הַפָּנִים,**
37 **אוֹ שׁוּמָא גְּדוֹלָה כְּאִיסָר[42] אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר**
38 **- הֲרֵי זֶה מוּם בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּנָשִׁים[43].**

30) כתובות עב, ב. 31) שלא יכנסו למקדש מן המזבח ולפנים, כשהם בעלי מום, וכן אם עבדו במקדש, עבודתם פסולה כמפורש בתורה (ויקרא כא, כג). 32) פ"ח, הי"ז: "נמצאו כל המומים הפסולים בכהנים מאה וארבעים". 33) מגופה. 34) שמזיעה תמיד. 35) כתובות עה, א. וכגירסת הריי"ף שם המוסיף: "ריח רע". ובנוסח כת"י (הובא בספר 'מעשה רוקח') כתוב: "ריח החוטם". במקום "ריח רע" (ועי' בשו"ע אהע"ז סי' לט ס"ד). 36) שהרי הכתוב משבחה בקול ערב (שיר השירים ב, יד): "כי קולך ערב ומראך נאוה". 37) שאחרי שנתרפאה המכה, נשאר רושם בעור. 38) בליטה בעור כעין יבלת. 39) המצח. 40) שפעמים נראית ופעמים אינה נראית. 41) הקטנה ואין בה שיער. 42) מטבע קטן איטלקי, ונזכר במשנה (קידושין א, א). ורבינו מפרש שם: שזהו הנקרא דרה"ם בערבית, ומשקלו ארבעה גרעיני שעורה. 43) כתובות עה, א. אלא שלענין מומי נשים הנמצאים על הפנים, יש לומר שהיא מקודשת, שהרי ראה ונתפייס, אם לא במקום שהבנות יוצאות ופניהן רעולות, ואז אפילו היתה השומא בשאר הפנים - אינה מקודשת. וכן אמרו שם במשנה: "במה

דברים אמורים, במומים שבסתר. אבל במומים שבגלוי, אינו יכול לטעון", שידע ונתפייס. והשווה דברי רבינו לקמן פכ"ה ה"ב.

ח. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה סְתָם[44], וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּנָשִׁים, אוֹ נִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים[45] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[46]. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָיוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָלְכָה אֵצֶל חָכָם וְהִתִּיר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[47].

44) שלא התנה עמה כלום. 45) האמורים לעיל ה"ו. 46) ולא תוכל להנשא לאחרים עד שתקבל הימנו גט (כתובות עג:). ספק בידינו אם סתם אדם מקפיד על כך, ואי אפשר לו באשה נדרנית או בעלת מום - או אינו מקפיד. 47) שהחכם עוקר את הנדר למפרע כאילו לא היה מעולם, כמבואר בהל' נדרים פ"ד, ה"ה.

ט. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּהּ מוּמִין, וְהָיוּ בָּהּ מוּמִין, וְהָלְכָה אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּא אוֹתָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[48]. אֲבָל אִם הִתְנָה הָאִישׁ שֶׁאֵין עָלָיו נְדָרִים וְשֶׁאֵין בּוֹ מוּמִין, וְהָיוּ עָלָיו נְדָרִים וְהָיוּ בּוֹ מוּמִין, וְהָלַךְ אֵצֶל חָכָם וְהִתִּירוֹ, אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין גְּנַאי לְאִישׁ בְּמוּמִין שֶׁכְּבָר נִרְפְּאוּ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל זֹאת[49].

48) כתובות עד, ב: "ומה בין חכם לרופא, חכם עוקר את הנדר מעיקרו (והרי זה כאילו לא נדרה כלל ולא הטעתו בשעת קידושיה), ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא" (ונמצא שבשעת תנאו הטעתו, רש"י שם). ולדעת ה'תוספות' שם, הטעם: כי גם לאחר שנתרפאה היא מאוסה בעיניו כשזוכר שהיו בה מומים, וכן נראה מדברי רבינו בסמוך. 49) שם עה, א: "טב למיתב טן דו, מלמיתב ארמלו". משל הדיוט הוא: טוב לשבת עם גופים שנים, משבת אלמנה (רש"י, שם).

י. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז מִכָּן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם נָתַן לָהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם עָבְרוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתַן לָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[50]. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוּזִים אֵלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[51], אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְאַכְּלוּ הַמָּעוֹת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[52]. וְאִם חָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אוֹ חָזְרָה הִיא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[53].

50) ואפילו יתן לה אח"כ, כי לא קיים תנאו. ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרז עצמו, ואין זה תנאי ממש, אלא הרי זה תנאי כשאר כל התנאים (קידושין ס:). 51) שלא יחולו הקידושין עכשיו, אלא לאחר שלושים יום. 52) ואין זה דומה למקדש במלוה שאינה מקודשת, כי כאן קיבלה את הכסף מתחילה לא בתורת הלואה אלא לשם קידושין, ולא ניתנו לה להוציאן אלא על־מנת שתתקדש בהן, נמצא כשאכלה - שלו אכלה, ובהגיע הזמן המדובר מתקדשת באותה הנאה, שאינה צריכה להחזיר לו הכסף (קידושין נט. וברש"י שם, וב'פרישה' לאהע"ז סי' מ). 53) כי כל זמן שלא חלו הקידושין, אין כאן מעשה אלא 'דיבור' בלבד, ובא הדיבור השני (חזרתם) ומבטל הדיבור הראשון (שם).

יא. בָּא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי לְעוֹלָם. לְפִי שֶׁבַּשָּׁעָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי לֹא הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת, וּתְפָסוּ בָּהּ קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי, וְנַעֲשֵׂת אֵשֶׁת אִישׁ; וּלְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן, יִמְצְאוּ אוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִמְצָא הָרִאשׁוֹן כְּמִי שֶׁקִּדֵּשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[54], שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[55].

54) קידושין נט, ב. ומדברי רבינו משמע שאם גירשה השני בתוך שלשים יום או מת, חלו קידושי ראשון לאחר שלושים יום, שהרי לא מצאו אותה "אשת־איש" באותה שעה. וכן מבואר ב'ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א. והרשב"א והרא"ש חולקים, ולדעתם כל שקיבלה קידושיה משני, הרי הוכיחה שחזרה בה מקידושי ראשון (כמו שאמרו (יבמות קח.): "קידושיה הן־הן מיאוניה") ובאותה שעה נפקעו לגמרי קידושי ראשון, ושוב אינן חלין. ולדעת הרא"ש יש שיבוש ב'ירושלמי' הנ"ל, ועי' בשו"ע אהע"ז סי' מ ס"ב. 55) כמבואר לעיל פ"ד, יב.

יב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּדִינָר זֶה, וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק לִשְׁנֵיהֶם[56]. לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט[57], בֵּין בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם[58] בֵּין לְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֲשָׂרָה יָמִים, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[59] - קִדּוּשֵׁי כֻּלָּן תּוֹפְסִין בָּהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת לְכֻלָּן[60].

56) מסופקים אנו בדברי הראשון: "מעכשיו ולאחר שלשים יום" מה משמעותם? - אם "תנאי" הם, כלומר אם לא אחזור בי בתוך שלושים, יחולו הקידושין מעכשיו, נמצא שאם לא חזר בו בתוך ל', הרי היא מקודשת מעכשיו, וקידושי השני מתבטלים למפרע, או "חזרה" הם, שחזר בו המקדש הראשון ממה שאמר: "מעכשיו" אלא דעתו לקדשה לאחר ל' יום (כי אולי דעתו על אחרת וימלך בתוך ל', רש"י שם) ועד אז הרי היא כפנויה וקידושי השני בתוך ל' יום חלים כדין. לפיכך היא מקודשת לשניהם מספק (קידושין נט:). 57) אם רוצה להנשא לאחרים או שאחד מהם יתן גט ותהא מותרת לשני ('טור' אהע"ז סי' מ). 58) ואף הראשון יכול לגרשה אף־על־פי שעדיין לא נתקדשה לו. ואין זה דומה לדבר שלא בא לעולם, כיון שאינו מחוסר מעשה, והזמן של שלושים יום ממילא הוא בא (משנה־למלך בפ"ו מהלכות גירושין ה"ג). 59) שקדושי האחרון כלים בתוך זמנו של קידושי קודמו.

60) כי לשון "מעכשיו ולאחר שלושים יום" ספק הוא, אם הוא 'תנאי' או 'חזרה' כנ"ל בהערה נה, שאם היא 'חזרה', חלים קידושי שני. ואם 'תנאי', אין קידושי שני חלים כלל. ומספק הרי היא מקודשת לשניהם, וכן לכולם. אבל אם קידשה האחרון "מעכשיו ולאחר ארבעים יום" שזמנו כלה לאחר זמן הראשון, אז אינה מקודשת לאחרון אפילו מספק, כי אפילו אם נניח שלשון המקדש הראשון משמעו 'חזרה' הרי כשגמרו שלושים יום נתקדשה לו ואין קידושי האחרון תופסים בה. ורבינו פסק כאן כרבי יוחנן בקידושין ס. (כסף־משנה).

1 **יג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי חוּץ מִפְּלוֹנִי,**
2 **כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עָלָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ עַל**
3 **כָּל הָעוֹלָם וְלִפְלוֹנִי כִּפְנוּיָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת**
4 **מִסָּפֵק[61]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל**
5 **מְנָת שֶׁתִּהְיִי מֻתֶּרֶת לִפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[62],**
6 **וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו כִּשְׁאָר הָעָם[63], מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה**
7 **בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[64].**

61) אם אפשר לקדש אשה ולהשאיר שיור בקנינה, או עלינו להקיש קידושין לגירושין, שנאמר (דברים כד, ב): "ויצאה . . . והיתה לאיש אחר", השווה הכתוב הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה גירושין אינם ניתנים לשיור, שהרי כתוב בהם "ספר כריתות", וכל ששייר בגיטו אין זה "כריתות" - אף קידושין אינם ניתנים לשיור (גיטין סב:). ואין זה דומה ל"מקדש מעכשיו ועד שלושים" האמור לעיל הי"ב, כי שם אין השיור אלא עד שלושים יום, וכאן נעשה השיור בעצם מהות הקידושין (ה'מאירי'). 62) כאן לא שייר בעצם הקידושין כלום, אלא שהתנה עמה תנאי מסויים, והרי זה כשאר תנאי בקידושין שאפשר להתנות (גיטין, שם). 63) שאין אשה ראויה לשני אנשים כאחד (לעיל פ"ג, ה"ט). 64) מחמת איסור תורה, והמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והמעשה קיים, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט־י.

8 **יד. הַנּוֹתֵן שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
9 **מְקֻדֶּשֶׁת לִי הַיּוֹם בְּאַחַת, וּבְאַחַת לְאַחַר שֶׁאֶגָּרְשֵׁךְ[65] -**
10 **הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[66], וּכְשֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת,**
11 **עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה מִן קִדּוּשֵׁי פְּרוּטָה**
12 **שְׁנִיָּה. אֲבָל אִם אָמַר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי**
13 **בָּזֶה לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר[67], לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, לְאַחַר**
14 **שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר[68], לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת**
15 **בַּעְלִיךְ, לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ[69] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת,**
16 **לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עַתָּה לְקַדְּשָׁהּ[70].**

65) אחרי קידושין אלו. 66) בעיה היא בקידושין סב, ב -אם יכול לקדשה עכשיו לאחר שיגרשנה, ולא נפשטה, אלא שרבינו למדה מדין הש"ס (כתובות נט.): "האומר שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תיקדש (תימסר לרשות ההקדש) הרי זו מקודשת כשיקחנה, שהרי עתה בידו להקדישה (ראה הל' ערכין פ"ו, ה"ט) ואף בקידושי אשה הדין כן (מגיד־משנה בשם רשב"א, וכן כתב ה'מאירי' בדעת רבינו). ויש מפרשים מה שכתב רבינו מקודשת - מקודשת מספק (כסף־משנה ותוס' ר"י שם). וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "וכשיגרש אותה תהיה מקודשת עד שיגרש אותה פעם שניה", הרי שאין הקידושין ודאיים (כסף־משנה). 67) ועכשיו הוא גוי ואין לו קידושין. 68) ועכשיו הוא עבד כנעני ואין קידושיו תופסין, כמבואר לעיל פ"ד, הט"ו. 69) היא אשתי. ואין קידושין תופסין באחות אשתו בחייה. 70) והרי אלו כדברים שלא באו עדיין לעולם, ואין אדם קונה או מקנה דבר שלא בא לעולם (קידושין סב.).

17 **טו. הָאוֹמֵר לִיבָמָה[71]: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה**
18 **לְאַחַר שֶׁיַּחֲלֹץ לִיךְ יְבָמְיִךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[72]; הוֹאִיל**
19 **וְאִלּוּ קִדְּשָׁהּ עַתָּה, הָיוּ קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ מִסָּפֵק[73].**

71) אשה שמת בעלה בלא בנים ולו אח, הרי היא זקוקה ליבם (אחי בעלה) ואסור לה להנשא לאחרים עד שיבמה יחלוץ לה. 72) בנוסח כת"י התימנים וב'מעשה רוקח', נוספה כאן המילה: "מספק". 73) כמבואר לעיל פ"ד, הי"ד ובביאורנו שם, ע"פ הסוגיא ביבמות צב, ב.

20 **טז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה הֲרֵי הִיא**
21 **מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם[74]. וְאִם הָיְתָה אֵשֶׁת**
22 **חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהֵכִּר הָעֻבָּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[75]. וְיֵרָאֶה**
23 **לִי, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ אַחַר שֶׁתֵּלֵד עַל יְדֵי**
24 **אָבִיהָ[76], כְּדֵי שֶׁיַּכְנִיס אוֹתָהּ[77] בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֵין בָּהֶן**
25 **דֹּפִי[78].**

74) שעדיין לא נתעברה האשה, והרי זה דבר שלא בא לעולם. 75) קידושין סב, ב. והרי זה כמזכה לעובר שלו - שקנה, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו (פכ"ב מהל' מכירה ה"י) והוא־הדין כאן דעתו של האב קרובה אצל בתו וגמר ומקנה (תוס' המיוחסות לר"י קידושין סג. בדעת רבינו). 76) בנוסח כת"י התימנים: "מאביה אחר שתולד". 77) ישאנה ויכניסה לביתו. 78) חסרון ופגם. מלשון הכתוב (תהלים נ, כ): "בבן אמך תתן דופי". ורבינו בפירוש המשנה (קידושין פ"ג, ה) אומר: "ומה שמתחזק אצלי, שצריך שיקדש אותה אחר שנולדה ואז מותר לבוא עליה, לפי שמן העיקרים שבידינו אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, ואמנם אמרנו: דבריו קיימים, להחמיר שהיא נעשית כאשת־איש".

26 **יז. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה**
27 **דִינָרִין, וְנָתַן לָהּ אֲפִלּוּ דִינָר אֶחָד - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[79]**
28 **מִשֶּׁלְּקָחָה הַדִּינָר. וְהוּא[80], שֶׁיַּשְׁלִים לָהּ הַשְּׁאָר. שֶׁזֶּה**
29 **כְּמִי שֶׁאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת**
30 **שֶׁאַשְׁלִים לִיךְ מֵאָה דִינָרִים, שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ**
31 **מֵעַכְשָׁיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמַר לָהּ 'בְּמֵאָה**
32 **דִינָרִים' סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
33 **מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָרִין אֵלּוּ, וְהִתְחִיל לִמְנוֹת לְתוֹךְ**
34 **יָדָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיַּשְׁלִים [לָהּ מֵאָה[81]],**
35 **וַאֲפִלּוּ בַּדִּינָר הָאַחֲרוֹן שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לַחֲזֹר זֶה**

בָּזֶה[82]. וְכֵן אִם נִמְצָא מָנֶה חָסֵר דִּינָר[83], אוֹ נִמְצָא מֵהֶן דִּינָר נְחֹשֶׁת[84] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[85]. נִמְצָא בָּהֶם דִּינָר רַע[86]: אִם יְכוֹלָה לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי הַדְּחָק - יַחֲלִיפֶנּוּ[87], וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

79) ואין אחד מהם יכול לחזור בו. 80) ובלבד. 81) כיון שראתה אותו מונה והולך - דעתה על כל הסכום המדובר (קידושין ח. וברש"י). 82) שעדיין לא חלו הקידושין. 83) כגון שנתן לה הכסף בלילה, ולא הרגישה בחסרון הדינר. 84) וסתם דינר הוא של כסף. 85) שהרי הטעה אותה, ואפילו אם יחליפנו אינה מקודשת, שהרי סמכה דעתה על־מנת שהראה לה והריהו חסר (׳תוספות׳ שם). 86) שנשחק וחסר ממשקלו. 87) חייב להחליפו מדין חוב, אבל אין זה מעכב את הקידושין, ואפילו לא החליפו לה מקודשת, הואיל ויוצא ע"י הדחק אינה מקפדת (קידושין שם, ובר"ן).

יח. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּבְגָדִים אֵלּוּ שֶׁהֵן שָׁוִין חֲמִשִּׁים דִּינָרִים, וְהָיוּ שֶׁל מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְאַוָּה לָהֶן[88]: אִם הָיוּ שָׁוִין חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשְּׁעַת לְקִיחָה, וְאֵינָן צְרִיכִין שׁוּמָא בַּשּׁוּק וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, כְּדֵי שֶׁתִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ, אֶלָּא הוֹאִיל וְהֵן שָׁוִין כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה[89]; וְאִם אֵינָן שָׁוִין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[90].

88) הערכה ע"י שמאים. 89) קידושין ז, ב. וכן אמרו שם (ט.): "שיראי (משי) אינם צריכים שומא". וסובר רבינו, דוקא משי וכיוצא בו שהאשה מתאוית להם. אבל יש סוברים, דוקא משי אינו צריך שומא לפני הקידושין הואיל ושומתו ידועה במקצת, ואין רגילים לטעות בו טעות גדולה, אבל שאר דברים כגון אבנים טובות ומרגליות, שיש שאינן טובות אלא מעט, ורגילים לטעות בהן בהרבה יותר משווין - צריכות שומא לפני הקידושין, כי אין האשה סומכת דעתה עליהם בלא שומא. ומכאן נהגו לקדש בטבעת שאין בה אבן (רבינו־תם שם. וכן בשו"ע אהע"ז סי' לא ס"ב). 90) קידושין ז, ב.

יט. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בְּדִבְרֵי אֵרוּסִין, הוּא אוֹמֵר: בְּמֵאָה דִינָרִים אֲקַדֵּשׁ אוֹתָךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי מִתְקַדֶּשֶׁת לְךָ אֶלָּא בְּמָאתַיִם, וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזוֹ לְבֵיתָהּ[91], וְאַחַר כָּךְ תָּבְעוּ זֶה אֶת זֶה וְקִדְּשׁוּ סְתָם[92]: אִם הָאִישׁ תָּבַע אֶת הָאִשָּׁה - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִשָּׁה[93], וְאִם הָאִשָּׁה תָּבְעָה אֶת הָאִישׁ - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִישׁ[94].

91) ולא הסכימו ביניהם. 92) ונתן לה מעות צרורות, ולא ידעה כמה. 93) שהיא סברה מאתים הן, וכל שאין שם מאתים אינה מקודשת. 94) ואפילו אין שם אלא מאה הרי זו מקודשת, כי על דעת הצעתו הקודמת היא תבעתו לקדש (תוספתא קידושין פ"ב הי"א. וכפירוש ה׳מאירי׳ לקידושין ח, א. והשווה דברי רבינו הל' מכירה פ"ב, ה"א).

כ. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה[95], וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְקִדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ לְקַדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ סְתָם, אוֹ עַל תְּנַאי אַחֵר, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה אֶת הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[96].

95) ללא כל תנאי. 96) כלל הוא: "שליח שעבר על דברי משלחו, לא עשה כלום" (לשון רבינו הל' שלוחין פ"א, ה"ב. ומקורו בכתובות צט:).

כא. אָמַר לוֹ: קַדְּשָׁהּ לִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בִּמְקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[97]. קַדְּשָׁהּ לִי וַהֲרֵי הִיא בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[98]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: קַבֵּל לִי קִדּוּשַׁי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלָם לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. הֲרֵי הַבַּעַל בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבֵּל לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הִיא לוֹ[99].

97) הקפיד המקדש לומר במקום פלוני שיש לו שם אוהבים, ואם מישהו יאמר עליו דברים בפניה - ימחו בידו (קידושין נ. וברש"י). 98) "שם תמצאנה", ואין זו הקפדה (שם). 99) נלמד מדין האיש עם שליחו, שלשניהם דין אחד. וכן מוכח בקידושין מח, ב: "שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קידושי מפלוני, שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף, והלך ונתן לו דינר של זהב . . . מראה מקום היא לו" (הגר"א לאהע"ז סי' לו ס"ק ז).

כב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְחָזְרוּ בּוֹ מִיָּד הוּא אוֹ הִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזְרוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[100] - אֵין חֲזָרָתָם כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת[101].

100) שאילת תלמיד לרב: "שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, יז ע"פ הסוגיא בנזיר כ:). 101) נדרים פז, א: "והלכה תוך כדי דיבור כדיבור, חוץ מעובד ע"ז ומקדש ומגרש". ופירש הר"ן שם: בכל דבר רגיל שאדם עושה, לא בגמר דעתו הוא עושה אלא בהסכמה גמורה מראש, ולפיכך לא מועילה בהם חזרה.

כג. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, וְחָזַר אַחַר כַּמָּה יָמִים וּבִטֵּל הַתְּנַאי, אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוֹ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי עֵדִים - בָּטֵל הַתְּנַאי, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת סְתָם[102]. וְכֵן אִם הָיָה הַתְּנַאי[103] מִן הָאִשָּׁה, וּבִטְּלָה אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ בֵּינָהּ וּבֵינוֹ - בָּטֵל הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, וְכָנַס סְתָם[104] אוֹ בָּעַל[105] סְתָם - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט[106], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי; שֶׁמָּא בִּטֵּל הַתְּנַאי כְּשֶׁבָּעַל אוֹ כְּשֶׁכָּנַס[107]. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בִּפְחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ בְּמִלְוָה[108], וְחָזַר וּבָעַל סְתָם בִּפְנֵי עֵדִים[109] - צְרִיכָה גֵּט; שֶׁעַל בְּעִילָה זוֹ סָמַךְ[110], וְלֹא עַל אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין הַפְּסוּלִין[111]. חֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[112], וַהֲרֵי בְּיָדוֹ עַתָּה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה[113].

102) כתובות עג, א. וסובר רבינו שביטול התנאי אינו צריך עדים כל שהקידושין עצמם היו בעדים, וכמו שגילה דעתו לעיל פ"ג, טז: שליח הבעל לקדש לו אשה אינו צריך לעשותו בעדים. "שאין מקום לעדים בשליחות הבעל". והוא־הדין לביטול התנאי או קיומו, כל שהקידושין עצמם היו בעדים. 103) כנסה לביתו לשם נישואין, כמבואר לקמן פ"י, ה"א. 104) ולא דיבר כלום אודות התנאי. 105) כתובות עד, א. 106) מספק. 107) והראב"ד מצריך שיכניסנה בעדים, ואז הריהו כביטל התנאי בעדים. וכשיטתו לעיל פ"ג הט"ז, שגם שליח הבעל צריך להעשות בעדים. ע"פ הכלל: כל דבר שבערוה, אינו פחות משנים. 108) שאינה מקודשת בהן. 109) שנתייחד עמה בעדים "שכל המקדש בביאה, אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול" ש"הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה" (מלשון רבינו להלן הל' גירושין פ"י הי"ח, וכן נראה למעלה פ"ג ה"ה). 110) לקדשה בה. 111) כתובת עד, א. ומובן שבשני הדינים האחרונים: מקדש בפחות משוה פרוטה, ומקדש במלוה, צריך שהבעילה (כלומר היחוד) תהיה בעדים, שהוא עיקר קידושיו, אבל במקדש על תנאי אין צריך לבעול בעדים, כי אם רק ביטל תנאו כשבעל, אזי מתקיימים קידושיו הראשונים שהיו בעדים (מגיד־משנה). 112) הילכך ודאי בעל לשם קידושין ומקודשת ודאי, אבל במקדש על תנאי אפילו כשבעל אינה אלא מקודשת מספק, כי שמא בעל על סמך תנאו, וסבור היה שתנאו נתקיים ואין ביאתו ביאת זנות (מגיד־משנה). 113) וכתב רבינו בתשובתו: "ולעולם כל ישראל בחזקה זו, עד שיתבאר שנאף דרך זנות. ואין אנו אומרים בו חזקה, שאם־כן נמצא כל מי שזנה עם פנויה בעדים צריכה ממנו גט". השווה דברי רבינו לקמן הל' גירושין פ"י, הי"ט. וראה במוספנו 'תשובות רבינו'. וב'מעשה רוקח' דקדק מזה, אם בבעילתו זו הוא עושה איסור אחר, כגון שהיתה נדה, או שבעל ביום־הכיפורים (שאסור בביאה) לא נאמרה בו חזקה זו, - שאין זה מישראל הכשרים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ו מרחשון־ב' כסלו תשע"ט

יום ראשון כ"ו מרחשון ה'תשע"ט

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו פעם שנייה. הלוקח מן הפלטר או מן המנפול. תשעה מנפולין שלקחו מעשרה נחתומין. ודין הלוקח מן העני. ופועלים שהיו אוכלין והותירו פרוסות.

1 **א. הַלּוֹקֵחַ[2] מִן הַסִּיטוֹן[3] וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה**
2 **- לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה[4], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִין**
3 **אֶחָד[5], אֲפִלּוּ מִקֻּפָּה אַחַת[6], אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּיר אֶת**
4 **הֶחָבִית[7] שֶׁהִיא הִיא. מִפְּנֵי שֶׁהַסִּיטוֹן לוֹקֵחַ מֵאֲנָשִׁים**
5 **הַרְבֵּה וּמוֹכֵר[8], וְשֶׁמָּא לָקַח זֶה שֶׁמָּכַר תְּחִלָּה מֵעַם**
6 **הָאָרֶץ שֶׁפֵּרוֹתָיו דְּמַאי, וְזֶה שֶׁלָּקַח בְּסוֹף מֵחָבֵר**
7 **שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתֻקָּנִין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[9] שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן**
8 **הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב. וְאִם**
9 **אָמַר הַסִּיטוֹן: מִשֶּׁל אֶחָד הֵן - נֶאֱמָן[10].**

2) דמאי פ"ה משנה ו, ותוספתא פ"ה. 3) "הוא המוכר פירות וכל דבר לח כגון דבש ושמן" (פירוש המשנה). וכיון שהוא מוכר במדה גסה, מותר לו למכור דמאי והלוקח יתקנם, כנ"ל פי"א הלכה ב. וממה שאמרו שהסיטון נאמן לומר משל אחד הם (ראה להלן), נראה שהמדובר בסיטון עם־הארץ (חידושי מהרי"ח במשנה שם). 4) אבל מהם עליהם יכול לעשר, אף שהסיטון לוקח מהרבה אנשים, יש להניח שמוכר פירות של כל אחד ואחד לחוד. וראה בהלכה הסמוכה וסוף הלכה ד. 5) כלומר, שניהם חיטה שחורה או לבנה, וכל־שכן אם אחת שחורה ואחת לבנה. 6) שכיון שהם מין אחד ובקופה אחת, היה מקום לומר שהם משל אדם אחד. 7) כלומר, הקופה הנ"ל. 8) תוספתא שם: הלוקח מן החנוני וחזר ולקח ממנו שניה, אף־על־פי שמכיר את החבית שהיא היא, לא יעשר מזה על זה. ובירושלמי שם הלכה ה: "אם מכיר הוא את החבית שהיא היא, מעשר ממנו עליו כו' הדא דתימר באילין אינוקרמיא (כן צריך להיות, והן כדי יין - תוספתא כפשוטה), ברם באילין שפייתא (כן צריך להיות, והם כלי מדה, ועשויים גם לשאיבת היין מן הגת - שם), אורחא מפנתין אילין לגוא אילין (= דרכם לפנות ולהריק מכלי אחד אל השני)". 9) למעלה פ"א הלכה ו, ופ"ה מהלכות תרומות הלכה יב. 10) ומעשר מזה על זה (משנה שם).

10 **ב. הָיָה[11] מוֹכֵר[12] כְּשׁוּת[13] אוֹ יָרָק, וְהֵן[14] מְבִיאִין**
11 **וְצוֹבְרִין לְפָנָיו - הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ מְעַשֵּׂר מִכָּל כְּשׁוּת**
12 **וּכְשׁוּת, וּמִכָּל אֲגֻדָּה וַאֲגֻדָּה[15], וּמִכָּל תְּמָרָה וּתְמָרָה[16].**

11) תוספתא שם, בשינוי לשון. 12) הסיטון הנ"ל. 13) בכתב־יד: "קישות", וכן הוא בתוספתא שם, והם קישואים. וראה בעוקצין פ"ב משנה א (תוספתא כפשוטה). 14) כלומר, אלה שהסיטון קונה מהם על־מנת למכור. 15) של ירק. 16) שכיון שהרבה מביאים לפניו, יש לחשוש שנתערבו הפירות. וראה להלן הלכה ד, גבי בעל הבית המוכר.

13 **ג. הַלּוֹקֵחַ[17] מִבַּעַל הַבַּיִת[18] וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה -**
14 **מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִשְּׁתֵי קֻפּוֹת, אֲפִלּוּ מִשְּׁתֵי**
15 **עֲיָרוֹת[19]; שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא מִשֶּׁלּוֹ.**

17) שם פ"ה משנה ז. 18) כלומר, מביתו. וראה בהלכה הסמוכה. 19) כלומר, בכל פעם קנה ממנו בעיירה אחרת, והיה מקום לחשוש שמא במקום אחר לקח מפירות אחרים למכרם.

ד. בַּעַל הַבַּיִת[20] שֶׁהָיָה מוֹכֵר יָרָק בַּשּׁוּק: בִּזְמַן שֶׁמְּבִיאִין לוֹ מִגִּנּוֹתָיו - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל; וּבִזְמַן שֶׁמְּבִיאִין לוֹ מִגִּנּוֹת אֲחֵרוֹת, אִם לָקַח מִמֶּנּוּ וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה - לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה[21].

20) משנה שם. 21) אבל על הפעם הראשונה מעשר ממנו עליו, שאף־על־פי שסיטון מפריש מכל קישות וקישות (למעלה הלכה ב) - סתמו של בעל הבית שאינו מערב ירק של גינה זו עם ירק של גינה אחרת (רדב"ז).

ה. הַלּוֹקֵחַ[22] פַּת מִן הַנַּחְתּוֹם[23] - לֹא יְעַשֵּׂר מִן הַחַמָּה[24] עַל הַצּוֹנֶנֶת[25]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חִטִּים שֶׁל אֶמֶשׁ הָיוּ מִשֶּׁל אֶחָד, וְשֶׁל הַיּוֹם מִשֶּׁל אַחֵר[26].

22) שם משנה ג, כר' יהודה ולא כר' מאיר. 23) "מי שילוש הקמח ועושה אותו ככרות ואופהו, נקרא נחתום" (פירוש המשנה שם). 24) הלחם החם שאפוהו היום. 25) הלחם הקר שאפוהו אתמול, אף ששניהם מדפוס אחד, כלומר, בצורה אחת (שם, וראה בהלכה הסמוכה). 26) ושמא אחד מהם מעשר והשני אינו מעשר, ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור, אבל מן החמה על החמה או מן הצוננת על הצוננת מעשר, אפילו הם שני דפוסים, ראה בהלכה הסמוכה, גבי פלטר.

ו. הַלּוֹקֵחַ[27] מִן הַפַּלְטֵר[28], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן[29] דְּפוּסִין הַרְבֵּה - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד[30] עַל הַכֹּל; שֶׁהַנַּחְתּוֹם שֶׁמּוֹכֵר לַמַּנְפּוֹל[31] עוֹשֶׂה עִסָּתוֹ דְּפוּסִין הַרְבֵּה[32]. אֲבָל[33] הַלּוֹקֵחַ מִן הַמַּנְפּוֹל[34] - מְעַשֵּׂר מִכָּל דְּפוּס וּדְפוּס[35]; שֶׁהַמַּנְפּוֹל לוֹקֵחַ מִשְּׁנֵי נַחְתּוֹמִין.

27) שם משנה ד, כר' יהודה ולא כר' מאיר. 28) "הלוקח מן הנחתום למכור לבני אדם, נקרא פלטר" (פירוש המשנה שם). 29) הככרות. 30) מדפוס אחד. 31) נוסח אחר: "לפלטר" (הגהה בגליון הרמב"ם), וכן נכון, שהרי למנפול דין אחר, ראה להלן, ועיין מעשה רוקח. 32) והפלטר אינו לוקח אלא מנחתום אחד. והמדובר כשכל הככרות נאפו ביום אחד, שאם נאפו בשני ימים, הרי אין מפרישים מזה על זה (בהלכה הקודמת). 33) משנה שם. 34) אף הוא מוכר לחם, כפלטר, אלא שהוא קונה מהרבה נחתומין (פירוש המשנה). 35) ולא מכל ככר וככר מאותו דפוס, שבדפוס אחד אין חוששין שמא לקח המנפול משנים.

ז. תִּשְׁעָה[36] מַנְפּוֹלִין[37] שֶׁלָּקְחוּ מֵעֲשָׂרָה נַחְתּוֹמִין, הוֹאִיל וְאֶחָד מֵהֶן[38] לָקַח מִשְּׁנַיִם, כָּל הַלּוֹקֵחַ מֵאֶחָד[39] מִן הַתִּשְׁעָה - מְעַשֵּׂר מִכָּל דְּפוּס וּדְפוּס[40].

36) ירושלמי שם. 37) היה יכול לשנות הלכה זו גם בפלטרין, שהרי מוכח שאחד מהם לקח משנים, אלא שאין זה מצוי שפלטר יקח משנים. 38) כלומר, לכל הפחות אחד מהם, וכל־שכן אם כמה מהם קנו משנים, שבוודאי מעשר מכל דפוס. 39) כלומר, אפילו מאחד, וכל־שכן אם קנה מכמה מהם, שהחשש גדול יותר. 40) כלומר, אף־על־פי שרובם קנו מנחתום אחד, אין אנו הולכים אחר הרוב, שכיון שקנה מהם, הרי זה "קבוע" ו"כל קבוע כמחצה על מחצה" (למעלה פי"ג הלכה כ).

ח. הַלּוֹקֵחַ[41] מִן הֶעָנִי[42], וְכֵן הֶעָנִי[43] שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פְּרוּסוֹת פַּת אוֹ פִּלְחֵי דְּבֵלָה[44] - מְעַשֵּׂר מִכָּל אַחַת וְאַחַת[45]. וּבִתְמָרִים וּבְגְרוֹגָרוֹת - בּוֹלֵל[46] הַכֹּל[47] וּמְעַשֵּׂר[48]. אֵימָתַי[49]? בִּזְמַן שֶׁהַמַּתָּנָה מְרֻבָּה[50]; אֲבָל בְּמוּעֶטֶת - מְעַשֵּׂר מִכָּל מַתָּנָה וּמַתָּנָה[51].

41) שם משנה ה, ותוספתא שם פ"ה. 42) שהוא חבר. ולקח ממנו פרוסות פת או פלחי דבילה, כדלהלן. 43) חבר. 44) פשוט הוא, שהמדובר בצדקה ולא במתנות עניים, שהללו פטורים ממעשר. 45) כלומר, העני שיודע מה שקבל מכל אחד ואחד, מעשר ממתנת כל נותן ונותן, שאנו חוששים שמא אחד עישר והשני לא עישר. אבל הלוקח מן העני, צריך לעשר מכל פרוסה ופלח (תוספתא כפשוטה). 46) כלומר, עני שנותנן לו. וראה להלן. וכן הוא במשנה שם, בכתבי־יד קמברידז' ומינכן. 47) כלומר, מערב הכל. 48) מן התערובת על כולה. 49) דברי רבי יהודה במשנה שם, שבא לפרש דברי התנא הראשון (רדב"ז). 50) "לפי שנאמר: מאחר שנתן זה הנותן מתנה גדולה, איש נדיב הוא ולא יקשה בעיניו המעשר, ונאמר שעל־כל־פנים הוציא המעשרות, ויתעשר הכל דמאי" (פירוש המשנה), ולכן בולל המתנות הגדולות ומעשרן. ואף־על־פי שפסק למעלה (פי"ג מהלכות תרומות הלכה ד), שאין בילה אלא בשמן ויין (וראה שם פ"ב הלכה יג) - זה אינו אלא בטבל ודאי, אבל בדמאי הקילו (ראה משנה־למלך ופאת־השולחן). 51) ביין ש"נחשב עליו שהוא עכ"פ כילי ולא עישר, ולפיכך לא יתערב הכל שמא יפריש מדמאי על הודאי" (פירוש המשנה). ולא כתב רבינו "מכל אחת ואחת", כמו שכתב בתחילת ההלכה, שכאן מדובר בעני שנתנו לו (וכן נראה בתוספתא שם), ולא בלוקח מן העני, וראה למעלה.

ט. שָׁחַק[52] אֶת הַפַּת[53] וַעֲשָׂאָהּ פֵּרוּרִין, וְאֶת הַגְּרוֹגָרוֹת[54] וַעֲשָׂאָן דְּבֵלָה[55] - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[56].

52) העני, תוספתא שם. 53) כלומר, קיבל ככרות שלימות, שהן מתנה מרובה. 54) בכמות מרובה. 55) שעל־ידי השחיקה היו מתדבקות הגרוגרות בדבש היוצא מהן (תוספתא כפשוטה). 56) כלומר, מפלח אחד או מככר מפורר אחד על הכל, שהקלו בדמאי במתנה מרובה, כמבואר למעלה. ולא בא רבינו להשמיענו בהלכה זו, אלא שככר שלם הוא מתנה מרובה (פאת השולחן שם, וראה ברדב"ז).

י. פּוֹעֲלִים[57] אוֹ אוֹרְחִים[58] שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין וְאוֹכְלִין[59], וְהוֹתִירוּ פְּרוּסוֹת[60] - מְעַשֵּׂר מִכָּל אַחַת וְאַחַת[61].

57) תוספתא שם. ומדובר אף בפועלים של בעל־בית אחד, ואף־על־פי־כן אינו מעשר מאחד על הכל - שמא פועל זה או אורח זה, עישר, והשני לא עישר (תוספתא כפשוטה). והמדובר באופן שחייב לעשר, כגון שאכל אכילת קבע,

שחייב במעשרות. שאילו אכילת עראי של פועל פטורה מן המעשרות, כמבואר למעלה (פ"ה הלכה ט) או שנגמר מלאכתם למעשר, שאינו אוכל מן התורה וחייב במעשרות (שם), אבל אם לא נגמרה מלאכתו למעשר ואוכל אכילת עראי שפטור מן המעשרות, בוודאי לא עישר, והרי זה כקונה דמאי מבעל־בית אחד שמעשר מאחד על הכל. 58) אף־על־פי שמאכילים את האורחים דמאי ואינם צריכים לעשר (למעלה פ"י הלכה יא) - יתכן כי עישרו מצד חומרא, כי הרי אמרו שם "והרוצה לתקן יתקן" (דמאי פ"ג משנה א ולמעלה שם). 59) בתוספתא שם: "פועלין שהיו יושבין ואוכלין וכו' וכן אורחים שהיו מסובין וכו'". ורבינו כתב בשניהם "מסובין" להראות כי הפועלים מותרים להסב ולאכול, ואין חשש לביטול ממלאכתו של פועל, וכן נראה בברכות טז. "בעל הבית מיסב עמהם", הרי שגם הם מסובין. 60) שדינן כדין מתנה מועטת, כנ"ל (רדב"ז). 61) כלומר, כל פרוסה ופרוסה.

1 **סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא**

יום שני כ"ז מרחשון ה'תשע"ט

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. ב) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָמָיו בִּשְׁאָר צָרְכֵי בְּנֵי אָדָם חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה. ג) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה. ד) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת. ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ח) לִהְיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם לְבַעֲלָיו כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְכָל דָּבָר. ט) לְהִתְוַדּוֹת וְדוּי הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שבכל שנה מעשר שני ובשלישית וששית מעשר עני. מתי הוא ר"ה לתבואה וקטניות, ור"ה למעשר אילנות. החרובין שחנטו פירותיהן והדבר שבשעת לקיטתו עישורו. האביונות של צלף והאורז והדוחן שהשרישו קודם ר"ה. הבצלים הסריסים שמנע מהם מים שלשים יום. ופול המצרי שהביא שליש לפני ר"ה. ודין זרעו לזרע וחישב עליו לירק או איפכא. ודין פירות שנה שנייה שנתערבו בפירות שנה שלישית. הדברים ששוים בהם מעשר ראשון ומעשר שני. ופירות שהוציא מהן מעשר קודם שיקבעו.

2 **א. אַחַר[2] שֶׁמַּפְרִישִׁין[3] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה[4]**
3 **מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5], שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל**
4 **תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. וּבְשָׁנָה שְׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית[6] מַפְרִישִׁין**
5 **מַעֲשַׂר עָנִי חֵלֶף מַעֲשַׂר שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[7].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחר שמפרישין מעשר ראשון בכל שנה מפרישין מעשר שני כו' ובשנה שלישית וששית מפרישין מעשר עני".

מלשונו משמע שההקפדה על סדר ההפרשה מחוייבת, אבל הנתינה בפועל יכולה להיות באופן אחר. וצריך להבין, הניחא בשאר המעשרות העיקר הוא ההפרשה ולא הנתינה כי על־ידי ההפרשה מוציאים את התבואה מגדר טבל, אבל במעשר עני שגדרו נתינת צדקה העיקר צריך להיות שהעני יקבל את הצריך לו, ואיך אפשר לומר שההפרשה לבדה היא ענין עיקרי. אלא שזהו החידוש בדין זה, שגם כאשר נמצא במקום שאין בו עניים, ישנו חיוב של הפרשת מעשר עני. ועד"ז מובן בנוגע לצדקה שצריך להפריש ממונו לצדקה ואח"כ ימסור לעני כשימצאנו.

כך גם בצדקה רוחנית, היינו בהשפעה על יהודי אחר, שגם אם אין בסביבתו עני בדעת, חייב להיערך ולהכין את עצמו כדי שבהזדמנות הראשונה יוכל לפעול על יהודי אחר באופן המתקבל. ומובן שיש גם להשתדל לחפש את העני ולעזור לו, ומכיון ש"מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", ועל־אחת־כמה־וכמה כשיש אצלו את ההפרשה, מסבב לו הקב"ה כמה סיבות שיוכל לקיים גם את הנתינה בפועל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ט)

2) ראה למעלה בפ"ג מהל' תרומות הכ"ג. 3) כלומר, אחר ההפרשה, אף־על־פי שהוא לפני הנתינה, ראה למעלה פ"א מהל' מעשר ה"א. 4) כלשון הכתוב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". לומר לך שבכל שנה צריך להפריש מעשר נוסף למעשר ראשון. אלא שבשנה ראשונה ושניה רביעית וששית הוא "מעשר שני", ובשנה שלישית וששית מפרישים במקומו "מעשר עני", כדלהלן. 5) מן הנשאר לאחר הפרשת מעשר ראשון (למעלה פ"ו מהל' מתנות עניים ה"ג), אבל מעשר ראשון עצמו פטור ממעשר שני, ראה למעלה בהל' מעשר שם. 6) משנות השמיטה. 7) למעלה בהל' מתנות עניים שם ה"ד, ובפ"ט מהל' מעשר ה"ג.

6 **ב. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[8] הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר תְּבוּאוֹת[9]**
7 **וְקִטְנִיּוֹת וִירָקוֹת[10]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה[11],**
8 **הוּא אֶחָד בְּתִשְׁרֵי. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר[12] בִּשְׁבָט הוּא רֹאשׁ**
9 **הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר הָאִילָנוֹת. כֵּיצַד? תְּבוּאָה[13] וְקִטְנִיּוֹת[14]**
10 **שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[15] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[16] שֶׁל**
11 **שְׁלִישִׁית[17], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ וְנֶאֱסְפוּ בַּשְּׁלִישִׁית -**
12 **מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעֲשַׂר שֵׁנִי[18]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת**
13 **הַמַּעַשְׂרוֹת אֶלָּא לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁלִישִׁית[19] -**
14 **מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעֲשַׂר עָנִי. וְכֵן פֵּרוֹת הָאִילָן[20] שֶׁבָּאוּ**
15 **לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[21] קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט שֶׁל**
16 **שְׁלִישִׁית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ וְנֶאֱסְפוּ אַחַר כֵּן בְּסוֹף**
17 **שָׁנָה שְׁלִישִׁית - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמַפְרִישִׁין מֵהֶן**

1 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְכֵן אִם בָּאוּ[22] לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת קֹדֶם
2 חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט שֶׁל רְבִיעִית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ
3 וְנֶאֱסְפוּ בָּרְבִיעִית - מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעְשַׂר עָנִי. וְאִם
4 בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט -
5 מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא.

8) ראש השנה ב, א. 9) בדפוס רומי: "תבואה". וכן לשון רבינו להלן. 10) במשנה שם לא נזכרו אלא ירקות, אבל בברייתא (שם יב.) אמרו: "לירקות ולמעשרות". ובגמרא שם ביארו: "תנא דרבנן (= ירקות), וקתני דאורייתא (= מעשר תבואה)". 11) כגון בשביעית פ"ב כמה פעמים, ובראש השנה שם, ועוד. וראה בפ"ד מהל' שמיטה ה"ט. 12) ראש השנה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 13) תוספתא שביעית פ"ב: "התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ראש השנה, מתעשרין לשעבר וכו'". 14) למעלה כתב רבינו "תבואות וקטניות וירקות", וכאן השמיט "ירקות", לפי שבשעת לקטיתן עישורן (להלן ה"ד), ולא בשעה שהם מגיעים לעונת המעשרות כתבואה וקטניות, ולא כל מיני קטניות בכלל זה. ראה להלן ה"ח, שבאורז ובדוחן הולכים אחר גמר פרי. 15) התבואה משתביא שליש, והתלתן שהוא קטנית, משיהיה זרעו ראוי לצמיחה אם יזרע (למעלה פ"ב מהל' מעשר ה"ה). 16) אחד בתשרי. 17) שהיא שנת מעשר עני, ראה ההלכה הקודמת. 18) כיון שהגיעו לעונת המעשרות, בשנת מעשר שני. 19) אף שנשרשו בקרקע בשנה הקודמת. 20) בין אילן העושה פירות פעם אחת בשנה, ובין אילן העושה פעמיים בשנה. וכתנא־קמא, ולא כרבי נחמיה (שם טו:). 21) כל פרי לפי עונתו, ראה בהל' מעשר שם. ועי' בחידושי רבי עקיבא איגר להרמב"ם. 22) בדפוס רומי, בטעות: "אם לא באו".

6 ג. וְהֶחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁחָנְטוּ פֵּרוֹתֵיהֶן[23] קֹדֶם
7 חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[24], הוֹאִיל
8 וּמִתְעַשְּׂרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין
9 הַדְּבָרִים אֲמוּרִין אֶלָּא בְּחָרוּבֵי צַלְמוֹנָה[26] וְכַיּוֹצֵא
10 בָּהֶן, שֶׁאֵין רְאוּיִין לְמַאֲכַל רֹב הָאָדָם, וְהֵן הֵן
11 שֶׁמִּתְעַשְּׂרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁאָר הֶחָרוּבִין -
12 יֵרָאֶה לִי, שֶׁהֵן כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן[27].

23) כלומר, הגיעו לעונת מעשרות שלהם, שהיא משיעשו נקודות נקודות שחורות (הל' מעשר שם), וראה ברדב"ז. 24) כלומר, כשנה שנלקטו בה. 25) בראש השנה טו, ב: "אמר רבי יוחנן, נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה (הסובר שכל אילן שנלקט אחת בשנה, הולכים אחר לקיטתו) וכו' כי אמינא לך אנא, מעשר חרובין דרבנן". והנה ברש"י שם נראה שזהו מפני שהקלו חכמים במעשרות דרבנן. אבל צריך־עיון שאין זו קולא החלטית, ואדרבה, לפעמים זו היא חומרא. [אבל לדעת רבינו, שכל האילנות חייבים במעשר מן התורה, ורק חרובין הם מדרבנן - יתכן כי מה שאמרו בחרובין: הלך אחר לקיטה, הוא שהשוום חכמים לירק שמעשרותיו מדרבנן, והלכו בו אחר לקיטה (בהלכה הסמוכה), ולא השוום לאילנות שהולכים בהם אחר חנטה, מפני שהם מדאורייתא]. 26) [עי' ב'ספרי' פ' ראה לדברים יד, כב]. 27) שחייבין במעשרות מן התורה, והולכים בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל בהלכה הקודמת. והמקור לזה שאנו הולכים באילן אחר עונת המעשרות ובירק אחר לקיטה (בהלכה סמוכה), הוא בברייתא שם יד: "רבי עקיבא אומר, באספך מגרנך ומיקבך. מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים (הם מי גשמים שרוב זרעים גדלים על ידם־ רש"י) ומתעשרין על שנה שעברה, אף כל שגדילין על רוב מים מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדילין על כל מים (אף על שאובין, שדולין ומשקין אותן תמיד, כענין שנאמר (דברים יא, י) "והשקית ברגלך כגן הירק", סתם גן הירק דרכו בהשקאה - רש"י) ומתעשרין לשנה הבאה (כלומר, שנת לקיטה)". והראב"ד חולק וסובר שחרובי צלמונה פטורין לגמרי, ומה שאמרו שם "מעשר חרובין דרבנן", הוא־הדין לכל האילנות, חוץ מדגן תירוש ויצהר, ורבינו סובר שכל האילנות מתעשרין מן התורה, חוץ מחרובי צלמונה, וראה למעלה פ"א מהל' מעשר ה"ט, ובפ"ב מהל' תרומות ה"ו.

13 ד. הַיָּרָק - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ[28]. כֵּיצַד?[29] אִם
14 נִלְקַט בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[30] שֶׁל שְׁלִישִׁית, אַף עַל פִּי
15 שֶׁבָּא לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת[31] וְנִגְמַר[32] בַּשְּׁנִיָּה - מַפְרִישִׁין
16 מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר עָנִי. וְאִם נִלְקַט בָּרְבִיעִית - מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

28) מימרא של רבה שם יג, ב. וכן הוא בברייתא שם יב, א - שהובאה להלן. ומקור הדברים, ראה בהלכה הקודמת. 29) ברייתא, שם. 30) על־ידי גוי ('תוספות' שם: ד"ה משתבא, ע"פ ה"ירושלמי'). 31) שהוא שיעור של תבואה ואילנות (למעלה ה"ב). 32) בישולו לגמרי, שהוא שיעור של קטניות (להלן ה"ח).

17 ה. וְכֵן[33] הָאֶתְרוֹג בִּלְבַד מִשְּׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן - הֲרֵי
18 הוּא כַּיָּרָק[34] וְהוֹלְכִין אַחַר לְקִיטָתוֹ, בֵּין לְמַעֲשֵׂר בֵּין
19 לִשְׁבִיעִית[35]. כֵּיצַד?[36] אִם נִלְקַט בַּשְּׁלִישִׁית אַחַר
20 חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[37] - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר עָנִי,
21 אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַר בַּשְּׁנִיָּה. וְכֵן אִם נִלְקַט בָּרְבִיעִית
22 קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר
23 עָנִי. נִלְקַט בָּרְבִיעִית אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט -
24 מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[38].

33) כלומר, כדין הירק - דין האתרוג. 34) לפי שהוא גדל על כל מים כירק (קידושין ג.). 35) כרבותינו שנמנו באושא (ר"ה טו.) ואמרו שאתרוג "אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית" (כנוסחת רש"י שם, ועי' ב'תוספות' ד"ה ורבותינו), וכרבין שאמר בשם רבי יוחנן (שם) ש"אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". ואם כן מה שהלכו בו אחר לקיטה בשביעית, אין זה אלא לחומרא, אבל לא לפטרו ממעשרות (רדב"ז). וראה להלן בפ"ד מהל' שמיטה הי"ב ובהערות שם. 36) כלומר, למעשר. וכיצד לשביעית, כתב להלן שם. 37) שאע"פ שדינו כירק לענין לקיטה - לענין ראש השנה, דינו כאילן (ראש השנה שם). 38) אף שנגמר לגמרי בשלישית שהיא שנת מעשר עני.

ו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹלְכִין אַחַר לְקִיטָתוֹ, אֶתְרוֹג[39] בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסָה לִשְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ הָיְתָה כְּזַיִת[40] וְנַעֲשָׂת כְּכָבָר - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשְׂרוֹת[41].

39) כרבין, בשם רבי יוחנן (שם:). 40) כשנכנסה לשביעית, כלומר, הגיע לעונת המעשרות, כנ"ל (ראה ב'תוספות' שם יד: סוף ד"ה ולשביעית, וב'חזון איש'). ועי' למעלה בפ"ב מהל' מעשר ה"ה. 41) ומפריש מעשר עני. ראה בהל' שמיטה שם.

ז. הָאַבְיוֹנוֹת[42] שֶׁל צָלָף[43] - נוֹתְנִין[44] עֲלֵיהֶן חֲמָרֵי אִילָן[45] וְחֲמָרֵי זְרָעִים[46]: שֶׁאִם הָיוּ מִשָּׁנָה שְׁנִיָּה שֶׁנִּכְנְסָה לִשְׁלִישִׁית, וְנִלְקְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[47] - מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר אַחֵר[48] וּפוֹדֵהוּ[49], וְאַחַר שֶׁפּוֹדֵהוּ נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים[50] וְאוֹכֵל פִּדְיוֹנוֹ בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעֲשֵׂר עָנִי.

42) הם עיקר הפרי של הצלף (מעשרות פ"ד מ"ו, ור"מ ור"ש שם) ורק הם חייבים במעשרות, אבל החלקים האחרים שבצלף, פטורים ממעשרות (פ"ב מהל' תרומות ה"ד). 43) מין אילן. ונזכר בדברי רבינו למעלה פ"ה מהל' כלאים ה"כ, ובהל' תרומות שם. 44) 'ירושלמי' מעשרות פ"ד סוף ה"ה: "אביונות נותנין עליהן חומרי אילן וחומרי זרעים, וליידה מילה (= ולאיזה דבר אמרו כן?) - שאם היתה שנייה נכנסת לשלישית, שהוא מפריש ופודהו ונותנו לעני", וסובר רבינו שאפילו לדברי בית הלל, שוודאי אילן הוא ואינו כלאים בכרם (ברכות לו. ובהל' כלאים שם) - לענין מעשרות ספק הוא (כסף־משנה. ועי' ביאור הגר"א יו"ד סי' שלא ס"ק קצב). 45) שהולכים בו אחר חנטה. 46) שהולכים בהם אחר לקיטה. 47) הנוסחא שלפנינו תמוהה, שאם גם הלקיטה היתה קודם טו בשבט, אין שום ספק שהולכים אחר השנה הקודמת (ראה 'חזון איש'). [ונראה שתקנו כאן בגליון "אחר טו בשבט" ("אחר" במקום "קודם"), ובטעות נכנסה המלה "אחר" בשורה שלאחריה (ראה להלן) והשיבוש (= "קודם") נשאר במקומו]. 48) [היה כתוב מעשר ב (= מעשר ב, מעשר שני) והמלה "אחר" נכנסה כאן בטעות מן הגליון שבו היתה הגהה לתיקון המילה "קודם" שלמעלה]. 49) כדין מעשר שני. 50) בתורת מעשר עני.

ח. הָאֹרֶז[51] וְהַדֹּחַן[52] וְהַפִּרְגִין[53] וְהַשִּׁמְשִׁמִין[54], אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵין הוֹלְכִין בָּהֶן אֶלָּא אַחַר גְּמַר הַפְּרִי[55], וּמִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[56]. וְכֵן פּוֹל[57] הַמִּצְרִי[58], אַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמִקְצָתוֹ לְאַחֲרָיו[59] - צוֹבֵר גָּרְנוֹ לְתוֹכוֹ[60] וְתוֹרֵם וּמְעַשֵּׂר מִן הַכֹּל כְּאֶחָד, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר הַפְּרִי[61].

51) הוא ריי"ז בלשון אשכנז. ראה ב'תוספות' לברכות לז, א - ד"ה רש"י, ובפירוש המשנה לשביעית פ"ב מ"ז. 52) מין קטנית, ונקרא מי"ל (שם). 53) זרעוני צמח בר, ותרבות בעל פרחים אדומים גדולים ונאים, המשמשים למילוי כיסונים לאפיה ולתיבול מיני מאפה אחרים. 54) כן נקרא בפי ההמון: "סומסום". ועושים ממנו שמן שומשמים. וכולם מיני קטניות הם, שראש השנה שלהם באחד בתשרי, כנ"ל ה"ב. 55) כדעת שמואל בראש השנה יג, ב. ולא כדעת התנא בשביעית שם, שהולכים בהם אחר השרשה. 56) כלומר, כמו פירות לשנה הבאה, או מעשר שני או מעשר עני. 57) צמח מזון שגרגריו נתונים בתרמילים, והם נאכלים כשהם מבושלים. ונקרא פאסולי"ס. 58) כשמואל שם, ולא כמשנה ותוספתא שביעית, בשם רבי שמעון שזורי. ומדובר שזרעו לקחת ממנו זרע, אבל אם זרעו לירק - דינו כירק שהולכים בו אחר לקיטה (להלן ה"י, וכן הוא בפ"ד מהל' שמיטה הי"א). 59) ורבי שמעון שזורי סובר שהולכין אחר השרשה (משנה, שם). 60) כלומר, מותר לו לערב את כל הזרעים: אלו שהשרישו לפני ראש השנה, ואלו שהשרישו לאחריו. ולא שצריך לערב, שהרי פסק רבינו (למעלה בפי"ג מהל' תרומות ה"ד), שאין בילה אלא בשמן ויין (כשמואל שם, ולא כרבי שמעון שזורי) - אלא שכיון שהולכים אחר גמר הפרי, נמצא שכל הזרעים נגמרו בשנה אחת ומעשרין מזה על זה. 61) להלן (ה"י) כתב רבינו שבפול המצרי הולכים אחר הבאת שליש, ואין סתירה ממה שכתב כאן, לפי שבזרעו לזרע, כיון שהגיע לשליש בישולו, הרי זה גמר הפרי, שמאז הוא ראוי לזריעה (ראה למעלה פ"ב מהל' מעשר ה"ה) - הראב"ד בהשגה להלן שם.

ט. הַבְּצָלִים[62] הַסָּרִיסִים[63] שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[64], וְשֶׁל בַּעַל[65] שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[66] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר[67]. מָנַע מֵהֶם פָּחוֹת מִכָּאן[68], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ לִיבֹשׁ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[69] - מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[70].

62) שביעית שם מ"ט, כחכמים ולא כרבי מאיר. 63) "ענין הבצלים, אחר שיעקרו אותם מן הארץ יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים (כלומר, מתוך עצמם, בהשפעת הלחות שבתוכם), ויש ממנו מין שאין דרכו כך והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד, ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו (בסיפא של הלכה זו) ושל בעל" (פירוש המשנה, שם). ובמשנה שם נזכר גם פול המצרי, וצ"ע מדוע השמיטו רבינו. 64) "מונעים מהם המים כשיהיו נגמרים וירצו לעקור אותם מן הארץ" (שם). וב'ירושלמי' שם: "כיון שמנע מהם מים וכו' נעשו כבעל" (הנזכר להלן). 65) כלומר, בצלים שאין מניחין אותם במקום משקה כמו הסריסים הנ"ל, אלא משקים אותם לפרקים, כשדה בעל. 66) כלומר, שלש השקאות, וזה מוכיח שנגמרו. 67) שהולכין אחר גמר הפרי, כבהלכה הקודמת. 68) כלומר, פחות משלושים יום בסריסים, ופחות משלוש עונות בשל בעל. 69) ויכול הייתי לומר, שמוכח בזה שנגמרו, שאם לא כן, לא היה לו למנוע מהם מים. 70) לפי השנה הבאה, שהיא שנה שנגמרו בו.

י. פּוֹל[71] הַמִּצְרִי שֶׁהֵבִיא שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[72]:

אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע - מִתְעַשֵּׂר לְשֶׁעָבַר[73], זְרָעוֹ לְיָרָק - מִתְעַשֵּׂר לְהַבָּא[74]. זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק, אוֹ שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע וְחָשַׁב עָלָיו לְיָרָק[75] - מְעַשֵּׂר מִזַּרְעוֹ עַל יָרָקוֹ וּמִירָקוֹ עַל זַרְעוֹ[76]. לֹא הֵבִיא שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע - זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׂר לְשֶׁעָבַר[77], וִירָקוֹ בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ. וְהוּא שֶׁלִּקֵּט מִמֶּנּוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[78]; אֲבָל אִם לִקֵּט מִמֶּנּוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׂר לְהַבָּא. זְרָעוֹ לְזֶרַע וְחָשַׁב עָלָיו לְיָרָק[79] - הוֹלְכִין אַחַר מַחֲשַׁבְתּוֹ[80]. זְרָעוֹ לְיָרָק וְחָשַׁב עָלָיו לְזֶרַע[81] - אֵין מַחֲשֶׁבֶת זֶרַע חָלָה עָלָיו[82], אֶלָּא אִם כֵּן מָנַע מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ אֲרִיּוֹת[83]. וְהוּא שֶׁהֵבִיא שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[84]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא שְׁלִישׁ אֶלָּא לְאַחֲרָיו - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמְנַע מִלֶּאֱרוֹת[85] מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ אֲרִיּוֹת. זְרָעוֹ לְזֶרַע וְעָשָׂה כֻּלּוֹ קְצָצִין גְּמוּרִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[86] - זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׂר לְשֶׁעָבַר, וִירָקוֹ בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ[87]. מִקְצָתוֹ עָשָׂה קְצָצִין גְּמוּרִין וּמִקְצָתוֹ לֹא עָשָׂה[88] - זֶה שֶׁאָמְרוּ[89]: צוֹבֵר גָּרְנוֹ[90] לְתוֹכוֹ, וְנִמְצָא מְעַשֵּׂר מִזַּרְעוֹ עַל יָרָקוֹ וּמִירָקוֹ עַל זַרְעוֹ[91].

71) ברייתא ב'ירושלמי' שביעית פ"ב ה"ה. וראה בתוספתא שם וב'תוספתא כפשוטה'. 72) שזהו גמר פריו, וראה למעלה ה"ח. וראה מה שכתב הראב"ד כאן בהשגה ב. 73) כלומר, אחר השנה שעברה, ואף ירקו בטל אגב הזרע, כיון שמחשבתו היתה לזרע. 74) אחר השנה הבאה, כשעת לקיטתו. ואף הזרעים מתבטלים אגב הירק, כיון שחשב לירק. 75) כלומר, אף לירק, שאם לא כן, הרי כתב להלן שהולכין אחר מחשבתו. 76) כלומר, הזרע מתבטל אגב הירק מפני שעיקרו של פול המצרי הוא לירק, ומתעשר להבא (ר"י קורקוס). וכל זה כשהביא שליש לפני ראש השנה, כדלהלן. 77) צריך עיון: הרי לא הביא שליש לפני ראש השנה, ולא נגמר הפרי. 78) גם זה צריך עיון, כיון שהזריעה והלקיטה היו בשנה אחת, מה שייך לומר "מתעשר לשעבר". וראה בראב"ד השגה ב. ובכדי ליישב כל הקשיים בדברי רבינו, מציע בעל 'חזון איש' לתקן דברי רבינו בהלכה זו כדלהלן: "מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו (לא הביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע, זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו) והוא שליקט ממנו לפני ר"ה. אבל אם ליקט ממנו אחר ר"ה (בין ירקו בין זרעו מתעשר להבא [זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו. לא הביא שליש לפני ר"ה] בין ירקו בין זרעו מתעשר להבא". 79) כלומר, רק לירק. וראה בהערה עד. 80) אף שהביא שליש קודם ראש השנה, בטל הזרע אגב הירק, שמחשבתו היתה רק לירק. 81) רק לזרע. 82) כיון שזרעו לירק, אלא־אם־כן מוכח ממעשיו שכוונתו לזרע. 83) כלומר, שלש השקאות, שבזה מוכח שאינו חפץ בגידולו יותר, ורצונו בזרעים ולא בירק. ובמשנה: "עונות". וב'ירושלמי': "מורביות". ובתוספתא: "מריעות". 84) שאז מועילה מחשבתו, והכל מתעשר אחר שנה שעברה, ואף הירק בכלל. 85) כמו: "אורה וסלו", כלומר, קוטף. וכאן הכוונה, מונע מהם השקאות. 86) כלומר, נגמרו הזרעים לגמרי, ולא רק שליש, כדלעיל. 87) שאין הירק מתבטל אגב הזרע, אלא כשהזרע עדיין לא נגמר לגמרי, שכיון שהזרע עוד לא גדל, גידולם המשותף מצרפם, והירק מתבטל, כיון שזרעו לזרע. אבל כיון שנגמר הזרע לגמרי, והירק עדיין צריך גידול, אינו מתבטל. ועי' בראב"ד. 88) כלומר, אם מקצת הזרע נגמר, ומקצתו עדיין לא נגמר. 89) ראה ראש השנה יג, ב. 90) כלומר, מותר לו לערבבם ולעשרם כאחד. 91) שכיון שמקצת הזרע עדיין טעון גידול, מתבטל הירק אגב המקצת הזה (ראה כל זה ב'חזון איש').

יא. פֵּרוֹת[92] שָׁנָה שְׁנִיָּה[93] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת שְׁלִישִׁית[94], אוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁית בָּרְבִיעִית - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[95]. מֻחְצָה לְמֻחְצָה[96] - מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן הַכֹּל, אֲבָל לֹא מַעֲשַׂר עָנִי[97]; שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי חָמוּר[98], שֶׁהֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ[99], וּמַעֲשַׂר עָנִי חֹל. וְכֵן פֵּרוֹת שֶׁהֵן סָפֵק אִם פֵּרוֹת שְׁנִיָּה הֵם אוֹ פֵּרוֹת שְׁלִישִׁית - מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

92) מכשירין פ"ב מי"א. 93) שהיא שנת מעשר שני. 94) שנה שלישית שהיא שנת מעשר עני. ואין הכוונה שהפירות נתערבו אלו באלו, כפי שהבין הראב"ד בדברי רבינו, שא"כ לא שייך ביטול ברוב, אלא שהיו לפניו שני אוצרות של פירות: האחד פירות שנה שניה, והשני פירות שנה שלישית, ונמצאו פירות ליד שני האוצרות, ואינו ידוע מאיזה מהם נפלו. וטעם משנתנו כטעם כל המשניות השנויות שם למעלה ('חזון איש'). 95) ואומרים: כל דפריש, מרובא פריש (פ"ח מהל' מאכלות אסורות הי"א). 96) שכמות פירות שני האוצרות שוה. 97) אין הכוונה שמפריש מעשר שני לחוד, שהרי אם הפירות של שנת מעשר עני, לא תיקן כלום. אלא כוונתו, שמפריש על תנאי, אם פירות שנת מעשר שני הם, יהא מעשר שני. ואם של שנת מעשר עני, יהא מעשר עני, ונוהג במעשר זה כבמעשר שני, שטעון פדיה, או הבאת מקום, כדלהלן. ואף שלמעלה בהלכה ז, כתב רבינו שלאחר פדיה נותנו לעניים מספק, זה אינו אלא בספיקא דדינא, כמו שם שאין אנו יודעים דינו של צלף מהו, כזרעים או כאילן, ולכן מחמירים. אבל בספק של תערובת, כמו כאן, אין צריך לתת מספק, וראה בביאור הגר"א שו"ע יו"ד סי' שלא ס"ק קצד. 98) בן מפורש במס' ידים פ"ד מ"ג. 99) שהוא טעון הבאת מקום, ועוד שהוא ממון גבוה, כדלהלן בפ"ג הי"ז.

יב. כָּל הַפָּטוּר מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[100] - פָּטוּר מִן הַשֵּׁנִי[101] וּמִן הֶעָנִי; וְכֹל שֶׁחַיָּב בָּרִאשׁוֹן - חַיָּב בִּשְׁנִיהֶם. וְכָל הַתּוֹרֵם[102] - מוֹצִיא מַעֲשֵׂר[103]; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ תּוֹרֵם[104] - אֵינוֹ מוֹצִיא מַעֲשֵׂר זֶה. כָּל מִי שֶׁאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[105], כָּךְ אִם עִשֵּׂר מַעֲשֵׂר זֶה[106] - הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר; וְכָל מִי שֶׁאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[107], כָּךְ אִם הוֹצִיא מַעֲשֵׂר זֶה - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר.

100) כלומר, כל תבואה או פירות הפטורים ממעשר ראשון.

101) ואף־על־פי שב'ספרי' פרשת ראה (דברים יד, כב) נראה שמעשר שני נוהג בירק מן התורה (ועי' רמב"ן על התורה שם), וכן דעת הסמ"ג (עשין קלו וקסא) וה"יראים' (מצוה קעב), אף־על־פי שתרומות ומעשר ראשון ומעשר עני אינם נוהגים בירק אלא דרבנן - הרי ב'ירושלמי' (מעשרות פ"א ה"א) הובאה הברייתא הנ"ל שב'ספרי', ושם חולק על זה איסי בן יהודה ואומר: "המעשרות לירקות מדבריהם", ונראה מדברי ה'ירושלמי' שם, שתפס להלכה כדעת איסי בן יהודה. וכן נראה בבבלי פסחים לט, ב. שאמרו שם "במרור דרבנן", הרי שמעשר שני בירק אינו אלא מדרבנן, ועי' רש"י שם ד"ה מרור, וד"ה כעין דאורייתא. וראה במשנה־למלך וב'חזון איש'. 102) לכתחילה. שאינו בכלל החמישה, שמנה רבינו בפ"ד מהל' תרומות ה"ד. 103) כלומר, מעשר שני או מעשר עני. ולגבי מעשר ראשון, כבר כתב רבינו בפ"א מהל' מעשר ה"ז. 104) לכתחילה, שהוא מהחמישה הרשומים בהל' תרומות שם. 105) בדיעבד. הם אלה שמנה רבינו שם. 106) כלומר, שני או עני, ראה למעלה. 107) אפילו בדיעבד. והם הרשומים שם ה"ב.

יג. פֵּרוֹת[108] שֶׁהוֹצִיא מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁיְּקַבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[109] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן עֲרַאי קֹדֶם שֶׁיּוֹצִיא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹן קוֹבֵעַ לַשֵּׁנִי. אֲבָל מִשֶּׁנִּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[110], אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיא אֶת הָרִאשׁוֹן - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת הַשֵּׁנִי אוֹ אֶת מַעְשַׂר עָנִי[111].

108) [ב'ירושלמי' (שם פ"ב ה"ג): "ראשון מהו שיטבול (מדובר כשהקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה, והבעיא היא אם הוא טובל לעצמו, לחייבו בתרומה גדולה. וראה למעלה פ"ג מהל' מעשר הי"ט, שלגבי תרומת עצמו, היינו תרומת מעשר, הוא קובע אפילו בשבלים, כיון שקרא עליו שם מעשר), מה נן קיימין (במה אנו עוסקים), אם בכרי שנתמרח - דברי הכל אסור (שהרי הוא חייב גם בתרומת מעשר, ואם כן הוא טבול לתרומת־מעשר, ואם הפריש תרומת מעשר, הוא טבול מצד התרומת־מעשר, שכשם שתרומה גדולה קובעת, כמו־כן תרומת מעשר קובעת). ואם במעשר ראשון שהקדימו בשבלין, דברי הכל מותר (שהרי הוא פטור מתרומה גדולה, כמפורש בחלה פ"א ה"ג, אם הפריש תרומת מעשר לאחר מירוח, ואם הפריש לפני מירוח, שמתחייב הוא בתרומה גדולה לא נטבל לתרומה גדולה על־ידי התרומת־מעשר, למאן־דאמר תרומה אינה טובלת לפני מירוח), אלא כי אנן קיימין בתמרים והוא עתיד לדורסן, בגרוגרות והוא עתיד לדושן (כלומר, לא נגמרה מלאכתן) והפריש מהן תרומה גדולה (שצריך לחזור ולתרום תרומה שנייה, ראה בתרומות פ"א מ"ח, וב'פני משה' כאן) ונמלך להניח כמות שהן (ונמצא עכשיו שנגמרה מלאכתן, ואף־על־פי־כן הדין של "תרומה ויחזור ויתרום" לא בטל, כיון שכבר נתחייב, ראה להלן) ועבר והפריש מהן ראשון (כלומר, עבר והקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה שצריך לחזור ולתרום, כנ"ל), אין תימר למפרע נטבלו (שאנו אומרים שכאילו גם בשעת הפרשת תרומה ראשונה היו הפירות לאחר גמר מלאכה, ואף־על־פי־כן לא בטל, גם עכשיו, הדין של "תרומה ויחזור ויתרום", כיון שכבר נתחייב, ראה להלן) תרומה שהיא טובלת (כלומר, התרומה קובעת, שכיון שהוא גמר מלאכה למפרע, היא קובעת לחייבו בתרומה גדולה, השנייה שחוזר ותורם, ראה בפ"ה מהל' מעשר הי"ט), ואין תימר מכאן ולבא (כלומר, אין זה גמר מלאכה למפרע, אלא מכאן ולהבא, ואם כן התרומה הראשונה לא קבעה שאין התרומה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, כמפורש במס' מעשרות פ"ב מ"ד לדעת חכמים), ראשון הוא שהוא טובל (מעשר ראשון טובל את עצמו, כיון שהפרישו לאחר גמר מלאכה, וכמבואר למעלה), וכו' וכו', ראשון מהו שיטבול לשני (כלומר, לחייב את כל הפירות במעשר שני, והמדובר כשהפריש תרומה גדולה לפני גמר מלאכה, שאינה קובעת, ומעשר ראשון הפריש לאחר גמר מלאכה). מה אם בשעה שיש עליה זיקת שני מעשרות (= ראשון ושני) את אמר מותר (באכילת עראי, לפני שנקבע למעשר באחד משמשת הדברים הקובעים), בשעה שאין עליה אלא זיקת מעשר אחד, לא כל־שכן". נמצא שמקור דברי רבינו מדברי ה'ירושלמי' האחרונים, ואילו את הדברים הראשונים השמיט כי פשוטים הם, כנ"ל. וראה ברידב"ז שם, שלפי פירושו אין דברי רבינו מתיישבים כאן]. 109) והתרומה הופרשה לפני גמר מלאכה (ראה למעלה), ואינה קובעת, כנ"ל. 110) באחד משמשת הדברים הנזכרים בפ"ג מהל' מעשר ה"ג. 111) ראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ, וב'כסף משנה' שם.

יד. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, הוֹאִיל וְטָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[112] - אֵין מְבִיאִין אוֹתוֹ מִחוּצָה לָאָרֶץ[113], כִּבְכוֹר בְּהֵמָה[114]. לְפִיכָךְ[115] לֹא[116] חִיְּבוּ[117] לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּסוּרְיָא[118]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁמַּפְרִישִׁים בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וּבְמִצְרַיִם[119] - פּוֹדִין אוֹתוֹ[120] וּמְבִיאִין דָּמָיו לִירוּשָׁלַיִם[121]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא חִיְּבוּ[122] מְקוֹמוֹת אֵלּוּ[123] בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּעַ מַעֲשַׂר עָנִי[124], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִים עֲלֵיהֶם[125].

112) לפנים מחומת ירושלים, כדלהלן פ"ב ה"א. 113) אף באופן שחייב להפרישו. ראה להלן. 114) שאין מביאין אותו מחוצה לארץ (פ"א מהל' בכורות ה"ה). ואף־על־פי ששם למדו להיפך: בכור ממעשרות "ממקום שאתה מביא מעשר דגן, אתה מביא בכור וכו'. וממקום שאין אתה מביא מעשר דגן, אי אתה מביא בכור" (וראה בתמורה כא:) - שם לא למדו אלא ממה שמעשר דגן אינו נוהג בחוצה לארץ, ומזה למדו לבכור שאין מביאין אותו מחוצה לארץ, אבל מעשר שכזה שנוהג בחוצה לארץ, כגון פירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ לאחר מירוחם בארץ, שיש אומרים שחייבים במעשרות אף בחוצה לארץ (וראה בכסף־משנה ורדב"ז למעלה פי"ג מהל' מעשר ה"ד) - היה מקום לומר שחייבים גם במעשר שני ומביאים אותו מחוצה לארץ, וזהו אשר לימדנו רבינו שלעולם אין מביאין מעשר שני מחוצה לארץ, ובזה למדו מעשר שני מבכור שאין מביאים אותו. ויתכן כי מדרבנן חייב להביאו, כדלהלן בשנער ומצרים. 115) לפי שאין מביאין אותו מחוצה־לארץ.

116) ירושלמי' פ"ז ה"ה. 117) חכמים. 118) שלא רצו לחייב הפרשה בלי חיוב הבאה. 119) ראה למעלה פ"א מהל' תרומות ה"א. 120) ואין מביאין מעשר שני עצמו, שהרי הוא טמא מארץ העמים, וראה שם פ"ב הי"ז. 121) שכיון שתיקנו נביאים וחכמים להפריש, כעין דאורייתא תיקנו, ולכן טעון פדיה והבאת מקום. 122) נביאים וחכמים. 123) שנער ומצרים. 124) ראה למעלה פ"ט מהל' מעשר ה"ג. 125) על מעשר שני.

יום שלישי כ"ח מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר מעשר שני שנאכל לבעלים. ואם נוהג בכל זמן. ואין פודין אותו בזמן הזה, ודין אין פודין אותו בירושלים בזמן הזה. והאוכל כזית ממנו חוץ לירושלים. מעשר שני שנכנס לירושלים אם מותר להוציאו. פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בתוך ירושלים ויצאו. פירות מעשר שני שנטמאו בירושלים ופדאן. אילן שעומד לפנים מן החומה ונופו נוטה חוץ לחומה.

1 **א. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נֶאֱכָל[2] לִבְעָלָיו[3] לִפְנִים מֵחוֹמַת**
2 **יְרוּשָׁלַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם**
3 **אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם וְגוֹמֵר. וְנוֹהֵג בְּפְנֵי הַבַּיִת**
4 **וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[4], אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם אֶלָּא**
5 **בִּפְנֵי הַבַּיִת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**
6 **וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: מַה בְּכוֹר**
7 **אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֹא יֵאָכֵל**
8 **אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.**

2) הוא הדין ששותים אותו וסכים בו, ובלבד שלא יוציאוהו לשאר צרכים. 3) כלומר, אף על פי שהוא קדוש, אין צריך ליתנו לכהן או ללוי אלא נאכל לבעלים. אבל הוא הדין שנאכל לאחר. 4) ובספרי פרשת קרח למדו במעשר ראשון ממה שנאמר "נחלה" - "מה נחלה נוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית, אף מעשר ראשון נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית". 5) [לפי שצריך מזבח. ומה שכתב רבינו בפרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה ט"ו ש"מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי", היינו מזבח בלי בית, וכמו שכתב שם בפרק ב הלכה ד "ושלושה נביאים עלו עמהם מן הגולה: אחד העיד להן על מקום המזבח ואחד העיד להן על מדותיו ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית".

9 **ב. מִדַּת חֲסִידוּת, שֶׁפּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּזְּמַן הַזֶּה**
10 **בְּשָׁוְיוֹ[6], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹדִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת. וְהוֹרוּ**
11 **הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם רָצָה לִפְדּוֹת שָׁוֶה מָנֶה בִּפְרוּטָה[7]**
12 **לְכַתְּחִלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה - פּוֹדֶה. לֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן**
13 **הַקֹּדֶשׁ[8]. וּמַשְׁלִיךְ הַפְּרוּטָה לַיָּם הַגָּדוֹל[9].**

6) שכך נהגו האמוראים לפדות בשוויו ואי אפשר לומר שהוא מן הדין, שהרי בהקדש אמרו שבזמן שאין בית המקדש קיים - פודה לכתחילה בפחות משוויו, ולדעת רבינו להלן, למדים דין מעשר שני מדין הקדש, ומתוך כך הוכיח רבינו שהאמוראים עשו כן מדרך החסידות. 7) אבל לא בפחות מפרוטה. 8) שמותר לפדותם בזמן הזה לכתחילה ואפילו בפרוטה. 9) בפרק י מהלכות מאכלות אסורות הלכה יז כתב "ומשליך אותה פרוטה (= של פדיון נטע רבעי) לים המלח". וראה בפרק ב מהלכות ציצית הלכה ב שרבינו קורא לים הגדול - ים המלח. ונראה מכאן שאינה טעונה שחיקה, כיוון שמשליכה לים הגדול, אבל אם זורקו לנהר - טעון שחיקה.

14 **ג. וְכֵן[10] אִם חִלֵּל[11] מַעֲשֵׂר שָׁוֶה מָנֶה עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה**
15 **מִפְּרוֹת אֲחֵרוֹת[12] - חֲרֵי זֶה מְחֻלָּל[13]. וְשׁוֹרֵף[14] אֶת**
16 **הַפֵּרוֹת שֶׁחִלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַקָּלָה**
17 **לַאֲחֵרִים[15]. כְּפִדְיוֹן נְטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.**

10) מלשון רבינו נראה שאף הלכה זו מהוראת הגאונים היא, וכן הבין הראב"ד בהשגות. אבל ה"כסף משנה" אינו מפרש כן. 11) ומה שכתב להלן מחללין מעשר שני על פירות לכתחילה אף בזמן הבית אינו אלא במין על מינו, אבל לא במין על שאינו מינו, ולא מן היפה על הרע. 12) כלומר, ממין אחר, או פירות רעות אף מאותו המין. 13) אף על פי שנצטרפו כאן שני חסרונות, שפדה על פחות משוויין, ועל פירות ממין אחר, ובכל זאת חילולו חילול בדיעבד. 14) המדובר כשנטמא המעשר, ודינו כתרומה טמאה שהיא נשרפת. 15) שהאוכלן בטומאה בירושלים - לוקה.

19 **ד. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אוֹכְלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּזְּמַן הַזֶּה**
20 **בִּירוּשָׁלַיִם[16], כָּךְ אֵין פּוֹדִין[17] אוֹתוֹ שָׁם[18], וְאֵין**
21 **מְחַלְּלִין אוֹתוֹ[19] וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[20]. וְאִם נִכְנַס**
22 **בִּירוּשָׁלַיִם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ**
23 **מִשָּׁם[21], וּמַנִּיחִים אוֹתוֹ שָׁם עַד שֶׁיֵּרָקֵב[22]. וְכֵן אִם**
24 **עָבַר וְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם - מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּרָקַב[23].**
25 **לְפִיכָךְ[24] אֵין מַפְרִישִׁים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן**
26 **הַזֶּה, אֶלָּא מוֹצִיאִין אֶת הַפֵּרוֹת בְּטִבְלָן חוּץ לָעִיר,**
27 **וּמַפְרִישִׁין אוֹתוֹ שָׁם וּפוֹדֵהוּ[25]. וְאִם הִפְרִישׁוֹ שָׁם[26]**
28 **בַּזְּמַן הַזֶּה - יֵרָקֵב.**

16) כיוון שאין שם מזבח. 17) על מעות. 18) מפני שבירושלים אין פדייה אלא לשם אכילה. וכיוון שאין אוכלים אותו בזמן הזה, אין פודים ואין מחללים אותו. ורבינו לשיטתו שקדושת עזרא קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, ולכן רואין את מחיצות ירושלים שנחרבו, כאילו הן עולות ובנויות. אבל מחוץ לחומה, שמותר בפדיה, אף שאסור לאכלו שם, אף בזמן הזה פודין ומחללים. וכל זה במעשר שני טהור, אבל מעשר שני שנטמא, פודין אותו אפילו בירושלים. 19) על פירות. 20) אף שיש לו דמים, שהרי אם יטמא, אפשר לפדותו, אין מוכרין אותו ואף על פי שאינו נפדה או מתחלל, אלא נשאר בקדושתו. 21) שלחומרא אנו אומרים שתפסוהו מחיצות ירושלים, שרואין כאילו הן עולות. 22) שכיוון שקלטוהו מחיצות,

ואינו יכול לפדותו בזמן הזה, יניחו עד שירקב. 23) שכיוון שקלטוהו מחיצות, אף אם יצא, יחזור לירושלים, וכיוון שאינו יכול לפדותו, ירקב. 24) כלומר, לפי שאין פודין אותו בירושלים. 25) ואוכלו. 26) בירושלים.

ה. כָּל הָאוֹכֵל כְּזַיִת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ שֶׁשָּׁתָה[27] מִמֶּנּוּ רְבִיעִית יַיִן[28] חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[29] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹמֵר. וְלוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל שְׁלָשְׁתָּן[30] חוּץ לַחוֹמָה[31] - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקֻיּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, וְנֶאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר. לָמָּה פְּרָטָן, וְלֹא אָמַר לֹא תֹאכְלֵם בִּשְׁעָרֶיךָ? לְחַיֵּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[32].

27) לא כתב רבינו שהסך לוקה. 28) בפרק י מהלכות תרומות הלכה ב כתב רבינו: "כשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייה בכזית". 29) כלומר, יצא אחר שנכנס לתוכה. 30) דגן, תירוש ויצהר. 31) לאחר שנכנסו לפנים מן החומה. 32) "ולאו שבכללות לא הווי, כיוון דאכולה קאי, הווי לאו אכל חד וחד, והיכי דמי לאו שבכללות? - כגון "לא תאכל כי אם צלי אש" (שהלאו כולל את כל צורות הבישול חוץ מצלי) וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין.

ו. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ אַחַר שֶׁנִּכְנַס לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ; כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס לִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ בַּחוּץ - לוֹקֶה. אֲבָל אִם אֲכָלוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[33].

33) לדעת התוספות (שם דיבור המתחיל אמר) אף על פי שאינו לוקה, עובר הוא על איסור עשה "וצרת הכסף", שבלי פדיון אסור.

ז. מִקְצָת[34] מַעֲשֵׂר בִּפְנִים וּמִקְצָתוֹ מִבַּחוּץ: הָאוֹכֵל מִזֶּה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]; וְהָאוֹכֵל בַּחוּץ מִזֶּה שֶׁנִּכְנַס[36] - לוֹקֶה[37].

34) ברייתא שם, לעניין ביכורים. והוא הדין למעשר שני. 35) ואינו לוקה מן התורה, אף על פי שמקצת נכנס בפנים. 36) ואחר שנכנס - יצא. 37) אף על פי שמקצת לא נכנס עדיין.

ח. אֵין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם אֶלָּא אִם כֵּן נִטְמָא[38]; שֶׁנֶּאֱמַר[39]: כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם - בְּרִחוּק מָקוֹם הוּא נִפְדֶּה, וְאֵינוֹ נִפְדֶּה בְּקֵרוּב מָקוֹם. הָיָה הוּא בִּפְנִים וּמַשָּׂאוֹ בַּחוּץ[40], אֲפִלּוּ הָיָה אוֹחֵז אוֹתוֹ בְּקָנֶה[41], הוֹאִיל וְלֹא נִכְנַס הַמַּעֲשֵׂר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִפְדּוֹתוֹ שָׁם בְּצַד הַחוֹמָה.

38) ולמדו כן ממה שנאמר: "כי לא תוכל שאתו וגו', ונתת בכסף", ואין שאת אלא אכילה, שנאמר: "וישא משאות מאת פניו". 39) זה מוסב על ראש ההלכה, שאין פודין מעשר שני טהור בירושלים. 40) שם: אמרו "הוא מחוץ ומשאו בפנים (= משא פירות מעשר שני על כתיפו), קלטוהו מחיצות (= כיוון שנכנס לתוך חומת ירושלים, שוב אינו נפדה), הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו? תנא להו ההוא סבא בדבי רבי שמעון בן יוחי כי ירחק ממך המקום - ממילואך (= ממשאך)". ומפרשה רבינו לקולא, שכיוון שהמשא בחוץ, הרי זה רחוק ממלואך, ופודהו בחוץ. עוד שם: "בעי רב פפא נקיט ליה בקניא (= היה הוא בפנים ואוחז המשא שבחוץ על ידי קנה) מאי, תיקו". ולהלן שם כ. אמרו: "רבינא אומר כגון דנקיט ליה בקניא, ותפשוט בעיא דרב פפא", ומפרש רבינו שזה מוסב על דברי בית הלל שם שאמרו "יפדה ויאכל בכל מקום", ולפי זה נפשטה הבעיא לקולא. 41) [כלומר, לא רק כשהוא בפנים ומשאו בחוץ, שכשרוצה להכניס המשא לפנים מן החומה, צריך הוא ללכת ברגליו, והוא בכלל "וכי ירבה ממך הדרך גו' כי ירחק ממך המקום", אלא אפילו אם אחז אותו בקנה, שאפשר לו להכניסו לפנים מן החומה בלי הליכה ברגל, אלא במשיכת הקנה, ואין כאן "ריבוי דרך", אף על פי כן הואיל ולא נכנס המעשר - מותר לפדותו].

ט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם, אֲפִלּוּ שֶׁל דְּמַאי[42], אָסוּר[43] לְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם; שֶׁכְּבָר קְלָטוּהוּ מְחִיצוֹת[44]. וְכֵן פֵּרוֹת הַנִּלְקָחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[45]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ[46]. עָבַר וְהוֹצִיאָן אוֹ שֶׁיָּצְאוּ בִּשְׁגָגָה - יַחְזְרוּ וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[47]. וּקְלִיטַת מְחִיצוֹת - מִדִּבְרֵיהֶם. אֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר שֶׁאֵין בְּחֻמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[48], שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם - מְחִיצוֹת קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ וְאָסוּר לְהוֹצִיאוֹ. אֲבָל מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - נִכְנָסִין לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצְאִין[49].

42) ומה שאמרו במשנה שהדמאי נכנס לירושלים ויוצא ונפדה - אינו אלא בפירות שהם טבולין לדמאי, אבל ממעשר שני של דמאי, תפסוהו מחיצות. 43) מדרבנן. 44) כלומר, חומות ירושלים. 45) שנכנסו לירושלים, אסור להוציאם משם. [וכן נראה במשנה שם שאמרו: "מעות נכנסות לירושלים ויוצאות, פירות נכנסין ואינן יוצאין", הרי שלא חילקו אלא בין פירות למעות, ואם כן פירות אינם יוצאים, אפילו אלה הלקוחים מכסף מעשר. ומכאן שעצם ההוצאה הוא איסור, ולא משום פדיון, שהרי לקוח בכסף מעשר שני טהור, אינו נפדה אפילו בריחוק מקום]. 46) כלומר, מצוה לאכלם לפני ה', ולא להוציאם משם. ואין זו אלא אסמכתא, שהרי קליטת מחיצות דרבנן. 47) שם: "דכתיב, לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו', בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין", ולא חילקו בין שוגג למזיד. 48) כלומר, שאין המעשר שווה ד' פרוטות, שחומשן מלגיו, פרוטה. 49) שלא החמירו חכמים אלא בפירות.

י. פֵּרוֹת[50] שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְעָבְרוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְיָצְאוּ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִפֵּרוֹת

אֲחֵרוֹת שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם[51], אֶלָּא יַחֲזֹר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלֶּהֶן וְיֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם[52], וְאֵינוֹ נִפְדֶּה בַּחוּץ[53]. אֲפִלּוּ עָשָׂה כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ[54] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחַר שֶׁיָּצְאוּ עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ - יַחֲזִרוּ[55] וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם. חֹמֶר הוּא בִּמְחִיצוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוֹאִיל וְקָלְטוּ - קָלְטוּ.

50) שלא הופרש מהם מעשר שני. 51) ולפדותם בחוץ. 52) כדין מעשר שני שנכנס לירושלים ויצא. 53) ש"מתנות שלא הורמו (= שלא הופרשו מהן תרומות ומעשרות) הרי הן כמו שהורמו. 54) שנכנסו לירושלים ויצאו, ואף זו בעיא בירושלמי שם ולא נפשטה, ופסקה רבינו לחומרא, אף על פי שמחיצה לקלוט דרבנן. 55) כל הפירות, וגם המעשר־שני.

יא. פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן שֶׁעָבְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם וְיָצְאוּ, כְּגוֹן סַלֵּי עֲנָבִים לַגַּת[56] וְסַלֵּי תְּאֵנִים בְּמֵקְצָה[57] - מֵתֶר לִפְדּוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם בַּחוּץ[58]. וְכֵן פֵּרוֹת דְּמַאי[59], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְעָבְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם וְיָצְאוּ - פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶן בַּחוּץ.

56) שעומדים לדריכה וסחיטה. 57) כלומר, למוקצה, וכן הוא במשנה, והכוונה לייבוש. 58) שכיוון שלא נגמרה מלאכתן, ועדיין לא נתחייבו במעשר, לא שייך לומר שמתנות שלהם הם כמו שהורמו. 59) שעדיין לא הופרש מהם מעשר שני, שאילו לאחר שהופרש, יחזור ויאכלהו בירושלים.

יב. פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמְאוּ בִּירוּשָׁלַיִם וּפְדָאָן[60]: אִם נִטְמְאוּ בִּוְלַד הַטֻּמְאָה[61] - אָסוּר לְהוֹצִיאָן[62], אֶלָּא יֵאָכְלוּ בִּפְנִים[63]; מִפְּנֵי שֶׁוְּלַד הַטֻּמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם[64]. וְאִם נִטְמְאוּ[65] בְּאַב הַטֻּמְאָה[66], אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ בַּחוּץ וַאֲפִלּוּ בִּוְלַד הַטֻּמְאָה[67], אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ נִפְדִּין וְנֶאֱכָלִין בְּכָל מָקוֹם[68].

60) שכיוון שנטמאו, מותר לפדותן, אפילו בירושלים. 61) בדפוס רומי: "בוולד הטומאה מדבריהם", כדלהלן, וכגון שנגעו הפירות בכלים שנגעו במשקין שנטמאו באב הטומאה, שאז אין הכלים נעשים ראשון לטומאה אלא מדבריהם. 62) מירושלים, אף על פי שכבר פדאן ויצאו לחולין, שלא יאמרו: ראינו מעשר שני שנכנס לירושלים ויצא. 63) לאחר פדייתם למי שאינו אוכל חולין בטהרה. 64) וישנם כאן שני חסרונות: א. בכניסתם היו הפירות טהורים. ב. מן התורה הם טהורים גם עכשיו, ורק מדרבנן הם טמאים. ולפיכך קלטום המחיצות, לפי שעדיין נשתייר בהם קצת מקדושת מעשר, ואפילו אם התנה שלא יתפשום מחיצות, אין תנאו מועיל, שלא מועיל תנאו אלא אם נטמא בחוץ ואחר כך נכנס. 65) הפירות. 66) כלומר, בטומאה דאורייתא, אפילו בתוך ירושלים, שפקעה מהפירות קדושת מעשר, אף שעדיין טעונים פדייה, ואפילו בלא תנאי יכול לפדותם ולאכלם בחוץ. 67) מדרבנן. 68) שכיוון שכניסתם לעיר הייתה בטומאה, אף שאינה אלא מדבריהם מועיל תנאו, ולא תפסום מחיצות, והם נפדים בחוץ ונאכלים שם.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[69]? כְּשֶׁהִכְנִיסָן עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּתְפְּשֵׁם הַמְּחִיצוֹת[70]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה, הוֹאִיל וְנִכְנַס הֲרֵי הוּא טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה, [שֶׁאֵין וָלָד[71] מְטַמֵּא שֵׁנִי[72] מִן הַתּוֹרָה], וּכְבָר קְלָטוּהוּ מְחִיצוֹת וְאֵינוֹ יוֹצֵא[73].

69) שפירות שנטמאו בחוץ, אפילו בוולד הטומאה ונכנסו, נפדים ונאכלים בחוץ. 70) וכל זה בוולד הטומאה, אבל בטומאה דאורייתא, אף בלא תנאי יכול להוציאם. 71) כלומר, וולד הטומאה, שנגע בכלים שנגעו במשקין. 72) כלומר, אחר. 73) אלא נפדה ונאכל בירושלים.

יד. תִּלְתָּן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מֵתֶר לְאָכְלָהּ צִמְחוֹנִין[74], שֶׁכָּךְ הִיא רְאוּיָה לַאֲכִילָה[75]. וְכֵן כַּרְשִׁינֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[76] - יֵאָכְלוּ צִמְחוֹנִין[77]. וְאִם[78] עָשָׂה מֵהֶם[79] עִסָּה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם וּלְהוֹצִיאָהּ[80], שֶׁאֵינָן[81] בִּכְלַל הַפֵּרוֹת[82]. וְאִם נִטְמְאוּ[83] בִּירוּשָׁלַיִם - יִפָּדוּ וְיֵאָכְלוּ בַּחוּץ.

74) כלומר, כשהוא בתחילתו. 75) לאכילת אדם, אבל כשנתקשה אינו ראוי לאכילת אדם. 76) שאינם מאכל אדם כלל, אלא בשני רעבון. 77) שאז נאכלים הם על ידי הדחק, אבל הפת שלהם אינה נאכלת כלל. 78) ירושלמי שם: "כדי לעשות עיסה ולחזור כדי לעשות עיסה ולחזור [כלומר, לא התירו להוציא כרשינים אלא כדי לעשותם עיסה בחוץ, ותו לא, כפירוש הראב"ד בהשגות]. מתניתא דרבן שמעון בן גמליאל, דרבן שמעון בן גמליאל אמר אף הפירות נכנסין ויוצאין, דברי הכל הוא, הכא, קל הוא שהקלו בכרשינין [שאף חכמים מודים כאן, ולמסקנא הותרה הוצאתם אפילו כמה פעמים, והוא שיהיו עיסה קודם שייכנסו, שהרי כשנכנסו כרשינים כבר קלטום מחיצות"]. 79) כלומר, מהכרשינים. אבל בתלתן אף אם עשה ממנו עיסה לא הקלו בו, שתלתן בתחילתו, רוב בני אדם אוכלים אותו, אבל כרשינים אפילו בתחילתם אינם נאכלים כלל לאדם אלא בשני רעבון, ולכן הקלו בעיסתם, כדלהלן. 80) והוא שנכנסו הכרשינין כשהן עשויין עיסה, אבל אם הכניסן כרשינים, קלטום מחיצות ושוב אינם יוצאים אף אם עשאם עיסה בפנים. 81) כלומר, הכרשינים, שנעשתה העיסה מהם. 82) שקלטום מחיצות, כיוון שהכרשינים עצמם אינם נאכלים אלא בשני רעבון - לא החמירו בעיסתם. 83) כלומר, הכרשינים, ואפילו בטומאה מדבריהם.

טו. אֵילָן שֶׁעוֹמֵד לִפְנִים מִן הַחוֹמָה וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַחוֹמָה - אֵין אוֹכְלִין תַּחַת נוֹפוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[84]. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּכְנַס תַּחַת נוֹפוֹ - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם.

84) ואין אומרים, כשם שלגבי איסור פדייה, הרי הוא כירושלים, הוא הדין לגבי אכילה.

טז. בָּתִּים שֶׁבְּצַד הַחוֹמָה[85], שֶׁפִּתְחֵיהֶם לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[86] וַחֲלָלָן[87] לַחוּץ: מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים - כְּלִפְנִים לְכָל דָּבָר[88]; וּמִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ[89] - אֵין אוֹכְלִין[90] שָׁם וְאֵין פּוֹדִין שָׁם לְהַחְמִיר[91]. הָיָה חֲלָלָן לִפְנִים וּפִתְחֵיהֶם לַחוּץ: מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ - כְּלַחוּץ, פּוֹדִין בּוֹ וְאֵין אוֹכְלִין[92]; וּמִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים - אֵין אוֹכְלִין שָׁם וְאֵין פּוֹדִין לְהַחְמִיר. וְהַחַלּוֹנוֹת וָעֲבִי הַחוֹמָה[93] - כְּלִפְנִים[94].

85) שאין חלל הבית ופתחו בעובי החומה, אלא רק אחד מהם. 86) חומת ירושלים. כלומר, בתוך עובי החומה. 87) הבית עצמו, שתוכו חלול. 88) ומותר לאכול מעשר שני תחת פתח הבית שהוא בעובי החומה, ואסור לפדותו שם. שאנו נותנים על מקום הפתח קולי וחומרי מקום שהוא שם. 89) כלומר, בחלל הבית. 90) מעשר שני, כדין חוץ לעיר. 91) כדין תוך העיר, שאנו הולכים אחרי הפתח להחמיר, ואם הפתח והחלל לצד אחד של החומה דינו כאותו צד לכל דבר, אף לקולא. 92) כלומר, בין לקולא בין לחומרא. 93) ואף שבפסחים שם העמידו משנה זו ב"שורא ובר שורא", כלומר, בחומה קטנה ונמוכה השווה לקרקע העזרה, אבל גג החומה לא נתקדשה, - פסק רבינו כפשטות הסוגיא בזבחים נו. שאמרו שם "תנינא, החלונות ועובי החומה כלפנים", ולא העמידו ב"שורא ובר שורא" כבפסחים שם, משמע שלעניין מעשר שני וקדשים קלים, נתקדשו גגים ועליות בירושלים, ורק לעניין קדשי קדשים ושחיטת קדשים קלים לא נתקדשו, וכפשטות לשון הברייתא בפסחים שם. 94) ואף שלהלן בפרק י"ב מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב, פסק רבינו שבית הבנוי בחומה, אין דינו כבתי ערי חומה, כר' יהודה בערכין לב. ולא כר' שמעון, צריך לומר, שדין קדושת חומת ירושלים לחוד, ודין בתי ערי חומה לחוד. וראה בירושלמי מעשרות סוף פרק ג, שלמדו דין זה, שבית הבנוי בחומה אינו כלפנים לגבי דין בתי ערי חומה, מפסוק מיוחד שבפרשת בתי ערי חומה, ואין לדבר זה עניין עם קדושת החומה.

יום רביעי כ"ט מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהאוכל מעשר שני בטומאה לוקה. והאוכל מעשר שני באנינות, ואי זהו אונן. אם נותנין פירות מעשר שני לעם הארץ. אם מותר לאכול מעשר שני דמאי. מעשר שני אסור לאבד אפילו מיעוטו. וכמה הוא מיעוטו. שאוכל דבר שדרכו לאכול ושותה דבר שדרכו לשתות. שמרים של מעשר שני שנתן עליהם מים, ויין של מעשר שנפל לתוכו דבש. ודין מעשר שני אם ניתן לרפואה, ואם מקדשין בו האשה וכיוצא בזה. המקדיש מעשר שני שלו לבדק הבית.

א. הָאוֹכֵל[2] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה - לוֹקֶה[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא בִעַרְתִּי[4] מִמֶּנּוּ בְּטֻמְא. בֵּין שֶׁהַמַּעֲשֵׂר טָמֵא וְהָאוֹכֵל טָהוֹר, בֵּין שֶׁהַמַּעֲשֵׂר טָהוֹר וְהָאוֹכֵל טָמֵא. וְהוּא שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ בִּירוּשָׁלַיִם[5] קֹדֶם שֶׁיִּפְדֶּה[6], שֶׁאִינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ בְּטֻמְאָה אֶלָּא בִּמְקוֹם אֲכִילָתוֹ[7]; אֲבָל אִם אֲכָלוֹ בְּטֻמְאָה[8] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[9] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].

2) ברייתא ביבמות עג: ובמכות יט: 3) משנה במכות יג. לפי המבואר שם יט: 4) פסחים כד. וביבמות ובמכות שם, למדו כן מן הפסוק "לא תוכל לאכול בשעריך וגו'", וראה להלן שלרבינו היתה גירסא אחרת בגמרא שם. 5) מכות שם: "אמר רבי יוסי בר חנינא וכו' רישא (ששנינו שהאוכל מעשר שני שלא נפדה - לוקה) במעשר שני טמא וגברא טמא (או זה או זה - תוספות), וקא אכיל ליה בירושלים". 6) שלאחר שפדהו - הרי הוא חולין. 7) כלומר, במקום שמצוה לאכלו, כשהוא טהור. ובפירוש המשנה (מכות שם משנה ג) למד זאת רבינו מה שנאמר (דברים יב, יז): "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך". ונאמר בבכור (שם טו, כז) "בשעריך תאכלנו", ללמדך "שלא תוכל לאכול מעשר בטומאה בירושלים, כמו שתאכל בכור בטומאה בשעריך". ולפי דעת הרש"ש במכות שם, גרס כן רבינו בגמרא שם. ולפי זה, נשאר המקור ללאו מן הפסוק "ולא בערתי ממנו בטמא", ראה למעלה. 8) אבל בטהרה - לוקה, למעלה פ"ב ה"ו. 9) אפילו אחר שנכנס לירושלים ויצא. 10) בין אם נכנס לירושלים ויצא (אינו לוקה משום אוכל מעשר שני חוץ לחומה (ראה למעלה שם) - כיון שאינו ראוי לאכילה. חזון־איש), ובין אם לא נכנס עדיין, ראה למעלה שם.

ב. וַאֲפִלּוּ[11] לְהַדְלִיק [בּוֹ][12] אֶת הַגֵּר אַחַר שֶׁנִּטְמָא[13] - אָסוּר[14] עַד שֶׁיִּפְדֶּה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא.

11) יבמות שם. 12) בשמן של מעשר שני. 13) כלומר, אפילו אחר שנטמא - אסור, וכל־שכן קודם שנטמא, שהרי אסור להוציאו בשאר צרכיו, כדלהלן בהלכה י. וכן כתב רש"י ד"ה ואילו, ועוד שם: ד"ה והיכן. וראה בר"ש לשביעית פ"ח משנה ב, וברע"ב ובתוספת הגרע"א שם. 14) אם הכוונה לומר: אסור ואינו לוקה, צריך עיון מה בין זה לאוכל בטומאה, שאף הוא נלמד מהפסוק הנ"ל, ולוקה (בהלכה הקודמת), וראה בר"י קורקוס, ובגליון הרמב"ם להגרע"א.

ג. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[15], שֶׁהַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּטְמָא, אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם[16] - פּוֹדִין וְיֵאָכֵל[17]. וְאוֹכְלִין אֶת דָּמָיו בְּטָהֳרָה בְּתוֹרַת פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[18], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[19]. אֲפִלּוּ[20] נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן כְּשֶׁהֵן טֵבֶל - מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[21] בְּטֻמְאָה וּפוֹדֵהוּ[22].

15) למעלה פ"ב הלכה ח. 16) שאין פודין בה מעשר טהור (שם). 17) המעשר הטמא לאחר פדייתו, לאדם טמא או לטהור שאינו אוכל חולין בטהרה. 18) שהרי כן נאמר (דברים יד, כג־כה) "ואכלת וגו' מעשר דגנך וגו' לא תוכל שאתו (כלומר, לא תוכל לאכלו, מחמת שהוא טמא - מכות שם) וגו' ונתתה בכסף וגו' ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן וגו' ואכלת שם לפני ה' אלקיך". הרי שמעשר שני שנטמא פודין אותו בירושלים על כסף, וקונים בו בקר וצאן

וכו' ואוכלים אותם בקדושה לפני ה', כפירות מעשר שני. 19) [להלן הלכות י־יא דיני אכילת מעשר שני. ועיין כסף־משנה]. 20) ירושלמי מעשר שני פ"ג הלכה ג: "ר' פנחס מסאב לה (היה מטמא את המעשר־שני) ופדה לה"". ולא ייתכן שטמאו לאחר שהופרש, שהרי הוא קרוי קודש, כבהלכה הסמוכה ואסור לטמאו, ראה להלן הלכה ח ובפ"ח מהלכות לולב ה"ב, אלא טימאו בעודו טבל. 21) ואין אומרים, שכיון שאף קודם הפרשתו, כבר היה המעשר טמא, לא תחול על המעשר קדושת מע"ש, ואין צורך להפרישו ולפדותו. וראה במעשר שני פרק ה משנה יב ובמפרשים שם. וצ"ע. 22) ואוכל דמיו בטהרה. [יתכן שחייב לפדותו, בכדי לאכול את דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר שני. (ראה למעלה), שאם לא כן גורם הוא שייפסד. וזהו מה שאמרו במעשר שני שם (להלן פי"א הלכה טו): "אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתוודות", היינו שהפרישו בטומאה ולא פדהו, כנ"ל, ועיין שם בתוספות חדשים].

ד. הֶעָרֵל - כַּטָּמֵא[23], וְאִם אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילַת תְּרוּמָה[24]; שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה קֹדֶשׁ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי קָרוּי קֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: קֹדֶשׁ לַיְיָ[25]. וְטָמֵא[26] שֶׁטָּבַל - אוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[27].

23) כרבי עקיבא ביבמות עד. וראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה י, ובפ"ב מהלכות חגיגה סוף הלכה א ובלחם־משנה שם (משנה־למלך). 24) הלכות תרומות שם. 25) ביבמות שם למד רבי עקיבא, שערל אינו אוכל בתרומה, מן הפסוק "איש איש מזרע אהרן וגו' בקדשים לא יאכל" לרבות ערל. ושם אמרו בגמרא, שלרבי עקיבא ערל אסור באכילת מעשר, ולא אמרו מהיכן למדו זאת. 26) נגעים פי"ד משנה ג, והובאה ביבמות שם: 27) ואף שלמדו מעשר שני מתרומה לענין ערל, כנ"ל, לענין היתר אכילה לטמא שטבל לא למדו, ודינים מיוחדים לכל אחד מהם, ראה בהלכות תרומות שם הלכה ב.

ה. הָאוֹכֵל[28] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת שֶׁל תּוֹרָה[29] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ[30]. וְהוּא שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ בִּמְקוֹם אֲכִילָתוֹ, בִּירוּשָׁלַיִם[31]; אֲבָל אִם אֲכָלוֹ בַּחוּץ[32] בַּאֲנִינוּת[33], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ בִּפְנִים בַּאֲנִינוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[34] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35].

28) ביכורים פ"ב משנה ב. 29) ראה בהלכה הסמוכה. 30) רבינו לשיטתו בספר המצוות סוף כלל ח, שכל מקום בתורה שהוטל עלינו שנכריז, שלא עשינו דבר מסוים, כלומר, שנשלל מעצמנו מעשה פלוני ופלוני, הרי הוא כמצוות לא־תעשה. והרמב"ן שם השיג עליו (כסף־משנה), ומקור לדברי רבינו בירושלמי סוטה פ"ה הלכה ב, עיין בשירי קרבן (אור שמח). 31) דבר זה נלמד מאיסור אכילתו בטומאה, למעלה הלכה א. שכיון שהאיסורים סמוכים בתורה, מסתבר שדיניהם שוים (כסף־משנה). 32) אפילו לאחר שהיה בירושלים ויצא. 33) אבל שלא באנינות - לוקה, כנ"ל בפ"ב הלכה ו. 34) ראה בהלכה הסמוכה. 35) האוכל בחוץ, על שלא קיים "וצרת הכסף בידך" (ראה למעלה הלכה א), והאוכל בפנים על שעבר על דברי חכמים.

ו. אֵיזֶהוּ אוֹנֵן? זֶה הַמִּתְאַבֵּל עַל אֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[36]. וּבְיוֹם הַמִּיתָה - הוּא אוֹנֵן מִן הַתּוֹרָה, וּבַלַּיְלָה - אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶן[37]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְיָ[38]; הַיּוֹם - אָסוּר, וְלַיְלָה - מֻתָּר[39]. נִשְׁתַּהָה הַמֵּת יָמִים רַבִּים וְאַחַר כָּךְ נִקְבַּר - כָּל אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁאַחַר יוֹם הַמִּיתָה עַד יוֹם הַקְּבוּרָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶן. וְאֵין יוֹם הַקְּבוּרָה תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ[40].

36) מן התורה. וראה בפ"ב מהלכות אבל הלכה א. 37) זבחים צט: וק: כרבי ורבי שמעון ולא כר' יהודה, וכן הוא בפסחים צב. ובברכות טז: וברי"ף שם. 38) כן הוא בסיפרא פ' שמיני פרק ב הלכה יא. וראה בזבחים ק: וברי"ף ורבינו יונה בברכות סוף פרק ב. 39) מן התורה. אבל מדרבנן, הרי הוא אונן עד הקבורה. 40) ברייתא בזבחים שם: "אלא תריץ הכי, עד מתי הוא מתאונן עליו כל אותו היום (כלומר, יום הקבורה ואפילו לאחר עשרה ימים מן המיתה - רש"י שם) בלא לילו. רבי אומר, כל זמן שלא נקבר (הרי הוא אונן מדבריהם אפילו אחר עשרה ימים, כנ"ל) ואם נקבר תפס לילו (שלאחריו)". והלכה כחכמים, שאין הלכה כרבי אלא מחברו, אבל לא מחביריו. וצריך לומר שחכמים אלו חולקים על חכמים הנזכרים בברייתא שם למעלה בסמוך, הסוברים ש"אין מתאונן אלא אותו היום בלבד", כלומר, יום המיתה. וראה להלן בפ"ב מהלכות ביאת מקדש הלכות ט־י, וכסף־משנה שם.

ז. וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַקֳּדָשִׁים כֻּלָּן[41] אִם אֲכָלָן בַּאֲנִינוּת שֶׁל תּוֹרָה - לוֹקֶה[42]; וּבַאֲנִינוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[43].

41) במקומות הנזכרים מדובר בקדשים. 42) שאף איסור אכילת קדשים באנינות הוא בכלל הכתוב "לא אכלתי באוני", וראה בזבחים קא. ובספר המצוות לא־תעשה קנא. 43) ראה למעלה הלכה ה.

ח. אֵין[44] נוֹתְנִין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[45] לְעַם הָאָרֶץ, וְלֹא פֵּרוֹת הַנִּלְקָחוֹת בִּמְעוֹת מַעֲשֵׂר, וְלֹא מְעוֹת מַעֲשֵׂר[46], מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[47]. וּמֻתָּר[48] לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי בַּאֲנִינוּת[49], וְלִתְּנוֹ לְעַם הָאָרֶץ[50]; וְהוּא שֶׁיֹּאכַל כְּנֶגְדּוֹ[51]. אֵין[52] מַפְקִידִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[53] אֲפִלּוּ אֵצֶל חָבֵר[54], שֶׁמָּא יָמוּת וְנִמְצָא הַמַּעֲשֵׂר תַּחַת יַד בְּנוֹ עַם הָאָרֶץ[55]; אֲבָל[56] מַפְקִידִים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי אֵצֶל עַם הָאָרֶץ[57].

44) מע"ש פ"ג משנה ג, וירושלמי שם. ובדמאי פ"א סוף הלכה ב ובפ"ב שם הלכה ד. 45) של פירות ודאי, ראה להלן. 46) שדינם כדין מעשר שני, כדלהלן בראש פרק ד. 47) ואסור לגרום טומאה למעשר שני, שהוא קרוי קודש, כתרומה, ראה למעלה הלכה ג. 48) דמאי פ"א משנה ב. 49) אפילו באנינות של תורה. ובירושלמי שם: "תני נאכל

(מעשר שני של דמאי) באנינה ואינו נאכל בטומאה (כן נראה גם ממה שאמרו להלן, שנותנו לעם־הארץ, הרי שלאכלו בטומאה אסור - מראה הפנים שם). מה בין אנינה מה בין טומאה. אמר רב נחמן טומאה מצויה, אנינה אינה מצויה, וגזרו על דבר שהוא מצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי". 50) אף־על־פי שהוא בחזקת טומאה. משנה שם. אבל לאכלו בטומאה לא התירו, ראה למעלה. 51) ש"יצטרך להוציא מנכסיו כפי מה שהם (הפירות שנתן) שוים, ואוכלם בירושלים כמעות מעשר שני (בטהרה וכו'" - פירוש המשנה שם), שהחמירו חכמים בנותן לעם־הארץ, שלא יהא רגיל בכך (ועיין בר"ש שם שאין דעתו כן). ונראה שבמחלל מעשר שני של דמאי שבידו על מה שביד עם־הארץ, לא החמירו חכמים, ראה להלן פ"ח הלכה יג, וראה ב"משנה ראשונה" ובחזון־איש. 52) תוספתא מע"ש פ"ד. 53) של ודאי. 54) כאבא חלפי בן קרויא, שם. 55) הראב"ד כתב שאין לחשוש אלא לזמן מרובה אבל לא לזמן מועט, וכתב הכסף־משנה שייתכן כי כן גם כוונת רבינו. ועיין בתוספתא כפשוטה. 56) בדפוס רומי חסרה פיסקא זו, אבל מלשון הראב"ד נראה שגרס כן בדברי רבינו. 57) כן הוא בתוספתא שם. והראב"ד היתה לו נוסחא אחרת שם.

1 **ט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[58] אָסוּר לְאַבֵּד אֲפִלּוּ מִעוּטוֹ[59]**
2 **בַּדְּרָכִים, אֶלָּא מוֹלִיכוֹ כָּל שֶׁהוּא אוֹ מוֹלִיךְ דָּמָיו**
3 **לִירוּשָׁלַיִם[60]. וּמֵתָּר[61] לְאַבֵּד מִעוּט מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל**
4 **דְּמַאי בַּדְּרָכִים[62]. וְכַמָּה הוּא מִעוּט? פָּחוֹת**
5 **מִכִּגְרוֹגֶרֶת, בֵּין בְּאֹכֶל שָׁלֵם בֵּין בְּפָרוּס[63]. אֲבָל**
6 **כִּגְרוֹגֶרֶת - אֵין מְאַבְּדִין אוֹתוֹ. וְהַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
7 **שֶׁל דְּמַאי פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת[64] - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לְעַם**
8 **הָאָרֶץ וְאוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ[65]; אֲבָל[66] לֹא יַפְרִישֶׁנּוּ[67] לְכַתְּחִלָּה**
9 **לְאַבְּדוֹ[68], שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאַבֵּד[69].**

58) של ודאי. 59) אפי' פחות מכגרוגרת, ראה להלן. 60) דין זה נלמד, ממה שלא התירו במשנה (דמאי פ"א משנה ב) אלא לאבד מיעוט מעשר שני של דמאי. ראה להלן. 61) משנה שם. 62) המובילות לירושלים, שהקלו בדמאי, מחמת קושי הדרך. 63) ירושלמי שם: "ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק, בין בפרוס בין בשלם עד גרוגרת". 64) כלומר, אפילו פחות מכגרוגרת, שבדרכים התירו לאבדו, כנ"ל - לא הקלו בו ליתנו לעם־הארץ, אלא אם אוכל כנגדו. 65) כשם שעושה במעשר שני של דמאי שהוא יותר מכגרוגרת, כבהלכה הקודמת. ודעת רבינו, שמה שאמרו במשנה "ונותנו לעם־הארץ ויאכל כנגדו", זה מוסב גם על הנאמר שם בסמוך "ומאבדין את מיעוטו". וראה בתוספות אנשי־שם. בכסף־משנה, ובחזון־איש. 66) בעיא של ר' הושעיא, בירושלמי שם. 67) כלומר, מעשר שני של דמאי, פחות מכגרוגרת. 68) בדרכים. 69) אף־על־פי שלא נפשטה הבעיא, פסקה רבינו לחומרא. וצריך עיון: הרי כל איסור איבוד מעשר שני של דמאי אינו אלא מדרבנן.

10 **י. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[70] נִתָּן לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
11 **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ[71]. וְסִיכָה - כִּשְׁתִיָּה[72]. וְאָסוּר[73]**
12 **לְהוֹצִיאוֹ בִּשְׁאָר צְרָכָיו, כְּגוֹן לִקַּח בּוֹ כֵּלִים וּבְגָדִים**
13 **וַעֲבָדִים[74]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת[75]. כְּלוֹמַר,**
14 **לֹא הוֹצֵאתִי אוֹתוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת הַגּוּף[76].**
15 **וְאִם הוֹצִיא מִמֶּנּוּ בִּשְׁאָר דְּבָרִים, אֲפִלּוּ בִּדְבַר מִצְוָה,**
16 **כְּגוֹן שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין לְמֵת[77] מִצְוָה[78] -**
17 **הֲרֵי זֶה[79] אוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר[80].**

70) מע"ש פ"ב משנה א. 71) ושתיה בכלל אכילה היא (ירושלמי שם, ובבלי יומא עו:). 72) שנאמר (תהלים קט, יח): "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו" (משנה בשבת פו.). ולפי דברי הירושלמי (שם) כל מקום שאמרה תורה לאכול בקום ועשה, אף סיכה בכלל. אבל במקום שאסרה תורה לאכול, אין סיכה בכלל, אלא־אם־כן נתרבתה מכתוב מיוחד (אור שמח). וראה בפ"א מהלכות שביתת עשור הלכות ד־ה, ולמעלה פ"י מהלכות תרומות הלכה ב. 73) מן התורה, כדלהלן. ולא כתב רבינו כאן שלוקה, כמו שכתב למעלה (הלכות א־ה) לענין טומאה ואנינות, ועיין רדב"ז. 74) שם פ"א משנה ז. ולא נזכרו במשנה אלא עבדים. וכלים ובגדים נלמדו מארון ותכריכים, להלן. וכן מפורש משנה שם: "כל שהוא חוץ לאכילה ולשתיה ולסיכה מדמי מעשר שני, יאכל כבגדו". 75) רבינו למד זאת מדעתו. וראה בלשון רבינו בספר המצוות. 76) לכן הרי זה כמת. אבל באכילה, שתיה וסיכה, כיון שהמזון נאכל ונבלע באיברים, הרי זה קרוי "חי" ולא "מת" (כסף־משנה). 77) שם פ"ה משנה יב, וספרי לפרשת כי־תבא. ועיין יבמות עד. וזו לשון רבינו בספר המצוות (לא־תעשה קנב): "והזכיר (הכתוב) את המת לחיזוק, כאילו יאמר אע"פ שהיא מצוה, לא יוציא עליו מעות מעשר שני, ונראה לי שכיון שצוה יתעלה להוציא דמי מעשר שני במזון בלבד, כמו שאמר "ונתת הכסף וכו'" הרי המוציא אותו בזולת המזון כאילו נתנו למת, שאין תועלת למת בכך". רוצה לומר: דוקא לענין סיכה, דרשו חכמים (יבמות שם) להיפך "ולא נתתי ממנו למת" - "הא לחי - נתתי", וסיכה מותרת בשמן של מעשר שני טמא, מפני שסיכה היא כשתיה, ומותרת אף במעשר שני טהור (שם. וצריך עיון שרבינו השמיט זאת), מה־שאין־כן לענין כלים ובגדים, אי אפשר לדרוש "הא חי מותר", אלא למדו חי ממת לאסור, שאם במת שהוא מצוה אסור, כל־שכן שלחי אסור. ועיין ביבמות שם ובחידושי הרמב"ן שם. וראה בכסף־משנה ובהערת הגר"ח העליר לספר המצוות שם. 78) במשנה לא נאמר "מת מצוה", אבל סבור רבינו ש"מת" כולל גם מת מצוה (ר"י קורקוס). [ואף־על־פי שהעוסק בקבורת מת מצוה פטור ממצוה אחרת (מגילה ג:) - לא הותר לו לעשות איסור עבורו]. 79) שם פ"א משנה ז. 80) כל זה, כשהמוכר שמכר לו את הכלים והבגדים והתכריכים, ברח או מת, אבל אם הוא קיים לפנינו יחזיר הדמים לבעליהם ויחזרו הבגדים למוכר, כדלהלן פ"ז הלכה טז.

18 **יא. מַעֲשֵׂר[81] - אוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל, וְשׁוֹתֶה**
19 **דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת[82], וְסָךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. וְלֹא**
20 **יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן[83]. וְלֹא[84]**
21 **יִסְחַט אֶת הַפֵּרוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, חוּץ מִזֵּיתִים**

וַעֲנָבִים בִּלְבַד[85]. [וְאֵין[86] מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[87], אֲבָל[88] מְפַטְּמִין אֶת הַיַּיִן[89].] וְאֵין[90] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לֶאֱכֹל פַּת שֶׁעִפְּשָׁה וְשֶׁמֶן שֶׁנִּסְרַח, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁנִּפְסַל מֵאֹכֶל אָדָם פָּקְעָה קְדֻשָּׁה מִמֶּנּוּ[91].

81) שם פ"ב משנה א. והכוונה, מה עושה במעשר שני, ומפרש, אוכל וכו'. והר"י קורקוס העתיק: "במעשר. והכסף־משנה העתיק: "מעשר שני". 82) במשנה שם לא נאמרה בבא זו, אבל כן הוא בתוספתא לענין תרומה (תרומות פ"ט) בשביעית (פ"ו שם), והרי במשנה שם (פ"ח משנה ב) השוו תרומה ומעשר שני לשביעית. 83) בירושלמי שם: "זה דרכו לכן (שמן לסוך) וזה אין דרכו לכן (יין וחומץ לסוך)". 84) תרומות פי"א משנה ג: "כל הפירות אין משנים אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני, אלא זיתים וענבים בלבד". 85) שאין לשנות הפירות מברייתם, וראה להלן פ"ט הלכה ג, ופ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה ג, ולמעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה ב. 86) משנה במעשר שני שם. ובדפוס רומי חסירה פיסקא זו. וראה ב'תוספות יום־טוב'. 87) במיני מרקחת, כיון שהוא מפסיד טעמו על ידי כך, וממעט באכילתו (פירוש המשנה. וראה בהלכות תרומות שם הלכה ג). ומטעם זה אסור לקנות שמן מפוטם בדמי מעשר שני (משנה שם). 88) משנה שם. 89) שאין טעם היין נפסד משום כך, אלא אדרבא משתבח. 90) ירושלמי מעשר שני שם הלכה א [וכן היא בתוספתא שביעית פ"ז הלכה ב]. 91) ירושלמי שם.

יב. כֹּל[92] שֶׁמֻּתָּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ בִּתְרוּמָה[93], כָּךְ מֻתָּר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְאָכְלוֹ בְּתוֹרַת חֻלִּין[94]. שְׁמָרִים[95] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם - רִאשׁוֹן[96] אָסוּר כְּמַעֲשֵׂר, וְשֵׁנִי[97] מֻתָּר כְּחֻלִּין[98]. וְשֶׁל דְּמַאי - אֲפִלּוּ רִאשׁוֹן מֻתָּר[99].

92) תוספתא תרומות פ"י. וירושלמי מעשר שני שם. 93) כמבואר בהלכות תרומות שם הלכות י־יג (אור שמח). 94) כלומר, מחוץ לירושלים או טמא בירושלים. 95) תוספתא תרומות שם. והובאה בבבלי בבא בתרא צז. כתנא־קמא ולא כרבי מאיר. 96) כלומר, המים הראשונים שהוציא מן השמרים. 97) כלומר, המים שהוציא לאחר שנתנם על השמרים בשניה. 98) אבל בתרומה החמירו, ראה למעלה בהלכות תרומות שם הלכה יג. 99) בבא בתרא שם. שבדמאי הקלו.

יג. יַיִן[100] שֶׁל מַעֲשֵׂר[101] שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ וְתַבְלִין[102] וְהִשְׁבִּיחוּ[103] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן[104]. וְכֵן[105] דָּגִים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם קַפְלוּטוֹת[106] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהִשְׁבִּיחוּ[107] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

100) מעשר שני שם. 101) שני. ובכתב־יד נוסף כן בדברי רבינו (מעשה רוקח). וכן הוא בר"י קורקוס. 102) צ"ל: "ותבלין". וכן הוא בכסף־משנה. אבל בדפוס רומי הוא כלפנינו. ומדובר בדבש ותבלין של חולין של אדם אחר. 103) כלומר, הוסיפו במדתו ובטעמו, כדלהלן. 104) נתבאר להלן בהלכה טו. 105) משנה שם. 106) בעל 'מלאכת שלמה' מצא במשנה מנוקדת: "קֶפָּלוּטוֹת". והם: החציר הנעשה בארץ הצבי" (פירוש המשנה). והם כרישי שדה, כמפורש בירושלמי כלאים פ"א הלכה ב. 107) כמבואר למעלה.

יד. עִסָּה[108] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֲפָאָהּ וְהִשְׁבִּיחָהּ - הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי. זֶה הַכְּלָל[109]: כֹּל שֶׁשִּׁבְחוֹ נִכָּר[110]: אִם הוֹתִיר בַּמִּדָּה[111] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאִם לֹא הוֹתִיר הַמִּדָּה[112] - הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי בִּלְבַד; וְכֹל שֶׁאֵין שִׁבְחוֹ נִכָּר, אֲפִלּוּ הוֹתִיר הַמִּדָּה - הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי בִּלְבַד[113].

108) משנה שם. ובדפוס רומי ליתא פיסקא זו "עיסא וכו' לשני". 109) משנה שם. 110) בטעם. 111) במשנה שם: "זה הכלל כל ששבחו ניכר, השבח לפי חשבון". ובירושלמי אמר ר' יוחנן: "כל שיש בו הותיר מידה השבח לשני". וכן הוא בתוספתא שם סוף פ"ו: "כל המותיר במדה שבחו ניכר, השבח לפי חשבון", הרי שצריך שניהם: גם הוסיף במדה וגם ניכר בטעם. ראה בר"י קורקוס. 112) אף שהשביח בטעם. 113) כמפורש במשנה שם, שכל ש"אין שבחו ניכר - השבח לשני", אף־על־פי שהמשנה מדברת כשהותיר במדה, כדעת ר' יוחנן בירושלמי שם. ועיין ראב"ד.

טו. כֵּיצַד הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן[114]? יַיִן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֶׁשָּׁוֶה שְׁלֹשָׁה[115], שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ וְתַבְלִין שָׁוֶה זוּז אֶחָד, וְהוֹסִיפוּ[116] בְּמִדָּתוֹ וְהִשְׁבִּיחוּהוּ[117], וַהֲרֵי הַכֹּל שָׁוֶה חֲמִשָּׁה - חוֹשְׁבִין הַכֹּל בְּאַרְבָּעָה וּרְבִיעַ[118]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים.

114) הנזכר בהלכות הקודמות. 115) זוזים. 116) בדפוס רומי "והוסיפו", כלומר, הדבש והתבלין. 117) בטעמו. 118) בדפוס ווינציאה: "בארבעה פחות רביעי". וכן הוא בר"י קורקוס וברדב"ז. וראה בפירוש המשנה.

טז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[119], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתַּן לְסִיכָה[120] - אֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ לֹא עַל גַּבֵּי צִנִּית[121] וְלֹא עַל גַּבֵּי חֲזָזִית[122], וְאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ קָמִיעַ[123] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתַּן לִרְפוּאָה[124].

119) תוספתא מעשר שני פרק א. והיינו שמן של מעשר שני. ולולא דברי רבינו, היה אפשר לפרש דברי התוספתא בסלע של מעשר שני, ראה בתוספתא כפשוטה שם. 120) למעלה הלכה י. 121) "מכה שיוצאת ברגל מלמטה" (אוצר הגאונים למסכת שבת, חלק התשובות עמוד 36). 122) ילפת (חסדי דוד לתוספתא שם). וראה בתרגום אונקלוס לויקרא כא, כ. 123) כי היו עושים גם קמיעים של עיקרין (= עשבים), וראה בשבת סא. 124) אלא לאכילה ושתיה וסיכה שהיא כשתיה, ולא לרפואה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יא, שדרשו: "לאכלה ולא לרפואה".

יז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא[125], שֶׁנֶּאֱמַר: לַיְיָ הוּא[126]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה[127], אֶלָּא אִם כֵּן[128] נָתַן לוֹ הַטֶּבֶל[129] וְהַמְקַבֵּל מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר. וְאֵין

108) בעל 'מלאכת שלמה' מצא במשנה מנוקדת: "קֶפָּלוּטוֹת". והם: החציר הנעשה בארץ הצבי" (פירוש המשנה). והם כרישי שדה, כמפורש בירושלמי כלאים פ"א הלכה ב. 107) כמבואר למעלה.

108) משנה שם. ובדפוס רומי ליתא פיסקא זו "עיסא וכו' לשני". 109) משנה שם. 110) בטעם. 111) במשנה שם: "זה הכלל כל ששבחו ניכר, השבח לפי חשבון". ובירושלמי אמר ר' יוחנן: "כל שיש בו הותיר מידה השבח לשני". וכן הוא בתוספתא שם סוף פ"ו: "כל המותיר במדה שבחו ניכר, השבח לפי חשבון", הרי שצריך שניהם: גם הוסיף במדה וגם ניכר בטעם. ראה בר"י קורקוס. 112) אף שהשביח בטעם. 113) כמפורש במשנה שם, שכל ש"אין שבחו ניכר - השבח לשני", אף־על־פי שהמשנה מדברת כשהותיר במדה, כדעת ר' יוחנן בירושלמי שם. ועיין ראב"ד.

114) הנזכר בהלכות הקודמות. 115) זוזים. 116) בדפוס רומי "והוסיפו", כלומר, הדבש והתבלין. 117) בטעמו. 118) בדפוס ווינציאה: "בארבעה פחות רביעי". וכן הוא בר"י קורקוס וברדב"ז. וראה בפירוש המשנה.

119) תוספתא מעשר שני פרק א. והיינו שמן של מעשר שני. ולולא דברי רבינו, היה אפשר לפרש דברי התוספתא בסלע של מעשר שני, ראה בתוספתא כפשוטה שם. 120) למעלה הלכה י. 121) "מכה שיוצאת ברגל מלמטה" (אוצר הגאונים למסכת שבת, חלק התשובות עמוד 36). 122) ילפת (חסדי דוד לתוספתא שם). וראה בתרגום אונקלוס לויקרא כא, כ. 123) כי היו עושים גם קמיעים של עיקרין (= עשבים), וראה בשבת סא. 124) אלא לאכילה ושתיה וסיכה שהיא כשתיה, ולא לרפואה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יא, שדרשו: "לאכלה ולא לרפואה".

מְקַדְּשִׁין בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה[130], וְאֵין[131] מוֹכְרִין אוֹתוֹ, וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין[132] אוֹתוֹ, וְאֵין מַחֲלִיפִין[133] אוֹתוֹ, וְאֵין[134] מַרְהִינִין[135] אוֹתוֹ.

125) קידושין נב: כרבי מאיר ולא כרבי יהודה. וגם מעות מעשר שני הן ממון גבוה, להלן פ"ז הלכה יט. וראה להלן הלכה כ. 126) שם נג. נג: 127) לא כתב "אינו ניתן במתנה" אלא "אינו נקנה במתנה", וכן הוא להלן פ"ט הלכה ב, שאין איסור לתת במתנה (ראה בסוף ההלכה הסמוכה במעשר שני פ"א משנה א), אלא אינו נקנה למקבל, והרי הוא כאוכל משל הנותן, ברשותו (אור שמח). וראה במאירי קידושין נד: עמ' 862 ד"ה מעשר שני. 128) שם נד: 129) ואף־על־פי ש"מתנות שלא הורמו כמי שהורמו" (למעלה פ"ה מהלכות אישות הלכה ו, ופ"ו מהלכות מעשר הלכה כא, ולמעלה פ"ב הלכה י) - אין המעשר שני קודש וממון גבוה אלא לאחר ההפרשה. וזוהי כוונת הגמרא שם, שלענין זה הכל מודים שמתנות שלא הורמו אינן כמורמות (ר"י קורקוס ומאירי בקידושין שם עמ' 762 ושיטה לא נודע למי, שם). 130) ואם קדשה אינה מקודשת, כרבי מאיר שם. וכן הוא בהלכות אישות שם הלכה ד. 131) תוספתא מעשר שני תחילת פרק א. וראה להלן הלכה כ. 132) ראה בהלכה הסמוכה. 133) שחליפין כמכר. 134) תוספתא שם. 135) ראה בהלכה הסמוכה.

יח. כֵּיצַד[136] אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ? לֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ וִימַשְׁכְּנֶנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ[137]. עָבַר וּמִשְׁכְּנוֹ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[138]. כֵּיצַד אֵין מַרְהִינִין אוֹתוֹ? לֹא יֹאמַר לוֹ: הֵא לְךָ מַעֲשֵׂר זֶה וְיִהְיֶה בְּיָדְךָ[139], וְתֵן לִי עָלָיו מָעוֹת[140]. כֵּיצַד[141] אֵין מַחֲלִיפִין אוֹתוֹ? לֹא יֹאמַר לוֹ: הֵא לְךָ יֵין מַעֲשֵׂר וְתֵן לִי שֶׁמֶן מַעֲשֵׂר[142]. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הֵא לְךָ יַיִן[143] שֶׁאֵין לִי שֶׁמֶן, וְאִם רָצָה חֲבֵרוֹ לִתֵּן לוֹ שֶׁמֶן - מֻתָּר; שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱלִיף עִמּוֹ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁאֵין לוֹ[144], וְאִם רָצָה הַלָּה לִתֵּן - יִתֵּן.

136) תוספתא שם. 137) (היינו באופן שמותר ליכנס לביתו למשכנו משכון אחר, כגון שיש לו אצל חבירו שכר מלאכה ולא זקפו עליו במלוה, ש"נכנס לביתו ונוטל המשכון בשכרו" (פ"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ז). ו"מרהינין" שבסמוך, היינו שנותן לו בתורת משכון, שלבו יהיה סמוך ובטוח שישלם לו, ואינו נוטל בחובו. והשמיענו, ששני מיני המשכון הללו אסורים במעשר שני). 138) ירושלמי שם פ"א הלכה א (רדב"ז). 139) למשכון ולבטוחות. 140) בדפוס רומי: "חולין", וכן הוא בתוספתא שם. 141) תוספתא שם. 142) כלומר, אפילו באופן ששניהם מעשר שני, אסור להחליף זה בזה, שהרי זה כמכר. 143) מעשר שני. 144) ירושלמי שם: "ואין אסור משום חליפין, מכיון שאינו יכול (כלומר נותן היין) להוציאו (כלומר את השמן) ממנו בדין, אין אלו חליפין. וליידא מילה (כלומר: ולמה) אמר, הא לך יין שאין לי שמן, דאילו הות לי משח (= שמן) הוינא מיתן לך (כלומר: הייתי נותן לך שמן, אבל אין לי)". שמכיון שאפשר לפרש דבריו כך - אינו יכול לפרש דבריו שחבירו יתן לו שמן עבור היין, ולהוציאו כדין.

יט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[145] - אֵין שׁוֹקְלִין כְּנֶגְדּוֹ אֲפִלּוּ[146] דִינְרֵי זָהָב[147], וַאֲפִלּוּ לְחַלֵּל עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחֵר[148]. גְּזֵרָה[149] שֶׁמָּא לֹא[150] יְכַוֵּן מִמֶּנּוּ מִשְׁקָלוֹ[151], וְנִמְצְאוּ הַפֵּרוֹת חֲסֵרִים, וְהוּא שׁוֹקֵל בָּהֶן מָעוֹת לְחַלֵּל עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂר[152] אַחֵר[153], נִמְצָא מוֹצִיא מַעֲשֵׂר לְחֻלִּין בְּפָחוֹת מִדָּמָיו.

145) תוספתא מעשר שני פ"א. וראה בשבת כב: ובמאירי שם. ומדובר כאן בפירות מעשר שני שמשקלם ידוע, כדלהלן. ולא במעות, וראה בהלכה הסמוכה. 146) כן גורס המאירי שם ד"ה גורר. 147) של חולין. ואף־על־פי "שאין כאן צורך למשקל גדול" (שהם יקרים ואין משקלם גדול - מאירי שם) - אין שוקלין כנגדו, "לפי שהוא בזיון בקדשים (ראה למעלה הלכה ד) כשהוא עושה ממנו אבני משקל" (פירוש המשנה שם פ"א משנה א, וראה בהלכה הסמוכה). 148) אבל אם הוא שוקל כדי לחלל מעשר שני זה, שהוא שוקל כנגדו - מותר, ראה להלן. 149) [בגמרא שם פירשו כן משנה זו, למי שסובר מותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה גם על ידי קיסם, אבל למי שסובר אין מדליקין אלא נר חנוכה מנר חנוכה - אין הכרח לפרש כן הלכה זו, שהרי הוא שוקל דינרים של חולין כנגד המעשר, ואף־על־פי שאחר־כך הוא מחלל הפירות עליהם - הרי הוא כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה על ידי קיסם. שכן אמרו שם, שלמי שסובר הנחה עושה מצוה ולא הדלקה, אסור להדליק אפילו נר חנוכה מנר חנוכה, ואף־על־פי שנר זה עצמו יהיה אחר־כך נר של מצוה. ונראה שרבינו הביא דברי הגמרא הנ"ל בכדי להשמיענו, שאפילו אם החילול חל בעת שהוא שוקל ויודע משקלו, שאין כאן בזיון קדשים כלל, שהרי עצם פעולת המשקל, לפני שיודע המשקל - אינו בזיון, שכל הבזיון הוא ההשתמשות במעשר שני, וכל זמן שאינו יודע המשקל, אין עדיין השתמשות, וברגע שהוא יודע המשקל, הרי הוא מעשר שני, והרי הוא כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה, ואף־על־פי־כן אסור, כדלהלן. בלחם־משנה פ"ד מהלכות חנוכה הלכה ט]. 150) בדפוס רומי ובכל הדפוסים העתיקים (חוץ מווינציא של"ד) ובכתבי־יד (תוספתא כפשוטה): "שמא יכוין". וכן הוא במאירי ובלחם־משנה שם. וכן כתב רבינו בפירושו למסכת שבת שם ("סיני" כרך ו עמוד קכג). 151) בדפוסים חדשים "משקלו", אבל בכל המקורות הנ"ל: "משקולות". 152) מבלי שיידע שחסרו הפירות (ראה בר"י קורקוס). [ואף־על־פי שחששא זו קיימת גם אם הפירות הללו, ששוקל כנגדם, הם של חולין (וראה בלחם־משנה שם) - לא גזרו אלא בפירות של מעשר שני, שאסורים באכילה חוץ לירושלים, ומחזיקם בביתו על מנת להביאם לירושלים, ובינתיים יכוין מהם משקלות, אבל פירות של חולין עומדים לאכילה, ולא למשקלות]. 153) [שאם מחלל עליהם אותו מעשר שני, שהוא שוקל כנגדו, אין חששא שמא יכוין ממנו

משקלות, שהרי לאחר החילול הוא חולין, ועומד לאכילה, ראה למעלה].

כ. הָאַחִים[154] שֶׁחָלְקוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[155] - אֵין[156] שׁוֹקְלִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה[157]. וְכֵן מְעוּת[158] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵין שׁוֹקְלִים כְּנֶגְדָּן[159], וְאֵין[160] מוֹכְרִין אוֹתָם[161], וְאֵין מַחֲלִיפִין, וְלֹא מַרְהִינִין[162]. וְלֹא[163] יִתְּנֵם לְשֻׁלְחָנִי לְהִתְנָאוֹת[164] בָּהֶן, וְלֹא יַלְוֶה אוֹתָן לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶן[165]. וְאִם הִלְוָן שֶׁלֹּא יַעֲלֶה חֲלוּדָה[166] - מֻתָּר[167].

154) בעיא בירושלמי שם פ"א הלכה א ונפשטה (רדב"ז ור"י קורקוס). 155) פירות של מעשר שני, וראה להלן. 156) בדפוס רומי נשמטה בבא זו בטעות. וראה בר"י קורקוס ובכסף־משנה. 157) כלומר, מעשר שני נגד מעשר שני. [ואין זה משום בזיון מעשר שני, שהרי שניהם קודש, והרי זה כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה, שמותר (ראה בהלכה הקודמת), אלא משום גזירה "שמא יכוין ממנו משקלות", ראה שם]. 158) [בפ"א משנה א: "מעשר שני - ולא שוקלין כנגדו". ומכיון שלא אמרו: "ואפילו לחלל עליו מעשר שני" (כמו שאמרו בשבת כב: בהלכה הקודמת), נראה שהמדובר בשוקל כנגדו פירות או מעות של חולין, ונאסר מחמת בזיון קדשים (וכן פירש רבינו שם). ומתוך זה יש להוכיח כי המדובר במעות של מעשר שני, ולא בפירות, שהרי בפירות אסור לשקול אפילו על דעת לחלל עליו מעשר שני, משום גזירה (למעלה שם). ואם כן, גם מה שאמרו שם: "אין מוכרין אותו, ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו" - מדובר במעות של מעשר שני. ודין פירות של מעשר שני (למעלה הלכות יז־יט), הוא בתוספתא שם תחילת פרק א]. 159) [היינו פירות או מעות של חולין, כנ"ל. אבל פירות או מעות של מעשר שני, שאין כאן בזיון של מעשר שני, שהרי זה כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה (ראה בהלכה הקודמת) - מותר. וגזירה "שמא יכוין ממנו משקלות" (למעלה שם) גם כן לא שייך במעות אלא בפירות, שדרכם לחסור]. 160) בדפוס רומי, חסירה בבא זו. 161) לא כתב רבינו שאין מקדשין בהן את האשה, כמו שכתב למעלה הלכה יז לגבי פירות, אבל ברור שאין חילוק בין פירות למעות, וראה להלן פ"ז הלכה יט. ועיין צל"ח לפסחים ז. 162) ראה למעלה שם. [והלכה זו אינה במשנה שם, אלא בתוספתא שם, לגבי פירות של מעשר שני]. 163) תוספתא שם. [ואף־על־פי שבתחילת ההלכה שם מדובר בפירות של מעשר שני, ראה למעלה - בדין זה של "ולא יתנם לשולחני", מדובר במעות]. 164) כלומר, שהשולחני מתנאה בהן, שנראה שיש לו ממון הרבה, ומתוך כך רבים באים אצלו. וראה בתוספתא בבא מציעא ראש פ"ד. 165) כלומר, להראות עשיר בעיני הבריות. ואסור לעשות כן משום בזיון מעשר שני, ואף אם אין הלוה מוציא את המטבעות, אלא מחזירן כמות שהן. 166) שמתוך שהלה מראן לכולם, אינם מעלים חלודה. 167) תוספתא שם. ונראה שהמדובר אפילו אם מכוין גם להתגדל בהן.

כא. וְאֵין[168] פּוֹרְעִין מֵהֶם[169] אֶת הַמַּלְוֶה[170], וְאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן[171] שׁוֹשְׁבִינוּת[172], וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן הַגְּמוּלִין[173], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶם צְדָקָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת[174]; אֲבָל מְשַׁלְּמִין[175] מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁהֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים[176]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[177].

168) תוספתא שביעית פ"ז. וראה למעלה סוף פ"ו מהלכות מתנות עניים, ולהלן פ"ו מהלכות שמיטה ויובל הלכה י. 169) ממעות מעשר שני או מפירות מעשר שני, וראה להלן. 170) שהרי ממון גבוה הן, ואינם שלו. 171) ממעות מעשר שני, ראה להלן. 172) כלומר, מתנת נישואין לחתן או לכלה, שהיא נגבית בבית־דין (בבא בתרא קמה: ולהלן פ"ז מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב) והרי הוא כמלוה להם את המעות. ואין דין שושבינות לגבות בבית־דין אלא במעות, אבל בפירות אין דין שושבינות ואינם נגבים בבית־דין, שאינם אלא גמילות חסדים (שם הלכה טו). ואם כן, אין איסור בנתינת פירות של מעשר שני לחתן או לכלה. וראה שם בהערה נוספת נז. 173) כלומר, אם שלח לו חבירו פירות בתורת שושבינות, שאינו חייב לשלם לו, כנ"ל, אסור לו למקבל לשלם לו מעשר שני אחר, תמורתם, שהרי הוא מראה בזה שהוא מקפיד ורוצה לשלם לו, והרי הוא כפורע חוב. 174) שאינו יכול לשלם צדקה שפסקו עליו בבית הכנסת, ממון גבוה. 175) [בתוספתא שם: "משלחין", וכן נכון. וכן הוא בדברי רבינו בהלכות שמיטה ויובל שם. וראה למעלה בהלכות מתנות עניים שם הלכה י). 176) כגון שושבינות של פירות, שאינה נגבית בבית־דין, כנ"ל. 177) למי שהוא שולח לו, שמעשר שני הוא, שלא יחזיק לו טובה יותר מדי, ועוד שינהוג בו קדושה. ולא כתב רבינו כאן ולהלן בהלכות שמיטה שם, שאין פודין בהן שבויין, כשם שכתב למעלה בהלכות מתנות עניים שם, שפשוט הוא שאין מוסרין מעשר שני ושביעית לגוי, שהרי אין מאכילים פירות שביעית לגוי (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יג), והוא־הדין לפירות מעשר שני (תוספתא כפשוטה בשביעית שם).

כב. לֹא[178] יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: הַעַל אֶת הַפֵּרוֹת[179] הָאֵלּוּ לִירוּשָׁלַיִם וְטֹל מֵהֶן חֶלְקְךָ[180]; שֶׁנִּמְצָא זֶה כְּנוֹטֵל שָׂכָר מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל הֲבָאָתוֹ לִירוּשָׁלַיִם[181]. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הַעֲלֵם שֶׁנֹּאכְלֵם[182] וְשֶׁנִּשְׁתֵּם בִּירוּשָׁלַיִם[183].

178) מעשר שני פ"ג משנה א. 179) של מעשר שני. 180) כשיעור המגיע עבור הבאתם לירושלים. 181) שהרי הוא כפורע חובו במעשר שני. וראה בעבודה זרה סב: ובמאירי שם. 182) כלומר, כדי שנאכלם (אבל לא בשכר שנאכלם). 183) "שזה אינו אלא כעין מתנת חנם, וכבר אמרו (פ"א משנה א) וכו' ונותנין זה לזה מתנות חנם" (מאירי שם, וראה בתויו"ט). ובירושלמי שם אמרו: "מה בין האומר שנאכלם ונשתם לאומר לחלק (כלומר, טול מהן חלקך), רבי זעירא בשם רבי יונתן מהלכות של עמעום היא" (כלומר אין להם טעם, שאף באומר "שנאכלם", צריך היה לאסור (רדב"ז), ואין זה דומה למה שכתב רבינו למעלה סוף הלכה יח, שאין הוא מפרש שם שהוא רוצה תמורתו, אבל כאן קרוב הוא לפרש ש"נאכלם" בשכר ההעלאה).

כג. אוֹמֵר[184] אָדָם לַחֲבֵרוֹ בִּירוּשָׁלַיִם[185] לָסוּךְ אוֹתוֹ

בְּשֶׁמֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁנִּסּוֹכָה יָדוֹ[186], וְאֵין זֶה בִּשְׂכַר סִיכָתוֹ[187].

184) שם פ"ב משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון, וכפירוש רבינו שם. 185) שהרי חוץ לירושלים אסור לסוך כלל, שסיכה כשתיה, כנ"ל, וראה למעלה הלכה י, ובפ"ב הלכה ה. 186) של הסך, אגב משיחתו את השמן. 187) "שאין דמים למשיחת ידו (כלומר, מעט השמן שנשפך על יד הסך, אינו תשלום עבור הסיכה, ונמצא מעט השמן, כמתנת חנם המותרת) ואין מקפידים בזה (כלומר, כיון שמעשר שני מותר לזרים, לא איכפת לנו במה שניסוכה ידו. אבל בשמן של תרומה, שאסור לזרים, לא התיר רבינו (פי"א ה"ח) לסוך אותו ע"ג כהן אלא־אם־כן סך אותו הכהן על עצמו קודם שהגעילו הישראל על גביו, שכבר נתחללה התרומה)" - פירוש המשנה. וראה בירושלמי שם ובגליון הש"ס, ובמשנה־למלך למעלה שם.

כד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[188], שֶׁהַמַּעֲשֵׂר מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא. לְפִיכָךְ אָנוּ אוֹמְרִים[189], שֶׁהַגּוֹנֵב[190] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[191], וְהַגּוֹזְלוֹ[192] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ[193].

188) למעלה בהלכה יז. 189) בדפוס רומי: "אני אומר". כוונתו לומר, שמה שאמרו בתוספתא (בבא קמא פ"ז) שהגונב מעשר שני חייב לשלם כפל, הוא לפי דעת האומר מעשר שני ממון הדיוט הוא (אור שמח). 190) הוא "הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים" (פ"א מהלכות גניבה הלכה ג). 191) אבל קרן - משלם. שהרי הוא כגונב הקדש (שם פ"ב הלכה א). 192) כלומר: "לקח בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד" (פ"א שם). וכפר ונשבע עליו והודה, שבגזלן אחר חייב בחומש (פ"ז מהלכות גזילה הלכה א). 193) שכיון שהוא ממון גבוה הרי כהקדש, שהגוזלו ונשבע עליו אינו משלם חומש, ראה בפ"ח שם (הלכה יד), לגבי עבדים ושטרות וקרקעות, שאין נשבעין עליהם, ופשוט שהוא־הדין להקדשות, שאף עליהן אין נשבעין (פ"ה מהלכות טוען ונטען הלכה א).

כה. הַמַּקְדִּישׁ[194] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ[195] לְבֶדֶק הַבַּיִת[196] - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה אוֹתוֹ מִי שֶׁפּוֹדֵהוּ[197] עַל מְנָת לִתֵּן לַהֶקְדֵּשׁ אֶת שֶׁלּוֹ וּלְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶת שֶׁלּוֹ[198].

194) תוספתא מעשר שני פרק ה. 195) אבל לא של חבירו, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין הלכה כא). 196) שההקדש חל, כמו שמפורש בתוספתא שם פ"ב (וראה בתוספתא כפשוטה שם). וצ"ע מדוע דוקא בדק הבית, הרי הוא־הדין למזבח. (להלן פ"ז הלכה יט, כתב רבינו שהמתפיס מעשר לשלמים לא קנו שלמים, שקדושת שלמים אינה חלה על קדושת מעשר, שהמעשר ממון גבוה הוא וצע"ג. ועיין מנחת־חינוך סוף מצוה תעג, ובמאסף "אמנה" (ירושלים תרצ"ט) עמוד קא ואילך, מה שכתב בזה הר"ש סטרליץ ז"ל). 197) שכל אחד יכול לפדות הקדש, ולא רק המקדיש. וראה בפ"ז מהלכות ערכין הלכות ב־ד. 198) ואם פדו אותו בעליו צריך ליתן שני חומשין: חומש להקדש וחומש למעשר שני, כמפורש במנחות פב. ודברי הרדב"ז צ"ע (תוספתא כפשוטה).

יום חמישי ל' מרחשון ה'תשע"ט

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר הרוצה לפדות מעשר שני איך פודה אותו, או המחלל פירות על פירות. הפודה מאי מברך. ואם מחללין מעות מעשר על מעות אחרות. באי זה כסף פודין מעשר שני. המניח מעות להיות מחלל עליהם מעשר שני. מי שעומד בטבריא ויש לו מעות בבבל. האומר מעשר שני יהיה מחולל על סלע שתעלה בידי מכיס זה. הפודה מעשר שני קודם שיפרישנו, ושפודים אותו בשוויו.

א. הָרוֹצֶה[2] לִפְדּוֹת פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[3] - פּוֹדֶה אוֹתָן בִּדְמֵיהֶן[4] וְאוֹמֵר[5]: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ[6] תַּחַת[7] הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ[8], אוֹ הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלוֹת עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ. וְאִם לֹא פֵּרֵשׁ אֶלָּא הִפְרִישׁ מָעוֹת בִּלְבַד כְּנֶגֶד הַפֵּרוֹת - דַּיּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ. וְיָצְאוּ הַפֵּרוֹת לְחֻלִּין[9], וְיַעֲלוּ הַמָּעוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצִיאֵם שָׁם[10]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ.

2) מעשר שני פ"ד מ"ז, כרבי יוסי ולא כרבי יהודה. ובעירובין מו, ב: "רבי יהודה ורבי יוסי, הלכתא כרבי יוסי" (רדב"ז). 3) שטורח לו להעלותם לירושלים, כדלהלן. 4) בשויין, ראה להלן הי"ח. וראה למעלה פ"ב ה"ב, שבזמן הבית עושה כן מן הדין, ובזמן הזה אינה אלא מדת חסידות. 5) שלא נחלק רבי יוסי במשנה שם אלא בדיעבד, אם פדיונו פדיון, אבל לכתחילה אף הוא מודה שצריך לפרש (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שלא, אות רו). 6) לאו דוקא שהמעות בידו ממש, אלא כל שהן ברשותו פודה בהן (להלן הלכות יא־יג). ונקט רבינו לשון זו משום הסיפא כשהפריש ולא פירש. 7) בדפוס רומי, חסרות המילים "תחת הפירות האלו". ולפי זה יוצא שמדובר כאן במחלל מעות של מעשר שני ופירות של מעשר שני. אבל ברור שזוהי השמטה בטעות הדומות, שהרי התחיל רבינו בפירות של מעשר שני, ולא במעות. ועוד שלהלן ה"ה כתב, שאין מחללין מעות מעשר שני על מעות אחרות. וראה בתשובת הרב ר' יוסף קארו שהביא ה'ברכי יוסף' ביו"ד שם סעי' קלז. 8) בתמורה כו, ב: "אמר אביי, תחת (כלומר, זו תחת זו) וכו' ולישנא דאחולי" (= לשון חילול). וראה בפ"ז מהל' ערכין ה"ז. 9) "מפני שהענין יורה עליו" (פירוש המשנה). ואף שבפ"ג מהל' אישות ה"ח (לענין קידושין), ובפ"א מהל' גירושין הי"א (לענין גירושין), כתב רבינו שאם אינו מפרש שהוא נותן הכסף לשם קידושין, והגט לשם גירושין, אין הדבר כשר, אלא אם כן היו עסוקים באותו ענין, זהו משום שאין האשה מתקדשת אלא מדעתה, וכן צריך שתהא האשה המתגרשת יודעת מגירושיה (אף שהיא מתגרשת בעל־כרחה), אבל בפדיון מעשר שני, שאין כאן דעת אחרת כלל, אלא דעת עצמו של הפודה בלבד, כיון שהענין מורה שהוא מתכוין לפדות, אין צריך שיהא עסוק באותו ענין

('תוספות יום־טוב' שם). ודעת הר"ש (שם) שאף בפדיון מעשר שני צריך שיהא עסוק באותו ענין כשאינו מפרש. וכן הוא בגליון הרמב"ם. 10) יקח בהם דבר שהוא מאכל אדם וגידוליו מן הארץ (להלן פ"ז ה"ג).

ב. וְכֵן אִם רָצָה לְחַלֵּל פֵּרוֹת הַמַּעֲשֵׂר עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[11] - יַעֲלוּ הַפֵּרוֹת הַשְּׁנִיּוֹת[12] וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[13]. וְלֹא[14] יְחַלֵּל מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא[15] מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע וַאֲפִלּוּ בְּאוֹתוֹ הַמִּין. וְאִם חִלֵּל - הֲרֵי הֵן מְחֻלָּלוֹת[16].

11) כן הוא בתוספתא שביעית פ"ז (לפי נוסחת הדפוס) "ומעשר שני אין מתחלל אלא באותו מין בלבד". וכן נראה ב"ירושלמי' (מעשר שני פ"ד ה"א) שאמרו: "אין פודין מעשר שני אלא במין על מינו, דלא כן מה אנן אמרין פודין מן החיטים על השעורין ומן השעורין על החיטין", הרי שמן החיטים על החיטים או מן השעורין על השעורין - פודין (והראב"ד חולק על רבינו, ומפרש דברי ה"ירושלמי' הנ"ל, במעשר שני של דמאי). וכן נראה בתוספתא מעשר שני פ"ד ה"ג: "אמר רבי יהושע בן קרחה וכו' אומר אדם לחבירו, הרי הפירות האלו נתונים לך במתנה, וחוזר ואומר לו הרי הן מחוללין על פירות שיש לי בבית". וראה למעלה פ"ב ה"ג. ומה שאמרו בסוכה מא, א שאין מחללין פירות מעשר שני אלא על כסף בלבד - שם הרי מדובר במחלל פירות על בהמה חיה ועוף, שהוא מין על שאינו מינו. ולכן אין לחלל אלא על כסף (כסף־משנה). וכן מה שאמרו בבא־מציעא מד, ב - שאם זהב יש לו דין של פירות, אין מחללים פירות מעשר שני עליו, הוא גם כן משום שפירות על זהב הוא מין על שאינו מינו. 12) אבל הראשונות נתחללו, ועי' ראב"ד. 13) כדין מעשר שני. 14) תוספתא מעשר שני שם, ו'ירושלמי' שם. 15) ב'ירושלמי' שם: "אין פודין מעשר שני אלא במין על מינו וכו' אפילו מן האגרו (= חיטה לבנה) על השמתית (שחמתית = אדומה) ומן השמתית על האגרו", שכל אחת לגבי חברתה היא רעה, שיש הרוצים בשחמתית, ויש הרוצים באגרו. ראה בבא־בתרא פג: וברשב"ם שם, ראה מהר"י קורקוס. 16) [כן נראה ממה שאמרו במס' סוכה שם, שאין מחללין אלא על כסף שיש בו צורה, ולמה הוצרכו לטעם זה - תיפוק ליה משום דחילל מין על שאינו מינו, אלא על כרחנו שהמחלל מין על שאינו מינו - חילולו חילול בדיעבד, ואילו המחלל על כסף שאין בו צורה, אף בדיעבד אין חילולו חילול. וכן נראה מלשון ה'ירושלמי' שם: "אין פודין מעשר שני אלא מין על מינו" - לשון "אין פודין" משמע לכתחילה. ברם לשון התוספתא "ומעשר שני אין מתחלל אלא באותו מין בלבד", נראה שאפילו בדיעבד אין חילולו חילול].

ג. הַפּוֹדֶה[17] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[18] - מְבֹרָךְ[19]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאִם חִלְּלָן[20] עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת אוֹ שֶׁחִלֵּל[21] מָעוֹת עַל הַפֵּרוֹת - מְבֹרָךְ: עַל חִלּוּל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְהַפּוֹדֶה אוֹ הַמְחַלֵּל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּרָכָה[22].

17) 'ירושלמי' (דמאי פ"א ה"ד): "ודאי (= מעשר שני ודאי) טעון ברכה (= כשפודים אותו) כו'. כיצד הוא מברך? אם היו פירות (כלומר: מעות על פירות) על חילול מעשר שני". כלומר: כשפודה על כסף (= פירות על כסף) - מברך "על פדיון", וכשמחלל על פירות (= פירות על פירות, או מעות על פירות) - מברך "על חילול", וראה להלן. 18) כדרכו: פירות על כסף. 19) כלומר, כשבא לפדותו, שצריך לברך תחילה, עובר לעשייתן, כנ"ל פ"א מהל' מעשר הט"ז. 20) אף לכתחילה מחללין פירות על פירות (כנ"ל ה"ב), ונקט כאן לשון דיעבד, בגלל הבבא השניה (= "שחילל מעות על הפירות"), וראה להלן. 21) בדיעבד. אבל לכתחילה אין לעשות כן, ראה להלן ה"ו. 22) 'ירושלמי' שם: "תני רבי חלפתא בן שאול, מחללין דמאי במרחץ, שאינו טעון ברכה".

ד. כְּשֶׁפּוֹדִין[23] אֶת הַמַּעֲשֵׂר - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ לְשֵׁם מַעֲשֵׂר[24], אֶלָּא לְשֵׁם חֹלִין. וְאוֹמְרִין: כַּמָּה שָׁוִין[25] פֵּרוֹת חֹלִין אֵלּוּ? וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהֵן מַעֲשֵׂר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה[26].

23) 'ירושלמי' מעשר שני ראש פ"ד: "תני, אין פודין מעשר שני לשם שני אלא לשם חולין. רבי שאול בעי, הגע עצמך שהיו הכל יודעין בו שהוא שני? - אפילו כן". וראה בתוספתא שם פ"ד הי"א. 24) שהרי צריך לפרש לכתחילה. כנ"ל ה"א. 25) המעשר. שהרי מחירם של פירות מעשר שני ירוד הוא ביחס לפירות חיטין, ואם יאמר: "כמה שוים פירות מעשר שני אלו", הרי זה מבזה את המעשר. ועי' ראב"ד. 26) המעשר.

ה. אֵין[27] מְחַלְּלִין מְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל מָעוֹת אֲחֵרוֹת. בֵּין שֶׁהָיוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ כֶּסֶף, אוֹ אֵלּוּ וָאֵלּוּ נְחֹשֶׁת[28], [אוֹ[29] הָרִאשׁוֹנוֹת כֶּסֶף וְהַשְּׁנִיּוֹת נְחֹשֶׁת[30], אוֹ] הָרִאשׁוֹנוֹת נְחֹשֶׁת וְהַשְּׁנִיּוֹת כֶּסֶף[31]. וְאִם[32] עָבַר וְחִלֵּל - הֲרֵי אֵלּוּ מְחֻלָּלִין.

27) מקור דברי רבינו ממה ששנינו (דמאי פ"א מ"ב) "הדמאי וכו' ומחללים אותו כסף על כסף, נחושת על נחושת, כסף על נחושת [ונחושת על כסף - כת"י מינכן. וראה להלן ה"ח] ונחושת על הפירות". הרי שרק בדמאי התירו ולא בוודאי (כסף־משנה). 28) שאין שום תועלת בדבר, ולכן אף בשעת הדחק אין מחללין. וראה להלן שם. 29) פיסקא זו ("או הראשונות וכו' והשניות נחושת") נשמטה בדפוס רומי בטעות הדומות. 30) שהן חריפות משל כסף, שיוצאות יותר בשוק. 31) שחשיבות יותר ואין מחלידות. ובדמאי מחללים באופן זה, ראה להלן שם. ובשעת הדחק התירו גם באופן זה, ראה להלן סוף ה"ז. ומה שהתירו לפרוט מעות של נחושת על סלע של כסף (מעשר שני פ"ב מ"ח), אין זה אלא מחמת משאוי הדרך (ראה ברש"י בבא־מציעא מה. ד"ה הפורט), והרי זה כשעת הדחק. [והרש"ש בחידושים ומקורים להרמב"ם, תמה על דברי רבינו הנ"ל מהמשנה הנ"ל, ולפי מה שכתבנו אין כאן תמיהה כלל. ולפי מה שפירש ה'כסף משנה' בדברי רבינו להלן פ"ה הי"ד (שדבריו מהמשנה הנ"ל), שמדובר בשיש לו סלע של כסף ומחללו על של נחושת, אין זה שייך לכאן,

ועל כרחנו מדובר שם בשעת הדחק, כדין מחלל כסף על נחושת, להלן ה"ז]. ונראה שדעת רבינו היא שאף שמחללין כסף על זהב (להלן פ"ה הי"ג) זהו כיון שזהב הוא קל יותר למשא, ושניהם יקרים ואינם מצויים הרבה בשוק, אבל נחושת על כסף, כיון שנחושת מצויה בשוק, לא התירו לחללה על כסף אלא בשעת הדחק, כדלהלן ה"ז. וראה ב'חזון איש'. 32) 'ירושלמי' מע"ש פ"ב ה"ג: "כל שאמרו בדמאי מחללין, בוודאי עבר וחיללן, מחוללין".

1 **ו. אֵין[33] מְחַלְּלִין[34] מְעוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַפֵּרוֹת; וְאִם**
2 **חִלֵּל[35] - יַעֲלוּ הַפֵּרוֹת וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[36]. וְלֹא[37]**
3 **יְחַלְּלֵם עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּין; וְאִם חִלֵּל - לֹא**
4 **קָנָה מַעֲשֵׂר[38], שֶׁמָּא יְגַדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים עֲדָרִים[39]. אֲבָל**
5 **אִם חִלֵּל עַל שְׁחוּטִים - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַפֵּרוֹת[40],**
6 **וְיַעֲלוּ וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם, וְיֵצְאוּ הַמָּעוֹת לְחֻלִּין[41].**

33) מעשר שני פ"א מ"ה. וכן נראה בדמאי שם, שרק בדמאי התירו לחלל מעות על הפירות ולא בוודאי, וב'ירושלמי' שם סוף פ"א למדו זאת ממה שנאמר (דברים יד, כה־כו) "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן וגו' - בקירוב מקום אתה מחללו, ואי אתה מחללו בריחוק מקום". 34) חוץ לירושלים. ראה להלן פ"ז הט"ו. 35) במזיד (כסף־משנה). וראה להלן שם. 36) משנה, מעשר שני, שם. וראה להלן שם ה"א והט"ו. 37) ברייתא, סוכה מ, ב. כחכמים ולא כרבי מאיר. וכפירושו של רב אשי במסקנה. 38) כלומר, הפקיעו הימנו חכמים את הבהמה כדי שלא יחול עליהם המעשר, ונשארו המעות בקדושתן. 39) "ישהם אצלו לגדל ולדות ונמצא משהה מעשרותיו" (רש"י שם), וצריך לומר שמדובר בבהמה בעלת מום, שאינה ראויה לקרבן, בדומה לחיה ועוף שאינם ראויים לקרבן, וכן כתבו ה'תוספות' (סוכה שם, ד"ה שמא, ובקידושין נו. ד"ה במזיד) ולכן לא קנה מעשר, שמא יגדל מהם עדרים עדרים. אבל בבהמה תמימה שלוקחים אותה לשלמים (להלן שם הי"ב), אין חוששים שמא יגדל עדרים עדרים, ולכן אם עשה כן במזיד, תעלה ותאכל בירושלים, כמו שכתב רבינו להלן שם הט"ז. ועי' ב'משנה ראשונה' מעשר שני שם מ"ו. 40) הנ"ל בראש ההלכה. 41) ראה הערה לז.

7 **ז. בִּשְׁעַת[42] הַדְּחָק[43] מֻתָּר לְחַלֵּל מְעוֹת הַכֶּסֶף עַל שֶׁל**
8 **נְחֹשֶׁת[44]. לֹא שֶׁיִּקַּיֵּם כֵּן[45], אֶלָּא עַד שֶׁיִּמְצָא רֶוַח[46]**
9 **וְיַחֲזֹר וִיחַלֵּל מְעוֹת הַנְּחֹשֶׁת עַל מְעוֹת הַכֶּסֶף[47].**

42) שם פ"ב מ"ו. 43) כגון להלן פ"ו ה"ב. 44) שהן יוצאות יותר בשוק, ולכן התירו בשעת הדחק. 45) שבזיון מעשר שני הוא שיתחלל כסף על נחושת וישאר כך בקביעות, ועוד שהנחושת מחלידה (רש"י בבא־מציעא נו. ד"ה מפני). 46) כלומר, כשיהיו מעות כסף מצויות בידו. 47) שהן חשובות יותר ואינן מחלידות, ולכן דרך חילול בכך, והתירו כן בשעת הדחק. אבל לא כששניהם נחושת או כסף, כנ"ל ה"ה. כרבי בא בר כהן בשם רבי יוחנן, בירושלמי שם ה"ג, ולא כרבי חגי בשם רבי יוחנן. וראה בבא־מציעא שם, וברש"י שם.

10 **ח. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי[48] - מְחַלְּלִים אוֹתוֹ**
11 **לְכַתְּחִלָּה[49] כֶּסֶף עַל כֶּסֶף[50], וְכֶסֶף עַל נְחֹשֶׁת[51],**
12 **וּנְחֹשֶׁת עַל נְחֹשֶׁת, וּנְחֹשֶׁת עַל הַפֵּרוֹת. וְיַעֲלוּ[52] אוֹתָן**
13 **הַפֵּרוֹת[53] וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[54].**

48) דמאי פ"א מ"ב. 49) אף שלא בשעת הדחק, ראה בהלכה הקודמת. 50) אף שאין תועלת בכך, שהקלו בדמאי (פירוש המשנה). 51) בדפוס רומי, נוסף כאן: "ונחושת על כסף". ולכן כתב למעלה בה"ה, שבמעשר ודאי אין מחללין נחושת על כסף לכתחילה, וראה בהערות שם. וכן הוא במשנה כתב־יד מינכן, וראה ב'דקדוקי סופרים' שם. 52) שם, כחכמים ולא כרבי מאיר. 53) ולא התירו לחזור ולפדותם, ודעת רבינו כדעת ה'תוספות' בבא־מציעא נה, ב - ד"ה ויחזור, ולא כרש"י שם. וכדין לקוח בכסף מעשר, שאינו נפדה בריחוק מקום, להלן פ"ז ה"א והט"ו. וטעמם של דברים, שלא התירו לחלל הפירות על מעות אלא פעם אחת, כדי להקל מעליו טורח העלאתם ולא יותר, שאם יחלל זה על זה ושוב זה על זה, ישהה אותם ולא יעלה לירושלים ('משנה ראשונה', דמאי שם). 54) ואם אין מקדש, יניחם עד שירקבו (להלן שם הט"ו).

14 **ט. אֵין פּוֹדִין[55] פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[56] אֶלָּא בְּכֶסֶף[57],**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף[58]. וְכֵן אִם פָּדָה לְעַצְמוֹ[59]**
16 **וְהוֹסִיף חֹמֶשׁ - לֹא יִהְיֶה הַחֹמֶשׁ אֶלָּא כֶּסֶף, כַּקֶּרֶן[60].**
17 **וְאֵין[61] פּוֹדִין בְּכֶסֶף שֶׁאֵינוֹ מַטְבֵּעַ[62], אֶלָּא בְּכֶסֶף**
18 **מְפֻתָּח[63] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה אוֹ כְּתָב; [שֶׁנֶּאֱמַר[64]:**
19 **וְצַרְתָּ[65] הַכֶּסֶף]. וְאִם פָּדָה בְּלָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְכִיּוֹצֵא**
20 **בּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא אֲסִימוֹן[66] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[67].**
21 **וְאֵין[68] פּוֹדִין בְּפָחוּת מִפְּרוּטָה[69], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּפוֹדֶה**
22 **בַּאֲסִימוֹן[70].**

55) מן התורה, כדלהלן. 56) אבל מעות מעשר מחללים מן התורה אף על הנחושת, ולא אסרו לחלל מעות מעשר על מעות אחרות (ה"ה), אלא מדרבנן, ולפיכך אם עבר וחילל הרי זה מחולל (שם). 57) כלומר, כשפודה על מטבעות אינו פודה אלא בכסף, אבל יכול לפדותם על פירות אחרים, אם ירצה (כנ"ל ה"ב), וראה ברדב"ז. 58) 'ספרי' פרשת ראה. וראה בסוכה מא, א. ובר"ח שם. 59) כלומר, מעשר שלו. שהפודה מעשר שני שאינו שלו אינו מוסיף חומש (להלן פ"ה הלכות א־ח). 60) בבא מציעא נד, א: "אמר להו (רבא) אמר קרא, עליו (וחמישיתו יוסף עליו) לרבות חומשו כמותו (כמו הקרן)". וראה בפ"י מהל' תרומות הט"ו, ובפ"ז מהל' ערכין ה"ב. 61) שם מז, ב. כחכמים ורבי עקיבא, ולא כרבי דוסא ורבי ישמעאל. וראה ב'ספרי' שם, ובתוספתא מעשר שני פ"א. 62) כלומר, לשון של כסף, כדלהלן. 63) מלשון הפסוק (שמות כח, יא): "פתוחי חותם". 64) המוקף בסוגרים מרובעים, אין בדפוס רומי. 65) "דבר שיש עליו צורה" (פירוש המשנה). 66) "הוא הסלע שאינו מפותח, כלומר, שאין בו צורה" (שם). 67) שהרי דין זה, שאין פודין אלא על כסף שיש לו צורה, הוא מן התורה, ולכן אף בדיעבד לא עשה כלום. ונראה שאף אם פדה פירות מעשר על מעות

של נחושת, לא עשה כלום, שהרי גם זה נלמד מהפסוק הנ"ל. 68) 'ירושלמי' מעשר שני פ"ד ה"א: "ואמר רב חזקיה, זה שהוא מחלל לא יהא מחלל על חצי פרוטה, שלא יהא כמחלל על אסימון, אלא עד שוה פרוטה (כלומר, למעלה אין לו שיעור, אבל למטה יש לו שיעור)". 69) כלומר, שפודה מעשר שני ששוה כמה פרוטות על כמה מטבעות כסף, ששווי כל אחת מהן אינו אלא פחות מפרוטה (כסף־משנה). 70) 'ירושלמי' שם. וחוץ מזה אין כאן חסרון אחר, שהרי המדובר במטבע של כסף שיש בה צורה, ומכיון שיש כאן כמה מטבעות כאלו, ומצטרפות הן ליותר מפרוטה, אין למעטן מדין כסף, וראה ב'כסף משנה' ורדב"ז.

י. אֵין[71] פּוֹדִין בְּמַטְבֵּעַ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּאוֹתוֹ זְמַן[72] וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ - עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהוֹצָאָה[74]. וּמַטְבֵּעַ[75] מְלָכִים הָרִאשׁוֹנִים[76], אִם יוֹצֵא מִשְּׁמָם[77] - פּוֹדִין בּוֹ[78].

71) משנה, שם. 72) כגון מעות כוזביות (מתקופת בר כוכבא) ומעות ירושלמיות (עתיקות שאינן יוצאות יותר). וראה בתוספתא שם פ"א ה"ו. 73) 'ירושלמי' שם: "מטבע שנפסל (במקום זה) והמלכות מקבלתו (במקום אחר שתחת שלטונה), רבי יוסי בשם רבי יונתן, כאסימון" וראה בגליון הש"ס שם. 74) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. ומקורו בדברי חז"ל לא ידוע. 75) תוספתא ו'ירושלמי' שם. 76) כגון מטבעות של מלכי רומי שמתו, ואין טובעים אותן יותר. 77) שלא גזרו על זכרונם ולא פסלו את צורתם, ובני אדם מקבלים אותן כמטבעות של המלכים הראשונים. 78) אבל אם אינו יוצא משמם, אלא שבני אדם משתמשים בהם בלא ידיעת המלכות, אין פודין בו, שאינו נקרא יוצא, אלא זה שהמלכות מוציאתו, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.

יא. אֵינוֹ[79] פּוֹדֶה בְּמָעוֹת שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ[80]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ[81]. נָפַל[82] כִּיסוֹ[83] לְבוֹר וְהוּא יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ - פּוֹדֶה בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ[84].

79) משנה ו'ירושלמי' ותוספתא שם, ובבא־קמא צח, א. 80) כגון שנפל כיסו לים הגדול (בבא־קמא שם). 81) בידך - ברשותך. 'ספרי' פרשת ראה, ו'ירושלמי' ובבא־קמא שם. 82) בעיא שנפשטה ב'ירושלמי' שם סוף ה"א ('מראה הפנים' שם). 83) ובו מעות. והיה בהם בכדי לשלם עבור הטורח להוציאם מן הבור (שם). 84) ומה שאמרו בתוספתא: "שנפל כיסו לבור כו' אין מחללין אותו עליהן, ואם חילל לא קנה מעשר" - מדובר כשאין בכיס מעות בכדי הטורח להוציאו מן הבור ('תוספתא כפשוטה').

יב. הָיָה[85] בָּא בַּדֶּרֶךְ וּמָעוֹת בְּיָדוֹ, וְאַנָּס בָּא כְּנֶגְדּוֹ[86]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל עַל יְדֵי הִדְחָק - פּוֹדֶה בָּהֶן פֵּרוֹת שֶׁבְּבֵיתוֹ[87]; וְאִם לַאו, וְאָמַר: פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ בֵּיתִי מְחֻלָּלִין עַל הַמָּעוֹת הַלָּלוּ - לֹא אָמַר כְּלוּם.

85) תוספתא שם, ובבא־קמא קטו, ב. 86) ובוודאי ישדדם ממנו, ראה להלן. 87) כן פירשו בבבא־קמא שם. ואין כוונת רבינו לומר: פודה לכתחילה, שהרי בתוספתא שם ובבבא־קמא שם מפורש שלכתחילה אין לעשות כן, ורק בדיעבד דבריו קיימין (ר"י קורקוס וכסף־משנה). וראה למעלה פ"ג מהל' תרומות סוף הי"ז.

יג. הַמַּנִּיחַ[88] מָעוֹת לִהְיוֹת מְחֻלָּל עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בָּהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִים[89]. מְצָאָן שֶׁאָבְדוּ - חוֹשֵׁשׁ לְכָל מַה שֶּׁפָּדָה בָּהֶן לְמַפְרֵעַ.

88) משנה, גיטין לא, א. 89) שם: כחכמים ולא כרבי אלעזר. וראה למעלה פ"ז מהל' מעשר ה"ד.

יד. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּטְבֶרְיָא וְיֵשׁ לוֹ מָעוֹת (בָּבֶל)[90] בְּבָבֶל - אֵינוֹ מְחֻלָּל עֲלֵיהֶם[91]. הָיוּ לוֹ מָעוֹת מִמַּטְבֵּעַ טְבֶרְיָא בְּבָבֶל[92] - מְחֻלָּל עֲלֵיהֶם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

90) [בכת"י אברבנאל: "מעות ממטבע בבל", וכוונתו שמעות בבל היו אצלן בטבריא, וראה להלן]. 91) [מקור דברי רבינו, לפי התוספתא וה'ירושלמי', ראה להלן]. 92) [בתוספתא (מעשר שני פ"א): "אין מחללין אותו לא על מעות שכן (= של כאן) בבבל, ולא [על] מעות שבבבל [כן], אבל אם היה כן (= כאן) והיו לו מעות בבבל, מחללין אותו עליהן". וב'ירושלמי' (שם פ"א ה"א): "אין מחללין אותו כו' לא על המעות שכן בבבל - בעומד בבבל (= שיש כאן שתי ריעותות: א. שהמעות הן במקום שאינן יוצאות, ב. שהמחלל הוא במקום שאינן יוצאות). ולא על המעות שבבבל כן, - בעומד כן (= שאף כאן שתי ריעותות, כנ"ל)". ומכאן מקור לדברי רבינו: שהעומד בטבריא ויש לו כאן מעות של בבל, אינו מחלל עליהן, שכן מפורש "ולא על המעות שבבבל כן - בעומד כן". ואם היו לו מטבעות של טבריא בבבל והוא בטבריא - מחלל עליהם, שכן מפורש: "לא על המעות שכן בבבל - בעומד בבבל", הרי שבעומד כאן - מחללים. וכן מה שאמרו בבבא־קמא צז, ב: "אין מחללין על מעות של כאן והן בבבל", היינו שגם הבעלים בבבל, וכנ"ל. וכן פירש רש"י שם, אבל אם הבעלים בארץ ישראל - מחללים, כנ"ל. ועי' בראב"ד ובכסף־משנה].

טו. הָאוֹמֵר[93]: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מְחֻלָּל עַל סֶלַע שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי מִכִּיס זֶה[94], עַל סֶלַע שֶׁאֶפְרֹט מִדִּינָר זָהָב זֶה, עַל פּוּנְדְּיוֹן שֶׁאֶפְרֹט מִסֶּלַע זֶה - הֲרֵי זֶה חִלֵּל, וְסֶלַע שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁיִּפְרֹט תְּהִי מַעֲשֵׂר[95].

93) תוספתא שם פ"ד, ועירובין לז, ב. 94) שיש בו סלעים אחרים. 95) כלומר, משתעלה ומשיפרוט, ולא למפרע. ומה שאמרו בעירובין שם, שלמי שסובר "אין ברירה" - אינו מחולל, היינו שלמפרע אינו מחולל, אבל מכאן ולהבא אין צורך ל"ברירה". ואין מכאן סתירה למה שפסק רבינו למעלה (הל' מעשר שם ה"א) שבשל תורה - "אין ברירה" ('חזון איש').

טז. אָמַר[96]: הֲרֵי מַעֲשֵׂר מְחֻלָּל עַל סֶלַע שֶׁהָיְתָה בְּיַד בְּנִי[97] - לֹא חִלֵּל, שֶׁמָּא לֹא הָיְתָה בְּיָדוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

96) תוספתא, שם. 97) כלומר, שהיתה בידו בשעה שראיתיו לאחרונה, ועתה אין האב יודע אם היא בידו.

יז. הַפּוֹדֶה[98] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישֶׁנּוּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל פֵּרוֹת אֵלּוּ פָּדוּי בְּמָעוֹת אֵלּוּ[99] - לֹא אָמַר כְּלוּם, וְלֹא קָבַע מַעֲשֵׂר[100]. אֲבָל אִם קָבַע וְאָמַר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶן בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת[101] אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה פָּדוּי.

98) תוספתא שם פ"ג כחכמים ולא כרבי שמעון. 99) המסוימות בידו, וראה ב'תוספתא כפשוטה' בשם הר"ש סיריליאו. 100) כלומר: אין כאן חילול לפי שלא נתקדש המעשר כל זמן שלא הורם, וראה למעלה פ"ג הי"ז. ואין כאן הפרשה לפי שלא קבע מקום, ראה למעלה פ"ג מהל' תרומות ה"ח. 101) בדפוס רומי: "מעות".

יח. כְּשֶׁפּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[102] - פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ[103]. וְיֵשׁ[104] לוֹ לִפְדּוֹת בַּשַּׁעַר הַזּוֹל[105]: כְּמוֹת שֶׁהַחֲנֻוְנִי לוֹקֵחַ, וְלֹא כְּמוֹת שֶׁהוּא מוֹכֵר[106]. וְנוֹתֵן הַמָּעוֹת[107] כְּמוֹת שֶׁהַשֻּׁלְחָנִי פּוֹרֵט[108], לֹא כְּמוֹת שֶׁהוּא מְצָרֵף[109]. וְאִם עָבַר וּפָדָה שָׁוֶה מָנֶה בִּפְרוּטָה, אוֹ חִלֵּל שָׁוֶה מָנֶה עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה[110] - הֲרֵי זֶה מְחֻלָּל[111].

102) בזמן הבית, או בזמן הזה אם הוא נוהג מדת חסידות, ראה למעלה פ"ב ה"ב. 103) כן נראה מן המשנה שכתבה רבינו בסמוך. וכן הוא בבבא־מציעא נב, ב (כסף־משנה). 104) מע"ש פ"ד מ"ב. 105) כלומר, על מעות בשווי הפירות כשהן בזול, כדלהלן. 106) שהוא נוטל יותר מששילם, שהרי הוא משתכר. וטעמם של דברים "מפני שכתוב בו ברכה" ('ירושלמי' שם בתחילת ה"ג). ולפיכך הקילו בפדיונו, לפדותו כשער הזול ('פני משה' שם, וראה ב'תוספות אנשי שם'). 107) מעות של חולין עבור חילול סלע של מעשר שני (פירוש המשנה שם, ועי' ר"ש ורע"ב). 108) מקבל סלע ונותן מעות עבורו - שנותן פחות. 109) נותן סלע ומקבל מעות עבורו - שמקבל יותר (ראה בפירוש המשנה ובר"י קורקוס). 110) כלומר, על פירות שוה פרוטה, ראה למעלה ה"ב. 111) שלא יהא מעשר שני חמור מן ההקדש, שאמרו בו (בבא מציעא נז.): "הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, מחולל". וראה למעלה פ"ב שם.

יט. הָיְתָה[112] הַסֶּלַע חֲסֵרָה[113] שְׁתוּת[114] אוֹ פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, אִם[115] הָיְתָה יוֹצֵאת עַל יְדֵי הַדְּחָק - מְחַלֵּל עָלֶיהָ לְכַתְּחִלָּה בְּשָׁוֶה סֶלַע[116] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. פָּדָה[117] בְּסֶלַע[118] וְנִמְצֵאת רָעָה[119] - יַחֲלִיפֶנָּה[120].

112) משנה, שם נב, א. ודף נב, ב. 113) שנשחקה מחמת ריבוי הוצאתה. 114) כרבי שמעון במשנה, שם. וראה בפי"ב מהל' מכירה ה"י. 115) שם: "והני מילי הוא דסגי להו (= שהן יוצאות)", ובכת"י אחד ('דקדוקי סופרים' שם): "והני מילי, דנפיק על ידי הדחק", וכן ברי"ף שם. וראה בהל' מכירה שם, הי"ב. 116) שם: "כשהוא מחללה, מחללה ביפה (= כאילו הוא יפה, בלא חסרון - רש"י)". ואף שמשמע שם שלפי המסקנה, חזרה בה הגמרא, רבינו מפרש את הסוגיא כריב"ן ב'תוספות' שם, וכן הוא ב'שיטה מקובצת' שם, בשם תלמיד רבינו פרץ.

117) תוספתא מעשר שני פ"ד ה"ב. 118) בחזקת שהיא שלימה. 119) כלומר, שחסירה היא שתות. 120) כלומר: חילל הסלע החסרה על סלע השלמה. שכיון שהסלע הראשונה פחותה מן השניה, הרי היא כפירות לגבי כסף, ומותר לחללה ('תוספתא כפשוטה').

כ. אֵין[121] פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַכְסָרָה[122], אֶלָּא מְדַקְדֵּק בְּמִדָּתוֹ אוֹ בְּמִשְׁקָלוֹ וְנוֹתֵן דָּמָיו. אִם[123] הָיוּ דָּמָיו יְדוּעִים - יִפְדֶּה עַל פִּי אֶחָד[124]; וְאִם דָּבָר שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִים, כְּגוֹן יַיִן שֶׁהִתְחִיל לְהַחְמִיץ, וּפֵרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ, אוֹ מָעוֹת שֶׁהֶחֱלִידוּ[125] - יִפְדֶּה עַל פִּי שְׁלֹשָׁה תַּגָּרִים[126], וַאֲפִלּוּ[127] הָיָה אֶחָד מֵהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ[128] בַּעַל הַמַּעֲשֵׂר. אֲפִלּוּ[129] אִישׁ וּשְׁתֵּי נָשָׁיו - פּוֹדִין עַל פִּיהֶם. וְכוֹפִין[130] אֶת הַבְּעָלִים לִפְתּוֹחַ רִאשׁוֹן[131]. וְזֶה חֹמֶר בְּמַעֲשֵׂר מִן הַהֶקְדֵּשׁ[132].

121) מעשר שני שם, ותוספתא שם פ"ג. 122) "כלומר, באומד בלא שיעור ומדה, אלא כפי מה שיזדמן לו" (פירוש המשנה כאן, ובדמאי סוף פ"ב. וראה למעלה פי"א מהל' מעשר ה"ד). וטעמם של דברים נראה, שכיון שאינו מדקדק בשיעורים של הפירות, יבוא לפדותם בפחות משוויים, ולכתחילה צריך לפדותם בשוויים (למעלה הי"ח). 123) משנה, שם. והובאה בסנהדרין יד, ב. 124) במשנה, שם: "על פי עד אחד". אבל במשנה שב'ירושלמי' שם "על פי אחד". וכן הגיה הר"ר יוסף ('מלאכת שלמה'). ולפי זה יתכן כי גם בעל המעשר כשר לכך, ועי' 'תוספות אנשי שם', שם. ואף שבפ"ח מהל' ערכין ה"ב, כתב רבינו שבהקדש פודין בשלשה, אף כשדמיו ידועים - אין מעשר דומה להקדש. שההקדש, מתוך שאם יזלזל בפדיונו נמצא מרויח, יש לחוש בכך, אבל מעשר שני הרי הכל של בעלים, אלא שצריך להעלות המעות לירושלים, ומאחר שהכל שלו, אין כאן חשש זלזול ('מאירי' סנהדרין שם). 125) ש"כשהתחיל להפסד לא יודע ערכו, לפי שכשיעור ההפסד ישתנה הערך" (פירוש המשנה). 126) בתוספתא שם, ובסנהדרין שם: "שלושה לקוחות". ופירוש: תגרים הבקיאים בשומת סחורה. וכן פירש ה'מאירי' שם. ולא כ'יש מפרשים' ב'תוספות' שם ד"ה בשלשה. 127) תוספתא שם, וסנהדרין שם, וב'ירושלמי' מעשר שני שם סוף ה"א. 128) אבל לא כששניהם גויים, או שניהם בעלים (בעיא שנפשטה ב'ירושלמי' שם). 129) סנהדרין שם: "בעי רבי ירמיה, שלשה ומטילין לכיס אחד (= שהם שותפים) מהו (האם פודין בפניהם, כשאין דמי המעשר ידועים). תא שמע, איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין, דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה (אשת רב פפא (כתובות לט.) והיתה עושה לעצמה - רש"י. ואין הם כמטילין לכיס אחד)". ודעת רבינו שאין זו אלא דחיה בעלמא (כסף־משנה), וכן הוא ב'מאירי' שם, ולא כהר"ח. ולכן סתם רבינו ולא פירש דוקא באופן שאינם מטילים לכיס אחד. 130) תוספתא מעשר שני, שם. 131) להציע את מחיר המעשר. שהבעלים נותנים חומש (להלן פ"ה ה"א) וכל אדם אין נותנין חומש (ערכין כז. לענין הקדש). 132) בתוספתא שם: "כופין את הבעלים לפתוח ראשון. אם

אמר הרי היא שליח באיסר יכול לחזור בו. זה חומר בהקדש מבמעשר שני". וכנראה שרבינו גרס בתוספתא: "כופין את הבעלים לפתוח ראשון, וזה חומר במעשר מן ההקדש". [וכוונתו שבהקדש אין כופין את הבעלים לפתוח, אלא בזמן שאין היובל נוהג, אבל בזמן שהיובל נוהג - אין כופין אותו (ראה בפ"ה מהל' ערכין וחרמין ה"א), ואילו במעשר שני, כופין אפילו בזמן שהיובל נוהג, וראה בראב"ד וברדב"ז].

1 **כא. אֵין[133] מוֹלִיכִין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[134] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם**
2 **לִפְדּוֹתָם שָׁם[135]. וְהַמּוֹלִיךְ[136] מִמְּקוֹם הַיֹּקֶר לִמְקוֹם**
3 **הַזּוֹל אוֹ מִמְּקוֹם הַזּוֹל לִמְקוֹם הַיֹּקֶר - פּוֹדֶה כְּשַׁעַר**
4 **מְקוֹם הַפִּדְיָה[137]. וְאִם[138] הָיוּ דְּמַאי - פּוֹדִין אוֹתוֹ**
5 **כַּשַּׁעַר הַזּוֹל, הוֹאִיל[139] וְנִרְאוּ לְהִמָּכֵר בְּזוֹל[140].**

133) במעשר שני מ"א: "המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר". ו"המוליך" משמע דיעבד, אבל לכתחילה אסור ('ירושלמי' שם. ועי' רדב"ז). [וראה ב'תוספות' חולין ג. ד"ה המניח ב]. 134) אבל מעות מעשר מוליכין, כדלהלן. 135) אף ממקום הזול, למקום היוקר. כמו שמשמע מן המשנה הנ"ל. והיינו משום שמא יוזלו הפירות במקום היוקר יותר מאשר במקום הזול, אבל מעות אין דרכן להוזיל עד כדי כך ('תוספתא כפשוטה' עמוד 751). 136) משנה, שם. 137) ואם הוציא הוצאות כדי להוליכם, מפסידן (רדב"ז), וראה בסוף הלכה הסמוכה. 138) 'ירושלמי' שם. 139) כן הוא שם במסקנה. 140) כלומר, שראו הפירות פני מקום שער הזול.

6 **כב. הָיוּ[141] לוֹ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּגֹּרֶן, וְהוֹצִיא**
7 **עֲלֵיהֶם יְצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ עַד שֶׁהֱבִיאָן לָעִיר וְהִשְׁבִּיחוּ -**
8 **פּוֹדֶה כְּשַׁעַר הָעִיר[142] וְהִפְסִיד יְצִיאוֹתָיו[143].**

141) משנה, שם. 142) כלומר, ביוקר. 143) וטעמו של דבר, שכל זמן שלא פדה את הפירות, הן ברשות מעשר שני, וחייב לטפל בהם ולהביאם לירושלים על חשבונו, בלי ניכוי ההוצאות. ואין הבדל אם מוליכן לירושלים בדרך ישרה או בדרך עקלתון. ואם מוליכן מן הגורן לעיר, או ממקום הזול למקום היוקר, דינו כמוליך את הפירות לירושלים, והוצאות הדרך על חשבונו ('תוספתא כפשוטה' עמוד 758).

יום שישי א' כסלו ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שהפודה מעשרו לעצמו מוסיף חומש, ואם האשה חייבת בו. מעשר שאין בחומשו שוה פרוטה. והפודה מעשר ביותר על דמיו. סלע בסלע בעה"ב קודם. ואם מותר להערים בפדיון מעשרו. אשה שהכניסה לבעלה מעשר שני. והפודה מעשר שני לעצמו ולא נתן את החומש. מעות מעשר שני אם צורפים בדינרי זהב. ואם יחלל כסף מעשר עם פירות מעשר על הכסף.

9 **א. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂרוֹ לְעַצְמוֹ[2] - בֵּין שֶׁהוּא שָׁלוֹ[3], בֵּין**
10 **שֶׁנָּפַל לוֹ בִּירֻשָּׁה[4], בֵּין שֶׁנִּתַּן לוֹ בִּטְבֻלוֹ מַתָּנָה[5] כְּמוֹ**
11 **שֶׁבֵּאַרְנוּ - חֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ. אִם הָיָה שָׁוֶה**
12 **אַרְבָּעָה - נוֹתֵן חֲמִשָּׁה[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם גָּאֹל יִגְאַל**
13 **אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ, חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו.**

2) רוצה לומר שגם המעות, שהוא מחלל עליהן, הן שלו, ומחלל לעצמו, שלעולם אינו מוסיף חומש אלא אם גם הפירות וגם הפדיון (= המעות) הם שלו. 3) שהפרישו מפירות שדהו. ואף על פי שאין המעשר קנוי לו, שהרי ממון גבוה הוא, אלא, חידוש הוא שחידשה התורה שעשאתו כשלו, לעניין פדיון והוספת חומש. 4) כלומר, המעשר עצמו (לא בטבלו). ואף על פי שממון גבוה הוא - חידשה התורה שלעניין פדיון היורש קונה את המעשר, והרי הוא כשלו, כשם שחידשה בבעל השדה. 5) במשנה שם: "שנותן לו במתנה". ואמרו בקידושין נד: שלרבי מאיר הסובר שמעשר שני ממון גבוה הוא, המדובר "כגון דיהיב ניהליה בטבליה". 6) היינו "חומש מלבר" וכן אמרו בבבא מציעא נג: "אבעיא להו, חומשא מלגיו (=מבפנים, כלומר על חמישה מוסיף אחד), או חומשא מלבר (=מבחוץ, כלומר על ארבעה מוסיף אחד)", ובמסקנא החליטו: "חומשא מלבר".

14 **ב. וְאִשָּׁה[7] שֶׁפָּדָת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהּ לְעַצְמָהּ[8] - אֵינָהּ**
15 **מוֹסִיפָה חֹמֶשׁ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ**
16 **- וְלֹא אִשָּׁה[9]. וְכֵן[10] אִם[11] פָּדָה פִּדְיוֹן פֵּרוֹת הַמַּעֲשֵׂר[12]**
17 **לְעַצְמוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ[13].**

7) קדושין כד. "בזוזי דידה ומעשר דידה, איש אמר רחמנא ולא אשה". 8) כלומר: גם הפירות וגם המעות שלה, שהאיש מוסיף חומש באופן זה. 9) ואם הפירות של הבעל, והיא פודה בשבילו - מוסיפה חומש, ששלוחו של אדם כמותו. 10) כלומר, כשם שהפודה פירות מעשר שני מוסיף חומש, כמו כן הפודה פדיון המעשר, מוסיף חומש. 11) ברייתא במנחות פב. "המתפיס מעות מעשר שני לשלמים, כשהוא פודן מוסיף עליהן שני חומשין, אחת לקודש, ואחד למעשר". 12) כלומר, מעות מעשר שני, שפדה פירות המעשר, עליהן. 13) על הקרן, ולא על החומש הראשון.

18 **ג. פָּדָה פֵּרוֹת מַעֲשֵׂרוֹ וְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְחָזַר וּפָדָה**
19 **הַפִּדְיוֹן לְעַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[14] - מוֹסִיף חֹמֶשׁ שֵׁנִי עַל**
20 **הַקֶּרֶן בִּלְבַד, וְאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַחֹמֶשׁ[15].**

14) שהוא מוסיף חומש. 15) בניגוד לאוכל תרומה בשוגג, שמוסיף חומש על חומש.

21 **ד. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[16] שֶׁאֵין בְּחֻמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[17] - אֵינוֹ**
22 **מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ[18]. וְכֵן מַעֲשֵׂר שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין[19]**
23 **- דַּיּוֹ שֶׁיֹּאמַר[20]: הוּא וְחֻמְשׁוֹ מְחֻלָּל עַל הַסֶּלַע הַזֶּה[21].**
24 **וְכָל[22] מַעֲשֵׂר שֶׁהוּא אֵינוֹ פּוֹדֵהוּ מִשֶּׁלּוֹ[23] - אֵינוֹ**
25 **מוֹסִיף חֹמֶשׁ[24]. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ מוֹסִיף**
26 **עָלָיו חֹמֶשׁ[25].**

16) שם נג: "תנו רבנן אם גאל יגאל איש ממעשרו, ממעשרו ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו שווה פרוטה. איתמר רב אמי אמר אין בו (= אין שווה פרוטה במעשר

שני עצמו), רב אסי אמר אין בחומשו". ופסק רבינו כרב אסי. ופירש רש"י שם, שאם אין בחומש שווה פרוטה, אינו בר פדיון. אבל בירושלמי מפורש: "מעשר שני שאין בחומשו שווה פרוטה, אינו מוסיף חומש". וכן פסק רבינו. 17) כשהמעשר עצמו אינו שווה ארבע פרוטות. והחומש הוא מלבר (= מבחוץ). 18) אבל הוא עצמו קדוש מדבריהם. ועיין בהלכה הסמוכה, שאם יש לו מעות שחילל עליהן מעשר שני אחר - אומר: "הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות". 19) ואפשר שאין בו ארבע פרוטות, שאז אין בחומשו שווה פרוטה, ואינו אלא מדבריהם. 20) כלומר, ואין צריך לפדותו על פי שלושה תגרים, כמו למעלה בפרק ד הלכה יט, ששם מדובר כשהמעשר מן התורה, כגון שיש בו וודאי ארבע פרוטות, שאז אינו אלא מדבריהם - הקלו בפדיונו. וכן אין צריך להמתין עד שיהא לו עוד מעשר שני, שיצטרף עם זה, ויהא בחומשם שווה פרוטה. 21) כלומר, על סלע שכבר חיללו עליו, מעשר שני אחר. 22) ירושלמי שם ראש הלכה ג: "אמר ר' יוחנן, כל מעשר שאינו הוא ופדיונו משלו אינו מוסיף חומש. ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' חנינא, טעמא דר' יוחנן, ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו (כלומר, חמישית משלו) יוסיף עליו, כדי שיהא הוא ופדיונו משלו". 23) בכתב־יד מעשה רוקח: "שאינו הוא ופדיונו משלו", וכלשון הירושלמי. 24) אבל עיקר הפדיון חל מן התורה. 25) כיוון שהחומש אינו מעכב. ובירושלמי דמאי שם: "בדין היה מעשר שני של דמאי, שיפריש עליו חומש (כשהוא פודה אותו כדרך שמפריש כשאוכל תרומת מעשר של דמאי), ולמה אמרו שלא יפריש, מפני גדירו (כלומר, גזרה) שאם את אומר לו שיפריש, אף הוא אינו מפריש [פודה] כל עיקר "ויאכלנו חוץ לירושלים בלא פדיון".

1 **ה. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהָיָה לוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחֵר**
2 **שֶׁלֹּא נִפְדָּה, אִם אֵין בְּחֻמְשׁוֹ[26] שָׁוֶה פְּרוּטָה - דַּיּוֹ**
3 **שֶׁיֹּאמַר[27]: הוּא וְחֻמְשׁוֹ מְחֻלָּל עַל מָעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת;**
4 **לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְצַמְצֵם אֶת מְעוֹתָיו.**

26) של המעשר שלא נפדה. 27) כלומר, "ולא אמרינן ימתין עד שיעלה לירושלים, או ימתין עד שיצרפנו עם אחר".

5 **ו. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר בְּיוֹתֵר עַל דָּמָיו[28] - לֹא נִתְפְּסָה**
6 **הַתּוֹסֶפֶת לְמַעֲשֵׂר.**

28) כלומר, הדמים, שעליהם הוא פודה, שווים יותר מהפירות. ירושלמי מעשר שני פרק ד הלכה ב: "אמר ר' יוחנן הקדש שפדאו יותר על דמיו תפס את הכל, מעשר שני שפדאו יותר על דמיו לא תפס את הכל. מה בין הקדש מה בין מעשר שני? אמר רבי אימי, שכן אדם מצוי להיות מרבה בהקדשו (כיוון שהוא נותנו לגזבר, אבל מעשר שני שנאכל לבעליו, אף שהוא ממון גבוה אינו פודהו אלא על שוויו)".

7 **ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר[29] בְּסֶלַע[30], וְאַחֵר[31] אוֹמֵר בְּסֶלַע**
8 **- בַּעַל הַבַּיִת קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹסִיף חֹמֶשׁ. בַּעַל**
9 **הַבַּיִת אוֹמֵר בְּסֶלַע, וְאַחֵר אוֹמֵר בְּסֶלַע וּפְרוּטָה[32] -**
10 **הָאַחֵר קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן[33].**

29) שהרי כופין אותו לפתוח ראשון. 30) לפדיון המעשר. 31) ראה להלן פרק ט הלכה ז ובכסף משנה שם, שאחר יכול לחלל שלא מדעת בעל הפירות. 32) במשנה שם: "בסלע ואיסר". 33) ובירושלמי שם: "ואין חומשו של זה (בעל־הבית) מרובה על תוספתו של זה? אמר רבי אבין שנייא היא שהוא יכול להערים עליו (על המעשר) ולפוטרו מן החומש".

11 **ח. מֵתֶר לְהַעֲרִים[34] עַל פִּדְיוֹן מַעֲשְׂרוֹ. כֵּיצַד? אוֹמֵר**
12 **אָדָם לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים וּלְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי[35]: הֵא**
13 **לְךָ[36] אֶת הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ וּפְדֵה לְךָ בָּהֶן הַמַּעֲשֵׂר, כְּדֵי**
14 **שֶׁלֹּא יוֹסִיף חֹמֶשׁ. אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ: פְּדֵה לִי בָּהֶן[37].**
15 **וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: פְּדֵה לִי מִשֶּׁלְּךָ - אֵינוֹ מוֹסִיף**
16 **חֹמֶשׁ[38].**

34) "תחבולת ההיתר תיקרא הערמה, ושאינו להיתר, תיקרא מרמה". 35) "עבד עברי אין גופו קנוי, אלא מעשה ידיו בלבד. והוא כמו שכיר, כמו שאמר השם יתברך כי משנה שכר שכיר וכו'". [ולא הזכירו כאן "אשתו", שכיוון שאין זו מתנה גמורה אלא על מנת להחזיר - קנתה והבעל אוכל פירות. ומה שאמרו "במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות", אין זה אלא במתנה גמורה שהנותן בעין יפה הוא נותן, ובמתנה על מנת להחזיר לא אמרו כן. ובפרק א מהלכות עירובין הלכה כ, הזכירו "אשתו", לפי ששם מדובר במתנה גמורה]. 36) [נראה מדברי רש"י בגיטין סה. שזו היא מתנה על מנת להחזיר]. 37) שאין זו לשון מתנה אלא לשון שליחות וחייב בחומש. 38) כלומר: הא לך מעות ופדה פירות מעשר שני שלי על המעות שלך. שכיוון שאמר לו: "על המעות שלך" - הרי זו מתנה.

17 **ט. אֲבָל לֹא יִתֵּן הַמָּעוֹת לִפְדּוּת[39] לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ**
18 **הַקְּטַנִּים[40] וּלְעַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן**
19 **כְּיָדוֹ[41]. נָתַן לְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיָּה, אִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי זֶה**
20 **מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְעֻצִּין שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - דְּבָרָיו**
21 **קַיָּמִין; שֶׁאָמָה הָעִבְרִיָּה קְנָנָה הִיא, וְאֵין הַקָּטָן זוֹכֶה**
22 **לַאֲחֵרִים[42] אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם[43].**

39) עליהן. 40) לדעת התוספות, המדובר בשהגיעו לעונת נדרים, שתרומתם תרומה והוא הדין שפדיונו פדיון. 41) ונמצא שהמעות ברשותו, וחייב בחומש. 42) כלומר, אף על פי שהוא זוכה לעצמו מן התורה, כיוון שדעת אחרת מקנה להן - אינו יכול להקנות לאחרים. וכמו כן לפדות מעשר שני של אחרים. 43) אבל לא בדבר שהוא מן התורה.

23 **י. וְכֵן מַעֲרִים וְנוֹתֵן הַמַּעֲשֵׂר מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא בְּטִבְלוֹ[44],**
24 **וְאוֹמֵר הַנּוֹתֵן: הֲרֵי הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין עַל מָעוֹת**
25 **שֶׁבַּבַּיִת[45].**

44) קודם שהפריש מן הכרי, ולא לאחר מכן, שכיוון שמעשר שני ממון גבוה הוא, אינו נקנה במתנה. 45) "בראשונה היו עושין כן במעות (כלומר, היה מקנה המעות לחבירו, והלה פודה הפירות על מעותיו) היו נוטלין

אותן (את המעות) ובורחין, התקינו שיהו עושין כן בפירות [שאינם נוחים כל כך לתפיסה ובריחה]".

יא. שְׁנֵי אַחִין אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, [אָב וּבְנוֹ[46]] - פּוֹדִין זֶה לָזֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹסִיף חֹמֶשׁ. אִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, הוֹאִיל וְהוּא מָמוֹן גָּבוֹהַּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - לֹא קָנָה בַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם פָּדָהוּ[47] - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ[48].

46) ואף שכבר כתב רבינו (למעלה הלכה ח), שבן פודה לאביו, הוסיף וכתב כאן, שאף האב פודה לבנו, אף על פי שהבן קרוב ללב אביו, יותר משהאב קרוב לבנו. 47) על מעות שלו. 48) וכמו כן אם פדתה האשה, אינה מוסיפה חומש.

יב. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[49] לְעַצְמוֹ, וְנָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב וַהֲרֵי נִתְחַלֵּל - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּתֵּן הַחֹמֶשׁ, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע וְלֹא יִתֵּן.

49) שהוא מוסיף חומש.

יג. מְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אִם רָצָה לְצָרְפָם[50] בִּדְינָרֵי זָהָב כְּדֵי לְהָקֵל מַשָּׂאן - מְצָרְפָן. וְאִם צֵרְפָן לְעַצְמוֹ - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ, שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ פְּדִיָּה.

50) לפרטם.

יד. הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[51], בֵּין בִּירוּשָׁלַיִם בֵּין חוּץ לִירוּשָׁלַיִם - לֹא יְצָרְפֶנָּה[52] כֻּלָּהּ בִּמְעוֹת נְחֹשֶׁת[53], אֶלָּא בְּשֶׁקֶל מְעוֹת כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מְעוֹת נְחֹשֶׁת[54].

51) כלומר: יש לו סלע של מעשר שני ורוצה לפרטו על מעות של נחושת. 52) יפרטנה. 53) שכיוון שאינו מוציא כל הכסף בבת אחת, לא התירו לפרוט כולו במעות נחושת, שכבוד הוא למעשר כשהוא מחולל על כסף. 54) וצריך לומר, שמדובר כאן בשעת הדחק, שהרי אין מחללין כסף על נחושת אלא בשעת הדחק. וכשמחלל כסף על נחושת התירו גם לחלל כסף על כסף, אף שאין מחללין כסף על כסף אפילו בשעת הדחק. ולכן לא נמנתה משנה זו בעדיות פרק א, בין הדברים שבית הלל לחומרא ובית שמאי לקולא, כיוון שיש בדברי בית הלל קולא, שהתירו לחלל כסף על כסף בשעת הדחק, אגב חילול כסף על נחושת.

טו. מֻתָּר לְחַלֵּל כֶּסֶף מַעֲשֵׂר עִם פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַכֶּסֶף[55]. וְהוּא[56] שֶׁיִּהוּ בַּפֵּרוֹת פָּחוֹת מִשָּׁוֶה דִּינָר[57]; אֲבָל אִם הָיָה בָּהֶן שָׁוֶה דִּינָר[58] - לֹא יְחַלֵּל עִם הַכֶּסֶף[59], אֶלָּא בִּפְנֵי עַצְמָן. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת שָׁוֶה דִּינָר וּשְׁלִשָׁה דִּינָרִין שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵינוֹ מְחַלֵּל הַכֹּל עַל סֶלַע אַחַת; אֲבָל אִם הָיָה לוֹ חֲצִי דִּינָר פֵּרוֹת וַחֲצִי דִּינָר מָעוֹת - מְחַלֵּל שְׁנֵיהֶם עַל דִּינָר אֶחָד.

55) אף שכסף מעשר לבדו אין מחללין על כסף - ביחד עם הפירות, מותר. 56) ירושלמי שם: "רבי שמעון בן לקיש אוקמה פליגין רבי מאיר ורבנן, בפירות שאין בהן כדי כסף (כלומר, שאינם שווים כדי חילולם על מטבע כסף חשובה), אבל בפירות שיש בהם כדי כסף אף רבנן מודו (שאין מחללין כסף עמהם). חצי דינר כסף וחצי דינר פירות, מותר, דינר כסף ודינר פירות, אסור, כל שכן שני דינרי כסף ושני דינרי פירות שאסור". 57) שקשה לחלל בפני עצמם. 58) שאפשר לחללם בפני עצמם. 59) שאין מחללים כסף על כסף.

יום ש"ק ב' כסלו ה'תשע"ט

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מעות חולין ומעות מעשר שנתפזרו ולקט מכאן ומכאן. סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו. האומר לבנו מעשר בזרית זו ונמצא בזרית אחרת. מי שנשתתק או מי שאמרו לו בחלום מעשר שני של אביך במקום פלוני. האומר לבניו אל תגעו בזרית פלונית או טמן מעות בפניהם ואמר של פלוני הם. המוציא כלי וכתוב עליו מ' או ד' או ט' או ת' או ק'. ומעות הנמצאות בירושלים. ודין תיבה שנשתמש בה חולין ומעשר שני, ומעשר של ודאי ושל דמאי שנתערבו. הזורע מעשר שני אחר שנכנס לירושלים.

א. מְעוֹת[2] חֻלִּין וּמְעוֹת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ, וְלִקֵּט מִכָּן וּמִכָּן[3] - מַה שֶּׁלִּקֵּט לִקֵּט לְמַעֲשֵׂר[4], עַד שֶׁיַּשְׁלִים[5], וְהַשְּׁאָר חֻלִּין[6]. וְאִם בָּלַל וְחָפַף[7] אוֹ[8] שֶׁלִּקֵּט מִצַּד אֶחָד[9] וּמָצָא חָסֵר - הֲרֵי זֶה לְפִי חֶשְׁבּוֹן. כֵּיצַד? הָיוּ מָאתַיִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמֵאָה חֻלִּין, נִתְפַּזְּרוּ וּבִלְּלָן וְחָפַף הַכֹּל, נִמְצְאוּ מָאתַיִם וְשִׁבְעִים[10] - הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מֵהֶן מַעֲשֵׂר, וְתִשְׁעִים חֻלִּין. זֶה הַכְּלָל: הַמִּתְלַקְּטִין[11] - לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהַנִּבְלָלִין[12] - לְפִי חֶשְׁבּוֹן. מַתְנֶה[13] וְאוֹמֵר: אִם אֵלּוּ שֶׁבְּיָדִי הֵן הַמַּעֲשֵׂר - הַשְּׁאָר חֻלִּין[14]; וְאִם הֵן חֻלִּין[15] - הֲרֵי מְעוֹת הַמַּעֲשֵׂר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן מְחֻלָּלִין עֲלֵיהֶם[16].

2) מעשר שני פ"ב משנה ה. 3) ירושלמי שם: "אמר רבי יונה, והוא (זה שאמרו במשנה: "מה שלקט לקט למעשר") שליקט מכאן ומכאן (שכיון שאינו מלקט ממקום אחד, ייתכן שעלו בידו מעות המעשר. ומכל־מקום צריך להתנות, כדלהלן, שהרי אין הדבר ברור, ואולי מעות חולין בידו, ומעשר על גבי הקרקע), אבל אם לקט על אומן (כלומר, בשורה, מצד אחד) כבולל וחופן הוא". 4) ירושלמי שם: "אמר רבי זעירא כדי לשכר שני (כלומר, מה שאמרו "לקט למעשר", הוא כדי שמעשר שני ישתכר), שמא יאבדו השאר (שלא לקט עדיין) ויהיו אלו שבידו תפוסין על השני (כלומר, וינהוג בהן כבמעשר שני, וראה להלן). 5) "מנין - של מעשר שני" (פירוש המשנה). 6) "ואם נאבד מהן דבר, של חולין נאבד" (שם). 7) כלומר, עירבן יחד ולקטן מלא חפניו. 8) ראה בירושלמי שהוא למעלה. 9) שוודאי שחפן מחולין וממעשר שני ביחד. 10) שאבדו שלשים. 11) מכאן ומכאן, כנ"ל. 12) או שנלקטו מצד אחד, כנ"ל. 13) ירושלמי שם. ונראה מדברי רבינו, שזה מוסב גם על המתלקטים וגם על הנבללים (מעשה רוקח

ומראה הפנים, ועיין רע"ב). 14) כלומר, ממילא הן חולין. 15) כולן או חלקן. 16) צריך עיון: הרי אין מחללים כסף על כסף או נחושת על נחושת, אף בשעת הדחק, כמפורש למעלה פ"ד הלכות ה־ז (תוספות יום־טוב). [ושמא התירו כאן מפני שהדבר ספק, שמא אלו שבידו הן המעשר, כשם שהתירו בדמאי, כמפורש שם הלכה ח]. ומעשה רוקח כתב שלא אסרו אלא לכתחילה. וכאן הרי זה בדיעבד. ועיין תוספות בביצה י: ד"ה חולין.

ב. סֶלַע[17] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְשֶׁל חֻלִּין שֶׁנִּתְעָרְבוּ - מֵבִיא בְּסֶלַע מָעוֹת[18], וַאֲפִלּוּ מְעוֹת נְחֹשֶׁת[19], וְאוֹמֵר: סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא מְחֻלֶּלֶת עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ; וְאַחַר כָּךְ בּוֹרֵר אֶת הַיָּפֶה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[20] וּמְחַלֵּל הַמָּעוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת עָלֶיהָ, וְתַחֲזֹר הַסֶּלַע הַיָּפָה לְמַעֲשֵׂר.

17) שם משנה ו. 18) של כסף. וראה בהלכה הקודמת משום מה התירו כאן לחלל כסף על כסף. ואינו יכול לקחת סלע אחד משני הסלעים הנ"ל ולחלל בתנאי - גזירה שמא ישכח ויקח בלי תנאי (רע"ב). ובהלכה הקודמת, שנתערבו הרבה מעות, לא חששו שמא ישכח, מכיון שיש לו שם טירחא רבה ללקט הרבה מעות - ייזכר (תוספות יום־טוב). 19) נראה שעל מעות של כסף יותר קל, וזה צריך עיון, שהרי אדרבה כסף על כסף אין מחללים אפילו בשעת הדחק, ואילו כסף על נחושת מחללין בשעת הדחק (למעלה פ"ד הלכות ו־ז). וראה בר"י קורקוס. 20) שמא היא היתה של מעשר שני.

ג. הָאוֹמֵר[21] לִבְנוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּזָוִית זוֹ, וְנִמְצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת - הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[22]. אָמַר לוֹ: הֲרֵי שָׁם מָנֶה, וְנִמְצָא מָאתַיִם - הַשְּׁאָר חֻלִּין[23]. הֲרֵי שָׁם מָאתַיִם, וְנִמְצָא מָנֶה - הֲרֵי הוּא חֻלִּין[24]. הִנִּיחַ[25] מָנֶה מַעֲשֵׂר וְנִמְצָא מָאתַיִם, מָאתַיִם וְנִמְצָא מָנֶה, אֲפִלּוּ[26] הֵן[27] בִּשְׁנֵי כִּיסִין - הַכֹּל חֻלִּין[28].

21) שם פ"ד משנה יב. 22) שאני אומר פירות מעשר נלקחו, ואלו אחרים הם. 23) שאנו אומרים: יודע היה האב שיש שם עוד מנה חולין, אבל לא הוצרך להזכיר לו אלא המנה של מעשר שני, בכדי להזהירו שיאכלו בקדושה, מה־שאין־כן בהניח מנה ונמצא מאתים, דלהלן, שוודאי אחרים הן, והכל חולין. 24) במשנה שלפנינו שם: "הכל מעשר", ועל־פי־זה השיגו הראב"ד. אבל בכתב־יד מינכן שם: "הכל חולין, (תוספתא כפשוטה), וכחכמים בתוספתא שם, ודלא כרבי שאמר: "מנה מונח ומנה מוטל", וראה למעלה. 25) תוספתא שם וביצה שם. 26) בביצה שם: "דרבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר בשני כיסין מחלוקת (רבי וחכמים), אבל בכיס אחד דברי הכל חולין (שכיון שנטל הכיס, נטלו שניהם, ואלו אחרים הם). וחד אמר בכיס אחד מחלוקת, אבל בשני כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל". ופסק רבינו כמאן־דאמר הראשון, שהמחלוקת בשני כיסין, וכחכמים, שאפילו באופן זה הכל חולין. ואף שרב אשי שם העמיד התוספתא בכיסים מקושרים, דעת רבינו שלא אמר רב אשי זאת אלא לתרץ מה שהקשו שם על האומר בכיס אחד מחלוקת. וכן הוא ברש"י ובמאירי, ולא כהר"ח. וראה בפ"ב מהלכות יו"ט הלכה ו, שאף שם לא הזכיר רבינו "מקושרים", ובבית־יוסף אורח־חיים סי' יג. 27) שני המנים. 28) שלא כרבי שם, שאמר במנה ומצא מאתים - "חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה" (וראה למעלה, וצריך עיון), ובמאתים ומצא מנה - "מנה מונח ומנה מוטל", אלא כחכמים שאמרו בשני האופנים הנ"ל: "הכל חולין", שאני אומר: של מעשר ניטלו, ואלו אחרים הם.

ד. אָמַר[29] לוֹ אָבִיו: כִּיס מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[30] לִי בַּבַּיִת, הָלַךְ וּמָצָא שָׁם שְׁלֹשָׁה כִּיסִים - הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן מַעֲשֵׂר[31], וְהַשְּׁאָר חֻלִּין. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֹאכַל מִן הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיְּחַלֵּל עַל הַגָּדוֹל[32].

29) תוספתא שם פ"ה הלכה ה. 30) פירות מעשר שני, וראה להלן. 31) שהרי באב המצווה לבנו, אין אומרים, שמא מה שהיה ניטל, ואלו אחרים הם (בהלכה הקודמת), אלא אומרים, ודאי הוסיף על המעשר שהניח מתחילה. ואם כן, כשאומר סתם "כיס מעשר לי בבית", ודאי לגדול הוא מתכוין. 32) מלשון זה נראה, שמחלל בלא תנאי, ואינו אומר "ואם כיס זה אינו מעשר, יהיו הללו מחוללים עליו" כיון שקרוב לוודאי שהגדול הוא המעשר, וראה בתוספתא כפשוטה.

ה. מִי[33] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[34], וְאָמְרוּ לוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלְּךָ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[35], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[36], כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין[37], וַהֲרֵי דְּבָרָיו קַיָּמִין[38].

33) שם הלכה ח. 34) כלומר, ניטל ממנו כח הדיבור, אבל הוא שומע. 35) כלומר, בלשון שאלה. 36) "שירמוז בראשו וכו' תשובה נכונה לשאלה" (פירוש המשנה לגיטין פ"ז משנה א). 37) פ"ב מהלכות גירושין הלכה טז. וראה גם בפכ"ט מהלכות מכירה הלכה ג. 38) כלומר, אם עמד בבדיקות.

ו. אָמְרוּ[39] לוֹ בַּחֲלוֹם[40]: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל אָבִיךָ שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ הֲרֵי הוּא בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא שָׁם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לוֹ - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר[41]. דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין[42].

39) תוספתא שם, הלכה ט (הובאה בסנהדרין ל.). 40) ראה בתוספתא כפשוטה. 41) ואוכלו לכתחילה בלי חילול. 42) "שפועלת המדמה אף־על־פי שצודקת במקצת, הרבה פסולת מתערב עמו, ואין חוששין לו עד שיתברר" (מאירי לסנהדרין עמוד 821). וראה בפ"י מהלכות זכיה ומתנת הלכה ז, וביו"ד סי' רנט סעיף ו בהגהות הרמ"א, ובפתחי תשובה שם.

ז. הָאוֹמֵר[43] לְבָנָיו: אֲפִלּוּ אַתֶּם מֵתִים[44] אַל תִּגְּעוּ בְּזָוִית זוֹ, וְנִמְצְאוּ שָׁם מָעוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[45]. טָמֵן[46] מָעוֹת מִפְּנֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם: שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, אוֹ

13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27

שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן, אִם כְּמַעֲרִים[47] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרָיו, וְאִם כְּמִתְכַּוֵּן[48] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[49].

43) תוספתא שם, הלכה י. 44) כלומר, ברעב (תוספתא כפשוטה). 45) שהוא כמערים (ראה להלן), אף־על־פי שאינו נראה כן, שאם היו המעות מעשר, היה לו לפרש זאת, וראה להלן. 46) שם, הלכה יא. 47) "שעושה שלא יחזיקוהו כעשיר, או כדי שלא יקחו בניו" (הגהות מרדכי לבבא בתרא פ"א סוף סי' תרנח). 48) למסור להם עדות. 49) וראה בתוספתא כפשוטה, ובהלכה זכיה ומתנת שם, הלכה ה. וצ"ע, מדוע לא כתב רבינו כאן, מה שכתב שם בהלכה ו.

ח. הַמּוֹצֵא[50] כְּלִי[51] וְכָתוּב עָלָיו מ' - הֲרֵי מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[52]. ד' - דְּמַאי. ט' - טֶבֶל. ת' - תְּרוּמָה. ק' - קָרְבָּן[53]. וְאִם[54] הָיָה שֶׁל מַתֶּכֶת ? הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ קָרְבָּן[55]. שֶׁכֵּן[56] הָיוּ כּוֹתְבִין אוֹת אַחַת מִן הַשֵּׁם בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה[57].

50) מעשר שני פ"ד משנה יא, ותוספתא שם פ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 51) של חרס. וראה להלן. 52) ואין לומר שהכוונה למעשר ראשון או למעשר שני, שהרי הם מותרים לזרים ומדוע יכתוב עליו כלל. ואם משום תרומת מעשר שבו, היה כותב ת"מ. אלא ודאי הכוונה למעשר שני, ומפני החשש שמא יכשל בו באכילה מחוץ לירושלים כתבו כן (תוס' אנשי שם). 53) אבל הכלי עצמו, חולין. ש"דמי מה שבתוכו יותר מדמי הכלי, והוא אצל בני אדם גרוע כל כך, שאין מקדיש אותם שום אדם לבדק הבית. ומה שחלקו (חכמים) על רבי יהודה (שם משנה י), הוא בכלי של מתכת (אבל לא בכלי חרס שמודים בו שהוא חולין" - פירוש המשנה). 54) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. 55) שכלי של מתכת דרך בני אדם להקדיש. 56) שם משנה יא. וזה מוסב על כל ההלכה. 57) שגזרו על המצוות ופחדו לכתוב במפורש, ולכן כתבו רק ברמז. "ומשום שעת הסכנה הורגלו בכך לעולם, לכתוב אות אחת מן השם" (משנה ראשונה).

ט. מָעוֹת[58] הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם[59], אֲפִלּוּ דִינְרֵי זָהָב עִם הַכֶּסֶף וְעִם הַמָּעוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[60], הוֹאִיל[61] וְשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם מִתְכַּבְּדִין בְּכָל יוֹם[62]. מָצָא[63] בְּתוֹכָן חֶרֶס וְכָתוּב בּוֹ מַעֲשֵׂר - הֲרֵי אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[64]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[65] בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה[66]; אֲבָל בָּרֶגֶל[67] - הַכֹּל מַעֲשֵׂר[68].

58) שם משנה ט, ופירשה רבינו בירושלים, על פי שקלים פ"ז משנה ב, ובקצת נוסחאות כתוב כן במשנתנו (מלאכת שלמה). 59) "בכל השווקים" (פירוש המשנה לשקלים שם), ולא לפני סוחרי בהמה, דלהלן. 60) ירושלמי מעשר שני שם: "שלא תאמר הואיל ואין דרך בני אדם לעשות כן (לערב מינים שונים של מטבעות) יהא (מעשר) שני, לפום כן (לפיכך) צריך מימר, חולין" ("ולא נחוש ונאמר שמא אלו המעות חזר וחיללן על הכסף הזה או על הזהב" - ומעות מעשר הן שנשתיירו כאן משעת הרגל - פירוש המשנה למעשר שני שם), וראה להלן. 61) פסחים ז. ובבא מציעא כו. בשם רבי שמעיא בר זירא. 62) ולכן אומרים: "קמאי קמאי (מעות המעשר שנפלו ברגל) אזלי (כבר נתכבדו) והני אחריני נינהו" (שם ושם). ודעת רבינו היא, שלא הוצרך רב שמעיא לטעם "הואיל ושווקי ירושלים מתכבדים בכל יום", אלא כדי לומר, אם מצא דינרי זהב עם כסף ועם מעות, שהם חולין, אף שיש מקום לומר שהם מעשר (ראה למעלה), אבל אם מצא סתם מעות, פשוט שהולכין אחר הרוב, ואין צורך לטעם הנ"ל. ולא כדעת רש"י והמאירי בפסחים שם. וראה להלן בהלכה יא. 63) מעשר שני שם. 64) "ולא נאמר שמא הן חולין, וזה החרס הוא מכלי שהיה בו מעשר נתון בתוכו וכתבו עליו מעשר" - כבהלכה הקודמת (פירוש המשנה שם). 65) שקלים שם. וקאי על הרישא. 66) שרוב המעות שבעיר חולין הן. 67) "שכל ישראל עולין לרגל, וכל מי שיש אצלו מעות מעשר שני, מעלה אותן עמו" (פירוש המשנה). 68) כלומר, אף כשלא היה חרס שכתוב עליו: "מעשר", בין המעות, ואף המעות שבתערובת. וראה למעלה הערה נב בשם פירוש המשנה על הירושלמי.

י. מָעוֹת[69] הַנִּמְצָאוֹת לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְּהֵמָה בִּירוּשָׁלַיִם - לְעוֹלָם[70] מַעֲשֵׂר; שֶׁחֲזְקַת רֹב הָעָם מְבִיאִין מְעוֹת מַעֲשֵׂר וְקוֹנִין בּוֹ בְּהֵמוֹת[71]. וְהַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבַּיִת - לְעוֹלָם[72] חֻלִּין[73]; שֶׁחֲזְקָתָן[74] מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה שֶׁחִלְּלוּם הַגִּזְבָּרִין עַל בְּהֵמָה[75].

69) שקלים שם. 70) אף בשאר ימות השנה. 71) שנאמר (דברים יד, כו): "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וגו'". וראה ברש"י ובר"ח לפסחים ז. ובמנחות פב. וברבינו גרשום שם. "וכל מה שימצא לפני סוחרי הבהמות בקר וצאן, נאמר שמא (לשון ספק, וכאן משמע שהן מעשר ודאי) ממעות מעשר שני נפלו מיד הקונה (קודם שקנו הבהמות ונתחללה קדושת המעות על הבהמות)" - פירוש המשנה. וראה בבבא מציעא כו. בתוס' ד"ה לעולם. 72) אף ברגל. 73) ואין אומרים: יהא הקדש קונה המעות מדין חצר, שאין חצר להקדש (רשב"ם ותוספות בבבא בתרא עט. וראה בקצות־החושן סימן ר סעיף א). 74) ירושלמי שם: "רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן, שאין הכהן מוציא מן הלשכה מעות עד שהוא מחללן על הבהמה". 75) ומזה שלא כתב רבינו, שהמעות באו מבני אדם שהכניסום בצינעא להר הבית (פסחים ובבא מציעא שם ברש"י ותוספות ד"ה בהר הבית), נראה שמה שכתב בפ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ב, "לא יכנס אדם להר הבית וכו' במעות הצרורין לו בסדינו", כוונתו בין בפרהסיא ובין בצינעא. וראה בירושלמי סוף מסכת ברכות, ובמשנת מכון הערי פישל שם עמ' 67 הערה נוספת 1 של הגרמי"ל זק"ש.

יא. תִּבָּה[76] שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ חֻלִּין וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְנִמְצָא בְּתוֹכָהּ מְעוֹת: אִם רֹב מַנִּיחִין מַעֲשֵׂר[77] - הֲרֵי הַמְּעוֹת מַעֲשֵׂר[78]; וְאִם רֹב מַנִּיחִין חֻלִּין - חֻלִּין; מֶחֱצָה[79] לְמֶחֱצָה[80] - חֻלִּין[81].

76) תוספתא מעשר שני פ"ב, והובאה בפסחים שם. 77) כלומר, רוב בני אדם המניחין בתיבה זו, מניחין בה מעות מעשר. וראה ברש"י שם ד"ה אם רוב חולין. 78) אף־על־פי שהמניח חולין, מניח יותר מהמניח מעשר, מכל־מקום כיון שרוב מכניסין מעשר, מן הסתם רוב המעות מעשר. 79) פיסקא זו אינה בברייתא. 80) כלומר, מחצית המשתמשים, מניחין חולין, ומחציתם מעשר. 81) כיון שרוב המעות חולין. וראה ברדב"ז כאן, ובסוף ההלכה הסמוכה. וכן הגירסא בכל כתבי־היד בדברי רבינו, וכן גרס בדברי רבינו, המאירי לפסחים שם. ברם המהרי"ק כתב: "מצאתי השגות ישנות כתוב בהן מחצה על מחצה חולין. אמר אברהם (הראב"ד) ספרים אחרים, מעשר (כלומר, כך הגירסא בדברי רבינו - תוספתא כפשוטה שם), ובוודאי שהיא הנוסחא האמיתית וכו'". ובפסחים שם, הקשו מברייתא זו לנאמר שם, שהולכים אחר אחרון, ולא אחר הרוב, והעמידו הברייתא באוקימתות שונות, ורבינו השמיטן, וצריך עיון למה (כסף־משנה).

1 **יב. מָצָא[82] פֵּרוֹת בֵּין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר לְפֵרוֹת תְּרוּמָה -**
2 **יִפְּלוּ לַקָּרוֹב[83]. מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה - יֵאָכְלוּ כְּחֲמָרֵי**
3 **שְׁנֵיהֶן: אֲסוּרִין לְזָרִים וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם[84] וְהֶעֱרֵב**
4 **שֶׁמֶשׁ - כִּתְרוּמָה[85]; וַאֲסוּרִים לְאוֹנֵן וּטְעוּנִים הֲבָאַת**
5 **מָקוֹם - כְּמַעֲשֵׂר[86]. וְכֵן[87] הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בֵּין חֵלִין**
6 **לְמַעֲשֵׂר[88].**

82) תוספתא שם. 83) אין המדובר כשנפלו הפירות מאחת הערימות ואין אנו יודעים מאיזה מהן, שאם לא כן לא היה רבינו פוסק שהולכים אחר הקרוב, שהרי רוב וקרוב הולכים אחר הרוב (פ"ט מהלכות רוצח הלכות ו־ז, ופט"ו מהלכות גזילה הלכה יח), אלא המדובר באופן שרצו להוסיף פירות על הערימות הללו ונפלו מידו של זה, ואין אנו יודעים מה היו בידו אם מעשר שני, ואם־כן רצה לתת אותם על ערימת מעשר שני, או תרומה, ורצה להוסיפם על ערימת התרומה, ולכן פסקו בזה ללכת אחר הקרוב ולא אחר הרוב. וכן נראה מפירוש המשנה לשקלים פ"ז מ"א (שכתב רבינו בסוף הלכה זו) שכתב שם: "לפי שזכר (התנא) הספק הנולד בין השופרות (כלומר, מעות שנמצאו בין שופרות השקלים לנדבה), זכר גם כן כשנפל כיוצא בו לאדם בין מעות חולין ובין מעות מעשר שני באיזה מקום שיהיה". וראה ברדב"ז ובתוספתא כפשוטה שם. 84) פי"א מהלכות תרומות הלכה ז. 85) שם פ"ז הלכה ב. 86) למעלה פ"ב הלכה א, ופ"ג הלכה ה. 87) שקלים פ"ז סוף משנה א. 88) ראה למעלה בהערה פב.

7 **יג. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[89] שֶׁל דְּמַאי וְשֶׁל וַדַּאי שֶׁנִּתְעָרְבוּ[90] -**
8 **יֵאָכְלוּ כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן[91].**

89) תוספתא שם. 90) באופן שאין באחד מהם לבטל את חבירו. 91) (לא כתב רבינו כאן: "כחומרי שניהן" כמו שכתב בהלכה הקודמת, אלא "כחמור שבהן", לפי שכאן אין חומר בשניהם אלא אך ורק במעשר שני של ודאי, וחומרתו בזה שאינו נאכל באנינות (למעלה פ"ג שם), בניגוד למעשר שני של דמאי שהוא קל ונאכל באנינות (שם הלכה ח, וראה בתוספתא כפשוטה). וכעין זה גם בפ"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כב, בחתיכות של קדשי קדשים שנתערבו בחתיכות קדשם קלים, או הנאכלין ליום אחד בנאכלין לשני ימים, שיאכלו כחמור שבהן - שגם שם הכוונה לאכלו כקדשי קדשים או כנאכלין ליום אחד, ולא כחמור שבשניהם, שהרי בקדשים קלים אין שום חומר שאינו בקדשי קדשים, ובנאכלים לשני ימים אין שום חומר שאינו בנאכלין ליום אחד).

9 **יד. פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת חֵלִין[92] - יֵאָכֵל**
10 **הַכֹּל בְּטָהֳרָה[93] בַּמָּקוֹם[94] אוֹ יִפְדֶּה אֶת הַמַּעֲשֵׂר.**
11 **לְפִיכָךְ[95], אִם[96] נִתְעָרְבוּ[97] בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל**
12 **שֶׁהֵן כְּמִנְיָן[98]; הוֹאִיל וְהוּא בִּירוּשָׁלַיִם[99], הֲרֵי הוּא**
13 **כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין[100]; וְיֵאָכֵל הַכֹּל בְּטָהֳרָה.**

92) חוץ לירושלים. ובאופן שאין באחד לבטל את חבירו, כנ"ל. אבל אם יש בחולין כדי לבטל את המעשר, הרי הוא מבטלו, שכיון שהמעשר אסור באכילה מחוץ לירושלים, הרי הוא כדבר שאין לו מתירין, שהוא מתבטל. ואף שהוא עומד להעלותו לירושלים, ושם הוא מותר באכילה, כיון שיש טורח בהעלאתו, אין זה קרוי "יש לו מתירין" (רע"ב לביכורים פ"ב משנה ב, על־פי דברי רבינו בפירוש המשנה שם). ומשום שאפשר לפדותו, אינו כדבר שיש לו מתירין, כיון שאין מצוה בפדייתו (תוספות אנשי שם, שם). וראה להלן. 93) ראה למעלה פ"ג הלכה א. 94) כלומר, בירושלים (למעלה פ"ב הלכה א). 95) כלומר לפי שהמעשר נאכל בירושלים. 96) ביכורים שם. 97) פירות מעשר בפירות חולין כנ"ל. 98) בדפוס רומי: "במנין". וצ"ל: "במינן", וכן כתב להלן בפ"ד מהלכות ביכורים הלכה טו. וכן פסק בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה יב, שמה שאמרו: דבר שיש לו מתירין אינו בטל, אין זה אלא במין במינו (תוספות יום־טוב שם, ומשנה־למלך כאן). 99) שהוא מקום אכילתו. אבל אם נתערבו חוץ לירושלים אינו כדבר שיש לו מתירין, ראה למעלה. ועיין להלן. 100) שאוסר תערובתו במין במינו (הלכות מאכלות אסורות שם).

14 **טו. הַזּוֹרֵעַ[101] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחַר שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם -**
15 **הַגִּדּוּלִים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[102]. זְרָעוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס - הַגִּדּוּלִין**
16 **חֵלִין[103], וַאֲפִלּוּ[104] בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה. וּפוֹדִין[105]**
17 **אוֹתוֹ[106] בִּשְׁעַת זְרִיעָתוֹ[107].**

101) ביכורים שם. 102) אפילו בדבר שזרעו כלה, ראה בירושלמי שם. 103) בירושלמי שם הלכה ב: "אתא חד סב שאל וכו' תמן (תרומות פ"ט משנה ד) את אמר גידוליהן (של מעשר שני) מותרין, והכא (בכורים שם) את אמר גידוליהן אסורין וכו' רבי ירמיה רבי אימי בשם רבי שמעון בן לקיש, הן דתימר גידוליהן אסורין איסור מחיצה (כשנכנס לירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרין, היתר זרות (קודם שיכנס לירושלים)" - כסף־משנה. וטעמם של דברים הוא, כמבואר למעלה, שבירושלים דינו של מעשר שני כדבר שיש לו מתירין, אבל חוץ לירושלים אינו כדבר שיש לו מתירין, ומתבטל הזרע בגידולין. 104) ירושלמי

ביכורים שם, ובתרומות שם הלכה ב. 105) תרומות שם. 106) את המעשר. 107) כלומר, לכתחילה צריך לפדותו בשעת הזריעה, שאם לא כן, הרי הוא בכלל "מבטל איסור לכתחילה" שאסור (פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה יב). אולם אם בדיעבד לא פדה - הגידולין חולין, כמו שכתב רבינו בפ"ה מהלכות מעילה הלכה יא, לענין הקדש, שהרי דין מעשר שני ודין הקדש, נשנו יחד בענין זה במסכת תרומות שם.

1 **טז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[108] בָּטֵל בְּרֹב. בְּאֵיזֶה מַעֲשֵׂר אָמְרוּ?**
2 **בְּמַעֲשֵׂר שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם וְיָצָא, וְנָפְלוּ מְחִיצוֹת[109].**
3 **שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם מְחִיצוֹת לְהַחֲזִירוֹ לְשָׁם[110], וְאִי אֶפְשָׁר**
4 **לִפְדּוֹתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּכְנַס[111] וְאַף עַל פִּי[112] שֶׁאֵין בּוֹ[113]**
5 **שָׁוֶה פְּרוּטָה; וְנִמְצָא דָבָר שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין, וּבָטֵל**
6 **בְּרֹב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[114].**

108) ברייתא בבבא מציעא נג. 109) שם: במסקנת הגמרא, שלא חילקו חכמים בין אם ישנן מחיצות לבין אם אינן, אלא לעולם נקלט הוא במחיצות ואינו נפדה שוב. 110) המדובר כשיצא רק פסיעה אחת מירושלים, שאין טורח להחזירו, ואף־על־פי־כן אינו דבר שיש לו מתירין, כיון שנפלו מחיצות, ואי אפשר להחזירו. אבל אם לא נפלו מחיצות, הרי הוא דבר שיש לו מתירין. ואם הוציאוהו למקום רחוק, אפילו אם לא נפלו מחיצות, אינו דבר שיש לו מתירין, כיון שיש טורח רב בהעלאתו, כמו שכתבנו למעלה בהלכה יד, וראה בפרי־חדש ליו"ד סימן קב ס"ק ח. 111) משמע שאם יכול לפדותו, דינו כדבר שיש לו מתירין. וזה צריך עיון, שהרי למעלה שם, נראה מדברי רבינו שחוץ לירושלים אינו כדבר שיש לו מתירין, לא מצד אפשרות של העלאה ולא מצד אפשרות של פדייה, לפי שאין מצוה בפדייתו, וראה בספר היובל לרב"מ לוין מעמוד מו ואילך. 112) שם: "לא מיבעיא יש בו (בחומשו שוה פרוטה) דאורייתא, דקלטן ליה מחיצות, אבל אין בו (בחומשו) דרבנן (שאין המעשר אלא מדבריהם), אימא לא קלטו מחיצות, קא־משמע־לן". וראה למעלה פ"ב הלכה ט. ובהערות שם. 113) כלומר, בחומשו, כנ"ל. 114) פט"ו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ו מרחשון־ב' כסלו תשע"ט

יום ראשון כ"ו מרחשון ה'תשע"ט

מצות עשה קנג.

7 הַמִּצְוָה הַקנ"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ
8 חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ
9 הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ
10 יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב),
11 וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה
12 לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד
13 כְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך
14 הוא ממעשה בראשית) —— שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים
15 וְשׁוֹבֶת בַּשְּׁבִיעִי —— כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה
16 יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי
17 הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה
18 שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או
19 סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָּאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ ——
20 אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל
21 דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם
22 הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה
23 הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבָזֶה טָעוּ
24 הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם
25 לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְגַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם
26 בְּחֶשְׁכַּת הָאֲפֵלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים
27 הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הֳחָדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מֵתֶר
28 לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק
29 וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֻתָּר לְבֵית דִּין הַסָּמוּךְ
30 (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים
31 בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
32 בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) —— וּבָזֶה יֵשׁ קֹשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ
33 (ש)כְּמַעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
34 וְהֵם שֶׁיִּקְבְּעוּ חֳדָשִׁים וְיַעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת
35 אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

36 וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ
37 וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הֵינוּ: זֶה שֶׁאָנוּ
38 מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ
39 וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג —— לֹא בִּגְלַל
40 חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי
41 שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג
42 אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ
43 הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשָׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה
44 פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר
45 לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא
46 כג, ב) —— אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר
47 יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין
48 אֲפִלּוּ מֻטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים
49 הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי
50 אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּסֵדֶר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים

הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹיֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בֵּאוּר: אִלּוּ הִנַּחְנוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֵעָדְרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֲמָה לַגַּמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בְּנִמְצָא, וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּפֶרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאֵי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבִּשְׁנַיִם שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום שני כ"ז מרחשון ה'תשע"ט

מצות עשה קנג. נט.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקְרָבַת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצֻוִּים לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

יום שלישי כ"ח מרחשון ה'תשע"ט

מצות עשה נט.

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקְרָבַת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצֻוִּים לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

יום רביעי כ"ט מרחשון ה'תשע"ט

מצות עשה נט:

הלכות מגילה וחנוכה פרק א־ב. נדפס לעיל עמ' קיט־קכד בשיעור לג' פרקים.

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקְרָבַת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצֻוִּים לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

יום חמישי ל' מרחשון ה'תשע"ט

הלכות מגילה וחנוכה פרק ג־ד. נדפס לעיל עמ' קכד־קכט בשיעור לג' פרקים.

מצות עשה ריג.

הַמִּצְוָה הָרי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְעוֹל בְּקִדּוּשִׁין וּבְמַתַּן דָּבָר בְּיַד הָאִשָּׁה, אוֹ בִּשְׁטַר, אוֹ בִּבְיָאָה — וְזוֹהִי מִצְוַת קִדּוּשִׁין. וְהָרֶמֶז עַל כָּךְ אָמְרוּ: "כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ" (דברים כד, א), — מַשְׁמַע שֶׁקּוֹנֶה בִּבְיָאָה. וְאָמַר "וְיָצְאָה וְהָיְתָה" (שם, ב) — כְּשֵׁם שֶׁיְּצִיאָתָהּ בִּשְׁטַר (גט) כָּךְ הַהֲוָיָה (הנשואין) בִּשְׁטָר. וְכֵן לָמְדָנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאָמָה עִבְרִיָּה: "אֵין כָּסֶף" (שמות כא, יא), אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ? (מיהו?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אֲבָל קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא הֵם בִּבְיָאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת

בִּכְתֻבּוֹת (ג.) וְקִדּוּשִׁין (פרק א משנה א) וְנִדָּה (פרק ה משנה ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֻמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ עַל קִדּוּשִׁין בְּבִיאָה שֶׁהֵם דְּאוֹרַיְתָא הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁמִּצְוַת קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא.

יום שישי א' כסלו ה'תשע"ט

מצות עשה ריג.

הַמִּצְוָה הָרִי"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְעוֹל בְּקִדּוּשִׁין וּבְמַתַּן דָּבָר בְּיַד הָאִשָּׁה, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בְּבִיאָה —— וְזוֹהִי מִצְוַת קִדּוּשִׁין. וְהָרֶמֶז עַל כָּךְ אָמְרוֹ: "כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ" (דברים כד, א), —— מַשְׁמַע שֶׁקּוֹנֶה בְּבִיאָה. וְאָמַר "וְיָצְאָה וְהָיְתָה" (שם, ב) —— כְּשֵׁם שֶׁיְּצִיאָתָהּ בִּשְׁטָר (גט) כָּךְ הַהֲוָיָה (הנשואין) בִּשְׁטָר. וְכֵן לָמַדְנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאָמָה עִבְרִיָּה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא), אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ? (מיהו?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אֲבָל קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא הֵם בְּבִיאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּכְתֻבּוֹת (ג.) וְקִדּוּשִׁין (פרק א משנה א) וְנִדָּה (פרק ה משנה ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֻמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ עַל קִדּוּשִׁין בְּבִיאָה שֶׁהֵם דְּאוֹרַיְתָא הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁמִּצְוַת קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא.

יום ש"ק ב' כסלו ה'תשע"ט

מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִי"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּבְעוֹל בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כג, יח), וּכְבָר כָּפַל הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא יט, כט). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ" —— זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת. וּשְׁמַע מִמֶּנִּי לָמָּה כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְאֵיזֶה עִנְיָן נוֹסָף יֵשׁ בּוֹ, וְהוּא: שֶׁכְּבָר קָדַם בְּמִשְׁפָּטָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה בֵּין שֶׁהָיָה מְפַתֶּה אוֹ אוֹנֵס —— אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים אֶלָּא תַּשְׁלוּם מָמוֹן בִּלְבַד וְשֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁפָּגַע, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּכְּתוּב. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵין בְּדָבָר זֶה אֶלָּא קְנַס מָמוֹן הֲרֵי הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְשֵׁם שֶׁרַשַּׁאי אָדָם לִמְסוֹר לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ כָּל־מַה־שֶּׁיִּרְצֶה אוֹ לִמְחוֹל לוֹ בְּמַה־שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, כָּךְ גַּם יִהְיֶה רַשַּׁאי לָקַחַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וּלְמָסְרָהּ לְאִישָׁה אָדָם לָבוֹא עָלֶיהָ וְיִמְחוֹל לוֹ בְּכָךְ כֵּיוָן שֶׁזֶּה זְכוּת מִזְּכֻיּוֹתָיו, כְּלוֹמַר: הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף (שנקנס האונס או המפתה) שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה; אוֹ שֶׁיִּמְסְרֶנָּה לוֹ עַל מְנַת שֶׁיִּתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִים. לְפִיכָךְ הֵזְהַר עַל זֶה וְנֶאֱמַר לוֹ: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא שם), לְפִי שֶׁזֶּה שֶׁדַּנְתִּי בּוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד אֵינוֹ אֶלָּא אִם קָרָה שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס; אֲבָל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְהֶתֵּר —— אֵין דֶּרֶךְ לְכָךְ. וְגִלָּה אֶת־הַטַּעַם לְכָךְ וְאָמַר: "וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה" (שם). לְפִי שֶׁהָאוֹנֵס וְהַפִּתּוּי קוֹרֶה מְעַט, וְאִם יִהְיֶה הַדָּבָר בְּרָצוֹן וּבְהֶתֵּר —— יִתְרַבֶּה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה וְנָאֶה לְפָסוּק זֶה, וְהוּא מַתְאִים לְכָל־מַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים וּלְמַה שֶׁיִּחַיְּבוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. וְלָאו זֶה, כְּלוֹמַר: לָאו דִּפְנוּיָה —— לוֹקִין עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

אגרות קודש

ב"ה, ג' כסלו, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

זה מזמן שלא קבלתי ממנו מכתבים, ויה"ר מהשי"ת שיהי' זה סימן טוב שהכל שלום, ובכל זה מהנכון שיכתוב עד"ז בפירוש.

ובימי חדש כסלו חדש הגאולה הנה עליו לפעול בעצמו להתנהג על פי הוראת רז"ל שציוו לשמוע לקול הרופאים ולעשות את זה מתוך שמחה, ומה איכפת לו באיזה אופן ובאיזה ענינים ימלא רצון הבורא ובלבד שיעשה את זה מבלי חשבונות, וכאשר השם יתברך אומר לשמוע לרופא צריך לעשות כן ולהיות שבע רצון מההזדמנות לשמוע אל רצון השי"ת במילא צריך להעשות זה בשמחה, ואז עוזר השי"ת שרואים שיש ממה להיות שבע רצון.

מקוה הנני שיכתוב לי שעושה כזאת והשי"ת יוסיף בברכתו לו ולכל ב"ב שיחיו בבריאות הנכונה ובפרנסה בהרחבה.

המחכה לבשו"ט.

ירמיה פרק ד כז־לא

כז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה שְׁמָמָה תִהְיֶה כָּל־הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא אֶעֱשֶׂה: כח עַל־זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְקָדְרוּ
הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל כִּי־דִבַּרְתִּי זַמֹּתִי וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה: כט מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת
כָּל־הָעִיר בָּאוּ בָּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין־יוֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ: ל (ואתי) וְאַתְּ שָׁדוּד
מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי־תַעְדִּי עֲדִי־זָהָב כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ־בָךְ עֹגְבִים
נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ: לא כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תִּפְרֹשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא
לִי כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים:

רש"י

(כז) וכלה לא אעשה. ביושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה: **(כח)** תאבל. תחרב. זמותי. ל׳ מחשבה: על כי דברתי. הפורענות הזה ואקיימנה: ולא אשוב. ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם: **(כט)** ורומה. כמו רמה בים (שמות ט): באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן: ובכפים עלו. סלע מתורגם בכיפיא: **(ל)** כי תלבשי שני. להתנאות ולמצוא רחמים לפני השודד: תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין, כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע: פוך. ל׳ כחול: עוגבים. המשחקים עם הנשים בצדי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל כג): נפשך יבקשו. מבקשים להרגך: **(לא)** כמבכיר׳. כאשה המבכרת תחלת לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גניחות קונפליינ"ט בלעז כמו ויפח חמס (תהלים כז) ל׳ דיבור: אוי נא לי. כך אומרת:

מצודת דוד

(כז) וכלה. אבל לא אעשה כלה ביושביה: **(כח)** על זאת. על הדבר האמור למטה תאבל הארץ וחשכו השמים אשר ממעל: **על כי וכו׳**. ר"ל בעבור זה תאבל הארץ וכו׳ על אשר דברתי מחשבתי לעשות הארץ שממה ולא נחמתי על הדבר ההוא ולא אשוב ממנה וכפל הדבר במ"ש: **(כט)** מקול פרש. מקול קבוצת הפרשים והמורים חצים בקשת יברחו כל אנשי העיר: **באו בעבים**. יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות: **ובכפים עלו**. יעלו בין הסלעים להסתתר שמה: **עזובה**. מיושבים ולתוספת ביאור אמר ואין יושב בהן איש: **(ל) ואת שדוד**. אתה יהודה שסופך להיות עשוק ביד האומות: **מה תעשי וכו׳**. ר"ל מה תועיל אשר תלבשי מלבושי תולעת שני אשר תקשטי עצמך בעדי זהב אשר תתמידי לצבוע עינך בצבע הפוך להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים: **לשוא תתיפי**. על חנם עשית עצמך יפה ומהודרת כי החושקים מאסו בך מעתה ומבקשים לקחת נפשך ממך והוא ענין משל לומר מה תתרצי אל העובדי כוכבים בשוחד הנה כל זה לא יועיל לך כי נהפכו לך לאויבים: **(לא) כי קול**. שמעתי קול כקול חולה: **צרה**. צעקת צרה שמעתי כאשה שמבכרת שחבליה חזקים: **קול בת ציון**. והוא הקול של עדת ציון אשר תרבה אמרים כדרך המקונן: **תפרש כפיה**. משברת כפיה זה בזה כדרך המצטער: **אוי נא לי**. צועקת מר ואומרת אוי עתה לי כי נפשי עיפה בעבור ההורגים אותנו:

מצודת ציון

(כח) תאבל. ענין השחתה כמו אבל אומללה ארץ (שם): **וקדרו**. ענין חושך ושחרות וכן שמש וירח קדרו (יואל ב): **זמותי**. ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ): **נחמתי**. ענין היפוך מחשבה: **(כט) פרש**. כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה: **ורומה**. ענין השלכה וכן ונושקי רומי קשת (שם עח): **בעבים**. מלשון עב ור"ל ביערים עבים ומסובכים: **ובכפים**. תרגום של סלע היא כיפא וכן חורי עפר וכפים (איוב ל): **(ל) שדוד**. עשוק: **שני**. תולעת שני והוא מין צבע אדומה: **תעדי**. מלשון עדי וקישוט: **תקרעי**. מרוב ההתמדה לכחול העינים נראה כאילו קורעת פתיחת בית העין: **בפוך**. הוא הכחל שצובעין בו העינים וכן ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט). **לשוא**. לחנם: **תתיפי**. מל׳ יפה: **עוגבים**. חושקים ואוהבי הניאוף כמו ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג): **(לא) כמבכירה**. יולדת בכור: **תתיפח**. ענין אמירה ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כז): **תפרש**. מלשון פרוסה ושבירה כמו פרשה ציון בידיה (איכה א): **נא**. עתה. **עיפה**. ענין יגיעה: **להרגים**. בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) ור"ל בעבור האלם:

הברכה שברך יצחק – ויתן־לך האלוקים, היא ברכה נעלית יותר מהברכה דויברך אלוקים את יצחק בנו.
ממאמר פרשת תולדות ה׳תשכ"ח

שיר השירים פרק ז חיב

ח זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת: ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ
כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים: י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים:
יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ: יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים:

רש"י

(ח) זאת קומתך דמתה לתמר. ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם ואת עומדת בקומה זקופה כתמר הזה: **ושדיך לאשכלות.** דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולו׳ שמשפיעות משק׳ כך הם השפיעו להניק וללמוד את הכל שאין יראה כיראתכם, עד כאן קלסוהו האומות. מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות. **(ט) אמרתי אעלה בתמר.** מתפאר אני בין חיילות של מעלה בכם שאתעל׳ ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות: **אחזה בסנסניו.** ואני אחוז ואדבק בכם, סנסנים ענפים: **ויהיו נא שדיך.** ועתה האמנתי את דברי שלא תתפתי אחרי האומות ויהיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם: **(י) וחכך כיין הטוב.** הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב: **הולך לדודי למישרים.** זהירה אני להשיב להם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקיבה: **כיין הטוב.** שהוא דובב שפתי ישני׳ אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם, דובב מרחיש פרומ״יר בלעז, ויסודו לשון דיבור וכך היא התשובה אני לדודי וגם הוא משתוקק לי: **(יב) לכה דודי נצא השדה.** דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק: **נלינה בכפרים.** נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך.

מצודת דוד

(ח) זאת קומתך. זאת תהי מראה קומתך תדמה לאילן תמר הזקוף מבלי עקמימות. והנמשל הוא על כל האומה שתהיה בכללה ישרה: **ושדיך.** דדיך יהיו תלוים כלפי מטה כאשכלות מן האילן. והנמשל הוא על המלך וכהן גדול המיניקים אותך להשפיע לך טובה, הנה ישפיעו טובה מרובה כאשכלות הגפן המשפיעים יין רב: **(ט) אמרתי אעלה בתמר.** רוצה לומר אשב עם הרעיה שדמתה לאילן תמר, ואחזה בסעיפי האילן, כלומר עוד לא אפרד ממנה. והנמשל הוא לומר שהמקום ברוך הוא ישרה בה שכינתו ולא תפרד ממנה: **ויהיו נא שדיך.** רוצה לומר עתה בזמן קרוב אתענג בשדיך, שיהיו כאשכולות התלוים כלפי מטה. והנמשל הוא לומר בזמן קרוב ישפיעו לך המלך וכהן גדול טובה מרובה, כאשכולות המשפיעים את היין: **וריח אפך.** שיהיה כריח התפוחים. והנמשל הוא לומר ארצה קרבנותיך ויעלו לריח ניחוח: **(י) וחכך.** מאמריך ישמחו לבי, כיין הטוב ההולך במתן לדודים מאהוב לאהוב ליישר האהבה ביניהם לבל תמוט: **דובב שפתי ישנים.** רוצה לומר כיין אשר יש בו מן החוזק עד שמשיח אף שפתי ישנים. והוא ענין הפלגה על כי דרך היין החזק להרגיל שפתי שותיהו להרבות אמרים, עם כי היה דרכו למעט בדבור, ורוצה לומר כמו היינות כאילו משמחים את הלב, כן מאמריך ישמחו לבי. והנמשל הוא לומר הנה עתר תפלתך ועסק לימודך יקובל ברצון לפני: **(יא) אני לדודי.** כאשר נשמע אל החשוקה ההבטחה והייעודים הללו, אמרה הנה מאז ידעתי אשר אני מיוחדת לדודי, וכל תשוקתו הוא עלי לא על הזולת. והנמשל הוא כאילו אמרה כנסת ישראל מאז ידעתי שאני לו לעם, ולא ימאס בי להחליפני בעם אחר: **(יב) לכה דודי.** תשלח אמריה לחלות פני החשוק, לומר לו נצא מן העיר אל השדה, ונלין באחת מן הכפרים אשר הכרמים סמוכים אליה. והנמשל הוא כאילו אמרה כנסת ישראל אל המקום ברוך־הוא לך נא בערי השדה ובכפרים להשגיח במעשה אנשיהן, עם כי אינם מיושרים ומחוכמים כאנשי כרכים ועיירות גדולות שיש בהם ממי ללמוד, כי חכמיהם רבו למעלה אשר לא ימצא כן בערי השדה ובכפרים:

מצודת ציון

(ח) קומתך. מלשון קומה וגבהות: **דמתה.** מלשון דמיון והשוואה: **לאשכלות.** כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו. וכן אשכול הכופר (לעיל א יד): **(ט) בסנסניו.** ענין סעיף וענף ואין לו דומה: **נא.** עתה: **(י) וחכך.** הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור: **לדודי.** כמו לדודים ונפלה המ״ם. כמו על דברי חוזי (דה״ב לג יט) ומשפטו חוזים ורבים כמוהו: **למישרים.** מלשון ישר: **דובב.** ענין שיחה ודיבור. כמו ודיבת עם (יחזקאל לו ג): **ישנים.** מלשון שינה: **(יא) תשוקתו.** ענין תאוה וחשק. כמו ואליך תשוקתו (בראשית ד ז): **(יב) לכה.** הוא ענין זירוז: **נלינה.** מלשון לינה: **בכפרים.** כן יקראו המקומות הקטנות. כמו בערים ובכפרים (דה״א כז):

יב כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין וְאֵין עֲבֵרָה — הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר; וְאֵיזוֹ? זוֹ כֹּהֶנֶת, לְוִיָּה, וְיִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשְׂאוּ לְכֹהֵן, וּלְלֵוִי, וּלְיִשְׂרָאֵל. וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין וְיֵשׁ עֲבֵרָה — הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם; וְאֵיזוֹ? זוֹ אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין. וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו קִדּוּשִׁין, אֲבָל יֵשׁ לָהּ עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין — הַוָּלָד מַמְזֵר; וְאֵיזֶה? זֶה הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ לֹא עָלָיו וְלֹא עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין — הַוָּלָד כְּמוֹתָהּ; וְאֵיזֶה? זֶה וְלַד שִׁפְחָה וְנָכְרִית.

יג רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: יְכוֹלִין מַמְזֵרִים לִטַּהֵר. כֵּיצַד? מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא שִׁפְחָה — הַוָּלָד עֶבֶד; שִׁחְרְרוֹ — נִמְצָא הַבֵּן בֶּן חֹרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי זֶה עֶבֶד מַמְזֵר.

פירוש ברטנורא

יב כל מקום שיש קדושין ואין עבירה. שקדושין תופסין בה ואין עבירה בנשואיה. והאי כללא לאו דוקא, שהרי גר שנשא ממזרת יש קדושין ואין עבירה, דקהל גרים לא אקרי קהל, ואעפ"כ אין הולד הולך אחר הזכר שהולד ממזר, אחד גר שנשא ממזרת ואחד ממזר שנשא גיורת: **וכל מי שאין לה עליו קדושין וכו' הולד ממזר.** ביבמות נפקא לן מקרא דכתיב (דברים כ"ג) לא יקח איש את אשת אביו, וסמיך ליה לא יבא ממזר, ומוקמינן לה בשומרת יבם של אביו, שהיא אשת אחי אביו שהיא עליו בכרת: **על אחת מכל העריות.** של חייבי כריתות: **ולד שפחה ונכרית.** דכתיב בשפחה (שמות כ"א) האשה וילדיה תהיה לאדוניה, ובנכרית כתיב (דברים ז') כי יסיר את בנך מאחרי, ומדלא כתיב כי תסיר, ש"מ הכי קאמר, בתך לא תתן לבנו כי יסיר בעל בתך את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי, אבל אבתו לא תקח לבנך לא מהדר, שאין הבן הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה:

יג ממזר שנשא שפחה. ואפילו לכתחלה יכול ממזר לישא שפחה כדי לטהר את בניו. והלכה כר' טרפון. ומודה רבי טרפון שעבד שנשא ממזרת, הולד ממזר, שעבד אין לו יחוס:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה יב

משנתנו עוסקת בענין יחוסו של הולד, והיא באה ללמדנו, שהוולד הבא מנישואין כשרים הולך אחר האב, ואילו הולד הבא מביאה אסורה, יש שהוא הולך אחר הפגום, ויש שהוא ממזר, ויש שהוא הולך אחר האשה.

כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין – שקידושין תופסים באשה, **וְאֵין עֲבֵרָה** – בנישואיהם, **הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר** – אחר אביו, שנאמר (**במדבר א**): "למשפחותם לבית אבותם"; **וְאֵיזוֹ** – שיש בה קידושין ואין עבירה? **זוֹ כֹּהֶנֶת, לְוִיָּה, וְיִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשְׂאוּ לְכֹהֵן, וּלְלֵוִי, וּלְיִשְׂרָאֵל** – שבת ישראל הנישאת לכהן, הולד כהן, ובת כהן לישראל, הולד ישראל, וכן כולם. **וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין** – שקידושין תופסים בה, **וְיֵשׁ עֲבֵרָה** – בנישואיהם, **הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם** – היינו אחר הפגום שבשניהם; **וְאֵיזוֹ? זוֹ אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** – שהוולד חלל ופסול לכהונה, שנאמר (**ויקרא כא, טו**): "ולא יחלל זרעו", **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** – שהוולד ממזר או נתין, שכן בממזר נאמר (**דברים כג, ג**): "לא יבוא ממזר בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא לו". ונתין נלמד מממזר. כל אלו יש עבירה בנישואיהם, שכן חייבי לאוין הם, אבל יש בהם קידושין, שלדעת התנא של משנתנו קידושין תופסים בחייבי לאוין (ענין נתינים מבואר להלן ד, א). **וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו קִדּוּשִׁין** – שאם הוא מקדש אותה, אין קידושיו תופסים בה, **אֲבָל יֵשׁ לָהּ עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין** – כלומר שאין היא פסולה מצד עצמה אלא מצד קרבת משפחה למקדש, ואילו אחרים המקדשים אותה, קידושיהם תופסים בה, כגון אחותו וכיוצא בה, כמבואר לקמן, **הַוָּלָד מַמְזֵר; וְאֵיזֶה? זֶה הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה** – המפורטות בפרשת אחרי־מות (**ויקרא יח, ו-כ**), חוץ מן הנידה. ובמסכת יבמות (**מט, א**) למדים זה ממה שנאמר (**דברים כג, א**): "לא יקח איש את אשת אביו", ומפרשים את הכתוב הזה בשומרת יבם של אביו, שהיא אשת אחי אביו, שחייב עליה כרת (**ויקרא יח, יד; כ, כ**), וסמוך לו נאמר (**דברים כג, ג**): "לא יבוא ממזר בקהל ה'", מלמד שהבא על אחת מחייבי כריתות, הולד ממזר. וכבר בארנו לעיל (**ב, ז**), שאין קידושין תופסים בחייבי כריתות, שנאמר (**ויקרא יח, יח**): "ואשה אל אחותה לא תקח" ודרשו חכמים: לא תקח – לא יהא לך בה ליקוחין. **וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ לֹא עָלָיו וְלֹא עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין** – כלומר שאין קידושין תופסים בה כלל, **הַוָּלָד כְּמוֹתָהּ** – כאמו, **וְאֵיזֶה? זֶה וְלַד שִׁפְחָה** – שולד שפחה כנענית הוא עבד, כמו שנאמר (**שמות כא, ד**): "האשה וילדיה תהיה לאדוניה"; **וְנָכְרִית** – שולד נכרית הוא גוי, שנאמר (**דברים ז, ד**): "כי יסיר את בנך מאחרי", כלומר אם תתן בתך לבנו של הנכרי, הוא יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי, ומכאן: בנך הבא מישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה, שהרי על מה שכתוב (**שם**): "ובתו לא תקח לבנך", לא נאמר "כי תסיר את בנך מאחרי". ומניין שאין קידושין תופסים בהן? שפחה כנענית – שנאמר (**בראשית כב, ה**): "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו: עם הדומה לחמור; נכרית – שנאמר (**דברים ז, ג**): "ולא תתחתן בם" – לא תהא לך בם תורת חיתון (**גמרא ורש"י קידושין טח, ב**). ואף על פי שפסול זה נאמר בשבע אומות, מכל מקום הוא הדין לנכרית משאר האומות, שכן למדים זה (בגמרא) ממה שנאמר בפרשת יפת תואר (**דברים כא, יג**): "ואחר כן תבוא אליה ובעלתה, והיתה לך לאשה", מכלל שמתחילה לא תפסו בה קידושין. וכן לענין וולדה כמותה למדים ממה שנאמר (**שם שם, טו**): "כי תהיין לאיש שתי נשים... וילדו לו" – כל מקום שקוראים בו "כי תהיינה" (שתופסים בה קידושין), קוראים בו "וילדו לו", שהוולדות הולכים אחריו, וכל שאין קוראים בו "כי תהיינה" (שאין קידושין תופסים בה), אין קוראים בו "וילדו לו".

באור משנה יג

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שולד ממזר – ממזר, ואסור לו לבוא בקהל ישראל, בא רבי טרפון ללמד במשנתנו, שיש תקנה לממזר לטהר את בניו שלא יהיו ממזרים.

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: יְכוֹלִין מַמְזֵרִים לִטַּהֵר – מפסול זרעם, שלא יהיו בניהם ממזרים. **כֵּיצַד** – יכולים הם להיטהר? **מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא שִׁפְחָה** – כנענית, **הַוָּלָד עֶבֶד** – הולד שנולד לו מן השפחה הרי הוא עבד, כמו ששנינו במשנה הקודמת, שוולדה כמותה; **שִׁחְרְרוֹ** – אביו, שהוא אדוניו, **נִמְצָא הַבֵּן בֶּן חֹרִין** – והרי הוא ישראל גמור. לפי מסקנת הגמרא (**קידושין טט, א**), דעת רבי טרפון היא, שאף לכתחילה יכול ממזר לקנות שפחה כנענית ולישאנה, שכן ממזר מותר בשפחה (**הר"ן; ועיין "תוספות יום טוב"**), והואיל והולד עבד, הרי הוא משחררו, ונמצא בנו בן חורין, ומותר לו לבוא בקהל ישראל. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי זֶה עֶבֶד מַמְזֵר** – הואיל והולד כמותה, הרי הוא עבד, אבל הוא גם ממזר, שפסול ממזרות אינו נפקע לעולם. והלכה כרבי טרפון. **ברם,** בעבד כנעני שנשא ממזרת, אף רבי טרפון מודה שהוולד ממזר, לפי שאין הולד מתייחס אחר אביו העבד אלא אחר האם.

פרק רביעי

א עֲשָׂרָה יוּחָסִין עָלוּ מִבָּבֶל: כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי, גֵּרֵי, וַחֲרוּרֵי, מַמְזֵרֵי, נְתִינֵי, שְׁתוּקֵי, וַאֲסוּפֵי. כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי, וְיִשְׂרְאֵלֵי — מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה. לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי, גֵּרֵי, וַחֲרוּרֵי — מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה. גֵּרֵי, וַחֲרוּרֵי, מַמְזֵרֵי, וּנְתִינֵי, שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי — כֻּלָּם מֻתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה.

ב וְאֵלּוּ הֵם שְׁתוּקֵי? כָּל שֶׁהוּא מַכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו. אֲסוּפֵי? כָּל שֶׁנֶּאֱסַף מִן הַשּׁוּק וְאֵינוֹ מַכִּיר לֹא אֶת אָבִיו וְלֹא אֶת אִמּוֹ. אַבָּא שָׁאוּל הָיָה קוֹרֵא לִשְׁתוּקֵי: בְּדוּקֵי.

ג כָּל הָאֲסוּרִים לָבֹא בַּקָּהָל — מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה; רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וַדָּאָן בְּוַדָּאָן — מֻתָּר;

פירוש ברטנורא

ד א עשרה יוחסין עלו מבבל. שהפריש עזרא כל הפסולים שהיו בבבל והוליכן עמו, כדי שלא יתערבו עם המיוחסין, מאחר שאין שם ב"ד: **חללי.** כהנים שנולדו מן הפסולות לכהונה, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה חללה זונה לכהן הדיוט: **חרורי.** עבדים משוחררים: **נתיני.** גבעונים שמלו בימי יהושע, ונאסרו לבא בקהל: **שתוקי ואסופי.** מפרש להו ואזיל: **גיורי וחרורי ממזרין כו' כולם מותרין לבא זה בזה.** דקהל גרים לא אקרי קהל, ולא הזהירו ממזרים לבא בקהל גרים. אבל לויי וישראלי בממזרי לא. ושתוקי ואסופי ספק ממזרים הם ומותרין להתערב בממזר ודאי, דאמרינן בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק יבא:

ב שתוקי, כל שהוא מכיר את אמו. שקורא אבא, ואמו משתקתו: **בדוקי.** שבודקין את אמו. אם אמרה לכשר נבעלתי, הולד כשר. והלכה כאבא שאול:

ג כל האסורים לבא בקהל. אע"ג דתנינן לה ברישא ממזרי ונתיני וכו' מותרים לבא זה בזה, הא קמ"ל כגון גר עמוני ומואבי עם ממזר שתוקי ואסופי: **ר"י אוסר.** מפרש בגמרא דהכי קאמר, אפילו ר' יהודה שאוסר גר בממזרת, הני מילי גר של שאר נברים שמותר לבא בקהל הוא דאסור בממזרת לרבי יהודה

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה א

לאחר ששנינו בשתי המשניות הקודמות בענין יחוסי הולדות מוסיף פרקנו לבאר ענין היוחסין ונישואיהם.

עֲשָׂרָה יוּחָסִין – עשרה סוגי משפחות שייחוסיהן ידועים, **עָלוּ מִבָּבֶל** – עם עזרא הסופר. בגמרא מבואר, שכשעלה עזרא מבבל לארץ ישראל הביא עמו משם את כל חכמי הדור, עד שלא נשאר בבבל מי שיתעסק בבדיקת יוחסיהם, ומתוך חשש שמא יתערבו שם פסולים בכשרים, הפריש מהם את כל המשפחות הפסולות והעלן עמו, שכן בארץ ישראל היו הסנהדרין וחכמי הדור בודקים בענייני היוחסין, ולא היה חשש לתקלה. ואלו הן עשרת היוחסין שעלו מבבל:

כֹּהֲנֵי – כהנים, **לְוִיֵּי** – לויים; ומה שהבאנו במסכת סוטה (ט, י), שעזרא קנס את הלויים מפני שלא עלו עמו, היינו מפני שלא נתעוררו מעצמם לעלות, עד שהיה צריך לשלוח אחריהם **(עיין רש"י ותוספות שנותנים לכך טעם אחר; ועיין "תוספות יום טוב").** **יִשְׂרְאֵלֵי** – ישראלים, **חֲלָלֵי** – חללים, היינו כהנים שנולדו מנשים הפסולות לכהונה, כגון מאלמנה לכהן גדול או מגרושה לכהן הדיוט, **גֵּרֵי** – גרים, **וַחֲרוּרֵי** – ועבדים משוחררים, **מַמְזֵרֵי** – ממזרים, היינו שנולדו מעריות שאין קידושין תופסים בהן, כמו ששנינו לעיל (ג, יב), **נְתִינֵי** – נתינים, מן הגבעונים שנתגיירו בימי יהושע, ונקראים "נתינים" על שם הכתוב **(יהושע ט, כז)**: "ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים", וגזר עליהם יהושע ואחר כך דוד, שלא יבואו בקהל ישראל, כלומר שאסור להתחתן בהם **(גמרא יבמות עט, א)**, **שְׁתוּקֵי, וַאֲסוּפֵי** – ספק ממזרים, כמבואר להלן (משנה ב). **כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי, וְיִשְׂרְאֵלֵי, מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה** – כהנים לויים וישראלים מותרים להתחתן זה בזה. **לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי, גֵּרֵי, וַחֲרוּרֵי, מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה** – לויים, ישראלים, חללים, גרים ועבדים משוחררים מותרים להתחתן זה בזה; ואף הלויים דינם כישראלים ליוחסין של אישות, אבל כהנים אסורים בחללים ובגרים ובעבדים משוחררים. **גֵּרֵי, וַחֲרוּרֵי, מַמְזֵרֵי, וּנְתִינֵי, שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי, כֻּלָּם מֻתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה** – גרים, ועבדים משוחררים, ממזרים, ונתינים, שתוקים ואסופים, מותרים להתחתן זה בזה. אבל לויים וישראלים, ומכל שכן כהנים, אסורים בממזרים ובנתינים, בשתוקים ובאסופים.

באור משנה ב

וְאֵלּוּ הֵם שְׁתוּקֵי? כָּל שֶׁהוּא מַכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו – כלומר שנולד מאשה פנויה ואין יודעים ממי נתעברה, והריהו ספק ממזר, שחוששים שמא נתעברה מממזר או שמא מאדם שאסורה היא עליו משום ערווה. ונקרא "שתוקי", משום שאם הילד שואל על אביו, אמו משתיקה אותו. **אֲסוּפֵי? כָּל שֶׁנֶּאֱסַף מִן הַשּׁוּק וְאֵינוֹ מַכִּיר לֹא אֶת אָבִיו וְלֹא אֶת אִמּוֹ** – ואף זה ספק ממזר, שחוששים שמא נולד מאחת הערִיות. בגמרא מבואר, שמדין תורה מותרים שתוקי ואסופי להתחתן בישראל, שנאמר **(דברים כג, ג)**: "לא יבוא ממזר בקהל ה'", ודורשים: ממזר ודאי הוא שלא יבוא בקהל ה', אבל ממזר ספק יבוא, אלא מעלה עשו חכמים ביוחסין, שלא יתחתן בו ישראל. מאותו פסוק גם למדים, שממזר ודאי מותר בשתוקי ובאסופי, כמו ששנינו במשנה הקודמת, שכן דורשים: בקהל ודאי לא יבוא ממזר, אבל בקהל ספק יבוא. **אַבָּא שָׁאוּל הָיָה קוֹרֵא לִשְׁתוּקֵי: בְּדוּקֵי** – לפי שבודקים את אמו ושואלים אותה ממי נתעברה, ואם אמרה: לאדם כשר נבעלתי, הולד כשר; וכבר שנינו **(כתובות א, ט)**: "היתה מעוברת, ואמרו לה: מה טיבו של עובר זה? מאיש פלוני וכהן הוא – רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים: נאמנת; ורבי יהושע אומר: לא מפיה אנו חיין"; ואמרו שם בגמרא **(כתובות יב, ב)**, שהלכה כרבן גמליאל, ובין האם ובין בתה שתיוולד לה כשרות לכהונה, כמו שבארנו שם. ובסוגייתנו כאן **(קידושין עד, א)** מבואר, שאבא שאול בא להשמיענו, שאפילו רוב פסולין אצלה, כגון שהיא ארוסה, והיא אומרת שנתעברה מן הארוס; או שהיא פנויה, ואין רוב העיר משיאים לכהונה, והיא אומרת: לכשר נבעלתי, הולד כשר. והלכה כאבא שאול.

יום שלישי

באור משנה ג

לאחר ששנינו לעיל (משנה א), שגרים ועבדים משוחררים וממזרים ונתינים ושתוקים ואסופים – כולם מותרים להתחתן זה בזה, מוסיפה משנתנו ללמד (לפי מסקנת הגמרא), שאף גר עמוני ומואבי, שאסור לבוא בקהל ישראל, מותר להתחתן בממזרים, בשתוקים ובאסופים.

כָּל הָאֲסוּרִים לָבֹא בַּקָּהָל – ישראל, **מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה** – כמו ששנינו במשנה א, שממזרים ונתינים ושתוקים ואסופים מותרים לבוא זה בזה, ואף גר עמוני ומואבי מותר בממזרים ובנתינים ובאסופים, כמו שהבאנו לעיל; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר** – בגמרא מבואר, שרבי יהודה אוסר גר בממזרת, ואף על פי כן מודה הוא בגר עמוני ומואבי, שהואיל ואסור הוא לבוא בקהל ישראל, הרי הוא מותר בממזרת ובנתינה, בשתוקית ובאסופית, כדברי תנא קמא. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וַדָּאָן בְּוַדָּאָן, מֻתָּר** – ודאי אסור בודאי אסור, כגון ממזר בממזרת

וַדָּאָן בִּסְפֵקָן, וּסְפֵקָן בִּוַדָּאָן, וּסְפֵקָן בִּסְפֵקָן — אָסוּר. וְאֵלּוּ הֵן הַסְּפֵקוֹת? שְׁתוּקֵי, אֲסוּפֵי, וְכוּתִי.

ד הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה כֹּהֶנֶת — צָרִיךְ לִבְדּוֹק אַחֲרֶיהָ אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שֶׁהֵן שְׁמוֹנֶה: אִמָּהּ, וְאֵם אִמָּהּ, וְאֵם אֲבִי אִמָּהּ וְאִמָּהּ, וְאֵם אָבִיהָ וְאִמָּהּ, וְאֵם אֲבִי אָבִיהָ וְאִמָּהּ. לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית — מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אַחַת.

ה אֵין בּוֹדְקִין לֹא מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה, וְלֹא מִן הַדּוּכָן וּלְמַעְלָה, וְלֹא מִן סַנְהֶדְרִין וּלְמַעְלָה. וְכָל שֶׁהֶחְזִיקוּ אֲבוֹתָיו מִשּׁוֹטְרֵי הָרַבִּים וְגַבָּאֵי צְדָקָה — מַשִּׂיאִין לַכְּהֻנָּה וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדּוֹק אַחֲרֵיהֶן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף מִי שֶׁהָיָה חָתוּם

פירוש ברטנורא

דס"ל קהל גרים אקרי קהל, אבל גר עמוני ומואבי שאסור לבא בקהל מודה רבי יהודה שמותר בממזרת: **ודאן בודאן מותר.** כגון ממזרי בנתיני: **ודאן בספיקן.** ממזרי ונתיני בשתוקי ואסופי: **ספיקן בספיקן.** שתוקי בשתוקית, ואסופי באסופית, ואסופי בשתוקית. אע"פ שזה ספק וזה ספק אסור, שמא זה כשר וזה פסול. והלכה כרבי אליעזר: **כותי.** הוי ספיקייהו, לפי שאין בקיאין בתורת גטין וקדושין. והאידנא עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם:

ד ארבע אמהות. ב' מצד האב וב' מצד האם: **שהם שמנה.** ארבע מן האב. וארבע מן האם. ואלו הן, אמה, אם אמה, אם אבי אמה, אם אם אבי אמה, אם אביה, אם אם אביה, אם אבי אביה, אם אם אבי אביה. בודקים בהם שלא היה באחת מהן מן הפסולות: **ואם היתה לויה וישראלית.** וכהן בא לכנסה: **מוסיפין עליהן עוד אחת.** אם אחת בכל זוג וזוג. כגון אמה ואם אמה ואם אם אמה, וכן כולם. והא דבדקינן באמהות ולא בדקינן באבות שמא יש פסול באביה או באבי אביה, משום דדרך האנשים כשמגנין זה את זה מתוך קטטה, מגנין ביוחסין, ואם היה שום פסול מצד האבות היה ידוע. אבל הנשים אין זו מגנה את זו בפסול יחס אלא בזונות, וכי איכא בהו מילתא בפסול יוחסין לית ליה קלא. ולא נאמרה חיוב בדיקה זו אלא במשפחה שקרא עליה ערער, אבל משפחה שאין בה חשד אינו צריך לבדוק, שכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות. והאיש בלבד הוא שצריך לבדוק כשבא לישא אשה ממשפחה שיש בה חשד, אבל כהנת שבאת לינשא אינה צריכה לבדוק אחר האיש, שלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים, וכהנת מותרת לכתחלה להנשא לגר ולחלל, וכ"ש לויה וישראלית:

ה אין בודקין מן המזבח ולמעלה. התחיל לבדוק באמהות ומצא שאבי אביה שימש על גבי המזבח א"צ לבדוק אחר אם אבי אביה, דכיון דבנה שמש ע"ג המזבח בידוע שמיוחס היה: **ולא מן הדוכן ולמעלה.** אם מצא שהיה משורר על הדוכן: **ולא מן הסנהדרין ולמעלה.** ודוקא מן הסנהדרין שבירושלים ואפילו מאותן שדנין דיני ממונות בלבד, שלא היו מעמידין מן הסנהדרין בירושלים אלא כהן ולוי וישראל מיוחס, שנאמר (במדבר י"א) והתיצבו שם עמך, בדומין לך ביחס ובחכמה: **וגבאי צדקה.** כיון דמנצו בהדי אינשי, שממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת, אי הוה בהו מלתא, קלא הוה להו: **בערכי**

משניות מבוארות – קהתי

או בנתינה, מותר לישא זה את זו, **וַדָּאָן בִּסְפֵקָן** – כגון ממזר ונתין בשתוקית ובאסופית, **וּסְפֵקָן בִּוַדָּאָן** – כגון שתוקי ואסופי בממזרת ובנתינה; ויש שאין גורסים "וספקן בודאן", שהרי היינו "ודאן בספקן": **וּסְפֵקָן בִּסְפֵקָן** – כגון שתוקי באסופית, ואפילו שתוקי בשתוקית או אסופי באסופית; הואיל ויש חשש שמא זה כשר וזה פסול, **אָסוּר** – לבוא זה בזה. **וְאֵלּוּ הֵן הַסְּפֵקוֹת? שְׁתוּקֵי, אֲסוּפֵי, וְכוּתִי** – אף הכותי (שומרוני) בכלל הספקות, לפי שאין הכותים בקיאים בתורת גיטין וקידושין (בענין הכותים עיין הקדמתנו לבאור משנה דמאי ג, ד; נדרים ג, י). והלכה כרבי אליעזר.

באור משנה ד

הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה כֹּהֶנֶת – כלומר כהן הבא לישא אשה כהנת, היינו בת כהן (**תוספות**); ויש מפרשים: הנושא אשה כהנת – כל הבא לישא בת כהן, ואפילו ישראל (**"מגיד משנה" – רמב"ם הל' איסורי ביאה יט, יח; ועיין "תוספות יום טוב"**); ומדובר כאן בכגון שמערערים שנמצא פסול במשפחתה, שאילולא כן, הרי כל המשפחות בחזקת כשרות הן, **צָרִיךְ לִבְדּוֹק אַחֲרֶיהָ אַרְבַּע אִמָּהוֹת** – אם לא היתה אחת מהן מן הפסולות, שתיים מצד האם ושתיים מצד האב, היינו: אמה ואם אבי אמה, אם אביה ואם אבי אביה, **שֶׁהֵן שְׁמוֹנֶה** – שכל אחת מן האמהות הללו, אמה נבדקת עמה, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **אִמָּהּ, וְאֵם אִמָּהּ, וְאֵם אֲבִי אִמָּהּ וְאִמָּהּ, וְאֵם אָבִיהָ וְאִמָּהּ, וְאֵם אֲבִי אָבִיהָ וְאִמָּהּ** – בגמרא מבואר, שהטעם שבודק באמהות, ואינו בודק באבות, שמא יש פסול באביה או באבי אביה, משום שדרכם של האנשים (הגברים) כשהם רבים זה עם זה, מחרפים הם איש את רעהו בפסול שיש ביחוסו, ועל ידי כך הפסול מתפרסם, ולכן אילו היה פסול באבותיה היה הדבר ידוע, ואין צורך בבדיקה. אבל הנשים אין דרכן לחרף זו את זו בפסול יוחסין, ואין פסול משפחתן ידוע, לפיכך יש לבדוק בהן. ודווקא האיש בודק, אבל האשה אינה צריכה לבדוק במשפחת בעלה, שלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים, ואפילו כהנת מותרת לכתחילה לינשא לגר ולחלל, וכל שכן לוייה וישראלית; **לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית** – כהן הבא לישא בת לוי או בת ישראל; ולפי הפירוש השני שהבאנו לעיל: כל הנושא לווייה או ישראלית, **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אַחַת** – מוסיף הוא לבדוק עוד אם אחת בכל זוג וזוג, כגון אמה ואם אמה ואם אם אמה, וכן בכולן (**רש"י**), נמצא בודק אחריה שתים עשרה אמהות, שש מכל צד (**גמרא**). ויש מפרשים: מוסיף עליהן עוד אחת – עוד אם אחת לכל צד, היינו אם אם אמה, ואם אם אם אביה (**רמב"ם**), ונמצא בודק עשר אמהות, חמש מכל צד; והטעם הוא, מפני שבלוויים ובישראלים שכיח יותר מאשר בכהנים שיתערבו בהם פסולים.

יום רביעי

באור משנה ה

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד, שאם הבודק באמהות מצא שאחד מאבותיה היה עוסק בדבר המוכיח עליו שהיה ממשפחה מיוחסת, שוב אינו צריך לבדוק אחר אמהותיו.

אֵין בּוֹדְקִין לֹא מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה – התחיל לבדוק באמהות ומצא שאביה או אבי אביה היה כהן ושימש על גבי המזבח, אינו צריך לבדוק אחר אמו ואם אמו, לפי שכבר נבדק כשהתחיל לעבוד במקדש, ואילו היה בו שמץ פסול, לא היו מניחים אותו לעבוד; **וְלֹא מִן הַדּוּכָן וּלְמַעְלָה** – אם מצא שאביה או אבי אביה היה לוי שאמר שירה על הדוכן בבית המקדש, שוב אינו צריך לבדוק באמהותיו, שודאי מיוחס היה; **וְלֹא מִן סַנְהֶדְרִין וּלְמַעְלָה** – אם אביה או אבי אביה היה חבר הסנהדרין, אינו צריך לבדוק באמהותיו שלא היו ממנים בסנהדרין אלא מיוחסים בלבד. **וְכָל שֶׁהֶחְזִיקוּ אֲבוֹתָיו מִשּׁוֹטְרֵי הָרַבִּים** – וכל מי שאבותיו היו מן השוטרים הממונים על הרבים, היינו דיינים הממונים לדון דיני ממונות, שלא יצטרכו בעלי הדין ללכת לפני בית דין של עשרים ושלושה; ומבואר בגמרא, שמדובר כאן בירושלים, שאף דיינים אלו לא היו ממנים שם אלא אם כן היו מיוחסים, **וְגַבָּאֵי צְדָקָה** – או אם היו אבותיו גובי כספי צדקה, **מַשִּׂיאִין לַכְּהֻנָּה** – מותר לכהנים לישא את בנותיהם, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדּוֹק אַחֲרֵיהֶן** – בענין גבאי צדקה מבואר בגמרא, שהואיל והיו ממשכנים על הצדקה, היו האנשים מתרגזים עליהם ומתקוטטים עמהם, ואילו היה בהם פסול, היה דבר זה מתפרסם מתוך קטטות אלו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף מִי שֶׁהָיָה חָתוּם עֵד** – בתור עד, **בְּעַרְכֵי הַיְשָׁנָה שֶׁל צִפּוֹרִי** – בבית הדין של העיר ששמה ישנה, שעל יד

עַד בְּעַרְכֵי הַיְשָׁנָה שֶׁל צִפּוֹרִי. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: אַף מִי שֶׁהָיָה מֻכְתָּב בְּאִסְטְרַטְיָא שֶׁל מֶלֶךְ.
ו בַּת חָלָל זָכָר פְּסוּלָה מִן הַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם. יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה — בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה. חָלָל שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל — בִּתּוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּת גֵּר זָכָר — כְּבַת חָלָל זָכָר.
ז רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת — בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה, וְגֵר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל — בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה; אֲבָל גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת — בִּתּוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה. אֶחָד גֵּר וְאֶחָד עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים, אֲפִלּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת, עַד שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת — בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה.
ח הָאוֹמֵר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר — אֵינוֹ נֶאֱמָן. וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים עַל הָעֻבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ: מַמְזֵר הוּא — אֵינָם נֶאֱמָנִים.

פירוש ברטנורא

ישנה של צפורי. בסנהדראות של עיר ששמה ישנה, הסמוכה לצפורי: **ערכי.** סנהדראות שהיו עורכין ומסדרין היחסין: **אסטרטיא של מלך.** בחלוקת חודש בחודש לצאת למלחמת בית דוד משפחה פלונית בחודש פלוני. ולא היו יוצאים למלחמה אלא מיוחסין, שתהא זכותן וזכות אבותן מסייעתן:
ו בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם. בת בנו או בת בן בנו, עד סוף כל הדורות. אבל בת בתו מישראל כשרה לכהונה, דבת חלל עצמה מישראל כשרה לכהונה: **בת גר זכר.** אפילו מישראלית, פסולה לכהונה כבת חלל זכר:
ז ר"א בן יעקב אומר כו'. מסקינן בגמרא שהבא לימלך מורין לו כר"א ב"י שלא ישא כהן בת גר וגיורת. אבל אם נשא, הלכה כר' יוסי, ואין מוציאין אותה מידו, וזרעו ממנה כשר:
ח האומר בני זה ממזר הוא אינו נאמן. דקרוב הוא אצלו ואין קרוב כשר להעיד: **ואפילו שניהם.** הבעל ואשתו. ולא מבעיא כשהאב לבדו מעיד שהוא ממזר, דלא מהימן, דלא קים ליה בגויה. אלא אפילו אמו דקים ליה בגויה, אינה נאמנת: **אפילו על עובר שבמעיה.** שלא היה לעולם בחזקת כשרות: ר'

משניות מבוארות – קהתי

העיר צפורי, הרי הוא מן המשיאין לכהונה, שבית הדין בעיר זו לא היו נותנים לחתום כעדים אלא למיוחסים. ויש שאין גורסים תיבת "עד", ומפרשים שהכוונה היא לדיינים, שכן היו עורכים שם את רשימות היוחסין של בית הדין, ולא היו ממנים שם דיינים אלא אם כן היו מיוחסים (**רש"י**). **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: אַף מִי שֶׁהָיָה מֻכְתָּב בְּאִסְטְרַטְיָא שֶׁל מֶלֶךְ** – אף מי שהיה רשום בחיילות של מלך היה מיוחס, ומבואר בגמרא: "בחיילות של בית דוד", שלא גויסו לצבא המלחמה של מלכות דוד אלא מיוחסים, כמו שנאמר (**דברי הימים א ז, מ**): "והתיחשם בצבא במלחמה", והטעם: כדי שתהא זכות אבותם מסייעתם (**קידושין עו, ב; ועיין "תוספות יום טוב"**).

באור משנה ו

אשה הפסולה לכהונה שנישאה לכהן בעבירה, או נבעלה לו, כגון אלמנה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט, הרי היא נעשית חללה, ואם ילדה לו בן או בת, הרי הם חללים, כמו ששנינו (לעיל ג, יב): "כל מקום שיש קידושין ויש עבירה, הולד הולך אחר הפגום". משנתנו באה ללמד, שבנו של חלל-זכר, וכן בן בנו, ובן בן בנו, עד סוף כל הדורות, כולם חללים. ואם נולדה בת לאחד מהם, אפילו לאחר הרבה דורות, הרי היא חללה, ופסולה להינשא לכהן. ברם, חללה שנישאה לישראל וילדה לו בת, הבת כשרה להינשא לכהן.

בַּת חָלָל זָכָר פְּסוּלָה מִן הַכְּהֻנָּה – פסולה להינשא לכהן, **לְעוֹלָם** – אפילו בת בנו של חלל או בת בן בנו, עד סוף כל הדורות, פסולה לכהונה, כמו שבארנו לעיל. אבל בת בתו של חלל שנולדה מישראל, כשרה לכהונה, כמו שהמשנה מוסיפה ללמדנו: **יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה** – כל חללה שהיא, בין שנעשתה חללה, כגון גרושה שנבעלה לכהן, בין שנולדה מחללה שנישאה לכהן, וכן גם בת חלל זכר, שנישאה לישראל, **בִּתּוֹ** – שילדה לו, **כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה** – שבני ישראל מקווה טהרה לחללות (**גמרא**). אבל **חָלָל שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, בִּתּוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה** – כמו שכבר שנינו ברישא: "בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם", שאין בנות ישראל מקווה טהרה לחללים (**גמרא**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּת גֵּר זָכָר** – בת שנולדה לגר זכר אפילו מישראלית, דינה **כְּבַת חָלָל זָכָר** – שפסולה מן הכהונה לעולם, שנאמר בכהנים (**יחזקאל מד, כב**): "ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים, כי אם בתולות מזרע בית ישראל", ומכאן שבת גר פסולה להינשא לכהן, לפי שאינה מזרע בית ישראל (**גמרא**), אבל בת גיורת מישראל כשרה לכהונה כדין בת חללה מישראל (**רש"י**).

יום חמישי

באור משנה ז

משנתנו היא המשך הסיפא שבמשנה הקודמת, ונחלקו בה תנאים על רבי יהודה בענין בת גר זכר.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת, בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה, וְגֵר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה – בין בתה של גיורת מישראל ובין בתו של גר מישראלית כשרות הן לכהונה, שמה שכתוב (**יחזקאל מד, כב**): "כי אם בתולות מזרע בית ישראל", דורש רבי אליעזר: "מזרע" ואפילו מקצת זרע, שכל שנתערב בו זרע ישראל, בתו כשרה לכהונה. **אֲבָל גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת, בִּתּוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה** – הבת שילדה לו הגיורת פסולה להינשא לכהן, לפי שאין כאן כלל "מזרע בית ישראל"; **אֶחָד גֵּר וְאֶחָד עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים** – בין גר ובין עבדים כנענים משוחררים, **אֲפִלּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת** – בנותיהם פסולות להינשא לכהן, **עַד שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל** – אמו של בן הגר או של בן המשוחרר; ויש גורסים: עד שתהא אמן מישראל – היינו אמן של הבנות; וכל שכן כשהאב הוא ישראל, שאף רבי יהודה סובר בבת גיורת מישראל, שכשרה היא לכהונה, כמו שהזכרנו בסוף המשנה הקודמת. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת, בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה** – שרבי יוסי דורש: "מזרע בית ישראל", כשנזרעו בישראל, כלומר שהיתה הורתה בקדושה (**רש"י**). להלכה מסיקים בגמרא שכהן הבא לימלך בבית דין מורים לו לכתחילה כרבי אליעזר בן יעקב שלא ישא בת גר וגיורת, אבל בדיעבד אם נשא אותה, הלכה כרבי יוסי, שאין מחייבים אותו לגרשה, ובניה כשרים אפילו להיות כהנים גדולים (**רמב"ם; ברטנורא – ביכורים א, ה**), הואיל והורתה ולידתה היו בקדושה.

באור משנה ח

משנתנו דנה אם נאמן אדם לפסול את בנו.

הָאוֹמֵר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר – כלומר מודה הוא שזה בנו, אלא שהוא ממזר, שנולד לו מערווה, **אֵינוֹ נֶאֱמָן** – שקרוב הוא אצל בנו, ואין קרוב כשר להעיד (**רש"י**); ויש מבארים הטעם, שאין אדם משים עצמו רשע (**המאירי**). **וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶם** – הבעל ואשתו – **אוֹמְרִים עַל הָעֻבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ: מַמְזֵר הוּא** – שלא נתעברה מבעלה אלא מאיש אחר, אף על פי שהאשה יודעת בודאי ממי נתעברה, ואף שמעידים הם על עובר שבמעיה, שאין לו חזקת כשרות, מכל מקום

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נֶאֱמָנִים.

ט מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּת לִשְׁלוּחוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ, וְהָלַךְ הוּא וְקִדְּשָׁהּ; אִם שֶׁלּוֹ קָדְמוּ — קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאִם שֶׁל שְׁלוּחוֹ קָדְמוּ — קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ — שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים גֵּט; וְאִם רָצוּ — אֶחָד נוֹתֵן גֵּט, וְאֶחָד כּוֹנֵס. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁנָּתְנָה רְשׁוּת לִשְׁלוּחָהּ לְקַדְּשָׁהּ, וְהָלְכָה וְקִדְּשָׁה אֶת עַצְמָהּ; אִם שֶׁלָּהּ קָדְמוּ — קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין, וְאִם שֶׁל שְׁלוּחָהּ קָדְמוּ — קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ — שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים לָהּ גֵּט; וְאִם רָצוּ — אֶחָד נוֹתֵן לָהּ גֵּט, וְאֶחָד כּוֹנֵס.

י מִי שֶׁיָּצָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאָמַר: אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת עִמִּי לִמְדִינַת הַיָּם, הֲרֵי הִיא זוֹ, וְאֵלּוּ בָנֶיהָ — אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לֹא עַל הָאִשָּׁה וְלֹא עַל הַבָּנִים. מֵתָה וְאֵלּוּ בָנֶיהָ — מֵבִיא רְאָיָה עַל

פירוש ברטנורא

יהודה אומר נאמנים. טעמא דר' יהודה דכתיב יכיר, יכירנו לאחרים. מכאן שהאב נאמן לפסול את בנו, ואין האם נאמנת על בנה. ודוקא על בנו הוא נאמן, אבל לא על בן בנו שאם היו לבן זה בנים אינו נאמן לפסלם. והלכה כר' יהודה:

ט וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה. אצטריך תנא לאשמועינן באב שעשה שליח לקדש את בתו ובאשה שעשתה שליח לקדש את עצמה. דאי אשמועינן באב, ה"א אב דקים ליה ביוחסין, וכשמצא מיוחס זה קידשה לו, הוא דאמרינן דבטל את השליח, אבל אתתא דלא קים לה ביוחסין אע"ג דקדשה את עצמה לא סמכה על קדושיה ולא בטלה את השליח, דסברה דלמא משכח שליח אדם מיוחס מזה. ואי אשמועינן בדידה, הוה אמינא משום דאתתא דייקא ומנסבא, כי קדשה עצמה בטלה את השליח, אבל אב דלא קפיד על בתו אם תנשא לבעל כל דהו, לא בטליה לשליחות דשליח, והאי דקדים וקדשה, סבר דלמא לא משכח, צריכא:

י אינו צריך להביא ראיה לא על האשה. שהיא מיוחסת, שכבר בדקה כשנשאה: **ולא על הבנים.** בבנים קטנים שכרוכים אחרי אמן:

משניות מבוארות – קהתי

אֵינָם נֶאֱמָנִים – מהטעם שבארנו לעיל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נֶאֱמָנִים** – כלומר גם ברישא וגם בסיפא חולק רבי יהודה על תנא קמא, והוא סובר, שנאמן האב לומר: בני זה ממזר, וכן נאמן האב לומר על העובר שבמעי אשתו: ממזר הוא. בגמרא מבואר טעמו של רבי יהודה, שנאמר בבכור (**דברים כא, יז**): "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים", ודרש: "יכיר" – יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה: נאמן אדם לומר: זה בני בכור, כלומר שאם אין בית דין מכירים אותו, נאמן אביו לומר: בני זה בכור ליטול פי שניים בנחלתי. וכשם שנאמן אדם לומר: זה בני בכור, כך נאמן אדם לומר: זה בן גרושה או בן חלוצה, וכן נאמן לומר: בני זה ממזר. ואף על פי שאין אדם משים עצמו רשע, גזירת הכתוב היא, משום שנאמר: "יכיר" (**המאירי**). ברם, דווקא על בנו נאמן האב לפוסלו, לדעת רבי יהודה, וכגון שאין בנים לבנו, אבל אם יש בנים לבנו אף רבי יהודה מודה, שאינו נאמן לפסלם, והואיל ואינו נאמן לפסול את בן בנו, לפיכך אינו נאמן לפסול אף את בנו, שהרי אין סברא לומר, שיהא בנו פסול ובן בנו כשר (**תוספות, יבמות מז, א**). והלכה כרבי יהודה.

יום ששי

באור משנה ט

שנינו (לעיל ב, א): "האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו". כן שנינו שם: "האשה מתקדשת בה ובשלוחה". משנתנו דנה באב שעשה שליח לקדש בתו, וכשהלך השליח קיבל אביה קידושין מאחר בשבילה. כן דנה המשנה באשה שעשתה שליח לקבל קידושיה, והלכה וקידשה את עצמה לאחר.

מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּת לִשְׁלוּחוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ – הקטנה או הנערה, **וְהָלַךְ הוּא** – האב עצמו, **וְקִדְּשָׁהּ** – וקיבל כסף קידושיה מאחר, **אִם שֶׁלּוֹ קָדְמוּ** – אם קידושי האב קדמו לקידושי השליח, **קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין** – קידושי האב קידושין גמורים, וקידושי השליח אינם קידושין, שכשקיבל האב את קידושיה ביטל את שליחותו של השליח; ואף על פי שלא ביטל את שליחו בפירוש, מכל מקום בטלה השליחות מאליה, שכן בשעה שקיבל השליח את קידושיה, כבר היתה מקודשת, ושוב אין קידושי השליח חלים כלל (**המאירי**). **וְאִם שֶׁל שְׁלוּחוֹ קָדְמוּ** – אם קידושי השליח קדמו לקידושי האב, **קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין** – קידושי השליח קידושין, שהרי שליחותו היתה קיימת וברשות האב קידשה. **וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ** – אם קידושין של האב קדמו או של שליחו, **שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים גֵּט** – אם היא באה להינשא לאחר (**רש"י**). **וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט, וְאֶחָד כּוֹנֵס** – לאחר שאחד מהם נותן גט, יכול השני לכנסה. **וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁנָּתְנָה רְשׁוּת לִשְׁלוּחָהּ לְקַדְּשָׁהּ** – לקבל קידושיה, **וְהָלְכָה וְקִדְּשָׁה אֶת עַצְמָהּ** – וקיבלה כסף קידושין מאחר, **אִם שֶׁלָּהּ קָדְמוּ, קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין** – שבטלה שליחותו, כמו שבארנו לעיל, **וְאִם שֶׁל שְׁלוּחָהּ קָדְמוּ, קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין** – קידושי השליח קידושין. **וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ** – קידושין של מי קדמו, **שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים לָהּ גֵּט** – כדי להתירה לאחר. **וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן לָהּ גֵּט, וְאֶחָד כּוֹנֵס** – כמו שבארנו לעיל.

ולמה צריכה משנתנו ללמד אותו דין גם באביה וגם בה? הטעם מבואר בגמרא, לפי שהאב יודע ביוחסין והאשה אינה יודעת, ואפשר לומר שדווקא באב הדין הוא ש"אם שלו קדמו קידושיו קידושין", לא כן באשה עצמה, שהואיל ואינה יודעת ביוחסין, לא סמכה על קידושיה ולא בטלה את שליחה, כי חשבה שמא ימצא השליח אדם מיוחס מזה; מצד שני האשה בודקת תחילה את הראוי לה, ואז היא מתקדשת לו, אבל אביה אינו מקפיד כל כך למצוא לה את הראוי לה, ואפשר מתוך כך לומר, שדווקא באשה עצמה הדין הוא ש"אם שלה קדמו קידושיה קידושין", לא כן באב, שהואיל ואינו מקפיד למצוא לבתו בעל הראוי לה, לא ביטל את שליחו, וזה שקדם וקידשה, אינו אלא משום שחשש שמא השליח לא ימצא, לפיכך באה המשנה להשמיענו, שבין באב שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו, ובין באשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה, נוהג אותו הדין.

באור משנה י

משנתנו עוסקת בנאמנות האב על יחוס בניו.

מִי שֶׁיָּצָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ לִמְדִינַת הַיָּם – למדינה רחוקה, **וּבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו** – ולאחר תקופה ארוכה חזר עם אשתו ועם בניו, **וְאָמַר: אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת עִמִּי לִמְדִינַת הַיָּם, הֲרֵי הִיא זוֹ, וְאֵלּוּ בָנֶיהָ** – זוהי האשה שיצאה עמי מכאן למדינת הים, ואלו הם הבנים שהיא ילדה לי, **אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לֹא עַל הָאִשָּׁה** – שהיא מיוחסת, שכן נאמן הוא שזוהי אשתו שיצאה עמו, והרי כבר נבדקה בשעת הנישואין, **וְלֹא עַל הַבָּנִים** – שהם שלה בגמרא מבואר, שמדובר כאן בילדים שהם כרוכים אחריה, והרי זו הוכחה שבניה הם. ובירושלמי מבואר הטעם: חזקה אין האשה שותקת על בנים שאינם שלה. **מֵתָה וְאֵלּוּ בָנֶיהָ** – בא ממדינת הים ואמר: האשה שיצאה עמי למדינת הים מתה, ואלו בניה, **מֵבִיא רְאָיָה עַל הַבָּנִים** – שנולדו לו מאשתו שמתה, **וְאֵינוֹ מֵבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה**

הַבָּנִים, וְאֵינוֹ מֵבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה.

יא אִשָּׁה נָשָׂאתִי בִּמְדִינַת הַיָּם, הֲרֵי הִיא זוֹ, וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ — מֵבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַבָּנִים. מֵתָה וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ — צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה וְעַל הַבָּנִים.

יב לֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, אֲבָל אִשָּׁה אַחַת מִתְיַחֶדֶת עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף אִישׁ אֶחָד מִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, בִּזְמַן שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ; וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בַּפֶּנְדְּקִי, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמְּרַתּוּ. מִתְיַחֵד אָדָם עִם אִמּוֹ וְעִם בִּתּוֹ, וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בְּקִרּוּב בָּשָׂר; וְאִם הִגְדִּילוּ — זוֹ יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ וְזֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ.

פירוש ברטנורא

יב לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים. מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות: **אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים.** שהאחד בוש מחברו. ופסק ההלכה, לא תתיחד אשה אחת עם שני אנשים, וכ"ש איש אחד עם ב' נשים. אלא א"כ היו שתי הנשים צרות או יבמות, או אשה ובת בעלה, או אשה וחמותה, או אשה עם תינוקת שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, לפי שאלו שונאות זו את זו, ומתיראות זו מזו. וכן היא מתיראת מן הקטנה שמא תראה ותגיד. ומלקים על יחוד הפנויה, ועל יחוד עם הערויות, חוץ מאשת איש שאין מלקין עליה שלא להוציא לעז על בניה. ומותר להתיחד עם הבהמה ועם הזכר, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה: **הגדילו זו ישנה בכסותה וכו'.** והוא שתהיה הבת מי"ב שנה ויום א', והבן מי"ג שנה ויום א'. ובזמן שהיא בושה לעמוד לפניו ערומה, אפילו בפחות מכן ישנים הוא בבגדו והיא בבגדה:

יג רווק. פנוי בלא אשה: **לא ילמד סופרים.** לא ירגיל עצמו להיות מן הסופרים, כלומר מלמד תינוקות. מפני אמותיהן של תינוקות שמצויות אצלו להביא

משניות מבוארות – קהתי

– שהיתה מיוחסת, לפי שאנו מאמינים לו, שהאשה שיצאה עמו היא האשה שמתה, והרי כבר נבדקה בשעת הנישואין, וכיון שהוא מביא ראיה שאלו הם בניה, הרי שהם כשרים.

שבת קודש

באור משנה יא

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמדנו במי שיצא למדינת הים בלא אשה, שאם חזר עם אשה ובנים, צריך להביא ראיה על האשה. ואם מתה אשתו במדינת הים, והוא בא עם הבנים שנולדו לו ממנה, צריך הוא להביא ראיה על האשה ועל הבנים.

מי שיצא למדינת הים, ובא ואמר: **אִשָּׁה נָשָׂאתִי בִּמְדִינַת הַיָּם, הֲרֵי הִיא זוֹ, וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ** – זוהי האשה שנשאתי במדינת הים, ואלו הם בניה; ואף כאן מדובר בבנים שהם כרוכים אחרי אמן, כמו שבארנו במשנה הקודמת **(גמרא), מֵבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה** – צריך הוא להביא ראיה על אשתו שהיא מיוחסת, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַבָּנִים** – שהם בניה, הואיל והם כרוכים אחריה, כמו שבארנו לעיל. ואם בא ממדינת הים ואמר: אשה נשאתי במדינת הים **והיא מֵתָה** – שם, **וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ** – והבנים שבאו עמי נולדו לי ממנה, **צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה עַל הָאִשָּׁה** – שהיתה מיוחסת, **וְעַל הַבָּנִים** – שהם נולדו לו מאותה האשה.

באור משנה יב

משנתנו עוסקת באיסור ייחוד עם נשים.

לֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִם שְׁתֵּי נָשִׁים – אפילו עם שתי נשים, ואפילו הן כשרות, מפני שדעתן קלה, ושתיהן נוחות להתפתות ולחפות זו על זו, **אֲבָל אִשָּׁה אַחַת מִתְיַחֶדֶת** – מותרת להתייחד – **עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים** – לפי שכל אחד בוש מחברו, ואין חשש לחטא. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף אִישׁ אֶחָד מִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, בִּזְמַן שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ; וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בַּפֶּנְדְּקִי, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמְּרַתּוּ** – מכאן משמע, שאף לדעת רבי שמעון דווקא בזמן שאשתו עמו מותר לאיש אחד להתייחד עם שתי נשים, ואפילו לישון עמהן באכסניא, מפני שאשתו משמרתו שלא יחטא. ברם, יש מפרשים, שמה שנקט רבי שמעון "שתי נשים" לאו דווקא, ודעת רבי שמעון היא, שבזמן שאשתו עמו מותר לו להתייחד אפילו עם אשה אחת, אלא אגב לשון התנא קמא שמדבר בשתי נשים, אף רבי שמעון נקט "שתי נשים" **(הגהות הגר"א).** ויש גורסים ומפרשים: רבי שמעון אומר: אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים – כלומר רבי שמעון חולק על תנא קמא וסובר שכשם שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, כך גם איש אחד מותר להתייחד עם שתי נשים, ואפילו אין אשתו עמו; ובזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי. מפני שאשתו משמרתו – פיסקה זו היא סתם משנה, והיא באה להשמיענו שלדברי הכל בזמן שאשתו עמו מותר לו להתייחד אפילו עם אשה אחת **(תוספות; הרי"ף; המאירי). מִתְיַחֵד אָדָם עִם אִמּוֹ וְעִם בִּתּוֹ, וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בְּקִרּוּב בָּשָׂר** – לפי שאין היצר תוקף באלו ואין חשש לחטא. **וְאִם הִגְדִּילוּ** – אם הבן והבת נעשו כבר גדולים, היינו שהגיע הבן לגיל שלש עשרה שנה ויום אחד, והבת לגיל שתים עשרה שנה ויום אחד; ובזמן שהיא בושה לעמוד לפניו ערומה, אפילו בפחות מזה **(גמרא; רמב"ם; ברטנורא);** ויש דעה בגמרא: משהגיע הבן לגיל שתים עשרה ויום אחד והבת לגיל תשע ויום אחד, ובלבד שהביאו כבר סימני נערות **(ועיין הרא"ש שמביא פירוש אחר), זוֹ יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ וְזֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ** – כלומר שמשהגדילו אסור לבן לישון עם אמו ולבת עם אביה בקירוב בשר, אלא כל אחד ישן בכסותו.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שני עמ' א

גמרא

1 הגמרא מביאה ברייתא המבארת את מחלוקת תנא קמא ורבי
2 מאיר במשנתינו: **תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר**
3 (במדבר כח כט) **'עֲשָׂרוֹן עֶשְׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד'**, מדוע נכפלה תיבת
4 עשרון בפסוק זה. **מְלַמֵּד שֶׁשְּׁתֵּי עֶשְׂרוֹנוֹת** – שתי מדות של עשרון
5 **הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, אֶחָד גָּדוֹשׁ** – שלא החזיק עשרון אלא כשהוא גדוש. 6
וְאֶחָד מָחוּק – כלי גדול יותר שהחזיק עשרון כשהוא מחוק בלא 7
גודש. **הַגָּדוֹשׁ** משמש לכך **שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמִּנְחוֹת** את מדת 8
העשרון או השנים ושלשה עשרונים סולת, 9

רש"י

ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו — וכתיב התם "ויהי שאול עוין את דוד" בשביל הצלחתו.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ח ע"ב: מכאן עד סוף הפרק דורשת הגמרא את פסוקי המגילה: 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ'. אָמַר רַבִּי לֵוִי, וְאִיתֵימָא - ויש אומרים שאמר זאת רַבִּי יוֹנָתָן, דָּבָר זֶה מָסוֹרֶת הוא בְּיָדֵינוּ מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר תיבת 'וַיְהִי', אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר - היה שם ענין צער. ואלו הם המקומות שנאמר בהם 'ויהי' וסיבתם: **א.** כאן נאמר 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ', והצער היה דהֲוָה הָמָן הרשע שגזר להשמיד את היהודים. מקומות נוספים שנאמר 'ויהי': **ב.** נאמר (רות א א) 'וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים', והצער היה דהֲוָה רָעָב, כנאמר בהמשך הפסוק 'וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ'. **ג.** נאמר בדור המבול (בראשית ו א) 'וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה', והצער מבואר בהמשך הפרשה, שהרעו מעשיהם, ואחר זה 'וַיַּרֵא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם', והביא עליהם מבול. **ד.** נאמר בדור ההפלגה (שם יא ב) 'וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם', והצער היה, שמחמת שישבו יחד ודיברו בשפה אחת, באו לידי מרידה בה', ואמרו 'הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר' וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם'. **ה.** נאמר במלחמת ארבעת המלכים (שם יד א) 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל', והצער היה, שארבעת המלכים 'עָשׂוּ מִלְחָמָה' עם חמשת המלכים. **ו.** נאמר בכיבוש יריחו (יהושע ה יג) 'וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּיְרִיחוֹ', והצער מבואר בהמשך 'וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ', שציער המלאך את יהושע על ידי שהוכיחו על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים, כמבואר לעיל (ג.). **ז.** ועוד נאמר שם (ו כז) 'וַיְהִי ה' אֶת יְהוֹשֻׁעַ', והצער היה שמיד אחר כך נאמר (שם ז א) 'וַיִּמְעֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם'. **ח.** נאמר (שמואל א' א א) 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם', והצער מבואר בהמשך (שם א ה) 'כִּי אֶת חַנָּה אָהֵב וַה' סָגַר רַחְמָהּ'. **ט.** נאמר (שם ח א) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל', והצער מבואר בהמשך (שם ח ג) 'וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו'. **י.** נאמר (שם יח יד) 'וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל [וַה' עִמּוֹ'], והצער היה שהצלחתו גרמה לקנאת שאול, שנאמר (שם ט) 'וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד'. **יא.** אחר מלחמת דוד בפלשתים נאמר (שמואל ב' ז א) 'וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ', והצער היה, שרצה לבנות את בית המקדש, ואמר לו הנביא (דברי הימים ב' ו ט) 'רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת'.

מקשה הגמרא: וכי בכל מקום שנאמר 'ויהי' יש בו צער, וְהָכְתִיב אחר שבעת ימי המילואים (ויקרא ט א) 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי', והוא היה יום א' ניסן יום הקמת המשכן. וְתַנְיָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיְתָה בו שִׂמְחָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. ונלמד בגזירה שוה מבריאת העולם, כְּתִיב הָכָא 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי', וּכְתִיב הָתָם בבריאת העולם (בראשית א ה) ['וַיְהִי עֶרֶב] וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד'. הרי שכתוב 'ויהי' אף שלא היה צער. מתרצת הגמרא: היה שם גם צער, דהָא שְׁכִיב [-מתו] נָדָב וַאֲבִיהוּא בו ביום.

מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב בבניית בית המקדש (מלכים ו א) 'וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו' וַיִּבֶן הַבַּיִת', ושם היתה שמחה בלא צער. וְעוד, הָכְתִיב בביאת יעקב לחרן (בראשית כט י) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל', וגם שם לא היה צער. וְעוד, הָכְתִיב בבריאת העולם (בראשית א ה) 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד', והיתה אז שמחה שלימה בלא צער. וְעוד, הָאִיכָּא 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם שֵׁנִי', וְכֵן הָאִיכָּא 'ויהי' הנאמר ביום הַשְּׁלִישִׁי, ובכולם לא היה צער, וְעוד הָאִיכָּא טוּבָא - הרבה מקומות שנאמר 'ויהי' ואין שם צער.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, אכן כָּל מקום שנאמר 'וַיְהִי', אִיכָּא הָכִי וְאִיכָּא הָכִי - יש מהם שיש בהם צער ויש שאין בהם צער, והמסורת שקיבל רבי לוי מאנשי כנסת הגדולה היא שבמקום שנאמר 'וַיְהִי בִּימֵי', אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר.

מבארת הגמרא: חֲמִשָּׁה 'וַיְהִי בִּימֵי' הֲווּ - יש בתנ"ך, והם: 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ', שהיה צערו של המן. 'וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים' שהיה צער הרעב. 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל', שהיה צער המלחמה. 'וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן יוֹתָם בֶּן עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה' (ישעיה ז א), שבאו מלך ארם ומלך ישראל להלחם בו. 'וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים (ירמיה א ג), שבימיו התחילו הגלות והחורבן.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שבת קודש עמ' ב

בהמה שֶׁמְּקַדֵּשׁ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו – שיכול לקדש גם את הבהמה התשיעית והאחת עשרה, שכן התחדש במעשר בהמה, שאם בשעה שהעביר את הבהמות לפניו ומנה אותן, קרא לבהמה התשיעית או לבהמה האחת עשרה בשם 'עשירית', נתפסות גם הן בקדושה, האם אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה. תַּלְמוּד לוֹמַר, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא מַעֲשֵׂר'.

דרשה שלישית, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא פֶּסַח', שאין קרבן פסח טעון סמיכה. שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא, וּמַה קרבן שְׁלָמִים שֶׁאֵינוֹ בְּצִיווּי של 'עָמוֹד וְהַבָא' – שאין חיוב להביא שלמים, אלא הם באים בנדר או נדבה, טְעוּנִין סְמִיכָה, קרבן פֶּסַח שֶׁהוּא בַּ'עָמוֹד וְהַבָא' – שחייבים להביא קרבן פסח, אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה. תַּלְמוּד לוֹמַר, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא פֶּסַח'. מקשה הגמרא: אִיכָּא לְמִיפְרַךְ – אפשר לפרוך את הקל וחומר, שכן מַה לַּשְׁלָמִים שֶׁכֵּן טְעוּנִין הבאת נְסָכִים וּתְנוּפַת חֵזֶה וָשׁוֹק, ולכן הם טעונים סמיכה, מה שאין כן בכור ומעשר ופסח, שאין בהם הבאת נסכים ולא תנופת חזה ושוק, ולכן אינם טעונים סמיכה, ואם כן מדוע צריכים למעט זאת מפסוקים. מתרצת הגמרא: באמת אי אפשר היה ללמוד מקל וחומר, ואין צריך למעט זאת מפסוקים, וּקְרָאֵי אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא – הפסוקים הללו אינם אלא אסמכתא לדין זה.

מקשה הגמרא: אֶלָּא

וְאִם הֵבִיא פָּסוּל (וְהָתַנְיָא וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר) מִפְּנֵי שֶׁהוּא שָׂרָף [–מוהל כמין מים] ולא שמן. ומבואר שפסול אף בדיעבד, ולא כמשנתינו. מיישבת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא **כְּרַבִּי חִיָּיא, וְהָא** – המשנה **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי.** מבארת הגמרא: **דְּרַבִּי חִיָּיא זָרִיק לֵיהּ** [–השליכו], שלא החשיבו לשמן, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי מְטַבֵּל** [**בֵּיהּ**] (**לֵיהּ**) – טבל בו פתו ואכלו, שהחשיבו לשמן. **וְסִימָנֵיךְ** שכך נהג רבי שמעון, **עֲשָׂרִים מְקַמְּצִין** בממונם, כלומר רבי שמעון בנו של רבי הנשיא (קידושין סג.) עשיר היה, ולכן קמץ [–אסף] השמן וטבל בו פתו.

הגמרא מבארת מהו 'שמן המור': נאמר בסיכת הבתולות (אסתר ב יב) **שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר'. מבררת הגמרא: מַאי** "שֶׁמֶן הַמּוֹר". משיבה הגמרא: **רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא אָמַר, 'סְטַכְתָּא'** – שמן אפרסמון. **רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר,** שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ גידולו ואינו בשל כל צרכו. וכן **תַּנְיָא** (**נִמְי הָכִי**) בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** שמן המור הוא **אַנְפַּקְנוֹן,** והוא שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ גידולו. **וּלְמָה סָכִין אוֹתוֹ,** שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר.

שנינו במשנה: **אֵין מִבְּיאִין מִן הַנַּרְגְּרִין** שֶׁנִּשְׁרוּ כַּמַּיִם ולא מן הכבשים ולא מן השלוקים ואם הביא פסול.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** שֶׁמֶן מִזַּיִת כָּבוּשׁ בחומץ או במלח **וְשָׁלוּק** [–מבושל] **וְשָׁרוּי** במים, **וְשֶׁמֶן** שֶׁל שְׁמָרִים – שיצא משמרי שמן זית **וְשֶׁל** רֵיחַ **רָע** דהיינו שריחו רע, מכל אלו **לֹא יָבִיא** למנחות, **וְאִם הֵבִיא פָּסוּל.**

הגמרא מביאה ספק בזה: **כְּעֵי רַבָּה, הִקְדִּישׁוּ** לאחד מאלו למנחות, **מַהוּ** שֶׁיִּלְקֶה עָלָיו מִשּׁוּם **כְּעַל מוּם** (תמורה ו:), האם **כֵּיוָן דְּפָסוּל כְּבַעַל מוּם דָּמֵי ולוקה, אוֹ דִּלְמָא** [–שמא] **אֵין** דין **כְּעַל מוּם** למלקות **אֶלָּא בְּבְהֵמָה,** ואינו לוקה. מסיקה הגמרא, **תֵּיקוּ.**

משנה

המשנה מבארת סדר סחיטת זיתים לשמן למנורה ומנחות: שְׁלֹשָׁה זמני לקיטת **זֵיתִים הֵן,** שאין כולם בשלים בעת אחת, **וּכְהֵן** שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה שְׁמָנִים – ובכל לקיטה שלשה מיני שמנים.

מבארת המשנה: **הַזַּיִת** – בזמן לקיטת הזיתים **הָרִאשׁוֹן, מְנַרְגְּרוֹ** – מלקט הגרגרים **שִׁבְּרֹאשׁ** עץ **הַזַּיִת** הראשונים שבשלים בחמה שעליהם, **וְכוֹתֵשׁ** במכתשת **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ** הַפַּל על תחתיתו כששמנם זב מהם להסתנן לכלי שתחתיו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אינו נותן בתחתיתו אלא **סְכִיכוֹת** הַפַּל על דפנותיו מתוכו, והשמן זב דרכן לתחתיתו ומסתנן לכלי, והשמן מזוקק משמריו. **זֶה** שמן היוצא **רִאשׁוֹן** בפעם זו. ואחר כך [**חָזַר**] **וְטוֹעֵן** הזיתים **בַּקּוֹרָה** – תחת קורת בית הבד להוציא עוד שמן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** לא בקורה כבידה שסוחטת שמרים, אלא **בָּאֲבָנִים. זֶה** שמן **שֵׁנִי. וְחָזַר וְטָחַן** הזיתים שנשארו ברידים, **וְטָעֵן** אותם שוב תחת הקורה להוציא כל השמן הנשאר. **זֶה** שמן **שְׁלִישִׁי.**

מבארת המשנה דין מיני השמנים למקדש: **הָרִאשׁוֹן** שיצא בכתישה בלבד כשר **לַמְּנוֹרָה,** שנחשב 'זך' ונאמר בה (שמות כז כ) 'שֶׁמֶן זַיִת זָךְ', **וְהַשְּׁאָר** שאינם 'זך' כשרים **לַמְּנָחוֹת,** שנאמר בהן (במדבר כח ה) 'כְּתִית' ולא 'זך'.

המשך סדר סחיטת הזיתים: בזמן הלקיטה **הַשֵּׁנִי, מְנַרְגְּרוֹ** – מלקט הגרגרים **שִׁבְּגוּבַהּ רֹאשׁ הַגֵּג,** שבשלים מחמת החמה מאוחר מן הראשונים, **וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַפַּל** כבפעם הראשונה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** נותנם **סְכִיכוֹת הַפַּל. זֶה** היוצא **רִאשׁוֹן.** וחזר **וטוֹעֵן** הזיתים **בַּקּוֹרָה. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** לא בקורה אלא **בָּאֲבָנִים. זֶה** היוצא **שֵׁנִי. וְחָזַר וְטָחַן** הזיתים ברידים, **וְטָעֵן** אותם שוב בקורה. **זֶה** היוצא **שְׁלִישִׁי.** השמן **הָרִאשׁוֹן** כשר **לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת.**

המשך סדר סחיטת הזיתים: בזמן הלקיטה **הַשְּׁלִישִׁי,** שמלקט שאר הגרגרים המוסתרים שאין עליהם חמה כלל ואינם בשלים לעולם, אינו כותשם מיד, אלא **עוֹטְנוֹ** – מניחם בגומא המכונה 'מעטן' **שִׁבְּבֵית הַבַּד עַד** שֶׁיְּלֻקֶּה – שיתעפשו, כלומר שיתרככו ויוכלו להוציא שמן, **וּמַעֲלֶהוּ וּמְנַגְּבוֹ בְּרֹאשׁ הַגֵּג** – מעלם לראש הגג שיתנגבו ממוהל שיצא מתוך דוחקם ב'מעטן' ואינו יפה לשמן, **וכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן** הזיתים **לְתוֹךְ הַפַּל** שיסתנן השמן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** נותנם **סְכִיכוֹת הַפַּל. זֶה** היוצא **רִאשׁוֹן.** וחזר **וטוֹעֵן** הזיתים **בַּקּוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** לא בקורה אלא **בָּאֲבָנִים. זֶה** היוצא **שֵׁנִי. וְחָזַר וְטָחַן** הזיתים **בְּרִיחַיִם, וְטָעֵן** שוב בקורה, **וְזֶה** הָיָה הַשְּׁלִישִׁי. **הָרִאשׁוֹן** כשר **לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת. וְכֵן** עושה **בַּזַּיִת** – זמן לקיטת הזיתים **הַשֵּׁנִי. וְזַיִת שְׁלִישִׁי** אינו כותשם מיד, אלא **עוֹטְנוֹ** – מניחם ב'מעטן' **בְּבֵית הַבַּד, עַד** שֶׁיְּלֻקֶּה – שיתרככו וידהיו ראויים לשמן, **וּמַעֲלֶהוּ לְרֹאשׁ הַגֵּג וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ** כְּמִין תְּמָרָה – ערימה רחבה למטה וצרה למעלה כתמרים המתייבשים לגרוגרות, **עַד** שֶׁיָּזוּבוּ מֵימָיו – שיזוב המוהל שבהם, **וְכוֹנְסוֹ** – לזיתים **לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנוֹ בְּרֵיחַיִם, וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן. וְטָעֵן בַּקּוֹרָה, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי. וּפָרַךְ** מתחת הקורה, **וְחָזַר וְטָחַן** בריחים **וְטָעֵן** בקורה, ושמן **זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן** כשר **לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה טוֹחֲנוֹ בְּרֵיחַיִם, שמוציאים גם שמרים, **אֶלָּא כּוֹתְשׁוֹ בַּמַּכְתֶּשֶׁת,** שאינה מוציאה שמרים, **וְלֹא הָיָה טוֹעֵן בַּקּוֹרָה אֶלָּא בָּאֲבָנִים,** שהקורה כבידה מהן ומוציאה שמרים, **וְלֹא הָיָה נוֹתְנוֹ בְּתַחְתִּית הַסַּלִּין, אֶלָּא לְתוֹךְ סְכִיכוֹת הַפַּל.** מוכח מלשון הברייתא 'מגלגלו בראש הזית', שכך הגירסא במשנה.

מקשה הגמרא: לפי זה **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – קשה לתנא קמא במשנה שסותר עצמו, שדבריו **שִׁכּוֹתֵשׁ** הזיתים, **מַנִּי** – כמי שנאם, **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שבברייתא **הִיא,** ודבריו שמניחו **בְּתוֹךְ הַפַּל אֶתְאָן** – באנו בזה לְסברת **רַבָּנַן.**

מתרצת הגמרא: **הָאי תַּנָּא** – התנא במשנה **סָבַר לֵהּ כְּוָתֵיהּ כַּחֲדָא** – סבר כרבי יהודה בדבר אחד, שכותש הזיתים ולא טוחנם, **וּפָלִיג עֲלֵיהּ כַּחֲדָא** – וחלק עליו בדבר אחד, שאינו מניח הזיתים בדפנות הסל אלא בתחתיתו.

משנה

מעלות השמנים שבמשנה הקודמת: השמן **הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרִאשׁוֹן** – היוצא בלקיטה הראשונה, **אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרִאשׁוֹן, וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשֵּׁנִי** – היוצא בלקיטה השניה, שניהם שָׁוִין, ועדיפים על שאחריהם. **הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּרִאשׁוֹן, וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשֵּׁנִי, וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי** – היוצא בלקיטה השלישית, שלשתם שָׁוִין. **הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשֵּׁנִי, וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי** – היוצא בלקיטה השלישית, שניהם שָׁוִין. **הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי אֵין לְמַטָּה הֵימֶנּוּ.**

הטעם שאין למדים מנחות ממנורה: **אַף כָּל הַמְּנָחוֹת הָיוּ בְדִין** – מן הראוי **שֶׁיִּטָּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ** היוצא ראשון, בקל וחומר ממנורה, **מַה** [–אם] **מְנוֹרָה הקלה שֶׁאֵינָהּ** – ששמנה אינו **לַאֲכִילָה, טְעוּנָה** "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ' (שמות כז כ) דווקא, **מְנָחוֹת** החמורות שֶׁהֵן לְאֲכִילָה של מזבח, **אֵינוֹ דִין שֶׁיִּטָּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר** במנורה (שם) 'זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר', שתיבת 'למאור' מלמדת שרק 'למאור' [למנורה] צריך 'זך כתית', **וְאֵין** צריך 'זָךְ כָּתִית' **לַמְּנָחוֹת.**

גמרא

מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** האם מה ששנינו 'מגרגרו בראש הזית' **מְנַרְגְּרוֹ תְּנַן** – הגירסא 'מגרגרו', שאין הגרגרים בשלים יחד ומלקט הבשלים, **אוֹ מְגַלְגְּלוֹ תְּנַן** – הגירסא 'מגלגלו', שמשאירם באילן עד שיתבשלו כולם.

פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר במנורה (שמות כז כ) "שֶׁמֶן זַיִת' ואינו צריך לומר 'שמן זית', שסתם שמן בתורה שמן זית הוא, ולמדים שיהא השמן בשל **מִזֵּיתוֹ** – בעודו בזית, ויצא בלא טעינה, **מִכָּאן אָמְרוּ** חכמים, **זַיִת רִאשׁוֹן** – בפעם הראשונה שמלקט זיתים לסוחטם, **מְגַלְגְּלוֹ** – מניחם להתבשל **בְּרֹאשׁ** עץ **הַזַּיִת, וְכוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנוֹ בָּרֵיחַיִם, וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין** שיסתנן השמן בתחתיתם לכלי, **שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה הָרִאשׁוֹן. וְטָעֵן בַּקּוֹרָה** בבית הבד, **וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי. וְחָזַר וּפָרַךְ** אותם מתחת הקורה **וְטָחַן** בריחים, **וְטָעֵן** שוב בקורה, **וְזֶה הָיָה הַשְּׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן** כשר **לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת. וְכֵן** לקיטת הזיתים **בַּזַּיִת** – זמן לקיטת הזיתים **הַשֵּׁנִי. וְזַיִת שְׁלִישִׁי** אינו כותשם מיד, אלא **עוֹטְנוֹ** – מניחם ב'מעטן' **בְּבֵית הַבַּד, עַד** שֶׁיְּלֻקֶּה – שיתרככו וידהיו ראויים לשמן, **וּמַעֲלֶהוּ לְרֹאשׁ הַגֵּג וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ** כְּמִין תְּמָרָה – ערימה רחבה למטה וצרה למעלה כתמרים המתייבשים לגרוגרות, **עַד** שֶׁיָּזוּבוּ מֵימָיו – שיזוב המוהל שבהם, **וְכוֹנְסוֹ** – לזיתים **לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנוֹ בָּרֵיחַיִם, וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן. וְטָעֵן בַּקּוֹרָה, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי. וּפָרַךְ** מתחת הקורה, **וְחָזַר וְטָחַן** בריחים **וְטָעֵן** בקורה, ושמן **זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן** כשר **לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה טוֹחֲנוֹ בָּרֵיחַיִם, שמוציאים גם שמרים, **אֶלָּא כּוֹתְשׁוֹ בַּמַּכְתֶּשֶׁת,** שאינה מוציאה שמרים, **וְלֹא הָיָה טוֹעֵן בַּקּוֹרָה אֶלָּא בָּאֲבָנִים,** שהקורה כבידה מהן ומוציאה שמרים, **וְלֹא הָיָה נוֹתְנוֹ בְּתַחְתִּית הַסַّלִּין, אֶלָּא לְתוֹךְ סְכִיכוֹת הַפַּל.** מוכח מלשון הברייתא 'מגלגלו בראש הזית', שכך הגירסא במשנה.

מקשה הגמרא: לפי זה **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – קשה לתנא קמא במשנה שסותר עצמו, שדבריו **שִׁכּוֹתֵשׁ** הזיתים, **מַנִּי** – כמי שנאם, **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שבברייתא **הִיא,** ודבריו שמניחו **בְּתוֹךְ הַפַּל אֶתְאָן** – באנו בזה לְסברת **רַבָּנַן.**

מתרצת הגמרא: **הָאי תַּנָּא** – התנא במשנה **סָבַר לֵהּ כְּוָתֵיהּ כַּחֲדָא** – סבר כרבי יהודה בדבר אחד, שכותש הזיתים ולא טוחנם, **וּפָלִיג עֲלֵיהּ כַּחֲדָא** – וחלק עליו בדבר אחד, שאינו מניח הזיתים בדפנות הסל אלא בתחתיתו.

רש"י

מפני שהוא מוהל שרף – בעלמא, ואינו שומן. **לרבי שמעון דמטביל ביה** – הוי שמן, ואם הביא – פסול. **פטכתא** – שקורין בלשמ"א. **תניא רבי יהודה [אומר] אנפיקינון** – דתני במתניתין, דהיינו שמן זית וכו'. **שמשיר את השיער** – לפי שהוא בוסר, ויש בו כח. **של ריח רע** – שמן שריחו רע. **משנה** שלשה – לקיטות יש בזית, שלוקטין אותו בשלש פעמים, ובכל לקיטה יש בו שלשה שמנים. **הזית הראשון** – זיתים שלקטן בראשונה. **מגרגרו בראש זית** – מניחו להתבשל, דנעשה גרגרין בראש הזית באילן. ענין אחר: מלקטן בראש הזית, בגובה שבאילן, במקום שהזיתים קודמין להתבשל תחילה מפני שהחמה זורחת שם תדיר. מורי רבי זכרונו לברכה. **וכותש** – אותן הגרגרים. **ונותנן בתוך הסל** – כדי שיזוב הצלול שבשמן מעצמו בלא דוחק חוץ לסל, והפסולת והשמרים שבשמן נשארין בסל. **זה היה שמן ראשון** – שבליקוט ראשון. **חוזר ולוקח** – מה שכתש הגרגרים שנשארו בסל – טוענו בקורת בית הבד, ומוציא שמנו. **מה שהוא יוצא עכשיו** – זהו שמן שני. **רבי יהודה אומר** – לא היה טוענו בקורה – לפי שהיה נטען ביתר, והיו השמרים יוצאין ומתערבין בשמן. אלא באבנים טוענו. **ומה שיוצא עכשיו** – זה היה שמן שני. **חוזר וטחן** – הגרגרים וטענן בקורה, **ומה שיוצא** – זה שמן שלישי. **מגרגרו בראש הגג**— אותם זיתים אין מתבשלין כל צורכן באילן, אלא שוטחן בראש הגג בחמה כדי לרככן. כך שמעתי. ענין אחר מרבותינו זכרונם לברכה: "מגרגרו בראש הגג" — כלומר, מלקט זיתים שבאמצע האילן, שאינן בראש הזית. כלומר, אותן שיכול לעמוד בראש גגו ונוטלן. שאותן אין מתבשלין במהרה, כמו אותן שבראש הזית. **והאי דאמר "בראש הגג"** — לסימנא קאמר. **הזית השלישי** — לוקט זיתים התחתונות, לפי שאין הח זורחת עליהן תדיר — אין מתבשלין יפה, ומאחר בלקיטתן. ומשום הכי "עוטנן בבית הבד" — מניחם במעטן, "עד שילקו" — שיתרכך קליפתן וישתנו מראיהן, "ומנגבן בראש הגג" — שבשיהוי ביחד במעטן בדוחק יצא מהן מוהל, ונושרו. **גמרא** מגרגרו חנן — שמניח הזית עד שנתבשלו הגרגרים כל צורכן. או מגלגלו חנן — דהיינו נמי שמניחו באילן עד שנתבשלו יפה, כגון "ביצה מגולגלת" (עוקצין פרק ב משנה ו). שמן זית — דכתיב בקרא "שמן זית זך כתית" (שמות כז). מזיתו — שיהיו הזיתים באילן עד שיהיה בהן שמן. תמרה — כשעושין אותו גרוגרות. רבי יהודה אומר לא היה טוחנו — לזית ראשון, אלא כותשו. כותש — דקתני במתניתין מנין? רבי יהודה היא, "תוך הסל" דקתני במתניתין — אתאן לרבנן דברייתא, תנא קמא דרבי יהודה. האי תנא — דמתניתין סבר לה כרבי יהודה בחדא — ב"כותש", ופליג עליה בחדא — ב"תוך הסל". **משנה** השני שבזית ראשון הראשון שבזית שני שוין — ואף על גב דשני שבראשון וראשון שבשני שוין למנחות, אפילו הכי, לא אתי בשני שבראשון למנורה — דהא אמרינן בגמרא דלמנורה בעינן "בתית", ולא היה בתית אלא ראשון שבכל זית (דמתניתין ד"כותש" — רבי יהודה היא).

גמרא

תוספות

ואם הביא פסול מפני שהוא שרף — מוהל בעלמא ולא שמן, והיכי חשיב ליה מתניתין בהדי שמנים פסולין? דמכל מקום "שמן" קרי ליה! כך פירש בקונטרס. ורבינו תם גריס במתניתין "ואם הביא — כשר". **זריק** ליה — כלומר, לא היה אוכלו. אבל לא זורק ממש, דסכין אותו, שמשיר את השיער ומעדן את הבשר.

שלשה זיתים — פירש בקונטרס: שלש פעמים בשנה מלקטין את הזיתים, לפי שאין מתבשלין בבת אחת. וקשיא: דבמסכת פאה (פרק א משנה ה) משמע דחייבין בפאה, וכל דבר שאין לקיטתו כאחד — לא מחייבא בפאה, כדאיתא בריש "כלל גדול" (שבת סח,א), וממעט תאינה דלא נלקטין כולן כאחת, אלא שזה מתבשל יותר מזה, כדמפרש ואזיל. ובערוך פירש כפירוש הקונטרס, דבשלשה זמנים לוקט את הזיתים, לפי שאין מתבשלין כולן ביחד. ובגמרא דבעי: "מגרגר" תנן, או "מגלגל" תנן, פירש בערוך: "מגרגר תנן" — כלומר, לוקט אחד אחד אותן המבושלין, "או מגלגל תנן" — שעושה להם סימן שלא יתערבו עם אחרים, ומניחם עד שיתבשלו יפה ויתרכבו, כ"ביצה מגולגלת". ובמסכת עדיות (פרק ד משנה ו), ומייתי לה בפרק קמא דיבמות (טו,ב): חבית של זיתים המגולגלין, ובפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לט,ב): "זיתי קלוסקא המגולגלין" — פירוש: זיתים הנמתקים לאכילה נקראין "מגולגלין".

שוין

וְאִם הֵבִיא - פָּסוּל, וְהָתַנְיָא וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר מִפְּנֵי שֶׁהוּא שָׁרָף! אֲמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא: הָא - רַבִּי חִיָּיא, הָא - רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי. דְּרַבִּי חִיָּיא זָרִיק לֵיהּ, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי מְטַבֵּל [בֵּיהּ] (לֵיהּ). וְסִימָנֵיהּ: עֲשִׂירִים מְקַמְּצִין. "שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר" - מַאי שֶׁמֶן הַמּוֹר"? רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא אָמַר: סְטַכְתָּא. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַנְפִּקָּנוֹן - שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ, לְמָה סָכִין אוֹתוֹ? - שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. "אֵין מְבִיאִין מִן הַגַּרְגְּרִין שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם". תָּנוּ רַבָּנַן: שֶׁמֶן זַיִת כְּבוּשׁ, שָׁלוּק, שָׁרוּי, וְשֶׁל שְׁמָרִים, וְשֶׁל רֵיחַ רַע - לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - פָּסוּל. בָּעֵי רַבָּה: הִקְדִּישוֹ, מַהוּ שֶׁיַּלְקֶה עָלָיו מִשּׁוּם בַּעַל מוּם? כֵּיוָן דְּפָסוּל - כְּבַעַל מוּם דָּמֵי, אוֹ דִּלְמָא אֵין בַּעַל מוּם אֶלָּא בִּבְהֵמָה? תֵּיקוּ. **מִשְׁנָה** שְׁלֹשָׁה זֵיתִים הֵן, וּכְהֵן שְׁלִשָּׁה שְׁלִשָּׁה שְׁמָנִים. הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן, מְגַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. חָזַר וְטוֹעֵן בַּקּוֹרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. הַשֵּׁנִי, מְגַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. טוֹעֵן בַּקּוֹרָה, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. שְׁלִישִׁי, עוֹטְנוֹ בְּבֵית הַבַּד עַד שֶׁיְּלַקֶּה וּמְנַגְּבוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג, כּוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. טוֹעֵן בַּקּוֹרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: "מְגַרְגְּרוֹ" תְּנַן, אוֹ "מְגַלְגְּלוֹ" תְּנַן? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: שֶׁמֶן זַיִת - מִזֵּיתוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: זַיִת רִאשׁוֹן, מְגַלְגְּלוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנָן בְּרֵיחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן, טָעַן בַּקּוֹרָה, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי, וְחָזַר וּפֵרַק טָחַן וְטָעַן, זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי, הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. וְכֵן זַיִת שֵׁנִי. וְזַיִת שְׁלִישִׁי, עוֹטְנוֹ בְּבֵית הַבַּד עַד שֶׁיְּלַקֶּה וּמַעֲלֶה לְרֹאשׁ הַגַּג, וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּמִין תְּמָרָה, עַד שֶׁיָּזוּבוּ מִימָיו, וְכוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנוֹ בְּרֵיחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן, טָעַן בַּקּוֹרָה, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי, פָּרַק חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי, הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה טוֹחֲנוֹ בְּרֵיחַיִם אֶלָּא כּוֹתְשׁוֹ בַּמַּכְתֶּשֶׁת, וְלֹא הָיָה טוֹעֵן בַּקּוֹרָה אֶלָּא בָּאֲבָנִים, וְלֹא הָיָה נוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין אֶלָּא לְתוֹךְ סְבִיבוֹת הַסַּל. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, כּוֹתֵשׁ מְנִי? רַבִּי יְהוּדָה הִיא, תּוֹךְ הַסַּל אֲתָאן לְרַבָּנַן! הַאי תַּנָּא סָבַר לֵהּ כְּוָתֵיהּ בַּחֲדָא, וּפְלִיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא. **מִשְׁנָה** הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרִאשׁוֹן אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשֵּׁנִי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי אֵין לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. אַף כָּל הַמִּנְחוֹת הָיוּ בַּדִּין שֶׁיִּטְּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, מַה מְּנוֹרָה שֶׁאֵינָהּ לַאֲכִילָה טְעוּנָה שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, מִנְחוֹת שֶׁהֵן לַאֲכִילָה אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּטְּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ! תַּלְמוּד לוֹמַר "זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר", וְאֵין זָךְ כָּתִית לְמִנְחוֹת.

גמרא

אם צריכים להשתדל – על-פי תורה – בעניינים הטבעיים, שבהם תלוייה הפרנסה, על־אחת־כמה־וכמה שצריך להשתדל בעניינים שעל־פי תורה בהם תלוי הפרנסה.

ממכתב כ"ג מר־חשוון, תשט"ז

קצח מנחות. פרק תשיעי – כל קרבנות הציבור דף פו עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

שוין למנחות — אבל למנורה אינן שוין, דאין "זך" אלא נקי, והראשון לעולם נקי. ופירוש הקונטרס עיקר. דאי כדפרישית — מרישא שמעינן הראשון למנורה והשאר למנחות. **לא** לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך — יש מפרשים: מדנותן שולחן בצפון ומנורה בדרום ולא לצד מערב ששם שכינה. וליתא — דלאו לאפוקי לצד מערב קאתי, וכי מימשכי נמי לצד מערב, אפשר שינתן זה לצד צפון וזה לצד דרום. ומחצי הבית ולפנים היו מונחים, כדאמר לקמן בפרק "שתי הלחם" (צח,ב), ואיכא למאן דאמר: מזרח ומערב, ואיכא למאן דאמר: צפון ודרום מונחין. ופירוש הקונטרס עיקר — דדייק מדשולחן בצפון ומנורה בדרום ומזבח היה באמצע, שמע מינה לא לאורה אני צריך ולא לאכילה. דאם הייתי צריך — הייתי נותן מנורה סמוך לשולחן, כנוהג שבעולם.

מחוץ לפרכת העדות יערוך כו' — בפרק "במה מדליקין" (שבת כב,ב) גרסינן: וכי לאורה הוא צריך, והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו כו'. ומפרש רבינו תם: דאאהרן קאי, וכי לאורה הוא צריך — אהרן, והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו של עמוד האש, כדאיתא בברייתא דמלאכת המשכן: מסתכל בטפיח — ורואה בו, בחבית — ורואה מה שבתוכה. ובתורת כהנים בפרשת "אמור אל הכהנים" גרסינן: וכי צריכין לנר, והלא כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הוצרכו לנר, שנאמר "כי ענן ה' על המשכן". ומיהו סוגיא דשמעתין משמע דאשכינה קאי. וקשיא: דהוה ליה למימר "כל העולם כלו לאורו של מקום היו הולכים"!

ממנה היה מדליק — כלומר, ממנה מתחיל ההדלקה, שאותו מדליק תחילה בערב, ובו היה מסיים — ההטבה בבוקר, שאותו מטיב אחרון. לפי שבכל בוקר מוצא אותו דולק, והשאר מוצא שכבה. ופעמים שהיה דולק כל היום כולו. ומדליק ממנו שאר הנרות — שבבוקר היו כולם כבות, חוץ ממנו. ומטיבו — שמנערו מן הדשן, כדכתיב "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות" וגו'. ונר מערבי שדולק כל היום, לערב היה מדליק ממנו שאר הנרות. כך פירש בקונטרס. וזה היה קודם שמעת הצדיק, שהיה נר מערבי דולק כל היום כו'. כדאמר בריש "טרף בקלפי" (יומא לט,א): כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק, היה נר מערבי דולק. מכאן ואילך — פעמים דולק, פעמים כבה. והיה צריך ליתן בה שמן בשחרית, שתהא דולקת עד הערב להדליק בה השאר. והכי תנן במסכת תמיד פרק ראשון

רש"י

גמרא שוין – בתמיה. דקתני "השני שבראשון והראשון שבשני – שוין". והא אמרת "ראשון למנורה והשאר למנחות", דהשני שבראשון – אין ראוי למנורה, וראשון שבשני – ראוי למנורה, והיכי הוי שוין? **למנחות** – שאם רוצה ליתן הראשון שבשני למנחות – הרי הוא כשני שבראשון. **יכול יהא כתית זך פסול למנחות** – הואיל וכתיב ביה "למאור"? **אם כן** – הואיל וכשר נמי למנחות. **מה תלמוד לומר** – "זך" ו"כתית למאור"? **מפני החיסכון** – לא בעינן זך וכתית למנחות, כמו לנרות. דהכי נמי כשרות אפילו אינו [זך] וכתית. לפי שהמנחות הן מרובות וצריכות שמן הרבה, ואילו היה צריך לחזור במנחות נמי אחר זך וכתית כמו למנורה – היו מפסידים, שהיו לוקחין אותו ביוקר. **שלחן בצפון ומנורה בדרום** – והמזבח בינתים, לידע שלא לאורה אני צריך. **שקופים** – מבפנים. שהמשקופין של חלונות, היינו צר שבחלון, היו מבפנים. והרוחב שבחלון מוחזר כלפי חוץ, להוציא אורה לעולם. **ממנה היה מדליק** – האחרות, ובה היה מסיים. כדתנן (תמיד לג,א): בא ומצא שתי נרות מזרחיות דולקים. שמנורה היתה עומדת מזרח ומערב. מכבה האחת שבצד מזרח ומדשנה, ומניח האחת שבצד אותה שבמזרח, הוא נר מערבי. ומניחה דולקת עד לערב, ומדליק האחרות שכבו בשחר, ומטיבו, וזורק מה שנשאר מן השמן ומן הפתילה לחוץ, ונותן בה שמן ופתילה, ומדליקה כדי לקיים בה מצות הדלקה. ומסיים בה הדלקה – שהיה מדליקה בתר כל הנרות. **משנה הלסטיון** – שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי. **מעושן** – כשהיו הענבים מרים, היו מעשנין אותן כדי למתקן, או מבשלין אותן. **לא מתוק** – כשהוא מתוק מחמת עצמו, כדמפרש בגמרא. ענין אחר: תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום. **מן הדליות** – שקורין טריילי"ש, לפי שאין יינו יפה. **אלא** מן הרגליות – יין שגדל בגפנים נמוכים, שהוא יפה. **העבודים** – מפרש בגמרא. **לא היו כונסין אותו בחצבין גדולים** – לפי שכשהיו מסתפקין ממנו על יד, היו החצובין מתרוקנים, ומתקלקל היין. **כדי שיהא ריחו נודף** – שכשהיא חסירה קימעא, היין נודף יותר מכשהיא מליאה.

גמרא

גמרא שָׁוִין? וְהָא אָמְרַתְּ: רִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת! אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאי "שָׁוִין"? שָׁוִין לְמִנְחוֹת. "אַף [כָּל] הַמִּנְחוֹת הָיוּ בְּדִין" [וכו']. תָּנוּ רַבָּנַן: "זָךְ" - אֵין "זָךְ" אֶלָּא נָקִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "כָּתִית" - אֵין "כָּתִית" אֶלָּא כָּתוּשׁ. יָכוֹל יְהֵא זָךְ כָּתִית פָּסוּל לְמִנְחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְעֵשָׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן כָּתִית". אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לַמָּאוֹר"? אֶלָּא מִפְּנֵי הַחִיסָּכוֹן. מַאי חִיסָּכוֹן? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" - אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: "אֵלֶיךָ" - וְלֹא לִי, לֹא לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ. שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם. אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא לַאֲכִילָה אֲנִי צָרִיךְ, וְלֹא לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ. "וַיַּעַשׂ לַבַּית חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִּים אֲטֻמִים" - תָּנָא: שְׁקוּפִין מִבִּפְנִים וַאֲטֻמִים מִבַּחוּץ, לֹא לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ. "מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדוּת בְּאֹהֶל מוֹעֵד" - עֵדוּת הוּא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל. וְאִם תֹּאמַר: לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ - וַהֲלֹא כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָלְכוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הָלְכוּ אֶלָּא לְאוֹרוֹ! אֶלָּא עֵדוּת הוּא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל. מַאי עֵדוּתָהּ? אָמַר רָבָא: זֶה גֵּר מַעֲרָבִי, שֶׁנּוֹתְנִין בָּהּ שֶׁמֶן כְּנֶגֶד חֲבֵרוֹתֶיהָ, וּמִמֶּנָּהּ הָיָה מַדְלִיק וּבָהּ הָיָה מְסַיֵּים. **משנה** מֵאַיִן הָיוּ מְבִיאִין אֶת הַיַּיִן? קְדוּחִים וְעֲטוּלִין - אַלְפָא לַיַּיִן, שְׁנִיָּה לָהֶן - בֵּית רִימָּה וּבֵית לָבָן בָּהָר, וּכְפַר סִיגְנָא בַּבִּקְעָה. כָּל אֲרָצוֹת הָיוּ כְּשֵׁרוֹת, אֶלָּא מִיכָּן הָיוּ מְבִיאִין. אֵין מְבִיאִין לֹא מִבֵּית הַזְּבָלִים וְלֹא מִבֵּית הַשְּׁלָחִים וְלֹא מִמָּה שֶׁנִּזְרַע בֵּינֵיהֶן, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר. אֵין מְבִיאִין הִלְיַסְטְיוֹן, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר. אֵין מְבִיאִין יָשָׁן, דִּבְרֵי רַבִּי, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. אֵין מְבִיאִין לֹא מָתוֹק וְלֹא מְעוּשָׁן וְלֹא מְבוּשָׁל, וְאִם הֵבִיא - פָּסוּל. וְאֵין מְבִיאִין מִן הַדָּלִיּוֹת, אֶלָּא מִן הָרַגְלִיּוֹת וּמִן הַכְּרָמִים הָעֲבוּדִים. וְלֹא כּוֹנְסִין אוֹתוֹ בַּחֲצָבִין גְּדוֹלִים אֶלָּא בְּחָבִיּוֹת קְטַנּוֹת. וְאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הֶחָבִית עַד פִּיהָ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רֵיחוֹ נוֹדֵף. אֵינוֹ מֵבִיא מִפִּיהָ, מִפְּנֵי הַקִּמְחִין

"אמר להן הממונה קמא" (ל,ב): נכנס ומצא שתי נרות מזרחיות דולקות, מדשן את השאר, ומניח את אלו – פירוש: שתי נרות מזרחיות מניח עד לאחר דם התמיד, כדנפקא לן מקרא בפרק שלישי דיומא (לג,א) סידור מערכה משמיה דגמרא. וקא סבר האי תנא כמאן דאמר לקמן בפרק "שתי הלחם" (צח,ב): מזרח ומערב היו מונחין. והדר קתני: מצאו שכבה — פירוש: דהיינו לאחר שמת שמעון הצדיק, שלא היה הנס רגיל. מדשנו ומדליקו מן הדולקין — פירוש: ומשים חצי לוג שמן שתהא דולקת עד הערב להדליק ממנה את השאר. ואחר כך מדשן את השאר — דהיינו, הטבת חמש נרות. ובפרק "החלו עולים" קתני: נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים — מדשן את המזרחי, ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים. מצאו שכבה — מדשנו ומדליקו ממזבח העולה. ובפרק "במה מדליקין" (שבת כב,ב) פירש בקונטרס: דנר מערבי היה מטיב בין הערבים. ואוחז את הישנה בידו, או היה מניחה בכלי, עד שהיה נותן שמן ופתילה ומדליקה, ומדליק ממנה את השאר. והקשה רבינו תם: אם אפשר לעשות כך, מאי קפריך התם: והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגי דלא למישקל ואדלוקי, וקשיא למאן דאמר (שבת כב,ב): אין מדליקין מנר לנר! מאי קושיא? הרי באותה שעה יכול להדליק את כולן, דמאחר שהוציא פתילה ישנה מן הנר שבמנורה, אין בו משום מצוה! ויש לומר: דלא אפשר לעשות כן, משום דדרשינן בתורת כהנים: "להעלות נר תמיד" — שצריך שיהא נר קבוע להדליק שאר נרות. ואיזה? זה נר מערבי. ורבינו יצחק בן אברהם פירש: דבעוד שהישנה דולקת בנר מערבי, היה מדליק ממנה את השאר על ידי פתילות ארוכות, ושוב מדשן את זו, ונותן בה שמן ופתילה חדשה ארוכה, ומדליקה מן השאר. והיינו "ובה היה מסיים" — ההדלקה. והיינו "עדות" — שהיה מדליק ממנה, מאותה שהודלקה אמש, את השאר כל ימי שמעון הצדיק. ולישנא דמתניתין דתמיד משמע כדבריו, מדקתני "שממנו מדליק המנורה בין הערבים". ואפשר במה שמדליקה שחרית ממזבח העולה, ואין ממתינין עד הערב שידליקנה ממזבח העולה ואחר כך ידליק ממנה את השאר, משום דכתיב "תמיד" — דבעינן שתהא המנורה דולקת תמיד. ואם הטענה תלוי בכך, אם כן, לפירוש הקונטרס קשיא: דבשעה שאוחז הישנה בידו, אין שום נר דולק במנורה! ושמא הא דתקון הכי, היינו טעמא שלא לשנות מכמות שהיה בשעה שהנס קיים בימי שמעון הצדיק.

הליסטיון —

גמרא

שנינו במשנה שהשני שבראשון והראשון שבשני שוין. תמהה הגמרא: וכי יתכן לומר שהם שָׁוִין, וְהָא אָמְרַת במשנה הקודמת שרק השמן היוצא רִאשׁוֹן כשר לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת, ואם כן אינם שוים.

מיישבת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי – מה הכוונה 'שָׁוִין', לא למנורה, אלא שָׁוִין לִמְנָחוֹת, שאף שכולם כשרים למנחות, יש להביא מן המובחר (תוספתא פ"ט ה"א), ולכך השני שבראשון שוה לראשון שבשני, וכן בשאר השמנים שנאמר בהם 'שוין'.

שנינו במשנה: אַף [כָּל] הַמְּנָחוֹת הָיוּ בְּדִין [וכו'], שיטענו שמן זית זך תלמוד לומר 'זך כתית למאור' ואין זך כתית למנחות.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו 'זך כתית' ודינו למנחות: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר במנורה (שמות כז ב) 'שֶׁמֶן זַיִת זָךְ', ואֵין 'זָךְ' אֶלָּא נָקִי, שיצא ראשון מן הזיתים בלא טעינת קורה, ואף אם יצא בטחינה בריחים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הרי נאמר גם 'כָּתִית', ואֵין 'כָּתִית' אֶלָּא כָּתוּשׁ, שצריך שהשמן יצא בכתישה במכתשת ולא בטחינה בריחים. וכיון שנאמר שם 'לַמָּאוֹר', יָכוֹל היית לומר שיְהֵא 'זָךְ כָּתִית' כשר דווקא למנורה ופָסוּל לִמְנָחוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר במנחת כהנים (שמות כט מ) 'וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית', ש'זך כתית' כשר למנחות. ואִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מדוע צריך למעט במנורה 'לְמָאוֹר', שדווקא בה צריך 'זך כתית' ולא במנחות, אֶלָּא כדי לומר שהטעם מִפְּנֵי הַחִיסָּכוֹן – מפני חסרון ממון רב של מביאי מנחות, שהמנחות מצויות הרבה בכל יום, ולכן רק במנורה שדי בשלשה לוגים וחצי בכל יום, חצי לוג לכל נר מנרות המנורה (לקמן פח.), צריך דווקא 'זך כתית'.

שואלת הגמרא: מַאי חִיסָּכוֹן – מדוע הקפידה תורה על חסרון ממון של מביאי מנחות. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שלא יוציאוהו לחינם, ולכן כשאין זה מעכב אמרה שלא יוציאו ממון רב.

הגמרא מביאה מאמר בענין השמן למנורה: נאמר (ויקרא כד ב) 'צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ', אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, תיבת 'אליך' מיותרת, ויש לדייק שהדלקת המנורה היא דווקא 'אֵלֶיךָ' דהיינו לרצותך ולהראות חיבתך לפני, וְלֹא לִי [–עבורי], שכן לֹא לְאוֹרָה אֲנִי צָרִיךְ.

הגמרא מביאה מאמר נוסף המוכיח שזה עבור ישראל ולא עבור ה': שֻׁלְחַן לחם הפנים היה בַּצָּפוֹן של המשכן, שנאמר (שמות כו לה) 'וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל צֶלַע צָפוֹן', וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם, שנאמר (שם) 'וְאֶת הַמְּנֹרָה וגו' עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה'. אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אמר ה' למשה כשציוהו זאת, לֹא לַאֲכִילָה אֲנִי צָרִיךְ וְלֹא לְאוֹרָה אֲנִי צָרִיךְ, שהרי לא ציויתיך להניח המנורה סמוך לשולחן כנוהג שבעולם שאנשים עושים כך להאיר להם באכילה.

הגמרא מוכיחה זאת מפסוק נוסף: נאמר בבנין מקדש שלמה (מלכים א' ו ד) 'וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים', תָּנָא בברייתא, שְׁקוּפִין – משקופי החלונות, דהיינו צידם הצר, היו [מִבִּפְנִים], וַאֲטוּמִים – וצידם הרחב [מִבַּחוּץ], להראות שלֹא לְאוֹרָה שמחוץ לבית אֲנִי צָרִיךְ, אלא החלונות הוציאו אורה מבית המקדש לכל העולם.

הוכחה נוספת: נאמר (ויקרא כד ג) 'מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן' וגו', ו'העדות' נאמר על המנורה, שעֵדוּת הוּא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, וכפי שיתבאר להלן במה מעידה המנורה על כך. וְאִם תֹּאמַר שאינה לעדות זו אלא לְאוֹרָה אֲנִי צָרִיךְ, וַהֲלֹא כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָלְכוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הָלְכוּ אֶלָּא לְאוֹרוֹ של מקום, אֶלָּא ודאי עֵדוּת הוּא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל.

מבארת הגמרא: מַאי עֵדוּתָהּ של מנורה. אָמַר רָבָא, זֶה הנס שהיה בכל יום בנֵר הַמַּעֲרָבִי של המנורה, שהוא הנר האמצעי שלה, ונקרא 'מערבי' כיון שפונה למערב, שֶׁנּוֹתְנִין בָּהּ שֶׁמֶן (כנגד) [כְּמִדַּת] חַבְרוֹתֶיהָ דהיינו חצי לוג, וּמִמֶּנָּה הָיָה מַדְלִיק בערב, כלומר בה מתחיל ההדלקה ומדליקה תחילה, וּבָהּ הָיָה מְסַיֵּים את הטבתה בבוקר שמטיבה אחרונה, ששאר הנרות כבו והוא נשאר דלוק, ולאחר הטבתם היה נכבה, ומטיבו ונותן בו שמן ומדליקו. ונס זה העיד שהשכינה שורה בישראל.

משנה

המשנה מבארת מהיכן הביאו יין לנסכים מן המובחר: מֵאַיִן הָיוּ מְבִיאִין אֶת הַיַּיִן לכתחילה, המקומות ששמם קְדוּחַיִם וְעַטּוּלַיִן הם אַלְפָא – הראשונים לְיַיִן, כלומר שהיין מענביהם המובחר ביותר, שְׁנִיָּה לָהֶן במעלה, המקומות בֵּית רִימָּה, וּבֵית לָבָן שבָּהָר, וּכְפַר סִינְנָא שבַּבִּקְעָה.

כָּל הָאֲרָצוֹת הָיוּ כְּשֵׁרוֹת להביא היין, אֶלָּא שמִיכָּן – ממקומות אלו הָיוּ מְבִיאִין לכתחילה.

המשנה מבארת מהיכן אין להביאו: אֵין מְבִיאִין לֹא מֵענבים שבבֵּית הַזְּבָלִים – שדה הצריכה לזבל להצמיח פירות, וְלֹא מֵענבים שבבֵּית הַשְּׁלָחִים – שדה הנצרכת להשקיה במים, שהם כחושים, וְלֹא מִמַּה שֶּׁנִּזְרַע בֵּינֵיהֶן – מענבים שנזרעו זרעים אחרים ביניהם, שמכחישים הענבים. וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. ואֵין מְבִיאִין הֵלִיסְטִיּוֹן שהוא יין מתוק מאוד על ידי שתלו ענביו כנגד השמש, שאינו מובחר, וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. ואֵין מְבִיאִין יין יָשָׁן מענבי שנה קודמת, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין לכתחילה.

המשנה מבארת דברים הפוסלים אף בדיעבד: אֵין מְבִיאִין לֹא יין מָתוֹק מדאי מאליו ולא מחמת השמש, שמאוס לנסכים, וְלֹא מְעוּשָּׁן – מענבים שהניחום בעשן למתקם ממרירותם, וְלֹא מְבוּשָּׁל – מענבים שנמתקו ממרירותם בבישול, שנשתנה מברייתו ואינו נחשב יין, וְאִם הֵבִיא פָּסוּל.

ענבים שאין מביאים מהם יין לנסכים: וְאֵין מְבִיאִין מִן הַדָּלִיּוֹת – גפנים המודלות [–מורמות] על נסרים, מפני שהיין אינו מעולה, אֶלָּא מִן הָרַגְלִיּוֹת – גפנים נמוכות השוכבות על הקרקע, וּמִן הַגפנים שבכְּרָמִים הָעֲבוּדִין – החפורים, שיין זה מעולה.

המשנה מבארת תנאי הנחת היין: וְלֹא כּוֹנְסִין אוֹתוֹ בַּחֲצָבִין [–כדים] גְּדוֹלִים, שמסתפקים ממנו בכמות מועטת, ומתוך שחסר נפגם טעם השאר, אֶלָּא בְּחָבִיּוֹת קְטַנּוֹת. וְאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הֶחָבִית עַד פִּיהָ, כְּדֵי שֶׁתהא חסירה מעט וְיְהֵא רֵיחוֹ נוֹדֵף – שישאר ריחו ולא יצא לחוץ. סדר הבאת היין לנסכו על המזבח: וְאֵינוֹ מֵבִיא מִיין שבפִּיהָ של החבית מִפְּנֵי

עניין דשלום בית נוגע גם לפרנסה . . ולא באתי אלא להעיר ולהאיר אשר עניינים כאלו אף שבעיני בני אדם נראים שפעוטים וקטנים הן, הם דווקא אבן הבוחן עד כמה פלוני-בן-פלוני חסיד.

ממכתב כ"ג מר־חשוון, תשט"ז

חַקְמָחִין – לובן הצף על היין ומתערב עמו כשנוטל מחלקו העליון, וְלֹא יטול מִשּׁוּלֶיהָ [–מתחתיתה] מִפְּנֵי הַשְּׁמָרִים המצויים שם, שמא יתערבו עם היין, אֶלָּא מֵבִיא מִשְּׁלִישָׁהּ מֵאֶמְצָעָהּ – מאמצע השליש האמצעי שלה, על ידי שעושה שם ברז להוציא היין. מבארת המשנה: כֵּיצַד הוּא בּוֹדֵק אם היין ראוי לנסכים, הַגּוּבֶר הממונה על אוצרות המקדש יוֹשֵׁב וְהַקָּנֶה [–אמת המדה] בְּיָדוֹ, ומוציאים את היין דרך נקב שבחבית, זָרַק הַגִּיר – כשהחל לצאת הלובן הצף על השמרים, הִקִּישׁ הגזבר בַּקָּנֶה על מוציא היין לרמז שיסתום הנקב על ידי ברז, ולא אמר לו זאת מפני שהדיבור מזיק ליין. המשנה חוזרת לענין יין שיש בו קמחין: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְמָחִין פָּסוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח יט–ב) 'תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וּמִנְחָתָם', ודורשים שהמנחות יהיו תמימות בלא סולת שהתליעה או אבק, וכן נאמר (שם כח לא) 'תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם', ודורשים שהנסכים יהיו תמימים, למעט יין שיש בו קמחים.

גמרא

שנינו במשנה: אֵין מְבִיאִין לֹא מָתוֹק וְלֹא מְבוּשָׁל וְלֹא מְעוּשָׁן, וְאִם הֵבִיא פָּסוּל. הגמרא מקשה על דין יין מתוק: וְהָא קָתָנֵי בְּרִישָׁא, אֵין מְבִיאִין אֶת הֵלִיסְטִיּוֹן – יין מתוק מחמת השמש, וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר, ומדוע שנינו שיין מתוק פסול. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִינָא, כְּרוֹךְ שניהם וּתְנֵי – ושנה בהם דין אחד, כלומר, אל תגרוס בהליסטיון 'ואם הביא כשר', אלא 'לפי שאין מביאין לא מתוק וכו' ואם הביא פסול'. תירוץ אחר: רַב אַשִׁי אָמַר, לעולם אין לכורכם יחד, אלא יש לחלק, שהליסטיון שיש בו חוֹלְיָא דְּשִׁימְשָׁא – מתיקות מחמת השמש לֹא מָאִים, ולכן כשר, אך יין מתוק בחוֹלְיָא דְּפֵירָא – מתיקות מחמת הפרי עצמו מָאִים, ולכן פסול.

שנינו במשנה: אֵין מְבִיאִין יָשָׁן, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. מבארת הגמרא: אָמַר חִזְקִיָּה, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, אָמַר קְרָא (במדבר כח יד) 'לְכֶבֶשׂ יָיִן', ודורשים סמיכות היין לכבש, מַה כֶּבֶשׂ היינו בֶּן שְׁנָתוֹ, אַף יַיִן מתנסך רק בֶּן שְׁנָתוֹ ולא מן השנה הקודמת. מקשה הגמרא: אִי – אם כן נאמר, מַה כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים פָּסוּל לקרבן שנאמר בו 'כבש', שהרי נקרא 'איל' ולא 'כבש', אַף יַיִן בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים יהא פָּסוּל. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִי – ואם תאמר שאכן למדים כך, קשה, וְהָתְנֵיָא, יַיִן בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. וּמַאן שָׁמְעַת לֵיהּ – מי התנא ששמעתו דְּאָמַר לֹא יָבִיא זאת, רַבִּי [במשנתינו], וְקָאָמַר בברייתא אִם הֵבִיא כָּשֵׁר, וקשה לחזקיה שלדבריו היה לרבי לפסלו אף בדיעבד.

הגמרא מביאה ביאור אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי, דִּכְתִיב (משלי כג לא) 'אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם', כלומר אל תתן עיניך ביין אדום ומובחר לשתיה, ולאחר שנה אין היין אדום כל כך, ומבואר שיין מובחר הוא בן שנתו דווקא ואותו מביאים לנסכים.

שנינו במשנה: אֵין מְבִיאִין לֹא מִן הַדְּלִיּוֹת כו' אלא מן הרגליות ומן הכרמים העבודין.

תָּנָא – שנינו ברייתא בענין זה, מביאים יין לנסכים מִכְּרָמִים הָעֲבוּדִים [–חפורים] פַּעֲמַיִם בְּשָׁנָה, שהוא מובחר ביותר.

הגמרא מביאה מעשה: רַב יוֹסֵף הֲוָה לֵיהּ קַרְנָא דְּפַרְדֵּיסָא – חלקת כרם שבקרן זוית, דְּרָפֵיק בֵּיהּ טְפֵי רִיפְקָא – שהיה חופר בה חפירה יתירה, כלומר פעמיים בשנה, וְעָבַד – והוציא הכרם חֲמָרָא דְּדָרֵי מַיָּא עַל חַד תְּרֵין – יין חזק כל כך, שהוסיפו עליו מים שתי מדות מעל כל יין חזק, שעל כל יין מוסיפים שלשה חלקים מים על חלק אחד יין שיהא ראוי לשתיה, ועליו הוסיפו ששה חלקים.

שנינו במשנה: לֹא הָיוּ כּוֹנְסִין אוֹתָן כַּחֲצָבִין גְּדוֹלִים אלא בחביות קטנות.

הברייתא מבארת מדת החביות: תָּנָא, היו מניחים היין לנסכים בְּחָבִיּוֹת קטנות כַּכַּדִּיּוֹת לוּדִיּוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת – ככדים בינוניים שעושים בלוד. וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם סמוכות, שמא יתקלקל היין שבאחת ויכנס ריחו ליין שבשניה ויקלקלו, אֶלָּא אַחַת אַחַת כשהן מפוזרות.

שנינו במשנה: כֵּיצַד הוא בּוֹדֵק, הַגּוּבֶר יוֹשֵׁב וְקָנֶה בְּיָדוֹ, זָרַק הַגִּיר הִקִּישׁ בַּקָּנֶה.

הברייתא מפרשת דברי המשנה: תָּנָא, זָרַק הַגִּיר שֶׁל שְׁמָרִים – כשיצא הלובן שעל השמרים, הַגּוּבֶר הִקִּישׁ בַּקָּנֶה לאות שיש להפסיק יציאת היין ולסתום הנקב. שואלת הגמרא: וְלִימָא לֵיהּ מֵימַר – יאמר זאת הגזבר למוציא בפירוש. משיבה הגמרא: דין זה מְסַיַּע לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֵׁם שֶׁהַדִּיבּוּר יָפֶה לַבְּשָׂמִים, כָּךְ הַדִּיבּוּר רַע לְיַיִן ומקלקל טעמו, ולכן לא היה הגזבר מדבר בסמוך ליין אלא רק רומז כדי שלא להזיקו.

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וכו' יין שיש בו קמחין פסול.

בָּעֵי [–מסתפק] רַבִּי יוֹחָנָן, הִקְדִּישׁוֹ לנסכים, מַהוּ שֶׁיִּלְקֶה עָלָיו מִשּׁוּם מקדיש בַּעַל מוּם להקריבו למזבח שלוקה (תמורה ו), האם כֵּיוָן דְּפָסוּל כְּמִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם דְּמֵי ולוקה, אוֹ דִּלְמָא [–שמא] אֵין דין בַּעַל מוּם למלקות אֶלָּא בִּבְהֵמָה ואינו לוקה. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ.

הגמרא מביאה ברייתא לגבי מקומות הבאת שאר הקרבנות: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵלִים בני שתי שנים (פרה פ"א מ"ג) לקרבנות היו מביאים מִמּוֹאָב, שהם מובחרים. וּכְבָשִׂים בני שנה לקרבנות היו מביאים מֵחֶבְרוֹן שכבשים שבה מובחרים. וְעֲגָלִים לקרבנות היו מביאים מִשָּׁרוֹן שהוא מחוז שבו מגדלים עגלים. וּגְוָזְלוֹת דהיינו תורים ובני יונה לקרבנות היו מביאים מִמקום הנקרא 'הַר הַמֶּלֶךְ' שבו גוזלות מצויים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְבִיאִין לקרבנות כְּבָשִׂים שֶׁגְּבָהָן כְּרָחְבָּן, כלומר שהיו רחבים כגובהם מרוב שומנם.

מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא בַּר רַב שִׁילָא, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה, דִּכְתִיב בגאולה העתידה (ישעיה ל כג) 'יִרְעֶה מִקְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב', שהכבשים ירעו ביום זה עד שיהיו רחבים, ומשמע שהם המובחרים ביותר, ויש להביאם לקרבנות.

ביאור של רבא בר רב שילא בענין אחר: כְּתִיב (שם סב ו) 'עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת ה' אַל דֳּמִי לָכֶם', כלומר, השומרים הם מלאכים המזכירים כל העת לפני ה' אודות ירושלים. מבררת הגמרא: מַאי אָמְרִי המלאכים. משיבה הגמרא: הָכִי אָמַר רָבָא בַּר רַב שִׁילָא, התפללו על בנין ירושלים, ואמרו 'אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן' וגו' (תהילים קב יד). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, הזכירו לפניו בנין ירושלים ואמרו 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם ה'' (שם קמז ב). שואלת הגמרא: וּמֵעִיקָּרָא מַאי הֲווּ אָמְרִי – מתחילה קודם החורבן מה אמרו. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא בַּר רַב שִׁילָא, אמרו 'כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ' (שם קלב יג).

הדרן עלך כל קרבנות הצבור

פרק עשירי - שתי מדות

משנה

שְׁתֵּי כלי מִדּוֹת שֶׁל דבר יָבֵשׁ הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שמודדים בהן סולת למנחות, האחד מחזיק עֲשָׂרוֹן – עשירית האיפה. וְהַשֵּׁנִי חֲצִי עֲשָׂרוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שלשה כלי מדות היו, עֲשָׂרוֹן עֲשָׂרוֹן וַחֲצִי עֲשָׂרוֹן – שני כלים של עשרון ואחד של חצי עשרון [ובגמרא יתבאר לשם מה הוזקקו לשתי עשרונות]. כלי המחזיק עֲשָׂרוֹן מָה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ, שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמִּנְחוֹת, שכל המנחות באות מעשרון ומעלה. ואף את המנחות הצריכות שנים ושלשה עשרונים סולת לֹא הָיָה מוֹדֵד בכלי מדה אחר, לֹא בְּכלי המחזיק שְׁלֹשָׁה עשרונים, לְמנחת נסכים של פָּר, הטעונה שלשה עשרונים סולת, וְלֹא בְּשֶׁל שְׁנַיִם לְנסכי אַיִל, שהיא של שני עשרונים, אֶלָּא מוֹדְדָן עֲשָׂרוֹנוֹת – במדה של עשרון אחד, שלש מדות לפר, ושתי מדות לאיל, שלא היתה במקדש מדה גדולה מעשרון. חֲצִי עֲשָׂרוֹן מָה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ, שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, כפי ששנינו לעיל (נ) שהיה הכהן גדול מביא למנחת חביתין עשרון שלם וחוצהו במדת חצי העשרון שהיתה במקדש ומקריב מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם.

המשך בעמוד קצד

רש"י

קמחים – שקויי"ש. כיצד בודק – לידע אם היין יפה. גזבר יושב וקנה בידו – ורואה כשזה מוציא היין מן נקב החבית. זרק הגיר – שהתחיל לצאת אותו לבן שתחת היין שצף על השמרים. הקיש – הגזבר על גבי הכד, וסותם זה מיד. וזה היה סימנו שלא היה רוצה לדבר כל זמן שמוציאין היין. שנאמר תמימים יהיו לכם – ואם היו בו קמחים – הוי כבעל מום.

גמרא כרוך ותני – "אין מביאין הליסטיון, לפי שאין מביאין לא מתוק וכו' ואם הביא – פסול". רב אשי אמר – לא תכרוך, הליסטיון – כשר, דהויא חוליא דשמשא ולא מאיס, אבל מתוק מחמת הפירי – מאיס והיינו דקתני "פסול". מאן שמעת ליה דאמר לא יביא רבי – דקתני במתניתין "דברי רבי", והא ברייתא דקתני "לא יביא [על כרחך, רבי], וקתני (בהא ברייתא) "אם הביא – כשר", והיכי מצי למימר "הכי נמי פסול"? היינו טעמא – שאין מביא ישן – דכתיב "אל תרא יין כי יתאדם", דלא הוה חשוב יין אלא אדום. ושנה ראשונה יש בו עיקר אדמומית, טפי – לא, ולאו משום דלכבש דמי יין. העבודים – חפורים פעמיים. רפיק ליה טפי ריפקא – שחפרו פעמיים. ודרי מיא על חד תרין – שהיה יכול למחוגו במים כפליים מיין אחר. דיין דעלמא דרי על חד תלתא, וזהו מקבל על חד ששה, והיינו "על חד תרין" – דיין אחר. כדיות לודיות בינוניות – כדים בינונים של לוד. אין מניחין את הכדים שתים – זו על גב זו. שנובהן כרחבן – שהיו רחבים מרוב שמנות, כמו שגבוהים, והיינו "כר נרחב". שומרים = מלאכים. תמיד לא יחשו – מאי אמרי הנך שומרים? ומעיקרא – קודם שחרב. הוו אמרי כי בחר ה' בציון – אף לעתיד לבא עתידים המלאכים להיות שומרים, ולומר "כי בחר ה' בציון".

הדרן עלך כל קרבנות

משנה שתי מדות, רבי מאיר אומר עשרון עשרון – דשני כלים היו שם, כל אחד מחזיק עשרון. ולא היה מודד – לפר בכלי שמחזיק שלש עשרונות, אלא מודד שלש פעמים בעשרון. **גמרא** אחד גדוש – שלא היה בו עשרון אלא אם כן גודשו. ואחד מחוק – שהמחוק היה גדול כל כך, שכשהיה מחוק היה בו עשרון.

מחוק

תוספות

הליסטיון — יין ענבים שנתמתקו בשמש, כדמוכח בגמרא, דמוקי לה בחוליא דשמשא. ומידו לא כמו שפירש בקונטרס שתולין הענבים לשמש, דהא בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא צו,ב) קתני בברייתא "יין הליסטיון ושל צמוקין", אלא במחובר, בעודן בגפן נמתקו בשמש.

מתוק — לשון אחר פירש בקונטרס: תירוש, שלא עברו עליו ארבעים יום. ולא יתכן, דהא הכא קתני "ואם הביא — פסול", ובפרק "המוכר" (שם,א) תני רבי חייא: יין מגיתו — לא יביא, ואם הביא — כשר. ונראה כלשון אחר שפירש: מתוק. היינו, מאליו, ולא מחמת השמש.

כרוך ותני — להכשיר קאמר, כדמוכח סוגיא ד"המוכר פירות" (שם,א) דהליסטיון כשר. ואף על גב דאיצטריך ליה לתנא למיתני הליסטיון ומתוק — לא משמע ליה לרבינא לחלק בין זה לזה.

כשם שהדיבור יפה לבשמים כו' — בפרק קמא דכריתות (ו,ב) קאמר רבי יוחנן איפכא גבי קטורת. דתניא: כשהוא שוחק אומר "היטב הדק", וקאמר: מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר: כשם שהדיבור רע ליין כך דיבור יפה לבשמים. משום דכי קאמר רבי יוחנן בנסכים — קאמר להו: כי היכי דקים לן בקטורת שהדיבור יפה לבשמים, כך הדיבור רע ליין. וכי קאי בקטורת — קאמר להו: כי היכי דקים לן בנסכים שהדיבור רע ליין, כך הדיבור יפה לבשמים. **שגובהן** רחבים גרסינן — ולא "שגובהן כרחבן", כדאשכחן רוחבו מייתי קרא דכתיב "כר נרחב". ובבראשית רבה אמר: דכבשים של תמיד, דהיו כל כך גבוהים, שאוכלים על גבי ארזים. וכשהיו מרכיבין אותן על הגמלים — רגלי הכבשים נגררין לארץ.

הדרן עלך כל קרבנות

שתי מדות, אחד גדוש ואחד מחוק — תימה גדול! דרבי מאיר דריש לה מקרא דכתיב "עשרון עשרון לכבש האחד", ובקונטרס פירש דרבי מאיר סבירא ליה גמרא דשתי עשרונות בצבור.

גדוש שבו היה מודד לכל המנחות — איפכא לא רצו לעשות, למדוד בגדוש לחביתי כהן גדול — שלא ישפוך הסלת לארץ בשחוצהו.

מודד

הַקְּמָחִין, וְלֹא מִשּׁוּלֶיהָ מִפְּנֵי הַשְּׁמָרִים, אֶלָּא מֵבִיא מִשְּׁלִישָׁהּ מֵאֶמְצָעָהּ. כֵּיצַד הוּא בּוֹדֵק? הַגִּזְבָּר יוֹשֵׁב וְהַקָּנֶה בְּיָדוֹ, זָרַק הַגִּיר הִקִּישׁ בַּקָּנֶה. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְמָחִין - פָּסוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּמִימִים יִהְיוּ לָכֶם. וּמִנְחָתָם... תְּמִימִים יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם". **גמרא** "אֵין מְבִיאִין לֹא מָתוֹק וְלֹא מְבוּשָׁל וְלֹא מְעוּשָׁן, וְאִם הֵבִיא - פָּסוּל". וְהָא קָתְנֵי רֵישָׁא: אֵין מְבִיאִין אֶת הִלְיַסְטְיוֹן, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר! אֲמַר רָבִינָא: כְּרוּךְ וְתָנֵי. רַב אַשִׁי אָמַר: חוּלְיָא דְּשִׁימְשָׁא - לָא מְאִיס, חוּלְיָא דְּפִירָא - מְאִיס. "אֵין מְבִיאִין יָשָׁן, דִּבְרֵי רַבִּי יַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין". אֲמַר חִזְקִיָּה: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אֲמַר קְרָא "לַכֶּבֶשׂ יַיִן", מַה כֶּבֶשׂ - בֶּן שְׁנָתוֹ, אַף יַיִן - בֶּן שְׁנָתוֹ. אִי מַה כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים - פָּסוּל, אַף יַיִן בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים - פָּסוּל! וְכִי תֵּימָא: הָכִי נַמִּי, וְהָתַנְיָא: יַיִן בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים - לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר? - מַאן שְׁמָעַתְּ לֵיהּ דַּאֲמַר: לֹא יָבִיא? רַבִּי, וְקָאָמַר: אִם הֵבִיא - כָּשֵׁר! אֶלָּא אֲמַר רָבָא: הֵיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי, דִּכְתִיב "אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם". "אֵין מְבִיאִין לֹא מִן הַדְּלִיּוֹת" כו'. תָּנָא: כְּרָמִים הָעֲבוּדִים פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה. רַב יוֹסֵף הֲוָה לֵיהּ קָרְנָא דְּפִרְדֵּיסָא דְּרָפִיק בֵּיהּ טְפֵי רִיפְקָא, וַעֲבַד חַמְרָא דְּדָרֵי מַיָּא עַל חַד תְּרִין. "לֹא הָיוּ כּוֹנְסִין אוֹתָן בַּחֲצָבִין גְּדוֹלִים". תָּנָא: חָבִיּוֹת כַּדִּיּוֹת לוּדִיּוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת, אֵין מַנִּיחִין אוֹתָן שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם אֶלָּא אַחַת אַחַת. "כֵּיצַד בּוֹדֵק גִּזְבָּר יוֹשֵׁב וְקָנֶה בְּיָדוֹ, זָרַק הַגִּיר - הִקִּישׁ בַּקָּנֶה". תָּנָא: זָרַק הַגִּיר שֶׁל שְׁמָרִים, גִּזְבָּר הִקִּישׁ בַּקָּנֶה. וְלִיטָא לֵיהּ מֵימַר! - מְסַיֵּע לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשֵׁם שֶׁהַדִּיבּוּר יָפֶה לַבְּשָׂמִים, כָּךְ דִּיבּוּר רַע לַיַּיִן. "רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר" וכו'. בָּעֵי רַבִּי יוֹחָנָן: הִקְדִּישׁוּ, מַהוּ שֶׁיֵּלְקֶה עָלָיו מִשּׁוּם בַּעַל מוּם? כֵּיוָן דְּפָסוּל - כְּבַעַל מוּם דָּמֵי. אוֹ דִּלְמָא, אֵין בַּעַל מוּם אֶלָּא בִּבְהֵמָה? תֵּיקוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵילִים - מִמּוֹאָב, כְּבָשִׂים - מֵחֲבְרוֹן, עֲגָלִים - מִשָּׁרוֹן, גּוֹזָלוֹת - מֵהַר הַמֹּלֶךְ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִבִּיאִין כְּבָשִׂים שֶׁגָּבְהָן כְּרָחְבָּן. אֲמַר רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? דִּכְתִיב "יִרְעֶה מִקְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נַרְחָב". כְּתִיב "עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת ה' אַל דֳּמִי לָכֶם" - מַאי אָמְרִי? הָכִי אֲמַר רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא: "אַתָּה תָּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם ה'". וּמֵעִיקָּרָא מַאי הָווּ אָמְרִי? אָמַר רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא: "כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ".

הדרן עלך כל קרבנות הצבור

שְׁתֵּי מִדּוֹת שֶׁל יָבֵשׁ הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, עִשָּׂרוֹן, וַחֲצִי עִשָּׂרוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עִשָּׂרוֹן, עִשָּׂרוֹן, וַחֲצִי עִשָּׂרוֹן. עִשָּׂרוֹן מֶה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ? - שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמִּנְחוֹת. לֹא הָיָה מוֹדֵד, לֹא בִּשְׁלִשָּׁה לַפָּר, וְלֹא בְּשֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל, אֶלָּא מוֹדֵדָן עֶשְׂרוֹנוֹת. חֲצִי עִשָּׂרוֹן מֶה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ? - שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד חֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל, מֻחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֻחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. **גמרא** תַּנְיָא: הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד"? - מְלַמֵּד שֶׁשְּׁתֵּי עֶשְׂרוֹנוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, אֶחָד גָּדוּשׁ וְאֶחָד מָחוּק, גָּדוּשׁ - שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמִּנְחוֹת,

מחוק

למה לנצל קפדנות בנוגע לזולתו, כיוון שהאדם קרוב יותר לעצמו, ובפרט כשהמדובר הוא לא על הזולת הרחוק אלא דווקא על הזולת שהוא המשלים ועושה מלא טוב היות, דווקא טוב.

ממכתב כ"ג מר-חשוון, תשט"ז

תוספות

מודד ורמינהו חביתי כהן גדול כו' — מהא דקאמר רבי מאיר "ומחוק, שבו מודד לחביתי כהן גדול" לא בעי לאקשויי — דסלקא דעתך: שפעמים מודד בזה, ופעמים בזה. **במה** מחלקה לחלות — פירש בקונטרס: שמחלקה לעיסה. ואי אפשר לומר כך, דהא אמרינן לקמן (פח,ב): דרביעית נמשחה, שבו היה מודד לחביתי כהן גדול רביעית שמן לכל חלה וחלה. וקודם לישה צריך לבלול, כשהוא סלת. ומכל מקום לא אפשר לעשות בו טורטני — דמשקולת ומאזנים סימן קללה בסלת, כמו בעיסה. ומדה קטנה כל כך של אחד משנים עשר בעשרון לא רצו לתקן, ואפשר דקטנה כל כך — גם היא אינה סימן ברכה.

מהו שיקדש קמצים בגודש שלו — פירש בקונטרס: שני קומצי לבונה בלא בזיכין. וקשיא: דהוה ליה למימר "לבונה" בהדיא! ועוד: כיון דעם שולחן נמי בעי בזיכין, כדכתיב "כפותיו", ותניא לקמן בפרק "שתי הלחם" (צז,א): "כפותיו" — אלו הבזיכין, היאך תיסק אדעתין למימר דסגי בלא בזיכין? ונראה לפרש: דמיירי בקומץ של מנחה, כדאמרינן בפרק קמא (מנחות ח,א): דמנחה שקמצה בהיכל — כשרה. ומיהו הא דמסיק "אינו מקדש ליקרב, אבל מקדש ליפסל", לפירוש הקונטרס ניחא דמקדש ליפסל — בטבול יום ובלינה. דאי לאו שולחן — לא מיפסלי, דעדיין לא נתקדשה בכלי שרת, כיון דלא נתנוה בבזיכין. אבל למאי דפרישית — הא מיקמי הכי כבר נתקדשה כולה מנחה בכלי שרת, ומיפסלא בטבול יום ובלינה! ויש לפרש: כי ההוא דפרק קמא (שם ו,ב) גבי "זר שקמץ" דמקדשין ליפסל — לענין דלא מהני תו חזרה, מאחר שנתקדש הקומץ על השולחן. **שנתות** היו בהין — בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פו,ב) אמרינן: כדאמר רב כהנא, שנתות היו בהין, הכי נמי שנתות היו במדות. ופירש שם רבינו שמואל: דמילתא דרב כהנא בפרק "שתי מדות". ואינה כאן, אלא משנה שלימה שנינו! אבל במסכת שבת פרק "המוציא יין" (פ,ב) גבי "אנדיפי", מפרש רב כהנא: שנתות, כדתנן שנתות היו בהין. והשתא הכי קאמרינן התם "כדאמר רב כהנא" על תירוץ אחר: שנתות היו בהין, הכא נמי נתרץ: שנתות היו במדות.

אף

מחוק שבו היה מודד חביתי כהן גדול – לפי שיש לו לחלק בשני חצאי עשרון, ואם היה גדוש – בשהיה מטלטלו לחצותו, היה מתפזר על גבי קרקע. **מוי"ו דועשרון** – נפקא ליה. **מנקודי** – שאותו נקוד שעליו אתי למעוט. דכל נקודה, אתי למעוטי. **שבו היה מודד חביתי כהן גדול** – השתא משמע: שמודד חצי שערון בביתו ומביא, והיינו דקא פריך "מודד"? מחלק – שהיה מביאו מביתו שלם לעזורה, ואחר כך חוצהו בחצי העשרון. **ותיבעי לך לרבנן** – דלדברי הכל צריך חצי עשרון. **מדאמר רבי מאיר עשרון שבו מודד לחביתי כהן גדול מחוק חצי עשרון נמי מחוק הוה** – דהא הוה נמי לחביתי כהן גדול. **ומדרבי מאיר** – דאמר שניהם מחוק היו, אותו עשרון של כהן גדול והחצי עשרון נמי, לרבנן נמי לא היה בו אלא עשרון אחד, ובו היה מודד לחביתי כהן גדול, הכי נמי דמחוק היה זה וזה. דלדברי הכל של כהן גדול, מחוק היה. דהכי פליגי בברייתא רבי מאיר ורבנן. מחוק שבו היה מודד לחביתי כהן גדול, וחכמים אומרים: לא היה בו אלא עשרון אחד מחוק. חביתי כהן גדול – אותן שנים עשר חלות שעושה ששה בבקר וששה בערב. **במה מחלקן** – לחלות, "ביד או בכלי" – ישער בידו, או יחלקם בכלי? **וכי טורטני יבנים** – אם היה צריך להביא משקלות? **כיון דכקללה כתיב** – "והשיבו לחמכם במשקל" (ויקרא כו). **שלחן מהו שיקדש קמצים בגודש שלו** – כגון שאם הניח קומץ של מנחה, או (של) לבונה בלא בזיכין. שהיה לו לקדשו בכלי, והניחן על השולחן שבו לחם, ולא קידשו בכלי אחר. והיינו "בגודש שלו" – שלא הניחו בבזיכין, אלא למעלה, בין לחם ללחם, שהכל היה בגודש, שלא הניחן בתוך כלי. ענין אחר: "בגודש שלו" – דשולחן לא היה לו בית קיבול כלל למעלה, וכל מה שמניחין עליו הוי כמו שמונח בגודש. כך שמעתי. **דלא חזי ליה** – כגון קומץ ולבונה בלא בזיכין. **אינו מקדש** – שאין דרכו לקדש כי אם לחם. **לדברי האומר טפחיים ומחצה קופל** – כדאמרינן בפרק "שתי הלחם" (מנחות צו,א): נותן ארכו של כל לחם, שהוא עשרה טפחים, כנגד רחבו של שולחן, שהוא חמשה טפחים. נמצא ארכו של לחם יותר מרחבו של שולחן חמשה טפחים. נמצא קופל כל לחם ולחם טפחיים ומחצה מכאן, וטפחיים ומחצה מכאן. נמצא ששה קיפולין של טפחיים ומחצה. שכל מערכה, של ששה לחם, גבוה חמש עשרה טפחים. "נמצא השלחן מקדש חמש עשרה טפחים למעלה" – כלומר, דקידושו של שלחן היה עולה חמשה עשר טפחים. והיה מקדש כל דבר, בין לחם בין קמצים בחמש עשרה טפחים, דהיינו "גודש" שלו, ואמאי אמרת אינו מקדש? **אמר ליה** – הא דאמרינן "אינו מקדש מאי דלא חזי ליה" – היינו ליקרב. שאין הקומץ מתקדש שם, שעדיין יש לו לקדשו בכלי אחר קודם שיקטירנו. אבל מקדש הקמצים ליפסל, דקדשי ליפסל בלינה וביוצא. עניין אחר מפי רבי זכרונו לברכה: "אבל מקדש ליפסל" – שפסולה המנחה, הואיל ועשאן שלא כמצותן, ושוב אין יכול להחזירן לעשרון. **משנה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר** – לא היה שם ארבע מדות,

רש"י

מָחוּק - שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא עִשָּׂרוֹן אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד", אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן"? - לְרַבּוֹת חֲצִי עִשָּׂרוֹן. וְרַבִּי מֵאִיר, חֲצִי עִשָּׂרוֹן מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"וְעִשָּׂרוֹן". - וְרַבָּנַן? - וְי"ו לָא דָּרְשִׁי. - וְרַבִּי מֵאִיר הַאי "וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - הַהוּא, שֶׁלֹּא יִמְדּוֹד לֹא בְּשֶׁל שְׁלִשָּׁה לַפָּר וְלֹא בְּשֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל. - וְרַבָּנַן? - נָפְקָא לְהוּ מִנְּקוּדוֹ. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לָמָּה נָקוּד וָי"ו שֶׁבְּאֶמְצָע "עִשָּׂרוֹן" שֶׁל עִשָּׂרוֹן רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג? - שֶׁלֹּא יִמְדּוֹד לֹא בְּשֶׁל שְׁלִשָּׁה לַפָּר וְלֹא בְּשֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל. - וְרַבִּי מֵאִיר? - נִקּוּדוֹ לָא דָּרֵישׁ. "חֲצִי עִשָּׂרוֹן מָה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ? שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל" מוֹדֵד. וּרְמִינְהִי: חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא הָיוּ בָּאִין חֲצָאִין, אֶלָּא מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ! אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: מַאי "מוֹדֵד" נַמִּי דְּקָתָנֵי? - מְחַלֵּק. בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא: חֲצִי עִשָּׂרוֹן לְרַבִּי מֵאִיר, גָּדוּשׁ הָיָה אוֹ מָחוּק הָיָה? (סִימָן: חֲצִי. חֲבִיתֵי. שֶׁלְחָן). - וְתִיבְּעֵי לָךְ לְרַבָּנַן! - לְרַבָּנַן, עִשָּׂרוֹן גּוּפֵיהּ קָא מִיבַּעְיָא לְהוּ: גָּדוּשׁ הָיָה אוֹ מָחוּק הָיָה? - אֲמַר לֵיהּ: מִדְּרַבִּי מֵאִיר נִשְׁמַע לְרַבִּי מֵאִיר, וּמִדְּרַבִּי מֵאִיר נִשְׁמַע לְרַבָּנַן. מִדַּאֲמַר רַבִּי מֵאִיר עִשָּׂרוֹן מָחוּק - חֲצִי עִשָּׂרוֹן נַמִּי מָחוּק, מִדְּרַבִּי מֵאִיר מָחוּק - לְרַבָּנַן נַמִּי מָחוּק. בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא: חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל בְּמָה מְחַלְּקָן לְחַלּוֹת, בַּיָּד אוֹ בַּכֵּלִי? - פְּשִׁיטָא דְּבַיָּד, דְּאִי בַּכֵּלִי, טוּרְטָנֵי יַכְבִּים?! - וְיַכְבִּים! - כֵּיוָן דְּכִקְלָלָה כְּתִיב, לָאו אוֹרַח אַרְעָא. בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא: שֻׁלְחָן מַהוּ שֶׁיְּקַדֵּשׁ קְמָצִים בַּגּוּדֶשׁ שֶׁלּוֹ? מִדְּמִקַּדֵּשׁ לֶחֶם, קְמָצִים נַמִּי מְקַדֵּשׁ. אוֹ דִּלְמָא: דְּהָנֵי לֵיהּ - מְקַדֵּשׁ, דְּלָא הָנֵי לֵיהּ - לָא מְקַדֵּשׁ? אֲמַר לֵיהּ: אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. - אֵינִי? וְהָאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה קוֹפֵל - נִמְצָא שֻׁלְחָן מְקַדֵּשׁ חֲמִשָּׁה עָשָׂר טֶפַח לְמַעְלָה, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טְפָחַיִם קוֹפֵל - נִמְצָא שֻׁלְחָן מְקַדֵּשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר טֶפַח לְמַעְלָה! אֲמַר לֵיהּ: אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ שֶׁיִּקְרַב, אֲבָל מְקַדֵּשׁ לִיפָּסֵל. **מִשְׁנָה** שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: הִין, וַחֲצִי הִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וּרְבִיעִית הַהִין, לוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וּרְבִיעִית לוֹג. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין: עַד כָּאן לַפָּר, וְעַד כָּאן לָאַיִל, עַד כָּאן לַכֶּבֶשׂ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא הָיָה שָׁם הִין, וְכִי מָה הָיָה הִין מְשַׁמֵּשׁ? אֶלָּא מִדָּה יְתֵירָה שֶׁל לוֹג וּמֶחֱצָה הָיְתָה שָׁם, שֶׁבָּהּ הָיָה מוֹדֵד לְמִנְחַת כֹּהֵן גָּדוֹל, לוֹג וּמֶחֱצָה בַּבֹּקֶר לוֹג וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן, שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: רְבִיעִית לוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וְלוֹג, וּרְבִיעִית הַהִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וַחֲצִי הִין, וְהִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הִין, וַחֲצִי הִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וּרְבִיעִית הַהִין, וְלוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וּרְבִיעִית לוֹג. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא הָיָה שָׁם הִין, וְכִי מָה הָיָה הִין מְשַׁמֵּשׁ?

את

אלא הין בלבד ושנתות סימנין היו בו: עד כאן לפר כו'. והכי נמי היו בו שנתות ללוג וחצי לוג. וכי מה היה הין משמש – והלא לא הוצרכו לו מעולם? אלא פעם אחת היה מימי משה לשמן המשחה, דכתיב "שמן זית הין" (שמות ל). מדה יתירה – להשלים השבע מדות. שבו היה מודד שמן לחביתי כהן גדול – שהיה צריכה שלשה לוגין, כדאמרינן לעיל (נא,א): "בשמן" – להוסיף לה שמן. **גמרא** רבי יהודה – קחשיב ממטה למעלה, ורבי מאיר קחשיב ממעלה למטה.

את

וכלי מָחוּק שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד עשרון לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שכיון שהיה צריך לחלקו חציו לבוקר וחציו לערב, אם היה גדוש היתה הסולת מתפזרת על גבי קרקע בשעת החלוקה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא כלי עֶשְׂרוֹן אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כט ד) 'וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד', אם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר (שם כח כט) 'עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד' שממנו למד רבי מאיר שהיו שני כלי עשרון, לְרַבּוֹת שהיה עוד כלי המחזיק חֲצִי עִשָּׂרוֹן שבו חילקו את חביתי הכהן גדול. שואלת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר הדורש מפסוק זה שהיו שני כלי עשרון, חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִנָּא לֵיהּ – מנין לו. משיבה הגמרא: נְפָקָא לֵיהּ מִוְּעִשָּׂרוֹן – הוציא זאת מהדוי"ו הראשונה בתיבת 'ועשרון אחד', המלמדת על ריבוי. שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן מה ילמדו מריבוי הוי"ו. משיבה הגמרא: וָ"ו לֹא דָּרְשִׁי – אינם דורשים אותה כלל. שואלת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי 'וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד' (שם כט ד) שממנו דרשו רבנן שהיה אחד ולא שנים, מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה הוא למד ממנו. משיבה הגמרא: הַהוּא – פסוק זה בא ללמד שֶׁלֹּא יִמְדוֹד לֹא בְּכלי שֶׁל שְׁלֹשָׁה עשרונות לַפָּר – לקרבן פר הצריך שלשה עשרונות, וְלֹא בְּכלי שֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל הצריך שני עשרונות, אלא מודד כמה פעמים בכלי של עשרון עד שמגיע למדה הנצרכת. שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן שלמדו מפסוק זה שהיה רק כלי עשרון אחד, מנין להם שלא ימדוד בשלשה לפר וכו'. משיבה הגמרא: נָפְקָא לְהוּ מִנִּקּוּדוֹ – למדו זאת מהנקודה שעל תיבת 'ועשרון' המובאת בהמשך הפסוקים (שם כט טו) 'וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים', שניקוד זה בא למעט. דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לָמָּה נָקוּד אות 'וָ"ו' שֶׁבְּאֶמְצַע תיבת 'עִשָּׂרוֹן' שֶׁל עִשָּׂרוֹן רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, למעט שֶׁלֹּא יִמְדוֹד לֹא בְּכלי שֶׁל שְׁלֹשָׁה עשרונים לַפָּר וְלֹא בְּשֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל. שואלת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר שלמד דין זה מ'ועשרון אחד' מה ימעט מהניקוד על תיבת 'ועשרון'. משיבה הגמרא: נִקּוּדוֹ לֹא דָּרִישׁ – אינו דורש ניקוד.

שנינו במשנה: כלי של חֲצִי עִשָּׂרוֹן מֶה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ, שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל. בתחילה סברה הגמרא שכוונת המשנה שהיה מודד ומביא חצי עשרון מביתו. מקשה הגמרא: מוֹדֵד, וכי כן הוא שמדד והביא רק חצי עשרון, וּרְמִינְהִי – והרי קשה מברייתא ששנינו, חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא הָיוּ כָּאִין חֲצָאִין, אֶלָּא מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם מביתו וְחוֹצֵהוּ מחצה לבוקר ומחצה לערב. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מַאי מוֹדֵד נַמִּי דְּקָתָנֵי – מה כוונת 'מודד' ששנינו במשנה, מְחַלֵּק – מביא עשרון שלם מביתו ומחלקו על ידי מדת חצי העשרון.

הגמרא מביאה שלש ספיקות שנסתפק רמי בר חמא: בְּעָא מִינֵּיהּ [–שאל] רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, חֲצִי עִשָּׂרוֹן לְרַבִּי מֵאִיר גָּדוּשׁ הָיָה אוֹ מָחוּק הָיָה – לרבי מאיר הסובר לעיל שהיו שני כלי עשרון, האחד במדה גדושה והשני של מנחת חביתין במדה מחוקה, וכן היה מדת חצי עשרון שבו היו מחלקים את מנחת חביתין, אותו מדת חצי עשרון גדושה היתה או מחוקה, (סִימָן חֲצִ"י חֲבִיתֵ"י שֶׁלְּחֶ"ן – סימן לשלשת ספקותיו של רמי בר חמא בענייננו). שואלת הגמרא: וְתִיבָעֵי לְךָ לְרַבָּנַן – מדוע אינך מסתפק לדעת חכמים החולקים וסוברים שהיה כלי עשרון אחד, הלא אף לשיטתם היה חצי עשרון. משיבה הגמרא: לְרַבָּנַן, עִשָּׂרוֹן גּוּפֵיהּ קָא מִיבַּעְיָא לְהוּ – יש להסתפק בכלי של עשרון עצמו, אם גָּדוּשׁ הָיָה אוֹ מָחוּק הָיָה. פושטת הגמרא את הספק: אָמַר לֵיהּ רב חסדא, מִדְּרַבִּי מֵאִיר נִשְׁמַע לְרַבִּי מֵאִיר – מדברי רבי מאיר לגבי מדת העשרון יש לפשוט את הספק בדעתו על מדת חצי עשרון, וּמִדְּרַבִּי מֵאִיר נִשְׁמַע לְרַבָּנַן – וכן מדבריו יש לפשוט את הספק בדעת רבנן על מדת העשרון. מִמַּה דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר שהעִשָּׂרוֹן של מנחת חביתין היה מָחוּק, יש לפשוט שחֲצִי עִשָּׂרוֹן נַמִּי היה מָחוּק, שמסתבר שכל מדידותיה היו במחיקה. ויש לפשוט גם מִדְּרַבִּי מֵאִיר מָחוּק – מזה שלרבי מאיר היה העשרון של מנחת חביתין מחוק, לְרַבָּנַן נַמִּי היה מָחוּק, כי לא נחלקו עליו אלא אם היתה מדה אחת של עשרון או שתים, אולם במה שאמר שעשרון של מנחת חביתין היה מחוק לא נחלקו עליו.

ספק שני: בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל כַּמָּה מְחַלְּקָן לַחֲלוֹת – העיסה שנילושה מחצי עשרון קמח, כיצד היה מחלקה לשש חלות, היה משער חלוקתם בַּיָּד אוֹ בְּכלי על ידי שקילה במאזנים, כדי שתהא חלוקתם שוה ומדוקדקת. פושטת הגמרא: פְּשִׁיטָא דְּכַיָּד, דְּאִי חילקם בְּכלי, קשה, טוּרְטֵנֵי יַכְנִים – וכי יכניס משקולת לעזרה. מבררת הגמרא: וְיַכְנִים ומה בכך. משיבה הגמרא: כֵּיוָן דְּכִקְלָלָה כְּתִיב, לָאו אוֹרַח אַרְעָא – כיון שבתורה נזכרה שקילת לחם בדרך קללה בפרשת התוכחה (ויקרא כו כו) 'וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל', אין זה מן הראוי שישקל לחם במקדש. ספק שלישי: בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, שֻׁלְחָן מַהוּ שֶׁיְּקַדֵּשׁ קְמָצִים – היינו הלבונה שמצותה להיתנתן בתוך הבזיכים [כפות המונחות על שולחן לחם הפנים] כדי שיקדשוהו ליקרב, וכן קומץ של מנחות שמצותו להיתנתן בתוך כלי שרת המקדשו ומכשירו להקטירו על המזבח, האם אפשר לקדשם על ידי שיניחם על שולחן הפנים בַּגּוּפֵיהּ שֶׁלּוֹ – בין לחם ללחם, מקום שאוירו פרוץ ואין לו תוך. מבארת הגמרא את צדדי הספק: מִדְּמִקַּדֵּשׁ לֶחֶם, קְמָצִים נַמִּי מְקַדֵּשׁ – האם כשם שמקדש השולחן את הלחם המונח עליו להתירו לכהנים, אף שאין לו תוך, כך מקדש את הלבונה או את קומץ המנחה, אוֹ דִּלְמָא – שמא דַּחֲזִי לֵיהּ – מה שראוי להיות עליו, דהיינו הלחם, הרי הוא מְקַדֵּשׁ, דִּלֹּא חֲזִי לֵיהּ – אבל לבונה או קמצי מנחה שאין מקומם בשולחן, לֹא מְקַדֵּשׁ. פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב חסדא, אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. הקשה לו רמי בר חמא: אֵינִי – וכי כך הוא כדברֶיךָ, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה קוֹפֵל – לחם הפנים היה כפוף כלפי מעלה שני טפחים ומחצה, נִמְצָא שֻׁלְחָן מְקַדֵּשׁ את מה שעליו בגובה חֲמִשָּׁה עָשָׂר טֶפַח לְמַעְלָה, שהרי היו ששה לחמים זה על גב זה בכל מערכת, וּשׁוּשׁ פעמים שנים ומחצה הם חמשה עשר. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טְפָחַיִם קוֹפֵל – שהלחם היה נכפל כלפי מעלה רק שני טפחים, נִמְצָא שֻׁלְחָן מְקַדֵּשׁ שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח לְמַעְלָה – שש פעמים טפחיים הם שנים עשר טפחים. ובהכרח כוונת הברייתא שאף דברים אחרים השולחן היה מקדש בגבהו, שהרי בקידוש הלחם עצמו אין חידוש, הרי מפורש שהשולחן מקדש בגדשו את הקמצים והלבונה. מיישב רב חסדא: אָמַר לֵיהּ, מה שאמרתי ששולחן אינו מקדש, כוונתי שאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ את הקומץ ואת הלבונה לִיקָּרֵב – שיוכלו להקריבם, וצריך ליתנם בכלי שרת אחר כדי להכשירם להקרבה, אֲבָל אכן מְקַדֵּשׁ אותם לִיפָּסֵל בלינה וביוצא, כשאר דברים הניתנים בכלי שרת.

משנה

שֶׁבַע כלי מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שבהם היו מודדים דברים לחים כגון שמן ויין למנחות, ואלו הן, מדת הִין, שהיא שיעור שנים עשר לוג. ומדת חֲצִי הִין, שכן מנחת נסכים של פר טעונה חצי הין שמן ויין. וּשְׁלִישִׁית הַהִין, לצורך מדת מנחת נסכים של איל, הטעונה שליש הין יין ושמן. וּרְבִיעִית הַהִין לנסכי איל. ומדת לוֹג, שכל מנחה טעונה לפחות לוג שמן. וַחֲצִי לוֹג וּרְבִיעִית לוֹג, כפי שיבואר במשנה להלן (פח.) למה היו נצרכים מדות אלו. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, לא לכל מדה היה כלי בפני עצמו, אלא שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין – היה כלי אחד המחזיק מדת הין בלבד ובו חריצים ששימשו לסמן את שאר המדות הנצרכות במקדש, עַד כָּאן לַפָּר וְעַד כָּאן לָאַיִל עַד כָּאן לַכֶּבֶשׂ – חריץ בגובה המחזיק חצי ההין למדוד בו את נסכי הפר, ובגובה שלישית ההין לנסכי איל, ובגובה רביעית ההין לנסכי הכבש, וכן לשאר המדות, לוג וחצי לוג וכו'. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא הָיָה שָׁם מדה של הין, וְכִי מֶה הָיָה הִין מְשַׁמֵּשׁ, הרי לא היה דבר במקדש שהוצרכו בו שעור הין שלם, ורק פעם אחת הוזקקו לו לצורך הכנת שמן המשחה בימי משה, שנאמר בו (שמות ל כד) 'וְשֶׁמֶן זַיִת הִין'. אֶלָּא מִדָּה יְתֵירָה שֶׁל לוֹג וּמֶחֱצָה הָיְתָה שָׁם, והיא השלימה את מנין שבע המדות, שֶׁכָּהּ הָיָה מוֹדֵד לְמִנְחַת כֹּהֵן גָּדוֹל, שהיתה טעונה שלשה לוגים שמן, לוֹג

המשך בעמוד כג

אֶת מִי אָבִיא תַּחֲתָיו – איזה מדה אפרש שהיתה במקדש במקום מדת ה'הין' להשלים לשבע המדות שהיו שם, **אֶלָּא מִדָּה יְתֵירָה שֶׁל לוֹג וּמֶחֱצָה הָיְתָה שָׁם, שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד שמן לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, לוֹג וּמֶחֱצָה בַּבֹּקֶר לוֹג וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמְרוּ לוֹ חכמים, הלא מדה** של **חֲצִי לוֹג הָיְתָה שָׁם** – במקדש **וְאֶפְשָׁר לְשַׁעֵר** את הלוג ומחצה **בְּמִדַּת חֲצִי הַלּוֹג, שלשה חצאי לוג בבוקר ושלשה בערב, ומדוע הוצרכו לתקן לכך מדה מיוחדת. אָמַר לָהֶם** רבי שמעון, **אַף לְדִבְרֵיכֶם** יקשה, **[חֲצִי לוֹג] וְלוֹג לֹא יַעֲשֶׂה** במקדש, שהרי מדת **רְבִיעִית הָיְתָה שָׁם, וְאֶפְשָׁר לְשַׁעֵר** אותם **בְּרְבִיעִית**, שימדוד פעמיים לחצי לוג, וארבע פעמים ללוג, **אֶלָּא** מזה שהתקינו מדות אלו על כרחנו לומר, **זֶה הַכְּלָל הָיָה** נוהג **בַּמִּקְדָּשׁ, כְּלִי שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ לִמְדָּה זוּ, אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ** למדוד בו **מִדָּה אַחֶרֶת**, ולכך היה נצרך במקדש גם מדות חצי לוג ולוג וגם מדת לוג ומחצה.

(**רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין וכו'**).

שנינו בברייתא בענין מדות הלח שהיו במקדש, שרבי יהודה מנאם מלמטה למעלה, ורבי מאיר מנאם מלמעלה למטה. מבארת הגמרא: **מַאי אִיכָּא** – איזה חילוק יש **בֵּין רַבִּי מֵאִיר לְרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֵּירוּצֵי מִדּוֹת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש חילוק ביניהם בדין מה שנשפך מן הכלי על דפנותיו מבחוץ כשממלאים אותו במדה גדושה הנקרא 'בירוצים'. **לְמַאן דְּאָמַר** – רבי יהודה שמנה את המדות **מִמַּטָּה לְמַעְלָה, קָסָבַר בֵּירוּצֵי הַמִּדּוֹת נִתְקַדְּשׁוּ** – אף אותו גודש הנשפך שנוסף על המדה הרי הוא בכלל הקדושה של המדה, **וְרְבִיעִית יָהִיב לֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה** – וכאשר לימד ה' את משה שיעורי התורה, נתן לו שיעור רביעית לוג [שהיא המדה הקטנה שבכולם] **וְאָמַר לֵיהּ שַׁעֵר** את שאר המדות לפי מדת הרביעית, עשֵה מדת חצי לוג על ידי שתמדוד לתוכה שתי רביעיות, ומדת לוג על ידי שני חצאי לוג, וכן הלאה עד הין, והטעם שהורהו להתחיל במדה הקטנה, **דְּקָא עָיְילִי לְהוּ בֵּירוּצִין** – כדי שיעלו ויצטרפו גם הבירוצין למדות, שכן הדרך כשאדם שופך מכלי קטן לכלי גדול הוא שופך במהרה, ונשפכים גם הבירוצים לכלי הגדול. ומשום כך התחיל רבי יהודה למנותם משיעור רביעית שהוא תחילה לכל המדות. **וּלְמַאן דְּאָמַר** – רבי מאיר שמנה את המדות **מִמַּעְלָה לְמַטָּה, קָסָבַר בֵּירוּצֵי מִדּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, וְהִין יָהִיב לֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לֵיהּ שַׁעֵר בְּהָא** – הקב"ה נתן למשה את מדת ה'הין' ואמר לו שער את שאר המדות לפי מדה זו, כלומר עשה את מדת חצי הין על ידי שתשפוך מחצית הכלי הגדול של 'הין' לכלי קטן המחזיק מחציתו, וכן יעשה בשאר המדות שלמטה מהן, והטעם שהורהו לשער את המדות ממדת ה'הין', **דְּקָא נָפְקִי בֵּירוּצִין** – כדי שיצאו ה'בירוצין' ולא יכללו במדות, מפני שכשאדם שופך מכלי גדול לקטן שפיכתו נעשית לאט ובנחת, ועד שהוא שוהה בשפיכה נופלים הבירוצין לארץ, ומשום כך התחיל רבי מאיר למנותם משיעור הין שהוא תחילה לכל המדות.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: **אַבָּיֵי אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רבי מאיר ובין רבי יהודה בדין **בֵּירוּצֵי הַמִּדּוֹת אִיכָּא לְמֵימַר** – אפשר לומר שסוברים **שנִתְקַדְּשׁוּ, וְאִיכָּא לְמֵימַר** שסוברים **לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, וְהָכָא בְּ'מְלֵאִים' קָא מִיפַּלְגִי** – וכאן נחלקו במה שנאמר בתורה בקרבן הנשיאים (במדבר ז יג) 'שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סוֹלֶת', **מַאן דְּאָמַר** – רבי מאיר שמנה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָא סָבַר** מה שאמרה התורה 'מְלֵאִים' היינו **שָׁלֵא יְחַסֵּר וְשָׁלֵא יוֹתִיר** בשיעור הסולת, וכן הדין בשאר מדות הלח לא יחסר ולא יותיר, ולכך הראה הקב"ה למשה מדת הין כדי שימדוד המדות שלמטה ממנה בצמצום, שכשהוא שופך מהין לשני חצאי הין הרי הוא מודד בצמצום ואינו מותיר, **וּמַאן דְּאָמַר** – ורבי יהודה שמנה **מִמַּטָּה לְמַעְלָה** מפרש, 'מְלֵאִים' האמור בתורה היינו **שָׁלֵא יְחַסֵּר, אֲבָל** אם **יוֹתִיר מְלֵאִים קְרֵינָא בֵּיהּ**, שכשמודד שתי רביעיות ומצרפם למדת חצי לוג, לעולם יש בהם יותר ממה שיש בחצי לוג כשמודדו בפני עצמו, כי בכל מדידה צריך להוסיף מעט שמא החסיר, נמצא כשמודד שתי רביעיות יש שתי תוספות, וכשמודד חצי לוג במדידה אחת יש רק תוספת אחת.

הגמרא ממשיכה לבאר את דברי הברייתא: **אָמַר מַר** בברייתא לעיל, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא הָיָה שָׁם** [–במקדש] מדת הין, וכי מה היה הין משמש. שואלת הגמרא: **שַׁפִּיר קָאָמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנַן** – יפה אמר להם רבי שמעון לחכמים שלא היה צורך במדת הין בבית המקדש. מיישבת הגמרא: **וְרַבָּנַן** משיבים לו, **הָוָה הִין הַיְינוּ דַּעֲבַד מֹשֶׁה לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – היה מדת הין שעשה משה לצורך מדידת שמן המשחה [שבו משחו את המשכן וכליו ואת אהרן ובניו], **דִּכְתִיב** (שמות ל כד) 'וְשֶׁמֶן זַיִת הִין'. ובכך נחלקו, **מַר** [–רבי שמעון] **סָבַר, כֵּיוָן דְּמִדַּת 'הין' לְדוֹרוֹת לֹא הָוָה צְרִיךְ, לְפִי שָׁעָה הוּא דְּעָבְדֵיהּ וְאִינָּנוּ** – נעשה רק לשעתו ונגנז. **וְאִידָךְ** [–חכמים סוברים], **כֵּיוָן דַּהֲוָה הָוָה** – כיון שהיה בימי משה הניחוהו כמות שהוא ולא נטלוהו משם.

הגמרא ממשיכה לבאר את דברי רבי שמעון בברייתא: **אָמַר מַר** בברייתא לעיל, 'רבי שמעון אומר לא היה שם הין' וכו', **וְאֶת מִי אָבִיא תַּחֲתָיו.** שואלת הגמרא: **לֹא סַגְיָא דְּלֹא מְעַיֵּיל** – וכי לא די אם לא יביא מדה אחרת תחת הין, ומה צורך יש בהשלמת שבע מדות. משיבה הגמרא: **כִּדְאָמַר רַבִּינָא, גְּמִירִי** – למדנו הלכה למשה מסיני, **שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּצִיבּוּר** – בקרבנות ציבור לא היתה סמיכה אלא בשתי קרבנות, **הָכָא נַמִּי גְּמִירִי דְּשֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ** – כמו כן כאן למדו הלכה למשה מסיני שצריכים להיות שבע מדות במקדש.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין.** שואלת הגמרא: **וְלֵית לֵיהּ שֶׁבַע מִדּוֹת** – וכי רבי אלעזר אינו סובר את ההלכה למשה מסיני שהיו שבע כלי מדה במקדש. משיבה הגמרא: **לֵית לֵיהּ** – אכן הוא סובר שלא נתקבלה הלכה בענין זה. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** – אם רצונך אמור שאף הוא קיבל הלכה זו, אך מפרש **מַאי הכוונה שֶׁבַע מִדּוֹת**, שיהיו **שֶׁבַע** סימני **מִדִּידוֹת**, אולם אפשר שכולם יהיו בכלי אחד.

משנה

המשנה מבארת מה היו משמשות שבע המדות שנזכרו במשנה הקודמת: מדת **רְבִיעִית** לוג **מָה הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת, למדוד רְבִיעִית מַיִם לְמְצוֹרָע**, שנאמר במצורע המיטהר (ויקרא יד ה) 'וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל כְּלִי חֶרֶס עַל מַיִם חַיִּים', ודרשו חכמים (סוטה טז:) **למים** שדם הצפור ניכר בהם, ושיערוהו ברביעית הלוג. **וְכֵן** למדוד **רְבִיעִית שֶׁמֶן לְנָזִיר** – לחלות ורקיקים שמביא הנזיר ביום השלמת נזרו, כנאמר (במדבר ו טו) 'וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלוֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם'. **חֲצִי לוֹג מָה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ, למדוד חֲצִי לוֹג מַיִם** לְהַשקאת הסוֹטָה, שהיו מוחקים בתוכם את מגילתה. **וְכֵן** למדוד **חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְתוֹדָה** – לשלשת מיני המצה שבתודה [חלות רקיקין ורבוכה כמבואר להלן (פט.)]. **וּבַלּוֹג הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמְּנָחוֹת**, שכל עשרון סולת שמביאים למנחות טעון לוג שמן. **וְאֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עֶשְׂרוֹן**, כגון שנדב ששים עשרונים סולת, **נוֹתֵן לָהּ שִׁשִּׁים לוֹג שמן**, לוג כנגד עשרון. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עֶשְׂרוֹן אֵין לָהּ אֶלָּא לוּגָּה** – לוג אחד בלבד, **שֶׁנֶּאֱמַר** בקרבן מצורע עני (ויקרא יד כא) 'וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם וגו' וְעִשָּׂרוֹן סוֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן', ודרשו מהתיבות 'למנחה ולוג שמן' שכל מנחה שהיא, אינה טעונה אלא לוג שמן. מדת **שִׁשָּׁה** לוגין שמן דהיינו חצי ההין, היתה משמשת **לְמִנחת נסכיו של פַּר** שהיתה באה עם חצי הין שמן, **וְמדת אַרְבָּעָה** לוגין דהיינו שלישית ההין היתה משמשת **לְמִנחת נסכי אַיִל** הבאה עם שליש ההין, **וּשְׁלֹשָׁה** לוגין דהיינו רביעית ההין משמשת **לְמִנחת נסכי כֶּבֶשׂ.** מוסיפה המשנה: **שְׁלֹשָׁה** לוגין **וּמֶחֱצָה** שמן היו נצרכים **לְהדלקת המְנוֹרָה** בבית המקדש, **חֲצִי לוֹג לְכָל נֵר** משבעת הנרות, והוא השיעור שיהיה בהם כדי לדלוק כל הלילה, גם בלילות טבת הארוכים. והיו מודדים אותם במדת חצי הלוג.

גמרא

יָתִיב [–ישב] **רַבִּי וְקָא קַשְׁיָא לֵיהּ**, מדת **רְבִיעִית לָמָּה נִמְשְׁחָה** בשמן המשחה במקדש, **אִי** בשביל למדוד בה רביעית מים **לְמְצוֹרָע**

רש"י

את מי אביא תחתיו – להשלים שבעה מדות? **ואפשר לשער בחצי לוג** – שלשה חצאי לוגין בבוקר ושלשה בערב. **ואפשר לשער ברביעית** – דארבע רביעית הוו לוג. **אלא** – לפיכך לא היה משער לחביתין בשלשה חצאי לוג, ולא לחצי ברביעית, דזה הכלל היה במקדש וכו'. ורבי אלעזר בר רבי צדוק לית ליה זה הכלל. **בירוצי המדות** – דכשממלאים את הכלי ביותר, נופל מן המשקה שבתוכו לדופני הכלי אילך ואילך. וכשמערין אותו מהרה לתוך כלי אחר – נופל המשקה בתוכו, ואם לאו – נופל לארץ. **איכא בינייהו** – לרבי יהודה דאמר מלמטה למעלה – קסבר: בירוצי המדות נתקדשו. כיצד? דרביעית יהיב ליה רחמנא למשה מסיני, ואמר ליה: שער ברביעית את האחרים. וימדוד שני רביעית, ויעשה מהם חצי לוג. ושוב לוג וכו' עד הין. ושער אותו הין כל כך, גדול שיכנסו בירוצין של כל אלו מדות. דבירוצין נתקדשו. וכשאדם מערה שני כלים קטנים בכלי המחזיק שניהם – יכול לשופכו לאלתר כולו בגדול עם הבירוצין, וכן השני. הלכך צריך הגדול, המקבל שניהם, להיות גדול כל כך שיקבל אותם ואת בירוציהם. הילכך נתקדשו. **ומאן דאמר ממעלה למטה** – קסבר: בירוצי המדות לא נתקדשו. והין יהיב ליה רחמנא למשה, ואמר ליה: שער ממנו את האחרים, חצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין. וכיון דצריך לשפוך ממדה גדולה לחלקם לשני כלים – אין יכול לשפוך בבת אחת עם הבירוצים. לפי שזה כלי גדול, וזה כלי קטן, וצריך לשפוך על יד. ומתוך שממעטין נחסרין הבירוצין – מה שצף על הכלי כל שעה. ולא היו שם בירוצין. והיינו, דנפקי בירוצין. וכיון דלא הוו התם בירוצין – לא נתקדשו. **איכא למימר נתקדשו ואיכא למימר לא נתקדשו כו'** – כדמפרשינן התם. **במלאים קמיפלגי** – דכתיב (במדבר ז) "שניהם מלאים סלת", והוא הדין בשאר כלי [לחן]. מאן דאמר ממעלה למטה – קסבר: מלאים דווקא. דהאי קרא במזרק, שהוא כלי לח, שלא יחסר ולא יותיר. אלא ההין מחלק בתוך שני חצאי ההין מצומצמים, וכן כולם. **ומאן דאמר ממטה למעלה קסבר שלא יחסר אבל יותיר** – שיעשה הגדול שיעור שני קטנים. דבשני חצאין יש בו יותר כל שהוא מבשלם, כדאמרינן (שקלים ב,א) לענין שנים ששוקלין שקל שלם ביניהן – שחייבין בקלבון, משום הכרע דשני חצאי שקל. **שבע מדידות** – אבל אפשר לעשות כולם בכלי אחד. **משנה רביעית מה היתה משמשת** – השתא קחשיב ממטה למעלה (דכתיב בה "מים חיים"). **חצי לוג** – דהיינו, שתי רביעיות. **רביעית מים למצורע** – דכתיב (ויקרא יד) "על מים חיים" במים – שיהא דם צפור ניכר בהן, שיערו חכמים רביעית. **שמן לנזיר** – משום דנזיר היתה באה שתי ידות, כמצה שבתודה חלות ורקיקין, ולא הוה צריך אלא רביעית לוג. **חצי לוג לסוטה** – הלכתא גמירי לה. **גמרא רביעית למה נמשחה** – שכל כלי המקדש נמשחו בשמן המשחה. **אם בשביל רביעית מים** – למצורע. והלא

אף לדבריכם חצי לוג [ולוג] לא יעשה שרביעית היתה שם — ורבנן סברי: דלא דמי. כמדה של לוג ומחצה — לא צריכה אלא לחביתין, אבל חצי לוג — צריך למילי טובא: לסוטה, ולתודה, ולמנורה.

בירוצי מדות נתקדשו — למאן דאמר לא נתקדשו — ניחא הא דאמר לקמן (צ,א): מותר נסכים לקיץ מזבח, ומפרש רבינו חיים בר רבי יוסי: בירוצי מדות, דיש להן פדיון, ולוקחין ממותר נסכים בכבשים לעולה, ומקיצין אותו. אבל למאן דאמר נתקדשו — קשיא: הא אין להם פדיון? ויש לומר: דמיירי בנסכי צבור, ולב בית דין מתנה עליהן, כדמפרש בירושלמי דשקלים. ומיהו, אם לנו — מיפסלי בלינה, כדאמרינן לקמן. דלענין הכי, לא מתנו. ומדמיפסלי בלינה נמי יש לדקדק דקסבר: בירוצי מדות נתקדשו. ואם תאמר: וגנזור, שמא יאמרו "מוציאין מכלי שרת לחול", כדגזרינן התם לרבי יוסי בלח בדנעקר, ולעיל בפרק "התודה" (עט,ב)! ויש לומר: דהכא לא גזרינן, דאמרינן לנפשייהו: בירוצין לא נתקדשו.

ומאן דאמר מלמעלה למטה קסבר מלאים שלא יחסר ולא יותיר — הלכך יעשה הין מצומצם, וממנו יכוין שאר המדות. ומאן דאמר רביעית ברישא, ומרביעית יעשה שאר המדות עד הין. ואי אפשר לעולם שלא יהו שתי מדות קטנות, כשמדדו לתוך אחת גדולה, שלא יהו יתירות עליה, מפני האופיא הגדולה כשמערין שני כלים בתוך כלי אחד. אבל כשמודד בהין את חצי ההין — שופך מן ההין לחצי ההין בנחת, אין כאן אופיא. כך מוגה בפירושי רש"י. ועוד יש לפרש: דהיינו טעמא דמאן דאמר מלמעלה למטה — הוי סימן, דכמו שהולך ומחסר ואינו הולך ומוסיף, כך לא יותיר. דאפילו נתקדשו בירוצין — היינו, דיעבד. אבל לכתחילה — לא יותיר. ומאן דאמר מלמטה למעלה — הוי סימן, דכמו שהולך ומוסיף, כך יכול להותיר הבירוצין. **שבע** מדידות — פירוש: לתוך כלי אחד, דשנתות היו בהין. וכן פירש במתניתין ד"לא היתה שם אלא הין". וקשיא: דבתוספתא (פרק י) תניא, אמר רבי אלעזר [בן רבי צדוק]: ארבע מדות של לח היו במקדש, ובמתניתין נמי לא קתני שנתות אלא לפר ואיל וכבש. **רביעית** מים למצורע — תימה: דבפרק בתרא דנגעים תנן: כיצד מטהרין את המצורע? היה מביא פיילי של חרס חדשה, ונותן לתוכה חצי לוג מים! והגיה הרב רבינו יהודה בן הרב רבינו יום טוב "רביעית מים", כדתנן הכא. ורב רבינו יום טוב בר יצחק מפרש: דתנאי היא, כדאשכחן גבי סוטה בפרק "היה מביא" (טז,ב): שלשה צריכין שֶׁיֵּרָאוּ: עפר סוטה, ואפר פרה, ורוק יבמה. משום רבי ישמעאל אמרו: אף דם צפור. ומפרש טעמא דרבי ישמעאל: משום דכתיב "וטבל אותם בדם הצפור השחוטה ובמים" — הָבֵא מים שדם הצפור ניכר בהן, וכמה הוי? רביעית. ומסתברא דרבנן, דלא חיישי, בעו חצי לוג. כדתנן התם גבי סוטה: ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור. רבי יהודה אומר: רביעית. ואשכחן התם לעיל בגמרא דילפינן סוטה "בלי" "בלי" ממצורע — משמע שיש להשוותם. וקשה לפירוש זה: לחשוב גבי דתנן הכא במתניתין רביעית מים למצורע וחצי לוג לסוטה! ועוד: בנזיר, בפרק "שלשה מינין" (לח,א) קא חשיב

אֶת מִי אָבִיא תַּחְתָּיו? אֶלָּא מִדָּה יְתֵירָה שֶׁל לוֹג וּמֶחֱצָה הָיְתָה שָׁם, שֶׁבּוֹ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל: לוֹג וּמֶחֱצָה בַּבֹּקֶר, לוֹג וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמְרוּ לוֹ: חֲצִי לוֹג הָיְתָה שָׁם, וְאֶפְשָׁר לְשַׁעֵר בַּחֲצִי לוֹג. אָמַר לָהֶם: אַף לְדִבְרֵיכֶם, חֲצִי לוֹג וְלוֹג לֹא יַעֲשֶׂה, רְבִיעִית הָיְתָה שָׁם וְאֶפְשָׁר לְשַׁעֵר בִּרְבִיעִית! אֶלָּא זֶה הַכְּלָל הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ: כְּלִי שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ מִדָּה זוֹ, אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ מִדָּה אַחֶרֶת. "רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין" וכו'. מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי מֵאִיר לְרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בֵּירוּצֵי מִדּוֹת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְמַאן דַּאֲמַר מִמַּטָּה לְמַעְלָה - קָסָבַר: בֵּירוּצֵי הַמִּדּוֹת נִתְקַדְּשׁוּ, וּרְבִיעִית הָיְתָה לֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה, וַאֲמַר לֵיהּ: שָׁעֵר, דְּקָא עָיְילִי לְהוּ בֵּירוּצִין. לְמַאן דַּאֲמַר מִמַּעְלָה לְמַטָּה - קָסָבַר: בֵּירוּצֵי מִדּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, וְהִין הָיְתָה לֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה, וַאֲמַר לֵיהּ: שָׁעֵר בְּהָא, דְּקָא נָפְקִי בֵּירוּצִין. אַבָּיֵי אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - בֵּירוּצֵי הַמִּדּוֹת, אִיכָּא לְמֵימַר נִתְקַדְּשׁוּ וְאִיכָּא לְמֵימַר לֹא נִתְקַדְּשׁוּ. וְהָכָא, בְּ"מְלֵאִים" קָא מִיפַּלְגִי: מַאן דַּאֲמַר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָא סָבַר: "מְלֵאִים" - שֶׁלֹּא יְחַסֵּר וְשֶׁלֹּא יוֹתִיר. וּמַאן דַּאֲמַר מִמַּטָּה לְמַעְלָה: "מְלֵאִים" - שֶׁלֹּא יְחַסֵּר, אֲבָל יוֹתִיר - "מְלֵאִים" קָרֵינָא בֵּיהּ. אֲמַר מָר "רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר לֹא הָיָה שָׁם הִין". שַׁפִּיר קָאָמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנַן! - וְרַבָּנַן? - הֲוָה הִין דַּעֲבַד מִשָּׁה לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, דִּכְתִיב: "וְשֶׁמֶן זַיִת הִין". מָר סָבַר: כֵּיוָן דִּלְדוֹרוֹת לָא הֲוָה צְרִיךְ - לְפִי שָׁעָה הוּא דְּעַבְדִּיהּ, וְאִינְהוּ - כֵּיוָן דַּהֲוָה הֲוָה. אֲמַר מָר "וְאֶת מִי אָבִיא תַּחְתָּיו". לָא סַגְיָא דְּלָא מְעַיֵּיל? - כְּדַאֲמַר רַבִינָא: גְּמִירִי שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּצִיבּוּר, הָכָא נַמִי גְּמִירִי דְּשִׁבַּע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. "רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר שְׁנָתוֹת הָיוּ בַּהִין". וְלֵית לֵיהּ שֶׁבַע מִדּוֹת? - לֵית לֵיהּ. וְאִי בְּעֵית אֵימָא: מַאי שֶׁבַע מִדּוֹת? - שֶׁבַע מִדִּידוֹת. **משנה** רְבִיעִית מָה הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת? רְבִיעִית מַיִם לַמְּצוֹרָע, וּרְבִיעִית שֶׁמֶן לַנָּזִיר. חֲצִי לוֹג מָה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ? חֲצִי לוֹג מַיִם לַסּוֹטָה, וַחֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לַתּוֹדָה. וּבְלוֹג הָיָה מוֹדֵד לְכָל הַמִּנְחוֹת, אֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עִשָּׂרוֹן נוֹתֵן לָהּ שִׁשִּׁים לוֹג. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עִשָּׂרוֹן אֵין לָהּ אֶלָּא לוּגָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן". שִׁשָּׁה לַפָּר, וְאַרְבָּעָה לָאַיִל, וּשְׁלִשָּׁה לַכֶּבֶשׂ. שְׁלִשָּׁה וּמֶחֱצָה לְמִנּוֹרָה, חֲצִי לוֹג לְכָל נֵר. **גמרא** יָתֵיב רַבִּי וְקָא קַשְׁיָא לֵיהּ: רְבִיעִית לְמָה נִמְשְׁחָה? אִי מִצּוֹרָע, חוץ

גבי "עשר רביעית" [רביעית] מים למצורע. ופריך: דלא חשיב רביעית מים לסוטה! ומשני: דבפלוגתא לא קמיירי. אלמא, דמצורע לאו פלוגתא היא! ושמא אף דפלוגתא היא, לא חשיב לה לפלוגתא. ודווקא בסוטה פליגי, כדקאמר במתניתין, דרבי יהודה כשם שממעט בכתב, כך ממעט במים, דלא היה ניכר בחצי לוג. אבל במצורע, אף על גב דלכולי עלמא הוי ברביעית פליגי הכי: דמר — בעי אדמומית דם גמור, ומר — לא חייש, אלא אפילו נתבטל במים, וליכא אלא חזותא בעלמא, שיש בו קצת אדמומית.

אי לסוטה חולין הוא — בתמיה. וכי חולין הוו המים, שיהא צריך לקדשן? והא "מים קדושים" כתיב (במדבר ה), ואמרינן בספרי: אין "קדושים" אלא שנתקדשו בכיור, אלמא כבר קדשו להו! ואם תאמר: והא פרישית בפרק קמא (מנחות ח,א) דאחר שנתקדשו בכלי שרת, לא משימינן להו בכלי חול משום דמיגניא מילתא! ויש לומר: דהני מילי בדבר הקרב למזבח. **נר** ישראל כך היה — כאן ובפרק שני דערכין (י,א) קרי ליה "נר ישראל" גבי "מעשה ועשה רבי תשעה חסירין, ונראה חודש בזמנו". ומפרש הרב רבינו חיים: משום דאיירי במידי דאורה, כגון הכא בנרות והתם בלבנה. **נר** של מקדש של פרקים הוה — ולא של חוליות, שיוכל לסלקה. והא דאמרינן בפרק "במה מדליקין" (שבת כב,א): והא הכא כיון דקביעי נרות, לא סגי דלא משקל ואדלוקי — היינו כמאן דאמר: של פרקים. **מכלל** דאי בעי לאוזוזי מצי מזיז לה — וכי תימא: אין הכי נמי, דשל חוליות היה — אם כן טוב היה שיסלק לגמרי, כדי שיקנח יפה.

ולי עבד

והלא בחוץ היו – כל מעשיו בשער נקנור, ולא בעזרה. **ואי בשביל רביעית שמן של נזיר** – שיתקדש השמן בכלי שרת. ועל ידי השמן שהיה נבלל בלחם, יהא הלחם מתקדש – בשביל כך לא היה צריך, דלחם נזיר בשחיטת איל מתקדש! **רביעית שמן לכל חלה וחלה** – היה נותן רביעית. משום דהוו שלשה לוגין, שהם שנים עשר רביעיות. והיינו דאמר במתניתין "לוג ומחצה בבוקר" – שהן ששה רביעיות. **מארץ מרחק איש עצתי** – שרבי חייא עלה מבבל לארץ ישראל. **אי לחצי לוג של מי סוטה חוץ הוא** – שהיה משקה אותה בחוץ, בשער נקנור, ולא היה צריך להכניס המים בעזרה ולקדשם בכלי. **אי למדוד בו חצי לוג שמן לתודה** – כדי שיתקדש השמן, ויתקדשו החלות אגב השמן – לכך לא צריך, דלחמי תודה וכו'. **נר ישראל כך היה** – שקילסו שיפה השיבו. **נר שכבתה** – בחצי הלילה או קודם אור היום. **נדשן השמן נדשנה הפתילה** – האי "נדשן השמן" – לאו דווקא, אלא הכי קאמר: כשם שהפתילה שכבתה – אין לה תקנה, שהרי היא כדשן. כך השמן שנשאר בנר – הרי הוא כדשן, ואין לו תקנה, הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן. **כיצד הוא עושה מטיבה** – שמשליך כל מה שבנר לחוץ, ונותן בה שמן ופתילה אחרת, ומדליקה. **כמדה ראשונה** – חצי לוג, כמו שנתן מתחלה. או כמה שחסרה במה שזורק לחוץ. **נפישי להו מדות טובא** – לשער כמה חסר – הא לא ודאי. אלא כמדה ראשונה היה נותן בה, ולמחר כשמכבה המזרחית, מכבה נמי זו. **והדרך צלח רכב על דבר אמת** – כלומר, הצלחה הוא שהשבתני דבר אמת כזה. **נר של מקדש** – נרות הקבועים במנורה שמדליק בהן, שקורין קרושוליי"ש. **של פרקים היה** – של חֻלְיות. לא שהיה יכול ליטלן, אלא מן המנורה עצמה היו הנרות, כדכתיב "מקשה". אלא היינו "של פרקים" – שהיו קנים שבהם הנרות קבועים דקים הרבה, והיה יכול לכופפן ולהטותן למטה בשעת הטבה, ולהשליך הדשן חוץ, ולזוקפה בשעת הדלקה. ענין אחר: "של פרקים" – שהנרות היו קבועות במנורה, אבל היה כסוי שלהן כסוי מלמעלה, כמין טס שהיה יכול ליטלו כל שעה שירצה. והיינו "של פרקים" אמנורה ואנרות כתיב (שם). "נרותיה" – קרי למקום הנחת השמן. וזהו ודאי הוה "מקשה". וכיון דבעיא הטבה, אי לא דהוי הכיסוי של פרקים שיכול לסלקו – לא מתייטבנא. והיינו חכמים, וכדמתרץ לה לקמן, וכן כולה. כך שמעתי. **קסבר כי כתיב ככר ומקשה אמנורה ונרותיה כתיב** – שהמנורה והנרות היו מחתיכה אחת. וכיון דבעי הטבה, אי לאו דשל פרקים היתה, שהיה יכול לכופפה ולנטות ולזוקפה ולפנות את הדשן – לא הוות מתייטב. **מסלקן** – הנרות בשעת הטבה מן המנורה, ומניחן באהל – אלמא דלא היתה מקשה, אלא של פרקים ממש היתה. **רב הונא דאמר כי האי תנא חכמים אומרים לא היו מזיזין אותה לנר מן המנורה** – דמחוברים היו במנורה. **מצי לאוזוזה** – אם כן לא הוה ליה מקשה. **לא היתה הנר זזה ממקומה** – דמקשה היתה. **טס של זהב היתה על גבה** – על כל נר ונר, כעין כסוי, כאותן שעשויין מלבנים. ובהאי טס לא עביד כלום, אלא כמין כסוי הוא שמכסה את הנר, מקום שפתילה דולקת. **דוחקו** – לטס שעל גבי הנר כלפי פיה, ודולפת השמן לחוץ. וכשהוא נותן בה השמן ורוצה לזוקפה – דוחק לטס שעל גבי הנר כלפי ראשה וזוקפה, אבל לא היה מזיזה ממקומה. **נרותיה באות מן הכבר** – שאף הן מקשה. והיינו, כרב ששת דאמר: "כבר" ו"מקשה" אמנורה ואנרותיה כתיב. רבי נחמיה אומר: אין נרותיה באות מן הכבר, אלא שהיו מחוברין במנורה. והיינו, כי האי תנא דאמר: מסלקן ומניחן. **תלמוד לומר אותה** – דמנורה ונרותיה, דכולה חדא היא – באות מן הכבר, ולא מלקחיה. ותנא קמא, דפליג עליה דרבי נחמיה, דריש לקרא הכי: "כבר זהב טהור יעשה אותה" – למדנו למנורה וכו', יכול שאני מרבה אף נרותיה ומלקחיה וכו'? תלמוד לומר "אותה" – ולא נרותיה, כדדריש ליה רבי יהושע בן קרחה לקמן. **קשיא דרבי נחמיה לדרבי נחמיה** – דלעיל אמר: ואין נרותיה באות מן הכבר, והכא אמר: לרבות נרותיה. **לפי נרות** – במקום שהפתילה דולקת. **וליעבד זהב כל דהו** – לאותם פי נרות, ולא ליבעו זהב טהור – קא משמע לן דצריך זהב טהור.

מה

חוּץ הוּא! וְאִי נָזִיר - לֶחֶם נָזִיר בִּשְׁחִיטַת אַיִל הוּא דְּקָדֵישׁ! אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא: שֶׁבָּהּ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל, רְבִיעִית שֶׁמֶן לְכָל חַלָּה וְחַלָּה. קָרֵי עֲלֵיהּ "מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתִי". "חֲצִי לוֹג מֶה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ". יָתֵיב רַבִּי וְקָא קַשְׁיָא לֵיהּ: חֲצִי לוֹג לְמָה נִמְשַׁח? אִי סוֹטָה - וְכִי חוּלִּין הוּא, דִּצְרִיכִי לְקִדּוּשֵׁי? "מַיִם קְדוֹשִׁים" כְּתִיב! אִי תּוֹדָה - לַחְמֵי תּוֹדָה בִּשְׁחִיטַת תּוֹדָה הוּא דְּקָדְשִׁי! אֲמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי: שֶׁבּוֹ הָיָה מְחַלֵּק חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְכָל נֵר וְנֵר. אָמַר לוֹ: נֵר יִשְׂרָאֵל, כָּךְ הָיָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר רַבִּי: נֵר שֶׁכָּבְתָה, נִידַּשֵּׁן הַשֶּׁמֶן נִידַּשְּׁנָה הַפְּתִילָה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מְטִיבָהּ, וְנוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן וּמַדְלִיקָהּ. יָתֵיב רַבִּי זְרִיקָא וְקָא מִיבָּעֲיָא לֵיהּ: כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן - כְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה, אוֹ כְּמוֹ שֶׁחָסְרָה? אֲמַר רַבִּי יִרְמְיָה: פְּשִׁיטָא דִּכְמִדָּה רִאשׁוֹנָה, דְּאִי כְּמָה שֶׁחָסְרָה - מְנָא יָדְעִינַן מַאי חִיסֵּר? וְכִי תֵּימָא דִּמְשָׁעֵר לֵיהּ - אִם כֵּן שֶׁבַע מִדּוֹת, נָפֵישׁ לְהוּ מִדּוֹת טוּבָא. קָרֵי עֲלֵיהּ "וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוָה צֶדֶק". אִיתְמַר נַמִי: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר רַבִּי: נֵר שֶׁכָּבְתָה, נִידַּשֵּׁן הַשֶּׁמֶן נִידַּשְּׁנָה הַפְּתִילָה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מְטִיבָהּ, וְנוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן כְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה וּמַדְלִיקָהּ. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: נֵר שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל פְּרָקִים הֲוָה. קָסָבַר: כִּי כְּתִיב "כִּכָּר" וּ"מִקְשָׁה" - אַמְּנוֹרָה וְנֵרוֹתֶיהָ כְּתִיב. כֵּיוָן דְּמִיבָּעֲיָא הֲטָבָה - אִי לָאו דִּפְרָקִים הָוֵי, לָא הֲוָה מְטַיְיבָא לֵיהּ. מֵיתִיבִי: כֵּיצַד עוֹשֶׂה? - מְסַלְּקָן וּמַנִּיחָן בָּאוֹהֶל, וּמְקַנְּחָן בִּסְפוֹג, וְנוֹתֵן בָּהֶן שֶׁמֶן וּמַדְלִיקָן! - הוּא דַּאֲמַר כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, חֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא הָיוּ מְזִיזִין אוֹתָהּ מִמְּקוֹמָהּ. מִכְּלָל דְּאִיבַּעֲיָא לֵיהּ לְאוֹזוֹזָהּ - מָצֵי מֵזִיז לָהּ? אֶלָּא אֵימָא: לֹא הָיְתָה זָזָה מִמְּקוֹמָהּ. וּמַאן "חֲכָמִים"? רַבִּי אֶלְעָזָר הוּא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: כְּמִין טַס שֶׁל זָהָב הָיָה לָהּ עַל גַּבָּהּ, כְּשֶׁהוּא מְטִיבָהּ - דּוֹחֲקוֹ כְּלַפֵּי פִיהָ, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן - דּוֹחֲקוֹ כְּלַפֵּי רֹאשָׁהּ. וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: מְנוֹרָה וְנֵרוֹתֶיהָ בָּאוֹת מִן הַכִּכָּר, וְאֵין מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ מִן הַכִּכָּר. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מְנוֹרָה הָיְתָה בָּאָה מִן הַכִּכָּר, וְלֹא נֵרוֹתֶיהָ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ בָּאוֹת מִן הַכִּכָּר. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? - בְּהַאי קְרָא, דְּתַנְיָא: "כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ" - לְמַדְנוּ לַמְּנוֹרָה שֶׁבָּאָה מִן הַכִּכָּר. מִנַּיִן לְרַבּוֹת נֵרוֹתֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֹתָהּ", דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. - קַשְׁיָא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה אַדְּרַבִּי נְחֶמְיָה! - תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מְנוֹרָה בָּאָה מִן הַכִּכָּר, וְאֵין מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ וְנֵרוֹתֶיהָ בָּאָה מִן הַכִּכָּר, וְאֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה"? שֶׁהָיוּ כֵּלִים שֶׁל זָהָב. - זָהָב, בְּהֶדְיָא כְּתִיב בּוֹ "וְעָשִׂיתָ אֶת נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ. וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר"! - לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְפִי נֵרוֹת. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּפִי נֵרוֹת אַשְׁחוּרִי מִשְׁחַר, הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

ולי עבד

חוּץ הוּא – הלא טהרתו נעשית מחוץ למחנה ואין צריך לקדש את המים שמיטהר בהם בכלי שרת. וְאִי נָזִיר – אם משום רביעית השמן של לחמי נזיר, שנצרך למודדו בכלי שרת כדי שיתקדש ויקדש את הלחם שהיה בולל עמו, גם משום כך אין זה נצרך, שהרי לֶחֶם נָזִיר בִּשְׁחִיטַת אַיִל הוּא דְּקָדִישׁ ומה צריך לשמן שיקדשו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לרבי, הוצרכו לקדשה מפני שֶׁבָּהּ הָיָה מוֹדֵד לַחֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שהיה בהם שלשה לוגים שמן לשתים עשרה חלות, וצריך לחלקם רְבִיעִית שֶׁמֶן לְכָל חַלָּה וְחַלָּה, ובזה הוצרכו לשמן שיקדשן כיון שאין דבר אחר שיקדשם. קָרֵי עֲלֵיהּ – קרא רבי על רבי חייא את הפסוק (ישעיה מו יא) 'מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתִי', כלומר, רבי חייא עלה מבבל לארץ ישראל להיות לי לעצה ולהבינני טעם דין זה.

שנינו במשנה: חֲצִי לוֹג מֶה הָיָה מְשַׁמֵּשׁ, למדוד חצי לוג מים לסוטה, וחצי לוג שמן לתודה. שואלת הגמרא: יָתִיב רַבִּי וְקָא קַשְׁיָא לֵיהּ, כלי מדה של חֲצִי לוֹג לָמָּה נִמְשָׁח בשמן המשחה להתקדש, אִי סוֹטָה – אם לצורך קידוש המים של השקיית סוטה שהיו מודדים בו, וְכִי חוּלִין הוּא דְּצְרִיכֵי לְקִדּוּשֵׁי – שצריך לקדשו בכלי, הרי 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדוֹשִׁים בִּכְלִי חֶרֶס' כְּתִיב (במדבר ה יז), ולמדו מכך בספרי (במדבר פ"י) שנתקדשו מים אלו בכיור. אִי תּוֹדָה – ואם כדי לקדש את השמן הנבלל בלחמי תודה, שיתקדש הלחם על ידו, אף לזה אין צריך, שהרי לַחְמֵי תוֹדָה בִּשְׁחִיטַת תּוֹדָה הוּא דְּקָדְשִׁי ואינם צריכים לשמן שיקדשם. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי לרבי אביו, היו צריכים לקדשו משום שֶׁבּוֹ הָיָה מְחַלֵּק חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְכָל נֵר וָנֵר שבנרות המנורה. אָמַר לוֹ רבי לרבי שמעון בנו, נֵר יִשְׂרָאֵל – מאיר עיני החכמים אתה, כָּךְ הָיָה כדבריך, שהוצרכו לקדשו לצורך המנורה.

אגב שהוזכרה מדת השמן בנרות המנורה, ממשיכה הגמרא לדון בהלכות המנורה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר רַבִּי, נֵר שבמנורה שֶׁכָּבְתָה קודם שהאיר היום, נִידַּשֵּׁן הַשֶּׁמֶן נִידַּשְׁנָה הַפְּתִילָה – כשם שהפתילה נעשתה דשן, שהיא כבר מחורכת ואינה ראויה ראויה להדלקה, כך גם השמן שנשאר בנר נעשה כדשן ונפסל לשמוש. כֵּיצַד עוֹשֶׂה, מְטִיבָהּ – מנקה את הנר שכבה, דהיינו מסיר ממנו את הפתילה ואת השמן, וְנוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן אחר, וּמַדְלִיקָהּ.

מבארת הגמרא כמה שמן צריך ליתן במנורה שכבתה: יָתִיב רַבִּי זְרִיקָא וְקָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ – ישב רבי זריקא ונסתפק, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן, כמה שמן נותן, האם כְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה, דהיינו חצי לוג, כמו שנתן בה כשהדליקה בתחילת הלילה, אוֹ כְּמוֹ שֶׁחָסְרָה, כמדת השמן שחסר במה שהשליך מהנר. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, פְּשִׁיטָא דִּכְמִדָּה רִאשׁוֹנָה נותן, דְּאִי כְּמָה שֶׁחָסְרָה מְנָא יָדְעִינַן מַאי חִיסֵּר – כיצד נדע כמה חיסר. וְכִי תֵּימָא דִּמְשַׁעֵר לֵיהּ – ואם תאמר שישער אותו, דהיינו קודם שישליכנו יתננו בכלי מדה, אִם כֵּן יקשה מדוע שנינו במשנה לעיל (פז:) 'שֶׁבַע מִדּוֹת של לח היו במקדש' הלא לדבריך נָפִישׁ לְהוּ מִדּוֹת טוּבָא – היו הרבה יותר כלי מדידות, שהרי אין החסרון קבוע, שפעם יחסר כך ופעם כך, ולכל מדת חסרון יצטרך כלי מדה בפני עצמו. מאחר ששמע רבי זריקא תשובה זו, קָרֵי עֲלֵיהּ – קרא על רבי ירמיה את הפסוק (תהלים מה ה) 'וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוָה צֶדֶק', כלומר, הדרו והצלחתו של תלמיד חכם הוא שרוכב על דבר אמיתה של תורה להורות על פיה כדת וכהוגן ולהתנהג בענוות צדק, ושיבח בכך את רבי ירמיה שהגיע למעלה זו שהשיבו דבר אמת. הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי ירמיה: אִיתְּמַר נַמִּי – כך גם נאמר בבית המדרש, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר רַבִּי, נֵר שֶׁכָּבְתָה, נִידַּשֵּׁן הַשֶּׁמֶן נִידַּשְׁנָה הַפְּתִילָה, כֵּיצַד עוֹשֶׂה, מְטִיבָהּ וְנוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן 'כְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה' וּמַדְלִיקָהּ, כלומר רבי יוחנן או רבי פירשו דבריהם כמו שאמר רבי ירמיה.

הגמרא ממשיכה לדון בענין המנורה שבמקדש: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, נֵר שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל פְּרָקִים הֲוָה – קני המנורה שבהם קבועים הנרות, היו דקים ונכפפים כאילו עשויים מכמה חוליות, כדי שיוכל להטותם ולנקות את הנרות בשעת ההטבה ולזוקפם בשעת ההדלקה. מבארת הגמרא: קָסָבַר רב ששת כִּי כְּתִיב 'כִּכָּר' וּ'מִקְשָׁה' אַמְּנוֹרָה וְנֵרוֹתֶיהָ כְּתִיב – מה שנאמר על המנורה (שמות כה לט) 'כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ', ושיהא כל העשוי מהככר חתיכה אחת, כמו שנאמר (שם כה לא) 'מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה', הרי זה כולל גם את הנרות שהם מקום הנחת השמן, וכֵּיוָן דְּמִיבַּעְיָא הֲטָבָה, אִי לָאו דִּפְרָקִים הָוֵי לֹא הֲוָה מִטַּיְיבָא לֵיהּ – ומאחר שצריכה הטבה, לולי שהיו הקנים נכפפים לא היה יכול להטיבה.

הגמרא מקשה על רב ששת: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא כֵּיצַד עוֹשֶׂה כשבא להיטיב את הנרות, מְסַלְּקָן את הנרות מהמנורה, וּמַנִּיחָן בָּאוֹהֶל – במקדש, וּמְקַנְּחָן בִּסְפוֹג ומחזירן למנורה, וְנוֹתֵן בָּהֶן שֶׁמֶן וּמַדְלִיקָן, הרי מפורש בברייתא שלא היו הנרות מקשה אחת עם המנורה, ושלא כדברי רב ששת. מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – רב ששת סובר כתנא המובא בברייתא להלן. דְּתַנְיָא בברייתא, חֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא הָיוּ מְזִיזִין אוֹתָהּ [–את הנר] מִמְּקוֹמָהּ – מן המנורה בשעת ההטבה, לפי שהיתה מקשה אחת עם המנורה.

מקשה הגמרא: אדרבה מלשון הברייתא שנקטה 'לא היו מזיזין' מִכְּלָל דְּאִיבַּעְיָא לֵיהּ לְאוֹזוּזָהּ מָצֵי מֵזִיז לָהּ – משמע שאם היו רוצים להזיזה היו יכולים, הרי מוכח מכאן שלא היתה מקשה אחת. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – אלא רב ששת גורס בברייתא כך, חכמים אומרים לֹא הָיְתָה הנר זָזָה מִמְּקוֹמָהּ, לפי שהיתה מקשה אחת עם המנורה. מבארת הגמרא: וּמַאן חֲכָמִים הנזכרים בברייתא, רַבִּי אֶלְעָזָר [בְּרַבִּי צָדוֹק] הוּא, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, כְּמִין טַס שֶׁל זָהָב הָיָה לָהּ עַל גַּבָּהּ של כל נר שבמנורה, שהיה הנר עשוי כמין ספינה שבמקום נתינת הפתילה היה הולך ומיצר, והטס היה מכסה את רובו של נר, עד מקום הפתילה. כְּשֶׁהוּא מְטִיבָהּ דּוֹחֲקוֹ את הטס כְּלַפֵּי פִּיהָ – כלפי צידו הצר של הנר שהפתילה מונחת שם, כדי שיתגלה צידו הרחב וישפך השמן יפה כשמכופף את הנר כלפי מטה. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן, זוקף את הנר ודּוֹחֲקוֹ את הטס חזרה כְּלַפֵּי רֹאשָׁהּ של הנר, שיכסה את צידו הרחב, והטס היה מנוקב באמצעו ודרך הנקב היה יוצק שמן למנורה.

מבארת הגמרא: וּבִפְלוּגְתָא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי – רב ששת והתנא בברייתא שנחלקו אם היו מסלקים את הנרות מהמנורה לצורך ההטבה או לא, טעמם תלוי במחלוקת התנאים בברייתא להלן. דְּתַנְיָא בברייתא, מְנוֹרָה וְנֵרוֹתֶיהָ – ומקום הנחת השמן, בָּאוֹת מִן הַכִּכָּר זהב שנעשתה ממנו המנורה ועליהם נאמר (שמות כה לו) 'מִקְשָׁה אַחַת', וְאֵין מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ מִן הַכִּכָּר, אלא הם נעשו מזהב אחר, וכשיטה זו סבר רב ששת שהנרות והמנורה היו מקשה אחת, ולכן אמר שהיתה עשויה פרקים כדי שיוכלו להטיבה במקומה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מְנוֹרָה בלבד הָיְתָה בָּאָה מִן הַכִּכָּר, וְלֹא נֵרוֹתֶיהָ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ בָּאוֹת מִן הַכִּכָּר, ונמצא שהמנורה והנרות לא היו מקשה אחת, ואף הברייתא לעיל שאמרה שסילקו את הנרות מן המנורה בשעת הטבה סוברת כרבי נחמיה.

מוסיפה הגמרא לבאר: בְּמַאי קָא מִיפְלְגִי תנאים אלו, בְּהַאי קְרָא, דְּתַנְיָא, נאמר במנורה (שמות כה לט) 'כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ', לָמַדְנוּ לַמְּנוֹרָה שֶׁבָּאָה מִן הַכִּכָּר, מִנַּיִן לְרַבּוֹת נֵרוֹתֶיהָ שאף הם באו מן הככר, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה', יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה אַף מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ', 'אוֹתָהּ' ולא את מלקחיה ומחתותיה, אבל הנרות הרי הם חלק מהמנורה, דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. קודם שמביאה הגמרא את השיטה השניה בברייתא מקשה על שיטה זו: קַשְׁיָא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה אַדְּרַבִּי נְחֶמְיָה – קשה סתירה מדברי רבי נחמיה כאן שהנרות היו בכלל הככר, על דבריו בברייתא לעיל שהנרות לא באו מהככר. מתרצת הגמרא: תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה – שני תנאים נחלקו בדעת רבי נחמיה. ממשיכה הברייתא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה חולק על רבי נחמיה ואוֹמֵר, מְנוֹרָה בלבד בָּאָה מִן הַכִּכָּר, וְאֵין מַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ וְנֵרוֹתֶיהָ בָּאָה מִן הַכִּכָּר. מבאר רבי יהושע את הפסוק

המשך בעמוד כג

וְלֵיעֲבַד זָהָב כָּל דְּהוּ – ויוכל לעשות את פי הנרות אפילו מזהב שאינו מזוקק, קָא מַשְׁמַע לָן הכתוב שגם אותם יש לעשות מזהב טהור.

שנינו במשנה: מדת חצי לוג משמשת למדידת חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְחלות הַתּוֹדָה. מביאה הגמרא ברייתא המבארת מנין למדים זאת: תַּנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר בפרשת לחמי תודה 'בַּשֶּׁמֶן' 'בַּשֶּׁמֶן' שְׁנֵי פְּעָמִים, שנאמר (ויקרא ז יב) 'אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֻנּוּ וְהִקְרִיב עַל זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלוֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשֶּׁמֶן' היה די שיאמר 'חלות מצות בלולות ורקיקי מצות משחים בשמן'. אלא אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא 'בַּשֶּׁמֶן' אֶחָד, הָיִיתִי אוֹמֵר הֲרֵי הוּא [–לחם התודה] כְּכָל הַמִּנְחוֹת לְלוֹג – דינו כשאר מנחות הטעונות לוג שמן, עַכְשָׁיו שֶׁכָּתַב 'בַּשֶּׁמֶן' 'בַּשֶּׁמֶן' שני פעמים, הָוֵי רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי, וְכלל הוא בתורה אֵין רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי אֶלָּא לְמַעֵט, מִיעֲטוֹ הַכָּתוּב לַחֲצִי לוֹג – ששיעור שמנו של לחם התודה חצי לוג ולא לוג כשאר מנחות.

תמהה הגמרא: וכי בפסוק זה יש לדרוש רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי, הלא חַד רִיבּוּי הוּא, כי רק כפילות תיבת 'בשמן' מיותרת, אך פעם אחת הוצרך להשמיענו לגופו שיתנו בה שמן. משיבה הגמרא: אֶלָּא הדרשה כך היא, אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר 'בַּשֶּׁמֶן' כָּל עִיקָּר – כלל בקרבן תודה, הָיִיתִי אוֹמֵר הֲרֵי הוּא כְּכָל הַמִּנְחוֹת של חלות ורקיקין לְהצריכו לוֹג שמן, שלא מצינו מנחה של חלות ורקיקים הבאה בלא שמן, עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּשֶּׁמֶן' 'בַּשֶּׁמֶן' ושניהם מיותרים, הָוֵי רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי, וְאֵין רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי אֶלָּא לְמַעֵט, מִיעֲטוֹ הַכָּתוּב לַחֲצִי לוֹג – שאין מערבים בה אלא חצי לוג שמן.

ממשיך רבי עקיבא לבאר ביצד מתחלק חצי הלוג בין שלשת מיני המצה שבתודה: יָכוֹל יְהֵא חֲצִי לוֹג זֶה מִתְחַלֵּק בשוה לִשְׁלֹשֶׁת המינין של המצה שבתודה, לַחַלּוֹת וְלָרְקִיקִין וְלָרִבִּיכָה, אך כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תיבת 'בַּשֶּׁמֶן' גם בָּרִבִּיכָה, שנאמר (ויקרא ז יב) 'וְסֹלֶת מְרֻבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן', שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – שלא היה לו לומר זאת, שהרי כבר נאמר שמן ברביכה שבחביתין וממנה יש ללמוד לכאן, בא ללמדנו שרִיבָּה שיעור שֶׁמֶן לָרִבִּיכָה שיתן בה שמן יותר משאר המינים. הָא כֵּיצַד מתחלק השמן, מֵבִיא חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן וְחוֹצִיהוּ, [חֲצִיוֹ] דהיינו רביעית לוג לַחַלּוֹת וְלָרְקִיקִין יחד, וְחֶצְיוֹ – רביעית לוג לָרִבִּיכָה.

ממשיכה הברייתא: אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה לרבי עקיבא, עֲקִיבָא אִם אַתָּה מַרְבֶּה בהוכחות כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ לדרוש מתיבת 'בַּשֶּׁמֶן' 'בַּשֶּׁמֶן' המיותרת, אֵינִי שׁוֹמֵעַ לְךָ, כי איננו זקוקים בזה לדרשת המקראות, אֶלָּא דין זה שחֲצִי לוֹג שֶׁמֶן שמביאים לְחלות הַתּוֹדָה מתחלק חציו לחלות ורקיקין וחציו לרביכה. וְכן דין רְבִיעִית שֶׁמֶן לְנָזִיר – שאין לחמי נזיר טעונים אלא רביעית שמן. וְדין אַחַד עֶשֶׂר יוֹם שֶׁבֵּין יְמֵי נִדָּה לִימֵי נִדָּה שלאחריהם שהם ימי זיבה, כל אלו הם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

שנינו במשנה: בַּלּוֹג הָיָה מוֹדֵד לכל המנחות. ומביאה המשנה מחלוקת רבי אליעזר בן יעקב וחכמים במנחה של ששים עשרונים אם צריך ליתן בה ששים לוגין שמן, לוג כנגד כל עשרון, או לוג אחד. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם מחלוקתם: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּמִצּוֹרָע עָנִי המביא ביום השמיני לטהרתו כבש אחד לאשם כְּתִיב שמביא במנחת נסכיו 'עִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן' (ויקרא יד כא). וממה שנאמר 'עשרון בלול ולוג' לִימֵּד עַל כל עִשָּׂרוֹן ועשרון סולת של מנחות שֶׁטָּעוּן לוֹג, ולא יבללנו בפחות מלוג, דִּבְרֵי חֲכָמִים. רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר [בֶּן יַעֲקֹב] אוֹמְרִים, אֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עֶשְׂרוֹנִים אֵין לָהּ אֶלָּא לוּגָּהּ – לוג אחד, כי עדיין נבללת עמו יפה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן', ומשמע כל מנחה שהיא אפילו גדולה, שיעור שמנה לוג אחד.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הַאי – תיבות אלו 'עִשָּׂרוֹן' 'בָּלוּל' 'וְלוֹג' שמהם למדו חכמים שצריך לוג לכל עשרון, מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה יעשו עמם. משיבה הגמרא: הם סוברים דהַהוּא לְגוּפֵיהּ – שפסוק זה נצרך ללמד על מצורע עני עצמו, דְּקָא אָמַר רַחֲמָנָא לְיֵיתֵי חַד עִשָּׂרוֹן – שאמרה תורה שצריך להביא מנחת נסכיו עשרון בלול בלוג שמן. שואלת הגמרא: וְאִידָּךְ – חכמים כיצד דרשו פסוק זה לשאר מנחות, הלא הוא נצרך לגופו. משיבה הגמרא: לְגוּפֵיהּ לֵא צְרִיךְ, שכן מִדְּנָלֵי רַחֲמָנָא – ממה שגילתה תורה נְבִי מְצוֹרָע עָשִׁיר שמביא שְׁלֹשָׁה קָרְבָּנוֹת [חטאת עולה ואשם] ועמם מביא שְׁלֹשָׁה עִשָּׂרוֹנוֹת לנסכיהם, הָכָא – במצורע עני דְּחַד קָרְבָּן – שמביא רק קרבן אחד, מובן מאליו שמביא עמו חַד עִשָּׂרוֹן לנסכו. וְאִידָּךְ – רבי אליעזר בן יעקב סובר, אִיצְטְרִיךְ הכתוב ללמד שמביא עשרון אחד, משום דִּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – שהיה עולה על דעתך לומר הוֹאִיל וְהָם רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ לְאָתוּיֵי בְּדָלוּת – הואיל וחסה עליו התורה להביא בדלותו רק קרבן בהמה אחד, אֵימָא לֵא לִיבְּעֵי מִנְחָה כְּלָל – אומר שלא יצטרך להביא מנחה כלל, לפיכך הוצרך להשמיענו שמביא מנחה. וְאִידָּךְ – חכמים סוברים שלא הוצרך להשמיענו זאת, שכן לְגַמְרֵי לֵא אַשְׁכְּחָן – לא מצינו שיבוא זבח בלא מנחה כלל.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן, הַאי – תיבות אלו 'לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן' שמהם דרש רבי אליעזר בן יעקב שאפילו מנחה גדולה שיעור שמנה לוג אחד, מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה הם עושים עמן. משיבה הגמרא: הם סוברים שהפסוק הַהוּא בא ללמד לְמִתְנַדֵּב מִנְחָה סתם, שֶׁלֹּא יִפְחוֹת מִלֵּיתֵן דָּבָר [–שיעור סולת] הַטָּעוּן לוֹג שמן. וּמַאי נִיהוּ – וכמה הוא שיעור זה, עִשָּׂרוֹן, שכן לא מצינו לוג שמן שבא עם מנחה הפחותה מעשרון. שואלת הגמרא: וְאִידָּךְ – רבי אליעזר בן יעקב מנין למד דין זה. משיבה הגמרא: תַּרְתֵּי שְׁמַעַת מִינָּהּ – הוא סובר שדרשה זו סובלת שתי משמעויות, האחת שכל מנחה יהיה בה לוג שמן ואפילו היא גדולה בשיעורה, והשניה שכל מנחה יהיה בה לפחות שיעור סולת הטעון לוג שמן, דהיינו עשרון.

שנינו במשנה: מדת שִׁשָּׁה לוגים משמשת לְמדידת נסכיו של פַּר הטעון ששה לוגים, וְמדת אַרְבָּעָה לוגים למדידת נסכים לָאַיִל, ומדת שְׁלֹשָׁה לוגים דהיינו רביעית ההין, למדידת נסכים לַכֶּבֶשׂ. הגמרא מביאה מקור לשיעורים אלו: מְנָלָן – מנין למדו שיעורים אלו, דִּכְתִיב בנסכים של קרבנות ראש חודש (במדבר כח יד) 'וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁית הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ', הֵין תְּרֵיסַר לוגֵי הָוְיִין – הין הוא שנים עשר לוג, דִּכְתִיב בענין עשיית שמן המשחה (שמות ל כד) 'שֶׁמֶן זַיִת הִין', וּכְתִיב – ועוד נאמר בו (שם ל לא) 'שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם', תיבת 'זֶה' בְּגִימַטְרִיָּא תְּרֵיסַר הָוְיִין – שנים עשר, ומאחר שלוג היא המדה הקטנה המפורשת בתורה, נמצא שנרמזו כאן שנים עשר לוג, ולכך חצי ההין האמור בפר הוא שיעור ששה לוגים, ושליש ההין האמור באיל הוא ארבעה לוגים, ורביעית ההין האמור בכבש הוא שלשה לוגים.

שנינו במשנה: שְׁלֹשָׁה וּמֶחֱצָה לוג הוצרכו לַמְּנוֹרָה, חֲצִי לוֹג לְכָל נֵר. הגמרא מבארת מנין ששיעור כל נר חצי לוג: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מהיכן למדים זאת, דְּתָנוּ רַבָּנָן, נאמר בענין הדלקת הנרות שבמקדש, 'בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה'' וגו' (שמות כז כא), והרי אין עורכים את הנרות מהערב עד הבוקר, אלא כוונת הכתוב תֵּן לָהּ מִדָּתָהּ – מלא שמן בנר בשיעור שֶׁתְּהֵא דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר, ולהלן תבאר הגמרא מהו שיעורו. דָּבָר אַחֵר – דרשה נוספת דרשו, 'מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר' אֵין לְךָ עֲבוֹדָה שֶׁכְּשֵׁירָה מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר כלומר, כשרה אחר תמיד של הערבים ואחר כל העבודות, אֶלָּא זוֹ – הדלקת הנרות כִּבְלֵבַד.

חוזרת הגמרא לבאר מהו השיעור שתהא דולקת מערב עד בוקר: וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לוֹג מספיק לנר לדלוק מֵאוֹרְתָא וְעַד צַפְרָא – מערב עד בוקר. מבארת הגמרא כיצד שיערו זאת חכמים, אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה שִׁיעֲרוּ, כלומר, בתחילה מלאו בכל נר לוג שלם, וכיון שמצאו שנשאר ממנו בבוקר, חזרו ומלאו בלילה שלאחריו במדה פחותה מלוג, וכיון שעדיין נשאר ממנו בבוקר, הלכו ופחתו בשיעורו עד שעמדו על חצי לוג, שהיה די בשיעור זה כדי שידלוק עד הבוקר. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש שאמרו מִמַּטָּה לְמַעְלָה שִׁיעֲרוּ, כלומר, בתחילה מלאו בכל נר רבע לוג,

המשך בעמוד פט

רש"י

מה תלמוד לומר בשמן בשמן שני פעמים – "חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחזים בשמן" (ויקרא ז). **חד ריבוי** – דחד "בשמן" צריך לגופיה, ואידך "בשמן" – חד ריבויא לחודי! **הרי הוא בכל המנחות ללוג** – דלא מצינו חלות ורקיקין בלא שמן. **עכשיו שנאמר בשמן בשמן** – דלא צריכי כלל. מתחלק לשלשה מינין – בשוה, שיתן כביצה לכל מין ומין. **כשהוא אומר בשמן ברבוכה שאין תלמוד לומר** – שהרי מצינו שמן ברבוכה בחביתין, דכתיב "על מחבת בשמן תעשה מורבכת" (ויקרא ו). **ריבה שמן ברבוכה** – שיתן בה שמן יותר מבשאר המינין. **הלכה למשה מסיני** – הוא דחציו לחלות וחציו לרבוכה, ולאו מקרא אתי. **תנו רבנן ועשרון סלת אחד בלול בשמן למנחה ולוג שמן וגו'** – במצורע כתיב – לימוד על עשרון, שיהא כל עשרון סלת טען לוג שמן. **אפילו מנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוג** של שמן – דבהכי נבללות, כדאמר לקמן (קג,ב): ששים עשרון – נבללין בכלי אחד, ששים ואחד – אין נבללין. **שנאמר למנחה** – כלומר, כמה שתהא המנחה גדולה – אין לה אלא לוג שמן. **מצורע** – עשיר, שמביא [שלש] קרבנות – מביא שלשה עשרונות למנחה. הכי נמי בעני, דלא מייתי אלא חד קרבן לאשם – בחד עשרון סגי, כי איצטריך קרא לכדאמרן: ללמד על עשרון שטעון לוג. **ואידך** – רבי אליעזר בן יעקב אומר: אפילו הכי איצטריך לגופיה, סלקא דעתך וכו'. **לגמרי** – זבח בלא מנחה כלל לא אשכחן, ולא מצית למימר דלהכי איצטריך. **ורבנן** – דלית להו האי סברא, דאפילו מנחה של ששים עשרון – אין לה אלא לוג אחד. **האי למנחה** – צריך, דכל מנחה אינה פחותה מעשרון. **ששה לוגין יין ושמן לפר** – דכתיב (במדבר כח) "חצי ההין יהיה לפר" ושמן – דכתיב (שם טו) "בלול בשמן חצי ההין", וארבעה לוגין יין ושמן לאיל – דכתיב (שם כח) "ושלישית ההין לאיל", והוא הדין לשמן. **זה בגמטריא תריסר הוי** – ואי קשיא לך: אימא תריסר רביעית? הא לא קשיא, דלא אשכחן מדאורייתא מדה פחותה מלוג, להכי אמרי שנים עשר לוג. **שבשר מערב ועד בקר** – שתהא כשרה אחר תמיד בין הערבים, ואחר כל העבודות, אלא זו. **ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא** – והיכי שיערו? איכא דאמרי: מלמעלה למטה שיערו – שבתחלה נתנו שמן בנר, ונשתייר בבקר. ובלילה השני פחתו, עד ששיערו הדבר, שלא היה צריך יותר מחצי לוג אפילו בליל ארוך. וכן נותן אפילו בליל קצר, ומה שנשתייר בבוקר – זורק לחוץ. ואיכא דאמר: בקיץ – היה עושה פתילה עבה, ובחורף – הוה פתילה דקה, כדי שיכלה בקיץ נמי בבקר. ולמאן דאמר: ממטה למעלה – שבתחלה נתנו רביעית, ועמדו שם וראו שאין סיפוק, ושוב הוסיפו, עד חצי לוג. **מאן דאמר ממטה למעלה התורה חסה על ממונן של ישראל** – שאילו היה נותנין בו לוג לכתחלה, ומה שמשייר למחר היו שופכין לחוץ – איכא חסרון. **אין עניות במקום עשירות** – אין חוששין במה ששופך לחוץ. **משנה** מערבין נסכי פרים – האי מיין ושמן קאמר, והכי קאמר: מערבין מיין נסכי פרים ביין נסכי אילים, ואף על גב דלפר – אית ליה שלשה עשרון סלת וחצי ההין יין ושמן, ולאיל – שני עשרון סלת ושלישית ההין יין וכן שמן. אף על פי כן מערבים זה בזה, משום דשניהם בלילתן שוה – דלתרוייהו איכא שני לוגין לעשרון. דבאיל כתיב "שלישית ההין לאיל" – דהיינו ארבעה לוגין, והוא הדין לשמן [וכתיב "שני עשרונים", ובפרים כתיב "חצי הין" – דהיינו ששה לוגין, והוא הדין שמן], וכתיב "שלשה עשרונים לפר" – דהיינו שני לוגין לעשרון. וכיון דבלילתן שוה, משום הכי מערבין נסכיהן. **ומערבין נמי נסכי כבשים בנסכי כבשים** – כגון בנסכי מוספין, משום דתרוייהו בלילתן רכה. דבשניהן יש שלשה לוגין שמן לעשרון, דכתיב (שם כח) "ועשרון לכבש", וכתיב (שם) "ורביעית ההין לכבש יין" – דהיינו שלשה לוגין, וכן שמן. וכן נמי מערבין נסכי כבשים של יחיד בנסכי כבשים של צבור וכן

תוספות

וליעבד זהב כל דהו — ולא ליעבד זהב טהור. ולפי זה גרסינן לעיל "שיהא כולו זהב טהור". ואי גרסינן הכא "וליעביד כל דהו" — אתי שפיר, אף על גב דלא גרסינן לעיל "טהור", אלא שיהו כולן זהב. **חד** ריבוי הוא — דחד "בשמן" קאמר, דאיצטריך לגופיה דטעון שמן בכל המנחות ללוג. תימה: דבי האי גוונא קרי "ריבוי אחר ריבוי" לעיל ב"הקומץ רבה" (לד, א). דתניא: "מזוזות" — שומע אני מיעוט, מזוזות שתים. כשהוא אומר "מזוזות" בפרשה שניה, שאין תלמוד לומר — הוי ריבוי אחר ריבוי.

חצי לוג לכל נר ונר — תימה: למה היה צריך לקדש השמן בכלי שרת? **אין** לך עבודה שכשרה מערב ועד בוקר אלא זו בלבד — צריך ליישב הקטרת אברין ותרומת הדשן! ויש לפרש: דלא דמי, דהקטרת אברים מתחלת מבעוד יום, כדאמר בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות עב, א) דחביבה מצוה בשעתה, ותרומת הדשן לא מתחלא משקיעת החמה.

ושיערו רבנן חצי לוג מאורתא ועד צפרא — ואם משתייר מן השמן בתקופת תמוז — לא חיישינן. ובירושלמי אמרינן דבימות הקיץ — היו עושין פתילה גסה, وبימות החורף — פתילה דקה. ומיהו כששיערו מתחלה, שיערו בפתילה בינונית.

אין עניות במקום עשירות — ואף על פי שיכול לשער בשמן של חול, מכל מקום אין עניות במקום עשירות.

בללן

וְלִיעְבֵד זָהָב כָּל דְּהוּ. קָא מַשְׁמַע לָן. "חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְתוֹדָה". תַּנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בַּשֶּׁמֶן" "בַּשֶּׁמֶן" שְׁנֵי פְּעָמִים? אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "בַּשֶּׁמֶן" אֶחָד, הָיִיתִי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא כְּכָל הַמִּנְחוֹת לְלוֹג. עַכְשָׁיו שֶׁכָּתַב "בַּשֶּׁמֶן" "בַּשֶּׁמֶן" - הָוֵי רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי, וְאֵין רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי אֶלָּא לְמַעֵט, מִיעֵטוֹ הַכָּתוּב לַחֲצִי לוֹג. - רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי? חַד רִיבּוּי הוּא! אֶלָּא, אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר "בַּשֶּׁמֶן" כָּל עִיקָּר - הָיִיתִי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא כְּכָל הַמִּנְחוֹת, לְלוֹג. עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר "בַּשֶּׁמֶן" "בַּשֶּׁמֶן" - הָוֵי רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי, וְאֵין רִיבּוּי אַחַר רִיבּוּי אֶלָּא לְמַעֵט, מִיעֵטוֹ הַכָּתוּב, לַחֲצִי לוֹג. יָכוֹל יְהֵא חֲצִי לוֹג זֶה מִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשֶׁת מִינִין, לְחַלּוֹת וְלִרְקִיקִין וְלִרְבִיכָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "בַּשֶּׁמֶן" בְּרִבִיכָה, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר - רִיבָּה שֶׁמֶן לִרְבִיכָה. הָא כֵּיצַד? מֵבִיא חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן וְחוֹצִיהוּ, [חֲצִיוֹ] לְחַלּוֹת וְלִרְקִיקִין וְחֲצִיוֹ לִרְבִיכָה. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: עֲקִיבָא, אִם אַתָּה מְרַבֶּה כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ "בַּשֶּׁמֶן" "בַּשֶּׁמֶן" אֵינִי שׁוֹמֵעַ לְךָ. אֶלָּא, חֲצִי לוֹג שֶׁמֶן לְתוֹדָה, וּרְבִיעִית שֶׁמֶן לְנָזִיר, וְאַחַד עֶשֶׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. "בְּלוּל הָיָה מוֹדֵד". תָּנוּ רַבָּנַן: בִּמְצוֹרָע עָנִי כְּתִיב "עִשָּׂרוֹן... בָּלוּל... וְלוֹג" - לִימֵּד עַל עֶשְׂרוֹן שֶׁטָּעוּן לוֹג, דִּבְרֵי חֲכָמִים. רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: אֲפִילּוּ מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים עֶשְׂרוֹנִים - אֵין לָהּ אֶלָּא לוּגָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן". וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הַאי "עִשָּׂרוֹן... בָּלוּל... וְלוֹג" מַאי עָבְדֵי לֵיהּ? - הַהוּא לְגוּפֵיהּ, דְּקָא אָמַר רַחֲמָנָא: לֵיתֵי חַד עִשָּׂרוֹן. - וְאִידָּךְ? - לְגוּפֵיהּ לָא צְרִיךְ, מִדְּגַלֵּי רַחֲמָנָא גַּבֵּי מְצוֹרָע שְׁלֹשָׁה קָרְבָּנוֹת וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנוֹת, הָכָא דְּחַד קָרְבָּן חַד עִשָּׂרוֹן. - וְאִידָּךְ? - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְחַס רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ לְאַתּוּיֵי בְּדַלּוּת, אֵימָא לָא לִיבְעֵי מִינָּהּ כְּלָל. - וְאִידָּךְ? - לְגַמְרֵי לָא אַשְׁכַּחַן. - וְרַבָּנַן, הַאי "לְמִנְחָה וְלוֹג שָׁמֶן" מַאי עָבְדֵי לֵיהּ? - הַהוּא, לַמִּתְנַדֵּב מִנְחָה, שֶׁלֹּא יִפְחוֹת מִדָּבָר הַטָּעוּן לוֹג, וּמַאי נִיהוּ? עִשָּׂרוֹן. - וְאִידָּךְ? - תַּרְתֵּי שָׁמַעְתְּ מִינָּהּ. "שִׁשָּׁה לַפָּר אַרְבָּעָה לָאַיִל שְׁלִשָּׁה לַכֶּבֶשׂ". מְנָלַן? - דִּכְתִיב: "וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר", הִין תְּרֵיסָר לוּגֵי הָוְיָין, דִּכְתִיב "שֶׁמֶן זַיִת הִין", וּכְתִיב "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם", "זֶה" בְּגִימַטְרִיָּא - תְּרֵיסָר הָוְיָין. "שְׁלִשָּׁה וּמֶחֱצָה לַמְּנוֹרָה חֲצִי לוֹג לְכָל נֵר". מְנָא הָנֵי מִילֵּי? - דְּתָנוּ רַבָּנַן: "מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר" - תֵּן לָהּ מִדָּתָהּ שֶׁתְּהֵא דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר. דָּבָר אַחֵר: "מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר" - אֵין לְךָ עֲבוֹדָה שֶׁכְּשֵׁרָה מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד. וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לוֹג מֵאוֹרְתָּא וְעַד צַפְּרָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה שִׁעֲרוּ, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: מִמַּטָּה לְמַעְלָה שִׁעֲרוּ. מַאן דַּאָמַר מִמַּטָּה לְמַעְלָה שִׁעֲרוּ - הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַאן דַּאָמַר מִמַּעְלָה לְמַטָּה שִׁעֲרוּ - אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת. **מִשְׁנָה** מְעָרְבִין נִסְכֵּי פָרִים בְּנִסְכֵּי אֵילִים, נִסְכֵּי כְּבָשִׂים בְּנִסְכֵּי כְּבָשִׂים, שֶׁל יָחִיד בְּשֶׁל צִיבּוּר,

של

בללן אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן [ונתערבו] כשרות — כרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה ב"הקומץ רבה" (מנחות כג,א), דאמרי: חרב שנתערב בבלול — יקרב. **ואם** עד שלא בלל נתערבו פסולות — דבעינן ראוי לבילה.

והא מדקתני סיפא בללן אלו בפני עצמן כו' — תימה: מאי קשיא? דלעולם אין מערבין, אפילו נתערבו נמי לא, וכגון שלא בלל! ונראה דלא מייתי ההוא ד"אין מערבין" אלא משום דסיפא ד"בללן אלו בפני עצמן" כו' עלה קאי, א"נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים". אבל לא דייק כלל אלא מהא דמדקתני סיפא "ונתערבו" בלשון דיעבד, מכלל ד"מערבין" דרישא — לכתחילה קאמר.

שאם אי אתה אומר כן פסלתו – תימה: אם כן כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן, דתניא בפרק "התכלת" (מנחות מח,א): הדם — יזרק, והבשר — יאכל, אמאי? הא ביון דבעי לחם, ולא קדש הלחם — יפסל! וכן תודה ששחטה שלא לשמה — תיפסל, כיון דלא קדש הלחם. ושלמי נזיר ששחטן שלא כמצותן, דקאמר דאין טעונין לא לחם ולא זרוע. וכן מפריש מעות לנזירותו ומת, דאמר בפרק קמא (מנחות ד,ב): דמי שלמים — יביא בהן שלמים, ואין טעונים לחם. ולרבא ניחא, דמשני: בשלמא הנך עולות נינהו, אי לא חזו לעולת חובה, חזו לעולת נדבה — הכא נמי שלמים נינהו, אי לא חזו לשלמי חובה, חזו לשלמי נדבה. אלא לאביי קשיא. ואפילו לרבא נמי קשה: דהא ציבור לא מייתו שלמי נדבה. ויש לומר: דלחם לא דמי לנסכים. דנסכים — חשיבי טפי כגוף הקרבן, משום דקרבי למזבח, אבל לחם — לא חשיב כגוף הקרבן, משום דאין בו למזבח. וחרוע בשילה נמי, אף על גב דגופא דזיבחא הוא — אין לחוש בכך, דשלמי נזיר גופייהו אפילו לא היה מקיים בהן מצות זרוע בשילה, לא היו פסולין בכך, הואיל ונעשו העבודות כמצותן.

תמיד של שחר טעון שני גזירין — בכהן אחד, אחר סידור כל המערכה. ושל בין הערבים — בשני כהנים ושני גזירין, כדמפרש בפרק שני דמסכת יומא (כו,ב). כך פירש בקונטרס. והכי תנן התם בפרק שני (שם): דתמיד קרב בתשעה, בעשרה, באחד עשר, לא פחות ולא יותר. עצמו — בתשעה, בחג, ביד אחד צלוחית של מים — הרי כאן עשרה. בין הערבים — באחד עשר, עצמו בתשעה ושנים בידן שני גזירי עצים. והשתא תימה: אי גזירי עצים דתמיד של שחר בכהן אחד — הוה ליה עצמו בעשרה, או באחד עשר — אי טעונים שני כהנים! וצריך לומר: דלא חשיבא שני

וכן נמי מערבין נסכי כבשים של היום בנסכי כבשים של אמש, כדאמרינן (מנחות טו,ב): מביא אדם זבחו היום, ונסכיו מכאן עד עשרה ימים. **אבל אין מערבין וכו'** – משום דהללו בלילתן רכה, והללו בלילתן עבה. **בללן** – לנסכי פרים בפני עצמן, ולנסכי כבשים בפני עצמן, ושוב נתערבו – כשרין. ואם נתערבו, עד שלא בלל – פסולה. **גמרא** **שלא יערב חלבים** – הכי נמי לא יערב נסכים! **אמר רבי יוחנן** – לא תימא "מערבין" לכתחלה, אלא "אם נתערבו" קאמר. והא דקתני "והקטירו, שלא יערב" – לכתחלה מיירי. **אי הכי** – דקתני במתניתין "אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים", דאפילו נתערבו דיעבד – נמי לא. **והא מדקתני סיפא נתערבו כשרות** – דהיינו דיעבד. **מכלל דרישא אין מערבין לכתחלה** – והוא הדין רישא דרישא נמי "מערבין" – לכתחלה, והדר קשיא לדוכתיה, שלא יערב חלבים בחלבים. **אמר אביי** – ודאי רישא דמתניתין דתני "מערבין" – לכתחילה היא. ולא תיקשי לך, ד"נתערבו נסכים" דמתניתין – ביינות קמיירי. והכי קאמר: מערבין יינן של נסכים פרים ואילים לכתחלה, אם נתערב כבר סלתן ושמנן מאילידן. הואיל והתחיל לערב, ליכא משום "לא יערב חלבים". והא דתני "אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים" – אפילו הכא דנתערב סלתן ושמנן. ויין **לכתחלה לא** – אפילו דאילים ופרים, אם לא נתערב סלתן ושמנן. והא תניא: במה דברים אמורים דאין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים? בסלת ושמן, אבל יין – מערבין לכתחילה. בין נתערב סלתו ושמנו, בין לא נתערב. **אלא אמר אביי היכא דהוקטר כבר סלתן ושמנן** – של פרים ואילים כמצותן. **מערב נמי יין** – לכתחלה, דליכא למיחש דילמא אתי לערובי סלתן ושמנן דבני הקטרה נינהו, ואיכא משום "והקטירו" שלא יערב חלבים בחלבים – שהרי כבר מעורבין ועומדין. ואם לאו, דלא הוקטר סלתן ושמנן – אין מערבין. דחיישינן, דלמא אתי לעירובי סלת ושמן לכתחלה, דאסור שלא יערב חלבים בחלבים. והא דקתני בריתא "אבל יין מערבין" – היינו, אם הוקטר סלתן ושמנן. והא דקתני מציעתא דמתניתין "אבל אין מערבין" – היינו, בשלא נתערבו סלתן ושמנן. **אף על פי שמנחתו כפולה** – דכתיב "ומנחתם שני עשרונים", ושאר כבשים אין להם אלא עשרון לכבש. **לא היו נסכיו כפולים** – אלא שלשה לוגין יין ושלשה לוגין שמן. **לימד על כבש** – כלומר, דלימוד בזבח זה מה שלא לימד בכל הזבחים. **שנבלל עם מנחתו** – וסלתו כפולה היא, כך יהא שמנו כפול. **מאי תלמודא** – היכי משמע מן "ונסכו" שאין שמנו כפול? **נסכה של מנחה** – דהיינו שמן, "כנסכו של כבש" – דהיינו יין. **טעון נסכים** – כמו שאם שחטו לשמן. ולהכי נקט "אשם מצורע" – דאילו אשם דעלמא, אם שחטו שלא לשמן – קרב בלא נסכים כדמעיקרא. אבל אשם

שֶׁל יוֹם בִּשֶׁל אֶמֶשׁ, אֲבָל אֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָרִים וְאֵילִים. וְאִם בְּלָלָן אֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְאֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְנִתְעָרְבוּ - כְּשֵׁרִים, אִם עַד שֶׁלֹּא בָלַל - פְּסוּל. הַכְּבָשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה לֹא הָיוּ נִסְכָּיו כְּפוּלִים. **גמרא** וּרְמִינְהוּ: "וְהִקְטִירוּ" - שֶׁלֹּא יְעָרֵב חֲלָבִים בַּחֲלָבִים! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם נִתְעָרְבוּ קָא אָמַר. - אִי הָכִי, וְאֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָרִים וְאֵילִים, וַאֲפִילּוּ נִתְעָרְבוּ נַמִּי לָא, וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: בְּלָלָן אֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְאֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְנִתְעָרְבוּ - כְּשֵׁרִין, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לְכַתְּחִלָּה קָא אָמַר! - אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר: מְעָרְבִין יֵינָן אִם נִתְעָרֵב סָלְתָּן וְשַׁמְּנָן. - וְיֵינָן לְכַתְּחִלָּה לָא? וְהָתַנְיָא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּסֹלֶת וְשֶׁמֶן, אֲבָל יַיִן מְעָרְבִין! - אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר: הֵיכָא דְּהוּקְטַר סָלְתָּן וְשַׁמְּנָן - מְעָרְבִין יַיִן לְכַתְּחִלָּה. הֵיכָא דְּלָא הוּקְטַר, אִם נִתְעָרֵב סָלְתָּן וְשַׁמְּנָן - מְעָרְבִין נַמִּי יֵינָן, וְאִם לָאו - אֵין מְעָרְבִין, דִּלְמָא אָתֵי לְאִעֲרוּבֵי סֹלֶת וְשֶׁמֶן לְכַתְּחִלָּה. "כֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר". תָּנוּ רַבָּנַן: "וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים" - לִימֵּד עַל כֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה. יָכוֹל כֶּשֶׂם שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה, כָּךְ יֵינוֹ כָּפוּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנִסְכּוֹ יַיִן רְבִיעִית הַהִין". יָכוֹל לֹא יְהֵא יֵינוֹ כָּפוּל, שֶׁאֵינוֹ נִבְלָל עִם מִנְחָתוֹ. אֲבָל יְהֵא שַׁמְנוֹ כָּפוּל, שֶׁנִּבְלָל עִם מִנְחָתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנִסְכּוֹ" - כָּל נִסְכָּיו לֹא יִהוּ אֶלָּא רְבִיעִית. מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כְּתִיב "וְנִסְכָּהּ" וְקָרֵינָן "וְנִסְכּוֹ", כֵּיצַד? נִסְכָּהּ דְּמִנְחָה כְּנִסְכּוֹ דְּיַיִן, מַה יַּיִן - רְבִיעִית, אַף שֶׁמֶן - נַמִּי רְבִיעִית. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲשֶׁם מְצוֹרָע שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ טָעוּן נְסָכִים, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, פְּסָלַתּוּ. מַתְקִיף לָהּ רַב מְנַשְּׁיָא בַּר גַּדָּא: אֶלָּא מֵעַתָּה, כֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ - תְּהֵא מִנְחָתוֹ כְּפוּלָה, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, פְּסָלַתּוּ! וְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ - יְהֵא טָעוּן שְׁנֵי גְזִירִין בְּכֹהֵן אֶחָד, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, פְּסָלַתּוּ! וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ - יְהֵא טָעוּן שְׁנֵי גְזִירִין בִּשְׁנֵי כֹהֲנִים, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, פְּסָלַתּוּ! - אֵין הָכִי נַמִּי. - אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי: חָדָא מִינַּיְיהוּ נְקַט. רַבִּי אַבָּא אָמַר: בִּשְׁלָמָא הָנָךְ עוֹלוֹת נִינְהוּ, אִי

מצורע, דטעון נסכים – איצטריך למימר דכי שחטו שלא לשמן, טעון נסכים. **שאם אי אתה אומר כן** – דטעון נסכים, אלא יקריב בלא נסכים. **פסלתו** – מליקרב על גבי המזבח. דלמצורע לא חזי – שהרי נשחט שלא לשמו, ולעולה לא חזי – שהרי לא ניתק לרעייה, ואין ראוי לנדבה – דאשם לא אתי בנדבה. אבל נסכים אתו למזבח, ואשם – לכהנים, וצריך אשם אחר להכשירו. **כבש הבא עם העומר** – דומיא דאשם מצורע. דכי היכי דאשם מצורע טעון נסכים, ואין שאר אשמות טעונין נסכים – כך כבש הבא עם העומר, נשתנית מנחתו משאר מנחות כבשים. דאילו שאר כבשים – אין טעונין אלא עשרון, וזה – טעון שני עשרונות. להכי נקט "כבש הבא עם העומר". **תמיד של שחר יהא טעון שני גזירין בכהן אחד** – כדמפרש במסכת יומא (כו,ב): "ובער עליה הכהן עצים", אבל בין הערבים – שני גזירין בשני כהנים, כדכתיב "ובער וערבו". **אין הכי נמי** – דצריך למיעבד להו דינייהו כאילו נשחטו לשמן, כמו אשם מצורע. **אלא אמר אביי** – הא דלא אמרי אלא באשם מצורע, חדא מינייהו נקט. **בשלמא הנך** – כבשים דעומר ותמיד ששחטן שלא לשמן – לעולם אימא לך דלא צריכי הלכתייהו כדמעיקרא, לא גזירין ולא מנחה כפולה. ואפילו הכי לא מיפסלו למיקרב למזבח – משום דעולות נינהו

וכן מערבים נסכי קרבן שֶׁל יוֹם זה בְּשֶׁל קרבן של אֶמֶשׁ אם בלילת שתי המנחות שוה, כגון ששני הזבחים הם כבשים או פר ואיל וכדומה. אֲבָל אֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְּבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָּרִים וְאֵילִים, לפי שמנחת הפרים והאילים היא חריבה לגבי מנחת הכבשים, שבמנחת הכבשים נותן שלשה לוגים לעשרון, ואילו בשל פרים ואילים רק שני לוגים לעשרון, וכשמערבן בולעות המנחות זו מזו ונמצאת זו יתירה וזו חסירה. וגזרו לאסור אף עירוב יינן מחשש שמא יבוא לערב את שמנן וסלתן. וְאִם בתחילה בְּלָלָן למנחות הפרים או האילים ומנחות הכבשים אֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְאֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן, כדינן, וְנִתְעָרְבוּ לאחר הבלילה מנחת כבשים במנחת פרים, כְּשֵׁרִים בדיעבד להקטירן על המזבח. אך אִם נתערב שמנן או סלתן של פרים בשל כבשים עַד שֶׁלֹּא בָלַל כל אחד בפני עצמו, פָּסוּל להקטירו על המזבח אפילו בדיעבד, מפני שאין שיעור בלילתן שוה ואי אפשר לבוללן כראוי.

הַכֶּבֶשׂ הַבָּא עִם מנחת הָעוֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה משאר מנחות כבשים, שהיא של שני עשרונים, לֹא הָיוּ נְסָכָיו כְּפוּלִים, אלא מביא שלשה לוגים יין ושלשה לוגים שמן כמו בשאר קרבנות כבשים.

גמרא

שנינו ברישא של משנתינו שמותר לערב נסכים בנסכים, הגמרא מקשה על כך סתירה מברייתא: וּרְמִינְהוּ, שנינו בברייתא, נאמר בפסוק בענין הקרבת חלבי קרבן שלמים 'וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה' וגו' (ויקרא ג יא) ולא נאמר 'והקטיר', ללמדנו שֶׁיִּקריבנו לבדו וּלֹא יְעָרֵב חֲלָבִים של קרבן זה בַּחֲלָבִים של קרבן אחר. ויש ללמוד משם גם לענין נסכים שאין לערבם יחד ולהקטירם, ומדוע שנינו במשנתינו שמערבים נסכים בנסכים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מה ששנינו במשנה 'מערבין', אִם נִתְעָרְבוּ קָא אָמַר – כוונת התנא בדיעבד אם כבר נתערבו הרי הם כשרים להקרבה, ומה שדרשו בברייתא מ'והקטירו' הוא איסור רק לכתחילה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כדבריך שדין הרישא נאמר בדיעבד, נמצא שהמשך המשנה [הרישא דסיפא] 'וְאֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְּבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָּרִים וְאֵילִים' יתפרש וַאֲפִילּוּ נִתְעָרְבוּ בדיעבד נַמִּי לֹא יקריב. וְקשה הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא לגבי מנחות של פרים וכבשים, 'בְּלָלָן אֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְאֵלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן וְנִתְעָרְבוּ בדיעבד כְּשֵׁרִין', מִכְּלָל – מתוך זה אתה למד, דְּרֵישָׁא לְכַתְּחִלָּה קָא אָמַר – שכוונת הרישא דסיפא לאסור רק לכתחילה, ומכאן שגם ברישא דרישא הכוונה שמותר לערבם לכתחילה, וחוזרת קושיית הגמרא למקומה שבברייתא שנינו שאסור לערב.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר מְעָרְבִין יַיְנָן אִם נִתְעָרֵב סָלְתָן וְשַׁמְנָן, כלומר, מה ששנינו ברישא של המשנה 'מערבין' הוא לכתחילה, אך אין הכוונה לשמן אלא ליין, והיינו שמותר לערב את יינן לפי שכבר נתערב סלתן ושמנן, שמאחר שמנחה זו כבר נתערבה, שוב אין בעירוב היין משום איסור עירוב חלבים, אולם זה דווקא בתערובת פרים ואילים, שמנחותיהם ראויות להיבלל יחד, אבל בפרים וכבשים שתערובתם חמורה שאם בלל את מנחותיהם יחד והקטירן נפסלו, החמירו חכמים ואסרו לערב את יינם אפילו כשכבר נתערב סלתן ושמנן.

מקשה הגמרא: וַיְיַנָּן לְכַתְּחִלָּה לֹא – וכי כשלא נתערב סלתם ושמנם אסור לערב את היין. וְהָתַנְיָא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין מערבים נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים, בְּסֹלֶת וָשָׁמֶן, אֲבָל יַיִן מְעָרְבִין. ומסתימת לשון הברייתא משמע שיין מערבים בכל ענין בין נתערבו שמנם ויינם ובין לא נתערבו.

אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, (הָכִי קָאָמַר) הֵיכָא דְּכבר הוּקְטַר סָלְתָן וְשַׁמְנָן כמצותו, אז מְעָרְבִין יַיִן לְכַתְּחִלָּה, כי אין חשש שמא יערב גם את סלתן ושמנן, שהרי כבר הוקטרו, ועל אופן זה שנינו בברייתא שמערבים את יינן אף שלא נתערב שמנן וסלתן, וכן הֵיכָא דְּלֹא הוּקְטַר סלתן ושמנן, אִם נִתְעָרֵב סָלְתָן וְשַׁמְנָן מְעָרְבִין נַמִּי יֵינָן – גם באופן זה מערבים את יינן, כי גם כאן אין לחשוש שמא יבוא לערב את שמנן ויינן, שהרי כבר נתערבו. וְאִם לָאו – אם לא נתערב סלתן ושמנן, אֵין מְעָרְבִין את יינן, דִּלְמָא אָתֵי לְאִיעָרוּבֵי – שמא יבוא לערב גם סֹלֶת וָשֶׁמֶן לְכַתְּחִלָּה ותפסל המנחה אם יערב אותה קודם בלילה, וזהו האופן שעליו מדובר במציעתא של משנתינו.

שנינו במשנה: הַכֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר אף על פי שמנחתו כפולה משאר מנחות אין נסכיו כפולים. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מנין למדים זאת: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר במנחת העומר (ויקרא כג יג) 'וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים', לִימַּד עַל הַכֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה בסולתה משאר זבחים. יָכוֹל הייתי לומר כֹּשֶׁם שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה כָּךְ יֵינוֹ יהא כָּפוּל, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו המשך הכתוב (שם) 'וְנִסְכּוֹ יַיִן רְבִיעִית הַהִין' שמביא רביעית יין לשני העשרונים ואינו כופל את נסכו. ועדיין יָכוֹל הייתי לומר שאמנם לֹא יְהֵא יֵינוֹ כָּפוּל שֶׁהרי אֵינוֹ נִבְלָל עִם מִנְחָתוֹ, אֲבָל יְהֵא שַׁמְנוֹ כָּפוּל משום שֶׁנִּבְלָל עִם מִנְחָתוֹ, ומנחתו הרי היא כפולה. תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו תיבת 'וְנִסְכּוֹ' שכָּל נְסָכָיו בין של יין ובין של שמן לֹא יְהוּ אֶלָּא רְבִיעִית. מבררת הגמרא: מַאי תַּלְמוּדָא – כיצד למדים מכאן למידת שמנו, הרי הפסוק מדבר ביין. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בפסוק הנזכר 'ונסכו יין' ישנו קרי וכתיב, כָּתִיב 'וְנִסְכָּהּ' וְקָרֵינַן 'וְנִסְכּוֹ', כֵּיצַד יתפרש הקרי והכתיב, ללמדנו שִׁנְסָכָהּ דְּמִנְחָה דהיינו השמן, שיעורה כְּנִסְכּוֹ דְּיַיִן, מַה יַּיִן רְבִיעִית בלבד ואינו כפול, אַף שֶׁמֶן נַמִּי רְבִיעִית כבשאר כבשים.

במשנה להלן (צ:) שנינו שחטאתו של מצורע ואשמו יצאו מכלל שאר חטאות ואשמות וטעונים נסכים. הגמרא שלפנינו מביאה נידון בענין אשמו של מצורע שנשחט שלא לשמו מה דינו לענין נסכים, ומקשה על כך מדין כבש הבא עם העומר האמור במשנתינו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲשַׁם מְצוֹרָע שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, כגון ששחטו לשם אשם אחר, טָעוּן נְסָכִים כדין אשם מצורע ששחטו לשמו, כלומר, נשאר שמו עליו אף שאינו עולה לבעליו לשם חובה. שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן אלא תאמר שהואיל ואינו מכפר יביאנו בלי נסכים, נמצא שִׁפְסַלְתּוֹ מלהקרב על המזבח, כי אי אפשר לשנותו לשם קרבן אחר מאחר והופרש לשם אשם, ולהקריבו לאשם מצורע אי אפשר, כי אין אשם מצורע בא בלי נסכים.

מקשה הגמרא: מִתְּקִיף לָהּ רַב מְנַשְּׁיָא בַּר גָּדָא, אֶלָּא מֵעַתָּה, לדבריך שכל קרבן שנתחייב בתוספת מיוחדת כשבא לחובה, אף אם שחטו שלא לשמו צריך להקריבו עם התוספת כדי שלא יפסל, אם כן הַכֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר שמנחתו שני עשרונים, שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, תְּהֵא מִנְחָתוֹ כְּפוּלָה אף שאינו עולה לשם חובה, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אלא תקריבנו כשאר כבשי עולה שמנחתם עשרון אחד, פְּסַלְתּוֹ מהקרבה. וכמו כן קשה, תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ יְהֵא טָעוּן שְׁנֵי גְזִירִין בְּכֹהֵן אֶחָד, שהואיל וכך הוא סדר הקרבת התמיד שקודם שמעלהו על המזבח צריך להוסיף למערכה שני גזירי עצים על ידי כהן אחד, לדבריך גם כששחטו שלא לשמו צריך להיות הדין כן, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אלא תקריבנו כסתם עולה שאינה באה בצירוף שני גזירים, פְּסַלְתּוֹ. וְכן תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ יְהֵא טָעוּן שְׁנֵי גְזִירִין כִּשְׁנֵי כֹּהֲנִים קודם הקרבתו כדין תמיד של בין הערבים, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן פְּסַלְתּוֹ. [וְכִי תֵּימָא] אִין הָכִי נַמִּי – ואם תאמר שאכן כך הוא שגם בשאר הקרבנות שהוזכרו, אם יקריבם כסתם קרבנות בלא תוספותיהם יפסלו, קשה, [הָא לֹא חָשִׁיב לְהוּ] – הרי רבי יוחנן לא הזכירם, שהרי אמר רק אשם מצורע, משמע שבהם אין הדין כן.

מביאה הגמרא שני תירוצים: (אֶלָּא) אָמַר אַבָּיֵי, חֲדָא מִינַּיְיהוּ נָקֵט – רבי יוחנן נקט דוגמא אחת ולעולם הדין כך גם בשאר הקרבנות שהוזכרו כאן. רַבִּי אַבָּא אָמַר, בְּשֶׁלְּמָא הָנָךְ עוֹלוֹת נִינְהוּ – בשאר הקרבנות שהוזכרו מובן הדבר, שהואיל והם עולות,

אי לא חֲזוּ לְעוֹלַת חוֹבָה – אם אינם ראויים להקרב לחובתם, לפי ששחטם שלא לשמן, **קָרְבִי לְשֵׁם עוֹלַת נְדָבָה**, וכיון שכאשר הם קריבים כעולת נדבה לא נעקר שמם מהם, אפשר להקריבם גם בלא התוספת שנוספה עליהם כעולת חובה, ולכך בעולת העומר יביאה בעשרון אחד, ובעולת התמיד יביאה בלא שני גזירים, **אֶלָּא חָכָא** – אבל באשם מצורע, **אִי לָא מוֹקְמִית לֵיהּ כְּמִילְּתֵיהּ** – אם לא תעמידנו כדינו הראשון, **אֲשַׁם נְדָבָה מִי אִיכָּא** – וכי יש אשם שבא בנדבה, על כן אינו יכול להשאר בשם אשם בלא שיביא עמו נסכים.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲשַׁם מְצוֹרָע שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נָתַן מִדָּמוֹ עַל גַּבֵּי בְּהוֹנוֹת,** כנאמר בפרשת טהרתו (ויקרא יד יד) שצריך הכהן ליתן מדם האשם על תנוך אזנו הימנית ועל בוהן ידו הימנית ועל בוהן רגלו הימנית, ואם לא נתן לא נתכפר, **הֲרֵי זוּ עוֹלָה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ** – יקריב את האשם על המזבח, **וְטָעוּן נְסָכִים** עמו כדין אשם מצורע, כמבואר בדברי רבי יוחנן, **וְצָרִיךְ** המצורע להביא **אָשָׁם אַחֵר** שיקרב לשמו כדי לטהרו **וּלְהַתִּירוֹ** לאכול בקדשים.

משנה

אחר שנתבארו במשניות הקודמות כלי המדה שהיו במקדש, מבארת המשנה את גודלן של מדות היבש: **כָּל מִדּוֹת** היבש **שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ נִגְדָּשׁוֹת,** שהכלי ששימש למדידת עשרון הכיל עשרון רק עם הגודש שבו, **חוּץ מִהַמִּדָּה** ששימשה למדידת עשרון **שֶׁל** מנחת חביתי כֹּהֵן **גָּדוֹל, שֶׁהָיָה גוֹדְשָׁהּ לְתוֹכָהּ** – שהיתה מדה זו גדולה יותר והכילה עשרון גם כשהיא מחוקה.

המשנה מבארת את דין הגודש במדות הלח ובמדות היבש: **מִדַּת** [–כלי מדידת] **הַלַּח, בֵּירוּצֵיהֶן** [–הגודש שיש בהם] **קֹדֶשׁ, וּמִדַּת הַיָּבֵשׁ בֵּירוּצֵיהֶן חוֹל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** טעם החילוק הוא שמִדַּת [–כלי מדידת] הַלַּח הן עצמן **קֹדֶשׁ, לְפִיכָךְ בֵּירוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ,** לפי שנתקדשו בכלי, ואילו **מִדַּת** [–כלי מדידת] **הַיָּבֵשׁ** הן **חוֹל, לְפִיכָךְ בֵּירוּצֵיהֶן חוֹל** לפי שלא קדשו בכלי. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** החילוק בין בירוצי מדת הלח לבירוצי מדת היבש הוא **לֹא מִשּׁוּם זֶה** שאמר רבי עקיבא, שודאי שגם מדת היבש היא קודש, **אֶלָּא שֶׁהַלַּח נֶעֱקָר** מתוך הכלי, שכששופך ומוסיף ושופך לתוך הכלי נעקר מה שהיה בו כבר ובא למעלה, ונמצא שהבירוצים כבר קדשו בכלי ולפיכך הם קודש, **וְאִילּוּ הַיָּבֵשׁ אֵינוֹ נֶעֱקָר** כאשר מוסיפים עליו, ונמצא שהבירוצים לא היו מעולם בתוך הכלי ולא קדשו, ולפיכך הם חול.

גמרא

שנינו במשנה שכל מדות שבמקדש היו נגדשות, חוץ משל כהן גדול. הגמרא מבארת את דברי המשנה וכאיזו דעה היא. שואלת הגמרא: **מַנִּי** – מי הוא התנא ששנה את משנתינו, **אִי רַבִּי מֵאִיר,** שאמר לעיל (פז.) שהיו במקדש שתי מדות של עשרון, **חַד גָּדוּשׁ הָוָה** – רק אחת מהן היתה גדושה [שהכילה עשרון רק כאשר מילאוה עם גודשה], והאחרת היתה מחוקה [שהכילה עשרון גם בלא שנגדשה], כאמור שם בברייתא, ואיך מבואר כאן במשנה שכל המדות היו נגדשות. **וְאִי רַבָּנָן,** שנחלקו שם על רבי מאיר, **חֲדָא וּמָחוּק הָוָה** – היתה רק מדה אחת ומחוקה היתה, ואילו במשנה מבואר שהיו כמה מדות וגם שהיו נגדשות. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא,** לְעוֹלָם משנתינו **רַבִּי מֵאִיר** היא, **וּמַאי** כוונת המשנה 'כָּל מִדּוֹת שבמקדש היו נגדשות', כוונתה היא שכָּל מִדִּידוֹת שמדדו בכלי מדה זה, כגון כאשר מדדו שלשה עשרונים לפר שני עשרונים לאיל ועשרון אחד לכבש, היו נגדשות, וכדברי רבי מאיר לעיל.

שנינו במשנה: **מִדַּת הַלַּח בֵּירוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ** ומדת היבש בירוציהן חול. רבי עקיבא אומר, מדת הלח קודש לפיכך בירוציהן קודש, מדת היבש חול לפיכך בירוציהן חול. רבי יוסי אומר, לא משום זה אלא שהלח נעקר והיבש אינו נעקר.

הגמרא מבארת את טעמיהם של תנא קמא, רבי עקיבא ורבי יוסי. מבררת הגמרא: **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי** – במה נחלקו התנאים במשנה. אומרת הגמרא: **תַּנָּא קַמָּא סָבַר מִדַּת הַלַּח נִמְשָׁחָה בֵּין מִבִּפְנִים** [מה שבתוך הכלי] **בֵּין מִבַּחוּץ** [שפת הכלי], ועל כן גם בירוציה שמבחוץ קדושים המה, ואילו **מִדַּת יָבֵשׁ נִמְשָׁחָה מִבִּפְנִים וְלֹא נִמְשָׁחָה מִבַּחוּץ** ועל כן בירוציה שמבחוץ אינם קדושים. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, מִדַּת הַלַּח נִמְשָׁחָה בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ,** לפיכך בירוציה קדושים, ואילו **מִדַּת יָבֵשׁ לֹא נִמְשָׁחָה כָּל עִיקָּר,** לא מבפנים ולא מבחוץ, ועל כן מה שבתוכה קדוש משום שנתקדש בפה, ואילו מה שעל שפת הכלי לא נתקדש בפה שלא קידש אלא את הצריך לו, וכיון שגם הכלי אינו מקדשו, הרי הוא חול. **וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, אִידֵי וְאִידֵי** – בין מדת היבש ובין מדת הלח, **נִמְשָׁחָה מִבִּפְנִים וְלֹא נִמְשָׁחָה מִבַּחוּץ, וְהָכָא הֵיכִינוּ מַעֲמָא** – והטעם לכך שחלוקות הן זו מזו לענין הבירוצים, שבירוצי הלח קדושים ובירוצי היבש אינם קדושים, **דְּלַח נֶעֱקָר** ומתערבב בכלי כאשר נותנים עליו עוד ועוד, **וְנִמְצָא** שהגודש **מְגַוֵּהּ דְּמָנָא קָא אָתֵי** – מתוככי הכלי בא, וכבר נתקדש בתוכו, **וְאִילּוּ הַיָּבֵשׁ אֵינוֹ נֶעֱקָר** כאשר מוסיפים עליו עוד ועוד, והגודש שמעל הכלי לא היה בתוכו מעולם ולא נתקדש.

הגמרא מבררת כיצד נתקדשו בירוצי מדות הלח ללא דעת האדם. שואלת הגמרא: **וְכִי נֶעֱקָר מַאי הָוֵי** – ומה בכך שהגודש שבלח היה קודם לכן בתוך הכלי, וכי נתקדש בכך, והלא **נַבְרָא לְמַאי דְּצָרִיךְ קָא מִכַּוֵּין** – האדם התכוון לקדש רק את מה שהוא צריך לו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב דִּימִי בַּר שִׁשְׁנָא מִשְּׁמֵיהּ** [–בשמו] **דְּרַב, זֹאת אוֹמֶרֶת** – מכאן יש ללמוד **שִׁכְלֵי שֶׁרֶת מְקַדְּשִׁין** את מה שבתוכם אף **שֶׁלֹּא מִדַּעַת** האדם, ועל כן גם כאן נתקדשו הבירוצים אף שלא היה בדעת האדם לקדשם.

תירוץ נוסף: **רַבִּינָא אָמַר, לְעוֹלָם אֵימָא** [–אומר] **לָךְ שִׁכְלֵי שֶׁרֶת אֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא מִדַּעַת** האדם, ואף בירוצי הלח לא היו צריכים להתקדש כיון שלא היתה דעת האדם לקדשם, **וּמַה** שאמרו חכמים שנתקדשו אינו אלא מדרבנן והרי זו משום **גְּזֵרָה** שאם נאמר שלא יתקדשו, יש לחוש **שֶׁמָּא** הרואים שנוהגים בבירוצים כחולין **יֹאמְרוּ שְׁמוֹצִיאִין מִכְּלֵי שֶׁרֶת לְחוֹלִין,** כלומר שיסברו שדבר שנתקדש בכלי שרת יכול לצאת לחולין, שעל כן בירוצים אלו שכבר היו בכלי שרת יוצאים הם לחול, ולא ידעו שמה שהם חול הרי זה משום שלא היתה דעתו לקדשם ולא נתקדשו מעולם. וכל זאת בבירוצי הלח, אבל בבירוצי היבש שלא היו בתוך הכלי מעולם, לא יבואו לומר כן, ולכך לא גזרו בהם והם חול.

הגמרא מקשה על דברי רבינא: **מוֹתִיב רַבִּי זֵירָא,** שנינו במשנה (להלן ק.) אודות סידור לחם הפנים על שולחן הזהב שבהיכל, **סִידֵּר אֶת הַלֶּחֶם וְאֶת הַבְּזִיכִין** על השולחן **לְאַחַר הַשַּׁבָּת, וְהִקְטִיר אֶת הַבְּזִיכִין בְּשַׁבָּת** הבאה, **פְּסוּלָה** הקטרת הבזיכים, שהרי לא שהו על השולחן שבעה ימים משבת לשבת כדינם, וגם הלחם לא ניתר לאכילה, **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה** מלכתחילה בבדי שלא יפסלו, **יַנִּיחֵנוּ** על השולחן עם הבזיכים **לְשַׁבָּת הַבָּאָה,** ואז יקטירם ויותר הלחם לכהנים, ומה שיכול הוא לעשות כן ואין הם נפסלים בלינה, זהו משום **שֶׁאֲפִילּוּ הוּא** מונח **עַל הַשֻּׁלְחָן יָמִים רַבִּים** קודם השבת, **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם,** כיון שלא נתקדש קודם השבת, וכל שלא נתקדש לא הוכשר להפסל בפסול לינה, ועל כן יכול הוא להשאירו לשבת נוספת, ואז להקטיר את הבזיכים ולהתיר את הלחם לכהנים. **וְאַמַּאי** [–מדוע] **הִתִּירוּ חֲכָמִים** להשאיר את הלחם על השולחן, **הָתָם נַמִּי לֵימָא** – גם שם היה להם לומר שאף שמן הדין לא נפסל הלחם בלינה, מכל מקום אין לעשות כן משום **גְּזֵירָה שֶׁמָּא** הרואים את הלחם שוהה על השולחן אחר שבת, **יֹאמְרוּ שֶׁמַּפְקִידִין** – משאירים דבר קדוש **בִּכְלֵי שֶׁרֶת** כדי שלא יפסל בלינה כל זמן שהוא שם.

דוחה הגמרא: **פָּנִים אַחֵרוֹת הָא רָמֵית** – האם אתה מדמה ומקשה מהנעשה בפנים ההיכל על הנעשה מחוצה לו, בעזרה, הלא יש

המשך בעמוד פט

ואי לא חזו וכו'. אשם נדבה מי איכא – הילכך, לא הותר ליקרב למזבח אלא על ידי נסכים. **משנה** שהיא נודשה בתוכה – שהיתה גדולה כל כך, שכשהיתה נמחקת היה בה עשרון. **מדת היבש בירוציהן חול** – מה שנופל מן הכלי לאחר שנתמלא, היינו "בירוצין". **אלא שהלח נעקר** – שהבירוצין נכנסו בכלי ונתקדשו בו, ושוב נעקרו ממנו כשנפלו חוץ. לפיכך הן קדש – דנכנסו בכלי ונתקדשו בו. **ובירוצין של יבש אינו נעקר** – מתוכו של כלי, שלא נכנס בתוך הכלי ולא נתקדש בו. לפיכך הוא חול. **גמרא** מני – הא דקתני "כל המדות היו נגדשות"? **אי רבי מאיר** – דאמר לעיל (פז,א): גדוש – שבו היה מודד לכל המנחות, מחוק – מדה של כהן גדול, שהיתה גדולה כל כך שגודשה בתוכה. ומחוק הוי – ואפילו חד גדוש לא הוה! **ומאי כל מדות** – דלא תימא: כל המדות שהיו שם היו גדושות, דלא היתה אלא אחת גדושה. **אלא הכי קתני מתניתין כל מדידות** – שהיו מודדין בה היו גדושות. **לא נמשחו בחוץ** – לפיכך בירוצין חול. **רבי עקיבא סבר מדת יבש לא נמשחה כל עיקר** – וחול היא. לפיכך מה שבפנים בכלי – קדושת פה הוא דמקדש ליה. הילכך, מה דאיצטריך ליה – מקדש, בירוצין, דלא צריך ליה – לא מקדש. לפיכך בירוצין חול. **היינו טעמא** – דלח בירוצין קודש – שבירוצין שלה נעקר מתוך הכלי. ומגווה **דמנא קאתי** – מן הקדש, להכי הוי קודש. **למאי דצריך** – למה שבתוך הכלי איכון למיקדש, ולא לבירוצין, ואמאי מיקדשי הבירוצין? **שלא מדעת** – שאף על פי שלא נתכוין להקדיש – הבירוצין קדושין כלי שרת. **גזירה שמא יאמרו** – דמאן דחזי דהנך בירוצין לא קדשי, אף על גב דאתו מגוויה דמנא, אמרי: הכי נמי מוציאין מכלי שרת לחול. אבל יבש, דלא אתי מגופיה דמנא, לא אתו למימר ביה: מוציאין מכלי שרת לחול. **סידר את הלחם ואת הבזיכין לאחר השבת** – שלא במצותו. דמצותו היה לסדרו בשבת. **פסולה** – לפי שצריך שיהא הלחם על השולחן שתי שבתות. **כיצד יעשה** – שיהיו בשירין הלחם והבזיכין? **יניחנו** – שלא יקטיר הבזיכין, ולא יסלק הלחם עד לשבת שניה הבאה. ונמצא הלחם והבזיכין על השולחן חמשה עשר ימים ושני ימי שבת. שאפילו הוא על השולחן אותן שבעה ימים שעד לשבת יותר מדינו – אין בכך כלום. הכא נמי, ניגזור שלא יניחנו לשבת הבאה, שמא יאמרו: כשם שאלו אין נפסלין, אף על פי ששהו שם יותר מדינן – כך מפקידים בכלי שרת כל זמן שרוצה, ואין נפסל בלינה. **פנים** – לחם הפנים דהוא בהיכל, אמדות קרמית שהן חוץ בעזרה?! **פנים לאו כולי עלמא ידעי** – שכן אירע בזה הלחם, אלא הכהנים. וכהנים – ידעי טעמא דמילתא, דכהנים זריזין, וליכא למיגזר. **חוץ כולי עלמא ידעי** – ואיכא למיגזר, שמא יאמרו וכו'. **לקיין המזבח** – שקונין מהן עולות ומקייצין בהן את המזבח, כשאין שם קרבנות, כדי שלא יהא המזבח בטל. **המקבל עליו לספק סלתות** – שקבל מעות מן הגזבר כדי לספק סולת כל השנה, וקיבל עליו לתת ארבעה סאין בסלע, והוקרו. **ועמדו שלשה סאין בסלע** – נותן ארבע סאין כמו שקיבל. קיבל עליו לתת שלש סאין בסלע, והוזלו.

ועמדו

**אי לָא חָזוּ לְעוֹלַת חוֹבָה - קָרְבֵי לְעוֹלַת נְדָבָה, אֶלָּא הָכָא, אִי לָא מוֹקְמִית לֵיהּ בְּמִילְּתֵיהּ - אָשָׁם נְדָבָה מִי אִיכָּא?! תַּנְיָא כְּוָוֹתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: אֲשָׁם מְצוֹרָע שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נָתַן מִדָּמוֹ עַל גַּבֵּי בְּהוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְטָעוּן נְסָכִים, וְצָרִיךְ אָשָׁם אַחֵר לְהַתִּירוֹ. משנה כָּל מִדּוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ נִגְדָּשׁוֹת, חוּץ מִשֶּׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהָיָה גוֹדְשָׁהּ לְתוֹכָהּ. מִדַּת הַלַּח - בֵּירוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ, וּמִדַּת הַיָּבֵשׁ - בֵּירוּצֵיהֶן חוֹל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִדַּת הַלַּח - קֹדֶשׁ, לְפִיכָךְ בֵּירוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ. מִדַּת הַיָּבֵשׁ - חוֹל, לְפִיכָךְ בֵּירוּצֵיהֶן חוֹל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא מִשּׁוּם זֶה, אֶלָּא שֶׁהַלַּח נֶעֱקָר, וְהַיָּבֵשׁ אֵינוֹ נֶעֱקָר. גמרא מָנִי? אִי רַבִּי מֵאִיר - חַד גָּדוּשׁ הָוָה! אִי רַבָּנַן - חֲדָא וּמָחוּק הָוָה! - אֲמַר רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם רַבִּי מֵאִיר, וּמַאי "כָּל מִדּוֹת"? - כָּל מִדִּידוֹת. "מִדַּת הַלַּח בֵּירוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ". בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? תַּנָּא קַמָּא סָבַר: מִדַּת הַלַּח - נִמְשְׁחָה בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ, מִדַּת יָבֵשׁ - נִמְשְׁחָה מִבִּפְנִים וְלֹא נִמְשְׁחָה מִבַּחוּץ. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: מִדַּת הַלַּח - נִמְשְׁחָה בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ, מִדַּת יָבֵשׁ - לֹא נִמְשְׁחָה כָּל עִיקָּר. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: אִידִי וְאִידִי - נִמְשְׁחָה מִבִּפְנִים וְלֹא נִמְשְׁחָה מִבַּחוּץ, וְהָכָא הַיְינוּ טַעְמָא: דְּלַח - נֶעֱקָר, וּמִגַּוֵּהּ דְּמָנָא קָא אָתֵי, וְהַיָּבֵשׁ - אֵינוֹ נֶעֱקָר. וְכִי נֶעֱקָר מַאי הָוֵי? גַּבְרָא לְמַאי דְּצָרִיךְ קָא מְכַוֵּין! אֲמַר רַב דִּימִי בַּר שִׁישְׁנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, זֹאת אוֹמֶרֶת: כְּלֵי שָׁרֵת מְקַדְּשִׁין שֶׁלֹּא מִדַּעַת. רָבִינָא אָמַר, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: כְּלֵי שָׁרֵת אֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא מִדַּעַת, וּגְזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ מוֹצִיאִין מִכְּלֵי שָׁרֵת לַחוֹל. מוֹתִיב רַבִּי זֵירָא: סִידֵּר אֶת הַלֶּחֶם וְאֶת הַבְּזִיכִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת, וְהִקְטִיר אֶת הַבְּזִיכִין בַּשַּׁבָּת - פְּסוּלָה. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יַנִּיחֶנּוּ לַשַּׁבָּת הַבָּאָה, שֶׁאֲפִילּוּ הוּא עַל שֻׁלְחָן יָמִים רַבִּים - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאַמַּאי? הָתָם נַמִּי לֵימָא: גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ מַפְקִידִין בִּכְלֵי שָׁרֵת! - פָּנִים אַחוּץ קָא רָמֵית? פָּנִים - לָאו כּוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי, חוּץ - כּוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי. תְּנַן הָתָם: מוֹתַר נְסָכִים לְקִיץ הַמִּזְבֵּחַ. מַאי "מוֹתַר נְסָכִים"? רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסֵף אָמַר: בֵּירוּצֵי מִדּוֹת. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת מֵאַרְבַּע, וְעָמְדוּ בְּשָׁלֹשׁ - יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע,

משלש

מארבע ועמדו משלש מספק מארבע — בפרק "הזהב" (בבא מציעא נז,ב) מפרש: דהאי "רבית הקדש" היכי דמי? כגון שקיבל עליו לספק סלתות מארבע, ועמדו משלש — דמספק מארבע. דבחבירו, כי האי גוונא — אסור. ותימה: היכי דמי? אי דאית ליה סלתות או חיטין שיתחללו עליהן מעות הקדש — אפילו בהדיוט שרי, דאפילו על הגדיש תנן (שם עב,ב): פוסק עמו על הגדיש. וכי תימא: הא דשרי לפסוק עמו על הגדיש — היינו בפוסק לפי השער, (או) אפילו בשער הלקוטות. אבל אי מוזיל טפי — אסור אפילו ביש לו. והכא גבי הקדש, שרי — אי אפשר לומר כן, דהא בריש "הזהב" (שם מו,א) תניא: היו חמריו ופועליו תובעים אותו, ואמר לשולחני "תן לי

שני גזירין של שחרית — משום דלפני שחיטת תמיד השחר הן משכימין לסדר המערכה, לא חשיב אלא העוסקין בשעת התמיד. דסידור שני גזירין היה אפילו קודם תרומת הדשן, כדאיתא בסידור המערכה דאביי בפרק "אמר להן הממונה" (יומא לג,א). והיינו דאמר בירושלמי בפרק שני דיומא: אמר רבי יוחנן, לא גזרו על שני גזירין בשחרית — פירוש: שיהו בשעת הקטרת איברים. אמר רב אסי: מתניתין אמרה כן "בכל יום קרב בין הערבים באחד עשר", ולא אמר בשחרית כלום. ומהשתא ליכא למידק מהתם כלל, אי הויא בבהן אחד או בשני כהנים. ומיהו יש לדקדק מהא דתניא התם בגמרא ביומא (כו,ב): מנין לתמיד של בין הערבים שטעון שני גזירין בשני כהנים? שנאמר "וערבו עצים על האש" — אם אינו ענין לתמיד של שחר, שנאמר "ובער עליה הכהן עצים בבקר", תניהו ענין לתמיד של בין הערבים. ואימא: אידי ואידי — בתמיד של שחר, וקאמר רחמנא ניעבד בחד, והדר נעביד בתרי! אלמא משמע בהדיא דשל שחר — בחד, משום דכתיב "וביער" לשון יחיד, ושל בין הערבים — בתרי, משום דכתיב "וערבו" לשון רבים. ועוד תניא התם (כז,ב) בסוף פירקא: מי שזכה בתרומת הדשן — יזכה בסידור מערכה ובשני גזירי עצים.

כיצד יעשה — שלא יבא דבר לפסול? יניחנה עם הבזיכין לשבת הבאה. אי נמי: מה יעשה מן הלחם אחר שהוקטרו הבזיכין?

שאפילו הוא על השולחן ימים [רבים] אין בכך כלום — תימה דבפרק "המזבח מקדש" (זבחים פז,א) בעא מיניה רבא מרבה: לינה מועלת בראשו של מזבח או אינה מועלת? היכי דמי: אי דלא ירדו — השתא לנו בעזרה אמרת "לא ירדו", בראשו של מזבח מיבעיא?! אלא דירדו לשולחן מדמינן לה, דתנן: שאפילו הוא על השולחן ימים [רבים] אין בכך כלום. והשתא, הא לא דמי לשולחן, דהא אסידרו באחד בשבת קאי, משום דכלי שרת אין מקדשין שלא בזמנן. כדמוכח בפרק "שתי הלחם" (מנחות ק,א) דדייקינן מהכא: ואי סלקא דעתך כלי שרת מקדשין שלא בזמנן — ליקדוש וליפסל. ואם סידרן בשבת — הכי נמי, דאם לא סילקן לשבת אחרת, היה נפסל בלינה. ואהך גופה דאחד בשבת מקשי התם, דאי לילה אין מחוסר זמן, כי מטי לילה דבי שימשי — תיקדוש ותיפסל! ומשני רבא: בשקדם וסילקו. ורב אשי משני: אפילו בשלא קדם וסילקו — נעשה כמי שסידרו הקוף. ואם כן גבי מזבח, אפילו מדמית ליה לשולחן, נמי תועיל בו לינה! ויש לומר: דלשון "שאפילו הוא על השולחן" משמע ליה נתינת טעם אהוהא דסידרו אחר השבת, דלכך לא חיישינן עליה, משום דבכל לחם הפנים כמו הנסדר בזמנו אפילו הוא על השולחן ימים [רבים] — אין בכך כלום. ומיהו על כרחין לאו טעם גמור הוא, דהכא היינו טעמא: משום דכלי שרת אין מקדשין אלא בזמנן. **בירוצי** מדות — אף על גב דנתקדשו, לוקחין מהן כבשים לעולות קייץ, כדפרישית בריש פירקין (פח,א): דלב בית דין מתנה עליהם.

תוספות

לי בדינר מעות ואפרנסם, ואני אעלה לך יפה דינר וטריסית". אם יש לו — מותר, כדפרישית: דמטבע נעשה חליפין, או בפרוטטות. דכיון דיש לו — אחוולי אוזיל גביה, ואין כאן אגר נטר ליה. ואם אין לו אפילו גדיש — אם כן, מה מרויחו בהקדמת מעות? הרי לא יוכל להשתמש בהן, דאין להם על מה שיתחלל, ולא נפקי לחולין! ויש לומר: דלעולם בדלית ליה אפילו גדיש, אלא מקבל מעות הקדש והולך אצל בעלי בתים שנותנין לו יותר מארבע סאין, ומרויח היתר. ומה שאין נותן להקדש אותו העודף, מידי דהוה אמשלש ועמדו אארבע — משום דלא יהיב להקדש אלא כפי השער, והשער הוא מארבע. ומיהו לפי טעם זה, היה מותר להוליך מעות הקדש לסחורה, כדי להשתכר בהן. וזהו תימה, דאם כן, אמאי לא אשכחן ריבית בהקדש בכי האי גוונא, בפרק "הזהב" (בבא מציעא נז,ב)?! לכך נראה דאין נכון לעשות כן — או משום בזיון הקדש, או משום שלא יבא לידי מעילה. והא דשרי הכא בהקדש ואסור בהדיוט — יש לומר: כי הדהיא דסוף "איזהו נשך" (שם עד,א): אמר רב, מחוסר שתים — פוסק, שלש — אינו פוסק. ושמואל אמר: בידי אדם, אפילו מאה — פוסק. בידי שמים, אפילו אחת — אינו פוסק. תנן: פוסק עמו על הגדיש, והא מחוסר משדא בחמה למיבש ולמידש ומידד? ומשני: כגון דשדא בחמה ויבש. ולשמואל [דאמר בידי שמים אפילו אחד אינו פוסק, והא מחוסר] מידד, דבידי שמים היא! אפשר בנפוותא. ובהקדש אפילו מחוסר כל הני — שרי. ועוד יש לומר: דמיירי הכא בעשירים המתנדבים ונותנין מעות חולין למוכרי סלתות, כדי לספק מארבע. ואפילו למאן דחייש שמא לא ימסרום יפה, בפרק "הבית והעליה" (שם קיח,א) גבי "שומרי ספיחים בשביעית, דאין מתנדב שומר חנם" — הכא ליכא למיחש. דאפילו לא מסרו העשירים יפה יפה, מכל מקום מוכרי הסלתות שקיבלו המעות מוסרין אותם יפה יפה. וכי תימא: אפילו ריבית קצוצה לישתרי, שילוו העשירים מאה של חולין לשלם להקדש מאה ועשרים, כדאשכחן ב"הזהב" (בבא מציעא נז,ב) גבי "אבני בית המסורות לגיזבר"! לא דמי, דהתם — הכל יודעים שהאבנים עומדות לבנין, וליכא למיגזר אטו הדיוט. אבל הכא — גזרינן דילמא אתי למימר, דכי מלוה מאה במאה ועשרים, שרי אם הקדישום אחר כך, כי היכי דשרי להלוותן מאה לשלם להקדש מאה ועשרים. ועוד: דאפילו כי האי גוונא אטור מדאורייתא, דחשיב כאילו הויא הנאה למלוה, כיון דקעביד על פיו, כגון "תן מנה לפלוני ואקדש אני לך" דמקודשת מדין ערב. ולא דמי לאבני בנין, שאין לגזבר חלק בהן. ולא דמי נמי ל"שקול ארבע זוזי, ולימא ליה לפליגא דלוחפן זוזי" — דהא פשיטא ודאי דאסור למימר לחבריה "אנא מוזיפנא לך זוזי והב לפליגא ארבע זוזי".

משלש ועמדו מארבע מספק מארבע — בהא ליכא קולא בהקדש טפי מבהדיוט לרבי יהודה, דתנן בסוף "איזהו נשך" (בבא מציעא עב,ב): אף על פי שלא פסק עמו כשער הגבוה, יכול לומר לו "תן לי כזה, או תן לי מעותי". **אפילו** מנחה תלמוד לומר עולה – תימה: דברישא "המזבח מקדש" (זבחים פג,ב) משמע דמדכתיב "עולה" — לא ממעטינן מנחה, גבי "כל הנוגע במזבח יקדש". דאמרינן: אי כתיב "עולה", ולא כתיב "כבשים" — הוה אמינא: כל עולין, אפילו מנחה! ויש לומר: דשאני התם, דכתיב "כל הנוגע" — דמשמע לרבות. אי נמי: "זאת תורת" ריבה. אי נמי: הכא גבי נסכים, דכולן למזבח, מסתבר עולה ממש דכולה כליל. **שלמים** מנין — ואם תאמר: שלמים בהדיא כתיבי (במדבר טו) "לפלא נדר או שלמים לה'"! ויש לומר: דהא ברישיה דההוא קרא כתיב "וכי תעשה בן בקר", ואתא "זבח" לרבויי מן הצאן. **שלמי** חגיגה ועולת ראייה — הוה מצי למינקט כבשי עצרת, אלא נקט דבר הנוהג בכל הרגלים. **או** במועדיכם — מ"במועדיכם" דרישׁ, דלקמן (צא,א) דרישׁ: "או" "או". **בן** בקר בכלל היה — פירש בקונטרס: בכלל "ועשיתם אשה", דשמעינן: כל העולה לאישים. ובחנם פירש כן, דבהדיא כתיב בפרשה (במדבר טו) "מן הבקר או מן הצאן". ועוד כתיב בתריה "והקריב על בן הבקר". ולשון "בכלל" משמע כפירוש הקונטרס. **מה** בן בקר מיוחד בא בנדר או בנדבה — ומפיק שעירי חטאת טפי — משום דאין כיוצא בהן בנדבה. אבל שלמי דחגיגה ועולת ראייה — כיוצא בהן נדבה.

הואיל

רש"י

ועמדו – ארבע סאין בסלע – מספק מארבע סאין. ואותה סאה שנותן להקדש יותר ממה שקיבל עליו – היינו "מותר נסכים", שהן לקיץ המזבח. **ואם לנו** – לפי שאין שם זבח אחר. **הכשר לשם ועורות לבהנים** – דמהו דתימא: הואיל ולקיץ המזבח הוא – יהא כולו עולה, ואפילו עורה. שיחזור ויקח מדמי עור הבהמה לצורך עולה, ולא יהא עורה לבהנים. קא משמע לן. **משנה** חוץ מן הבכור **ומעשר ופסח** – דהנך כולהו – משום חובה נינהו, אבל חטאות משכחת בציבור נמי. **אלא חטאת וכו'** – ואף על גב דאמרינן "חרץ מחטאת ואשם" – חטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים, משום דכתיבי בהדיא. **גמרא ואפילו מנחה** – הבאה בפני עצמה בלא זבח. תלמוד לומר **עולה** – דמנחה הבאה עם זבח טעונה נסכים, ולא מנחה הבאה בפני עצמה בלא זבח. **משמע להוציא את אלו** – בכור ומעשר ופסח וחטאת ואשם, שאין באין בנדבה אלא חובה הן, (ומאי ניהו: עולת ראייה ושלמי חגיגה) שאינם חובת הרגל אלא עולת ראיה – ל"לא יראו פני ריקם", וחגיגה – לשלמים. ומוספין וחובת היום לא מצי להוציא, אף על גב דלא הוו בנדר ובנדבה – דהא בהדיא כתב בהו נסכים. **משמע להביא את אלו** – עולות ראייה ושלמי שמחה, משום דהויא דומיא דעולות ושאר עולות הבאין בנדר ובנדבה שאינן חובת הרגל. **אביא שעירי חטאת** – דהואיל ובאין במועד יהו טעונין נסכים. **בן בקר בכלל היה** – דהא כתיב ברישיה דקרא "לעשות ריח ניחוח לה' מן הבקר או מן הצאן", "וכי תעשה בן בקר" למה ליי? ליכתוב "והקריב על בן הבקר" וגו'! **אף כל הבא בנדר** – טעון נסכים, לאפוקי שעירי חטאת – דלא מצינו חטאת שיהא בא בנדר ונדבה. **מן הבקר או מן הצאן מה תלמוד לומר** – והלא כבר נאמר "זבח", וכולהו בכלל זבח נינהו? **אפילו עולת העוף** – יביא עמה נסכים. **יביא משניהם** – בקר וצאן. **ורבי יונתן למה לי קרא** – לחלק מן הבקר או מן הצאן? הא גבי מקלל אביו ואמו אמר (סנהדרין סו,א): כיון דלא כתיב בהו "יחדו" – משמע נמי אחד אחד, עד שיפרוט לך הכתוב "יחדו".

הכי

מִשְׁלֹשׁ וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע - מְסַפֵּק מֵאַרְבַּע, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף: בֵּירוּרֵי מִידּוֹת הַלָּלוּ מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן? אִם יֵשׁ זֶבַח אַחֵר - יַקְרִיבוּ עִמּוֹ, וְאִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה. וְאִם לָאו - מְקַיְּצִין בָּהֶן אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְקַיִץ זֶה מַהוּ? עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר - לַשֵּׁם, וְעוֹרוֹת - לַכֹּהֲנִים. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת מֵאַרְבַּע, וְעָמְדוּ מִשְּׁלֹשׁ - מְסַפֵּק מֵאַרְבַּע. מִשְּׁלֹשׁ וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע - מְסַפֵּק מֵאַרְבַּע, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ: מוֹתַר נְסָכִים לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ. **מִשְׁנָה** כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר וְהַיָּחִיד טְעוּנִין נְסָכִים, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם, אֶלָּא שֶׁחַטָּאתוֹ שֶׁל מְצוֹרָע וַאֲשָׁמוֹ טְעוּנִין נְסָכִים. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: "וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה'" - יָכוֹל כָּל הָעוֹלֶה לָאִישִׁים יְהֵא טָעוּן נְסָכִים, אֲפִילּוּ מִנְחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹלָה". שְׁלָמִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "זֶבַח". תּוֹדָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ זֶבַח". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח וְחַטָּאת וְאָשָׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר "לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִּנְדָבָה", בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - טָעוּן נְסָכִים, שֶׁאֵינוֹ בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - אֵין טָעוּן נְסָכִים. מִשְּׁמַע לְהוֹצִיא אֶת אֵלּוּ, אוֹצִיא אֶת חוֹבוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הֶרֶגֶל בְּרֶגֶל, וּמַאי נִינְהוּ? - עוֹלוֹת רְאִיָּיה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם", כָּל הַבָּא בְּמוֹעֲדֵיכֶם טָעוּן נְסָכִים. מִשְּׁמַע לְהָבִיא אֶת אֵלּוּ, אָבִיא שְׂעִירֵי חַטָּאת הוֹאִיל וּבָאִין חוֹבָה בְּרֶגֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְכִי תַעֲשֶׂה בֶּן בָּקָר", בֶּן בָּקָר בִּכְלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו, מַה בֶּן בָּקָר מְיוּחָד - בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, אַף כֹּל - בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. "לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'... מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן" - מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "עֹלָה", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ עוֹלַת הָעוֹף בְּמַשְׁמַע, תַּלְמוּד לוֹמַר "מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן", דִּבְרֵי רַבִּי יִאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "זֶבַח", וְעוֹף אֵינוֹ זֶבַח, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן"? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן", יָכוֹל הָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה" יָבִיא מִשְּׁנֵיהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר "מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן", רָצָה אֶחָד - מֵבִיא, רָצָה שְׁנַיִם - מֵבִיא. - וְרַבִּי יוֹנָתָן לָמָּה לִי קְרָא? הָאֲמַר: עַד שֶׁיְּפָרוֹט לְךָ הַכָּתוּב "יַחְדָּו"! - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא:

הואיל

ויהי רצון שכפתגם רבנו הזקן יהיה זה קביעות לא רק בזמן אלא גם (והוא העיקר) קביעות בנפש.

ממכתב ח' כסלו, תש"כ

מִשָּׁלֹשׁ – ואם קיבל מעות מן הגזבר כדי לספק להקדש סולת כל השנה לפי שער של שלש סאין לסלע, ולאחר מכן הוזלו וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע סאין לסלע, מְסַפֵּק להקדש מֵאַרְבַּע לסלע, משום שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה, וכשם שההדיוט ששילם ולא משך יכול לחזור בו, אף הקדש יכול לחזור בו ולקבוע את הסיפוק כפי המחיר עתה. באופנים אלו נמצא שהקדש מקבל על כל סלע סאה אחת יותר, ובדמי סאין אלו קונים עולות לקיץ המזבח.

הגמרא מביאה ברייתות כדברי האמוראים בביאור 'מותר נסכים': תַּנְיָא בברייתא כְּוָותֵיהּ [–כדעתו] דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, וכן תַּנְיָא בברייתא אחרת כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, בֵּירוּצֵי מִידּוֹת הַלָּלוּ, שהם קדושים, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן, אִם יֵשׁ זֶבַח אַחֵר להקריבם עמו, יִקְרְבוּ עִמּוֹ, וְאִם לא היה שם זבח אחר וּלָנוּ – עבר עליהם לילה, יִפָּסְלוּ בְּלִינָה – לינה זו פוסלתם, כיון שכבר נתקדשו בכלי שרת. וְאִם לָאו, שאין שם זבח אחר ועדיין לא לנו, מְקִיצִין בָּהֶן אֶת הַמִּזְבֵּחַ. וְקַיִץ זֶה מַהוּ, מוכרים את הבירוצים וקונים בדמיהם עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר קרב לַשֵּׁם וְעוֹרוֹת העולות לַכֹּהֲנִים, כדין קרבן עולה הקרב כליל ועורו לכהנים.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת מֵאַרְבַּע וְעָמְדוּ מִשָּׁלֹשׁ, מְסַפֵּק מֵאַרְבַּע. מִשָּׁלֹשׁ וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע, מְסַפֵּק מֵאַרְבַּע, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ 'מוֹתַר נְסָכִים לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ', שהכוונה למותרי הסאין שהגיעו להקדש באופנים האמורים.

משנה

ישנם קרבנות שעם הבאתם יש להביא גם נסכים. המשנה מפרטת את הקרבנות הללו: כָּל קָרְבְּנוֹת בהמה שמקריבים הַצִּיבּוּר וְהַיָּחִיד טְעוּנִין [–צריכים שיביאו עמם] נְסָכִים, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח, שהם קרבנות יחיד אך אינם טעונים נסכים, וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם בין כשהם קרבנות יחיד ובין כשהם קרבנות ציבור, אֶלָּא שֶׁחַטָּאתוֹ שֶׁל מְצוֹרָע וַאֲשָׁמוֹ יצאו מן הכלל והן טְעוּנִין נְסָכִים.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת מפסוקי התורה בפרשת נסכים, את הדינים המבוארים במשנה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה בפרשת נסכים (במדבר טו ג) 'וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה' עֹלָה אוֹ זֶבַח לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַה' מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן', ובהמשך פרטה תורה את חובת הנסכים. ויש לדרוש את הפסוק, 'וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה'', יָכוֹל הייתי לומר שכָּל קרבן הָעוֹלֶה לָאִישִׁים [–המוקטר על גבי המזבח] יְהֵא טָעוּן נְסָכִים וַאֲפִילּוּ מִנְחָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹלָה', שלא כל קרבן טעון נסכים אלא רק קרבן עולה. קרבן שְׁלָמִים מִנַּיִן שאף הוא טעון נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'זֶבַח', לרבות קרבן שלמים. קרבן תּוֹדָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אוֹ זֶבַח', והתיבה 'או' מרבה קרבן תודה.

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה אַף בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וָפֶסַח וְחַטָּאת וְאָשָׁם, ואומר שכל הקרבנות טעונים נסכים. תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה', שרק קרבן הַבָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, כעולה ושלמים, שיכול אדם להתנדב ולהביאם גם ללא שנתחייב בהם, טָעוּן נְסָכִים, אבל קרבן שֶׁאֵינוֹ בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה אֵין טָעוּן נְסָכִים.

מַשְׁמַע מהדרשה האמורה לְהוֹצִיא [–למעט] אֶת אֵלּוּ, בכור ומעשר ופסח וחטאת ואשם שאין מביאם אלא מי שנתחייב בהם, שאינם טעונים נסכים. וכיון שרק קרבן הבא בנדר ונדבה טעון נסכים, אם כן מעתה אוֹצִיא אֶת החוֹבוֹת [–קרבנות החובה] הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הָרֶגֶל בָּרֶגֶל. מפרשת הגמרא את כוונת הברייתא: וּמַאי נִינְהוּ – ומי אלו שכיוונה להן הברייתא, עוֹלוֹת רְאִיָּיה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה, שלא יטענו נסכים כיון שהן קרבנות חובה. אומרת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם', לרבות שכָּל הַבָּא בְּמוֹעֲדֵיכֶם טָעוּן נְסָכִים.

ממשיכה הברייתא: מַשְׁמַע לְהָבִיא אֶת אֵלּוּ, עולות ראיה ושלמי חגיגה, שהם טעונים נסכים. וכיון שנתרבו אלו, שמא מעתה אָבִיא גם את שְׂעִירֵי החַטָּאת הקרבים ברגל שיטענו נסכים, הוֹאִיל וּבָאִין חוֹבָה בָּרֶגֶל כמותם, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם טו ח–י) 'וְכִי תַעֲשֶׂה בֶן בָּקָר עֹלָה אוֹ זָבַח לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ שְׁלָמִים לַה', וְהִקְרִיב עַל בֶּן הַבָּקָר' וגו', ונתפרשו בפסוק נסכי בן בקר, ויש לשאול הלא כבר נאמר 'ועשיתם אשה לה' עולה או זבח לפלא נדר וגו' לעשות ריח ניחוח לה' מן הבקר או מן הצאן', ובֶּן בָּקָר בַּכְּלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא מן הכלל שהוזכרה עשייתו בנפרד, הלא די היה לכתוב 'והקריב על בן הבקר' וגו', אלא בא הפסוק ללמד שיש לְהַקִּישׁ אֵלָיו [–אל בן הבקר] ולומר, מַה בֶּן בָּקָר מְיוּחָד שהוא בָּא גם בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, אַף כֹּל קרבן שיש בו דין נסכים, הוא קרבן הַבָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, ומפסוק זה אנו למדים שרק מין קרבן שיש בו נדר ונדבה טעון נסכים, ומרבה אני עולות ושלמים הבאים חובה, כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה, כיון שיש עולות ושלמים הבאים בנדר ונדבה, ומוציא אני שעירי חטאת שלא מצאנו קרבן חטאת הבא נדבה.

דרשה נוספת: 'לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה' מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן' הנאמר בהמשך הפסוק, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, אלא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מתחילה 'וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה' עוֹלָה', שׁוֹמֵעַ אֲנִי שאֲפִילּוּ עוֹלַת הָעוֹף בְּמַשְׁמַע ותהיה טעונה נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן', למעט שרק בהמה טעונה נסכים, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, דין זה שעוף אינו טעון נסכים, אֵינוֹ צָרִיךְ להדרש מ'מן הבקר או מן הצאן', שהֲרֵי הוּא אוֹמֵר מתחילה ''וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה' עוֹלָה אוֹ זֶבַח', וְעוֹף אֵינוֹ זֶבַח, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן', לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ב) 'אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם', יָכוֹל שהָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי עוֹלָה יָבִיא מִשְּׁנֵיהֶם דווקא, אחד מן הבקר ואחד מן הצאן, שכך משמע מן הפסוק שהנודר מן הבהמה יביא גם מן הבקר וגם מן הצאן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן', שאם רָצָה אֶחָד מֵבִיא ואם רָצָה שְׁנַיִם מֵבִיא.

הגמרא מבררת את דעת רבי יונתן. מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹנָתָן, לָמָּה לִי קְרָא – מדוע נצרך פסוק ללמד שרצה אחד מביא רצה שנים מביא, הָאָמַר – והלא אמר רבי יונתן עצמו לגבי הנאמר בתורה (שם כ ט) 'כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת', שאין מקום לומר שכוונת הפסוק שיומת רק אם יקלל את שניהם, שאף שלא נאמר 'את אביו או את אמו', אף על פי כן משמע שניהן כאחד ומשמע כל אחד בפני עצמו, עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב – שיאמר בפירוש 'יַחְדָּיו' ללמד שיש צורך בשניהם, וכיון שלא נאמר 'כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו יחדיו מות יומת' אין לך לומר שלא יומת אלא אם יקלל את שניהם. ומעתה, כיון שלא נאמר 'מן הבקר ומן הצאן יחדיו תקריבו את קרבנכם' ודאי שיכול להביא לנדרו או מן הבקר או מן הצאן.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ – צריך הפסוק בפרשת נסכים ללמד זאת משום שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתך לומר

תקוותי חזקה שיש לו קביעות עתים בלימוד תורת החסידות ורק לפעמים בא לידי קושיות וכו'.

ממכתב ח' כסלו, תש"כ

שהוֹאִיל וּכְתִיב ׳מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן׳ ולא נאמר ׳מן הבקר מן הצאן׳, כְּמַאן דִּכְתִיב – כאילו נאמר ׳יַחְדָּיו׳ דָּמֵי [–נחשב], ויצטרך להביא שני קרבנות, אחד מן הבקר ואחד מן הצאן, לכך הוצרך הפסוק האמור ללמד שרצה אחד מביא רצה שנים מביא.

הגמרא מבררת את דעת רבי יאשיה. מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי יֹאשִׁיָּה דְּאָמַר לגבי הפסוק (ויקרא כ ט) ׳כִּי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת׳, שאַף עַל גַּב דְּלֹא כְּתִיב [–שלא נאמר] ׳כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו יַחְדָּיו מות יומת׳, בכל זאת כְּמַאן דִּכְתִיב – כאילו נאמר ׳יַחְדָּיו׳ דָּמֵי [–נחשב], ועל כן יש צורך בפסוק אחר לגלות שיומת אפילו אם קילל רק אחד מהם, לדבריו קשה שאף את האמור ׳מן הבקר או מן הצאן תביאו את קרבנכם׳ יש לפרש שהמתנדב קרבן יביא את שניהם דווקא, ואם כן לִיבָּעֵי קְרָא – שיוצרך פסוק ללמד שאין זה כך ודי שיביא אחד מהם, וכיצד אמר ש׳מן הבקר או מן הצאן׳ האמור בפרשת נסכים בא למעט עולת העוף, שאם כן מנין לו שאכן אינו מביא את שניהם. מתרצת הגמרא: לא הוצרך לדרוש זאת מהפסוק בפרשת נסכים, הָכְתִיב [–שהלא כבר נאמר] בפרשת קרבן עולה (ויקרא א ג) ׳אִם עוֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר׳, ועוד נאמר (שם א י) ׳וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ׳, ומשמע שיכול להביא עולה מן הבקר לבדה או עולה מן הצאן לבדה, ואינו צריך להביא את שניהם יחד דווקא. נמצא שכבר לימדה התורה שדי באחד מהם, ואין צורך בפסוק האמור בפרשת נסכים ללמד זאת.

שואלת הגמרא: וְאִידָךְ – והתנא האחר, רבי יונתן, הסובר שנצרך הפסוק בפרשת נסכים ללמד שאין צורך שיביא את שניהם דווקא, מה יענה לטענת רבי יאשיה שכבר השמיעה התורה זאת בפרשת עולה. משיבה הגמרא: רבי יונתן יאמר שאִיצְטְרִיךְ – שעל אף האמור בפרשת עולה נצרך הפסוק בפרשת נסכים, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתך לומר, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שמוכח מן הפסוקים בפרשת עולה שיכול להביא מן הבקר לבדו או מן הצאן לבדו, אינם אלא בְּמִפְרַשׁ בעת נדרו שיביא מן הבקר או מן הצאן, אֲבָל בְּסְתָמָא – בנודר בלא לפרש, שלא אמר אלא שיביא קרבן, בזה לֵיתֵי מִתַּרְוַיְיהוּ – עליו להביא משניהם דווקא, קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו הפסוק ׳מן הבקר או מן הצאן׳ האמור בפרשת נסכים שגם באופן זה די באחד מהם.

הגמרא מפרשת את דברי הברייתא אודות המקור לחיוב תודה בנסכים: אָמַר מַר בברייתא, קרבן תּוֹדָה מִנַּיִן שהוא טעון נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳אוֹ זֶבַח׳. שואלת הגמרא: אָטוּ [–האם] קרבן תּוֹדָה לָאו זֶבַח הוּא שהוצרכה הברייתא לרבותו מהתיבה ׳או׳, הלא כיון שנאמר ׳ועשיתם אשה לה׳ עולה או זבח׳, ולמדה הברייתא ששלמים טעונים נסכים לפי שזבח הם, מעתה אף תודה בכלל. משיבה הגמרא: אִיצְטְרִיךְ – הוצרכה הברייתא לרבותו מ׳או׳ דווקא, משום שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתך לומר שהוֹאִיל וְאִיכָּא לֶחֶם בַּהֲדָהּ – מכיון שהתודה כבר טעונה לחם בהבאתה, על כן לֹא תִיבָּעֵי [–תצטרך] נְסָכִים לפי שהלחם הוא במקומם, לכך הוצרכה לימוד מיוחד, ובאה התיבה ׳או׳ לרבותה.

שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא – ובמה שונה התודה מֵאֵיל נָזִיר – איל השלמים שמביא הנזיר ביום מלאת ימי נזרו, דְּאִיכָּא בַּהֲדֵיהּ לֶחֶם – שאף הוא יש עמו לחם בהבאתו, וּבָעֵי נְסָכִים – ואף על פי כן הוא זקוק גם לנסכים, כפי שדרשו להלן (ע״ב). משיבה הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתך לומר שהָתָם [–שם] באיל נזיר אין אלא שְׁנֵי מִינֵין של חלות, ועל כן הוא טעון נסכים, אולם הָכָא [–כאן] בתודה יש בה אַרְבָּעָה מִינִין של חלות, והרי הן במקום נסכים, קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו הכתוב שאין זה כך, ואף תודה טעונה נסכים, שנתרבתה מ׳או׳, וכאמור.

הגמרא ממשיכה לברר את דברי הברייתא: שנינו בברייתא עוד שמ׳לפלא נדר או בנדבה׳ למדים שכל הבא בנדר ובנדבה טעון נסכים. שואלת הגמרא: וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא – שתכתוב התורה ׳לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה׳ בלבד, וְלֹא כְּעֵי – ולא תצטרך לכתוב ׳עוֹלָה׳, שהלא אף עולה באה בנדר ובנדבה. משיבה הגמרא: אִי לֹא כָּתַב רַחֲמָנָא ׳עוֹלָה׳, הֲוָה אָמִינָא – הייתי אומר שיש לדרוש הפסוקים בכלל ופרט וכלל, ׳וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה״ הוא כְּלָל, שמשמע שדין נסכים הוא בכל קרבן העולה לאישים ונקטר על המזבח, ׳לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה׳ הוא פְּרָט, שרק קרבן הבא בנדר ובנדבה טעון נסכים, ומה שנאמר ׳לְרֵיחַ נִיחוֹחַ׳ חָזַר וְכָלַל, שכל העולה לריח ניחוח טעון נסכים, וכאשר ישנו כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא את הפרט ואת מה שהוא כְּעֵין הַפְּרָט, ועל כן כאן יש ללמוד שטעון נסכים כל מה שהוא כעין הבא בנדר ובנדבה, ונאמר שמָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בָּא עַל חֵטְא טעון נסכים, אַף כֹּל דבר [קרבן] שֶׁאֵין בָּא עַל חֵטְא טעון נסכים, ועל כן אוֹצִיא חַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁהֵן בָּאִין עַל חֵטְא שלא יהיו טעונים נסכים, אולם אָבִיא בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וָפֶסַח שֶׁאֵין בָּאִין עַל חֵטְא שיהיו טעונים נסכים. וכדי שלא נרבה מ׳כלל ופרט וכלל׳ זה בכור ומעשר ופסח להטעינם נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב ׳עוֹלָה׳, ועל ידי כך יש לרבות כעין הפרט באופן אחר, וכדלהלן, המוציא בכור ומעשר ופסח.

שואלת הגמרא: הַשְׁתָּא דִּכְתִיב – עתה שנאמר ׳עוֹלָה׳ למעט בכור ומעשר ופסח, וכדלעיל, כְּלָל וּפְרָט וכלל המרבה כעין הפרט, מַה מְּרַבִּית בִּיהּ – מה אתה מרבה הימנו, והלא כל הטעונים נסכים כתובים בפרשת נסכים שנצרך ללומדו מכלל ופרט וכלל זה. משיבה הגמרא: כך יש לדורשו, מָה הַפְּרָט, והוא ׳עולה׳ אם זבח לפלא נדר או בנדבה׳, מְפוֹרָשׁ שהוא קרבן שֶׁאֵינוֹ מְחוּיָּב וְעוֹמֵד, טעון נסכים, אַף כֹּל קרבן שֶׁאֵינוֹ מְחוּיָּב וְעוֹמֵד, טעון נסכים, ואף שאינו בא בנדר ובנדבה עתה, לְהָבִיא וַלְדוֹת קָדָשִׁים שהם קדושים וקריבים, וּתְמוּרָתָן – תמורת עולה ושלמים שאף היא קריבה, וְעוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוּתָּרוֹת [כגון מותר נסכים ההולך לקיץ המזבח כדלעיל (צ.)], וְאָשָׁם שֶׁנִּיתַּךְ לִרְעִיָּה – שמתו בעליו או שנתכפרו באחר ודינו הוא שירעה באגם [–במרעה] עד שיפול בו מום וימכר ויפלו דמיו לנדבה, שאם קדם ושחטו לשם עולה הרי הוא עולה כשירה, וְכָל הַזְּבָחִים שֶׁנִּזְבְּחוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן שדינם הוא שהם כשרים אלא שלא עלו לשם חובת בעליהם ועליהם להביא אחרים תחתיהם. כל הקרבנות הללו אינם נדר ונדבה, אמנם מכיון שלא היו בעליהם מחויבים ועומדים להביאם, על כן יש לרבותם שהם טעונים נסכים. כלל ופרט וכלל זה המרבה את הקרבנות האלו, מוציא בכור ומעשר ופסח שבעליהם מחויבים בהבאתם, שעל כן אינם טעונים נסכים.

הגמרא דורשת את התיבה ׳או׳ הנאמרת במספר מקומות בפסוקי פרשה זו. שואלת הגמרא: וְהַשְׁתָּא [–ועתה] דְּאָמְרַת שה׳אוֹ׳ האמור בפסוק ׳ועשיתם אשה לה׳ וגו׳ מן הבקר או מן הצאן׳ בא לְדָרְשָׁא, כאמור בברייתא, יש לשאול, התיבה ׳או׳ הנאמרת לגבי ׳לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה׳ לָמָּה לִי. משיבה הגמרא: לְחַלְּקָם לנדר ולנדבה זה מזה אִיצְטְרִיךְ – הוצרך ה׳או׳. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – שאם היה נאמר ׳לפלא נדר ונדבה׳ היה עולה על דעתך לומר עַד דְּמַיְיתֵי [–שיביא] נֶדֶר וּנְדָבָה יחד לֹא לִיבָּעֵי [–יצטרך] נְסָכִים, קָא מַשְׁמַע לָן – לכך נאמר ׳לפלא נדר או בנדבה׳, להשמיענו דְּאַיְיתֵי נֶדֶר לְחוּדֵיהּ לִיבָּעֵי נְסָכִים וְאִי אַיְיתֵי נְדָבָה לְחוּדֵיהּ לֵיתֵי נְסָכִים – שהמביא נדר לבדו טעון נסכים וכן המביא נדבה לבדה טעון נסכים.

שואלת הגמרא: הָנִיחָא – מובן הדבר לְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, האומר במקלל אביו ואמו שנצרך פסוק מיוחד ללמד שהוא נענש גם בקללו רק אחד מהם, ואף כאן אילו היה נאמר ׳נדר ונדבה׳ היה מביא נסכים רק בעת הבאת שניהם דווקא, ולכך נאמר ׳נדר או בנדבה׳, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹנָתָן שאמר שאין לומר ש׳אביו ואמו׳ הכוונה לשניהם דווקא כל שלא נאמר במפורש ׳יחדיו׳, ואף כאן אין לשיטתו צורך ב׳או׳ כדי לחלקם זה מזה, וקשה ׳או׳ לָמָּה לִי. משיבה הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – עדיין היה עולה על דעתך לומר שאמנם אם אַיְיתֵי נֶדֶר לְחוּדֵיהּ לִיבָּעֵי נְסָכִים אַיְיתֵי נְדָבָה לְחוּדֵיהּ לִיבָּעֵי נְסָכִים – אם הביא נדר לבדו יהיה טעון נסכים וכן אם הביא נדבה לבדה, אולם אם אַיְיתֵי [–הביא] נֶדֶר וּנְדָבָה יחד תִּיסְגֵּי [–יהיה דיו] בְּנִסְכִּים דְּחַד מהם, קָא מַשְׁמַע לָן – לכך אמרה תורה ׳לפלא נדר או בנדבה׳

המשך בעמוד מו

רש"י

הכי נמי "מן הבקר ומן הצאן", כיון דלא כתיב בהו "יחדו" – משמע נמי כל אחד בפני עצמו, ולא איצטריך קרא לחלק. **הואיל דכתיב ביוקרא ומן הצאן** – כיון דדוה ליה למיכתב "מן הצאן", וכתיב "ומן" – כמו דכתיב "יחדו" דמי. וגבי "אביו ואמו", אף על גב דכתיב "ואמו" – לא משמע "יחדו", משום דהתם לא אפשר בלא וי"ו. דהיכי ליכתוב? "ומקלל אביו אמו" – משמע: אביו קילל אמו. **ולרבי יאשיה דאמר אף על גב דלא כתיב יחדו כמאן דכתיב דמי** – והאי "מן הבקר או מן הצאן" מיבעי ליה להוציא עולת העוף. **ליבעי קרא** – לחלק, דרצה – אחד מביא. **הא כתיב** – קרא אחרינא לחלק? **אם עולה קרבנו מן הבקר ואם מן הצאן קרבנו** וגו' – דמשמע לחלק. **ורבי יונתן אמר לך** – אף על גבי דכתיב "אם עולה קרבנו מן הבקר", איצטריך ליה "מן הבקר או מן הצאן" לחלק. **הני מילי** – דאי בעי הך לייתי. **במפריש** – בשעת הנדר צאן או בקר. **תודה לאו זבח הוא** – מהיכא דנפקי עולה ושלמים, מההוא נמי משמע תודה, למה לי לרבויי מ"או"? **הואיל ואתי לחם בהדה** – ואינה חשובה זבח, לא ליבעי נסכים. אי נמי: משום דהוי הלחם במקום נסכים, (אי נמי) ליקום במקום נסכים. **וליכתוב קרא לפלא נדר או בנדבה** – ולא ליכתוב לא "עולה" ולא "זבח", דכל שבא בנדר ובנדבה דהיינו עולה ותודה ושלמים, ומנחה דאין טעונה נסכים – מימעיט מ"מן הבקר או מן הצאן". **אביא בכור (ופסח)** – ומעשר ופסח. **והשתא דכתיב עולה** – ולא מצית לרבויי בכור ומעשר ופסח, והוי עולה גופה פרט – דהוי כלל ופרט וכלל, ד"ועשיתם אשה לה'" – כלל, "עולה או זבח לפלא נדר או בנדבה" – פרט, "לעשות ריח ניחוח" – חזר וכלל. **מאי מרבית ביה** – דהואיל ואמרת "אוציא חטאת ואשם", [מה] יש לך לומר "מה הפרט מפורש, אף כל", ומאי נינהו דקאמר לרבויי מפרט זה? **שאין מחוייב ועומד** – שאין מחוייב בעולה, דבעולת נדבה מיירי. **להביא** – נקבות של שאר קדשים, דעולה – זכר, [ולא שייך ולד]. **ועולה הבאה מן המותרות** – כדאמרינן בפירקין לעיל (צ,ב). **ותמורתן** – היינו שהמיר את העולה. **ואשם שניתק לרעייה** – ושחטו לשם עולה, ולעשותו כליל בעולה, הילכך טעון נסכים. **וכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן** – שהן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים שטעונין נסכים. **והשתא דאמרת או** – "מן הצאן" אתי לדרשא לחלק, "או" ד"לפלא נדר או נדבה" למה לי לחלק? איצטריך, דסלקא דעתך אמינא כו'. **הניחא לרבי יאשיה** – דאמר: אף על גב דלא כתיב "יחדו" – כמו דכתיב דמי, להכי איצטריך האי "או" לחלק. **אי נמי איפכא** – דאייתי שלמים בנדר, עולה בנדבה – בעי נסכים כל חד וחד. **או זבח** – "או" למה לי? **או שלמים** – "או" למה לי? **ורבי יאשיה** – דנפקא ליה מיעוט עולת העוף מן "הבקר", "או" למה לי? דבשלמא לרבי יונתן דדריש האי "או" לחלק, ורבי יאשיה נפקא ליה לחלק מן "ואם מן הצאן", ומ"אם עולה קרבנו מן הבקר", ולמעוטי עולת העוף נפקא ליה מ"מן הבקר ומן הצאן". [**בתרי מיני** – הוא] דבעי נסכים לכל חד, בחד "מן הצאן או בקר" תסגי ליה בו'. **ככה תעשו לאחד** – דמשמע נמי לכל אחד נסכיו בפני עצמו למה לי? והדר פירש דינו של כל אחד. **אבל אייתי בבת אחת** – נדר ונדבה, אימא תסגי וכו'. **ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן** – במצורע עשיר כתיב. **במנחה הבאה עם הזבח** – כלומר, שזקוקה לזבח שקריבה עמו. **או אינו אלא במנחה הבאה בפני עצמה** – כלומר, שהמנחה אינה זקוקה לזבח, אלא מנחה בפני עצמה היא. **ועדיין איני יודע אם טעונים נסכי יין אם לא** – דהא לא כתיב בה יין בפירוש. **תלמוד לומר** – בפרשת "שלח": "ויין לנסך רביעית ההין" וגו' – לא הוה צריך קרא למימר, דכבר כתיב בראש הפרשה "עולה או זבח", מה תלמוד לומר "על העולה או לזבח"? **אלא עולה** – זו עולת מצורע. **זה אשם מצורע** – ששלשתן טעונים נסכים. **ותיפוק ליה תרוייהו** – חטאת ואשם מ"זבח", ולא ליבעי קרא לכל חד וחד!

דאמר

תוספות

הואיל וכתיב ומן הצאן כמאן דכתיב יחדו — דמדכתיב "מן הבהמה", והדר כתיב "מן הבקר ומן הצאן" — משמע שניהם (ובקונטרס פירש בענין אחר). דתרוייהו אפירושא ד"בהמה", מדלא כתיב "מן הבקר והצאן" משמע שניהם, דאתא לפרש מאיזו בהמה: מן הבקר ומן הצאן, מזה אחד ומזה אחד. ואף על גב דדרשינן בתמורה (כח,ב) כוליה, דוי"ו דיתיה נמי דריש התם, מכל מקום אי לא כתיב הכא "או" לחלק, הוה דרישנא ליה למימר דבעינא יחדו. **וכל** הזבחים שנזבחו שלא לשמן — תימה: הא למה לי קרא? כיון דדרשינן ברישׁ מכילתין (ב,א): אם כמה שנדרת עשית — יהא נדר, ואם לאו — יהא נדבה, ליבעי נסכים בנדבה! וכי תימא: דלגבי נסכים לא הוה מוקי ליה לקרא — הא על כרחיך צריך לאוקומי הכי, שאם אי אתה אומר כן — פסלתו, כדאמר רבי יוחנן לעיל גבי אשם מצורע! ונראה: דכדי נסביה, משום דאי לאו קרא ד"מוצא שפתיך", מהכא הוה נפקא ליה, ועיקר קרא לאחרינא אתא.

דאמר

הוֹאִיל וּכְתִיב "וּמִן הַצֹּאן" - כְּמַאן דִּכְתִיב "יַחְדָּו" דָּמֵי. וּלְרַבִּי יֹאשִׁיָּה דַּאֲמַר: אַף עַל גַּב דְּלָא כְּתִיב "יַחְדָּו", כְּמַאן דִּכְתִיב "יַחְדָּו" דָּמֵי, לִיבְעֵי קְרָא: הָכְתִיב: "אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר", "וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ". - וְאִידָּךְ? - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - בְּמִפְרֵשׁ, אֲבָל בְּסִתְמָא - לֵיתֵי מִתַּרְוַיְיהוּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אֲמַר מָר: תּוֹדָה לָאו זֶבַח הוּא? - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִיכָּא לֶחֶם בַּהֲדָהּ - לָא תִּיבְעֵי נְסָכִים. - וּמַאי שְׁנָא מֵאֵיל נָזִיר, דְּאִיכָּא בַּהֲדֵיהּ לֶחֶם וּבָעֵי נְסָכִים? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָתָם - שְׁנֵי מִינִין, הָכָא - אַרְבַּעַת מִינִין, קָא מַשְׁמַע לָן. וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא "לְפֶלֶא נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה", וְלָא בָּעֵי "עֹלָה"! - אִי לָא כְּתִב רַחֲמָנָא "עֹלָה", הָוָה אָמִינָא: "וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַה'" - כְּלָל, "לְפֶלֶא נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה" - פְּרָט, "לְרֵיחַ נִיחֹחַ" - חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל - אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ - דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בָּא עַל חֵטְא, אַף כֹּל - שֶׁאֵין בָּא עַל חֵטְא. אוֹצִיא חַטֹּאת וְאָשָׁם - שֶׁהֵן בָּאִין עַל חֵטְא, אָבִיא בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח - שֶׁאֵין בָּאִין עַל חֵטְא! תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹלָה". - הָשְׁתָּא דִּכְתִיב "עֹלָה", כְּלָל וּפְרָט מַה מַּרְבִּית בֵּיהּ? - מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ - שֶׁאֵינוֹ מְחוּיָּב וְעוֹמֵד, אַף כֹּל - שֶׁאֵינוֹ מְחוּיָּב וְעוֹמֵד. לְהָבִיא וַלְדוֹת קָדָשִׁים וּתְמוּרָתָן, וְעוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתְרוֹת, וְאָשָׁם שֶׁנִּיתַּק לִרְעִיָּה, וְכָל הַזְּבָחִים שֶׁנִּזְבְּחוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן. - וְהָשְׁתָּא דְּאָמַרְתְּ "אוֹ" לִדְרָשָׁא, "לְפֶלֶא נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה" לָמָּה לִי לְחַלְּקָם? - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: עַד דְּמַיְיתֵי נֶדֶר וּנְדָבָה לָא לִיבְעֵי נְסָכִים, קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַיְיתֵי נֶדֶר לְחוּדֵיהּ - לִיבְעֵי נְסָכִים, וְאִי אַיְיתֵי נְדָבָה לְחוּדֵיהּ - לֵיתֵי נְסָכִים. - הָנִיחָא לְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹנָתָן לָמָּה לִי? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: אַיְיתֵי נֶדֶר לְחוּדֵיהּ - לִיבְעֵי נְסָכִים, אַיְיתֵי נֶדֶר וּנְדָבָה לְחוּדֵיהּ - לִיבְעֵי נְסָכִים, אַיְיתֵי נֶדֶר וּנְדָבָה - תִּיסְגֵּי בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן. "אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם" לָמָּה לִי? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - דְּקָא מָיְיתֵי עוֹלָה בְּנֶדֶר וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה, אִי נַמִי אִיפְּכָא, אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מָיְיתֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה - שֵׁם נֶדֶר אֶחָד וְשֵׁם נְדָבָה אַחַת הִיא, וְתִיסְגֵּי לֵיהּ בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן "אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם". "וְכִי תַעֲשֶׂה בֶּן בָּקָר עֹלָה אוֹ זֶבַח" לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּקָא מָיְיתֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים בִּנְדָר, אִי נַמִי עוֹלָה וּשְׁלָמִים בִּנְדָבָה, אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מָיְיתֵי שְׁתֵּי עוֹלוֹת חֲדָא בִּנְדָר וַחֲדָא בִּנְדָבָה, אִי נַמִי שְׁנֵי שְׁלָמִים אֶחָד בִּנְדָר וְאֶחָד בִּנְדָבָה, אֵימָא: שֵׁם שְׁלָמִים אַחַת הִיא שֵׁם עוֹלָה אַחַת הִיא, וְתִיסְגֵּי לֵיהּ בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן. "לְפֶלֶא נֶדֶר אוֹ שְׁלָמִים" לָמָּה לִי? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּמָיְיתֵי שְׁתֵּי עוֹלוֹת חֲדָא בִּנְדָר וַחֲדָא בִּנְדָבָה, אִי נַמִי שְׁנֵי שְׁלָמִים חֲדָא בִּנְדָר וַחֲדָא בִּנְדָבָה, אֲבָל הֵיכָא דְּקָא מָיְיתֵי שְׁתֵּי עוֹלוֹת בִּנְדָר וּשְׁתֵּי עוֹלוֹת בִּנְדָבָה, אִי נַמִי שְׁנֵי שְׁלָמִים בִּנְדָר וּשְׁנֵי שְׁלָמִים בִּנְדָבָה, שֵׁם עוֹלָה אֶחָד הוּא וְשֵׁם נֶדֶר אֶחָד הוּא וְתִיסְגֵּי לֵיהּ בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה הַאי "מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן" לָמָּה לִי? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי [בְּתְרֵי מִינֵי, אֲבָל בְּחַד מִינָא - תִּסְגֵּי לֵיהּ בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן. "כָּכָה תַּעֲשׂוּ לְאֶחָד" לָמָּה לִי? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי] בָּזֶה אַחַר זֶה, אֲבָל בְּבַת אַחַת - תִּיסְגֵּי לֵיהּ בִּנְסָכִים דְּחַד, קָא מַשְׁמַע לָן. אֶלָּא שֶׁחַטָּאתוֹ שֶׁל מְצוֹרָע וַאֲשָׁמוֹ טְעוּן נְסָכִים. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה" - בְּמִנְחָה הַבָּאָה עִם הַזֶּבַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אִתָּה אוֹמֵר: בְּמִנְחָה הַבָּאָה עִם הַזֶּבַח, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמִנְחָה הַבָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה", הֲרֵי אוֹמֵר: בְּמִנְחָה הַבָּאָה עִם הַזֶּבַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם טְעוּנָה נְסָכִים וְאִם לָאו? תַּלְמוּד לוֹמַר "יַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל הָעֹלָה אוֹ לַזֶּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד", "עֹלָה" - זוֹ עוֹלַת מְצוֹרָע, "זֶבַח" - זוֹ חַטַּאת מְצוֹרָע, "אוֹ לַזֶּבַח" - זוֹ אָשָׁם מְצוֹרָע. - וְתֵיפוֹק לֵיהּ תְּרוַיְיהוּ מִ"זֶבַח",

דאמר

דַּאֲמַר מָר: חַטָּאת וְאָשָׁם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זֶבַח"! - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאָשָׁם לְהַכְשִׁיר וְחַטָּאת לְכַפֵּר, בָּעֵינַן תְּרֵי קְרָאֵי. "זֶבַח" - זוֹ חַטָּאת מְצוֹרָע. וְאֵימָא: זוֹ חַטָּאת וְאָשָׁם דְּנָזִיר! - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּתַנְיָא: "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" - בְּעוֹלָתוֹ וּבִשְׁלָמָיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר: בְּעוֹלָתוֹ וּבִשְׁלָמָיו, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ חַטָּאת? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֵת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים... וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ", אַיִל בַּכְּלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא? - לְהַקִּישׁ אֵלָיו, מָה אַיִל מְיוּחָד בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, אַף כֹּל בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. "עֹלָה" - זוֹ עוֹלַת מְצוֹרָע. וְאֵימָא: זוֹ עוֹלַת יוֹלֶדֶת! אָמַר אַבָּיֵי: עוֹלַת יוֹלֶדֶת מִסֵּיפָא דִּקְרָא נָפְקָא. דִּתְנַיָּא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: "לַכֶּבֶשׂ" - זוֹ עוֹלַת יוֹלֶדֶת, "הָאֶחָד" - זֶה אֶחָד עָשָׂר שֶׁל מַעֲשֵׂר [שֶׁקָּרֵב שְׁלָמִים], שֶׁלֹּא מָצִינוּ לָהּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיְּהֵא טָפֵל חָמוּר מִן הָעִיקָּר. רָבָא אָמַר: אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֹשָׁה רִבּוּיִין? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ מְצוֹרָע. "לָאַיִל" לָמָּה לִי? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְרַבּוֹת אֵילוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. אֵילוֹ שֶׁל אַהֲרֹן מִ"בְּמוֹעֲדֵיכֶם" נָפְקָא! סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי דְּצִבּוּר, אֲבָל דְּיָחִיד לָא. - וּמַאי שְׁנָא מֵעוֹלַת יוֹלֶדֶת? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי דָּבָר שֶׁאֵין קָבוּעַ לוֹ זְמַן, אֲבָל דָּבָר שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. "אוֹ לָאַיִל" לָמָּה לִי? לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגֵּס. הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן דַּאֲמַר: בְּרִיָּה הוּא. דִּתְנַן: הִקְרִיבוֹ - מֵבִיא עָלָיו נִסְכֵּי אַיִל, וְאֵינוֹ עוֹלֶה לוֹ מִזִּבְחוֹ. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "אוֹ לָאַיִל" - לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגֵּס. אֶלָּא לְבַר פַּדָּא דַּאֲמַר: מָיְיתֵי וּמַתְנֵי, דְּסִפֵּיקָא הוּא, אִצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵי סְפֵיקָא? וַדַּאי לְבַר פַּדָּא קַשְׁיָא. "כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים". "לַשּׁוֹר הָאֶחָד" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי אַיִל לְנִסְכֵּי כֶּבֶשׂ, יָכוֹל נַחֲלֹק בֵּין נִסְכֵּי פָר לְנִסְכֵּי עֵגֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר "לַשּׁוֹר הָאֶחָד". "אוֹ לָאַיִל" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי בֶן שָׁנָה לְנִסְכֵּי בֶן שְׁתַּיִם, יָכוֹל נַחֲלֹק בֵּין נִסְכֵּי בֶן שְׁתַּיִם לְנִסְכֵּי בֶן שָׁלֹשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד". "אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי כֶבֶשׂ לְנִסְכֵּי אַיִל, יָכוֹל נַחֲלֹק בֵּין נִסְכֵּי כִבְשָׂה לְנִסְכֵּי רְחֵלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים". "אוֹ בָעִזִּים" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי כֶבֶשׂ לְנִסְכֵּי אַיִל, יָכוֹל נַחֲלֹק בֵּין נִסְכֵּי גְדִי לְנִסְכֵּי שָׂעִיר? תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ בָעִזִּים". אָמַר רַב פַּפָּא: בְּדֵיק לָן רָבָא,

דאמר מר חטאת ואשם מנין תלמוד לומר זבח — בפרק "כל הפסולין" (זבחים לו,א) גבי נאכל ליום ולילה. ובקונטרס פירש בנזיר בפרק "שלשה מינין" (מה,ב) גבי חטאת נזיר ואשמו. **אבל** היכא דחטאת לכפר ואשם להכשיר בעי תרי קראי — והא דלא מבעיא לן תרי קראי לחטאת ואשם של מצורע, בפרק "כל הפסולין" (זבחים לו,א), אלא נפקא לן מחד קרא כולהו חטאות ואשמות דנאכלים ליום ולילה — היינו היכא דלא משנינן להו מדין שאר חטאות ואשמות. אבל הכא משנינן להו, דשאר חטאות ואשמות — לא בעו נסכים, והני — בעו נסכים. **אימא** חטאת ואשם דנזיר — אחטאת ואשם דעלמא לא פריך, אלא מהני — משום דאית בהו מנחה, וגם דמו לנדבה, דנזירות — נדבה היא. **איל** בכלל היה ולמה יצא — דכתיב ביה "מנחתו ונסכו". ואם תאמר: והא דרשינן ליה בפרק קמא דזבחים (ח,א)? ויש לומר: דהתם וי"ו קדריש. ולעיל פירשתי בפרק "התכלת" (מד,ב). **חמור** מן העיקר — דמעשר גופיה לא בעי נסכים.

דמייתי ומתני — [פירש] בקונטרס: מביא נסכי איל, ואומר: "אם איל הוא — הרי נסכיו עמו. ואם כבש הוא — יהו נסכים כשיעור כבש באין חובה לו, והשאר — יהו נסכי נדבה". שהרי מתנדב אדם נסכים בלא זבח. ובפרק קמא דחולין (כג,א) הוסיף בקונטרס: אף על גב דתנן בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קד,א), אין מתנדב לוג שנים וחמשה, אלא שלשה — שיהו קרויין נסכי כבש, או ארבעה — שקרויין נסכי איל, או ששה — הראויין לפר. הכא, כי האי גוונא, בהדי אחריני קרבי. והא דאמרינן לקמן בגמרא (קד,א) דהיכא דאייתי חמשה: אי אמרת אין קבע לנסכים — משיך ארבעה מינייהו דחזו לאיל — ומקריב, ואידך — הוו נדבה. ופירש שם בקונטרס: נדבת צבור, וימכר, ויפלו דמיו לשופרות. או יקרב הוא עצמו, ויצטרף עם שני לוגין אחרים, ויקרב לנסכי תמיד, דהני נמי לצבור. משמע דאותו לוג חמישי אינו קרב עם הארבעה — לא דמי להכא. דאף על גב דאם כבש הוא — השלשה באין חובה לו, והרביעי ניתוסף עליהם, שאני הכא — דהא ארבעה חזו לאיל בעלמא. ואם תאמר: והא תניא בסוף "כל התדיר" (זבחים צא,ב): יין, כדברי רבי עקיבא — לספלים, כדברי רבי טרפון — לאשים. והשתא לרבי עקיבא ניחא, אלא לרבי טרפון דאמר לאשים, הא לא ידע הי מיניהו נדבה, דעביד לאשים! ויש לומר: דכי קאמר רבי טרפון — בסתם, אבל במפרש "לספלים" — מודה דלספלים. ולענין המנחה — מייתי שתי מנחות בשני כלים: אחת של שני עשרונים — לאיל, וארבעה לוגין שמן. ואחת של עשרון אחד — לכבש, ושלשה לוגין שמן. והויא חדא — לחובתו, ואידך — נדבה. ושתיהן אינן נקמצות, דמתנדב אדם מנחת נסכים בכל יום. ואי אפשר לערב — כדתנן במתניתין: אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים. **תלמוד** לומר לשור האחד — ושור בן יומו קרוי "שור", כדכתיב (ויקרא יז) "שור או כשב או עז כי יולד".

וכפר

דאמר מר – גבי נזיר "ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים" – אין לי אלא תחת זבח השלמים, תחת הדוד של חטאת ואשם מנין? תלמוד לומר "זבח". **הני מילי** – דנפקי תרוייהו חטאת ואשם של נזיר, דכי הדדי נינהו – דתרוייהו (חטאת דנזיר טהור ואשם דנזיר טמא) להכשירו ביין וליטמא במתים אתו. אבל הכא במצורע, דאשם – להכשירו לבא במחנה אתי, וחטאת – לכפר, דעל שבעה דברים נגעים באין. **חטאת דנזיר טהור** – ואשם דנזיר טמא. **לא סלקא דעתך** – ד"מנחתם ונסכיהם" דכתיב בנזיר טהור – בעולתו ושלמיו הכתוב מדבר, דטעונים נסכים, ולא חטאתו של טהור ואשמו של נזיר טמא. **איל בכלל היה** – דהא כתיב ברישא "ואיל אחד תמים לשלמים". **מה איל** – שהוא שלמים, מיוחד שבא בנדר ונדבה. **אף כל בא בנדר ונדבה** – אוציא חטאת ואשם שאין באין בנדר ובנדבה, שאין טעונין נסכים. הילכך, ליכא לרבות לנסכים מ"זבח" אלא חטאת מצורע. **זו עולת יולדת** – שטעונה נסכים. **זה אחד עשר של מעשר** – דטעון נסכים, כדתנן (בכורות ס,א): קרא לתשיעי "עשירי", ולעשירי "תשיעי", ולאחד עשר "עשירי" – שלשתן מקודשין. התשיעי – נאכל במומו, והאחד עשר – קרב שלמים וטעון נסכים. **שיהא טפל חמור מן העיקר** – אלא זה, דמעשר גופיה – לא בעי נסכים, והאי דאתי מכחו – טעון נסכים. **רבא אמר** – לא מצית למימר לא חטאת ואשם דנזיר, ולא עולה דיולדת – דשלשה ריבויין יש בפסוק: "העולה", ו"או", "לזבח". **ואיזהו דבר שצריך שלשה רבויין הוי אומר זה מצורע** – דאית ביה שלשה קרבנות: חטאת, ועולה, ואשם. דאי בנזיר – ארבע ריבויין מיבעיא ליה, דהא אית ביה: חטאת, ועולה, ואשם, ושלמים. **לאיל** – דכתיב "או לאיל תעשה מנחה" למה לי? ליכתוב "וכי תעשה מנחה סלת שני עשרונים בלולה בשמן שלישית ההין", ואנא ידענא דהיינו איל, דצריך שני עשרונים! אלא לרבות אילו של אהרן. **מבמועדיכם נפקא** – כל הבא במועדיכם, ואילו של אהרן הוא בא במועד ביום הכפורים. **הני מילי** – דדבר הבא במועד טעון נסכים – דציבור. אבל ביחיד, באילו של אהרן – אימא לא. **ומאי שנא** – אילו של אהרן, דמשום דהוי דיחיד, הוה אמינא דלא יטעון נסכים. **מעולת יולדת** – דמרבינן לעיל, אף על גב דשל יחיד היא, טעונה נסכים. אף של אהרן נמי, לא ליבעי "איל" לרבוייה! **איצטריך סלקא דעתך אמינא כו'** – אילו של אהרן קבוע לו זמן. **או לאיל למה לי לרבות את הפלגס** – לנסכים. "פלגס" – שעברה שנתו, ולא בא לכלל שנים. **הניחא לרבי יוחנן** – דאמר: בריה בפני עצמו הוא, וטעון נסכים. דתנן הקריבו – לפלגס, היכא דנדר איל או כבש, והקריב פלגס – מביא עליו נסכי איל, ואין עולות לו מזבחו לשם חובת נדרו, וצריך להביא איל ודאי או כבש ודאי. דאף על גב דבריה בפני עצמו הוא, קמרבי ליה קרא. **אלא לבר פדא דאמר מייתי נסכי איל ומתני** – "אם כבש הוא – יקדישו נסכים הראויין לו, והמותר

– יהו נדבה. ואם (לאו) איל הוא – הרי נסכיו". דקסבר: לאו בריה הוא, אלא ספיקא, מי איצטריך קרא למיכתב "או" לרבויי ספיקא?! והלא לפני המקום הכל גלוי, ואין ספיקא לפניו, ולא אשכחן קרא דכתיב משום ספיקא. **ודאי לבר פדא קשיא** – דלדידיה לא ידענא "או" למה לי. **לשור האחד מה תלמוד לומר** – והא כבר נאמר (במדבר טו) "והקריב על בן הבקר מנחה" וגו'. **תלמוד לומר לשור האחד** – דבין גדול בין קטן, נסכיו שוין. **או לאיל האחד מה תלמוד לומר** – והלא כבר נאמר (שם) "או לאיל תעשה מנחה"? [**או לשה בכבשים מה תלמוד לומר** – והלא כבר נאמר "או לזבח לכבש האחד"]? **או בעזים מה תלמוד לומר** – והלא עזים בכלל כבשים הם? **גדי** – היינו בחור, שעיר – היינו זקן.

דְּאָמַר מַר לענין נזיר, שהצריכה התורה שלאחר התגלחו יתן את השיער תחת הדודו בו מתבשל בשר השלמים, חַטָּאת של נזיר טהור וְאָשָׁם של נזיר טמא, מָנַיִן שאם נתן את שערו תחת הדודו בו הם מתבשלים, שיצא, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכֵן הַשְּׁלָמִים', שהיה די לתורה לומר 'אשר תחת השלמים', וממה שכתבה 'זבח השלמים' יש לרבות אף חטאת ואשם למצוה זו. ומעתה אף כאן נרבה חטאת ואשם של מצורע לנסכים מהתיבה 'זבח' בלבד, ולא נצטרך ללימוד נוסף. משיבה הגמרא: הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שאפשר לרבות הן חטאת והן אשם מ'זבח', הֵיכָא דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ – ששניהם, החטאת והאשם שוים, כגון בנזיר ששניהם באים להכשירו ולהתירו, החטאת מתירתו בשתיית יין ותגלחת, והאשם [הבא בנזיר שנטמא] מכשירו להתחיל למנות נזירות חדשה בטהרה, אֲבָל הֵיכָא דְּאָשָׁם בא לְהַכְשִׁיר וְחַטָּאת באה לְכַפֵּר, כבמצורע, שהאשם מכשירו להכנס אל מחנה שכינה שהיה אסור בו, והחטאת באה לכפר על החטאים שבגללם נענש בצרעת, בָּעֵינַן תְּרֵי קְרָאֵי – נצרכים שני פסוקים, שאין ללמוד את שניהם מפסוק אחד.

הגמרא מבררת מדוע ריבתה הברייתא קרבנות מצורע דווקא: שנינו בברייתא, 'זֶבַח' זוֹ חַטָּאת מְצוֹרָע. שואלת הגמרא: וְאֵימָא – ושמא נדרוש שזוֹ חַטָּאת וְאָשָׁם דְּנָזִיר – חטאת של נזיר טהור ואשם של נזיר טמא, ומנין לברייתא לרבות חטאת מצורע דווקא. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ – אל יעלה על דעתך לומר כן, דְּתַנְיָא, נאמר בנזיר טהור (במדבר ו יד–טו) 'וְהִקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ לַה' כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ תָּמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים וגו' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם', ומפרשת הברייתא שבְּעוֹלָתוֹ וּבִשְׁלָמָיו בלבד הַכָּתוּב מְדַבֵּר שמביא עמם מנחה ונסכים, ולא בחטאת. אַתָּה אוֹמֵר בְּעוֹלָתוֹ וּבִשְׁלָמָיו, אוֹ שמא אֵינוֹ מדבר רק בעולה ושלמים אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּחַטָּאת נזיר שטעונה נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ', אַיִל בַּכְּלָל של שאר קרבנות נזיר הָיָה, שנאמר בהם 'ומנחתם ונסכיהם', וְלָמָּה יָצָא מן הכלל ונזכר בו מנחה ונסכים בפני עצמו, הרי זה בא לְהַקִּישׁ אֵלָיו את שאר הקרבנות ולומר, מָה אַיִל מְיוּחָד שהוא שלמים וּבָא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה וטעון נסכים, אַף כֹּל מקרבנות נזיר שהוא בָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, והיינו עולתו, טעון נסכים. אבל חטאתו ואשמו שאינם באים בנדר ובנדבה אינם טעונים נסכים. ומפני היקש זה אף אין לרבות חטאת ואשם נזיר מ'זבח' האמור בפרשת נסכים, ועל כן למדה הברייתא ש'זבח' בא לרבות חטאת מצורע.

עוד שנינו בברייתא, 'עוֹלָה' זוֹ עוֹלַת מְצוֹרָע. שואלת הגמרא: וְאֵימָא – ושמא נדרוש שזוֹ עוֹלַת יוֹלֶדֶת, ובא הכתוב לומר שהיא טעונה נסכים. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, עוֹלַת יוֹלֶדֶת שהיא טעונה נסכים, מִסִּיפָא דִּקְרָא נָפְקָא – נלמדת מסוף הפסוק האמור, דְּתַנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, נאמר בפרשת נסכים (במדבר טו ה) 'וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד', ויש לדרוש מן התיבות 'לכבש האחד' שבאו לרבות, 'לַכֶּבֶשׂ' זוֹ עוֹלַת יוֹלֶדֶת שטעונה נסכים, 'הָאֶחָד' זֶה אַחַד עֶשֶׂר שֶׁל מַעֲשֵׂר [שֶׁקָּרֵב שְׁלָמִים] שאף הוא טעון נסכים, וחידוש הוא, שֶׁלֹּא מָצִינוּ לָהּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיְּהֵא הַטָּפֵל חָמוּר מִן הָעִיקָּר, וכאן האחד עשר שנתקדש מכח מה שטעה וקראו עשירי טעון נסכים, בעוד שהעשירי עצמו ['מעשר'] אינו טעון נסכים וכאמור לעיל (צ:). ומשום שכבר נתרבתה עולת יולדת מ'לכבש', ריבתה הברייתא מ'עולה' עולת מצורע.

הגמרא מביאה יישוב אחר על שתי השאלות האמורות: רָבָא אָמַר, אין לשאול מדוע לא דרשה הברייתא מ'זבח' לרבות חטאת ואשם נזיר, ומ'עולה' לרבות עולת יולדת, משום שכיון שבפסוק זה, 'עולה או זבח', ישנם שלשה ריבויים, אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֹשָׁה רִבּוּיִין, חֲזִי אוֹמֵר זֶה מְצוֹרָע, שיש בו שלשה קרבנות, חטאת אשם ועולה, שאילו נזיר ועולת יולדת אינם צריכים שלשה ריבויים, ועל כן אין ללומדם מפסוק זה.

הגמרא דורשת את הפסוק הנאמר באיל: נאמר בפרשת נסכים (במדבר טו ו) 'אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין, וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַתָּקְרִיב רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'". שואלת הגמרא: פסוק זה לָמָּה לִי, הלא כבר נתפרשו נסכי איל בפרשת המוספים בהם נאמר (שם כח יב) 'וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, פסוק זה בא לְרַבּוֹת אֵילוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, והוא האיל שמקריב כהן גדול ביום הכפורים משלו.

שואלת הגמרא: להצריך את אֵילוֹ שֶׁל אַהֲרֹן בנסכים, מִ'בְּמוֹעֲדֵיכֶם' האמור בפרשה זו נָפְקָא [–נלמד], וכאמור לעיל (צ:) שכל הקרבנות הבאים במועדים טעונים נסכים. משיבה הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתך לומר, דְּהָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שדרשנו מ'במועדיכם', אינן אלא בקרבנות דְּצִבּוּר, אֲבָל קרבנות דְּיָחִיד במועדים שמא לֹא יטענו נסכים. לכך צריך את הריבוי 'לאיל' שאילו של אהרן טעון נסכים.

שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא – ומדוע יהא האיל שונה מַעֲלַת יוֹלֶדֶת שהיא קרבן יחיד וטעונה נסכים משום הריבוי ב'לכבש האחד', שכן יש לומר גם באילו של אהרן שיהיה טעון נסכים אף שהוא קרבן יחיד. משיבה הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא הָנֵי מִילֵּי שריבתה תורה עולת יולדת לנסכים, משום שהיא דָּבָר שֶׁאֵין קָבוּעַ לוֹ זְמַן, אֲבָל דָּבָר שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן כאילו של אהרן שאינו בא אלא ביום הכפורים, אֵימָא [–שמא נאמר] שלֹא יהיה טעון נסכים, קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק 'או לאיל' שאף הוא טעון נסכים.

שואלת הגמרא: 'אוֹ לָאַיִל' לָמָּה לִי, שהיה די לומר 'לאיל' ללא התיבה 'או'. משיבה הגמרא: לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגָּם שנסכיו בנסכי איל. שואלת הגמרא: הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר שהפלגס בְּרִיָּה בפני עצמה הוּא ואינו לא כבש ולא איל, דִּתְנַן במשנה (פרה פ"א מ"ג) אודות הפלגס, שאם הִקְרִיבוֹ מֵבִיא עָלָיו נִסְכֵּי אַיִל וְאֵינוֹ עוֹלֶה לוֹ מִזִּבְחוֹ אם הוא מחויב איל או כבש, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מה שמביא עליו נסכי איל משום שנאמר 'אוֹ לָאַיִל', 'אוֹ' לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגָּם לנסכים באיל, והרי זה משום שהפלגס אינו לא כבש ולא איל ומכל מקום נסכיו כנסכי איל. אֶלָּא לְבַר פָּדָא דְּאָמַר אודות מה שאמרה המשנה שמביא נסכי איל, שמַיְיתֵי וּמַתְנֵי – שמביא ומתנה שאם כבש הוא יהיה המותר [מה שיש בנסכי איל יותר מבנסכי כבש] בא בנדבה, ומשום דִּסְפֵיקָא הוּא אם כבש הוא או איל הוא, קשה, וכי אִצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵי סְפֵיקָא – וכי הוצרך הפסוק ללמד שפלגס מביא נסכי איל מפני הספק, בתמיה. מסיקה הגמרא: [וַדַּאי] לְבַר פָּדָא קַשְׁיָא מדוע נאמרה התיבה 'או'.

הגמרא דורשת פסוק נוסף בפרשת נסכים: נאמר (במדבר טו יא) 'כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים אוֹ בָּעִזִּים', וכיון שכבר נתבארו באותה פרשה נסכי שור איל ושה, בא הפסוק לדרשה.

'לַשּׁוֹר הָאֶחָד' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחָלַק [–שחילק] הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי אַיִל שהוא בן שנתיים לְנִסְכֵּי כֶּבֶשׂ שהוא בן שנה, יָכוֹל נְחַלֵּק גם בֵּין נִסְכֵּי פַּר שהוא בן שנתיים לְנִסְכֵּי עֵגֶל שהוא בן שנה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַשּׁוֹר הָאֶחָד', ללמד שכל השוורים, גדולים וקטנים, שוים הם בנסכים.

'אוֹ לָאַיִל' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחָלַק [–שחילק] הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי כבש בֶּן שָׁנָה לְנִסְכֵּי איל שהוא בֶּן שְׁתַּיִם, יָכוֹל נְחַלֵּק גם בֵּין נִסְכֵּי איל בֶּן שְׁתַּיִם לְנִסְכֵּי איל בֶּן שָׁלֹשׁ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד', ללמד שכל האילים שוים בנסכים.

'אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחָלַק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי כֶּבֶשׂ לְנִסְכֵּי אַיִל שהם זכרים, יָכוֹל נְחַלֵּק כמו כן לגבי נקבות בֵּין נִסְכֵּי כִּבְשָׂה שהיא בת שנתה לְנִסְכֵּי רְחֵלָה שהיא בת שתי שנים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אוֹ לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים', ללמד שבנקבות אין לחלק בין בת שנתה לבת שתי שנים.

'אוֹ בָּעִזִּים' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, שהלא עז בכלל כבש הוא לכל דבריו, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחָלַק הַכָּתוּב בֵּין נִסְכֵּי כֶּבֶשׂ לְנִסְכֵּי אַיִל, יָכוֹל נְחַלֵּק בֵּין נִסְכֵּי גְּדִי שהוא עז צעיר לְנִסְכֵּי שָׂעִיר שהוא עז גדול יותר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אוֹ בָּעִזִּים', ללמד שכל העיזים, גדולים וקטנים, שוים המה לנסכים.

הגמרא מביאה דברים בענין זה: אָמַר רַב פָּפָּא, בְּדִיק לָן – בחן אותנו רָבָא ושאלנו,

נִסְכֵּי רְחֵלָה שהיא בת שתי שנים, בְּכַמָּה. ורצה לנסותנו אם יודעים אנו לחלק בזה בין זכר לנקבה. וּפַשְׁטִינָא לֵיהּ – פשטנו לו ספק זה מִמַּתְנִיתִין בשקלים (פ"ה מ"ג) אודות מי שהביא קרבן ולא הביא עמו נסכים, שהיה נותן מעות לגזבר והלה היה נותן לו חותמת להראותה לממונים על הנסכים והיו נותנים לו את הדרוש לו לקרבנו, ומבואר שם שהחותם שהיה רשום עליו 'גְּדִי' היה מְשַׁמֵּשׁ לִנְסְכֵּי צֹאן בין שֶׁל גְּדוֹלִים ובין שֶׁל קְטַנִּים, בין שֶׁל זְכָרִים ובין שֶׁל נְקֵבוֹת, חוּץ מִלְּנִסְכִּים שֶׁל אֵילִים שהיו שונים. והרי דברי המשנה סותרים את עצמם, שמתחילה אמרה שדין נסכים אחד לצאן גדולים וקטנים, ושוב אמרה שאילים חלוקים בנסכיהם מהכבשים. אלא שמה שאמרה המשנה 'של גדולים ושל קטנים' הכוונה לנקבות דווקא, שבהן אין לחלק בין גדולים וקטנים, ומידת נסכים אחת לכבשה ולרחלה.

משנה

המשנה עוסקת בדיני סמיכה על הקרבנות: כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהַצִּבּוּר מביאים, אֵין בָּהֶן דִּין סְמִיכָה, דהיינו שהבעלים מניחים את הידים על ראש הקרבן ונשענים עליו, חוּץ מִן הַפָּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת – פר שמביא הקהל לחטאת אם עברו רוב ישראל על אחת המצוות בהוראת בית דין, ופר זה הסנהדרין סומכים עליו, וְחוּץ מֵהַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לעזאזל ביום הכפורים, שהכהן הגדול סומך עליו. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף שָׂעִיר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – שעיר שמביא הקהל לחטאת אם עבדו רוב ישראל עבודה זרה בשוגג על פי הוראת בית דין, גם הוא טעון סמיכה.

כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שהַיָּחִיד מביא, טְעוּנִין סְמִיכָה, חוּץ מִן הַבְּכוֹר – בכור בהמה טהורה, וְהַמַּעֲשֵׂר – מעשר בהמה, וְהַפֶּסַח – קרבן פסח, שאינם טעונים סמיכה.

וְהַיּוֹרֵשׁ – מי שאביו התנדב להביא קרבן עולה או שלמים ומת, בנו סוֹמֵךְ על הקרבן. וְכן מֵבִיא היורש את הַנְּסָכִים שאביו התחייב להביא עם הקרבן, וּמֵימֵר – וכן יכול היורש להמיר את הקרבן שירש בבהמה אחרת, והקרבן וגם התמורה קדושים, כאילו אביו המיר.

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, כָּל קָרְבָּנוֹת הַצִּבּוּר אֵין בָּהֶן סְמִיכָה, חוּץ מִפַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת וְשָׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שָׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֵין בָּהֶן סְמִיכָה. ומוסיף רבי יהודה, וְאֶת מִי אֲבִיא תַּחְתֵּיהֶם – איזה קרבן ציבור שחייב סמיכה אכניס במקום שעירי עבודת כוכבים, אביא תחתיהם את הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לעזאזל ביום הכפורים, שהוא חייב בסמיכה.

הגמרא מפסיקה באמצע דברי הברייתא ומקשה על דברי רבי יהודה: וכי לֹא סָגְיָא דְּלֵא מְעַיֵּל – האם אי אפשר שלא יכניס קרבן ציבור אחר תחתיהם, וכי משום שבשעירי עבודת כוכבים אין סמיכה, בהכרח שיש קרבן אחר הטעון סמיכה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִינָא, גְּמִירִי – למדו הלכה למשה מסיני, שיש שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּקרבנות צִבּוּר, וממילא אם שעירי עבודת כוכבים התמעטו מסמיכה, בהכרח שיש קרבן ציבור אחר שחייב סמיכה.

הגמרא ממשיכה בהבאת דברי הברייתא: אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן לרבי יהודה, וְהָלֹא אֵין סְמִיכָה אֶלָּא בְּבַעֲלִים, וְזֶה – שעיר המשתלח, אַהֲרֹן וּבָנָיו – אהרן או הכהנים הגדולים הבאים אחריו סוֹמְכִין בּוֹ, והם אינם הבעלים של הקרבן, וממילא סמיכה זו אינה עיקר, וכיצד אתה מונה את השעיר המשתלח כאחד משני קרבנות הציבור שיש בהם סמיכה.

אָמַר לוֹ רבי יהודה לרבי שמעון, אַף זֶה – גם שעיר המשתלח נחשב שהבעלים סומכים עליו, שכן גם אַהֲרֹן וּבָנָיו מִתְכַּפְּרִין בּוֹ עם שאר ישראל, ולכן נחשבים גם הם כבעלי הקרבן.

הגמרא תולה את מחלוקתם במחלוקת אחרת שנחלקו: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאָזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ – דבר זה שאמרו רבי יהודה ורבי שמעון, לשיטתם אמרוהו. דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא טז לג) לגבי פר ושעיר שמקריב הכהן הגדול ביום הכפורים, 'וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר'. דורשת הברייתא את הפסוק, 'וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ' זֶה לִפְנֵי וְלִפְנִים – קודש הקדשים, 'וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד' זֶה הַהֵיכָל, 'מִזְבֵּחַ' כְּמִשְׁמָעוֹ, 'יְכַפֵּר' אֵלּוּ הָעֲזָרוֹת, שהפר והשעיר מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו, דהיינו על טמא שנכנס לאהל מועד או להיכל או לעזרה, או שנגע במזבח, הפר מכפר על הכהנים, והשעיר על ישראל. ואת המשך הפסוק דורשת הברייתא, 'כֹּהֲנִים', כְּמִשְׁמָעוֹ. 'עַל כָּל עַם הַקָּהָל', אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. 'יְכַפֵּר', אֵלּוּ הַלְּוִיִּם. ובתיבות אלו הוּשְׁווּ כּוּלָּן – הכהנים הלויים והישראלים לְכַפָּרָה אַחַת, דהיינו שיש כפרה אחת שמכפרת על כולם, שֶׁכּוּלָּם מִתְכַּפְּרִין בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ על שאר עבירות, חוץ מטומאת מקדש וקדשיו. אלו הם דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בדבר אחד אני מסכים עם רבי יהודה, שבְּשֵׁם שֶׁדַּם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו. אך בזאת אני חולק על רבי יהודה, שלדבריו הכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח על שאר עבירות, ואני סובר שהם מתכפרים על שאר עבירות בוידוי שמתוודה הכהן הגדול על הפר, שבְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּי שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, כָּךְ הִוִּידּוּי שֶׁל הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת. נמצא, שלרבי שמעון הכהנים אינם מתכפרים כלל בשעיר המשתלח, ולכן הם אינם נקראים 'בעלים' כלפיו לסמוך עליו. ואילו לרבי יהודה שהשעיר המשתלח מכפר גם על הכהנים, נקראים אהרן ובניו 'בעלים' עליו, ויכולים לסמוך עליו.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא – הרי וַדַּאי שכהנים ולויים וישראלים הוּשְׁווּ כולם לכפרה אחת, שהרי כך נדרש מהפסוק, ולגבי מה הושוו, הרי לשיטתו השעיר המשתלח מכפר רק על ישראל, והפר מכפר רק על הכהנים. מתרצת הגמרא: אִין – אכן, גם לרבי שמעון הוּשְׁווּ כולם זה לזה דִּבְנֵי כַפָּרָה נִינְהוּ – שכולם מתכפרים בעבודת הכהן הגדול, מִיהוּ כָּל חַד וְחַד מִכַּפַּר בִּדְנַפְשֵׁיהּ – אולם כל אחד ואחד מהם מתכפר בקרבן שלו, הכהנים בפר, וישראל בשעיר המשתלח.

הגמרא מסכמת במה נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון: לְרַבִּי יְהוּדָה, על טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו יִשְׂרָאֵל מִכַּפְּרִי – מתכפרים בְּדַם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, וְכֹהֲנִים מתכפרים בְּפַר שֶׁל אַהֲרֹן, וּבִשְׁאָר עֲבֵירוֹת, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מִכַּפְּרִי בְּוִידּוּי הנאמר על הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. ולְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הפר אינו מכפר לכהנים רק על טומאת מקדש וקדשיו, אלא בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת נַמִּי, כֹּהֲנִים בְּוִידּוּי דְּפַר מִתְכַּפְּרִי – גם בשאר עבירות הכהנים מתכפרים בוידוי שעל הפר, ואילו השעיר המשתלח מכפר רק על ישראל.

מוסיפה הגמרא: כִּדְקָתָנֵי – וכן שנינו במשנה (שבועות ב:), אֶחָד יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד כֹּהֲנִים, וְאֶחָד כֹּהֵן מָשִׁיחַ – הכהן הגדול שנמשח בשמן המשחה, כולם שוים לענין שעיר המשתלח, שמתכפרים בו על כל העבירות, חוץ מטומאת מקדש וקדשיו. מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשִׁיחַ, אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, ודם השעיר הנעשה בפנים מכפר על ישראל על טומאת מקדש וקדשיו [זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה]. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בדבר אחד אני מסכים עם רבי יהודה, שבְּשֵׁם שֶׁדַּם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל על טומאת מקדש וקדשיו, כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים על טומאת מקדש וקדשיו. אך בזאת אני חולק על רבי יהודה, שלדבריו הכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח על שאר עבירות, ואני סובר שהם מתכפרים על שאר עבירות בוידוי שעל הפר, שבְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל על שאר עבירות, כָּךְ וִידּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים על שאר עבירות.

המשך בעמוד כ

רש"י

נסכי רחלה בכמה – יין היא צריכה? שהיה רצונו לנסותינו אם היינו מפרישין בין זכר לנקבה. ענין אחר: בין רחלה לכבשה. ואמרינן ליה: מתניתין היא במסכת שקלים, ארבע חותמות היו במקדש, "עגל", "זכר", "גדי", "חוטא". "גדי" – משמש נסכי צאן. שמאותו חותם שכתוב עליו "גדי", היו לוקחין נסכים לקרבן צאן. "בין גדולים בין קטנים, בין זכרים בין נקבות" – דהיינו נמי לכבשה ורחלה. דכולן נסכיהן שוין. "חוץ משל אילים" – שלא היו נוטלין משם לצורך נסכי אילים, לפי שאין נסכין שוין לנסכין דהני. דהכבש היה טעון רביעית ההין לעשרון אחד. מי שהיה מבקש נסכים, הלך אצל יוחנן הממונה על החותמות, ונותן על נסכיו, ונותן לו חותם, והולך אצל גזבר הממונה על היין ונותן לו חותם, והוא נותן לו נסכים. **משנה** היורש סומך – על קרבן אביו לאחר מיתת אביו. **ומביא נסכים** – שהיה אביו חייב להביא עם הזבח. **וממר** – שיכול להמיר בקרבן אביו כאביו. **גמרא** וזה – שעיר המשתלח – אהרן ובניו סומכין בו, ולא בעלים, ולא הויא סמיכה. **אמר לו רבי יהודה אף זה אהרן ובניו מתכפרים** – עם הצבור, וסמיכה בבעלים היא. **וכפר את מקדש הקדש וה כו'** – אחר שגמר כל ההזאות, והיה נוטל מדם הפר ומדם השעיר הנעשה בפנים. ומכפר על טומאת מקדש וקדשיו שהיתה בה ידיעה בתחלה, ואין בה ידיעה בסוף. "בין לפני ולפנים" – בין דהיכל בין דעזרות. ומכפר דם השעיר – על ישראל, ודם הפר – על הכהנים. **כהנים והקהל והלוים הושוו** – שכולן מתכפרין בשעיר המשתלח בשאר עבירות. וכיון דמתכפרין בו הכהנים – הויא סמיכה בבעלים. **ורבי שמעון אומר** – אין, דודאי בהא אמינא כוותך, דכשם שמתכפרין בשעיר הנעשה בפנים וכו'. אבל בהא – לא אמינא כוותך, דכשם שוידוי וכו'. **ורבי שמעון** – דאומר דאין הכהנים מתכפרין בשעיר המשתלח, הא קתני ברייתא דהושוו, כלומר שמתכפרין בשעיר? **אמר לך מאי הושוו דבני כפרה נינהו אבל כל חד וחד מכפר בדנפשיה** – ישראל – בדם השעיר, והכהנים – בדם הפר. **אחד ישראל אחד כהן משיח ואחד כהנים** – מתכפרין בשאר עבירות בשעיר המשתלח. **מה בין ישראל לכהנים וכו'** – זו דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר וכו'. **תנו רבנן וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר** – דכתיב בפר העלם דבר של צבור כו'. **ואין שעירי עבודה זרה טעונים סמיכה** – ושתי סמיכות הן: פר העלם דבר של צבור, ופר הבא על כל המצות, [דגמר מ"עיני" "עיני" מפר העלם דבר של צבור]. **אלא באהרן** – כלומר, בבהן, ואף על גב דכהנים לא עבדו [עבודה זרה] סומך הכהן על השעיר. **החי** – "וסמך אהרן וגו' השעיר החי" (ויקרא טז).

ואין

תוספות

וכפר את מקדש הקודש זה לפני ולפנים אהל מועד זה היכל מזבח כמשמעו — בפרק קמא דשבועות (יג,ב) פירש בקונטרס: דמיירי בטמא ששימש לפני ולפנים, או בהיכל או במזבח. ותימה: דלא אשכחן דמכפר שעיר הנעשה בפנים אמשמש בטומאה! וכאן פירש בקונטרס: דמיירי בטמא שנכנס לפני ולפנים, או נגע במזבח. וקשה: דאמאי בעי קרא הכא אכל חד וחד, הא בפרק שני דשבועות (טז,ב) נפקא כרת בכולהו מחד קרא, מדכתיב "משכן" ו"מקדש" — אם אינו ענין לטומאה שבחוץ, תנהו ענין לטומאה שבפנים! ושמא מאחר דנפקא לן הכא בכולהו דמתכפרין, לא מיבעי לענין כרת אלא חד קרא. ועוד קשה: הא דתניא בפרק קמא דשבועות (ז,ב): "וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל", שיש לי בענין הזה להביא שלש טומאות: טומאת עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. וקאמר רבי שמעון: ממקומו הוא מוכרח, הוה ליה למימר מהכא דעל כרחך בטומאת הקודש הכתוב מדבר! ועוד: דבסוף "הוציאו לו" (יומא סא,א) מייתי לה אמתניתין ב"נשפך הדם — יביא אחר, ויחזור ויזה תחלה בפנים. וכן בהיכל, וכן במזבח הזהב" — משמע בהדיא דלענין הזאות דריש, דמזה על בין הבדים ועל הפרוכת ועל מזבח הזהב, ושירי הדם — על יסוד מזבח החיצון. וקרי ליה למזבח החיצון "עזרות" — לפי שהיה בעזרה, דאיכא עזרת כהנים ועזרת ישראל דקדושתם שוה ליחשב מחנה שכינה. ואף על גב דכולהו הזאות כבר כתיבי, ואפילו עיכובא דרשינן מ"ובלה" בפרק שני דשבועות (טז,ב): אם כילה — כיפר, ואם לא כילה — לא כיפר. איצטריך האי קרא, דלא תימא: הני מילי — אהרן, להכי כתב רחמנא "וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא", כדדרשינן בתורת כהנים, וכתיב בתריה "וכפר את מקדש הקודש". **הושוו** כולן לכפרה אחת שמתכפרין בשעיר המשתלח — אבל בשעיר הנעשה בפנים — לא הושוו, דאין כהנים מתכפרים. כדדרשינן בפרק קמא דשבועות (יג,ב): דכתיב "אשר לעם" ואם תאמר: הולים במה מתכפרים? אי בשעיר הנעשה בפנים — "אשר לעם" כתיב, ואיכא למאן דאמר בפרק "הזורע" (חולין קלא,ב): לוים לא איקרו "עם". ואי בפרו של אהרן — "ביתו" כתיב, דהיינו כהנים! ויש לומר: דמתכפרין בשעיר הנעשה בפנים, מאחר דכתיב "יכפר" — אלו הלוים, דאשמועינן קרא דמתכפרין.

ואין שעירי עבודה זרה טעונין סמיכה — ואיצטריך קרא למעוטי, דלא תילף מפר העלם דבר של צבור, דזה צבור והאי צבור. אי נמי: משום דרבי שמעון מרבי להו בסמוך מדכתיב (ויקרא ד) "וסמך ידו על ראש השעיר". ורבי יהודה מוקי לה: לרבות שעיר נחשון. ואיפכא לא מסתברא ליה למימר, דמ"החי" ממעט שעיר נחשון, ומ"השעיר" ירבה שעירי עבודה זרה — משום דמ"השעיר", דכתיב גבי נשיא, אית לן לרבויי טפי נמי שעיר נשיא כמו שעיר דנחשון. ולי נראה: דלהכי ליכא למימר "חי" למעט [שעיר] נחשון, משום דאי אמרת בשלמא לרבות — שפיר. אלא אי אמרת למעט — לשתוק קרא מיניה, דשעה מדורות לא ילפינן, כדאמר פרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות נט,א) גבי מנחת שמיני ללבונה.

נִסְכֵּי רְחֵלָה בְּכַמָּה? וּפְשִׁטִינָא לֵיהּ מִמַּתְנִיתִין: גְּדִי מְשַׁמֵּשׁ נִסְכֵּי צֹאן שֶׁל גְּדוֹלִים וְשֶׁל קְטַנִּים, שֶׁל זְכָרִים וְשֶׁל נְקֵבוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אֵילִים. **מִשְׁנָה** כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר אֵין בָּהֶן סְמִיכָה, חוּץ מִן הַפָּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף שָׂעִיר עֲבוֹדָה זָרָה. כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד טְעוּנִין סְמִיכָה, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח. וְהַיּוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ, וּמֵבִיא נְסָכִים, וּמִימֵר. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר אֵין בָּהֶן סְמִיכָה, חוּץ מִפַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין בָּהֶן סְמִיכָה, וְאֵת מִי אָבִיא תַּחְתֵּיהֶם? שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. - לֹא סַגְיָא דְּלָא מְעַיֵּיל? - אֲמַר רָבִינָא: גְּמִירִי שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּצִבּוּר. אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן: וַהֲלֹא אֵין סְמִיכָה אֶלָּא בִּבְעָלִים, וְזֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו סוֹמְכִין בּוֹ! אָמַר לוֹ: אַף זֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו מִתְכַּפְּרִין בּוֹ. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דְּתַנְיָא: "וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ" - זֶה לִפְנַי וְלִפְנִים, "וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד" - זֶה הֵיכָל, "מִזְבֵּחַ" - כְּמַשְׁמָעוֹ, "יְכַפֵּר" - אֵלּוּ הָעֲזָרוֹת, "כֹּהֲנִים" - כְּמַשְׁמָעָן, "עַל כָּל עַם הַקָּהָל" - אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, "יְכַפֵּר" - אֵלּוּ הַלְּוִיִּם. הוּשְׁוּ כּוּלָּן לְכַפָּרָה אַחַת שֶׁמִּתְכַּפְּרִין בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁדַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּפְּנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו. כְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּי שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, כָּךְ וִידּוּי שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא וַדַּאי הוּשְׁוּ! - אִין, הוּשְׁוּ דִּבְנֵי כַפָּרָה נִינְהוּ, מִיהוּ כָּל חַד וְחַד מְכַפֵּר בִּדְנַפְשֵׁיהּ. לְרַבִּי יְהוּדָה, טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו יִשְׂרָאֵל מִכַּפְּרֵי בְּדַם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפְנִים, וְכֹהֲנִים בְּפָר שֶׁל אַהֲרֹן, בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת אֵלּוּ וְאֵלּוּ מִכַּפְּרֵי בְּוִידּוּי שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת נַמִּי כֹּהֲנִים בְּוִידּוּי דְּפָר מִתְכַּפְּרֵי, כְּדִקָתָנֵי. אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשִׁיחַ, מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשִׁיחַ? אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים. כְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר" - פָּר טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טְעוּנִין סְמִיכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: פָּר טָעוּן סְמִיכָה בִּזְקֵנִים, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טָעוּן סְמִיכָה בִּזְקֵנִים, אֶלָּא בְּאַהֲרֹן. וּרְמִינְהוּ: "הַחַי" - הַחַי טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טְעוּנִין סְמִיכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: חַי טָעוּן סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן,

ואין

מנחות. פרק עשירי – שתי מידות דף צב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

הא לרבי שמעון סמיכה בבעלים בעינן — ואהרן לאו בעלים הוא. דאי משום שמתכפר עם כל ישראל — הא אמר רבי שמעון במסכת הוריות (ה,א): פר ושעיר לכל שבטו! והא דחשיבי זקנים בעלים, אף על פי שיש פר ושעיר לבית דין בפני עצמן — כיון דעל ידיהן נעשה החטא, קרי להו "בעלים". **גירסא** בעלמא — לישנא אחרינא פירש בקונטרס: כלומר דרבי יהודה לית ליה הלכה למשה מסיני בשתי סמיכות, אלא בגירסא בעלמא נקט להו, וליף להו מקראי. וקשה: דבפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות סב,ב) פריך: ויהו זבחי שלמי צבור טעונין סמיכה מקל וחומר! ומשני: גמירי, שתי סמיכות בצבור! ויש לומר: דהתם מיירי לרבי שמעון, דאית ליה גמרא, כדאמר נמי בסמוך לרבינא. ורבי יהודה הוה ממעט זבחי שלמי צבור מ"הפר". עוד פירש לשון אחר: גירסא בעלמא, קראי אסמכתא בעלמא, לאוקמי גירסא לסימנא.

איכא למיפרך — תימה: נילף מהקישא דכל הקרבנות, כדדרשינן (זבחים ז,ב): "ביום צוותו" — זה בכור, מעשר ופסח. **שבן** טעונין נסכים ותנופת חזה ושוק — וכי תימא: חטאת ואשם יוכיחו — מה לכולהו, דמתן דמים מרובה למזבח. תאמר בהני, דבמתנה אחת.

קראי

ואין שעירי עבודה זרה טעונין סמיכה באהרן אלא בזקנים – וקשיא דרבי שמעון אדרבי שמעון, דהתם אמר באהרן והכא אומר בזקנים! **והאמר סמיכה בבעלים** – ובעלים דשעירי עבודה זרה – היינו זקנים, ולא בכהנים. **והכי קאמר** ליה – רבי שמעון לרבי יהודה: מ"פר" לא משמע ליה דממעט עבודה זרה, ד"פר" צריך לגופיה, ודאי שעירי עבודה זרה טעונים סמיכה. ואי שמיע לך מרבך דלא בעי סמיכה – באהרן הוא דמשמע, דלא בעי סמיכה ביה אלא בזקנים. ומיעוטא דאהרן לא מ"הפר" אתי, אלא מ"החי" בדקאמר, דשעיר ממעט שעיר, ואין הפר ממעט שעיר. ולהכי קמתרץ בהאי עניינא, דהכי קאמר ליה לרבי שמעון וכו'. משום דרבי יהודה מפיק טעמיה מ"פר", והוא מהדר ליה מ"החי". ענין אחר: מדאיצטריך סמיכה בשעיר המשתלח למעט מבעלים, אלא באהרן בלבד סגי – מכלל דבעלמא, דהיינו שעיר עבודה זרה טעונה סמיכה בבעלים, דהיינו בזקנים. ולא מפי הרב. **ורבי יהודה למה לי למעוטי** – שעירי עבודה זרה מקראי, מ"פר" ומן "החי"? **והאמר רבינא גמירי שתי סמיכות בצבור** – ותו לא, וכיון דאמר במתניתין "חוץ מפר העלם דבר של צבור ושעיר המשתלח" – היינו שתי סמיכות, ולא צריך קרא למעוטינהו בברייתא מקראי! **גירסא בעלמא** – כלומר, ודאי לא צריך למעוטינהו טפי מקראי, אלא להכי הדר ומעטינהו – משום "גירסא בעלמא", שתהא רגיל: "שתי סמיכות בצבור" ותו לא. וקראי – אסמכתא בעלמא. ענין אחר: "גירסא בעלמא" – ודאי לא צריכי קראי, אלא כך קיבלה רבי יהודה מרבו בלשון זה. כך שמעתי. ולרבי שמעון, אף על גב דמרבה שעירי עבודה זרה לסמיכה, אפילו הכי ליכא אלא שתי סמיכות בצבור, דהא גמר שתי סמיכות בצבור לרבי שמעון – היינו בבעלים, ושעיר המשתלח אין טען סמיכה בבעלים, דבני אהרן לרבי שמעון אין מתכפרין בשעיר המשתלח. אבל לרבי יהודה דלא בעי סמיכה בבעלים – איצטריך. **ורבי שמעון** – דפשיטא ליה דשעירי עבודה זרה טעונין סמיכה בזקנים, מנלן? **נפקא** ליה **מדתניא וסמך ידו** – דכתיב בשעיר נשיא. **לרבות שעיר נחשון לסמיכה** – שהרי הוא נמי שעיר נשיא. ואי קשיא לך: דתנן "כל קרבנות היחיד טעונין סמיכה", והאי נמי קרבן יחיד הוא, ולמה לי קרא? אפילו הכי איצטריך קרא לרבויי לסמיכה, דשעה מדורות לא ילפינן. **ורבי שמעון אמר לרבות שעירי עבודה זרה** – שהן נמי שעיר לסמיכה. **שהיה רבי שמעון אומר וכו'** – ושעירי עבודה זרה נמי נכנס דמן לפנים. לאפוקי שעיר נחשון, דאין דמו נכנס לפנים. **למה לי** – מאחר דמרבה ליה מקראי? **סימנא בעלמא** – דכל חטאת שנכנס דמה וכו'. **ולרבי שמעון** – דאמר: לרבות שעירי עבודה זרה, אימא: לרבות שעיר יום הכפורים הנעשה בפנים, דהא נכנס דמו לפנים! **לא סלקא דעתך דומיא דשעיר נשיא דמכפר על עבירות מצוה ידועה** – לאפוקי שעיר הנעשה בפנים, דמכפר על טומאת מקדש וקדשיו שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף. **ולרבינא דאמר גמירי וכו'** – לרבי שמעון קמבעיא ליה: כיון דאמר רבי שמעון בבעלים, וגמירי שתי סמיכות בצבור – הא ודאי פשיטא לן דהיינו פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודה זרה, דהני איתנהו בבעלים – לאפוקי שעיר המשתלח, דלא הוי סמיכה בבעלים, דהא לרבי שמעון אין אהרן ובניו מתכפרין בו, ולמה לי קרא לרבות שעירי עבודה זרה לסמיכה? **דאי מקרא** – מן "החי" הוה אמינא: זבחי שלמי צבור טעונים נמי סמיכה, מקל וחומר, כדתנן בפרק "כל המנחות" (מנחות סב,ב): ומה זבחי שלמי יחיד, שאין טעונין תנופה חזין ושחוטין – טעונין סמיכה. זבחי שלמי צבור, וכו'. והכי קאמר: חי – טעון סמיכה באהרן, ולא שלמי צבור טעונין סמיכה באהרן, אלא בזקנים ואיכא שלשה סמיכות בצבור, להכי איצטריך הילכתא דשתי סמיכות בצבור, ותו לא. **לא ידעינן הי נינהו** – אותן שתי סמיכות: אי דזבחי שלמי צבור, אי דעבודה זרה – קא משמע לן איידך קרא "השעיר", לרבות שעירי עבודה זרה, דומיא דשעיר נשיא. לאפוקי זבחי שלמי צבור – דלא דומיא דשעיר נשיא הוא. ואי כתב "השעיר" – הוה אמינא: סמיכת שעירי עבודה זרה באהרן. הוא להכי איצטריך "החי" – למימר: דחי טעון סמיכה באהרן, ולא שעירי עבודה זרה טעונין סמיכה באהרן, אלא בזקנים. האי דאמר רבי שמעון במתניתין "אף שעירי עבודה זרה" – לאו משום דקסבר: שלשה סמיכות בצבור. אלא קסבר: שעירי עבודה זרה טעונין סמיכה כאלו, פר העלם דבר של צבור ושעיר המשתלח. ולעולם שתי סמיכות בעינן בצבור בבעלים עצמן ולא בכהנים – דהיינו, פר העלם דבר ושעירי עבודה זרה.

רש"י

וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טְעוּנִין סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן אֶלָּא בִּזְקֵנִים! אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: וְתִסְבְּרָא דְּהָךְ קַמַּיְיתָא מִתָּרַצְתָּא הִיא? הָא אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: סְמִיכָה בִּבְעָלִים בָּעֵינַן! אֶלָּא תְּרֵיץ הָכִי: "הַפָּר" - פָּר טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טְעוּנִין סְמִיכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "הַחַי" - חַי טָעוּן סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן, וְאֵין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה טְעוּנִין סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן אֶלָּא בִּזְקֵנִים. וְהָכִי קָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבִּי יְהוּדָה: שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוּ סְמִיכָה, וְאִי שְׁמִיעַ לָךְ דְּלָא בָּעוּ סְמִיכָה - בְּאַהֲרֹן הוּא דִּשְׁמִיעַ לָךְ, וּמִיעוּטָא מִ"הַחַי" הוּא. וְרַבִּי יְהוּדָה לָמָּה לִי לְמַעֲטִינְהוּ מִקְּרָא? וְהָא אֲמַר רָבִינָא: גְּמִירִי שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּצִבּוּר! - גִּירְסָא בְּעָלְמָא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה דְּבָעֵיָא סְמִיכָה מְנָלַן? נָפְקָא לָן מִדְּתַנְיָא: "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר" - לְרַבּוֹת שְׂעִיר נַחְשׁוֹן לִסְמִיכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְרַבּוֹת שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה לִסְמִיכָה. שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל חַטָּאת שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לִפְנִים טְעוּנָה סְמִיכָה. לָמָּה לִי לְמִימְרָא "שֶׁהָיָה"? - סִימָנָא בְּעָלְמָא. וְאִימָא: שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים! - דּוּמְיָא דִּשְׂעִיר נָשִׂיא דִּמְכַפֵּר עַל עֲבֵירוֹת מִצְוָה יְדוּעָה. וּלְרַבִּינָא דַּאֲמַר: גְּמִירִי שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּצִיבּוּר, קְרָאֵי לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ הִלְכְתָא וְאִיצְטְרִיךְ קְרָאֵי. דְּאִי מִקְּרָא, הֲוָה אָמִינָא: זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִיבּוּר, כִּי קַשְׁיָא אַמַּתְנִיתִין דְּהָךְ פִּירְקָא דְּ"כָל הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת", אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שְׁלֹשָׁה מִינִין טְעוּנִין שָׁלֹשׁ מִצְוֹת, לֵיתֵי בְּקַל וְחוֹמֶר, וִיהוּ זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִיבּוּר טְעוּנִין סְמִיכָה מִקַּל וָחוֹמֶר: מַה שַׁלְמֵי יָחִיד שֶׁאֵין טְעוּנִין תְּנוּפָה חַיִּים טְעוּנִין סְמִיכָה חַיִּים וכו', אִיצְטְרִיךְ הִלְכְתָא. וְאִי מֵהִלְכְתָא, הֲוָה אָמִינָא לָא יָדְעִינַן הֵי נִינְהוּ, קָמַשְׁמַע לָן דּוּמְיָא דִּשְׂעִיר נָשִׂיא, דִּמְכַפֵּר עַל עֲבֵירוֹת מִצְוָה יְדוּעָה. "כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד טְעוּנִין סְמִיכָה, חוּץ מִבְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח". תָּנוּ רַבָּנַן: "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא הַבְּכוֹר, שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה שְׁלָמִים שֶׁאֵין קְדוּשָּׁתָן מֵרֶחֶם טְעוּנִין סְמִיכָה, בְּכוֹר שֶׁקְּדוּשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה! תַּלְמוּד לוֹמַר: "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא הַבְּכוֹר. "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא מַעֲשֵׂר, שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה שְׁלָמִים שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם טְעוּנִין סְמִיכָה, מַעֲשֵׂר שֶׁמְּקַדֵּשׁ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה! תַּלְמוּד לוֹמַר: "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא מַעֲשֵׂר. "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא פֶּסַח, שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה שְׁלָמִים שֶׁאֵינוֹ בַּ"עֲמוֹד וְהָבֵא" טְעוּנִין סְמִיכָה, פֶּסַח שֶׁהוּא בַּ"עֲמוֹד וְהָבֵא" אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה! תַּלְמוּד לוֹמַר: "קָרְבָּנוֹ" וְלֹא פֶּסַח. - אִיבָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּשְׁלָמִים שֶׁכֵּן טְעוּנִין נְסָכִים וּתְנוּפַת חָזֶה וְשׁוֹק! - קְרָאֵי אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. - אֶלָּא קראי

קרבנו

וְאֵין שְׁעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן, אֶלָּא בִּזְקֵנִים. ונמצא שיש סתירה בדעת רבי שמעון, אם הסמיכה בשעירי עבודת כוכבים היא על ידי כהן או על ידי הזקנים.

מתרצת הגמרא בדרך תמיהה: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, וְתִסְבְּרָא דְּהַהִיא קַמַּיְיתָא מִתַּרְצְתָּא הִיא** – וכי אתה סבור שהברייתא הראשונה היא מתורצת, כלומר נכונה, הרי שנינו בה שהסמיכה בשעירי עבודת כוכבים לרבי שמעון היא על ידי הכהנים, **וְהָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן** בברייתא לעיל (ע"א) לגבי שעיר המשתלח, שסמיכה על ידי הכהנים אינה נחשבת סמיכה, משום **שִׁסְמִיכָה בַּבְּעָלִים בָּעֵינַן,** והכהנים אינם בעלים.

ממשיך רב ששת ומיישב את הסתירה: **אֶלָּא תְּרֵי"ן הָכִי** – תתרץ את הברייתות כך, שמהפסוק (ויקרא ד טו) 'וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר' יש ללמוד, שרק **פָּר** העלם דבר של ציבור **טָעוּן סְמִיכָה, וְאֵין שְׁעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,** אי אפשר למעט שעירים מפסוק העוסק בפר, אלא יש למעט שעירי עבודת כוכבים מהפסוק האמור לגבי שעיר המשתלח (שם טז כא) 'וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי', שרק השעיר החַי, דהיינו שעיר המשתלח, **טָעוּן סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן** – על ידי כהן, **וְאֵין שְׁעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים טְעוּנִין סְמִיכָה בְּאַהֲרֹן, אֶלָּא בִּזְקֵנִים. וּלפי זה הָכִי קָא אָמַר לֵיהּ** – כך אמר לו **רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבִּי יְהוּדָה,** אין הדין כדבריך ששעירי עבודת כוכבים אין צריכים סמיכה, אלא **שְׁעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בָּעוּ** – צריכים **סְמִיכָה, וְאִי שֶׁמִּיעַ לָךְ** – ואם שמעת מרבך **דְּלֵא בָּעוּ סְמִיכָה, בְּאַהֲרֹן הוּא דְּשֶׁמִּיעַ לָךְ** – הכוונה היתה שאינם צריכים סמיכה על ידי כהן, אבל על ידי הזקנים טעונים סמיכה. **וּמשום דמִּיעוּטָא** – המיעוט שממנו נלמד דבר זה, אינו מ'הפר' כדבריך, אלא **מֵ'הַחַי' הוּא** נלמד, ולכן כשהתמעטו שעירי עבודת כוכבים לא התמעטו אלא מסמיכת כהן הכתובה בשעיר המשתלח, אבל סמיכת זקנים יש בהם.

מקשה הגמרא: **וּלדעת רַבִּי יְהוּדָה** שאין סמיכה בשעירי עבודת כוכבים, **לָמָּה לִי לְמַעֲטִינְהוּ מִקְּרָא** – מדוע צריכים למעטם מפסוק, **וְהָא אָמַר רַבִינָא, גְּמִירִי** – למדו הלכה למשה מסיני שיש רק **שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּקרבנות צִיבּוּר,** ומאחר שיש סמיכה בפר העלם דבר של ציבור ובשעיר המשתלח, אם כן בודאי שאין סמיכה בשעירי עבודת כוכבים, שאם כן יש שלש סמיכות בציבור.

משיבה הגמרא: באמת לא הוצרך רבי יהודה למעט זאת מפסוק, והפסוק שהביא הוא **לְגִירְסָא בְּעָלְמָא** – כדי להעמיד את הגירסא, ולסימן בלבד.

מקשה הגמרא: **וּלדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן** הסובר לגבי **שְׁעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּבָעֵי** – שהם צריכים **סְמִיכָה, מְנָלָן** – מנין נלמד דבר זה, שהרי רבי שמעון ממעט מ'החי' שאינם טעונים סמיכה באהרן אלא בזקנים, ומנין למד כן, שמא כוונת הפסוק למעטם לחלוטין מסמיכה.

מתרצת הגמרא: **נָפְקָא לָן** – דבר זה נלמד **מִדְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בשעיר חטאת של נשיא (ויקרא ד כד) 'וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר', **לְרַבּוֹת שְׂעִיר נְחָשׁוֹן לִסְמִיכָה** – לרבות את השעירים שהקריבו נחשון בן עמינדב ושאר הנשיאים בעת חנוכת המזבח, שגם בהם היתה סמיכה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְרַבּוֹת שְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לִסְמִיכָה.** ומוסיפה הברייתא, **שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל חַטָּאת שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לִפְנִים** – לתוך ההיכל או לקודש הקדשים, **טְעוּנָה סְמִיכָה,** ולכן גם שעירי עבודת כוכבים טעונים סמיכה, שהרי הם קרבן חטאת שדמו נכנס להיכל.

שואלת הגמרא על ברייתא זו: **לָמָּה לִי לְמֵימְרָא 'שֶׁהָיָה'** – מדוע הוצרכה הברייתא להוסיף ולומר 'שהיה רבי שמעון אומר' וכו', הרי כבר למד זאת מפסוקים. משיבה הגמרא: **לסִימָנָא בְּעָלְמָא** – הברייתא אמרה זאת לסימן בלבד.

הגמרא מקשה עוד על הברייתא: מנין למד רבי שמעון לרבות מ'השעיר' דווקא שעירי עבודת כוכבים, **וְאִיבָּא** – שמא נאמר שהפסוק מרבה סמיכה **בשְׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים** – שעיר שעלה עליו הגורל לה' ביום הכפורים, וקרב לחטאת בתוך ההיכל, שלא נאמרה בו סמיכה בפירוש.

מתרצת הגמרא: מסתבר לרבות שעירי עבודת כוכבים, **דּוּמְיָא דִּשְׂעִיר נָשִׂיא** – שהם דומים לשעיר נשיא שבו עוסק הכתוב, **דִּשעיר נשיא מְכַפֵּר עַל עֲבֵירוֹת מִצְוָה יְדוּעָה** – שידוע לנשיא שחטא בה, וגם שעירי עבודת כוכבים מכפרים על חטא שנודע לציבור שחטאו בו, אבל שעיר הנעשה בפנים תולה ומכפר רק למי שלא נודע לו שחטא בטומאת מקדש וקדשיו.

מקשה הגמרא קושיא נוספת לדעת רבי שמעון: **וּלְרַבִּינָא דְּאָמַר, גְּמִירִי** – למדו הלכה למשה מסיני שיש רק **שְׁתֵּי סְמִיכוֹת בְּקרבנות צִיבּוּר,** אם כן **קְרָאֵי לָמָּה לִי** – מדוע הוצרך רבי שמעון לרבות סמיכה בשעירי עבודת כוכבים מפסוקים, הרי ודאי שיש בהם סמיכה, שאם לא כן אין שתי סמיכות בציבור, שהרי לרבי שמעון הסמיכה על שעיר המשתלח אינה נחשבת סמיכה, כיון שאינה בבעלים.

מתרצת הגמרא: **אִיצְטְרִיךְ הִלְכְתָא** – צריכים את ההלכה למשה מסיני, **וְאִיצְטְרִיךְ קְרָאֵי** – וצריכים גם את הפסוקים. **דְּאִי מִקְּרָא** – שאם היו לומדים זאת רק מהפסוקים, **הֲוָה אָמְרִינָא זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִיבּוּר** – הייתי אומר שגם קרבן שלמים של ציבור, שהוא שני הכבשים הקריבים בחג השבועות עם שתי שתי הלחם, טעון סמיכה, **כִּי קָשְׁיָא אַמַּתְנִיתִין דְּהַהִיא פִּירְקָא דְ'כָל הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת'** – כמו הקושיא שהקשו על המשנה בפרק 'כל המנחות באות', ששנינו שם (לעיל סא.), **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁלֹשָׁה מִינִין** של קרבנות **טְעוּנִין שָׁלֹשׁ מִצְוֹת** – בכל אחד מהם נוהגות שתים מתוך שלש מצוות, ומבאר שם רבי שמעון, ששלמי יחיד טעונים סמיכה בעודם חיים, ותנופת חזה ושוק לאחר שחיטה, אך אינם טעונים תנופה כשהם חיים. ואילו **זִבְחֵי שַׁלְמֵי** ציבור טעונים תנופה כשהם חיים, ותנופה לאחר שחיטה, ואין בהם סמיכה. והקשו על כך בגמרא שם (**לֵיתֵי בְּקַל וָחוֹמֶר**), **וְיִהוּ זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִיבּוּר טְעוּנִין** גם הם **סְמִיכָה, מִקַּל וָחוֹמֶר** משלמי יחיד, **מַה שַׁלְמֵי יָחִיד שֶׁאֵין טְעוּנִין תְּנוּפָה מחַיִּים, טְעוּנִין סְמִיכָה מחַיִּים וכו',** זבחי שלמי ציבור שטעונים תנופה מחיים, אינו דין שיהיו טעונים סמיכה. ונמצא, שאם היינו לומדים מהפסוקים בלבד, היינו מחייבים סמיכה בזבחי שלמי ציבור, ולכן **אִיצְטְרִיךְ הִלְכְתָא** – צריכים את ההלכה למשה מסיני שיש רק שתי סמיכות בציבור, ללמד שזבחי שלמי ציבור אינם טעונים סמיכה.

וְאִי מֵהִלְכְתָא – אם היתה רק ההלכה למשה מסיני ללא הפסוקים **(הֲוָה אָמְרִינָא) לֹא יָדְעִינַן הֵי נִינְהוּ** – לא היינו יודעים אלו שני קרבנות ציבור טעונים סמיכה, שידוע הדבר שאחד מהם הוא פר העלם דבר של ציבור, שהרי נאמרה בו סמיכה בפירוש, אך לא היינו יודעים אם הקרבן השני הוא שעירי עבודת כוכבים, או שעיר יום הכפורים הנעשה בפנים. **קָמַשְׁמַע לָן** – בא הפסוק האמור בחטאת נשיא ללמדנו, שקרבן הציבור השני שטעון סמיכה הוא שעירי עבודת כוכבים, שהם **דּוּמְיָא דִּשְׂעִיר נָשִׂיא, דִּמְכַפֵּר עַל עֲבֵירוֹת מִצְוָה יְדוּעָה.**

שנינו במשנה: **כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד טְעוּנִין סְמִיכָה, חוּץ מִבְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וָפֶסַח.**

תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, בפרשת קרבן שלמים נאמרה שלש פעמים המלה 'קרבנו' לענין סמיכה, ודורשים מכאן שלש דרשות. האחת, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא הַבְּכוֹר', שאין הבכור טעון סמיכה. **שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא** – יכול היית ללמוד שבכור טעון סמיכה מקל וחומר, **וּמָה** קרבנות **שְׁלָמִים שֶׁאֵין קְדוּשָּׁתָן מֵרֶחֶם** – שאינם קדושים משעת לידתם, אלא רק משעה שהקדישם, **טְעוּנִין סְמִיכָה, בְּכוֹר שֶׁקְּדוּשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם, אֵינוֹ דִּין שֶׁטָּעוּן סְמִיכָה. תַּלְמוּד לוֹמַר** – לפיכך מלמדנו הכתוב, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא הַבְּכוֹר'.

דרשה שניה, 'קָרְבָּנוֹ וְלֹא מַעֲשֵׂר', שאין מעשר בהמה טעון סמיכה. **שֶׁיָּכוֹל וַהֲלֹא דִּין הוּא, וּמָה שְׁלָמִים, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם** – שאינם יכולים לקדש את הבהמה שלפניהם או שלאחריהם, אלא רק הבהמה שהקדיש לשלמים קדושה, **טְעוּנִין סְמִיכָה, מַעֲשֵׂר**

המשך בעמוד קצה

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **מז.** וְכֵן הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁנִּפְסַק מִן הַבֶּגֶד וְרֹאשׁוֹ אֶחָד מְחֻבָּר לַבֶּגֶד כְּגוֹן לוּלָאוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן[רד] אִם הוּא
2 חָשׁוּב אָסוּר לָצֵאת בּוֹ שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשֶׁת כְּלוּם לַבֶּגֶד מַחֲמַת שֶׁנִּפְסַק רֹאשׁוֹ אֶחָד הֲרֵי הוּא מַשּׂוֹי
3 וְאֵינוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד כֵּיוָן שֶׁהוּא חָשׁוּב וְדַעְתּוֹ עָלָיו[רה] אֲבָל אִם אֵינוֹ חָשׁוּב הֲרֵי הוּא בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד וּמֻתָּר
4 לָצֵאת בּוֹ:

חלק ב, הלכות שבת סימן שא, האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך
ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו, סעיף מז

ביאורי הלכה

רד] **וכיוצא בהן** - כפתור שתפור בבגד ונקרעה הלולאה שכנגדו, וכן לולאה התפורה אל הבגד ונקרע הכפתור שכנגדה, כפתור שנתרופף עד שאי אפשר לרוכסו, לולאת בד התפורה בבגד על מנת שיתלו בה את הבגד ונקרע צד אחד שלה, לולאה של חגורת המכנסיים שנקרע צד אחד שלה, כיס שנפער בו חור עד שאינו ראוי לשימוש, רוכסן שיצא מכלל שימוש, כל אלו מותר לצאת בהם - ואפילו דעתו לתקנם או להחליפם לאחר השבת[399].

אך אם יש בהם חשיבות מיוחדת[400] - אין לצאת בהם.

רה] **ודעתו עליו** - כגון שעשויות מחומר חשוב, עד כדי שגם כאשר משליך הבגד מסירם ממנו על מנת ליתנם בבגד אחר[401].

ציונים והוספות

399) בקצות השולחן סי' קטו בדה"ש ס"ק כו הביא מה'נשמת אדם' כלל נ"ו דלולאות שאינם חשובים היינו דוקא בשאין דעתו להשלים מצד השני, אבל אם דעתו להשלים הרי הם חשובים, כמו גבי ציצית לעיל דחשיבי לפי שדעתו להשלים עליהם, ואינם בטלים לגבי הבגד, ואסור לצאת בהם עיי"ש,

ומיהו אם היו לולאות שהם חשובים מצד עצמם אע"פ שאין דעתו להשלים מצד השני אינן בטלות לגבי הבגד ואסור לצאת בו, וכמבואר בשו"ע אדמו"ר סמ"ו לגבי רצועות התלויות באבנט דאם הן של משי - חשובות הן ואינן בטלות, וגבי לולאות כ' אדמו"ר דאינו בטל לגבי הבגד כיון שהוא "חשוב ודעתו עליו", י"ל כוונתו בב' אופנים: אם דעתו להשלים מצד השני חשוב כמו ציצית, והרי זה "חשוב ודעתו עליו", או שהוא של משי והוא חשוב בדעתו דהיינו אפילו אם לא ישלים מצד השני לא ישליכנו לאשפה אלא יצניענו מפני חשיבותו הרי זה ג"כ "חשוב ודעתו עליו", ואינו בטל להבגד, (וכמו באגוד של סמרטוט שמשליכו לארץ אחר שמתירו מהרטיה לפיכך הוא בטל לגבי הרטייה בסעי' כ').

אמנם בבדה"ש מסיק שלולא דברי הנ"א היה לנו לומר שצריך שתהיה חשיבות בציצית מצ"ע, וזה שדעתו לתקנם מהווה הוכחה שהם חשובים בעיניו, וגם אם ייפסקו הציציות לגמרי מהטלית - יצניעם כדי לתקנם, משא"כ בלולאות שאין להם חשיבות, ואם ייקרעו לגמרי לא יצניעם אלא יתפור לולאות חדשות, וגם אם דעתו לחברם, אינו מצד חשיבותם אלא מפני שכיון שצד אחד כבר מחובר, למה יטרח לתפור לולאה חדשה.

אף שבבדה"ש כתב דבריו בתור סברא, מ"מ נראה שכן הוא הפשט בשוע"ר, וכן הבין הפשט בתהלה לדוד ס"ק לב (שאין לחלק בין לולאות שדעתו לחברם או לאו, אף שביאר עניין הציצית באופן שונה מעט (ראה לעיל הערה על סעיף מה)), ובפרט שלכאורה גם את ה'נשמת אדם' אפשר לפרש שדעתו לחברם היינו שצריך חשיבות כלשהי, והא דבשו"ע לא חילק בין דעתו לחברם הוא משום שבד"כ אין להם חשיבות ואין דעתו לחברם.

400) גדר החשיבות מבואר להלן.

401) לשיטת קצות השולחן הנ"ל כל שמדובר בלולאה שאם תפסק לגמרי לא יצניענה על מנת לתפרה שוב אלא יתפור אחרת תחתיה - מותר לצאת בה אפילו בדעתו לתפור הצד שנקרע.

אמנם לשיטת התהל"ד הנ"ל אפילו אם יתפרנה שוב, אם אין בה ערך אמיתי (למכירה) כרצועות של משי - מותר לצאת בה (כך הבין דבריו בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' סא, אמנם הביא מהמנחת שבת סי' פד ס"ק כז שהביא בתהל"ד כמו בבדה"ש דלעיל).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות מציאה/עוברי דרכים – לפי לוח "רב יומי"

כט וכל זמן שהאבדה אצלו חייב לשמרה כראוי כדרך השומרים ולא די לו שיניחנה עם חפצים שלו כי בשלו רשאי הוא להניחם במקום שירצה ואינו רשאי בשל אחרים אלא במקום המשתמר. וכן בפקדון. וכיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש שדרך שמירתו להניח בחצר המשתמרת כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן. ויש שדרך שמירתו להניחו בבית כגון שמלה וטלית וכיוצא בהן. ויש שדרך שמירתו להניחו בתיבה ולנעול עליו כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב. ומעות במקום שאין נוהגים להטמינם בקרקע מפני שאין גנבים מצויים כל כך. וכשמוליכן בדרך צריכים שמירה יתירה שלא יעברו מכנגד פניו עד שיגיע לביתו וינעול בפניהם כראוי. ותיבה שיש בה אוכלין לא יניח בה בגדים כי סתם תיבה היא חתורה אצל עכברים כשיש בה אוכלים וכל שכן חדר שיש בו אוכלין אלא יתלה הבגדים על הנס. ולא יניח אחרים ליכנס בחדר שהפקדון מונח שם אף על פי שאינם בחזקת גנבים רק שאין ידוע לו שהם כשרים ונאמנים:

ל ואין הנפקד רשאי להפקיד ביד אחרים אפילו כשרים ונאמנים יותר ממנו אלא אם כן המפקיד גם כן רגיל להפקיד אצלם תמיד דבר חשוב כזה.

ומכל מקום רשאי למסור הפקדון לאשתו או לאחד מבני ביתו הגדולים לפי שהמפקיד יודע שדרכו של אדם למסור חפציו ביד אשתו ובני ביתו ועל דעת כן הפקיד אצלו. אבל לא ימסור לבנו ולבתו הקטנים ולא ליד אחד מקרוביו שאינו שרוי עמו ואינו סמוך על שלחנו אלא אם כן ידוע להמפקיד שדרכו של נפקד למסור חפציו לזה:

*

לא ואם בא להחזיר הפקדון לא יחזירם ליד אחד מבני ביתו של המפקיד שלא מדעתו. וכן אם בא להחזיר חפץ שהשאילו. וכן בפריעת חובו. אבל יכול להחזיר לאשתו שמן הסתם היא נושאת ונותנת בתוך הבית והבעל מפקיד כל אשר לו בידה:

לב ואם רוצה ליסע לעיר אחרת ואינו רוצה להוליך עמו הפקדון משום אחריות או טורח הדרך ימסרנו לבית דין והם ימסרוהו לנאמן אצלם (וכל זה בפקדון אבל באבדה בכל ענין רשאי למסרה למי שנאמן אצלו לשמרה שהרי לא נעשה שומר עליה אלא ממצות המקום ובכל המצות שלוחו של אדם כמותו):

לג הרואה מים באים לשטוף שדה חבירו או להשחית בניינו חייב לגדור בפניהם למנעם שנאמר לכל אבדת אחיך לרבות אבדת קרקע. וכן כל כיוצא בזה אם אפשר לו להציל חבירו מהפסד חייב הוא לטרוח בכל כחו להצילו.

אבל אינו חייב להוציא ממון על זה אלא אם כן ידוע לו בבירור שחבירו ישלם לו מעצמו. לפיכך אין חיוב השבת אבדה חל על מי שהוא בעל עסק בין במלאכה בין בחנות או בשאר משא ומתן בענין שעל ידי טרחו בהשבת אבדה יגיע לו איזה הפסד מניעת הריוח ושמא לא יחזירנו לו בעל האבדה:

לד ואפילו הפסד הריוח שלו אינו אלא דינר והאבדה או שאר הפסד של חבירו הוא מאה מנה שלו קודם שנאמר אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לכל אדם.

ואף על פי כן יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם. ואם תמיד מדקדק פורק ממנו עול גמילות חסדים וסוף שיצטרך לבריות. ומכל מקום בהפסד מוכיח וברור שלו קודם. ואפילו לשל אביו ורבו. ושל רבו ושל אביו איזה מהם קודם נתבאר בהלכות כבוד רבו ותלמיד חכם:

*

לה וכשם שממון חבירו נדחה מפני ממונו כך הוא נדחה מפני כבודו כגון שהוא חכם או זקן מכובד ומצא כלים פחותים שאין דרכו לישא אותם בידו בפני הבריות אינו חייב ליטפל בהם. ואומד דעתו אילו היה שלו אם היה מחזירם לעצמו כך הוא חייב להחזיר של חבירו ואם לא היה מוחל על כבודו אף אם היו שלו כך בשל חבירו אינו חייב להחזיר. היה דרכו לישא כלים אלו בשדה ואין דרכו לישא אותם בעיר מצאם בעיר אינו חייב להחזיר מצאם בשדה חייב להחזיר עד שיגיעו לרשות הבעלים ואף על פי שהרי נכנס בהם לעיר ואין דרכו בכך הואיל וכבר נתחייב בהם בשדה. ויש אומרים שלא יכניסם אלא מהשדה לעיר ויניחם. וירא שמים יחמיר לעצמו בשל תורה כסברא הראשונה.

וההולך בדרך הטוב והישר יעשה לפנים משורת הדין ומחזיר האבדה בכל מקום ואף על פי שאינה לפי כבודו. וכל אדם יש לו לעשות לפנים משורת הדין כמו שנתבאר למעלה. ויש אומרים שהחכם אינו רשאי לזלזל בכבוד תורתו אלא אם בא לעשות לפנים משורת הדין ישלם מכיסו. ולא אמרו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול אלא בתוספת כבוד בקימה והידור אבל אינו רשאי לזלזל את עצמו בפני הבריות שזהו בזיון התורה. ולסברא הראשונה אין זה בזיון התורה כיון שמתכוין לכבוד שמים שהרי אינו עושה כן בשלו אלא בשל חבירו. ובעל נפש יחוש לעצמו להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה במקום שאפשר כגון שיודע של מי הם כלים אלו וישלם לו ויוצא לדברי הכל (אבל אם אינו יודע של מי הם אי אפשר לו לעשות כדברי הכל כי לסברא הראשונה יש לו ליטלם ולהכריז ומי שיתן בהם סימן יחזירם לו לפנים משורת הדין ולסברא האחרונה יש בזה איסור של תורה):

*

לו ואפילו מי שאינו תלמיד חכם ולא זקן מכובד אלא שהוא איש נכבד מחמת מעלה אחרת כגון עושר או משפחה או דבר אחר ומפני זה הוא מתבייש מהבריות שיודעים ממעלתו ורואים אותו נושא בידו כלים אלו אינו חייב מן הדין. אבל מי שאינו חשוב בעיני הבריות רק שמגביה דעתו ומחשב את עצמו ומתבייש בזה מהבריות ובעיניהם אין זו חרפה לו הרי זה חייב מן הדין להחזירם אף על פי שאילו היה שלו לא היה מחזירם לעצמו:

לז ואין צריך לומר אם לא היה מחזירם לעצמו מחמת הטורח שלא היה חפץ לטרוח לישא אותם לביתו הואיל והם כלים פחותים ודמיהם מועטים ולא מפני שאינם לפי כבודו שהוא חייב מן הדין לטרוח בהם עד שיגיעו לרשות הבעלים כי בשלו הוא רשאי לוותר על ממונו מפני טורח גופו ולא בשל חבירו שהתורה לא חסה אלא על כבוד הבריות ולא על טורח הגוף אפילו טורח מרובה מאד על שוה פרוטה אחת.

אבל אבדה שאינה שוה פרוטה אינו חייב להחזיר ורשאי ליטלה לעצמו אפילו יודע של מי היא שלא אסרה תורה אלא גזל פחות משוה פרוטה שהוא עושה איסור בלקיחתו ממנו (אבל זה שרשאי להגביה האבדה מעל גבי קרקע הואיל והיא אבודה מבעליה שוב אין צריך להחזירה לו שפחות משוה פרוטה אינו נקרא ממון כלל לא לענין מצות השבת אבדה ולא לענין מצות השבת גזלה כמו שיתבאר בהלכות גזלה ולפיכך אין בזו איסור גזלה כמו שיש באבדה שיש בה שוה פרוטה כמו שנתבאר למעלה):

לח וכן אבדת הנכרי מותרת ולא אסרה תורה אלא גזלתו שנעשה איסור בלקיחתה ממנו שנאמר לכל אבדת אחיך פרט לשל נכרי. והמחזירה לו הרי זה עובר עבירה מפני שמחזיק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח. ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה מן התורה וחייב להחזיר כגון אם מצאה במקום רוב ישראל והנכרי ידמה שלא נאבדה רק ישראל גנבוה ממנו.

ואם מצא משכון של ישראל שהיה אצל נכרי ונאבד ממנו חייב להחזיר לבעליו הישראל בחנם כי גוף המשכון הוא של ישראל והשעבוד שהיה בו להנכרי נפקע כשנאבד ממנו. ואינו רשאי להחזירו להנכרי לקדש השם כי בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל אחרים. ואם עלה הרבית על המשכון יותר משוויו שאז הוחלט להנכרי אין צריך להחזירו להישראל:

*

לט וישראל העובד עבודה זרה או מחלל שבתות בפרהסיא שדינו כמומר לכל התורה כולה אינו בכלל אחיך ודינו שאסור להחזיר לו אבדה. וכן האפיקורסים והם הכופרים בתורה ובנבואה מישראל. וכן המומר לכל התורה כולה או רובה חוץ מחילול שבת ועבודה זרה.

אבל המומר למקצת המצות כגון אוכל נבלות לתיאבון או עובר שאר עבירות לתיאבון ולא להכעיס (שהעושה עבירה להכעיס אפילו פעם אחת הרי זה מין וכמומר לכל התורה הוא) מצוה להחזיר אבדתו שנאמר לכל אבדת אחיך לרבות את המומר למקצת התורה.

והמסור אם צריך להחזיר לו אבדתו יתבאר בהלכות נזקי ממון:

מ אף על פי שממונו של חבירו נדחה מפני כבודו אינו נדחה מפני כבודו של אביו ואמו אף על פי שהוקשה כבודם לכבוד המקום שאם אמר לו אביו אל תחזיר האבדה עכשיו כי צריך אני עכשיו שתאכילני ותשקני לא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו תיראו אני ה' כולכם חייבים בכבודי.

אבל נדחית היא מצות השבת אבדה וכל כיוצא בה ממצות של הצלת ממון חבירו הן נדחות מפני כבוד המקום כגון שהאבדה בבית הקברות והוא כהן לא יטמא לה. ואפילו איסור של דבריהם לא יעשה בשביל ממון חבירו כגון להגביה מעות שמצא בשבת שאין דוחין איסור מפני ממון שנאמר אני ה' כולכם חייבים בכבודי:

דיני מציאה ופקדון:

א מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה בין שהיה עליה משא הראוי לה בין שהיה עליה יותר ממשאה הרי זה מצוה לסייעו לפרוק מעליה וזו מצות עשה שנאמר כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו.

ולא יפרוק ויניחנו נבהל וילך לו אלא יקים עמו ויחזור ויטעון עליה משאה כראוי לה שנאמר לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו זו מצות עשה אחרת. ואם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען עמו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תראה וגו':

*

ב פרק וטען וחזרה ורבצה (מחמת שניתק המשא ממקומו) חייב לחזור ולפרוק המשא (ממקום זה) ולחזור ולהטעינו (במקום הראוי לו על החמור). חזרה ורבצה חייב לחזור ולפרוק ולטעון אפילו מאה פעמים שנאמר עזב תעזוב הקם תקים. לפיכך צריך לדדות עמו עד פרסה שמא יצטרך לחזור ולסייעו אלא אם כן יאמר בעל המשא איני צריך לך. אך אינו חייב לילך עמו בחנם אלא בשכר:

ג וכן מצות טעינה אינה בחנם אלא כשהלה רוצה ליתן לו שכר אזי מחוייב הוא לסייעו ואם לאו פטור הואיל ואין כאן אלא משום ריוח בעל המשא יתן שכר.

אבל מצות פריקה היא בחנם הואיל ויש כאן גם צער בעלי חיים ואסור ליטול שכר עליה אם הוא אדם בטל. ואם הוא בעל עסק בענין שעל ידי טרחו בפריקה יגיע לו הפסד ממון אפילו הוא מניעת הריוח פטור כמו שנתבאר בהשבת אבדה ששלו קודם לכל אדם מן הדין. ומשום צער בעלי חיים לא חייבה תורה אלא להטריח גופו אבל לא להפסיד ממונו. ולכן אין אדם חייב להאכיל בהמת חבירו או של הפקר משלו.

ומכל מקום נכון להשליך חתיכה קטנה לפני כלב להדמות בדרכי הקב"ה שמרחם עליו ומשהה אכילתו במעיו ג' ימים מעת לעת הואיל ומזונותיו מועטים ויכנו במקל אחר שישליך לפניו כדי שלא ירגיל לבא אצלו:

ד אבל לטרוח בגופו חייב להציל כל בעלי חיים מצער אפילו של הפקר ואפילו של עובד כוכבים. אלא שרשאי לתבוע שכר מן הנכרי אחר כך.

ואין צריך לומר שאסור מן התורה לצער כל בעלי חיים בידים.

אלא אם כן הם מצערים לאדם אזי מותר אפילו להרגם שכיון שיש תועלת לאדם בהריגתם אין חוששים לצערם שהרי התירה התורה שחיטה. וכן אם צריכים להם לרפואה או לשאר דברים שהם לצורך האדם אין בו משום צער בעלי חיים. ולכן מותר למרוט נוצות מאווזות חיות אם אין לו נוצה אחרת רק שהעולם נמנעים משום אכזריות:

*

ה ואין צריך לומר שאין חוששין לצער בעלי חיים משום כבודו של אדם כגון שהוא חכם או זקן מכובד ומצא בהמת חבירו רובצת תחת משאה אין צריך לפרוק ולטעון עמו הואיל ואינו לפי כבודו. וממון חבירו נדחה מפני כבודו על דרך שנתבאר בהשבת אבדה. ושם נתבאר איך לעשות הטוב והישר לפנים משורת הדין:

ו אין חיוב פריקה וטעינה אלא משיראהו ראייה שהיא כפגיעה שנאמר כי תפגע וגו' וכת[ו]ב אחריו כי תראה וגו' לומר לך שיעור ראייה כפגיעה ושיערו חכמים שיהיה ביניהם רס"ו אמה וב' שלישי אמה שהוא אחד משבע ומחצה במיל. היה ביניהם יותר מזה אין צריך לילך אצלו אף על פי שרואהו.

(ואין צריך לומר שאין צריך לילך ולהציל בעלי חיים אלו או של הפקר מצערן יותר מרס"ו וב' שלישי אמה אף על פי שרואה אותן. ואין צריך לומר שאם אינו רואה בעיניו אף על פי שיודע מן צערן אין צריך כלל לילך אצלם אפילו פחות מרס"ו אמה שהרי נאמר כי תראה וכי תפגע וזה לא פגע ולא ראה):

ז מצא בהמת חבירו רבוצה אף על פי שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק מעליה ולטעון עליה שנאמר עזוב תעזוב מכל מקום הקם תקים מכל מקום. א"כ למה נאמר עמו שאם היה בעל הבהמה שם והלך וישב לו ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק לבדך פרוק הרי זה פטור אלא אם כן בעל הבהמה אינו יכול לסייעו כגון שהוא זקן או חולה שנאמר עמו.

ומכל מקום חייב הוא לפרוק משום צער בעלי חיים אלא שפטור ממצות פריקה שהיא בחנם ואסור ליטול עליה שכר וזה רשאי לתבוע שכרו ויכול ליטול ממנו שכרו בעל כרחו ואם אינו יכול אף על פי כן הוא חייב לפרוק משום צער בעלי חיים.

וכן אם דרך הבהמה לרבוץ תמיד תחת משאה לעולם פטור ממצות פריקה שנאמר רובץ ולא רבצן וכן אם היא עומדת תחת משאה ולא רבצה פטור ממצות פריקה שנאמר רובץ ולא עומד. ובשניהם חייב לפרוק משום צער בעלי חיים אלא שרשאי ליטול שכר:

דיני עוברי דרכים וצער בעלי חיים:

'תורה אור' פרשת תולדות – הפרשה החסידית

מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת[1]

"**מַיִם** רַבִּים לא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה וְגו'[2], עַד: "בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ" (שיר השירים ח, ז):

וּבַזּוֹהַר חֵלֶק ג', דַף נ"ד, עַמּוּד ב': "'מַיִם רַבִּים' דָּא הוּא נָהָר עִלָּאָה, דְּמִנֵּיהּ נָפְקִין נַהֲרִין לְכָל עֵיבָר כו'"[3].

וְהִנֵּה, הַנְּהָרוֹת נִמְשָׁכִים מִן הַמַּעְיְינוֹת, שֶׁהַמַּעְיְינוֹת נוֹבְעִים מִן הַתְּהוֹם וּמֵהֶם נִמְשָׁכִים הַנְּהָרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[4]: "הַשּׁוֹלֵחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים"; וְהַמַּעְיְינוֹת נוֹבְעִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, אֲבָל הַנְּהָרוֹת נִמְשָׁכִים בְּגָלוּי עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ.

לְכָךְ הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נה, א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם" – יֵשׁ בָּהּ בְּחִינַת מַעְיָין, וְהוּא כְּמַאֲמָר "חֲכִים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא"[5], שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל – כְּמִשֵּׁל הַמַּעְיָין שֶׁנּוֹבֵעַ מִתַּחַת לָאָרֶץ וְאֵינוֹ נִיכָּר וְנִגְלֶה כָּל כָּךְ;

וְיֵשׁ בָּהּ בְּחִינַת נְהָרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, י): "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן כו'", שֶׁזִּיו הַשְּׁכִינָה הַמִּתְגַּלֶּה בְּגַן־עֵדֶן, בְּהַשָּׂגַת רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא, נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן כו'", וְנִמְשָׁךְ וּמִתְחַלֵּק לְכַמָּה בְּחִינוֹת נְהָרוֹת וְהַמִּשְׁכוֹת פְּרָטִיִּים, לְכָל אֶחָד כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ כו'. וְלָכֵן נִקְרָא נָהָר, לְפִי שֶׁבָּא וְנִמְשָׁךְ בְּגִילּוּי לִהְיוֹת מוּשָׂג לַצַּדִּיקִים.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מַיִם רַבִּים לא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה" שֶׁל כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: כִּי עִם הֱיוֹת שֶׁזִּוּהוּ גִּילּוּי מַדְרֵיגוֹת עֶלְיוֹנוֹת מְאֹד, עִם כָּל זֶה לא יַשְׁקִיטוּ אֶת הָאַהֲבָה – שֶׁהַנֶּפֶשׁ לא תִּתְמַלֵּא וְתִתְרַוֶּה צְמִאוֹנָהּ עַל יְדֵי גִּילּוּי זֶה לְבָד.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כה): "מִי לִי בַשָּׁמַיִם, וְעִמְּךָ לא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ": כִּי שָׁמַיִם וָאָרֶץ הֵם גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן

---

1. (נֶאֱמַר בַּשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי פּוּרִים, פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה (זְכוֹר), ט' אֲדָר תקס"ט, עַל חֲתוּנַת נֶכֶד רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, הָרַב דּוֹבֶּער בְּנוֹ שֶׁל הָרַב הַצַּדִּיק רַבִּי חַיִּים אַבְרָהָם).

2. ("וּנְהָרוֹת לא יִשְׁטְפוּהָ. אם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה").

3. (וְזֶהוּ הַנָּהָר הָעֶלְיוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְאִים נְהָרוֹת לְכָל הָעֲבָרִים).

4. (תְּהִלִּים קד, י: "הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן").

5. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בְּהַקְדָּמָה, פָּתַח אֲלִיָּהוּ).

וְהַתַּחְתּוֹן, שֶׁבּוֹ מִתְעַנְּגִים הַנְּשָׁמוֹת עַל יְדֵי "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן כו'"; וְעִם כָּל זֶה "מִי לִי בַּשָּׁמַיִם כו'", כִּי גַּן־עֵדֶן הוּא רַק לְפִי שָׁעָה, אֲבָל עִיקַּר הַגִּילוּי יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בְּתַחְיַּית הַמֵּתִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[6]: "**וּמַעְיָן** יֵצֵא מִבֵּית ה'", שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת נָהָר כו'. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (חֵיי שָׂרָה כד, טז): "וַתָּרֶד **הָעַיְנָה** וַתְּמַלֵּא **כַדָּהּ**", הֵם כ"ד סְפָרִין דְּאוֹרַיְיתָא[7], שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים מִבְּחִינַת הַמַּעְיָן, בְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יִדְיָעָא", שֶׁעִיקַּר גִּילוּי זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא. :

אַךְ הִנֵּה כְּדֵי לִהְיוֹת הַמְּשָׁכָה וְגִילוּי זֶה עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, עַל זֶה נֶאֱמַר "וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ", שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי רִבְקָה אִמֵּנוּ, שֶׁהִיא הִיא אֲשֶׁר בִּיכוֹלְתָּהּ לִהְיוֹת "וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ כו'".

וּלְהָבִין מַהוּ בְּחִינַת רִבְקָה, יֵשׁ לְהָבִין תְּחִלָּה עִנְיָן בְּחִינַת יִצְחָק.

כִּי הִנֵּה יִצְחָק הוּא לְשׁוֹן צְחוֹק וְתַעֲנוּג, וְהוּא גִּילוּי תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד־לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קד, כו): "לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ **לְשַׂחֶק** בּוֹ", וְלָכֵן יִצְחָק הוּא לְשׁוֹן עָתִיד.

כִּי הִנֵּה בְּחִינַת צְחוֹק – עָשָׂה לָנוּ "**אֱלֹקִים**"[8], שֶׁבְּחִינַת גִּילוּי תַּעֲנוּג זֶה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים.

וְהָעִנְיָן:

כִּי "שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ"ה אֱלֹקִים" (תְּהִלִּים פד, יב) – שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא הַמָּגֵן וְנַרְתֵּק עַל שֵׁם הֲוָיָ"ה הַמְהַוֶּה מֵאַיִן לְיֵשׁ. שֶׁהַנַּרְתֵּק הוּא כִּסּוּי וְהֶעְלֵם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ"ה רַק עַל יְדֵי לְבוּשׁ וְהַנַּרְתֵּק הַמַּסְתִּיר עָלָיו. וּכְמִשַּׁל אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ הַמֵּאִיר דֶּרֶךְ מָסָךְ וּפַרְגּוֹד[9]. וּמֵחֲמַת נַרְתֵּק וּמָגֵן זֶה נַעֲשׂוּ הַנִּבְרָאִים בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד. וּבְהִתְרַבּוּת הַלְּבוּשִׁים עַל יְדֵי ק"ך צִירוּפֵי אֱלֹקִים[10], נִמְשָׁךְ לְמַטָּה בַּעֲשִׂיָּה הַחֹשֶׁךְ וְהַהֶסְתֵּר בְּיוֹתֵר.

וְעַל כֵּן יָרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לִהְיוֹת "**עוֹבֵד אֱלֹקִים**" (מַלְאָכִי ג, יח), דְּהַיְינוּ לַעֲבוֹד וּלְתַקֵּן אֶת בְּחִינַת הַחֹשֶׁךְ וְהַהֶסְתֵּר הַנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם אֱלֹקִים, לְאַתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא. וְזֶהוּ "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים – **לַעֲשׂוֹת**" (בְּרֵאשִׁית ב, ג), וּפֵרֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ[11]: "לַעֲשׂוֹת – **לְתַקֵּן**". (וְהַיְינוּ לְתַקֵּן) הַהֶסְתֵּר הַנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם אֱלֹקִים. וְהוּא עַל יְדֵי בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן, שֶׁעַל יְדֵי זֶה אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בַּתְּפִלָּה, וְעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְזֶהוּ "צְחוֹק עָשָׂה לִי **אֱלֹהִים**" (וַיֵּרָא כא, ו):

שֶׁעִיקַּר הַצְּחוֹק וְתַעֲנוּג הָעֶלְיוֹן נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים. כִּמְשַׁל הַצְּחוֹק שֶׁעוֹשִׂים הַשָּׂרִים, שֶׁהוּא מִדָּבָר חָדָשׁ, כְּמוֹ מִלְחֶמֶת הָאֲרִי עִם חַיָּה אַחֶרֶת, שֶׁמֵּהַהִתְחַדְּשׁוּת נִמְשָׁךְ הַצְּחוֹק וְהַתַּעֲנוּג – כַּךְ בְּחִינַת בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן זֶהוּ הַהִתְחַדְּשׁוּת, שֶׁהַנִּבְרָא שֶׁנַּעֲשָׂה יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד יוּכָל לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם לֹא הָיָה שֵׁם אֱלֹקִים מַסְתִּיר, לֹא הָיָה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת צְחוֹק וְתַעֲנוּג זֶה כְּלָל. אִם כֵּן עִיקַּר הַצְּחוֹק וְהַתַּעֲנוּג עָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם "**אֱלֹקִים**" הַמַּסְתִּיר וּמַעְלִים, שֶׁבִּסְבָּתוֹ נִמְשָׁךְ הַתַּעֲנוּג, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן.

וְהִנֵּה, עִיקַּר הַצְּחוֹק וְהַתַּעֲנוּג מִתְגַּלֶּה בְּשֶׁנִּשְׁלָם הַבֵּירוּר וְהַתִּקּוּן דְּשֵׁם אֱלֹקִים. וּכְמוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית א, לא. ב, א): "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד [..] וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם" – שֶׁבְּגִמַר כָּל הַמְּלָאכָה נִתְגַּלָּה הַתַּעֲנוּג. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעוֹד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה הַמְּלָאכָה אֵין הַתַּעֲנוּג מִתְגַּלֶּה כִּי אִם הוּא עוֹסֵק לִגְמוֹר הַמְּלָאכָה[12].

כַּךְ עַל דֶּרֶךְ זֶה, עַכְשָׁיו הָעֵסֶק הוּא לִהְיוֹת "עוֹבֵד אֱלֹקִים"[13] – "לְאַתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא". וּבְגִמַר וּשְׁלִימוּת הַבֵּירוּרִים אָז כְּתִיב (תְּהִלִּים קד, ל־לא): "וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה [..] יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו", וְיִהְיֶה גִּילוּי הַצְּחוֹק וְהַתַּעֲנוּג. וְלָכֵן נִקְרָא "**יִצְחָק**" – עַל שֵׁם הָעָתִיד – שֶׁלֶּעָתִיד יִהְיֶה גִּילוּי צְחוֹק וְתַעֲנוּג זֶה. :

וְהִנֵּה בִּיצְחָק כְּתִיב (פְּרָשָׁתֵנוּ כו, ח): "וְהִנֵּה יִצְחָק **מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ**". פֵּירוּשׁ: שֶׁכָּל הַצְּחוֹק וְתַעֲנוּג עֶלְיוֹן דְּיִצְחָק הַנַּ"ל, הוּא נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי רִבְקָה אִשְׁתּוֹ.

כִּי הִנֵּה עִיקַּר בְּחִינַת "אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא" הוּא שַׁיָּיךְ בַּנֶּפֶשׁ־הַבְּהֵמִית שֶׁבָּאָדָם, שֶׁהִיא צְרִיכָה בֵּירוּר וְתִקּוּן – "לַעֲשׂוֹת – לְתַקֵּן", מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּקּוּן. וְנֶפֶשׁ־הַבְּהֵמִית שָׁרְשָׁהּ מֵחַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה – "פְּנֵי שׁוֹר וְכו'" (יְחֶזְקֵאל א, י). וּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּהַמֶּרְכָּבָה לִהְיוֹת "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא", כַּךְ יֵשׁ כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ־הַבְּהֵמִית

---

6. (יוֹאֵל ד, יח. וְשָׁם: "וּמַעְיָן מִבֵּית ה' יֵצֵא").

7. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא מו, ב).

8. ("צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים". בְּרֵאשִׁית כא, ו).

9. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת כו'" (לְעֵיל יב, ג).

10. (עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַזִּיווּגִים שַׁעַר טו פֶּרֶק ו. שַׁעַר הַשֵּׁמוֹת שַׁעַר מד פֶּרֶק א).

11. (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י לְבְרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יא, ז).

12. (רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵאשׁ הַשָּׁנָה נז, א. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

13. (מַלְאָכִי ג, יח).

לִהְיוֹת בָּהּ וְעַל יָדָהּ עֲלִיּוֹת לַנֶּפֶשׁ־הָאֲלָקִית. וְהַיְינוּ אַחַר הַבֵּירוּר שֶׁל נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית, מִשּׁוּם שֶׁשָּׁרְשָׁהּ גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה – מִ"לִּפְנֵי מְלָךְ כו' (וַיִּשְׁלַח לו, לא). :

וּבְזֶה יוּבָן עִנְיָן בְּחִינַת רִבְקָה, שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן "רְבָקוֹת שֶׁל שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ בָּקָר" אוֹ "שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע"[14]. דְּהַפֵּירוּשׁ הוּא: חִבּוּר וְקִשּׁוּר שֶׁל שְׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע בְּהֵמוֹת יַחְדָּיו נִקְרָא "רִבְקָה".

וְכָךְ הוּא בְּעִנְיָן חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה: כְּשֶׁהֵן כְּלוּלִים וּמִתְיַיחֲדִים יַחַד לִהְיוֹת "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת", הֵן בְּחִינַת רִבְקָה שֶׁל "**שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ** בָּקָר", שֶׁהוּא הִתְכַּלְּלוּת **חַג"ת**: "פְּנֵי אַרְיֵה" מִבְּחִינַת חֶסֶד, "וּפְנֵי שׁוֹר" מִבְּחִינַת גְּבוּרָה כו'[15]. וְלִפְעָמִים הֵן "שֶׁל **אַרְבַּע אַרְבַּע**", שֶׁהוּא בְּחִינַת "פְּנֵי אָדָם" שֶׁבְּחַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁהֵן ד' בְּחִינוֹת – חג"ת מ"מ[16].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל: "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה"[17] – שֶׁהֵן ג' בְּחִינוֹת חַג"ת, וְדָוִד הוּא רִגְלָא רְבִיעָאָה כו'. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּמִרְכֶּבֶת יְחֶזְקֵאל (יְחֶזְקֵאל א, ט): "**חוֹבְרוֹת** אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ", שֶׁהֵן בִּבְחִינַת חִבּוּר וְהִתְכַּלְּלוּת. שֶׁעַל יְדֵי זֶה דְּוִקָא "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת כו'"[18], מִשּׁוּם שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְכַּלְּלוּת וְחִבּוּר הַמִּדּוֹת יַחְדָּיו עַל יְדֵי זֶה מִתְעַלִּים וּמַמְשִׁיכִים מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה מְאֹד, שֶׁשָּׁם כָּל הַמִּדּוֹת כְּלוּלִים יַחְדָּיו[19].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן **בְּעֲבוֹדַת ה'** בָּאָדָם:

כְּשֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הִתְכַּלְּלוּת הַמִּדּוֹת אַהֲבָה־וְיִרְאָה, וְהִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים עַל נַפְשׁוֹ שֶׁיֵּרָדֶה פְּלָאִים, זֶהוּ נִקְרָא בְּחִינַת "רִבְקָה שֶׁל **שְׁלֹשׁ־שְׁלֹשׁ** בָּקָר", שֶׁמִּדּוֹת נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית מִתְבָּרְרִים מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ וְעוֹלִים לַה'. וְזֶהוּ "וְהִנֵּה **רִבְקָה יוֹצֵאת**" (חַיֵּי שָׂרָה כד, טו. מה): שֶׁיּוֹצֵאת מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְ"אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא".

וְלִפְעָמִים הִיא שֶׁל "**אַרְבַּע אַרְבַּע**" – בְּהִתְכַּלְּלוּת מִדַּת מַלְכוּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּטּוּל, וְקַבָּלַת־עוֹל, וְעֲבוֹדַת עֶבֶד. כִּי הָעֲבוֹדָה וְהַיִּרְאָה הֵן שְׁנֵי מִצְוֹת כו'.

וְזֶהוּ שֶׁ"יִּצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ", דְּהַיְינוּ, שֶׁבְּחִינַת יִצְחָק, שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבוֹא, הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ "אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ".

(שֶׁהוּא בְּחִינַת בֵּירוּר דְּשֵׁם **כַּ"ן** בְּגִימַטְרִיָּא **כְּהֵמָה**. דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי בֵּירוּר נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית כִּשֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה מַעְלָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רִבְקָה. כִּי לְמַטָּה הוּא עַנְפִּין מִתְפָּרְדִין, אֲבָל עַל יְדֵי הַבֵּרוּר אָז נַעֲשֶׂה הִתְכַּלְּלוּת כו').

וְלָכֵן עַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא "וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתְּמַלֵּא **כַדָּהּ**": דְּהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת בֵּירוּר וּבִטּוּל נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית דַּוְקָא, הִנֵּה עַל יְדֵי הַעֲלָאָה זוֹ נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת יְרִידָה וְהַמְשָׁכָה, בְּחִינַת "וַתְּמַלֵּא **כַדָּהּ**", הַיְינוּ כ"ד סִפְרִין דְּאוֹרַיְיתָא.

כִּי הִנֵּה כָּל הַתּוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. כְּמוֹ מִצְוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת בְּצֶמַח וְזֶרַע הָאָרֶץ, וּמִצְוֹת קָרְבָּנוֹת בְּבַעֲלֵי־חַיִּים, וְכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹת. שֶׁכָּל זֶה הוּא נִלְקָח מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מִתְבָּרְרִים, וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי זֶה גִּילוּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – "אֲשֶׁר **אָנֹכִי** מְצַוְּךָ" (וְאֶתְחַנַּן ו, ו).

וְזֶהוּ "הִנֵּה **אָנֹכִי** נִצָּב עַל עֵין הַמַּיִם" (חַיֵּי שָׂרָה כד, מג): דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת "וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ" נִמְשָׁךְ מַמָּשׁ בְּחִינַת "אָנֹכִי", שֶׁהוּא "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין", שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַמַּעְיָן כו'. וְלָכֵן כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמְשָׁכָה זוֹ – גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁמִּקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ – הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי בֵּירוּר נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית תְּחִלָּה, שֶׁהִיא גַּם כֵּן מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ, שֶׁאָז אַחַר בֵּירוּר וְהַעֲלָאָה זוֹ יוּכָל לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה וִירִידָה זוֹ[20].

וְעַל כֵּן לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לַמַּלְאָכִים – מִשּׁוּם "כְּלוּם יֵצֶר הָרָע יֵשׁ בֵּינֵיהֶם"?[21] וְאֵין שַׁיָּךְ אֶצְלָם בֵּירוּר קְלִיפַּת־נוֹגַהּ וְ"אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא". וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גַּם כֵּן אֶצְלָם הַמְשָׁכָה זוֹ מִבְּחִינַת "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ". וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּוַדַּאי נִמְשָׁךְ גִּילוּי אֱלִקוּת לַמַּלְאָכִים – הוּא מִבְּחִינַת "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן", דְּבָזֶה כְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, יג): "הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים **חֲבֵרִים**" – שֶׁהֵם הַמַּלְאָכִים – "מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ" (שָׁם). אֲבָל גִּילוּי בְּחִינַת "וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ" לֹא נִמְשָׁךְ לָהֶם, כִּי אִם לְמַטָּה דַּוְקָא. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל (בָּבָא בְּתְרָא עה, ב): "עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ (הַמַּלְאָכִים) לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ". :

וְזֶהוּ "**מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה**":

---

14. (מִשְׁנָה עֵירוּבִין ב, א: "שְׁתֵּי רִבְקוֹת שֶׁל שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ בָּקָר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע". "רִבְקָה – קופל"א בְּלַע"ז, [צָמֶד] שְׁקוֹשְׁרִין אַרְבַּע פָּרוֹת בְּיַחַד". – רַשִׁ"י פְּסָחִים כו, א. שֶׁמְּדַבְּקִים שְׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אוֹ אַרְבָּעָה בְּצַוָּארֵיהֶן זוֹ אַצֶל זוֹ וְדָשִׁים הַדִּישָׁה. – רַשִׁ"י בָּבָא מְצִיעָא ל, א).

15. ("וּפְנֵי נְשָׁר" – "הִיא מִדָּה מְמוּצַעַת בְּחִינַת רַחֲמָנוּת". לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבָּר, עַמּוּד י, א).

16. (= חֶסֶד, גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת מַלְכוּת).

17. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א וַיִּגַּשׁ רי, ב. חֵלֶק ג חֻקַּת קפב, א).

18. (לְשׁוֹן הַפִּיּוּט בְּמוּסָף יוֹם א' דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אַחַר קְדוּשַׁת כֶּתֶר – נוֹסַח אַשְׁכְּנַז (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהַחַיּוֹת"). וּרְאֵה שְׁמוֹת רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה כג. בְּמִדְבָּר רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה יד. בְּחֵיי תְּרוּמָה כה, יו"ד (בְּשֵׁם פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – רְאֵה שָׁם סוֹף פֶּרֶק ד, וּבְבִיאוּר הָרַדַ"ל אוֹת נח).

19. (עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת נֹחַ בְּעִנְיָן זֶה (לְעֵיל ט, ד).

20. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר כַּיּוֹצֵא בָזֶה: עַל פָּסוּק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם כו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבָּר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה י, א וְאִילָךְ). וְעַל פָּסוּק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (אוֹרוֹת הַכַּוָּנָה לִלְקַמָּן עא, ב)).

21. (רְאֵה שַׁבָּת פט, רֵישׁ עַמּוּד א).

פֵּירוּשׁ: "**מַיִם רַבִּים**" הוּא הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁהָאָדָם מַשִּׂיג וּמִתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַּת ה' בִּיחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה בַּפָּסוּק (וְאֶתְחַנַּן ו, ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וּ"בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ כו'" (שָׁם, ה). וְאַהֲבָה זוֹ גָּדְלָה מְאֹד, לִהְיוֹת נַפְשׁוֹ צָמְאָה לַה' בִּבְחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ" (שָׁם) – בְּלִי גְבוּל;

וְלֹא יוּכָל לְהַשְׂקִיט וּלְכַבּוֹת צִמָּאוֹן הָאַהֲבָה זוֹ עַל יְדֵי הַמַּיִם־רַבִּים עַצְמָן, שֶׁהִיא הַהִתְבּוֹנְנוּת הַנַּ"ל שֶׁמַּשִּׂיג בִּיחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה, כִּי "אִם רָץ לִבְךָ – שׁוּב לְאֶחָד"[22] הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת "אֲשֶׁר אָנֹכִי" מַמָּשׁ "מְצַוְּךָ".

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּידִיעָה וְהִתְבּוֹנְנוּת לְבַד, הוּא רַק יְדִיעַת מְציאוּתוֹ וְלֹא בְּחִינַת "אֲשֶׁר אָנֹכִי – מַמָּשׁ – מְצַוְּךָ", שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּחִינַת תְּפִיסָא בְּמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כִּבְיָכוֹל עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, דְ"רַמ"ח פִּקּוּדִין אִינּוּן רְמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא"[23].

יֶתֶר עַל כֵּן, אֲפִילּוּ הַהַשָּׂגוֹת שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, שֶׁהִיא הַשָּׂגַת מַהוּת זִיו הַשְּׁכִינָה מַמָּשׁ וְלֹא מְצִיאוּתוֹ לְבַד, עִם כָּל זֶה, עַל זֶה נֶאֱמַר: "מַיִם רַבִּים" הַנִּמְשָׁכִים מִ"נָּהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן כו'" – "לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה" דִּבְחִינַת רִבְקָה "בְּכָל לְבָבְךָ" וּ"מְאֹדֶךָ" הַנַּ"ל. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "מִי לִי בַּשָּׁמַיִם וגו'", כִּי הַגִּלּוּי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן נִקְרָא רַק זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבָד, וְנִקְרָא "לְקַבֵּל **פְּרָס**" – לְשׁוֹן פְּרוּסָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, אֲבָל הָאַהֲבָה הַנַּ"ל הִיא לְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶה "**שֶׁלֹּא** עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס"[24] כו'.

וְזֶהוּ "**וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ**": כִּי "**בְּעֵבֶר הַנָּהָר** יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם" (יְהוֹשֻׁעַ כד, ב), שֶׁבְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל הִיא מַגַּעַת לְמַעְלָה אֲפִילּוּ מִבְּחִינַת הַנָּהָר הַנַּ"ל, שֶׁהוּא מְקוֹר כָּל הַנְּהָרוֹת כו', וְאִם כֵּן וַדַּאי "וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ". :

אַךְ "**אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה – בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ**":

פֵּירוּשׁ "אִם" הוּא – לְשׁוֹן **כַּאֲשֶׁר**. שֶׁיֵּשׁ "אִם" שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן סָפֵק אֶלָּא בִּלְשׁוֹן וַדַּאי. כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה" (מִשְׁפָּטִים כב, כד); "וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל" (מִסְעֵי לו, ד), שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן סָפֵק אֶלָּא שֶׁבְּוַדַּאי יִהְיֶה הַדָּבָר וְיָבֹא, וּלְשׁוֹן "אִם" כָּאן, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן כַּאֲשֶׁר. פֵּירוּשׁ: כַּאֲשֶׁר כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת הֶעָנִי "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשֶׁה" (מִשְׁפָּטִים שָׁם). וְכֵן "כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הַיּוֹבֵל".

וּכְמוֹ כֵּן "אִם יִתֵּן אִישׁ" – פֵּירוּשׁ: **כַּאֲשֶׁר יִתֵּן אִישׁ** – זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא[25] – שֶׁיִּתֵּן **בְּוַדַּאי**, וְהַיְינוּ לָעָתִיד, שֶׁ"יִּתֵּן" הוּא לְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתֵּן "אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ". שֶׁבִּזְמַן־הַזֶּה אֵינוֹ בָּא לִידֵי גִילּוּי, כִּי אִם לָעָתִיד דַּוְקָא. אַךְ הַגַּם שֶׁאֵין זֶה בְּגָלוּי עַכְשָׁיו, מִכָּל מָקוֹם נִמְשָׁךְ הוּא מַמָּשׁ בְּחִינָה זוֹ עַל יְדֵי תּוֹרָה – כ"ד סְפָרִים דְּאוֹרַיְיתָא, וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר **אָנֹכִי**" (וְאֶתְחַנַּן ו, ו) – "מִי שֶׁאָנֹכִי"[26] מַמָּשׁ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי זֶה. וְזֶהוּ "**מְצַוְּךָ**" לְשׁוֹן צִוּוּתָא וְחִבּוּר.

וְזֶהוּ "**בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**":

"**אַתָּה**" הַיְינוּ מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, "**בָּרוּךְ**" וְנִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת שֵׁם **הַוָּיָה** הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת – יוּ"ד בְּחָכְמָה כו', עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" בִּבְחִינַת מַלְכוּת, מָקוֹר דְּבִי"עַ.

וְהוּא "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ**": "אֲשֶׁר" – לְשׁוֹן עֹנֶג, כְּמוֹ (וַיֵּצֵא ל, יג): "בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי". וְהוּא בְּחִינַת תַּעֲנוּג וּצְחוֹק הָעֶלְיוֹן שֶׁיִּתְגַּלֶּה לָעָתִיד־לָבֹא בְּפוֹעַל מַמָּשׁ כְּשֶׁ"יִּתֵּן הוֹן בֵּיתוֹ כו'" – הוּא נִמְשָׁךְ עַכְשָׁיו מַמָּשׁ, כִּי "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" (וְאֶתְחַנַּן ז, יא) – "וּלְמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם" (רש"י שם).

וְעִנְיָן פֵּירוּשׁ בְּרָכָה זוֹ שֶׁצְּרִיךְ לוֹמַר, הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: אִם רוֹצֶה אָדָם לְהָאִיר לְמֶרְחוֹק אוֹ בִּמְקוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵילָה, צָרִיךְ לְהַדְלִיק אֲבוּקָה גְּדוֹלָה וּלְהוֹסִיף עַל הָאוֹר בִּכְדֵי שֶׁיַּגִּיעַ אוֹרוֹ גַּם לְמֶרְחוֹק. וְכַךְ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ הָאוֹר וְהַגִּילּוּי בַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִית צָרִיךְ לְהוֹסִיף אוֹר הָאֲבוּקָה, וְזֶהוּ הַבְּרָכָה כו'.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל (מְנָחוֹת מג, ב): "חַיָּיב אָדָם לְבָרֵךְ **מֵאָה** בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה דַּף קכ"ג עַמּוּד א', שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה "מֵאֲתַר עִלָּאָה, סִתִּימָא דְּכָל סִתִּימִין כו'".

וְהִנֵּה עַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל (אָבוֹת ד, יז): "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא", כִּי גַּן־עֵדֶן הוּא רַק זִיו הַשְּׁכִינָה, וְלָכֵן לֹא יוּכָל לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה, אֲבָל הַמְשָׁכָה זוֹ הִיא מִבְּחִינַת מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְלֹא זִיו לְבַד.

וְלָכֵן נִקְרָא "**הוֹן בֵּיתוֹ**":

---

22. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה. סֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א – שׁוּב לַמָּקוֹם)

23. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

24. (אָבוֹת א, ג: "אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס". רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כ, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

25. (לִקּוּט שִׁמְעוֹנִי בֹּא רֶמֶז קצא).

26. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א קסז, ב).

דְּהַנָּה כְּתִיב[27]: "**בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת**" – פֵּירוּשׁ: אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה נִקְרָאִים "בָּתִּים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה (פֶּרֶק ד מִשְׁנָה טו): "שְׁנֵי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁתֵּי בָּתִּים". וּלְכָךְ נִקְרָאוּ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים "בַּנָּאִים" – "שֶׁעוֹסְקִים בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם"[28]. וְהַנָּה בְּחִינַת חָכְמָה הוּא "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "וְנָהָר יוֹצֵא", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

"**וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן**" הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב: "וְלִתְבוּנָתוֹ אֵין חֵקֶר"[29];

"**וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים**"[30], וְהוּא בְּחִינַת **תַּעֲנוּג** עֶלְיוֹן הַגָּנוּז וּמְלוּבָּשׁ בְּהַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיט, ע): "**אֲנִי תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָתִי**".

וְזֶהוּ בְּחִינַת "הוֹן בֵּיתוֹ" – שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַדַּעַת. כִּי דַּעַת – לְשׁוֹן חִבּוּר, כְּמוֹ "וְהָאָדָם **יָדַע**" (בְּרֵאשִׁית ד, א). וְהַיְינוּ שֶׁמִּחַבֵּר וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת תַּעֲנוּג עֶלְיוֹן מִמְּקוֹר הַתַּעֲנוּגִים – בְּחָכְמָה וּבִינָה, דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[31]. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַבָּהִיר (סִימָן קצו): "דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הָיָה מְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא".

וְגִילּוּי זֶה יִהְיֶה בְּפוֹעַל מַמָּשׁ לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁ"יִּתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ", "הוֹן יָקָר וְנָעִים". וּכְמַאֲמַר רַז"ל (סוֹף עוּקְצִין): "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק **שִׁ"י** עוֹלָמוֹת". וְזֶהוּ בְּחִינַת הַ"הוֹן **יָקָר**", כִּי **יָקָר** גַּם כֵּן גִּימַטְרִיָּא **יֵ"שׁ**.

וְלָכֵן נֶאֱמַר: "אִם יִתֵּן **אִי"שׁ**" – **א'־יֵ"שׁ**, שֶׁהַמְשָׁכַת שִׁ"י עוֹלָמוֹת נִמְשָׁכִים מִן "**אַלּוּפוֹ** שֶׁל עוֹלָם"[32]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אֶאֱלָפְךָ חָכְמָה, אֶאֱלָפְךָ בִּינָה"[33]. וְנֶאֱמַר (מִשְׁלֵי ד, ה): "**קְנֵה** חָכְמָה, **קְנֵה** בִינָה", ב' פְּעָמִים **קנה** – גִּימַטְרִיָּא **י"ש**. שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הָאַלֶּף – "**אֶאֱלָפְךָ** כו'". :

וְהִנֵּה בְּחִינַת גִּילּוּי זֶה הוּא מַרְוֶה צְמָאוֹן הָאַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל. וְזֶהוּ "**בּוּז יָבוּזוּ** לוֹ" – לְשׁוֹן בִּיזָּה וְשִׁלָּל. וּכְמוֹ אָדָם הַבּוֹזֵז וְחוֹטֵף דָּבָר יָקָר הֶעֱרֵךְ, כְּמוֹ בִּיזַּת אוֹצְרוֹת יְקָרִים, שֶׁבּוֹזֵז וְחוֹטֵף מִשּׁוּם שֶׁמָּא אֵין רָאוּי שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ דֶּרֶךְ נְתִינָה, עַל כֵּן בּוֹזֵז וְחוֹטֵף לְגוֹדֶל תְּשׁוּקָתוֹ לָזֶה.

וְכָךְ הוּא בְּהִתְגַּלּוּת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב, שֶׁהוּא בְּחִינַת "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין", אֲשֶׁר "עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוּלָתֶךָ" (יְשַׁעְיָה סד, ג), וְנִקְרָא "הוֹן בֵּיתוֹ", עַל כֵּן כַּאֲשֶׁר יוּמְשָׁךְ וְיִתֵּן גִּילּוּי אוֹצְרוֹת אֵלּוּ, אֲזַי "בּוֹז יָבוּזוּ" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל.

וּבְחִינָה זוֹ עַכְשָׁיו, הִיא שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת אַחַר הַצְּמָאוֹן וְאַהֲבָה־רַבָּה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, אֲשֶׁר יְעוֹרֵר הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת "מִי לִי בַּשָּׁמַיִם כו'", וּ"מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה", זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ:

כִּי "הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הֵן דִּבְרֵי־תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֵם הֵם בְּחִינַת גִּילּוּי "הוֹן יָקָר" הַנַּ"ל. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה לג, ו): "יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ". וְלָזֹאת יִשְׂמַח לִבּוֹ "בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרוֹב כֹּל" (תְּבוֹא כח, מז).

וְזֶהוּ "**וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ – וַתַּעַל**":

שֶׁעַל יְדֵי כ"ד סְפָרִים דְּאוֹרַיְיתָא, עִם הֱיוֹת שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת שׁוֹב וּירִידָה –שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה אַדְּרַבָּה "וַתַּעַל" גַּם לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה־רַבָּה הַנַּ"ל דִּבְחִינַת רִבְקָה כו'.

וַהֲגַם שֶׁ"מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה", הַיְינוּ "**מַיִם** רַבִּים" דַּיְיקָא, שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִבְּחִינַת הַנַּהַר, אֲבָל כ"ד סְפָרִים דְּאוֹרַיְיתָא הֵם נִמְשָׁכִים מִבְּחִינַת "וַתֵּרֶד **הָעֵינָה**", שֶׁהַמַּעְיָן נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין" מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל **עֵין הַמַּיִם**", וְלָכֵן עַל יְדֵי זֶה יָרְווּ צְמָאוֹן הָאַהֲבָה רַבָּה.

וְלָכֵן, אַדְּרַבָּה, הַמַּעְיָן הוּא נִרְאֶה קָטָן יוֹתֵר מֵהַנַּהַר, הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁהוּא קָרוֹב יוֹתֵר לִבְחִינַת "אָנֹכִי", סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין, עַל כֵּן יֵשׁ בּוֹ הַבִּטּוּל יוֹתֵר, דְּ"כָל הַקָּרוֹב – קָרוֹב קַמַּיְיהּ כו'"[34] וּכְמַאֲמָר[35]: "אֵין זוּלָתֶךָ לְחַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא, אֶפֶס בִּלְתֶּךָ כו'". אֲבָל בֶּאֱמֶת, בְּוַדַּאי הֲרֵי מְקוֹר מוֹצָא הַמַּיִם הוּא מֵהַמַּעְיָן וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ לְהַנַּהַר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קד, י): "הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים". וְגַם מֵי מַעְיָן נִקְרָאִים (פֵּרוּשֵׁנוּ כו, יט) "מַיִם חַיִּים כו'".

וּ"בוֹז יָבוּזוּ" – כְּמַאֲמָר (עֵירוּבִין נד, א): "שִׁינְנָא, **חֲטוֹף** וָאֱכוֹל, חֲטוֹף וּבְרִיךְ". דְּהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "לְכוּ לַחֲמוּ בַלַּחֲמִי" (מִשְׁלֵי ט, ה); וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיט, קלא): "**פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה** כו'"; "עַמָּא **פִּזִּיזָא** כו'"[36].

---

27. (מִשְׁלֵי כד, ג: "בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן").

28. (שַׁבָּת קיד, א).

29. (יְשַׁעְיָהוּ מ, כח: "אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ").

30. (מִשְׁלֵי כד, ד וְשָׁם: יִמָּלְאוּ).

31. (זֹהַר חֵלֶק ב מִשְׁפָּטִים קכא, א. וּרְאֵה שָׁם פה, א).

32. (לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה כ, ב).

33. ("וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה" אִיּוֹב לג, לג. שַׁבָּת קד, א).

34. (בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ט עַמּוּד קנט: "שֶׁכָּל הַקָּרוֹב קָרוֹב קַמַּיְיהּ – יוֹתֵר כֻּלָּא, מִפְּנֵי שֶׁמַּכִּיר יוֹתֵר פְּחִיתוּת הַשִּׁגְרוֹתוֹ בּוֹ יִתְבָּרֵךְ". לְקַמָּן וַיֵּשֶׁב כז, ג: "כִּי כָּל הַקָּרוֹב קָרוֹב יוֹתֵר אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ יֵשׁ בּוֹ יוֹתֵר הַבִּטּוּל וְהָאַחְדּוּת, וְכָל שֶׁנִּתְרַחֲקוּ יוֹתֵר אֲזַי נַעֲשֶׂה בָּהֶן יוֹתֵר הַפִּירוּד וְהָרִבּוּי". וּרְאֵה תַּנְיָא, אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב).

35. (בְּתְפִלַּת שַׁחֲרִית דְּשַׁבָּת).

36. (שַׁבָּת פח, א).

וְלָכֵן נִרְמָז גַּם כֵּן נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג בִּלְשׁוֹן "**בּוֹז** יָבוּזוּ", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזּוֹהַר (חֵלֶק ג פִּנְחָס רנו, א); דְּהַיְינוּ כִּי בַּקָּרְבָּנוֹת דְּיוֹם שֵׁנִי, וְשִׁשִּׁי, וּשְׁבִיעִי נִרְמָז נִסּוּךְ הַמַּיִם. כְּמַאֲמַר רַז"ל: "נֶאֱמַר בַּשֵּׁנִי וְנִסְכֵּיהֶם כו'"[37];

וְשֵׁנִי, וְשִׁשִּׁי, וּשְׁבִיעִי הֵם אוֹתִיּוֹת "**בּוֹז**", וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן עַל דֶּרֶךְ בִּיזָּה הַנַּ"ל, לְהַשְׁקִיט רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּא עַל יְדֵי נִסּוּךְ הַמַּיִם מֵהַמַּעְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה יב, ג) "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן כו'".

וְלָכֵן נִסּוּךְ זֶה – דַּוְקָא אַחַר עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה, שֶׁהִיא תִּגְבּוֹרֶת הָאַהֲבָה בִּבְחִינַת תְּשׁוּבָה – "וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי כו'", עַל דֶּרֶךְ "וְהִנֵּה רִבְקָה יוֹצֵאת" כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כַּךְ דַּוְקָא נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל. וְלָכֵן הָיָה בָּזֶה שִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה כו'.

וְגַם כִּי זֶהוּ כְּמוֹ בְּחִינַת "הוֹן בֵּיתוֹ" מַמָּשׁ, שֶׁהוּא גָנוּז בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה בְּפֵירוּשׁ מִצְוַת נִיסּוּךְ הַמַּיִם, רַק שֶׁחֲזַ"ל גִּילּוּ לָנוּ זֶה שֶׁהוּא **מְרוּמָּז** בַּתּוֹרָה – **הַמ"ם** בְּיוֹם שֵׁנִי, וְהַיו"**ד** בְּיוֹם שִׁשִּׁי, וְהַמ"**ם** בִּשְׁבִיעִי. וְזֶהוּ "הוֹן בֵּיתוֹ" – **הַגָּנוּז** וּמוּטְמָן כו'. :

וְעִם כָּל זֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב[38]: "**נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם, יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם**", וּפֵירֵשׁ בַּזּוֹהַר פָּרָשַׁת וָאֵרָא (דַּף כ"ג, עַמּוּד א'): אִינּוּן נְהָרוֹת – כְּמָה דְאַתְּ אָמַר: "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן וְגוֹ'". וְהַיְינוּ בְּחִינַת בִּינָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא נוֹלֶדֶת רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה לְדָבְקָה בַּה'.

וְזֶהוּ "נָשְׂאוּ נְהָרוֹת **קוֹלָם**", וְהוּא הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה. וְכֵן בַּתַּרְגּוּם: "קָלְהוֹן **בְּשִׁירָתָא**", הֲרֵי קוֹל זֶה הוּא בְּחִינַת הַשִּׁיר, שֶׁהוּא הַעֲלָאָה, כַּנּוֹדָע מֵעִנְיָן הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם אוֹמְרִים.

וְאַחַר כַּךְ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי זֶה הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁעַל יְדֵי "וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת", בִּבְחִינַת הַעֲלָאָה, עַל יְדֵי זֶה אַחַר כַּךְ "וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ" כַּנַּ"ל. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב לד, יד): "אִם יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ, רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף".

וְזֶהוּ "יִשְׂאוּ נְהָרוֹת **דָּכְיָם**", וְתַרְגּוּמוֹ: "יְקַבְּלוּן נַהַרְוָתָא **אֲגַר** שְׁבָחֵיהוֹן"[39], שֶׁ**הַשָּׂכָר** הוּא הַהַמְשָׁכָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמְלוּבָּשׁ בַּתּוֹרָה, "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא", שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַבִּינָה וְהַהַשָּׂגָה. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ "הַשּׁוֹלֵחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים"[40].

וְנִקְרָא "**דָּכְיָם**" – לְשׁוֹן **צְלִילוּת** וּבְהִירוּת. כְּמוֹ "מָר דְּרוֹר" (תִּשָּׂא ל, כג), וּמְתַרְגְּמִינָן: "מִירָא דַכְיָא"[41]. וְזֶה מוֹרֶה עַל הִלְכוֹת הַתּוֹרָה. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיָן מָרְדְּכָי[42].

וְכֵן הוּא לְשׁוֹן **טָהֳרָה**, כְּמוֹ "עַל אַיִל קַמְצָא – **דָּכָן**"[43]. דְּהַיְינוּ, הַמְשָׁכַת חָכְמָה־עִילָּאָה בַּתּוֹרָה הוּא לְבָרֵר הַטָּהוֹר מִן הַטָּמֵא. וְנִקְרָאִים "דַּכְיָין, וּמְסָאֲבִין"[44].

וְגַם "**דָּכְיָם**" – "**דַּךְ יָם**" הַיְינוּ **כַּד** הַנִּמְשָׁךְ **מִיָּם**־הַחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ כו'"[45].

וְגַם "**דָּכְיָם**" לְשׁוֹן **עוֹמֶק** וְשִׁפְלוּת, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י[46]. שֶׁהוּא בְּחִינַת הַשּׁוֹב **וּבִטּוּל** שֶׁאַחַר הָרָצוֹא. וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה נז, טו): "וְאֶת **דַּכָּא** וּשְׁפַל רוּחַ"[47]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּם כֵּן (יְשַׁעְיָה סו, א־ב): "אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי כו', וְאֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ כו'".

וְהָדָר מְפָרֵשׁ מַהוּ מַעֲלַת הַשָּׂכָר הַזֶּה (תְּהִלִּים צג, ד): "**מִקּוֹלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים** כו', אַדִּיר בַּמָּרוֹם כו'". וּפֵירוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בִּ"פְרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַיּוֹם־כִּפּוּר, פֶּרֶק ג', כִּי יֵשׁ קוֹלוֹת עֶלְיוֹנִים שֶׁמֵּהֶן נִיזּוֹנִים אַבָּא וְאִימָּא כו'. עַיֵּין שָׁם[48].

וְזֶהוּ "עֵדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד, **לְבֵיתְךָ** נַאֲוָה קֹדֶשׁ" (תְּהִלִּים צג, ה): עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל "בְּחָכְמָה **יִבָּנֶה בָּיִת**", דְּקָאֵי עַל תֵּיבוֹת וְאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁכוּ וְנִבְנוּ עַל יְדֵי חָכְמָה עִילָּאָה.

---

37. (תַּעֲנִית ב, ב סוּכָּה לד, א. נֶאֱמַר בַּשֵּׁנִי [בְּיוֹם הַשֵּׁנִי דְּחַג הַסּוּכּוֹת] (בַּמִּדְבָּר כט־יט) "וְנִסְכֵּיהֶם", וְנֶאֱמַר בַּשִּׁשִּׁי (שָׁם לא): "וּנְסָכֶיהָ", וְנֶאֱמַר בַּשְּׁבִיעִי (שָׁם לג): "כְּמִשְׁפָּטָם" – הֲרֵי מֵ"ם יו"ד מֵ"ם, הֲרֵי כֹּאן מַיִם, מִכָּאן רֶמֶז לְנִיסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה).

38. (תְּהִלִּים צג, ג: "נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ה', נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם").

39. (יְקַבְּלוּ הַנְּהָרוֹת שְׂכַר שִׁבְחָם).

40. וְכִדְפֵירֵשׁ בַּזּוֹהַר פָּרָשַׁת חוּקַּת (דַּף קפ"א, עַמּוּד א').

41. ("מְרִירוּת שֶׁבְּמָקוֹם טָהוֹר").

42. (לְקַמָּן מְגִלַּת אֶסְתֵּר צ, ד: "דְּהַיְינוּ הֲלָכוֹת, שֶׁהֵן דְּבַר ה', וְשָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן בְּחָכְמָה עִילָּאָה, הַמְלוּבָּשׁוֹת בִּבְחִינַת מְרִירוּת, שֶׁהוּא גַּשְׁמִיּוּת גַּסּוּת עוֹלָם הַזֶּה וְחוּמְרִיּוּת, כִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, וַאֲפִילוּ בִּדְבָרִים טְמֵאִים, כְּגוֹן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים אֲשֶׁר הִבְדִּילָנוּ מֵהֶם").

43. (מִשְׁנָה עֵדֻיּוֹת ח, ד וּבְפֵירוּשׁ הָרַב רַבִּי עוֹבַדְיָה בַּרְטְנוּרָא: "הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה, עַל אַיִל קַמְצָא [מִין חָגָב הוּא. תַּרְגּוּם "כַּחֲגָבִים" – כְּקַמְצִין] – דָּכָן [טָהוֹר]").

44. (הֶמְשֵׁךְ הַמִּשְׁנָה שָׁם: "מִשְׁקֵה בֵּית מִטְבְּחַיָּא – דְּאִינּוּן דַּכְיָן [טְהוֹרִים]. וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא, מִסְתָּאָב [נִטְמָאִים]").

45. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כ־כא עַמּוּד מו, ב).

46. ("כָּל לְשׁוֹן 'דַּכָּא' – לְשׁוֹן עוֹמֶק וְשִׁפְלוּת").

47. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא כו'".

48. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת כו'" (לְקַמָּן עג, ג וָאֵילָךְ).

וְ"**עֲדוּתֶיךָ** נֶאֱמְנוּ". עֵדוּת לְשׁוֹן דַּעַת הִיא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר" הַנִּקְרָא "הוֹן בֵּיתוֹ".

וְזֶהוּ "לְבֵיתְךָ נַאֲוָה **קֹדֶשׁ**", שֶׁהוּא הַמִּשְׁכָּה מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

"ה' **לְאוֹרֶךְ** יָמִים" (תְּהִלִּים שָׁם) – הוּא כְּמַאֲמַר רַז"ל עַל אֶלֶף הַשְּׁבִיעִי[49]: "יוֹם שֶׁ**כּוּלּוֹ אָרוֹךְ**".

וְהָעִנְיָן הוּא: כִּי פֵּירוּשׁ "כּוּלּוֹ אָרוֹךְ" הַיְינוּ, שֶׁגַּם בִּתְחִלָּתוֹ הוּא אָרוֹךְ. וְלִכְאוֹרָה אֵין לְשׁוֹן אֲרִיכוּת נוֹפֵל רַק בְּסִיּוּם וְסוֹף, וְלֹא בִּתְחִלָּה, וְאֵיךְ "כּוּלּוֹ אָרוֹךְ" גַּם בִּתְחִלָּתוֹ?

אַךְ הַכַּוָּנָה, שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלוּבָּשׁ "בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן" (תְּהִלִּים צא, א), שֶׁנִּקְרָא "אֲרִיךְ אַנְפִּין", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תִּשָּׂא לד, ו): "אֶרֶךְ **אַפַּיִם** כו'"; וְנִקְרָא "**אֲרִיךְ** אַנְפִּין", הַיְינוּ שֶׁיָּכוֹל לִימָּשֵׁךְ גַּם לְמַטָּה בַּעֲשִׂיָּיה, כִּי קַמֵּיהּ יִתְבָּרֵךְ שָׁוֶה וּמַשְׁוֶה רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת. וְלָכֵן יִהְיֶה הַגִּילּוּי לְמַטָּה בְּיִחוּדָא־תַּתָּאָה כְּמוֹ בְּיִחוּדָא־עִילָּאָה[50]. וְעַל כֵּן "כּוּלּוֹ אָרוֹךְ" – בִּתְחִלָּה כְּמוֹ בְּסוֹף, שֶׁהוּא גִּילּוּי בְּחִינָה שֶׁאֵין לוֹ תְּחִלָּה וְאֵין לוֹ תִּכְלָה[51].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מַאֲמַר רַז"ל (יוֹמָא עו, א): "כָּסָא דְּמַלְכָּא מְשִׁיחָא מַחֲזִיק **רכ"א** לוּגִּין", שֶׁאֵין לוֹ פֵּירוּשׁ עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ כְּלָל: מַהוּ עִנְיָן **רכ"א** לוּגִּין דַּוְקָא?

אֶלָּא הַכַּוָּנָה, שֶׁהַכּוֹס הוּא הַכְּלִי לְגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְיִהְיֶה הַגִּילּוּי בּוֹ מִבְּחִינַת "אֶרֶךְ **אַפַּיִם** כו'" כַּנַּ"ל.:

49. (רְאֵה קִידּוּשִׁין לט, ב. סוֹף תָּמִיד).

50. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְעִתָּה יִגְדַּל נָא כו' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר, ה' אֶרֶךְ **אַפַּיִם** כו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח לט, ב)).

51. (רְאֵה חוֹבַת הַלְּבָבוֹת שַׁעַר הַיִּחוּד פֶּרֶק ה. הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד כ).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יד) **והנמשל** ממלכותא דארעא יובן בבחי' מלכות' דלעיל' בחי' מלכות שמים בבחי' כתר מל' דאצי' שהוא מקור למקור לבחי' המל' הבאה בגילוי בעולמות דבי"ע כמ"ש מלכותך מלכו' כ"ע כידוע. דהנה ידוע שבחי' ומדת מלכותו ית' הוא המקור לעולמות להוות אותם מאין ליש כו'. אך צריך להמשיך רצון לבחי' מלוכה זו שירצה ה' להיות מלך על עם כו' להיות שאין ערוך כלל וכלל לעולמות בע"ג הנפרדים לגבי אור האלקי שהוא בלתי הבע"ג כו' הנק' כתר למלוכה וכתר מלוכה זו עושין המלאכים והנשמות בהעלאת מ"ן מלמטה למעלה כמ"ש ויתנו לך כתר מלוכה וכמ"ש בזהר ע"פ גבורי כח עושי דברו כו' דאזעירת גרמה כו' וע"י העלאת מ"ן דגבורי כח עושין לבנין המל' בבחי' הכתר מל' שנק' דברו להיות דבר מלך שלטון כו' וכן ע"י י' פסוקים דמלכיות שאנו אומ' בר"ה כמארז"ל אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות כו' וכמ"ש במ"א והמדרגה הג' שיהיה לו רצון לרצון זה של המלוכה שנק' כתר שבכתר הנה זה אינו אלא ע"י עסק התור' והמצות שע"ז אמרו בזמן שישראל עושין רצונו של מקום פי' רצונו של מקום וזמן דבי"ע הוא בחי' כתר מל' הנ"ל כאשר כבר יש לו רצון להיות מלך על עם כו' אך להמשיך רצון לרצון זה דהיינו שירצה ברצון זה של המלוכה הוא הנקרא עושין רצונו של מקום לעשות הרצון של המלוכה כו' והוא בחי' כתר שבכתר ודבר זה אינו אלא ע"י התורה והמצות והוא להיות ענין ובחי' המשכת הרצון העליון שע"י התו"מ הוא בחי' עצמיות הרצון הפשוט שבעצמות אא"ס ממש (שזה בבחי' תרי"ג ארחין דגלגלתא דא"א כו' שנק' פנימיו' הרצון וי"ג חוורת' דע"י שהיא הארת פנימיות התענוג הפשוט כו') ומשם נמשך בחי' הרצון וחפץ להיות רוצה במדת המלוכה. וזהו כאשר ישראל עושין רצונו של מקום בקיום התו"מ בבחי' ביטול לרצונו הפשוט מעוררי' משם להיות לו רצון למלוכה שנק' רצונו של מקום כו' וד"ל:

חינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

דבר אל בנ"י ואמרת אליהם כי תבואו אל ארץ מושבתיכם אשר אני נותן לכם ולהבין למה שינה כאן לקרוא ארץ ישראל ארץ מושבותיכם יותר מכל התורה שנק' ארץ כנען (וקושי' זו מבואר במדרש), הנה ארז"ל כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא נסכים וצריך להבין ענין דמיון זה שמדמה ק"ש לעולה וזבח ותפילין למנחה ונסכים (ובפנים יפות הקשה מה שמחלק עולה בלא מנחה היינו מנחה שייך לעולה וזבח שהוא שלמים בלא נסכים ונסכים שייך לשלמים דווקא, הלא כשהקריבו עולה הי' נסכים ג"כ וכשהקריבו זבח הי' מנחה ג"כ היינו סולת ושמן ולמה מחלק דוקא עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים, ותירץ ע"ז כי עולה כולה כליל כידוע ומנחה ג"כ כולה כליל לכן שייך מנחה לעולה כי שניהם כולה כליל ושלמים נאכלים לבעלים ואינו כליל כולה וגם נסכים הי' יורד לשיתין ואינו כולה כליל לכן שייך זבח שלמים לנסכים כי שניהם אינו כולה כליל).

אך להבין ענין זה הנה ענין הקרבנות שהי' יורד אש מן השמים על גבי המזבח ותאכל את העולה וחלבי השלמים, וכן הענין בק"ש כי האדם מורכב מד' יסודות ארמ"ע שהם בחי' דצח"ם כנגד ד' אותיות של שם הוי' שמשם נמשכו ונתהוו בחי' אלו, ובחי' יסוד האש הוא בחי' החי כידוע, והנה כתי' שרפים עומדים שיש בחי' מלאכים שנק' שרפים מפני שהם מיסוד האש האלקי ותמיד עומדים בהתלהבות כשאומרים קדוש ומשיגים איך שהוא קדוש ומובדל מכל ההשתלשלות העולמות ומכל הנבראים, וזהו שאומרים קדוש הוי' שאני הוי' לא שניתי בין קודם שנברא העולם לאחר שנברא העולם, וכשמשיגים זאת אזי הם בוערים בהתלהבות גדולה, וע"ש זה הם נקראים שרפים ותשוקתם ליכלל בעצמות א"ס, כי טבע האש לעלות למעלה ליסוד האש וכתי' כי הוי' אלקיך אש אוכלה ורוצים ליכלל יסוד האש שלהם באש שלמעלה, וגם נקראים שרפים ע"ש שהם נשרפים היינו שנשרף היש שלהם והם בביטול תמיד ואין להם יש כלל, ויש ב' בחי' מלאכים כמ"ש אלף אלפים ישמשוני' זהו בחי' שממשיכי' אלקו' בבחי' שימוש ועוד בחי' ריבוא רבבן קדמוהי יקומון שהם בבחי' ביטול ממש והם נק' שרפים ששורפי' ליכלל בעצמות אלקות, וזהו שאו' קדוש שהשגתם בבחי' קדוש ורוצים ליכלל בבחי' קדוש, ובנש"י יש ג"כ בחי' אש אבל הוא מורכב מד' יסודות כי במלאכים כתי' משרתיו אש לוהט רק בחי' אש ומחמת זה הם בוערים ברשפי אש בלי הפסק כלל אבל נש"י שהם מורכבים מד' יסודות וגם הנשמה מלובש בגוף ונפש הבהמית לא יוכל להיות במדריגה כזה ברשפי אש בלי הפסק, הגם שבאמת יש בנש"י בכח בנפשם האלקי' הצימאון ברשפי אש מיסוד האש שלו יותר ממלאכים כידוע שהנשמות הם גבוהים בשרשם ממלאכים, אבל למטה כשהנשמה מלובשת בגוף ונפש הבהמית, האש האלקי הוא מוסתר ונעלם, כי הנה"ב מסתיר על נפש האלקי', אך לפרקים ולפעמים גובר האש האלקי על האש שבנה"ב שהוא יסוד האש הטבעי שבוער כאש ומתאוה כל התאוות גשמי' וגובר עליו שיהי' גם הוא נכלל ועולה לה' כקרבן וכדוגמת קרבן גשמי שהיא הבהמה גשמי שהיא מיסוד האש כידוע שהחי הוא מיסוד האש וכשמקריבין אותה על גבי המזבח ונשרף באש שלמעלה וזה אש אוכלה אש, כך נה"ב ג"כ נק' בשם בהמה שמתאוה כל תאוה גשמי' וכמ"ש זלע"ז עשה האלקי' כמו שיש מדות דקדושה בנה"א כך יש מדות להיפוך בנה"ב, ואך כשגובר האש האלקי שבנה"א על נה"ב אזי מתהפכי' המדות שבנה"ב ג"כ לאלקות זהו כקרבן אש אוכלה אש שהאש שבנה"א אוכלה האש דנה"ב שיהי' כולה כליל לה'.

דבר ג' כי תבואו אל ארץ מושבתיכם

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור כו', וארז"ל ועברתי באמ"צ אני ולא מלאך אני ולא שרף כו'. ובמד"ר בא דקל"ה ב' פי"ח (הובא ביר"ק ג"ע י"ז, כבוד ת"ח ד') משל למלך שירד בנו כו' כך ירד יוסף למצרי' וקיבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם שנא' ויוסף הוא השליט על כו' כיבדו את יעקב

שנא' ויבכו אותו המצרי' שבעי' יום, אמר הקב"ה כבוד אני עושה למצרי' הריני קורא בשמו של ג"ע שנא' כגן ה' כארץ מצרי', כשחזרו ושעבדו בהם אמר הקב"ה ועברתי באמ"צ חוזר אני מאותו כבוד ואעשה אותם שממה שנא' מצרי' לשממה תהי'. ונמצא כי מפרש ועברתי ל' חוזר ועובר על ההנחה הראשונה וכמש"א אמר הקב"ה עובר אני מאותו שאמרתי כו'. ולפ"ז י"ל ועברתי שעבר על מדותיו, פי' כי מדותיו ית' הם רחמי' וכמו שאנו מבקשי' ברחמיך הרבים רחם עלינו, הטוב כי לא כלו רחמיך, ולמען אהבת בניו עבר על המדה ועשה דין במצרי' (ת"א בא סד"ה למען תהי'), והיינו דכתי' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרי' פי' דכל מקום שנא' יד אינו אלא ימין (מנחות ד"י) שהימין הוא רחמי' וחסדי' ומ"מ כתי' ועברתי באמ"צ פי' שהעביר על מדותיו ועשה דיני' במצרי' הגם כי מדותיו לרחם ולהטיב לברואיו, והכל מחמת אהבתו לישראל כמשל האב בעבור אהבתו לבנו שרוצה לעשות חסד עם בנו כובש חסדו וכועס על אחרי' המצערי' את בנו, ואם יש לאל ידו ה"ה דן אותם מדוע יעשו ככה לצער את בנו יחידו החביב עליו כבבת עינו כו', וזהו ביד חזקה שהוא הימין היתה פרושה בכדי להוציאם ממצרי' והי' שינוי שלא ע"פ הטבע כו', וגם באותו שעה עצמו הוציאם ה' שהוא מדה"ר ממצרי' והיינו ענין נגוף ורפוא כו'.

וביאור הענין יובן בהקדם ענין שאמרו ז"ל אני ולא מלאך כו' אני ה' אני ולא אחר, דלכאו' יפלא על סיום הדרש מה שאמר אני ולא אחר, דהאיך יעלה על לב איש לחשוב ולהרהר ולעלות על מוח שכלו ורוח בינתו ודעתו שח"ו גאולת מצרי' ומכת בכורות הי' ע"י אחר, וגם צ"ל מאחר שמתיבת אני הנא' בסוף פסוק ועברתי דרשו אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח שהם ג' בחי' בי"ע, ומהו עוד ולא אחר, וגם מה שפי' על ש' הוי' הנאמר אחר תיבת אני, [שהוא בחי'] הוא, שהרי אמרו אני ה' אני הוא ולא אחר.

ועברתי בארץ מצרים

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

פז.

תוכן הפרק: המנין מורה על חשיבות, שלכן מונה את צבא השמים הקיימים ללא הפסד, והוא ההשגחה דשם הוי' שלמעלה מההשגחה דשם אלקים.

במאמר הקודם התחיל לבאר הרבי נ"ע את הפירוש הראשון בספירות - מלשון מספר וגבול. במאמר זה ממשיך לבאר פירוש זה, ומפרט בהרחבה יותר את מהותו וחשיבותו של המספר בכלל.

והנה ב' בחינות מספר הנזכרים לעיל במאמר הקודם **שהן מספר האורות ומספר הכלים, זהו כנגד מה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא** (ראשון) **דביצה**[125] שיש שתי דעות בחשיבותו של דבר שבמניין (ושתי דעות אלו חלוקות בשיטת רבי מאיר לגבי ביטול כלאי הכרם, מתי יש להם חשיבות של "דבר שבמנין" ולא יכולים להתבטל אף אם התערבו באחרים), דעה אחת, שרק **את** דבר **שדרכו למנות** בפועל **שנינו** (למדנו) - כלומר, רק ל"דבר המיוחד שנמכר במניין בלבד ואין דרכו כלל להימכר באומד"[126] יש חשיבות של 'דבר שבמניין', שאף אם התערב באחרים לא יתבטל, **או** דעה אחרת, **כל שדרכו למנות שנינו** (למדנו), - כלומר, "כל דבר שיש בני אדם המקפידין עליו מפני חשיבותו למוכרו במנין" אינו בטל. ושני אופנים אלו הם כנגד מספר הכלים ומספר האורות, כפי שיבאר בהמשך.

דהנה בשל"ה דף שמ"ז סוף עמוד א הביא[127] **בשם מדרש רבותינו ז"ל בענין מה שנצטוו בתורה לספור את ישראל** - שהסיבה לציווי זה הוא, **שהמנין והמספר גורם השראת השכינה כו', ולהבין זה איך שעל ידי המספר דוקא יהיה השראת השכינה** שהרי לכאורה הוא להיפך, במקום המדוד והמנוי אין הברכה שורה? - כפי שמקשה השל"ה שם (וכמובא להלן בתחילת פרק פט).

---

125. ג, ב.

126. **על פי רש"י שם.**

127. **וזה לשונו שם:** במדבר סיני – זה ספר נקרא חומש הפקודים, על שם המנין שנמנו ישראל, נשמע מזה שדבר המנין הזה הוא חשוב ואין לו ביטול עולמית. ורבותינו ז"ל אמרו שהמנין הזה היה כדי להשרות השכינה בישראל. על כן אני אומר שפרשה זו בפרטות היא נגד מחנה שכינה ומחנה שכינה שלמטה מכוון נגד שלמעלה. וממשיך לאחר מכן: וענין המספר שגורם להשרות שכינה. **וראה לקמן פרק פ"ט את המשך דבריו שם.**

מבאר הרבי נ"ע: **הענין הוא דהנה ענין המספר הוא דבר חשוב דכל דבר שסופרים אותו הרי זה מורה על חשיבות הדבר** - זה שסופרים דבר זה מראה שיש לו חשיבות, כיון שדבר שאין לו ערך כל כך אין סיבה לספור אותו, **שזהו שאמרו** חכמים את הלשון: **את שדרכו למנות כו'**, הרי מכאן משמע, **שיש דברים שאין דרכן למנות והיינו דברים שאינם חשובים אין דרכן למנות ומה שמונים הוא מצד החשיבות כו'**,

וכדאיתא במדרש שיר השירים רבה על פסוק[128] **שדרך אגן הסהר** אל יחסר המזג, בטנך ערמת חיטים. שדורשים **בענין בטנך ערימת חטים, מה החטים הללו כשיוצאין לזרע** (לזריעה) **אין יוצאין אלא במנין** – כלומר, שסופרים אותם לפני כן, **וכשנכנסים לגורן לאחר שצמחו אין נכנסין אלא במנין כך בנמשל, ישראל כשירדו למצרים ירדו במנין שנאמר**[129]: "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה" **כו' וכשעלו** ממצרים **עלו במנין שנאמר**[130]: "כשש מאות אלף רגל" **כו'** (ולהעיר מהידוע[131], שירידת ישראל למצרים ועלייתם משם נמשלים בכתוב לזריעה וצמיחה), עד כאן מהמדרש. **שזהו** שסופרים את עם ישראל, הוא **מצד החשיבות לכן מונין אותן כו'**,

וכמו שראינו בצבא השמים שמונים אותם בגלל חשיבותם, כלשון הפסוק[132]: **מונה מספר לכוכבים כו'** **וכתיב**[133]: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה **המוציא במספר צבאם** לכולם בשם יקרא, מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר **כו' שכל זה** שהקדוש ברוך הוא סופר את הכוכבים שבצבא השמים **הוא מצד החשיבות כו'**.

והחשיבות שבהם הוא מה שכתוב אחרי זה באותו הפסוק **מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר, ופירשו הראב"ע** (רבי אברהם אבן עזרא)[134] **והרד"ק** (רבי דוד קמחי)[135] שהלשון "איש" פירושו, **שאיש מהכוכבים לא נעדר שכולם קיימים ועומדים ברום עולם מששת ימי בראשית ולא כמו הנבראים שבארץ שהם נפסדים כו'**, - הנבראים בארץ קיימים אמנם ב'מין' (סוג), שהרי הסוג לא נכחד וקיים תמיד, אך אינם קיימים ב"איש", כלומר, הנבראים עצמם לא נשארים תמיד אלא מתחלפים. לעומת זאת הנבראים שבשמים, כדוגמת הכוכבים, נשארים תמיד להתקיים ללא הפסד.

וכדאיתא (וכמובא) **בירושלמי**[136] **על פסוק**[137] **אלה תולדות** השמים והארץ **כו' ביום הבראם** שלמרות שעברו כבר אלפי שנים מאז בריאתם, הן חזקים **ביום הבראם כו'**, **ונודע דמה שנבראי צבא השמים אינם נפסדים אינו מצד עצמן שהרי הם הווים וממילא צריכים להיות נפסדים** כפי הכלל ש"כל הווה נפסד" **כו'**, ואם כן, מצד טבעם היו צריכים להיחלש, ומה שאינם נפסדים ונשארים חזקים אינו מצד הטבע שלהם, אלא רק **מפני שכך הוא רצון הבורא להיות נצחים שבזה נראה בחוש כח האין סוף כו'**, - כלומר, בגלל שכל קיומם של נבראי צבא השמים הוא מצד רצון הבורא, נראה בחוש על ידם רצון הבורא שאינו מוגבל במגבלות הטבע שמצד עצמו הולך ונחלש, שלכן הם קיימים באופן נצחי ללא הפסד.

שעל זה נאמר שם קודם לזה בתחילת הפסוק **שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה דבנבראים אלו** של צבא השמיים **נראה בחוש כח האין סוף בבחינת ראיה חושיית ממש, שהרי אי אפשר שיהיו קיימים ונצחים מצד עצמם שהרי הם נבראים, וכל מציאותם הוא מהרכבתם** - כלומר, בזה שהן מורכבים מכמה יסודות, **ואי אפשר**[138] **להיות מציאותם מעצמן כי אם מהבורא ומרכיב אותם כו'**, כיון שזה גופא שהן מורכבים מכמה יסודות, מורה על כך שיש בורא המרכיב אותם, ועל פי הכלל[139]: **כל המורכב סופו להפרד כו'. ואם כן מה שהם קיימים** ולא נפרדים ונפסדים, **זהו לא מצד טבעם, אלא רק מכח האין סוף המקיים אותם כו' וכמו שיתבאר זה לקמן פרק** צט ופרק שלג.

כלומר, מצד הטבע צריך העולם להפסד כל הזמן, וכשיש נברא שנראה יציב ולא נפסד, זה מראה על כוח הבורא שהוא אין סוף ואינו משתנה.

---

128. שיר השירים ז, ג.
129. דברים י, כב.
130. שמות יב, לז.
131. ראה תורה אור בשלח סא, א.
132. תהילים קמז, ד.
133. ישעיהו מ, כו.
134. **וזה לשונו:** איש לא נעדר – והטעם על המספר או על עצם כל כוכב כי איננו מת לעולם והנה איש כמו עצם וכן האיש גבריאל.
135. **וזה לשונו:** ולפי הכח שיש לכוכב נקרא שמו לפי אותו ענין ושכל אחד מהם הוא אמיץ כח כי לא יפסיד כחו ולא ישתנה כמו שהוא בנבראי מטה שהם נפסדים באישיהם אף על פי שעומד מיניהם, אבל נבראי מעלה איש מהם לא נעדר לעולם בשום העדר לא בכולו ולא במקצתו וכמו שהיה ביום הבראו כן יהיה כל ימי עולם לא יוסיף ולא יגרע, כי אין התוספת אלא לבעלי החסרון והם שלמים בבריאתם.
136. ברכות פרק א הלכה א.
137. בראשית ב, ד.
138. **בשולי הגילון:** כן הוא בגוף כתב יד קודש, ובכת"י מעתיק מחק כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע תיבה זו, וכתב: וא"כ, ולכאורה הכוונה שצריך להיות: ואם כן אי אפשר.
139. רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ד.

ובתקוני זוהר איתא[140] (מובא) על הפסוק "מרוב אונים ואמיץ כח" שהובא לעיל: **מרוב אונים דא** (זה) **כתר עליון ואמיץ כח דא** (זה) **חכמה כו'**, ועל פי פירוש זה מבאר הרבי נ"ע, שעל ידי צבא השמים ניכרת המשכת הרצון, כלומר, דרגת הכתר שהיא העצמות שמעל עשר הספירות שעניינם גבול ומידה:

ולפי פירוש **זה ענין מרוב אונים הוא על דרך** הנאמר[141] **כל אשר חפץ ה' עשה**, שענין החפץ והרצון הוא דרגת הכתר, והוא מתגלה בבחינת "עשה" - היינו, נבראי עולם העשיה הגשמי, **דהיינו להיות המשכת בחינת חפץ ורצון ה' שזהו בחינת עצמיות אור אין סוף דבחינת הכתר גם בעשיה בנבראים שלמטה כו'**, - שעל ידי זה שאינם נפסדים, ניכרת גם בנבראים הגשמיים בחינת הכתר - הרצון - שלמעלה.

וכנודע במה שכתוב[142] **ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה כו'**, **דפירוש אלקינו בשמים זהו בחינת הגילוי אלקות שבעולמות עליונים שבזה הכל מודים** - בעולמות העליונים כולם מודים במציאות ה', כיון שהגילוי האלוקי נרגש שם במוחש והמלאכים והנשמות הנמצאים שם מרגישים זאת ובטלים, **ורק בהגילוי למטה** בעולם העשיה הגשמי, **יש שמכחישים רחמנא ליצלן** (ה' יצילנו) **ואומרים** כלשון הפסוק[143] **איה אלקיהם כו'** - איפה נמצא הקדוש ברוך הוא.

צהר תעשה לתיבה

שבת פרשת נח, תער"ג

140. **פה, ב. וזה לשונו:** מרוב אונים דא כתר עלאה, ואמיץ כח דא חכמה, מאי כח דיליה אימא עלאה, איש לא נעדר איהו כללא דתלת ספירן, מאי איש ה' איש מלחמה ה' שמו, איש א' כתר עלאה י' חכמה ש' שרשא דאילנא דאיהי אימא עלאה תשובה ודאי. ועוד מרוב אונים דא עמודא דאמצעיתא, אונים דיליה נצח והוד, ואמיץ כח דא צדיק, איש לא נעדר ה' איש מלחמה, והא אתמר.

141. **תהילים קלה, ו.**

142. **תהילים קטו, ג.**

143. **שם, פסוק ב.**

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תרפ"ט

טֶרֶם פָּתַח אֶת הַדְּרוּשׁ "לְכָה דּוֹדִי" בְּאוּלָם הַיְשִׁיבָה "תּוֹמְכֵי־תְּמִימִים" בְּעֵת הַקַּבָּלַת־פָּנִים, אָמַר כ"ק אַדְמוֹ"ר[א] בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

"יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם, אֲשֶׁר בְּעֵת שִׂמְחַת נִשּׂוּאִין קוּמעֶן נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת מִן הָעוֹלָם הָאֱמֶת. בִּיז ג' דּוֹרוֹת לְמַפְרֵעַ אִיז בְּכָל יִשְׂרָאֵל, אוּן פְּרָאן וואָס מעֶר אוּן מעֶר, וואָס אִין דּעֶם אִיז מַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, וּבְתוֹר הַזְמָנָה לְנִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים הוֹד כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר יָבוֹאוּ אֶל הַחֻפָּה וּלְבָרֵךְ אֶת הַזּוּג, וֶועט מעֶן אִיצְט רֵיְידִין אַ חֲסִידוּת, וואָס אַ חֵלֶק אִיז פוּן אַלְטִין רַבִּין, אַ חֵלֶק פוּן מִיטעֶלְן רַבִּין, אַ חֵלֶק פוּן עֶלְטעֶר זַיְידִין, אַ חֵלֶק פוּן זַיְידִין דּעֶר עֶלְטעֶר זֵיידֶע שֶׁל הַכַּלָּה, אַ חֵלֶק פוּן עֶלְטעֶר עֶלְטעֶר זַיְידִין שֶׁל הֶחָתָן, אַ חֵלֶק פוּן טאַטעֶן דּעֶם כַּלָּה'ס זֵיידֶע[ב] יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁבָּזֶה מַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת. וּבְתוֹר הַזְמָנָה לְנִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים הוֹד כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר יָבוֹאוּ אֶל הַחֻפָּה וּלְבָרֵךְ אֶת הַזּוּג, נְדַבֵּר עַכְשָׁו חֲסִידוּת, שֶׁחֵלֶק[ג] מֵאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, חֵלֶק מֵאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, חֵלֶק מֵאֲבִי הַסַּבָּא[ד], חֵלֶק מֵהַסַּבָּא — אֲבִי הַסַּבָּא שֶׁל הַכַּלָּה[ה], חֵלֶק מִסַּב סָבוֹ שֶׁל הֶחָתָן[ו], חֵלֶק מֵאֲבִי סַב הַכַּלָּה[ז], "הָאוֹמֵר שְׁמוּעָה בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ יְהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ בַּעַל הַשְּׁמוּעָה עוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ הַזָּהָב, הַמּוֹ"ל.

א. מוהריי"צ נשמתו עדן. ב. ידוע ומפורסם אשר בעת שמחת נשואין באים נשמות האבות מן העולם האמת. עד שלשה דורות למפרע הוא בכל ישראל, וישנם שבאות נשמות מדורות קודמים. ג. מהדברים. ד. אדמו"ר הצמח צדק. ה. אדמו"ר מוהר"ש. ו. רבי ברוך שלום בנו של אדמו"ר הצמח צדק. ז. אדמו"ר מוהרש"ב.

בס"ד*.

"לְכָה[1] דּוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה, פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה"[2]. וְהִנֵּה הַשַּׁבָּת נִקְרֵאת "כַּלָּה" וְנִקְרֵאת "מַלְכָּה", וּכְמַאֲמַר "שַׁבָּת מַלְכְּתָא"[3]. דְּהִנֵּה חָתָן וְכַלָּה הֲרֵי הֶחָתָן נִקְרָא מֶלֶךְ, כִּדְאִיתָא[ט] בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ט"ו "חָתָן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ", וְהַכַּלָּה נִקְרֵאת "מַלְכָּה", דְּהִנֵּה כְּתִיב[4] "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", דְּהָאָדָם שֶׁלְּמַטָּה הוּא בְּצֶלֶם וּדְמוּת אָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁהֵם הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, דִּזְעֵיר־אַנְפִּין דַּאֲצִילוּת נִקְרָא מַלְכָּא[יא], וְכַמְבֹאָר[5] בְּעִנְיָן דְּכָל נִשְׁמְתָא וְנִשְׁמְתָא הֲוָה קָיְמָא בְּדִיוֹקְנָאָה קַמֵּי מַלְכָּא קַדִּישָׁא[יב][6] שֶׁהוּא זְעֵיר־אַנְפִּין דַּאֲצִילוּת, וּסְפִירַת הַמַּלְכוּת נִקְרֵאת מַלְכְּתָא[יג], וְאִיתָא בַּזֹּהַר[7] דְּמַלְכָּא בְּלָא מַטְרוֹנִיתָא לָאו אִיהוּ מֶלֶךְ וְלָאו אִיהוּ[יד] גָּדוֹל, דְּהָעִקָּר הוּא יִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא, וּכְתִיב[8] "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם, וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים" כו', וְלָזֹאת הִנֵּה כְּדֶגְמַת הַשַּׁבָּת שֶׁצְּרִיכִים לְקַבְּלוֹ בְּשִׂמְחָה, דְּשַׁבָּת אִיהִי מְקוֹרָא דְּכָל בִּרְכָאִין עִילָּאִין וְתַתָּאִין, דְּכֻלְּהוּ יוֹמִין מִתְבָּרְכִין[טו] מֵהַשַּׁבָּת[9], הִנֵּה כְּמוֹ כֵן צְרִיכִים לְקַבֵּל פְּנֵי כַּלָּה דְּאִיהִי מְקוֹרָא בִּרְכְתָא עִלָּאָה[טז]. וְהִנֵּה[10] יְסוֹד מַאֲמָר זֶה דְּ"לְכָה דּוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה" שֶׁאוֹמְרִים בְּקַבָּלַת הַשַּׁבָּת, הוּא דְּאִיתָא בִּגְמָרָא (שַׁבָּת קיט עַמּוּד א) "ר' חֲנִינָא מִיעַטַּף[יז] (בִּבְגָדִים נָאִים, רַשִּׁ"י) וְקָאֵי אַפַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא[יח], אָמַר בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. ר' יַנַּאי לְבִישָׁא מָאנֵי (בִּגְדֵי שַׁבָּת) מַעֲלֵי שַׁבָּת[יט] וְאָמַר בּוֹאִי כַּלָּה בּוֹאִי כַּלָּה" (הָכִי קָרֵי[כ] לָהּ לִשְׁבִיתַת שַׁבָּת מִתּוֹךְ חִבִּיבוּת, רַשִּׁ"י). וּבַזֹּהַר חֵלֶק ג דַּף ער"ב עַמּוּד ב אִיתָא, "וּבְשַׁבָּת בְּכָל מִלּוֹי צָרִיךְ לְאִתּוֹסָפָא[כא] מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, בֵּין בְּמַאֲכָלָיו וּבְמִשְׁתָּיו[11], בֵּין בִּלְבוּשֵׁיהּ, בֵּין בַּהֲסַבָּתֵיהּ, דְּצָרִיךְ לְתַקָּנָה לֵיהּ מְסִבָּה שַׁפִּירָא בְּכַמָּה כָּרִים וּכְסָתוֹת מַרְקְמָן מִכָּל דְּאִית בְּבֵיתֵיהּ כְּמָאן דְּתַקִּין חֵפָּה לַכַּלָּה, דְּשַׁבַּתָּא אִיהִי מַלְכְּתָא וְאִיהִי כַּלָּה"[כב]. וְהַיְנוּ דִּכְשֵׁם שֶׁהַשַּׁבָּת הִיא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן שִׂמְחַת חָתָן וְכַלָּה וְקַבָּלַת פְּנֵיהֶם הִיא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת, דְּהִנֵּה כְּתִיב[12] "כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה", שֶׁהֵם שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, כְּבוֹד חָתָן וּכְבוֹד כַּלָּה, דְּחָתָן הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְמַאֲמַר[13] "בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ זוֹ מַתַּן תּוֹרָה", שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא "חָתָן" וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת "כַּלָּה", וְכָבוֹד הוּא בְּחִינַת מַקִּיף, כְּבוֹד חָתָן — אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] "אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר הֲוָי", וּכְבוֹד כַּלָּה — אַהֲבַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי", וְהַחֻפָּה הוּא הַמַּקִּיף הַכְּלָלִי עַל חָתָן וְכַלָּה, וְכֵן הוּא לְמַטָּה, דְּהַסֵּדֶר הוּא שֶׁבָּאִים רֹב עַם לְקַבֵּל פְּנֵי

*) נדפס בקונטרס "דרושי חתונה" - ספר המאמרים קונטרסים חלק א' עמ' כ ואילך, ספר המאמרים תרפ"ט ע' 81 ואילך.

1) המאמר מיוסד על ד"ה לכה דודי במאמרי אדה"ז על מאמרי רז"ל ע' תנה ואילך. ועם הוספות וביאורים — ד"ה סמוכים לעד פר"ת (סה"מ פר"ת ע' קמט ואילך).

לכמה ענינים המבוארים בהמאמר — ראה לכה דודי תשי"ד (תורת מנחם - ספר המאמרים אלול עמ' רלה) ש"כנראה הוא מיוסד (ביאור) על ד"ה לכה דודי תרפ"ט" (מהקדמת המו"ל להמאמר — תורת מנחם - ספר המאמרים אלול עמ' רלה).

2) ב"סדר קבלת שבת".

3) ראה לקמן בפנים המאמר.

4) בראשית א, כו. ראה של"ה בהקדמה (ט, ב. י, א). לקו"ת ויקרא ד, ב. ובכ"מ.

5) ראה סה"מ תר"ן ע' שנח. תרנ"ז ריש ע' קעז. המשך תרס"ו ע' קנז. סה"מ עטר"ת ע' שעא. לעיל ע' 38. לקמן ע' 168. סה"מ תרפ"ה ע' סא. תרצ"ו ע' 62. תרצ"ז ריש ע' 235. ועוד.

6) כ"ה בכ"מ בדא"ח בשם הזהר. — לע"ע לא מצאתיו בל' זה. וראה זח"ג קד, ב. זח"א צ, סע"ב. רכז, ב. רלג, ב. זח"ב צו, ב. זח"ג סא, ב (הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ תרצ"ו שם).

7) ח"ג ה, א. וראה זהר ח"א רנו, א. ח"ג סט, א. איכ"ר פ"ה, יט.

8) בראשית א, כז־כח.

9) זהר ח"ב סג, ב. פח, א.

10) בהבא לקמן — ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"א ס"ע קסו.

11) בזהר שלפנינו: ומשתיו.

12) ישעי' ד, ה. וראה ד"ה כי על כל כבוד חופה בלקו"ת שה"ש מז, ב ואילך. סידור עם דא"ח קכח, ד ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"א ע' א ואילך. שם ע' ז.

13) שה"ש ג, יא. תענית כו, ב.

14) מלאכי א, ב.

15) תהלים פד, ג.

ח. שבת המלכה. ט. כפי שישנו (אמור). י. ששת המדות חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד. יא. מלך. יב. שכל נשמה ונשמה היתה קיימת בצורתה בפני המלך הקדוש. יג. מלכה. יד. מלך בלא מלכה אינו מלך ואינו. טו. שהשבת היא המקור של כל הברכות עליונות ותחתונות, שכל הימים (שבשבוע) מתברכים. טז. שהיא מקור הברכה העליונה. יז. מתעטף. יח. ועומד לפנות היום של ערב שבת. יט. לובש בגדי שבת בכניסת השבת. כ. כך הוא קורא. כא. בכל דבריו צריך להתוסף. כב. בין בהסבתו, שצריך לתקן (להכין) לו הסבה יפה בכמה כרים וכסתות מרוקמים מכל מה שיש בביתו, כמי שמתקן (מכין) חופה לכלה, שהשבת היא מלכה והיא כלה.

הֶחָתָן, וְאַחַר כָּךְ הוֹלְכִים עִם הֶחָתָן לְקַבֵּל פְּנֵי הַכַּלָּה,
וְהֶחָתָן מְכַסֶּה בְּצָעִיף אֶת הַכַּלָּה וְהוֹלְכִים אֶל הַחֻפָּה,
וְהָעִנְיָן הוּא[16] דִּבְכָל עֲלַיַּת הַמְקַבֵּל אֶל הַמַּשְׁפִּיעַ צָרִיךְ
לִהְיוֹת תְּחִלָּה הַמְשָׁכַת הַמַּשְׁפִּיעַ בִּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוּת שֶׁבּוֹ
לִבְחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַמְקַבֵּל, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי הַמְשָׁכָה זוֹ
יוּכַל הַמְקַבֵּל לִשָּׂא אֶת עַצְמוֹ וּלְהִתְעַלּוֹת לִהְיוֹת קָרוֹב
לְמַדְרֵגַת הַמַּשְׁפִּיעַ, וְאָז יְקַבֵּל הַמְשָׁכָה הַפְּנִימִית
מֵהַמַּשְׁפִּיעַ.

קְצוּר. יְבָאֵר כִּי חָתָן וְכַלָּה הֵם בְּדֶרֶגְמַת הַסְּפִירוֹת
הָעֶלְיוֹנוֹת זְעֵיר־אַנְפִּין וּמַלְכוּת, וְקַבָּלַת פְּנֵי
הַכַּלָּה הוּא כְּדֶרֶגְמַת קַבָּלַת פְּנֵי הַשַּׁבָּת שֶׁהִיא הַבְּרָכָה לְכָל
יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, כְּבוֹד חָתָן — אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
לְכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וּכְבוֹד כַּלָּה — אַהֲבַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל
לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַחֻפָּה הוּא הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת,
וְקֹדֶם הַחֻפָּה הֶחָתָן מְכַסֶּה אֶת הַכַּלָּה בְּצָעִיף שֶׁהוּא קָרוֹב
חִיצוֹנִיּוּת הַמַּשְׁפִּיעַ אֶל חִיצוֹנִיּוּת הַמְקַבֵּל בִּשְׁבִיל
הַשְׁפָּעָה וְקַבָּלָה פְּנִימִיּוּת.

ב) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן הוּא, דִּהְנֵה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל
(פְּסָחִים דַּף קי"ז עַמּוּד א) "רַבָּה[17] מְקַמֵּי
דְּפָתַח לְהוּ לְרַבָּנָן אָמַר מִלְּתָא דִּבְדִיחוּתָא וּבָדְחוּ רַבָּנָן,
וּלְבַסּוֹף יְתִיב בְּאֵימְתָא וּפָתַח בִּשְׁמַעְתָּא"[כג], דְּהַמַּשְׁפִּיעַ
צָרִיךְ לִפְתֹּחַ לְהוּ לְרַבָּנָן, וְהֵינוּ[18] לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְקַבֵּל
רָאוּי לְקַבֵּל דְּבַר הַהַשְׁפָּעָה עַל יְדֵי פְּתִיחַת הַכֵּלִים
וְהַחוּשִׁים שֶׁלּוֹ, וְצָרִיךְ לִפְתֹּחַ בִּשְׁמַעְתָּא שֶׁיִּהְיֶה דְּבַר
הַהַשְׁפָּעָה לְפִי עֶרֶךְ הַמְקַבֵּל, וְלָזֹאת הִנֵּה מִקַּמֵּי דְּפָתַח
לְהוּ לְרַבָּנָן לַעֲשׂוֹתָם לִכְלֵי קַבָּלָה אָמַר מִלְּתָא
דִּבְדִיחוּתָא, וּמִלְּתָא דִּבְדִיחוּתָא הוּא שִׂיחַת חֻלִּין, וְעִם
הֱיוֹת דְּשִׂיחוֹת חֻלִּין שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכִים לִמּוּד[19],
לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חָכְמָה רַבָּה וּשְׂכָלִים עֲמֻקִּים, וּמִכָּל מָקוֹם
הוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, וַהֲגַם דְּמִי שֶׁהוּא גָּדוֹל יוֹתֵר הֲרֵי
גַּם הַשִּׂיחוֹת חֻלִּין שֶׁלּוֹ הֵם בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהַּ יוֹתֵר שֶׁיֵּשׁ
לִלְמֹד מֵהֶם הַרְבֵּה עִנְיָנִים נִפְלָאִים, וְעִם כִּי זֶהוּ רַק
נוֹבְלוֹת בִּלְבַד, וּמִכָּל מָקוֹם הֵן הֵן גּוּפֵי חָכְמָה, וּכְמַאֲמַר
רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (כְּתֻבּוֹת קג עַמּוּד א) "לְשׁוֹן חֲכָמִים בְּרָכָה,
לְשׁוֹן חֲכָמִים עֹשֶׁר, לְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא", וְהוּא שְׁמוּשָׁהּ
שֶׁל תּוֹרָה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בְּרָכוֹת דַּף ז עַמּוּד ב)
"גְּדוֹלָה שְׁמוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה יוֹתֵר מִלִּמּוּדָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר[20] פֹּה
אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט אֲשֶׁר יָצַק מַיִם עַל יְדֵי אֵלִיָּהוּ, לָמַד לֹא
נֶאֱמַר אֶלָּא יָצַק, מְלַמֵּד שֶׁגְּדוֹלָה שְׁמוּשָׁהּ יוֹתֵר
מִלִּמּוּדָהּ", וְהִנֵּה לְבַסּוֹף יְתִיב בְּאֵימְתָא וּפָתַח
בִּשְׁמַעְתָּא, דִּלְמוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם,
וּכְמַאֲמַר[21] "מַה לְּהַלָּן בְּאֵימָה בְּיִרְאָה בְּרֶתֶת וּבְזִיעָה, אַף
כָּאן" כו', וְהֵינוּ דִּכְשֵׁם שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה כְּתִיב[22] "וַיַּרְא הָעָם
וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק", הִנֵּה כְּמוֹ כֵן בְּעֵת לִמּוּד הַתּוֹרָה
צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּבִטּוּל גָּדוֹל וּבְיִרְאָה גְּדוֹלָה, אֲבָל קֹדֶם
צָרִיךְ הָרֵב לִפְתֹּחַ חוּשֵׁי הַמְקַבֵּל, וְהוּא עַל יְדֵי מִלְּתָא
דִּבְדִיחוּתָא. וְיָדוּעַ[18] דִּכְלָלוּת עִנְיַן הַבְּדִיחוּתָא שֶׁלְּפָנֵי
הַלִּמּוּד הוּא לְהַעֲלוֹת וּלְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתַּלְמִידִים שֶׁיִּהְיוּ
בְּעֶרֶךְ לְקַבֵּל אֶת הַהַשְׁפָּעָה שֶׁיַּשְׁפִּיעַ לָהֶם הַמַּשְׁפִּיעַ, דְּרַב
וְתַלְמִיד אֵינָם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, וְהַתַּלְמִיד צָרִיךְ לִהְיוֹת
בְּבִטּוּל לִפְנֵי רַבּוֹ, וּכְמַאֲמַר[23] "כָּל תַּלְמִיד חָכָם הֵיאוֹשֵׁב
לִפְנֵי רַבּוֹ וְאֵין שִׂפְתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מוֹר" כו' (שֶׁדָּרְשׁוּ
חֲכָמִים "אַל תִּקְרֵי מוֹר אֶלָּא מָר", שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְגִּישׁ
מְרִירוּת), שֶׁהוּא בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, וְלָזֹאת הִנֵּה הַבְּדִיחוּתָא
הוּא נוֹתֵן כֹּחַ בְּהַתַּלְמִיד שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל דִּבְרֵי רַבּוֹ, וּבְדֶרֶךְ
כְּלָל הוּא פּוֹעֵל פְּתִיחַת הַלֵּב וְהַמֹּחַ שֶׁל הַתַּלְמִיד שֶׁיִּהְיֶה
כְּלִי לְקַבָּלָה, וַהֲגַם דְּזֶהוּ עִנְיָן חִיצוֹנִי, הִנֵּה חִיצוֹנִיּוּת זוֹ
זֶהוּ הַקְדָּמָה אֶל הַפְּנִימִיּוּת, דְּעַל יְדֵי קֵרוּב זֶה שֶׁל הָרֵב
לוֹמַר לָהֶם מִלְּתָא דִּבְדִיחוּתָא, (דְּ)עַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא יוּכְלוּ
לְקַבֵּל הַהַשְׁפָּעָה פְּנִימִית דְּפָתַח בִּשְׁמַעְתָּא. וְעַל דֶּרֶךְ
מָשָׁל[24], בֵּן יָנִיק וְקָטָן, כְּשֶׁאָבִיו רוֹצֶה לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עִמּוֹ
פָּנִים אֶל פָּנִים, וַהֲרֵי הַתִּינוֹק הוּא קָטָן, צָרִיךְ הָאָב
לְהַשְׁפִּיל אֶת יָדָיו שֶׁהֵם גְּבוֹהִים וְנַעֲלִים מֵרֹאשׁ הַתִּינוֹק
עַד לְמַטָּה מִתַּחַת הַתִּינוֹק וּלְהַגְבִּיהוֹ עַד רֹאשׁוֹ שֶׁל אָב,

16) בהבא לקמן (עד סוף פ"ב) — ראה מאמרי אדה"ז וסה"מ פר"ת שבהערה 1.

17) כן הוא [רבה] בש"ס ועין יעקב. אבל בתניא פ"ז [יא, ב] הביא גירסת רבינו חננאל, וכן הוא בילקוט שמעוני [מלכים ב] רמז רכז רבא. ויש לעיין בד"ס ובשבת ל, ב (הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ פר"ת הנ"ל הערה 1). — בתורת חיים שבהערה הבאה: רבא.

18) תורת חיים תולדות ב, ד. צויין בסה"מ פר"ת שם.

19) סוכה כא, ב. ע"ז יט, ב.

20) מלכים ב ג, יא.

21) ברכות כב, א. וראה תו"א יתרו סז, ב.

22) יתרו כ, טו.

23) פסחים קיז, א. שבת ל, ב. יל"ש מלכים א רמז רכז.

24) "מקור משל זה הוא באור תורה להרב המגיד (פה, סע"ד [עה"פ (הושע יא, ג) אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי])" — ד"ה לכה דודי תשי"ד הנ"ל הערה 1 פ"ג (תורת מנחם - ספר המאמרים אלול עמ' רלו). וראה גם (בנוסף להמצויין בהערה 1) לקו"ת פינחס שבהערה הבאה.

כג. רבה לפני שהתחיל להם לחכמים (בשיעורו) היה אומר דבר בדיחה, וחייכו החכמים, ולבסוף, ישב באימה והתחיל בהלכה.

וְאָז יְדַבֵּר וְיִשְׁתַּעֲשַׁע עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים, וַהֲרֵי הַהַמְשָׁכָה שֶׁל חֶסֶד הָאָב בְּהַשְׁפָּלַת יָדָיו הוּא חִיצוֹנִיּוּת, שֶׁהוּא רַק לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתִּינוֹק, וְכֵן הַתִּינוֹק אֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוּם דָּבָר בְּהַגְבָּהָה זוֹ, כִּי הֲלֹא לֹא יֵשׁ בָּזֶה שׁוּם הַשְׁפָּעָה, דְּהַשְׁפָּעָה וְהַשַּׁעֲשׁוּעִים עִם בְּנוֹ הוּא רַק אַחַר כָּךְ כַּאֲשֶׁר כְּבָר הִגְבִּיהוֹ, וְרַק שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהַשְׁפָּעָה בְּקֵרוּב וּבִפְנִימִיּוּת שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּחִלָּה קֵרוּב וַעֲלִיַּת הַמְקַבֵּל, שֶׁהוּא הַקֵּרוּב הַחִיצוֹנִי שֶׁהוּא בִּשְׁבִיל הַהַשְׁפָּעָה פְּנִימִית.

קִצּוּר. יְבָאֵר הָא דְּרַבָּה מִקָּמֵי דְּפָתַח לְהוּ לְרַבָּנָן לַעֲשׂוֹתָם כֵּלִים רְאוּיִם לְקַבֵּל אֶת דְּבַר הַהַשְׁפָּעָה בַּתּוֹרָה אָמַר לָהֶם מִלְּתָא דִּבְדִיחוּתָא לְהַעֲלוֹת אֶת הַמְקַבְּלִים שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת דְּבַר הַהַשְׁפָּעָה, וּגְדוֹלָה שִׁמּוּשָׁהּ יוֹתֵר מִלְּמוּדָהּ, וַהֲגַם שֶׁהוּא עִנְיָן חִיצוֹנִי לְגַבֵּי פְּנִימִיּוּת הַהַשְׁפָּעָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הִגֵּה זֶהוּ דַּוְקָא הַקְדָּמָה אֶל הַפְּנִימִיּוּת, כְּדֶגְמַת הָאָב הַמֵּרִים אֶת בְּנוֹ הַקָּטָן לְהִשְׁתַּעֲשַׁע עִמּוֹ בְּקֵרוּב פָּנִים בְּפָנִים.

ג) **וְזֶהוּ**[25] דִּכְתִיב "וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו" (הוֹשֵׁעַ יא[26]), דְּאָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי בָּרוּךְ הוּא הִשְׁפִּיל פְּנִימִיּוּת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמִצְוֹות גַּשְׁמִיּוֹת דַּוְקָא בִּכְדֵי לְהַגְבִּיהַּ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דְּהִנֵּה[27] הָאָדָם הוּא עוֹלָם קָטָן[28], וּכְמוֹ שֶׁבָּעוֹלָם חָרֵי יֵשׁ יוֹם וְלַיְלָה, דְּבַיּוֹם מֵאִיר הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם", וּבְהֶעְדֵּר הָאוֹר הוּא לַיְלָה[29] כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[30] "וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה", כֵּן הוּא בְּהָאָדָם גַּם כֵּן בְּרוּחָנִיּוּת דְּיֵשׁ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[31] "גַּם כִּי אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ הֲוָיָ' אוֹר לִי", חֹשֶׁךְ הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, דְּהָעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא "חֹשֶׁךְ" לְפִי שֶׁהוּא עוֹלָם הַשֶּׁקֶר, וּכְמוֹ בַּחֹשֶׁךְ חֲרֵי אֵין הָאָדָם רוֹאֶה מְאוּמָה וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּסָמוּךְ לְבוֹר אוֹ לִשְׁאָר דָּבָר הַמַּזִּיק, הִנֵּה כְּמוֹ כֵּן בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עָלָיו[32], וְאֶפְשָׁר לִהְיוֹת אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב[33], דִּבְפִיו יְכַבֵּד אוֹתוֹ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ דִּבְרֵי אַהֲבָה וּבְלִבּוֹ הוּא שׂוֹנֵא לוֹ, וְזֶהוּ מַה שֶּׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא "חֹשֶׁךְ", לְפִי שֶׁהוּא עוֹלָם הַשֶּׁקֶר, דְּעוֹלָם הַבָּא נִקְרָא "עוֹלָם הָאֱמֶת" וְעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא "עָלְמָא דִּשְׁקָרָא"[כד], וְזֶהוּ "גַּם כִּי אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ הֲוָיָ' אוֹר לִי", דַּאֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי הֲוָיָ' מֵאִיר בְּיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[34] "כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים, וְעָלַיִךְ יִזְרַח הֲוָיָ'", וְיָדוּעַ דֶּאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא "הַטֶּבַע"[35], וַהֲוָיָ' הוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד[36] שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, וְזֶהוּ "כִּי הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ", שֶׁהֵם יוֹדְעִים רַק עִנְיְנֵי הַטֶּבַע[37], אֲבָל "עָלַיִךְ יִזְרַח הֲוָיָ'", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע. וּבְעֲבוֹדָה הוּא דְּכַאֲשֶׁר נִשְׁמַת הָאָדָם מִתְפַּשֶּׁטֶת בּוֹ וְאוֹר כֹּחַ נִשְׁמָתוֹ מְאִירָה לוֹ אֲזַי נִקְרָא יוֹם, וְכַאֲשֶׁר אוֹר נִשְׁמָתוֹ בִּלְתִּי מְאִירָה לוֹ חַס וְשָׁלוֹם אָז הוּא נִקְרָא לַיְלָה, לָכֵן בַּלַּיְלָה הוּא בִּבְחִינַת שֵׁנָה לְגַמְרֵי מֵחֲמַת הִסְתַּלְקוּת אוֹר נַפְשׁוֹ, וּבַבֹּקֶר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִיר לְהָאָדָם נִשְׁמָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[38] "חֲדָשִׁים לַבֹּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ", אַךְ מֵחֲמַת שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם חִיּוּת הַגּוּף מְאֹד, אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל הֶאָרַת נִשְׁמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ כִּי אִם מְעַט מִזְּעִיר, וְזֶהוּ "אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ"[39], דְּהַיְנוּ שֶׁהַנְּשָׁמָה הָאֱלֹקִית אֵין לָהּ גִּלּוּי בְּלִבּוֹ וְגוּפוֹ מֵחֲמַת חֹמֶר יֵשׁוּת הַגּוּף כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְפַּלֵּל, דִּתְפִלָּה הוּא עִנְיַן הִתְקַשְּׁרוּת[40]; וְקֹדֶם הַתְּפִלָּה, הַיְנוּ קֹדֶם שֶׁהָאָדָם מִתְקַשֵּׁר לֶאֱלֹקוּת עַל יְדֵי עֲבוֹדָה, כְּתִיב בּוֹ[41] "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַּמֶּה נֶחְשָׁב הוּא", אַל תִּקְרֵי בַּמֶּה אֶלָּא בָּמָה, פֵּרוּשׁ[42]: חִדְלוּ לָכֶם, הִבָּדְלוּ עַצְמְכֶם מִן בְּחִינַת

---

25) בהבא לקמן — ראה לקו"ת פינחס פ, ב.

26) פסוק ג.

27) בכל הבא לקמן — השווה לקו"ת שם עט, ד ואילך.

28) תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א).

29) בראשית א, ה.

30) ראה סה"מ תרפ"ח ע' קנג ובהערה 2.

31) מיכה ז, ח (כ"ה גם בלקו"ת פינחס שם. אבל בפסוק ליתא תיבת גם).

32) פסחים נד, ב.

33) שם קיג, ב.

34) ישעי' מ, ב.

35) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. ראשית חכמה שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). של"ה פט, א (דאיתא בזהר): קפט, א (ומרומז בזהר); שח, ב. שו"ת חכם צבי סי"ח. שער היחוד והאמונה רפ"ו. לקו"ת פ' ראה כב, סע"ב ואילך.

36) ראה זהר ח"א רנז, סע"ב. פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. שער היחוד והאמונה פרק ד, ז.

37) ראה גם סה"מ עטר"ת ע' שס. ד"ה שימני כחותם תר"ץ פרק ב (סה"מ תר"ץ. סה"מ קונטרסים ח"א צו, ב). סה"מ תרצ"ז ע' 149. ובכ"מ.

38) איכה ג, כג. ראה ילקוט שמעוני תהלים רמז תשב. שו"ע אדה"ז או"ח מהדו"ק ס"ד ס"א.

39) ראה בהנסמן בהערות 43-41.

40) תו"א תרומה עט, סע"ד. סה"מ תרפ"ג ע' רטו. ובכ"מ.

41) ישעי' ב, כב. ברכות יד, א.

42) בכ"ז — ראה (נוסף להמצויין לעיל הערה 27) מאמרי אדה"ז על פרשיות התורה ע' תשמז: על מאמרי רז"ל ע' יז. דרך חיים שער התפלה פרק פג. אוה"ת בראשית ח"ו תתרכ, א. הקדמה ללקו"ת לג' פרשיות לאדמו"ר מהר"ש.

כד. עולם השקר.

אָדָם כָּזֶה שֶׁנִּשְׁמָתוֹ רַק בְּאַפָּיו[43], שֶׁלֹּא נִתְפַּשְּׁטָה עוֹד נִשְׁמָתוֹ בְּכָל גּוּפוֹ, כִּי בָּמָה נֶחְשָׁב, שֶׁהוּא נֶחְשָׁב כְּמוֹ בָּמָה, וּכְשֵׁם שֶׁהַבָּמָה הוּא דָּבָר גָּבוֹהַּ וְנִרְאֶה הַיְּשׁוּת שֶׁלּוֹ לְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כֵּן הָאָדָם הַזֶּה הוּא עוֹד [עַדַיִן] יֵשׁ וּמְציאוּת עַד אֲשֶׁר מִתְפַּלֵּל, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁמִּתְקַשֵּׁר בֶּאֱלִקוּת, וְעַל יְדֵי הַתְּפִלָּה עוֹשֶׂה כָּל הַדְּבָרִים הַנַּשְׁמִיִּים כֵּלִים לֶאֱלִקוּת, וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַקִּרּוּב פְּנִימִי לְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר הָאֱלִקִי בְּכָל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה הַקִּרּוּב [הַ]כְּלָלִי, וְלָכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ[44], וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י — הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת[45], שֶׁהוּא עִנְיַן הַקִּרּוּב הַכְּלָלִי. וְזֶהוּ "לְכָה דּוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה"[46] — קִרּוּב הַמַּשְׁפִּיעַ אֶל הַמְקַבֵּל, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה "פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה", דְּכָל הַיָּמִים מִתְבָּרְכִין מֵהַשַּׁבָּת, וְעַל דֶּרֶךְ בְּהַשְׁפָּעַת הָרַב וְתַלְמִיד, דְּ"הַרְבֵּה קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי כו' וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם"[47], וְכֵן כְּתִיב[48] "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ", וּכְתִיב[49] "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", וְיָפִיקוּ רָצוֹן מֵה' הַטּוֹב בְּדוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ, בְּבָנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות.

קצור. יְבָאֵר כִּי זֶהוּ עִנְיַן מַה שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הִשְׁפִּיל פְּנִימִיּוּת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמִצְוֹות מַעֲשִׂיּוֹת, כִּי הָאָדָם עוֹלָם קָטָן, וְהָעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא "חֹשֶׁךְ", כִּי הוּא עָלְמָא דְּשִׁקְרָא, וְכַאֲשֶׁר אוֹר נִשְׁמַת הָאָדָם מְאִירָה בּוֹ בָּעֲבוֹדָה נִקְרָא "יוֹם", וּבְהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה נִקְרָא "לַיְלָה", וְנִקְרָא "נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ" שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר "חִדְּלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם", זֶה שֶׁהוּא כְּמוֹ בָּמָה, שֶׁהוּא יֵשׁ, וְהַקִּרּוּב לֶאֱלִקוּת הוּא עַל יְדֵי תְּפִלָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת, דְּאָז בִּיכָלְתּוֹ לְקַשֵּׁר כָּל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים בֶּאֱלִקוּת בְּיִחוּד גָּמוּר.

43) ראה רמ"ז לזהר ח"ב קפב, א (צויין בלקו"ת הנ"ל הערה 27). זהר חדש רות צ, ד. מקומות שנסמנו בהערה הקודמת.

44) ברכות רפ"ה.

45) כ"ה בכ"מ בדא"ח בשם רש"י "הכנעה ושפלות" (סה"מ תרס"ה ס"ע קצד. המשך תרס"ו ע' תפז. סה"מ תרע"ח ריש ע' צד. שם ע' תלג. תש"ז ע' 203. ועוד).

אבל בפרש"י לפנינו אין תיבת "ושפלות" (וכן אינה בהעתקת לשון רש"י באגה"ת פ"י (צט, ב). מאמרי אדה"ז על מארז"ל (ע' יג. יח). ועוד).

ונ"ל שהכוונה במקומות הנ"ל רק לתוספת ביאור על פרש"י בענין ההכנעה.

וראה ספר המכתם לברכות שם: "הכנעה ושפלות הרוח". וראה רמ"א ושו"ע אדה"ז או"ח סצ"ח ס"א. לקו"ת בלק עא, ג. שערי תשובה לאדמו"ר האמצעי שער התפלה פ"ב (כג, סע"ב ואילך). ובכ"מ. — עפ"י הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ תרע"ח שם (ס"ע צג ואילך), תש"ז שם לקו"ש חלק לד שיחה לפ' עקב (תשמ"ט) הערה 18.

46) ראה מאמרי אדה"ז וסה"מ פר"ת שבהערה 1.

47) תענית ז, א.

48) משלי יב, ד.

49) שם יח, כב (ושם: ויפק רצון מה'). וראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ח"א ע' תרטו ואילך).

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

ליל שמחת תורה לפני ההקפות*

פתח ואמר: יתן השי"ת שיתנהגו על פי התורה. לכאורה, מה ענינה של בקשה זו? אך לאמיתו של דבר זו בקשה גדולה, שהרי הנהוג הוא כשלומדים דין ב'שולחן ערוך' לומדים רק את הפנים והרמ"א, אך את ה"באר היטב" ה"פתחי תשובה", וכן ה'שולחן ערוך' של אדמו"ר הזקן, לא לומדים כראוי, ומכל־שכן את ה"קונטרס אחרון", שבאמת הם גופי תורה, וכמאמר רז"ל[1] שכמה הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה ואחר כך החזירום על ידי הפלפול, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמר למשה מסיני[2], וכמאמר רז"ל[3] הלומד על מנת ללמד מספיקים בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת ללמד לשמור ולעשות ולקיים מספיקים בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, והשמירה היא בהעשיה, לדעת את המעשה אשר יעשון בכל הפרטים, וכפי הידוע שאצל ירא־שמים אין כלל הידור מצוה, שכן הכל שייך לעיקר המצוה. זוהי הבקשה להתנהג על פי התורה.

אמרו רז"ל[4] על אחז, שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו בהם תורה, ואמר לו ישעיה הנביא: כל זמן שאני כאן והילדים אשר נתן לי ה' ע"י תתקיים התורה. כלומר, שהאמין בהשגחה האלקית. אך הענין הוא שהרי ידוע שבבית המקדש היה "כשם שבא לראות כך בא ליראות"[5], שבה"לראות" הם לקחו אתם, כידוע שזו המעלה שבראיה, כשם שיש

*) על פי רשימה השומעים. הנחה בלתי מוגה.

1) תמורה טז, א.

2) ראה ויק"ר כב, א. וראה ירושלמי פאה ב, ו. שמו"ר מז, א.

3) אבות ד, ה.

4) ב"ר מב, ד. ויק"ר יא, ז. ירושלמי סנהדרין י, ב..

5) ראה חגיגה ד, ב.

הפרש בין חכם גדול היודע מלאכת הציור בשלימותה והוא מסתכל על הציור או איש פשוט שאינו יודע כלל ממלאכת הציור והוא מסתכל על הציור הנאה, הרי הוא נדבק בו. אצל החכם הגדול יכולה להתעורר קושיא, ובמילא אין הוא מתפעל כל כך, ואילו האיש הפשוט נדבק אל הציור בתכלית הדביקות עד שאין הוא יכול להיפרד ממנו, ולוקח אתו את הדביקות וההתפעלות. כך גם היה בבית המקדש שראו שם גילוי אלקות. בבית המקדש היו כל הדברים בהגדרת המקום, כידוע שהכלים היו כל אחד ואחד במדה ידועה, ואם היה שלא כפי המידה - היה פסול, ומכל־מקום היה המקום בלי מקום, כמו מקום הארון שאיננו מן המדה[6], ועומדים צפופים ומשתחוים רווחים[7], ועוד. כי לגביו רוחניות וגשמיות שוות. אלה החושבים שאלקות היא רוחני - הרי זה שקר, גם רוחני הוא גבול, ולגביו - רוחניות וגשמיות שוות ממש. והיינו שבבית המקדש הוסר ה"וטח מראות עיניהם"[8], וראו מה שהיו צריכים לראות. זאת פעל ישעיה עם "הילדים אשר נתן לי", כלומר, במה שלמד אתם קמץ אלף א וקדושת האותיות, בכך הסירו את ה"וטח מראות עיניהם".

לכל מלוכה מטבע משלה, לפעמים מחליפה המלוכה את המטבע שלה. המטבע שלנו כיום היא מסירות נפש, גם ענינים כאלה שלא צריכים עליהם מסירות נפש, אבל יש לעשות בהם כל כך הרבה עד למסירות נפש, שכן כיום זוהי המטבע הנכונה.

כל הרצון צריך להיות בתורה, ולא חלילה בהיפך, וכנזכר לעיל מענין הרצון. מה שדובר אם מצרפה למעשה או אין מצרפה למעשה, נוגע לשכר ועונש, אך ברצון בכלל הוא נמצא שם כולו. לכן צריך להיות כל הרצון בתורה, כפי הידוע שלמעלה הרי כוח אינו חסר פועל, למטה כוח חסר פועל, אבל ברצון הוא כולו כפי שזה בפועל.

צריכים כיום לומר לתורה: אני נשבע לך בשבועה נאמנה שאני אוהב אותך, אני אתמסר אליך ואת תתגלי אלי. אין אני מתכוון שאני נשבע בפה בפועל, אלא הכוונה במחשבה, שאני מוסר עצמי לך, כמו בשבועה נאמנה, שאת תתגלי אלי.

חזיון לילה ע"פ[9] החזק במוסר אל תרף נצרה כי הוא חייך, רמ"ח שס"ה.

אמר, שבמחשבה אין הפסק. ישנם תלמידי ישיבת "תומכי תמימים" שכבר נמצאים במים האמריקאיים, שנוסעים לאמריקה, ויש שנמצאים בשאנחיי, ויש שנמצאים בפולין וברוסיה. שתה לחיים ואמר אנחנו אתם יחד.

קרא לבחור ז.ג. ואמר לו להזמין שלושה ניגונים והוא יהיה עיקר המנגן בצירוף כל יודעי נגן, וקנה שלושה ריקודים, אחד עבור תלמידי ישיבות ליובאוויטש ואטוואצק, אחד עבור תלמידי תומכי תמימים שבאמריקה, ואחד עבור אחי התמימים, ולפני כל ריקוד ציווה להכריז בפעם הראשונה בזה הלשון: עמדו עמדו עמדו תלמידי ישיבות ליובאוויטש ואטוואצק שיבואו הנה בקירוב אליו וילכו במחול בריקוד. והמנגן הנ"ל וכל הנאספים ניגנו בהתאם לריקוד. בריקוד השני אמר: עמדו עמדו עמדו תלמידי התמימים דאמריקה, וכו' כנ"ל. ובפעם השלישית ציווה שאחי התמימים יתחלקו לשתי פלוגות, המבוגרים בריקוד בפני עצמם והצעירים בריקוד בפני עצמם, והכל כנ"ל בהכרזה ובניגונים, וכ"ק אדמו"ר היה אז בשמחה רבה ובפרט בשעת ריקוד אחי התמימים הקטנים.

אמר: כעת צריכים לטהר את האויר. יש לי בקשה אליכם - קשה לי לומר בלשון אחרת, בעשרים השנים האחרונות יודעים חסידים מה משמעותה של בקשה, שזו פקודה כפי פירוש התרגום פקודה - או שליחות, לא נוגע ממי השליחות, ויכולים אתם לחשוב בכל לשון שאתם רוצים, או בקשה או פקודה או שליחות (אבל הכוונה אחת היא), לטהר את האויר על ידי חזרה בעל־פה של מסכת משניות או סדר משניות או פרקי אבות או כמה פרקי "תניא", וכשהולכים בדרך או כשנוסעים במכונית, בסאבוויי או בבאס, לחשוב בעל־פה את אותיות התורה. מובן שצריכים להיזהר בדרך מדבר סכנה ח"ו. זה מטהר את האויר, ועל ידי כך יוושעו בשנה זו בשפע בהפלאה באחד משלושת הדברים או בבני או בחיי או במזוני, בהפלאה במוחש שלא בדרך הטבע, ומי שלא יעשה כך אין הוא בטוח מזוועות וברקים ורעמים.

יש להשי"ת שני אופנים איך לטהר את האויר, הא' על ידי זוועות וברקים ורעמים, אבל זוהי ההנהגה מצד מדת הגבורה, והב' על ידי אותיות התורה וזהו על ידי מדת החסדים והרחמים. ואמר שאין כוונתו בזה ח"ו בדבר המפחיד או העדר הברכה, אבל זהו ההן והלאו, העשה והלא־תעשה.

---

6) יומא כא, א. ב"ב צט, א.

7) אבות ה, ה. אדר"נ לה, ח. יומא כא, א.

8) ישעיה מד, יח.

9) משלי ד, יג.

אמר: היו צריכים להשיג כאלה שיתהלכו ברחוב ויהרהרו באותיות התורה, והיה בכך משום שמירה, לא רק על הנשמות שהן פנימיות העולמות, אלא אף על חיצוניות העולמות, היינו החומות והרחובות, מפצצות.

שתה לחיים ואמר: יתן השי"ת שנת חיים, שנת שלום, שנת אורה, שנת תורה, שנת מנוחה, שנת קרובה לגאולה.

ר' פנחס רייזעס סיפר שאדמו"ר הזקן מינה את אדמו"ר האמצעי להדריך את האברכים, והוא למד אתם השכלה, הבנה והסברה. כידוע, היה ביכולתו להשפיע גם במקל, שגם הוא יהיה "עצמי", והוטב מאוד בעיני מהרי"ל שסיפר על כך לאדמו"ר הזקן, אבל לא השיב לו מאומה, ואחר כך אמר דרוש בענין אהבת ישראל ובענין בירור המדות, וכששמע זאת אדמו"ר האמצעי, התחיל לעסוק עם האברכים בענין תיקון ובירור המידות. באחד מימות החול נכנס אדמו"ר הזקן (דבר שהיה לפלא) ואמר: כתיב[10] ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך כו', והקב"ה מוחל על אהבת ה' בגלל אהבת ישראל.

אמר: כל בני ישראל מחכים למשיח, אבל שוכחים על המשפט הגדול שיהיה אז, שלא תעזור אז שום התנצלות, לא יוכלו להשתמט אז, ודי בהערה זו.

אמר: בשנת תרס"ו, שהתחילו תלמידי הישיבה בליובאוויטש לאכול יחד בפעם הראשונה בחג הפסח ב"זאל הגדול", הנה באחרון של פסח כשהזמינו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאכול עמהם, הורה אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק להרה"ח שאול דוב בער זיסלין לנצח על המנגנים. וציווה לאסוף ביחד את כל יודעי נגן, והוא ינצח עליהם. ואמר אז כי הניגון הוא יופי, וזה מעורר את היופי בנפש, הסדר בניגון הוא כליל יופי, והמנהל הוא אשר עליו מוטל להחזיק את הקהל לנגן בסדר. וגם כעת ציווה להב' ז.ג. לנצח על הניגונים.

ציווה לנגן ניגון לבבי, ולאחר שניגנו איזה ניגון על ידי המנצח הנ"ל, אמר: ניגון זה טוב אחרי שכבר נמצאים בבחינת אדם, צריכים אבל לנגן ניגון המביא להיות אדם.

אברך מנעוויל רקד עם כמה אנשים, ואמר כ"ק אדמו"ר, נשמות הן למעלה ממלאכים, מלאכים נותנים בתחילה רשות זה לזה, אנא בטובך, מחול לי, ואחר כך "כולם כאחד", ואילו בנשמות - מיד "כולם כאחד", אכן אדמו"ר האמצעי נ"ע אמר: הללוהו בנעוויל.

אמר: ויקר פדיון נפשם[11], כשפורעים חוב אין לתבוע יותר מדי בחזקה, יש לפדות את הנפשות שתשארנה בשלימות, וזאת על ידי ההרהור באותיות התורה, על ידי כך נעשה יותר אור, כשמתעוררים בבוקר בפסוק חומש או בשאר אותיות התורה, אותו יום הוא אחר לגמרי, צריכים להתעורר באמצע הלילה, ליטול "נטילת ידיים", ולהרהר באותיות התורה.

כתיב[12] כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות נמשלה לאש, שכן אלקות "לוקחים" בחום, יסוד האש הוא הדק ביותר מכל היסודות, ואיננו מתערב בשום דבר, מים יורדים מגבוה לנמוך, ומכל־שכן עפר ה"ה למטה, ואילו האש עולה למעלה ואיננה מתאחדת עם שום דבר, היא רק נאחזת בדבר הנכלה. אלקות היא חמימות. קליפה היא קרירות. בפני אלקות אין דבר המפסיק. מחיצה של ברזל היא המפסיקה, עמלק בגימטריא ברזל, כי הברזל הוא דבר החוצץ, כידוע שבזמן האחרון מצאו שאת כל הקולות שבאויר יכולים לשמוע אבל הברזל מפסיק, כידוע שתיבה סגורה של ברזל מפסיקה את הקול. עמלק זה ספיקות, זה אפיקורסות שגם מקררת, בדקות הרי זה מה שהוא אומר, איזה פלא זה לגבי אלקות?, זהו עמלק המוריד בשאול תחתית (אלא ששתי דיעות בזה, אם יורד לשאול תחתית או שמעלה שאול תחתית אליו). אלקות היא חמימות, כמו אש למשל, והיא נאחזת בדבר הנכלה, כלומר, הכלי לכך הוא ביטול.

ציווה לקחת משקה, ואמר כל השנה אסור לקחת משקה, ואילו היום צריכים לקחת משקה.

גם אמר לאחד: אם יקחו היום משקה, ימנעו כל השנה מלקחת רפואות.

נכנס מר מ.ז. בתוך הסעודה ואמר הרמד"ר עליו העצמות שלו טובות אך הבשר אינו טוב. ואמר כ"ק אדמו"ר על זה כבר הבטיח מזמן הבעל שם טוב ז"ל איך להסתכל והיכן להסתכל.

אמר להאברך א.פ. כשאתה נוסע במשאית שלך ומוביל סמרטוטים אתה יכול לפעול על ידי ההרהור באותיות התורה הרבה יותר מאשר גאון בחידושים ביבמות, אך צריך שיהיו איתך חומש ותניא.

---

10) דברים ו, ה. יא, א.

11) תהלים מט, ט.

12) דברים ד, כד.

אמר להרה"ח רא"א מבולטימור (שהיה לו שיעול גדול בשעת הסעודות, וכ"ק אדמו"ר הצטער מכך) השי"ת ישלח לך רפואה ותנצל כוחותיך להרבצת התורה עם הזולת, אבל לא במדות, שכן מדות קורעות, כי־אם במוחין בקירוב. וסיפר שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה עוסק במלאכה לצורך בריאות גופו, [און ער האט געהעבלט מיט א העבל וואס רייסט], יש אבל כלי אחד גדול הרבה מזה הנקרא... [וואס דאס מאכט גלאט]. גם אני הייתי נגר, אמר בלשון שחוק, ויודע אני את הכלים, זה גם עושה קליפה (בלא נקודה) לא קליפה (בנקודה), אבל זהו דק מן הדק. זהו עבודת המוחין בקירוב. כך אמר רבי אחד לרבי שני ב"יחידות", שההפרש בין עבודת המדות לעבודת המוחין הוא שהמדות [רייסן], אבל המוחין הם בדרך קירוב, ויש לקרב את השני. אין לאדם להסתפק עם עצמו, עם ארבע האמות של עצמו, אלא להשתדל בזולת, לפעול עליו, אבל בדרך קירוב, שזה ענין הליפוף מה שמלפפתו, והוא נמשך אליו, שזה ענין הגמילות חסד בגופו, לפעול בהרבצת התורה בזולת, ואמר שעל כל אחד למשוך אליו להרבצת התורה עוד חמשה אנשים על־כל־פנים.

ציווה לנגן ניגונו הידוע של אדמו"ר הזקן בעל ארבע הבבות, והבבא הרביעית ינגנו ויחזרו וינגנו חמש פעמים, וציווה שכולם יעמדו בשעת הנגינה, וכולם ניגנו את הניגון בהתלהבות גדולה. אחר כך ציווה לנגן את הניגון הידוע ניע זשוריצי חלאפצי צשטא איס נאמי בודעט, מי פאיעדעם דא קארטשאמקו טאם אי וואדקי בודעט.

בממונו בגופו ובנפשו. בממונו – מה שנותן גמ"ח לזולת, בנפשו – ללמוד בעצמו, בגופו – ההדרכה עם הזולת.

אמר בלשון שחוק: כל אדם הרי אוהב את עצמו על־כל־פנים כמו את הזולת.

אמר: כשהולכים לקחת סחורה אין להוזיל את המקח, ובפרט כשלוקחים בהקפה. היום הוא הקפות על כל השנה, ויש לתת את המקח, והמקח הוא מסירות נפש על תורה ועל יהדות. בעבר למדו כולם, אלה שלא יכלו ללמוד בעצמם, שמעו איך שאחרים לומדים, היה השולחן בדרום בית הכנסת עליו למדו תמיד. כיום באמריקה אין השולחן הטהור, כאן המזרח איננו מזרח, המערב איננו מערב, הדרום איננו דרום, אין אותיות כלל איך להתבטא על כך. כאן שכחו על הכל. מוכרחים להשתייך לחברה של לומדי תורה, רק לא לחברת מתים, אלא לחברת חיים. ישנה אמנם העצה של יזכיר לו יום המיתה[13], אך הרי ישנן עצות לפני זה. נוסף על כך הרי כאן ה"יזכיר לו יום המיתה" הוא גם כן מסחר, והוא חושב שמוות היא רק בשביל הזולת ולא לעצמו... צריכים להשתייך לחברות חיות של לומדי תורה, גם ללמוד בעצמו ולהשתדל שגם אחרים ילמדו.

אמר: לכל מדינה תכונה משלה, וזאת צריכים לתקן. העיקר כאן באמריקה הוא ה"יעוז בהוותו"[14], זה הביטוי של עשיית חיים, כי לא יודעים שישנו פסוק בתורה "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם"[15]. שהרי פרשה חומש עם רש"י לומד אחד מן אלף, להעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום – עושה זאת אחד ממאה, ולא יודעים מהפסוק האמור, וגם כשיודעים, לא יודעים את הפירוש, וסוברים שהכל עושה האדם בעצמו. לא חלילה שלא מאמינים, הרי "שם שמים שגור בפי כל"[16], אין זה אלא שכל אחד הוא מציאות שלימה לעצמו, "יעוז בהוותו", וזאת יש להסיר.

אמר: צריכים להשיג סופר ירא־שמים וצריכים לכתוב ספר תורה ביחוד, ובספר תורה זו לצאת לקראת משיח. אין לדחות את הדבר, שלא יהיה מאוחר מדי.

הברכה האחרונה היתה: השי"ת יתן שכל הבקשות שכל ישראל בכל מרחבי תבל מבקשים יתמלאו בקרוב בשפע מרובה בגשמיות וברוחניות.

ליל שמחת תורה, ה'תש"ב

13) ברכות ה, א.
14) תהלים נב, ט.
15) דברים ח, ג.
16) תנחומא וישב ח. וראה רש"י שם לט, ג. ועיין רש"י תולדות כז, כא.

אגרות קודש

[ח' תשרי תרצ"א]

מרבית מכתביו בהנוגע לענין הרבנות של עדת החסידים במחנו הט' קבלתי, ולא שיערתי אשר נעשה איזה תעמולה בענין כזה, שהוא נגד החזקה הקבועה מימי קדם, אשר בשום אופן אין לקהלה ועדה לוותר על זכותה וחזקתה.

פרשת תולדות

כה יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם
הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן
אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיֶּעְתַּר
יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר
לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים
בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ
לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה: (לוי) כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי
כתיב גיים קרי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ
יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בִּבְטְנָהּ:
כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר
וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ
אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: (ישראל) כז וַיִּגְדְּלוּ
הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה
וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים: כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק
אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:
כט וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא
עָיֵף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־
הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־
שְׁמוֹ אֱדוֹם: לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־
בְּכֹרָתְךָ לִי: לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ
לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה: לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ
לְיַעֲקֹב: לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים
וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־
הַבְּכֹרָה: **פ כו** א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: ב וַיֵּרָא אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
אֹמַר אֵלֶיךָ: ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ
וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת
הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל
וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ה עֵקֶב אֲשֶׁר־
שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי
חֻקּוֹתַי וְתֹרֹתָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 108)

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים (כה, כז)

סִטְרָא דְּאַבְרָהָם גָּרִים לוֹן (זח״א קלח, ב)

וְקָשֶׁה, כֵּיצַד מַתְאִימָה הַנְהָגָתוֹ הַשְּׁלִילִית שֶׁל עֵשָׂו עִם הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה עֵשָׂו נוֹלַד עִם נְטִיּוֹת רָעוֹת, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁעוֹד בִּמְעֵי אִמּוֹ רָצָה לָצֵאת לְפִתְחֵי עֲבוֹדָה־זָרָה (רַשׁ״י פָּסוּק כב). וְאַבְרָהָם חִנְּכוֹ וְלִמְּדוֹ לְהִלָּחֵם בְּיִצְרוֹ וּלְהִתְגַּבֵּר עַל נְטִיּוֹתָיו הָרָעוֹת. וְאָכֵן, זוֹ הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל עוֹד הִתְחַנֵּךְ עַל יְדֵי אַבְרָהָם; אֲבָל לְאַחַר פְּטִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה (רַשׁ״י פָּסוּק ל).

שני ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר: ז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם
לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי
פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת
מַרְאֶה הִוא: ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים
וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא
וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: ט וַיִּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא
וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי
אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־
זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כְּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־
אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: יא וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
מוֹת יוּמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא
בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 74)

וַיִּזְרַע יִצְחָק (כו, יב)

וְכִי יִצְחָק זָרַע דָּגָן ח״ו, אֶלָּא לָקַח אֶת כָּל מַעֲשַׂר מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לַעֲנִיִּים (פרקי דרבי אליעזר פרק ל״ג)

הַמִּדְרָשׁ שׁוֹאֵל, כֵּיצַד עָסַק יִצְחָק בַּחֲרִישָׁה זְרִיעָה וּקְצִירָה, וְלֹא חָשַׁשׁ שֶׁמְּלָאכָה זוֹ תַּפְרִיעַ לִדְבֵקוּתוֹ בַּה׳. וְהַמִּדְרָשׁ עוֹנֶה,

שֶׁיִּצְחָק לֹא זָרַע דָּגָן אֶלָּא צְדָקָה: מַטְּרָתוֹ לֹא הָיְתָה הַדָּגָן עַצְמוֹ, אֶלָּא קִיּוּם מִצְוַת צְדָקָה.

שלישי יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְּאוּם עָפָר: טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד: יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר | אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: יט וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: כ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ: כא וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה: כב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כ)

וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק . . בְּאֵר מַיִם חַיִּים (כו, יט)

איתא בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״, שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ הֲכָנוֹת לִפְנֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית: צְדָקָה, מִקְוֶה וְלִמּוּד מוּסָר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה נִלְמַד מִשְּׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת. צְדָקָה – מֵאַבְרָהָם, עָלָיו נֶאֱמַר ״לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט״. מִקְוֶה – מִיִּצְחָק, שֶׁחָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם. לִמּוּד מוּסָר – מִיַּעֲקֹב, ״יוֹשֵׁב אֹהָלִים״, שֶׁרוֹמֵז לְלִמּוּד הַתּוֹרָה. וּלְאַחַר הַהֲכָנוֹת הַלָּלוּ בָּאָה הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ, וְכַמְּבֹאָר בְּ״תּוֹרָה אוֹר״, שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב רוֹמְזִים לְאַרְבַּעַת הַשְּׁלִיבוֹת שֶׁל סֻלַּם הַתְּפִלָּה: פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה (רְאוּבֵן), בְּרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע (שִׁמְעוֹן), קְרִיאַת שְׁמַע (לֵוִי) וּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה (יְהוּדָה).

רביעי כג וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע: כד וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר: כו וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ: כז וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם: כח וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ: כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ׳ 129)

רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ (כו, כח)

עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק לֹא הָיְתָה לָלֶכֶת מֵעִיר לְעִיר כְּדֵי לְפַרְסֵם אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, כְּפִי שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם, אֶלָּא הוּא נִשְׁאַר בִּמְקוֹמוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁם מָשַׁךְ וְקֵרֵב אֵלָיו אֶת בָּאֵי הָעוֹלָם, בְּדֶרֶךְ אַבּוּקָה גְּדוֹלָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ נִיצוֹצוֹת. וְעִנְיָן זֶה מֻדְגָּשׁ בִּמְיֻחָד לְגַבֵּי יִצְחָק וַאֲבִימֶלֶךְ. שֶׁכֵּן, בִּתְחִלָּה אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ ״לֵךְ מֵעִמָּנוּ״, אֲבָל לְאַחַר שֶׁבָּנָה יִצְחָק מִזְבֵּחַ וְקָרָא בְּשֵׁם ה׳, הָלַךְ אֵלָיו אֲבִימֶלֶךְ עִם אֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וְאָמְרוּ לוֹ ״רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ . . תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ״.

חמישי ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: לא וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם: לב וַיְהִי | בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם: לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: **ס** לד וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי: לה וַתִּהְיֶיךָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה: **ס**

כז א וַיְהִי כִּי־זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶיךָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו | בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: ג וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי כתיב צידה קרי צַיִד: ד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי

וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם
אָמוּת: ה וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו
בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:
ו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ
לֵאמֹר: ז הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים
וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:
ח וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אוֹתָךְ:
ט לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים
טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר
אָהֵב: י וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר
יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה
אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:
יב אוּלַי יְמֻשֵׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ
וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה: יג וַתֹּאמֶר לוֹ
אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ
קַח־לִי: יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ
מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו: טו וַתִּקַּח רִבְקָה
אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ
בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן: טז וְאֵת
עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת
צַוָּארָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם
אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ: יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר
תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה
מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא
וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:
כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵׁהוּ וַיֹּאמֶר
הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו: כג וְלֹא הִכִּירוֹ
כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ:

כד וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי:
כה וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצַּיִד בְּנִי לְמַעַן
תְּבָרֲכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתְּ:
כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשָׁקָה־לִּי
בְנִי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר
בֵּרֲכוֹ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 56)

עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי (כז, יג)

לִכְאוֹרָה, אֵיזוֹ נֶחָמָה הִיא זוֹ, וַהֲרֵי כָּל בֵּן דּוֹאֵג וְחָרֵד לִשְׁלוֹם אִמּוֹ, וּבִפְרָט בֵּן כְּמוֹ יַעֲקֹב. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרִבְקָה אָמְרָה לְיַעֲקֹב שֶׁהִיא מוּכָנָה לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ, לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמָהּ בְּסַכָּנָה, כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַבְּרָכוֹת. וּדְבָרֶיהָ פָּעֲלוּ גַּם בְּיַעֲקֹב תְּנוּעָה שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ.

ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי
הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: כט יַעַבְדוּךָ עַמִּים
כתיב וישתחו קרי וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר
לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר
וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ: ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ
אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי
יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ: לא וַיַּעַשׂ
גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם
אָבִי וְיֹאכַל מִצַּיִד בְּנוֹ בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ:
לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ
בְכֹרְךָ עֵשָׂו: לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־
מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי
וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ
יִהְיֶה: לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק
צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
בָּרְכֵנִי גַּם־אָנִי אָבִי: לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה
וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ: לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה
לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה:
לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ
וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ

סְמַכְתִּיו וּלְכָה אַפּוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: לח וַיַּעַן
עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הֲבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי
בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ: לט וַיַּעַן
יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ
יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל: מ וְעַל־חַרְבְּךָ
תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד
וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ: מא וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו
אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר
עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה
אֶת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו
בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ
לְהָרְגֶךָ: מג וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ
אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה: מד וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים
אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: מה עַד־
שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־
שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: מו וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק
קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה
מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:
כח א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ
וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:
ב קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ
וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ:
ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ
לִקְהַל עַמִּים: ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־
נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 80)

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים (כז, כח)

יִתֵּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן (רש"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי מְדֻבָּר בִּנְתִינָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁהִיא שְׁלֵמָה וּלְלֹא שׁוּם חִסָּרוֹן, וְאִם־כֵּן מַה חָסֵר בַּנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה, עַד שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ לַחֲזֹר וְלָתֵת שׁוּב. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁנּוֹסָף עַל הַנְּתִינָה עַצְמָהּ (שֶׁהִיא מֵשְׁלֶמֶת) נוֹתֵן הַקָּבָּ"ה לָאָדָם גַּם אֶת הַיְכֹלֶת לְהוֹסִיף עַל הַבְּרָכָה בְּכֹחוֹת עַצְמוֹ.

שביעי ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב
וְעֵשָׂו: ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב
וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה
בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ
וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת
כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־
יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 93)

וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב (כח, ה)

כָּל יְהוּדִי הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה לַהֲפֹךְ אֶת הָעוֹלָם לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְדָבָר זֶה נִרְאֶה בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהִיא הַשְּׁלִיחוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּזְכְּרָה בַּתּוֹרָה. דְּהִנֵּה, יַעֲקֹב יָצָא לְחָרָן (חָרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם) וְהִקִּים שָׁם מִשְׁפָּחָה בְּאֹפֶן שֶׁל מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה; בֵּרֵר אֶת נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהָיוּ בְּצֹאן לָבָן; וּבִדְּרָךְ לְשָׁם הֶעֱלָה אֲפִילוּ אֶת הַדּוּמֵם: "וְהָאֶבֶן הַזֹּאת . . יִהְיֶה בֵּית אֱלֹקִים". וְאַף לְגַבֵּי כָּל יְהוּדִי כָּךְ: עָלָיו לְ"הוֹלִיד" עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי עַל יְדֵי שֶׁפּוֹעֵל אֶצְלָם הוֹסָפָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת; עָלָיו לְהַשְׁפִּיעַ גַּם עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם (תּוֹשְׁבֵי "חָרָן") לְקַיֵּם אֶת שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ; וְעָלָיו לַהֲפֹךְ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, גַּם אֶת הַדּוּמֵם, לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

ססס ק"ו פסוקים, על"ו סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א מַשָּׂא נְבוּאָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁלָח בְּיַד הַנָּבִיא מַלְאָכִי שֶׁהָיָה חוֹתֵם הַנְּבִיאִים אַחַר חַגַּי וּזְכַרְיָה שֶׁנִּבְּאוּ בְּבֵית שֵׁנִי: **ב** אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אֻמַּים הָיוּ בְּנֵי יִצְחָק אוֹהֲבִי נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב וּבְחַרְתִּי בְּיַעֲקֹב וּבְזֵרְעוֹ אַחֲרָיו אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מַכְעִיסִים אוֹתִי, וְנָתַתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק: **ג** וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי לְדָחֳפוֹ אֶל אֶרֶץ שֵׂעִיר מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. וּמִנְהָג שֶׁבָּעוֹלָם, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָנִים, לַבְּכוֹר הוּא בּוֹרֵר לוֹ מָנָה יָפָה. וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה

הפטרה לפרשת תולדות לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

במלאכי פרק א־ב

א א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: ב אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת

שי למורא

א) מַשָּׂא, נְבוּאָה. מַלְאָכִי, הוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַנָּבִיא. וְאָמְרוּ רז"ל שֶׁ"מַלְאָכִי" הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר. **ג)** לְתַנּוֹת מִדְבָּר, מָעוֹן לְתַנִּים

מִדְבָּר: ד כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ
וְנָשׁוּבוּ וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ
לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם
יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה
וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל
יִשְׂרָאֵל: ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו
וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים
אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת
לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה
בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי
לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ
בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא:
ח וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי
תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ
נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא
פְּנֵי־אֵל וִיחָנֵּנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת
הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר
דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם: יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־

שי למורא

וְתִנּוֹת הַחַיִּים בַּמִּדְבָּר. ד) רֻשַּׁשְׁנוּ, נִהְיֵינוּ רָשִׁים וְדַלִּים, עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהִגְלָה גַּם אוֹתָם מֵאַרְצָם. וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה, וְעַכְשָׁיו שֶׁהֶעֱשַׁרְנוּ נָשׁוּב וְנִבְנֶה אֶת הַחֳרָבוֹת. ו) בֵּן יְכַבֵּד אָב, יֵשׁ עָלָיו לְכַבֵּד אָב. וְכֵן עֶבֶד אֲדוֹנָיו. וְאַתֶּם קְרוּיִים בָּנִים וַעֲבָדִים. וְאִם אָב אֲנִי לָכֶם, אַיֵּה כְּבוֹדִי. ז) לֶחֶם מְגֹאָל, קָרְבָּן מְתֹעָב. בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ, בַּמֶּה תִּעַבְנוּ אֶת קָרְבָּנְךָ. שֻׁלְחַן ה׳, הַמִּזְבֵּחַ. נִבְזֶה הוּא, כִּי זוֹרְקִים עָלָיו דָּם, וּמַקְטִירִים עָלָיו הַחֵלֶב, וְנִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם. וְאֵינָם שָׂמִים לִבָּם לְמָה צִוָּה ה׳ לְהַקְרִיב דָּם וַחֲלָבִים. ח) אֵין רָע, אֵין הַדָּבָר הַזֶּה רָע בְּעֵינֵיכֶם. לְפֶחָתֶךָ, הַפֶּחָה, הַשַּׂר וְהַשַּׁלִּיט שֶׁלְּךָ. הֲיִרְצְךָ, לֶאֱהֹב אוֹתְךָ בְּלִבּוֹ. הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ, לַעֲשׂוֹת בַּקָּשָׁתְךָ. ט) חַלּוּ נָא וגו׳, אַתֶּם הַכֹּהֲנִים, הָעוֹשִׂים כָּכָה, אֵיךְ יַעֲלֶה בִּלְבַבְכֶם לִהְיוֹת שְׁלוּחֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת, הֲרֵי מִיֶּדְכֶם הָיְתָה הָרָעָה הַזֹּאת. הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים, לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתְכֶם וְלָחֹן אֶת שׁוֹלְחֵיכֶם. י) מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם, הַלְוַאי וְיָקוּם אִישׁ טוֹב בָּכֶם, שֶׁיִּסְגֹּר דַּלְתֵי מִקְדָּשִׁי, וְלֹא יוּבָא שָׁם קָרְבָּן מְתֹעָב כָּזֶה. וְלֹא תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם, וְלֹא תַּבְעִירוּ אֵשׁ עַל מִזְבְּחִי חִנָּם, שֶׁאֵינִי מִתְרַצֶּה בוֹ. יא) גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹבְדִים לְצְבָא הַשָּׁמַיִם, מוֹדִים בִּי שֶׁאֲנִי הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָם לְפִי דַּעְתָּם וְטָעוּתָם שֶׁיִּהְיוּ אֶמְצָעִים בֵּינִי וּבֵינָם. וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ

עטרת מרים

אֵינָן דּוֹמִין לְהָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר מְעוֹן תַּנִּים: ד כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם שֶׁזֶּה לֹא בָּא מֵאַת ה׳ רַק רֻשַּׁשְׁנוּ רָשִׁים הָיִינוּ מִצַּד הַטֶּבַע אוֹ הַמַּזָּל וְנָשׁוּבוּ וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כְּשֶׁיַּעֲלֶה מַזָּלֵנוּ מִשִּׁפְלוּתוֹ, מַשִּׁיב לָהֶם הַנָּבִיא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס אִם יִבְנוּ אֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם יִקְרְאוּ כָּל הָעוֹלָם לְאַרְצָם גְּבוּל רִשְׁעָה הִיא חֲרָבָה לְעוֹלָם, וְיוֹסִיפוּ וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם הוּא אֱדוֹם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה בְּחֹרְבָנָהּ וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל בְּזְמַן הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה תִּתְנוּ שֶׁבַח וּגְדוּלָּה שֶׁאַתֶּם בִּגְבוּלְכֶם יוֹשְׁבִים וּגְבוּלָם חָרֵב: ו בֵּן יְכַבֵּד יֵשׁ עָלָיו לְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאַתֶּם קְרוּיִין בָּנִים וַעֲבָדִים, וְעַתָּה וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם אַתֶּם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי הַבּוֹזִים אֶת שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם יָדַעְתִּי שֶׁתֹּאמְרוּ לִי בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם וְאִם תֹּאמְרוּ בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ אֶת לֶחֶם מִזְבַּחֲךָ, אֲנִי מַשִּׁיב לָכֶם כִּי בְּזֹאת גְּאַלְתֶּם אוֹתִי בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁמְּסַדְּרִים עָלָיו הַקָּרְבָּן לְגַבּוֹהַּ נִבְזֶה הוּא כִּי מְזָרֵק עָלָיו הַדָּם וְנִקְטָר עָלָיו הַחֵלֶב שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם: ח וְכִי־תַגִּשׁוּן שֶׁה עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע בְּעֵינֵיכֶם, הוֹאִיל וְהַמִّזְבֵּחַ הוּא מְכַוֵּה בְּעֵינֵיכֶם וְכִי תַגִּישׁוּ שֶׁה פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע בְּעֵינֵיכֶם, הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ לַמּוֹשֵׁל שֶׁלְּךָ הֲיִרְצְךָ בְּאוֹתָהּ הַמִּנְחָה וְיֶאֱהַבְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ לַעֲשׂוֹת בַּקָּשָׁתְךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה אַתֶּם הַכֹּהֲנִים חַלּוּ־נָא הַעֲתִירוּ בַּעֲדֵנוּ פְּנֵי־אֵל וְיָחֹנֵּנוּ אִם יְחוֹנֵן אוֹתָנוּ בַּעֲבוּר תְּפִלָּתְכֶם, כִּי מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הָרָעָה, הֲלֹא הַמֵּאֵרָה הַמִּשְׁתַּלַּחַת בָּאָה הִיא בַּעֲבוּרְכֶם הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים וְכִי מַחֲמַתְכֶם יִשָּׂא לָנוּ פָּנִים, הֲלֹא אֵין קַטֵּגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּגוֹר אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם הַלְוַאי וְיָקוּם אִישׁ טוֹב בָּכֶם שֶׁיִּסְגֹּר דַּלְתֵי מִקְדָּשִׁי לְבִלְתִּי הָבִיא שָׁם קָרְבָּן מְתוֹעֵבָה הַזֹּאת. וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם בְּאִשִּׁים שֶׁאֵינִי מִתְרַצֶּה בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם בְּרָצוֹן, וּכְאוֹמֵר: וְלָמָּה אִם־כֵּן תַּבְעִירוּ אֵשׁ עַל מִזְבְּחִי בְּחִנָּם: יא וְלָמָּה אַתֶּם מְחַלְּלִים שְׁמִי, וַהֲלֹא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה

עטרת מרים

וּבְכָל־מָקוֹם שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְלִים לְפָנַי וְאַף בַּגּוֹלָה מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה הוּא לִי כִּי־עַל יֶדְכֶם גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲבָל: יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֻׁלְחַן אֲדֹנָי וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ אִמְרֵי הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁגוּר בְּפִיכֶם לְדַבֵּר בּוֹ הוּא לוֹמַר נִבְזֶה אָכְלוֹ: יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה כֶּבֶשׂ כָּחוּשׁ וְרָזֶה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ וְהִפַּלְתֶּם אוֹתוֹ עַל הַקַּרְקַע דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גַּם אַתֶּם מְבִיאִים לְפָנַי קָרְבָּן גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם הוֹאִיל וּמֵאַחַת מֵאֵלֶּה תָּבִיאוּ אֶת־הַמִּנְחָה כִּתְשׁוּרָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ וְכִי אֲקַבְּלָהּ בְּרָצוֹן מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר נוֹכֵל הַמַּעֲרִים לוֹמַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ יוֹתֵר מוּבְחָר לְהַקְרָבָה מִמַּה שֶׁהֵבִיא וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר מוּבְחָר וְטוֹב הָרָאוּי לְעוֹלָה וְנֹדֵר וְהוּא מְנַדֵּר וְזוֹבֵחַ לַה׳ וְזֹבֵחַ מָשְׁחַת שֶׁה נִשְׁחָת וְכָחוּשׁ לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמֵהָרָאוּי אִם כֵּן לְהַקְרִיב לְפָנַי מִן הַמּוּבְחָר וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם הַיְרֵאִים מִלְּפָנַי: א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַכֹּהֲנִים אֲנִי מְצַוֶּה הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה עַל מִזְבְּחִי: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי לְבַל לְחַלְּלוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵין רָאוּי לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם בַּכֹּהֲנִים וּבָעָם אֶת־הַמְּאֵרָה מַחֲסוֹר וְהֶפְסֵד וְאָרוֹתִי אֶהְפֹּךְ לִקְלָלָה אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם אֶת הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרַכְתִּי אֶתְכֶם אַחַר בִּנְיַן הַבַּיִת וְגַם הַמְּאֵרָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת עַתָּה אֵינֶנָּה בְּמִקְרֶה, כִּי אֲנִי אָרוֹתִיהָ מִלְּשׁוֹן אֲרִירָה וּקְלָלָה כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב לְהִזָּהֵר בִּכְבוֹדִי: ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע אֶגְעַר בַּזֶּרַע שֶׁלֹּא יִצְמַח וְזֵרִיתִי אֲפַזֵּר פֶּרֶשׁ זֶבֶל עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם זֶבֶל מֵהַבְּהֵמוֹת שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי וְנָשָׂא הֶעָוֹן הַזֶּה שֶׁבְּיֶדְכֶם יִשָּׂא אֶתְכֶם אֵלָיו אֶל הַבִּזָּיוֹן הַזֶּה: ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי לְפִי שֶׁאֶרְצֶה שֶׁתִּתְקַיְּמוּ בִּבְרִיתִי אֶת עִם שֵׁבֶט ־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי | הָיְתָה אִתּוֹ הוֹסִיפָה לוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ אֶת אֵלֶּה בַּעֲבוּר הַמּוֹרָא שֶׁהָיָה בִּלְבָד וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת

שי למורא

לִשְׁמִי, אִם הָיִיתִי מְצַוֶּה אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם הָיוּ מַקְטִירִים וּמַגִּישִׁים לִשְׁמִי מִנְחָה טְהוֹרָה. יב) וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ, וְנִיב שְׂפָתָיו שֶׁל הַכֹּהֵן הוּא "נִבְזֶה אָכְלוֹ". כְּלוֹמַר, לֶחֶם הַמִּזְבֵּחַ וְאָכְלוֹ, שֶׁהוּא הַחֵלֶב וְהַדָּם, מְגֹאָל וְנִבְזֶה הוּא. יג) מַתְּלָאָה, בְּהֵמָה כְּחוּשָׁה. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ, וְתַעֲשׂוּ מַפַּח נֶפֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ. יד) נוֹכֵל, מִתְנַכֵּל בְּמִרְמָה, לוֹמַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ יוֹתֵר מֻבְחָר. זָכָר, אַיִל תָּמִים וְהָגוּן לְקָרְבַּן עוֹלָה. מָשְׁחַת, בַּעַל מוּם. ב) לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי, שֶׁלֹּא לְקַבֵּל קָרְבָּן בַּעַל מוּם. הַמְּאֵרָה, מִלְּשׁוֹן אֲרִירָה. וְאָרוֹתִי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם, וְקִלַּלְתִּי אֶת מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ לָכֶם, הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר. וְגַם אָרוֹתִיהָ, וְגַם הַקְּלָלָה הַנִּמְצֵאת עַכְשָׁיו, אֵינֶנָּה בְּמִקְרֶה, אֶלָּא אֲנִי אָרוֹתִיהָ. ג) גּוֹעֵר לָכֶם אֶת הַזֶּרַע, שֶׁלֹּא תִּצְמַח. וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם, אֲפַזֵּר אֶת הַזֶּבֶל שֶׁל הַבְּהֵמוֹת עַל פְּנֵיכֶם. כְּלוֹמַר, לֹא תְּקַבְּלוּ שָׂכָר עַל הֲבִיאֲכֶם קָרְבָּנוֹת כָּאֵלּוּ, וְעוֹד יִהְיוּ לָכֶם לְרָעָה וּלְבֹשֶׁת. פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם, זֶבֶל הַבְּהֵמוֹת שֶׁאַתֶּם מְבִיאִים בְּחַגֵּיכֶם. וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו, הֶעָוֹן הַזֶּה שֶׁבְּיֶדְכֶם יִשָּׂא אֶתְכֶם אֶל הַבִּזָּיוֹן הַזֶּה. ד) וִידַעְתֶּם, וּדְעוּ לָכֶם. אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת, לִהְיוֹת נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי. לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת לֵוִי, שֶׁתִּשְׁמְרוּ אֶת הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי לְאַהֲרֹן וּפִינְחָס שֶׁהָיוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי. ה) בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי עִם שֵׁבֶט לֵוִי. הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר לְפִינְחָס "הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם" (במדבר

מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ: יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחַת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם: ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי | הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים

שי למורא

כה,יב). "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו" הֲרֵי שֶׁיְּהֵא זַרְעוֹ בַּחַיִּים. **וָאֶתְּנֵם לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי**, אֶת אֵלֶּה נָתַתִּי לוֹ בַּעֲבוּר הַמּוֹרָא שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ, וְהָיָה יָרֵא מִפָּנַי. **נִחַת הוּא**, הוּא מִתְיָרֵא. נִחַת, מִלְּשׁוֹן "וַיְהִי חִתַּת" (בראשית לה,ה). **ו) תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ**, שֶׁבָּט לֵוִי הָיָה מְלַמֵּד אֶת הָעָם תּוֹרָה, וְלֹא נָטָה מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת. **בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי**, בַּעֲבוּר מִצְוֹתַי הָיָה רוֹדֵף לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, וּלְהַדְרִיכָם בַּדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. **ז) כִּי מַלְאַךְ ה' וגו'**, כִּי הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל הקב"ה לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְלֵוִי אָמַר... יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" (דברים לג,חי).

עטרת מרים

הוּא הָיָה מִתְיָרֵא וְנִרְעָד: **ו** אַהֲרֹן וְאַלְעָזָר וּפִינְחָס הַכֹּהֲנִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד **תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ** שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, זֶהוּ **וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם** עִם יִשְׂרָאֵל **וּבְמִישׁוֹר** לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתַי **הָלַךְ אִתִּי רַבִּים** כָּל שֵׁבֶט לֵוִי **הֵשִׁיב מֵעָוֹן** בְּמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל (שמות ל"ב): **ז** כָּל זֶה רָאוּי לְכָל כֹּהֵן **כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן** רְאוּיִם שֶׁיִּשְׁמְרוּ־**דַעַת** וְהָרְאוּי הוּא שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא** שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּלְלֵוִי אָמַר וגו' יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב (דברים לג):

וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא: ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן: ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

י וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה: יא וַיִּפְגַּע
בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי
הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ
הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים
בּוֹ: (לוי) יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: יד וְהָיָה
זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה
וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה
וּבְזַרְעֶךָ: טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא
אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
לָךְ: טז וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי: יז וַיִּירָא וַיֹּאמַר
מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית
אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: (ישראל) יח וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו
וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ:
יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם
לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה: כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר
לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד
לִלְבֹּשׁ: כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה
יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי
עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ז מ״ח, תשכ״ב
ברוקלין.

הרה״ח אי״א נו״נ הרנ״ן שי׳

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ״ד מרחשון, בו כותב ע״ד המצב בהישיבה.

ואף שמבואר בכ״מ ובדא״ח שלא הכמות הוא העיקר, ואחד הי׳ אברהם וירש זרעו את הארץ, אבל ביחד עם זה מבואר בכ״מ גם מאמר חז״ל הידוע אלף נכנסים למקרא וכו׳ אחד יוצא להוראה, שנקודת הביאור, שכמות של אלף כניסה למקרא נוגע בשביל שיהי׳ אחד להוראה, ובהדגשה יותר יובן ע״פ המבואר (בלקו״ת לג׳ פרשיות ג׳ ע״א) שהאלף הוא בעולם העשי׳ ובזה תלוי האחד להוראה בעולם האצילות, עי״ש דברים נפלאים בזה.

ומובן שלא לדרשה קאתינא, כ״א ע״ד כמות התלמידים בהישיבה שמבהילה היא. ומה שנוגע לא פחות מזה, שבמשך שנים האחרונות הולכים ופוחתים... הגיעו לכאן ידיעות, **שבכו״כ** חוגים מאחב״י בצרפת וביחוד בפאריז, מתכוננים בשטח החינוך לקראת עליית היהודים מאלג׳יר לצרפת שהתחילה מכבר והולכת וגדלה מזמן לזמן, ובמכתבו אין ניכר כל הד לידיעה האמורה ולפעולות בהאמור...

לכתבו אודות תלמידים מכאן - מובן שלכל לראש עליו לפנות להנהלת הישיבה דכאן, ולבארם ג״כ איך זה אפשר לסדר באמצע זמן הלימודים הן כאן והן בצרפת [...] ועד ועיקר איך זה יועיל הנ״ל, התלמידים דכאן המדברים אידיש או אנגלית בנוגע לאחב״י מאלזשיר וכיו״ב שצריכים לדבר עמהם בצרפתית או עכ״פ בלה״ק.

וכיון שעומדים אנו בערב חדש כסלו, חדש הנסים, יהי רצון שיחול נס בכל הענינים הנ״ל, ויהי׳ מוסיף והולך מוסיף ואור בריבוי תלמידים זרע ברך ה׳ לומדים נגלה וחסידות.

לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	5:59	6:04	8:05	8:07	8:39	8:42	9:36	9:38	11:54	11:55	16:50	16:45	17:17	17:13	16:26	17:23
חיפה (ח)	6:00	6:05	8:05	8:07	8:40	8:43	9:36	9:38	11:54	11:54	16:50	16:45	17:14	17:10	16:16	17:20
ירושלים (ח)	5:58	6:03	8:03	8:06	8:38	8:41	9:34	9:36	11:53	11:53	16:52	16:48	17:14	17:10	16:09	17:21
תל אביב (ח)	6:00	6:05	8:05	8:08	8:40	8:43	9:36	9:38	11:54	11:55	16:49	16:44	17:16	17:12	16:25	17:22
אוסטריה, וינה (ח)	6:44	6:54	8:24	8:28	9:09	9:14	10:00	10:03	12:08	12:08	16:31	16:23	17:06	16:58	16:06	17:12
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:10	6:05	8:54	8:50	9:35	9:32	10:46	10:44	13:38	13:39	19:59	20:05	20:28	20:35	19:46	20:47
אוקראינה, אודסה (ח)	6:43	6:51	8:26	8:30	9:10	9:14	10:01	10:04	12:11	12:11	16:38	16:30	17:12	17:04	16:13	17:18
אוקראינה, דונייצק (ח)	6:18	6:27	7:58	8:02	8:43	8:48	9:34	9:37	11:42	11:43	16:06	15:58	16:41	16:33	15:41	16:47
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	6:30	6:39	8:09	8:14	8:55	8:59	9:45	9:49	11:53	11:54	16:16	16:07	16:51	16:43	15:51	16:57
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:00	7:10	8:35	8:40	9:22	9:28	10:12	10:16	12:19	12:19	16:37	16:28	17:13	17:05	16:11	17:19
אוקראינה, קייב (ח)	6:53	7:04	8:28	8:33	9:15	9:21	10:05	10:09	12:11	12:12	16:29	16:19	17:06	16:57	16:03	17:11
איטליה, מילאנו (ח)	7:07	7:15	8:52	8:56	9:35	9:39	10:27	10:30	12:37	12:37	17:09	17:01	17:40	17:32	16:44	17:45
אקוואדור, קיטו (ח)	5:54	5:54	8:24	8:24	8:54	8:54	9:56	9:57	12:28	12:28	18:01	18:02	18:24	18:25	17:44	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:49	5:44	8:32	8:29	9:11	9:09	10:21	10:20	13:11	13:12	19:27	19:33	19:55	20:01	19:14	20:13
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:28	6:22	9:12	9:08	9:57	9:54	11:09	11:07	14:04	14:05	20:30	20:37	21:02	21:10	20:18	21:24
ארה"ב, בולטימור (ח)	6:38	6:44	8:33	8:37	9:12	9:15	10:06	10:08	12:20	12:20	17:02	16:56	17:32	17:26	16:39	17:38
ארה"ב, ברוקלין (ח)	6:29	6:37	8:23	8:26	9:02	9:06	9:56	9:58	12:09	12:10	16:49	16:42	17:19	17:13	16:25	17:25
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	6:30	6:37	8:24	8:27	9:03	9:07	9:56	9:59	12:10	12:10	16:49	16:43	17:20	17:14	16:26	17:26
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:09	7:17	9:00	9:04	9:40	9:44	10:33	10:36	12:46	12:46	17:22	17:15	17:53	17:47	16:58	17:59
ארה"ב, האוסטון (ח)	6:37	6:42	8:45	8:47	9:19	9:22	10:16	10:17	12:35	12:35	17:33	17:29	17:59	17:55	17:12	18:05
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:14	6:20	8:17	8:20	8:53	8:56	9:48	9:50	12:06	12:06	16:57	16:52	17:24	17:20	16:35	17:31
ארה"ב, מיאמי (ח)	6:31	6:35	8:43	8:45	9:16	9:18	10:13	10:15	12:34	12:35	17:38	17:34	18:03	18:00	17:17	18:10
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	6:27	6:34	8:19	8:23	8:59	9:03	9:52	9:55	12:05	12:06	16:43	16:37	17:14	17:08	16:20	17:20
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	6:53	7:00	8:47	8:51	9:26	9:30	10:20	10:23	12:33	12:34	17:13	17:07	17:44	17:38	16:50	17:50
ארה"ב, שיקגו (ח)	6:27	6:34	8:18	8:22	8:58	9:02	9:51	9:54	12:04	12:04	16:41	16:34	17:12	17:06	16:17	17:18
בוליביה, לה-פס (ח)	5:54	5:52	8:31	8:30	9:03	9:02	10:09	10:08	12:48	12:49	18:39	18:41	19:03	19:06	18:23	19:15
בלגיה, אנטוורפן (ח)	7:40	7:51	9:13	9:17	10:01	10:06	10:50	10:54	12:56	12:56	17:11	17:01	17:49	17:40	16:45	17:54
בלגיה, בריסל (ח)	7:39	7:50	9:13	9:17	10:01	10:06	10:50	10:54	12:56	12:56	17:12	17:03	17:49	17:41	16:46	17:55
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:19	5:16	7:59	7:57	8:33	8:31	9:40	9:39	12:23	12:23	18:27	18:30	18:47	18:51	18:12	19:02
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:08	5:05	7:48	7:46	8:21	8:20	9:28	9:27	12:11	12:11	18:09	18:13	18:34	18:38	17:54	18:48
בריטניה, לונדון (ח)	6:59	7:10	8:31	8:36	9:19	9:25	10:09	10:12	12:14	12:14	16:30	16:20	17:06	16:57	16:07	17:12
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	7:13	7:25	8:40	8:45	9:31	9:37	10:19	10:23	12:22	12:23	16:31	16:20	17:10	17:01	16:07	17:16
גרמניה, ברלין (ח)	7:08	7:19	8:37	8:42	9:27	9:33	10:16	10:20	12:20	12:20	16:33	16:23	17:10	17:01	16:06	17:16
גרמניה, פרנקפורט (ח)	7:20	7:30	8:55	9:00	9:42	9:48	10:32	10:36	12:39	12:39	16:57	16:48	17:34	17:25	16:31	17:39
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:16	5:12	7:57	7:55	8:31	8:30	9:39	9:38	12:24	12:24	18:33	18:37	18:52	18:57	18:19	19:07
הודו, מומבאי (ח)	6:40	6:43	8:58	8:59	9:29	9:31	10:28	10:29	12:52	12:52	18:04	18:02	18:28	18:26	17:44	18:35
הודו, פונה (ח)	6:36	6:38	8:54	8:55	9:25	9:26	10:24	10:25	12:48	12:48	18:01	17:58	18:25	18:23	17:41	18:32
הונגריה, בודפשט (ח)	6:32	6:41	8:13	8:17	8:57	9:02	9:48	9:52	11:57	11:58	16:22	16:14	16:57	16:49	15:57	17:02
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:34	6:42	8:28	8:31	9:07	9:11	10:01	10:03	12:14	12:14	16:53	16:46	17:23	17:17	16:29	17:29
יוון, אתונה (ח)	6:54	7:00	8:52	8:55	9:29	9:32	10:24	10:26	12:39	12:39	17:23	17:17	17:52	17:47	17:00	17:58
מולדובה, קישינב (ח)	6:51	7:00	8:34	8:38	9:18	9:22	10:09	10:12	12:18	12:19	16:44	16:36	17:18	17:11	16:19	17:24

לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:38	6:41	8:56	8:57	9:27	9:28	10:26	10:27	12:49	12:50	18:00	17:58	18:25	18:23	17:40	18:32
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:04	4:55	7:47	7:41	8:36	8:33	9:50	9:48	12:49	12:50	19:23	19:32	19:58	20:08	19:12	20:23
נפאל, קטמנדו (ח)	6:16	6:21	8:27	8:29	9:00	9:02	9:57	9:58	12:17	12:18	17:18	17:14	17:44	17:40	16:57	17:50
סין, בייג'ין (ח)	6:46	6:53	8:41	8:44	9:20	9:23	10:14	10:16	12:28	12:28	17:09	17:03	17:39	17:33	16:44	17:45
סינגפור, סינגפור (ח)	6:46	6:47	9:16	9:16	9:45	9:45	10:47	10:48	13:18	13:19	18:50	18:50	19:13	19:13	18:32	19:22
פולין, ורשא (ח)	6:37	6:48	8:07	8:11	8:56	9:02	9:45	9:49	11:50	11:50	16:02	15:52	16:40	16:31	15:35	16:46
פרו, לימה (ח)	5:35	5:33	8:11	8:10	8:41	8:41	9:46	9:46	12:23	12:24	18:09	18:11	18:33	18:35	17:53	18:44
צרפת, ליאון (ח)	7:25	7:33	9:10	9:13	9:52	9:57	10:44	10:47	12:54	12:55	17:23	17:15	17:57	17:49	16:59	18:02
צרפת, פריז (ח)	7:42	7:52	9:20	9:25	10:06	10:11	10:57	11:00	13:04	13:05	17:27	17:19	18:01	17:53	17:02	18:07
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:42	5:43	8:09	8:10	8:39	8:39	9:41	9:41	12:10	12:10	17:38	17:38	18:01	18:01	17:20	18:10
קנדה, טורונטו (ח)	6:57	7:05	8:46	8:49	9:27	9:31	10:20	10:22	12:31	12:31	17:07	17:00	17:36	17:30	16:43	17:42
קנדה, מונטריאול (ח)	6:38	6:46	8:23	8:27	9:06	9:10	9:58	10:01	12:08	12:08	16:38	16:31	17:10	17:03	16:14	17:16
קפריסין, לרנקה (ח)	6:09	6:15	8:11	8:14	8:47	8:50	9:42	9:44	11:59	11:59	16:49	16:44	17:17	17:12	16:26	17:23
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	8:05	8:17	9:27	9:33	10:20	10:26	11:08	11:12	13:10	13:10	17:14	17:02	17:55	17:45	16:46	18:01
רוסיה, מוסקבה (ח)	7:42	7:54	9:01	9:06	9:55	10:02	10:42	10:47	12:43	12:43	16:47	16:36	17:26	17:16	16:19	17:32
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	7:08	7:17	8:50	8:54	9:34	9:39	10:26	10:29	12:35	12:35	17:00	16:52	17:35	17:27	16:35	17:40
שוויץ, ציריך (ח)	7:14	7:23	8:55	8:59	9:39	9:44	10:31	10:34	12:39	12:40	17:09	17:01	17:39	17:31	16:44	17:45
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:13	6:16	8:35	8:36	9:06	9:07	10:06	10:07	12:32	12:32	17:50	17:48	18:13	18:12	17:31	18:21

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחות י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com ∗ www.lahak.org ∗ www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00653
04/11/2018

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים